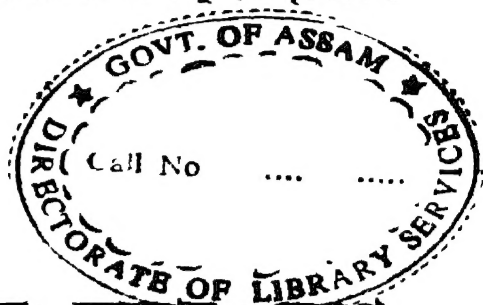

অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা

৪ ভাষাৰ ক্ৰমবিকাশৰ চমু ইতিবৃত্তেৰে ৪

ডক্টৰ মহেশ্বৰ নেওগ

|| ২০০০ ||

চন্দ্ৰ প্ৰকাশ
পানবজাৰ, গুৱাহাটী-১

ASAMIYA SAHITYAR RUPAREKHA. An outline History of Assamese Literature from the beginning till to day, by Dr Maheswar Neog, and published on behalf of Dr. Maheswar Neog Publications Trust, by Sri Rajendra Mohan Sarma Chandra Prakash, Pan bazar Guwahati-1
Price : 100 00

প্ৰাণতা : ডক্টৰ মহেশ্বৰ নেগ।।

প্ৰকাশক :

শ্ৰীৰাজেন্দ্ৰ মোহন শৰ্মা

চন্দ্ৰ প্ৰকাশ,

পানবজাৰ , গুৱাহাটী- ১

দূৰভাষ - ৫১১৯৪৬

Dr Maheswar Neog Publications Trust

Dibrugarh & Guwahati

প্ৰথম তাঙৰণ অক্টোবৰ ১৯৬২

দ্বিতীয় তাঙৰণ ফেব্ৰুৱাৰী ১৯৬৪

তৃতীয় তাঙৰণ ডিচেম্বৰ ১৯৭০

চতুৰ্থ তাঙৰণ জুন ১৯৭৪

পঞ্চম তাঙৰণ আগষ্ট ১৯৮৩

ষষ্ঠ তাঙৰণ ফেব্ৰুৱাৰী ১৯৮৬

সপ্তম তাঙৰণ ডিচেম্বৰ ১৯৮৭

অষ্টম তাঙৰণ চেপ্তেম্বৰ ১৯৯৫

নবম তাঙৰণ আগষ্ট ২০০০

মূল্য : ১০০ ০০ টকা

মুদ্ৰণ : আৰ্ট প্ৰিণ্টাৰ্স এণ্ড ষ্টেশনাৰ্স

এ. টি ৰোড গুৱাহাটী - ১

প্ৰকাশন শ্ৰাস-পৰিষদৰ আগকথা

অসম তথা ভাৰতবৰ্ষৰ এগৰাকী অগ্ৰণী পণ্ডিত ডক্টৰ মহেশ্বৰ নেওগে ছাত্ৰাৱস্থাবেপৰা এতিয়ালৈকে অসমৰ ভাষা, সাহিত্য আৰু সংস্কৃতিক বিভিন্ন দিশ-সম্বন্ধে অক্লান্তভাৱে কৰি অহা অধ্যয়ন আৰু গৱেষণাই নতুন দিগন্ত মুকলি কৰি দিছে, আৰু “ভাৰত-তত্ত্ব”ৰ দৰে “অসম-তত্ত্ব” অধ্যয়নৰ এখন সম্ভাৱ্য প্ৰাৰম্ভৰো সন্ধান দিছে। এছাৰুকাৰে প্ৰকাশিত বচনাৱলীৰ উপৰিও দেশ-বিদেশৰ বিভিন্ন পত্ৰিকাত ডক্টৰ নেওগৰ অনেক মূল্যবান বচনা সিঁচৰতি হৈ আছে। ডক্টৰ নেওগৰ সকলো বচনাৰ সংগ্ৰহ, সংৰক্ষণ আৰু মুদ্ৰণ বা পুনৰমুদ্ৰণৰ উদ্দেশ্যে ১৯৮২ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ২৬ মেই তাৰিখে “ডক্টৰ মহেশ্বৰ নেওগ প্ৰকাশন শ্ৰাস-পৰিষদ” গঠন কৰা হয়। ১৯৮৩ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ২ জুলাই তাৰিখে ডক্টৰ নেওগে তেখেতৰ চিঠি-পত্ৰ, ভাৱেৰি, চৌকাবহী-সমন্বিতে প্ৰকাশিত-অপ্ৰকাশিত সকলো লেখাৰ স্বৰূপ শ্ৰাস-পৰিষদক বিধিগতভাৱে অৰ্পণ কৰে।

“ডক্টৰ মহেশ্বৰ নেওগ প্ৰকাশন শ্ৰাস-পৰিষদে” ডক্টৰ নেওগৰ বচনাৱলী এছাৰুকাৰে খণ্ড খণ্ডকৈ প্ৰকাশ কৰাৰ মনস্থ কৰে আৰু তেখেতৰ লগত পৰামৰ্শ কৰি প্ৰথম খণ্ডত—ঐশ্বৰ্যদেৱ, পুৰণি অসমীয়া সমাজ আৰু সংস্কৃতি, শ্ৰীমতী ৮ আৰু নৃত্যৰ তাল, অসমীয়া শ্ৰীতি সাহিত্য, অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপবেশা আৰু আধুনিক অসমীয়া সাহিত্য—এই ছখন গ্ৰন্থ সন্নিবিষ্ট কৰিবলৈ সিদ্ধান্ত কৰে।

ডিব্ৰুগড়ৰ ‘বাণী মন্দিৰ’ৰ উদ্যোগী ব্যৱক শ্ৰীহৰ্শকান্ত হাজৰিকাই ডক্টৰ মহেশ্বৰ নেওগ প্ৰকাশন শ্ৰাস-পৰিষদৰ হৈ বচনাৱলীৰ প্ৰথম খণ্ডৰ প্ৰথম সংস্কৰণ প্ৰকাশ কৰিবলৈ আগু বাঢ়ি আহে আৰু ১৯৮৫ খ্ৰীষ্টাব্দৰ জুন মাহৰ ৩ তাৰিখে এই উদ্দেশ্যে শ্ৰাস-পৰিষদৰ লগত চুক্তি সম্পাদন কৰে। ডক্টৰ মহেশ্বৰ নেওগ প্ৰকাশন শ্ৰাস-পৰিষদৰ লগত হোৱা উক্ত চুক্তি অনুসৰি শ্ৰাস-পৰিষদৰ হৈ বাণী মন্দিৰে বচনাৱলীৰ প্ৰথম খণ্ডৰ প্ৰথম সংস্কৰণ প্ৰকাশ কৰাৰ উপৰিও বচনাৱলীত সন্নিবিষ্ট গ্ৰন্থসমূহৰ এই সংস্কৰণ গাই-গুটীয়াকৈও ছপাই উলিয়াবলৈ মনস্থ কৰে। তদুপৰি চলিত বহুবচ, ডক্টৰ নেওগৰ জন্ম তাৰিখ ৭ ছেপ্টেম্বৰ দিনা গ্ৰন্থসমূহ প্ৰকাশ কৰাৰ বাবেও লক্ষ্য গ্ৰহণ কৰা হয়।

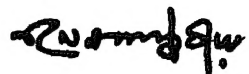
ডক্টৰ নেওগৰ “অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপবেশা” প্ৰস্তাৱিত, বচনাৱলীৰ চতুৰ্থ গ্ৰন্থ। কেইবাটিও সংস্কৰণ পাব হৈ যোৱা এই গ্ৰন্থখনি অসমীয়া সাহিত্যৰ ছাত্ৰ আৰু গৱেষক সকলৰ উপৰিও সাধাৰণভাৱে অসমীয়া সাহিত্যৰ প্ৰতি অৱসন্ধিংস্-

সকলৰ বাবেও অপৰিহাৰ্য গ্ৰন্থ। “অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা”ই অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী-অধ্যয়নত নতুন আৱতন সংযোগ কৰিলে। ডক্টৰ নেওগে অসমীয়া সাহিত্যৰ আন কেইগৰাকী বুৰঞ্জী লেখকৰ লগত থকা তেখেতৰ দৃষ্টিভঙ্গী, বিচাৰ আৰু সিদ্ধান্তৰ পৃথকতাও যুক্তি আৰু তথ্যৰ ভিত্তিত প্ৰতিষ্ঠা কৰিবলৈ যত্ন কৰিছে। দৰাচলতে বিষয়ৰ সমীক্ষাত্মক বিচাৰ আৰু প্ৰকাশ-ভঙ্গীৰ পৰিমিতিবোৰে গ্ৰন্থখনক দান কৰিছে এক বিৰল বিশিষ্টতা। আমি অনুভৱ কৰোঁ এই গ্ৰন্থখনৰ গুটীয়া প্ৰকাশৰ প্ৰয়োজন সদায় থাকিব।

ডক্টৰ নেওগদেৱে যি সজ উদ্দেশ্য চকুৰ আগত ৰাখি প্ৰকাশন ক্লাস-পৰিষদ গঠনত সন্মতি দি ক্লাস-পৰিষদত তেখেতৰ সমস্ত ৰচনাৱলীৰ স্বত্ব অৰ্পণ কৰিছে, সেই উদ্দেশ্য পূৰণৰ বাবে ক্লাস-পৰিষদ প্ৰতিশ্ৰুতিবদ্ধ আৰু দায়বদ্ধ। আমি আশা কৰিছোঁ ভৱিষ্যতে ক্লাস-পৰিষদে সম্পূৰ্ণ নিজাববীয়াকৈ মুদ্ৰণৰ দায়িত্ব বহন কৰিবলৈ সক্ষম হ'ব। এই ছেগতে প্ৰকাশন ক্লাস-পৰিষদৰ পক্ষৰ পৰা ডক্টৰ মহেন্দ্ৰ নেওগে দেৱলৈ সপ্ৰস্তুতভাৱে জ্ঞাপন কৰিছোঁ আৰু আশা কৰিছোঁ তুলদৰ স্বাস্থ্যৰে তেখেতে শতাধিক বৰ্ষ পৰমায়ু লাভ কৰিব আৰু অসমীয়া ভাষা-সাহিত্য-সংস্কৃতি অধ্যয়নৰ উৰাল ন-ন লখিমীৰে ভৰাই ৰাব।

‘বাণী যক্ষিণ’ৰ ঈৰ্ষ হাজৰিকাৰ প্ৰতি প্ৰকাশন ক্লাস-পৰিষদৰ হৈ জ্ঞাপন কৰিছোঁ আন্তৰিক ভাৱে। আগ্ৰহ, সদিচ্ছা আৰু অস্বাস্থ্য উভয়েৰে কম দিনৰ ভিতৰতে আত্মপ্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হৈ উঠা এই ডেকা প্ৰকাশক গৰাকীয়ে ডক্টৰ মহেন্দ্ৰ নেওগ ৰচনাৱলীৰ প্ৰথম খণ্ডৰ প্ৰথম সংস্কৰণ প্ৰকাশ কৰিবলৈ আগ বাঢ়ি অহাৰ ক্ষতিত কেৱল ব্যৱসায়িক দৃষ্টিকোণেই নাই, জাতীয় ভাষা-সাহিত্যৰ প্ৰতি আৰু ডক্টৰ নেওগৰ দৰে ব্যক্তিৰ পাণ্ডিত্যৰ প্ৰতি গভীৰ প্ৰভাৱ আছে। আশা কৰিছোঁ—ডেকাৰ এই মনোভাৱ সদায় সজীৱ আৰু সক্ৰিয় হৈ থাকিব।

গ্ৰন্থখনৰ মুদ্ৰণৰ দায়িত্ব লোৱা নেছবেল প্ৰিণ্টিং ৱৰ্কছকো কৃতজ্ঞতা জনাবলৈ।

৭ ছেপ্টেম্বৰ, ১৯৮৫

বৈজয়ন্তী

উত্তৰ শৰণীয়া : গুৱাহাটী

সম্পাদক

ডক্টৰ মহেন্দ্ৰ নেওগ প্ৰকাশন ক্লাস-পৰিষদ

জীৱন দুকন নগৰ : ডিব্ৰুগড়

॥ নিবেদন ॥

॥ প্ৰথম ভাৰণ ॥

অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিহাস কেইবাখনিও ইতিমধ্যে প্ৰকাশ হৈ গৈছে, আৰু দুই-এখনি প্ৰকাশ হোৱাৰো সম্ভাৱনা আছে। তাৰ মাজতো অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীৰ ৰূপৰেখা আঁকিবৰ এই বন্ধুৰ প্ৰয়োজনৰ ব্যাখ্যা বোধ হয় দিব লগীয়া নহ'ব। ইতিমধ্যে গুৱাৰা পুথি কেৱোখনিৰে বিচাৰ-খাৰা হুকীয়া হুকীয়া। তদুপৰি ইতিবৃত্ত বুলিলে যি বুজায়, সেই কালৰপৰা অসমীয়া সাহিত্যত ৰবীৰ লগীয়া এতিয়াও বহুতোখনি বৈ গৈছে। পুৰণি অসমীয়া সাহিত্যৰ অৱসন্ধান আৰু আধুনিক বিজ্ঞানসন্মত পদ্ধতিত হ'ব লগীয়া অধ্যয়ন এতিয়া মাথোন আৰম্ভ হৈছে বুলি ক'লে বোধ হয় বহুতে চক নাখাব। আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰত নানাফালে নতুন সীমান্ত-জয়ৰ চেষ্টা চলি আছে। বিশেষকৈ যোৱা কেইবছৰত অসমীয়া গল্প-উপন্যাসৰ প্ৰকাশন আৰু নব্য আৰম্ভনৰ বন্ধু ইমান বাঢ়িছে যে তাৰ লগত কথাৰসিক পাঠকেও কেৰ মাৰি চলা টান হৈছে। তদুপৰি, নতুন সাহিত্যক বুজিবৰ কাৰণে বেনেচৈ বহল অধ্যয়নৰ আৱশ্যক, তেনেকৈ পুৰণি সংস্কাৰ পৰিহাৰ কৰি দহাধুৰ্ভূতিকা প্ৰৱেশ দিবৰ প্ৰয়োজনো সেইদৰে আছে।

সাহিত্যৰ অগ্ৰগতিৰ অন্তৰ্ভুক্তি ধাৰা পৰিকট কবি উলিয়াব নোৱাৰিলে সাহিত্যৰ ইতিবৃত্ত সাৰ্থক হ'ব নোৱাৰে। এই বিষয়ত সাহিত্যৰ সকলো উৎপাদনৰ লগত পৰিচয় আৰু বৃদ্ধ-বিভাগ, ক্তৰ-বিভাগৰ স্পষ্ট ধাৰণাৰ আৱশ্যক। অসমীয়া সাহিত্যৰ বৃদ্ধ-বিভাগ লৈ পণ্ডিতসকলে নিজৰ নিজৰ মত প্ৰকাশ কৰিছে। আমিও নিজৰ পথ বিচাৰি ল'ব লগীয়া হৈছে। বিশেষকৈ শব্দসেৱৰ বৃদ্ধটো এবাৰ পিছতে ঐতিহাসিকসকল অলপ বিমোহিত পৰে। এই বিমোহ তাৰ এবাই চলাব বন্ধুত আমি শব্দবোন্ধৰ বৃদ্ধক সাহিত্যিক কেন্দ্ৰৰ বিচাৰত ভাগ কৰি লৈ অধ্যয়ন কৰিবলৈ লৈছো, আৰু কেন্দ্ৰ নিৰূপিত কবিৰ নোৱাৰাসকলৰ বিষয়ে হুকীয়াকৈ আলোচনা কৰিছো। দ্বিতীয়তে, ব্ৰিটিশ ৰাজত্বৰ আৰম্ভণিৰ সময়তো এটা সৰু-সুৰা খেলি-খেলি আহি পৰে; তাক ভাঙিবৰ কাৰণে আমি ঐতিহাসিক আৰু নতুন-হুকীয়াসকলক বেলেগে বিচাৰ কৰিছো। তৃতীয়তে, ১৯৪০-ক এটা সংযোজক-বিন্দু বুলি ধৰা হৈছে যদিও, দেখা যায়, সেই বিন্দু পিছৰ ছবছৰমানলৈকে টান খাই এতাল বেখাত পৰিপত হৈছে।

আমি যিমান পাৰিছো পুৰণি সাহিত্যৰ বিষয়ত বিজ্ঞানসন্মতভাৱে সম্পাদিত আৰু প্ৰকাশিত নোহোৱা ছপা পুথিতকৈ সাঁচিপতীয়া-তুলাপতীয়া পুথিৰ ওপৰত আমাৰ যুক্তি প্ৰতিষ্ঠা কৰিবৰ যত্ন কৰিছো। নগৈ গড়গাঁৱৰ বতৰা কোৱাটো আগৰ দিনৰ প্ৰৱাদহে। উদাহৰণ-স্বৰূপে, প্ৰাক্-শঙ্কৰ হৰিবৰ বিপ্লৱ নামটোয়ে শিৱনাথ ভট্টাচাৰ্যই তাহানিতে ছাপাৰামতে হৰিবৰ নহয়, ই আমাৰ দৃঢ় মত, কোনো পুৰণি পুথিত নামটোৰ তেনে ৰূপ এতিয়াও পোৱা নাই। কোনোবাই পালে জনালে কৃতজ্ঞ হ'ম। পুৰণি অসমীয়া সাহিত্যৰ অমূল্যসন্ধান কেতিয়াবা সম্পূৰ্ণ হ'লে তাৰ বুৰঞ্জীৰ পুৰণি ধাৰণাৰ আয়ুল পৰিৱৰ্তন ঘটাব সম্ভাৱনাও নোহোৱা নহয়।

‘ৰূপৰেখা’ লিখাৰ চিন্তা বহুত দিনৰপৰাই আছিল। সেই উদ্দেশ্যে সৰু-ছৰা কাম আগৰেপৰা কৰা হৈছিল যদিও পুথিখন লিখিবলৈ বহিব পৰা নাছিলো। বৰ্তমানেও ‘ৰূপৰেখা’ৰ ভিতৰত সন্নিৱিষ্ট অনেক অংশ আৰু মতামত আমাৰ ইতিপূৰ্বে প্ৰকাশিত পুথি আৰু প্ৰবন্ধৰপৰা গ্ৰহণ কৰা হৈছে। এনে লেখাৰ ভিতৰত উল্লেখ কৰিব লগীয়া (ক) পুথি—ঐশ্বৰ্য্যদেৱ, অসমীয়া গীতি-সাহিত্য, অসমীয়া প্ৰেম-গাথা, *Sankaradeva and His Predecessors*, পুৰণি অসমীয়া সমাজ আৰু সংস্কৃতি, (খ) অনূদিত পুথি—অসমীয়া ভাষা (আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকন), (গ) সম্পাদিত পুৰণি সাহিত্যৰ পুথি—সৰু-কুশৰ যুদ্ধ, বজ্জবাহনৰ যুদ্ধ আৰু তাত্ত্বজৰ যুদ্ধ, ভক্তি-প্ৰদীপ, কীৰ্তন-ঘোষা, নাম-ঘোষা, গীতি-ৰাশ্ময়, উষা-পৰিণয়, যুগান্তী-চৰিত্ৰ বা চাহাপৰী-উপাখ্যান, ৰামানন্দৰ গুৰুচৰিত, ৰামানন্দৰ বংশীগোপাল-চৰিত, ভক্তি-গীত-সঙ্কলন, (ঘ) সম্পাদিত আধুনিক লেখকৰ পুথি—চকুলো আৰু মাৰ্জ্জ, সঙ্কয়ন, অসমীয়া খণ্ডকাব্য-কোষ, (ঙ) প্ৰবন্ধ—‘আৱাহন’ত আধুনিক অসমীয়া কবিতা, অসমীয়া গল্প-সাহিত্য আৰু আৰ্ট, বেজবৰুৱাৰ জয়মতী কুঁৱৰী নাটকৰ চৰিত্ৰ, ‘বাহী’ত আটৈ কুৰি বছৰৰ অসমীয়া সাহিত্য (১৮৮২-১৯৪০), নীলমণিৰ চিন্তামণি, সাগৰ নেদেখাৰ কথা—দেৱকান্ত বৰুৱাৰ সমালোচনা, ‘জয়ন্তী’ত বেজবৰুৱা মাহুহজ্ঞান, ‘স্বৰ্ণভি’ত অসমীয়া গীতি-সাহিত্য, *Aspects of Early Assamese Literature*-অত *Assamese literature before Sankaradeva*, বিভিন্ন আলোচনী আৰু সংগ্ৰহত ডক্টৰ কাকতিৰ সমালোচনা-সাহিত্য, কবি অধিকাৰি ৰাঘৱচৌধুৰী, ৰাম সৰস্বতীৰ গুৰু, (চ) পাতনি—বৰ্ষেখৰী দেৱী বৰুৱানী, নকুলচন্দ্ৰ ভূঞা, বেজবৰুৱা (মোৰ জীৱন-সৌৱৰ্ণ) আদিৰ পুথিত।

যোৱা এপ্ৰিল মাহত দিল্লীত নেচনেল স্কুল অব্, ড্ৰামা এণ্ড, এছিয়ান থিয়েটাৰ চেণ্টাৰৰ বাবে অসমীয়া নাট আৰু মঞ্চৰ বিষয়ে এলানি বক্তৃতা যুক্ত কৰা হয়। 'ৰূপৰেখা'ৰ বাবে একে সময়তে লিখা অংশবোৰত তাৰপৰাও বহু গ্ৰহণ কৰা হৈছে। ইতিপূৰ্বে প্ৰকাশিত প্ৰধান সাহিত্য-বুৰঞ্জী কেইখনিও সততে আলোচনা কৰা হৈছে।

চৰ্যাৰ কাল আৰু স্থান সম্পৰ্কে আৰু সিবোৰৰ অৰ্থৰ বিষয়ে বিজ্ঞ বিজ্ঞ পণ্ডিতসকলে আলোচনা কৰিছে। আমি শাৰ্ঙ্গদেৱৰ 'সঙ্গীতৰত্নাকৰ'ৰপৰা চৰ্যা আখ্যায় নতুন এটি ব্যাখ্যা দিছো (পৃষ্ঠা ৫১)—দ্বিতীয়ক আদি তালত বন্ধা, পদ্ধতী প্ৰভৃতি ছন্দোযুক্ত, অন্ত্যানুপ্ৰাসসম্বন্ধত, আধ্যাত্মিক বিষয়ৰ গীত-প্ৰবন্ধই হ'ল চৰ্যা। চৰ্যাক আকৌ ছন্দ-পুৰণ লৈ পূৰ্ণ আৰু অপূৰ্ণ, ধুৰাটোৰ প্ৰকৃতি লৈ সমঞ্জসা আৰু বিষমঞ্জৰা—এই দুই প্ৰকাৰেও বিভাগ কৰিব পাৰি।

কিছুমান কিতাপৰ নাম গোট খালেই সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী নহয়। কিতাপৰ পাছফালে লুকাই থকা মাহুহজ্ঞান, মাহুহজ্ঞানৰ পিছফালে লুকাই থকা তেওঁৰ দেশ আৰু কালক অস্বীকাৰ কৰিলে কিতাপখনৰ ঠাই সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত নোহোৱা হয়। এই কথাটোলৈ দৃষ্টি ৰাখিছো আৰু পৰাপক্ষত লেখক আৰু লেখাৰ মূল্য-নিৰ্ধাৰণৰ যত্ন সততে ৰাখিছো। এডাল ৰূপৰেখাৰ ভিতৰতে সেই যত্নইযে সম্পূৰ্ণতা পাব নোৱাৰে, এইটোও জানো। তদুপৰি, নিজৰ অভিকটি সংযত কৰিবলৈ আৰু 'আমি অসমীয়া নহওঁ দুখীয়া' ভাবকো আঁতৰাই বিচাৰক নিৰপেক্ষ কৰিবলৈ যত্ন কৰা হৈছে। শেষত কি হ'লগৈ, পাঠকেহে জানিব। এই পুথিখনৰ সকলো প্ৰকাৰ সমালোচনাই আমাৰ কামনীয়। আমাৰ প্ৰথম তাৎপৰ্যক এটা খচৰা বুলিও ধৰিছো।

প্ৰাথ If you want to read a book, you must write it ভাবৰপৰাই এইখন কিতাপ লিখাৰ আৰম্ভ। তথাপি, গুৱাহাটীৰ ছাত্ৰ শ্ৰীহেমৰথ বৰ্মণ আৰু বোৰহাটৰ শ্ৰীহৰিপ্ৰসাদ নেওগে মাজে মাজে সোঁৱৰাই নথকা হ'লে কিতাপখন কাহানিবা আগ বাঢ়িলহেতেননে, ক'ব নোৱাৰোঁ। শ্ৰীমতী নিৰ্মলা নেওগে নুচীখন যুক্ত কৰি দিছে। লয়াছ', বুক ষ্টলৰ শক্ত-আবত গৰাকী শ্ৰীবিচিহ্ননাৰায়ণ দত্ত বৰুৱা আৰু নৱজীৱন প্ৰেছৰ কৰ্মদক্ষ গৰাকী শ্ৰীকালীচৰণ পালৰ বাহুবলতহে কিতাপখনৰ সমুখৰ গুৰু আঁৰকাপোৰখন দাং খালে। কেঁচা ছপা জবোৱা আদি কামত শ্ৰীশিৱপ্ৰসাদ ৰাজখোৱা, শ্ৰীভদ্ৰপ্ৰসাদ চলিহা,

ত্ৰিহেমবৰ্ষ বৰ্ষণে সহায় কৰি শলাগভাগী হৈছে। গতিকে যোৰ আনন্দৰ ভাগ
সিসকলকো দিলো।

দ্বিতীয় তাণ্ডবণ

কেইবামাহো আগতে প্ৰথম তাণ্ডবণ পুথি বজাৰত পাবলৈ নোহোৱা হ'ল।
অ'ত-ত'ত দুই-এটা সলনি কৰি ইয়াক প্ৰেছত দিয়া হ'ল যদিও ওলাওঁতে
ওলাওঁতে পলম হৈ গ'ল। এইবাৰ সাহিত্য-বচনাৱলীৰ বৰ্ণামূৰ্ক্ষিক নুচী এখনি
যোগ দিয়া হ'ল।

তৃতীয় তাণ্ডবণ

'অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা'ৰ দ্বিতীয় তাণ্ডবণ কিতাপ কেতিয়াবাই
নোহোৱা হ'ল। তৃতীয়ৰ বাবে 'ৰূপৰেখা'ক সংস্কাৰ কৰিবৰ কথা ভাবি থকাতেই
গ'ল। বিদেশ-ভ্ৰমণ আদি কাৰণত সি হৈ মুঠিল। গতিকে, এয়া তৃতীয়
তাণ্ডবণ মাথোন পুনৰুজ্জ্বলৰ দৰেইহে হৈছে। প্ৰথম-দ্বিতীয় তাণ্ডবণ ছপাইছিল
সুৱাহাটীৰ লয়াছ' বুক ষ্টলে। এইবাৰ প্ৰকাশৰ ভাৰ পৰিছে নিউ বুক ষ্টলৰ
শ্ৰীৰত্ন দত্তৰ গাত। দ্বিতীয় তাণ্ডবণৰ কেঁচা ছপা শুধৰোৱাত সহায় কৰিছিল
শ্ৰীকেশৱ মহন্তই। এইবাৰ সেইখন সাকো পাৰ হওঁতে সহায়-হাত আগ
বঢ়াইছে শ্ৰীভৱপ্ৰসাদ চলিহা, কুমাৰী দেলোৱাখা খোন্দাকাৰ, শ্ৰীবিশ্বকিঙ্কৰ গোস্বামী,
শ্ৰীভৱানীপ্ৰসাদ অধিকাৰী, এই বহুসকলে। সকলোলৈকে শলাগৰ টোপোলা
একোট।

পঞ্চম তাণ্ডবণ

যোৱা দুটা তাণ্ডবণ নিউ বুক ষ্টলে লালন-পালন কৰাৰ পিছত এইবাৰ
'ৰূপৰেখা' উজাইছে ডিব্ৰুগড়লৈ আৰু আশ্ৰয় লৈছে শ্ৰীহৰ্ষ হাজৰিকাৰ বাণী
মন্দিৰত। পঞ্চমৰ সকলোখিনি আগ-পিছ কৰিছে ডক্টৰ নগেন শইকীয়াদেৱে
নিজৰ বাবেবুৰি কামৰ মাজত। নিৰ্ঘণ্ট দুখন পুনৰ্নিৰ্মাণ কৰাত ভেঙৰ সাহায্য
কৰিছে ডক্টৰ কেশৱানন্দ গোস্বামী আৰু ডক্টৰ লীলা গগৈয়ে। এইবাৰ মুদ্ৰণৰ
কামটি সম্পাদন কৰিলে পূৰ্বদেশ মুদ্ৰণৰ শ্ৰীপ্ৰশান্তকুমাৰ শৰ্মাই। বস্তুবাদ,
সকলোজনকে ধন্যবাদ।

শ্ৰীহৰ্ষ হাজৰিকা

॥ সূচী ॥

॥ ভাষাৰ ক্ৰমবিকাশ ॥

পৃথিৱীৰ ভাষা-গোষ্ঠী : ইন্দো-ইউৰোপীয়, ছেমায়, হামীয়, ভোট-চীনীয়, অষ্ট্ৰিক, বাণ্টু আদি—ইন্দো-ইউৰোপীয় ভাষা-পৰিয়াল : ইন্দো-ইৰানীয় বা আৰ্য, হেলেনীয় বা গ্ৰীক, ইতালীয়, কেল্টীয়, জাৰ্মেনীয় বা টিউটনীয় আদি—ইন্দো-ইৰাণীয় ভাষা-শাখা : ভাৰতীয়-আৰ্য, দৰদীয় বা পিশাচ আৰু ইৰানীয়—ভাৰতীয়-আৰ্য ভাষা-গুচ্ছ : বৈদিক, সংস্কৃত, পালি প্রাকৃত অপভ্রংশ, সিংহলী, জিঞ্জি ভাষা আদি, ভাৰতীয়-আৰ্য ভাষাৰ যুগ : প্ৰত্ন-ভাৰতীয়-আৰ্য, মধ্য-ভাৰতীয়-আৰ্য আৰু নব্য-ভাৰতীয়-আৰ্য—অসমীয়া ভাষাৰ ক্ৰমবিকাশ : উৎপত্তি, তাম্ৰশাসনৰ যুগ, চৰ্যাগীতিৰ যুগ, শ্ৰীকৃষ্ণকীৰ্ত্তন, প্ৰাগ্ন-নৱবৈষ্ণৱ যুগ, নৱবৈষ্ণৱ যুগ, ব্ৰজবুলি, কথাবচনা, আৰবী-ফাৰ্চীৰ আলহী শব্দ, তাই-অষ্ট্ৰিক আৰু ভোট-ধৰ্মী প্ৰভাৱ, আধুনিক পৰ্য, বেণ্টিষ্ট যুগ, ইংৰাজী আদি আধুনিক প্ৰভাৱ

১-১৬

। লোক-শ্ৰীতি আৰু লোক-কথা ।

ক. শ্ৰীতি-সাহিত্য—ভূমিকা—বিহুনাৰ আৰু বনশ্ৰীত—বিয়া-নাৰ—ধাই-নাৰ, ধেমালি-নাৰ—আই-নাৰ, লখিমী-সবাহৰ শ্ৰীত, অপেছৰাৰ শ্ৰীত—গোসাঁই-নাৰ—সদাশিৱৰ নাম—দেহবিচাৰৰ শ্ৰীত, টোকাৰী শ্ৰীত—বাবমাহী শ্ৰীত—নাও-ধেলৰ শ্ৰীত, জুনা—কাহিনী-শ্ৰীতি বা বেলাড্—সাধুকথাৰ শ্ৰীত—হাইদাং শ্ৰীত—মায়ানবীয়া বগুৱাৰ শ্ৰীত—জিকিৰ : আজান পৌৰ

১৭-৩০

খ. সাধুকথা—বিভিন্ন মোটিক্ বা কথাক আৰু বৈশিষ্ট্য

৩০-৩১

গ. যন্ত্ৰ—উত্তৰ-বৌদ্ধ প্ৰভাৱ—হাতহাস আদিত তন্ত্ৰ-যন্ত্ৰৰ উল্লেখ—কবতি-যন্ত্ৰ, সাপৰ ধৰণি ধৰা যন্ত্ৰ, বীৰা-জৰা যন্ত্ৰ, মোহিনী যন্ত্ৰ, সৰ্বভাৰু আদি—বৈশিষ্ট্য

৩১-৩৪

ঘ. প্ৰৱচন, ফকৰা-যোজনা আৰু সাঁথৰ

৩৪-৩৫

ঙ. ডাকৰ বচন—ডাকৰ স্বৰূপ আন্তৰ্ঘ—প্ৰৱচনবোৰৰ বিষয়-বস্তু

৩৫-৩৭

। প্রহ্ন-অসমীয়া আৰু মিত্ৰ-অসমীয়া ২ জন।

চৰ্যাগীতিকাষ—ভূমিকা—চৰ্যাৰচক সিদ্ধসকলৰ লগত কামৰূপৰ সম্পৰ্ক	
—চৰ্যাৰ ভাষা—মুনিদত্তৰ চৰ্যাচৰ্য-বিনিশ্চয়—চৰ্যা-ৰূপ, বিযয়-বস্তু	৩৮-৪৩
বড়ু চণ্ডীদাস—শ্ৰীকৃষ্ণ-কীৰ্ত্তন—ভাষাত অসমীয়া ৰূপতাত্ত্বিক আৰু ধ্বনি-তাত্ত্বিক বৈশিষ্ট্য—ৰাধা-কৃষ্ণৰ লীলাখেলাৰ বিযয়-বস্তু	৪৩-৪৫
অন্তান্ত—ৰমাই পণ্ডিতৰ শৃংগ-পুৰাণ, সঙ্কলন মহাভাৰত, কবীন্দ্ৰ পৰমেশ্বৰ দাসৰ পৰাগলী মহাভাৰত, দুৰ্লভ মল্লিকৰ গোবিন্দচন্দ্ৰৰ গীত, ভবানীদাসৰ ময়নামতীৰ গান, স্ক্ৰুৰ মামুদৰ গোপীচন্দ্ৰৰ গান	৪৫-৪৬

॥ প্ৰাক্শব্দৰ যুগ ॥

ভূমিকা—মহামাগিকা, দুৰ্লভনাৰায়ণ আৰু ইন্দ্ৰনাৰায়ণৰ পৃষ্ঠপোষকতা—কথকতা-প্ৰীতি	৪৭-৫০
মাধৱ কন্দলি—পৰিচয়, সময় আৰু স্থান—ৰামায়ণ—কন্দলিৰ অনুবাদৰ বৈশিষ্ট্য, সৌন্দৰ্য, সাময়িক উৎপ্ৰেক্ষা—দেৱজিত আদি কন্দলিৰ ৰচনা নহয়	৫০-৫৭
হৰিবৰ বিপ্ৰ—পৰিচয়—লৱ-কুশৰ যুদ্ধ—বক্ৰবাহনৰ যুদ্ধ—তাম্ৰধ্বজৰ যুদ্ধ—স্বপ্না-বধ	৫৮-৬৬
হেম সৰস্বতী—পৰিচয়—প্ৰহ্লাদ-চৰিত্ৰ—হৰ-গোবী-সংবাদ	৬৬-৭০
কবিরত্ন সৰস্বতী—জয়দ্রথ-বধ	৭০-৭১
কল্প কন্দলি—সাত্যকি-প্ৰৱেশ—প্ৰাক্শব্দৰ হযনে সন্দেশ	৭৩-৭৪

। নৱবৈষ্ণৱ সাহিত্য : শঙ্কৰদেৱ আৰু মাধৱদেৱ ।

নৱবৈষ্ণৱ-ধৰ্মৰ পটভূমিকা—সবভাৰতীয় আৰু কামৰূপীয়—অসমৰ নৱবৈষ্ণৱ-ধৰ্ম	৭২-৭৮
শঙ্কৰদেৱ—পৰিচয়—ৰচনাৱলীৰ শ্ৰেণীবিভাগ আৰু ক্ৰম-নিকৰ্ণণ—উপাখ্যান আৰু পদ-ভাঙনি, হৰিশ্চন্দ্ৰ-উপাখ্যান, কল্মষী-হৰণ, অজামিল-উপাখ্যান, গজেন্দ্ৰোপাখ্যান, অমৃত-মথন, বলি-ছলন, কুক্ৰেত্ৰ, ৰামায়ণৰ উত্তৰকাণ্ড, ভাগৱতৰ স্কন্ধ ১, ২, ১০-আদি, ১১, ১২—ভক্তিতত্ত্বৰ পুণি, ভক্তি-প্ৰদীপ, অনাদি-পাতন, নিমি-নৱসিদ্ধ-সংবাদ—কীৰ্ত্তন-ঘোষা, গুণমালা—গীত-প্ৰবন্ধ,	

বৰগীত, ভটিমা—নাট বা অঙ্ক, কোশল আৰু অঙ্ক-বিভাগ, পদ্মী-প্ৰসাদ, কালি-
দমন, ফেলি-গোপাল, পাৰিজাত-হৰণ, বায়-বিজয়—নাটকীয় গদ্য ৭৮—১০৪

মাধৱদেৱ—পৰিচয়—বচনাৱলীৰ সময়—নাম-ঘোষা—ভক্তিভাৱ আন পুৰি,
ভক্তি-বহুৱালী, জন্ম-বহুস্ত, নাম-মালিকা—আদিকাও বামাংগ—মাটি বা কুম্ভা,
অৰ্জুন-ভঞ্জন, চোৰ-ধৰা, ভোজন-বাৱহাৰ, ভূমি-সুটীয়া, পিঙ্গবা গুচোৱা—
ভণিতাবে বাস-কুম্ভা, কোটোৰা খেলোৱা আদি—শ্ৰীত-প্ৰবন্ধ, বৰগীত,
ভটিমা ১০৪—১১০

॥ শঙ্কৰদেৱৰ সমসাময়িক পাঁচালী কবিসকল ॥

ভূমিকা—পাঁচালীৰ উৎপত্তি, স্বৰূপ আৰু নৱবৈষ্ণৱ অনুমোদন—মনসা-আৰু
মনসা-পূজাৰ উৎপত্তি ১০৪—১১০

পীতাম্বৰ কবি—পৰিচয়—ভাগৱত-পুৰাণ আৰু ১০—মাৰ্কণ্ডেয় চতুৰ্থী-আখ্যান—
উষা-পৰিণয়—নল-দময়ন্তী ১১০—১১৭

মনকৰ—পৰিচয়—প্ৰাৱণেৰ গীত (মনসাৰ গীত) ১১৭—১১৮

দুৰ্গাবৰ কায়স্থ—পৰিচয়—শ্ৰীতি-বামাংগ—মনসাৰ গীত ১১৮—১২৫

॥ নৱবৈষ্ণৱ সাহিত্য :

শঙ্কৰদেৱৰ প্ৰাঙ্ঘাৱা-উপাঙ্ঘাৱা কবি-সাহিত্যিকসকল ॥

ভূমিকা—ভাগৱত-পুৰাণৰ সৰ্বচাক প্ৰভাৱ—মহাপুৰুষৰ আদৰ্শ ১২৬

অনন্ত কন্দলি ভাগৱত ভট্টাচাৰ্য—পৰিচয় আৰু বচনাৱলী—কুম্ভ-হৰণ—
কুটুম্ব-বধ—ভাগৱত ১০—বামাংগ ১২৭—১৩১

বায় সৰস্বতী—পৰিচয়—বচনাৱলী, মহাভাৰত আদিপৰ্ব, আদিবনপৰ্ব,
পুশ্ৰহৰণ বনপৰ্ব, মণিচন্দ্ৰ-ঘোষপৰ্ব, বিজয়বনপৰ্ব, যজ্ঞবনপৰ্ব, কুলাচল-বৰ, বয়াম্ব-
বধ, কালকুন্ডলোষক-বধ কালজন্ম-বধ, খটাসুৰ-বধ, অমৰ্ণ-বধ, (পাতালীপৰ্ব),
জজ্ঞাসুৰ-জটাসুৰ-বধ, সিদ্ধঘাতা বনপৰ্ব, বিঘাটপৰ্ব, উজ্জোগপৰ্ব, ভীষ্মপৰ্ব, জয়দেৱ
কাব্য (?), কৰ্ণপৰ্ব, সাত্বিতী-উপাখ্যান, ভোজকুট-বধ, বিহঙ্গ-মোক্, ভীষ্ম-চৰিত্ৰ,
পাকালী-বিবাহ, তীৰ্থযাত্ৰাপৰ্ব, ব্যঞ্জনপৰ্ব—বায় সৰস্বতীৰ অনুবাদৰ স্বৰূপ আৰু
মৌলিকতা ১৩১—১৩৬

বট্টাকৰ কন্দলি : সহস্ৰ-নাম-কুন্ডল—শ্ৰীমদ কন্দলি : দুহুচা-কীৰ্ত্তন, কাব্য-
বোদ্ধা—বট্টাকৰ-বধ অৰ্জুণপৰ্ব আৰু কানাই মেঘেনীয়া বা বাৰাৰ বাগবীৰ্য্য

কন্দলিৰ ভগিতা—স্বকবি কংসাবি কাব্যস্থ : বিৰাটপৰ্ব (দক্ষিণ আৰু উত্তৰ গোপ্ৰাহ)—চান্দনাই—কলাপচক্স : সতীৰ চৰিত্ৰ, পৃথুৰ চৰিত্ৰ—গোপালচৰণ বিজ : ভাগৱত ৩, ৮, হৰিবংশ, ভক্তি-ৰত্নাকৰ-কথা ১৩৭—১৪০

কবিত্ব বৈকুণ্ঠনাথ ভাগৱত-ভট্টাচাৰ্য্য—পৰিচয়—বচনাৱলী, শ্ৰীভাগৱত-কথা, শ্ৰীতা-কথা, ভক্তি-ৰত্নাকৰ-কথা—ভগিতাবে অগ্ৰান্ত পুথি—কবিত্বৰ কথা-শৈলী

১৪০—১৪২

হৰিদেৱ : ভাগৱত ৫—নাৰায়ণ দাস ঠাকুৰ আতা : গীত—গোপালদেৱ ভৱানীপুৰীয়া আতা : জয়-যাত্ৰা, নালাংদেৱ, উকুৰ যান, ঘোষা, গীত—গোপালদেৱ বা গোপাল মিশ্ৰ : ঘোষা-ৰত্নাকৰ—ৰামচৰণ ঠাকুৰ : কীৰ্ত্তন-ঘোষা-সংকলন, ভক্তি-ৰত্নাকৰৰ পৰা, ভক্তি-নৱ, শঙ্কৰ-চৰিত ১৪২—১৫১

ব্যৱহাৰিক সাহিত্যৰ আৰম্ভণি—বহুল কাব্যস্থ, শ্ৰীধৰ ১৫১

॥ নৱবৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ বিস্তাৰ : সত্ৰীয়া সমাজৰ সাহিত্য ॥

ভূমিকা—নাট-গীত-ঘোষা-বচনাৰ ঐতিহ্য-সৃষ্টি—চৰিত-সাহিত্য—চৰিতৰ গুণ—শঙ্কৰোত্তৰ সাহিত্যৰ বিভাগ কৰাৰ অসুবিধা—সাহিত্যচৰ্চাৰ বিকেন্দ্ৰীকৰণ—সত্ৰীয়া আদৰ্শ আৰু ৰাজকীয় পৃষ্ঠপোষকতা অমুসৰি বিভাগ ১৫২—১৫৩

গোৱিন্দ মিশ্ৰ : কৃষ্ণ-গীতা আৰু ভক্তি-বিৱেকৰ পদ-ৰচয়িতা এজন নেহজ্জন—ভাগৱত মিশ্ৰ : বিষ্ণু-পুৰাণৰ আৰু সাঙুত-তত্ত্বৰ পদ-ৰচয়িতা এজন নেহজ্জন—ভাগৱতাচাৰ্য্য : কথা-সূত্ৰ, গীতাগৰ—পুৰুষোত্তম ঠাকুৰ : নৱ-ঘোষা, সন্তসাৰ, বুঢ়া-ভাষ্য (১), গীত—চতুৰ্ভূজ ঠাকুৰ : গীত—পৰমানন্দ ঠাকুৰ : গীত—কেশৱচৰণ কাব্যস্থ : ভাগৱত ৭, ৮, ৯,—অনিকৰ কাব্যস্থ : ভাগৱত ২, ৫,—দামোদৰ দাস : মহাভাৰত শ্লোপৰ্ণ—কলাপচক্স বিজ : বাৰাৰ বিজয় বা বাধা-চৰিত্ৰ—জ্ঞানানন্দ বা অনন্ত কাব্যস্থ : শ্ৰীৰাম-কীৰ্ত্তন, শ্ৰেয়লতা—দৈত্যাবি ঠাকুৰ : শঙ্কৰদেৱ-মাধৱদেৱৰ ঐক্যৰ চৰিত্ৰ, বুদ্ধি-দীপ্তা, তত্ত্ব-হৰণ—ভূষণ বিজ : শঙ্কৰদেৱ চৰিত, অজাখিল-উপাখ্যান, তত্ত্ব-হৰণ—বৈকুণ্ঠ বিজ : সন্তালা—শ্ৰীৰামদেৱ আতা : গীত—অধিকাৰদেৱ : ভাগৱত ৫, পুৰজন-উপাখ্যান, গীত, ভক্তি-মূল ঘোষা—বহুবিধ দেৱ : গীত, ঘোষা, কল্প-যাত্ৰা—বিষ্ণু ভাবতী : কল্প-উপাখ্যান—শ্ৰীবিষ্ণু ভাবতী : ভক্তি-বৰ—বায়ানন্দ বিজ : শঙ্কৰদেৱ চৰিত, গীত—কল্পদাম কল্প : কথা-বাৰাণস, পৰজয়, অমৃত বামাৰণ—কলোৰাৰ বিজ : কল্পদেৱৰ পুৰাণ, কল্প-জয়-যাত্ৰা—বায়ানন্দ বিজ :

মহামোহ কাব্য—বিষ্ণুদেব গোবামী : ভাগবত ৪—বিষ্ণুদেব গোবামী :
ক্রিয়াবোগসাব ১৫০—১৬৩

অস্তান্ত গীতকাব্যসকল—জগদানন্দ, পদ্মপ্রিয়া, শিলাবাউলীয়া আদি মহন্ত :
সনাউনদেব, জগদানন্দদেব, শ্রেয়সকন্দেব, কৈবল্যানন্দদেব আদি ; দ্বাদশবীয়া
মহন্তসকল : হবিবামদেব, নিত্যানন্দদেব, বহুদানন্দদেব ; চৈতন্য সন্ন্যাসী আদি :
বামানন্দদেব কামদেব, কৃষ্ণদেব, জগজমোহন, চতুর্ভুজ, জয়দেব, পদ্মনাভ, সহদেব,
তুঙ্গদেব আদি ১৬৪—১৬৫

অস্তান্ত চরিতকাব্যসকল—অনিকন্ঠ দাস, 'বামচরণ ঠাকুর', সার্বভৌম ভট্টাচার্য,
দামোদর দাস, বামবার, বহানন্দ মিত্র, নীলকণ্ঠ দাস, শ্রীকৃষ্ণ মিত্র, বিজ্ঞানন্দ
মিত্রজ্ঞা, ভদ্রচাক, বামগোপাল, পূর্ণানন্দ, জয়নাথায়ণ, বামানন্দ দাস, শ্রীবাম-
যদুগণি, জগদানন্দদেব, চতুর্ভুজ কামদেব, উদিত-বামদেব, শ্রেয়সাহারদেব, বামনাথ
আদি, জয়নাথায়ণ, বাণেশ্বর দিবাকর আদি, বমাকান্ত আদি, অঘরীষ মিত্র,
সর্জনানন্দ, চিদানন্দদেব, বিজ্ঞানাথ, গোবিন্দদাস ১৬৫—১৬৬

গানিকর চরিত—কৃষ্ণভাষতী, কৃষ্ণাচার্য, কবিরত্ন, 'মাধবদেব' ১৬৬

বংশাবলী—নবোদয় পোঙ্গাই-বংশাবলী, গুরুদল-চরিত, গোবিন্দ-বংশাবলী,
বধুপতি : সোমধা-বংশাবলী ১৬৭

কথা-চরিত—চরিত ভোলা বা চরিত-চর্চা আক কথা-গুরু-চরিতর উৎপত্তি
—নবোদয় চরিত, ইন্দ্রজিত গান্ধকসিধী, প্রকাশিত কথা-গুরু-চরিত, গোবিন্দদাস :
সন্ত-সন্তদায়র কথা ১৬৮—১৭১

অস্তান্ত কথা-বচন আক ভক্তিভাব পুঁথি—পদ্ম-পুঁথি, কথা-বোবা, দীপিকা-
চন্দ্র, নবোদয় ঠাকুর : ভক্তি-শ্রেয়সাবলী, শ্রীবামদেব : ভক্তিচন্দ্রমালা, সাত্ত-ভক্তি
কৃষ্ণদানন্দ মিত্র : পূর্ণ ভাগবত, ভদ্রমণি, ভদ্রসাব, অম্ভাবন, কৃষ্ণাচার্য মিত্র :
ভক্তি-পুঁথি, অস্তান্ত শ্লোক, পবনকর্ষ-নিকুণ, ভাগবত মিত্র : নগাধ-চক্র,
নাথায়ণদাস : অম্ভ-ন-সবাদ, বাবানন্দ : সন্তবদ্য, সনাউন : ভজন-নির্ঘণ ১৭১—১৭৩

বাটা-মাহিত্য—বামগোপাল : কুমারবদ, হবিবামদেব : কংসক, অম্ভাবিন-
উপাখ্যান, নিত্যানন্দদেব : দারীচ-বদ, কৃষ্ণকান্তদেব : জবানবদ-বদ, সত্য-বদ,
গোপাল : কংসক-বদ, সীতা-বদ, কাকান্ত আতা : ভবন-বদ, লক্ষ্মীদেব :
বাহন-বদ, কামদেব আতা : কংস-বদ, লক্ষ্মীদেব দাস : কুমার-বদ, পদ্মাবল :
গোবিন্দ-বদ, অম্ভ-বদ, বিজ্ঞান দাস : কংস-বদ, বিজ্ঞানদেব : বাণী-বদ,
কাকান্ত : বাহন-বদ, কাকান্ত : কংস-বদ, কাকান্ত : কুমার-বদ, শ্রীবাম :

সুন্দরো-হৰণ, ভৱকান্ত বিপ্ৰ মহন্ত : সম্বাসুৰ-বধ, পূৰ্ণকান্ত : হৰিশ্চন্দ্ৰ-উপাখ্যান,
কমল : কুলাচল-বধ, কেশৱকান্ত : শ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ জন্ম-যাত্ৰা, লক্ষ্মীদেৱ দাস :
সুগিহ-যাত্ৰা, লক্ষ্মীকান্ত দাস : হৰমোহন, জগজীৱন : অজামিল, চিৰঞ্জীৱ
দাস : সীতাৰ পাতাল-গমন, কুলদাস : বত্ৰবাহন যুদ্ধ, জয়দেৱ : ৰাম-বনবাস,
গোপীকান্তৰ পুত্ৰ : কৰ্ণ-বধ, হৰেন্দ্ৰ দাস : পুতনা-বধ, দুৰ্ব্বাসা-ভোজন,
উত্তমৰাম : উষা-হৰণ—প্ৰভাস-যাত্ৰা, পাণ্ডৱ-বিজয়, কুলাচল-বধ, জয়ন্ত-বধ,
অভিমন্ত্ৰ-বধ, শতশঙ্ক-বাৰণ-বধ, তাল-ভোজন, সীতা-বন্দন, লৱ-কুশৰ যুদ্ধ—
শঙ্কৰোত্তৰ নাটৰ বৈশিষ্ট্য

১৭৩—১৭৮

সদীভাষ্য—শুভকৰ কবিৰ হস্তমুত্তাৱলীৰ গল্প-ভাণ্ডনি—শুভকৰৰ পৰিচয়
আৰু সময়, যতুপতি : বাণ-প্ৰদীপ

১৭৮

॥ আহোম ৰাজ্যৰ সাহিত্য ॥

ভূমিকা—ৰাজনৈতিক আৰু সামাজিক বুৰঞ্জীৰ সম্পৰ্ক—আহোম ৰজাৰ
ভাৰতীয় ধৰ্ম আৰু সংস্কৃতি আৰু অসমীয়া ভাষা-গ্ৰহণ—শঙ্কৰদেৱৰ নৱবৈষ্ণৱ
ধৰ্মৰ আহোম ৰাজ্যত পুনঃপ্ৰৱেশ—অসমত বঙালী পৰ্বতীয়া গোঁসাই খাপিত-
শাক্তি—সামাজিক-ৰাজনৈতিক খণ্ডপ্ৰলয়—সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰভাৱ—শৈৱ,
শাক্ত আৰু পুণ্ডৰ-প্ৰৱণ সাহিত্যৰ উদগম আৰু বিস্তাৰ—ইতিহাস-প্ৰীতি আৰু
বুৰঞ্জী সাহিত্য

১৭২—১৮০

জয়জয়সিংহ : গীত, ৰামানন্দ দ্বিজ : শঙ্কৰদেৱৰ চৰিত, ৰামগোপাল : গোপাল
আতাৰ চৰিত—ৰাম মিশ্ৰ : হিতোপদেশ, মহাভাৰত ভীষ্মপৰ্ব, পুতলা-চৰিত,
কুমাৰন-চৰিত—ৰামচন্দ্ৰ বৰপাত্ৰ : যোগিনী-তন্ত্ৰ (হয়গ্ৰীৱ-মাধৱ), কল্পসিংহ :
শ্ৰীত—শিৱসিংহ : শ্ৰীত—ৰামনাৰায়ণ কবিৰাজ চক্ৰৱৰ্তী : গীত-গোৱিন্দ, শঙ্কুজলা,
শঙ্কুচূড়-বধ, ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত-পুৰাণ কৃষ্ণ-জন্ম-খণ্ড, শ্ৰীত—অনন্ত আচাৰ্য দ্বিজ : আনন্দ-
লহৰী, কবিচন্দ্ৰ দ্বিজ : ধৰ্মপুৰাণ, ভোলানাথ দ্বিজ : মহাভাৰত শল্যপৰ্ব, হুকুমাৰ
বৰকাথ : হস্তিবিভাৰ্গৱ-সাৰ-সংগ্ৰহ, দ্বিজ ৰমানন্দ : মহাভাৰত উত্তোষণপৰ্ব, দুৰ্গেশ্বৰ
দ্বিজ : ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত-পুৰাণ প্ৰকৃতি-খণ্ড, ৰাজেশ্বৰসিংহ : কীচক-বধ, কচিনাথ কন্দলি :
চণ্ডী-পুৰাণ, লক্ষ্মীনাথ দ্বিজ : মহাভাৰত শান্তিপৰ্ব, বিজাচন্দ্ৰ কবিশেষৰ ভট্টাচাৰ্য :
হৰিবংশ, বাৰ্দ্ধীশ : নীতি-লতাচুৰ, ক্ৰীকান্ত দুৰ্গবিশ্ব : তুলসীদাসী ৰামায়ণ, পুৰুষোত্তম
দ্বিজ : মহাভাৰত যুদ্ধ-মহাপ্ৰাৱান্নিক-ধৰ্ম্যবোধপৰ্ব

১৮০

১৮০—১৮৮

... ৰাজধানীৰ অধিপ্ৰেৰণাত নাটক আৰু ভাণ্ডনি—ৰাজ্যৰ পদ্মহৰী-কল্প

কাল্পী-হৰণ, অক্ৰুবাগমন—সম্বাসুৰ-বধ, কুমৰ-হৰণ—সংস্কৃত নাট : ধৰ্বোদয়,
শ্ৰীকৃষ্ণ-প্ৰয়াণ, কাম-কুমাৰ-হৰণ, বিয়েশ-জন্মোদয়—শম্ভুচূড়-বধ ১৮৮—১৮৯

বুৰঞ্জী-সাহিত্য—বুৰঞ্জীৰ সন্ধান, সংখ্যা, আহোম ভাষা এৰি অসমীয়া ভাষা-
গ্ৰহণ—বুৰঞ্জীৰ তিনিটা ভাগ, আহোম-পূৰ্ব, আহোম আৰু দেশাস্তৰৰ বুৰঞ্জী—
কামৰূপৰ বুৰঞ্জী, ত্ৰিপুৰা বুৰঞ্জী, পাদ্ৰাহ বুৰঞ্জী, কছাৰী বুৰঞ্জী, অন্নন্তীয়া
বুৰঞ্জী, দাঁতিয়লীয়া বুৰঞ্জী—পুৰণি অসম বুৰঞ্জী, শ্বকুমাৰ মহন্তৰ ঘৰত আৱিষ্কৃত
অসম বুৰঞ্জী, তুংখুসীয়া বুৰঞ্জী, বৰপাহি বুৰঞ্জী, সাতসৰী (সাতধনি) অসম বুৰঞ্জী
—বাঁহগড়ীয়া বুঢ়াগোহাঁইৰ বুৰঞ্জী, চকৰী-ফেটি বুৰঞ্জী—কোম্পানীৰ দিনৰ বুৰঞ্জী
—বুৰঞ্জীৰ বৈশিষ্ট্য, সত্যবাদিতাৰ ঐতিহ্য, নৈব্যক্তিক নিৰপেক্ষতা, বিৱৰণৰ
নৃশাস্ততা, বাস্তৱবাদ আৰু মানৱীয় অহুত্বৰ মিশ্ৰণ, দেশাত্মবোধৰ অহুপ্ৰেৰণা
ৰাজনৈতিক তথা সামাজিক আৰু সাংস্কৃতিক বুৰঞ্জীৰ ৰূপ-নিৰ্ণয়, বচনশৈলীৰ
বৈশিষ্ট্য, পত্ৰ-ব্যৱহাৰৰ আদৰ্শ ১৮৯—১৯০

অগ্ৰাণ্ত গীতকাৰসকল—গীত-গতিকা—জয়ধ্বজসিংহ, ৰুদ্ৰসিংহ, কবিতাজ
চক্ৰৱৰ্তী, শ্ৰীকবি, দ্বিজ বংশীদাস, শচীপতি, মুকুন্দ, দ্বিজ ৰামাকান্ত, দ্বিজ ৰামানন্দ,
দ্বিজ ৰামনাৰায়ণ, গোপালচন্দ্ৰ আদি ১৯০

ব্যৱহাৰিক সাহিত্য—হস্তি-বিভাৰ্ণৱ-সাৰ-সংগ্ৰহ আদি হতীপুথি, ঘোঁৰা-
নিদান, চাংকং ফুকনৰ বুৰঞ্জী ১৯০

॥ কোচ আৰু কছাৰী আদি ৰজাসকলৰ ৰাজত্বৰ সাহিত্য ॥

ভূমিকা—ৰাজকীয় পৃষ্ঠপোষকতাৰ ঐতিহ্য—কোচবেহাৰ ৰাজ্যৰ ভাঙন,
মোগল আক্ৰমণ, কামৰূপ আৰু আহোমৰ কৰতলীয়া দৰঙী ৰাজ্যৰ উত্থৰ—দৰঙী
ৰাজ্যত অসমীয়া সাহিত্যৰ কেন্দ্ৰ-স্থাপন ১৯১—১৯৫

দৰঙী ৰাজবংশৰ পৃষ্ঠপোষকতা—ৰাম সৰস্বতী : সিদ্ধুযাজ্ঞা বনপৰ্ব, উদ্যোগপৰ্ব,
শ্ৰীভগোৱিন্দ—গোপীনাথ পাঠক : সভাপৰ্ব, দ্ৰোণপৰ্ব, কাৰ্ণাৰোহণপৰ্ব—
বিভাণকানন : ভীষ্মপৰ্বৰ অঘাৰ চৰিত্ৰ—দামোদৰ দ্বিজ : শল্যপৰ্ব—জ্ঞানেশ্বৰ দ্বিজ
সৰস্বতী : ধৰ্ম-সম্বাদ, অশ্বাঘাত—হৰকবি নাৰায়ণদেৱ : পদ্মপুৰাণ—ৰত্নিকান্ত,
নন্দীশ্বৰ, বিবেকধৰ, খড়্গেশ্বৰ আৰু নৰোত্তম দ্বিজ : ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত-পুৰাণ—বলদেৱ
স্বৰ্গদেৱ দৈৱজ্ঞ : সৰং-ৰাজবংশাৱলী—ৰত্নিকান্ত দ্বিজ : খড়্গনাৰায়ণৰ বংশা-
ৱলী :—স্বৰ্গদেৱ সিদ্ধান্তবাগীশ : গজৰ্ননাৰায়ণৰ বংশাৱলী—কবিতাজ স্বৰ্গদেৱ :
শিৱদাস বৈকুণ্ঠ চৰিত—যধুনাবায়ণ কৌৱৰ : অগ্নি-পুৰাণ ১৯৫—২০০

কোচবেহাৰ ৰাজসভাৰ সাহিত্য—গোৱিন্দ কৱিশেখৰ : কিৰাতপৰ্ব—শ্ৰীনাথ
ব্ৰাহ্মণ ভাৰতী : আদিপৰ্ব, দ্ৰোণদী-স্বয়ম্বৰ, দ্ৰোণপৰ্ব—বিজ্ঞ বামেশ্বৰ, কৃষ্ণ
মিশ্ৰ, বিশাৰদ আদি—মহাভাৰত ভাণ্ডনি : কৰ্ণদেৱ, বম্বুৰাম, জয়দেৱ, হৰেন্দ্ৰ-
নাৰায়ণ, কোঁশাৰি বলৰাম, বৈষ্ণৱনাথ আদি—পুৰাণৰ ভাণ্ডনি : বৈষ্ণৱনাথ, বিপ্লৱজয়,
ৰামানন্দ হৰেন্দ্ৰনাৰায়ণ ৰজা—ৰামায়ণৰ ভাণ্ডনি : লক্ষ্মীৰাম, বম্বুৰাম,
কৰ্ণদেৱ আদি—জগন্নাথ আৰু ব্ৰহ্মহৃদয় : হিতোপদেশ—জগৎসিংহ : শ্ৰীত-
গোৱিন্দ ২০১—২০২

কামৰূপৰ কোচ ৰাজবংশৰ পৃষ্ঠপোষকতা—ৰাম সৰস্বতী : সাৱিত্ৰী-উপাখ্যান
—দামোদৰ বিজ্ঞ : শলাপৰ্ব—বতিকান্ত : ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত-পুৰাণ (?)—বিকৃপাক্ষ :
বিজ্ঞানী-বাংলাৱলী ২০২—২০৩

বাণী ৰজাৰ উৎসাহন—মাধৱ বিজ্ঞ আৰু উপেন্দ্ৰসিংহ : বাণীৰ ৰাজ-
বংশাৱলী ২০৩—২০৪

হেড়িঘিয়াল কছাৰী ৰজাৰ পৃষ্ঠপোষকতা—কন্দ কন্দলি : সাতাকি-প্ৰৱেশ
—ভুৱনেশ্বৰ বাচস্পতি : নাৰদীয়-কথাস্থত—ভৱানীনাথ বিজ্ঞ : শ্ৰীৰামচন্দ্ৰ-
অভিষেক ২০৪—২০৫

। শঙ্কৰোত্তৰ অজ্ঞাত সাহিত্য : অজ্ঞাতবাসৰ লেখকসকল ।

ভূমিকা : অজ্ঞাত পৰিচয় আৰু বসতিৰ লেখকসকল—বিষয়-বস্তু আৰু
আত্মিকত সঙ্গীয়া আৰু ৰজাঘৰীয়া মহলৰ লগত সমতা ২০৬—২০৭

ৰামায়ণ-কথা : গঙ্গাৰাম দাস : সীতাৰ বনবাস—গঙ্গাগতি দাস—মাধৱ
কন্দলি : পাতালীকাণ্ড—কবি কংসাৰি : ৰাৱণ-দিৱিজয়—দ্বিপ্ৰ ভৱদেৱ :
শ্ৰীৰামচন্দ্ৰৰ অৰুমেষধৰ্ম—ধনঞ্জয় : মন্দোদৰীৰ মণিহৰণ ২০৭

ভাৰত-কাহিনী—বিবিধ পৰ্বৰ অনুবাদক : অনিৰুদ্ধ দাস, কবিৰাজ মিশ্ৰ,
দামোদৰ বিজ্ঞ—সাগৰবৰি : কুৰ্মৱলী-মুছ—শিষ্ট ভট্টাচাৰ্য : শিশুপাল-কথ—
বিকুৰাম বিজ্ঞ : দাতাকৰ্ণ-উপাখ্যান—দামোদৰ : দণ্ডীপৰ্ব—ৰাম সৰস্বতী :
ভাৰতবৰ্ষৰ মুছ—বাটলু সোহাই আৰু সত্যবৰ : ভাৰতবৰ্ষৰ মুছ ২০৭—২০৮

শ্ৰীতা—বন্ধাকৰ মিশ্ৰ : শ্ৰীতা-কীৰ্তন, ব্ৰহ্মশ্ৰীতা—বমশ্ৰীতা, বৈকৱশ্ৰীতা,
অৰ্জুনশ্ৰীতা, অস্তান্ত শ্ৰীতা ২০৮

পুৰাণ-কথা আদি—বন্ধাকৰ মিশ্ৰ : ভাগৱত ৪—হৰিবাৰ : অজামিল-
উপাখ্যান—ৰামগোৱিন্দ : ব্ৰহ্মাণ্ড-পুৰাণ, বিষ্ণু-পুৰাণ—ভক্তি পুৰাণ—কৃষ্ণাচাৰ্য
বিজ্ঞ : ভক্তি-সংগ্ৰহ—বশোদৰ বিজ্ঞ : মনসা দেৱীৰ কথা—লক্ষ্মীকান্ত বিজ্ঞ—

বিজ্ঞ বঙ্গনাথ চক্রবর্তী আৰু মধুসূদন মিত্ৰ : চণ্ডী-আখ্যান—মাধৱ কন্দলি :
দেৱজিত—কামদেৱ বিপ্ৰ : অশোক-চৰিত্ৰ—চন্দৰ আৰু বাম সৰস্বতী—
ভাৰতচন্দ্ৰ : ইতিহাস-পুৰাণ—বাম সৰস্বতী আৰু জগন্নাথ বিজ্ঞ ইত্যাদি—
জয়বাম দাস : শ্ৰীতলাপদ—শ্ৰীধৰ কন্দলি : কানাই ঘোষলীয়া—ডিলক দাস :
বসমালতী—বৃষকেতু : উদাহৰণ—দীন বিজয়বৰ : মাধৱ-জুলোচনাৰ পাচালী—
বান্ধদেৱ বিজ্ঞ : হৰ-গোবী-সম্বাদ ২০২—২১২

বিবিধ লেখা—সনাতন দাস : হিতোপদেশ-কথা—বিজ্ঞ সোণাৰী : কাব্য-
শাস্ত্ৰ—ধৰ্মদেৱ : গীতগোৱিন্দ—নীতিবন্ধু, চাগকা, বড়িশাস্ত্ৰ, বঙ্গাধাৰ, তীৰ্থ-
কোমুদী আদি ২১২

সুফী কাব্যৰ স্নান অসমীয়া ৰূপ—বিজ্ঞ বাম : দুগাৱতী-চৰিত্ৰ—অজ্ঞাত
লেখক : মধুমালাতী ২১২—২১৪

প্ৰত্যক্ষ কবি—ভৱানন্দ : হৰিবংশ—গঙ্গাদাস, ভৱানীদাস আৰু সুবুদ্ধি-
দাস : জৈমিনীয়াখণ্ড—চন্দ্ৰচূড় আদিভাষ্য : কল-পুৰাণ উৎকল-খণ্ড—অদ্বৈত-
আচাৰ্য : লঙ্কাকাণ্ড আদি ২১৪—২১৫

প্ৰথম অসমীয়া ঐতিহাসিক লেখা : বাইবেল ১৮১৩ ২১৬

। আদি-ব্ৰিটিশে যুগৰ অজকাৰ : ঐতিহাসিককল :

অসমীয়া ভাষাৰ অপসারণ ।

ভূমিকা—গাণ্ডাৰু সন্ধি—নতুন ব্ৰিটিশ শাসনৰ শাস্তি আৰু অশান্তি—গম্ভীৰ
কোঁৱৰ, পিয়ালি ফুকন, মণিৰাম দেৱানৰ বিদ্ৰোহ—১৮৩৬, অসমৰ পঢ়াশালি আৰু
আদালতৰপৰা অসমীয়া ভাষাৰ অপসারণ—প্ৰমেয়িকাৰ বেণ্টিন্ট বিহবেৰীলকল
আৰু আনন্দবাম চেকিৱাল ফুকনৰ জাগৰণ ২১৭—২১৯

বৈষ্ণৱ ঐতিহ্য—যনুৱাৰ দ্বাৰদ্বীয়া ফুকন : ককিলুৰাণ—পৰতৰাৰ বিজ্ঞ :
ধৰ্ম-পুৰাণ, বিষ্ণু-পুৰাণ—ললিতচন্দ্ৰ সোণাৰী : শ্ৰীকলিহস্ত—পূৰ্বকালৰ ললিতা :
নলচৰিত্ৰ—গোপীনাথ চক্ৰবৰ্তী : কলকতকল—বহুদেৱ সোণাৰী—বীৰনাথ
বেজবৰুৱা—হুতিৰাম হাজৰিকা : দিহিং সত্ৰৰ বুৰঞ্জী ২১৯—২২০

বুৰঞ্জীৰ ঐতিহ্য—বিবেকদাস বৈজাণি : বেলিমাৰ বুৰঞ্জী—হুতিৰাম
হাজৰিকা : কলিভাৰড—মণিৰাম বৰুৱা দেৱান : বুৰঞ্জী-বিবেক-বহু—কাঞ্চিনাথ
বিজ্ঞ ডামুলী ফুকন : আসাম বুৰঞ্জি পুথি—হৰকান্ত শৰ্মা বজিন্কাৰ কল :
আসাম বুৰঞ্জী ২২০—২২৩

নতুন পথ : দিনলেখা, বস-বচনা, ভাষা-চৰ্চা—হৰকান্ত শৰ্মা মজিন্দাৰ বক্সা :
ভায়েৰী (সদৰামীনৰ আত্মজীৱনী)—তৃত্বিয়াম হাজৰিকা : বসিক পুৰাণ—
বাহুবাম ডেকাবক্সা : অসমীয়া অভিধান-সঙ্কলন ২২৩—২২৪

॥ আদি ত্ৰিটি শ যুগৰ পোহৰ : অকনোদই : অসমীয়া ভাষাৰ পুনঃপ্ৰতিষ্ঠা ॥

ভূমিকা : বেণ্টিন্‌টৰ দান—নেথান ব্ৰাউন, ওলিভাৰ কট্টাৰ, মাইলছ ব্ৰনছনৰ
ধৰ্ম-প্ৰচাৰৰ অৰ্থে অসম-প্ৰৱেশ, ধৰ্ম-প্ৰচাৰ আৰু আধুনিক শিক্ষা প্ৰচাৰ—
বেণ্টিন্‌টসকল আৰু আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনৰ অসমীয়া ভাষা পুনৰুদ্ধাৰৰ চেষ্টা
—১৮৭৩ পঢ়াশালি আৰু আদালতত অসমীয়া ভাষাৰ পুনঃপ্ৰতিষ্ঠা—নতুন
সাহিত্য-সৃষ্টিত বেণ্টিন্‌টৰ পথ-প্ৰদৰ্শন—অসমীয়া শাস্ত্ৰালীত ইংৰাজী সম্ভাৰ আৰু
অসমীয়া বাক্য-বীতিত ইংৰাজী প্ৰভাৱ ২২৫—২২৬

অকনোদই—নেথান ব্ৰাউন, এ. এইচ. ডেনফোৰ্থ, এছ. এম. হোৱাইটিং,
ডক্টৰ মাইলছ, ব্ৰনছন, শ্ৰীমতী এছ. আৰ. ৱাৰ্ড, ক্লাৰ্ক, এ. কে. গানী আদিৰ
সম্পাদনা—অসমৰ মানসিক দিগন্তৰ প্ৰসাৰণ—জ্ঞান-বিজ্ঞানৰ বাতৰি, দেশ-
বিদেশৰ জীৱনৰ খবৰ, নীতিশিক্ষা, কাহিনী আৰু জীৱনী, ভাৰতৰ আৰু অসমৰ
বুৰঞ্জীৰ সন্নিৱেশ—জন্ম বান্ধনৰ ভাঙনি—বৰ্গ-বিজ্ঞানৰ সৰলীকৰণ বীতি

২২৭—২২৮

জীৱিগ্ৰন লেখকসকল—ডক্টৰ নেথান ব্ৰাউন : আমাৰ জ্ঞানকৰ্তা যিটো থিষ্টৰ
নতুন নিয়ম, যিটো বিবৰণ আৰু শুভ বাত্ৰা, তৃত্বি-গীত, *Grammatical Notices*
on the Assamese Language—শ্ৰীমতী ইলাইজা ব্ৰাউন—ওলিভাৰ তমাছ
কট্টাৰ—শ্ৰীমতী হেৰিয়েট বি. এল. কট্টাৰ—ডক্টৰ মাইলছ, ব্ৰনছন : অচমিয়া
ইংৰাজী অভিধান—নিধি লিৰাই ফাৰোৱেল : পদাৰ্থবিজ্ঞানৰ সাৰ, ভাৰতীয় দণ্ডবিধি
আইন—এ. কে. গানী : শিহুহুৱাৰ আৰু বিচাৰকৰ্তাৰ পুথি আৰু কথৰ বিৱৰণ,
এলোকেৰী বেজাৰ বিবৰণ, কামিনীকান্ত—শ্ৰীমতী গানী : ফুলমণি আৰু কৰুণা—
এ. এইচ. ডেনফোৰ্থ—আত্মিকৰ আত্মা ২২৮—২৩০

আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকন : অসমীয়া ভাষাৰ মিত্ৰ, *A Few Remarks on*
the Assamese Language—বলৰাম ফুকন : হৰ্ষ-বিসাদ-বিষয়ক বচনা,
বোম্বাইৰ বাসিন্দা—কিনাৰাম সজিয়া, দয়্যাবাম চেটিয়া, বৰ্ণকান্ত বুঢ়াগোহাঁই,
ধোৰ্জিলাল ফুকা আদি ২৩৩—২৩৪

। আধুনিক অসমীয়া ভাষাৰ সাহিত্যিক প্ৰতিষ্ঠা ।

ভূমিকা—অকনোদইৰ খুলব লেখকসকলৰ দ্বাৰা আধুনিক অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰথম অনুশীলনৰ পিছত সেই ভাষাক সাহিত্যিক সামৰ্থ্য-দান—আধুনিক অসমীয়া বৰ্ণ-বিজ্ঞান আৰু শব্দাৱলীৰ মান-নিৰূপণ—আলোচনীৰ দ্বাৰা সাহিত্যৰ দ্বাৰা-বৰ্ণন : আসাম-বিলাসিনী, আসাম-নিউট, আসাম-বন্ধু, মৌ, আসাম তৰা, লবাবন্ধু—প্ৰবন্ধ-সাহিত্য, উপস্থাপিকা, আধুনিক নাটক, জীৱনী, আধুনিক পদ্ধতিৰ বুৰঞ্জী, ভ্ৰমণ-বৃত্তান্ত আদিৰ প্ৰাবন্ধ—সামাজিক ব্যঙ্গ আৰু কৌতুক—অমিত্ৰাক্ষৰ ছন্দৰ প্ৰয়োগ—পুৰণি সাহিত্যৰ প্ৰচাৰ—আধুনিক নাটকৰ অগ্ৰগতি ২৩৫—২৩৬

হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা—জগাভিৰাৰ বৰুৱা—ৰমাকান্ত চৌধুৰী—ডোলানাথ দাস—বলদেৱ মহন্ত—কমলাকান্ত ভট্টাচাৰ্য—লম্বোদৰ বৰা—বলিনাৰায়ণ বৰা—পঙ্কজকী দেৱী ফুকননী—আন কবি-লেখকসকল—আন নাট্যকাৰসকল—বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ মুদ্ৰণ-প্ৰকাশন ২৩৭—২৪৪

। ৰোমাণ্টিক বিস্তাৰ : বেজবৰুৱাৰ যুগ ।

ভূমিকা—উনবিংশ শতিকাৰ শেষ আৰু বিংশ শতিকাৰ আদিৰ অসমীয়া সাহিত্যৰ আধ্যাত্মিক ধৰণী বেজবৰুৱাৰ ব্যক্তিত্ব—হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ যুগৰ ভেটিৰ ওপৰত নিৰ্মাণ—১৮৮২ জোনাকীৰ প্ৰতিষ্ঠা—আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ আৰম্ভ—ইংলেণ্ডৰ উনবিংশ শতাব্দীৰ প্ৰথম ভাগৰ ৰোমাণ্টিক সাহিত্যৰ প্ৰভাৱ—কাব্যকে মুখ্য কৰি সাহিত্যৰ নানা অঙ্গৰ বিকাশ—বঙ্গীয় সাহিত্যৰ অনুপ্ৰেৰণা

২৪৫—২৪৭

জোনাকী আৰু অ. ভা. উ. সা. সভাৰ আদৰ্শ—১৮৮৮ কলিকতাৰ অসমীয়া ছাত্ৰৰ টি পাৰ্টিৰপৰা সভাৰ উদ্ভৱ আৰু আদৰ্শ-বোষণা—১৮১০ শক মাঘবৰ্ষৰা জোনাকী-প্ৰকাশ আৰু আদৰ্শ-বোষণা—এক সচেতন সাহিত্যিক আন্দোলন-পঠন—বিংশ শতিকাৰ চতুৰ্থ দশকলৈকে আলোচনীৰ বোগে সেই আন্দোলনৰ দ্বাৰাবাহিকতা-বৰ্ণন—জোনাকী, বিজুলী, উষা, বাঁহী, আলোচনী, চেতনা, মিলন, সাধনা, আসাম হিতৈষী, আৱাহন

২৪২—২৫২

ৰোমাণ্টিক কবিতাৰ কাহিনী—সাধাৰণ লক্ষণ—জোনাকী স্তব—চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালা—লক্ষীনাথ বেজবৰুৱা—হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী—মকিমুদ্দিন আহমদ হাজৰিকা—কৃষ্ণপ্ৰসাদ আগৰৱালা—পদ্মনাথ গোস্বামী বৰুৱা—বেণুধৰ ৰাজখোৱা—অমলচন্দ্ৰ আগৰৱালা

২৫২—২৫৩

উস্তব-জোনাকী স্তব—চন্দ্রধৰ বৰুৱা—হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱা—বঘুনাথ চৌধাৰী—
অধিকাংশিৰি ৰায়চৌধুৰী—দুৰ্গেশ্বৰ শৰ্মা ২৫২—২৬৬

বীহী-আলোচনী স্তব—বতীজনাথ দুৱৰা—স্বৰ্ঘকুমাৰ ভূঞা—দণ্ডিনাথ কলিতা
—পদ্মধৰ চলিহা—বহুকান্ত বৰকাকতী—লক্ষ্মীনাথ ফুকন—নীলমণি ফুকন—
শৈলধৰ ৰাজখোৱা—পদ্মনাথ শৰ্মা—ইন্দ্ৰেশ্বৰ বৰঠাকুৰ—ভৈৰৱচন্দ্ৰ খাটনিয়াৰ—
বমুনেশ্বৰী খাটনিয়াৰ—গিৰ্হদত্ত দেৱ অধিকাৰী—উমেশচন্দ্ৰ বৰুৱা ২৬৬—২৭১

তৃতীয় দশক : ছাত্ৰ সম্মিলন স্তব—পদ্মধৰ চলিহাৰ জাতীয় গীতি—দণ্ডিনাথ
কলিতাৰ ৰাজনৈতিক বাঙ্গ—ডিম্বেশ্বৰ নেগু—দৈৱচন্দ্ৰ তালুকদাৰ—বিনন্দচন্দ্ৰ
বৰুৱা—অতুলচন্দ্ৰ হাজৰিকা—প্ৰসন্নলাল চৌধুৰী—পাৰ্ৱতিপ্ৰসাদ বৰুৱা—
কমলেশ্বৰ চলিহা—উমেশচন্দ্ৰ চৌধাৰী—জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালা ২৭১—২৭৫

নিৰ্জনৰ স্তব—নলিনীবালা দেৱী, ধৰ্মেশ্বৰী দেৱী বৰুৱানী—ভৱনাথ হাজৰিকা
—কানেশ্বৰ হাজৰিকা—সীতানাথ ব্ৰহ্মচৌধুৰী ২৭৫—২৭৭

শেষ বোমাষ্টিক স্তব—আৱাহন, নতুন বীহী, জয়ন্তী, সুৰভি—আনন্দচন্দ্ৰ বৰুৱা
—গণেশচন্দ্ৰ গগৈ—দেৱকান্ত বৰুৱা—অজ্ঞান—মহেন্দ্ৰনাথ ডেকাফুকন—কৰ্ণাধৰ
বৰুৱা ২৭৭—২৮০

নাট্য-সাহিত্যৰ ধাৰা—হেমচন্দ্ৰ গুপ্তাভিৰামত আৰম্ভ—অসমৰ নাট্যমঞ্চৰ
ইতিবৃত্ত—পান্চাস্তা প্ৰভাৱ—বঙ্গৰ অল্পপ্ৰেৰণা—জোনাকী দল—ভ্ৰমবন্ধ—
মিতিকাই—জুৰ্গাপ্ৰসাদ মজিন্দাৰ বৰুৱা—বেণুধৰ ৰাজখোৱা—পদ্মনাথ গোহাঞি
বৰুৱা—দেৱনাথ বৰদলৈ—বৃদ্ধীজনাথ ডাটাচাৰ্ঘ—লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা—চন্দ্ৰেশ্বৰ
বৰুৱা—দুৰ্গেশ্বৰ শৰ্মা—নৱীনচন্দ্ৰ বৰদলৈ আদি—বুঢ়া ৰাজা-নাটৰ প্ৰাক্তৰ্ভাৱ—
অধিকাংশিৰি ৰায়চৌধুৰী—পদ্মধৰ চলিহা—মিজেশ্বৰ মহন্ত অধিকাৰী—শৈলধৰ
ৰাজখোৱা—১৯২১-৪০—অজ্ঞান আৰু যৌলিক নাটৰ সংঘৰ্ষ—সামাজিক নাট,
প্ৰভীকী নাট আদি—সহাভিনয়—বাস্যকান্ত শৰ্মাকৈ—দেৱানন্দ ভৰালী—
ইন্দ্ৰেশ্বৰ বৰঠাকুৰ—কুহাৰচন্দ্ৰ সোণাৰী—নকুলচন্দ্ৰ ভূঞা—পথিকদ্দিন আহমদ
—দণ্ডিনাথ কলিতা—দৈৱচন্দ্ৰ তালুকদাৰ—প্ৰসন্নলাল চৌধুৰী আদি—অতুলচন্দ্ৰ
হাজৰিকা—দেৱকান্ত বৰুৱা—আনন্দচন্দ্ৰ বৰুৱা—গণেশচন্দ্ৰ গগৈ—
কৰ্ণাধৰ বৰদলৈ আৰু বৃদ্ধীনাথ বৰদলৈ—প্ৰভাকান্ত শৰ্মা—জয়চন্দ্ৰ সোণাৰী
আদি ২৮০—২৮৫

অৱশিষ্ট কণ্ঠ্যসমূহ দ্বিতীয় ভাগ—স্বত্বাধিকাৰ—ইতিবৃত্ত—মজিন্দাৰ বোমাৰ্ণেজ

বোয়ালটিক উপস্তাসৰ আৰম্ভণি—ইতিপূৰ্বৰ অডিব্যক্তি—পদ্মনাথ গোহাঞি বৰুৱা
 —বজনীকান্ত বৰদলৈ—লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা—হৰেশ্বৰ শৰ্মা বৰুৱা—দত্তিনাথ
 কলিতা—দৈৱচন্দ্ৰ তালুকদাৰ—শৰৎচন্দ্ৰ গোহাৰী, শান্তিৰাম দাস, শ্ৰেহলতা
 ভট্টাচাৰ্য, হৰিনাৰায়ণ দত্ত বৰুৱা, দীননাথ শৰ্মা, কমলেশ্বৰ চলিহা—অম্বুবাৰ
 উপস্তাস—কুদ্ৰ ডিটেকটিভ উপস্তাস

২৬—৩০০

চুটি গল্পৰ অভ্যুদয়—ভূমিকা—চুটি গল্প পাক্ষান্তৰ দান—জোনাকীত আবহা-
—বাহী, আলোচনী, মিলন, আদাহন, অয়স্কীত কৰ্ণ—লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা—
শৰৎচন্দ্ৰ গোস্বামী—লক্ষ্মীনাথ ফুকন, নকুলচন্দ্ৰ ভূঞা, নৃধকুমাৰ ভূঞা, মিজদেৱ
মহন্ত অধিকাৰ, দণ্ডিনাথ কলিতা আদি—চতুৰ্থ দশকৰ গল্পৰ প্ৰাৱন—বিষয়-বস্তু
আৰু আঙ্গিকৰ উন্মুক্ততা—মোপাহা, ফ্ৰেড আদিৰ প্ৰভাৱ—নগেন্দ্ৰনাৰায়ণ চৌধুৰী,
মহীচন্দ্ৰ বৰা, হলীৰাম ডেকা, লক্ষ্মীধৰ শৰ্মা, ৰমা দাশ, বীণা বৰুৱা (বিৰিকিচুমাৰ
বৰুৱা), ত্ৰৈলোক্যনাথ গোস্বামী, মুনীন বৰকটকী, কৃষ্ণ ভূঞা, ৰাধিকামোহন
গোস্বামী, উমাকান্ত শৰ্মা, দীননাথ শৰ্মা, ইন্দীবৰ গগৈ, হৰিপ্ৰসাদ গোৰ্খাৰায়,
গোবিন্দচন্দ্ৰ পৈৰা, বায়হান শাহ, চৈৱদ আৰু ল মালিক ৩০১—৩০৪

জীৱন-কৃষ্ণ—বৈষ্ণৱ চৰিত আৰু বংশাৱলীৰ আদৰ্শ—নতুন বীৰ-পূজাৰ আদৰ্শ
—গুণাভিৰাম বৰুৱা—লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা—স্বৰ্ঘকুমাৰ ভূঞা—কমলেশ্বৰ চলিহা,
সৰ্বেশ্বৰ কটকী, হৰেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা, মহাদেৱ শৰ্মা, আজলীতৰা নেওগ, শ্ৰেয়ধৰ
ৰাজখোৱা আদি—আত্মজীৱনী, হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা, লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা, পদ্মনাথ
গোহাঞি বৰুৱা, ৰজনীকান্ত বৰদলৈ, বেণুধৰ ৰাজখোৱা, হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱা,
জানদাভিৰাম বৰুৱা—‘নতুন’ জীৱনী

৩০৪—৩০৭

প্রবেশ : তত্ত্বালোচনামূলক আৰু লঘু-হেয়চ্ছ বকৰা আদি—কথা-শৈলীৰ
 বিকাশ—কথলাকাৰ ভট্টাচাৰ্য—সন্ন্যাসৰ বেজবকৰা—পদ্মনাথ গোহাঞি বকৰা—
 হেয়চ্ছ গোহাঞি—কল্পনাৰ বৰা—কনকলাল বকৰা—বৰ্ণকথাৰ কুলা—কোঁকিল
 শৰ্মা—কাহিনীৰ বেণী—অধিকাংশই প্ৰাচীন—কালীদাসৰ নীলমণি কল্প,
 আনন্দকামিনীৰ কল্প, কল্পনাৰ কল্প—কল্পনাৰ কল্প—কল্পনাৰ কল্প—কল্পনাৰ কল্প—
 নাটকোদ্ধৰ কল্প, কল্পনাৰ কল্প—কল্পনাৰ কল্প—কল্পনাৰ কল্প—কল্পনাৰ কল্প—
 কল্পনাৰ কল্প—কল্পনাৰ কল্প—কল্পনাৰ কল্প—কল্পনাৰ কল্প—কল্পনাৰ কল্প—

~~महिला-समाजसेवा-विभाग~~ ~~आचार्य-परीक्षाद्वारा~~

~~मुंबई-कलाशाला~~ ~~विधि-रहित-प्रवेश-पत्र~~ ~~नाम-विवरण-दिनांक~~

বিষয়ে টোকা আৰু বিৱৰণ—লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা আদিৰ বিচাৰ-ভক্তি—প্ৰাচীন
সাহিত্যৰ উদঘাটন—সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী—লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা—বাণীকান্ত কাকতি
—কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ—সূৰ্যকুমাৰ ভূঞা—ডিম্বেশ্বৰ নেওগ—বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱা,
তীৰ্থনাথ শৰ্মা, হেম বৰুৱা আদি ৩১৪—৩১৮

। বৰ্ত্তমান সাহিত্য ॥

ভূমিকা—ৰোমাণ্টিক যুগৰ প্ৰৱৰ্ত্তকসকলৰ মৃত্যু—বাহী, আৱাহন, জয়ন্তী আৰু
জুবাইৰ ঐতিহ্য-বহনৰ চেষ্টা—দ্বিতীয় মহাসমৰৰ বিভীষিকা—আলোচনীৰ প্ৰকাশ
বন্ধ—পুথি-প্ৰকাশৰ দুৰৱস্থা—অসমত মিত্ৰশক্তিৰ সমৰ-সজ্জাৰ আঁড়ম্বৰ—মৃত্যুৰ
ভীতি—আৰ্থিক সৰুট—শিক্ষা-সংস্কৃতি-সাহিত্যৰ অনাদৰ—১২৪২—নতুন
জয়ন্তীৰ বিপ্লৱ—সাম্যবাদী আৰু বুদ্ধিশক্তিবাদী কবিতা—ৰাজনৈতিক-সামাজিক
পৰিৱৰ্ত্তন—মনোবিকলন আৰু দৃষ্টান্তক ভৌতিকবাদৰ প্ৰভাৱ ৩১২—৩২২

নতুন কবিতা—জয়ন্তীৰ প্ৰগতিশীল আদৰ্শ ঘোষণা—ৰোমাণ্টিক কবিতাৰ জীৰ্ণ
আত্মিক আৰু স্পষ্ট মানসিকতা-পৰিহাৰ—যুদ্ধোত্তৰ বা সাম্প্ৰতিক কবিতা—নানা
প্ৰভাৱ-আহৰণ—যুদ্ধোত্তৰ কবিতাৰ বৈশিষ্ট্য—জয়ন্তী-স্তবৰ কবি, ভবানন্দ দত্ত,
অম্বলা বৰুৱা, কেশৱ মহন্ত আদি—যুদ্ধোত্তৰ কবি, দেৱকান্ত বৰুৱা, হেম বৰুৱা,
নৱকান্ত বৰুৱা, মহেন্দ্ৰ বৰা, হৰি বৰকাকতি, নীলমণি ফুকন, ভবেন বৰুৱা, হীৰেন
গোহাঁই, হীৰেন দত্ত আদি—পুৰণি কবি—নতুন গীত-ৰচয়িতাসকল—ভূপেন্দ্ৰকুমাৰ
হাজৰিকা আদি ৩২২—৩২৬

নাটক—যুদ্ধ-যুগত মঞ্চৰ নিস্তকতা—চিনেমা, সহাড়িনয়, একাডেমিক
প্ৰডাকছন—পৌৰাণিক আৰু বুৰঞ্জীমূলক নাটকৰ আপেক্ষিক অনাদৰ—হাহি
ভেলা নাটক, বুৰঞ্জীমূলক নাটক, নগাঁও নাট্য সমাজ, কলী শৰ্মা, প্ৰবীণ ফুকন,
জুবেন্দ্ৰনাথ শইকীয়া, লক্ষীকান্ত দত্ত, অতুলচন্দ্ৰ হাজৰিকা—সামাজিক নাটক,
সাৰদাকান্ত বৰদলৈ, সত্যপ্ৰসাদ বৰুৱা, গিৰীশ চৌধুৰী, অনিল চৌধুৰী আদি—
একাডেমিক : লক্ষীধৰ শৰ্মা, হৰিচন্দ্ৰ ভট্টাচাৰ্য, সত্যপ্ৰসাদ বৰুৱা, বীণা বৰুৱা আদি
—শিল্প কাৰণে নাটক—সীমিত পৌৰাণিক নাটক আৰু স্তব্ধচিত্ৰৰপৰা নাট—
সম্পৰীক্ষাৰ নাটক, অৰুণ শৰ্মা আদি ৩২৬—৩৩০

উপজ্ঞাসৰ ধল—সমাজদূৰী উপজ্ঞাল—সংস্কাৰৰ মনোভাৱ আৰু কলা—বীণা
বৰুৱা আৰু কল্যাণ বৰুৱা—মহম্মদ শিদ্দিক, প্ৰবীণ দত্ত শৰ্মা, হিতেন ডেকা,

বাধিকামোহন গোস্বামী, চৈবদ আকুল মালিক, যোগেশ দাস, হোমেন বৰগোহাঞি, নরকান্ত বৰুৱা বীৰেন্দ্ৰকুমাৰ ভট্টাচাৰ্য, চন্দ্ৰপ্ৰসাদ শইকীয়া—স্বৰ্বেশচন্দ্ৰ গোস্বামী, প্ৰেমধৰ ৰাজখোৱা, ঘনকান্ত গগৈ, দেবেন্দ্ৰনাথ ভট্টাচাৰ্য, কাক্ষন বৰুৱা, উমা-বৰুৱা, নাৰায়ণ বেজবৰুৱা, মাৰ্গি ৰয়চম গোস্বামী আদি—সুশ্ৰেৰ দাইৰ সীমান্তৰ জীৱন-চৰিত্ৰ—প্ৰেমনাৰায়ণ দত্ত—অম্বুদাদ উপজ্ঞাস ৩৩০—৩৩৫

চুটি গল্প—দ্বিতীয় মহাসমৰৰ লটিঘটি—চৈবদ আকুল মালিক, দীননাথ শৰ্মা, বীৰেন্দ্ৰকুমাৰ ভট্টাচাৰ্য, যোগেশ দাস, হোমেন বৰগোহাঞি, মেদিনী চৌধুৰী, সৌৰভ চলিহা, ৰোহিণীকুমাৰ কাকতি, চন্দ্ৰপ্ৰসাদ শইকীয়া, শ্ৰেহ দেৱী, প্ৰীতি, বৰুৱা, মহিম বৰা, লক্ষ্মীনন্দন বৰা, ভৱেন্দ্ৰনাথ শইকীয়া, প্ৰফুল্লদত্ত গোস্বামী, অতুলানন্দ গোস্বামী, নীলিমা শৰ্মা, নগেন শইকীয়া ৩৩৫—৩৩৭

শিক্ষা বাবে নানাবিধ সাধু আৰু গল্প ৩৩৭—৩৩৮

জীৱন-স্মৃতি—বেণুধৰ শৰ্মা, মহেশ্বৰ নেওগ, গোপীনাথ বৰদলৈ, নলিনীবালা দেৱী, স্বৰ্ণকুমাৰ ভূঞা, হৰেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা, পদ্মধৰ চলিহা আদি ৩৩৮—৩৪০

প্ৰবন্ধ : তত্ত্বালোচনামূলক আৰু লঘু—অসম আৰু ভাৰতৰ ব্যক্তি আৰু সভ্যতাৰ বিভিন্ন দিশৰ অধ্যয়ন—নৃত্যৰ সত্ত্বদ—যৌনতত্ত্ব—আৰ্থিক-সামাজিক বিৱৰ্তন—দৰ্শন-ধৰ্মতত্ত্ব—ভ্ৰমণ-বৃত্তান্ত—স্বকুমাৰ কলা—ব্যক্তিগত প্ৰবন্ধ বা ৰম্য ৰচনা আৰু বাটকৰা মেল ৩৪০—৩৪৩

সাহিত্য-সমালোচনা—বিৰিক্কুমাৰ বৰুৱা, ঐলোক্যনাথ গোস্বামী, হেম বৰুৱা, মহেশ্বৰ নেওগ, প্ৰফুল্লদত্ত গোস্বামী, সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা, উপেন্দ্ৰনাথ গোস্বামী, প্ৰমোদচন্দ্ৰ ভট্টাচাৰ্য, মহেন্দ্ৰ বৰা, নরকান্ত বৰুৱা, জবেন বৰুৱা আদি—পুৰণি পুথি আৰু লোক-সাহিত্যৰ অৱলোকন আৰু আলোচনা—ৰামগদী সমালোচনা, হীৰেন গোস্বামী—পাঠ-সমীক্ষা ৩৪৩—৩৪৫

। সংযোগ ।

লিপিৰ উত্তৰ—খৰোঙা আৰু ব্ৰাহ্মী—দক্ষিণী বৈলী, গুপ্ত লিপি—জম্বাটী, মহাজনী আদি লিপি—অসমীয়া লিপি—বামুণীয়া, গড়গঞা, কাইথেলী আৰু লহকৰী লিপি ৩৪৬—৩৪৭

অসমীয়া সাহিত্যৰ বৃহৎ-বিভাগ—অগ্ৰচলিত পুৰণি বিভাজন—প্ৰভাৱিত ৰত্নন বৃহৎ-বিভাগ : বৌদ্ধ, প্ৰাকবৌদ্ধ, শঙ্কৰী, শঙ্কৰোক্তি, আধুনিক বুদ্ধ (আদি

ব্রিটিশ, হেমচন্দ্র বক্রাব কুণ, বোম্বাই বা বেঙ্গলবক্রাব কুণ, বর্তমান
সাহিত্য) ৩৪৭—৩৪৯

। ঐশ্ব-পত্নী ।

৩৫০—৩৫৩

। শিখণ্ড : বচন ।

৩৫৪—৩৭০

। শিখণ্ড : বচন ।

৩৭১—৪০০

বসম্ভীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা

ভাষাৰ ক্ৰমবিকাশ

পৃথিৱীৰ ভাষা-গোষ্ঠী

সমগ্ৰ পৃথিৱীত আঠ শ ন শব ভিতৰৰ সংখ্যাৰ ভাষা আৰু উপভাষা প্ৰচলিত আছে। যোৱা এশ বছৰমানৰ ভিতৰত পণ্ডিতসকলে ভাষাসমূহৰ শব্দকোষ আৰু ব্যাকৰণৰ লক্ষণীয় মিল আলোচনা কৰি জগতৰ সকলো ভাষাকে কিছুমান পৰিয়ালত বিভক্ত কৰিছে। সংস্কৃতৰ লগত গ্ৰীক, লেটিন, প্ৰাচীন পাৰসিক, আৱেষ্টীয়, প্ৰাচীন কেল্টিক আদি ভাষাৰ ইমান সাদৃশ্য দেখা পোৱা গৈছে যে ভাষাতাত্ত্বিকসকলে সেই সকলোবোৰ ভাষা একেটা পৰিয়ালৰ ভিতৰতে ধৰিছে। মেছোপটেমিয়াৰ প্ৰাচীনতম ভাষা সূমেৰীয় (Sumerian), পূব মেছোপটেমিয়াৰ ভাষা মিটান্নি (Mitanni) আদি কিছুমান প্ৰাচীন ভাষা লুপ্ত হোৱা কাৰণে সিবোৰক কোনো পৰিয়ালৰ অন্তৰ্গত কৰিব পৰা হোৱা নাই। পণ্ডিতসকলে ভাষা-পৰিয়ালবোৰ বিভাগ কৰোঁতে কেতিয়াবা বেলেগ বেলেগ নাম আৰু বিভাজন প্ৰয়োগ কৰাও দেখা যায়। পৃথিৱীৰ সৰ্ববৃহৎ ভাষাগোষ্ঠী হ'ল ইণ্ডো-ইউৰোপীয় (Indo-European), আনবিলাক হ'ল ছেমীয় (Semitic), হামীয় (Hamitic), ভোট-চীনাৰ (Sino-Tibetan বা Tibeto-Chinese), অষ্ট্ৰিক (Austriac), বাণ্টু (Bantu), ফিন্ণ-উগ্ৰীয় (Finno-Ugric বা Uralic), তুৰ্ক-মঙ্গোল-মাঞ্চু (Turko-Mongol-Manchu বা Altaic), ড্ৰাবিড (Dravidian), ককেশীয় (Caucasian), উত্তৰ-পূব সীমান্ত (Hyperborean), এস্কিমো (Esquimo) আৰু এম্বেৰিকাৰ আদিৰ ভাষাসমূহ।

কোনো কোনো পণ্ডিতে ছেমীয় আৰু হামীয়, এই দুটা পৰিয়ালক এটা মূলতঃ ধৰে। ছেমীয় পৰিয়ালৰ ভাষাবোৰ হ'ল আছীৰীয় (Assyrian), বেবিলোনিয়

(Babylonian), গুৰু টেটামেন্টৰ ভাষা হিব্ৰু, ফিনিচীয় (Phoenician), ছিৰীয় (Syriac), আৰবী, এবিছিনীয় (Abyssinian), ইথিঅপীয় (Ethiopian) আদি। বাণসুখ (Cuneiform) লিপিত শিলৰ ওপৰত লিখা আছিবীয়-বেবিলোনীয় ভাষাৰ নিদৰ্শন ২৫০০ খ্ৰীষ্ট-পূৰ্বাব্দৰপৰাই পোৱা গৈছে। ৩২৮ খ্ৰীষ্টাব্দৰ প্ৰাচীনতম নিদৰ্শনেৰে আৰবী ভাষা এই পৰিয়ালৰ একমাত্ৰ ডাঙৰ ভাষা। হামীয় পৰিয়ালৰ ভাষা হ'ল ৪০০০ খ্ৰীষ্টপূৰ্বাব্দৰপৰা নিদৰ্শন পোৱা প্ৰাচীন মিছৰীয় (Ancient Egyptian)। এই ভাষাৰপৰা ওলোৱা কপ্টিক ভাষাৰ বিলোপ ঘটিছে। হামীয় পৰিয়ালৰ ভিতৰতে লীবিয়া আৰু ছোমালিলেণ্ডৰ কেইটিমান ভাষা পৰে।

ভোট-চীনীয় বৰ্গৰ তিনিটা উপবৰ্গ আছে—চীনীয় (Sinic বা Chinese), থাই বা তাই (Thai, Tai) আৰু ভোট-বৰ্মী (Tibeto-Burman)। ২০০০ খ্ৰীষ্টাব্দৰপৰাই চীনীয় ভাষাৰ নিদৰ্শন পোৱা গৈছে। থাই উপবৰ্গৰ প্ৰাচীন ভাষা ছিয়ামী (Siamese)। ভোট-বৰ্মী উপবৰ্গৰ ঐক্যপ্ৰাধান্য ভাষাৰ ছটাখন শাখা, তাৰে প্ৰধান ভোট বা তিব্বতী (Bod বা Tibetan), বৰ্মী (Mranma বা Burmese), নগা আৰু বড়ো বা বোডো (Bodo)। অসমৰ আহোম, খাম্টি, ফাকিয়াল বা তাই-ফাকে, নবা আদিৰ ভাষা তাই উপবৰ্গৰ ভিতৰত পৰে। ভোট বা তিব্বতী শাখাৰ ভিতৰত হিমালয়ৰ পূব শাখাৰ পাদদেশৰ লেপ্‌চা বা ৰং (Rong), গুৰু, ধীমাল, লিদ্, ছিক্কিমী (Sikkimese) আদি পৰে; বৰ্মী শাখাৰ অন্তৰ্গত মৈতৈ (Meithei) বা মণিপুৰী, কুকি, লুছাই (মিজো), আৰাকানী (Arakanese) অসমৰ দক্ষিণ-পূব-দক্ষিণৰ আৰু তাৰো সিকালৰ ভাষাবোৰ; নগা গুৰুৰ ভিতৰত আও, আৱামি, লঠা আদি কেইবাটাও ভাষা আছে, বড়ো ভাষাও গুৰুৰ ভিতৰত হ'ল বড়ো বা কছাৰী (মেচ, বাভা), গাৰো, ডিমাছা, ব্ৰাং বা তিপুৰা, মিকিৰ, লালু আদি।

অষ্ট্ৰিক বৰ্গৰ দুটা ভাগ—অষ্ট্ৰো-এছিয়াটিক (Austro-Asiatic) আৰু অষ্ট্ৰোনেশিয়ান (Austronesian)। প্ৰথম ভাগৰ দুটা উপভাগ—কোল গোল্লিৰ ভিতৰত অসমৰ খাছি ভাষা আৰু কোল, মুণ্ডা, ঈণ্ডালী, হো, জুমিঅ, খৰিয়া, জুৱাং আদি, মন-খ্‌মেৰ (Mon-Khmer) উপভাগৰ অন্তৰ্গত ভাষা ব্ৰহ্ম, মালয় আৰু নিকোবৰ দ্বীপপুঞ্জত প্ৰচলিত। অষ্ট্ৰোনেশিয়ানৰ উপবৰ্গৰ মুখ্য ভাষা মালয় (Malay), জাৱানী (Javanese), বলিচীপীৰ (Baliinese) আদি,

ফিলিপাইন্ বীপপুঞ্জ, নিউজীলেণ্ড, তাহিতি, হাৱাই, কিজি আদি বীপবোৰত এই উপবৰ্গৰে ভাষা চলে।

মধ্য আৰু পশ্চিম আফ্ৰিকাৰ ছোৱাহিলি (Swahili), কাফিৰ (Kaffir), জুলু (Zulu) আদি প্ৰায়বোৰ ভাষা বাণ্টু বৰ্গৰ।

ফিনলেণ্ডৰ ভাষা ফিনীয় (Finn), লাপ্পীয় (Lapp), এছোনিয়াৰ ভাষা এছোনিয় (Esth), হাংগেৰিৰ ভাষা হাংগেৰীয় (Hungarian বা Magyar, মজাৰ) আদি কিলো-উগ্ৰীয় বৰ্গৰ।

তুৰ্ক-মোকোল-মাকু বৰ্গৰ তুৰ্ক-তাভাৰ, মোকোল আৰু মাকু এই তিনিটা শাখা, কোনোৰ মতে প্ৰত্যেকেই একোটা পৃথকীয়া পৰিয়াল। তুৰ্ক-তাভাৰ শাখাত তুৰ্ক (Turkish), তাৰ্ভাৰ (Tartar), উজবেগ (Uzbeg) আদি, মাকু শাখাত ছাইবেৰিয়াৰ তুংজ (Tunguse), মাকুৰিয়াৰ মাকু আদি পৰে; মোকোল শাখাৰ ভাষা মোকোলিয়া, এছিয়াৰ স্থান-বিশেষত আৰু কছিয়াত বিয়পি আছে।

বৰ্তমান দক্ষিণ ভাৰততে প্ৰচলিত দ্ৰাবিড় ভাষাবৰ্গৰ প্ৰধান হ'ল তামিল, তেলুগু, কানাড়ী বা কন্নড়, মলয়ালী বা মলয়ালম। ইয়াৰ বাহিৰেও বেলুচিস্থানৰ কোৰেটা অঞ্চলৰ ব্ৰাহ্মী (Brahui), উৰিষ্যা-ছোটনাগপুৰ-মধ্যপ্ৰদেশৰ কোনো কোনো ঠাইৰ গৌড়-খোড়-প্ৰাৰ্ঠসকলৰ ভাষা আৰু মালদহ জিলাৰ ৰাজমহলৰ মালতো (Malto) উপভাষাও এই গোষ্ঠীৰ অন্তৰ্গত।

ককেছীয় ভাষাবোৰৰ উল্লেখযোগ্য মাত্ৰ জৰ্জিয়াৰ ভাষা জৰ্জীয় (Georgian)।

উত্তৰ-পূব সীমান্ত বৰ্গৰ অন্তৰ্গত এছিয়াৰ উত্তৰ-পূব সীমান্ত অঞ্চলৰ চুক্চী (Chukchee) মাত্ৰ উল্লেখ কৰিব পাৰি।

উত্তৰ মেকৰ সীমান্ত দেশ, গ্ৰীনলেণ্ডৰপৰা এলিউচিয়ান (Aleutian) বীপপুঞ্জলৈকে এক্সিমো গোষ্ঠীৰ ভাষা চলে।

উত্তৰ, মধ্য আৰু দক্ষিণ আমেৰিকাৰ ভাষা এজাকমান। প্ৰাচীন আজ্টেক (Aztec) আদি তাৰে কেইটিমান প্ৰাচীন সংস্কৃতিৰে সম্পৰ্কিত হ'লেও আৰু বহুত মাজুহৰ ভাষা হ'লেও আদিম অধিবাসীসকলৰ ধ্বংসৰ লগত আৰু ইন্দো-ইউৰোপীয় গোষ্ঠীৰ ভাষাৰ (ইংৰাজী, ফৰাচী, স্পেনীয়) প্ৰাচুৰ্য্যৰ ফলত ক্ৰমাৎ বহিষ্কৃত হ'ব লাগিছে।

ইন্দো-ইউৰোপীয় ভাষাবৰ্গৰ সম্পৰ্কে আলোচনা কৰাৰ আগতে আৰু এটি ভাষা-গোষ্ঠীৰ কথা ক'ব লাগিব। এই গোষ্ঠীৰ নামকৰণ কৰা হৈছে ইন্দো-

হিট্টী (Indo-Hittite)। বৰ্তমান শতিকাৰ প্ৰাৰম্ভতে এছিয়া মাইনৰৰ কান্নাডোকিয়াত খ্ৰীষ্টপূৰ্ব তৃতীয় সহস্ৰাব্দীৰ হিট্টী সাম্ৰাজ্যৰ ৰাজধানী থকা ঠাইত বাগমুখ আকৃতিৰ লিপিবোৰে হিট্টী ভাষাৰ প্ৰৱলম্ব পোৱা যায়। ইন্দো-ইউৰোপীয় ভাষাৰ লগত তাৰ মিল লক্ষ্য কৰি তাক পোনতে সেই বৰ্গতে ধৰা হৈছিল যদিও হিট্টী ভাষাৰ অনেক লক্ষণ ইন্দো-ইউৰোপীয় গোষ্ঠীতকৈও প্ৰাচীন আছিল আৰু সেই গোষ্ঠী লুপ্ত হৈছিল। গতিকে পণ্ডিতসকলে ইন্দো-হিট্টী মূলভাষা এটা লৈ তাৰপৰা প্ৰকৃ-হিট্টী আৰু প্ৰকৃ-ইন্দো-ইউৰোপীয় ভাষাবৰ্গৰ নিৰ্দেশন কৰুনা কৰিছে।

ইন্দো-ইউৰোপীয় ভাষা-পৰিয়াল

বৈদিক প্ৰাচীন পাৰসিক, আৰেবীয়, গ্ৰীক, লেটিন, প্ৰাচীন কেল্টিক আদি ভাষাবোৰৰ প্ৰাচীনতম ৰূপ প্ৰকৃ-ইন্দো-ইউৰোপীয় ভাষাৰ স্থান-কাল-পাৰ্শ্ব সম্পৰ্কে নানা অজুনা-কল্পনা আজিৰ ভাষা-তত্ত্বৰ এনে পৰিণত অৱস্থাৰ ফলতো অস্ব পোৱা নাই। ভাষাতত্ত্ব-পাৰসকলে প্ৰধান ইন্দো-ইউৰোপীয়ভাষী মূল জাতিটোৰ এটা নাম দিছে বীৰস্ (Wiros)—সংস্কৃতৰ ‘বীৰ’, লেটিনৰ ‘Uir’, আৰ্মানিকৰ ‘Wer’, প্ৰাচীন আইৰিষৰ ‘Fer’ শব্দৰ আদি প্ৰকৃ-ইন্দো-ইউৰোপীয় ৰূপ অৰ্থ ‘বাহুহ’। অধিকাংশ পণ্ডিতৰ মতে পূৰ্ব ইউৰোপৰ ক’ৰবাত এই বীৰসকলে বাস কৰিছিল আৰু ইন্দো-ইউৰোপীয় ভাষাৰ সেই আদিম নীড়ৰপৰাই তেওঁলোকে আনুমানিক তৃতীয় খ্ৰীষ্টপূৰ্ব সহস্ৰাব্দীত দিদ্-দিগন্তলৈ বিয়পি পৰি গ্ৰীক, থ্ৰেচীয় (Thracians), ফ্ৰীজীয় (Phrygians), আৰ্মেনীয় (Armenians), আৰ্য (Aryans বা Indo-Iranians), প্ৰাচীন ইত্যাকিয়ান আদি লোক-গোষ্ঠিত পৰিণত হয়। লগে লগে তেওঁলোকৰ ভাষাবো পৃথকীকৰণ ঘটে।

ইন্দো-ইউৰোপীয় ভাষাবৰ্গৰ প্ৰাচীন আৰু বৰ্তমানে জীৱিত উপবৰ্গ আঠটি—ইন্দো-ইৰানীয় বা আৰ্য (Indo-Iranian, Aryan), আৰ্মেনীয় (Armenian), বাল্টিয়া-স্লাৱীয় (Baltic-Slavic বা Balto-Slavic), আল্বেনীয় (Albanian), হেলেনীয় বা গ্ৰীক (Hellenic or Greek), ইতালীয় (Italic), কেল্টীয় (Celtic), জাৰ্মানীয় বা টিউটনীয় (Germanic, Teutonic)। এইবোৰৰ উপৰিও এটি বৃত্ত কিন্তু প্ৰধান উপবৰ্গ হ’ল তোখাৰীয় (Tokharian), এই ভাষা খ্ৰীষ্টীয় প্ৰথম সহস্ৰাব্দীৰ শেষ অৰ্থাৎ সপ্তম শতিকাৰ পৰিছন্নলৈকে কথিত

আছিল, ভাৰতীয় খৰোষ্ঠী বা ব্ৰাহ্মী লিপিত লিখা কিছু বৌদ্ধ আৰু অজবিয়ৰক এই ভাষাৰ প্ৰস্ত্ৰেণ চীনাৰ তুৰ্কিস্তানৰপৰা বৰ্তমান শতিকাৰ প্ৰথম ভাগতে উদ্ধাৰ কৰা হয়। ইউৰোপ আৰু এছিয়াৰ অনেক ইন্দো-ইউৰোপীয় গোষ্ঠীৰ ভাষা লোপ পাই গৈছে, যেনে—খ্ৰীষ্টীয়সকলৰ ভাষা, প্ৰাচীন এছিয়া মাইনৰৰ ক্ৰীজীয় ভাষা, ইত্যাদি।

এছিয়া মাইনৰৰ আৰ্মেনিয়া অঞ্চলত খ্ৰীষ্টপূৰ্ব সপ্তম-অষ্টম শতিকাৰপৰা আৰ্মেনীয় ভাষা প্ৰচলিত আছিল। বৰ্তমানে আৰ্মেনিয়াৰ বাহিৰে অস্ত্ৰ ঠাইতো আধুনিক আৰ্মেনীয় ভাষা চলে।

বাল্ভো-স্লাবীয় শাখাৰ দুটা উপশাখা—বাল্ভটিক আৰু স্লাবিক। বাল্ভটিকৰ অন্তৰ্গত হ'ল লিথুয়ানিয়াৰ লিথুয়ানীয় আৰু লাটভিয়াৰ লেট্ ভাষা। দক্ষিণ স্লাবিক ভাষা—সাবীয় আৰু বুলগেৰীয়, পশ্চিম স্লাবিক ভাষা—চেক্, স্লোবাকীয় আৰু পোল, আৰু পূব স্লাবিকৰ অন্তৰ্গত কছ আৰু তাৰ উপভাষাবোৰ।

প্ৰাচীন গ্ৰীক ভাষা গ্ৰীচ, এছিয়া মাইনৰৰ উপকূল অঞ্চল, চাইপ্ৰাছ দ্বীপ আৰু ঈজিয়ান উপসাগৰৰ দ্বীপপুঞ্জত চলিছিল। তাৰ অনেক উপভাষাৰ ভিতৰত প্ৰধান আন্তিক-ইওনিক (Attic-Ionic) আৰু দোৰিক (Doric)। হোমাৰে ইওনিক উপভাষাত লিখিছিল, পৰৱৰ্তী গ্ৰীচৰ গদ্য-সাহিত্য বাইকৈ আন্তিকত ৰচিত হৈছিল, আৰু অপূৰ্ব গ্ৰীক নাট্যবোৰ সেই ভাষাতে লিখা হৈছিল। প্ৰায় খ্ৰীষ্টজন্মৰ সময়ৰপৰা উপভাষাবিলাকৰ সংমিশ্ৰণ বটি আধুনিক গ্ৰীক ভাষাৰ উদ্ভৱ কৰে।

ইতালীয় শাখাৰ গোৰৱয়ৰ ভাষা লেটিন ইউৰোপৰ দক্ষিণ ভাগত বিয়পি পৰে আৰু তাৰপৰাই আধুনিক ইতালীয় বা ৰোমাঞ্চ (Romance) ভাষাবিলাক ওলায়—ইতালীয়, ফৰাচী, পোৰ্তুগীজ, স্পেনীয়, ক্যানীয়, ইত্যাদি।

আৰ্মেনীয় বা টিউটনীয় ভাষাৰ তিনিটি উপশাখাৰ ভিতৰত পূৰ্ব উপশাখা লোপ পালে, তাৰ প্ৰাচীন নিদৰ্শন আছিল সোথিক ভাষা; উত্তৰ উপশাখাৰ অন্তৰ্গত হ'ল নৰৱে, ছুইডেন্, ডেন্মাৰ্ক আৰু আইচলেণ্ডৰ ভাষা; আৰু পশ্চিম আৰ্মেনীয়ৰ প্ৰধান ভাষা হ'ল ইংৰাজী, জাৰ্মান, ডাচ। খ্ৰীষ্টীয় ষষ্ঠ শতিকাত জাৰ্মানিক একল্, ছেক্সন আৰু ফ্ৰিচসকলে খ্ৰিষ্টেনত উপনিবেশ স্থাপন কৰি তাৰপৰা কেন্দ্ৰীয় ভাষাক আভৰাই ইংৰাজী ভাষাৰ উদ্ভৱ সত্ত্ব কৰে।

কেল্টীয় ভাষা এসময়ত সমগ্ৰ পশ্চিম আৰু মধ্য ইউৰোপত প্ৰচলিত আছিল, কিন্তু আৰ্যেনীয় হেঁচাত লুপ্তপ্ৰায় হৈছে। আধুনিক কেল্টীয়ৰ ভিতৰত আইৰিশ, ভাষাই প্ৰধান।

ইন্দো-ইৰানীয় ভাষা-শাখা

ইন্দো-ইৰানীয় বা আৰ্য-শাখাৰ প্ৰাচীনতম নিদৰ্শন পোৱা গৈছে খ্ৰীষ্টপূৰ্ব চতুৰ্থ শতিকাৰ হিট্টী পত্ৰলেখৰ মাজৰ য়োৰানিদানৰ এখন পুথিৰ অন্তৰ্গত কেইটামান পাৰিভাষিক শব্দৰূপে। ইন্দো-ইৰানীয় শাখাৰ তিনিটি উপশাখা— ভাৰতীয়-আৰ্য (Indo-Aryan, Indic বা Indian), দৰদীয় (Dardic) বা পিশাচ আৰু ইৰানীয় (Iranian)।

ভাৰতৰ উত্তৰ-পশ্চিম সীমান্তৰ হিন্দুকুশ আৰু পামিৰ উপত্যকাত প্ৰচলিত ভাষাবোৰ লৈ দৰদীয় ভাষা-গুচ্ছ; তাৰ ভিতৰত কান্দীৰী প্ৰধান।

ইৰানীয় উপশাখাত কুক্ষসাগৰৰপৰা মধ্য এছিয়ালৈকে বিয়পি থকা বহুতো প্ৰাচীন আৰু আধুনিক ভাষা পৰে। তাৰ ভিতৰত, প্ৰাচীনতম হ'ল জৰথুশ্ট্ৰীয় ধৰ্মৰ (Zoroastrianism) শাস্ত্ৰ 'আৱেষ্টা'ৰ ভাষা আৱেষ্টীয় (Avestic) আৰু প্ৰাচীন পাবসিক। 'আৱেষ্টা'ৰ প্ৰাচীনতম পাখাসমূহ আনুমানিক ৬০০ খ্ৰীষ্ট-পূৰ্বাব্দত জৰথুশ্ট্ৰ (স' জৰতুষ্ট্ৰ) দ্বাৰা ৰচিত। প্ৰাচীন পাবসিকৰ প্ৰথম নিদৰ্শন পাৰস্তৰ হখামেনীয় (Achaemenian) বংশৰ দাৱয়বহশ্ (Darius), খ্শৰ্শাৰ্শ (Xerxes) আদি সম্ৰাটসকলৰ (আনুমানিক খ্ৰীষ্ট-পূৰ্বাব্দ ৫২০-৩৫০) বাগমুখ প্ৰত্নলিপিসমূহ। প্ৰাচীন পাবসিকৰপৰা আনুমানিক চতুৰ্থ খ্ৰীষ্ট-পূৰ্ব শতিকাত তাৰ প্ৰাক্তত্বানীয় পহ্লবী (Pahlavi) ভাষাৰ উৎপত্তি হয়; এই স্তৰেৰে শক ভাষাত বৌদ্ধ গ্ৰন্থৰ অন্ববাদ হৈছিল। পহ্লবীৰপৰা আধুনিক ফাৰ্চী ভাষাৰ প্ৰাচীনতম শতিকাত জন্ম হয়। আধুনিক পাবসিকৰ আন প্ৰধান নিদৰ্শন পখ্‌তু বা পাঠানসকলৰ পশ্‌তো, বেলুচিয়ানৰ বেলুচী।

ভাৰতীয়-আৰ্য ভাষা-গুচ্ছ

ভাৰতীয়-আৰ্য ভাষা-গুচ্ছত পৰে বৈদিক, সংস্কৃত (Classical Sanskrit) অশোকৰ আৰু অশ্বাশ্ব প্ৰত্নলিপিৰ ভাষা, পালি, প্ৰাক্তত্বসমূহ (সংস্কৃতত বাক 'ভাষা' বোলা হয়), এলু বা প্ৰাচীন সিংহলী, আৰু আধুনিক সিংহলী

আৰ্মেনিয়া, ছীবিয়া, তুৰ্কিস্তান আৰু ইউৰোপৰ জিপ্ছি বা অঘৰী ভাষাবোৰ (Gipsy speeches)। ভাৰতৰ উত্তৰ-পশ্চিমত কথিত প্ৰাকৃত উপভাষাবোৰৰ দ্বাৰা জিপ্ছি ভাষাবোৰ প্ৰভাৱান্বিত হৈছিল।

সমস্ত ভাৰতীয়-আৰ্য ভাষাৰ ধ্বনিতাত্ত্বিক আৰু ৰূপতাত্ত্বিক (phonetic আৰু morphological) গতি-বিধি লক্ষ্য কৰি তাক তিনিটা বহল যুগত ভাগ কৰা হৈছে—প্ৰাক্ত-ভাৰতীয়-আৰ্য (Old Indo-Aryan, O. I. A.), মধ্য ভাৰতীয়-আৰ্য (Middle Indo-Aryan, M. I. A.), আৰু নব্য ভাৰতীয়-আৰ্য (New Indo-Aryan, N. I. A.)। মধ্য ভাৰতীয় আৰ্যক পুনৰ তিনিটা স্তৰত ভাগ কৰিব পাৰি।

বৈদিক আৰু সংস্কৃত প্ৰাক্ত-ভাৰতীয়-আৰ্যৰ প্ৰধান দুটা ৰূপ। ইবোৰৰ সময় আনুমানিক খ্ৰীষ্ট-পূৰ্বাব্দ ১৫০০ত ভাৰতলৈ আৰ্যসকলৰ আগমনৰপৰা গৌতম বুদ্ধৰ (৫৫৭-৪৭৭ খ্ৰীষ্ট-পূৰ্ব) অব্যাহতি পূৰ্বলৈকে অৰ্থাৎ ৬০০ খ্ৰীষ্ট-পূৰ্বাব্দলৈ ধৰা হৈছে। এই যুগৰ প্ৰথম ভাগতে ঋগ্বেদৰ প্ৰথম ঋকবিলাক ৰচনা কৰা হয়। অৱশ্যে ১০০০ খ্ৰীষ্ট-পূৰ্বাব্দমানতহে বৈদিক ঋকবিলাক সম্বলিত হয়। বৈদিক সাহিত্যৰ তিনিটা ক্ৰমিক স্তৰ—বেদ বা সংহিতা, ব্ৰাহ্মণ আৰু উপনিষদ। ব্ৰাহ্মণ আৰু উপনিষদসমূহ প্ৰধানকৈ গচ্ছত ৰচিত। বৈদিক বুলিলে দ্বাইকৈ ঋগ্বেদৰ ভাষাকে বুজায়, ইয়াৰ পিছৰ ভাষা ক্ৰমে সবলতম হ'বলৈ ধৰে। প্ৰাক্ত-ভাৰতীয়-আৰ্যৰ দুটি সাহিত্যিক বা সাধু ৰূপ—এটি বৈদিক ভাষা বৈদিক সাহিত্যৰ বাহন, দ্বিতীয়টি সেই যুগৰ শিক্ষিত লোকৰ ব্যৱহাৰৰ আৰু অবৈদিক আখ্যান-উপাখ্যানৰ ভাষা। দ্বিতীয়টিৰ গচ্ছত লিখা কোনো গ্ৰন্থ এতিয়াও পাব পৰা হোৱা নাই; কিন্তু তাৰ কিছু বৈশিষ্ট্য বামাৰণ, মহাভাৰত আৰু প্ৰাচীন পুৰাণত দেখা পোৱা গৈছে, আৰু পিছৰ কালত আনুমানিক ষষ্ঠ শতিকাৰ ডক্খিলাৰ ওচৰৰ পাণিনিৰ অষ্টাধ্যায়ী আদিত এই দ্বিতীয় ভাষাৰ 'সংস্কৃত' ৰূপ নিৰ্ণয় কৰা হৈছে। উক্তব্যপন্থৰ হীনদানী বৌদ্ধসকলে প্ৰাকৃত-মিশ্ৰ সংস্কৃত ব্যৱহাৰ কৰিছিল; তাকে বৌদ্ধ-সংস্কৃত বা গাথা ভাষা বোলা হয়।

মধ্য ভাৰতীয়-আৰ্যৰ তিনিটা প্ৰধান স্তৰ দেখা পোৱা যায়। প্ৰথম স্তৰ খ্ৰীষ্ট-পূৰ্বাব্দ ৬০০ৰপৰা খ্ৰীষ্টাব্দলৈকে, দ্বিতীয় স্তৰ খ্ৰীষ্টাব্দৰপৰা ৬০০ খ্ৰীষ্টাব্দলৈকে, আৰু তৃতীয় স্তৰ ৬০০ৰপৰা ১০০০ খ্ৰীষ্টাব্দলৈকে বিস্তৃত বুলি ধৰা হৈছে। প্ৰথম স্তৰৰ নিদৰ্শন হ'ল অশোকৰ প্ৰস্তলেখসমূহ, খ্ৰীষ্টপূৰ্ব শতাব্দীৰ অক্সাণ্ড প্ৰেলিপি আৰু

হীনযানী বৌদ্ধসকলৰ প্ৰাচীনতম পালি গ্ৰন্থবোৰত। অশোকৰ অমুশাসনবোৰত সেই যুগৰ উত্তৰ-পশ্চিম, দক্ষিণ-পশ্চিম, প্ৰাচ্য-মধ্য আৰু প্ৰাচ্য উপভাষা চাৰিটাৰ পৰিচয় পোৱা যায়। তেওঁৰ স্বাহৰাজগটী আৰু গিৰ্ণাৰ অমুশাসন সৌহাতৰপৰা ষাণ্ঠহাতলৈ লিখি যোৱা বিদেশী খৰোষ্ঠী লিপিত উৎকীৰ্ণ হৈছে, বাকীবোৰ ভাৰতৰ সকলো লিপিৰ মূলস্বৰূপ ব্ৰাহ্মীতে লিখিত। খ্ৰীষ্টপূৰ্ব দ্বিতীয় কি প্ৰথম শতিকাত বেসুনগৰ বা প্ৰাচীন বিদিশাত গ্ৰীকৰাজ অংতলিকিতৰ (Antialkidas) যৱন দূত হেলিওদোৰে (Heliodoros) প্ৰতিষ্ঠা কৰা, বাহুদেৱৰ গৰুড়ধ্বজৰ লিপিতো এই প্ৰথম মধ্য ভাৰতীয়-আৰ্যৰে নিদৰ্শন পোৱা যায়। এই যুগৰ হীনযানী বৌদ্ধসকলে দক্ষিণ ভাৰতত থাকি পালি ভাষাৰ চৰ্চা কৰে, আৰু তাৰপৰা সেই চৰ্চা সিংহললৈ বাগৰে।

দ্বিতীয় মধ্য ভাৰতীয়-আৰ্যৰ নিদৰ্শন পোৱা যায় পোনতে খ্ৰীষ্টীয় তিনি শতিকাৰ প্ৰত্নলিপিত, সাহিত্যিক প্ৰাকৃত মহাৰাষ্ট্ৰী, শৌৰসেনী, অৰ্ধমাগধী, মাগধী আৰু পৈশাচীত আৰু বৌদ্ধ সংস্কৃতত। এই স্তৰৰ প্ৰথম পৰিচয় পোৱা যায় দুই-এক প্ৰত্নলিপি, অশ্বমেধৰ নাটক আৰু মধ্য এছিয়াৰ ধোতানত আৱিষ্কৃত খৰোষ্ঠী ‘ধৰ্মপদ’ত। চীনাৰ তুৰ্কিস্তানৰ অন্তৰ্গত প্ৰাচীন শ্বনশ্বান্ ৰাজ্যৰ সীমান্তৰ নিষা নামৰ ঠাইত আৱিষ্কৃত প্ৰধানকৈ খৰোষ্ঠী আৰু অল্প ব্ৰাহ্মী লিপিত উৎকীৰ্ণ প্ৰত্নলিপিবোৰৰ ভাষাক নিষা প্ৰাকৃত নাম দিয়া হৈছে। শব্দ কুশলসকলৰ খৰোষ্ঠী প্ৰত্নলিপিতো এই স্তৰৰ নিদৰ্শন পোৱা যায়। সাহিত্যিক প্ৰাকৃত বুলিলে সংস্কৃত নাটকৰ স্ত্ৰী আৰু তল খাপৰ চৰিত্ৰৰ ভাষা, ৰজা হালৰ ‘গাখাসপ্তশতী’, প্ৰৱৰসেনৰ ‘সেতুবন্ধ’ বা ‘ৰাৰণবহো’ বা ‘দহমুহবহো’, বাকপতিৰাজৰ ‘গউডবহো’ আদি কাব্য আৰু জৈন সাহিত্যৰ ভাষাক বুজায়। মহাৰাষ্ট্ৰী প্ৰাকৃতৰ ভিতৰত প্ৰাচীন নাটকত শৌৰসেনী স্ত্ৰী আৰু অনিচ্ছিতৰ ভাষা, মাগধী হ’ল ইভৰ মামুহৰ ভাষা, তাৰ বিভাষা হ’ল শাকাৰী (‘মুচ্ছকটিক’ৰ শকাৰৰ ভাষা), চাণালী, খাবৰী আদি। অৰ্ধমাগধী মাত্ৰ জৈনসকলেহে ব্যৱহাৰ কৰিছিল। পৈশাচী হ’ল লোক-সাহিত্যৰ ভাষা, তাৰ নিদৰ্শন গুণাঢ্যৰ সঙ্কলন ‘বড্ডকহা’ত (বৃহৎকথা) পোৱা যায়।

তৃতীয় মধ্য ভাৰতীয়-আৰ্য স্তৰ হ’ল অপভ্ৰংশ। ই প্ৰাকৃতৰ বিৱৰ্তনৰ অন্ত্য স্তৰ আৰু নব্য ভাৰতীয়-আৰ্যৰ পূৰ্বগামী অৱস্থা। এক বিস্তৃত সাহিত্যত ব্যৱহৃত অপভ্ৰংশসমূহ কল্পিত কথিত অপভ্ৰংশ ৰূপৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত। অষ্টমৰেপৰা চতুৰ্দশ-পঞ্চদশ শতিকালৈকে অৰাচীন অপভ্ৰংশ সমস্ত উচ্চৰূপত লৌকিক সাহিত্যৰ

বাহন-ৰূপে প্ৰচলিত হয়। জৈন, বৌদ্ধ, নাথ-পন্থী আৰু সৰ্বসাধাৰণ লোক হ'ল তাৰ পৃষ্ঠপোষক। জৈনসকলৰ পুৰাণ, 'কথা' সাহিত্য, আধ্যাত্মিক গ্ৰন্থ আৰু নীতিকবিতা, বৌদ্ধসকলৰ দোহা, অজ্ঞানসকলৰ শ্ৰীতিকাৱ্য (আৰ্য্য বৰহমানৰ 'সন্দেশবাসক' এটি উদাহৰণ) আদি অপভ্ৰংশ সাহিত্যৰ নিদৰ্শন।

১০০০ খ্ৰীষ্টাব্দমানত নব্য ভাৰতীয়-আৰ্য ভাষাসমূহৰ ভূগা আৰম্ভ হ'ব, প্ৰাকৃতসমূহ স্থানীয় অপভ্ৰংশবোৰৰ যোগেদি আধুনিক ভাৰতীয় ভাষাত পৰিণত হয়। মুঠভাৱে ক'বলৈ গ'লে দশমৰপৰা দ্বাদশ শতিকাৰ ভিতৰতে এই ভাষাবোৰৰ জন্ম। অপভ্ৰংশৰপৰা আধুনিক ভাষা হঠাতে ওলোৱা নাছিল। ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ চন্দ-বৰদাইৰ 'প্ৰিয়বীৰাজ-বাসো' কাব্যত অৰাচীন অপভ্ৰংশ আৰু প্ৰেত-পশ্চিমা হিন্দীৰ মিশ্ৰণ এটা দেখা পোৱা যায়। নব্য ভাৰতীয়-আৰ্য ভাষাৰ অনেকৰে একোটি চহকী সাহিত্য গঢ় লৈ উঠে, আন কিছুমান আকৌ সেইদৰে স্থানীয় বুলি-ৰূপে (patois) মাত্ৰ জীয়াই থাকে। আধুনিক ভাষাবোৰৰ ভিতৰত উত্তৰ-পশ্চিমৰ কান্ধীৰী ভাষা সংস্কৃতজ বুলি প্ৰথমতে বহুতৰ ধাৰণা হৈছিল যদিও ই মূলতে দৰদীয় উপশাখাৰহে। পঞ্জাবৰ প্ৰধান ভাষা পশ্চিমা পঞ্জাবী বা লহন্দী আৰু পূৰ্বী পঞ্জাবী। নামনি গিন্ধু উপত্যকা আৰু কচ্ছৰ ভাষা হ'ল সিন্ধী। ৰাজস্থানী ভাষা-গুজ্জৰ প্ৰধান পশ্চিমা ৰাজস্থানী বা মাৰোৱাডী। মাৰোৱাডীৰ সম্পৰ্কীয় ওচৰ-চুবুৰীয়া ভাষা গুজৰাটৰ গুজৰাটী। হিমালয়ৰ পশ্চিম আৰু মধ্য অংশৰ পাহাড়ী ভাষা-গুজ্জৰ অন্তৰ্গত হ'ল কুমাওনী, গাডোৱালী আৰু নেপালী বা গোৰ্খালী বা খস্কুৰা। পশ্চিমা হিন্দীৰ কেইবাটাও ৰূপ, তাৰে প্ৰধান বেৰেইলী, আলিগড়, আগ্ৰা, মথুৰা আদি অঞ্চলৰ ব্ৰজভাষা, তাৰ পূব অঞ্চলত কনৌজী, বৃন্দেলখণ্ড আৰু মধ্যভাৰতৰ অংশবিশেষত বৃন্দেলী, দক্ষিণ-পূব পঞ্জাবত বাঙ্কৰ বা হৰিয়ানী, কথা হিন্দুস্থানী। ইয়াৰ ভিতৰত পশ্চিমা হিন্দী উপভাষাবোৰৰ মূল প্ৰাচীন শৌৰসেনী ভাষাৰ সকলোতকৈ সত্যৰূপে প্ৰতিনিয়িত্বশীল হ'ল ব্ৰজভাষা। এই ভাষা আৰু পূৰ্বী হিন্দীৰ অন্তৰ্গত অৱধী (তুলসীদাসৰ 'ৰামচৰিতমানস'ৰ ভাষা) এক চহকী সাহিত্যৰ বাহন হৈ পৰে। কিন্তু সপ্তদশ শতিকাৰপৰা কথাৰপৰা সাধু ৰূপ লোৱা হিন্দুস্থানী ভাষা-সাহিত্যত ব্যৱহৃত হ'বলৈ ধৰে; হিন্দু সাহিত্যিকসকলৰ বস্তুত ই হিন্দী ৰূপ লয় আৰু হিন্দুস্থানীৰ বিভাষা উৰ্দুৱেও ক্ৰমাৎ সাহিত্যিক প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰে। পূৰ্বী হিন্দীৰ তিনিটি উপভাষা—অৱধী বা কোশলী, বৰেলী আৰু

ছত্ৰিসংগ্ৰহী। বোকাই সাগৰ-উপকূল, হায়দৰাবাদ, আদিৰ ভাষা মৰাঠীৰ প্ৰাচীনতম নিদৰ্শন বাদশ শতিকাৰপৰা (১১১৮) পোৱা হৈছে। জ্ঞানদেৱৰ গীতাৰ ছাৱা 'জ্ঞানেশ্বৰী' আনুমানিক (১২২০) চনতে লিখা হয়। মৰাঠীৰ তিনিটা উপভাষা; কোঙ্কণী তাৰে প্ৰধান। সিংহলৰ ভাষা মূলতে আছিল মধ্য ভাৰতীয়-আৰ্যৰ প্ৰাচ্য উপভাষা, আনুমানিক পঞ্চম শতিকাৰপৰা ভাৰতবৰ্ষৰা ঘোৱা উপনিৱেশকাৰীসকলে তাক নি সিংহলত প্ৰতিষ্ঠা কৰে। পশ্চিম এছিয়াৰ আৰ্মেনিয়া, তুৰ্কিস্তান, ছীৰিয়া আৰু ইউৰোপত প্ৰচলিত জিপ্ছি বা অঘৰী ভাষাবোৰো ভাৰতৰ উত্তৰ-পশ্চিমৰ প্ৰাকৃত উপভাষাৰপৰা উদ্ভূত আধুনিক ভাৰতীয়-আৰ্য ভাষাৰ লগৰে।

অসমীয়া, বঙলা, ওড়িয়া, মৈথিল, মগহী আৰু ভোজপুৰিয়াৰ ধ্বনিতাত্ত্বিক আৰু ৰূপতাত্ত্বিক নানা সাদৃশ্যৰপৰা অনুমান কৰা হৈছে যে উত্তৰ-ভাৰতৰ পূব ভাগত একেটা পুৰণি আৰ্য-ভাৰতীয় ভাষা-ৰূপৰপৰা এই আটাইবোৰ নিঃসৃত হৈছে। এই মূল ভাষা-ৰূপটোকে মাগধী নাম দিয়া হৈছে। মাগধী আৰু পূৰ্বী হিন্দীৰ মূল অৰ্ধমাগধী গোট খাই প্ৰাচ্য বা উত্তৰ প্ৰত্ন-ভাৰতীয়-আৰ্য আৰু মধ্য ভাৰতীয়-আৰ্য যুগৰ পূৰ্বীয় উপভাষা গঠন কৰিছিল। মাগধীৰপৰা মাগধী অপভ্ৰংশৰ উদ্ভৱ হয়; এই অপভ্ৰংশৰ কোনো নিদৰ্শন পোৱা নগ'লেও পূৰ্ব ভাৰতৰ ভাষাবোৰৰ প্ৰাচীনতম সাধাৰণ নিদৰ্শনবোৰৰপৰা তাৰ ৰূপ নিৰ্ণয় কৰি লোৱা হৈছে। ডক্টৰ হুনীভিকুমাৰ চট্টোপাধ্যায়ে অসম, বঙ্গ আৰু উৰিষ্যাৰ নব্য ভাৰতীয়-আৰ্য ভাষাসমূহ চাৰিটি প্ৰকৃত ভাগ কৰিছে প্ৰদেশ অনুসৰি—কামৰূপী (প্ৰাচীন কামৰূপ), বঙ্গালী (পূব বঙ্গ), বাৰেছী (উত্তৰ-মধ্য বঙ্গ) আৰু বাঢ়ী (পশ্চিম বঙ্গ)। কামৰূপ শাখাত অসমীয়া ভাষা আৰু উত্তৰ বঙ্গৰ (জলপাইগুৰি, পূব পুৰ্ণিয়া, দক্ষিণ দাৰ্জিলিং, দিনাজপুৰ, কোচবিহাৰ, বংপুৰ আৰু পশ্চিম গোৱালপাৰা) বঙলা, বঙ্গ শাখাত পূব চিলট, কাছাৰ, জিৰুবা, নোৱাখালি, চট্টগ্ৰামৰ বঙলা আৰু মৈমনসিং, ঢাকা, ফৰিদপুৰ, উত্তৰ-পূব নদিয়া, বশোহৰ আদিৰ উত্তৰ-পশ্চিম চিলটৰ বঙলা; বৰেন্দ্ৰ শাখাত মালদহ, দক্ষিণ দিনাজপুৰ, বাজশাহী আদিৰ ভাষা; আৰু বাঢ়ৰ এটা উপশাখাত গাঁওতাল পৰগণা, বীৰভূম, বৰ্ধমান, বাঁকুড়া, চৌবিশ পৰগণা আদিৰ বঙলা ভাষা বৰা হৈছে। মণিপুৰ আৰু কাছাৰৰ মণিপুৰীসকলৰ বিকুপুৰিয়া (বিকুপুৰিয়া বা মায়ান) ভাষাক চট্টোপাধ্যায়ে প্ৰত্ন বঙ্গৰ শাখাত

ধৰিলেও গ্ৰিষ্মাৰ্ছনে তাক অসমীয়াৰ উপভাষা বুলি নিৰূপণ কৰি থৈ গৈছে। অসমীয়া, বঙলা আৰু ওড়িয়াৰ একে মূলৰপৰা জহা সাদৃশ্যৰ হেতুকে প্ৰথম আৰু তৃতীয়টোক দ্বিতীয়টোৰ উপভাষা বুলি দেখুৱাবৰ যত্ন এসময়ত চলিছিল; আজি অৱশ্যে তেনে ভ্ৰম কাৰো নহয়। গ্ৰিষ্মাৰ্ছনেই কৈ গৈছে যে অসমীয়াৰ লগত বঙলাতকৈও ওড়িয়াৰহে অধিক সাদৃশ্য আৰু উত্তৰ বঙ্গ আৰু অসমে ভেঙেৰলোকৰ ভাষা পোনে পোনে মাগধী অপভ্ৰংশৰপৰাই পাইছে। কিন্তু যোৱা শতিকাত দুটাও বঙলাৰ প্ৰভাৱ হেতুকে উত্তৰ বঙ্গৰ ভাষাই কামৰূপী ঠাঁচ এৰি বঙলাৰ তলতীয়া, হোৱাৰ দৰে হৈছে।

অসমীয়া ভাষাৰ ক্ৰমবিকাশ

সম্ভৱতঃ ১০০০ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ওচৰা-উচৰি সময়ত আন নবা ভাৰতীয়-আৰ্য ভাষাৰ লগে লগে অসমীয়া ভাষাৰো উৎপত্তি ঘটে। বিশেষকৈ ভোট-বৰ্মী ভাষাৰ ভাষাভাষী-অধ্যুষ্ট কামৰূপত আৰ্য সভ্যতাৰ পত্তন কেতিয়াৰপৰা হ'ল খাটাতকৈ ক'বৰ উপায় নাই। কালিকা-পুৰাণত এটি ইঙ্গিত আছে যে নৰকাসুৰে কামৰূপক কিৰাত স্বেচ্ছসকলক দূৰৰ পৰ্বত আৰু সাগৰ পৰ্যন্ত খেদি আৰ্য সভ্যতা কামৰূপত প্ৰসিদ্ধি কৰে। ডক্টৰ বাণীকান্ত কাকতিয়ে এই নৰকক খ্ৰীষ্টীয় তৃতীয়ৰপৰা পৰ্যন্ত শতিকাৰ কামৰূপৰ বজা বুলি ক'ব খোজে। খ্ৰীষ্টীয় প্ৰথম দুই-এটা শতিকাৰ ভিতৰতে কামৰূপত আৰ্য সংস্কৃতি আৰু ভাৰতীয় আৰ্য ভাষাৰ বিস্তাৰ হয় বুলি অনুমান কৰিব পাৰি। পুণ্ডৰ্বৰ্মা, শালস্তম্ভ আৰু পালবংশৰ হিন্দু ৰজাসকলে চতুৰ্থ শতিকাৰপৰা ছাদশলৈকে কামৰূপত ৰাজত্ব কৰিছিল। এই সময়ত কালছোৱাত কামৰূপৰ ভাষাৰ অৱস্থা জানিবৰ বাবে দুটা মাথোন অতি দৃষ্টিবটীয়া ইঙ্গিত পোৱা যায়। এটা হ'ল এই ৰজাসকলৰ সংস্কৃত ভাষাত লিখা তাম্ৰশাসনসমূহ আৰু আনটি হ'ল কামৰূপৰ ভাষা সম্পৰ্কে হিৰেন-চাঙৰ মন্তব্য। তাম্ৰশাসনবোৰত অনেকবোৰ ঠাই আৰু মাহুৰৰ নাম পোৱা যায় যিবোৰৰ প্ৰতিৰূপ পৰৱৰ্তী অসমীয়া ভাষাত দেখা যায়। হিৰেন-চাঙে সপ্তম শতিকাত কামৰূপলৈ আহোঁতে ইয়াৰ ভাষা মধ্য ভাৰতৰ (মাগধ) ভাষাৰপৰা সাধাৰণভাৱে পৃথক পাইছিল বুলি লিখি থৈ গৈছে। সেই সময়ত নিশ্চয় ভাৰতীয়-আৰ্য ভাষা (মাগধী প্ৰাকৃত অপভ্ৰংশ) কামৰূপতো বিয়পি আছিল আৰু কামৰূপত তাৰ যি প্ৰাণিসত পাৰ্থক্য আছিল, তাকে পৰ্যৱেশনশীল হিৰেন-চাঙে স্পষ্ট-ৰূপে ধৰিব পাৰিছিল। হিৰেন-চাঙে দখিন-

পশ্চিম চীনৰ জনজাতিসকলৰ সগোত্ৰ জনজাতি কামৰূপৰ প্ৰত্যন্তত নিবাস কৰিছিল বুলি উল্লেখ কৰিছে ; সম্ভৱতঃ তেতিয়াৰেপৰা কামৰূপত থকা ভোট-বৰ্মী-ভাষা-ভাষীসকলৰ প্ৰভাৱত তেওঁলোকৰ ভাষাৰপৰা কিছু গুণ ইতিমধ্যে কামৰূপীয় ভাৰতীয়-আৰ্য ভাষাই গ্ৰহণ কৰিছিল।

প্ৰত্ন-অসমীয়াৰ প্ৰথম সাহিত্যিক নিদৰ্শন সহজ্যানী বোদ্ধ সিদ্ধসকলৰ চৰ্যাস্থিতিসমূহত পোৱা যায়। চৰ্যাসমূহত পশ্চিমা বা শোৰসেনী অপভ্ৰংশৰ লক্ষণ দেখা পোৱা যায়, কিন্তু তাৰ ওপৰত পূৰ্বী ভাষাৰ প্ৰভাৱ পৰিছে আৰু সম্ভৱতঃ সহজ্যান, বজ্জ্যান আদিৰ প্ৰধান কেন্দ্ৰ প্ৰাচীন কামৰূপতে এইবোৰ ৰচিত হৈছিল। তিব্বতীয় লেখাৰপৰা সিদ্ধসকলৰ এজন মীননাথক কামৰূপৰ লোক বুলি নিৰূপণ কৰা হৈছে। চৰ্য-ৰচনাৰ তাৰিখ সম্পৰ্কে মতভেদ থাকিলেও সিবোৰ নৱম আৰু দ্বাদশ শতিকাৰ বাহিৰৰ হোৱা সম্ভৱ নহয়। বোদ্ধ দোহাবিলাকৰ অনেক ধ্বনিতাত্ত্বিক আৰু ৰূপতাত্ত্বিক বিশেষত্ব অবিৰলভাৱে তেতিয়াৰপৰা আধুনিক অসমীয়ালৈকে নামি আহিছে। কিছুমান তেনে বিশেষত্বৰ হেতুকে পুৰ ভাৰতৰ বঙলা, মৈথিল আদি ভাষায়ো ‘চৰ্যাস্থিতিকোষ’ক আপোন বুলি দাবী কৰে। বড়ু চণ্ডীদাসৰ ‘ঐক্লব-কীৰ্ত্তন’ৰো অনেক ভাষাতাত্ত্বিক বিশেষত্বই অসমীয়া ভাষাৰ পূৰ্বৰূপলৈ আঙুলিয়ায়।

চতুৰ্দশ শতিকাৰপৰা অসমীয়া সাহিত্যৰ মুক্ত অবাৰিভ ধাৰা ব’লৈ আৰম্ভ কৰে। ইয়াৰ আগতে অসমীয়া ভাষাৰ পৰিকাৰ ৰূপৰ নিদৰ্শন পোৱা নাযায়। কিন্তু চতুৰ্দশ শতিকাৰ কাষাত আমি অসমীয়া ভাষা সম্পূৰ্ণ পূৰ্ণাঙ্গ সাহিত্যিক ভাষা-ৰূপে পাওঁ। ডক্টৰ কাকতিয়ে অসমীয়া ভাষাৰ বুৰঞ্জীক প্ৰাচীন অসমীয়া, মধ্য অসমীয়া আৰু আধুনিক অসমীয়া এই তিনি ভাগত ভাগ কৰিছে, আৰু প্ৰাচীন অসমীয়াক প্ৰাগ্-বৈষ্ণৱ আৰু বৈষ্ণৱ, এই দুই অল্পপৰ্বত আকৌ বিভাজন কৰিছে। মধ্য অসমীয়াক পূৰ্ব সমুদ্ৰশ শতিকাৰপৰা ঊনবিংশৰ প্ৰাৰম্ভলৈ ধৰি আধুনিক যুগ তাৰ পিছৰপৰা ধৰা হৈছে। প্ৰাগ্-বৈষ্ণৱ বা প্ৰাক্‌শঙ্কৰ কবিসকলৰ ভাষাৰ দুই-ত্ৰিটি ৰূপতাত্ত্বিক বিশেষত্ব শঙ্কৰদেৱৰ যুগত এৰা পৰে। হেম সব্বভীৰ কবিতাত ‘নকৰ’ (আববী নক্‌ৰ্.) শব্দটোৰ ব্যৱহাৰে অসমীয়া ভাষাৰ শব্দ-সম্ভাৱৰ বিশেষ এটি উপাদানৰ আৰম্ভণি হ’ল বুলি কৰে।

শঙ্কৰদেৱৰ যুগত অসমীয়া ভাষাৰ ঠাঁচ সাহিত্যত সম্পূৰ্ণ প্ৰতিষ্ঠিত। এই সময়ত আববী-কাঠী-বুলীয়া শব্দৰ ব্যৱহাৰ আৰু দ্ৰুতগতি হয় ওচাচিল বাকি

(আৰ° বাসীল-বাকী), ফৰমান (কাৰ্টা), ওমৰা (আ°), সাগৰ, চাহেব (আৰ° সাহিব), চাকৰ, চাকৰী (ফা°) হাৰাম, হাৰামখোৰ (আ°+ফা°) আদি তাৰ উদাহৰণ। শব্দব্দেৱৰ প্ৰতিভাৰ এটি দিশ ব্ৰজবুলি বা ব্ৰজাৱলী ভাষা নামৰ এটি কৃত্ৰিম সাহিত্যিক ভাষা-ৰূপ-প্ৰতিষ্ঠাপনত প্ৰতিফলিত হৈছে। ইয়াৰ আধাৰ হ'ল মৈথিল, তাৰ ওপৰত অসমীয়া শব্দসম্ভাৰ আৰু ব্যাকৰণ আৰু ব্ৰজভাষাৰ দুই-এটি ছিগা-ভগা ৰূপ লৈ নাটৰ গম্ভ-পম্ভ উভয়তে গীতৰ ভাষা-ৰূপে ব্যৱহাৰ কৰা হয়। এই ভাষাত যদি কামৰূপত প্ৰচলিত অপভ্ৰংশৰ কিবা চিন পোৱা যায়, সিও বিচাৰ্্য। শব্দব্দেৱৰ যুগৰ সাধাৰণ কবিতাৰ ভাষাকে শব্দব্দেৱৰ অৱাৱহিত পিছতে বৈকুণ্ঠনাথ ভট্টাচাৰ্যই 'শ্ৰীমীতা-কথা', 'শ্ৰীভাগৱত-কথা' আৰু শ্ৰীৱত্ৰাৱলী-কথা'ত গম্ভ ৰূপ দিয়ে। শব্দৰী যুগত ব্যৱহৃত বাস্তৱ ভিতৰত বৰাব (আ°) আৰু তাৰ পিছৰ যুগৰ নাগেৰাব (ফা° নকাৰ:) নাম দুটি মন কৰিব লগীয়া।

সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰত অসমীয়া ভাষাৰ অভিনৱ ৰূপ-ধাৰণ হয় সপ্তদশ শতিকাৰ আৰম্ভৰপৰা। এই সময়তে আহোমসকলৰ ঐতিহাসিক অভিকচিৰ প্ৰভাৱত ৰাজধানীৰ উচ্চ মহলত কথ্য ভাষাত বুৰঞ্জী লিখা আৰম্ভ হয় আৰু বৈষ্ণৱ সঙ্গসমূহত সঙ্গীয়া শৈলীৰ কথ্য ভাষাত কথ্য-স্কন্ধ-চৰিতসমূহ ৰচিত হ'বলৈ ধৰে। এই দুটি নতুন প্ৰধাৰ বাৰা ভাষাৰ কথ্য আৰু সাহিত্যিক ৰূপৰ ব্যৱধান জীতৰি যায়। তদুপৰি উত্তৰ ভাৰতৰ ভাৰতীয়-আৰ্য স্তৰা ছেমীৰ ইন্দো-ইৰানীয় আৰবী-কাৰ্টাৰ প্ৰভাৱাৱিত ভাষাৰ আলহী শব্দ অসমলৈ অৱাবিতভাৱে আহিবলৈ ধৰে। ৰাজ-ৰাজোৱানৰ পত্ৰব্যৱহাৰে এই পথ স্থায়ীভাৱে স্থগৰ কৰিছিল, আনফালে শব্দব্দেৱ-পন্থী বৈষ্ণৱ ভীৰ'বাত্ৰীসকলেও পছিমৰপৰা 'মাত বলি (বুলি, বোলী) ফাৰ্টা'ৰ আহি লৈ আহিছিল। হযেছা, চকেদ, পোলাদ, হাৰামজাদী, চাক, জাগা, বাৰাপ, পাংছা, খানখানা, জুৰ, ভাৰাৱতি, খিৱাল, বিলাইত, পাকুৰ, জিয়াৰ, মলুক, ওচৰাৰ-অখৰাব (আচৰাব), দপদৰ-দোপদৰ, কটি, পাকি, হাচিল, চিতাপি, হৰিগত—একেখন বুৰঞ্জীতে এনে অনেকবোৰ শব্দ পোৱা যায়। আহোম যুগত অসমৰ অসমীয়া জুমিত ইছলামৰ প্ৰতিষ্ঠা হয় আজান ককিৰ চাহাবৰ নামত প্ৰচলিত জিকিৰ আদিৰ যোগে। এই মুছলমানী শব্দবোৰত ইছলাম ধৰ্মগ্ৰন্থকাৰ প্ৰবৃত্ত আৰবী-কাৰ্টা-মূলীয় শব্দৰ প্ৰয়োগ হৈছে। তদুপৰি, অনেক ক্ষেত্ৰে শব্দ সাধাৰণ লোকৰ শব্দসম্ভাৰত ভেজিয়াই বোহ হয় সোৰাই পৰিছিল। মুনিয়াই, আচৰাব

(চিন-) মোকাম, (হাট-) বজাৰ আদি নিত্যন্ত ঘৰুৱা শব্দত পৰিণত হৈ পৰে বহুত দিনৰ আগৰপৰাই।

আহোম যুগতে তাই ভাষাৰ দুই-এটি শব্দ অসমীয়া ভাষাত সোমায়, উদাহৰণ—বুৰঞ্জী, কাৰেং, ৰং (-বৰ), বান (-কাহী, -বাটি) ইত্যাদি, জুহুপৰি চক্ৰ, আৰু এনাই, পুখাও, নিচা আদি সম্বন্ধবাচক শব্দৰ প্ৰয়োগ আজিৰ আহোমসকলৰ মাজত চলি আছে। নামচাং, নামৰূপ, নামডাং আদি নৈ-ঠাইৰ নাম অসমত এতিয়াও বৈ গৈছে, আনফালে কিছুমান নাম (যেনে ব্ৰহ্মপুত্ৰক দিয়া আহোম নাম নামডাঙৰিক) নোহোৱা হৈ গৈছে। পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঁইৰ আমোলত পান্চাস্ত্ৰ ধৰণে সৈন্ত শিক্ষাৰ দিহা হোৱাত হিন্দুমানী সৈন্তবিভাগীয় শব্দ আৰু ইংৰাজী শব্দও (যেনে, কাপ্তান গোহাঁই) অসমীয়াত সোমায়।

অসমীয়াত আহোম ভাষাৰ প্ৰভাৱৰ কথা কওঁতে আমাৰ শব্দমালাৰ আৰু দুটা স্তৰৰ কথা ক'ব পাৰি। অসমৰ সৰ্বত্ৰ ভোট-বৰ্মী গোষ্ঠীৰ লোক আজিও নিৱাস কৰি আছে। এইসকলৰ ভিতৰত সকলোতকৈ পুৰণি হ'ল খাছিসকল। এওঁলোক সম্ভৱতঃ তেওঁলোকৰ আগতে ভাৰতৰ পূব প্ৰান্তত নিৱাস কৰা কোনো অষ্ট্ৰিক গোষ্ঠীৰ লোকৰপৰা সেই গোষ্ঠীৰ মনু-খ্মেৰ উপবৰ্গৰ ভাষা গ্ৰহণ কৰে, আৰু সেয়ে হ'ল খাছি ভাষা। অসমীয়া আদি নব্য ভাৰতীয়-আৰ্য ভাষাত এটি স্পষ্ট অষ্ট্ৰিক প্ৰভাৱৰ স্তৰ দেখা পোৱা যায়। উষ্টৰ কাকতিয়ে খাছি, কোল-মুণ্ডা, মুণ্ডাৰি আৰু মালয়ৰ অষ্ট্ৰিক ভাষাসমূহৰ শব্দাৱলীৰ লগত অসমীয়া শব্দৰ মিল দেখুৱাইছে। এনে শব্দ সকলোবোৰ অষ্ট্ৰিকৰপৰা নাহিব পাৰে, কিন্তু তাৰ কিছু যে আহিছে, সেই বিষয়ে সন্দেহ নাই। আন কি, সংস্কৃত ভাষাৰো অনেক শব্দ অষ্ট্ৰিকমূলীয় বুলি পণ্ডিতসকলে নিৰূপণ কৰিছে—গঙ্গা, নাৰিকেল, তাৰুল, কদলী, গুৱাক, অলাবু আদি। কুৰি, পোণ আদি সংখ্যাবাচক শব্দও অষ্ট্ৰিক-আগত বুলি কোৱা হৈছে। বৰনৈৰ নাম লুইত (লাণ্ডু, ডিলাও) শব্দটোও মূলতে অষ্ট্ৰিক আছিল বুলি সন্দেহ হৈছে। তিপাম, টিয়ক, টিৰাপ আদি নামৰ 'তি/টি'- অংশটি মূলত হ'ল অষ্ট্ৰিক।

বিভিন্ন ভোট-বৰ্মী-ভাৰী জাতিয়ে অসমত অতি প্ৰাচীন কালৰেপৰা বাস কৰি আহিছে। তেওঁলোকৰ দুই-একে অসম উপত্যকাৰ ঠায়ে ঠায়ে ৰাজ্য প্ৰতিষ্ঠা কৰি শাসনো কৰিছিল। ডিব্ৰু, ডিগাক, দিৰ্ণো, ডিব্ৰুং, দিচাং, ডিঙ্গাই, ভোগদৈ, মঙ্গদৈ, হাজো, হাকামা, বিহামপুৰ, দিশপুৰ, মৈবং আদি

অসমত বিকৃতভাৱে সিঁচৰতি হৈ থকা ভৌগোলিক নামবোৰত পণ্ডিতসকলে বড়ো প্ৰভাৱ দেখা পাইছে। ইয়াৰ উপৰি অসমীয়া ধাতু, যৌগিক শব্দ আৰু প্ৰত্যয় কিছুমান বড়োৰপৰা আহিছে বুলি কাকতিয়ে দেখুৱাইছে।

মুঠতে আহোম যুগৰ প্ৰাৰম্ভৰ কালতে অসমীয়া ভাষাই অষ্ট্ৰিক, ভোট-বৰ্মী আদি উপাদান সংগ্ৰহ কৰি নিজা বৈশিষ্ট্যত প্ৰতিষ্ঠিত হৈছিল। অসমীয়া ‘সিংখাপ’ বা ‘কিংখাপ’ মূলতঃ চীন ভাষাৰ (chin-chi), আজি সতকাই ধৰা টান, তাক আৰবী-কাৰ্টা-মূলীয় ‘কিংখাউবলৈকে (kinkhaub) পম খেদি উলিওৱা হৈছে। সেইদৰে তছৰ (তসৰ) নামটো চীনীয় (ta-su)। সংস্কৃতৰ সিদ্ধৰ, অসমীয়া সেদ্ধৰ (চীনীয় ts'in-tung); ‘কীচক’ (প্ৰাচীন চীনীয় ৱি-চোক) শব্দও চীনৰ লগত ভাৰতৰ প্ৰাচীন শব্দৰ যোগেদি পোৱা বুলি ভবা হৈছে। এনে দেশ-দেশান্তৰৰ পৰা অহা শব্দ গোট ৰাই অসমীয়া ভাষা পুঠ হৈছিল।

১৮১৩ চনত আহোম ৰাজত্ব চলি থকা কালতে কলিকতাৰ ওচৰৰ ঈৰামপুৰৰ ইংৰাজ ঐণ্ডিয়ান পাছবীসকলে অসমীয়াত বাইবেল পুথি ছপা কৰি উলিওৱাৰ লগে লগে অসমীয়া ভাষাৰ আধুনিক পৰ্য্যাবস্থ হয়। আমেৰিকাৰ বেণ্টিষ্ট মিছনৰ পাছবীসকলে শিৱসাগৰত ছপাশাল পাতি ১৮৪৬ চনৰপৰা ‘অকনোদই’ কাকত উলিওৱাত এই আধুনিক স্তৰটো সুপ্ৰতিষ্ঠিত হয়। ১৮৪৮ চনত গুৱাহাটীত নেখান ব্ৰাউনৰ অসমীয়া ব্যাকৰণ আৰু ১৮৬৭ চনত প্ৰকাশিত হাইলুছ ব্ৰুছনৰ অসমীয়া অভিধানে অসমীয়াক আৰু প্ৰতিষ্ঠা দিয়ে। পাছবীসকলৰ প্ৰভাৱত শিৱসাগৰক কেন্দ্ৰ কৰি এচাৰ অসমীয়া লেখক গুৱাহাটীত অসমীয়া ভাষাক আধুনিকভাৱে আগ বঢ়াত সহায় কৰে। শেষত হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ ব্যাকৰণ আৰু অভিধানে অসমীয়াৰ ঋনিতাত্ত্বিক-ৰূপতাত্ত্বিক গঢ়ৰ মানদণ্ড নিৰূপণ কৰি দিয়ে। পাছবীসকলে অসমীয়া ভাষাক যিমান পাৰে অসমীয়া কৰি ৰাখিবলৈ বন্ধ কৰিছিল আন কি ‘বৰক’ শব্দটো ব্যৱহাৰ নকৰি ‘শিলপানী’ লিখিছিল, কিন্তু ডেওঁলোকৰ সেৱাৰ যোগেদিয়েই অসমীয়াত ইংৰাজী প্ৰভাৱৰ বিস্তাৰ-পোনতে হ’বলৈ ধৰে। ঊনবিংশ শতিকাৰ মধ্যভাগৰপৰা বিশেষকৈ শব্দমালাৰ কালৰপৰা অসমীয়া ভাষা ক্ৰমভাৱে প্ৰসাৰিত হ’বলৈ ধৰে। এই কালছোৱাতে ইংৰাজীৰ বাহিৰে আন আন ভাষাৰ লগতো অসমীয়াৰ সংঘৰ্ষ আৰু সম্পৰ্ক প্ৰৱলভাৱে হ’বলৈ ধৰে। বঙলা, হিন্দুস্থানী আৰু ইংৰাজীৰে আৰু সেই যোগেদি আৰবী, কাৰ্টা, ভাৰতীয় আৰু ইউৰোপীয় মানি অন্তৰ্গত ভাষাৰে অসমীয়াৰ শব্দ বটে। প্ৰশাসনীয় ভাষা আৰু লেখা-পঢ়াৰ

সামগ্ৰীৰ নামবোৰৰ বিষয়ত ইংৰাজী আৰু ফাৰ্চী-আৰবী-মূলীয় শব্দৰ প্ৰয়োগ হঠাতে বাঢ়ি উঠে :: ইংৰাজীৰপৰা গবৰ্ণমেণ্ট, জজ, ট্ৰেজাৰী, ছাৰ্ভে, আপিচ, আফিল, ডিক্ৰী, কলেক্টৰী আদি, হিন্দী-উৰ্দু-ইংৰাজীৰ যোগেদি ফাৰ্চীৰপৰা ছৰ্কাৰ, কাননগো, খাজাৰ, পোন্ধাৰ, পিয়াদা, চুপাৰিছ, পীৰপাল, আজী, পৰৱানা, চৰজমিন, চিৰাঁহী, আদি, আৰবীৰপৰা হাকিম, উকীল, মোক্তাব, আমোলা, কয়দী, আদালত, এজাহাৰ, এতলা, ক্ৰোক, খাজনা, খত, কিতাপ, ইন্তাহান, কচৰং, কাৱাজ, হিন্দীৰপৰা চকিদাৰ, খচৰা, নথি, খাতা আদি অবাধভাৱে প্ৰৱেশ কৰে; খাণ্ড, পৰিধেয়, সাধাৰণ ব্যৱহাৰ আৰু বিলাসৰ সামগ্ৰীৰ নতুন আদৰ্শৰ লগত নতুন নাম আহিল, ইংৰাজীৰপৰা কোট, পটলুং, চপ, কাৰ্টলেট, পাউডাৰ, ফটোগ্ৰাফ, আৰবী মূলৰপৰা আলোৱান, আতৰ, সতৰঞ্চি, ফাৰ্চী মূলৰপৰা পোছাক, চাপকন, আস্তিন, গালিচা, পাইজামা, খানছামা, চামুচ, পোলাও, খিচমিচ, পিয়াজ, চুৰুহা আদিৰ আমদানি হ'ল। নব্য বিজ্ঞানৰ প্ৰসাৰৰ লগত যান-বাহন, ডাক-টোঁৰ আদি আহিল সিহঁতৰ নিজা নাম লৈ। আগৰ ৰবাব, চাৰেংদাৰ, পাসৌজৰ (পাখোৱাজ) লগত নতুন বেহেলা, চেতাৰ হাৰ্মোনিয়ম, খেমটা, চিমা, তেতালাৰ যোগ হ'ল। খ্ৰীষ্টিয়ান আৰু ইছলাম ধৰ্মৰ প্ৰসাৰৰ লগত সেই ধৰ্মৰ বাব আৰু ভাব বুজোৱা বিদেশী শব্দ আহিল। নতুন ভাব মন্থনালেও নতুন আহিত কিছুমান শব্দ চখতে সোমাই পৰিল—টাইম, ইয়াকি, চেহেৰা, ধোৰাক, খবৰ, কাযদা, জহন্নাম, ইত্যাদি। এই 'বিদেশী' স্তৰটো ইমান সংক্ৰামক হৈ পৰিল যে চহা গীতৰ ভাষা হ'ল—'কামলৈ যাবলৈ টাইম চিনি পাবলৈ আনি ল'ম কুস্পানীৰ ঘড়ী' আৰু মুছলমান নথকা অঞ্চলতো স্তনা গ'ল—'বিছমিলাই কৰিবলৈ এদা এচকল নাই।' তামিল ভাষাৰপৰা ইংৰাজীৰ যোগেদি অহা চুৰট, হিন্দুস্থানীৰ যোগেদি পশ্চতোৰপৰা অহা আধৰোট, তুৰ্কীৰপৰা অহা কুৰ্তা, চোগা, কুলী, চিক, কাবু, আকোৱা-পকোৱা বাটেদি চীনীৰপৰা অহা চাহ, সিংখাপ, ফৰাচীৰপৰা অহা কাৰ্ভিজ, গুল্লাজৰপৰা অহা তাচ-পাতৰ নাম হৰ্ডন, ইন্সাপন আদি, পোতু'গীজৰপৰা অহা আলপিন, আলমাবি, আন্না, ইন্ডিবি, ইম্পাট, কিৰিচ, কবি, চাবি, ইত্যাদি শব্দ বৰ্তমান মূগৰ অসমীয়াত সহায়স্থান কৰি আছে। আধুনিক ৰাজনীতি, অৰ্থনীতি আৰু সাহিত্যৰ বিশেষকৈ সমালোচনা অকলই অসমীয়া ভাষাক দিনে দিনে সমৃদ্ধ কৰিব লাগিছে।

লোক-গীতি আৰু লোক-কথা

ক. গীতি-সাহিত্য

ভূমিকা

আধুনিক জগতৰ সাহিত্যবিলাকলৈ মন কৰিলে দেখা যায় গল্প ৰচনাতকৈ কাব্য-ৰচনাই সদায় দুখোজমান আগ বাঢ়ি ধোজ লৈছে। কোনো গল্প-ৰচনা লিখিত অৱস্থাত নাথাকিলে পিছৰ যুগলৈ চলি আহিব নোৱাৰে। কিন্তু কাব্যৰ লগত সৃষ্টি-শক্তিৰ বিশেষ সম্বন্ধ। কাব্যৰ এই দ্বৰ্গীয় গুণ বাবেই পুৰুষাভ্যুত্থানে বহুতো গীত-মাত অনেক যুগ অতিক্ৰম কৰি একোটা জাতিৰ মাজত জীয়াই থাকে। মৌখিক প্ৰচলনৰ এই যুগমীয়া ৰচনাবোৰকহে আমি গীতি-সাহিত্য বুলিছো।

সকলো দেশতেই গীতি-সাহিত্যৰ প্ৰচলন আছে। এই ধাৰা সাহিত্যৰ কিছুমান বিশ্বজনীন লক্ষণে আমাৰ চকুত পৰে। ভাব-অনুভূতিৰ আৰু ৰচনা-প্ৰণালীৰ সৰলতাই এই সাহিত্যৰ ঘাই বৈশিষ্ট্য। এই গীত-মাতবোৰৰ লগত সভ্যতাৰ ভীষণ শক্ততা। আধুনিক কাব্যৰ লগত (literary poetry) সহজতা-সৰলতাৰ বৈশিষ্ট্যৰ বাবেই গীতি-সাহিত্যৰ অমিল। গীতি-সাহিত্যৰ আৰু এটি লক্ষণ—আধুনিক কাব্যৰ দৰে লেখকৰ নামৰ বিজ্ঞাপন তাত নাই।

গীতি-সাহিত্যৰ ৰচনাৰ কাল, পদ্ধতি সম্বন্ধে পণ্ডিতসকলৰ মাজত মতানৈক্য আছে। কিছুমান গীত পৌৰাণিক আখ্যান অবলম্বন কৰি ৰচিত হৈছিল, কিছুমান বা আকৌ দুই-এক বুৰঞ্জীমূলক ঘটনা বা ব্যক্তিক কেন্দ্ৰ কৰি গৌঠা হৈছিল। এই দুই বিধৰ ভিতৰত বুৰঞ্জীমূলক ৰচনাবোৰৰ কাল কিছু পৰিমাণে নিৰ্ণয় কৰিব পৰা গ'লেও পৌৰাণিক আখ্যান থকা গীতৰ ৰচনা-কাল বাছি উলিওৱা অতি কঠিন। খ্ৰীষ্টক-কল্পিনী, অৰ্জুন-সুভদ্ৰা, উষা-অনিকক, হৰ-গোবীৰ মিলনৰ উল্লেখৰে বিয়া-নাযৰ জন্মকালৰ বিষয়ে একো ক'বলৈ সাহ কৰিব নোৱাৰি। বিশেষকৈ বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ প্ৰভাৱৰ ফলতে এই পৌৰাণিক

আখ্যানবোৰ ধৰ্মপ্ৰাণী আইসকলৰ হিচাত এনেভাৱে সোমাই আছে যে, যি কোনো যুগতে তাৰ আলমত দুআষাৰ গীত-মাত সৰি পৰাটো অসম্ভৱ নহয়। মণিকোঁৱৰ, ফুলকোঁৱৰৰ গীতবিলাকৰ বুৰঞ্জী সন্মুখেও এটা সম্ভৱতঃ ভুল ধাৰণা আছে। উম্বৰ তাৰতৰ প্ৰতাপী ৰজা কেদাৰ ব্ৰাহ্মণক আৰু পাৰশুৰ আফ্ৰিচিয়াৰ ৰজাক ঘোৰাঘাট পৰ্বতত যুঁজত ঘটুৱা আৰু গোড়ৰ ৰাজধানী লক্ষণাৱতী থাপন কৰা অন্যান্য খ্ৰীষ্টীয় চতুৰ্থ শতিকাৰ শত্ৰুলাদিৰ ৰজাকে এই গীতৰ শব্দৰদেউ ৰজা বুলি ধৰি লোৱা হয়। কিন্তু সেই সময়ত ভাৰতীয় আৰ্য-ভাষা প্ৰাকৃত স্তৰতে আছিল। তেতিয়া অপভ্ৰংশৰ স্তৰ পাৰ হৈ আধুনিক ৰূপ ল'বলৈ কেইবা শতিকাও বাকী। হৰদত্ত-বীৰদত্তৰ গীত, মণিৰাম দেৱানৰ গীত বা বদন বৰফুকনৰ গীত আদি ঐতিহাসিক কাহিনীৰ গীত-ৰচনাৰ সন্মুখে অৱশ্যে দুই-এবছৰৰ লেখ ভুল কৰি হ'লেও এআষাৰ ক'ব পৰা হয়। কি পৰিস্থিতিত লোক-সাহিত্যৰ জন্ম হৈছিল, সেই বিষয়েও পণ্ডিতসকলৰ মাজত মতভেদ আছে। গ্রীষ্ম আদি পণ্ডিতৰ মতে ৰচনা বিষয়ত বেলাড-গীতবোৰ ৰাজহুৱা উচ্ছ্বাসৰ উমৈহতীয়া সৃষ্টি। কিন্তু সামূহিক ৰচনাৰ এই মতবাদ লাহে লাহে উফৰি গৈছে।

ইউৰোপীয় বেলাডবোৰ সাধাৰণতে আখ্যানমূলক, আন কি, অনেক চুটি চুটি লৌকিক গীততো একোটা বেলাডৰ আখ্যানৰ কোঁহটো সোমাই থকা অহুভৱ হয়। কিন্তু আমাৰ গীতি-সাহিত্যৰ কাহিনীমূলক ৰচনাতকৈ এক-ভাবব্যঞ্জক বা লিৰিকেল ৰচনাই সবহ। দ্বিতীয় কথা—ইংৰাজী আৰু স্কটিশ্ বেলাড-বিলাকত আটাইতকৈ মন কৰিব লগীয়া বিশেষত্ব দেশাত্মবোধ বা অনেক ধৰত ৰচকৰ প্ৰাদেশিক দেশহিতৈষণাৰ পক্ষপাতিত্ব। কিন্তু দেশৰ কথাবোৰে অসংলগ্ন গীতবোৰ বাদ দিও, আৰু আমাৰ জাতীয় সংস্কৃতিৰ বা সাধাৰণ ধৰণ-ধাৰণাৰ বৈশিষ্ট্যৰ বোলৰ বিচাৰ ৰাখিও, আমাৰ গীতবোৰত এই বোধ যেন অলপ ক্ষীণ। উৎকৃষ্ট ইংৰাজী বেলাডবোৰৰ স্তম্ভ সিহঁতৰ ছন্দৰ গতিৰ ক্ৰমপৰিৱৰ্তনে 'একৰ্বে'ৰে' ভাব শুটোৱাটো, কিন্তু আমাৰ গীতবিলাকত দুলাডি, ঝুনা, পদ আদি বেলেগ বেলেগ ছন্দৰ প্ৰৱৰ্তন থাকিলেও একোটা গীতত সাধাৰণতে একোটা ছন্দইহে ৰাজত্ব কৰে।

ছন্দৰ মিল কৰিবৰ খাটিবতে আমাৰ সহজ কবিসকলে এটি দুৰ্বলভাৱ প্ৰৱণতা দিয়া দেখা যায়। 'এ দেউ ৰ'ল, পাছদিনা ৰূপসিং বিহানেই গ'ল।'— ইয়াত 'এ দেউ ৰ'ল' খণ্ডবাঁকাটো অগ্ৰসন্ধিক, ঘটনাৰ বিৱৰণৰ লগত তাৰ

কোনো সম্বন্ধ বা অৰ্থ-সঙ্গতি নাই। এনে অমূল্য-বাক্য কিছুমান বনগীত, বিয়ানাম, প্ৰাণভাগ বহুবা নাম, মণিকোঁৱৰ, ফুলকোঁৱৰ, বৰফুকনৰ গীতত অনেক আছে। কিছুমান অমূল্য-বাক্যত অৱশ্যে পিছৰ ঘাই অংশত থকা কথাষাৰৰ সঙ্গত অলপ দূৰ হ'লেও এটা সম্বন্ধ বিচাৰি পাব পাৰি।

সৰল অমূল্য-বাক্যৰ সৰল প্ৰকাশৰ বাহিৰেও বিবিধ জাতিৰ গীতবোৰৰ সাধাৰণ সাজ-সজ্জাৰ অনেক মিল পোৱা যায়। ইয়াৰ মূল কাৰণ, সকলো জাতিৰে অশিক্ষিত বা অমূল্য-বৰ্ণিত (unsophisticated) অৱস্থাৰ মনোবিজ্ঞান প্ৰায় একে। আলোচ্য গীতবোৰৰ বিষয়ে আন এটি চাব লগীয়া বিষয়, সিবোৰত বৰ্তমান আন্তৰ্জাতিক লোক-সাহিত্যৰ সাধাৰণ মোটিফ বোৰ। তাৰ উপৰি, বিভিন্ন অসমীয়া আৰু অসমৰ জনজাতীয় লোক-গীতি আৰু সাধুৰ মাজতো কিছুমান সাধাৰণ সূত্ৰই ধৰা দিয়ে। বাথিকা শাস্তী আৰু হাইদাং গীতৰ কপী-কুকপী একেই 'শঙ্কৰৰ জীয়াৰী, মাধৱৰ বোৱাৰী।' মণিকোঁৱৰ আৰু কপী-কুকপীৰে পিতাৰ নাম একেই শঙ্কৰদেউ বজা। ফুলকোঁৱৰৰ পৰিত্যক্ত পুত্ৰ অকণা-জগৰাৰ বিলাপে মনলৈ মাতি আনে প্ৰণয়-গাথাৰ চাহাপৰী বা যুগাৱতীৰ দুই পুতেক আমিৰা-সামিৰাৰ কথা। মন্ত্ৰামতী, গোপীচনৰ নাম যেনেকৈ বকলৈকে বিয়পিছে, অসমীয়া পচতুলা-পাচতুলাৰ নাম বঙলা 'কালুগাজী চাম্পাৱতী পাচালী'ৰ ভিতৰতো তেনেকৈয়ে সোমাইছে। জয়ধন বগিয়াৰ বাৰমাহী গীতত মাগিক সাউদে বগিজৰপৰা আহি এটা বছৰৰ মাহৰ পিছত মাহ ধৰি নিজৰ পতিব্ৰতা পত্নীক নানা প্ৰলোভন দেখুৱাই আৰু উত্তেজিত কৰিবলৈ যত্ন কৰি পৰীক্ষা কৰে, আৰু শেষত নিজৰ পৰিচয় দিয়ে। ঠিক এনে ধৰণৰ পৰীক্ষাৰ কথা আছে চাৰ্টিগাঁৱৰ দৌল কান্দি (১৭শ শতিকা) অসম্পূৰ্ণ লোৰ-চন্দ্ৰানীৰ পাচালীত, বহু মালিনীয়ে কুটনী-ৰূপে বাৰমাহ বিৰহিণী ৰাণী ময়নাৱতীক বিচলিত কৰিবৰ বিকল যত্ন কৰে। জয়ধন বগিয়াৰ গীতেৰে তুলনীয় কাহিনী পোৱা গৈছে ভোজপুৰী আৰু বঙলা লোক-গীতৰ মাজতো। আনফালে আকৌ, হিন্দী কবি মংগনৰ প্ৰণয় গাথা 'ময়মালতী'ত আৰু অসমৰ কবিৰাজ চক্ৰৱৰ্তীৰ শকুন্তলা-কাব্যৰ অন্তৰ্গত কামকলা-উপাখ্যানৰ ভিতৰত নাগিকাৰ বাৰ মাহৰ দুখৰ বৰ্ণনা সন্নিৱিষ্ট হৈছে। এইদৰে দেশ কালৰ সীমা পাৰ হৈ লোক-চিত্তৰ সাৰ্বজনীনতা প্ৰকাশ পাইছে।

বিহুৰাজ আৰু বনগীত

ব'হাগৰ বিহুৰ সময়ত অসমৰ পথাৰ-সঁহাৰ, হাবি-বনৰি চোল-পেঁপাৰ য

লগতে কিছুমান গীতেৰে মুখৰিত হৈ উঠে। তাৰে কিছুমান বিহুৰ হ'চৰিৰ লগত মাহুতৰ ঘৰে ঘৰে গোৱা হয়। এইবোৰকে ঠিক বিহুনাংক বুলিব পাৰি। মূগাৰ বটিয়াৰ ন শ গাঁথনিয়ে সৰিয়হ পিছলি যোৱা বৰচ'ৰাৰ মুখলৈ গুলোৱা কাণৰ নৰা জাংকাই আৰু গাত গোমচেঙৰ ঢোলোৱা ডাঙৰীয়াৰ বিহুৰ ববীয়াতৈ চিকাকপ খোজা, ভিতৰৰ গাভৰুইতৰপৰা ফুলাম গামোচা খোজা আদি নিৰ্দোষ ধেমালিৰে এই বিহুনাংকবোৰ পূৰ। বনৰীয়া বনগীতবোৰ ঘাইকৈ যৌৱনৰ উন্মাদনাৰ কলৰ, গতিকে বসন্তৰ উন্মাদনাই সিহঁতৰ ঘাই অল্পপ্ৰেৰণা। অৱশ্যে নৈসৰ্গিক সৌন্দৰ্যৰ কবিতা সিবোৰত নাই। কিন্তু উদ্ভিন্ন নৱযৌৱনৰ দৰে নৈসৰ্গিক সৌন্দৰ্যই যুৱক-যুৱতীৰ অন্তৰত নিতাল মাৰি থকা যি সৌন্দৰ্য-বোধ জগাই দিয়ে, সি চকু মেলি অল্পভৱ কৰে অন্তৰৰ কিবা এটি কৰুণ ভূষণ আৰু বাহিৰৰ যৌৱনৰ সৌন্দৰ্যৰ স্পন্দন। এই গীতবোৰত দেহৰ সংযমহীন ক্ষুধা, কাম-প্ৰপঞ্চৰ বাসনা-পূজাকে অতি স্বাভাৱিকতাৰে প্ৰকাশ পোৱা দেখা যায়। তাৰ উপৰি পূৰ্বৰাগ, বিবহ-আশঙ্কা, বিবহ-বিচ্ছেদ আদিৰ ছবি পোৱা যায়, 'মিলনৰ বেজেকৰা তৃপ্তি'ৰ (love's sad satiety) বতৰা সেইদৰে ইয়াত নাই। বিবহৰ অৱস্থাতে অতি বিস্তৃত কবিতা আৰু আকাশলজী কল্পনা উৰাও হৈ উঠে। বনৰীয়া ডেকা ইমান মোহাঙ্ক যে 'বনৰ বনে পহ যোৱা পাতি' থকা দেখি স্বকীয় এক প্ৰেম-দৰ্শন আৱিষ্কাৰ কৰিছে, সেই উৎকট দৰ্শনত প্ৰেম আৰু মিলনেই একমাত্ৰ সোণালী আখৰ। ঈৰ্ষা-দ্বেষ্টা আক্ৰমণৰ মাজত এই প্ৰেমত স্বাৰ্থৰ সোন্ধো বৰ বেছি। ইয়াৰ কাৰণ অৱশ্যে ডেকাইতৰ মনত জ্ঞানৰ বা আধ্যাত্মিকতাৰ পোহৰ নপৰাটো। মনত নপৰা কালৰপৰা এই গীতবোৰ ৰচিত হৈ আহিছে আৰু আজিও হয়তো সভ্যতাৰ কল্লোলৰ বহুত আন্তৰত তেনে গীত ৰচিত হৈছে। দুটা-এটা গীতত 'কুস্পানী'ৰ 'ঘড়ীৰ টাইম', 'বিলাতী হোটেলৰ পানী', ৰেল, আপিচ, আফিল্ আদি কুৰি খতিকাৰ চলন্ত শব্দ সোমাইছে।

হ'চৰি কীৰ্তন আৰু 'হুৱাই লো সৰগৰ ভৰা, চাই থাক শু নিলগৰপৰা' আদি হ'চৰি-বোষা আদিলৈও এই প্ৰসঙ্গত আঙুলিয়াই যাব পাৰি।

বিহু-মাহ

বনগীতবোৰত যদি উদ্ভাস্ত নৱযৌৱনৰ কাম-প্ৰপঞ্চৰ পূজা আছে, বিহু নামবোৰত আৰু পুণ্ডিত-শাস্ত্ৰৰ নীতিৰ দ্বাৰা সংযত পৱিত্ৰ মিলনৰ যুগৰ গীত

জনিবলৈ পাওঁ। বনবীয়া গীতবোৰৰ দৰে বিয়া-নামবোৰতো পূৰ্বজন্মৰ বা ভৱিষ্যত জন্মৰ লগত সম্বন্ধৰ কনক সূত্ৰৰ বিচাৰ নাই। কিন্তু আয়তী-বায়তীসকলৰ সৰল কল্পনা-শক্তি, মধুৰ উপমা-প্ৰয়োগ আৰু বেছি ভাগ উৎকৃষ্ট গীতত সোমাই থকা কৰুণ ৰসেই ইবোৰৰ মূল্য নিৰ্ধাৰণ কৰিছে।

বাহী বিষাৰ দিনা পুৱা যেতিয়া কইনা দৰাৰ ঘৰলৈ ঘাবলৈ ওলায়, সেই সময়তে এই কৰুণ স্তব্ব অতি কৰুণ হৈ উঠে। চকুৰ পানীৰে বাট নেদেখা হৈ বাই-ভনী, মাহী-পেহীহঁতে গীত গায়, নিজৰ চকুৰ সমুদ্ৰত নেওঠনী-খঁতৰ, তাঁতশাল, লেটাই-চেৰেকি সকলোটি যেন উটি যায়। আগৰ বং-খেমানিৰ সৌৱৰগিও অসহ্য হৈ পৰে।

কিন্তু কৰুণৰ লগত হাঁহুৰ অতি গুচৰ সম্বন্ধ। নামতীসকলৰ চকুৰ পানীত হাঁহু-ৰসৰ জিলিঙনি পৰি অনেকটি গীততে ৰামধেনুৰ সৃষ্টি নোহোৱাকৈ নাথাকে। হোমৰ গুৰিত দৰা-কইনা লৈ বহোঁতে একালে দুজনৰ মিলন আৰু আনফালে বিচ্ছেদৰ সূত্ৰপাত—এই দুই আনন্দ-বিষাদৰ মাজত আয়তী-বায়তীহঁতে এবাৰ হাঁহে, এবাৰ কান্দে। হাঁহি-অজ্ঞৰ এনে মিলন অতি কৰুণ আৰু বিচিত্ৰ। জোৰা-নামেৰে দৰা-ঘৰীয়াৰ গাত আক্ৰমণৰ চোকা বাণ মৰাৰ উপৰিও আটাইতকৈ উপভোগ্য হব বেচৰা পুৰোহিত বাপুৰ গাত লগা চোকা শব্দ কেইপাট।

দৰা-কইনাৰ সাজ-পাৰৰ বৰ্ণনাত ছাবাময় কল্পনা চকমকাই উঠে। কৃষ্ণ-কল্পিণী, হৰ-গোবী, অৰ্জুন-সুভদ্ৰা, উষা-অনিকন্ধ আদিৰ মিলন-কাহিনী এই গীতবোৰত গুত-প্ৰোতভাৱে জড়িত আছে। ই বিশেষকৈ ধৰ্মপ্ৰাণা নিৰন্ধৰ অসমীয়া তিৰোতাৰ ওপৰত শব্দৰদেৱ আৰু আন বৈষ্ণৱ কবিসকলৰ প্ৰভাৱৰ ফল। নিৰন্ধৰৰ মাজতো এই জ্ঞানৰ পোহৰ পৰাৰ কাৰণেই নামতীসকলৰ চকুৰ আগত ইপাৰ-সিপাৰ বুৰাই টলবুল কৰি থকা যমুনাৰ ঢৌ, বাটৰ দুয়ো কাষে হালি পৰা কদম-বকুলৰ শাৰী, উজাৰ ঘাটৰ নৌকা, তামৰ কলসী, সবগত জলি থকা ধূপিতবা আৰু নাচি থকা অপেছৰাৰ কল্পনা জিলিকি উঠে।

অসমৰ উজনি-নামনি দুয়োফালেই বিয়া-নামৰ প্ৰচলন আছে। অৱশ্যে নামনিত তাৰ ঢৌ কম। কামৰূপত জোৰা-নামক ‘বিচাগীত’ বোলা হয়। বিয়া-নামৰ প্ৰসঙ্গতে ডেকুলী-বিয়াৰ নামবোৰৰ উল্লেখ কৰিব পাৰি। ডেকুলী-বিয়া পাজিলে হেনো পৰৰ মাজতো বকুল দিয়ে। ডেকুলী-বিয়াৰ নামবোৰ নিৰ্ণোষ খেয়ালিৰ বস্তু আৰু উপকৰা কল্পনাৰ চাটো সিহঁতৰ পাত একেবাৰে নোহোৱা

নহয়। পৃথিৱীৰ উৰ্বৰতাৰ বাবে যে কৃষি-প্ৰধান দেশত কিমান হাবিলাস, তাৰে এটি চিন এই ভেকুলী-বিয়া।

বিয়াৰ তিনিদিনৰ দিনা গধূলি ‘ধোবা-ধুবুনী’ৰ যি গীত গোৱা হয় সি পুৰণি পুথিৰ অম্লকৰণত ‘নন্দীপুৰাণ’ৰ (বৃহস্পতিকেশ্বৰ পুৰাণ ৭) আখ্যান এটি আনি লিখা।

ধাইনাম, ধেমালি-নাম

বিহুনা-বনগীতবোৰ যেনেকৈ যোৱনৰ গান, ধাইনাম আৰু ধেমালিৰ গীতবোৰ সেইদৰে শৈশৱৰ বিমল হাঁহি-ধেমালি আৰু কিছু পৰিমাণে কান্দোন-কাটোনৰ গীত। আগৰবোৰে যেনেকৈ বসন্ত কালক মুখৰিত কৰে, পিছৰবোৰে তেনেকৈ জোনাক বা তৰা-ফুলী সজিয়াক ওলগ জনায়। এই ল’ৰা নিচুকুৱা ধাইনাম আৰু ল’ৰা-ধেমালিৰ গীতত শৈশৱৰ দেৱত্ৱ, নৱীনত্ব আৰু লালিত্য সোমাই আছে। সেইবোৰতেই আকৌ ল’ৰালিৰ হাঁহিৰে মলঙা মুখৰ জেউতি, আনন্দ আৰু ভয়-বিশ্বাস, উলাহী কল্পনা আৰু কোঁতুহলী বিশ্বাস-অবিশ্বাসৰ মিহলি স্মৃতিবোৰ ধৰা পৰে।

এই ল’ৰা-মনৰ কাৰণে বস্তুধৈৰ কুটুখকম্। ফুল-পাত, গছ-গছনি, জোন-তৰা, মেঘ-ব’দালি সকলোটিয়েই সজীৱ সপ্ৰাণ হৈ হালধীয়া চৰাই, বতা চৰাই, কামচৰাই, ইয়কলি, ভেকুলী—আটাইবোৰৰ লগ লাগি শিশুৰ কাৰণে এক অভিনৱ ৰাজ্যৰ সৃষ্টি কৰে।

আই-নাম, লখিমী-সবাহৰ গীত, অপেছৰাৰ গীত

ধৰ্মভাব সকলো ভাব-অনুভূতিতকৈ গভীৰ। গতিকে সকলো হিয়া ছুব নোৱাৰিলেও, যি হিয়া এবাৰ সি ছুইছে, তাৰ গভীৰতম কোণবোৰো উছাউল নোহোৱাকৈ থকা নাই। ধৰ্মৰ জ্ঞান আৰু ভক্তিভাব নথকা অন্তৰৰ পৰাও ধৰ্মগীতৰ মাধুৰ্যই চকুপানী টানি অনা সহজ কথা।

বোধ হয় অসমৰ তান্ত্ৰিক যুগৰেপৰা চলি অহা বা আন নহ’লেও তান্ত্ৰিকতাৰ দূৰ প্ৰভাৱত উৎপন্ন হোৱা আই-ভূতি-ধোবা-পদবিলাকত ভক্তিৰ গভীৰতা, অনুভূতিৰ তীব্ৰতা আৰু স্বাভাৱিকতা আৰু প্ৰকাশ-ভঙ্গিমাৰ অনাড়ম্বৰ গতি দেখা যায়।

আই-নামসমূহৰ মাজত পিছলাৰ ঘাট, ফুলবাৰীৰ দেওঘৰ আদিৰ উল্লেখ মন

কবিতা লগীয়া। পিছলান নৈৰ পাৰৰ দেৱী-মন্দিৰৰ কথা ৰেড্, ছাহাবেও উল্লেখ কৰিছে। উত্তৰ লখীমপুৰৰ এই নৈ আৰু ফুলবাৰী থান এসময়ত যেন আই পূজাৰ কেন্দ্ৰ আছিল—এনে এটি আভাস গীতৰ উল্লেখবোৰে ইঙ্গিত কৰা যেন লাগে। কামাখ্যা গোসানীৰ উল্লেখ থকা আই-নামৰ ভাষা অলপ সংস্কৃতীয়া।

কথা আৰু স্মৃতি আই-নামৰ অম্লৰূপ লখিমী-সবাহৰ গীত, অপেছৰা-সবাহৰ গীত।

গোসাঁই-নাম

বালক দেৱতা ৰুক্ষ গোসাঁয়ে ভক্তিমানসকলৰ কল্পনাক সদায় এটি আনন্দেৰে সিক্ত কৰি থৈছে। বিশেষকৈ ভক্তি-আন্দোলন আৰু তাৰ সাহিত্যই সমাজৰ সকলো তৰপকে ভেজি যোৱা কাৰণে ৰুক্ষৰ কীৰ্তি-কাহিনী সৰ্বজন-প্ৰিয় হৈ উঠিল। কংসৰ কাৰাগাৰত জন্ম হোৱা, যশোদাৰ ঘৰত থাকি কৃন্দাবনত গৰু চৰোৱা, নচা, গোৱা, ধেমালি কৰা—এনেবোৰ কাৰ্যৰ আভাস গীতবোৰত পোৱা যায়। ব্ৰজগোপী, বিশেষকৈ ৰাধিকা, আৰু কংস বজাৰ চন্দন-যোগাটী কুঁজী বুঢ়ীৰ লগত নাগৰ ৰুক্ষৰ মধুৰ সম্পৰ্কযো গীতকাৰসকলক সমল যোগাইছে, আনফালে তেওঁলোকৰ হৃদয়ো স্পৰ্শ কৰিছে। গোসাঁই-নামত নামৰ মহিমাও ভক্তসকলৰ প্ৰাণৰ উচ্ছ্বাসেৰে উচ্ছ্বসিত হৈ উঠিছে,

সদাশিৱৰ নাম

সংসাৰী হৈও সংসাৰৰ খবৰ নৰখা দিগম্বৰ শঙ্কৰ সৰ্বজনপ্ৰিয়—বিশেষকৈ টোকাৰী বাই ফুৰা ব'ৰাগী ভকতৰ। ব'ৰাগী ভকত বৈষ্ণৱ হ'লেও শঙ্কৰহে তেওঁৰ হিয়াত, কণ্ঠত, টোকাৰীত। তদুপৰি আপোন-ভোলা শিৱ-শঙ্কৰৰ চৰিত্ৰৰ প্ৰতি অসমীয়া পাঠকৰ আকৰ্ষণ তন্ত্ৰ-মন্ত্ৰ, লৌকিক গীত, মনসাৰ লেচাড়ি আৰু বৈষ্ণৱ কাব্যৰপৰাও সহজে অনুমান কৰিব পাৰি। মহাদেউ বেজালিৰো দেৱতা। ল'ৰা-ছোৱালীৰ মূলগা ভাঙিবলৈ আৰু বিয়াৰ তৃতীয় দিনা দৰা-কইনাৰ প্ৰতি কাৰো অভ্যন্তৰ দৃষ্টি খণ্ডন কৰিবলৈ কোৱা খোৱা-খুবুনীৰ কাহিনীত আমি চোকা গৃহিণী পাৰ্বতীৰ খেচখেচনিত হৰক খেতি-খোলাত লগা দেখা পাম। এই হালোৱা শঙ্কৰেই 'ভীম-চৰিত'তো দেখা দিছে। লোক-স্মৃতিত 'ভাঙৰ গুড়ি নিতৌ তিনি ডুলি, ছপুৰা খুতুৰাৰ গুটি খাই পগলা হৈ থকা জতুৰা

শব্দৰ লোকবন্ধক ৰূপটি ওলাইছে। পগলা-পাৰ্বতীৰ গীত এটি বেলাডৰ লেখীয়া, ইয়াত হৰ-পাৰ্বতীৰ দম্পতি-কলহে লঘুক্ৰিয়া দেখুৱাই তৃপ্তি লাভ কৰা হৈছে।

দেহবিচাৰৰ গীত, টোকাৰী গীত

বাহিৰৰপৰা দেখাত দেহবিচাৰৰ গীতবিলাক ডকতীয়া গীত হ'লেও আৰু সিবোৰৰ বেছি ভাগত মাধৱদেৱৰ ভণিতা থাকিলেও, এই শ্ৰেণীৰ গীতৰ মূল অল্পপ্ৰেৰণা বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ ভিতৰত মাত্ৰ নহয়। ভাৰতৰ অতি প্ৰাচীন কালৰেপৰা গুপ্ত যোগ-সাধনা আদি চলি আহিছে। আৰু সেয়ে শৈৱ-শাক্ত সংস্পৰ্শত শৈৱ-শাক্ত তাত্ত্বিক ৰূপ গ্ৰহণ কৰিছে। সেইদৰে বৌদ্ধ ধৰ্ময়ো অৱসাদৰ মূগত তাত্ত্বিক ৰূপ লয়। আৰু সহজীয়া বৌদ্ধ পন্থ তাৰে প্ৰকাৰ-ভেদ মাত্ৰ। শব্দৰদেৱৰ দিনত এনে বৌদ্ধ তাত্ত্বিক অসমত অ'ত ত'ত বিয়পি পৰিছিল। দেহবিচাৰৰ গীতবিলাক যদিও সকলোৰে মাজতেই প্ৰিয় আৰু বিশেষতে মাধৱদেৱৰ ভণিতা থকা বাবে বৈষ্ণৱো আদৰৰ সম্পাদৰ দৰে, তথাপি আচলতে সিবোৰ অসমৰ এক শ্ৰেণী গুপ্ত সম্প্ৰদায়ৰ মাজৰপৰাহে উদ্ভূত যেন লাগে। পূৰ্ণসেৱা, বৰখেলীয়া, গোপীধাৰা, বৰসেৱা, ৰাতিখোৱা, কৰণিপতীয়া, ৰীতীয়া আদি নামত এই সম্প্ৰদায়বোৰ সিঁচবতি হৈ আছে। বঙ্গৰ সহজীয়া বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ দৰে তাত্ত্বিকতাৰ প্ৰাভাৱত এওঁলোকৰ বহুতো আচাৰৰ জন্ম। এওঁলোকৰ অনেকে কিন্তু শব্দৰ-মাধৱৰ বা গোপাল-শ্ৰীৰাম আতা আদিৰ নাম লয় বা সিসকলৰ ভণিতা দিবা গীত-মাত ব্যৱহাৰ কৰে। এওঁলোকৰ সাহিত্য আৰু দৰ্শনত শব্দৰদেৱৰ 'অনাদি-পাতন'ৰ প্ৰভাৱ ডাঙৰ। কৃষ্ণানন্দ দ্বিজৰ 'পূৰ্ণ ভাগৱত', অজ্ঞাত কবিৰ 'গুপ্তমণি', কৃষ্ণাচাৰ্য দ্বিজৰ 'ভৱিষ্য সংগ্ৰহ', কবিশেখৰৰ 'বৈষ্ণৱ-পুৰাণ' আদিত এওঁলোকৰ আচাৰ আৰু চিন্তাধাৰাৰ পৰিচয় পোৱা যায়। তেওঁলোকৰ সৃষ্টি-তত্ত্বত পিও-ব্ৰহ্মাণ্ডৰ ধাৰণা, সাধনাত শৰীৰতত্ত্বৰ প্ৰাধান্য ঘাই লক্ষণ।

ৰাতি-গোৱা আদি গুপ্ত সম্প্ৰদায়ৰ সেৱাৰ গীতবোৰক চিহ্নি বোলে। সাধাৰণতে একে ধৰণৰ তত্ত্ব-সম্পৰ্কীয় গীত ব'ৰাগী বৈশৰ কিছুমান লোকেও টোকাৰী বজাই গাই ফুৰে। এনে ব'ৰাগী ডকতৰ দৰে বঙ্গদেশতো এক শ্ৰেণী গায়ক আছে—বাউল। বাউলৰ গীতৰ কেন্দ্ৰীয় হ'ল 'মনেৰ মাহু' আমাৰ ব'ৰাগী ডকতৰ মনাই, মন ভাই বা ঘৰৰ মাহুহ।

দেহবিচাৰৰ গীতত শৰীৰক কেতিয়াবা নাও, কেতিয়াবা ঘৰ, কেতিয়াবা চাকিৰ লগত তুলনা কৰা হয়। শৰীৰ 'চতুৰ অধিক কুৰি জনৰ যক্ষিণ', চৌবিশ তন্ত্ৰৰ ঘৰ। এই ঘৰৰ 'নৱখান ঘাৰ'। এই ঘৰৰ ভিতৰৰো 'নিজ ঘৰ'ত 'পূৰ্ণ কৃষ্ণ' বা 'পূৰ্ণানন্দ হৰি'ৰ নিৱাস। মায়ী নদীৰ ইপাৰে সিপাৰে থাকে 'কাল-বিকাল পক্ষী'—জীৱাত্মা আৰু পৰমাত্মা।

বাৰমাহী গীত

বাধা-বাৰমাহী, ৰাম-বাৰমাহী, সীতা-বাৰমাহী, কস্তা- (ফুলহতী, মধুমতী) বাৰমাহী আদি অনেক বাৰমাহী গীত বিশেষকৈ অসমৰ নামনি অঞ্চলত পোৱা যায়। এই গীতবোৰ মনোৰম কবিত্বময় আৰু সিবোৰত প্ৰোথিতভঙ্গী নাথিকাৰ বিৰহৰ বৰ্ণনা সন্নিৱিষ্ট কৰা হয়। বিৰহিণীয়ে বণিজলৈ যোৱা প্ৰৱাসী স্বামীক উদ্দেশ্য কৰি বেদনা প্ৰকাশ কৰে। একোটি গীতত বাৰটা-ডেৰটা কলি থাকে : 'বাৰ মাহৰ তেৰ গীত গাই নাপাওঁ ওৰ।' প্ৰত্যেকটো কলিয়েই একোটা এধানমান কবিতাৰ দৰে। একো একোটা মাহৰ প্ৰাকৃতিক পৰিৱেশৰ মাজত বিৰহিণীৰ শোক বেলেগ বেলেগ মানসিক স্থিতি-সংযোগৰ মাজেদি তীব্ৰ হৈ উঠে। গীতবোৰত বছৰৰ চকৰি ঘূৰিবলৈ আৰম্ভ কৰে আঘোণ মাহৰপৰা, আঘোণৰপৰাই একালত বছৰৰ বাৰ মাহৰ লেখ হৈছিল। বঙ্গদেশতো বাৰমাসী, বাৰমাসিয়া বা বাৰমাস্তা গীত-ৰচনাৰ ৰীতি আছিল। 'কবিকল্পন চণ্ডী'ৰ বিৰহিণী ফুলবাৰ 'বাৰমাসী ছুখকথা', সুলীলাৰ 'বাৰমাস্তা', লীলাৰ 'বাৰমাস্তা', কমলাৰ 'বাৰমাসী' আদি বিৰহৰ মনোৰম গীত। অষ্টাদশ শতিকাৰ কবি ভাৰতচন্দ্ৰ আৰু জয়নাৰায়ণ সেনেও এনে গীত ৰচিছিল। সপ্তদশ শতিকাৰ লোচনৰ 'ৰাগতৰঙ্গিণী'ত, বিজ্ঞাপতিৰ মৈথিল গীতত কুন্দাৱনৰ বসন্ত-শোভাৰ বৰ্ণনা পোৱা যায়, ইয়াক এটি বাৰমাহীৰ ছিগি পৰা কলি বুলি ভাবিবৰ মন মায়। বঙ্গীয় নাথ-সম্প্ৰদায়ৰ সাহিত্যতো বাৰমাহীৰ নিদৰ্শন পোৱা গৈছে। হিন্দী লোক-গীতিতো বাৰমাহী আৰু বিৰহীৰ চকু-পানী সৰা বাদলৰ মাহৰ গীতৰ প্ৰাচুৰ্য আছে। শ্বৰদাসে বাৰ মাহ জোৰা গোপীৰ স্তায়-বিৰহৰ বেদনাৰ মূৰ্ত প্ৰকাশ দিছে তেওঁৰ গীতত, এই গীত অসমীয়া বাৰমাহীৰ দৰে আঘোণ মাহতে আৰম্ভ হৈছে। বাৰমাহী গীতৰ মূল অঙ্গ-প্ৰেৰণাৰ ইঙ্গিত দিয়ে আহাৰ মাহত বিৰহীৰ বিৰহ বৰ্ণোৱা সংক্ৰান্ত কাব্য-ৰীতিয়ে।

নাও-খেলৰ গীত

নাৱত উঠি যাছ য়াৰিবলৈ বা ৰৰি লুৰিবলৈ যাওঁতে আৰু বেহা--বেপাৰক মনেৰে ঘৰৰপৰা অলপ দূৰণিলৈ গ'লে কামৰ অৱসাদ আঁতৰাই নিজৰ উৎসাহ বঢ়াবৰ কাৰণে নাৱৰীয়াসকলে গীত জোৰে। নাও চলোৱাৰ প্ৰতিযোগিতা নাও খেলতো গীত গোৱা হয়। এই গীতবোৰৰ ঠাই-বিশেষত ব'ঠাৰ ছেৱত তাল ৰাখি চলা ছন্দৰ ক্ষিপ্ৰতা চমকপ্ৰদ। বাৰমাহী গীতৰ দৰে ইবোৰত ডিঙা মেলি দূৰ দেশলৈ বোৱা সাউদ, ঘৰৰ বিবহ-বিধুৱা সাউদনী, গধূলি বেলিকা ভগা নৌকাত ৰাধাক পাৰ কৰা কৃষ্ণৰ কথাৰ (কানাই পাৰ কৰা হে বেলিৰ দিকি চাৱা) উল্লেখ মন কৰিব লগীয়া। 'অ' মোৰ মলুৱা ৰে' গীতত কপাহ, নেঠা, ইতৰ, তাঁতলাল বিচাৰি পাযো কন্দা শিপিনী যৈগীৰ কান্দোনৰ মাজেদি হাঁহিৰ ৰেখা বিৰিঙি উঠিছে। নামনি অসমতে এই শ্ৰেণীৰ গীত সাধাৰণতে পোৱা যায়।

জুনা

জুনাক একপ্ৰকাৰে কাহিনী-গীতৰ শাৰীতো পেলাব পাৰি। পকুৱাৰ জুনা, কপাহৰ জুনা, নাঙলৰ জুনা আদিত হাঁহিৰ স্পৰ্শ স্পষ্ট। তাঁতীৰ জুনাটি কবিত্বময় কল্পনাৰে পূৰ। ৰাধিকাৰ কাৰণে কাপোৰ ব'বলৈ দিবলৈ কৃষ্ণ তাঁতীৰ ঘৰলৈ গৈছে, ইয়াৰ ভিতৰতে কৃষ্ণই কাপোৰৰ আঁহিৰ যি বৰ্ণনা দিছে, সি পাকৈত শিল্পী-শিপিনীৰ হাতৰ জীৱন্ত 'কাজ' যেন লাগে। কপাহৰ জুনা আকৌ দঁতাল হাতী বান্ধিব পৰা মিহি নৃত্য কটা, গাত ল'লে পিঠিৰ ছাল ছিঙা কাপোৰ বোৱা কাজী শিপিনীৰ কীৰ্তি-কাহিনী। এই জুনাত কাপোৰ কিনিবলৈ অহা নগা বা মিকিৰৰ উল্লেখো মন কৰিব লগীয়া।

ভাঙনাত গুলোৱা বহুৱায়ো এনে ধেমেলীয়া জুনা ব্যৱহাৰ কৰা দেখা যায়। কিন্তু বহুৱাই উপস্থিত বিষয় লৈহে সাধাৰণতে বেছি কথা ৰচনা কৰে। বহুৱাইত কচিৰ বিষয়ত বৰ স্বাধীন। বিচক্ষণ ভূমুক বহুৱাৰ নাম অসম বুৰঞ্জীৰ পাততো দেখা গৈছে। বহুৱাৰ লগত নামনি অসমৰ ডাউবাৰ অলুঠানৰ তুলনা কৰিব পাৰি।

কাহিনী-গীত বা বেলাড্

বেলাড্ বা কাহিনী-গীতৰ বিষয়ে আমি ওপৰত আলোচনা কৰি আহিছো। এই শ্ৰেণীৰ গীতত অসমীয়া ভাষা যথেষ্ট চহকী যেন লাগে; কিন্তু সেই

অল্পপাতে সংগ্ৰহ-কাৰ্য হোৱা বুলি ক'ব নোৱাৰি। এতিয়ালৈকে সংগৃহীত-প্ৰকাশিত বেলাডৰ ডিভৰত বৰফুকনৰ গীত, মণিকোঁৱৰ-ফুলকোঁৱৰৰ গীত আৰু জনা গাভৰুৰ গীতেই পূৰ্ণাঙ্গ ৰূপত পোৱা গৈছে বুলি অলপ সাহেবে ক'ব পাৰি। ওপৰত উল্লেখ কৰা হৈছে যে জুনাবিলাকক একপ্ৰকাৰে বেলাডৰ শ্ৰেণীত পেলাব পাৰি। পগলা-পাৰ্বতীৰ সংলাপমূলক গীতটিও এই লেখতে ধৰিব পাৰি।

কামৰূপৰ বামুণা সম্ভৱপৰা আখৰুৱা ৰূপত উদ্ধাৰ কৰা ছবলা শাস্তীৰ গীতটিত বাৰমাহী গীতৰ দৰে পোনতেই বিবহৰ সূৰ বাজি উঠে। সাউদৰ পুতেক কোঁৱৰে পৰৰ বিবাহিতা ছবলাৰ ৰূপত মুগ্ধ হৈ তাইক বিয়া কৰিব খোজে। বুঢ়ীমাক মালিনীৰ মুখে এই প্ৰস্তাৱ আগ বঢ়োৱাত ছবলা কঠোৰ দাবী কৰি বহিল, আৰু সম্ভৱতঃ সাউদ কোঁৱৰৰ আশা সিমানতে ভুংগ হ'ল।

শঙ্কৰদেউ ৰজাৰ পুতেক মণিকোঁৱৰ, কোঁৱৰৰ পত্নী ফুকনৰ জীয়ৰী কাঁচনমতী, তেওঁলোকৰ পুত্ৰ ফুলকোঁৱৰ আৰু দয়িতা পচতুলা (পঙ্কলা, পাচতুলা) গাভৰুক লৈ মনোৰম ফুলকোঁৱৰ আৰু মণিকোঁৱৰৰ গীত সৃষ্টি হৈছিল। অলৌকিক কাৰ্য-কলাপৰ বৰ্ণনা থকা সত্ত্বেও গীতটিত আহোম ৰাজত্ব আৰু ৰাজধানীৰ বায়ু নেৰোৱাকৈ লাগি আছে। এই গীত ভিতৰ-সেৱাতে চলে, আৰু এইভাৱে ইয়াৰ শঙ্কৰদেউ ৰজাৰ নামৰ বিশেষ কিবা অৰ্থ থাকিবও পাৰে। ফুল-পচতুলাৰ মিলন-কাহিনীৰ লগত অনিৰুদ্ধ আৰু উষাৰ মিলন-কাহিনীৰ একা মন নকৰি নোৱাৰি। ডক্টৰ ভূঞাৰ 'কোঁৱৰ-বিদ্ৰোহ'ত উল্লিখিত লক্ষীসিংহৰ দিনৰ বিদ্ৰোহ কৰিব খোজা কোঁৱৰসকলক সপোনত শুকুলা হাতীয়ে পিঠিত তুলি ফুৰোৱা কথাৰ লগত অৰুণা-জগৰাৰ বিলাপৰ কথাখিনিৰ মিল চকুত লগা। আনফালে বন্ধৰ নাথ সম্প্ৰদায়ৰ ময়নামতী আদি গীতৰ মাণিকচন্দ্ৰ, বন্ধুমালা আৰু ময়নামতী, এই নামকেইটাৰ লগত আমাৰ গীতৰ মণিকোঁৱৰ, কাকনমালা আৰু মন্তাৱতীৰ নামৰ সাদৃশ্যও সহজে চকুত পৰে।

এই বিষয়ত বঙ্গীয় গীতবোৰৰ লগত জনা গাভৰুৰ গীতবোৰা মিল দেখা পোৱা যায়। বঙলা গীতৰ নায়ক গোপীচন্দ্ৰৰ নামৰ ৰূপাঙ্কৰৰ দৰে অসমীয়া বেলাডটোৰ নায়কৰ নাম গোপীচন্দ্ৰ। কিন্তু জনা গাভৰুৰ গীতৰ লগত বঙলা গীতবোৰৰ গভীৰ সাদৃশ্য নাই, আৰু এই অসমীয়া গীতটিত নাথ সম্প্ৰদায়ৰ কোনো বিশেষত্বও ধৰা নপৰে, বৰং কেঁচাইখাতী গোসানী, বাহুদেৱৰ খান, দীপ্ৰপাল দেৱতা, চন্দ্ৰ-সুৰ্য দেৱতা আদিৰ প্ৰাচুৰ্য্যৱহে গীতটিত সৰহ। মণি-ফুলকোঁৱৰৰ গীত আৰু জনা গাভৰুৰ গীতত অসমৰ সংস্কৃতি-সমাজৰ আৰু আহোমৰ ৰাজত্ববীয়া বিক্ষম-বায়

আদিবো ভাল আভাস পোৱা যায়। সম্ভৱতঃ দুইটি গীতেই আহোম ৰাজত্বৰ শেষৰ ফালে ৰচিত।

পিছৰ কালৰ গুৰু-চৰিত্ৰবোৰত শঙ্কৰদেৱৰ সমুখত ৰাধিকা (যোগ-মায়া বা ভূমধিবা) নামে এক কৈৱৰ্ত্ত-পত্নীৰ পলৰে পানী অনা অলৌকিক পৰীক্ষাৰ কথা পোৱা যায়। এই কাহিনী এটি বেলাড-জাতীয় গীততো প্ৰকাশ পাইছে। মন ৰব্বিৰ লগীয়া যে, বঙ্গদেশৰো লোক-গীতিত গোপী ৰাধিকাৰ এনে পৰীক্ষাৰ কাহিনী পোৱা যায়। ৰাধিকা শাস্তীৰ গীতত ৰাধিকা পানীলৈ নামি যোৱাৰ বৰ্ণনাই কমলা-কুঁৱৰীৰ সাধুলৈ মনত পেলায়। ৰাধিকাই চিনাকি দিওঁতে ‘শঙ্কৰৰ জীঘৰী, মাধৱৰ বোৱাৰী’ বুলি দিয়া চিনাকি ভিতৰ-সেৱাৰ ‘বসৰ পোহাৰী’য়ে আগ বঢ়োৱা আত্ম-পৰিচয়ৰ অগ্ন্যৰূপ।

জয়মতী কুঁৱৰীৰ গীত এতিয়াও ভালকৈ সংগৃহীত হোৱা নাই। নাহৰৰ গীত বুৰঞ্জীমূলক কাহিনী-গীত, চুখাম্ফা খোৰা ৰজাৰ (১৪৭৪-১৫৩৩ শক) সৰু মেচলৌ আৰু বৰ মেচলৌ নামে দুজন কুঁৱৰী আৰু ৰজাৰ তোলনীয়া ল’ৰা নাহৰক লৈ ৰচিত। চিকণ-সৰিয়হৰ গীতৰ চিকণ আৰু সৰিয়হ সাত ভাই-ককাইৰ দুটা। আহোম ৰজাৰ আপাহ পাই ৰাজপাটলৈ মন মেলা বুলি সন্দেহ কৰি চিকণ-সৰিয়হক মাৰি পেলোৱা হয়।

কমলেশ্বৰসিংহৰ ৰাজত্বৰ কামৰূপৰ দন্দুৱা বা দুন্দীয়া ড্ৰোহৰ (১৭১৪ শক) নাযক হৰদত্ত আৰু বীৰদত্ত, আৰু হৰদত্তৰ জীঘৰী পদ্মকুমাৰীৰ বিষয়ে গীতৰ চাৰিটা মাত্ৰ কলি এতিয়ালৈকে পোৱা গৈছে।

গৌৰীনাথসিংহৰ দিনত বাখৰ বৰা নামে এজন অতি সম্ভ্ৰান্ত নগঞা বিষয়াক ৰাইজে প্ৰজ্ঞাড্ৰোহী বুলি ভাবি পুৰণিগুদামৰ ওচৰৰ পতীয়াবালিত নধ কৰা লৈ তেওঁৰ বিষয়ে এটি গীত প্ৰচলিত আছে।

গৌৰীনাথসিংহই কাৰেঙৰ গড লাফ, মাৰি পাৰ হৈ ‘সোণখৰ হাৰীৰ জী তৰাৱতীৰ কাষলৈ যোৱা কথাৰো এটি গীত পোৱা গৈছে।

ড° স্বৰ্ণকুমাৰ ভূঞাৰ সম্পাদিত বৰফুকনৰ গীতটি প্ৰজ্ঞাসাধাৰণৰ ওপৰত বুৰঞ্জীমূলক ঘটনাৰ প্ৰভাৱৰ এটি জলন্ত নিদৰ্শন। যিটাই বদন বৰফুকনৰ ‘বৰষৰৰ ভিতৰত কেঁটা গোম মেলা’ অৰ্কাৰ্ছ আৰু মানৱ অবৰ্ণনীয়া উপত্ৰে অসমীয়া প্ৰজাৰ জীৱন হাড়লৈকে ৰূপাই পেলাইছিল। গীতটিৰৰ্ণা বুৰঞ্জীমূলক চৰিত্ৰ, ঘটনা, কাৰ্য-কৰ্ম্মাপ, জন-বিশ্বাস আদিৰ আভাস ভালকৈয়ে পোৱা যায়। ইয়াৰ ভাৱা শক্তিশালী; বৰ্ণনা জীৱন্ত।

সাতাৰন ছালৰ স্বাধীনতা-বণৰ অসমত জোৰ ধৰোঁতা 'কলিতা বজা' মণিৰাম দেৱানৰ ব্যক্তিত্ব অসমীয়া জাতীয় জীৱনত সফাৰিণী দীপ-শিখাৰ দৰে উঠি মাৰ গ'ল আৰু থৈ গ'ল এটি দীঘল জুমুনিয়াহ। মণিৰাম দেৱানৰ গীতত দেৱানৰ কলিকতা-যাত্ৰাৰপৰা ফাঁচী-চাওৰ মৃত্যুলৈকে বৰ্ণনা দিয়া হৈছে। সোটেই গীতটি কৰুণ ৰসত সিক্ত হৈ আছে।

সাধুকথাৰ গীত

কমলা কুঁৱৰী, তেজীমলা, পাগেশৈ, তুলা আৰু তেজা, ইত্যাদি সাধুকথাবোৰৰ লগতো কিছুমান টুকুৰা গীত জড়িত আছে। কাহিনী-গীতৰ লগত ইবোৰৰ পাৰ্থক্য—এই গীতবোৰ সাধুৰ চৰিত্ৰবোৰৰ উক্তি মাথোন।

হাইদাং গীত

কছাৰীসকলৰ মাজত প্ৰচলিত নানা গীত মাত্ৰৰ মাজত হাইদাং গীতটি বিশেষ মূল্যবান এটি সম্পত্তি। ইয়াৰ ভাষা মিহলি আৰু অনিয়মিত অসমীয়া বুলি ক'ব পাৰি। গীতটি ধৰ্মমূলক। পোনতেই নাৰায়ণ, অগ্নিনাৰায়ণলৈ নমস্কাৰ। তাৰ পিছত পৃথিৱী, আকাশ, চাৰি মুঠি জীৱৰ সৃষ্টিৰ বৰ্ণনা। বিৰিং ৰজা আদি কেইজনমান দেৱতাৰ উল্লেখো আছে। ইয়াৰ শীহত এটি কাহিনী সোমাই থকা যেন লাগে—সৰু সৰু ৰজা লগত লৈ নৰে ৰজাই নাও-ব'ঠাৰে বণৰ সাজেৰে গৈ ৰূপী, কুৰূপী দুই ভনীৰ ঘৰত ভাৰ শোধাইছে, আৰু ৰূপীক বিয়া কৰাই ঘৰলৈ আনিছে।

মান্নামৰীয়া বগুৱাৰ গীত

বিক্ৰোহী মান্নামৰীয়া বা মোৱামৰীয়া বগুৱাই ৰণলৈ সাজু হওঁতে খেজু-কাঁড় লৈ এই গীত গাইছিল—

এই খেজু এই কাঁড় ডেকাদেউ খেজু ধৰ মুলুং মাৰিবলৈ বাওঁ।

ভালকৈ গুৰি ধৰ মটকৰ ডেকাদেউ ভৰা গিৰাজিৰে নাও।

মৰাণ-বিক্ৰোহৰ এনে আন গীত-পদো ৰচনা হৈছিল বুলি অনুমান কৰিব পাৰি।

জিকিৰ : আজান গীত

বাবৰুৰি বৰগীত, তেৰুৰি ককৰাৰ দৰে আঠৰুৰি জিকিৰ অসমীয়া ভাষাৰ অমূল্য সম্পদ। জিকিৰসমূহৰ লগত হাইদিলন বা আজান গীতৰ নাম ৰচকল্পে

জড়িত হৈ আহিছে। এওঁ অসমলৈ আহে, কোনোৱে কয় আজমীৰৰপৰা। কোনোৱে কয় আৰব দেশৰপৰা। এই গীতসমূহৰ ৰচনাৰ সময় দুটা দিয়া হয়— ১০৪৫ হিজৰী বা ১৬৩৪ খ্ৰীষ্টাব্দ, ১১৪৫ হিজৰী বা ১৭৩৪ খ্ৰীষ্টাব্দ। ডক্টৰ ফুজাই পোৱা এখনি পুৰণি বুৰঞ্জীমতে গদাধৰসিংহৰ দিনত ৰূপাই দা-ধৰাই আজান ফকীৰৰ চকু কাটে ১৬০৮ শক বা ১৬৮৪ ছনত। গদাধৰসিংহৰ ৰাজত্বৰ সময় ১৬৮১-৯৬ ছন। ১৬৩৪ ছনত অসমত বুঢ়াৰজা প্ৰতাপসিংহ, ১৭৩৪ ছনত শিৱসিংহ। গতিকে, জিকিৰৰ তাৰিখ মিলোৱা কঠিন। সাধাৰণ বিশ্বাস জিকিৰসমূহ আজান ছাহাবৰ ৰচনা। কিন্তু এই গীতখিনি ইমানদিন লিখিত অৱস্থাত নাছিল। ৰূপাই দা-ধৰাৰ কথা শুনি আহোম ৰজাই আজান ছাহাবক সন্দেহ কৰি চকু কটায়, কিন্তু পিছত তেওঁৰ ধৰ্মৰ মাহাত্ম্য জানিব পাৰি দিখৌমুখৰ সৰাসুৰি চাপৰিত মাটিবুত্তি দি থয়। তাতেই ছাহাবৰ মৃত্যু হয়। অসমৰ ভক্তি-ধৰ্মৰ লগত আজান ছাহাবৰ প্ৰবৰ্তিত পন্থৰ বলতো সাদৃশ্য দেখা পোৱা যায়। অনেক জিকিৰত যেন বৈষ্ণৱ সাহিত্য আৰু লোক-গীতিৰ প্ৰতিধ্বনি শুনা যায়। সৰাসুৰি চাপৰিৰ ‘মঠ’ৰ ‘ছকুৰি ভকত’ৰ সংখ্যা শব্দৰদেৱৰ সঙ্গৰ ভকত ছকুৰিৰ অনুৰূপ যেন লাগে। বিৱৰণমূলক দুই-এটি গীত কাহিনী-গীতৰ পৰ্যায়ত পেলাব পাৰি।

খ. সাধুকথা

সাহিত্যত ৰূপ বা আঙ্গিক প্ৰথম কথা, তাৰ ভিতৰতহে সাহিত্যৰ প্ৰাণটো সোমাই থাকে। লোক-কথা বা সাধুকথাৰ কোনো নিৰ্দিষ্ট ৰূপ নাথাকে যদিহে সি গীতৰ ছন্দত বদ্ধ নহয়। ভাল একোটা কাহিনীৰ একোটা সজ নীতি-শিক্ষা থাকে, আৰু সেই কথাৰপৰাই সম্ভৱতঃ লোক-কথাক অসমীয়াত সাধুকথা বোলা হয়। আধুনিক গল্পৰ লগত সাধুকথাৰ প্ৰধান পাৰ্থক্য যে সাধুবোৰ সদায়ে বাস্তৱধৰ্মী নহয়, সিবোৰত অলৌকিকতাৰ মাত্ৰা কেতিয়াবা কম, কেতিয়াবা বেছিহৈকে থাকে; কল্পনাৰ মাত্ৰাও অনেক সময়ত যথেষ্ট, কিন্তু সাধুকথাত মানুহৰ সৰল বিশ্বাস আৰু অনুভূতিৰ প্ৰকাশ পোৱা যায়, সৰল সমাজৰ মতি-গতিও সিবোৰৰপৰাই ধৰিব পাৰি। অনেকবোৰ সাধু সময় বা স্থানৰ বহুত ব্যৱধান সত্ত্বেও গঢ়ত প্ৰায় একে হোৱা দেখা যায়। মানুহৰ লগত মানুহৰ সম্পৰ্ক লৈ কিছুমান সাধু এটা বিষাদৰ নুৰ বাজি উঠে। তেজীমলা, তুলা আৰু তেজা, পাণেশৈ, চন্দ্ৰাৱতী আদি সাধুত এই ৰূপ নুৰ

তনা যায়। বুঢ়া আৰু বুঢ়ী, বামুণ আৰু লিতিকাই, বজা (কোন বজা প্ৰশ্ন হ'লে বজাৰ নাম সদাৰ হয় বিক্ৰমাদিত্য) আৰু মন্ত্ৰী, কুসুৰীকণা জোঁৱাই, ঘৰপতা ককা, টেটোন-টামন চৰিত্ৰ—এইবোৰ সাধুকথাৰ সাধাৰণ 'টাইপ' চৰিত্ৰ। যাদুকৰ ভেনে আন এটা চৰিত্ৰ, নিজেই নজনাটকয়ে সৰবজান নাম পোৱা চৰিত্ৰও আছে। কিছুমান গল্পত ভূত-পিশাচ আদি চৰিত্ৰৰ লীলা-খেলা দেখা যায়, বুঢ়া দেৱতা, মাছ মৰা বাক, ধনৰ দ'মত লগা যথ আদি ভেনে প্ৰেভোনি চৰিত্ৰ। সাধুকথাৰ অভিনয়ত চৰাই-পক্ষ আদিয়েই প্ৰধান ভাৱৰীয়া। মানুহৰ দৰে সিহঁতৰো বন্ধুত্ব-শত্ৰুতা, ভাব-অমুভূতি, সজ্ঞ-অসজ্ঞ চৰিত্ৰত ভাগ আছে। শিয়াল, বাঘ, বাঘৰ মাহীষেক মেকুৰী, পণ্ডিতবেশী শিয়াল, টোকোৰা চৰাই, চিতল মাছ, চিলনী আদি সাধুকথা জগতৰ সচেষ্ট প্ৰজা। কিছুমান সাধুত প্ৰাকৃতিক নানা দৃশ্যৰ আদি কাৰণ দেখুৱাবৰ যত্ন কৰা হয়—আকাশখন শুধ হ'ল কিয়, লুইত ফেনাৰ কিয়, আলিবাটবোৰ কেঁকোৰা-কেঁকুৰি হ'ল কিয় ইত্যাদি। সাধুৰ জগতত সাপেৰে মানুহৰ ছোৱালীৰ বিয়া হয়, বাৰীৰ কোঁৱৰে জন্তুৰ ৰূপ লয়। কিছুমান সাধুত পৌৰাণিক কাহিনীৰ অন্তৰূপ কথা-বস্ত্তৰ সৃষ্টি কৰিবৰ যত্ন দেখা পোৱা যায়। কিছুমান সাধুৰ মূলত হয়তো সংস্কৃত কথা সোমাই আছে বা কোনোটোহঁত সাধু অসমৰ জনজাতিসকলৰ মাজৰপৰা আহিছে। আনফালে এই সাধুবোৰৰ অনেক ঘোটিফ, বা কথাগু পৃথিৱীৰ দূৰ-দূৰণিৰ দেশৰ সাধুৰ লগতো মিলিব।

গ. মন্ত্ৰ

পালি বৌদ্ধ সাহিত্যৰ অন্তৰ্গত দীঘ-নিকাযৰ ভিতৰৰ ব্ৰহ্মজাল-সূত্ৰত নানা প্ৰকাৰ 'ব্ৰিজ্জা' (বিজ্ঞা) অৰ্থাৎ গুপ্ত মন্ত্ৰ-তন্ত্ৰৰ কথা আছে। বুদ্ধদেৱৰ দিনত এইবিলাকৰ প্ৰচলন আছিল, আৰু তথাগতই সিবোৰক 'তিৰচ্ছান', তিৰ্থক বা কুটিল আখ্যা দিছিল। প্ৰথম শতিকাৰ বৌদ্ধ বৈপ্লৱ্যসূত্ৰ সাহিত্যৰ 'মন্ত্ৰীমূলকল্প'ত এসোপামান মন্ত্ৰ, মূত্ৰা, মণ্ডল, ধাৰণী আদি আছে। প্ৰায় তৃতীয়ৰপৰা ষাৰ্দ্দশ শতিকামানৰ ভিতৰত ৰচিত ৩১২টা বৌদ্ধ সাধন বা মন্ত্ৰ আছে। এইদৰে কাল-ক্ৰমত নানা তন্ত্ৰ-মন্ত্ৰ আৰু ইন্দ্ৰজাল-বিজ্ঞা বৌদ্ধধৰ্মৰ ভিতৰলৈ সোমাই পৰিল। মহাযানীসকলৰ শূন্যবাদ, যোগাচাৰৰ বিজ্ঞানবাদ, বজ্জবানীৰ মহাস্থববাদ আদি আপাততঃ গভীৰ তন্ত্ৰই ধীৰেৰে গুপ্ত আচাৰৰ ফালে বৌদ্ধ ধৰ্মক টানি লৈ গ'ল, আৰু আদিম সমাজৰ সহজ বিশ্বাসৰ ঠাইত মন্ত্ৰৰ বিশ্বাসক নতুন মূল্য দি প্ৰেৰণ

কবিলে। বীজ, ফল, উপফল, বন্ধা, পূজা, অৰ্থ আদি অলেখ মন্ত্ৰ বজাবানীসকলে গ্ৰহণ কৰিলে। অনেক সময়ত মন্ত্ৰবোৰত বুজিব নোৱৰা বা অৰ্থ নথকা শব্দৰ দ্বাৰা দেখা পোৱা যায়। বৈদিক স্কুল আদিও নিশ্চয় মন্ত্ৰই, কিন্তু সেয়া অৰ্থহীন নহয়। হিন্দু ধৰ্মৰ তাত্ত্বিক যুগত এনেবোৰ শব্দ হঠাতে প্ৰৱেশ কৰালৈ চাই পণ্ডিতসকলে সিহঁতৰ তাত্ত্বিক বৌদ্ধ ধৰ্মৰপৰাই জাউৰিকৈ সোমাল বুলি অনুমান কৰে। এফালে বৌদ্ধ বজ্জয়ান, সহজয়ান আদিৰ, আনফালে হিন্দু তত্ত্বৰ এক ডাঙৰ কেন্দ্ৰ-স্বৰূপে কামৰূপত মন্ত্ৰ আৰু ইন্দ্ৰজাল-বিজ্ঞাৰ বিশেষ প্ৰভুত্ব স্বাভাৱিকতে হ'বলৈ ধৰিলে। 'যোগিনী-তন্ত্ৰ'তে নানাবিধ তাত্ত্বিক সাধন, বিজ্ঞা আৰু যোগ-প্ৰক্ৰিয়াৰ স্পষ্ট উল্লেখ আৰু বৰ্ণনা আছে। সাধন—শয্যা-সাধন, ত্ৰিবাট-সাধন, চতুৰ্বাট-সাধন, মুণ্ড-সাধন, বিজ্ঞা—স্বপ্নৱতী, মধুমতী, পদ্মাৱতী, বশীকৰণ, মৃতসঞ্জীৱনী বিজ্ঞা, যোগ—দিব্যযোগ, বীৰযোগ, কোলযোগ। মহাকালৰ দ্বাৰা কথিত, চমৎকাৰিণী স্বপ্নৱতী বিজ্ঞা চাৰি বছৰ কাল ১০৮ বাৰ জপ কৰিলে সিদ্ধা হয়, আৰু যিহকেই মনত কল্পনা কৰা যায়, সিয়ে স্বপ্নত দেখা দিয়ে। মৃতসঞ্জীৱনী বিজ্ঞা সিদ্ধা হ'লে মৃতও চিৰজীৱী হয়। এইদৰে বিজ্ঞাসমূহৰ মহালাভ কীৰ্তন কৰা হৈছে। বশীকৰণ মন্ত্ৰৰ দ্বাৰা যাকে-তাকে বশলৈ আনিব পৰা যায় বুলি কোৱা হৈছে।

শঙ্কৰাচাৰ্যৰ (অষ্টম-নৱম শতিকা) জীৱন-কাহিনী-বৰ্ণনাত কামৰূপৰ মায়া-মন্ত্ৰৰ কথা পোৱা যায়। দিঘিজয়ৰ অৰ্থে বাহিৰ হৈ শঙ্কৰাচাৰ্য কামৰূপ পায়হি, আৰু ইয়াতে অভিনৱগুপ্ত নামে এজন ডাঙৰ শাক্ত পণ্ডিতৰ লগত তেওঁৰ তৰ্ক-যুদ্ধ হয়। শঙ্কৰাচাৰ্যৰ লগত শাস্ত্ৰীয় তৰ্কত কামৰূপৰ শাক্ত পণ্ডিত অভিনৱগুপ্ত পৰাস্ত হয়। এই পৰাজয়ৰ হোৱা তুলিবলৈ তেওঁ শঙ্কৰাচাৰ্যৰ ভগন্দৰ ৰোগ হ'বলৈ তাত্ত্বিক অভিচাৰ কৰিলে, আৰু সেই ৰোগতে শঙ্কৰাচাৰ্যৰ মৃত্যু হয়। শিখসকলৰ ধৰ্মগ্ৰন্থৰ বিৱৰণমতে ষোড়শ শতিকাৰ প্ৰথম ভাগত শিখধৰ্ম-সংস্থাপক গুৰু নানক তেওঁৰ লগৰীয়াসকলেৰে কামৰূপলৈ অহা সময়ত কামৰূপৰ ত্ৰিৰোতা আছিল মায়া-বিজ্ঞাত অতি পাঠকত। নানকৰ শিষ্য মৰ্দনক এক মায়াবিনীয়ে ভেড়া কৰি পেলায়। শিখসকলৰ নৱম গুৰুৰ অসম-আগমন সম্পৰ্কতো (১৬৬৯ খ্ৰীষ্টাব্দ) কামৰূপৰ এনে মায়াৰ কাহিনী শিখ ধৰ্ম-গ্ৰন্থত পোৱা যায়।

মুছলমান বুৰঞ্জী-লেখকসকলেও কামৰূপৰ ইন্দ্ৰজাল-বিজ্ঞাৰ কথা ক'বলৈ পাহৰা নাই। 'আলমগীৰ-নামা'ত কোৱা হৈছে, যেয়ে এই দেশলৈ আহক লাগিলে,

ইয়াতে মন্ত-মন্ত হৈ বৈ যায়, ইয়াৰপৰা ঘূৰি যাবলৈ তেওঁলোকৰ বাট হেৰায়। 'বাহাৰিস্তান-ই-বাহৰী'ত কেনেকৈ অসমীয়া লোকে মন্তৰ আগদিনা নানা ভক্ত-মন্ত কৰা বস্ত্ৰ এখন ভুৰত তুলি শত্ৰুৰ ফালে উটুৱাই দিয়ে, তাৰো বৰ্ণনা দিছে। চতুৰ্দশ শতিকাৰ টাঞ্জিমাৰ-নিবাসী ইব্ৰন বতুভাৰ ভ্ৰমণ-বৃত্তান্তত কামৰূপৰ লোকৰ ইন্ধুজাল-বিছাত পাৰদৰ্শিতা আৰু অতিবিস্তৃত আসক্তিৰ উল্লেখ আছে।

বৌদ্ধ সাধনমালাত কামৰূপৰ উল্লেখ আছে। লামা তাবানাম্বৰ বৌদ্ধ ধৰ্মৰ বুৰঞ্জীত মহাযানী গুৰু অৰ্দ্ধভৱই বিষাক্ত সাপে খোৱা উপাসক সকলক মন্ত কৰা পানী ছটিয়াই জীওৱাৰ বৰ্ণনা পোৱা যায়। অসমৰ আদি-ভূঞাসকলৰ মাজত প্ৰচলিত বিশ্বাসমতে তেওঁলোকৰ হাতত 'ধাতু-ভাৱাক্ষৰী' নামে এখন মন্তৰ পুথি আছিল। 'দৰং-ৰাজ-বংশাৱলী'ত আছে, চিলাৰায়ে বন্ধৰ নৱাবৰ বন্দীশালত থাকোঁতে মন্ত কৰি সাপ সৃষ্টি কৰি নৱাবৰ মাকক খোঁটায় আৰু নিজেই 'সাদহুৱা মন্ত' কৰি তেওঁক ভাল কৰে।

অসমৰ মন্ত-সাহিত্যৰ তাৰিখ নিৰ্ণয় কৰা কঠিন। সিৰোৰত এফালে চাৰি বেদ, বিশেষকৈ অথৰ্ব-বেদৰ, আনফালে আকৌ কোৰাণ, মহম্মদ, ফিৰিঙ্গি আদিৰ নামো পোৱা যায়। এটা মন্তত গোবৰ্দ্ধনাখৰো নাম আছে। ভাষাৰ ফালৰপৰা সিৰোৰত প্ৰাচীন অসমীয়া কাব্য-সাহিত্যৰ প্ৰভাৱ। কিছুমান মন্ত পুথিৰ সৃষ্টি-তত্ত্বত শব্দৰদেৱৰ 'অনাদি-পাতন'ৰ প্ৰভাৱ নহ'লেও কিছু দূৰ সামঞ্জস্য মন কৰিব পাৰি—যেনেকৈ এই পুথিৰ প্ৰভাৱ গুৰু সম্প্ৰদায়ৰ মৌখিক সাহিত্যতো লক্ষ্য কৰিব পৰা যায়। কিন্তু সি যি হওক লাগিলে, শব্দৰদেৱৰ আগৰেপৰা নানা ধৰণৰ মন্ত যে অসমত প্ৰচলিত হৈ আহিছে, সেই বিষয়ে সন্দেহ নাই। একশৰণীয়া নামধৰ্ম-প্ৰচাৰৰ ফলত ভকতীয়াসকলে মন্ত ব্যৱহাৰ কৰিব নোৱৰা হৈছিল। সাপে খোৱা গোৱিন্দ আৰ্ঠক সাপে খোঁটাত তেওঁ ৰাম-নামকে মন্ত-ৰূপে উচ্চাৰি বিষ কমাৰৰ যত্ন কৰা বাবে শব্দৰদেৱৰ বিৰাগভাজন হৈছিল। সাপৰ মন্তক ধৰণী মন্ত বা ধৰণী ধৰা মন্ত বোলে; এই আখ্যাটোৱে বৌদ্ধ ধাৰণীৰ কথা সোঁৱৰায়।- গুৰু-চৰিত্তত 'হাৰা' শব্দৰ প্ৰয়োগ পাওঁ। ইয়াৰ উপৰি কৰতি মন্ত (পানী কটা), বীৰা অৰা মন্ত আদি বিবিধ শ্ৰেণীৰ মন্ত আছে। কোনো মন্তৰ কৰ্ম নষ্ট কৰিবলৈ শুভতা মন্ত মতা হয়। মন্তবিলাকত 'ওম্' আৰু 'হু', 'অং', 'কট্' আদি অৰ্থহীন শব্দৰ প্ৰয়োগ প্ৰচুৰ। কিমান দিনৰপৰা মন্তসমূহক লিপিবদ্ধ অৱস্থালৈ অনা হ'ল, সিও ভাবিবৰ বিষয়। কিন্তু কোনো মন্তৰে লেখক বা ৰচকৰ নাম নাই।

কবতি মন্ত্ৰ, সাপৰ ধবণী ধৰা মন্ত্ৰ, বীৰা জৰা মন্ত্ৰ, মোহিনী মন্ত্ৰ, সৰ্বচাক মন্ত্ৰ আদি বিবিধ উদ্দেশ্য আৰু প্ৰয়োগ অমূল্যৰি মন্ত্ৰবোৰক বিভাগ কৰিব পাৰি।

মন্ত্ৰ-সাহিত্যৰ এটি প্ৰধান বৈশিষ্ট্য—তাৰ ছন্দধ্বনি আছে যদিও অন্ত্যামুপ্ৰাণ আৰু পদ-সাম্য সিবোৰত অভিপ্ৰেত নহয়। ৰামায়ণ, মহাভাৰত আৰু পুৰাণৰ কথা আৰু চৰিত্ৰৰ উৎপ্ৰেক্ষাই সিবোৰত অভিজাত ভঙ্গতা আৰোপ কৰিছে যদিও আখ্যান-সুজ্ববোৰে অনেক সময়ত লৌকিক ৰূপ পৰিগ্ৰহ কৰিছে। অনেক ঠাইত বিশেষকৈ বীভৎস ৰসৰ বৰ্ণনাৰ ওজঃ আৰু ক'ৰবাত ক'ৰবাত কাব্যশ্ৰী ফুটি উঠিছে।

৪. প্ৰৱচন, ককৰা-যোজনা আৰু সাধৰ

প্ৰৱাদ-বাক্য বা প্ৰৱচনৰ বুকত কত শতিকাৰ জ্ঞান আৰু পৰ্যবেক্ষণ ৰক্ষিত হৈছে। সিবোৰ লোক-প্ৰজ্ঞাৰ (folk-lore) সূক্ষ্ম সমষ্টি। আন আন লোক-সাহিত্যৰ দৰেই প্ৰৱাদ-বাক্যও প্ৰজ্ঞাৰ স্বতঃস্ফূৰ্ত প্ৰকাশ, জীৱনৰ টিঙ্কনী। লোক-সাহিত্যৰ দৰেই তাৰ প্ৰকাশৰ ৰূপো সৰল। অনেক প্ৰৱাদ-বাক্যৰে অন্তৰ্ভালত প্ৰত্যক্ষভাৱেই কিম্বা প্ৰচ্ছন্নভাৱেই একোটি কথা বা কাহিনী বৰ্তমান। কিছুমানত আকৌ এটি ৰসিকতা বৰ্তমান, কেতিয়াবা সেই ৰসিকতাই গ্ৰাম্যদোষ কিম্বা শ্ৰীলতাৰ সীমা ডেই ৰায়। প্ৰায়বোৰ যোজনা-ফকৰাত আকৌ এক নিজস্ব ছন্দ বা ৰিদম্ পৰিলক্ষিত হয়; কিছুমানত অন্ত্যামুপ্ৰাণ বা ৰাইমৰ হেঁচাও আহি পৰিছে। ডক্টৰ হুইলকুমাৰ দেই লিখিছে, 'সংস্কৃত কোশ-কাব্যত যাক অন্ত্যাপদেশ (এটা বস্তুৰ উপলক্ষ্য লৈ আন এটাৰ বৰ্ণনা) বোলে, অথবা সংস্কৃত আলঙ্কাৰিকসকলৰ মতে বিটো উপমা-ধ্বনি, অপ্ৰস্তুত-প্ৰশংসা বা ব্যাজস্তুতি, প্ৰৱাদতো তেনে ধৰণৰ সঙ্কেত অমূল্যপ্ৰাপ্তি থাকে।' সাধাৰণ পক্ষত সকলো ধ্ৰুৱৰ সকলো জনৰ সম্পত্তি-স্বৰূপ প্ৰৱচনৰ 'তাৰিখ সাল লইয়া পঢ়িভেবা বিবাদ' কৰিবলৈ প্ৰৱাসৰ স্থল নাথাকে, যদিও দুই-এটিত কেনেবাকৈ বুৰঞ্জীৰ আঁচোৰ পৰা বুলি অন্ততঃ সন্দেহ হয়। অনেকবোৰ প্ৰৱচনত বিজ্ঞপ বা cynicismঅৰ ভাব বৰ্তমান, যদিও মাতৃহৰ গুণ দেখুৱাই দিয়াতো সিবোৰৰ কাৰ্পণ্য নাই।

ককৰা, যোজনা আৰু পটন্তৰ, এই শব্দকেইটা হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ মতে প্ৰায় সমাৰ্থক; বাস্তৱ ক্ষেত্ৰতো তিনিওটাৰ স্বাভাৱত বিশেষ পাৰ্থক্য দেখা নাযায়। জীৱনৰ চৰম সত্যবোৰৰ বিষয়ে চিন্তাৰ অৱকাশ নথকা সাধাৰণ মাতৃহৰ এটা

জীৱনৰ বা এটা দিনৰ ক্ষিপ্ৰ অভিজ্ঞতা, কেতিয়াবা এটা জাতিৰ কেইবাশতাব্দীৰো অভিজ্ঞতাৰ দানা বান্ধি লোকোক্তিকৰূপে প্ৰৱচনৰ সৃষ্টি হয়। এই ক্ষেত্ৰত প্ৰৱচনবোৰ আমাৰ জ্ঞানৰ উৰালত নৈৰ্ব্যক্তিক সম্পত্তি হৈ ৰৈ গৈছে।

পূব ভাৰতৰ আধুনিক ভাষাৰ উদগম কালৰেপৰা প্ৰবাদ-বাক্যই নিৰ্জৰ গৌৰৱ ঘোষণা কৰি আহিছে। পণ্ডিতসকলে নৱমৰণৰা ষাৰ্দ্দশ শতিকাৰ ভিতৰত স্থাপন কৰা চৰ্ধ্যাপদবোৰত কেইবাটিও তেনে বাক্য আমি পাম। ‘শ্ৰীকৃষ্ণ-কীৰ্ত্তন’তো যথেষ্ট সংখ্যাৰ প্ৰৱচন সোমাইছে। প্ৰাচীন স্পষ্ট অসমীয়া সাহিত্যত প্ৰবাদ-বাক্যৰ প্ৰয়োগ সেই যুগৰ শ্ৰেষ্ঠসকলৰ ৰচনাতে অধিকৰূপে দেখা পোৱা যায়। মাধৱ কন্দলিৰ আৰু শঙ্কৰদেৱৰ প্ৰথম ভাগৰ কবিতাত যোজনা-ফকৰাৰ কি হেমোলনি! হৰিবৰ বিপ্ৰৰ লেখাতো একেই হেঁচা। ইংকলৰ পিছৰ বৈষ্ণৱ সাহিত্যতো য’তে প্ৰাণৱন্তা আছে, ত’তে প্ৰৱচনে ভুমুকি মাৰিছে, নব্যপ্ৰৱচন-প্ৰয়োগৰ প্ৰয়াস দেখা পোৱা গৈছে। কথা-শুক-চৰিত্ৰবোৰ হ’ল প্ৰৱাদৰ উৰাল, ভকতীয়া ফকৰাৰ দ্বাৰা বিশেষভাৱে সমৃদ্ধ। বুৰঞ্জীসমূহতো ফকৰা-যোজনা মাজে মাজে লগ পোৱা যায়।

ভকতীয়া ফকৰা ফকৰা-যোজনাৰ বিশেষ এটা শ্ৰেণী। ইবিলাকৰ বাহিৰে দেখা অৰ্থতকৈ চৰ্যাগীতিবোৰৰ দৰে পাৰমাৰ্থিক তাৎপৰ্যহে আচল—যিটি ভকতীয়া সমাজৰ চৰ্চাৰ (চৰ্চনি) বাহিৰত সহজে প্ৰকট নহয়। ইবিলাকৰ সেইদেখি এটি গোপন (esoteric) মূল্য আছে। ‘বাৰহাত জালৰ তেৰহাত ফটা, ভাল মাৰিলি বাপৰ বেটা, বোঁ-বৰালি সবকি গ’ল, পুঠি-খলিহনা পাহে পাহে ৰ’ল।’ ‘পশু নকৰিবী শৰ, মৰাও নানিবী, জীয়াও নানিবী, শুদা হাতে নপশিবী ঘৰ’—এনেবোৰ ফকৰাই প্ৰথম পৰিচয়তে পাঠকৰ মনত প্ৰহেলিকা খেলে। শুক-চৰিত্ৰ আৰু ভকতীয়া সমাজত অনেকখিনি ফকৰা নাৰায়ণ দাস ঠাকুৰ আতাৰ নামত জড়িত কৰা হৈছে।

সাঁথৰবিলাক জনসাধাৰণৰ আৰু কেতিয়াবা পণ্ডিতৰো সহজ যুক্তিজাত শব্দৰ মেয়ালি। অনেক সাঁথৰত কল্পনাৰ ক্ষুৰণ, কাব্যত্ৰীৰ স্পৰ্শ আৰু অল্পপ্ৰাণ আদি শব্দালঙ্কাৰৰ ব্যঞ্জন দেখিবলৈ পোৱা যায়। অন্ত্যাহুপ্ৰাণ এটি সাধাৰণ লক্ষণ।

৩. ডাকৰ বচন

অসমৰ জাতীয় জীৱনত, বিশেষকৈ ব্যাৱহাৰিক জীৱনত ডাকৰ বচনসমূহৰ প্ৰভাৱ বিশেষভাৱে লক্ষণীয়। ডাক পুৰুষৰ নামত চলিত বা জড়িত অসমীয়া

প্ৰৱচনালীৰ অল্পকণ পদাৰ্থৰ পূৰ্ণ ভাৰতৰ সকলো ভাষাতে (মিথিলা পৰ্যন্ত) কম-বেছি পোৱা গৈছে আৰু অসমীয়া, বঙালী আৰু মৈথিল আদি সকলোৱে ডাক পুৰুষক নিজস্ব বুলি দাবী কৰিছে। ইয়াৰ পৰা পূৰ্ণ ভাৰতৰ এই দেশবোৰৰ ঐতিহ্যবাহী, জন-জীৱন আৰু জন-প্ৰৱাদৰ সাধাৰণতা সহজভাৱে প্ৰতিপন্ন হয়। অসমীয়া প্ৰৱচনালীৰ অন্তৰ্ভুক্ত প্ৰমাণৰ কালৰপৰা ডাকক চতুৰ্থ-ষষ্ঠ শতিকাৰ বৰ জ্যোতিষী বৰাহ-মিহিৰৰ সমসাময়িক বুলি ভবা হয়, আৰু বৰপেটা অঞ্চলৰ লেহি বা লেহিডঙৰা নামৰ ঠাইত ডাকৰ জন্ম বুলি অনুমান কৰা হয়। কিন্তু এনেবোৰ অনুমান জন-প্ৰৱাদমূলকহে হ'ব পাৰে, বুৰঞ্জীমূলক সত্য নিৰ্ধাৰণ কৰাত সহায়ক হবনে, ভাবিবৰ বিষয়। বিশেষকৈ ডাকৰ বচনৰ ভিতৰতে এনে কথাও উল্লেখ আছে, এদিন এনিশা মাখোন বয়সৰ ডাকক ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ পাৰত লগৰ লগৰীয়া গোটি ধাই পানীত পেলাই মাৰে। কোনোৱে তেওঁক বৰাহৰ বৰত লক্ষ কুমাৰণীৰ সন্তান বুলি কয়, কোনো বচনত আকৌ আছে 'উত্তম ব্ৰাহ্মণ ঘৰে জনম লভিলা।' মুঠতে ডাক যদি বুৰঞ্জীসিদ্ধ পুৰুষো হয়, তেওঁৰ বিষয়ে প্ৰচলিত বিশ্বাস আৰু তেওঁৰ নামত চলিত প্ৰৱচনবোৰ লোক-মনৰ মাজৰপৰাহে জন্ম লোৱা যেন লাগে। 'বাংলাৰ লোক-সাহিত্য' গ্ৰন্থৰ লেখক অধ্যাপক আশুতোষ ভট্টাচাৰ্যই থনাৰ বচন, ডাকৰ বচনক 'নৈসৰ্গিক ছড়া'ৰ ভিতৰত ধৰিছে; আৰু লিখিছে, 'ডাক কোনো ব্যক্তিৰ নাম নহয়, এক শ্ৰেণীৰ বোদ্ধ তাত্ত্বিক সাধককে ডাক বোলা হৈছিল।'—

অন্তৰালেম্ যচ্চিন্তং তচ্চিন্তং স্মৰসীগতম্

ডাক: সম্ভৱতে তন্মাং মহামন্ত্ৰযোগত: ॥ (ডাকার্ণৱ)

ডাক নামটোৰ জন্মস্থিত কত শতিকাৰ সঞ্চিত জাতীয় জ্ঞানেৰে সমৃদ্ধ বচনৰ ৰং-বহণ, আ-অলঙ্কাৰ খুৱাই দিয়া হৈছে। এনে ক'লেও বোধ হয় অতিৰঞ্জন নহ'ব—প্ৰৱচনালীৰ বাছকবনীয়া ভাগ ডাকৰ বচনৰূপে খ্যাত হৈছে। এদিন এনিশালৈ জন্ম ধৰা এজনৰ গাত শতাব্দীৰ সঞ্চিত সম্পদ জাপি দিয়া হৈছে। জাতীয় মানসিকতা, জাতীয় ভাব-ধাৰা, জাতীয় আৱন্তক-অনাৱন্তকবোধ, জাতীয় স্থখ-দুখৰ ধাৰণা,—এই সকলোবোৰ ডাকৰ বচনৰ যোগেদি ধৰা পৰিছে। ভাষাৰ ফালৰপৰা ইবোৰৰ মনোগ্ৰাহিতা আৰু প্ৰকাশিকা-শক্তি চমকপ্ৰদ। সিবোৰে সৰ্বসাধাৰণৰ জ্ঞানক সমৃদ্ধ কৰাৰ উপৰিও ভাষাকো এক সৰলতা প্ৰদান কৰিছে। কোনো কোনোৱে ভাবে,—

জেবেসে ধৰ্মক কবিব জানি । পুখুৰী খানিয়া বাৰিব পানী ।

বুক-বোগণত অধিক ধৰ্ম । বঠ-বগুণৰ শুকতৰ কৰ্ম ।

—এই কথাখিনিষে বৌদ্ধ প্ৰভাৱৰ ইঙ্গিত দিছে। কিন্তু এই ইঙ্গিত কেতিয়াও স্পষ্ট নহয়। ইয়াতোকৈ ভক্তি-ধৰ্মৰ প্ৰভাৱৰ ইঙ্গিত বহুতো স্পষ্টতৰ, সাধাৰণ হিন্দুধৰ্মৰ ভাবৰ সমাৱেশ প্ৰৱচনবোৰৰ সাধাৰণ পটভূমি। তাতোকৈও সাধাৰণ জ্ঞান বা মানৱীয় বৃত্তিৰ ফালৰপৰা যিখিনি ভাল বা বেয়া অনুভৱ কৰা গৈছে, তাকেই সাহসিকতাৰে জনতাৰ উপকাৰৰ অৰ্থে উপদেশ দিয়া হৈছে। বিশেষকৈ জনসাধাৰণৰ জীৱনৰ সকলো লাগতিয়াল কথাকেই ইয়াত সামৰা হৈছে।

ছেৰা-শালি বা প্ৰহুতি-গৃহত পোৱাতী বা সন্তানক কেনেভাৱে ৰাখিব লাগে, কেনেভাৱে পৰিচৰ্যা কৰিব লাগে আৰু কি কি লোকাচাৰ পালন কৰিব লাগে, সকলোখিনি ডাকৰ বচনত আছে। ধৰ্ম, পৰোপকাৰ আৰু নীতি-পালনেই জীৱনৰ মূল মন্ত্ৰ হোৱা উচিত। সকলোৰে উপকাৰৰ কাৰণে ধৰ্ম-মন্দিৰ সজা, পুখুৰী খনা, আলিৰ দাঁতিত গছ ৰোৱা, অন্ন দান কৰা আদি কাৰ্য্য পুষাৰ পথ। তীৰ্থভ্ৰমণ, স্নান আদিও বিধে। গোচৰ সোধাত কি কৰণীয়, সাক্ষীয়ে কেনেভাৱে ব্যৱহাৰ কৰিব লাগে ইত্যাদি কথাও মুকলিভাৱে আলোচনা কৰা হৈছে। সাধাৰণ জীৱন-বীতি সম্পৰ্কে কিছুমান বুদ্ধিমান ইঙ্গিত বচনবোৰত আছে, আৰু তাৰ লগে লগে সিবোৰত সৰু সৰু কথাতো সূক্ষ্ম পৰ্যবেক্ষণ-শক্তিৰ প্ৰয়োগ দেখা পোৱা যায়। শৰীৰ ভাল ৰাখিবৰ উপায়বোৰো নানা ইঙ্গিত বা ‘ফমূ’লা সন্নিৱিষ্ট আছে। অসমীয়াৰ খোৱাৰ কচিৰ বিষয়ে প্ৰৱচনবোৰৰপৰা বহুত কথা বুজিব পাৰোঁহক। আগৰ কালৰ বিশ্বাস অনুসৰি ডাকৰ বচনে তিবোতাৰ লক্ষণ নিৰূপণ কৰিছে। ডাকৰ বচনৰ ভিতৰত খেতি আৰু খেতিয়কৰ আৱশ্যকীয় কাম-কাজৰ কথাবোৰেই সৰহ ঠাই অধিকাৰ কৰিছে। কোনোবাকালে যাত্ৰা কৰিব লগীয়া হ’লেও ডাকৰ নীতি-বচনলৈ হাতুহে এবাৰ চহু দ্বৰাই চায়। এই-দৰেই আমাৰ সৰ্বসাধাৰণ জীৱনক ডাকৰ বচনসমূহে আৱৰি আছে।

প্ৰভু-অসমীয়া আৰু মিশ্ৰ-অসমীয়া ৰচনা

চৰ্যাগীতিকাৰ

আগতে কৈ আহিছো, সম্ভৱতঃ ১০০০ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ওচৰা-উচৰি সময়ত আন নব্য ভাৰতীয়-আৰ্য ভাষাৰ লগে লগে অসমীয়া ভাষাৰো উৎপত্তি ঘটে। কিন্তু তেতিয়াই শব্দবোৰৰ আৰু তেওঁৰ পূৰ্বকবিসকলৰ পৰিভাষা অসমীয়া ভাষাই গঢ় লোৱা নাছিল। তেতিয়াৰ কায়কৰ্মীৰ অপভ্ৰংশ আৰু নব্য ভাষাৰ মিহলি এটি প্ৰক্ৰম বহল কায়কৰ্মীৰ ৰাজ্যত প্ৰচলিত আছিল। সেই ৰাজ্যই কালিকা-পুৰাণত কোৱা দৰে কবিতোৱাতে সমাৰম্ভ নকৰি সম্ভৱতঃ বহুত পশ্চিমলৈকে নিজৰ অঙ্গ প্ৰসাৰিত কৰিছিল। আমি আগতে আৰু কৈছো, প্ৰভু-অসমীয়াৰ প্ৰথম সাহিত্যিক নিদৰ্শন পাণ্ডু সহজয়ানী বৌদ্ধ সিদ্ধসকলৰ চৰ্যাগীতিত। কিন্তু চৰ্যা ভাষা পূৰ্বভাৰতী নহয়, ডক্টৰ ব্ৰধে ক'বৰ দৰে পূৰ্বাঞ্চলৰ পুথিত পোৱা গৈছে বুলি বা পূবৰ প্ৰভাৱ পৰিছে বাবে মাত্ৰ তাক প্ৰাচ্য বা পূবৰ বুলিব পাৰোঁ, কিন্তু যদি ইয়াত পূৰ্বাঞ্চলৰ ভাষাসমূহৰ মূল বিচাৰিব খোজোঁ, তেতিয়া হ'লে ই প্ৰাচ্য নহয়। ইয়াত পশ্চিমা বা শোৱসেনী অপভ্ৰংশৰ লক্ষণ দেখা পোৱা যায়, তাৰ ওপৰত পূৰ্বী ভাষাৰ অলপমান টাট পৰিছে মাথোন। অসমীয়া, বঙলা, মৈথিল, ওড়িয়া, হিন্দী—কেয়োটা ভাষাই এই গীতবোৰ দাবী কৰে। কিন্তু এই গীতবোৰৰ কিছুমান ধ্বনিতাত্ত্বিক আৰু ৰূপতাত্ত্বিক বিশেষত্ব মধ্য অসমীয়াৰ মাজেদি আধুনিক অসমীয়ালৈকে বাগৰি অহাটো ডক্টৰ কাকতিয়ে দেখুৱাইছে। সম্ভৱতঃ সহজয়ান, বজ্জয়ান আদিৰ প্ৰধান কেন্দ্ৰ বহল কায়কৰ্মতে এইবোৰ ৰচিত হৈছিল। ভদন্ত ৰাহুল সাংকৃত্যায়ন প্ৰভৃতিয়ে বৌদ্ধতাত্ত্বিক চৌৰাশী সিদ্ধৰ পৰিচয় দিবৰ কাৰণে চেষ্টা কৰিছে, আৰু কৰ্ণাট, সৌৰাষ্ট্ৰ, কপিলবাস্ত, নালন্দা, গৌড়, বঙ্গালদেশ, উজ্জয়িনী, শ্ৰাৱস্তী আদি ঠাইত ক্ৰমে কাৰু, ভূমকু, কুৰ্ব্বীপাদ, আজদেৱ, বাণা, জয়নন্দি, তন্ত্ৰী, ভাদে আদি সিদ্ধসকলক সংস্থাপন কৰিছে। কিন্তু ইসকলৰ জন্মস্থান যিয়েই হওক লাগিলে, তেওঁলোকৰ চিন্তা, সাধনা আৰু ৰচনাৰ একেটি কেন্দ্ৰ পাবলৈ বিচৰা বোধ হয় উদ্ভট কল্পনা নহ'ব।

সপ্তম শতিকামানত বৌদ্ধ ধৰ্মৰ নতুন ৰূপ বজ্জয়ানৰ জন্ম হয়। এই তান্ত্ৰিক বৌদ্ধ ধৰ্মত 'অদ্বৈত দৰ্শন, ইচ্ছাজাল বিহা, শূদ্ধাৰতন্ত্ৰৰ লগত বৌদ্ধ ধৰণ-ধাৰণা সামান্যভাৱে মিহলি কৰি এক অদ্ভুত মিশ্ৰণ' তৈয়াৰ কৰা হৈছিল। বজ্জয়ানৰ মূল ভেটি হ'ল মহাস্থববাদ। বজ্জয়ানীসকলৰ মতে নিৰ্বাণৰ তিনিটা উপাদান—শূন্ত, বিজ্ঞান আৰু মহাস্থব। এই তিনিৰ সংযোগেই 'বজ্জ'—দৃঢ়, সাৰ, অশীৰ্ঘ, অচ্ছেদ্য, অভেদ। শূন্ত নৈৰাত্মা, এগৰাকী দেৱী, যাৰ আঁকোৱালত জীৱৰ মন অৰ্থাৎ বোধিচিত্ত বা বিজ্ঞান বদ্ধ হৈ চিৰ-আনন্দ চিৰ-স্থিত থাকে। এই মহাস্থববাদে বজ্জয়ানক অনৈতিক পথেদি আগ বঢ়ালে। গুপ্ত আচাৰ মূল কথা হ'ল। বজ্জয়ানৰ তন্ত্ৰ গুৰু-শিষ্য-পৰম্পৰাত তিনি শতিকামান চলিল। শেষত সপ্তম অষ্টম নৱম শতিকাৰ চৌবানীজন সিদ্ধপুৰুষৰ গীত আদিৰ যোগেদি এই পন্থৰ সাহিত্যৰ প্ৰচাৰ হ'ল। বজ্জয়ান, সহজয়ান আৰু কালচক্ৰয়ান পিছৰ যুগৰ বৌদ্ধ ধৰ্মৰ প্ৰধান তিনি ভাগ, তাৰ উপৰি মন্ত্ৰয়ান, ভদ্ৰয়ান, তন্ত্ৰয়ান আদি সৰু-সুৰা বিভাগো আছে, এই সকলোৰে মূল বজ্জয়ান।

ভাৰতবৰ্ষৰ ভিতৰত তান্ত্ৰিক-বৌদ্ধসকলৰ চাৰিখন মহাপীঠৰপৰা তেওঁলোকৰ ধৰ্ম চাৰিওফালে বিয়পি পৰে। কামাখ্যা, সিৰিহট্ট, পূৰ্ণগিৰি আৰু উজ্জয়ান—এই চাৰি পীঠৰ ভিতৰত কামৰূপ-কামাখ্যা আৰু শ্ৰীহট্ট (সিৰিহট্ট) প্ৰাচীন কামৰূপৰ ভিতৰত পৰে। ড° বিনয়তোষ ভট্টাচাৰ্য আদিয়ে উজ্জয়ান (গুডিয়ান) আৰু পূৰ্ণগিৰিকো কামৰূপত দেখুৱাব খোজে।

কিন্তু এই বিষয়ত পণ্ডিতসকলৰ মতভেদ আছে। তন্ত্ৰৰ প্ৰথম উদ্ভৱ-স্থান উজ্জয়ান, কাবুল আৰু স্বাত উপত্যকাত বুলিয়ে সৰহভাগ পণ্ডিতৰ মত। সহজয়ান সিদ্ধসকলৰ মতে শৰীৰৰ ললনা, বসনা আৰু অৱস্থী নাড়ীৰ মিলন-ধলবোৰৰ নাম উজ্জয়ান, জালন্ধৰ, পূৰ্ণগিৰি আৰু কামৰূপ। বজ্জয়ান, সহজয়ান আৰু হিন্দু তন্ত্ৰ, সকলোৰে অবিসম্বাদিত কেন্দ্ৰ কামাখ্যা-কামৰূপ।

বজ্জাচাৰ্য সিদ্ধসকলৰ ভিতৰত কেইবাজনৰো নাম কামৰূপৰ লগত জড়িত। ভিক্ৰমৰ *Pag Sam Jon Zan* নামে গ্ৰন্থত আছে, সৰহ (সৰহপা, সৰহভদ্ৰ) বা ৰাহুলভদ্ৰ প্ৰাচ্যদেশৰ ৰাজা নামে মহানগৰৰ এজন ব্ৰাহ্মণ আৰু এজনী ডাকিনীৰপৰা জন্ম লাভ কৰা এজন বৌদ্ধ সিদ্ধ। তেওঁ ব্ৰাহ্মণ্য আৰু বৌদ্ধ উভয় বিশ্ব শাস্ত্ৰতে পাৰ্গত আছিল আৰু প্ৰাচ্যৰ চন্দনপাল ৰজাৰ ৰাজত্বকালত প্ৰতিগতি লভিছিল। সৰহৰ জন্ম স্থান প্ৰাচ্যদেশৰ ৰাজা বৰ্তমানৰ কামৰূপ জিলাৰ ৰাঙ্গী বুলি পণ্ডিতসকলে অনুমান কৰিছে। কনকলাল বৰুৱাই চন্দনপাল

ৰজাৰ ব্ৰহ্মপাল-বংশী ৰত্নপালেৰে (দশম-একাদশ শতিকা) একে বুলি ক'ব খোজে । ড° মহম্মদ শ্বহিদুল্লাই এই মন্তৰ পোষকতা কৰে । ওপৰত উল্লিখিত তিব্বতী গ্ৰন্থত কোৱা হৈছে, সৰহে উদ্ভিষ্যাত মন্ত্ৰযান শিক্ষা লাভ কৰি মহাৰাষ্ট্ৰত এক যোগিনীৰে মহামন্ত্ৰ আচৰি সিদ্ধ হয়, তেওঁ ৰজা ৰত্নফল (ৰত্নপাল ?) আৰু তেওঁৰ ব্ৰাহ্মণ মন্ত্ৰীক মহাত্মা দেধুৱাই বৌদ্ধ কৰে । জোছেফ্, তুচি ছাহাবে কৈছে যে *Grub to'b* নামে তিব্বতী গ্ৰন্থমতে ৰাহুল কামৰূপৰ এক শূদ্ৰ, কিন্তু *bKa'bas bdun ldan*-মতে ৰাহুল ভদ্ৰ গুৰুবিগৰ ব্ৰাহ্মণ । সাধনমালাত সৰহপাদৰ দুটা সাধন আছে, আৰু সেয়া উদ্ভিযানৰপৰা বাহিৰ কৰা বুলি ভণিতাত আছে । তেওঁৰ নামত চাৰিটা চৰ্ঘা আৰু সংস্কৃত-অপভ্ৰংশৰ কেইবাখনো পুথি আছে ।

সৰহৰ পূৰ্ণ শিষ্য নাগাজু'ন কামৰূপৰ লোক নহ'লেও কামৰূপত জনাজাত আছিল বুলি ধৰা হৈছে । ভোটদেশৰপৰা তেওঁ একজটা-সাধন উদ্ধাৰ কৰাৰ পিছতহে বৰ্তমান গুৱাহাটীৰ উগ্ৰতাৰা পীঠ পোনতে থাপন কৰা হয় বুলি কনকলাল বৰুৱাই অনুমান কৰিব খোজে ।

Grub to'b আৰু *bKa'babs bdun ldan*-মতে সিদ্ধ মীননাথ কামৰূপৰ কৈৱৰ্ত আছিল । তাৰানাথৰ মতো সেয়ে । এদিন মীননাথে বৰশী বাই ধ্যান কৰি থাকোঁতে মাছে বৰশীয়ে সৈতে তেওঁক টানি নি পেটত স্তম্বুৱালে, কিন্তু তাতো মীননাথৰ মৃত্যু নহ'ল । ৰোহিত নৈৰ মাজৰ উমাগিৰি পৰ্বতত দেৱেশ্বৰ মহাদেৱে উমাক ধৰ্মোপদেশ দি থকাত মীননাথে সেইখিনি শুনি বহুতো জ্ঞান লাভ কৰিলে । ইয়াৰ পিছত এজন কৈৱৰ্তই মাছটো ধৰি কাটো'তে মীননাথ ওলাই পৰিল । বাৰ বছৰ পেটত থকাৰ আগতে তেওঁৰ এটি ল'ৰা হৈছিল— মচ্ছীপ্ৰ । এতিয়া মীননাথ, মচ্ছীপ্ৰ, দুয়ো সিদ্ধ চৰ্পটিৰ শিষ্য হৈ সিদ্ধি লাভ কৰিলে । অভিনৱগুপ্তৰ 'তন্ত্ৰালোক'ৰ টীকাৰ জয়দ্রথে (১১শ শতিকা) উদ্ধাৰ কৰা এটা শ্লোকত সিদ্ধ মীনই কামৰূপ মহাপীঠত কোল-তন্ত্ৰ ভৈৰৱী দেৱীৰপৰা পাইছিল বুলি কোৱা হৈছে । কামৰূপৰ প্ৰসিদ্ধ যোগিনীকোল পন্থৰ প্ৰৱৰ্তকৰূপে মীননাথ জনাজাত হয় । বৌদ্ধ-গ্ৰন্থ 'আৰ্যমজ্জীম-সূলকল্প'ত তাৰা-মন্ত্ৰৰ সহজ সিদ্ধিৰ স্থানবোৰৰ ভিতৰত কামৰূপকো ধৰা হৈছে ।

তিব্বতী ঐতিহ্যমতে মীননাথৰ আন নাম লুইপা *Pag Sam Jon Zan*-মতে লুইপা কৈৱৰ্ত কুলৰ লোক, তেওঁ উদ্ভিযানৰ ৰজাৰ লেখকৰ পদবীলৈ উঠি সমভক্ত নামে জনাজাত হয় । কৰ্ভিয়েব্, ছাহাবৰ *Tangyur*

Catalogue-অত লুইপাক মহাবোধীৰ আৰু বক্ৰজ বোলা হৈছে। লুইপাদৰ চৰ্যাপদ পোৱা গৈছে আৰু চৰ্যৰ সংস্কৃত টীকাত ভূমুকুপাদৰ চৰ্যৰ ব্যাখ্যা-প্ৰসংগত মীননাথ-ৰচিত কেইশাৰীমান পদ তুলি দিয়া হৈছে।

কহন্তি শুক পৰমার্থেৰ বাট। কৰ্মকুব্জ সমাধিকপাট ॥

কমল বিকসিল কহই ন জমৰ। কমলমধু পিষি ধোকে ন ভমৰা ॥

‘বাহ্যন্তৰ-বোধিচিন্ত-বন্ধোপদেশ’ নামে মীননাথৰ এখনি পুথি পোৱা গৈছে, তাৰ ভাষা প্ৰাচীন অসমীয়াৰ প্ৰায় অম্লকপ।

১২০৪ খ্ৰীষ্টাব্দত মহামহোপাধ্যায় হৰপ্ৰসাদ শাস্ত্ৰীয়ে নেপালৰ দৰবাৰ গ্ৰন্থাগাৰৰপৰা ‘চৰ্য্যচৰ্চবিনিস্কৰ’, সৰোজবল্লভ ‘দোহাকোষ’, কৃষ্ণাচাৰ্যৰ ‘দোহাকোষ’ আৰু ‘ডাকৰ্ণ’ নামে চাৰিখন পুথি সংগ্ৰহ কৰি আনি ১২১৬ ছনত ‘হাজাৰ বছৰৰ পুৰাণ বাঙালা ভাষায় বোদ্ধগান ও দোহা’ নাম দি বঙ্গীয় সাহিত্য পৰিষদৰপৰা প্ৰকাশ কৰে। ইয়াৰ ভিতৰত ‘চৰ্য্যচৰ্চবিনিস্কৰ’খন (ডক্টৰ মহম্মদ শহিদুল্লাহৰ মতে শুদ্ধ পাঠ—‘চৰ্য্যচৰ্চবিনিস্কৰ’—চৰ্য্যপদৰ গুট অৰ্থ-নিকলণ) হ’ল এখন বৃত্তি (টীকা), তিব্বতত পোৱা বৃত্তিৰ তিব্বতী অনুবাদৰপৰা বৃত্তিকাৰৰ নাম পোৱা গৈছে—মুনিদন্ত। বৃত্তিৰ মাজে মাজে মূল পুথিৰ গীতবিলাক সন্নিৱেশ কৰা হৈছে, মূল গ্ৰন্থখনৰ নাম আছিল ‘চৰ্য্যগীতিকোষ’। চৰ্য্য, দোহা আদি সঙ্গীত-শাস্ত্ৰমতে সঙ্গীৰ্ণ শ্ৰেণীৰ গীতৰ প্ৰকাৰভেদ।

পদ্ধতীপ্ৰভৃতিচ্ছন্দাঃ পাদান্তপ্ৰাসশোভিতাঃ।

অধ্যাত্মগোচৰা চৰ্য্য শ্ৰাদ্ধ দ্বিতীয়াদিতালতঃ ॥

চৰ্য্যগীতিবোৰত প্ৰত্যেকৰ বাগৰ নাম আছে, গীতৰ শেষৰ ফালে ৰচকৰ ভণিতা আছে আৰু গীতৰ সাধাৰণতে প্ৰথম জুশাৰী ঙ্ৰং বা ঙ্ৰন নিৰ্দেশ কৰা হৈছে, কাৰণ ‘ন গানং ঙ্ৰনকং বিনা।’ চৰ্য্যগীতিৰ গায়ন-পদ্ধতি আজি আমাৰ অজ্ঞেয়। কিন্তু ইয়াৰ বাহিৰৰ কপ পিছৰ মূৰৰ বৰ্ণগীত আদি লিখিকৰ সমপৰ্যায়ৰ। ইয়াৰ ছন্দই অপভ্ৰংশ আৰু নব্য ভাৰতীয় আৰ্ধ-ভাষাৰ মাজৰ স্তৰ প্ৰতিফলিত কৰে। পিছৰ কালৰ পৰাৰ আৰু ত্ৰিপদীৰ কপ ইয়াত নাপালেও মাজাৰুস্তৰ পাদাকুলক-চউপট্ট ছন্দ ধৰণিত হৈছে। অষ্টমাসুপ্ৰাস অবিৰলভাৱে প্ৰয়োজিত হৈছে। পদসংখ্যা সাধাৰণতে দহ, পাঁচটি চৰ্য্যত মাত্ৰ তাৰ কম-বেছি আছে।

‘চৰ্য্যচৰ্চবিনিস্কৰ’ পুথিখনৰ শেষৰ ফালে পাত নাখাকিলেও ‘চৰ্য্যগীতিকোষ’ত আৰু চৰ্য্য নাছিল বুলি অনুমান হয়, কাৰণ তিব্বতী অনুবাদত শুণবকি গীত আৰু পোৱা নাযায়। মুনিদন্তই বাখ্যা কৰা পঞ্চাশটা চৰ্য্য ভিতৰত তাৰে তিনিটাব

হুল আৰু বৃত্তি অংশ দ্বাৰায় কেইটামান পাতে সৈতে হেৰাইছে। প্ৰাপ্ত পুথিত ডেইশজন কবিৰ নাম পোৱা যায় হুলত আৰু বৃত্তিত। তাৰ ভিতৰত কাছৰ বচনা ১৩টি, কুহুৰ ৮টি, সবহৰ ৪টি, কুহুৰীক ৩টি, দুই, দবৰ আৰু শান্তিৰ প্ৰত্যেকৰে ২টিকৈ আৰু বাকীসকলৰ (বিকজ, গুডৰী, চাটিল, কামলি, ডোৰী, মহিমা, বীণা, আজদেৱ, চেন্চল, দাবিক, ডাদে, ডাডক, কখন, জঅনলি, ধাম) এটিকৈ চৰ্ণা আছে আৰু ডিগন্তী অলুবাদৰপৰা এটি চৰ্ণাৰ বচনিতাৰ নাম পোৱা হৈছে—তলী। এই সকলোজন চোৰাণী সিদ্ধৰ ভিত্তৰ। ডক্টৰ জুনীডিকুমাৰ চট্টোপাধ্যায় আৰু ডক্টৰ প্ৰবোধচন্দ্ৰ বাগচীৰ মতে সিদ্ধাচাৰ্যসকলৰ কাল ধূলমূলকৈ ধৰিলে দশমৰপৰা দ্বাদশ শতকৰ ভিতৰত পৰে। চতুৰ্দশ শতকৰ মৈথিল পণ্ডিত জ্যোতিৰীশ্বৰৰ ‘বৰ্ণবন্ধাকৰ’ নামৰ গতপুথিত চোৰাণী সিদ্ধৰ নাম পোৱা যায়। ডক্টৰ কুমাৰ সেনৰ মতে ‘চৰ্ণাচৰ্ণবিশিষ্ট’-বচনাৰ কাল আনুমানিক চতুৰ্দশ শতিকা ধৰিলে বেছি ভুল নহ’ব।

চৰ্ণাণীতিবোৰৰ বিষয়-বস্তু বহুতময়ভাৱে গূঢ় প্ৰকৃতিৰ, কাৰণ সিবোৰত সহজযানৰ গুপ্ত সাধনভৱ নিহিত আছে, আৰু বহুতময় ভাষাত সাধনৰ পথো নিৰ্দেশ কৰা আছে। ইয়াৰ ভাষাতো ইচ্ছাকৃত জটিলতা বৰ্তমান, কাৰণ সেই ভাষা সাংকেতিক, প্ৰতীকী ভাষা যাৰে তাৰে বাবে নহয়; সি বোবা গুৰুৱে কলা শিল্পক (গুৰু বোব সে সীস কাল) বুজোৱা কিছুমান ইন্দিত মাত্ৰ। বৃত্তিকাৰে সেই ভাষাক বুলিছে সজ্জাভাষা, সজ্জাবচন, সজ্জাসংহেত বা সজ্জা—যি ভাষাৰ অতীত ধৰ্মাৰ্থ গভীৰভাৱে অলুপাৰ কৰিহে স্পৰ্শকৰ কৰিব পৰা যায়। শাস্ত্ৰীয়ে কোৱা দৰে ‘আলো আধাৰি ভাষা, কডক আলো কডক অজকাৰ, খানিক বুঝা যায়, খানিক বুঝা যায় নহ’—এনে অৰ্থত সজ্জাভাষা বোলা হোৱা নাই, যদিও আমাৰ বাবে কাৰ্যত: সি সেয়ে হৈছে। সজ্জাভাষাত এটা শব্দৰ সাধাৰণ অৰ্থ নহৈ বিশেষ আন এটা অৰ্থ হয়; যেনে—‘চাৰ্ণাণীতি সজ্জা-ৰচনেন তদেৱ সংবৃত্তিবোধি-চিন্ত্য বোদ্ধৱ্য’, বাকীৰ সাধাৰণ অৰ্থ জ্বা, কিন্তু চৰ্ণাণীতৰ প্ৰৱোগত শব্দটোৰ অৰ্থ সংবৃত্তিবোধিচিন্ত; ‘বন্ধাকাৰং বন্ধি লীনং গতং মহাভুখকমলং হুলি সজ্জা সংহেতে বোদ্ধৱ্য’, হুলিৰ (হাইকী কাছ, জ্বা) অৰ্থ মহাভুখকমল বা উকীৰকমল; গুণ্ডিনী (গুণ্ডী জিবোতা), ডোৰী, চণ্ডালী বা শবৰী হ’ল শুদ্ধাৱৃত্তিকা নৈবাছা দেৱী, শবৰ হ’ল বজ্জৰ হেৰক। এইভাৱে কেতিয়াবা স্পষ্ট ৰূপক আৰু অস্পষ্ট প্ৰতীকী ভাষাৰে আভ্যন্তৰ-প্ৰাঙ্ক-ৰূপে ধৰ্মভৱ ব্যাখ্যা কৰা হৈছে। জ্ঞান উপদেশৰ সহায় নহ’লে লক্ষ্যৰ সজ্জাৰ সজ্জা নহয়। পৰমনিৰ্ধাৰৰ মহাভুখ মন্ত-তত্ত্ব, দ্বাৰ-সৰ্বাধিৰ দ্বাৰা

লাভ কৰিব নোৱাৰি। আমাৰ অবিচ্ছিন্ন-মোহাৱিষ্ট সংস্কৃতিবোধিত-ৰূপ তত্ত্ব বল ভাঙিবলৈ একমাত্ৰ মহাবল হ'ল বহুতত্ত্ব উপদেশ। তত্ত্ব হ'ল হৃদয় আৰু তাৰ নিয়ন্ত্ৰিয়েই নিৰ্ৰাণ, গতিকৈ নিৰ্ৰাণ হৃদয়। এই হৃদয়ৰ ওপৰতে সহজবানীসকলে বিশেষ গুৰু আৰোপ কৰিছে। মহাবানী মাধ্যমিক শাস্ত্ৰৰ মাত্ৰ তত্ত্বৰূপ এই আনন্দকে সহজীয়াসকলে শূন্ততাৰ বা তথ্যতাৰ (ধৰ্মকায়) সহচৰী অৱস্থিতিকা নৈৰাশ্বাসেৰীকৈ কল্পনা কৰিছে। নিত্য, কল্প আৰু আনন্দ যেনেকৈ ধৰ্মকায় বা তথ্যতাৰ ধৰ্ম, ধৰ্মকায়ৰূপা উৎপন্ন বোধিচিন্তাবোৰ সিৰোৰ সহজ ধৰ্ম। এই একমুখ ওপৰত ভিত্তি কৰিয়ে সহজবাদ গঢ়া হৈছে, নিৰ্মাণৰ মহাসুখ-লাভেই সহজসাধনাৰ চৰম লক্ষ্য। এই সাধনাৰ বাবে লুপ্ত হোৱাৰ কাৰণ বোখি স্বদেশতে বৰ্তমান (নিয়তি বোখি লুপ্ত মা জাহী। ৫)। চকল চিত্ত, পৰেক্ষিত্যসংস্কৃত মনকে সংযম কৰি তথ্যতা বা শূন্ততাত লীন নিওৱাই সহজসাধনাৰ মূল উপায়, কাৰণ চিত্তই হ'ল তত্ত্বৰ অবিচ্ছিন্ন-ৰূপ, চিত্ত-জয়ৰূপবাই নিৰ্ৰাণ-প্ৰাপ্তি হ'ব।

চৰ্মাগীতসমূহৰ অনেকটিতে কাব্যসৌন্দৰ্য একটো হৈ উঠিছে। এই বিষয়ত শব্দপাদৰ শব্দ-শব্দৰীৰ প্ৰেমৰ কপক-কপক পীত দুটি বিশেষভাৱে উল্লেখ কৰিব পাৰি। ভাবৰ গাভীৰ আৰু প্ৰকাশৰ তীৱ্ৰ গভীৰতা প্ৰাৱৰ্ত্তিৰ স্পন্দিত।

বড়ু চৰ্মাগীত : ঐক্য-কীৰ্তন

১৯১৬ ছনত হৰপ্ৰসাদ শাস্ত্ৰীৰ 'বৌদ্ধগান ও মোহা' প্ৰকাশিত হয়। সেই বছৰতে আকৌ বসন্তবৰ্জন বায়ৰ দ্বাৰা সম্পাদিত বড়ু চৰ্মাগীতৰ 'ঐক্য-কীৰ্তন' ওলায়। ইয়াৰ ভাষা ইমান পুৰণি আৰু সৰ্বসাধাৰণ বঙালী পাঠকৰ বাবে ইমান আচৰ্ছন্য যে বহুতেই তাক জাল পুথি বুলি ঘোষণা কৰিবলৈও সঙ্কোচ বোধ নকৰিলে। ড° কাকতিয়ে পুথিখনৰ অসমীয়া আৰু বঙলা উভয়ৰে কণ্ঠাধিক আৰু ধ্বনিতাধিক বৈশিষ্ট্যবোৰলৈ লক্ষ্য ৰাখি কৈছে যে অসমীয়া, বঙলা আদি ভাষা স্পষ্টৰূপে পৃথক হৈ ওলোৱাৰ আগৰ যিটো সাধাৰণ কণ্ঠ সিহঁতৰ আছিল, 'ঐক্য-কীৰ্তন'ৰ ভাষা জাৰে প্ৰতিভা। ডক্টৰ সুনীতিকুমাৰ চট্টোপাধ্যায় প্ৰমুখ্যে বঙালী পণ্ডিতসকলে চৰ্মাগীতৰ দৰে 'ঐক্য-কীৰ্তন'কো চকু প্ৰাচীৰ মৰা বঙলা বুলিয়ে গণ্য কৰিছে। কিন্তু তাৰ ভাষাৰ বহুলাত ব্যৱহাৰ নোহোৱা কিন্তু অসমীয়াত প্ৰথমৰূপৰা চলি অহা কণ্ঠবোৰে তেনে বিচাৰত নিশ্চয়কৈ বাধা দিয়ে। অনেক স্থানত পুথিখনৰ ভাষাৰ গঢ়

পীতাম্বৰ, মনকৰ আদি কবিৰ ৰচনা-শৈলীৰ কথা আমাৰ মনলৈ আনে। গতিকে, ইয়াৰ ভাষাক কামৰূপ-গোঁড়ৰ সীমা-মূৰিয়লিৰ বস্তু বুলি কোৱা সমীচীন হ'ব। ডক্টৰ চট্টোপাধ্যায়ে চতুৰ্দশ শতকৰ মাজ ভাগত এই পুথিখন সংস্থাপন কৰিছে, যদিও আনসকলে তাক বহুত পিছৰ বুলি ধৰে। বাহুলী বা বাহুলী অৰ্থাৎ চণ্ডীৰ ভক্ত চণ্ডীদাসৰ বাসস্থান কোনোৰ মতে বীৰভূম-নাম্নুৰত আৰু আনৰ মতে বাৰুড়া-চাতনাত। বীৰভূম কেন্দুলি গাঁৱৰ বুলি দাবী কৰা জয়দেৱৰ অষ্টপদীৰ ৰাধা-কৃষ্ণৰ বহঃকেলিৰ বিষয়-বস্তু আৰু ভাষাৰ প্ৰভাৱ ইয়াত মুকলিভাৱে পৰিছে। এই বিষয়ত পৰৱৰ্তী বা সমসাময়িক অসমীয়া কৃষ্ণায়ণ সাহিত্যৰপৰা 'ত্ৰীকৃষ্ণ-কীৰ্তন'ৰ বৰ ডাঙৰ প্ৰভেদ। কবিঘে বিশেষকৈ ৰাধাৰ চৰিত্ৰৰ বিকাশ নানা অৱস্থাৰ মাজেদি হৃদয়বকৈ দেখুৱাইছে আৰু আদিৰসৰ উজ্জলতাই কাব্যখনি মনোৰম কৰি তুলিছে। কৃষ্ণ, ৰাধা আৰু দুইৰো মিলন ঘটোৱা বড়াযি—এই তিনি পাত্ৰ-পাত্ৰীৰ সংলাপৰ মাজেদি নাটকীয়তাৰ সৃষ্টি হৈছে আৰু অসমীয়া নাটৰ দৰে সংস্কৃত শ্লোক মাজে মাজে সংযোগ কৰি কাহিনী আগ বঢ়াই নিয়াৰ বিষয়ত অসমীয়া নাটটোৰে কাব্যখনৰ সাদৃশ্য চকুত লগা হৈছে। বিষয়-বস্তুত ভাগৱত-পুৰাণৰপৰা সামান্যভাৱে সহায় লৈ চণ্ডীদাসে ৰাধা-কৃষ্ণৰ প্ৰেম-কাহিনী উজ্জ্বলভাৱে বৰ্ণাই গৈছে। ঠায়ে ঠায়ে গ্ৰাম্যতা-দোষো নোহোৱা নহয়। জন্মখণ্ডত কৃষ্ণ-ৰূপে বিষ্ণুৰ আঁক সাগৰ গোৱালৰ কন্তা ৰাধা-ৰূপে লক্ষ্মীৰ জন্ম বৰ্ণোৱা হৈছে। যুৱতী ৰাধাৰ লগত নপুংসক আইহনৰ বিয়া হ'ল, আইহনে পেহী বড়াযিক ৰাধাৰ স্বামী কৰি লগত দিলে। তাহুলখণ্ডত বড়াযিৰ ষড়যন্ত্ৰক্ৰমে কৃষ্ণই ফুল-তামোল দি বড়াযিৰ যোগে প্ৰেম-নিৱেদন কৰাত ৰাধাই তাক প্ৰত্যাখ্যান কৰে। এই অংশৰ ৰাধাৰ ৰূপ-বৰ্ণনা অতি চমৎকাৰ। দানখণ্ডত কৃষ্ণই মথুৰা হাটত হাটখোৱাৰ বেশ ধৰি ৰাধাক নানা লটিঘটি কৰাৰ পিছত ৰাধাই কৃষ্ণৰ গুচৰত আত্মসমৰ্পণ কৰিবলৈ বাধ্য হয়। নৌকাখণ্ডত নাৱৰীয়া-বেশে কৃষ্ণই ৰাধাৰ পুনৰ একে দশা কৰিছে। ভাৰখণ্ডত ভাৰী-ৰূপ ধৰি কৃষ্ণই একেই কাণ্ড কৰিছে। ছত্ৰখণ্ডৰ শেষাংশ লোপ পাইছে। কৃষ্ণাৱলীখণ্ডত কৃষ্ণই ফুলনিবাৰী সাজি ৰাধাৰ মিলন উপভোগ কৰিছে আৰু ষোল হাজাৰ গোপীকো প্ৰেমৰে পৰিতুষ্ট কৰিছে। মনকৰৰ মনসা-পীতৰ হৰৰ উদ্ভাৱন-নিৰ্ভাৱৰ কাহিনী এনে বৰ্ণনাৰ অল্পপ্ৰেক্ষণাতে গঠিত যেন লাগে। কালিয়দমনখণ্ড ভাগৱত পুৰাণ আদিৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱিত হ'লেও ইয়াতো ৰাধাক প্ৰাধিক্য দিয়া হৈছে। দ্বাৰখণ্ড পুৰাণৰ বহুতৰপৰা বৰ্ণনাৰ অনুৰূপ ৬ বাণখণ্ডত কৃষ্ণই

ৰাধাৰ গাত পুষ্পৰ নিক্ষেপ কৰি মুৰ্ছিতা কৰিছে। বংশীখণ্ডত ৰাধাই বাঁহী চুন কৰাৰ কাহিনী। শেষৰ ৰাধাবিবৰহ অংশত ৰাধা-কৃষ্ণৰ পূৰ্ণ মিলনৰ মাজত কৃষ্ণই নিজৰ উকত শুই থকা ৰাধাক এৰি বৃন্দাবন এৰি মথুৰালৈ গুচি গৈছে; সিমানতে পুণ্ডিকনি খণ্ডিত হৈছে। এই সমস্ত বস্তু অসমীয়া কাব্যত এইভাৱে আন এঠাইত বাদে আৱৰাৰ দেখা দিয়া নাই। তাৰ প্ৰধান কাৰণ হ'ব পাৰে—শঙ্কৰী ধৰ্ম-সাহিত্যৰ প্ৰাচুৰ্য্য।

অগ্ৰাণ্ণ

‘অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীৰ ভূমুকি’ত (১৯৪১ ছন) ডিফেন্সৰ নেগেণে বৰ্তমান বঙ্গীয় সাহিত্যৰ অন্তৰ্গত ৰামাই পণ্ডিতৰ ‘শৃংখ পুৰাণ’, কবি সঙ্কৰ আৰু কবীন্দ্ৰ পাত্ৰৰ মহাভাৰত, আৰু তাৰ উপৰি ‘ময়নামতী’ আৰু ‘গোপীচন্দ্ৰৰ গান’ অসমীয়া বুলি স্মুৱাই লয় আৰু ‘অসমীয়া সাহিত্যিকসকলে এইবোৰ বিষয়ে গহীনকৈ ভাবি চাব বুলি আশা কৰে।’ দেৱানন্দ ভৰালিষেও তেওঁৰ ‘অসমীয়া ভাষাৰ মৌলিক বিচাৰ’ (১৯০২) পুথিত একে ধৰণৰ মত প্ৰকাশ কৰিছিল। এনে বিচাৰৰ প্ৰধান কাৰণ হ’ল সিবোৰত বৰ্তমান বিশিষ্টভাৱে অসমীয়া শব্দাৱলী আৰু ব্যাকৰণৰ হেঁচা।

ৰামাই পণ্ডিতৰ ‘শৃংখপুৰাণ’ ধৰ্ম দেৱতাৰ পূজাৰ পুথি। এই পূজা ৰাঢ়-দেশতেহে প্ৰধানকৈ প্ৰচলিত হ’লেও আমাৰ অসমত মনসা-পূজাৰ লগতে ধৰ্ম দেৱতাই এভাগি পূজা পায়। পুথিৰ সম্পাদক নগেন্দ্ৰনাথ বসু আৰু দীনেশচন্দ্ৰ সেনৰ মতে ৰামাই পণ্ডিত একাদশ শতিকাৰ বাকুড়া জিলাৰ লোক, যোগেশচন্দ্ৰ বিজ্ঞানিধিৰ মতে তেওঁ চতুৰ্দশৰ আগৰ নহয়, ডক্টৰ সুনীতিকুমাৰ চট্টোপাধ্যায়ৰ মতে পঞ্চদশৰ আগৰ নহ’ব, আৰু ডক্টৰ স্কুমাৰ সেনৰ মতে ষোড়শ শতকৰ আগলৈ সি বাবই নোৱাৰে। অনাদি-পাতনৰ বৰ্ণনাৰ অংশত ‘শৃংখপুৰাণ’ আৰু মনকৰৰ মনসা-গীতৰ ভাষা আৰু বস্তুৰ সাদৃশ্য চকুত লগা, এটা যেন আনটোৰ প্ৰতিধ্বনি। ইয়াৰ পিছৰ অধ্যায়বোৰত ধৰ্মপূজা-পদ্ধতি নিক্ষেপণ কৰা হৈছে।

সঙ্কৰৰ প্ৰকাণ্ড মহাভাৰতত আদিৰপৰা স্বৰ্গাৰোহণ পৰ্যন্ত আছে। ডক্টৰ স্কুমাৰ সেনৰ মতে, ‘পূৰ্ববঙ্গৰ ভাৰত-পাচালী ৰচয়িতাসকলৰ কাব্যপ্ৰৱাহ মিলিত হৈ তথাকথিত “সঙ্কৰ-মহাভাৰত” সৃষ্টি কৰিছে।’ সেনৰ মতে মহাভাৰত লিখা ‘কবীন্দ্ৰ’ উপাধিৰ কবিৰ নাম পৰমেশ্বৰদাস, তেওঁ পঞ্চগৌড়ৰ জুপতি হোসেন শাহৰ

অধীনৰ চাটিগ্ৰামৰ লক্ষৰ পৰাগল খানৰ ভাৰত-কথা-প্ৰৱণৰ কুতূহল-নিৰাৰণৰ অৰ্থে ভাৰত-পীচালী ৰচনা কৰে।

দশম-একাদশ শতিকাৰ নাথ সিদ্ধাসকলৰ কাহিনী লৈ ৰচিত দুৰ্লভ মল্লিকৰ ‘গোবিন্দচন্দ্ৰেৰ গীত’, ভবানীদাসৰ ‘ময়নামতীৰ গান’ আৰু হুৰুৰ মামুদৰ ‘গোপীচন্দ্ৰেৰ গান’ ৰচিত হয়। কলিকতা বিশ্ববিদ্যালয়ৰ ভাষা প্ৰকাশিত ভবানীদাস আৰু হুৰুৰ মামুদৰ (এওঁলোক সপ্তদশ শতিকামানবহে লোক) ৰচনা হুটিত অসমীয়া শব্দ আৰু ভাষাৰ গঢ় দেখি অলুমান কৰা হৈছে যে এই ৰচনা-বোৰৰ গুপৰতহে মাথোন বঙলা ভাষাৰ চাষনি এটা পৰিছে। ডক্টৰ সেনৰ মতে ভবানীদাস সম্ভৱতঃ দ্বিপুৰাৰ আৰু হুৰুৰ মামুদ উক্তৰ বঙ্গৰ অধিবাসী। এই অঞ্চলবোৰৰ ভাষাত অসমীয়াৰ সমপৰ্যায়ৰ অধঃস্তৰ এটা আছে। সিনে এই ভাষাগত বৈশিষ্ট্যৰ কাৰণ হ’ব পাৰে। অসমীয়া মনকৰ আৰু পীতাৰৰ আদি ৰুবিৰ ৰচনাতো কোনোৱে এনে প্ৰত্যস্তৰ ভাষাৰ গোল পাৰ পাৰে।

প্ৰাকুশকৰ যুগ

ভূমিকা

শতাব্দেদেৱৰ 'পূৰ্ব কবি অশ্ৰমাদী মাধৱ কন্দলি আদি'ৰ সাদৰলীল ছন্দই অসমীয়া সাহিত্যৰ স্তম্ভৰ জাগৰণ ঘোষণা কৰে। এই যুগৰ সাহিত্য কাব্য-সাহিত্য, আৰু তাৰ বিশেষ লক্ষণ অল্পপ্ৰেৰণাৰ ফালসুপৰা ৰাজসিংহাসনৰ পৃষ্ঠপোষকতা, কাব্যিক উৎসৰ ফালসুপৰা ভাৰতীয় মহাকাব্য তুখনিত শব্দ, আৰু বিষয়-বস্তুৰ সম্পৰ্কত ইতিহাস-প্ৰীতি। প্ৰকৃততে, মহামণিক্য তুৰ্গত-নাৰায়ণ, ইন্দ্ৰনাৰায়ণৰ পুণ্যোত্তোগ আৰু কথাৰসাৰাদৰ অল্পভাগেই শতাব্দে-পূৰ্ব অসমীয়া সাহিত্যক তাৰ সত্য দান কৰিছে। মাধৱ কন্দলিৰ ৰচনাই তেওঁৰ জুতুৱা শব্দচয়ন, সৰল বাক্যপ্ৰণালী আৰু হান্তৰ স্পৰ্শৰ যোগেদি বাস্তৱিক আমাৰ কাৰণে ঘৰুৱা কবি তুলিছে। আনথনি ভাৰতীয় মহাকাব্যকে অসমীয়া কথাৰসগিপাসাই আপোন কৰিবলৈ এই যুগতে দৰ্শন কৰিছিল। শতাব্দী যুগৰ প্ৰিয় হৰিবংশ আৰু ভাগৱত-পুৰাণে এতিয়াও কবিসকলৰ বিশেষ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰিবৰ নো হয়। কিন্তু পুৰাণৰ শাৰীৰ জৈমিনীদ্বাৰমেধ আৰু কথা-কাহিনীৰ মেটমৰা উৰাল পুৰাণৰ তিত্তৰত বামন-পুৰাণ আদিৰ দুৱাৰ সৰ্ব-সাধাৰণ পাঠকৰ কাৰণে এই যুগৰ কবিসকলে পোনতে মুকলি কৰে। মূঠতে এই যুগৰ কেয়োজন কবিয়েই লোকসাধাৰণৰ চিন্তাবিনোদন কৰাৰ পক্ষপাতী। তেওঁলোকে মূল শাস্ত্ৰৰ পিছে পিছে সকলো সময়তে দাব লাগে বুলিও নিজকে বাধ্য বেন অল্পভৱ কৰা নাছিল। গতিকে তেওঁলোকৰ ৰচনা প্ৰকৃততে সংকল্পত মূলভাগ অল্পভাৱ নহয়, তাত তেওঁলোকৰ মৌলিক কবি-প্ৰাণেও নৃত্যৰ যোগান ধৰিছে।

আত্মমানিক প্ৰীতীৰ চতুৰ্দ্ধ শতিকাত প্ৰাচীন কাব্যকল্প-কথনক কেন্দ্ৰ কৰি যেতিয়া বাছায়ন মহাভাৰত পুৰাণৰ কথাৰে পৰিতাৰ অসমীয়া ভাষাৰ কাব্য-সাহিত্যৰ উদয় হয় তেতিয়া সেই ভাষা পূৰ্ণাৰ্হ আৰু পৰাৰ আৰু ত্ৰিশৰী পদ-বচনা-

পদ্ধতিৰে সুসজ্জিত। এই সময়ৰ কামৰূপ-কমতাৰ ৰাজনৈতিক বুৰঞ্জী স্পষ্টকৈ বুজিবৰ নিমিত্তে বিশেষ সঞ্চল পোৱা নাযায়। বৰঞ্চ এই সময়ৰ কবিসকলৰ আত্মপৰিচয়-প্ৰসঙ্গত দিয়া পৃষ্ঠপোষক ৰজাসকলৰ চমু চিনাকিৰপৰাহে বুৰঞ্জীৰ আঁত ধৰিবলৈ যত্ন কৰিব লগীয়া হয়। দুৰ্লভনাৰায়ণ ৰজাৰ কথা শৰুৰদেৱৰ বিভিন্ন চৰিতবোৰত পোৱা যায়। দুৰ্লভনাৰায়ণৰ উল্লেখ সমসাময়িক কবিসকলেও কৰিছে। তদুপৰি দুৰ্লভনাৰায়ণৰ পুত্ৰ ইন্দ্ৰনাৰায়ণ আৰু বৰাহ ৰাজা শ্ৰীমহামাণিক্যৰ নামো এই যুগৰ কাব্যত পোৱা হৈছে আৰু তাম্ৰধ্বজ নামৰ ৰজাকো এই সময়ৰে বুলি অনুমান কৰা হৈছে। এই ৰজাকেইজনৰ ভিতৰত দুৰ্লভনাৰায়ণেই সম্ভৱতঃ সকলোতকৈ আগৰ। এওঁক চতুৰ্দশ শতিকাৰ প্ৰথম ভাগৰ ৰজা বুলি ধৰা হৈছে। সেই ক্ষেত্ৰত এওঁৰ পুত্ৰ ইন্দ্ৰনাৰায়ণ চতুৰ্দশৰ শেষ ভাগৰ কবি হ'ব লাগিব। ৰুদ্ৰ কন্দলিয়ে উল্লেখ কৰা তাম্ৰধ্বজ ৰজাক গুৰু-চৰিতত উল্লিখিত দুৰ্লভনাৰায়ণৰ পুত্ৰ তাম্ৰধ্বজেৰে একেজন মানুহ বুলি ধৰা হৈছে, আৰু সেই ফালৰপৰা এওঁ চতুৰ্দশ শতিকাৰ ৰজা হ'ব লাগে। দুৰ্লভনাৰায়ণৰ ৰাজ্য কমতা, কামপুৰ বা কমতামণ্ডলৰ বিস্তৃতি কিমান দূৰলৈকে আছিল সি অনুমানৰ বিষয়।^১ কবিৰত্ন সৰস্বতীয়ে লিখিছে, তেওঁৰ পিতৃ চক্ৰপাণি শিকদাৰ দুৰ্লভনাৰায়ণৰ ৰাজ্যৰ চোটশিলা নামে গাঁৱত আছিল। এই চোটশিলা সম্ভৱতঃ বৰ্তমান বৰপেটা মহকুমাৰ শিলা গাঁৱেই। কালিৰাম মেধিয়ে কোচবেহাৰ, ৰংপুৰ, গোৱালপাৰা আৰু কামৰূপ জিলাৰে দুৰ্লভনাৰায়ণৰ ৰাজ্য গঠিত আছিল বুলি অনুমান কৰিছে। দুৰ্লভনাৰায়ণ আদিৰ ৰাজত্বৰ বহল বিৱৰণ এতিয়ালৈকে পাব পৰা হোৱা নাই।

মাধৱ কন্দলিৰ পৃষ্ঠপোষক শ্ৰীমহামাণিক্য সম্ভৱতঃ চতুৰ্দশ শতিকাৰ কছাৰী ৰজা, আৰু বোধ হয় এই ৰজাজন পাট-হেড়মত ৰাজধানী স্থাপন কৰা মহামাণিকা একেজন লোকেই। এই সময়ত কছাৰী ৰাজ্যৰ বিস্তৃতিৰ বিষয়ে এডৱাৰ্ড গেইটে লিখিছে, ত্ৰয়োদশ শতিকাত কছাৰী ৰাজ্য ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ দক্ষিণ পাৰে দিখৌ নৈৰপৰা কলং বা তাৰো ভাটলৈকে বিস্তৃত আছিল আৰু ধনশিৰি নৈৰ উপত্যকা আৰু বৰ্তমানৰ উস্তৰ কাছাৰ মহকুমাকো সামৰিছিল যেন লাগে। সেই সময়ত যদিও এই অঞ্চলৰ পশ্চিমৰ প্ৰদেশখণ্ড কছাৰীসকলৰ দ্বাৰায় অধ্যুষিত আছিল, সেই খণ্ড কমতাৰ হিন্দু ৰাজ্যৰ সম্ভৱতঃ অংশ আছিল। উক্ত শতিকাৰ শেষৰ ফালে দিখৌ

১ হৰিবৰ বিপ্লৱ সময়ৰ আলোচনা-প্ৰসঙ্গত দুৰ্লভনাৰায়ণৰ বিষয়ে চাওক।

নৈৰ পূব পাৰৰপৰা আহোমসকলৰ বিস্তাৰ-লাভৰ হেতুকে কছাৰীসকল আতৰি অহা বুলি বৰ্ণনা দিয়া হৈছে। এশ বছৰ এই নৈখনেই সম্ভৱতঃ দুইটা জাতিৰ মাজৰ সীমা আছিল, ১৪২০ ছনৰ দিশৌৰ পাৰৰ যুদ্ধৰ আগলৈকে তেওঁলোকৰ মাজত কোনো বণ-বিগ্ৰহৰ বৰ্ণনা পোৱা নাযায়। ১২২৮ ছনত চুকাফা নামে এজন খান কোঁৱৰে প্ৰাচীন ৰাজ্যৰ মৌলুং নামৰ ঠাইৰপৰা পাটকাই পৰ্বতমালা পাৰ হৈ থামুজাং পাৰহি আৰু অসমৰ আহোম ৰাজ্যৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰে। চতুৰ্দশ শতিকাৰ শেষ ভাগত চুডাংফা বামুণী কোঁৱৰ আহোম ৰাজ-পাটত উঠাৰ (১৩২৭ খ্ৰীষ্টাব্দ) লগে লগেহে আহোমসকলৰ মাজত ব্ৰাহ্মণ্য ধৰ্মৰ প্ৰভাৱ সোমোৱাৰ প্ৰথম স্তৰ আৰম্ভ হয়। দেশৰ প্ৰজা-সাধাৰণৰ লগত সাংস্কৃতিকভাৱে নিজকে চামিল কৰা আৰু দেশৰ 'এঘাৰ কোঠা মাৰি এক কোঠা কৰা' কাৰ্যৰ বাবে আৰু কিছু কালৰ প্ৰয়োজন হৈছিল। আহোমসকলে তেওঁলোকৰ লগতে এক অপূৰ্ব ঐতিহাসিক জ্ঞান লৈ আহিছিল আৰু প্ৰথমৰপৰা তেওঁলোকৰ সকলো ঘটনাৰ বিৱৰণ ৰাখি গৈছিল। এই প্ৰক্ৰিয়াই অসমীয়া ভাষাক এক চহকী বুৰঞ্জী-সাহিত্য দান কৰে। অৱশ্যে সপ্তদশ শতিকাৰ আগলৈকে এই বুৰঞ্জী লিখা প্ৰথা আহোম ভাষাতহে চলিছিল।

চতুৰ্থৰপৰা দ্বাদশ শতিকাৰ ভিতৰৰ কামৰূপৰ হিন্দু ৰজাসকলৰ পৃষ্ঠপোষকতাত এই ৰাজ্যত নানাভাৱে জ্ঞানৰ চৰ্চা হৈছিল। হিৰেন-চাঙে ভাস্কৰবৰ্মাক শিক্ষা-প্ৰেমী ৰজা আৰু প্ৰজাসকলকো তেওঁৰ অমুগামী বুলি বৰ্ণনা কৰিছে। দেশ-বিদেশৰপৰা অহা পণ্ডিতসকলক ৰজা-প্ৰজা উভয়ে আদৰ-অভাৰ্জনা কৰিছিল। এই যুগৰ তাত্ত্বশাসনবোৰৰপৰা দেশত বেদ, স্মৃতি, জ্যোতিষ, তন্ত্ৰ আৰু সঙ্গীত আদি বিত্তাৰ চৰ্চা আছিল বুলি অমুমান কৰিব পাৰি। একাদশ শতিকামানত কামৰূপতে কাব্যিক সৌন্দৰ্যময় 'কালিকা-পুৰাণ' ৰচনা কৰা হয়। মুঠতে প্ৰাচীন কালৰেপৰা কামৰূপত সাহিত্য আদিৰ সাৰ্থক চেষ্টা চলিছিল। শত্ৰুৰদেৱৰ চৰিতবিলাকৰপৰাও সেই সময়ৰ বিজ্ঞা-চৰ্চাৰ আভাস পোৱা যায়। দেশৰ ঠায়ে ঠায়ে টোল বা ছাত্ৰশাল আছিল আৰু সিবোৰত ব্ৰাহ্মণ ওজাসকলে ব্ৰাহ্মণ, কায়স্থ আদি ছাত্ৰক বেদ, স্মৃতি, বামাৱশ-মহাভাৰত, পুৰাণ, কাব্য আদিৰ শিক্ষা দিছিল। ৰাজসভা আৰু টোলত দেশ-বিদেশৰ পণ্ডিতসকলৰ তৰ্ক-মুত্ৰ সংঘটিত হৈছিল। প্ৰাক্‌শব্দৰ যুগৰ ৰজাসকলে উপযুক্ত কবিক পৃষ্ঠপোষকতা দি কাব্য-চৰ্চালৈ উৎসাহিছিল। এই সকলো ধৰণৰ চৰ্চাৰ হেতুকে ৰাজ্যৰ জনসাধাৰণৰ মাজতো জ্ঞানৰ স্পৃহা আৰু সংস্কৃত ৰচনাৰ মেৰপাকত সোমাই থকা কথা আৰু কাহিনী

জানিবৰ হেপাহ নিশ্চয় প্ৰবল হৈ উঠিছিল। বজাসকলৰ শিক্ষা-প্ৰীতিয়ে এই সাধাৰণ জ্ঞানস্পৃহাক তৃপ্তি দিছিল কবিসকলৰ বচসাৰ যোগেদি। এই দুগৰ কাব্যত সেই দেখি পুৰাণ-ভাৰতৰ কাহিনীয়ে সম্পূৰ্ণ ঠাই অধিকাৰ কৰি বহিছিল; কিন্তু শত্ৰুদেৱ আদি পিছৰ দুগৰ কবিসকলৰ দৰে এটা ধৰ্মমত প্ৰচাৰ কৰাৰ অভিলাষ তেওঁলোকৰ নহৈছিল। আন কি, মাধৱ কন্দলিয়ে ৰাঘ-কথাৰে কবিতা লিখোঁতেও আমাক সোৱমাই সিহঁলৈ পাহৰা নাই, 'দৈৱবাণী মোহে ইটো লোকিকহে কথা।' শত্ৰুদেৱৰ দুগে সত্ত্বেও আমাক তাৰ বিশৰীতভাৱেহে প্ৰভাৱ দিলেহেঁতেন।

প্ৰাক্শব্দৰ কাব্যত পদ বা পদ্যৰ, ছলবি আৰু ছবি, এই তিনিটা অভিযন্ত্ৰপ্ৰাস-দুৰ্গ ছন্দ মাত্ৰ ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে। এই ছন্দবোৰ অক্ষৰবৃত্তৰ মাত্ৰিক নহয়। পদ ছন্দত জৈষাটা আখৰ, তাৰে অষ্টমটোৰ পিছত সাধাৰণতে এটি লঘু বিৰাম পৰিছে। ছলবি বা লঘু ত্ৰিপদী ছন্দত দুবিটা আখৰ—৬, ৬, ৮। ছবি বা দীৰ্ঘ ত্ৰিপদীত ছাৰিশটা আখৰ—৮, ৮, ১০।

মাধৱ কন্দলি

পৰিচয়

প্ৰাক্শব্দৰ কবিসকলৰ ভিতৰত মাধৱ কন্দলি অপ্ৰতিদ্বন্দ্বিতাৰে জ্যেষ্ঠ। শত্ৰুদেৱে উক্তৰকাত ৰামায়ণ অসমীয়া পদলৈ তাতোতে ৰেবুছপিয়েৰে তেওঁৰ পূৰ্ববৰ্তী নাট্যকাৰ দালোক অভিমানন জনোৱাৰ দৰে মাধৱ কন্দলিক 'পূৰ্ব কবি অপ্ৰধানী' বুলি স্বীকৃতি দিছে, আৰু কন্দলিক হস্তী আৰু নিজকে শহাৰ লগত বিজাইছে। মাধৱ কন্দলিয়ে নিজৰ পৰিচয় দিওঁতে ৰামৰ প্ৰতি একান্ত ভক্তি প্ৰদৰ্শন কৰি কৈছে,

কবিৰাজ কন্দলিয়ে আমাকৈলৈ বুলিৱয়
মাধৱ কন্দলি আৰো দাম।
সপোনো সঠিতে মজি জানে কাৱ ৰাক্য মনে
অহৰিনৈ চিন্তো ৰাম ৰাম।

দ্বাদশবত তেওঁ নিজকে মাধৱ কন্দলি বিদ্ৰ বা বিদ্ৰব মাধৱ কন্দলি বুলিছে। তেওঁৰে জ্ঞান-পৰিমাণালী একদৰে জ্যেষ্ঠ ব্ৰাহ্মণ আৰু কবিসিৰোমণি,

তাত সন্দেহ নাই। তেওঁৰ কবিৰাজ উপাধিটি সম্ভৱতঃ তেওঁৰ পূৰ্বপোষক
বজ্জাৰপৰা বা কোনো পণ্ডিত-সমাজৰপৰা কবি বা পণ্ডিতৰূপে লাভ কৰিছিল বুলি
অভ্যমান কৰিব পাৰি। আনকালে ‘কন্দলি’ও কেইবাজনো প্ৰাচীন অসমীয়া কবিৰ
(ৰুদ্ৰ কন্দলি, অনন্ত কন্দলি, শ্ৰীধৰ কন্দলি, কচিনাথ কন্দলি) আৰু কেইবাবোৰো
আহোম বজ্জাৰ কটকীৰ (ৰত্ন কন্দলি, মাধৱ কন্দলি, সাগৰ কন্দলি, চন্দ্ৰ কন্দলিৰ
নাম বুৰঞ্জীত লিপিবদ্ধ আছে) উপাধি-ৰূপে দেখা পোৱা যায়। কন্দলি
কবিকেইজন পাণ্ডিত্য-খ্যাতি-সম্পন্ন লোক ; আৰু বজ্জাৰ কটকী বুলিলেও হুমিফিত্ত
লোক আছিল বুলি অভ্যমান কৰিব পাৰি। অনন্ত কন্দলিয়ে নিজৰ বিষয়ে
লিখিছে, ‘উৰ্দ্ধত লডিলা নাম অনন্ত কন্দলি।’ সম্ভৱতঃ কন্দলি উপাধি আছিল
তাৰ্কিক পণ্ডিতসকলৰ। নগাঁও জিলাৰ কন্দলি নামৰ ঠাইৰ লগত এই উপাধিৰ
কি সম্পৰ্ক, খাটাবাকৈ ক’ব নোৱাৰি। অনন্ত কন্দলিৰ ঘৰ এই অঞ্চলতে আছিল
বুলি এটি মত আছে।

মাধৱ কন্দলিয়ে লিখিছে,

কবিৰাজ কন্দলিয়ে

আমাকেসে বুলিৱ

কৰিলোহে, সৰ্গজন-মোখে।

ৰামায়ণ স্তপয়াৰ

শ্ৰীমহামাণিক্যে

বাৰাহ বাজ্জাৰ অহুৰোখে।

বৰ্তমানলৈকে শ্ৰীমহামাণিক্যৰ বাজ্জা আৰু বাজ্জাকাল সন্দেহাতীতৰূপে নিৰূপণ
কৰিব পৰাটো সম্ভৱ হোৱা নাই। কন্দলিৰ বাহাৱণৰ প্ৰথম মুদ্ৰিত সংস্কৰণ
প্ৰকাশ কৰোঁতে মাধৱচন্দ্ৰ বৰদলৈয়ে তেওঁৰ পাতনিত অভ্যমান কৰিছিল,
শ্ৰীমহামাণিক্য জয়ন্তাপুৰৰ জয়ন্তা-কছাৰী বজ্জা বিজয়মাণিক্য, ধনমাণিক্য আৰু
যশমাণিক্য, এই তিনিজনৰ এজন হ’ব লাগিব ; জয়ন্তাপুৰৰ কছাৰী বজ্জাসকলক
বৰাহী বজ্জা বুলি জনা গৈছিল, তেওঁলোকে নিজকে জয়ন্তাপুৰেশ্বৰ বুলিছিল আৰু
বাদশৰপৰা চতুৰ্দশ শতিকালৈকে বৰ্তমানৰ নগাঁও জিলালৈকে বিস্তৃত এক বহল
ভূমিখণ্ডত ৰাজত্ব কৰিছিল। বৰদলৈয়ে পুথিৰ ‘বাৰাহ’ শব্দটোৰ লগত বজ্জা বা
বৰো শব্দৰ সম্পৰ্ক আছে বুলি ভাবিছে। তেওঁ সিদ্ধান্ত কৰিছে যে, কন্দলি
ৰামায়ণ চতুৰ্দশ বা পঞ্চদশ শতিকাৰ ৰচনা আৰু কবি হ’ল আধুনিক নগাঁও জিলাৰ
লোক। কিন্তু গেইটে বিজয়মাণিক্য আৰু ধনমাণিক্যৰ সম্ভৱপৰ বাজ্জা-কাল ১৫৬৪-
৮০ আৰু ১৫২৬-১৬০৫ খ্ৰীষ্টাব্দ বুলি নিৰূপণ কৰিছে। এনে ফলত শতাব্দেদ্বয়
পূৰ্ববৰ্তী মাধৱ কন্দলিক ই দুজন বজ্জাৰ এজনেৰেও এক লিৰু কোৱা টান। পণ্ডিত

হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে এঠাইত লিখিছে, মহামাণিক্য বৰাহী-কছাৰীসকলৰ ৰজা আৰু ডেউৰ চতুৰ্দশ শতিকাৰ মাজভাগমানত ডিমাপুৰত ৰাজত্ব কৰিছিল। এখন পুৰণি আহোম বুৰঞ্জীমতে বৰাহী ৰজাসকলৰ সপ্তম পুৰুষ, মহামাণিক্যৰ পৰিনাতি ডেউচি আহোম দিহিঙীয়া ৰজাৰ সমসাময়িক আছিল। পণ্ডিত গোস্বামীয়ে লিখিছে, বৰাহীসকল হ'ল হিন্দু ধৰ্ম গ্ৰহণ কৰা কছাৰীসকলৰ এটা শাখা। আহোমসকলৰ আগমনৰ আগতে বৰাহী ৰজাসকলে সদিয়াৰ ওচৰৰ কোনোবা-খিনিৰ সোণাপুৰত ৰাজধানী পাতি ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ সমস্ত দক্ষিণ পাৰ শাসন কৰিছিল। তেওঁৰ সম্ভৱপৰ কাল হ'ল ১৩৪৭ খ্ৰীষ্টাব্দ। গোস্বামীয়ে উল্লেখ কৰা আহোম বুৰঞ্জীখন 'কছাৰী বুৰঞ্জী' নামে ড° শূৰ্যাকুমাৰ জুঞাৰ দ্বাৰা সম্পাদিত হৈ প্ৰকাশ পাইছে। ইয়াত ৰজাজনৰ নাম মহামাণিক্য-ৰূপেহে আছে। সম্ভৱতঃ, ছশ বছৰৰ আগৰ এখন পুথিৰ কোনোবা লিপিকাৰে কৰা প্ৰমাদ হেতুকে এই মহামাণিক্য নামটোৱেই মহামাণিক্যত পৰিণত হৈছে। অসম, জয়ন্তা আৰু ত্ৰিপুৰাৰ ৰজাসকলৰ নামৰ পিছত 'ফা' অক্ষৰটি দেখা পোৱা যায়। মাধৱ কন্দলিয়ে এঠাইতয়ে ৰজাৰ নাম দিছে 'মহামাণি', এইটোও মন কৰিব লগীয়া। ডেউচি বা ডেৰচোংফাৰ সমসাময়িক দিহিঙীয়া ৰজাৰ ৰাজত্বকাল ১৪২৫-১৫৩০ খ্ৰীষ্টাব্দ, গতিকে মহামাণিক্যৰ সময় চতুৰ্দশ শতিকাৰ মাজভাগ ধৰাটো অসমীচীন নহ'ব। কছাৰী বুৰঞ্জীত থকা নামচাং, বৰহাট, সোণাপুৰ, বাণপুৰ আদি নামৰপৰা কছাৰীসকলৰ ৰাজধানী বৰ্তমান শিৱসাগৰ মহকুমাৰ বাণফেৰা, সোণাৰি, বৰাহী আদি চাহ-বাগিচাবোৰৰ অঞ্চলতে ক'ববাত আছিল বুলি বেণুধৰ শৰ্মাই ভাবিব খোজে। কনকলাল বৰুৱাই হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ মতকে সমৰ্থন কৰি কন্দলিক চতুৰ্দশ শতিকাৰ শেষ ভাগৰ বুলি লৈছে, আৰু কৈছে, বৰাহী-ৰজাসকলে হয়তো এসময়ত নগাঁৱৰ কপিলী উপত্যকাত ৰাজত্ব কৰিছিল। কালিৰাম ঘোষিয়ে কন্দলিক চতুৰ্দশ শতিকাৰ মধ্যভাগৰ বুলি ধৰি শ্ৰীমহামাণিক্যক ত্ৰিপুৰাব ৰজা বুলিছে। মহামাণিক্য-নামে এজন ৰজাই ত্ৰিপুৰাত ১৩২৬-ৰপৰা ১৪০৬ ছনলৈকে ৰাজত্ব কৰিছিল। তেওঁৰ কোনো পূৰ্বপুৰুষ কপিলী উপত্যকাত ৰজা হৈছিল; আৰু তেওঁৰ পৰৱৰ্তী ৰজা ধৰ্মমাণিক্যৰ দিনত স্ক্ৰেণ্ডৰ আৰু বাণেশ্বৰ নামে দুজন অনুসন্ধান কৰিয়ে 'ত্ৰিপুৰা-ৰাজমালা' ৰচনা কৰিছিল। ড° কাকতিয়ে শ্ৰীমহামাণিক্যক জয়ন্তাপুৰৰ কছাৰী ৰজা আৰু কন্দলিক বৰ্তমানৰ মধ্য অসম বা নগাঁৱৰ মাজত বুলিছে, তেওঁ ভাষাতাত্ত্বিক দৃষ্টি-কোণৰপৰা কন্দলিৰ সময় চতুৰ্দশ শতিকাৰ পিছলৈ বাব নোহোৱাৰে বুলি দৃঢ় মত প্ৰকাশ কৰিছে। কন্দলিৰ ভাষাত

পিছৰ যুগত অপ্রচলিত ধ্বনিতাত্ত্বিক আৰু ৰূপতাত্ত্বিক বিশেষত্ব দেখা পোৱা যায়। এই প্ৰসঙ্গতে উল্লেখ কৰিব পাৰি, কামৰূপৰ পালবংশৰ ৰজা ইন্দ্ৰপাল আৰু ধৰ্মপালে তেওঁলোকৰ তাম্ৰশাসনত নিজকে বাৰাহ বা ত্ৰিবাৰাহ উপাধিৰে বিভূষিত কৰিছে। ‘গুৰু-চৰিত-কথা’ত শঙ্কৰদেৱৰ শিক্ষক মহেন্দ্ৰ কন্দলিৰ টোল পৰিদৰ্শন কৰিবলৈ ‘অহা ৰাঘ’ আচাৰ্যৰ গুৰুৰ নাম মাধৱ কন্দলি বুলি আছে। এই মাধৱ কন্দলিও ৰামায়ণৰ কবি জনেৰে একে হোৱা অসম্ভৱ নহয়। পূৰ্ব কবি অশ্বমাদী : মাধৱ কন্দলি আদি’ কথাআষাৰত এক সান্নিধ্য-সূচক শ্ৰদ্ধা সোমাই আছে যেন লাগে। শঙ্কৰদেৱে মহেন্দ্ৰ কন্দলিৰ টোলত পটোঁতে মাধৱ কন্দলি জীৱিত আছিল নে নাই, চৰিতখনিত তাৰ একো ইঙ্গিত নাই, কিন্তু তেওঁ ১৪০০ খ্ৰীষ্টাব্দমানত জীৱিত আছিল বুলি অনুমান কৰিব পাৰি। এইদৰে মাধৱ কন্দলিৰ স্থান আৰু কাল সম্পৰ্কে নানা আলোচনাত প্ৰবৃত্ত হ’ব পাৰি, আৰু নিশ্চিতৰূপে একো ক’ব নোৱাৰিলেও চতুৰ্দশ শতিকাই কবিৰ কাল বুলি ধৰি ল’ব পাৰি। এই ফালৰপৰা বিচাৰ কৰিলে এই সুন্দৰ ৰামায়ণখনি কৃষ্ণবাসী বা তুলসী ৰামায়ণতকৈ আগৰ বস্তু হয়। কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈয়ে আঙুলিয়াই দেখুৱাইছে যে ইমান দিনৰ আগৰ ভাষা-ৰামায়ণৰূপে মূল ৰামায়ণৰে পাঠ-নিকপণত আৰু তাৰ ইতিহাসচৰ্চাত ইখনি বিশেষ প্ৰয়োজনীয় বিৱেচিত হ’ব।

ৰামায়ণ

মাধৱ কন্দলিৰ ৰামায়ণৰ সকলো পুথিতেই আদি আৰু উত্তৰকাণ্ড পোৱা নাযায়। সম্ভৱতঃ এই দুই কাণ্ড কন্দলিয়ে ৰচনা কৰাই নাছিল। শঙ্কৰদেৱৰ দিনতে কন্দলিৰ সেই দুটা কাণ্ড পোৱা হোৱা নাছিল, আৰু সেই দেখিহে মহাপুৰুষ দুজনে দুযোটা ৰচনা কৰি সংযোগ কৰিব লগীয়া হৈছিল। কন্দলিৰ লঙ্কাকাণ্ডৰ শেষতে ‘সাতকাণ্ড ৰামায়ণ পদবন্ধে নিবন্ধিলো লম্বা পৰিহৰি সাৰোভূতে’ বুলি কোৱাৰপৰা অনুমান কৰিব পাৰি, তেওঁ সেইখিনি লৈকেহে, অৰ্থাৎ ভিতৰৰ পাচটা কাণ্ডেই লিখিছিল। ইয়াৰ ‘সাতকাণ্ড’ কথাটো লিপিকাৰৰ উদ্ভাৱন বা প্ৰক্ষেপ হোৱাও অসম্ভৱ নহয়। এইটো মন কৰিব লগীয়া যে মাধৱ কন্দলি, অনন্ত কন্দলি, দুৰ্গাবৰ কাব্যৰ, অনন্ত কাব্যৰ আৰু ৰঘুনাথ মহন্তৰ কেয়োখন পুৰণি অক্ষীয়া ৰামায়ণতে আদি আৰু উত্তৰকাণ্ডৰ অভাৱ, এই কথাই বাস্তৱিক ৰামায়ণৰে মূলতে মাজৰ পাচকাণ্ড মাত্ৰ আছিল বোলা প্ৰাচ্যভাষবিদ পণ্ডিতসকলৰ যত্নবান্ধলৈ পাঠকৰ মন নিশ্চয় আকৰ্ষণ কৰিব। ‘গুৰু-চৰিত-কথাত আৰু এটা কথা কোৱা

হৈছে যে অনন্ত কন্দলিয়ে 'মাধৱ কন্দলিৰ কবিতা বামাৱণ টাকি তুচ্ছকৈ শুচাবৰ ঘন দিলে' দেখি পড়বদেৱে মাধবদেৱেৰে লগ লাগি প্ৰথম আৰু শেষ কাণ্ড ৰচনা কৰাত সি 'কাঁপৰ-গাৰি দৰে আগ-গোৰ সমে ব'ল, উপদেশ আঁচুফুল হ'ল। আগে উপদেশ নাই, শুভ শুভহে আছিল আধাত, ছোট আতা দিছে।' মাধৱদেৱে এইদৰে মাধৱ কন্দলিৰ বামাৱণ সম্পাদন কৰাটো ঘন কৰিব লগীয়া কথা।

মাধৱ কন্দলি আছিল মনোৰম কথক। 'কন্দলি বোলন্ত মহামাণিয়ে তনুত'—এনে উক্তিৰপৰা বামাৱণৰ পদধিনি কবিয়ে ৰজাৰ আগত আৱৃতি কৰি থকাৰ দৃষ্ট কল্পনা কৰিব পাৰি। তেওঁ মূল বামাৱণৰ অধ্যায়-বিভাগ পৰিহাৰ কৰি একোটা প্ৰসঙ্গ শেষ হোৱাৰ লগে লগে 'মাধৱ বোলন্ত ঐত আছে। এহিমান' বুলি নতুন বিষয়লৈ সংক্ৰমণ কৰিছে। তেওঁ সাধাৰণতে মূলৰ লগত সম্পৰ্ক ৰাখি চলিছে আৰু মূলৰ শ্লোকবোৰ শক্তিশালীভাৱে চমু কথাত অৰ্থপ্ৰকাশক কৰি অঙ্কুৰ কৰিছে। 'দেশে দেশে কল্যাণি দেশে দেশে চ বাহুৱাঃ। তং তু দেশং ন পশ্যামি যজ্ঞ জাতা সহোদৰঃ ॥'—লঙ্কাকাণ্ডৰ এই বিখ্যাত শ্লোকটি তেওঁ দুটা চমু শাৰীতে ছৱলীকৈ অঙ্কুৰ কৰিছে এইদৰে,

ভাৰ্গৱ পুত্ৰ বহু যত পাই যথা তথা।

হেন নতু দেখোহৌ সোদৰ পাই কথা ॥

কন্দলিয়ে অবিৰতভাৱে মূলৰ কাষে কাষে চলিবলৈ, মূলৰ কথাখিনি চমু কৰিবলৈ আৰু তেওঁৰ ৰচনাত মনোপজা কথা (লজ্জা) সোমাবলৈ নিদিবলৈ যত্ন কৰিছে; কিন্তু তেওঁ বীকাৰ কৰিব লগা হৈছে,

সাতকাণ্ড বামাৱণ

পদবন্ধে নিবন্ধিলো

লজ্জা পৰিহৰি সাৰোদ্ধতে।

মহামাণিক্যৰ বোলে

কাব্যৰস কিছো দিলো

দুৱক যথিলে যেন দ্বুতে ॥

সৌম্যৰ্থত আৰু মহত্বত বাস্তৱীকৰ ৰচনা বেদৰ সদৃশ—'মহাত্ম্যি বাস্তৱীকিয়ে বামাৱণ কৰিলন্ত সাক্ষাতে জানিবা যেন বেদ,' কিন্তু এই বুলি কৈও কবিয়ে আকৌ লিখিছে,

জানিলাহা সামাজিক বায়ৰ চৰিত্ৰ।

নানাবসে ৰসৱন্ত পৰম পৱিত্ৰ ॥

বাহ্যিকি বচিলা শাস্ত্ৰ গন্ত-পত্ত ছন্দে ।
 তাহাক বিচাৰ আদি কবিনা প্ৰবন্ধে ॥
 আপুনাৰ বুদ্ধি অৰ্থ যিমত বুদ্ধিলো ।
 সংক্ষেপ কবিনা তাক পদ বিবচিলো ॥
 সমস্ত বসক কোনে জানিবাক পাৰে ।
 পক্ষীসকল উৰয় যেন পখা অহুসাৰে ॥
 কবিসকল নিবন্ধক লোক-ব্যৱহাৰে ।
 কতো নিজ কতো লজা কথা অহুসাৰে ॥
 দেৱবাণী ছহি ইটো লৌকিকহে কথা ।

আম এঠাইত আকৌ তেওঁ লিখিছে,

পুস্তক বিচাৰি য়েৱে

তৈত্ত কথা নপাৱাহা

ভেৱে সৱে নিশ্চিনা আমাক ।

কন্দলিয়ে যদিও কথা চম্ভাবৰ কাৰণে আৰু ‘পুস্তক’ত থকা কথা মাজ সন্নিবেশ
 কৰাত তৎপৰ হৈছে, তথাপি তেওঁ কাব্য-বস-বৰ্ণক বা আদি-বসাতাস থকা
 দুই-এটি ইচ্ছিত প্ৰয়োগ কৰাৰ সুবিধা এৰা নাই । বাম অকলশৰে বনলৈ ঘাবলৈ
 গুলোৱাত সীতাই কৈছে,

চম্পক-কলিকা যেন মোৰ কলৈৱৰ ।

লুণ্ঠি-বুণ্ঠি আছিলাহা যেনেহন ভ্ৰমৰ ।

যেৱে আসি বিকলিত হৈল ফুল কল ।

উপভোগ এৰি কেনে কৰাহা নিশ্চল ॥

কিছুকালোঁত ‘চম্পক-মালতী-গন্ধে’ বামৰ ‘শৰীৰক দহে মদনৰ পাক বাণ ।’
 ‘কাম আতিবেক’ত বামৰ ‘একগোটা দিনে যায় এক বধিবেক ।’ হুন্দৰা-
 কাণ্ডতো সেইদৰে তেওঁ সীতাৰ কথা সুঁৱৰিছে, ‘মদনে দগধ দেহা আমাক
 সুমৰি...তক্ষণ কাল অকাৰ্ণণে গৈল বই ।’

বুদ্ধ আৰু অন্তৰ্ভুক্ত কাৰ্যৰ বৰ্ণনা, স্থান প্ৰাসাদ আৰু প্ৰাকৃতিক সৌন্দৰ্যৰ বৰ্ণনা,
 মানৱ-সৌন্দৰ্য আৰু কদৰ্ঘৰ বৰ্ণনা—সকলোবিলাক জীৱন্ত, গতিশীল আৰু
 মনোৰম । এনে ধৰণৰ চিত্ৰৰ বিবৰ্ত্ত হুন্দৰাকাণ্ড বিশেষ চহকী । বামৰ কন্দলিয়ে
 অতি কম কথাবে সৌন্দৰ্যক মনোৰম আৰু কদৰ্ঘক ভয়ভৰ কৰি তুলিব পাৰে ।
 জীৱন আৰু জীৱনৰ নানা প্ৰেৰণা, নগৰ আৰু অৰণ্যৰ বৰ্ণনাৰ বিবৰ্ত্ত কবিয়ে
 অসমীয়া জীৱন-পদ্ধতি আৰু অসমৰ উদ্ভিদ আৰু প্ৰাণীজগতৰ প্ৰতি সততে দৃষ্টি

ৰখা যেন লাগে। সংলাপ অংশবোৰ সাধাৰণ কথা-বতৰাৰ শাৰীলৈ প্ৰাৰ্থ ঠাইতে নমাই অনা হৈছে। কন্দলিৰ লেখাত এটি বাংলালী প্ৰকৃতিৰ পৰিচয় পোৱা যায়, উপমা বা চিত্ৰকল্পৰেই হওক, কিম্বা ভাষাৰ জতুৱা প্ৰয়োগৰ যোগেদিয়েই হওক, ঠায়ে ঠায়ে তেওঁৰ হাশ্চাৰুভূতিৰে তেওঁৰ ৰচনাক সোৱাদ কৰি তুলিছে। জতুৱা কথা আৰু ঘৰুৱা প্ৰকাশ-ভঙ্গি তেওঁৰ ৰচনাৰ এটি বিশিষ্ট আকৰ্ষক লক্ষণ। দুই-এটা খণ্ডবাক্যত আজিৰ অভিক্ৰমিতে হয়তো কোনোৱে গ্ৰামাতাদোষ দেখা পাব পাৰে, কিন্তু সাধাৰণ লোকৰ কাৰণেহে কন্দলিৰ এই কাব্য-প্ৰচেষ্টা।

যদিও কন্দলিৰ ৰামায়ণ তেওঁৰ মৌলিক ৰচনা নহয়, তথাপি তেওঁৰ কাব্যত সমসাময়িক দুই-এটি কথাৰ প্ৰতি ইঙ্গিত পৰা যেন লাগে। বাণৰ সৈন্ত-যুধৰ বৰ্ণনা কৰোঁতে ‘আকাশ ছানিয়া যেন ফৰিঙ্গ উজ্জাস্ত’ বুলি লিখোঁতে দেশত কাকতী ফৰিঙ্গৰ তৎকালীন কোনো আক্ৰমণৰ স্মৃতি বৈ যাব পাৰে। অযোধ্যা-কাণ্ডত দশৰথৰ মৃত্যুৰ পিছত অযোধ্যাৰ পাত্ৰসকলৰ কথা কওঁতে ‘সন্ধিকৈ’ শব্দৰ ব্যৱহাৰ কৰাটো এটি লক্ষ্য কৰিব লগীয়া কথা, এই উল্লেখ আহোম ৰাজত্বৰো প্ৰভাৱ হ’ব পাৰে। ব্ৰাহ্মণ, ক্ষত্ৰিয়, বৈশ্য, কাষস্থ আদিৰ উল্লেখৰ লগে লগে তেলী, তাঁতী, সোণাৰি, কঁহাৰ, শম্ভাৰি, বগিয়া, চমাৰ, নৃত্যৰ, ধোবা, হাড়ি আদিৰ উল্লেখ মন কৰিব লগীয়া। নট আৰু যোগীসকলৰ কথা যেন অলপ হেয় ভাব ৰাখি কোৱা হৈছে। ৰাম বনবাসলৈ যাওঁতে তেওঁৰ পিছত লৰ ধৰা লোকসকলৰ ভিতৰত শিৱৰ ভকত যোগীৰ চিত্ৰ—

যোগীৰ কান্ধত কানি-জুলি যত

হাতে দোৱাদশ কাঠি।

লৱৰস্তে লৱ- বস্তে পাছ চান্দে

হিয়ামানে গৈল ফাটি ॥

পাইলেক ভাগৰ ডোকণ কাষৰ

সৱে পৰি গৈল খসি।

মুখে শিৱ শিৱ স্মৰন্তে আতি

পলাইলা যত তপসী ॥

আস বুলি যোগী আছাৰি পেলাইল

পূজাৰ দেৱতামান।

পূজিবাক লাগি পাছে পাইবো দেৱ

খাকয় বেয়ে পৰাণ ॥

ঠায়ে ঠায়ে বাস্তব-বিক্ষুব্ধ কথা আৰু বিক্ষুব্ধে বায়-ৰূপে অৱতাৰ ধৰাৰ কথা থাকিলেও শৈৱ আৰু শাক্ত ধৰ্মৰ লগত কবি বিশেষভাৱে পৰিচিত যেন লাগে। শক্তি-পূজাত ছাগ বলি দিয়া প্ৰথাৰপৰা কন্দলিয়ে কেইবাঠাইতো ব্যৱহাৰ কৰা ‘অষ্টমীৰ ছাগ’ উপমাটি আহিছে। চণ্ডী আৰু ৰণ-চণ্ডীৰ উল্লেখ অনেক ঠাইতে আছে। মন্ত্ৰ, বক্ষা-মন্ত্ৰ আৰু গণপতি-ঘটৰ উল্লেখো ঠায়ে ঠায়ে পোৱা যায়। অস্ত্যেষ্টিক্ৰিয়াৰ অন্তৰ্গত আম-কাঠেৰে (আম-গাণ্ডি) শৱ দাহ কৰা, ‘খোচনিদাণ্ডি’ ব্যৱহাৰ কৰা, দশ-পিণ্ড, কাক-বলি, স্নান-বলি আদিৰ কথা জলপ বহলকৈ লিখা হৈছে। স্ত্ৰী-আচাৰৰ কথাও আছে। এই বিলাকৰপৰা কন্দলি বামাযণত এটি স্থানীয় গুৰুত্ব আৰোপিত হৈছে।

মাধৱ কন্দলিৰ বামাযণে বাস্তৱ জীৱন-পদ্ধতি, মনোৰম কথকতা আৰু সুকুমাৰ কবিতাবে আমাৰ মনত এটি আচ্ছাদৰ সৃষ্টি কৰে। তেওঁৰ ভাষাত কথ্য অসমীয়া ভাষাৰ এটি সাধু বা সাহিত্যিক ৰূপ প্ৰতিষ্ঠিতভাৱে দেখা পাওঁ। এই ভাষা সঙ্গীতেৰে মুখৰ; ৰূপক, উপমা, উৎপ্ৰেক্ষা আদি সহজ কাব্যালঙ্কাৰেৰে বিভূষিত। মাধৱ কন্দলিয়ে তেওঁৰ সুন্দৰ শব্দ চয়ন আৰু ভাষাৰ সাদৃশ্যিক গুণেৰে এইদৰে শব্দবোৰ আদি বৈকল্প কবিসকলৰ নিমিত্তে এটি বহল প্ৰকাশিকা-শক্তি-পূৰ্ণ ভাবৰ বাহন এৰি থৈ যায়। পিছৰ যুগৰ বামায়ণী সাহিত্যত মাধৱ কন্দলিৰ প্ৰভাৱ প্ৰসূত। দুৰ্গাবৰ কাৱ্যস্থ আৰু অনন্ত কন্দলিৰ বামাযণত মাধৱ কন্দলিৰ প্ৰতিফলি যথেষ্ট ব্যাপকভাৱে আছে। শব্দবোৰ আৰু মাধৱদেৱে মাধৱ কন্দলিক ভক্তিৰ গুচি প্ৰভাৱ সানি বৈকল্প সাহিত্যৰ শাৰীলৈ তোলা কাৰণে কন্দলি বামাযণৰ প্ৰচলন ‘কীৰ্ত্তন-ঘোষা’ ‘নাম-ঘোষা’ৰ দৰেই স্থায়ী হৈ বৈ গ’ল, পীতাম্বৰ কবি আৰু হৰিবৰ বিপ্লৱ ৰচনাৰ দৰে সি দুশ্ৰাপ্য হৈ নপৰিল। পিছৰ কালৰ ৰঘুনাথ মহন্তৰ বামায়ণৰ ওপৰতো সেই দেখি কন্দলিৰ প্ৰভাৱ পৰাটো স্বাভাৱিক এটি ঘটনা মাত্ৰ।

অসমীয়া সাহিত্যত আৰু এজন বা একাধিক মাধৱ কন্দলি থকাটো অজ্ঞান কবিৰ পাৰি। ‘দেৱজিত’, ‘তাম্ৰধ্বজৰ যুদ্ধ’ আৰু ‘পাতাল-কাণ্ড’ নামে তিনিখন পুথিত মাধৱ কন্দলিৰ ভণিতা আছে। পিছৰ দুখন জৈমিনীয়াস্বমেধৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত। কেয়োখন পুথিৰে ভাষা অৰ্ধাচীন আৰু অপ্ৰমাণী কবি মাধৱ কন্দলিৰ ভাষাৰ সৌন্দৰ্য-ৰহিত। গতিকে এই তিনিওখন উক্তবৈকল্প যুগৰ ৰচনা বুলি অনুমান হয়।

পৰিচয়

বৰ্তমানৰ প্ৰাপ্ত 'লহ-কুশল বুদ্ধ'ৰূপৰা কবি হৰিবৰ বিপ্ৰৰ বিষয়ে একো জানিব পৰা নাযায়। এইখিনি পুথিৰ দৰে 'জৈমিনীয়া-সংহ'ৰূপৰা পদ কবি লিখা 'বজ্জবাহনৰ বুদ্ধ'ৰ লেখকৰ নামো হৰিবৰ বিপ্ৰ। সম্প্ৰতিকালৈ দুয়োখন পুথি একেজন হৰিবৰ বিপ্ৰৰ দ্বাৰা ৰচিত বুলি ধৰি লোৱা হৈছে। আৰু এই ধাৰণা সম্বৰ্ণন কৰিব দুয়োখনিৰ বিষয়-বস্তু আৰু ৰচনা-ৰীতিয়ে। 'বজ্জবাহনৰ বুদ্ধ'ত হৰিবৰ বিপ্ৰই তেওঁৰ পৃষ্ঠপোষক ৰজা দুৰ্গভমাৰাণ্যৰ নাম এইদৰে উল্লেখ কৰিছে—

অন্ন অন্ন নৰপতি দুৰ্গভমাৰাণ্য ৰাজ্য কামপুৰে ভৈলা বীৰবৰ।

সপুত্ৰ ৰাক্ষসে যেনে হুখে ৰাজ কৰন্তোক জীৱন্তোক সহস্ৰ বৎসৰ ॥

তাহান ৰাজ্যত থিত সামুজ্জয়-মনোৱীত অশ্বমেধ বিৰচিত সাৰ।

বিপ্ৰ হৰিবৰ কই গোঁৱীৰ চৰণ সেই পদবন্ধে কৰিলা প্ৰচাৰ ॥

'প্ৰহ্লাদ-চৰিত্ৰ' ৰচয়িতা হেম সৰস্বতীয়েও 'কমতা যন্ত্ৰল দুৰ্গভমা(ম)ণ'ক প্ৰশংসা কৰিছে আৰু তেওঁৰ বিবিধ পুৰাণৰ ডাঙনিত, 'হৰ-গৌৰী-সখান'তো 'কামতা কুশনে নিজ গ্ৰাম' বুলি উল্লেখ কৰিছে। 'অন্নত্ৰ-বৰ'ৰ কবি কবিৰস সৰস্বতীয়ে দুৰ্গভমাৰাণ্য আৰু তেওঁৰ পুত্ৰ ইন্দ্ৰমাৰাণ্যৰ কথা কৈছে। এইদ্বাৰে তিনিজন অসমীয়া কবিৰ উল্লিখিত কমতাৰ ৰজা দুৰ্গভমাৰাণ্য একেজন লোক বুলিয়ে বৰ্তমানলৈকে ধৰি লোৱা হৈছে; আৰু এই দুৰ্গভমাৰাণ্যক শত্ৰুদেৱৰ বচনা আৰু তেওঁৰ চৰিত্ৰসমূহত উল্লিখিত, তেওঁৰ উপৰি-পুৰুষ চণ্ডীবৰক আনি কামৰূপত প্ৰতিষ্ঠা কৰোঁতা, কামৰূপৰ ৰজা দুৰ্গভমাৰাণ্যৰে একে বুলি ধৰি লৈ তেওঁৰ কাল নিৰূপণ কৰিবৰ যত্ন কৰা হৈছে।

জ্ঞানাত্মাৰ বৰুৱাই চণ্ডীবৰ এই দেশলৈ অহাৰ সময় ১২২০ শক আৰু শিৰোমণি কুঞ্জা হোৱাৰ সময় ১২৫০-৬০ শক বুলি অনুমান কৰিছে। এড'ৱাৰ্ড গেইটে তেওঁৰ *History of Assam*-অৰ প্ৰথম সংস্কৰণত (১৯০৫ ছন, পৃ. ৪১) দুৰ্গভমাৰাণ্য প্ৰমোদন শতিকাৰ শেষভাগৰ কমতাৰ ৰজা হ'ব পাৰে বুলি কৈছিল; কিন্তু বিত্তীয় সংস্কৰণত (১৯২৬ ছন, পৃ. ৩৯) সেই কথা শুচাই দুৰ্গভমাৰাণ্যৰ নাম দাঙি ৰাখিছে। কালিৰাম মেধি ডাঙৰীয়াই হেম সৰস্বতীৰ 'প্ৰহ্লাদ-চৰিত্ৰ'ৰ পাতনিত (১৯১৪ ছন) ১৪৪৯ খ্ৰীষ্টাব্দৰ শত্ৰুদেৱৰ জন্মবৰ্ষা পূৰ্ব্বত ৫০ বছৰ পিছুৱাই ধৰি চণ্ডীবৰৰ কথা দুৰ্গভমাৰাণ্যৰ সময় উলিয়াইছে

১২৪২ খ্ৰীষ্টাব্দ। আন আলোচনাৰ পিছত দেখিছে বাদশ্ব শতাব্দীৰ শেষ বা ত্ৰয়োদশ শতাব্দীৰ আগভাগকে তুৰ্গুজ্জাৰাৱণৰ সময়-কাল নিৰ্দেশ কৰিছে। কনকলাল বৰুৱা ডাঙৰীয়াই দেখিব পৰাতিবেই কিন্তু অলপ কঠোৰভাৱে সময়ৰ লেখ কৰি তুৰ্গুজ্জাৰাৱণৰ সময় চতুৰ্দশ শতিকাৰ দ্বিতীয় পাদ (১৩৩০-১৪৩০) বুলি ঠিক কৰিছে। ডক্টৰ বাণীকান্ত কাকতিয়ে আকৌ তুৰ্গুজ্জাৰাৱণৰ কাল ধৰিছে ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ শেষ কিবা চতুৰ্দশৰ আগ ভাগ।

আনফালে, চতুৰ্দশৰ সময়সাময়িক তুৰ্গুজ্জাৰাৱণৰ বাহিৰেও পঞ্চদশ শতিকাত দ্বিতীয় এক তুৰ্গুজ্জাৰাৱণ বজা থকাৰ প্ৰমাণ শুক-চৰিত্ৰসমূহেই দিয়ে। এই তুৰ্গুজ্জাৰাৱণৰ ৰাজত্বৰ ধ্বংসৰ ওপৰতে বিশ্বসিংহই কোচ ৰাজশক্তি প্ৰতিষ্ঠা কৰে। ৰামানন্দ দ্বিজৰ শব্দ-চৰিত্ৰত আছে, ৰজা তুৰ্গুজ্জাৰাৱণ অপুত্ৰক হৈ মৰাত বাৰ বছৰ দেশত অৰাজকতা হয় আৰু তাৰ পিছতে বিশ্বসিংহৰ অনুস্থান ঘটে। 'শুক-চৰিত্ৰ-কথা'তে বিশ্বসিংহ গৰখীৱাৰ নলৈ হোৱা সময়ত কামেশ্বৰ তুৰ্গুজ্জাৰাৱণ জীৱিত আছিল। ৰামচৰণৰ 'শব্দ-চৰিত্ৰ'তো তেনে ইঙ্গিতেই আছে। গুণাভিৰাম বৰুৱাই লিখিছে, 'কমতাপুৰৰ ৰজা তুৰ্গুজ্জাৰাৱণ বিশ্বসিংহই অনেক প্ৰবন্ধৰে আন ঠাইলৈ নি লোৱালে।' এনেভাৱে দেখা যায়, পঞ্চদশ-যোড়শ শতিকাৰ দোমোজাত কমতা-কাৰকপত তুৰ্গুজ্জাৰাৱণ নামৰ এজন দ্বিতীয় ৰজা আছিল।

ত্ৰয়োদশ-চতুৰ্দশ শতিকাৰ প্ৰথম তুৰ্গুজ্জাৰাৱণ আৰু পঞ্চদশ-ষোড়শৰ দ্বিতীয় তুৰ্গুজ্জাৰাৱণ—এই দুজনৰ কোনজনৰ লগত হেম সৰস্বতী, হৰিবৰ বিপ্ৰ আৰু কবিশঙ্কৰ সৰস্বতীৰ সম্পৰ্ক? কবিশঙ্কৰ সৰস্বতীয়ে তুৰ্গুজ্জাৰাৱণৰ পুত্ৰ ইন্দ্ৰনাৰাৱণ বজাৰ স্পষ্ট উল্লেখ কৰিছে। নগেন্দ্ৰনাথ বৰুৱে ডেক্টৰ *Social History of Kamarupa*-ত কবিশঙ্কৰ যি বংশলতা দিছে, তাৰপৰাও দেখা যায় কবিশঙ্কৰ সৰস্বতী চতুৰ্দশৰ আৰু প্ৰথম তুৰ্গুজ্জাৰাৱণৰ সময়সাময়িক হোৱা সম্ভৱপৰ। আনপিনে, হেম সৰস্বতী আৰু হৰিবৰ বিপ্ৰৰ লগত প্ৰথম তুৰ্গুজ্জাৰাৱণৰ সময়ৰ সম্পৰ্ক লৈ কোনো কথা খাটাইকৈ কোৱা টান।

ৰমানন্দ দ্বিজৰ বংশীগোপালদেৱৰ চৰিত্ৰত 'ব্যাভ্ৰপিতা গ্ৰামেশ্বৰ' এজন পণ্ডিত আৰু কবি হৰিবৰ বিপ্ৰৰ কথা আছে। এই হৰিবৰ বিপ্ৰৰ মধ্যম পুত্ৰ হুঁই বা বলভদ্ৰৰ পুত্ৰ বংশীগোপালদেৱ। চৰিত্ৰখনৰ সম্পাদকীয়া পাতনিও

১. ডক্টৰ সুৰ্ভূষাৰ তুৰ্গুজ্জাৰাৱণ সম্পাদিত 'অৰ্শম বুৰঞ্জী'ত (১৯৪০) এজন কমতেশ্বৰ তুৰ্গুজ্জাৰাৱণৰ কথা আছে। হেম সৰস্বতী সম্পাদিত আলোচনা চাওক।

আমি চৰিত্ৰৰ হৰিবৰ আৰু যুদ্ধ-কাব্য দুখনিৰ কবি হৰিবৰ, দুইকে এক কৰি দেখুৱাবৰ যত্ন কৰিছিলো। চৰিত্ৰৰ ‘ভাৰত পুৰাণ পদ’ কথাটোও এই দুখনি ৰচনাৰ গাতে বিশেষকৈ খাপ খাই পৰা যেন লাগে। আনহাতে ‘লৱ-কুশৰ যুদ্ধ’ৰ হৰিবৰ বিপ্ৰক দ্বিতীয় দুৰ্গভ্ৰনাৰায়ণৰ সমসাময়িক বুলি ধৰিলে চৰিত্ৰৰ হৰিবৰ বিপ্ৰৰ লগত তেওঁক একেজন লোক বুলি ধৰাত আপত্তিৰ কোনো কাৰণ থাকিব যেন নালাগে। তেনেহ’লে হৰিবৰ বিপ্ৰ পঞ্চদশ শতিকাৰ শেষ ভাগৰ কবি হ’ব। ব্যাভ্ৰপিণ্ডা গ্ৰাম ক’ত, বুজিব পৰা নাযায়। কিছু দিনৰ আগতে উত্তৰ লখীমপুৰত দুখন তামৰ ফলি পোৱা হৈছিল ১৩১৪ আৰু ১৩২৩ শকৰ। তাৰে এখনিত লখীমপুৰ অঞ্চলৰ ব্যাভ্ৰমাৰি নামৰ এখন গাঁৱৰ উল্লেখ আছে। এই ব্যাভ্ৰপিণ্ডা আৰু ব্যাভ্ৰমাৰি একে বুলি ভাবিবৰ বিশেষ কাৰণ দেখা পোৱা নাই। চৰিত্ৰৰ বৰ্ণনাৰপৰা ব্যাভ্ৰপিণ্ডা বৰ্তমান মধ্য অসমৰ কোনো ঠাইত হ’ব যেন লাগে।

হৰিবৰ বিপ্ৰই যদিও জৈমিনিৰপৰা ৰাম-কথা পদত ৰচনা কৰিছে, তেওঁ ‘গৌৰীৰ চৰণ’ সেৱা কৰালৈ চাই তেওঁক শাক্ত বুলি জ্ঞান কৰিব পাৰি। কবিৰ বিষয়ে ইয়াতকৈ অধিক কোনো কথা এতিয়ালৈকে পোৱা হোৱা নাই। হৰিবৰ বিপ্ৰই ‘চোৰ’ আৰু ‘কুৰা’ নামৰ দুবিধ চোৰাংচোৱাৰ উল্লেখ কৰিছে, এই দুবিধ বিশেষকৈ ‘চোৰ’ৰ কথা আহোম ৰাজত্বৰ বুৰঞ্জীত অনেক ঠাইত পোৱা যায়। যদি ব্যাভ্ৰপিণ্ডা গ্ৰাম তাম্ৰকলিৰ ব্যাভ্ৰমাৰি বা সেই অঞ্চলৰ কোনো গাঁও হয়, তেতিয়া হ’লে হৰিবৰ বিপ্ৰ দুৰ্গভ্ৰনাৰায়ণৰ কন্যতা ৰাজ্যৰ উপৰি কোনো সময়ত লখীমপুৰ অঞ্চল নহ’লেও আহোম ৰাজ্যত বাস কৰিছিল বুলি ধৰিব পৰা যায়।

লৱ-কুশৰ যুদ্ধ

মহাভাৰতৰ আদিপৰ্বত আছে, ব্যাস মুনিয়ে শ্ৰমন্ত, জৈমিনি, পৈল, শুক আৰু বৈশম্পায়ন নামে তেওঁৰ পাঁচজন শিষ্যক মহাভাৰত লিখায়, আৰু তেওঁলোক পাঁচজনে একোখনকৈ সংহিতা ৰচনা কৰি উলিয়ায়। এই উক্তিৰমতে জৈমিনি ঋষিয়েও মহাভাৰতৰ এখনি সংহিতা লিখে। কিন্তু জৈমিনি-ভাৰতৰ এতিয়ালৈকে আনুমেয়িক-পৰ্ব ৰাজ পোৱা গৈছে; আন কোনো পৰ্বৰ সন্দেশ পাবলৈ নাই। বাহিৰত দেখাত জৈমিনিৰ আনুমেয়িক-পৰ্ব মহাকাব্য মহাভাৰতৰ অংশ যেন হ’লেও ইয়াত পুৰাণসমূহৰ দৰে এটি (বৈষ্ণৱ) সম্প্ৰদায়ৰ মতবাদৰ প্ৰৱলতা দেখা পোৱা যায়।

অৰ্জুন আৰু ভেষ্ঠৰ পুত্ৰ বত্ৰবাহনৰ যুদ্ধৰ বৰ্ণনাৰ মাজতে জৈমিনি ৰাখিয়ে কুশ আৰু লৱৰ লগত বাঘচক্ৰ আদিৰ যুদ্ধৰ কথা তুলনাৰ ছলতে উল্লেখ কৰে,—

সংগ্ৰামম্ভৱাত্মজান্ বত্ৰবাহন-পাৰ্শ্বৰোঃ ।

যথা কুশস্ত বামস্ত ৰাজিমেধহস্যে ধৃতৈ ॥

তেতিবা জনমেজয়ে সেই বিষয়ে বহল প্ৰশ্ন কৰিছে আৰু সেই ছলতে জৈমিনি ৰাখিয়ে ৰাৱণ-বধৰ পিছৰেপৰা বাম-কথা চমুকৈ আৰম্ভ কৰিছে, বাম আৰু কুশৰ যুদ্ধৰ কথা বিস্তৃতভাৱে বৰ্ণাইছে। এই কাহিনীয়ে জৈমিনিৰ অন্ত্যমেধ-পৰ্বৰ পঞ্চবিংশ অধ্যায়ৰপৰা ষট্ৰিংশ অধ্যায়লৈকে বিয়পিছে। তাৰ পিছত জৈমিনিয়ে পুনৰ অৰ্জুন-বত্ৰবাহনৰ যুদ্ধৰ বৰ্ণনাত ৰখিছে। ষট্ৰিংশ অধ্যায়ৰ শেষত জৈমিনিয়ে লৱ-কুশৰ আখ্যানৰ মহিমা-প্ৰসঙ্গত কৈছে, ‘বান্ধীকিয়ে পিতা-পুত্ৰৰ এই যুদ্ধ বৰ্ণোৱা নাই, যদি বৰ্ণনা কৰিলেহেঁতেন এই পৃথিৱী কৰুণাৰ সাগৰত বুৰ গ’লহেঁতেন।’

হৰিবৰ বিপ্ৰই এই কৰুণ-ভয়ঙ্কৰ যুদ্ধৰ কাহিনীকে জৈমিনিৰপৰা ভাঙি উলিয়াইছে। তেওঁ অৰ্জুন-বত্ৰবাহনৰ যুদ্ধৰ পদো ৰচনা কৰিছে একেখনি সংস্কৃত পুথিৰ আলমতে। হৰিবৰৰ ‘লৱ-কুশৰ যুদ্ধ’ৰ প্ৰাৰম্ভতে জনমেজয়ে দুই যুদ্ধৰ কথা লৈ জৈমিনিক কৈছে—

দুযো কথা শুনিবাব মোৰ মনে লাগে ।

তথাপিতো ৰাম-কথা কহিয়োক আগে ॥

ইয়াৰপৰা এনে অনুমান কৰিব পাৰি—হৰিবৰ বিপ্ৰই ‘বত্ৰবাহনৰ যুদ্ধ’ ৰচনা কৰাৰ আগতেই ‘লৱ-কুশৰ যুদ্ধ’ লিখে।

হৰিবৰ বিপ্ৰই কাহিনীৰ বিৱৰণত মূল সংস্কৃতৰপৰা আঁতৰি যোৱা নাই। কিন্তু ঠায়ে ঠায়ে তেওঁ কথাবোৰ সংক্ষেপ কৰিবৰ বাবে যত্ন কৰিছে। এই প্ৰসঙ্গত তেওঁ এটি অৰ্থপূৰ্ণ উক্তি কৰিছে।—

কাহাৰো হৰিষ পদে গ্লোক এক গৈল

কাহাৰো হৰিষ বিপ্ৰিত লজ্জা থৈল ॥

সৱাৰো আনিয়া সাৰ বিপ্ৰ হৰিবৰ ।

বোলে অন্ত্যমেধ-যজ্ঞ পদ কচিকৰ ॥ ৭৫

জৈমিনিৰ দৰেই তেওঁ ৰামে ৰাৱণক বধ কৰি অপহৃত সীতাক উদ্ধাৰ কৰা আৰু সীতাক অগ্নিত পৰীক্ষা কৰা; লক্ষ্মণ, হনুমান, বিভীষণ আদিয়ে বাঘ অঘোৰ্যাটলৈ ব্ৰী অহা কথাৰ উল্লেখ যাজ্ঞ কৰি বশিষ্ঠ আদি ঋষিকল, কৌশল্যা,

কৈকেৱী, হুমিঞা আৰু ভৰতে বাহ-সীতা লক্ষণক আদৰা বৰ্ণাইছে। এনে বৰ্ণনাত দুই-এটি সৰু-জ্বৰা বিশেষ বৰ্ণনা বাদ পৰি গৈছে। আনফালে আকৌ, কথাৰ ধাৰ চিনাকি বা বকৱা হুঁতিয়েদি বোৱাবলৈ বন্ধ কৰি দুই-এটি কথাত নতুন ভাঁজ দিছে। সীতাৰ গৰ্ভ-ধাৰণৰ পৰ্ব্ব মহাভাৰত পুংসৱন উৎসৱৰ বৰ্ণনাতো আমাৰ কবিয়ে ঠায়ে ঠায়ে নতুন বোল সানিছে। সেইদৰে ৰামে পঞ্চ-দেৱতাক পূজা কৰা, ভৰতে পূৰ্বৰ মহন্ত ৰজাসকলক জুৰি গীত (জোৰা-নামৰ আৰ্হিৰে ?) গোৱা সূৰ্য্যৰ আৱৰণেৰে সীতাৰ গৰ্ভ চক্কা, জনকে ৰাম-সীতাৰ চুলিৰ আগ গোটাই পানী ঢলা, বশিষ্ঠই ৰামক দক্ষিণা দিবলৈ জনকক দিহা দিয়া—এইখিনি বৰ্ণনাটিত নতুন স্পৰ্শ। এনেবোৰ সেই কালৰ অসমীয়া পুৰন-বিয়াৰ অঙ্গ হ'ব পাৰে।

হৰিবৰ বিপ্ৰেই ৰাম-সীতাৰ নিন্দা গোৱা ধোবা আৰু তাৰ বৈপ্লৱিকৰ সৰু কাহিনীটোত সিহঁতে কাজিয়া কৰা আৰু ধোবাই শহৰেৰে প্ৰতি নিতান্ত কচি-বিৰাজিত ভাষা ব্যৱহাৰ কৰাৰ বহু দি অলপ পৰিমাণে নাটকীয় কৰি তুলিছে। সাধাৰণ পাঠক-শ্ৰোতাৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰাখিয়ে এই চিত্ৰটি বহুগোৱা হৈছে। ধোবাৰ কথাৰ ওপৰত মন্তব্য কৰি চৰে কৰা ৰামৰ উদাৰ চৰিত্ৰৰ প্ৰশংসা (ঈজ. ২৬.৪৮-৫১) হৰিবৰে বাদ দিছে। কিন্তু চৰেৰ সন্মত শুনাৰ পিছত হোৱা ৰামৰ মনৰ খেদ তেওঁ কেইফাকিয়ান ছবি ছন্দত মনোগ্ৰাহী কৰি পেলাইছে।

সীতা আৰু লক্ষণ গন্ধাৰ তীব্ৰত উপস্থিত হোৱাৰ ছেগতে হৰিবৰে মূলৰ জৰু, আত্ম, চম্পক, পুলিন্দ আদি বাৰবিশ গছৰ নামৰ ঠাইত ছাৰে তিনিবুৰিৰো অধিক ফুলে-ফালে জাতিকাৰ গছৰ নাম একালৰপৰা ছন্দত বান্ধি এখন ডাঠ হাবিৰ আভাস দিবৰ বন্ধ কৰিছে। ইপিনে কিন্তু, গন্ধা পাৰ হৈ পোৱা অৰণ্যক অধিক ভয়ানকতা আৰু সেই অৰণ্যৰ মাজত ৰুহি, ৰুহি-পক্ষী, ৰুহিকুমাৰ আৰু অগ্নিহোত্ৰৰপৰা ওলোৱা ধোঁৱা নেদেখি হোৱা সীতাৰ মনৰ আকুলতা মূলৰ দৰে হৰিবৰে পৰিষ্কাৰ কৰি তুলিব পৰা নাই। লক্ষণে ৰামৰ সীতা-নিৰাসন আত্ম প্ৰকাশ কৰাৰ পিছত সীতাৰ ৰুদ্ৰ-বিদাৰক বিষাদ-বাণী আৰু বনৰ অজ্ঞান পশু-পক্ষীৰে সহায়ত্ব দি দেখুওৱা দৃশ্যৰ কাৰুণ্য হৰিবৰৰ পদত দুৰ্বল হৈ পৰিছে।

‘মোৰ বনৰপৰা ঘূৰি অহা বান্ধীকিৰক আশ্চৰ্য্যান্বিত ‘ছাজচয়ে’ সীতাৰ দুটা খজা ল’ৰা জন্ম হোৱাৰ সন্মত দিয়া হৰিবৰৰ উদ্ভাৱন। আনফালে তেওঁ মূলৰ

কুল আৰু লৱৰ চূড়াকবণ, মূৰীবন্ধন, উপনয়ন আদি সংকাৰৰ কথা এৰি গৈছে। শত্ৰুৱৰ সৈন্ত আৰু শত্ৰুৱৰ লগত লৱৰ যুদ্ধৰ বৰ্ণনা মূলৰ দৰেই তৱতৰ। শত্ৰুৱৰ হালধীয়া গুৰু-পত্ৰ-অলঙ্কৃত শৰৰ চোটত লৱ নমৰি মাথ্ৰ মূৰ্ছিত হোৱাৰ কাৰণ হৰিবৰে স্বকীয়ভাৱে দিছে—“বিকু-অংশ হেতু তাৰ বৈলেক পৰাণ।” তুলসি ছন্দৰ কুলৰ বণ-সজ্জা আৰু স্পৰ্ধা-বাণীত সজীৱতা অলুঙৰ কবিতা পাৰি; কোনো ঠাইত ‘বেলাড্’ কল্পিতাৰ ব্যৱহাৰে যেন সাৰ পাই উঠে। কুল কুলক লৱৰ যুদ্ধৰ বৰ্ণনাবোৰত সাধাৰণতঃ মূলৰ ঐতিহ্য হেৰোৱা নাই। ঠাৱে ঠাৱে মাথোন হৰিবৰে বৰ্ণনা সৰল আৰু চমুকৈ কৰিছে, কিবা বীৰসকলৰ স্পৰ্ধা-বাক্যত থককা-জড়তা ভাষাৰ প্ৰয়োগ কৰি তাক সৰল কৰিছে। লক্ষ্যে শত্ৰুৱক বন্ধা কবিতালৈ গৈ বৃষ্টি নহাৰ বাবে লক্ষ্যৰ ওচৰলৈ বাঘচক্ৰই নৃত পাটোতে বসবাসৰ বেলা গৰ্জৱতী সীতাৰ স্তুটা ল’ৰা হ’ব পাৰে বুলি কৰা সন্দেহ হৰিবৰৰ সৃষ্টি।

মুঠতে, হৰিবৰ বিপ্ৰই সাধাৰণ পাঠক-শ্ৰোতাৰ কচি অলুৱাৰী লৱ-কুলৰ যুদ্ধৰ কাহিনী সৰল কৰি ডাঙি উলিয়াইছে। কেইবাশও বছৰীয়া এই আখ্যানটিত পাঠক নানা ধেমেলিয়া ঘটনা অতি সজল; বিশেষতঃ শেষ অংশত আমি হৰিবৰৰ কুলৰ বচনা কিমান অধিকলভাৱে পাইছো, সি অতি সন্দেহৰ বিষয় হৈ বৈছে। প্ৰাক্‌শব্দৰ সাহিত্যত প্ৰচাৰৰ ভাব নাছিল-বাবে তেনে উপদেশৰ আৱশ্যক নাছিল, আৰু ‘অপ্ৰমাদী’ মাত্ৰ কল্পনাৰ বচনা ভক্তি-সাহিত্যৰ অন্তৰ্গত কৰি ল’ব লগীয়া হৈছিল। সেইদৰে প্ৰাক্‌শব্দৰ আন আন বচনাতো অসমৰ দিগ-দিগন্ত জুৰি পৰা ভক্তি-ধৰ্মই পৰণ বুলাইছিল বুলি সন্দেহ হোৱা স্বাভাৱিক। ‘লৱ-কুলৰ যুদ্ধ’ৰ ভণিতা সমূহতো তেনে স্পৰ্ধাৰ অলুঙৰ হয়।

বক্ৰবাহনৰ যুদ্ধ

হৰিবৰ বিপ্ৰই ‘বক্ৰবাহনৰ যুদ্ধ’ৰ আখ্যান ভাগৰ আৰু ত্ৰিভাঙ্গনা-পুৰ বক্ৰবাহনৰ যুদ্ধৰ কাহিনী জৈমিনীয়াখণ্ডৰ ১২-১৪ আৰু ৩৭-৪০ অধ্যায়বৰণা আৰু মাহীমতীপুৰৰ বজা নীলমৰজ আৰু বাণী জালাৰ কাহিনী ১৪-১৫ অধ্যায়বৰণা গ্ৰহণ কৰিছে। কাব্যৰ প্ৰয়োজন অনুসাৰে দুই-দীৰ্ঘ কবিতা বাহিৰে কবিতা মূল কাহিনীৰ বিশেষ সাল-সলনি কৰা নাই। মূলতঃ সজলৰ বৰ্ণনা আছে, কিন্তু কাব্যত তাক বাদ দিয়া হৈছে। ভোগৱতী বদীৰ পাৰৰ হাটকেওৰ শিৱলিঙ্গৰ প্ৰসঙ্গই সাধাৰণ পাঠকক অৱশিষ্টাত পেলাব বুলি তাকো এৰিছে। বিভিন্ন

পৰিস্থিতিক ঘূৰুৱা চিত্ৰকল্প আৰু উপমাৰে সহজবোধ্য কৰি তোলা হৈছে। যুদ্ধৰ বৰ্ণনাত হৰিবৰ বিপ্ৰই প্ৰায় মূলকে অম্লসৰণ কৰিছে। বিভিন্ন অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰৰ সংখ্যাত কিছু হেৰ-ফেৰ আছে যদিও সেইবোৰৰ বাবে কবিতাকৈ লিপিকাৰসকলে যেন অধিক দায়ী। প্ৰহ্মাৰ কাম-শৰ প্ৰযোগৰ ভয়ঙ্কৰ বৰ্ণন। হৰিবৰ বিপ্ৰই কিছু মুহূৰ্ত্তে দিছে। জৈমিনীয়াশ্বমেধৰ অজস্ৰ ডাকিনী-যোগিনীৰ, পিশাচ-যক্ষ, ব্ৰহ্মগ্ৰহ আদিৰ ঠাইত হৰিবৰ বিপ্ৰই মাত্ৰ এবাৰহে ডাকিনী-যোগিনীৰ উল্লেখ কৰিছে। গোটেই কাব্যখনত মাত্ৰ বজ্ৰবাহন আৰু বৃষকেতুৰ মাজত হোৱা যুদ্ধৰ বৰ্ণনাতহে কবি মূলৰপৰা কিছু দূৰ আঁতৰি আহিছে। অৰ্জুনলৈ নিক্ষেপ কৰা অৰ্ধচন্দ্ৰ বাণৰ বৰ্ণনা জৈমিনিটকৈ বহলভাৱে দিছে। ফলত পাঠকৰ মনত এই ভয় লগা ঘটনাৰ কল্পনা আৰু গভীৰতৰ হৈছে।

জৈমিনীয়াশ্বমেধত অৰ্জুনে বজ্ৰবাহনৰ হাতত তেওঁৰ মহা মহা বীৰ সৰহ-ভাগকে যেতিয়া নিহত হোৱা দেখিলে, তেতিয়া তেওঁ বৃষকেতুৰ আগত শোক কৰি, অশ্বমেধ যজ্ঞৰ আন বাকী থকা কামবোৰ কৰিব নোৱাৰিব, আৰু যজ্ঞ সমাধা হোৱাৰো আশা নাই বুলি আক্ষেপ কৰিছে। কিন্তু হৰিবৰ বিপ্ৰৰ কাব্যত অৰ্জুনে সেই কথা কৈয়ে ক্ষান্ত থকা নাই, তেওঁৰ অতীত কীৰ্ত্তিলৈ উভতি চাই কৰুণভাৱে বিলাপ কৰিছে। অৰ্জুনৰ শোক-গাথা-ৰচনাত কবি কৃতকাৰ্য হৈছে। শোকৰ গভীৰতা চিত্ৰিত কৰিব পৰা ক্ষমতাও যিদৰে কবিয়ে দেখুৱাইছে, সেইদৰে আনন্দ-মুখৰ হাস্ত-মুখৰ ভাবৰ ছবিও তেওঁ ফুটাই তুলিবলৈ সমৰ্থ হৈছে। অৰ্জুনৰ হাতত বজ্ৰবাহনৰ আবাসমৰ্গৰ বৰ্ণনাত কবিয়ে আনন্দময় পৰিৱেশৰ সৃষ্টি কৰিছে। আৰু মূলত নথকা সম্ভেও প্ৰচলিত সকলোবোৰ বাহু-যন্ত্ৰৰ উল্লেখ কৰি নৃত্য-গীতৰ বৰ্ণনা সম্পূৰ্ণ কৰি তুলিছে। মণিপুৰত বিজয়োৎসৱৰ বৰ্ণনাও কবিয়ে নিজস্বভাৱে দিছে। জৈমিনিৰ মণিপুৰ চিত্ৰাঙ্কন হৰিবৰৰ হাতত ব্যাপক আৰু বৰ্ণোজ্বল হৈ উঠিছে। মূলৰ কেইটিমান চৰাই আৰু পত্ৰৰ ঠাইত জাক জাক চৰাই-পত্ৰৰ অৱতাৰণা কৰিছে। প্ৰাচীৰ-চিত্ৰৰ দেৱ-দেৱী আৰু নাৰীৰ সংখ্যাও বঢ়াইছে।

বাহুদেৱ কৃষ্ণৰ পূজাৰ শ্ৰেষ্ঠত্ব-প্ৰতিপাদনেই মূল জৈমিনি ভাৰতৰ এটি ঘাই উদ্দেশ্য। কৃষ্ণদেৱৰ সৰ্বদলন বীৰত্ব, পাপনাশন শক্তি আৰু সৰ্বপ্ৰকাৰে শ্ৰেষ্ঠত্ব অনেক ঠাইত ঘোষণা কৰা হৈছে। হৰিবৰে এনে প্ৰসঙ্গৰ স্নোৰসমূহৰ যথাস্থান ভাঙনি দি কৃষ্ণধৰ্মৰ গৌৰৱ প্ৰচাৰ কৰিছে। ইবোৰত প্ৰায় নৱবৈষ্ণৱ যুগৰ নাথৰ্ধৰ্ম-মহিমা-প্ৰচাৰৰ উৎসাহ উদ্দীপিত হৈ উঠিছে।

তাত্ত্বিকৰ যুগ

বিপ্ৰ হৰিবৰৰ তৃতীয় এখনি যুদ্ধকাব্য সম্প্ৰতিকে পোৱা গৈছে। সেইখনি হ'ল জৈমিনীয়াস্বমেধৰপৰা কথা-বস্ত্তৰে ৰচিত 'তাত্ত্বিকৰ যুদ্ধ'। ঋতুভাৱে পোৱা এই ৰচনাটি গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ প্ৰকাশিত বক্তব্যাহনৰ যুদ্ধৰ লগতে জোৰা দি ছপোৱা হৈছে। পুথিখনৰ ৰচনালৈলী পূৰ্বৰ দুখনৰ অনুরূপ, কিন্তু পুথিখনৰ পাঠ অপ্ৰশস্ত হোৱাত তাৰ সৌন্দৰ্য বৰ্ধিতকৈয়েই ক্ষত হৈ পৰিছে। ইয়াৰ কাহিনী-অংশ বক্তব্যাহনৰ যুদ্ধত বৰ্ণিত অজুৰ্নৰ দিগ্বিজয়ৰ প্ৰসাৰণ মাত্ৰ। মণিপুৰ মগৰৰপৰা যজ্ঞৰ ঘোঁৰা লৈ মাধৱ আৰু ধনঞ্জয় ময়ূৰধ্বজ ৰজাৰ বাণপুৰ (বত্ৰপুৰ) নগৰত প্ৰৱেশ কৰিলে। ময়ূৰধ্বজে ইতিমধ্যে ছটা অশ্বমেধ যজ্ঞ সমাপন কৰি সপ্তম এটাৰ কাৰণে পুত্ৰ তাত্ত্বিকৰ লগত ঘোঁৰা মেলিছে। দুই ঘোঁৰা লগা-লগি হোৱাত তাত্ত্বিকৰ পাণ্ডৱ দলৰ অনিৰুদ্ধ, বুধকেতু, সাত্যকি, বক্তব্যাহন আদি আৰু শেষত যুদ্ধত প্ৰবৃত্ত কৃষ্ণ আৰু অজুৰ্নকো বীৰত্ব প্ৰদৰ্শন কৰি যুঁহা নিয়ালে। কৃষ্ণ আৰু অজুৰ্নে ব্ৰাহ্মণ আৰু শিল্পৰ বেশ ধৰি ময়ূৰধ্বজ ৰজাৰ আগত দেখা দি ছল-যুদ্ধৰে ধূমিষ্টৰৰ ঘোঁৰা মুক্ত কৰিলে। ৰচনাটিৰ বিষয়-বস্ত্ত ইমানেই। হৰিবৰৰ প্ৰথম দুখন যুদ্ধ-কাব্য পঢ়াৰ পিছত পাঠকে ইয়াত আৰু বিশেষ সোৱাদ পাব লগীয়া নাথাকে, কিন্তু তেওঁৰ মনোৰম কথকতা ইয়াতো বৰ্ত্তমান। 'তাত্ত্বিকৰ যুদ্ধ'ৰ এখনি পুথিৰ ভণিতাত হৰিবৰ বিপ্ৰ, মাধৱ কন্দলি আৰু যুদ্ধৰ মাধৱ আৰু মাধৱদেৱ, তিনিওটা নামৰ ভণিতা আছে; পিছৰ নাম দুটা প্ৰেক্ষিপ্ত হ'ব লাগিব। গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পুথিৰ আৱদ্ধত কবিৰ নাম আছে হৰিদাস বিপ্ৰ বুলি।

জৈমিনীয়াস্বমেধৰপৰা লিখা 'স্বধন্বা-বধ'ৰ ভণিতাত আছে—“অশ্বমেধ কথা হৰিদাস বিপ্ৰ ভণে।” এই পুথিত 'কবি সৰস্বতী', 'ৰাম সৰস্বতী' নামো কোনো পুথিত পোৱা গৈছে। এইখনি পুথিও হৰিবৰ বিপ্ৰৰে নে কি, ভাবিব লগীয়া। হৰিবৰ বিপ্ৰই জৈমিনীয়াস্বমেধ সম্পূৰ্ণৰূপে ভাঙিছিলনে, কিবা ভাঙিবৰ আচনি কৰিছিলনে কি, সিও ভাবিবৰ বিষয়।

হৰিবৰৰ ভাষা আৰু ৰচনা-শৈলী সৰস আৰু সৰল। জুতুৱা খণ্ডকাব্য প্ৰয়োগত তেওঁক প্ৰাক্‌শব্দৰ কবিসকলৰ ভিতৰত মাধৱ কন্দলিৰ পিছতে ধৰিব লাগিব। তেওঁ পদ, দুলাড়ি আৰু ছবি ছন্দ মাত্ৰ ব্যৱহাৰ কৰিছে আন প্ৰাক্‌শব্দৰ কবিসকলৰ দৰেই। অকল প্ৰাক্‌শব্দৰ কবি বুলিয়েই নহয়, ৰচনাৰ সাধাৰণ সৌষ্ঠৱৰ স্তৰতো হৰিবৰ বিপ্ৰ অসমীয়া সাহিত্যৰ এজন ডাঙৰ কবি। তেওঁৰ ভাষা

বিশেষকৈ জতুয়া গুণত মনোহৰ; বৰ্ণনা প্ৰাঞ্জল আৰু সৰল। ছুই-এঠাইৰ কথা এৰি দি তেওঁৰ হুল্লৰ গতিও সাৰলীল। জৈমিনীয়াখম্বেৰণৰা আখ্যানৰ পদ ভাঙনি কৰা অসমীয়া কবিসকলৰ ভিতৰত তেওঁৰেই প্ৰথম আৰু প্ৰধান। তেওঁ একাধিক বিষয়ত সামঞ্জস্য থকা লৱ-হুল্লৰ বুদ্ধ আৰু বজ্জবাহনৰ বুদ্ধৰ কাহিনী আদি লৈ লুখনি বা অধিক সৰু কাব্য ৰচনা কৰিছে। লৱ-হুল্লৰ বুদ্ধৰ কাহিনী পিছৰ বুল্লৰ গজাবাম দাস নামে এজন কবিয়েও পদত লিখিছে। ইয়াৰ বাহিৰেও গজাদাস, জৱানীদাস আৰু লুৰুঝিৰায়ে জৈমিনি-ভাৰতৰ পাঁচালী কাব্য ৰচনা কৰে। এই প্ৰকাৰে দেখা যায়, অসমত জৈমিনিৰ ৰচনাৰ বিশেষ আদৰ আছিল, আৰু তাৰপৰা কেইবাজনো অসমীয়া কবিয়ে পদ-পুথি লিখে। এতিয়ালৈকে পোৱা জৈমিনিৰ ভাঙনি কেইখনৰ ভিতৰত হৰিবৰ বিপ্লৱ ভাঙনিৰ স্থান অতি বিশিষ্ট। আনফালে ৰামায়ণী কবিসকলৰ মাজতো হৰিবৰৰ ঠাই বেছি তলত নিশ্চয় নহ'ব। হৰিবৰে জৈমিনিৰ ওপৰত সম্পূৰ্ণ নিৰ্ভৰ কৰি তেওঁৰ সৰু কাব্য কেইখনি লিখিছে। তাৰ ভিতৰত তেওঁৰ লুকীয়া কাহিনী-পৰিৱেশ, চৰিত্ৰ-সৃষ্টি আদিৰ বাবে অৱকাশ পোৱা বা বিচৰা নাই। কিন্তু তেওঁৰ ৰচনা ছুটিত তেওঁৰ কাৰ্য হ'ল কাহিনী-কণ্ঠতা হিছাপে, আৰু তেওঁ সেই কাম বৈশিষ্ট্যেৰে সম্পাদন কৰিছে বুলি আমাৰ বিশ্বাস। ভট্টৰ কাকতিয়ে বধকাব্য আখ্যা দিয়া ৰচনা-শ্ৰেণীৰ ৰচয়িতাকৈ তেওঁ পথ-প্ৰদৰ্শকসকলৰ ভিতৰতে পৰিব।

হেম সৰস্বতী

পৰিচয়

এখ মাখোৰ পদৰ 'প্ৰহ্লাদ-চৰিত্ৰ' (প্ৰহ্লাদ-চৰিত্ৰ) নামৰ পুথিত কবিয়ে নিজৰ পৰিচয় দিছে এইদৰে,—

কমতা মণ্ডল মূলভাৰা[হ]ন বৃণবৰ অহুশাম ।

তাহান অজ্ঞাত কৰ সৰস্বতী দেৱবানী কতা নাথ ॥

তাহান তনয় হেম সৰস্বতী কৱৰ অহুজ ভাই ।

পদবন্ধে তেওঁ প্ৰচাৰ কৰিলা বাখন-পুৰাণ চাই ॥

জালিৰাম বেথি আদিয়ে হেম সৰস্বতীক উক্ত-প্ৰদোদৰণ কিবা পূৰ্ব-ভূৰূপ শক্তিকাৰ মূলভাৰাৰূপৰ সমলায়কি বুলি বিৱৰ্তন কৰিছে, কিন্তু ওপৰৰ পদবৰণা সেইটো স্পষ্টকৈ অহুদাস কৰা কঠিন। বৰং কৱ সৰস্বতীকহে মূলভাৰাৰূপৰ বাজৰ বাহুৰ আৰু তেওঁৰ কতা দেৱবানীৰ পুত্ৰ হেম সৰস্বতী পৰৱৰ্তী সোদা বুলি ভাবিব

পাৰি। সম্প্ৰতিকে ধুবুৰী মহকুমাৰপৰা পোৱা 'হৰ-গৌৰী-সখাদ' নামে এখনি হেম
সৰস্বতীৰ ভণিতা একা পুথিত কবিৰ বিষয়ে আৰু কিছু কথা পোৱা গৈছে।
কবিয়ে লিখিছে,—

ভূপ ভূপভনাৰাগণ পাজ পত্তপতি-হৃত [তান ?].

সৰ্বশাস্ত্ৰ-পতিত হুজান।

তাহান তময় চাৰি

ধমজয় আদি কবি

এম তৈল কুলত প্ৰধান ॥

অপৰ হেমন্ত কবি

হৰ-গৌৰী-পদ সেৱি

হেম সৰস্বতী তৈল [দাম]।

মতিত গভীৰ

গহীন হুখিব ধীৰ

কাযতা ভুৱন নিজ গ্ৰাম ॥

কিন্তু 'হৰ-গৌৰী-সখাদ'ৰ আন এঠাইত আকৌ কবিয়ে নিজকে ভূপভনাৰাগণ
মহাপাজ পত্তপতি আৰু তেওঁৰ ভাৰ্য্য হস্তাৱতীৰ চাৰি পুত্ৰৰ এজন বুলি কৈছে।
এই কথা বিচাৰ কবিলে আৰু ছন্দৰ ফালৰপৰাও চালে 'পাজ পত্তপতি-হৃত'
পাঠটো 'পাজ পত্তপতি তান' ব'লে ভাল হয়। তেতিয়া হ'লে হেম সৰস্বতী একে
হেমন্ত কবি কয়তাৰ মহাপাজ পত্তপতিৰ চাৰি পুত্ৰৰ এজন বুলি স্পষ্টকৈ বুজিব পৰা
যাব। কিন্তু সৰস্বতী কবিৰ মাতামহ। কবিৰ মাতৃৰ নাম দেৱানী নে হস্তাৱতী,
সেইটোহে ওপৰৰ দুই পুথিৰ উদ্ধৃতিৰপৰা স্থিৰ কৰা টান। কবিৰ শৈশৱক কৰ
আছিল কয়তাপুত্ৰ অৰ্থাৎ কয়তামণ্ডলৰ ৰাজধানীত। এই কয়তাপুত্ৰে পিছত
বিনসিংহই ৰাজধানী কৰিছিল। ভূপভনাৰাগণ সমসাময়িক হুখিবৰ বিজ্ঞাতক
হেম সৰস্বতীক এক পুৰুষৰ পিছৰ কবি বুলি কোৱাত বোধ কৰোঁ বিশেষ বাধা
নহ'ব। তাৰতী, কন্দলি আদিৰ দৰে সৰস্বতী পতিতৰ উপাধি-বিশেষ। কবিৰ
সৰস্বতী আছিল কায়স্থ। মাধৱদেৱৰ ককাক জনাৰ্জ কায়স্থৰো উপাধি আছিল
সৰস্বতী। এই উপাধিটোৰ অস্তিত্ব মন কৰিব লগীয়া। শত্ৰুচাৰ্যৰ অহুপাৰী
দশনানী সন্ন্যাসীসকলৰ এটি উপাধি সৰস্বতী। -কায়কপৰ কাৱয় কৃষ্ণা ত্ৰিপতি
সৰস্বতী শত্ৰুচাৰ্য সম্প্ৰদায়ৰ পুৰীত থকা গোৱৰ্দ্ধন বঠৰ সন্ন্যাসী আছিল বুলি
কথিত আছে। হেম সৰস্বতী আৰু কবিৰ সৰস্বতীৰ পূৰ্বপুৰুষসকলৰ পত্নী
সম্প্ৰদায়ৰ লগত কিবা সম্পৰ্ক আছিলনে, জনা নাযায়। ড° কৃষ্ণাৰ সম্পাদিত
অসম বুৰঞ্জীত (১৯৪৫) আছে চুইফু বজাৰ সমসাময়িক কয়তেৰেৰে মৌড়েশ্বৰ
ওচৰলৈ 'কয় সৰস্বতীৰ বেটা ৰাঘৱেও ভট্টাচাৰ্য নিতাই চাউলিয়া সহিতে পঠাই

দিলেক ১৪০১ শকত।' এই কব্ৰ সৰস্বতীৰ লগত হেম সৰস্বতীৰ পিতৃৰ একত্ব স্থাপন কৰিবলৈ গ'লে হেম সৰস্বতীক পঞ্চদশ শতিকাৰ শেষলৈ টানি আনিব লাগিব। কিন্তু আৰু এটি কথা এই প্ৰসঙ্গত উল্লেখ কৰিব পাৰি যে উক্ত অসম বুৰঞ্জীত কমতেশ্বৰ 'ৰাজ্যৰ পুৰোহিত নীলাধৰ বেটা দীননাথ, চন্দ্ৰভাল, চন্দ্ৰশেখৰৰ মূখে হৰ-গোবী-সম্বাদ পুস্তক শুনি থাকে কমতেশ্বৰে অভ্যস্তৰত দুই ভাৰ্যা সহিতে।' এই কমতেশ্বৰৰ নাম 'দুৰ্জভইন্দ্ৰ' আছিল বুলি একেখনি বুৰঞ্জীতে এটি ইঙ্গিত আছে। দুৰ্জভইন্দ্ৰ আৰু 'হৰ-গোবী-সম্বাদ'ৰ এই সম্পৰ্ক আৰু হেম সৰস্বতীৰ দুৰ্গভনাৰাণ আৰু তেওঁৰ 'হৰ-গোবী-সম্বাদ'ৰ সম্পৰ্ক—এই দুটা কথা একেলগে ল'লে বুজা-মুজা এটি সাধৰ আমাৰ আগত উপস্থিত হয়। বুৰঞ্জীৰ কমতেশ্বৰৰ শহুৰেক গোড়েশ্বৰ দেখা যায় মুছলমান। এশ পদৰ 'প্ৰহ্লাদ-চৰিত্ৰ'ৰ ভিতৰত এটি অন্ততঃ আৰবী শব্দ আছে—নফৰ।

প্ৰহ্লাদ চৰিত্ৰ

হেম সৰস্বতীয়ে 'বামন-পুৰাণ চাই' হিবথাকশিপু আৰু ভক্ত প্ৰহ্লাদৰ তৰ্ক-বিতৰ্কৰপৰা আৰম্ভ কৰি হিবথাকশিপু-ৰম্বলৈকে বৰ্ণনা কৰিছে; কিন্তু বৰ্তমানে প্ৰাপ্ত আৰু প্ৰকাশিত বামন-পুৰাণত কাহিনীটোৰ এই অংশ এইভাৱে নাই। সম্ভৱতঃ হেম সৰস্বতীৰ সময়ত কামৰূপত বামন-পুৰাণৰ অন্ত এক ৰূপে প্ৰচলিত আছিল। পণ্ডিতসকলৰ মতে বামন-পুৰাণ নামে এখন মহাপুৰাণ কিছুকাল আগতে লুপ্ত হৈ গৈছে। সম্ভৱতঃ সেই লুপ্ত মহাপুৰাণৰপৰাই কবিয়ে বিষয়-বস্তু গ্ৰহণ কৰিছে। মন কৰিব লগীয়া, 'হৰ-গোবী-সম্বাদ'ত তেওঁ নৃসিংহ-পুৰাণৰপৰাইহে নৰসিংহৰ হাতত হিবথাকশিপুৰ মৃত্যু বৰ্ণনা কৰিছে।

'প্ৰহ্লাদ-চৰিত্ৰ'ত কথকৰূপে কবিতাৰ বিশেষ প্ৰতিপত্তি দেখা পোৱা নাযায়। তেওঁৰ বৰ্ণনা চিত্তাকৰ্ষক নহয়। তেওঁৰ ভাষা আৰু ৰচনা-শৈলী উচ্চ ধাপৰ আৰু নিমজ নহয় আৰু জড়তা ঠাঁচ তাত সম্পূৰ্ণৰূপে নাই। ছন্দ গভাৱপতিক, অন্ত্যায়প্ৰাসো সদায় নুশব্দ নহয়। মন কৰিব লগীয়া—তেওঁ অস্থবৰ শাস্ত্ৰক বায়ানন্দ্ৰ আখ্যা দিছে আৰু 'হস্তী সাধা মন্ত্ৰ'ৰ উল্লেখ কৰিছে। তেওঁ বিষ্ণু-নাৰায়ণক প্ৰশান্তি জনাইছে আৰু বায়ানন্দ্ৰ শাস্ত্ৰৰ উপাসকসকলৰ বিৰুদ্ধে বৈষ্ণৱ প্ৰহ্লাদৰ বিজয় কীৰ্তন কৰিছে। সেয়েহে কালিৰাম বেধিয়ে 'প্ৰহ্লাদ-চৰিত্ৰক বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ প্ৰথম অসমীয়া পুথি আখ্যা দিছে।

হৰ-গৌৰী-সম্বাদ

‘হৰ-গৌৰী-সম্বাদ’ ‘প্ৰহ্লাদ-চৰিত্ৰ’তকৈ বহুতগুণে ডাঙৰ পুথি ; ইয়াত ৮২২টা পদ আছে। প্ৰথম অধ্যায়ত নৃসিংহ-পুৰাণৰপৰা নৰসিংহ-বিষ্ণু হাতত হিবণ্যকশিপুৰ নিধনৰ বৰ্ণনা দিয়া হৈছে। ছটা অধ্যায়ৰ বাকীকেইটা অধ্যায়ৰ বিষয়-বস্তু ‘হৰ-গৌৰী-সম্বাদ’ নামৰ কোনো মূলৰপৰা লোৱা হৈছে বুলি কোৱা হৈছে। দ্বিতীয়ৰপৰা পঞ্চম অধ্যায়লৈ তাৰকাসুৰৰ যুদ্ধ, হৰৰ কোপান্বিত কামদেৱ-ভয়, কাৰ্ত্তিক কুমাৰৰ জন্ম আৰু তাড়ক-বধৰ বৰ্ণনা কৰা হৈছে। এই অংশটো অন্ততঃ ‘কালিকা-পুৰাণ’ৰপৰা গৃহীত বিষয়-বস্তুৰে নিৰ্মিত বুলি ক’ব পাৰি। তেনে মূলত কবিৰ মূলৰূপ ‘হৰ-গৌৰী-সম্বাদ’ ‘কালিকা-পুৰাণ’ৰ বাহিৰে আন একো নহ’বগৈ। ‘কালিকা-পুৰাণ’ৰ এই খণ্ডত কালিদাসৰ ‘কুমাৰসম্বাদ’ৰ স্পষ্ট প্ৰভাৱ পৰিছে। ষষ্ঠ অধ্যায়ত যোগ সাধনাৰ বিৱৰণ দিয়া হৈছে। হৰ-পাৰ্বতীৰ মিলনৰ বৰ্ণনাৰ অংশটি কালিদাসৰ স্মৃতিৰ বাবেই হওক বা কবিৰ গুণগ্ৰাহিতাৰ বাবেই হওক, বসাল।

কবিরত্ন সৰস্বতী : জয়দ্রথ-বধ

কবিরত্ন সৰস্বতীয়ে জয়দ্রথ-বধত নিজৰ পৰিচয় আগ বঢ়াইছে এইদৰে,—

নৃপ-শিৰোমণি দেৱ মহামানী দুৰ্গজনাৰায়ণ ৰাজ্য ।
 নিতে পুত্ৰৱতে পালিলা সততে পৃথিৱীৰ যত প্ৰজা ।
 তাহান তনয় ডৈল ধৰ্ম্ময় ইন্দ্ৰনাৰায়ণ দেৱ ।
 মহাবীৰ ধীৰ স্বভাৱে গম্ভীৰ নিতে কৃত হৰি-সেৱ ।
 নিজ বাহুবলে পাইলা অবিকলে অখণ্ড মহীমণ্ডলে ।
 যাত খাটে নামি সততে প্ৰণামি বিপক্ষ নৃপসকলে ।
 যাত সৰ্বক্ষণ ইন্দ্ৰনাৰায়ণ বৰ দেহ সদাশিৰ ।
 হৌক নৰেশ্বৰ পাক-গৌৰেশ্বৰ গিৰা-পুত্ৰ চিৰজীৱ ।
 ছোটশিলা নাম আছে এক গ্ৰাম যত গ্ৰাম মধ্যে সাৰ ।
 আছিল তথাত জগত-প্ৰখ্যাত চক্ৰপাণি শিকদাৰ ।
 পটু নৰবৰ কাম্ৰূ-প্ৰবৰ ধৰ্ম্মবন্ত মহাবলী ।
 পণ্ডিত ভিলক কুল-প্ৰকাশক নিচকল যেন শৰী ।
 দেৱ বিজগণ কৰিলা পূজন সদনে ধৰ্ম্ম-প্ৰসঙ্গ ।
 নিত্য উপগত বাৰ অভ্যাগত নৈজৈলক আশা তজ ।

নিজ গুণ-বলে লভিল সকলে ধন ধান সতকাৰ ।
 নৃপতি-প্ৰধান তুৰ্গভনাৰাণ্য প্ৰশংসয় বাৰে বাৰ ॥
 তানে পৰলোক ভৈল সৰ্ব শোক নিজ ভদ্ৰ-ভদ্ৰে বশে ।
 মেক ভদ্ৰ যেন সিদ্ধু ভৈলা পক্ষ মাণিক বিক্ৰিলা ঘূণে ॥
 তাহান তনয় অতি শুভনয় কবিবদ্য সৰস্বতী ।
 দ্ৰোণপৰ্ব পদ জয়ত্ৰয-বধ কোটুহলে নিগদতি ॥

বজা তুৰ্গভনাৰাণ্যৰ সময়ৰ বিষয়ে ইতিমধ্যে আলোচনা কৰি আহিছো। কনকলাল বৰুৱাই ইন্দ্ৰনাৰাণ্যৰ ৰাজত্বকাল ১৩৫০-৬৫ ছন ধৰিছে। প্ৰাচ্যবিভাগৰ নগেন্দ্ৰনাথ বৰুৱাৰ *Sociat History of Kāmarūpa*-ৰ তৃতীয় খণ্ডত দিয়া ৰামচৰণ ঠাকুৰৰ বংশ-বৃক্ষত গৱাপাণি বা ৰামদাস আতাৰপৰা বৰ্ঠ উপৰি পুৰুষ হ'ল কবিবদ্য সৰস্বতী,—চক্ৰপাণি—কবিবদ্য বা জীহৰি সৰস্বতী—হৰিপাল কুঞা—ৰামপাল কুঞা—জয়পাল কুঞা—কৃষ্ণপাল বা গোপাল কুঞা—কৃষ্ণপাল কুঞা—গয়পাল বা গৱাপাণি—ৰামচৰণ ঠাকুৰ। গৱাপাণি মাধৱদেৱৰ প্ৰায় সমান বয়সৰ হ'ব। গতিকে বৰুৱাদেৱে দিয়া তাৰিখ সম্ভৱপৰ যেনেই লাগে। বৰ্তমান বৰপেটা মহকুমাৰ মিলাগাঁৱেই কবিবদ্য সৰস্বতীৰ ছোটশিলা গ্ৰাম বুলি অনুমান কৰা হৈছে।

কবিয়ে দ্ৰোণপৰ্বৰপৰা 'জয়ত্ৰয-বধ'ৰ কাহিনীটো লৈ তেওঁৰ পদ ৰচনা কৰিছে। কৈলাসৰ বৰ্ণনা মনোৰম আৰু বিস্তৃত। তেওঁৰ ভাষা আৰু শব্দচয়ন সৰল ধৰণৰ, মাধৱ কন্দলি আৰু হৰিবৰ্ষ বিশেষ ৰচনা-শৈলীতকৈ স্পষ্টকৈ নিম্ন ধাপৰ আৰু কম জড়ৰ।

কবিবদ্যই আদিপৰ্বৰ শকুন্তলা-উপাখ্যান আৰু যযাতিৰ চৰিত্ৰ 'জয়ত্ৰয-বধ' শিখাৰ আগতে ৰচনা কৰিছিল বুলি সিদ্ধৰ কাব্যখনত উল্লেখ কৰিছে (পদবন্ধে আদিপৰ্ব কৰিলো বিচিত্ৰ। শকুন্তলা-উপাখ্যান যযাতি-চৰিত্ৰ ॥)

কত্ৰ কন্দলিৰ নৰিচয় আৰু সময় সম্পৰ্কে নিশ্চিতকৈ একো ক'ব নোৱাৰি। তেওঁৰ পৃষ্ঠপোষক নৰপতিৰ বিষয়ে লিখিছে,—

জীমুত ডাক্ষৰজ অক্লান্ত সহিতে ।
 যুৱন সমাধ ধৰ্ম্ম শিশু বয়সতে ॥
 বুদ্ধিত গভীৰ কেদাৰকৃত শুভনয় ।
 বাহাৰ বশক সৰ্বজনে প্ৰশংসয় ॥

বিহুৰ ডকত মহামায়াৰ সেৱক ।
পুত্ৰৰ সমান কৰি দৰিদ্ৰ-পালক ।
তুই ভাইৰ জেহ যেন ৰাম-লক্ষণৰ ।
সবাক্ষৰে জীৱন্তোক সহস্ৰ ৰংসৰ ।

এই শ্ৰীমন্ত তাক্ষৰজ কোন ? অষ্টাদশ শতিকাত 'নাৰদীয়-কথাবৃত্ত' ৰচনা কৰা ভুৱনেশ্বৰ বাচস্পতিয়ে দিগবাকী মহাৰাগীৰ আদেশ অনুসৰি কথিতা ৰচনা কৰিছিল, সেই চন্দ্ৰপ্ৰভাৰ স্বামী তাক্ষৰজ মহাৰাজ খাচপুৰৰ কছাৰী ৰজা (১৭০৬-০৮) । বহু কক্ষলিৰ ৰচনাও এই সময়ৰ হুলিলে ভাব-ভাৰা ফালৰপৰা আপত্তিকৰ একো হ'ব নোৱাৰে । এনে হুলত পতিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে কহু কক্ষলিক প্ৰাক্শব্দৰ কবি হুলি কেনেকৈ ধৰিলে, তাৰ কাৰণ ভেঙে নিজেও একো দিয়া নাই । ৰামচৰণ ঠাকুৰৰ তলিতাবৃত্ত 'শব্দৰ-চৰিত'ত চতীৰ্ষৰ সমসাময়িক গৌড়েশ্বৰ তুৰ্গভনাৰায়ণ আৰু কামেশ্বৰ ধৰ্মপালৰ যুদ্ধৰ বৰ্ণনা দিয়া হৈছে । (ইয়াত ৰজা তুৰ্গভৰ নামৰ সলনা-সলনি হৈছে ।) চৰিতখনত কামেশ্বৰৰ পুত্ৰৰ নাম দিয়া হৈছে তাক্ষৰজ । কিন্তু এই সমস্ত বৰ্ণনাটোৱেই প্ৰলাদৰ শাৰীৰ, প্ৰত্যাহাৰিত ইতিহাস নহয় । আৰু পাই আহিছো—সমসাময়িক কবিৰস সৰস্বতীয়ে দিয়ামতে তুৰ্গভনাৰায়ণ পুত্ৰ ইন্দ্ৰনাৰায়ণ ৰজাৰে । গতিকে তুইটা বৰ্ণনাৰ অলপ গৰমিল আৰু পৰে । এনে হুলত শ্ৰীমন্ত তাক্ষৰজ আৰু কহু কক্ষলিৰ সময় অতি অনিশ্চিত হয়, বৰং বুৰঞ্জীত পোৱা তাক্ষৰজৰ লগতে সাহিত্যাত্মক ৰজাজনক ৰৰাৰ বেছি যুক্তি দেখা যায় ।

মহাভাৰতৰ দ্ৰোণপৰ্ব জয়দ্রথ-বধৰ অন্তৰ্গত ১০৫শ আদি অধ্যায়ত সাত্যকিৰ যুদ্ধৰ বৰ্ণনা আছে । যত্নবংশৰ শিনি ৰজাৰ পুত্ৰ সাত্যকিৰ বীৰ্য্য বৰ্ণনা কৰা মহাভাৰতৰ অংশখিনি কবিয়ে প্ৰায় ঘূলাহুলভাৱে বৰ্ণনা কৰিছে । বীৰে বীৰে যুদ্ধৰ বৰ্ণনা দিওঁতে কবিয়ে ক'ববাত দীঘল কৰা চুটি কৰিছে (সাত্যকি আৰু দ্ৰিগন্ত সৈন্তৰ যুদ্ধ), ক'ববাত চুটি কৰা দীঘল কৰিছে (দ্ৰোণ-কুন্তীৰ যুদ্ধ); আৰু ক'ববাত ঘূলৰপৰা ঐশ্বৰ্য্য আৰু নিজৰ বৰ্ণনাতে নিজে যুদ্ধ হৈ পৰিছে (দ্ৰোণ-কুন্তীৰ যুদ্ধ), মহ'লে বা ঘূলৰপৰা অকণিকে ঐশ্বৰ্য্য যোৱা দাই । মুঠতে বৰ্ণনাবোৰ সজীৱ হৈছে । দ্ৰোণৰ প্ৰতি চেৰি, কুন্তী আৰু সৌম্য সৈন্ত-বোৰৰ বিদ্ৰোহ-ৰাগীৰ ঠাইত কবিয়ে ইতৰ খাপৰ লোকৰ বকুৱা ভাৰা পাণি-শপনি প্ৰয়োগ কৰিছে । ভেঙৰ ভাৰাত সহজ উপমাৰ প্ৰয়োগৰ আৰু বকুৱা কথাব ঠাচ উপভোগ্য হৈছে । ঘূলৰ উপমাবোৰৰ কিছুমান ভেঙে ৰাখিছে, কিছুমান সাধাৰণ লোকৰ কাৰণে অলপ ভুৰ্ণো ভেন দেখি বাদ দিছে ।

সাহিত্য : শঙ্কৰদেৱ আৰু মাধৱদেৱ

নৱবৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ পটভূমিকা

ঋগ্বেদত বিষ্ণু আদিত্যসকলৰ এজন, সূৰ্যদেৱ। শতপথ ব্ৰাহ্মণত বিষ্ণুৱে অলপ বেছি প্ৰাধান্য লাভ কৰিছে আৰু দ্বিতীয়তে, বিষ্ণুৰ লগত সম্বন্ধ নহ'লেও ইয়াতে আমি নাৰায়ণ নাম পোন পহিলা পাওঁ। ত্ৰৈবেয়-ব্ৰাহ্মণত বিষ্ণুৱেই দেৱশ্ৰেষ্ঠ, তেওঁ অসুখৰ বিৰুদ্ধে ইন্দ্ৰক সহায় কৰিছে। ধৰ্ম-পন্থা হিছাপে মহাভাৰতৰ শেষৰ খণ্ডতহে 'বৈষ্ণৱ' নাম পোৱা যায়। শাস্তি আৰু ভীষ্ম-পৰ্বত ভাগৱত, সাব্বত, একান্তিক বা পঞ্চৰাত্ৰ ধৰ্মৰ উল্লেখ আছে। মহাভাৰতৰ মতে নাৰদে স্বয়ং নাৰায়ণৰূপৰা এই ধৰ্ম পায় আৰু ইমাকে ইয়াৰ আগতে অৰ্থাৎ গীতাত ভৱৰন্তাই অৰ্জুনৰ আগত বেকত কৰিছিল। পূব মাৰাৰ বেসনগৰ অৰ্থাৎ বিদিশাপুৰত পোৱা খ্ৰীষ্টপূৰ্ব দ্বিতীয় কি প্ৰথম শতিকাৰ লিপি এখনত আছে—
গ্ৰীক ৰজা অংতলিকিতৰ যৱন দূত তক্ষশিলা-নিৱাসী দিওনৰ পুত্ৰ 'ভাগৱত' হেলিওদোৰে বাসুদেৱৰ গৰুড়-ধ্বজ-দণ্ড প্ৰতিষ্ঠা কৰাৰ কথা। খ্ৰীষ্টীয় প্ৰথম শতিকাৰ মথুৰাৰ ৰাজৱল্লৰ এখন লিপিত বাসুদেৱৰ জন্ম বৃষ্টিংগশত বুলি স্পষ্ট ইঙ্গিত দিছে। ৰাজৱল্লৰ পুত্ৰ মহাক্ষত্ৰপ শৌডসৰ দিনৰ লিপি এখনত ভগৱৎ বাসুদেৱৰ মহাস্থানত তোৰণ, বেদিকা, চতুঃশালা-নিৰ্মাণৰ কথা বোদিত আছে। বৌদ্ধ ঘড়-জাতকতো আছে বাসুদেৱ-কথা।

মধ্য ভাৰতৰ টুমেইন ছহৰৰ প্ৰথমৰূপৰা তৃতীয় শতিকাৰ বিদ্যাবাসিনীৰ মন্দিৰ এটিৰ গাত কৃষ্ণ-জীৱনৰ ঘটনাৰ পট খোদিত থকা পোৱা গৈছে। মন্দিৰটি মূলত বৈষ্ণৱ আছিল বুলি পণ্ডিতসকলে ধিৰাং কৰিছে। মগধৰ গুপ্ত সম্ৰাটসকলৰ দিনত বিষ্ণু-ধৰ্মই সকলো সম্প্ৰদায়ৰ আগত ঠাই লৈ হিন্দুস্থানৰ চুকে-কোণে বিয়পিছিল আৰু ভাগৱত-ধৰ্ম বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ সমাৰ্থক হৈ পৰে। অৱতাৰবাদ গুপ্ত যুগৰ বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ এক বিশেষত্ব। গুপ্তসকলৰ পিছত হৰ্ষবৰ্মনৰ দৰে অ-ভাগৱত ৰজাৰ আমোলত বৈষ্ণৱ ধৰ্ম কীৰ্ত্তিত হ'লেও শঙ্কৰাচাৰ্যৰ নৱম শতিকাতো ভাগৱত ধৰ্মৰ বল যথেষ্ট আছিল।

কিন্তু এতিয়া লাহে লাহে সেই ধৰ্মৰ ভাৱ-কেন্দ্ৰ দক্ষিণী তামিল প্ৰান্তলৈ বাগবিল।

দাক্ষিণাত্যৰ বামাহুজাৰ্চাই পোন প্ৰথমে ভক্তি-ধৰ্ম প্ৰচাৰ কৰে। তেওঁৰ আগতে একে অঞ্চলৰ নানা জাত-কুলৰ আৰাধনাকলে দেৱশ্ৰেষ্ঠ নাৰায়ণ বিষ্ণুৰ আদি অৱতাৰবিলাক, বিশেষকৈ তিক্ৰিয়ক্ৰম অৰ্থাৎ ত্ৰিৱিক্ৰম বামন আৰু কৃষ্ণ-অৱতাৰৰ কথাৰে তামিল ভাষাত গীত ৰচিছিল। এওঁলোকৰ আধ্যাত্মিক উত্তৰাধিকাৰী নাথমুনি সম্ভৱতঃ একাদশ শতিকাৰ এজন আৰ্চাৰ্হ। নাথমুনিৰ নাতি, চোল সাম্ৰাজ্যৰ যযাঙ্কৰ সময়ৰ যামুনাচাৰ্হ বামাহুজৰ গুৰু। যামুনাচাৰ্হই পূৰ্বৱৰ্তী ভাগৱত, পঞ্চৰাজ বা সাংঘত ধৰ্মৰ এক বিশিষ্ট, নিদিষ্ট ৰূপ উলিয়াই বিশিষ্টাৰ্হৈতবাদৰ পূৰ্বৰূপ সৃষ্টি কৰে। বামাহুজ (জন্ম সন্থ ১০৭৩) তাতকৈ স্পষ্টৰূপে বিশিষ্টাৰ্হৈতবাদী শ্ৰীসম্প্ৰদায় প্ৰতিষ্ঠা কৰে। বামাহুজী শিষ্য-পৰম্পৰাৰ পঞ্চম পীৰিৰ বামানন্দৰ (জন্ম সন্থ ১৩৫৬) আৰ্হাৱৰ্তত ভক্তি-ধৰ্মৰ দ্বাৰা সকলোলৈকে মুক্তি কৰি দিয়ে। মুছলমান কবীৰ, চমাৰ বৈদাস আদি বামানন্দৰ শিষ্য হৈ বৈষ্ণৱ হ'ল। বামানন্দী পঞ্চ বাম-নাৰায়ণৰ ভক্তি প্ৰচাৰ কৰি বামাৱত সম্প্ৰদায় নামে খ্যাত হয়। বামানন্দী শিষ্য-বৃক্কৰ সপ্তম পীৰিৰ গোন্ধামী তুলসীদাসে (সন্থ ১৫৮০-১৬৫৪) ৰঘুপতি বামৰ গীতাৱলীৰে উত্তৰ ভাৰত প্ৰাৱিত কৰে। যক্ষাচাৰ্হ, বল্লাভাচাৰ্হৰ শঙ্কৰদেৱ, শ্ৰীচৈতন্ত, নিম্বাৰ্কাচাৰ্হই প্ৰধানৰূপে কৃষ্ণ-ভক্তি প্ৰচাৰ কৰে। বল্লাভাচাৰ্হৰ সম্প্ৰদায়ৰ কবি হৰদাসে জন্ম সন্থ ১৬৪০ প্ৰায়) 'হৰসাগৰ' ৰচনা কৰে। শ্ৰীহিতহৰিবংশই বাধা-উপাসনাক প্ৰাধান্য দি বাধিকাৰলগী সম্প্ৰদায় স্থাপনা কৰে। মহাৰাষ্ট্ৰত বামদাস, তুকাৰাম, নামদেৱ, জ্ঞানেশ্বৰ আদিয়ে ভক্তিৰ গীত প্ৰচাৰ কৰে। পঞ্জাবত গুৰু নানকে (সন্থ ১৫২৬-২৬) শিখ সম্প্ৰদায় প্ৰতিষ্ঠা কৰে। আনুমানিক ১১৭০ খ্ৰীষ্টাব্দৰ জন্মদেৱে বাধা-কৃষ্ণ-প্ৰেমৰ সংক্ৰান্ত 'গীত-গোৱিন্দ' কাব্য ৰচে। খ্ৰীষ্টাব্দৰ চতুৰ্দশ শতিকাৰ শেষ ভাগলৈ মিথিলাৰ ৰজা শিৱসিংহৰ দিনৰ ৰাজ-কবি বিদ্যাপতিয়ে (মৃত্যু সন্থ ১৫২৭) বাধা-কৃষ্ণৰ লীলা অৱলম্বন কৰি মৈথিল ভাষাৰ স্তম্ভৰ পদাৱলী লিখে। তেওঁৰ কিছু দিনৰ পাছৰ মৈথিল কবি উমাপতি উপাধ্যায়ে সংক্ৰান্ত 'পাৰিজাত-হৰণ' নাট ৰচনা কৰে, তাৰ গীতবোৰ মৈথিল ভাষাৰ। পঞ্চদশ শতিকাৰ নানুৰ চণ্ডীদাসে 'শ্ৰীকৃষ্ণ-কীৰ্তন' লিখে।

বামানন্দত আৰম্ভ কৰি উক্ত্য ভাৰতৰ এই প্ৰৱল নৱবৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ বিকাশত

সেই কালৰ একপ্ৰকাৰ শাস্তিময় ৰাজনৈতিক পৰিস্থিতি আৰু হিন্দু-মুছলমানৰ মিলনৰ আকাঙ্ক্ষাৰ প্ৰভাৱ মন কৰিব লগীয়া। উত্তৰ ভাৰতীয় সাহিত্যত তিনিটা ধাৰাৰ সৃষ্টি হৈছিল—নিষ্ঠুৰ পক্ষৰ জ্ঞানপ্ৰয়ী শাখা, প্ৰেম-মাৰ্গী শাখা আৰু ভক্তি-মাৰ্গী শাখা। কবীৰ আদি নিষ্ঠুৰ-পন্থীসকলৰ ভিতৰেদি মুছলমানৰ একেশ্বৰবাদ আৰু হিন্দুৰ ‘একং সং ব্ৰিদ্ভাঃ বহুধা ৱদন্তি’ (ঋগ্বেদ) ভাবৰ সংযোগৰ যত্ন চলিছিল হিন্দুৰ ফালৰপৰা। মালিক মহম্মদ জাযসী প্ৰভৃতি কবিত মুছলমান সন্ত আৰু শূক্ৰীসকলৰ পক্ষৰ এনে সম্প্ৰীতিৰ ভাব লক্ষ্য কৰিব পাৰি। সন্ত-নিষ্ঠুৰবাদী ভক্তিমাৰ্গী শাখাত হিন্দু-মুছলমান সমন্বয়ৰ প্ৰতি ভক্ত কবিত্ব সহায়ত্বভূমিতল সহজ দৃষ্টি-ভঙ্গী পৰিলক্ষিত হয়।

বৰ্তমান নগাঁৱৰ বৰগঙ্গা অঞ্চলত আৱিষ্কৃত কামৰূপেশ্বৰ মহাভূতি-বৰ্মাৰ অমাত্য আৰ্যপুৰ শিলা-লিপি এখনত ৰজাক ‘পৰম ভাগৱত’ বোলা হৈছে। কিন্তু বাণৰ হৰ্ষচৰিতত আদি সপ্তম শতিকাৰ ভাস্কৰবৰ্মাক ‘ৱৈষ্ণৱংশঃ’ বুলি কোৱা হ’লেও সেই আখ্যায়িকাত কামৰূপৰজাৰ দূতে হৰ্ষৰ আগত কৈছে, কামৰূপা-মিৰাজে শিৱৰ বাহিৰে কোনো সেৱা নকৰিবলৈ শৈশৱৰেপৰা সংকল্প ৰাখিছে। নৱম শতিকাৰ আগছোৱাৰ হৰ্ষবৰ্মা, পিছছোৱাৰ বনমালবৰ্মা, দশমৰ আগছোৱাৰ বলবৰ্মা আৰু একাদশ শতিকাৰ ৰত্নপালেও তেওঁলোকৰ কলিত শিনাক-পাণিকেহে বন্ধিছে। অৱশ্যে ভাস্কৰবৰ্মাৰেপৰা আৰম্ভ কৰি সকলোৱে চক্ৰপাণি বিষ্ণুৰ বৰাহ অৱতাৰ আৰু পৃথিৱী দেৱীৰপৰা উদ্ধৃত নৰককে তেওঁলোকৰ বংশৰ আদি পুৰুষ বুলি দাবী কৰে। পিছে ধৰ্মপাল ৰজাৰ স্বৰচিত পুণ্ডৱা লিপিত বন্দনাত শিৱৰ নাম সন্মুখকৈ নাই, আছে ‘ব্ৰহ্মতী-মণ্ডলালীচনংকুঃ’ বৰাহ-ৰূপৰহে তুতি। ইয়াৰ উপৰি এই কলিৰ যোগে মাটি-মুঠি পোৱা শ্ৰীমান মধুসূদনে ‘বাল্যতঃ প্ৰভৃতি মাধৱ-পাদ-পদ্ম-পূজা-প্ৰপঞ্চৰচনাং(ঃ) সূচিবং চকাৰ।’ কামৰূপৰ তাম্ৰশাসনবোৰতো বৰাহ, নৰসিংহ, জামদগ্ন্য ৰাম, দাপৰাধি শ্ৰীৰামৰ উল্লেখ আছে। নন্দ-যশোদা, বহুদেৱ-দৈৱকী, গোপ-গোপীয়ে সৈতে কৃষ্ণ-লীলাৰ আৰু লক্ষীৰ কথাবোৰো ইয়াত ইঙ্গিত আছে। সমসাময়িক ভাস্কৰ-স্থাপত্যবোৰো তামৰ কলিৰ কৃষ্ণৰ বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ বীজৰ অস্তিত্ব সমৰ্থন কৰে। গোলাঘাটৰ দেওপানীৰ গুচৰত পোৱা, থোদিত আখৰ থকা বিষ্ণু-মূৰ্তি নৱম শতিকাৰ বুলি আৰু ডিব্ৰুগড়ৰ গুচৰৰ পুৰণি মন্দিৰ এটিৰপৰা পাই অনা শিঙলৰ বিষ্ণু-মূৰ্তি একাদশ-দ্বাদশ শতিকাৰ বুলি ধিৰাং কৰা হৈছে। উত্তৰ গুৱাহাটীৰ অক্ষকান্তৰ অনন্তশায়ী বিষ্ণু-মূৰ্তি ত্ৰাদশ শতিকাৰ। ইয়াৰ উপৰিও ৮-১০ম শতিকাৰ আন বিষ্ণু আৰু

ভেটৰ অৱতাৰৰ যুঁতি পোৱা হৈছে। শিৱসাগৰ মহকুমাধিপতিৰ বঙলাৰ আগৰ শিলৰ যুঁতি আৰু স্থাপত্যৰ টুকুৰা চাই দীক্ষিতে দশম-একাদশ শতিকামানতে শিৱসাগৰ অঞ্চলত এটি বিষ্ণু-মন্দিৰ আছিল বুলি কল্পনা কৰিছে।

বৰ্তমানৰ উত্তৰ লক্ষীমপুৰ মহকুমাত পোৱা দুখন তামৰ ফলিৰ প্ৰথমখনত (১৩১৪ শক) গণেশ, বাসুদেৱ, ঈশান আৰু অশ্বক বন্দনা জনোৱা হৈছে। দ্বিতীয়খন ফলিত (১৩২৩ শক) মাটি দিয়া হৈছে 'বাসুদেৱাৰ্চনে বত' হৰিৰ পুত্ৰ বৱিৰদেৱক। দিগ্বাসিনী দেৱীৰ অধিকাৰ-ভূমি দিগ্ব নদীৰ পাৰৰ প্ৰান্তদেশত ছাদশাক্ষৰ যজ্ঞেৰে আৰু নাৰদ-নিগদিত পঞ্চৰাত্ৰৰ বিধানমতে বাসুদেৱ-পূজা হৈছিল। পুৰণি কামৰূপ-অসমত বাসুদেৱ-ধৰ্মৰ সত্ত্ববতঃ এয়ে বীজ।

মাধৱ কন্দলি আদি 'পূৰ্ব-কবি'ৰ ৰামায়ণ, মহাভাৰত আৰু বৈষ্ণৱ ৰামন-পুৰাণৰ পদ-ভাঙনি, সমসাময়িক ভূগাঁৱৰ শ্ৰীতি-ৰামায়ণ আৰু গীতাৰম্ভৰ দশম স্কন্ধ ভাগৱতৰ পদ-ৰচনা—এই সকলোবোৰে শ্ৰীমন্ত শঙ্কৰৰ নৱবৈষ্ণৱ আন্দোলনৰ পটভূমিকা আমাৰ চকুৰ স্পষ্ট কৰি ধৰে।

অসমৰ নৱবৈষ্ণৱ ধৰ্ম

আনবোৰ বৈষ্ণৱ সম্প্ৰদায়ৰ দৰে শঙ্কৰদেৱ আৰু চৈতন্তদেৱৰ সম্প্ৰদায়ত নিজৰ একোখনি বেদান্ত-সূত্ৰৰ ভাঙৰ আৱণ্টক সেই দুই সম্প্ৰদায়ৰ প্ৰৱৰ্তক দুজনে অকুণ্ঠ কৰা নাছিল। তেওঁলোকৰ বিৱেচনাত ভাগৱত-পুৰাণেই বেদান্ত-ভাঙৰ তুল্য! 'অখিল-ঐতিহাসিক' বা 'সৰ্ব-বেদান্ত-সাৰং হি শ্ৰীভাগৱতমিত্তে'। শ্ৰীচৈতন্তৰ মত প্ৰতিষ্ঠা কৰি অষ্টাদশ শতিকাতহে বলদেৱে বেদান্ত-সূত্ৰৰ 'গৌড়িন্দ-ভাঙ' ৰচনা কৰে। অসমৰ বৈষ্ণৱ সম্প্ৰদায়ে এতিয়াও তেনে কোনো ভাঙৰ আৱণ্টক বোধ কৰা নাই। শঙ্কৰদেৱৰ ধৰ্ম প্ৰচাৰিত হৈছিল জনসাধাৰণৰ আধ্যাত্মিক সাক্ষ্য আৰু সামাজিক উন্নতিৰ বাবে। সাধাৰণ লোকে বুজিবৰ বাবে ৰচনা কৰা গ্ৰন্থসমূহত ক'তো শঙ্কৰদেৱ একান্তভাৱে দাৰ্শনিক আলোচনাত প্ৰবৃত্ত হোৱা নাই। বেদান্ত-সূত্ৰ বা উত্তৰ-মীমাংসা বড়দৰ্শনৰ এখন। তাৰ ওচৰলৈ নগৈ অসমৰ ভক্তি-প্ৰৱৰ্তকসকলে ভাগৱতৰপৰাই উপনিষদৰ ধৰ্ম গ্ৰহণ কৰিছে আৰু সেইমতেই ঈশ্বৰ-ভক্ত ব্যাখ্যা কৰিছে। ইয়াত বেদান্ত-সূত্ৰৰ প্ৰভাৱ পৰোক্ষভাৱেহে পৰিছে। শঙ্কৰদেৱ, অনন্ত কন্দলি, ভট্টদেৱ আদিৰ ভাগৱত-ব্যাখ্যা, মাধৱদেৱৰ 'নামঘোষা', ভট্টদেৱ আৰু গোবিন্দ মিশ্ৰ আদিৰ শ্ৰীতা-ব্যাখ্যাত

শ্রীমদ স্বামীৰ প্ৰভাৱ মন কবিব লগীয়া। শঙ্কৰদেৱে ‘ভক্তি-ৰত্নাকৰ’ত অনেক ঠাইত অবিকলভাৱে আৰু অন্তান্ত ঠাইত অলপমাত্ৰ ইফাল-সিফাল কৰি শ্রীমদী টীকাৰ উদ্ধৃতি দিছে। ভট্টদেৱেও তেনে কৰিছে। মুঠতে, অসমৰ বৈষ্ণৱ সম্প্ৰদায়ৰ ভিতৰত শ্রীমদ স্বামিপাদৰ আদৰ বৰ বেছি, গীতা-ভাগৱতৰ আন টীকাৰ স্থান ইয়াত নাই বুলিলেই হয়। শ্রীমদ শঙ্কৰাচাৰ্য্য পঞ্চৰ ভক্তি-ৰত্নাকৰ-গাঁথোতা বিষ্ণুপুৰীৰ দৰে পৰমহংস সন্ন্যাসী। তেওঁ পুৰীৰ শঙ্কৰী গোৱৰ্ধন মঠৰ মহন্ত আছিল। তেওঁ আনুমানিক ১৪০০ খ্ৰীষ্টাব্দমানত ভাগৱত-পুৰাণৰ টীকা ‘শ্ৰীভাগৱত-ভাৱাৰ্থ-দীপিকা’ প্ৰণয়ন কৰে, আৰু গীতা আৰু বিষ্ণু-পুৰাণৰো টীকা কৰে। শঙ্কৰাচাৰ্য্য সম্প্ৰদায়ৰ লোক হিছাপে তেওঁৰ ভাগৱত-ব্যাখ্যা অদ্বৈতবাদী হ’ল, আৰু পুৰাণখনিতেই অদ্বৈতবাদী ভক্তি অলপ থকা বাবে তেওঁৰ টীকাখনিয়েই সৱাতোৰ্কে প্ৰামাণ্য বুলি গৃহীত হৈছে। তেওঁ অষ্ট্ৰেলী হ’লেও নুসিংহৰ সাক্ষাৰ-উপাসক আৰু টীকাত অদ্বৈতবাদৰ কঠোৰতা ভক্তিবাদৰ সৰসতাৰে একেবাৰেই কোমলাই লৈছে। এই অদ্বৈতবাদ-মিশ্ৰিত ভক্তিবাদৰ প্ৰভাৱ শঙ্কৰদেৱী দৰ্শনত সহজতে পৰিছে। অৱশ্যে সকলো কথাতেইয়ে শ্রীশঙ্কৰে শ্রীমদক অনুকৰণ কৰিছে, এনেও নহয়। ভাৱাৰ্থ-দীপিকাৰ মঙ্গলাচৰণতে মাধৱ আৰু উমাধৱ শিৱক বন্দনা জনোৱা হৈছে, এনে কথাত শ্রীশঙ্কৰ শ্রীমদেৰে একমত হোৱা আশা কৰা বা দেখাও নাযায়।

ঈশ্বৰবৰপাই জীৱ আৰু জগতৰ সৃষ্টি হৈছে। ঈশ্বৰ সৃষ্টিৰ নিমিত্ত আৰু উপাদান কাৰণ। চকু কলহ আদি যেনেকৈ মাটিৰপৰা হয় আৰু ভাগি-ছাগি গ’লে সিবোৰ বিদৰে পুনৰ মাটিতে লয় পাৱগৈ (ৱিক্ততে হুদিৱাকৃত্যৎ), সমস্ত জগত প্ৰপঞ্চ তেওঁৰপৰাই আহিছে আৰু তেওঁতে পুনৰ অন্ত হ’বগৈ। মুকুট, কুণ্ডল, কিঙ্কিনী যেনেকৈ স্বৰূপাৰ্থত সোণহে, তেনেকৈ পৰমেশ্বৰৰ বাহিৰে জগতত আন একো নাই। কুণ্ডল স্বৰূপত সোণৰ বিকাৰ। কিন্তু জীৱ আৰু জগত মায়াময় নাম-ৰূপ মাথোন। সিবোৰ অসত্য। মায়াক দুই শক্তি—আৱৰণ আৰু বিক্ষেপ-শক্তি, এই দুইৰ দ্বাৰা মায়াই সত্যক চাকি অসত্যকে সত্য কৰি দেখুৱায়। যেনেকৈ জৰী দেখি কোনোৱে সাপ বুলি ভ্ৰম কৰে, তেনেকৈ অবিজ্ঞ বা মায়াক বলন্ত ব্ৰহ্মও জগতৰূপে দেখা দিয়ে; সেই বুলি জগত সত্য হ’ব নোৱাৰে। জৰী সাপ-ৰূপে, এক চক্ৰ দুই চক্ৰ-ৰূপে দেখাই হ’ল বিৱৰ্ত্ত। অভ্যাসৰ দ্বাৰা এনে হয়। এইভাৱে দেখা যায় শঙ্কৰদেৱৰ মত বিৱৰ্ত্তবাদত বৈছেগৈ।

ঈশ্বৰ ত্ৰিসত্য—সৃষ্টিৰ আদিত, মধ্যত আৰু অন্ততো তেওঁ বৰ্ত্তমান। আদিত বা অন্তত তেওঁৰ বাহিৰে আন একো বস্তু নাথাকে। মাজতে মাত্ৰ ব্ৰহ্মা দেৱতাৰেপৰা তুল পৰ্বন্ত জীৱ, জগৎ, নানা নাম-ৰূপ দেখা পাওঁ। এইবিলাক অ-সৎ (অসন্ত, অসত্য) যদিও, সৎ-(সন্ত, সত্য) অৱপৰা উদ্ভূত আৰু সৎ ব্ৰহ্মৰ কাৰ্য বুলি সৎ-ৰূপে দেখা দিয়ে। এইদৰেই মায়া-সৃষ্টি অসত্য জীৱ আৰু জগতে সত্যৰ আভাস পাইছে। প্ৰকৃতি-আশ্ৰয় সংসাৰ-বৃক্ষত ‘সুপৰ্ণা সৰুজা সখা’ দুটি পখীৰ দৰে ঈশ্বৰ আৰু জীৱ বাস কৰে। দুইৰে স্বভাৱ-চৰিত্ৰ বেলেগ। এটি মুক্ত, আনটি বদ্ধ। ঈশ্বৰৰ মতে আৱৰণ আৰু বিক্ষেপ-শক্তি ভেদে প্ৰকৃতি দুবিধ, আৱৰণ-শক্তিৰে জীৱৰ উপাধি অবিজ্ঞা আৰু বিক্ষেপ-শক্তিৰে পাৰমেশ্বৰী মায়া, তেনেকৈ পুৰুষো দুবিধ—প্ৰকৃতি-অবিৱেকেৰে সংসাৰ ভ্ৰমণ কৰা জীৱ, আৰু প্ৰকৃতিক বশ কৰি বিশ্ব-সৃষ্টি আদি কৰা ঈশ্বৰ। বিজ্ঞাৰণ্যৰ মতে ত্ৰিগুণেৰে মলিনা অবিজ্ঞাত প্ৰতিবিম্বিত ব্ৰহ্ম হ’ল জীৱ, শুদ্ধসত্ত্ব মায়াত প্ৰতিবিম্বিত ব্ৰহ্ম হ’ল ঈশ্বৰ। ‘ভক্তি-বত্বাকৰ’ৰ ‘জীৱাত্মা-পৰমাত্মা-ভেদ-মাহাত্ম্য’ত জীৱ-ঈশ্বৰৰ বৈলক্ষণ্য স্পষ্ট কৰি দেখুওৱা হৈছে ঈশ্বৰী টীকাত উদ্ধৃত বিষ্ণুস্বামীৰ শ্লোকৰ সহায়েৰে : ঈশ্বৰ মায়াৰ গৰাকী, হলাদিনীসখিদযুক্ত, সচ্চিদানন্দ, জীৱ মায়াৰ দ্বাৰা পিহিত, অবিজ্ঞাবৃত, ক্লেশ-ক্লিষ্ট। ঈশ্বৰ নিত্যমুক্ত, পৰিতৃপ্ত, সৰ্বজ্ঞ, আত্মা, কূটস্থ, আদিপুৰুষ, ভগৱান (ঈশ্বৰ-মুক্ত), ত্ৰিগুণাধীশ (ত্ৰাধীশ); জীৱ ঈশ্বৰৰ উপাসনাৰ দ্বাৰাহে মুক্ত, মলিন, অজ্ঞ, জড়, বিকাৰী, আদিমান-ভগহীন, পৰত্তম। কিন্তু এই বিভেদ মায়াৰ কল্পিত; জীৱাত্মা পৰমাত্মাৰপৰা পৃথক নহয়।

সাংখ্যৰ নানা বিৰোধী যুক্তি ভাগৱতত কেনেকৈ ভক্তি-পথৰ লগত মিলাবলৈ যত্ন কৰা হৈছে, মন কৰিব লগীয়া। চৌবিশ তত্ত্বৰ লগত পুৰুষক ধৰিলে হয় পচিশ তত্ত্ব। কিন্তু এই পুৰুষ অনাদি-অবিজ্ঞাবৃত্ত হোৱা বাবে তেওঁৰ ওপৰত ষড়্‌বিংশ তত্ত্ব-ৰূপ এজন অধিপুৰুষৰ কল্পনাৰ আৱশ্যক হয়। সেয়ে ‘প্ৰকৃতি পুৰুষ দুইটো কৰি পৰ’, ‘প্ৰকৃতি পুৰুষ দুইৰো নিম্নস্তা, মহাপুৰুষ, পৰমপুৰুষ, পুৰুষোত্তম, পৰমেশ্বৰ। তেওঁহে ঐশ্বৰ্য্য শব্দৰ ভজনীয় পৰম দেৱতা, তেওঁৰ উপাসকসকল হ’ল ভাগৱতৰ ‘মহাপৌকবিক’, নামঘোষাৰ ‘মহাপুৰুষৰ সেৱক’ আৰু সাধাৰণ কথাৰ ‘মহাপুৰুষীয়া’।

সংসাৰবৰণা জীৱৰ যি দুখ-নিকাৰ হয়, সেইবোৰ নোহোৱা হ’ব মায়া-যৱনিকা আঁতৰিলেহে। দাৰ্শনিক যতবাদ অহংসবি পৰম প্ৰেয়সৰ প্ৰতি অগ্ৰসৰ

পদ্মা সূৰ্য্যোদয় হোৱা দেখা যায়। শঙ্কৰাচাৰ্যই নিৰাৰাধ্য ব্ৰহ্মৰে সম্পূৰ্ণ একত্বই আধ্যাত্মিক লক্ষ্য বুলি, যিৰে জ্ঞানৰ সাধনাকে পৰম পথ বুলি নিৰ্দেশ কৰিছে। আনফালে বামাজুজৈ শাক্য ৰূপৰ অৰ্চনা প্ৰতিপন্ন কৰিছে। শঙ্কৰদেৱে ‘ভক্তি-বন্ধাকৰ’ৰ ‘পৰমসুখপ্ৰদ-ভজনীয়-পৰমদেৱতা-মাহাত্ম্য’ত ‘শত অৱতাৰৰ বীজ আৰু বাৰ নাভি-কমলবৰণা ব্ৰহ্মায়ো জয় লাভ কৰে’ সেই নিগূৰ্ণ, সচ্চিদানন্দ নিৰ্ভেদ-ৰূপেই ভজনীয় পৰমেশ্বৰ বুলি সিদ্ধান্ত কৰিছে। জ্ঞানৰ দ্বাৰা তেওঁ যদিও লভ্য তেওঁৰ ৰূপা-কণাইহে সহজে প্ৰৱেশলৈ নিব পাৰে। গতিকে ভক্তিয়েই প্ৰকৃত পথ। শ্ৰীমদ দ্বাৰীয়ে ভক্তিৰ ভিত্তিৰেদি জ্ঞান, জ্ঞানৰপৰা মোক্ষ দেখুৱাইছে। বৈষ্ণৱ শঙ্কৰসকলে নানানভাৱে জ্ঞানযোগ আৰু কৰ্ম-কাণ্ডতকৈ ভক্তিৰ শ্ৰেষ্ঠতা প্ৰতিপন্ন কৰিছে। আদি নাৰায়ণ আৰু তেওঁৰ স্বৰূপ ৰূপক উপাসা কৰাৰ নটি বেলেগ বেলেগ পদ্ধতি—ব্ৰজ, কীৰ্তন, ধ্যান, পূজা, পদ-সেৱা, দাস্য, সখিত্ব, বন্দন, আত্ম-সমৰ্পণ। নৱবিধা ভক্তিৰ ভিত্তিৰ ‘নিগূৰ্ণ ৰূপৰ ৰূপ’ৰ ব্ৰজ আৰু কীৰ্তনকে শ্ৰেষ্ঠ ঠাই দিয়া হৈছে বাবে শঙ্কৰদেৱৰ স্বৰূপ নাম নামস্বৰূপ।

শঙ্কৰদেৱ

চমু পৰিচয়

অসমৰ বৈষ্ণৱ সম্প্ৰদায়ৰ বিশ্বাসমতে ১৪৪২ খ্ৰীষ্টাব্দত বৰদোৱাত শঙ্কৰদেৱৰ জন্ম হয়। জন্মৰ সময়তেই মাতৃ-বিয়োগ ঘটে, আৰু তেওঁ তেনেই ল’ৰা কালতেই পিতাককো হেৰুৱায়। সৰু কালছোৱাৰ ল’ৰা-খেয়ালিত কটাই বাৰ বছৰ বয়সত পঢ়াশালিত নাম লগোৱাৰ কেইবছৰমানৰ ভিতৰতে ‘অপ্ৰমাদী পণ্ডিত’ হৈ উঠে। সাধাৰণ বিশ্বাস, ‘হৰিচন্দ্ৰ-উপাখ্যান’খনি শঙ্কৰদেৱৰ ছাত্ৰবংশীতে ৰচিত। শিক্ষা সাং কৰি তেওঁ শূৰাৱতী আইক বিয়া কৰে ১৪৭০ চনত, আৰু শিঙুৰ বিষয়-বাৰ শিৰোমণি জুগুৰ শাসনভাৱ কান পাতি লয়। এটি কন্যা এৰি শূৰাৱতী চুকোৱাত শ্ৰীশঙ্কৰ মনত বৈৰাগ্য জন্মে আৰু ১৪৮১ চনৰপৰা তেওঁ বাৰ বছৰ কেইজনমান সঙ্গীৰে শ্ৰীক্ষেত্ৰ পুৰীকৈ আহি কৰি উত্তৰ ভাৰতত ভ্ৰমণ কৰে। এই সময়ত এই অঞ্চলবোৰ গণতান্ত্ৰিক ৰূপৰ নৱবৈষ্ণৱ বা ভক্তি আন্দোলনেৰে স্বৰূপান্তৰ প্ৰাপ্ত হৈ পৰিছিল, আৰু সম্ভৱতঃ সেই প্ৰাৱনৰ চোৱেই শঙ্কৰদেৱৰ আধ্যাত্মিক জীৱনৰ মূল পতি লগাই দিয়ে। শ্ৰীক্ষেত্ৰতেই অগ্নিৰ প্ৰসাদত তেওঁ জ্ঞানভক্তিৰ জ্যোতি লাভ কৰে বুলি বৈষ্ণৱ সকলৰ বিশ্বাস। তাৰপৰাই

তীৰহৃতৰ জগদীশ মিশ্ৰই বৰদোৱাত শ্ৰীমদ স্বামীৰ টীকাসম্বলিত ভাগৱত-পুৰাণ এখনি দিযেহি। ইয়াৰ পিছতে 'কীৰ্ত্তন-ঘোষা' পুথিৰেই শঙ্কৰদেৱে ভক্তি-প্ৰচাৰৰ প্ৰথম বাণী ঘোষণা কৰে। 'কলিগী-হৰণ কাব্য' সাম্প্ৰদায়িক প্ৰবাদ আৰু অন্তৰঙ্গ প্ৰমাণমতে ইয়াৰ আগৰে বচনা। শঙ্কৰদেৱে বৰদোৱাত কীৰ্ত্তন-স্বৰ সাজি ভক্তিব প্ৰথম খুটিটি মাৰে আৰু সন্ত্ৰ আৰু নাম-ঘৰৰ প্ৰথম বীজ ৰোপণ কৰে। এই সময়তেই 'চিহ্ন-যাত্ৰা'ৰে ভাঙনাৰ বুৰঞ্জীৰ পাত মুকলি কৰা হয়। ইফালে, বাৰভূঞাৰ শাসন শিথিল হৈ পৰাত ওচৰ-ঘৰীয়া কছাৰীসকলে আহুকাল কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। ১৫১৬-১৭ খ্ৰীষ্টাব্দত শঙ্কৰদেৱৰ নেতৃত্বত ভূঞাসকলে ব্ৰাহ্মণ আদি প্ৰজাৰে নিজ শাসন এৰি ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ উত্তৰ পাৰৰ আহোম ৰাজ্যত সোমায়, আৰু কেইবাঠাইতো বোৱাৰ পিছত মাজুলীৰ ধুঁৱাহাট বা বেলগুৰিত সন্ত্ৰ পাতে। তাতে ১৫২২ ছনত শঙ্কৰদেৱ আৰু মাধৱদেৱৰ মিলন হয়। আহোমসকলে ভূঞাসকলক সন্দেহৰ চকুৰে চাইছিল, তাতে শঙ্কৰদেৱে ধৰ্ম-প্ৰচাৰকৰূপে প্ৰতিষ্ঠা সভাত পুৰোহিতসকলে নানাভাৱে আমনি দিবলৈ ধৰে। শেহত যেতিয়া শঙ্কৰদেৱৰ জেঁৱাই হৰিক ৰজাৰ চাণ্ডাঙে কাটিলে, তেওঁ নৰনাৰায়ণ ৰজাৰ পাণ্ডিত্যৰ কথা শুনি ১৫৪৬ ছনত সঙ্গীসকলেৰে কামৰূপত প্ৰৱেশ কৰে আৰু বৰপেটা অঞ্চলৰ পাটবাউসীতে নিগাজিকৈ সন্ত্ৰ পাতে। ইয়াৰপৰাই শ্ৰীমদেৱে দ্বিতীয়বাৰ পুৰীলৈ যায়। চিলাৰায় দেৱানেও তেওঁৰ ধৰ্ম গ্ৰহণ কৰে। কিন্তু কোচ ৰাজ্যতো বিদ্বেশীসকলৰ আমনিৰে দেখা দিলে আৰু ৰজাৰ আদেশত গুৰুজন কোচবেহাৰ ৰাজচ'ৰাত হাজিৰ হ'ব লগীয়া হ'ল। পিছে, ইয়াৰ ফলত মহাৰাজ নৰনাৰায়ণকো তেওঁ মিত্ৰ-ৰূপে পালে আৰু শাস্ত্ৰ-চৰ্চা, পুথি-বচনা আৰু প্ৰচাৰ পূৰ্ণ উত্তমে চলাবলৈ ধৰিলে। ১৫৬৮ ছনত মাধৱদেৱৰ ওপৰত সাম্প্ৰদায়িক ভাব দি শঙ্কৰদেৱ বৈকুণ্ঠী হয়।

বচনাৱলী

শঙ্কৰদেৱৰ ধৰ্ম-প্ৰচাৰৰ সময়ত তেওঁৰ নিজৰ বচনাৱলী আৰু তেওঁৰ অন্তৰ্ভুক্ত মাধৱদেৱ, অনন্ত কল্লি, বাৰ সবন্থতী আদিৰ পদপুথি আৰু নাট-সীন্তে এক প্ৰধান মাধ্যমৰূপে কাম কৰিছিল। অনেক লোককে সীত-পদৰ মাৰুখি আৰু নাট-অভিনয়ৰ উল্লাসপূৰ্ণ সৌন্দৰ্যই আকৰ্ষণ কৰি ভক্তিধৰ্মৰ সোঁতত পেলাইছিলহি। মধ্যযুগৰ এই ধৰ্ম আন্দোলন আৰু সেই সময়ৰ সাহিত্য গুৰুপ্ৰভাৱত ইটো সিটোৰ লগত জড়িত। শঙ্কৰদেৱে নিজেই এই বিৰাট বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ সৃষ্টিৰ

পথ সুকলি কৰি দিছিল। তেওঁৰ পূৰ্বৰ কবিসকলৰপৰা-এক সাহিত্যিক ভাষা আৰু কেইটিমান ছন্দৰ আদৰ্শ পাইছিল। নিজৰ প্ৰতিভাশক্তিৰে তেওঁ সেই ভাষাৰ পৰিসৰ আৰু কমণীয়তা বঢ়াই আৰু নতুন ছন্দ যোগ কৰি বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ বিবিধ প্ৰকাশৰ উপযোগী কৰিলে। নাট আৰু বৰগীতৰ কাৰণে ভাষাৰ এটি বিশিষ্ট ভঙ্গিও তেওঁ সৃষ্টি কৰিছিল। সংস্কৃতৰ তোটক ছন্দৰ ‘মধু-দানৱ-দাৰণ’ স্তোত্ৰটি আৰু প্ৰকৰণ-গ্ৰন্থ ‘ভক্তি-বত্নাকৰ’ এৰি দি তেওঁৰ অসমীয়া ৰচনাৱলীক এইকেইটা ভাগত ভগাব পাৰি—উপাখ্যান (হৰিশ্চন্দ্ৰ-উপাখ্যান, কল্পিণী-হৰণ আদি), ৰামায়ণ, ভাগৱত আদিৰ এক সাহিত্যিক ৰূপ নথকা ভাণ্ডনি (এইবিলাকত একোটি উপাখ্যানৰ ঐক্য নাই), তত্ত্বমূলক আলোচনা (অনাদি-পাতন, নিমি-নৱসিদ্ধ সংবাদ), কীৰ্তন-ঘোষা, গীত (বৰগীত, ভটিমা আদি), আৰু নাট বা অঙ্ক।

শব্দৰদেৱৰ ৰচনাৱলীৰ তাৰিখবোৰ নিৰূপণ কৰা টান হ’লেও কিছুমান বাহু আৰু অন্তৰঙ্গ প্ৰমাণৰপৰা সিৰোবৰ এটি ক্ৰম স্থিৰ কৰিব পৰা হয়। গুৰু-চৰিতৰ বিৱৰণেই এই প্ৰসঙ্গত অৱশ্যে একমাত্ৰ বাহু প্ৰমাণ। অন্তৰঙ্গ প্ৰমাণবোৰ স্বপ্ন ধৰণৰ, ভাষা আৰু ৰচনা-ৰীতি, পুথিলোৰৰ মূল, সিবিলাকৰ বিষয়-বস্তু আৰু সেই বিষয়-বস্তুৰ মূল, ধৰ্মমতৰ বিকাশ, ৰামৰায় চিলাৰায় আদি পৃষ্ঠপোষকৰ উল্লেখ, গ্ৰন্থকাৰৰ নিজৰ জীৱন-কথাৰ কীণ ইন্ধিত আৰু ক’বাত কেনেবাকৈ বুৰঞ্জীমূলক কাহিনীৰ দূৰৱৰণা পৰা হৈছে। আদি ভাগৰ ৰচনাৱলীত ডেকা কালৰ চঞ্চল, উদাম মনৰ আভাস পোৱা যায় আৰু জতুৱা ঠাঁচ আৰু ঘৰুৱা ভাষাৰ প্ৰভাৱো বহল ধৰণৰ, কিন্তু পিছৰ বয়সৰ ৰচনাত এই দুয়োটা লক্ষণ কমি অহা দেখা যায়। আদি জীৱনৰ কীৰ্তন-ঘোষাৰ ভাষাৰ ক্ষিপ্ৰতা আৰু পিছৰ জীৱনৰ দশম পুথিৰ ভাষাৰ গাভীৰ্য লক্ষণীয়। ‘কুব্জক্ৰ’ আৰু দ্বাদশ স্বল্প ভাগৱতত নিজৰ নাম পৰ্যন্ত দিয়া হোৱা নাই, ভণিতাত ‘কৃষ্ণ কিল্বৰ’ মাত্ৰ সংযোগ কৰা হৈছে। তলত সময় অনুসাৰে আৰু ওপৰত উল্লিখিত প্ৰমাণ অনুসাৰে বিভাগ কৰি তালিকা কৰা হ’ল। লেখকসকলে আশাৰ এই ক্ৰম গ্ৰহণ কৰি লৈছে।

(১) আদি বা বাৰজুঞা ৰাজ্যত কটোৱা কাল—তাক্ষ্যৰ চপলতা আৰু সমৃদ্ধি ভৰা কাল (১৪৩৮ শকলৈকে বিস্তৃত)—

(ক) ভাগৱতৰ বাহিৰৰ কাহিনী—হৰিশ্চন্দ্ৰ-উপাখ্যান (মাৰ্কণ্ডেয়-পুৰাণ), ভক্তি-প্ৰদীপ (গুৰু-পুৰাণ), কীৰ্তন-ঘোষাৰ উৰেধা-বৰ্ণন (ব্ৰহ্ম-পুৰাণ);

(খ) ভাগৱতৰ বাহিৰৰ কাহিনীৰ লগত সংমিশ্ৰিত ভাগৱতৰ কাহিনী, কিন্তু শ্ৰীৰবী চাঁকাৰ প্ৰভাৱৰপৰা মুক্ত—কল্পিণী-হৰণ কাব্য (হৰিবংশ)

(গ) গীত—প্ৰথম বৰগীত ‘মন মেৰি বাম-চৰণহি লাগ্ত’ ;

(ঘ) দশম শব্দৰ বাহিৰৰ ভাগৱতৰ কথাৰে প্ৰথম ধূল—ষষ্ঠ শব্দ বা অজামিল-উপাখ্যান, অষ্টম শব্দ বা গজেন্দ্ৰোপাখ্যান আৰু অমৃত-মখন (কীৰ্তন-ঘোষাৰ ‘হৰ-মোহনে’ গৈতে), কীৰ্তন-ঘোষাৰ অজামিল-উপাখ্যান (ষষ্ঠ শব্দ), প্ৰহ্লাদ-চৰিত্ৰ (তৃতীয়, সপ্তম শব্দ), হৰ-মোহন, বলি-ছলন, গজেন্দ্ৰোপাখ্যান (অষ্টম শব্দ), চতুৰ্বিংশতি অৱতাৰ-বৰ্ণন, ধ্যান-বৰ্ণন ,

(ঙ) গুণমালা, দ্বিতীয়—ষষ্ঠ অধ্যায় (?)।

ওপৰৰ (ঘ) দফাৰেপৰা তললৈ পুথিৰ নামবোৰলৈ মন কৰিলে দেখা যাব, শব্দৰদেৱে জগদীশ মিশ্ৰৰপৰা ভাগৱত পোৱাৰ পিছত ভাগৱতৰপৰা তেওঁ যুৰ দঙাই নাই। মাজতে আৱশ্যকত পৰি উত্তৰকাণ্ড বামাংশ আৰু ‘বাম-বিজয় নাট’ লিখে। ‘ভক্তি-বত্নাকৰ’ত উদ্ধৃত শ্লোকৰ তিনি চতুৰ্থাংশ ভাগৱতৰপৰা গৃহীত।

(২) মধ্য বা অসম-ৰাজ্যত কটোৱা কাল—অশান্তি, বিৰোধ, আত্ম-সমালোচনা আৰু শেহান্তৰত অগ্ৰসৰৰ কাল (১৪৩৮ শকৰপৰা ১৪৬৫ শকমানলৈকে)—

(ক) ভক্তি-বিৰোধী-দলন যুক্তি—কীৰ্তন-ঘোষাৰ পাষণ্ড-মৰ্দন, নাম-অপৰাধ (ভাগৱত, পদ্ম, বিষ্ণুধৰ্মোত্তৰ, বৃহদ্বাৰদীয়-পুৰাণ আৰু হৃত-সংহিতা), পত্নী-প্ৰসাদ নাট (ভাগৱতৰ দশম শব্দ),

(গ) ভাগৱতৰ দশম শব্দৰ পূৰ্বাৰ্থৰ কৃষ্ণৰ শিশু-জীৱনৰ বৰ্ণনা—কীৰ্তন-ঘোষাৰ শিশু-লীলা, বাস-ক্ৰীড়া, কংস-বধ, গোপী-উদ্ধৱ-সংবাদ, কুঁজীৰ বাহা-পূৰণ, অক্ৰূৰৰ বাহা-পূৰণ।

(৩) শেষ বা কোচ ৰাজ্যত কটোৱা কাল—অপেক্ষা-কৃত শান্তি, ভক্তি-আন্দোলনৰ সম্পূৰ্ণতা-লাভ আৰু শব্দৰদেৱৰ পূৰ্ণতম মনোবিকাশৰ কাল (১৪৬৫ শকমানৰপৰা ১৪২০ শকলৈকে)—

(ক) দশম শব্দৰ বাহিৰৰ ভাগৱত-কথাৰে দ্বিতীয় ধূল—বলি-ছলন (অষ্টম শব্দ), অনাদি-পাতন (তৃতীয় শব্দ, গায়ন-পুৰাণ আৰু অন্তান্ত কথাৰে লিখিত),

(খ) ভাগৱতৰ দশম শব্দৰ উত্তৰাৰ্ধৰ আৰু একাদশ-দ্বাদশ শব্দৰ কাহিনীৰ কীৰ্তন—কীৰ্তন-ঘোষাৰ অৱাসন্ধ-মুহুৰ্ত্ত, কালবৰ্ণন-বধ, যুচুকুন্দ-জ্ঞতি, ত্ৰয়ন্ত-হৰণ, নাৰদৰ কৃষ্ণ-মৰ্দন, বিপ্ৰ-পুত্ৰ-আনয়ন, দামোদৰ বিপ্ৰৰ আখ্যান, দৈৱকীৰ পুত্ৰ-আনয়ন, বেদ-জ্ঞতি, লীলা-মালা, কল্পিতৰ প্ৰেম-কলহ, ভক্ত-পৰীক্ষা (দশম শব্দ ;

শেষ দুইখণ্ড বৰ্তমানে কীৰ্ত্তন-ঘোষাৰ বহিষ্কৃত, অনন্ত কন্দলিৰ মধ্য, শেষ দশম ৰচনাৰ আগতে সকলো ৰচিত হৈ কন্দলিক প্ৰভাৱিত কৰিছে), (তিনিটা উপখণ্ডেৰে, তৃতীয় স্বৰূপ সংযোগেৰে) শ্ৰীকৃষ্ণৰ বৈকুণ্ঠ প্ৰয়াণ, ভাগৱতৰ তাৎপৰ্য।

(গ) বহুলভাৱে ভাগৱতৰ স্বৰূপ ভাঙনি আৰু কাহিনী—দশম স্বৰূপ, আদি, একাদশ স্বৰূপ, প্ৰথম স্বৰূপ, দ্বিতীয় স্বৰূপ, নৱম স্বৰূপ, কুব্জক্বেদ, নিম্ন-নৱসিদ্ধ সংবাদ, গুণ-মালা, প্ৰথম অধ্যায় ;

(ঘ) ৰাম-কথা—ৰামায়ণ, উত্তৰ-কাণ্ড ,

(ঙ) গীত—বৰগীত (সঙ্কলন), তোটয়, ভটিমা ;

(চ) প্ৰকৰণ-গ্ৰন্থ—ভক্তি ৰত্নাকৰ ;

(ছ) নাট—কালি দমন, কেলি-গোপাল, কল্লিগী-হৰণ, পাৰিজাত-হৰণ, ৰাম-বিজয়, অস্ট্য ৰচনা, ১৪২০ শক ।

ওপৰত ছাব্বিশখন মাথোন গ্ৰন্থৰ নাম দিয়া হৈছে, ইয়াৰ ভিতৰতো নৱম স্বৰূপখনি আমি এতিয়াও দেখা পোৱা নাই। পাটবাউসী ধানৰ স্থানীয় বিশ্বাস, তাত গুঠৰ বছৰ ছমাহ থাকি শব্দৰ গুৱৰে একুৰি সোতৰখন শাস্ত্ৰ মখন কৰে। কিন্তু চৰিতত এনে কথাৰ উল্লেখ পোৱা নাযায়। তত্ত্বপৰি মুখ্য সত্ৰসমূহৰ প্ৰসঙ্গৰ পাঠ আদিত লগা সকলোটি পুথিৰ নামকেই ওপৰৰ তালিকাই সামৰিছে। বৰ্তমানলৈ আমি ইবাকৈই কম-বেছি সম্পূৰ্ণ তালিকা বুলি ধৰিছো। ৰাম-মালিকা, বৈষ্ণৱায়ত, উৎকল-মালা, গৰুড-পুৰাণ, কালিকা-পুৰাণ (হৰ-গোবীৰ বিবাহ), আদি-যামল আদি কোনো পুৰণি পুথিত শব্দৰদেৱৰ নামে ভণিতা পেলোৱা দেখা যায় আৰু বিশেষকৈ দেহ-বিচাৰ আদি-বিষয়ক অনেক গীতত শব্দৰৰ নাম জুটি দিয়া আছে। কিন্তু সিবোৰযে অৰ্বাচীন আৰু শ্ৰীশব্দৰ গুৱৰ বিৰচিত নহয়, সেই কথা বুজাবলৈ প্ৰসঙ্গ প্ৰৱৰ্ত্তন কৰাৰ আৱশ্যক বোধ নহয়। আনফালে, দশমৰ গোপী-উদ্ধৱ-সংবাদ, কীৰ্ত্তনৰ শ্ৰমন্ত-হৰণ খণ্ড আদি অতি লোক-ৰসক হেতুকে লুকাইয়া পুথি কৰি লিখা দেখা যায় ; কিন্তু ওপৰৰ তালিকাত সিবিলাক বেলেগে দেখুওৱা নহ'ল।

অসমীয়াৰ আধ্যাত্মিক, সাংস্কৃতিক, সামাজিক জীৱনলৈ মহাপুৰুষৰ যি দান, তাৰ মূল্য নিকাপণ কৰিব লগীয়া হয় কিছু পৰিমাণে ভেঁওৰ ৰচিত সাহিত্যৰ যোগেদি। বহু দেৱতাৰ মাজত প্ৰধান দেৱতাৰ সন্ধান-দানৰ যোগে বহু সত্যৰ

ভিতৰত সনাতন সত্যৰ উপলব্ধিৰ প্ৰতি সামাজিক চৈতন্যৰ জাগৰণ ; কৰ্ম-ধৰ্মৰ বিভীষিকা-নিৰ্দ্দাৰণ ; বাহ্যিক অহুষ্ঠানৰ ঠাইত বিভক্ত অন্তৰক আধ্যাত্মিক উপলব্ধিৰ প্ৰধান লীলা-ক্ষেত্ৰ বুলি ডাঠকৈ ক'ব প্ৰতিপাদন , সামাজিক শ্ৰেণীবদ্ধ ব্যঞ্জন অপসাৰণ, —এই কেইটিকে উক্তৰ বাণীকান্ত কাকতিদেৱে অসমীয়া আধ্যাত্মিক জীৱনৰ উৎকৰ্ষৰ বিষয়ত মহাপুৰুষৰ চতুৰঙ্গ দান বুলি আঙুলিৰাই দেখুৱাইছে । এই চাৰিটি দানৰ বিস্তাৰ আৰু বিকাশ আমি শোনে শোনে শব্দবদেৱৰ আৰু তেওঁৰ অমূল্য-সকলৰ ৰচনাৱলীত দেখা পাম। সেই ৰচনাৱলী নতুন এক আধ্যাত্মিক আৰু সামাজিক আলোড়নৰ স্পন্দনেৰে সজীৱিত । যি সময়ত বিবিধ সৰু-বৰ ৰাজনৈতিক শক্তিৰ সংঘাতে তেতিয়াও এক নিৰ্দিষ্ট ৰূপ লৈ মুঠা অসমৰ জাতীয় জীৱনক সঙ্কটাপন্ন অৱস্থাত পেলাবলৈ ধৰিছিল, সেই সময়ত 'বৈষ্ণৱ সাহিত্যই নতুন প্ৰাণৰ সঞ্চাৰ কৰি সৰ্ব-ভাৰতীয়, মহাজাতীয় চৈতন্যৰ লগত ইয়াৰ একত্ব-ভাৱ স্থাপন কৰে ।' বৈষ্ণৱ সাহিত্যই অসমৰ জাতীয় সাহিত্যৰূপে প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰে , বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ সামাজিক পদ্ধতিয়ে অসমৰ সামাজিক জীৱনক এটি স্পষ্ট আৰু নিটোল ৰূপ দি তোলে , সত্ৰ আৰু নামঘৰ সামাজিক শৃংখলাৰ নিদৰ্শনৰূপে থিয় দিয়ে । বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ সমাদৰে ধৰ্ম-মূলক ভেদ-ভাবৰ ওপৰত মিলা-প্ৰীতিৰ বান্ধোন টানি দিয়াৰ ফলত শাস্ত্ৰ-শৈৱ আদিৰ লগত বৈষ্ণৱৰ সংঘৰ্ষ অসমত কোনো দিনে ঘটিবলৈ পোৱা নাই । এই সকলোবোৰ কথাই লক্ষ্য কৰিলেই জাতীয় জীৱনত শব্দৰী সাহিত্যৰ গভীৰ প্ৰভাৱৰ ধৰ্ম উপলব্ধি কৰিব পাৰি ।

উপাখ্যান আৰু পদ-ভাঙনি

আমি ওপৰত শব্দবদেৱৰ সাহিত্যক এনেকৈইট ভাগত বিভক্ত কৰিবলৈ বিচাৰিছো—উপাখ্যান, সংস্কৃত গ্ৰন্থৰ সাহিত্যিক আকাৰহীন ক্ৰমিক ভাঙনি, তথ্যলোচনা, কীৰ্ত্তন-ঘোষা, গীত, নাট আৰু প্ৰকৰণ । ইয়াৰ ভিতৰত কাহিনী-প্ৰধান উপাখ্যান শ্ৰেণীৰ মুখ্য 'হৰিশ্চন্দ্ৰ-উপাখ্যান' আৰু কল্পিত-হৰণ শব্দবদেৱৰ ডেকা কালৰ ৰচনা । ইবোৰত বিৱৰণেই ৰচনাৰ প্ৰমুখ অৱলম্বন , তাৰ সৌন্দৰ্য-বৃদ্ধিৰ বাবেই কবিয়ে সকলো কাব্যিক শক্তি প্ৰয়োগ কৰিছে । হৰিশ্চন্দ্ৰৰ ৰক্ষা মাৰ্কেণ্ডেয়-পুৰাণৰ অন্তৰ্গত এটি ক্ষুদ্ৰ উপাখ্যান । শব্দবদেৱে তাকেই মোটেইখনি পুৰাণৰ সাৰ বুলি গ্ৰহণ কৰি 'কঠিনক ভবে কথাব আশয়ে' বা প্ৰসঙ্গ অনুসৰি

কাব্যৰঙ্গ সৰ্কাৰ কবি উপাখ্যানটি সজাই তুলিছে ‘বৈষ্ণৱ ৰূপাৰ মহত্ব’ দেখুৱাবৰ কাৰণে। ‘কল্পিণী-হৰণ কাব্য’ৰ মূল কাহিনীটি হৰিবাংশৰণৰা লোৱা হৈছে, তাতে ভাগৱতৰ কথাবোৰ মিহলি দিয়া হৈছে। কিন্তু এই কাহিনী-কাব্যৰ মৌলিক সৌন্দৰ্য তাৰ মূলত নথকা অভিনৱ চৰিত্ৰ-সৃষ্টি আৰু বচন-ভক্তিৰ অসমীয়া ৰূপত। এই বাবেই সি শব্দৰেদেৱৰ সকলো ৰচনাতকৈ জনপ্ৰিয়। এই চুৰোখনি উপাখ্যান-কাব্যই সম্ভৱতঃ শব্দৰেদেৱৰ ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ আৰম্ভণিৰ আগৰ ৰচনা, আৰু এনেও হ’ব পাৰে যে, তাৰ অন্তৰঙ্গ ভক্তি-পৰ কথাখিনি পিছত মহাপুৰুষে সংযোগ কৰি দিছে। আমাৰ ভকত-বৈষ্ণৱসকলৰ সাধাৰণ বিশ্বাস, ‘হৰিশ্চন্দ্ৰ উপাখ্যান’তেই শব্দৰে পোনতে ‘ভকতিৰ চাৰি খুটি মাৰে।’ এই চাৰি খুটি হ’ল—নাম, দেৱ, গুৰু, ভকত,—অসমৰ বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ এই চাৰিটি পৰমাৰ্থ-বস্তু। ভক্তিৰ মূল তত্ত্বৰূপে এই চাৰিটিৰ নিকৰণ শব্দৰেদেৱে তেনেই কম বয়সতে কৰিছিল যেন নালাগে। ষষ্ঠ স্বৰূপ ভাগৱতৰপৰা গৃহীত ‘অজামিল-উপাখ্যান’, অষ্টম স্বৰূপৰপৰা গৃহীত ‘গজেন্দ্ৰোপাখ্যান’, ‘অমৃত-মথন’ আৰু ‘বলি-ছলন’, দশমৰ ‘কুক্কেত্ৰ’ পুথিও এই উপাখ্যান-শ্ৰেণীৰ ভিতৰত পৰিব। ‘বলি-ছলন’ পুথিৰ কাহিনী-বিৱৰণ শক্তিশালী।

ৰামায়ণৰ উত্তৰকাণ্ড আৰু ভাগৱতৰ বিবিধ খণ্ডৰ ক্ৰমিক ভাঙনি কৰোঁতে কাহিনীৰ ঐক্যৰ প্ৰতি সাধাৰণতে বিশেষ লক্ষ্য ৰখা হোৱা নাই, কাৰণ সিবিলাকত মূলৰ প্ৰধান কথাখিনিৰ পুনৰুক্তিহে বিশেষ লক্ষ্যগীৰ। প্ৰথম আৰু দ্বিতীয় স্বৰূপ ভাগৱতৰ ভাঙনি কৰোঁতে শব্দৰেদেৱে মূলৰ কথাখিনিৰ এটি চমু বিশ্লেষণ মাত্ৰ দিবলৈ যত্ন কৰা যেন লাগে। উত্তৰকাণ্ডৰ ভাঙনিত শব্দৰেদেৱৰ দীঘল কথা চমু কৰা চেষ্টা বিশেষভাৱে দেখা পোৱা যায়; মূলৰ কোনোটিহঁত অধ্যায় তেওঁ এটা বা আঢ়ৈটা পদতে শেষ কৰিছে। এই শ্ৰেণীৰ ৰচনাৰ ভিতৰত দশম স্বৰূপ ভাগৱতৰ ভাঙনি সৰাতোকৈ মনোৰম আৰু কবিত্বপূৰ্ণ। একাদশ স্বৰূপ তত্ত্বপূৰ্ণ হোৱা বাবে সেই স্বৰূপ ভাঙনি অসমৰ বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ এখনি দৰ্শন-পুথিৰ নৰে হৈছে। ভাগৱতৰ সকলো ভাঙনিত শ্ৰীৰ ৰামীৰ টীকাৰ প্ৰভাৱ স্পষ্ট।

ভক্তিভাৱৰ পুথি

‘ভক্তি-প্ৰদীপ’, ‘অনাদি-পাতন’ আৰু ‘নিৰি-নৱসিদ্ধ-সংবাদ’ উপাখ্যান-শ্ৰেণীৰ ভিতৰত নপৰে। সিবিলাকৰ মূল উদ্দেশ্য ভক্তি-ভাৱ নিকৰণ কৰা। ‘অনাদি-

পাতন'ত সৃষ্টিৰ আদি আৰু প্ৰলয়ৰ কথা বৰ্ণোৱা হৈছে ; বাকী দুখনি পুথিতো বহুল কোনো একোটি কাহিনী-ভাগৰ প্ৰৱৰ্ত্তন নাই। 'ভক্তি-প্ৰদীপ'ত কৃষ্ণ আৰু অৰ্জুনৰ মাজত (গীতাৰ দৰে) আৰু 'নিমি-নৱসিদ্ধ-সংবাদ'ত নিমি ৰজা আৰু হৰি, কবি আদি ন-জনা সিদ্ধ পুৰুষৰ কথোপকথনৰ মাধ্যমত 'ভক্তিভাষ্য' আলোচনা কৰা হৈছে। 'বলি-ছলন'ৰ দৰে 'অনাদি-পাতন'কো ভাগৱত আৰু বামন-পুৰাণৰ মিশ্ৰ দি লিখা বুলি কোৱা হৈছে, কিন্তু বৰ্ত্তমানে ছপা হৈ গুলোৱা বামন-পুৰাণৰ কথাৰ লগত 'অনাদি-পাতন'ৰ বিশেষ সংশ্ৰৱ দেখা নাযায়। শঙ্কৰদেৱে নিজস্বভাৱে এই পুথিত সৃষ্টি-তত্ত্ব বিচাৰ কৰিছে। প্ৰকৃতি আৰু তত্ত্বসকলৰ উৎপত্তি, চৰাচৰ প্ৰাণীৰ বিকাশ, সপ্তদ্বীপ, সপ্তসাগৰ, নৱবৰ্ষ, জ্যোতিষচক্ৰ, নৰক, দেহ-তত্ত্ব ('ব্ৰহ্মাণ্ডৰ গুণ মানে আছে শৰীৰতে') আদিৰ বৰ্ণনা দক্ষতাৰে দিয়া হৈছে। ইয়াত দুকুহ তত্ত্ববোৰৰ সহজ প্ৰকাশে শঙ্কৰদেৱৰ প্ৰতিভাকে প্ৰতিফলিত কৰিছে। 'অনাদি-পাতন' পিছৰ যুগৰ দেহ-বিচাৰৰ গীত আৰু অসমৰ গুপ্ত সম্প্ৰদায়বোৰৰ দৰ্শনৰ প্ৰধান অৱলম্বন-স্বৰূপ হৈ পৰিছিল। 'নিমি-নৱসিদ্ধ-সংবাদ'ত ন-জনা সিদ্ধই ৰজাৰ নটা প্ৰশ্নৰ উত্তৰত এইখিনি বিষয় বিবৃত কৰিছে—আত্মান্তিক ক্ষেম, মহাভক্তৰ লক্ষণ, বিষ্ণুৰ মায়াৰ স্বৰূপ, মায়াৰপৰা সাৰিবৰ উপায়, পৰমাত্মাত নিষ্ঠা, কৰ্মযোগ, ঈশ্বৰৰ অৱতাৰ, অভক্তৰ গতি আৰু ভগৱন্তৰ পূজা-বিধি। ইয়াৰ ভিতৰত শঙ্কৰদেৱৰ কবিতাত অৱতাৰ-বৰ্ণনৰ অংশ উজ্জল হৈ উঠিছে।

কীৰ্ত্তন-ঘোষা

'কীৰ্ত্তন-ঘোষা' এক স্বতন্ত্ৰ ৰূপৰ সাহিত্য। শঙ্কৰদেৱৰ 'কীৰ্ত্তন-ঘোষা' পুথিৰ একোটি খণ্ডত একোটি কাহিনী বা আন বিষয়-বস্তু বিবৃত হৈছে। একোটি খণ্ড দুইৰপৰা কুৰিমানলৈকে কেইবাটিও কীৰ্ত্তনৰ সমষ্টি। প্ৰত্যেকটি কীৰ্ত্তন একোটি খণ্ড কবিতাৰ দৰে, নিৰ্দিষ্ট ঘোষা এটি পুনৰ পুনৰ আবৃত্তি কৰি কীৰ্ত্তনৰ পদসমূহ গোৱা হয়। ব্ৰহ্মপুৰাণৰপৰা 'কীৰ্ত্তন-ঘোষা'ৰ উৰেবা-বৰ্ণন আৰু পদ্ম-পুৰাণৰপৰা নাম-অপৰাধ খণ্ড ৰচনা কৰা হয়। পাৰশু-মৰ্দ্দনখণ্ড ভাগৱত, বিষ্ণুখৰোদ্ভৱ, বৃহদ্ভাৰদ্বায় আৰু পদ্ম-পুৰাণ (সহস্ৰনাম খণ্ড) আৰু স্বত-সংহিতাৰ শ্লোকৰ অৰ্থ সন্নিৱেশ কৰি প্ৰেক্ষণৰ দৰে ৰচনা কৰা হৈছে। এই তিনিটি খণ্ডৰ বাহিৰে কীৰ্ত্তনৰ সকলো খণ্ডৰ বিষয়-বস্তুৱেই ভাগৱত-পুৰাণৰপৰা গৃহীত। বিবিধখণ্ড 'কীৰ্ত্তন-ঘোষা' বিবিধ সমৰত ৰচিত আৰু

শব্দবদেৱৰ মৃত্যুৰ সময়ত সিবিলাক নানা ধানত সিঁচৰতি হৈ পৰি আছিল। পিছত মাধৱদেৱে ভাগিন ৰামচৰণ ঠাকুৰৰ হতুৱাই সকলোখিনি একেলগ কৰায়। বৰ্তমানে ‘কীৰ্তন ঘোষা’ৰ বাহিৰত থকা কল্পিতদেৱীৰ প্ৰেম-কলহৰ কীৰ্তন ৰামচৰণে বিচাৰি নোপোৱা বাবে মাধৱে হেনো কৈছিল, “নাপালা ভালেই হ’ল, সি যি ঠাইলৈ যাব লাগে, গ’ল।” সম্ভৱতঃ, মাধৱদেৱে এইটি আখ্যান ‘কীৰ্তন-ঘোষা’ৰ অন্তৰ্গত হ’ব নালাগে বুলিষে বিবেচনা কৰিছিল। ইয়াৰ উপৰি ভৃগু-পৰীক্ষা নামে শব্দবদেৱৰ নামৰ আৰু এটি কীৰ্তন-আখ্যান পোৱা যায়। বেজবৰুৱাৰ ভাষাত, ‘ভাষাৰ লালিত্য, ছন্দৰ ঝঙ্কাৰ, স্বৰৰ লৱণ্য, ভাবৰ মাধুৰ্য, ভক্তিৰ দৃঢ়তা, চিন্তাৰ উচ্চতা আদিৰ সমষ্টিৰে শব্দবদেৱৰ কীৰ্তন ৰচিত।’ কীৰ্তনৰ ভাষাৰ কবিত্বময় সৌন্দৰ্য, ক্ষিপ্ৰতা আৰু দৃঢ়তা, বৰ্ণনাৰ সৌন্দৰ্য আৰু জটিল কথাৰ সৰ্বজন-গ্ৰাহ্য সবল অথচ সূক্ষ্ম প্ৰকাশ লক্ষ্যণীয় বিষয়। মহাপুৰুষীয়া অৰ্থাৎ অসমৰ বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ ‘চাৰি পুথি’ৰ ভিতৰত ক্ৰীমন্ত শঙ্কৰৰ ‘কীৰ্তন-ঘোষা’ আৰু দশম স্বৰূপ আৰু মাধৱদেৱৰ ‘নামঘোষা’ আৰু ‘ভক্তি-বজ্জৱলী’ক সামৰা হয়। শব্দবদেৱৰ ক্ষিপ্ৰগতি কুসুমমালা ছন্দৰ ‘গুণ-মালা’ পুথিখনো কীৰ্তন-ঘোষা-শ্ৰেণীৰ। ইয়াত কবিয়ে কোটমণি এধাৰিৰ দৰে খুদ খুদ বাক্যেৰে ‘নিৰ্গুণ কৃষ্ণৰ গুণ’ৰ মালা গুটিছে। ইখনিও মহাপুৰুষৰ বৰ্ণনা-শক্তিৰে পৰিচয়।

গীত-প্ৰবন্ধ : বৰগীত, ভটিমা

ভক্তি-আন্দোলন প্ৰধানতঃ অহংভূতি-প্ৰৱণ আৰু ই প্ৰাণৰ উজ্জ্বলতাক মূৰত কৰি তোলে। তাৰতৰ বিভিন্ন প্ৰদেশৰ বৈষ্ণৱ আন্দোলনসমূহে বিভিন্ন ভাষাত লিখিক বা গীতি-কবিতাৰ জন্ম-দান দিয়ে। অসমতো বৈষ্ণৱ আন্দোলন এই বিষয়ত সৃষ্টিশীল হৈ উঠে আৰু তাৰ ফল-স্বৰূপ গীতসমূহে সেই আন্দোলনক বিস্তাৰ-লাভত সহায় কৰি ঞ্জগুৰু হয়। অসমীয়া বৈষ্ণৱ গীতি-সাহিত্যৰ প্ৰধান দুটি ৰাশি বৰগীত আৰু ভটিমা।

উক্তৰ বাণীকান্ত কাকতিয়ে ইংৰাজ কবি হেৰিকৰ কবিতাৰ নামৰ লগত বিজ্ঞাই বৰগীতক noble numbers, কালিৰাম মেথিয়ে great song বা song celestial আৰু অসমীয়া ভাষা আৰু সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী-প্ৰণেতা দেৱেন্দ্ৰনাথ বেজবৰুৱাই holy songs বুলিছে। শব্দ আৰু মাধৱৰ বৰগীত-ৰচনাৰ বহু কালৰ আগৰেপৰা গীতা, ভাগৱত, মহাভাৰত, ৰামায়ণ, পুৰাণ আদিৰ চৰ্চাৰ লগে

লগে হিন্দু অৰ্থাৎ ভাৰতীয় সঙ্গীত-শাস্ত্ৰৰ চৰ্চা অসমত প্ৰচলিত আছিল। সিবিলাকৰ লগত ফেৰ মাৰি অসমৰ থলুৱা স্ত্ৰৰো নিশ্চয় বিৰাজ কৰিছিল। শঙ্কৰী যুগৰ কিন্তু অ-শঙ্কৰ-ভক্ত গীত-ৰচয়িতা দুৰ্গাবৰ আৰু গীতাৱৰ ব্যৱহৃত বাগ আৰু শঙ্কৰ-মাধৱৰ অকস্মত ব্যৱহৃত বাগৰ তালিকা কৰিলে কম-বেছি একে ধৰণৰেই হ'ব। তেনেহ'লে বৰগীতক বিশিষ্ট এটা নাম দিয়াৰ অৰ্থ কি ?

প্ৰথম কথা, বৰগীতৰ ভাষা। শঙ্কৰদেৱৰ প্ৰাৰম্ভিক আৰু মাধৱদেৱৰ বেছি-ভাগ বৰগীতৰে ভাষা ব্ৰজবুলি। গুৰুজনৰ প্ৰায় মধ্যাহ্ন জীৱনৰ সময়ত অসম, বঙ্গ আৰু উৰিষ্যাৰ বিশেষকৈ ব্ৰজ-প্ৰিয শ্ৰীকৃষ্ণক কেন্দ্ৰ কৰি কিছুমান গীত-মাতৰ একেটি কৃত্ৰিম উপভাষাৰ সৃষ্টি হৈছিল। বেৰেইলী, আলিগড়, আগ্ৰা, মথুৰা, চৌলপুৰ, কেৰাউলী আদি ঠাইৰ আশেপাশে প্ৰচলিত পশ্চিমা হিন্দীৰ অপভ্ৰংশ ব্ৰজভাষাৰ লগত এই কৃত্ৰিম উপভাষাৰ সম্পৰ্ক নাই। এই সাহিত্যিক ভাষাক ব্ৰজ-বুলি, ব্ৰজ-বোল আৰু অসমত সাধাৰণ কথাত ব্ৰজাৱলী ভাষা বোলে। ভাষাটোৰ এইবোৰ নামকৰণ ঠিক শঙ্কৰদেৱৰ দিনতে হোৱা যেন নালাগে। অকবিলাকতো ব্ৰজবুলি ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে। সেই ভাষাক কোনো ঠাইৰ চলিত ভাষা বুলি ধৰি লোৱা টান। অৱশ্যে মৈথিল কবি বিজ্ঞাপতিৰ বাহিৰেও অসম, উৰিষ্যা আৰু বঙ্গৰ কবিসকলে পৰম্পৰা কিছু সমিল-মিল থকা এটা ভাষা সৃষ্টি কৰি বৈষ্ণৱসকলৰ মাজত প্ৰীতি বঢ়াবলৈ যত্ন কৰা যেন লাগে। মৈথিল ভাষাই ব্ৰজ-বুলিৰ ভেঁটি। তাৰ ওপৰতে অসমীয়া বৈয়াকৰণিক আৰু আভিধানিক ৰূপৰ লগতে পশ্চিমা হিন্দীৰ ভগা-ছিগা টুকুৰা গোটাই আমাৰ 'অসমীয়া ব্ৰজবুলি'ৰ ঘৰটো সজা হৈছে।

দ্বিতীয় কথা, বিষয়-বস্তুৰ সংৰক্ষণশীলতা বা সংযম (reticence)। গীতাৱৰ কবিৰ গীত বা অগ্ৰ শ্ৰেণীৰ বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ ঐহিক ভাব বা চঞ্চল ভাবৰ প্ৰাধান্যৰপৰা বৰগীতসমূহ মুক্ত। 'হৰ-মোহন', 'প্ৰেমকলহ', 'ৰাস-যাত্ৰা' বা 'কেলি-গোপাল'ৰ কাহিনী বৰগীতত নাই। বৰগীতত আছে বেদান্তৰ মৰ্ম সহজ সবল ভাষাত, তাত ৰাজি আছে আধ্যাত্মিক চিন্তা ঐকান্তিক ভক্তিবাদ গদগদ স্বৰত, আৰু আছে বিশ্বস্ত 'ভগৱান স্বয়ং' শ্ৰীকৃষ্ণৰ বিশ্ব-বিমোহন বালা-ৰূপৰ বিৱৰণ অকমকীয়া শব্দৰ আধাৰত। বিশেষকৈ মাধৱদেৱৰ পৰম তৃপ্তি ত্ৰিভুগত-পতিৰ বাখোৱাল-ৰূপত, তেওঁৰ নিম্ন-স্থলত ক্ৰীড়া-কৌতুকত। ৰাস-ক্ৰীড়াৰ, কল্পিত-দুৰণৰ শ্ৰীকৃষ্ণ বৰগীতত নাই—আছে গোপাল ৰূপ। কিন্তু ৰূপৰ ক্ৰীড়া-কৌতুক বৰ্ণনা আৰ্যোদয় কবিৰ কল্পনা-বিলাসমাজ নহয়। এই বৰ্ণনাৰ আৰম্ভ

লুকাই আছে এক আধ্যাত্মিক জগত, যাৰ জ্যোতিত প্ৰতিটি বৰ্ণনা হীৰা-বুলীয়া নিয়ৰৰ দৰে বা সকাৰিণী দীপ-শিখাৰ দৰে ডাঙৰ। দুই-এটি বৰগীতত বায়ান্ধী কথাৰ অৱলম্বন কৰা হৈছে।

বৰগীতৰ তৃতীয় বৈশিষ্ট্য শব্দৰ। বিষয়-বস্তু, উদ্দেশ্য আৰু উপলক্ষ্য অনুসৰি এই গীতখিনিত নৃত্য-গীত-কলা-বিশাৰদ শ্ৰীমন্ত শঙ্কৰ আৰু মাথৰে ৰাগৰ সংযোজন কৰা দি গৈছে। ক'ব পাৰি, বৰগীত অসমৰ 'ক্লাছিকেল' বা ধ্ৰুপদী সঙ্গীত। সঙ্গীত-শাস্ত্ৰৰ মহলত উক্তৰ াৰতৰ ক্লাছিকেল বা উচ্চাঙ্গ শব্দ-সম্পদ ধ্ৰুপদৰ যি বিশিষ্ট স্থান, অসমীয়া সঙ্গীততো বৰগীতৰ ঠাই তেনেকুৱাই। ধ্ৰুপদক শুদ্ধ হিন্দু সঙ্গীত বুলিব পাৰি। খেয়াল আদিত মুছলমানী সঙ্গীতৰ ঢং সোমাইছে। মোগল বাদশ্বাহসকলৰ দিনৰপৰা 'বড়াগানা' বুলিলে শুদ্ধ শ্ৰেণীত ধ্ৰুপদ-সঙ্গীতক বুজাইছিল, আৰু 'ছোটাগানা' বা 'ছুটকী' হ'ল টপ্পা, ঠুংৰী আদি। এই 'বড়াগানা' শব্দৰ লগত বৰগীত শব্দৰ মিল দেখি কোনোৱে ভাবিব পাৰে, দ্বিতীয় শব্দটো প্ৰথমটোৰপৰা উদ্ভূত। কিন্তু বৰগীত আৰু নাটকৰ গীতৰ গায়ন-পদ্ধতি অনেক সময়ত অবিকল একে হোৱাতো নাটক-গীতক বৰগীত বোলা নহয়। বৰগীত হিন্দু সঙ্গীত-শাস্ত্ৰৰে অঙ্গ মাথোন, তাত সন্দেহ নাই।

বৰগীতৰ পুৰ্বিত এটা মন কৰিব লগীয়া কথা—গুৰুজনাৰ 'ষড়ছন্দৰ গীত' বোলা তিনিটা গীতৰ বাহিৰে বাকীবিলাক বৰগীতত তালৰ উল্লেখ নাই। বৰগায়ন সকলে কয়, সেই বাবেইহে হেনো বৰগীতক বৰগীত বোলে। প্ৰথম কথা, প্ৰসঙ্গ অনুযায়ী বৰগীতৰ তাল নিৰ্দেশ কৰিব পৰা হয়। দ্বিতীয়তে, প্ৰাচীন কালৰপৰা এনে কিছুমান ৰীতিত বৰগীত গোৱা চলি আহিছে যে, বিশেষ বিশেষ ৰাগত সদায় বিশেষ বিশেষ তাল পৰিবহঁ, যেনে—আশোৱাৰীত যতি, কল্যাণত খৰমান, বেলোৱাৰত ৰূপক ইত্যাদি। বৰগীত অনেক সময়ত পাঠৰ শব্দত অৰ্থাৎ বাস্তৱ আৰু তালৰ সংযোগ নোহোৱাকৈ গোৱা হয়, কিন্তু কোনোমতেই নিৰ্দিষ্ট ৰাগ আৰু শব্দৰপৰা আঁতৰি যাবলৈ দিয়া নহয়।

বৰগীতৰ বিষয়ে চতুৰ্থ মন্তব্য বিষয়—চৈধ্য প্ৰসঙ্গৰ পৰিক্ৰমাত সিবিলাকৰ স্থান। পুৰাণ প্ৰসঙ্গৰ আৰম্ভণিতে বৰগীতৰ তুতি, তাৰ পিছতহে ভটিমা, কীৰ্তন আদি। সেইদৰে আন প্ৰসঙ্গতো বৰগীতক বিশিষ্ট স্থান দিয়া হয়।

পঞ্চমতে, বৰগীতৰ সীমাবদ্ধ পৰিক্ৰতাৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰাখিব লাগিব। এনে অনুমান হয়, 'বাৰকুৰি বৰগীত' বুলিলে নিৰ্দিষ্ট সংখ্যাটো বুজায়। কোনোৰ মতে শ্ৰীলক্ষ্মণ-মাথৰন প্ৰচলিত আৰু এতিয়াও বৰ্তমান গীতৰ সংখ্যাই ২৪০ টি।

প্ৰকৃততে, শঙ্কৰদেৱে পোনতেহে বাৰকুৰি গীত ৰচিছিল, সেইখিনি গীত ঘৰ পোৰা জুইত পোৰা গ'ল, আৰু 'বাৰকুৰি গীত' বুলিলে এই পোৰা গীতখিনিহে বুজায়। বৰগীতৰ এটা সীমা আছে। শঙ্কৰ-মাধৱ-বিৰচিত সত্ৰসমূহত বা ঘৰে ঘৰে সাঁচিপাতত থকা বিশেষ গীতসমূহকেইহে অবিসম্বাদিতভাৱে বৰগীত বোলা হয়। একে ৰাগ-তাল আৰু ভাব-ভাষাৰে আন কবিৰ ৰচিত গীতক সকলোৱে বৰগীত নোবোলে।

ওপৰৰ আলোচনাবোৰৰপৰা বৰগীতৰ এটা সংজ্ঞা দিয়া যদিও টান হৈ পৰে, তথাপি এটা কথা প্ৰতীয়মান হয় যে, সঙ্গীত-শাস্ত্ৰীয় কিছুমান ধৰা-বন্ধা নিয়ম মানি চলিলেই বৰগীত নহয়, বৰগীতৰ আৰু কেইটিমান বিশেষত্ব আছে। বৰগীত সাংসাৰিক জগতৰ প্ৰেম-কাহিনীৰপৰা সম্পূৰ্ণ মুক্ত, আধ্যাত্মিক ভাবৰ উপাসনা-প্ৰসঙ্গৰ গীত। তদুপৰি ই মহাপুৰুষৰ বিৰচিত হ'ব লাগিব। এনে প্ৰকাৰে বিবেচনা কৰিলে বৰগীতক এটা শ্ৰেণী হুবুলি এক পত্ৰি বা ধূপ বোলাহে সমীচীন হ'ব।

'ভোজন-ব্যৱহাৰ' বোলা অঙ্কথনিৰ তিনিটি গীতৰ বুকৰ দুটি গীত বৰগীতৰ লগতো ধৰা হয়। কিন্তু বৰগীত আৰু অঙ্কৰ পুথিৰ কথাখিনিহে একে, অঙ্কথনিত উক্ত 'কাহু সাজে সাজে' ইত্যাদি গীতটি পৰিতালত (পাঠান্তৰ, একতালি) আৰু 'কৰত গোপাল ভোজন ব্যৱহাৰ' ইত্যাদি গীতটি যতিমানত পেলোৱা হৈছে। বৰগীতৰ পুথিত তালৰ উল্লেখ নাই। পাঠ-ক্ৰমৰ অৰ্থ আমি এইদৰে বুজিছো—গীত দুটি 'বৰগীত' গুচি নাটৰ অন্তৰ্গত হৈ পৰি 'অঙ্কৰ গীত'ত পৰিণত হ'ল। কোনো সত্ৰত এই দুটক বেলেগে ৰাখি বাকীবিলাক বৰগীতক 'মেলা গীত' বোলা হয়। 'মেলা' মানে বোধ হয় মুকলি বা অনাবদ্ধ, নাটৰ সীমাৰপৰা বা তালবদ্ধতাৰপৰা মুক্ত। ব্যৱহাৰ-ভেদে এই দুটি গীতেই এবাৰ বৰগীত আৰু এবাৰ অঙ্কৰ গীত হৈছে।

পুথিত লিখামতে বৰগীতসমূহৰ এটি স্বাভাৱিক ক্ৰম স্তম্ভভাৱে চালে ধৰা পৰিব। তুস্তি, উপদেশ, জাগনৰ গীত, খেলানৰ (গোষ্ঠৰ) গীত, আকৌ ফাগুৰ গীত, উদ্ধৱ-যানৰ গীত, ভোজনৰ গীত, ভূষণ-হৰণৰ গীত, দধি-মখনৰ গীত আদি বৰ্ণনামূলক নামেৰে বৰগীতবিলাক পৰিচিত হৈ আহিছে। সত্ৰৰ নানা সন্ত-মহন্তৰ মতে বৰগীতসমূহ চতুৰ্থাবিংশতি—উত্থান, জাগন, ('জাগৰণ' কিন্তু বোলা নহয়) খেলান আৰু বৃত্ত।

চৰিতপুথিত বৰগীতৰ ছটি ৰস (প্ৰকৃততে ছটি বিষয়) আছে বুলি নিৰ্দেশ কৰা হৈছে—বিবহ, বিৰক্তি (নিৰ্বেদ), চোৰ (কুম্ভৰ চোৰ-লীলা), চাতুৰী, লীলা আৰু পৰমার্থ।

‘ভটিমা’ শব্দটোৰ অৰ্থ স্তুতি বা প্ৰশস্তি। ই ভাটৰ (<ভট্) গীত। ভাট-সকল ষোড়শ শতিকামানৰ ৰাজপুত্ৰ। অঞ্চলৰ চাৰণসকলৰ দৰে। গীত আৰু অভিনয়ত পাকৈত পুৰণি ভাৰতৰ ভৰতসকলৰ আৰু বিশেষকৈ গুজৰাটৰ ভৰত-গায়কৰ কথাও এই প্ৰসঙ্গত উল্লেখ কৰিব পাৰি। অসমৰ শঙ্কৰী আৰু প্ৰাকশঙ্কৰ সাহিত্যত নট আৰু ভাটৰ উল্লেখ অনেক ঠাইতে আছে। শঙ্কৰদেৱৰ তীৰ্থ-যাত্ৰাৰ কালত বিদেশী ভাট লগ পোৱাৰ কথাও চৰিতসমূহত পোৱা যায়। কম্বীণী-হৰণ নাটৰ সুৰভি আৰু হৰিদাস ভাট শঙ্কৰদেৱৰ চকুতো যেন এনে জীৱন্ত চৰিত্ৰ। এনে ভাটৰ স্তুতি-ৰূপেই বিশেষ এক শ্ৰেণীৰ গীতৰ নাম ‘ভটিমা’। শঙ্কৰদেৱৰ ভটিমাবিলাকক তিনিটা শ্ৰেণীত ভাগ কৰিব পাৰি—নাটকীয় ভটিমা, নাটকৰ বাহিৰৰ দেৱ-ভটিমা আৰু ৰাজ-ভটিমা। এই তিনি শ্ৰেণীৰ লগত মাধৱদেৱে আৰু এক শ্ৰেণীৰ ভটিমা যোগ দিছে—গুৰু-ভটিমা। নাটকীয় ভটিমাৰ বিষয়ে নাটপ্ৰসঙ্গত কিঞ্চিৎ কোৱা হ’ব। কালি-দমনৰ ‘জয় জয় জগত-মহেশ্বৰ আৰু পাৰিজাত-হৰণৰ ‘জয় জয় বাদৱদেৱ’, ‘জয় জয় তনিনাস’ আৰু ‘জয় জয় বাদৱদেৱ মুৰাৰি’, এই প্ৰগাৰকেইটি নাটত ভটিমা বুলি দেখুওৱা নহ’লেও ছপা ভটিমা পুথিত সন্নিৱেশ কৰা হৈছে।

বিষয়-বস্ত্তৰ কালৰপৰা নাটকীয় ভটিমা আৰু দেৱ-ভটিমাৰ পাৰ্থক্য নাথাকিলেও দেৱ-ভটিমা কাৰ্যত নাটৰ বাহিৰৰ দেৱস্তুতি, নাটৰ অন্তৰ্গত নহয়। ‘বন্দো গোৱিন্দা গোপীজনমানন্দা’, ‘জয় জগদীশ ঈশ’, ‘পেখিয়ে চাগুৰ সভা মহ’—শ্ৰীকৃষ্ণৰ বাল্যজীৱনৰ কথাৰে এই তিনিটি দেৱ-ভটিমা।

‘জয় জয় মল্ল নৃপতি ৰসজ্ঞান’ গীতটি ৰাজ-ভটিমাৰ নিদৰ্শন। ইয়াত মহাৰাজ নৰনাৰায়ণৰ ৰসগ্ৰাহিতা আৰু বীৰ-বিক্ৰমৰ প্ৰশস্তি গোৱা হৈছে। গুণাভিৰাম বৰুৱাৰ মতে গীতটিত পোৱা স্ৰষ্টান বা কালাপাহাৰৰ কামৰূপ-আক্ৰমণৰ ইঙ্গিত সোমাই আছে, কিন্তু এই বিষয়ত সেইটো চাহাবৰ মত বিপৰীত।

ছন্দ আৰু শব্দ-সংযোজনৰ চাতুৰ্য আৰু গাভীৰ্য, অমুপ্ৰাসৰ ধ্বনি-প্ৰতিধ্বনি ভটিমাসমূহৰ বিশিষ্ট লক্ষণ। ভটিমাৰ বৰগীতৰ দৰেই কৃত্ৰিম জঙ্ঘমূলি।

নাট বা অঙ্ক

শব্দৰদেৱৰ ছণ্ডখন নাটৰ ভিতৰত ‘গঙ্গী-প্ৰসাদ’ নাটখন পূৰ্ণাঙ্গ যেন নালাগে। ই সম্ভৱতঃ ছণ্ডখনিৰ ভিতৰত তেওঁৰ প্ৰথম ৰচনা, আৰু সেই কাৰণেই বোধ হয় নান্দী, মঙ্গল-ভটিমা আদি অঙ্ক আৰু চৰিত্ৰ-চিত্ৰণ আদি নাটকীয় বৈশিষ্ট্যৰ ফালৰপৰা নাটখনি পূৰ্ণ নহয়। এইখিনিতে আৰু এটি কথা উল্লেখ কৰিব পাৰি, কৌশলৰ বিষয়ত মাধৱদেৱৰ নাটিকা বা বুম্বুৰাকেইখন শব্দৰদেৱৰ পূৰ্ণাঙ্গ অঙ্কেইখনিৰ অনুৰূপ নহয়। চৰিতসমূহত অঙ্কৰ কথা কওঁতে নাট, গীত, সূত্ৰ, ভটিমাৰ একেলগে উল্লেখ কৰা মন কৰিব লগীয়া কথা। সম্ভৱতঃ সেই যুগত নাটকৰ অঙ্ক-বিভাগ কৰা হৈছিল এই চাৰি ভাগে। আমি তাক আগত ৰাখি নাটবোৰ এইদৰে বিশ্লেষণ কৰিব পাৰোঁ—গীত, শ্লোক, ভটিমা, কথা, আৰু নাট বা নাচ।

নাটত দুবিধ গীত আছে—এবিধ ৰাগ-সঙ্গীতৰ অন্তৰ্ভুক্ত আৰু আনবিধ সাধাৰণ পয়াৰ। সাধাৰণতে সিদ্ধুড়া ৰাগত গোৱা প্ৰৱেশৰ গীততে গীতাংশৰ আৰম্ভণ। ইয়াৰ পিছৰ বিভিন্ন চৰিত্ৰৰ মনৰ ভাব-অনুভূতি-প্ৰকাশক আৰু চাল-চলন বুজোৱা গীতবোৰো সংলাপৰ মাজে মাজে খোল-তালেৰে গোৱা হয়। পয়াৰবিলাক সাধাৰণতে ককণ ৰসৰ, বিলাপৰ বাবেই যেন নাটত পয়াৰৰ সন্নিৱেশ।

নাটৰ শ্লোকবিলাকক তিনিটি শ্ৰেণীত শ্ৰুকীয়া, শ্ৰুকীয়াতকৈ ল’ব পাৰি—নান্দী, কাহিনী বা কাৰ্য বুজোৱা শ্লোক, আৰু নাট্যকাৰৰ বিষয়-প্ৰৱেশ আৰু মোখনিৰ শ্লোক। সংস্কৃত আলংকাৰিকসকলৰ মতে ৰূপকৰ নান্দীত নটসকলে আশীৰ্বচনৰ সংযোগ কৰি দেৱ-দেৱী নৃপাদিক অভিনন্দা কৰি তুতি কৰিব লাগে। মঙ্গলা, শঙ্খ, চন্দ্ৰ, পঙ্কজ, চক্ৰৱাক, কুমুদ আদি মাঙ্গল্যশ্লোক শব্দ লগাই বাৰ বা আঠোটা পদৰ শ্লোক গাব লাগে। শব্দৰী নাটৰ নান্দীত সংস্কৃত নান্দীৰ লক্ষণ আছে। শব্দৰদেৱৰ নান্দীত শ্লোক দুটি, তাৰ পদৰ সংখ্যা মুঠ আঠ। ছয়োটি শ্লোকতে পৰমপুৰুষ পৰমব্ৰহ্মৰূপ শ্ৰীকৃষ্ণক বা শ্ৰীৰামক তুতি কৰা হয়। প্ৰথম শ্লোকটিত সাধাৰণ স্তুতি আৰু দ্বিতীয় শ্লোকত সেই স্তুতিৰ ছলতে নাটৰ কথা-বস্তুৰ ইঙ্গিত দিয়া হয়। উদাহৰণ স্বৰূপে ‘কালি-দমন’ নাটৰ শাৰ্দ্দূলক্ৰীড়িত ছন্দৰ নান্দীৰ প্ৰথমটি শ্লোকত শব্দ চন্দ্ৰ আৰু পঙ্কজৰ উল্লেখ মঙ্গল সূচনা কৰিছে; দ্বিতীয় শ্লোকত নাট্যকাৰে ‘যেনাকাৰি মহাহি-দপ-দলন-ক্ৰীড়া হৃদিকা জলে’ কথাষাৰ সাধাৰণভাৱে দেখাত শ্ৰীকৃষ্ণৰ লীলা-বৰ্ণনা-ৰূপে আৰু নাটৰ প্ৰসঙ্গত কথা-বৰ্ণনা-ৰূপে প্ৰয়োগ কৰিছে। নাটৰ মাজে মাজে যিবোৰ শ্লোকৰ

সমাৱেশ কৰা হয়, সেইবোৰে নাটকীয় কাহিনীৰ বিভিন্ন পৰিস্থিতিৰ আভাস দিয়ে। নাটকৰ নামৰ উল্লেখৰে নান্দীৰ পিছৰ প্লোট আৰু নাটৰ শেষৰ প্লোট উক্ত দুই শ্ৰেণীৰপৰা পৃথক। ইয়াৰ প্ৰথমটি প্লোট সংস্কৃতৰ প্ৰবোচনাৰ অন্তৰূপ।

শঙ্কৰী নাটত তিনি শ্ৰেণীৰ ভটিমা থাকে—প্ৰথমতে, নাটৰ নায়ক শ্ৰীকৃষ্ণ বা শ্ৰীৰামৰ স্তুতি-বাচক আৰু নান্দীৰ দৰে মঙ্গলাচৰণ-মূলক ভটিমা, দ্বিতীয়তে, শেষত সংস্কৃত ৰূপকৰ ভৰত-বাক্যৰ অন্তৰূপ মুক্তি-মঙ্গল বা মঙ্গল-ভটিমা, আৰু তৃতীয়তে, কোনো নাটত নাটকীয় চৰিত্ৰ-ৰূপে থকা ভটি আৰু ‘ৰাম-বিজয়’ৰ চৰিত্ৰ বিখ্যামিত্ৰ আৰু কনকাৱতীৰ মুখৰ ভটিমা।

নাটকীয় কথাৰ দুভাগে ভগাব পাৰি—কথা-স্থল আৰু ভাৱবীয়াৰ বচন। গীত আৰু ভটিমাৰ দৰেই কথাৰ ভাষা ব্ৰজবুলি। ই স্বৰূপতে কবিতাৰ ভাষা। অসমীয়া গল্পৰ প্ৰথম নিদৰ্শন এই নাটকীয় গল্প প্ৰকৃততে ছন্দোময়, কাব্যময়। এই প্ৰসঙ্গত চতুৰ্দশ শতিকাৰ মৈথিল লেখক জ্যোতিৰীশ্বৰ কৱিশেখৰাচাৰ্যৰ ‘বৰ্ণৰত্নাকৰ’ৰ কথা-বৰ্ণনাবোৰ স্মৰিব পাৰি। শ্ৰীকৃষ্ণৰ আৰু ভক্তিধৰ্মৰ গুণ-কীৰ্তনেই শঙ্কৰদেৱৰ নাট্য-কলাৰ উদ্দেশ্য। এই উদ্দেশ্যৰ লগত খাপ খুৱাবলৈকে ব্ৰজবুলিৰ সৃষ্টি আৰু প্ৰৱৰ্তন।

সংস্কৃতৰ পূৰ্বৰঙ্গৰ নিচিনা ধেমালি, নান্দী, নান্দী-গীত, প্ৰবোচনাৰ অন্তৰূপ প্লোট, নাটক আদিৰ ভটিমা আৰু কথাৰে নাটকৰ বিষয়-বস্তু-উত্থাপনৰ পিছত সূত্ৰধাৰে সঙ্গীতৰ সহায়েৰে নায়ক-নায়িকাৰ প্ৰৱেশৰ ইঙ্গিত দিয়ে। এই এধান-মান অংশটি সংস্কৃত ৰূপকৰ প্ৰস্তাৱনা বা আমুখৰ শাৰীৰ। ইয়াৰ পিছতে প্ৰৱেশৰ গীতৰ লগে লগে নায়ক আৰু আন আন চৰিত্ৰ যথাক্ৰমে প্ৰৱেশ কৰে। নাটকীয় ঘটনা-চক্ৰ আৰম্ভ হয়। তাৰ ক্ৰমবিকাশ মনোৰম, সংস্কৃত আলংকাৰিকৰ পঞ্চ-সন্ধিৰ ধাৰো ইয়াত ধৰিব পাৰি। কিন্তু ‘কালি-দমন’ নাটত প্ৰধান ঘটনা কালি-দমনৰ পৰিস্থিতিৰ পিছত বনান্দি-পানৰ ঘটনা আৰম্ভ কৰাত নাটকীয় গঠন অলপ দুৰ্বল হোৱা যেন লাগে।

‘ৰাম-বিজয়’ নাটৰ ঘটনা-বস্তু বাগকাণ্ড ৰামায়ণৰপৰা লোৱা হৈছে; তাৰ ওপৰত মহানাটকৰ বা হস্তমন্ত্ৰী কাব্যৰ কিঞ্চিত্ চিটিকনি পৰিছে। ‘কঙ্গী-হৰণ’ নাটৰ মূল কাহিনী হৰিবংশ, আৰু লগতে ভাগৱতৰ দশম স্কন্ধ। ‘পত্নী-প্ৰসাদ’, ‘কালি-দমন’, ‘কলি-গোপাল’ আৰু ‘পাৰিজাত-হৰণ’ৰ কাহিনীৰ অৱলম্বন দশম স্কন্ধ ভাগৱত। বিষ্ণু-পূৰাণ আৰু হৰিবংশত বা আন পুৰাণত একেধাৰে কাহিনী থাকিলেও সিংহাৰ প্ৰভাৱ এই নাটকেইখনিত নাই বুলিলেই

হয়। কেয়োখনি নাটতে শঙ্কৰদেৱে কাহিনী-ভাগ নিজস্ব কৌশলেৰে সজাইছে, কোনো কোনো ঠাইত মূলৰপৰা আঁতৰি গৈছে আৰু চৰিত্ৰ-চিহ্নৰ বিষয়ত সদায়েই মুকলি পথকে গ্ৰহণ কৰিছে। 'ৰাম-বিজয়' নাটত সীতাক জাতিস্বৰ ভক্তা কৰি পূৰ্বজন্মৰ নাৰায়ণক স্বামী পোৱা বৰ সোঁৱৰাই শ্ৰীৰামৰ প্ৰতি পূৰ্ববাগ সজাগ কৰা, ঘাই ঘটনা-ভাগত বশিষ্ঠক বাদ দিয়া, বিশ্বামিত্ৰই ৰাম-লক্ষ্মণক নিজ আশ্ৰমৰপৰা পোনে পোনে মিথিলাৰ ৰাজধানীলৈ নিয়া, ৰাম-লক্ষ্মণৰ আগমনৰ সময়ত সীতাৰ স্বয়ম্বৰ আদি বিষয়ত শঙ্কৰদেৱে বান্ধীকিৰপৰা বহুত আঁতৰত। চৰিত্ৰৰ মুকলি বিকাশৰ ফালৰপৰা নাৰদ, শচী, সত্যভামা আদিৰে পাৰিজাত-হৰণ সৰ্বপ্ৰধান।

নাটকীয় গদ্য

অসমীয়া গদ্যৰ বুৰঞ্জী শঙ্কৰদেৱৰ লগতে আৰম্ভ হয়। শঙ্কৰদেৱ, মাধৱদেৱ আদিৰ নাটৰ নাটকীয় গদ্যই অসমীয়া গদ্যৰ প্ৰথম নিদৰ্শন। ইয়াৰ পিছত ১৫১৫ আৰু ১৫১৯ শকৰ ভিতৰত ৰচিত বৈকুণ্ঠনাথ ভট্টদেৱৰ 'ভাগৱত-কথা' আৰু 'গীতা-কথা', গোপালচৰণ দ্বিজৰ 'ভক্তি-ৰত্নাকৰ'ৰ অনুবাদেই সম্পূৰ্ণৰূপে গদ্যত ৰচিত প্ৰথম অসমীয়া পুথি। শঙ্কৰদেৱী গদ্য আৰু ভট্টদেৱী গদ্য দুইটি কৃত্ৰিম ভাষা, কিন্তু দুইটি দুই প্ৰকাৰৰ। নাটকীয় গদ্য ব্ৰজবুলি ধাৰাৰ অসমীয়া, ভট্টদেৱী ভাষা মাধৱ কন্দলি, শঙ্কৰদেৱ আদি কবিসকলৰ পদৰ ভাষাৰ গদ্য ৰূপ। দুইটাতে কবিস্ব-স্থলভ বাক্য-সজ্জা অবিৰলভাৱে দেখা যায়। প্ৰকৃত পক্ষে চৰিত-পুথি আৰু বুৰঞ্জীবিলাকৰ উদ্ভৱ নোহোৱালৈকে স্বৰূপ অসমীয়া গদ্যৰ স্থিতি হোৱা নাছিল। মিথিলাৰাজ শিৱসিংহৰ (আনুমানিক ১৪১২-১৪২২ খ্ৰীষ্টাব্দ) আদেশত লিখা বিদ্যাপতি ঠাকুৰৰ 'গোৰক্ষ-বিজয় নাটক'ৰ বচনবোৰ সংস্কৃতত আৰু গীতবোৰমাত্ৰ মৈথিল ভাষাত ৰচিত। উদাপতি উপাধ্যায় আদি আন মৈথিল নাট্যকাৰে সেই ভাষা-বিভাগকে অৱলম্বন কৰিছিল। 'নলচৰিত নাট'ৰ নাট্যকাৰ গোৱিন্দই সংস্কৃত আৰু প্ৰাকৃতভাষা বচনবোৰ ৰচনা কৰিছিল। কিন্তু শঙ্কৰদেৱৰ আগতে কোনো নাট্যকাৰেই নাটকীয় কথা-বচনত আধুনিক ভাষাতীৰ ভাষা প্ৰয়োগ কৰিবলৈ সাহ কৰা দেখা নাযায়। বিদ্যাপতি ঠাকুৰে মৈথিল অৱহট্ট ভাষা ৰচনা কৰা বুৰঞ্জীমূলক কাব্য 'কীৰ্তিলতা'ৰ মাজে মাজে গদ্যাংশও আছে। এই কথাভাগ জীৱন্ত। শঙ্কৰদেৱে বিচৰা হ'লে বা যদি বিচাৰিছিল, আধুনিক ভাষাত কথা-বীতিৰ এই জলন্ত নমুনাকে নিশ্চয় পালেহেঁতেন বা পাইছিল; শঙ্কৰদেৱৰ ব্ৰজবুলিয়ে বৰ্জী ব্ৰজবুলিবো আগতে জন্মলাভ কৰিছিল।

শব্দৰদেৱী গদ্যক প্ৰকৃততে গদ্য বুলি ক'ব নোৱাৰি। সি ছন্দোময় কাব্য-ভাষাৰে এটি ৰূপান্তৰ মাথোন। সূত্ৰধাৰ আৰু আন ভাৱবীয়াসকলে তেওঁলোকৰ কথা-বাচনো সদায় স্বৰীষাকৈ মতাহে দেখা যায়। শব্দৰ গদ্যত এটি কাব্যিক স্বৰ বা ছন্দ আৰু মাজে মাজে অন্ত্যানুপ্ৰাস আছে। কেতিয়াবা ক্ৰিয়াপদবোৰৰ একেটি প্ৰত্যয়-ৰূপৰ আশ্রয় লৈ শাৰীৰ পিছত শাৰীকৈ আখৰৰ মিল ঘটোৱা হয়। অনুপ্ৰাসৰ হেঁচাও ঠায়ে ঠায়ে পৰিছে। শব্দাৱলী, বাক্য আৰু খণ্ড-বাক্যৰ ওপৰত সংস্কৃতৰ প্ৰভাৱ যথেষ্ট। সমাস-সংযোজিত দীঘল শব্দ-মালাও নাটকৰ গদ্যত তেনেই কম নহয়। এই সংস্কৃতীয়া আৱেশৰ মাজত ঘৰুৱা কথাৰ ঠাঁচ মাজে মাজে উজল হৈ বিৰিঙি পৰে, অৱশ্যে শব্দৰদেৱৰ পদৰ জতুৱা গঢ়ৰ পৰিচয় নাটকীয় গদ্যত নাই। চুটি চুটি বাক্যৰ প্ৰয়োগে কোনো ঠাইত এই ভাষাক শক্তিশালী কৰি তুলিছে আৰু এনে শাৰীবোৰ বিজ্ঞাপতি ঠাকুৰৰ 'কীৰ্তিলতা'ৰ বৰ্ণনাৱলীৰ লগত তুলনীয়। এই গদ্যৰ শব্দাৱলী আৰু বাক্য-সঙ্গতি কাব্য-স্থলত হ'লেও সি এফালে যেনেকৈ পূৰ্বৰাগ, মিলন, বিবহ আদি প্ৰেমৰ বিভিন্ন অৱস্থা সূত্ৰভাৱে প্ৰকাশ কৰিছে, আনফালে তেনেকৈ সি বীৰত্ব, যুদ্ধ, বাক্যযুদ্ধ (যেনে শচী-সত্যভামাৰ), ভক্তি-তত্ত্ব আদিও জলন্ত কৰি তুলিছে। প্ৰাকৃতৰ দৰে ভগা-ছিগা শব্দৰ প্ৰাচুৰ্য, স্বৰভক্তিৰ স্বৰ-যুক্ত শব্দৰ সমাৱেশ, বিভক্তি-বিহীন কাৰক, -ব-ল-মাঞ-যুক্ত ভৱিষ্যত আৰু অতীতে ভাষাক এটি অল্পম্য মাধুৰ্য দিছে।

মাধৱদেৱ

পৰিচয়

১৪৮২ চনত বৰ্তমান উত্তৰ লখীমপুৰৰ নাৰায়ণপুৰ অঞ্চলৰ কাচিকটাত নৈৰ পাৰত হৰিশিঙা বৰাৰ ঘৰত গোৱিন্দগিৰী জুঞাৰ পত্নী মনোৰমাৰ গৰ্ভত মাধৱদেৱৰ জন্ম হয়। মাধৱৰ চৈধ্য বছৰমান বয়সত দেশত আকাল পৰাত তেওঁ পিতৃ-মাতৃৰে অনাথিতি হৈ ঘূৰি ফুৰি হাবুং অঞ্চলৰ ঘাঘৰ নৈৰ পাৰৰ ঘাঘৰ মাজিৰ ঘৰত বছৰদিয়েকলৈ ৰয়। ইয়াতে জন্ম হোৱা তেওঁৰ ভনীয়েক উৰ্বশীক বিয়া দিখৰ হ'লত, সকলো ভটীয়াই আহি ৰৌটাত ৰয়হি আৰু উৰ্বশীক গণপাণি (পিছত ৰামদাস ভক্ত) জুঞালৈ বিয়া দিয়ে। গোৱিন্দগিৰীয়ে মাধৱক লৈ তেওঁৰ আগৰ ঠাই বাঙালৈ (বৰ্তমান পূব পাকিস্তানৰ ৰংপুৰত) যায়। ইয়াত মাধৱৰ বিজ্ঞা-শিক্ষা হয়, গোৱিন্দগিৰীও ঢুকায়। মাধৱে তাত ককায়েক দামোদৰৰ লগত কিছু দিন থাকে আৰু বাঙলাৰ ৰজাৰ ঘৰত বিষয়া খাটে। ইয়াৰ পিছত তেওঁ পাণ-

তামোলৰ বেহাত হাত দিয়ে, আৰু উৰালী-ডুবিৰ ৰামদাসৰ ঘৰলৈ খুৰি বিয়াৰ মনেৰে নেঘেৰীটিওত এজনী ছোৱালীক জোৰোণ পিন্ধালে। কিন্তু মনোৰমা আইৰ হৈ, গোসানীলৈ ছাগ আগ কৰাৰ কথা লৈ ১৫২২ খ্ৰীষ্টাব্দত শাস্ত্ৰ মাধৱ বেলগুৰিত বৈষ্ণৱ শঙ্কৰদেৱৰ সন্মুখীন হ'ব লগীয়া হয়, আৰু তুমুল তৰ্ক-যুদ্ধৰ পিছত ভক্তি-ধৰ্মত শৰণ লয় আৰু জোৰোণৰ কন্যা পৰিত্যাগ কৰি ধৰ্মৰ হকে জীৱন উছৰ্গা কৰে। স্থপণ্ডিত আৰু স্থগায়ক মাধৱদেৱ শঙ্কৰদেৱৰ প্ৰধান সহায়-স্বৰূপ হ'ল। এই সময়ত বৈষ্ণৱ-বিদ্যেযীসকলৰ উচ্চটানিত দিহিঙীয়া ৰজাই মাধৱক ৰংপুৰ ৰাজধানীলৈ ধৰাই নিয়ে, আঠ-নমাহ কাল নজৰ-বন্দী কৰি ৰাখে। শঙ্কৰদেৱে আহোম ৰাজ্য এৰি নৰনাৰায়ণৰ কামৰূপ-ৰাজ্যলৈ যাওঁতে (১৫৪৬ ছন) মাধৱদেৱো তেওঁৰ লগতে যায়। মাধৱদেৱে বৰপেটা অঞ্চল পাই পোনতে বাৰাদিত ৰয়, পিছত গণককুছিত ঘৰ কৰি লৈ তাৰেপৰা শঙ্কৰ গুৰুৰ থানলৈ অহা-যোৱা কৰি থাকে। শঙ্কৰদেৱৰ দ্বিতীয়বাৰ পুৰী-ভ্ৰমণৰ সময়ত তেওঁ প্ৰধান সঙ্গী আছিল। ১৫৬৮ ছনত এওঁৰ ওপৰত পন্থৰ সৰভাৰ দি শঙ্কৰদেৱ বৈকুণ্ঠী হয়। ইয়াৰ অলপ দিন পিছত মাধৱদেৱ পাট বাউসীত এবছৰমান থাকি হুন্দৰীদিয়াত স্থায়ী সত্ৰ পাতে, আৰু শাস্ত্ৰ-ৰচনা আৰু নামধৰ্ম-প্ৰচাৰত আত্মনিয়োগ কৰে, আৰু মাজে মাজে কামৰূপৰ নানা ঠাইত ভ্ৰমণ কৰি প্ৰচাৰৰ কাম কৰে। ইয়াৰ পিছত তেওঁ তাঁতীকুছি গাঁৱলৈ গৈ বৰপেটা সত্ৰ থাপনা কৰি ৰয়। হুন্দৰীদিয়াত থকাৰেপৰা ভক্তি-বিদ্যেযীসকলে মাধৱদেৱৰ বিৰুদ্ধে কোচ কামৰূপৰ ৰজাক উচটাবলৈ যত্ন কৰিছিল। ইয়াৰ ফলত তেওঁ ৰজাৰ আদেশমতে হাজোতে গৈ থাকিব লগা হয়। তাত আকৌ তেওঁ হুগ্ৰীৱ-মাধৱতকৈও অধিক লোক আকৰ্ষণ কৰাত কথা বেগতিক ভাবি ভৃগু নামৰ এজন ব্ৰাহ্মণৰ যত্নত সোণকোষৰ চকি এৰাই কোচবেহাৰলৈ পলাই যায়। তাত ৰাজকোঁৱৰ-কুঁৱৰী, ৰাজমাও, নানা বিষয়াসকলে তেওঁত শৰণ লয়। বিৰূপাক্ষ নামে ৰজাৰ কাজীয়ে কিছু দিন মাধৱক নানা আহুকাল দিছিল। কিন্তু লক্ষ্মীনাৰায়ণ ৰজাই মাধৱদেৱৰ ধৰ্মক একপ্ৰকাৰ ৰাজধৰ্মৰূপে ঘোষণা কৰিলে। ১৫৯৬ ছনত কোচবেহাৰত মাধৱদেৱ বৈকুণ্ঠী হয়।

বচনাৱলী

শঙ্কৰদেৱৰ প্ৰধান শিষ্য আৰু ধৰ্মৰ উত্তৰাধিকাৰী-ৰূপে মাধৱদেৱে সেই ধৰ্ম প্ৰতুলভাৱে প্ৰচাৰ কৰে আৰু সেই ধৰ্মৰ শাস্ত্ৰৰ খুলি পুৰণ কৰে। সাহিত্য আৰু

ভক্তি-দৰ্শন-মূলক ৰচনা হিছাপে মাধৱদেৱৰ ‘নামঘোষা’ আদিৰ সৌন্দৰ্য অতি উচ্চ ঋণৰ। তেওঁ সাহিত্যিক জীৱনত গুৰুজন থকাৰ ভিতৰতে বহুতোখিনি আগ বাঢ়ে। ‘জয় গুৰু শঙ্কৰ সৰ্ব-গুণাকৰ’ আদি গুৰু-ভটিমাটি, ‘প্ৰাতঃ সময়ে যশোৱা জননী’ ভটিমা, (তীৰ্থ-ভ্ৰমণৰ বেলা) দুই-এটি বৰগীত তেওঁ গণক-কুছিত থকাতৈ বিভিন্ন সময়ত ৰচনা কৰে। বৰপেটাৰ কমলা গায়নে শঙ্কৰদেৱৰ পোনতে ৰচা বাৰ কুৰি বৰগীতৰ পুথি আগবঢ়ালে নিওঁতে ঘৰ পোৰা জুয়ে পোৰাত, গুৰুৰ আদেশমতে মাধৱে পুথি কৰি বৰগীত লিখাত ধৰে, অনন্ত কন্দলিষে মাধৱ কন্দলিৰ ৰামায়ণ ‘ঢাকি তুচকৈ গুচাবৰ মন দিলত’ গুৰুৰ উপদেশত গুৰুৰ উত্তৰকাণ্ডৰ সমকৈ আদিকাণ্ড ৰামায়ণ ভাঙিলে, অনন্ত কন্দলিৰ মধ্য দশমৰ ভাঙনিত ‘ভক্তিপৰ হৃদ, যুদ্ধ দীৰ্ঘ’ হোৱাত ‘ৰাজহুয়’ ৰচিলে আৰু চিলাৰায়ে শঙ্কৰদেৱক অল্পবোধ কৰামতে ‘জয়-বহন্ত’ লিখি উলিয়াই ৰচনা-চাতুৰ্যৰ বাবে গুৰুৰ প্ৰশংসা লাভ কৰিলে। বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াই লিখিছে, মাধৱদেৱৰ ‘দধি-মখন’ (অৰ্জুন-ভঞ্জন) নাটৰ ভাঙনাত শঙ্কৰদেৱে নন্দৰ আৰু মাধৱদেৱে উপানন্দৰ ভাণ্ড দিছিল। গতিকে দেখা যায় শঙ্কৰদেৱৰ জীৱকালতে মাধৱদেৱৰ প্ৰায়খিনি গীত-ভটিমা, অন্ততঃ এখনি নাট আৰু ‘ৰাজহুয়’, আদিকাণ্ড ৰামায়ণ আৰু ‘জয়-বহন্ত’ ৰচিত হয়। শঙ্কৰদেৱে স্তাৰ দিনামতে মাধৱদেৱে দুটি ডাঙৰ কাৰ্য সম্পন্ন কৰে সুন্দৰীদিয়াত থকাত, সেই দুটি কাৰ্য হ’ল ‘নামঘোষা’-ৰচনা আৰু ‘ভক্তি-বত্ৰাৱলী’ৰ ভাঙনি। বিষ্ণুপুৰী সন্ন্যাসীৰ মূল ‘ভক্তি-বত্ৰাৱলী’খন হাজোৰ ষিঙ কঠভূষণে বাৰাণসীৰপৰা কিনি আনি শঙ্কৰদেৱক দিয়ে। শঙ্কৰদেৱে অচিনাকি সন্ন্যাসীৰ জ্ঞানপ্ৰধান পুথি বুলি পোনতে চাবলৈকে হেলা কৰিছিল, কিন্তু পুথিখনে শঙ্কৰী পন্থৰ দৰেই শেষ বিৰচনাত একশৰণ নিকুণ কৰাত তেওঁ ‘বিষ্ণুপুৰী মোৰ সঙ্গ’ (অৰ্থাৎ একে ধৰণৰ একশৰণীয়া) বুলি পুথিখনৰ ভাঙনি কৰিবলৈ মন দিয়ে, কিন্তু সেই কাম ‘বৰা-পোতে হস্তেহে হ’ব পাছত’ বুলি কালিন্দী আইক পুথিখনি সামৰি থ’বলৈ দিয়ে। এই ‘মহাবিচক্ষণ ভকতৰ সৰ্বস্ব শাস্ত্ৰ’ সুন্দৰীত ভাঙিবলৈ আৰম্ভ কৰোঁতে হাথিয়া দলৈয়ে ইতিকিং কৰাত পিছৰ বিৰচনকেইটা চমুৱাই ভাঙি কঠভূষণক দেখুৱাব, তেওঁ ‘পণ্ডিতে মুখ দিব হুৱৰা বিচক্ষণ’ হৈছে বুলি আনন্দ প্ৰকাশ কৰে। সুন্দৰীতে থাকোঁতে মাধৱদেৱে ‘চোৰ-ধৰা’, ‘গিঙ্গৰা-গুচুৱা’, ‘ভোজন-বাৱহাৰ’ আৰু ‘সুখি-সুটুৱা’ নাট ৰচি। ‘বাস-সুখুৱা’, ‘ভূষণ-হেৰুৱা’ আৰু কোটোৰা-খেলোৱা’ নাট কোনোৰ মতে মাধৱদেৱৰ ৰচিত হ’লেও সেই বিষয়ত সন্দেহৰ যথেষ্ট স্থল আছে। এই সময়তে মাধৱদেৱে ‘গোৱৰ্ধন-বাজা’, আৰু ‘নৃসিংহ-বাজা’

আৰু 'ৰাম-যাত্রা' নামে ভাঙনা কৰাইছিল, কিন্তু তাৰ নাট আজি পাবলৈ নাই। ১৫২৫-২৬ ছনত কোচবেহাৰত থকা ঘটনাপূৰ্ণ কালৰ ভিতৰতে মাধৱদেৱে 'নাম-ঘোষা'ক চূড়ান্ত ৰূপ দিয়ে, বিৰূপাক্ষ কাক্সীৰ অম্লবোধত 'নাম-মালিকা'ৰ পদ কৰে, আৰু ভাগিন ৰামচৰণৰ হতুৱা 'কীৰ্ত্তন-ঘোষা' সঙ্কলন কৰায়। মাধৱদেৱৰ ভগিতা-মুক্ত 'ধান-বৰ্ণন'ৰ তৃতীয় কীৰ্ত্তন এটি পোৱা গৈছে। তেনে ভগিতা থকা 'অমূল্য বত্ৰ', 'শুভমণি', 'আদি-চৰিত' আৰু অলেখ দেহবিচাৰৰ গীত খাটাকৈ তেওঁৰ ৰচিত নহ'ব। ঈশ্বৰ-ভক্তি-অম্লভূতিৰ তীক্ষ্ণতা, দাৰ্শনিক গাঢ়তা, এক-শৰণৰ একনিষ্ঠতা, ঈশ্বৰৰ গুৰুত পৰম অম্লৰাগ, বালক-চৰিত্ৰৰ আহ্লাদদায়ক চিত্ৰণ, আৰু প্ৰকাশৰ তীব্ৰতা মাধৱদেৱৰ ৰচনাৱলীৰ কেইটামান বিশেষ লক্ষণ।

নাম-ঘোষা

'নাম-ঘোষা' পৰমভক্ত মাধৱদেৱৰ আধ্যাত্মিক জীৱনৰ অভিজ্ঞতাৰ ছন্দোময় প্ৰকাশ। এহেজাৰ ঘোষাৰ ভিতৰত চাৰি শ-মানৰ মূল-স্বৰূপে কোনো বৈষ্ণৱ গ্ৰন্থৰ সংস্কৃত শ্লোক পোৱা যাব পাৰে। কিন্তু সেইবোৰ মূলৰ কথাখিনিয়ে মাধৱদেৱৰ অম্লভূতি আৰু ভাষাৰ মাজেদি কেনেকৈ নতুন জন্ম লাভ কৰিছে আৰু যেনেভাৱে 'পটল'-বিভাগৰ যোগে স্তম্ভশিষ্ট কৰা হৈছে, সিহে মাধৱদেৱৰ চিন্তা-জীৱনৰ ৰূপটো প্ৰকাশ কৰে। বৈষ্ণৱ সাহিত্য-ৰচনাত, শঙ্কৰদেৱে মাধৱদেৱক কোৱাৰ দৰে, 'মূল ৰাখিব পাবিলে সজ'—এই নীতিয়ে আত্মাভিযান্ত্ৰিক বাটৰ প্ৰতিবন্ধকৰ সৃষ্টি কৰে। মাধৱদেৱৰ জীৱনৰ চৰম বাগী-স্বৰূপ 'নাম-ঘোষা'ই সেই প্ৰতিবন্ধকক জয় কৰিছে। ঘোষা-সমূহৰ মূল-স্বৰূপে নিৰ্দেশ কৰা হোৱা শ্লোকৰ ভিতৰত ভাগৱত-পুৰাণৰ উদ্ধৃতিয়েই আটাইতকৈ সৰহ। ইয়াৰ উপৰি ৰামায়ণ-মহাভাৰতৰ দুটি-এটি শ্লোকৰ বাহিৰে ভগৱদ্গীতা, বৃহদ্ভাৰতীয় পুৰাণ, পদ্ম-পুৰাণৰ বৰ্ণ আৰু উত্তৰ-খণ্ড, ব্ৰহ্ম-পুৰাণ, স্বন্দ-পুৰাণ, ব্ৰহ্মাণ্ড-পুৰাণ, বিষ্ণু-পুৰাণ, বামন-পুৰাণ, মৎস্য-পুৰাণ আদিৰ শ্লোক ঘোষাৰ মূলৰূপে নিৰ্দিষ্ট হৈছে। ঈশ্বৰ স্বামীৰ 'ভাগৱত-ভাৱাৰ্থ-দীপিকা' আৰু গীতাৰ 'স্ববোধিনী' টীকাৰ শ্লোক আৰু কথাৰ ভাঙনিও ঘোষাত আছে। শঙ্কৰদেৱৰ 'ভক্তি-বত্ৰাকৰ', বিষ্ণুপুৰীৰ 'ভক্তি-বত্ৰাৱলী'ৰ কান্তি-মালা টীকা, আৰু শঙ্কৰাচাৰ্যৰ 'মোহ-মুক্তাৰ'ৰ একোটি শ্লোকৰ কথা একোটি ঘোষাত সন্নিৱিষ্ট হৈছে। 'বৈষ্ণৱভূত-লহৰী' নামৰ গ্ৰন্থৰপৰাও ইয়াত অম্লবাদ আছে। দেখা গৈছে, 'নাম-ঘোষা'ৰপৰা সংস্কৃত অম্লবাদ কৰি 'আচাৰ্য-সংহতি' নামৰ পুথিত সন্নিৱেশ কৰা হৈছে। সকলো সংশ্লিষ্ট আৰু নিজৰ আধ্যাত্মিক

অভিজ্ঞতাৰ মিলনত মাধৱদেৱৰ ‘নাম-ঘোষা’ নৱবৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ মূলসূত্ৰ আৰু তাৰ দাৰ্শনিক ভিত্তিৰ সম্পূৰ্ণ পৰিচায়ক বুলি ক’ব পাৰি। ভাবৰ প্ৰাগময় প্ৰগাঢ়তা, ভাষাৰ ছন্দোময় প্ৰাঞ্জলতাই ঘোষাখিনি উক্ত কবিৰ অন্তৰৰ তলিৰপৰা ওলাই অহাটো স্পষ্ট। তুতি, কাকুতি, প্ৰাৰ্থনা আদি শীৰ্ষ-মুক্ত খণ্ডবোৰে প্ৰাণৰ কাতৰ আকৃতি পাঠক-প্ৰোক্তাৰ প্ৰাণ-স্পৰ্শাভাৱে ধ্বনিত কৰি তুলিছে। ডক্টৰ কাকতিয়ে আঙুলিয়াই দিবৰ দৰে, পুণ্য-শ্লোক শব্দৰ-স্থিতি ‘নাম-ঘোষা’ৰ এটি প্ৰধান বৈশিষ্ট্য। শব্দৰী ধৰ্মৰ বিস্তৃতা, (অসমৰ) ভক্তি-সম্প্ৰদায়ত আদি আৰু একমাত্ৰ গুৰুৰূপে শব্দৰদেৱৰ অৱস্থিতি নিৰ্দেশ কৰা সেই ধৰ্মৰ প্ৰধান প্ৰচাৰকৰূপে মাধৱদেৱৰ এটি মুখ্য উদ্দেশ্য এই পুথিত।

ভক্তি-তত্ত্ব নিৰূপণ গ্ৰন্থ হিছাপে ‘নাম-ঘোষা’ নিৰূপম। অৱতাৰবাদ, প্ৰসাদ (পুষ্টি বা পোষণ) বা অমুগ্ৰহবাদ, মায়-তৰণৰ উপায়-স্বৰূপে সকলো ধৰ্মৰ ভিতৰত, জ্ঞান কৰ্মবো গুপৰত, ভক্তিৰ প্ৰেৰণতা, ভক্তিৰ পুৰুষোত্তম-প্ৰেম-স্বৰূপতা, ভক্তিৰ অহেতুকিতা বা অনিমিত্ততা, ভক্তিৰ শ্ৰৱণ-কীৰ্ত্তন-প্ৰধানতা, সংস্ক-মাহাত্ম্য, দাস্ত, জড়-ৰূপী অন্ত-দেৱ-সেৱা-নিৰাৰণ-পূৰ্বক চৈতন্ত-স্বৰূপ একদেৱ আৰু একনামৰ বিশ্বাসেৰে একশৰণবাদ—মহাপুৰুষীয়া ধৰ্মৰ (অসমৰ ভক্তি-সম্প্ৰদায়) এই মূল সূত্ৰবোৰ ‘নাম-ঘোষা’ৰ নানা ঠাইত নানাভাৱে ব্যাখ্যা কৰা হৈছে।

‘নাম-ঘোষা’ৰ দাৰ্শনিক ভিত্তি বেদান্ত; ভাগৱত পুৰাণ হ’ল ‘সমস্ত-বেদান্ত-সাৰ’। ভাগৱতে সত্য তত্ত্বক (নিৰ্বিশেষ) ব্ৰহ্ম-ৰূপে, (জগৎ-প্ৰপঞ্চৰ অতীত) পৰমাত্মা ৰূপে আৰু (শক্তিৰ গৰাকী) ভগৱন্ত-ৰূপে নিৰূপণ কৰিছে। এফালে সেই তত্ত্ব ‘চৈতন্ত-স্বৰূপ নিত্য-সত্য চক্ৰ-জ্ঞান অখণ্ডিত’, অচিন্ত্য, ‘নিত্য চক্ৰ বৃদ্ধ’, নিৰ্গুণ, নিৰঞ্জন, নিৰাকাৰ, পৰমব্ৰহ্ম, আনফালে সেয়ে পৰম-পুৰুষ, পৰম-ঈশ্বৰ, পুৰুষোত্তম, বাহুদেৱ, নাৰায়ণ, কৃষ্ণ। ভগৱন্ত প্ৰকৃতি আৰু পুৰুষ দুইতকৈও ওপৰত, দুইবো কাৰণ, দুইবো নিয়ামক। কৃষীকেশকৰূপে তেওঁ ইন্দ্ৰিয়ৰ প্ৰৱৰ্তক, অস্তৰীয়া-ৰূপে জীৱৰ স্বধ-দুখ ভুঞ্জাওঁতা আৰু নিয়ামক, সৰ্বসাক্ষী-ৰূপে সমস্তৰে বুদ্ধি চিন্তৰ ত্ৰাণ। ভগৱন্ত চৈতন্ত-শক্তি-মুক্ত ব্ৰহ্মাদেৱকে আৰম্ভ কৰি সকলো জীৱ জড়। কাল, মায় আদি তেওঁৰ শক্তি, তেওঁৰ অধীন, জীৱ সিবোৰ শক্তিৰ বশ। জীৱ ঈশ্বৰৰ অংশ হ’লেও মায়াত বন্দী হৈ সংসাৰত নানা ক্লেশ ভোগ কৰে। জীৱই শৱ-ভুলা অনাত্ম শৰীৰক মই বুলি মানে অৱিষ্ঠাৰ হেতুকে। প্ৰকৃতি আৰু পুৰুষৰ গৰাকী পৰমেশ্বৰ পৰম-ভজনীয়। পৰমেশ্বৰৰ ভক্তিৰ দ্বাৰা তত্ত্ব-জ্ঞান ওপজি, সেই

জ্ঞানৰ দ্বাৰা মায়াক অভিক্ৰম কৰি জীৱ মুক্তিৰ বোঁগা হয় আৰু ‘আত্মা-ঈশ্বৰক প্ৰত্যক্ষ সত্যতে পায়।’

ভক্তি-তত্ত্বৰ আন পুথি

অসমৰ বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ ‘চাৰি পুথি’ৰ ভিতৰত শব্দবদেৱৰ ‘কীৰ্ত্তন-ঘোষা’ আৰু দশম স্বৰূপ ভাগৱতৰ পদ আৰু মাধৱদেৱৰ ‘নাম-ঘোষা’ আৰু ‘ভক্তি-বন্ধাৱলী’ৰ ভাঙনি ধৰা হয়। ‘ভক্তি-বন্ধাৱলী’খন ইমান লোকপ্ৰিয় আৰু সৰ্বজনৰ হৃদয়ৰ বস্তু হৈ পৰে যে সৰ্বসাধাৰণে তাক চমুকৈ ‘বন্ধাৱলী’ বুলিয়েই জানে আৰু ‘ক বুলিব নেজানে বন্ধাৱলী পঢ়ে’ বুলি পণ্ডিতসম্প্ৰদায়ৰ ঝুটতাক ইতিকিৎ কৰে। আহোম বুৰঞ্জীসমূহত পোৱা যায়, ৰণলৈ যাবৰ সময়ত বীৰসকলে জয়ভূমিৰ প্ৰতি একাগ্ৰতাৰ শপথ গ্ৰহণ কৰে ‘বন্ধাৱলী’ পুথি আগত থৈ, মৰণৰ হাত সাৰিবলৈ কোনোৱে বুকুত ‘বন্ধাৱলী’ বান্ধি ঘাতকৰ সমুখত থিয় হয়। বিষ্ণুপুৰী সন্ন্যাসীৰ কান্তিমালা-টীকা-সম্বলিত ‘ঐতিভক্তি-বন্ধাৱলী’খন মাধৱদেৱে শব্দবদেৱৰ বৈকুণ্ঠ-প্ৰকাশৰ পিছত গংককুছিত এবছৰ আৰু হুন্দৰী-দিয়াত এবছৰ থকাৰ পিছত সোলমৰাত ৰামচৰণ ঠাকুৰৰ ঘৰত থাকোঁতে অনুবাদ কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰে। কিন্তু তেওঁ মূল পুথিৰ সমস্ত শ্লোকৰ ভাঙনি দিয়া নাই, হাখিয়া দলৈ নামে শব্দবদেৱৰ বংশৰ এজনৰ ঠাট্টাৰ বাবেই প্ৰতি বিৰচনত ছটাৰপৰা পঁচিশটা পৰ্যন্ত শ্লোক বাদ দি ভাঙনি কৰে। বিশেষকৈ প্ৰথমৰ ভাগত অনুবাদৰ সময়ত তেওঁ ভাগৱত-পুৰাণৰপৰা সংগৃহীত শ্লোকৰ বিষ্ণুপুৰী টীকাৰ কথাও গ্ৰহণ কৰিছে। বিষ্ণুপুৰীয়ে আকৌ নিজেই কৈছে, তেওঁ পৰাপক্ষত ঐশ্বৰস্বামীৰ টীকাৰপৰা আঁতৰি অহা নাই। মুঠতে শব্দবদেৱৰ বৈষ্ণৱ-সম্প্ৰদায়ৰ ভাগৱত-চৰ্চাৰ মূলধাৰাকে মাধৱদেৱে তেওঁৰ অনুবাদত গ্ৰহণ কৰিছে। অনুবাদখিনি মূলগত যদিও প্ৰাঞ্জল আৰু চিত্তাকৰ্ষক।

‘জয়-বহন্ত’ পুথিখনিত মাধৱদেৱে শব্দবদেৱক সাক্ষাতে কৃষ্ণৰ অংশ বুলি বৰ্ণনা কৰি কৈছে,—

ভেসে যোৱা মহা	গুৰু পিতৃ হয়।	উদ্ধাৰিলা নৰকৰ।
দিয়া ভক্তি দান	পালন্ত পোষন্ত	পুত্ৰত কৰি বিস্তৰ ॥

সেই মহাশুক পিতৃৰ অনুমতি অনুসৰি তেওঁৰ ‘জয়-বহন্ত’ পদত বিৰচন কৰে। কথাখিনিৰ মূল ‘জয়-পুৰাণ’ বুলি কোৱা হৈছে, কিন্তু এই ‘জয়-পুৰাণ’ আজি পাবলৈ নাই। মাধৱদেৱে ইয়াত ভাগৱত-পুৰাণৰ কিছু কথাও সংযোগ কৰিছে।

অম্ববাদ সম্পৰ্কে শব্দৰদেৱে কোৱা কথা,—‘আমি বঢ়াবহে পাৰোঁ, টুটাব নোৱাৰোঁ ; তুমি হ্ৰস্ব-দীৰ্ঘ সৱে পাৰা দহো।’ ইয়াৰপৰা বুজা যায়, মাধৱদেৱে অনেক ঠাইত মূলৰ কথা সংক্ষেপ কৰি আৰু ঠায়ে ঠায়ে বহল কৰি ‘জন্ম-বহন্য’ৰ ছন্দ পদ কৰিছে। ইয়াত মাইকী হাঁহ-ছাগলী কাটি বাটোৱালী দেৱতাক পূজা কৰাৰ কথা উল্লেখ মন কৰিব লগীয়া।

‘নাম-মালিকা’ বা ‘হৰি-নাম-মালিকা’ৰ মূল সংস্কৃত পুথিখনিত উৰিষ্কাৰ গজপতি ৰাজবংশৰ ৰজা পুৰুষোত্তমৰ আজ্ঞাক্ৰমে সিদেশৰ দ্বিজসকলে ‘পুৰাণ, ভাৰত স্মৃতি আগমক চাই, কৃষ্ণ-নাম-মহিমা মূলক কথাৰ কৰিলে ‘নানা গ্ৰন্থসকল এক ঠাই।’ মাধৱদেৱে ভক্তি-পৰাষণ ৰজাৰ বিষয়া মহাভক্ত বিৰূপাক্ষ কাজীৰ অম্বুবোধত পুথিখনিৰ পদ কৰে, কিন্তু নিজে হ’লে মূল ৰচনাটি শৃঙ্খলাহীন বাবে বৰ ভাল বোলা নাই,—

নাহিকে শৃঙ্খল গ্ৰন্থ আতি নিৰচ্যুত।

আৰ পদ কৰি কোনে মিলাইবে কোতুক।

তথাপিহে বিৰূপাক্ষ কাজীৰ ৰচনে।

বিৰচিবো পদ যেন লোৱে ৰোৰ মনে।

পদ্ম-পুৰাণৰ স্বৰ্গাধৰ নামাপৰাধ-বিষয়ক শ্লোকখিনি মূল ‘নাম-মালিকা’ত নোহোৱাতো মাধৱদেৱে তাৰ বহল ভাঙনি সন্নিৱিষ্ট কৰিছে, আৰু আন গ্ৰন্থ-বহিৰ্ভূত বঢ়া কথাও কিছু প্ৰসঙ্গ অম্বুসৰি দি গৈছে। ‘নাম-মালিকা’ত ভাগৱত-পুৰাণৰ প্ৰাধান্য সমূলি নাই। ইয়াত পুৰাণ, উপপুৰাণ, তন্ত্ৰ, স্মৃতি, সংহিতা, সকলোৰেপৰা সমভাৱে উদ্ধৃতি দিয়া হৈছে। মাধৱদেৱে পুথিখনি ভাল নোপোৱাৰ ইও এটি কাৰণ হ’ব পাৰে। বৈষ্ণৱ-সমাজত ইয়াৰ আদৰ্শ সেইদৰে কম।

আত্মিকাণ্ড বামায়ণ

মাধৱদেৱৰ পৰম আহ্লাদ গীতে-নাটে কৃষ্ণৰ শিষ্ট-চৰিত্ৰ বৰ্ণনা কৰাত। মাধৱ কন্দলিৰ বামায়ণত আদি আৰু উত্তৰ-কাণ্ড সংযোগ কৰিব লগীয়া হোৱাতো শ্ৰেষ্ঠৰ ভাগত ডকল ত্ৰিৰামচন্দ্ৰৰ কথা লিখিব লগীয়া হোৱাটো বিশেষ অৰ্থপূৰ্ণ। অম্ববাদটিত সংস্কৃত বামায়ণৰ মূল কথাখিনি কৰিয়ে এনে আপোন কৰি গ্ৰহণ কৰিছে যে মনোৰম পদখিনি কৰিব মৌলিক পদ যেন লাগে। মাধৱদেৱে ৰাজস্বয় বক্তব্য বাহিৰে ভাগৱতৰ কোনো অংশ অম্বুবাদ কৰিবলৈ বুলি লোৱা নাছিল। কিন্তু

বামাৱশৰ পদত নগৰ, স্থান, যুদ্ধ-বিজয় আদিৰ বৰ্ণনা তেওঁ জীৱন্ত কবি পাঠকৰ আগত উপস্থাপন কৰিব পাৰিছে।

নাট বা ৰুমুৰা

সংস্কৃত নাট্য-বিধি আৰু স্থানীয় উপাদান সংগ্ৰহ কৰি শব্দৰদেৱে এক শ্ৰেণী অসমীয়া নাটক প্ৰতিষ্ঠা কৰে। এই শ্ৰেণীৰ নাটকক নাট, যাত্ৰা, নাটক বা নৃত্য বোলা হৈছে, চৰিত পুথিৰ যুগত বোলা হৈছিল অন্ধ আৰু ৰুমুৰা, আৰু লৌকিক ভাষাত অন্ধীয়া-নাট। বাৰ নাট বা বাৰ অন্ধ বুলি এটি কথা আমাৰ দেশত প্ৰচলিত আছে, আৰু এই কথাই শব্দৰদেৱৰ আৰু মাধৱদেৱৰ নাট কেৰোখনি সামৰে। এই নাটবোৰৰ গীত-পদ, কথা-ভটিমাৰ ভাষা ব্ৰজবুলি বা ব্ৰজাৱলী ভাষা। শব্দৰদেৱৰ নাটত ব্ৰজবুলি অংশৰ বাহিৰেও নাটকৰ সংস্কৃতত নান্দী, প্ৰযোচনা আৰু নাটকীয় কাহিনী-সূচক আন শ্লোক থাকে। মাধৱদেৱৰ নাটকৰ প্ৰাৰম্ভিক শ্লোকেই বিষমঙ্গলৰ ‘শ্ৰীকৃষ্ণ-স্তোত্ৰ’ আদিৰ-পৰা গৃহীত। নাটকীয় কৌশলৰ কাৰণৰপৰা মাধৱদেৱৰ নাটক কেইখন শব্দৰদেৱৰ পদ্ধতিৰপৰা কিছু পৃথক। প্ৰকৃততে, শব্দৰদেৱৰ আৰ্হিত মাধৱদেৱৰ ‘অৰ্জুন-ভঞ্জন’খনিকহে পূৰ্ণাঙ্গ নাট একপ্ৰকাৰে বুলিব পাৰি। সাধাৰণতে এইখনিৰ বাহিৰে বাকী কেইখনিক ৰুমুৰাহে বোলা হয়। ৰুমুৰাৰ সংজ্ঞা এতিয়াও দিয়া হোৱা নাই, কিন্তু ই একধাৰা গীত-প্ৰধান নাট, য’ত শব্দৰী নাটৰ সকলো অঙ্গ দেখা নাযায়। ৰুমুৰা কেইখনি অন্ততঃ ঘটনাপ্ৰধান বুলিব নোৱাৰি। একোটি সামান্য পৰিস্থিতি লৈ নাটকৰ বিষয়-বস্তু সজোৱা হৈছে। গতিকে কেৰোখন ৰুমুৰা হ’ল পৰিস্থিতি-প্ৰধান। এই বিষয়ত ইবোৰে আধুনিক একাঙ্কিকাৰ কথা সোঁৱৰায়। মাধৱদেৱৰ এখনি নাটতো প্ৰস্তাৱনা, প্ৰৱেশ-শ্লোক, পয়াৰ আৰু মুক্তিমঙ্গল ভটিমা নাই। ‘ভোজন-বাৱহাৰ’ নাটজহে মাথোন এটি ভটিমা দিয়া হৈছে। নাটকৰ মাজভাগৰ শ্লোক ‘অৰ্জুন-ভঞ্জন’ত তিনিটি, ‘চোৰধৰা’ আৰু ‘ভোজন-বাৱহাৰ’ত এটি আৰু ‘সুখি-লুটিয়া’ত এটি থাকিলেও সি নান্দীৰ ধৰণৰহে। ‘শিখৰা-সুচোৱা’ত প্ৰৱেশৰ গীত নাই, আৰু ইয়াত এটি গীতকে কেইবাভাগে কৰি বৈভৱ-গীতৰ আৰ্হি দিয়া হৈছে। এইবিলাকৰপৰা দেখা যায় মাধৱদেৱে শব্দৰদেৱৰ নাটকৰ লক্ষণবোৰ সম্পূৰ্ণৰূপে মানিবলৈ যত্নই কৰা নাছিল, আৰু এই কাৰণতে তেওঁ ৰুমুৰা নামে এক শ্ৰেণী নতুন অন্ধৰ সৃষ্টি কৰিলে। শব্দৰদেৱৰ যুদ্ধ, কথা, গীত

ভাষা ব্ৰহ্মবুলি, মাত্ৰ বিলাপৰ পয়াববোৰতহে প্ৰাচীন অসমীয়া দেখা যায়। কিন্তু মাধৱদেৱে গীতবোৰো প্ৰাচীন অসমীয়াতে ৰচিছে, আৰু তাতে ‘মোৰে’, ‘কাৰে’ আদি প্ৰাচীন অসমীয়াতো অপ্ৰচলিত বৈয়াকৰণ ৰূপ ব্যৱহাৰ কৰিছে। আনফালে তেওঁৰ নাটকৰ সাধাৰণ ভাষাত অসমীয়া ঘৰুৱা গঢ়ৰ প্ৰভাৱ শব্দৰদেৱৰ নাটকতকৈ বেছি। ওপৰত উল্লিখিত পাঁচখনি নাটৰ উপৰিও মাধৱদেৱৰ ভণিতাবে ‘ৰাস-সুমুৰা’, ‘কোটোৰা থেলোৱা’ আদি নাট আছে।

শব্দৰদেৱৰ দৰে মাধৱদেৱৰ নাটক উদ্দেশ্যমূলক। মাধৱদেৱৰ বিশেষ উদ্দেশ্য সবল শিশু-প্ৰীতিৰ মাজেদি মোক্ষৰ পথ নিৰ্দেশ কৰা। শব্দৰদেৱৰ নাটত কৃষ্ণৰ অতি-মানৱীয় শক্তি প্ৰকাশ পাইছে। মাধৱদেৱৰ নাটত বুঢ়া অৰ্জুনগছ দুজোপাত উৰল এটা পথালি কৰি লগাই ভঙাৰ নিচিনা সাধাৰণ শিশুৰ অসাধ্য কাৰ্য কৰা দেখুৱালেও মাহুৰৰ সাধাতীত কাৰ্য-কলাপৰে পাঠক-দৰ্শকৰ চকুত চমক লগাই ভক্তি-পন্থলৈ আনিবৰ প্ৰয়াস নাই। ইয়াত শ্ৰীকৃষ্ণৰ শিশু-কোতুকতে নাট্যকাৰৰ স্বতঃস্ফূৰ্ত আনন্দ। তাৰপৰা যুক্তি-তৰ্কৰে কৃষ্ণৰ ঐশ্বৰিকতা প্ৰতিপন্ন কৰা হোৱা নাই। মাধৱদেৱৰ নাটৰ আৰু গীতসমূহৰো বৈশিষ্ট্য এটি ৰহস্যত— সাধাৰণ গৰখীয়া ল’ৰা হৈও ধূৰ্ত-শিবোমণি মাখন-চোৰ কৃষ্ণ অখিল ব্ৰহ্মাণ্ডৰ গৰাকী। এইটোৱে নাট্যকাৰক চৰম আনন্দ যোগাইছে আৰু সেই আনন্দ-বসকে পাঠক-দৰ্শকৰ মনত উদ্বেক কৰিবলৈ তেওঁ প্ৰয়াস কৰিছে। এই বিষয় ভাবেই তেওঁৰ নাট্যসৃষ্টিৰ মূল অঙ্গপ্ৰেৰণা।

গীত-প্ৰবন্ধ : বৰগীত

শব্দৰদেৱৰ বৰগীতৰ বিষয় আলোচনা কৰোঁতে বৰগীতৰ সাধাৰণ লক্ষণ, উৎপত্তি আদিৰ বিষয়ে আলোচনা কৰি আহিছো। গুৰু-চৰিতত আছে, শব্দৰদেৱে পোনতে বাৰকুৰি গীতৰ এখনি পুথি কৰিছিল। সেই পুথি বনপোৰা জুয়ে ঘৰ পোৰাত পোৰা গ’ল নিমিস্তে গুৰুজনে খেদ কৰি গীত আৰু নকৰোঁ বুলি মাধৱদেৱক ৰচিবলৈ দিলে। মাধৱদেৱে শব্দৰদেৱৰ চৌজিখটি আৰু নিজে ৰচা ১৫৭টি গীত লৈ নতুনকৈ পুথি কৰিলে। মাধৱদেৱৰ গীতখিনিত শ্ৰীকৃষ্ণৰ শিশু-চৰিত্ৰ মনোৰম কৰি বৰ্ণনা কৰা হৈছে। কেইবাটিও গীতত কৃষ্ণৰ ভূৱন-মোহন ৰূপ অতি উজ্জলকৈ বৰ্ণনা কৰা হৈছে, তাৰ দুই-এটিত নিন্দোপহাৰ সহায়ৰে। পুৰাত্নে যশোদা মাতৃয়ে শিশু কৃষ্ণক নিদ্ৰাপৰা তুলি দিয়ে। কৃষ্ণই বলৰাম আৰু গোপালসকলেৰে কাকত দৈ-ভাডৰ টোপোলা লৈ কুন্দাবনলৈ গৈ চাৰিবলৈ যায়।

কৃন্দাবনত নৃত্য-গীতৰ আৰু মনোৰম বংশী-বাদনৰ উৎসৱৰ কোলাহল উঠে। মাছে
মাছে কুম্ভই ব্ৰজগোপীৰ ঘৰত মাখন চুৰ কৰিবলৈ সোমায়, কেতিয়াবা আকৌ
মাখন বা চেনিৰ লোভত গোপীৰ হাত-তালিৰ ছেৱে ছেৱে ঠেঙ ধৰি নাচে। কুম্ভৰ
বংশীধ্বনি শুনি সচৰ প্ৰাণী অচৰ হয় আৰু অচৰ যেন সচৰ হয়। মাধৱদেৱে জানে
বংশীৰ স্বৰ যেন মূলপ্ৰকৃতিয়েই। গধূলি চপাৰ লগে লগে গোপীসকলে অপলক নেত্ৰ
লৈ বৈ থাকে—কুম্ভৰ প্ৰত্যাহ্বানৰ বাবে, তেওঁলোকে চকুৰ নিমেষ নষ্ট কৰা বাবে
ব্ৰহ্মাক গালি পাৰে। গধূলি ঘৰলৈ আহি মাকৰ ওচৰত জেউৰ পাতে, বন-পাতে
গা কাটিছে বুলি, একো নাখাওঁ বুলি। যশোদাই গাত মাখন ঘঁহি কোলাত লৈ
কুম্ভক খুৱাই-বুৱাই শুৱাই ধয়। কেতিয়াবা কুম্ভই গৈ তেওঁৰ নাচলৈ বাট চাই
থকা গোপ-গোপীৰ আগত নানা ভঙ্গিৰে নাচে। কুম্ভৰ এনে জীৱনৰ বৰ্ণনা
কৰিয়ে গীতত দিছে। দুই-এটি গীতত ‘ৰূপ ৰস পৰশ শব্দ গন্ধে আকুল’ মনক
বিষয়ৰপৰা প্ৰত্যাহ্বান কৰি বৈবাগ্য অৱলম্বনৰ চেষ্টা কৰা দেখা যায়।

ভটিমাকেইটি মাধৱদেৱৰ স্মৃতিৰ ভাবৰ উচ্চশ্ৰেণীৰ ৰচনা। কুম্ভদেৱৰ গুণানু-
কীৰ্তন কৰিয়েই প্ৰায়কেইটি ৰচনা কৰা হৈছে। শুকভটিমাত শ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ
মধুৰ মানস যুতি গহীন ছন্দত বিকশিত কৰি তোলা হৈছে।

শঙ্কৰদেৱৰ সমসাময়িক পাঁচালী কবিসকল

ভূমিকা

নৱবৈষ্ণৱ আন্দোলনৰ সমসাময়িক হৈও প্ৰাক্‌শঙ্কৰী আৰু শঙ্কৰী যুগৰ সংযোজকপ্ৰায় মনকৰ, দুৰ্গাবৰ কাষস্ব আৰু পীতাম্বৰ কবি, তিনিওজনে পৃথক পৃথক লক্ষণৰ বিষয়ত দুইটা যুগৰপৰা আঁতৰত। তেওঁলোকৰ ৰচনাৰ সময় খ্ৰীষ্টীয় বোড়শ শতকৰ আদিৰপৰা প্ৰায় অন্তৰ্গত বিহুত। তিনিওজন অভিন্ন লিখিকৈল পাঁচালী কাব্যৰ ৰচয়িতা। এইৰূপে তেওঁলোক এফালে ‘গীত-গোৱিন্দ’ৰ জয়দেৱ আৰু বঙ্গীয় কবিসকল, আনফালে, অসমীয়া কাব্যৰ গঙ্গাদাস, ডৱানীদাস, স্নবুদ্ধিৰায়ৰ পৰম্পৰাৰ ভিতৰত পৰে। মনকৰৰ ৰচনা লোক-গীতিৰ দৰে সৰল আৰু লৌকিক ঠাচৰ। মাধৱ কন্দলিক অৱলম্বন কৰা সত্ত্বেও ৰামকথাক কেন্দ্ৰ কৰি গঢ় লৈ উঠা পশ্চিম অসম আৰু উত্তৰ-পূব বঙ্গৰ লৌকিক কাহিনীসূত্ৰৰ ব্যৱহাৰ আৰু বেলাড-স্বলভ ব্যঞ্জনাই দুৰ্গাবৰ কাষস্বৰ অৰণ্য-কাণ্ডক বান্ধীকি-কন্দলি-প্ৰভাৱ-মুক্ত এক মৌলিক সৌৰভ আৰু স্বাধীন ঐশ্বৰ্য দান কৰিছে। এই বিষয়ত তেওঁৰ ৰামায়ণে ‘ভীম-চৰিত’, ‘কাণথোৱা’ আদিৰ বাট দেখুৱায়। তেওঁৰ ঘটনাসূত্ৰ মাজে-মাজে ছিগি গৈছে, সঁচা, কিন্তু পাঁচালীৰ সভা-গোৱা ওজাই তেওঁৰ ছিগা শিকলিৰ থাক জোৰাই যাব পাৰিছিল। পীতাম্বৰ সীমাস্তৰ কবি; তেওঁৰ ভাষা মিশ্ৰিত। শঙ্কৰদেৱৰ সমালোচনাৰ পাত্ৰ এই ‘শাক্ত কামসিক’ কবিৰ ঘাই উদ্দেশ্য ধৰ্ম-পথৰ সন্ধান নহয়, কাব্য-ৰস আৰু লৌকিক ৰচিৰ যোগেদি শ্ৰৱণ-ৰমণ কথাবে কাব্যাস্বাদীৰ চিন্তা-প্ৰণোদন-সাধন। পীতাম্বৰ আৰু দুৰ্গাবৰে নিজকে নাৰায়ণ বা শ্ৰীৰামৰ চৰণ সেৱক বুলি কৃতাৰ্থ মানিলেও বা ঠায়ে ঠায়ে ‘নামৰ মাহাত্ম্য’ ঘোষণা কৰিলেও নৱবৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ একশৰণৰ একাগ্ৰতা আৰু প্ৰচাৰৰ মনোভাৱ তেওঁলোকৰ দেখা নাযায়। পীতাম্বৰে ‘উষা-পৰিণয়’ত আদিৰসাত্মক বৰ্ণনা বা তেনে ৰসাতাস দিও যেন ভূমি পোৱা নাই; তেওঁ আৰ্কেপ কৰিছে,—‘ৰতিৰস নিষেধ কহিতে নাসুৱায়। পঢ়িব

পাঞ্চালী গুৰু-গৌৰৱ-সভায় ।’ একেখনি গীতি-কাব্যত হৰ-গৌৰীৰ কাম-ক্ৰীড়া দেখি উষাৰ মনত যেনে অহুভূতিৰ উদয় হৈছিল তেনে অহুভূতিৰ সহজ প্ৰকাশ বাৰ-মাহী আদি লোকগীতিতহে দেখা পোৱা যায়। আমাৰ কাব্য-সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত লৌকিক আদৰ্শৰে মনকৰ দুৰ্গাবৰ পীতাম্বৰৰ গীতি-কাব্যৰ বিশেষ এখনি আসন আছে, সিবোৰৰ স্নকীয়া এটি স্বতঃস্ফূৰ্ত প্ৰাণ আছে।

একাদশ শতিকাৰ শেষৰ ফালে ৰোমান শাসন বিস্তৃত হৈ পৰাৰ লগে লগে ইংলেণ্ডতো ইউৰোপৰ আন দেশৰ দৰে কাহিনী কোৱা আৰু শুনাৰ নতুন আগ্ৰহৰ যোগেদি বেলেগ বেলেগ কাহিনীচক্ৰৰ (cycles of romance) সৃষ্টি হৈছিল। প্ৰাক্‌শব্দৰ যুগত ভাৰত পুৰাণ আদিৰ চৰ্চাৰ মাজেদি বুদ্ধি-শক্তিৰ বিস্তাৰ হোৱাৰ উপৰিও কল্পনাৰ পৰিসৰ বাঢ়িছিল। প্ৰেম-পৰিণয়ৰ কাব্য-কাহিনীৰ বাবে কবিৰ সৃষ্টি-প্ৰৱণতা আৰু সাধাৰণ লোকৰ আশ্বাদন-আগ্ৰহে মূৰ্ত ৰূপত দেখা দিলে। দুৰ্গাবৰ আৰু মনকৰে হৰ-গৌৰীৰ বিবাহ, বেউলা-লক্ষীন্দাৰৰ বিবাহৰ বৰ্ণনা পাঁচালীৰ ছন্দত ৰচনা কৰিলে। দুৰ্গাবৰে মাধৱ কন্দলিৰ ৰামায়ণৰপৰা সীতা আৰু ৰামক নাথক-নাথিকা ৰাখি ৰামায়ণৰ লোকবজ্জক সংস্কৰণ ‘গীতি-ৰামায়ণ’ ৰচিলে। পীতাম্বৰে হৰিবংশৰ আন কথা এৰি উষা-অনিকন্দৰ বিষায় ঘটনা লৈ এই গীতি-কাব্যখনি লিখাৰ উপৰি ভাগৱতৰ পদ কৰোঁতে কৃষ্ণ-কল্লিণীৰ বিয়া আদি বিষয়ত কল্পনাৰ বিশেষ স্ফূৰণ দিবৰ অৱকাশ পালে। এইখনিতেই মাধৱ কন্দলি, হেম সৰস্বতী আদি পণ্ডিত কবিসকলৰ লগত এই কেইজন লোক-মনোৰঞ্জক কবিৰ পাৰ্থক্য। তেওঁলোকৰ ৰচনাত বিশেষ-ৰীতি-আহুগতা, অহুপ্ৰাণ, উপমা আদি অলঙ্কাৰৰ প্ৰাচুৰ্য দেখা নাযায়। আদিৰসাত্মক বৰ্ণনা, বীভৎস ৰস আৰু অলৌকিকতাৰ মাজেদিহে তেওঁলোকে লৌকিক মনক আকৰ্ষণ কৰিবলৈ যত্ন কৰিছিল।

মনকৰ দুৰ্গাবৰ পীতাম্বৰ স্নকবি নাৰায়ণদেৱ আদিৰ গীত-প্ৰবন্ধৰ আৰ্হিক পাঁচালী বোলা হয়। অসমীয়া সাহিত্যত এই আৰ্হি সঁচালনীকৈ নাই, বঙলাত যেনেকৈ পোৱা যায়। গুৰু-চৰিত-কথাত এই-আৰ্হিক ‘বন্ধদেশীমত’ বোলা হৈছে। ‘পাঁচালী’ শব্দৰ মূল সংস্কৃত ‘পাঞ্চালী’ বা ‘পাঞ্চালিকা’, অৰ্থ—পুতলা। পুতলা-নাচৰ লগত এনে কাব্যৰ সংশ্ৰৱ আছিল যেন অহুমান কবিৰ পাৰি। ‘পাঞ্চালী’ নামৰ গীতৰ সম্ভৱতঃ পঞ্চাল দেশত (কনৌজ) উদ্ভূত বুলিও কোনোৱে ভাবে। বন্ধদেশত কবিগান বা তৰ্জাৰ ‘আসৰ’ৰ দৰে অলপ দিনলৈকে পাঁচালীৰ দলে গাঁৱে গাঁৱে ভাষা-বিষয়ক গীতৰ ‘আসৰ’ পাতিছিল; পাঁচালী-বচকসকলৰ

মাজত দাশৰথি ৰায় বিখ্যাত। অসমৰ পশ্চিম অঞ্চলত অন্ততঃ শঙ্কৰদেৱৰ সময়ত পাচালীৰ গীতৰ বিশেষ আদৰ আছিল যেন লাগে। কালিকা-পুৰাণত আছে, পুণ্ডা-নক্ষত্ৰ-মুক্তা তৃতীয়াত পাঞ্চালিকা-বিহাৰ আৰু শিশুৰ কোঁতুক আদিৰে চতিকা ক তুষ্ট কৰিব লাগে। ইয়াত পাঞ্চালিকা-বিহাৰ কথাটোৱে সম্ভৱতঃ পুতলা-নাচ বা 'পাঁচালী-গীত'ৰ আৱৃতি বুজাইছে। মুঠতে, শক্তিপূজাৰ লগত পাচালীৰ কিবা এটি বিশেষ সম্পৰ্ক আছিল। সেই গতিকেই অসমৰ বৈষ্ণৱ কবিসকলে পাঁচালী ৰচনা কৰা নাই। বিদ্যানন্দৰ 'ঠাকুৰ-চৰিত'ত আছে, শঙ্কৰ-নাতি চতুৰ্ভুজ ঠাকুৰ বিষ্ণুপুৰ সত্ৰত (ঘৰসিয়া) থাকোঁতে বিটাই ওজা নামে এজন ভক্তৰ ঘৰলৈ নিমন্ত্ৰিত হৈ গৈছিল। সেই সভালৈ 'হুথিয়া ওঝা আসিলন্ত কীৰ্তন কৰিতে।' তেওঁ

পাঞ্চালীৰ ছন্দে গীত গাইবাক লাগিলা।

গুনি আতা (চতুৰ্ভুজ) তেখনে সভাৰ উঠি গৈলা ॥

আতা এইদৰে উঠি ঘোৱাৰ কাৰণে চৰিতত দিয়া আছে। শঙ্কৰদেৱে অসম ৰাজ্য এৰি কামৰূপত চুগৰা গছৰ তলত থিত ল'বৰ সময়ত নাৰায়ণ ঠাকুৰে 'কান্দে দেৱী ককমিণী' আদি গীত জোৰোঁতে গুৰুজনে 'হুতনোহা ইতো গীত নলাগে গাইবাক' বুলি গীত গোৱাকে বন্ধ কৰিলে। এইদৰে

পূৰ্বতে ইসৰ কথা কৰিছা বৰ্জিত।

এজেকেসে আতা তাত নেদিলন্ত চিত্ত ॥

চৰিতৰ এই কাহিনীয়ে পাঁচালীৰ প্ৰতি বৈষ্ণৱ মনোভাৱ ফুটাই তুলিছে। শঙ্কৰদেৱে নাট আৰু ভাণনা উলিওৱাৰ আগতে 'গুৰু-গোবৰ-সভা'ত এনে পাঁচালী গীত আৰু সম্ভৱতঃ তাৰ লগৰীয়া পুতলা নাচ আদিয়ে আনন্দৰ যোগান ধৰিছিল, আৰু সিয়ে ওজা-পালিৰ দৰে শঙ্কৰী নাটৰ পূৰ্ববৰ্তী ৰূপ যোগাইছিল। ওজা-পালিৰ দৰে 'উষা-পৰিণয়' বা 'গীতি-ৰামায়ণ'ত এটি নাটকীয় উপাদান বৰ্তমান। প্ৰকৃত নাটৰ জন্মৰ পিছত সেই চৰ কাব্যৰপৰা সম্পূৰ্ণ জীৱিত গ'ল।

দুৰ্গাবৰ, পীতাম্বৰ, মনকৰে নিয়মিত পয়াৰ ছন্দতে তেওঁলোকৰ পুথিৰ বেছি অংশ ৰচনা কৰিছে। কিন্তু তেওঁলোকৰ ছন্দৰ বৈশিষ্ট্য গীত-অংশতহে। তেওঁলোকৰ গীতত পয়াৰ ব্যৱহৃত হ'লেও তাৰ লয় বা cadence, আৰু অক্ষৰ-বিন্যাস ঠায়ে ঠায়ে বিষয় প্ৰকৃতিৰ; অক্ষৰ সংখ্যাও অনিৰ্ণয়িত; কাৰণ, সাঙ্গীতিক মাজাৰ আৱণ্টক অহুযাবীহে সি অহুশাসিত হ'ব পাৰে। 'উষা-পৰিণয়'ৰ পুৰণি তুলাপতীয়া পুথি এখনত বাগৰ লগতে ছন্দৰো নাম ধৰি দিয়া আছে—লাছাড়ি

ছন্দ, লাছাডি পদ ছন্দ, লাছাডি মধ্য ছন্দ, লাছাডি নাট ছন্দ, লাছাডি দীৰ্ঘ ছন্দ। আন কোনো পুথিত ছন্দৰ এনে নামকৰণ আমি দেখা নাই গতিকে, একেখনি পুথিৰপৰা সিবোৰৰ লক্ষণ নিৰূপণ কৰিব পৰা নগ'ল। লাছাডি বা লেচাৰি সাধাৰণতে ৩০ অক্ষৰৰ এবিধ দীঘল ছন্দ, ইয়াক ভঙ্গ পয়্যাবো বুলিব পাৰি (৮+৮+১৪)। ইয়াকে সঙ্গীতৰ মাত্ৰা অক্ষুণ্ণৰূপে চুটি-দীঘল কৰি উপবোক্ত বিবিধ লাছাডি ছন্দবোৰ সজা হয়।

পশ্চিম অসমৰ অ-সন্ন্যাসী ওজা-পালি অনুষ্ঠানক দুভাগে ভগাব পাৰি—বাৰিষা মনসা-পূজাৰ সময়ত 'মাৰৈ গোৱা ওজা-পালি' আৰু সাধাৰণ সবাহ (সভা) আদিত পুৰাণ-ৰামায়ণৰ বস্ত্ৰৰে 'বাহ গোৱা ওজা-পালি'। গীত-বাহ-নৃত্যত পট ওজাক গুণিন বোলা হয়। এনে গুণিনসকলে মাঘমহীয়া গাঁৱে গাঁৱে বাহ গাই ফুৰে। বাতি হ'লে নানা ৰং-ধেমালি, ওজা-উঠা আদিৰে 'গোছ' হয় আৰু পিছদিনা 'সভা গোৱা' হয়। এনে সভাত দুৰ্গাবতী ৰামায়ণী গীতৰ প্ৰচলন হাজো আদি অঞ্চলত এতিয়াও আছে। ওজা-পালিক আদিয় ৰূপৰ নাট-অভিনয় বুলিব পাৰি। 'গীতি-ৰামায়ণ'ৰ গীতবোৰে একোটা নাটকীয় মুহূৰ্তক সাৰ্থকভাৱে কৰি তুলিছে বা কোনো বিশেষ চৰিত্ৰৰ বচন-ৰূপে থিয় দিছে।

কাব্যৰ কাহিনী-বস্ত্ৰৰ ফালৰপৰাও মনকৰ আৰু পীতাম্বৰৰ বিশিষ্টতা দেখা পোৱা যায়। পীতাম্বৰে হৰিবংশ আৰু ভাগৱত-পুৰাণ আদিৰপৰা আৰু মনকৰে ৰামায়ণৰপৰা বিষয়-বস্তু গ্ৰহণ কৰিছে। প্ৰাক্ষৰী, শব্দী আৰু শব্দবোত্তৰ কাব্যৰপৰা এই বিষয়ত বিশেষ দেখা নাযায়। কিন্তু পীতাম্বৰে মাৰ্কণ্ডেয়-পুৰাণৰপৰা চণ্ডী-আখ্যান লিখিছে আৰু মনকৰ দুৰ্গাবৰে হিন্দু দেৱমণ্ডলীলৈ নতুন আগন্তুক সৰ্প-দেৱী মনসাৰ নৱা ভাষা-পুৰাণ ৰচনা কৰিলে গীতত। অৱশ্যে মনসা-গীতবোৰক এই যুগত 'পুৰাণ' আখ্যান দিয়া নহৈছিল। মনকৰে তেওঁৰ গীতৰ নাম দিছে 'আৱণেশ গীত', 'পোঞাৰ পাঞ্চালি' (পদ্মাৰ পাঞ্চালী)।

মনসাৰ পূজা আৰু মনসা-কাহিনীৰ উৎপত্তি সম্পৰ্কে নানা পণ্ডিতৰ নানা মত দেখা গৈছে। কোনো কোনো পণ্ডিতে কয়, সৰ্প-পূজাৰ সম্পৰ্ক মধ্য এচিয়াৰ শক-কুশান আদিৰ লগত। আনসকলে কয়, ত্ৰাৰিড়সকলৰ মাজত এই পূজাৰ উৎপত্তি, আৰু সেইবাবেই দাক্ষিণাত্যত তাৰ অধিক প্ৰচলন। আনফালে বৈদিক সাহিত্য, মহাভাৰত আৰু পুৰাণতো সাপৰ বা সাপৰ দেৱতাৰ পূজা আৰু আখ্যানৰ পোন্ধৰ একেবাবে নোহোৱা নহয়। বৌদ্ধ স্থাপত্য আৰু জাতক আদিতো নাগ-কাহিনীয়ে ঠাই লভিছে। এই বিষয়ে আলোচনা কৰি ড° জুহুমাৰ সেনে ন দি লিখিছে,

‘মনসা-কাহিনীৰ প্ৰাচীনতম সূত্ৰবোৰে বৈদিক দেৱ-আখ্যান আৰু বৈদিক যুগৰ শেষ ভাগৰ গুপ্ত আচাৰৰ ফালে স্পষ্টকৈ আঙুলিয়ায়, আৰু উষা আৰু নন্দী, অশ্বিনসকল, সোম, গন্ধৰ্ব আৰু অম্বৰা, শ্ৰী আৰু সৰস্বতী, অৰায়ী আৰু নিম্ব’তি— এনে বৈদিক দেৱ-দেৱী আৰু দেৱীভূত বা অৰ্ধদেৱীভূত ধাৰণাৰ ওপৰত মনসাক প্ৰতিষ্ঠা কৰা হৈছে।’ কিন্তু এই দেৱ-দেৱীৰ ধাৰণাৰ লগত মনসা-কাহিনীৰ কোনো অঙ্গৰ মিল কাৰ্ধ-কাৰণ-সম্বন্ধ নহৈ বেছিভাগ আকস্মিক হোৱা যেনহে মনত ধৰে, আৰু মনসা-পূজাত অবৈদিক, অনাৰ্য প্ৰভাৱৰ লীলা-খেলাই অধিক যেন লাগে।

মনসা দেৱীৰ ব্ৰাহ্মণী নাম, হংস বাহন, শৰদিনু-নিভ বৰ্ণ, আৰু বিষ-হৰণ কৰ্মতাই বৈদিক সৰস্বতীৰ লগত সম্পৰ্ক সূচায়, আৰু প্ৰজাপতি আৰু তেওঁৰ কন্তাৰ বৈদিক আখ্যান মনলৈ আনে। পিছৰ পুৰাণৰ যুগৰ কাহিনীত সৰস্বতী আকৌ ব্ৰহ্মাৰ পত্নী অৰ্ধৰ-বেদৰ সৰস্বতী বিষহৰি ৰূপে শবৰ-কন্তা। সম্ভৱতঃ এই বেদৰ ঐশ্বৰ্য্য থনা কিৰাত-কন্তাকে স্থানান্তৰত তাউদী আৰু ঘুতাচী বোলা হৈছে। ঘুতাচী আকৌ সৰস্বতীৰো আন এটি নাম।

ঐতৰেয়-ব্ৰাহ্মণত কন্ধৰ তনয় অবূদ নামে সৰ্প-ঋষিৰ কথা আছে। এওঁক বৈদিক ক্ৰিয়া-সমাপনৰ সময়ত চকু বান্ধিহে পৱিত্ৰ সোমৰ কাষ চাপিবলৈ দিয়া হৈছিল। এই বৰ্ণনাৰপৰা দুটা কথা বুজিব পাৰি—মহাভাৰতত নাগসকলক কন্ধৰ সন্তান বোলা কথা ব্ৰাহ্মণৰ যুগৰে পুৰণি, আৰু আদিৰেপৰা নাগসকলক স্মৃণাৰ চকুৰে চোৱা হৈছিল। ব্ৰাহ্মণ আৰু গৃহ-সূত্ৰতো সৰ্প-পূজাৰ আভাস পোৱা যায়। ঐতৰেয়-পুৰাণত মনসা আৰু জৰংকাৰক মিলাই জৰংকাৰক দেৱী-ৰূপ দিবৰ যত্ন কৰা হৈছে। ইয়াত মনসা কন্তাপৰ মানস-কন্তা, শিৱৰ শিষ্টা, কিন্তু কৃষ্ণ-ভক্তা।

বৌদ্ধ সাহিত্যতো নাগৰ উল্লেখ আৰু নাগৰ কাহিনী আছে। কোনো কোনো নাগে বৌদ্ধ-ধৰ্ম গ্ৰহণ কৰাৰ কথাও পোৱা যায়। মহাযানী বৌদ্ধসকলৰ মাজত আজুলী নামে এগৰাকী সাপৰ দেৱী আছে। তেওঁ শবৰ-কন্তা, সৰ্প-বিদ্ভা-বিশাৰদা, আৰু সাপে ধোৱা বিষৰ মন্ত্ৰত তেওঁক তুতি কৰা হয়। জৈন সাহিত্যত সৰ্প-দেৱীক পটুমারঙ্গী (পদ্মৱতী) বোলা হৈছে, তেওঁ কৰ্মঠাশ্বৰৰ পত্নী।

ওপৰৰ আলোচনাৰপৰা দেখা যায় যে অতি পুৰণি কালৰপৰাই নানা ৰূপত সৰ্প আৰু সৰ্প-বিদ্ভাই ভাৰতৰ লোক-সমাজত সন্মান পাই আহিছে। ইয়াৰ মাজত মনসা-পূজা আৰু মনসা-কাহিনীৰ উল্লেখ কেতিয়াৰপৰা কেনেকৈ হ’ল,

খাটোৱকৈ কোৱা টান। কিন্তু এইখিনি বোধ হ'ব পাৰি, একেটা মূলবশৰা ইয়াৰ উৎপত্তি হোৱা নাই, আৰ্ধ-অনাৰ্ধ দুইবিধ প্ৰভাৱ ইয়াত সোমাই আছে। দশম-একাদশ শতিকাৰপৰা মনসা-পূজাৰ উদ্ভৱ হয় বুলি পণ্ডিতসকলে অনুমান কৰে। এই সময়ৰপৰাই বক্ৰ আৰু অসমত মনসাৰ মূৰ্তিও নিৰ্মাণ কৰা হ'বলৈ ধৰে। নগাঁৱৰ শিলঘাটৰ গুচৰৰ এখন চাহ-বাগিচাত পোৱা এটা মনসা-মূৰ্তি অতি প্ৰাচীন যেন লাগে। এই মূৰ্তিত মনসাৰ বাহন এটা হাতী। ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত-পুৰাণৰ শ্ৰীকৃষ্ণ-জন্ম-খণ্ডৰ মনসা দেৱীৰ ধ্যানত তেওঁক 'নগেন্দ্ৰ-বাহিনী' বোলা হৈছে। নাগ শব্দৰ দুটা অৰ্থ হ'ব পাৰে—সাপ আৰু হাতী। এই মূৰ্তিটোৱে মনসা-পূজাৰ বুৰঞ্জীৰ এটা আদ্যম অধ্যায়লৈ আঙুলিয়ায় যেন লাগে। গোৱালপাৰা জিলাৰ শ্ৰীহৰ্ষ-পাহাৰৰ ধ্বংসাত্মক মাজত ছাদশ-ভূজা, পদ্ম-ৱাহনা, প্ৰহৰণ-খাৰিণী এটি দেৱী-মূৰ্তি পোৱা গৈছে। মূৰ্তিটিৰ ওপৰত সাতটা সাপৰ ফণা থকাৰপৰা ইয়াক মনসাৰ মূৰ্তি বুলি ধৰা হৈছে। এই মূৰ্তি দশম শতিকামানৰ হ'ব পাৰে। ছাদশ-অৱোদশ শতিকামানৰ এটি এধানমান পিতলৰ মনসা-মূৰ্তি গুৱাহাটী নগৰত পোৱা গৈছিল।

অসমৰ তিনিজন প্ৰাচীন মনসা-কবিৰ ভিতৰত মনকৰ আৰু দুৰ্গাবৰ কাব্যস্থ যোড়শ শতিকাৰ আদি ভাগৰ লোক। তেওঁলোকৰ আগবেপৰা অসমত মনসা-পূজা নিশ্চয় চলি আহিছিল। মনকৰে তেওঁৰ গীতক 'ব্ৰাহ্মণৰ গীত' বুলিছে। আৰু পূজাৰ বিধানৰ ইঙ্গিত দিছে—

চৌমাস বাৰিষা মাস ৰাত্ৰি দিনা মঞ্চ লৱা পূজা মান ।
নাগেসে আসন নাগেসে বসন নাগেসে শ্ৰীফল ধৰে ।
যাহাক তৰে ডৰে ত্ৰিভুৱন কাষে নৰে বাক বাদ কৰে ।
পূজা বিষহৰি একচিন্ত কৰি শতদল কমল ফুলে ।
মাটিৰ ভাঙি সিন্ধুৰ ডালি পুছে বাৰিষাৰ কালে ।
শিখেতে সিন্ধুৰ পায়ত নুপুৰ চলিতে কলঙ্কন বাজে ।
অষ্ট অলঙ্কাৰ কৰ্ণত কুণ্ডল কটিত কিৰিণী বাজে ।

দুৰ্গাবৰে সোনেকাৰ মনসা-পূজাৰ বৰ্ণনা দিছে—

হাতে অৰ্ঘ্য ৰবি গন্ধা-জলত নাৱিল । অহীৰ মহীৰ চুই ছাস বসি দিল ।
স্বৰ্ণৰেৰে চুই ফুল দিলন্ত পেলায়া । তিনি গোট ডুব দিলা মাখা দয়ায়া ।
ধৰ্মৰ যে নামে প্ৰথমে ডুব দিল । দোৱা ডুবত কস্তা কৃষ্ণক চিঙিল ।
তিনি ডুব দিলা কস্তা বুলি মানসাই । একে দেৱে স্বপ্নসৱ ভৈলা সেহি ঠাই ।

আন এঠাইত সোনেকাই ছয় বোৱাৰী লৈ বিমহৰি পূজাৰ 'মঙ্গল' গোৱাৰো উল্লেখ কৰা হৈছে। দেৱতাৰ স্তুতি অৰ্থত এই 'মঙ্গল' শব্দৰ প্ৰাধোগ বঙ্গদেশতে বেছি।

পীতাম্বৰ কবি

পৰিচয়

নবনাৰায়ণ ৰজাৰ ৰাজসভাৰ 'প্ৰেত-কৌমুদী', 'সংক্ৰান্তি-কৌমুদী' আদি স্মৃতি-নিবন্ধ প্ৰণয়ন কৰা পণ্ডিত পীতাম্বৰ সিদ্ধান্তবাগীশ আৰু পীতাম্বৰ কবিক একেজন মানুহ বুলি ধৰা হয়। কিন্তু প্ৰকৃততে তেনে হয় নে নহয়, সন্দেহৰ বিষয়। 'দৰং-ৰাজবংশাৱলী'ত আছে, গুৰুৰাজ চিলাৰায়ে বিত্তাবাগীশ আৰু সিদ্ধান্তবাগীশ উপাধি-বিশিষ্ট দুজন পণ্ডিতক গোঁড়ৰপৰা স্বদেশলৈ আনে। বিত্তাবাগীশৰ নাম পুৰুষোত্তম, সিদ্ধান্তবাগীশ হ'ল পীতাম্বৰ। পীতাম্বৰ কবিয়ে 'মাৰ্কণ্ডেয়-পুৰাণ'ত কৈছে, পুৰাণ আদি শাস্ত্ৰৰ বহুশ 'পণ্ডিতে বুৰয় মাত্ৰ আনে নাবুৰয়' বাবে ঘূৰবাজে কবিক সকলোৱে বুজাকৈ 'নিজ-দেশ-ভাষাবন্ধে ৰচিযো পথাৰ' বুলি আজ্ঞা কৰিছিল। পীতাম্বৰৰ 'নিজভাষা' অসমীয়া। গুৰু-চৰিতমতেও এওঁ কামৰূপ অঞ্চলৰ কবি। গতিকে গোঁড়ৰপৰা কামৰূপলৈ অহা সিদ্ধান্তবাগীশ পণ্ডিত পীতাম্বৰ আৰু কামৰূপী কবি 'শিশু' পীতাম্বৰ দুজন মানুহ। পীতাম্বৰ কবিৰ ৰচনাৱলীত তেওঁ গোঁড়ৰপৰা অহা বুলি কোনো উল্লেখ নাই। 'উষা-পৰিণয়'ত আকৌ আছে—

কামাতানগৰে স্নৰপৰী পৰতেক । তাতে শিশু পীতাম্বৰ নামে কৱি এক ॥

কমতানগৰ স্নৰপুৰ অৱতাৰ । একমুখে কে কহিবে যেন গুণ তাৰ ॥

তাত পীতাম্বৰ নামে কৱি শিশুমতি । উষাপৰিণয় গীত কৈলা সমাপতি ॥

ইয়াত 'কামাতানগৰ' মহাৰাজ বিশ্বসিংহৰ ৰাজধানী কমতাপুৰ। এই ৰাজধানীতে থাকি কবিয়ে তেওঁৰ কাব্য ৰচনা কৰে। কোচ ৰাজধানীৰ আশে-পাশে কোনো ঠাইত তেওঁৰ মূল ঘৰ থকা সম্ভৱ। কিন্তু তেওঁৰ গীত-কবিত্ব-গুণ সমস্ত কামৰূপত (অৰ্থাৎ কোচবেহাৰ-কামৰূপত) বিয়পি পৰিছিল। আৰু এটি কথা মন কৰিলে কবি পীতাম্বৰ আৰু স্মৃতি-নিবন্ধকাৰ পীতাম্বৰ দুজন মানুহ বুলি স্পষ্ট বুজা যায়—সিদ্ধান্তবাগীশ পীতাম্বৰক চিলাৰায়ে গোঁড়ৰপৰা কোচবেহাৰলৈ আনে গোঁড়ৰ বন্দীশালৰপৰা তেওঁৰ মুক্তিৰ সময়ত। এই সময় বুৰঞ্জীৰ লেখমতে প্ৰায় ১৪৮৩ শক। কিন্তু এই তাৰিখৰ আগতেই কবি পীতাম্বৰে কমতানগৰত তেওঁৰ অসমীয়া কাব্য ৰচনা কৰে।

ড° শশিভূষণ দাশগুপ্তই পঞ্চম বৰ্ষৰ ‘বিশ্বভাৰতী পত্ৰিকা’ৰ ‘বোড়শ শতিকাৰ একখানি বাংলা ভাগবত’ প্ৰবন্ধত লিখিছে, ‘তিনি (পীতাম্বৰ) নিজকে কামৰূপী ব্ৰাহ্মণ বলিষা পৰিচয় দিয়াছেন।’ কিন্তু দাশগুপ্তই তেওঁৰ এই উক্তিৰ মূলৰ ক’তো উদ্ধৃতি দিয়া নাই। কবিয়ে প্ৰায় ঠাইত নিজকে কবি পীতাম্বৰ বুলিয়ে উল্লেখ কৰিছে। ‘নল-দময়ন্তী’ত আছে,—

দাস পীতাম্বৰে ভণে হৰি-পদে পয়াৰ প্ৰবন্ধ ॥

নাৰায়ণ-পৰসনে দাস পীতাম্বৰ ভণে পয়াৰ প্ৰবন্ধ পুণ্যময় ॥

‘হেন পুণ্যময় কথা ব্ৰাহ্মণে কহিলা। পয়াৰ প্ৰবন্ধে তাক ৰচনা কৰিলা ॥’

—‘উষা-পৰিণয়’ৰ এই দুশাৰী পদ কবিৰ নিজৰ বিষয়ে উক্তি যেন নালাগে, বিশেষতে ইয়াত তৃতীয় পুৰুষৰ ক্ৰিয়া ব্যৱহাৰ কৰি ঠিক পিছৰ দুমানিত প্ৰথম পুৰুষ প্ৰয়োগ কৰা চকুত লগা কথা,—‘প্ৰচুৰ কতেক কথা ৰচিলো সংক্ষেপে, আৰ কথা দিলো তাত ৰস-অনুৰূপে।’ এই প্ৰসঙ্গত এই পদফাকিও অৰ্থপূৰ্ণ হ’ব : ‘হেন মধুমন্ত কথা কহে ধীৰজনে। শুনি পীতাম্বৰে হেন গুণে মনে মনে। শ্লোকবন্ধে বেস্ত কথা ব্যাস-ঋষি-মুখে। ৰচিল পাঞ্চালী যেন বুঝে সৰ্বলোকে ॥ কনকলাল বৰুৱা ডাঙৰীয়াই *Early History of Kamarupa* গ্ৰন্থত পীতাম্বৰ কবিক ‘পীতাম্বৰ দাস’ বুলিহে উল্লেখ কৰিছে। মঠতে, এওঁ পীতাম্বৰ সিদ্ধান্ত বাগীশ্বৰপৰা সূকীয়া এজন ব্যক্তি।

ভাগৱত-পুৰাণ

ভাগৱতৰ প্ৰথম আৰু দশম স্কন্ধ, ‘উষা-পৰিণয়’, ‘মাৰ্কণ্ডেয়-পুৰাণ’ (চতী-আখ্যান) আৰু ‘নল-চৰিত্ৰ’ বা ‘নল-দময়ন্তী’—পীতাম্বৰে এই কেইখনি পুথি ৰচনা কৰিছিল বুলি এতিয়ালৈকে জনা গৈছে। এসময়ত কোচবোৰৰ ৰাজকীয় পুথিভঁৰালত সংৰক্ষিত, পীতাম্বৰৰ প্ৰথম স্কন্ধ ভাগৱতৰ নামমাত্ৰ শুনা গৈছে। দশম স্কন্ধৰ পদৰ উল্লেখ ৰামানন্দ দ্বিজৰ ‘গুৰু-চৰিত’ আৰু ‘গুৰু-চৰিত-কথা’ত আছে। শঙ্কৰদেৱে কামৰূপ প্ৰৱেশ কৰি সেই অঞ্চলৰ মাতংবৰ লোকৰ নাম ক’বলৈ কোৱাত নাৰায়ণ ঠাকুৰে আন দুজনৰ লগতে পীতাম্বৰৰ নামো ক’লে। পীতাম্বৰে ‘কবিচন্দ্ৰ পদ তেস্তে দশম স্কন্ধৰ’ বুলি জনোৱাত গুৰুৱে তেওঁৰ কবিতা আগুৰাবলৈ ক’লে; ঠাকুৰ আতাই পীতাম্বৰৰ পদত ‘যেনমতে কল্পিগীয়ে কৃষ্ণক ভাবিলা’, তাকে মাতৌতে জ্ঞানাল,—

বিলাপ কৰি কান্দে দেৱী ককমিথী।

কোন অঙ্গে খুন দেখি নাইলা যত্নমণি ॥

ইমানতে শব্দৰে পীতাম্বৰক 'শাক্ত কামসিক' (শক্তি-পূজক আৰু আদিবস-
পৰায়ণ কবি) আৰু 'ধৰ্ম ধৰিবাৰ সিটো যোগ্য নোহে লোক' বুলি সাব্যস্ত
কৰিলে। তেওঁ কল্পিণীৰ সৰল আত্ম-নিন্দাৰ 'ভাগৱতৰ প্ৰসিদ্ধ টীকাকাৰ শ্ৰীধৰ
স্বামীৰ ভাষাত 'ধট্টা' বা ধুট্টা দোষৰ ঠাইত ইন্দ্ৰিয়-প্ৰৱণ বিকল ভাব
আৰোপ কৰিছে। চণ্ডী-আখ্যানৰ কবি শাক্ত, বুজিব পাৰি। আনফালে
পীতাম্বৰৰ কবিতাত আদিবসৰ চাট, *sensuous touches*, অতি প্ৰকট। শব্দ-
দেৱৰ এই মন্তব্যৰ বাবেই সম্ভৱতঃ, অসমৰ ভক্ত-সমাজত পীতাম্বৰৰ ভাগৱত প্ৰৱেশ
কৰিবলৈ নাপালে। সেই কাৰণেই বৰ্তমানে ই দুপ্ৰাপ্য। কোচবেহাৰৰ
ৰজাধৰীয়া পুথিভঁৰালত ইয়াৰ এটি অসম্পূৰ্ণ নকল আছে। 'কুমাৰ সমৰসিংহ'ৰ
আদেশত ভাস্কৰতথনি ৰচিত হয় বুলি ভণিতাত লিখা হৈছে। নৰনাৰায়ণে
গুৰুধ্বজক 'সংগ্ৰামসিংহ' উপাধি দি যুৱৰাজ পদত অভিষিক্ত কৰিছিল। ১৪৫৫
শকত নৰনাৰায়ণ ৰজা হয়, আৰু ১৪৬৮ শকমানত শব্দৰদেৱ কামৰূপলৈ আহে,
তেওঁ কামৰূপত কিছু দিন থকাৰ পিছত পীতাম্বৰৰ ভাগৱতৰ পদ ঠাকুৰ আতাৰ
মুখে শুনে। এই দুই তাৰিখৰ মাজতে বা তাৰ কেইবাছবমান পিছত গুৰুধ্বজৰ
আদেশত নিম্নলিখিত এই দশম ভাগৱত পুথি ৰচনা কৰা হয়। পুথিখনিৰ আৰম্ভতেই
তেওঁ কৃষ্ণভক্তি-ৰসিক চিলাৰায়ৰ গুণ-কীৰ্তন কৰিছে—

অভিনৱ পুৰ মে যে কামতানগৰ আছয় বিশ্বসিংহ নৃপবৰ।

তাহাৰ জনম যে সমৰসিংহ নাম। কৃষ্ণৰ লীলাত তাঞে অতি অভিৰাম ॥

কৃষ্ণ-পাদ-পদ্মে তাৰ ভকতি সততে। গুণ কিছু ৰতিবাস (?) চিন্তে ॥

শিশুমতি পীতাম্বৰ তাহাৰ সমীপে। কৃষ্ণৰ লীলাৰ পদ ৰচিল সংক্ষেপে ॥

আন আন ঠাইতো কবিয়ে গুৰুধ্বজক 'হৰিপাদপদ্মভূষণ নাৰায়ণে ভকতি হুজান'
বুলিছে। চিলাৰায়ে শব্দৰদেৱৰ শিষ্য হৈ ভক্তি-ধৰ্ম গ্ৰহণ কৰিছিল, সি প্ৰসিদ্ধ
কথা। যদি ওপৰৰ পদে চিলাৰায়ৰ ওপৰত শব্দৰদেৱৰ উক্ত প্ৰভাৱকে ইঙ্গিত
কৰে, তেতিয়া হ'লে ক'ব লাগিব, ১৪৬৮ শকৰ পিছত চিলাৰায়ে নতুন ধৰ্ম গ্ৰহণ
কৰাৰো পিছতহে পীতাম্বৰ কবিয়ে দশম ভাগৱতৰ পদ কৰে, আৰু তাৰ পিছতহে
নাৰায়ণ ঠাকুৰৰপৰা শব্দৰদেৱে সেই উদ্ধৃতি শুনিবলৈ পায়। 'বিশ্বভাৰতী
পত্ৰিকা'ৰ প্ৰবন্ধত ড° দাশগুপ্তই ষোড়শ শতিকাৰ তৃতীয়-পাদ ইয়াৰ ৰচনা-কাল
বুলি ক'বলৈ বিচাৰিছে। পীতাম্বৰে মূল অৱলম্বন কবিয়ে এই অলুবাদটি কৰিছে
যদিও ঠায়ে ঠায়ে তেওঁ মূলৰ অলুৰণ কৰি মাত্ৰ পদ ৰচনা কৰিছে আৰু তেওঁৰ
ভক্তি-প্ৰৱণ প্ৰাণকো মুক্ত ক্ষুব্ধ দিছে।

মাৰ্কণ্ডেয় চণ্ডী-আখ্যান

কোচবেহাৰৰ বজাঘৰীয়া পুথিভঁৰালত সংৰক্ষিত পীতাম্বৰৰ 'মাৰ্কণ্ডেয়-পুৰাণ'ত তাৰ বচনাৰ সময় পোৱা গৈছে—১৫২৪ শক, 'বেদ পক্ষ বাণ আৰু শশাঙ্ক শকত।' এই পুথি সমৰসিংহৰ আজ্ঞামতে ৰচা হৈছে বুলি কোৱা আছে। ১৪৪৫ শকত বিশ্বসিংহৰ আৰু ১৪৯৩ শকত গুৰুপুৰুষৰ মৃত্যু হয়। ইয়াৰ উপৰি ১৪৫৫ শকত ডেকাকালত নিশ্চয় 'উষা-পৰিণয়' লিখা কবিজনে ১৫২৪ শকত এখন কাব্য লিখা কথাটোও ভাবিব লগীয়া। গতিকে এই কাব্যৰ তাৰিখ ১৫২৪ শক নহৈ ১৪৫২ হোৱাই বেছি সম্ভৱ যেন লাগে। ড° স্কুমাৰ সেনে তেওঁৰ বঙলা সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত এই শাৰীটিৰ পাঠ এনেৰূপে গ্ৰহণ কৰিছে —'পক্ষ বাণ বেদ আৰু শশাঙ্ক শকত', এয়ে সমীচীন যেনো লাগে। নৰ-নাৰায়ণৰ সিংহাসন লাভৰ সময় (১৪৫৫ শক) নিঃসন্দেহে নিগীত হৈছে বুলি ক'ব নোৱাৰি অৱশ্যে। এনে স্থলত আমি ইমানকৈ ইঙ্গিত কৰিব পাৰোঁ যে বিশ্বসিংহৰ ৰাজত্বৰ শেষৰ ফালে বা নৰনাৰায়ণৰ ৰাজত্বৰ প্ৰথম ভাগতে ৰাজসভাত থাকি পীতাম্বৰে 'মাৰ্কণ্ডেয়-পুৰাণ'ৰ চণ্ডী-আখ্যান অসমীয়া পদত লিখে। পুথিৰ প্ৰাৰম্ভতে আছে—

মহাৰাজ বিশ্বসিংহ কামতানগৰে। তাৰ পুত্ৰ ভোগে তুলা নহে পুৰন্দৰে।
 সৰ্বথাই চিন্তে চিন্তে ভৱানী-চৰণ। শুণালয় সদয়হৃদয় অহুৰ্গণ।
 একদিনা সভা মাঝে বসি শূৰৰাজ। মনে আলোচিয়া যেন কহিলন্ত কাজ।
 পুৰাণাদি শাস্ত্ৰে যেহি ৰহন্ত আছয়। পতিতে ব্ৰহ্ম মাজ অস্তে নাব্ৰহ্ম।
 একাৰণে শ্লোক ভাঙি সৰে বুঝিবাৰ। নিজদেশভাষাবন্ধে ৰচিয়ো পয়াৰ।
 বেদ পক্ষ বাণ আৰু শশাঙ্ক শকত। আৰম্ভ কৰিলো মাৰ্কণ্ডেয় কথা বত।
 উদ্ধৃত দ্বিতীয় শাৰীত নৰনাৰায়ণৰ উল্লেখ, আৰু পক্ষৰ শাৰীৰ শূৰৰাজ হ'ল চিলাৰায়। আন এঠাইত আকৌ আছে—

কমতানগৰে বিশ্বসিংহ নৰেশ্বৰ। প্ৰচণ্ড প্ৰভাষে ৰাজ্য ভোগে পুৰন্দৰ।
 তাহান তনয় সৰ্বগুণে বদ্বাকৰ। বহুজ্ঞানোত্তৰ দানে কৰ্ম-জন্ম নৰ।
 কুমাৰ সমৰসিংহ-আজ্ঞা পৰিমাণে। কহে পীতাম্বৰ নাবাৰাণ পুৰীমানে।
 এই পুথিত কবিয়ে মাৰ্কণ্ডেয়-পুৰাণৰ চণ্ডীৰ অৰূপ-বদ আখ্যানকি কুশলি ভাঙনি দিছে। এই কাব্যৰ বিয়ৰ-বন্ধৰ পীতাম্বৰক ত্ৰিৰত্নী এককণন নামৰদৰ্শ প্ৰভাকৰ-পৰা মন্ত-ৰূপে প্ৰতিফলিত কৰিছে। পুথীত বিয়ৰ-বন্ধৰ কাব্যত কবিয়ে বিকৃতভাৱে প্ৰদৰ্শন কৰিলেও অসমীয়া নৱবৈষ্ণৱ সম্প্ৰদায়ৰ দৃষ্টিত তেওঁ তত্ৰুপ বুলি গণ্যনীয় নহ'ব। মুঠতে, 'মাৰ্কণ্ডেয়-পুৰাণ'খন নৰনাৰায়ণৰ ৰাজত্বৰ আদি-ভাগতে ৰচিত হয়

বুলি ভাবিবৰ কাৰণ আছে যেন লাগে। শব্দবদেৱে কামৰূপ প্ৰৱেশ কৰাৰ সময়ত নহ'লেও তাৰ কিছু দিনৰ ভিতৰতে পীতাম্বৰ কবি-ৰূপে লক্ষপ্ৰতিষ্ঠ হয়। কামৰূপ বা কোচবেহাৰ অঞ্চলত শব্দে পীতাম্বৰক লগ পোৱাৰ উল্লেখ চৰিতবোৰত দেখা নাযায়। এনে অহুমান কবিত্ব পাৰিনেৰিকি, কামৰূপত শব্দবদেৱৰ অভ্যুদয়ৰ সময়তে পীতাম্বৰৰ প্ৰতিভাৰ বেলি লহিয়াইছিল? পীতাম্বৰ শব্দৰ সমসাময়িক, কিন্তু বয়সত তেওঁ শব্দবদেৱতকৈ ডাঙৰ আছিল নে সৰু আছিল, খাটাতকৈ ক'ব পৰা নাযায়।

উষা-পৰিণয়

‘বাণমুক্ত বাণ বেদ শশাক সময়’ অৰ্থাৎ ১৪৫৫ শকত কবিৰ ‘উষা-পৰিণয়’ ৰচনা কৰে। এইখনি কাব্যত বিশ্বসিংহ, নৰনাৰায়ণ বা চিলাৰায়ৰ নাম সন্নিৱিষ্ট নোহোৱাৰপৰা এই আশঙ্কা কৰিব পাৰি, সেই সময়লৈকে কবিয়ে ৰজাঘৰীয়া পৃষ্ঠপোষকতা লাভ কৰা নাছিল।

‘উষা-পৰিণয়’ৰ পিছৰ অংশত যুদ্ধ-বৰ্ণনা আৰু বীৰত্ব-বাহক কথাৰ বিশেষ স্বাধীনতা দিয়া হৈছে, বীৰসকলৰ তেজ উঠা গৰ্ব-বাণী আৰু ইজনেৰ প্ৰতি সিজনৰ চৈধ্য-পুৰুষ উদালি পৰা গালিয়ে বহুত ঠাই অধিকাৰ কৰিছে। হৰি-হৰৰ উৎকট গলা-গলি কবিত্ব হস্ত আৰু শ্লেষপূৰ্ণ উদ্ধাৱনা; এইবোৰ লৌকিক ৰচিক তৃপ্তি দিবৰ অভিনৱ প্ৰয়াস মাথোন। শিৱৰ সন্নিধ নৈতিক চৰিত্ৰৰ হাঁহি উঠা বৰ্ণনাই লৌকিক-সাহিত্যৰ শ্ৰোতা-পাঠকক সদায়ে আমোদ দি আহিছে। যুদ্ধ-কথাৰ প্ৰাধান্যৰ সম্পৰ্কত অনন্ত কন্দলিৰ আগত শব্দবদেৱে প্ৰকাশ কৰা আন এটি সমালোচনামূলক স্তম্ভব্যৰ কথা মনত পৰে : ‘ভক্তি-পৰ হ’ল হুৱ, যুদ্ধত কৈলা দীৰ্ঘ।’ অত্যাতি আৰু কেতিয়াবা বীভৎস-ৰসেৰে পূৰ্ণ যুদ্ধৰ অন্তৰ কটা-কটি আৰু বীৰসকলৰ মুখৰ কথাৰ কটা-কটিৰ প্ৰতি কবিসকলৰ এই আকৰ্ষণে পিছৰ যুগৰ বধ-কাব্যবোৰত বেছিভাৱে গা দেখা দিছে।

বৈষ্ণৱ কবি অনন্ত কন্দলিয়ে একে ‘উষা-অনিকল্পৰ বিবাহৰ বিষয় লৈ ‘কুমৰ হৰণ’ কাব্য ৰচিছে। কিন্তু হৰিবংশ আৰু ভাগৱতৰ মিশ্ৰ দি লিখা সেইখনি কাব্য বৈষ্ণৱ-আদৰ্শৰ বাৰা অল্পপ্ৰাণিত; তাত একালে যেনেকৈ শ্ৰেষ্ঠিকতাৰ অভাৱ, আনকালে তেনেকৈ কাব্যিক গঠনৰ ফালৰপৰা সি হুগঠিত। কিন্তু ডক্টৰ কাকতিৰ ভাষাত, ‘হৰিবংশত উষাৰ কাহিনী যেনেকৈ ঘেৰপাক খোৱাভাৱে আছে, পীতাম্বৰৰ কল্পনাই সকলোকে সমানভাৱে সাময়িকৰ ক্ষেত্ৰ কবি বজা-ভুক

অগ্নিৰ দৰে বোগগ্ৰস্ত হৈ পৰিছে।' পীতাম্বৰে সমস্ত হৰিবংশধনিৰপৰা 'বতিবস'ৰ স্পৰ্শ ধৰা চাই তাৰ অন্তৰ্গত ১১৬শ-১২৮শ অধ্যায়ৰ উষা-অনিকঙ্কৰ প্ৰণয়ৰ বিষয়টিহে বাছি উলিয়াইছে। বিষয়টিত বিষ্ণু-ধৰ্মৰ শক্তি প্ৰদৰ্শন কৰাৰ হুবিধা থাকিলেও, ধৰ্ম-নিৰপেক্ষ ঐহিক কথা আকৰ্ষককৈ পল্লৱিত কৰি 'তুলিব পৰা উপাদান তাত যথেষ্ট বেছি।' বিয়া, বিশেষতে ৰোমাণ্টিক বা গঙ্কৰ্ব ধৰণৰ বিয়াৰ বৰ্ণনাত লোক-ৰঞ্জক আদিৰস ৰসায়ন কৰা সহজ। কবি হৰিবংশৰ মূল কথাৰ-পৰা বৰকৈ আঁতৰি অহা নাই যদিও, হুবিধা পালেই লৌকিক-ৰস প্ৰৱৰ্ত্তন কৰিবলৈ কুণ্ঠা বোধ কৰা নাই, কাৰণ, 'সেবন্ধে বাঙ্কিলে মানি অধিক তৃপ্তি।' উষাৰ প্ৰাণ-চমকোৱা যৌৱন, ফুলবনত হৰ-পাৰ্বতীৰ কাম-কেলি (মনকৰৰ সমন্বয়ক মনোৰম বৰ্ণনা তুলনীৰ), সেই কেলি দেখি উষাৰ মনৰ 'বসন্ত সময় কিছো মদনবিকাৰ'ৰ কামুকতাৰ বিষাদত পৰিণত হোৱা, কামসেনা বোলা চৰিত্ৰটিৰ সৃষ্টি কৰি উৎপন্ন কৰা অনিকঙ্কৰ মদন-স্বপ্নৰ বিলাস-পূৰ্ণ 'বতি-বস', অনিকঙ্কৰ বতি-কাতৰ অৱস্থা, কাম-সপোনত উষা পুষ্ণিতা হৈ আতঙ্কিতা আৰু কাম-মোহিতা হোৱা,—এই সকলোবোৰ কথা পীতাম্বৰে বিলাসিতাবে বৰ্ণাইছে। এইবোৰৰ তুলনাত কাব্যৰ মাজৰ গঙ্কৰ্ব-বিবাহ আৰু শেষৰ বিবাহ-উছৱৰ বৰ্ণনা সংযত আৰু অ-ৰসাল যেনহে লাগে। কাব্যৰ আদি ভাগৰ আদিৰসাপ্তততা আৰু লিৰিকেল সৌন্দৰ্য শেষৰ ভাগৰ যুদ্ধৰ সংঘৰ্ষৰ কাৰ্ধ-নিৰততাত পৰিণত হোৱাত ৰসাস্বাদীসকলৰ আক্ষেপৰ কাৰণো থাকিব পাৰে। উষাদেৱীয়ে শেষত মনৰ বাঙ্কিত পূৰণ ৰুখিবলৈ পালেও, নাথিকাৰ চিত্ৰখনি পিছফালে বেছিভাগ সময় পটভূমিলৈ হুঁহকি পৰিছে। প্ৰথমৰ কামপ্ৰৱণ অনিকঙ্কৰ মাজ-ভাগৰ গৰ্হিত ৰপুৰা বীৰ আৰু শেষ-ভাগৰ ক্লক-বল-কামৰ একান্ত বাধ্য, নিছু বংশধৰ। অনিকঙ্কৰ নাগপাশ-কঁকনৰ সময়ৰ উষাৰ কাতৰ-বিলাপ, অনিকঙ্কৰ আত্মপ্ৰতীত, আশ্বাস-বাণী আৰু সমস্ত জগতৰ সমবেদনাৰ বৰ্ণনা মৰ্মস্পৰ্শী হৈ উঠিছে।

হৰিবংশত এই কাহিনীত যদিও বাণৰ চৰিত্ৰই কেন্দ্ৰীয়-শক্তি, পীতাম্বৰে কাব্যৰ আদিৰেপৰা উষাৰ চৰিত্ৰক প্ৰধান আৰু নাৱিক। চৰিত্ৰৰূপে সজাই তুলিবলৈ যত্ন কৰিছে। অৱশ্যে বাণাত্মৰ চৰিত্ৰয়ো আমাৰ অহুত্ব আৰু প্ৰভা আকৰ্ষণ কৰে। অনিকঙ্কৰে উষাৰ পৰিণত কাব্যৰ ঘাই বিষয়-বস্তু, বাণৰ পতন সেই পৰিণয়ৰ আত্মগতিকা ফল-স্বৰূপ। বাণৰ চৰিত্ৰত বীৰত্ব, উদাৰতা আৰু শিৱভক্তি মনোৰমক উপাদান। হৰ-পাৰ্বতীৰপৰা বাণাত্মৰ বৰ-সাক্ষৰ শিছতে নাটকীয়ভাৱে উষাৰ জন্ম আৰু (তাৰ কাৰণেই বেন হোৱা) যুদ্ধৰ ভাগি

পৰা আদি বিয়ফলৰ কথা অৱতৰণ কৰা হৈছে। উষাৰ চৰিত্ৰক প্ৰাথমিক দিবৰ কাৰণে আৰু তাত্ৰ লৌকিকতাৰ ৰঞ্জন দিবৰ বাবে কবিয়ে কোঁকিলা ধাইৰ চৰিত্ৰটি সন্মুখাইছে। অনিৰুদ্ধৰ কাম-মোহ উপস্থিত হোৱাৰ পিছত সন্মাসী হৈ ওলাই যাব খোজা আৰু তেওঁক ৰাখিবলৈ ৰখীয়া খোৱা কথাটো পীতাম্বৰৰ উদ্ভাৱন, সি বিশেষ গান্ধীৰ্ণপূৰ্ণ যেন নালাগে। চিত্ৰলেখা, নাৰদ আৰু মন্ত্ৰী কুস্তাণ্ড কাব্যৰ আন তিনিটি বিশিষ্ট চৰিত্ৰ। হৰিবংশৰ দৰে 'উষাপৰিণয়'তো চিত্ৰলেখা অতিমানৱী অম্বৰা, কুস্তাণ্ডৰ কন্তা নহ'ব। কুস্তাণ্ড-কন্তাৰ নাম ৰামা। বিষ্ণু-পুৰাণ আৰু ভাগৱত-পুৰাণত কিন্তু চিত্ৰলেখা কুস্তাণ্ডমুতা। নীলকণ্ঠই চিত্ৰলেখাক 'বাণ-গৰ'শমনাৰ্থিনী' বুলিছে। সেয়ে প্ৰকৃততে বাণৰ সম্পৰ্কত চিত্ৰলেখাৰ চৰিত্ৰৰ সাৰ্থকতা। চিত্ৰলেখা আৰু নাৰদৰ চৰিত্ৰৰ মাজেদি কাব্যখনৰ অতি প্ৰাকৃতিক উপাদানটি ঘাইকৈ পুষ্ট হৈছে। চিত্ৰলেখাই মহাদেৱৰ প্ৰসাদত সাদিনতে বিশিষ্ট দেৱ-দানৱ-যক্ষ-ৰক্ষ-গন্ধৰ্ব-নাগ-মন্ত্ৰুৰ আলোচ্য অঁকা, নাৰদৰপৰা পোৱা তামসী-বিজ্ঞাৰে কোঁৱৰক হৰণ কৰা, মায়া-পোহৰত অনিৰুদ্ধই নগৰ দৰ্শন কৰা (ইও পীতাম্বৰৰ উদ্ভাৱন), নাৰদৰ উপদেশত কুম্ভই প্ৰহ্লাদ-বলৰামেৰে গৰুড়ত উঠি শোণিতলৈ যাত্ৰা কৰা আদি সকলো অতিমানৱীয় কাৰ্য-কলাপ। কবিয়ে চিত্ৰলেখাৰ শেষৰ দশাৰ কোনো উল্লেখই নকৰিলে। দেৱৰ্ষি নাৰদ 'উষা-পৰিণয়'তো নাৰদীয়া টুটকীয়াই, তেওঁ দৈত্যৰ যোগেদি দৈৱিক-শক্তিৰ বিৰুদ্ধে অহুৰ-শক্তিৰ নিম্নত আগ-ভাগ লৈছে। কবিয়ে বুলি হৰিবংশৰ ঘটনাসূচক সহজভাৱে অহুসৰণ কৰি গৈছে, কাহিনীটোক কাব্যোচিত গতিৰ তীব্ৰতা আৰু যথুৰতা দিব পৰা নাই।

নল-দময়ন্তী

পদ, লাছাড়ি, দীৰ্ঘ ছন্দত ৰচনা কৰা পীতাম্বৰ কবিৰ 'নলৰ চৰিত্ৰ' বা 'নল-দময়ন্তী' কুহলৰ আৰু 'মুখিৰ'ৰ সঞ্চাদ-অৰূপে উপস্থাপন কৰা হৈছে। নিষধ-ৰাজ নল আৰু দময়ন্তীৰ ককণ কাহিনী কবিয়ে দৃঢ়ভাৱে চমুকৈ বৰ্পাইছে। দময়ন্তীৰ ককণ বচন, দেৱ-শক্তি আৰু বিৰহ-কাতৰ অৱস্থাৰ বৰ্ণনা যথেষ্ট হৈছে। কবিয়ে স্বাভাৱিকতে বিবাহিত দময়ন্তীৰ মন-বিকল অৱস্থাৰ কথা বিশেষভাৱে কৈছে। মুখিৰনিৰ সম্পূৰ্ণ পাঠ নোপোৱাৰ বাবে তাৰ ৰচনাকালৰ বিষয়ে একো অহুমান কৰিব পৰা নহ'ল।

পীতাম্বৰ এটি বিশেষ ঐতিহ্যৰ এজন ঐতিহ্য কবি। আদিবংশৰ ইতিহাস বিয়াত

তেওঁ বিশেষ নিপুণ। অসমীয়া শাক্ত-কাব্যৰ এটি আপুৰুগীয়া নিদৰ্শন তেওঁৰ ‘চণ্ডী-আখ্যান’। আহোম যুগৰ শেষলৈ নহালৈকে আৰি এই ধাৰাৰ ৰচনা দ্বিতীয়বাৰ লগ নাপাওঁ।

মনকৰ

অসমীয়া মনসা কবিসকলৰ ভিতৰত মনকৰ আৰু দুৰ্গাবৰ এই প্ৰথম যুগৰ। দুয়োজনৰ ভিতৰত মনকৰ অলপ দিন আগৰ আৰু অলপ ভাটী ফালৰ কবি যেন লাগে। মাধৱ কন্দলিৰ ভাষাৰ দৰে তেওঁৰ ভাষাত দুই-এটি অগ্ৰচলিত ৰূপ দেখা যায়। তদুপৰি দুৰ্গাবৰৰ ভাষাতকৈ মনকৰৰ ভাষাত লোক-প্ৰীতিৰ দৰে সৰলতা আৰু লোকিক ঠাঁচ অধিক প্ৰকটভাৱে দেখা পোৱা যায়। মনকৰক এজন গাঁৱলীয়া কবি যেন লাগে। তেওঁ কোনো গুৰুৰূপৰা ‘হাতে তাল-যন্ত্ৰ ধৰি’ গীত শিকিছিল। তেওঁৰ ভাষা সৰল আৰু পোনপটীয়া, তাত কল্পনা আৰু স্বৰৰ গতিও সহজ। মনকৰে নাৰদ মুনিক যেনেকৈ বজ্জা তুলিছে, আৰু হেমন্ত (হিমালয়) শ্বশিৰ পত্নী মেনকাই পেটিত কাপোৰ বান্ধি গৰ্ভৱতীৰ ভাণ্ড জুৰি শ্ৰকোণাৰ (চিকনা) হাটলৈ যোৱাৰ যি বৰ্ণনা দিছে, সি গ্ৰাম্য ৰুচিৰ পৰিচায়ক। তদুপৰি শৃঙ্গাৰাত্মক বৰ্ণনাত তেওঁ পিছভৰি কৰা নাই। তেওঁ নিজৰ মাতৃৰ নাম দিছে কালিন্দী। এঠাইত তেওঁ লিখিছে,—‘কামতাইৰ ৰাজা বন্দো ৰাজা জলেশ্বৰ। একশত মহিষী বন্দো অঠাৰ কুমৰ ॥’ এই শাৰী দুটা দুৰ্গাবৰৰ দুটা শাৰীৰ লগত বিশেষভাৱে মিলে,—‘কমতা-ঈশ্বৰ ৰাজা বন্দো বিশ্বসিংহ নৃপবৰ। আঠচল্লিশ মহিষী বন্দো অঠৰ কৌৱৰ ॥’ এই মিলৰূপৰা বুজা যাব দুইজন কবিৱে একেজন বিশ্বসিংহ ৰজাকে বৰ্ণনা কৰিছে। মনকৰ কমতা অৰ্থাৎ কোচবেহাৰ অঞ্চলৰ কবি বুলিলে বিশ্বাস কৰিব পাৰি। বিশ্ব-সিংহৰ ৰাণীৰ সংখ্যাৰ বিষয়ত বুৰঞ্জীতো মতভেদ আছে, পুৰাণৰ সংখ্যা কিন্তু নিশ্চিতভাৱে ওঠৰ।

মনকৰে মঙ্গলাচৰণৰ পিছতে মনসা-পূজাৰ মণ্ডপৰ সাজ-সজ্জা, গীতাল, বৰতীসকলক উদ্বোধন কৰি সৃষ্টিৰ যি বৰ্ণনা দিছে সি বামাই পতিতৰ শূদ্ৰ পুৰাণ, শঙ্কৰদেৱৰ অনাদি-পাতন, বিপ্ৰদাসৰ মনসাবিজয় আদিৰ বৰ্ণনাৰে সামঞ্জস্য ৰক্ষা বিহৰ। তাৰ ভিতৰত আদিম পক্ষী-পক্ষীৰূপৰা জগত-সৃষ্টি, অনাদিদেৱৰূপৰা ব্ৰহ্মা-বিষ্ণু-মহেশ্বৰৰ জন্ম, অনাদিদেৱে যহেশ্বৰৰ মূৰ্খণ্ডি তেওঁৰ গৰ্ভত বাস লোৱাত ‘অৰ্ঘ অৰু মহাদেৱ অৰ্ঘ অৰু ধৰী’ হোৱা, আৰু অনাদিদেৱৰ

ভাৰ্ষা গঙ্গা-দুৰ্গাক নিজ পুত্ৰ শিৱৰ ভাৰ্ষা কৰি সমৰ্পণ কৰাৰ কথা বিশেষ চকুত লগা। হৰাই হেমন্ত ঋষিৰ ঘৰত থকা পাৰ্বতীৰ পোনতে কেলেঙ্কাৰী কৰি কৰা বিয়াৰ আয়োজন, বিয়াৰ জোৰোণ আৰু বিয়াৰ দিনা শিৱ আৰু নাৰদৰ হাঁহি উঠা কাণ্ড-কাৰখানাৰ বৰ্ণনা মনকৰে মনোগ্ৰাহীভাৱে দিছে। ফুলবাৰী পাতি ছলকৈ তালৈ পাৰ্বতীক আনি কাম-সম্ভোগ কৰাৰ বৰ্ণনাৰে ‘শ্ৰীকৃষ্ণ-কীৰ্ত্তন’ৰ বৃন্দাবনখণ্ডৰ সামগ্ৰ্য লক্ষ্য কৰিব লগীয়া। তেওঁৰ মনসা-জন্মৰ বৰ্ণনাও সুন্দৰ। তেওঁৰ কবিতাত সমসাময়িক অসমীয়া সমাজৰ বিশেষকৈ স্ত্ৰী-আচাৰ আদিৰ এটি সুন্দৰ আভাস পাব পাৰি। কবিৰ অভিকৃতি আৰু বৰ্ণনা-শক্তি গোটে খাই গীতখিনিত মুঠতে এটি মনোৰম ঘৰুৱা পৰিৱেশ সৃষ্টি কৰিছে।

দুৰ্গাবৰ কায়স্থ

পৰিচয়

বিষয়চক্ৰ বিশ্বাসীয়ে লিখিছে,—‘এওঁৰ জীৱনী সম্বন্ধে বহু অনুসন্ধান কৰি আঙুলি আমি এইখিনি মাথোন জানিব পাৰিছো যে, কামৰূপ জিলাৰ হাজো মৌজাৰ কোনো এখনি সৰু গাঁওত কায়স্থ-কুলত তেওঁৰ জন্ম হৈছিল।’ বিশ্বাসীৰ এই উক্তিৰ সম্পূৰ্ণ আঁতি-শুৰি বৰ্তমানে পোৱা নাযায়। দুৰ্গাবৰৰ ৰচনা পদ্মাৰ পাঁচালীত তেওঁৰ পৰিচয়ৰ কেইটিমান ক্লীণ ইঙ্গিত পোৱা যায়। এঠাইত আছে—

*শ্ৰীকায়স্থ চন্দ্ৰবৰ

তাৰ পুত্ৰ দুৰ্গাবৰ

বিৰচিল গীত বিতোপন।

ইয়াৰপৰা বুজা গ’ল, দুৰ্গাবৰ কায়স্থ-কুলোদ্ভৱ আৰু তেওঁৰ পিতৃৰ নাম চন্দ্ৰবৰ। কবিয়ে আৰু এজন লোকৰ নাম তেওঁৰ পদ্মাৰ পাঁচালীত উল্লেখ কৰিছে আৰু তেওঁক আশীৰ্বাদো কৰিছে—

* কটোৱাল বাহুবল কুলৰ কমল।

কবি দুৰ্গাবৰ-কৃত কথা সুকোমল ॥

* অগন্ধ পুষ্পত যেন মালতী স্ৱাস।

বংশৰ মধ্যত বাহুবলৰ প্ৰকাশ ॥

প্ৰতি দেৱ বৰে পুত্ৰ পাইলেক প্ৰধান।

কবি দুৰ্গাবৰে গীত কৰিলা ব্যাখ্যান ॥

* বাহুবল শিকদাৰ যে শোণা স্তম্ভসৱে।

চিৰজীৱী হোক কবি দুৰ্গাবৰে ভণে ॥

* দেৱী যে দিলন্ত বৰ

সুভবৰ সুন্দৰ

সৰ্ব-প্ৰশাসিত বাহুবল।

বৈবীৰ্য্য হৱে বশ

সুলজিত বৰবশ

দুৰ্গাবৰ কৃত সুকোমল ॥

এই বাহুবল শিকদাৰ কবিৰ পৃষ্ঠপোষক, নহ'লেবা অল্পপ্ৰেৰণা যোগাওঁতা। আন এঠাইত দুৰ্গাবৰে 'বাহুবল শিকদাৰ গন্ধৰ্ব-অৱতাৰ' বুলি বাহুবলৰ সঙ্গীত-পটুতাৰ ইঙ্গিত দিছে, আন এঠাইত আকৌ তেওঁক 'পদ্মা-দেউকৰ' বা মনসাদেৱীৰ উপাসক বোলা হৈছে। দুৰ্গাবৰে তেওঁক 'আয়ু যশ বুদ্ধি হোক চন্দ্ৰ দিৱাকৰ' বুলি আৰু ওপৰৰ উদ্ধৃত অংশত আশীৰ্বাদ দিয়া কথা মন কৰিব লগীয়া। বাহুবল শিকদাৰৰ বিশেষ পৰিচয় পোৱা নাযায়। সম্ভৱতঃ এৱেই পিছ বয়সত পাত্ৰ পদবী পায়, আৰু নৰনাৰায়ণ ৰজাৰ দিনত ১৫৬২ খ্ৰীষ্টাব্দত চিলাৰায়ৰ অসম-অভিযানত ভীমবল পাত্ৰেৰে বাৱল হেজাৰ সৈন্য লৈ স্থলপথে যুদ্ধ-যাত্ৰা কৰে। গতিকে, দুৰ্গাবৰ কায়স্থ নৰনাৰায়ণ ৰজাৰ দিনৰ লোক বুলি বুজিব পৰা যায়। পদ্মাৰ পাঁচালীৰ আৰম্ভতে দুৰ্গাবৰে বিশ্বসিংহ, তেওঁৰ ৪৮ মহিষী আৰু ১৮ জন কোঁৱৰক বন্দনা কৰিছে—

* কমতা-ঈশ্বৰ বন্দো বিশ্বসিংহ নৃপবৰ।

আঠচল্লিশ মহিষী বন্দো অঠৰ কোঁৱৰ ॥

ইয়াৰ ভিতৰত মন কৰিব লগীয়া—দুৰ্গাবৰে বিশ্বসিংহৰ আটাইকেইজন পুত্ৰৰ কথা উল্লেখ কৰাটো। ইয়াৰপৰা পদ্মাৰ পাঁচালী বিশ্বসিংহৰ ৰাজস্ব-কালত ৰচনা কৰা বুলি ল'লেও তাৰ শেষ ভাগলৈ ধৰিব লগীয়া হয়। নৰনাৰায়ণৰ ৰাজস্ব-কালত ৰচিত হ'লেও পুথিখনিত বিশ্বসিংহৰ এনে বন্দনা থাকিব পাৰে। কিন্তু নৰনাৰায়ণৰ নাম স্বতন্ত্ৰভাৱে উল্লিখিত নোহোৱাটো সেই পক্ষত আচৰিত কথা হ'ব। অৱশ্যে এইটোও আমি পাহৰিব নালাগিব যে এতিয়ালৈকে দুৰ্গাবৰী মনসা-গীতৰ পুথি খণ্ডিতভাৱেহে পোৱা হৈছে। মুঠতে দুৰ্গাবৰক বিশ্বসিংহৰ আৰু নৰনাৰায়ণৰ ৰাজস্ব-কালৰ লোক বুলি ধৰিলে প্ৰমাদৰ সম্ভাৱনা থাকিব যেন নালাগে। এড্ৱাৰ্ড গেইটৰ মতে বিশ্বসিংহৰ শাসনকাল ১৫১৫ ছনৰপৰা ১৫৪০ ছনলৈ। এই ফালৰপৰা দুৰ্গাবৰক প্ৰাক্‌শঙ্কৰী কবি বোলাৰ কোনো অৰ্থই নাথাকে। ১৫১৫ চনত শঙ্কৰদেৱৰ বয়স ৬৬ বছৰ। আনফালে দুৰ্গাবৰৰ ওপৰত শঙ্কৰদেৱ আৰু ভক্তি-আন্দোলনৰ প্ৰভাৱ লক্ষ্য কৰিলে তেনে উক্তিটো যুক্তিৰ ঠেক একেবাৰেই নোহোৱা হয়গৈ। বৰঞ্চ দুৰ্গাবৰ শঙ্কৰদেৱৰ সমসাময়িক আৰু বয়সত আৰু জ্ঞানত তেওঁতকৈ কুমলীয়া বুলিহে আমাৰ ভাব হয়।

বিশ্বাসীদেৱে কোৱাৰ দৰে দুৰ্গাবৰ হাজো অঞ্চলৰ কোনো গাঁৱৰ বাহুহ হয় নে নহয়, আজি কোৱা টান। তেওঁ নীলাচলৰ কথা হঠাইত উল্লেখ কৰিছে—

• নীলাচল নামে গ্ৰাম সংসাৰত সাৰ । আছষ পাৰ্বতী অস্ত্ৰৰ কয়কাৰ ॥

• কবি দুৰ্গাবৰে বিৰচিলা অহুপাম । পৰ্বত গহন নীলাগিৰি যাৰ নাম ॥

দুৰ্গাবৰে এই নীলাচলত বাস কৰিছিল নে নীলাচল তেওঁৰ বাবে শুভ-কাৰ্যত স্মৰণীয় পৱিত্ৰ এখনি পীঠ মাথোন, খাটাং বুজিব পৰা নাযায় ।

‘গীতি-ৰামায়ণ’ত কবিয়ে নিজকে ‘ৰাম-পদ-কিঙ্কৰ’ বুলি বৰ্ণালেও তেওঁক বিশেষ কোনো ৰামায়ত সম্প্ৰদায়ৰ লোক বুলি ধৰিব নোৱাৰি । দুৰ্গাবৰী পদ্মৰ পাচালীত ৰাম-ভক্তিব কোনো নিদৰ্শন পোৱা নাযায় । কিন্তু সেই বাবেই মনসা-কবি দুৰ্গাবৰ আৰু ৰামায়ণী কবি দুৰ্গাবৰক দুজন ব্যক্তি বুলি ভাবিব পাৰিনেকি ?

গীতি-ৰামায়ণ

‘গীতি-ৰামায়ণ’ৰ প্ৰধান (সমস্ত পুথিখনৰ আধাৰো বেছি) আৰু সৱাতো মনোৰম অংশ অৰণ্যকাণ্ড । এই - ভাগতে দুৰ্গাবৰে বাঙ্গালীক আৰু তেওঁৰ উপস্থিত অহুপ্ৰেৰণাৰ মূল মাধৱ কন্দলিৰপৰা জাতৰি গৈছে, আৰু তেওঁৰ মৌলিক সৃজনী প্ৰতিভাই নানা-ৰূপে দেখা দিছে । (১) দুৰ্গাবৰে ‘অযোধ্যা-কাণ্ডৰ কথা সমাপতি’ৰ উল্লেখ কৰি অৰণ্যকাণ্ডৰ প্ৰসঙ্গত দশৰথৰ পিও-দানৰ কথাও ধৰিছে । মূল ৰামায়ণত ভৰতৰপৰা ৰামে পিতৃ-বিয়োগৰ সন্বাদ পোৱা অযোধ্যাকাণ্ডৰ কথা । তদুপৰি ভৰতক বিদায় দিয়াৰ পিছত ৰামে ‘পিতৃৰ শুদ্ধিৰ কৰ্ম কৰিবাক মন’ কৰাৰ কথাৰে দুৰ্গাবৰে লিখিছে, সিও মূলৰ লগত অমিল । কিন্তু বাঙ্গালীকৰ লগত দুৰ্গাবৰৰ ঘাই অমিল পিও-দানৰ বৰ্ণনাত । আমাৰ কবিৰ কাব্যত সীতাই গয়াৰ বালিত ‘পিওৰ আকৃতি কৰি খেৰি’ (পীথি খেল ?) খেলোঁতে দশৰথে দেখা দি জ্ঞানকীৰ অনিচ্ছাতে তেওঁৰপৰা বালিৰ পিও আদায় কৰে । সীতাই দশৰথক হাতে হাতে পিও দিয়া কথাটোৰ মূল সম্ভৱতঃ শিৱপুৰাণৰ জ্ঞানসংহিতা । বন্ধৰ লোক-গীতিৰ মাজত সীতাৰ পিও-দানৰ প্ৰসঙ্গ প্ৰৱৰ্তিত হোৱা দেখা যায় । ৰামায়ণৰ কথকতাত আৰু গানভূমক কেন্দ্ৰ কৰি বৰ্দ্ধমান, বাঁকুড়া, বীৰভূম, সাঁওতাল পৰগণাত প্ৰচলিত ভাটপুজাৰ গীততো এই প্ৰসঙ্গ উল্লিখিত হয় । (২) সীতাৰ লগত পাশা খেলোঁতে অযোধ্যাৰ আনন্দ-উছৰলৈ মনত পৰি ৰামৰ মন কেনেবা লগাত সীতাই মায়ী-অযোধ্যা সৃষ্টি কৰা, ৰাম-সীতা-লক্ষ্মণৰ মায়ী-প্ৰজ্ঞা-পাত্ৰৰ লগত চৈত্ৰাঙ্গলী চতুৰ্দশীৰ মোট-খেলাৰ বৰ্ণনা এটি মনোৰম ৰঙ্গনা । (৩) দুৰ্গাবৰী

ৰামায়ণত ৰতি-কপিণী শূৰ্পনখাই চিত্ৰকূটত ৰাম-সীতা-লক্ষ্মণৰ আগত গা দেখা দি লক্ষ্মণৰ ওচৰত প্ৰেম-নিৱেদন কৰাৰ বৰ্ণনা দিওঁতে মূল সংস্কৃতৰ ঘটনাৰ অলপ সাল-সলনি কৰা দেখা গৈছে। নিলাজী শূৰ্পনখাই লক্ষ্মণৰ চুখন-আলিঙ্গন মাগিবলৈ যাওঁতেই কোঁৱৰে ধনু ধৰি তাইৰ নাক-কাণ-কাটে। (৪) নাক-কাণ হেৰুৱাই দুৰ্গাবৰৰ শূৰ্পনখা পোন কোবেই লব ধৰিছে ককায়েক ৰাৱণৰ ওচৰলৈ, আৰু ৰাক্ষসৰাজে ততালিকে খৰ, দুষণ আৰু জিষিৰাক চৈধ্য হাজাৰ সৈন্যৰ লগত ৰাম-লক্ষ্মণক শাস্তি দিবলৈ পঠায়। এই বিষয়তো দুৰ্গাবৰৰ বিৱৰণ বান্দীকিৰপৰা আঁতৰি আহিছে। (৫) 'স্বীতি-ৰামায়ণ'ত ৰামক মাৰি হৃন্দৰী সীতাক আনি দিবলৈ ৰাৱণে ধৰাত মাৰীচে মায়া-মৃগৰ উপায় উদ্ভাৱন কৰে। বান্দীকি-ৰামায়ণত ৰাৱণেই মায়া-বিশাৰদ মাৰীচৰ আগত মৃগ-ৰূপ ধাৰণৰ প্ৰস্তাৱ উত্থাপন কৰে। (৬) পাশা-খেলা আৰু সীতাৰ হাতত ৰামৰ কষদ হোৱাও নব্য উদ্ভাৱন। নিপুণ কবিয়ে ফুলৰ জৰীৰ কথাতে যে কুন্তমাযুধৰ কল্পনা পঢ়োঁতাৰ মনত জগাই তুলিছে, তাক সহজে অনুমান কৰিব পাৰি। মূল ৰামায়ণত ফুল তুলি থাকোঁতে সীতাৰ মায়া-হৰিণ দেখা বুলি আছে। (৭) দুৰ্গাবৰৰ বৰ্ণনাত সীতাৰ আখটি সহিব নোৱাৰি মায়া-হৰিণ মাৰিবলৈ এলাওঁতে ৰামে তেওঁৰ ধনুৰে (পৰ্ণকুটাৰ সমুখত) তিনিডাল আঁক পাৰি সীতাক কৈ ধৈ যায়, 'ইহাৰ ভিতৰে থাকো হৃন্দৰী ॥' মূল ৰামায়ণত বা মাধৱ কন্দলিৰ ৰামায়ণতো এনে কথা নাই। কুন্তিবাসী ৰামায়ণত আছে লক্ষ্মণে ৰামৰ অনুসন্ধান কৰিবলৈ যাওঁতে 'গতি দিয়া বেডিলেন লক্ষ্মণ সে ঘৰ।' মূল ৰামায়ণত এই কথাও নাই। (৮) ৰাৱণ-মন্দোদৰীক সীতাই পিছু-মাছু বুলি কোৱা কথা বান্দীকিত নাই। (৯) জটায়ুৰ লগত যুদ্ধ কৰাৰ পিছত ৰাৱণ সম্প্ৰতি পক্ষীৰ পুত্ৰ সুপাৰ্শ্বৰ সন্মুখীন হোৱাৰ বৰ্ণনা মূল আৰু কন্দলিৰ ৰামায়ণত কিম্বদন্ত্যাকাণ্ডৰ শেষৰ ফালেহে আছে। কুন্তিবাসী আৰু দুৰ্গাবৰী ৰামায়ণত অৱগ্যাকাণ্ডত ৰাৱণ-জটায়ুৰ যুদ্ধৰ পিছতে এই প্ৰসঙ্গ উত্থাপিত হৈছে; দুই কবিৰ ভাষাৰো সামঞ্জস্য সামঞ্জস্য দেখা পোৱা যায়। (১০) মূলত প্ৰিয়া-বিৰহ-কাতৰ ৰামচন্দ্ৰই চেতনাচৈতন্য জ্ঞান হেৰুৱাই বৃক্ষ, নদী, গিৰিক সীতাৰ বাৰ্তা শুধিছে। দুৰ্গাবৰে বৃক্ষত বস্তৱা বিচৰাটো মাত্ৰ অলপ ছুই গৈছে। কিন্তু তেওঁৰ ৰামে চকোৱাক্ত সীতাৰ সন্ধান বিচাৰি পুৰিহাস মাখোন লাভ কৰিছে আৰু পুৰিহাস-কাৰীক শাপ দিছে; আনকালে লক্ষ্মণৰ পৰামৰ্শত ৰামচন্দ্ৰই বকক শুধি সীতাক কোবোৱাই বৰষুণ তুলি মিয়া সজ্জা পাই দেৱ-ঈশ্বৰ আদিক সৰ্বোচ্চ কৰি

বৰ্গ-মৰ্ত্য-প্ৰলয়ৰ ভয় দেখুৱাইছে। (১১) বিবহ-বিকল ৰামেও সন্দেহ কৰিছে, 'এবেশে জানিলো সীতা-ৰামৰ স্তম্ভদ নোহে।' মূল ৰামায়ণত সীতাৰ ছলনাব কথা বান্দীকিৰ ৰামৰ মনে-ঘৰেও নাই।

ডক্টৰ কাকতিয়ে কৈছে, 'গীতি-ৰামায়ণ বান্দীকিৰ মহাকাব্যৰ গাঁৱলীয়া তাণ্ডৰণ মাথোন।' অৰণ্যাকাণ্ডৰ শেষৰ ফালৰপৰাই পিছডোখৰ লক্ষ্য কৰিলে গীতি-ৰামায়ণক মাধৱ কন্দলিৰ পদ-ৰামায়ণৰ ওজা-পালি তাণ্ডৰণ বুলিলেহে বেছি ৰজিতা খাব যেন লাগে। পুথিখন দেখাতে ওজা-পালিৰ ওজাই মোনাত লৈ ফুৰা পৰা টোকা-বহী বা হেণ্ডবুকৰ দৰে, আৰু সম্ভৱতঃ দুৰ্গাবৰো তেনে ওজা আছিল আৰু পোনৰ ফালে নিজৰ কল্পনাৰে জন-সমাজত চলি থকা ৰাম-কথা সংযোজিত কৰি আৰু বাকী ভাগত কন্দলিৰ ৰামায়ণৰপৰা গীতি-সংস্কৰণ উলিয়াই এই হেণ্ডবুকখনি তৈয়াৰ কৰিছিল। অৰণ্যাকাণ্ডত কবিৰ কল্পনা উধাও হৈ উঠিছে আৰু ঘটনাৰ বিৱৰণ বহল স্ততিত আগ বাঢ়িছে, কিন্তু বগলীৰ মুখে সীতা-হৰণৰ সম্ভেদ পোৱাৰ পিছত দেৱ-গন্ধৰ্ব আদিৰ প্ৰতি ৰামৰ ক্ৰোধ-প্ৰদৰ্শনৰপৰা আৰম্ভ কৰি মাধৱ কন্দলিৰ প্ৰভাৱ আৰু প্ৰতিধ্বনি প্ৰকাশ পাবলৈ ধৰিছে। য'ত য'ত দুৰ্গাবৰ কন্দলিৰপৰা আঁতৰি গৈছে, তাৰ ক'তো তেওঁ বান্দীকিৰ ওচৰ চপা নাই, ইয়াৰপৰাও বুজিব পাৰি বান্দীকিৰ ৰামায়ণৰ লগত কবিৰ পৰিচয় সন্দেহৰ বিষয়।

দুৰ্গাবৰী ৰামায়ণত ঘাই ঘটনাৰ বিৱৰণেই অনেক ঠাইত চেলেকা-চুবুৰীয়া বা কীণ হৈ পৰিছে। এই ক্ষেত্ৰত আমি মনত ৰাখিব লাগিব যে, ওজা-পালিৰ অমুঠানৰ সময়ত ওজা বা ডাইনা পালিয়ে অসংলগ্ন বা কীণ অংশবোৰ কথা বা মৌখিক পন্থাৰ-ৰচনাৰে সংলগ্ন বা পূৰ কৰি যাব পাৰে বা বিৱৰণো অৱস্থা অমুঠানী বহুলাই নিব পাৰে। দুৰ্গাবৰী ওজাই কেতিয়াবা হয়তো দুৰ্গাবৰৰ দৰেই কন্দলি ৰামায়ণৰো সাহায্য এনে স্থলত গ্ৰহণ কৰিছিল। উল্লিখিত পিছৰ অংশৰ বিশেষকৈ পয়াৰৰ টুকুৰাবোৰ অনেক ঠাইতে কন্দলিৰ পদেৰে একে। ঠায়ে ঠায়ে দুৰ্গাবৰে কন্দলিৰ পদ এৰি গৈছে, ক'ববাত ক'ববাত'তাৰ লগত আৰু শাৰী যোগে দিছে, কোনো ঠাইত কন্দলিৰ শাৰীবোৰৰ মাজত 'এ', 'হে' আদি যোগ দি ৰাগ সংযোজন কৰিছে, ক'তোবা আকৌ শব্দৰ সাল-বদল কৰি নতুন ছন্দ প্ৰয়োগ কৰিছে বা পদাস্ত-মিল সৃষ্টি কৰিছে। আন কোনো কোনো ঠাইতে সৰু-সুৰা সলনি কৰা হ'লেও কন্দলিৰ হাতৰ চিন বাক্যকৈয়ে বিৰিঙি বৈছে। মাধৱ কন্দলিৰ মনোমোহা জতুৱা ঠাচ দুৰ্গাবৰৰ সংস্কৰণত প্ৰায় নোহোৱাৰ দৰে হৈ পৰিছে।

কিঙ্কাকাকাত গীত-পদ কন্দলিৰপৰা বৰ বেছি পৃথক নহয়। কন্দলিকাকাত যেন কন্দলিৰ চমু তাণ্ডৰণ। য'ত দুৰ্গাবৰে নিজৰ কথাত ঘটনা বিৱৰিবলৈ বন্ধ কৰিছে, তাতো তেওঁ কন্দলিৰপৰা আঁতৰি যোৱা নাই। কৰুণাসিক্ত গীতৰ কবি দুৰ্গাবৰে লঙ্কাকাণ্ড অলপ কথাত শেষ কৰিছে—যুদ্ধ-বিগ্ৰহ হলমূলত যেন তেওঁৰ ৰতি নাই। কিন্তু সীতাৰ অগ্নি-পৰীক্ষাৰ বৰ্ণনালৈ অহাত তেওঁ আকৌ মূৰৰ আৰু কৰুণা-দ্ৰৱ্য হৈ পৰিছে। তাৰ পিছত কাহিনী-অংশ শুকাই-শীণাই খবালিৰ জুৰিৰ দৰে হৈছে আৰু ৰামৰ অভিশেকত কবিয়ে তেওঁৰ পুস্তিকাৰ সামৰণি মাৰিছে।

‘গীতি-ৰামায়ণ’ক নৱবৈষ্ণৱ আন্দোলনৰ চোৱে স্পষ্টকৈ কোবাইছে। অৱতাৰবাদ, ৰামনাম-কীৰ্তনৰ মহিমা, ভক্তৰ দুখত ভগৱন্ত কাতৰ হোৱা, ভক্তি সহ য'তে ত'তে জীৱন বিচৰা আৰু ভগৱন্তৰ ৰূপা বা প্ৰসাদত জন্ম-মৃত্যুৰ সংসাৰৰ হাত সাৰা ধাৰণা—এনেবিলাক ভাবৰ নৱবৈষ্ণৱ-কবি-মূলত স্পষ্ট প্ৰকাশে এই কথা প্ৰতীয়মান কৰা। দুই-এশাৰী কবিতাত শব্দবদেৱৰ প্ৰতি-ধ্বনিও বাজি উঠিছে। শব্দবদেৱৰ এনে প্ৰভাৱৰপৰা অনুমান হয় কীৰ্তন-দশম দাৰখি কৰি আগ বঢ়া ভক্তি-আন্দোলন কামৰূপত প্ৰচাৰ হোৱাৰ পিছতহে ‘গীতি-ৰামায়ণ’ ৰচিত হৈছিল। সেই প্ৰভাৱৰপৰা মুক্ত দুৰ্গাবৰৰ ‘মনসা-কাব্য’ ইয়াৰ আগৰ লেখা হ'ব পাৰে।

পীতাম্বৰ কবিৰ লগতো দুৰ্গাবৰৰ দুই-এটি ভাব বা কথাৰ ভঙ্গিৰ মিল দেখা পোৱা যায়। শূৰ্পনখাই ‘মোহিনী ৰতিৰ ৰূপ’ ধৰা কথাটো ‘উষা-পৰিণয়’ৰ যক্ষীণী কামসেনাই অনিৰুদ্ধ কৌৰৱৰ আগত উষাৰ বেশত ৰতিতন্ত্ৰ ধাৰণ কৰাৰ অতুলক। কোকিলা ধায়ে পানী-কেঁচুৱা উষাক পানীত উটুৱাই দিবলৈ প্ৰলোভিত আৰু ৰাৱণৰ জয়ত সীতাই নিজকে ৰাৱণ-মন্দোদৰীৰ কেঁচুৱাতে পৰিত্যক্তা কন্যা বুলি দৰ্শোৱা—এই দুই কথাৰ মাজত সংযোগ বিচাৰিবৰ মন যায়, বিশেষতে যোহেতু সীতাৰ উক্তি ৰাণীকিৰ শ্লোকত প্ৰতিষ্ঠিত নহয়।

কেইটাইমানত দুৰ্গাবৰী ৰামায়ণ আৰু কৃত্তিবাসী ৰামায়ণৰ মিল দেখা পোৱা যায়। কৃত্তিবাসৰ কাল সম্পৰ্কে ঠিৰাংকৈ একো হোৱা নাই যদিও, তেওঁক খ্ৰীষ্টীয় পঞ্চদশ শতকৰ শেষ পাদত স্থাপন কৰা হৈছে, কিন্তু ১৫৮১ খ্ৰীষ্টাব্দত কৃত্তিবাসৰ সময়কৰ শেষ সীমা ৰূপে নিৰ্দ্ধাৰণ কৰা হৈছে। দুই কবিৰ মিলনকো কোনো স্থিৰ সিদ্ধান্ত উপনীত হোৱা টান। প্ৰধান মিলবোৰ—কল্পৰ উদ্ভূত দৰ্শক, প্ৰতিপক্ষ, কৰুণাকাণ্ডত ৰাৱণ আৰু লঙ্কাৰ দৈত্যাদেৱৰ বিৰুদ্ধে সীতাৰ বন্ধন, ইত্যাদি।

গীত-পদৰ বিবিধ স্বৰ-লয় বাধি দুৰ্গাবৰৰ ভাষা সাবলীলভাৱে আগ বাঢ়িছে। তেওঁৰ বিৱৰণ-শক্তি সজীৱ আৰু বিশেষকৈ গীতবোৰত ভাষা স্তম্ভৰভাৱে অল্পভূতি-প্ৰকাশক। কিন্তু ভাষা বিষয়তো কবি যেন বৰ পণ্ডিত নাছিল। মাধৱ কন্দলিৰ ভাষাৰ জতুৱা ঠাচো দুৰ্গাবৰত বিৰল বুলিলেই হয়।

ৰামায়ণী কাহিনীৰ বিভিন্ন অসমীয়া সংস্কৰণৰ মাজত দুৰ্গাবৰী ৰামায়ণৰ এখনি স্বতন্ত্ৰ স্থান আছে গীতিকাব্য হিছাপে। ‘গীতি-ৰামায়ণ’ৰ আদি ভাগৰ মাধৱ কন্দলিৰ প্ৰভাৱৰপৰা মুক্ত অংশ অসমীয়া সাহিত্যলৈ দুৰ্গাবৰৰ ঘাই বৰঙণি। পাৰিবাৰিক জীৱনৰ স্বথ-দুখৰ দ্বন্দ্ব লৈয়ে যেন এই গীতি-কাব্যখনিত কবি ব্যক্ত হৈ আছে। এইভাৱে চালে সামাজিক জীৱনত দুৰ্গাবৰৰ অমুৰাগ স্পষ্ট হৈ ওলায়। ওজা গোৱা শুনিবলৈ অহা জন-সাধাৰণে নিজৰ দুঃখময় জীৱনৰ যেন দুৰ্গাবৰী গীতত এটি উদাস্তীকৃত স্বৰূপে শুনিবলৈ পাইছিল।

কণ কণ শব্দ-চিত্ৰ তোলাত আৰু অলপ কথাত স্তম্ভ ভাৱাৱেগৰ ইঙ্গিত দিয়াত দুৰ্গাবৰ নিপুণ শিল্পী। ‘চিত্ৰৰ পুতলী’ সীতা আৰু ‘ৰতি-ৰূপা’ শূৰ্পনখাৰ ছবি কেমিঅ’ বা চিত্ৰিত মুক্তাফোটৰ দৰেই কণমান আৰু মনোৰমো। অলপ বহল বৰ্ণনাৰ ভিতৰত মাস্তা-অযোধ্যাৰ মোট-খেলৰ দৃষ্ট যেনে প্ৰসাদ-যুদ্ধ, জটায়ুৰ যুদ্ধৰ বৰ্ণনা তেনে তেজী। ঘটনাৰ পৰিৱেশ সৃষ্টিত দুৰ্গাবৰ কেনে পটু, পাশা-খেলৰ মাজতে হঠাতে মাস্তা-মৃগ দেখা দিয়াৰ কল্পনাই তাৰ চিনাকি দিয়ে।

চৰিত্ৰবোৰত দুৰ্গাবৰে নিজা বোল দি নতুনভাৱে স্পষ্ট কৰি তুলিবলৈ যত্ন কৰিছে। তেওঁ ৰামৰ চৰিত্ৰৰ কাৰুণ্যত গৃহ্য, তেওঁৰ ৰাম দেৱতাতকৈও সাধাৰণ স্বথ-দুখৰ অল্পভূতিৰে মাৰুচহে—ককণ, কোমল, কাতৰ।

মনসাৰ গীত

খণ্ডিত মনসা-গীতৰ পুথিৰপৰা দেখা যায় মনকৰে অনাদি-পাতনতে আৰম্ভ কৰি হৰ-গৌৰীৰ বিবাহ-কথা কল্পনা-বিলাস লৈ বৰ্ণনা কৰি পদ্মা-জন্মতে তেওঁৰ পাঁচালী শেষ কৰিছে। দুৰ্গাবৰৰ মনসা-গীতে যেন ইয়াৰ লগত স্তম্ভ বাধি পদ্মাৰ লগত শিল্প-ভক্ত চান্দো সদাগৰৰ বিৰোধত আৰম্ভ কৰি পদ্মাৰ প্ৰতিশোধকল্পে সদাগৰৰ ছত্ৰ পুত্ৰৰ বিনাশ আৰু বেউলা-লখীন্দাৰৰ জন্ম আৰু বিয়া, সৰ্প-বংশনত লখীন্দাৰৰ মৃত্যু, বেউলাৰ সাগৰ-যাত্ৰা আৰু চান্দোৰ সাত পুত্ৰৰ পুনৰ্জীৱন লৈ প্ৰত্যাগমনৰ বৰ্ণনা দি চান্দো-পদ্মাৰ সন্ধিহাপনত বিৱৰণ সমাপ্ত কৰিছে। দুৰ্গাবৰৰ ঘটনা আৰু কণ-বৰ্ণনাৰ শক্তি আৰু ব্যক্তিত্ববোধ এইখনি গীতি-কাব্যতো

স্পষ্টভাৱে ওলাই পৰিছে। 'গীতি-ৰামায়ণ'ৰ দৰে ইয়াৰো ককশ বগৰ গীতসমূহ মৰ্মস্পৰ্শী। পদ্মা আৰু চান্দোৰ মাজৰ বিৰোধক তেওঁ এটি তীব্ৰ ৰূপ দিছে আৰু তাৰ মাজত চন্দ্ৰধৰৰ চৰিত্ৰটি মানৱীয় গুণেৰে বিভূষিত কৰি চিত্ৰাকৰ্ষক কৰি তুলিছে। মনকৰৰ লগত তুলনা কৰিলে দেখা যায় দুৰ্গাবৰৰ কাব্যই লোকগীতিৰ গুণতকৈ অধিকতৰ সাহিত্যিক ৰূপ পৰিগ্ৰহ কৰিছে। কিন্তু বিশেষকৈ পিছৰ অংশ অতিশয় খণ্ডিত হোৱাত কাব্যখনিৰ সৌন্দৰ্য উপলব্ধি কৰাত বিশেষ বাধা পৰে।

দুৰ্গাবৰ কাব্যস্থৰ ৰচনাৰ এটি বিশেষ মূল্য ৰাগ-সঙ্গীতৰ প্ৰচলনৰ এটি নিদৰ্শন-ৰূপে। নৱবৈষ্ণৱ সঙ্গীতৰপৰা অন্ততঃ আপাততঃ পৃথক দুৰ্গাবৰী সঙ্গীতে প্ৰাক্-শঙ্কৰী অসমীয়া সঙ্গীতৰ ঐতিহ্য বহন কৰি অনা যেন অনুমান হয়। দুৰ্গাবৰৰ খণ্ডিত 'মনসা-কাব্য'ৰ পুথিত পটমঞ্জৰী, ভাটিয়ালী, ৰামগিৰি আৰু নুহাই ৰাগৰ মাখোন নাম ধোৱা হৈছে। 'গীতি-ৰামায়ণ'ৰ ৫৮টি গীতৰ এটিত ৰাগৰ নাম নাই, বাকী ৫৭টিত একৈশটি ৰাগৰ নাম আছে।

ৰামায়ণী কবি, মনসা-কবি আৰু সঙ্গীতজ্ঞ হিছাপে অসমীয়া সাহিত্যত দুৰ্গাবৰৰ এখনি বিশিষ্ট স্থান আছে।

নৱবৈষ্ণৱ সাহিত্য : শঙ্কৰদেৱৰ প্ৰচ্ছায়া আৰু উপচ্ছায়াৰ কবি-সাহিত্যিকসকল

ভূমিকা

অসমৰ নৱবৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ কেন্দ্ৰীয় ব্যক্তিত্ব হ'ল শঙ্কৰদেৱ আৰু মাধৱদেৱ। তেওঁলোকৰ ভক্তি-আন্দোলনে অসমীয়া সংস্কৃতিৰ ভেঁটি নতুনকৈ আৰু দৃঢ়ভাৱে প্ৰতিষ্ঠা কৰিলে। কোচবেহাৰৰ মহাৰাজ নৰনাৰায়ণৰ ৰাজসভা অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ অল্পপ্ৰেৰণাৰ এটি কেন্দ্ৰ হৈ পৰিল। আনফালে লাহে লাহে বিস্তৃত হৈ পৰা সত্ৰ আৰু নামঘৰবিলাকে নতুন সংস্কৃতিৰ বাহক হোৱাৰ উপৰিও সাহিত্য-সৃষ্টিৰ আদৰ্শ উজ্জ্বল কৰি তুলিলে। ভক্তি-আন্দোলনকে কেন্দ্ৰ কৰি এই যুগৰ চকৰি ঘূৰিবলৈ ধৰাত আৰু ভাগৱত-পুৰাণকে সকলো গ্ৰন্থৰ সাৰ বুলি প্ৰচাৰিত হোৱাত সেই পুৰাণৰ আদৰ্শই এই যুগৰ সাহিত্যক প্ৰায় ছাটি ধৰিছিল। আন কি, মহাজ্ঞানত অম্লবাদ কৰাৰ সময়তো ৰাম সৰস্বতী সেই আদৰ্শৰ দ্বাৰায় প্ৰভাৱান্বিত হৈছিল। অনন্ত কন্দলিয়ে সেইদৰে ৰামায়ণৰ নৱবৈষ্ণৱ সংস্কৰণ কৰিবৰ কাৰণে যত্ন কৰা দেখা যায়। শঙ্কৰদেৱ আৰু মাধৱদেৱৰ নাটককেইখনিত অসমীয়া সাহিত্যিক গদ্যৰ প্ৰথম ভেঁটি স্থাপন কৰা হয়। ঠিক তাৰ পিছতে আহিল বৈকুণ্ঠনাথ ভাগৱত ভট্টাচাৰ্য আৰু গোপালচৰণ দ্বিজৰ গদ্য ৰচনাসমূহ। এইভাৱে ষোড়শ শতিকাৰ সামৰণি আৰু সপ্তদশ শতিকাৰ আৰম্ভৰ কেইবছৰমানৰ ভিতৰতে অসমৰ নৱবৈষ্ণৱ সাহিত্যই বিষয় আৰু সাহিত্যিক ৰূপ, দুয়োফালৰপৰা সম্পূৰ্ণ পৰিসৰ লাভ কৰিছিল। ভাগৱত-পুৰাণৰ আদৰ্শত মহাকাব্য ৰামায়ণ আৰু মহাভাৰত গ্ৰহণ কৰাটো এই সময়তে ৰীতিবদ্ধ হৈ পৰিছিল। আন আন পুৰাণৰ ভাঙনি মাজে মাজে হৈছিল যদিও সিবোৰৰ স্বকীয়তা ভাগৱতৰ চাঁত প্ৰায় ঢাক খাই পৰিছিল। এই সময়তে অৱশ্যে প্ৰকৃত গদ্যত বচিত চৰিত আৰু বুৰঞ্জীৰ উদ্ভৱ হোৱা নাছিল। মহাপুৰুষ দুজনৰ আৰ্হিত নাট, গীত, ঘোষা-ৰচনা কৰাৰ আদৰ্শ এইছোৱা কালতে প্ৰতিষ্ঠিত হয়। লোক-সাহিত্যৰ প্ৰভাৱ বা আদৰ্শত 'কাণ্ডখোৱা', 'ভীমচৰিত' আদি ৰচিত হোৱাত এই কালৰ বৈশিষ্ট্য।

অনন্ত কন্দলি ভাগৱত ভট্টাচাৰ্য

পৰিচয় আৰু ৰচনাৱলী

কথা-গুৰু-চৰিতত আছে, 'পোতনিপাখৰি গৈ ননৈৰে জলাহৰে মাজ পৰ্বতৰ নিকটে অনন্ত কন্দলিৰ গৃহ বাৰী খাত।' কিন্তু অনন্ত কন্দলিয়ে নিজৰ ৰচনাৰ ভিতৰত হাজোকে নিজৰ স্থানৰূপে নিৰ্দেশ কৰিছে। তেওঁ তেওঁৰ দশম স্বৰূপ ভাঙনিত হাজোৰ দেৱদানসমূহৰ উল্লেখ কৰি কৈছে যে সেই হাজোৰে

ঠাতী-কুল-কমলৰ প্ৰকাশক দিৱাকৰ ভাগৱত শাস্ত্ৰত পাৰ্গত।
বহু পাঠক নাম যিজনৰ অমুপাম আছিলন্ত কৃতত ভকত।

'কুত্ৰাস্থ-বধ'ত আছে বহু পাঠকৰ পিতৃ ৰোহিণী (বাণী) ঠাকুৰ কপিলী নৈৰ পাৰৰ দিশিকা ধনুকা (দিহিকা বন্ধ) বা দিহিকা গাঁৱত আছিল। ঠাকুৰৰ তৃতীয় পুত্ৰ ধ্বজ ঠাকুৰে বোটাৰলৈ আহি চন্দ্ৰ কন্দলিৰ কন্যা বনমালাক বিয়া কৰে আৰু বোটাৰত দেশ ভগাত হাজোত বাস কৰেহি আৰু বহু পাঠক নাম পায়। এই বহু পাঠকৰে চাৰি পুত্ৰৰ জ্যেষ্ঠ ক্ৰীৰিচৰণ বা ক্ৰীচন্দ্ৰ ভাৰতী (শিৱাই মঙলে দিয়া নাম), তৰু-শাস্ত্ৰত পণ্ডিত হৈ তেওঁ অনন্ত কন্দলি নাম পায়। তেওঁৰে উপাধি ভাগৱত আচাৰ্য বা ভাগৱত ভট্টাচাৰ্য। তেওঁ নিজৰ গুণৰ আভাস দিওঁতে কৈছে,

নচাহিলো কাব্য-কোষ কাতো নাহি পৰিতোষ
তৰ্কত কৰ্কশ ভৈল মতি।

একে ভাগৱত শাস্ত্ৰ চিন্তক তুমিলে মোৰ
তাতেসে ত্ৰিল মোৰ ৰতি।...

শ্লোক সংস্কৃতে আমি লিখিবাক ভাল জানি
তথাপি কৰিবো পদবন্ধ।

অনন্ত কন্দলিয়ে বৰদোৱাত শব্দবদেৱত শৰণ লোৱা বুলি কথা-গুৰু-চৰিতত কোৱা হৈছে। সম্ভৱতঃ নগাঁৱৰ কন্দলি অঞ্চলৰ লগত এওঁৰ সম্পৰ্ক থকাৰ প্ৰৱাদৰ ওপৰতে নিৰ্ভৰ কৰি অনন্ত কন্দলিকো সেই অঞ্চলৰ মায়ুৰ বুলি এই পিছৰ যুগৰ চৰিতখনত ৰখা হৈছে। কন্দলিয়ে বৰদোৱাত ব্ৰহ্মলৈও শব্দবদেৱ পাটবাউসী অঞ্চলত থকা সম্ভৱতঃ বৈষ্ণৱ-ধৰ্ম গ্ৰহণ কৰা বুলি থকা পোষি। শব্দবদেৱৰপৰা অনুমতি লৈ আৰু তেওঁৰ আদৰ্শতে কন্দলিয়ে দশম স্বৰূপ ভাগৱত-পুৰাণৰ উক্তবাৰ্থৰ পদ-ভাঙনি কৰে। ইয়াৰ আগতে শব্দবদেৱে পুৰাণ বা

আদি দশম ভাঙিছিল। তদুপৰি উত্তৰাৰ্ধৰ অন্তৰ্গত একাংশৰ ভাঙনিকপে গুৰুজনে ‘কুকুৰে’ বোলা পুথিখন লিখে, এই অংশ অনন্ত কন্দলিয়ে বাদ দি গৈছে। গুৰু-চৰিতমতে কন্দলিয়ে গুৰুৰ উচ্চিষ্ট খাবলৈ বিচৰাত শঙ্কৰদেৱে তেওঁক এইদৰে নিজৰ লেখাৰ অৱশিষ্ট অংশ লিখিবলৈ দিয়ে। সম্ভৱতঃ দশমৰ ভাঙনি কৰা কাম কন্দলিয়ে শঙ্কৰদেৱৰ জীৱকালতে আৰম্ভ কৰে, কিন্তু শঙ্কৰদেৱ ‘কুম্ব-মৰি মৰি বৈকুণ্ঠত স্থিত’ হোৱাৰ পিছতহে সেই কাম সম্পূৰ্ণ কৰা বুলি পুথিখনৰ শেষত ভণিতাৰপৰা বুজিব পাৰি। কন্দলিৰ ৰচনাৱলীৰ বিষয়ে বহুত দিনৰপৰা মতভেদ থকা দেখা যায়। গুৰু-কথা-চৰিতমতে বোলখনমান পুথিৰ নাম দিয়া হৈছে, তাৰ ভিতৰত ‘ঘুহুচা কীৰ্তন’কো ধৰা হৈছে, সেইখন কিন্তু শ্ৰীধৰ কন্দলিৰ পুথিহে। আনফালে কোনোৱে ‘সহস্ৰ-নাম-বৃত্তান্ত’ লিখা হুকবিশেষৰ ৰত্নাকৰ কন্দলিকো অনন্ত কন্দলিৰে একে বুলি প্ৰমাদত পৰিছে। আজি-কালি অৱশ্যে ৰাম সৰস্বতীৰ লগত অনন্ত কন্দলিক কোনোৱে একে নকৰে। অনন্ত কন্দলিয়ে মাধৱ কন্দলিৰ ৰামায়ণ ‘ঢাকি তুচ কৈ গুচাবৰ মন দিয়া’ৰ কথা কথা-গুৰু-চৰিতত পোৱা যায়। ৰামায়ণ, দশম স্কন্ধ ভাগৱত, বৃহদাশ্বৰ-বধ আৰু কুম্ব-হৰণ কন্দলিৰ প্ৰধান ৰচনা বুলি ধৰিব পাৰি। দেৱেন্দ্ৰনাথ বেজবৰুৱাই ‘হৰি-হৰ-যুদ্ধ’ (কুম্ব-হৰণ?), ‘খটাসুৰ-বধ’, ‘কিৰাত-যুদ্ধ’, ‘কীচক-বধ’, ‘সীতাৰ পাতাল-প্ৰৱেশ নাটক’ আদিত অনন্ত কন্দলিৰ নাম আছে বুলি লিখিছে। তেওঁৰ মতে নাটকখনি সৰ্বাক্ষ-সুন্দৰ, আৰু নামঘৰত এই নাটকৰ ভাওনা কৰি লোকে তৃপ্তি পোৱাৰ কথাও তেওঁ লিখি গৈছে। অনন্ত কন্দলিৰ নাম থকা এই পুথিবোৰ ভালকৈ নেদেখাকৈ সেইবোৰ আমাৰ কবিৰ ৰচনা হয়নে নহয় ক’ব পৰা নগ’ল। ‘মহীৰাৱণ বধ’ ৰচনা কৰা অনন্ত কন্দলি আমাৰ অনন্ত কন্দলিৰে একে হয়নে নহয়, ভাবিব লগীয়া, কাৰণ তাৰ বিষয়-বস্তু অৰ্বাচীন যেন বোধ হয় আৰু সি কৃতিবাসী ৰামায়ণৰ কাহিনীৰ লগতহে মিলে।

কুম্ব-হৰণ

অনন্ত কন্দলিৰ কবি-প্ৰতিভা তেওঁৰ ‘কুম্ব-হৰণ’ কাব্যত প্ৰকাশ পাইছে। উষাৰ ৰূপ-যৌৱন, উষাৰ কাম-স্বপ্ন, উষা-অনিৰুদ্ধৰ কামকেলি আদি কবিয়ে বৰ উৎসাহেৰে বৰ্ণনা কৰিছে। এইবোৰ বিষয়ত পীতাধৰ কবিৰ ‘উষা-পৰিণয়’ তেওঁৰ আগত অৱশ্যে আছিল; কিন্তু পীতাধৰতকৈ তেওঁৰ ৰচনাত কাব্যিক সংহতি অধিক পৰিমাণে দেখা পোৱা যায়। তেওঁৰ লেখাত অঙ্গৰা চিত্ৰলেখা আৰু

মন্ত্ৰী-কন্তা ৰামা গোট খাই চিত্ৰ-পটীয়া কুণ্ডা-কন্তা চিত্ৰলেখাত পৰিণত হৈছে। পীতাম্বৰৰ কোকিলা ধায়ে অনন্ত কন্দলিৰ বিতোপন চৰিত্ৰ কুঁজীৰ ৰূপ লৈছে। শঙ্কৰদেৱৰ ‘কল্লিণী-হৰণ’ আদিৰ দৰে এই খণ্ড-কাব্যখনিৰ চিত্ৰবোৰ অসমীয়া জীৱনৰ ওচৰ চাপি পৰিছে। সেয়েহে ই এটি জনপ্ৰিয় বস্তু। ‘কল্লিণী-হৰণ’ কাব্যৰ দৰে ই হৰিবংশ আৰু ভাগৱতৰ কথাৰ মিশ্ৰণ। ইয়াৰ প্ৰভাৱ পিছৰ কালৰ কেইবাখনিও নাটত পৰিছে।

বৃদ্ধাসুৰ-বধ

ষষ্ঠ স্কন্ধ ভাগৱতৰ অন্তৰ্গত বৃদ্ধাসুৰ-বধৰ কাহিনীত অনন্ত কন্দলিয়ে পয়াৰ ৰূপ দিছে। তেওঁ মূলৰ লগত সম্পৰ্ক ৰাখি দধীচিৰ আত্মত্যাগৰ বিখ্যাত কাহিনীটি আনন্দ-যুক্ত কৰি তুলিছে।

ভাগৱত দশম স্কন্ধ

অনন্ত কন্দলিৰ উক্তবাৰ্ধৰ দশম স্কন্ধ ভাগৱতৰ ভাঙনি অসমৰ বৈষ্ণৱ-সকলৰ আদৰৰ বস্তু। ইয়াত তেওঁ অবৈষ্ণৱসকলক, বিশেষকৈ অবৈষ্ণৱ ব্ৰাহ্মণসকলক ঠায়ে ঠায়ে নিন্দা “কৰি প্ৰচাৰৰ মনোভাৱ ব্যক্ত কৰিছে। ভাগৱতৰ এই অংশৰ কথা-বস্তুৰে শঙ্কৰদেৱে কুঁজীৰ বাহা-পুৰণ, অক্ৰুৰ বাহা-পুৰণ, কালয়ৱন-বধ, মুচুকুন্দ-জুতি, স্তম্ভ-হৰণ, বিপ্ৰ-পুত্ৰ-আনয়ন, দামোদৰ-বিপ্ৰাখ্যান আদি ‘কীৰ্তন-ঘোষা’ৰ অংশবোৰ ইয়াৰ আগতে ৰচনা কৰিছিল। এই ৰচনাবোৰৰ প্ৰভাৱ অনন্ত কন্দলিৰ ভাঙনিত স্বাভাৱিকতে পৰিছে। কিন্তু আটাইতকৈ অধিক প্ৰভাৱ পৰিছে শঙ্কৰদেৱৰ ‘কল্লিণী-হৰণ’ কাব্যক। এই কাব্যত শঙ্কৰদেৱে হৰিবংশ আৰু ভাগৱতৰপৰা কথা-বস্তুৰ জঁকাটো লৈ ঘটনাৰ বিভিন্ন পৰিস্থিতি, চৰিত্ৰ-চিত্ৰণ আদি বিষয়ত নব্য সৃষ্টিৰে সমস্ত কাব্যখনিকে অসমীয়া জীৱনৰ প্ৰতিবিম্ব এটি যেন কৰি তুলিছে। কন্দলিয়ে সংস্কৃতৰ মূল জাঁতৰাই ধৈ শঙ্কৰদেৱৰ পোনপটীয়াকৈ অনুসৰণ কৰিছে। অনেকবোৰ শাৰী কথা আৰু ছন্দ উভয়তে শঙ্কৰদেৱৰ প্ৰতিবিম্ব। বেদনিধি, ৰুদ্ৰ বীৰ, শশীপ্ৰভা আৰু স্মালিনী ধাই আদি চৰিত্ৰবোৰ শঙ্কৰদেৱৰপৰা নিসংকোচে সন্নিৱেশ কৰা হৈছে। পুৰিখনৰ ভিতৰত অনন্ত কন্দলিৰ বিশেষ কীৰ্তি মূলৰ ৮৭শ অধ্যায়ৰ বেদৰ দ্বাৰা নাৰায়ণ-জুতিৰ অনুবাদ; ইয়াতে তেওঁ শ্ৰীৰাম-হামিৰ ব্যাখ্যা আৰু ব্যাখ্যাৰ লগে লগে দিয়া শ্লোকবোৰে সৈতে মূলৰ

ভাঙনি বহলভাৱে দিছে। মূল আৰু টীকাৰ শ্লোকৰ মাজত তেওঁ পাৰ্থক্য ৰখা নাই। ভগৱন্তৰ নৰসিংহ ৰূপৰ উপাসক শ্ৰীধৰৰ নৰসিংহৰ স্তুতিবাচক কথাও ‘কীৰ্ত্তন-ঘোষা’ত থকা দৰে ইয়াতো বৈ গৈছে। তদুপৰি বেদান্তৰ অষ্টমতবাদী বা মায়াবাদী প্ৰভাৱো ইয়াত প্ৰকটৰূপে আছে। ‘নাহি-অৰ্থ-গূঢ় শাস্ত্ৰ ভাগৱত সম। তাতে বেদ স্তুতি পণ্ডিতৰ মতিব্ৰম ॥’—এনে কঠোৰ বিষয়-বস্তুকো অনন্ত কন্দলিয়ে আমাৰ বোধৰ ভিতৰলৈ আনিছে। যুদ্ধৰ বৰ্ণনা আদিত কন্দলিৰ উৎসাহ সবহ দেখিয়ে শব্দৰদেৱে কৈছিল, ‘বামুণীৰ পো হৈ টোকাৰ মাৰিলা, বেল শিৰত নপৈল, ভক্তিপৰ হ’ল হুস্থ, মুদ্রত কৈলা দীৰ্ঘ।’

ৰামায়ণ

অনন্ত কন্দলিয়ে ৰামায়ণৰ পদ ভাঙনি কৰে। মাধৱ কন্দলিৰ ৰামায়ণৰ দৰে এওঁৰো মাজৰ পাঁচকাঙহে পোৱা যায়। তেওঁ ৰামায়ণ ৰচনা কৰাৰ কাৰণ দিছে—মাধৱ কন্দলিৰ ৰামায়ণ দেখি তেওঁৰ মনত কোতুক উপস্থিত হ’ল, কাৰণ মাধৱ কন্দলিৰ ৰচনাত ‘ৰামৰ শৰণ্য গুণ কথা যথাত ডজনীগ গুণ যত নভৈল বেকত।’ গতিকে তেওঁ নতুনকৈ কাব্যখনিৰ পদ কৰিলে,

ৰচিলো শাস্ত্ৰক চাই।

ভাগৱত ৰস মিশলাইলো কিছো কৃষ্ণৰ কৃপাক পাই ॥

তেওঁৰ ৰামায়ণ পূৰ্বকবি মাধৱ কন্দলিৰ লগত মিলাই চালে দেখা যায় যে অনেক ঠাইতে তেওঁ দুৰ্গাবৰ কাযস্থৰ দৰে আগৰজনৰ পদবোৰৰ হুস্থ-দীৰ্ঘ কৰি থৈছে। তেওঁ সংস্কৃতত ডাঙৰ পণ্ডিত বুলি নিজে স্বীকাৰ কৰিলেও ৰামায়ণ ৰচনাত মাধৱ কন্দলিৰ অনুবাদৰ নতুন সংস্কৰণ মাত্ৰ কৰিবলৈ যোৱাৰ নিচিনা হৈছে অনেক ক্ষেত্ৰতে। কথা-শ্লোক-চৰিতত ইয়াকে মাধৱ কন্দলিক ‘ঢাকি তুচ কৈ গুচাবৰ’ যন্তু বুলি কোৱা হৈছে। অনন্ত কন্দলিয়ে ‘ভাগৱত মিশলাই’ ৰামায়ণ-কথাক নৱবৈষ্ণৱ ধৰ্মসাহিত্যৰ ভিতৰলৈ কৰিবৰ যন্তু কৰিছে। তেওঁৰো উদ্দেশ্য সংস্কৃতৰ কঠিন আৱৰণৰ মাজত লুকাই থকা ৰামায়ণক সৰ্বজনৰ সম্পত্তি কৰা।—

শ্লোকৰ অৰ্থক প্ৰাক্ততে হুবুজে পণ্ডিতে নকৰে যাচি।

এতেকেসে ৰাম-কথা বিৰচিলো ভকতিৰ তন্তু বাছি ॥

অনন্ত কন্দলিৰ ৰামায়ণত বাস্তৱীকৰ কাব্যৰ কাব্যিক সৌন্দৰ্য ঠায়ে ঠায়ে মুহুৰ্ত্তে প্ৰতিভাত হৈছে।

অনন্ত কন্দলি শব্দৰদেৱৰ যুগৰ আৰু শব্দৰ-ভক্ত এজন প্ৰধান কবি।

মহাপুৰুষৰ আদৰ্শৰ দ্বাৰা অনুপ্ৰাণিত হৈ তেওঁ অসমীয়া নৱবৈষ্ণৱ সাহিত্যক সমৃদ্ধ কৰি থৈ গৈছে। অনেক ঠাইতে তেওঁৰ পদত কাব্যিক শিহৰণ অনুভৱ কৰিব পৰা যায়। বিশেষকৈ ছবি ছন্দৰ ব্যৱহাৰত তেওঁৰ কুশলহস্তত চকুত লগা, তাৰ যোগেদিয়ে তেওঁৰ সৌন্দৰ্যদৰ্শী গীত্ৰিখৰী কবিত্ব প্ৰকাশ পাইছে। তেওঁৰ ‘কুমৰ-হৰণে’ শঙ্কৰ-মাধৱৰ ৰচনাৱলীৰ দৰে বিশিষ্টভাৱে জন-গণ-মনক পৰিপূৰ্তি আৰু পৰিতৃষ্টি দি আহিছে।

ৰাম সৰস্বতী

পৰিচয়

ৰাম সৰস্বতীৰ পৰিচয় লৈ ‘পতিভৰো ৰতিভ্ৰম’ সৃষ্টি হৈছে। ভীষ্মপৰ্বৰ পদত তেওঁ কামৰূপৰ শ্ৰেষ্ঠ গাঁও চমৰিষাৰ উল্লেখ কৰিছে। বিৰাটপৰ্ব মহাভাৰতৰপৰা দেৱেন্দ্ৰনাথ বেজবৰুৱাই উদ্ধৃতি দিছে,

গ্ৰাম মধ্যে সাৰোদ্ধাৰ পচৰিয়া নাম ঘাৰ

কলিয়ুগে শ্ৰেষ্ঠ লিখে যাক।

ব্ৰাহ্মণসকলে নিত ভাগৱত অবিভ্ৰাম

চৰ্চা কৰে পাতিয়া সভাক ॥

ইয়াত ‘পচৰিয়া’ শব্দটো সম্ভৱতঃ ‘চমৰিয়া’হে হ’ব। মোগল-অসমৰ ৰণখলী হিছাপে দলিবাৰী-পচৰিয়া বুৰঞ্জীত জনাজাত হ’লেও ৰাম সৰস্বতীৰ অৰ্থাৎ শঙ্কৰদেৱৰ সময়ত বা অব্যাহত পিছত এই ঠায়ে ভাগৱত-চৰ্চাৰ কেন্দ্ৰৰূপে খ্যাতি লাভ কৰা নাছিল। এই পদফাকিয়ে চমৰিয়া সম্ভৱ আদি বুৰঞ্জীলৈকে আঙুলিওৱা বুলি ভাবিব পাৰি। ৰাম সৰস্বতীৰ পুতেক গোপীনাথ পাঠকে ৰাম সৰস্বতীৰ পিতাক ভীষ্মেন দ্বিজক পাটচোৰা আৰু চিলাকোন নামে দুখন গাঁৱৰ গ্ৰামেশ্বৰ অৰ্থাৎ ভূঞা বুলি নিৰ্দেশ কৰিছে। গতিকে এওঁলোকৰ বংশৰ মূল ঘৰ পাটচোৰা-চিলাকোনত আছিল বুলি ভাবিব পাৰি। আৰু সম্ভৱ চমৰিয়াই ৰাম সৰস্বতীৰ কিছু কাল থকা ঠাই হৈছিল। তেওঁ নৰনাৰায়ণৰ ৰাজধানী কোচবেহাৰত, ৰঘুদেৱনাৰায়ণৰ বিজয়নগৰত আৰু ধৰ্মনাৰায়ণৰ দৰঙী ৰাজ্যত আছিল। দ্ৰোণ-পৰ্বত গোপীনাথে কামৰূপৰ পাটচোৰাৰ অন্তৰ্গত চিলাকোন গাঁৱত থাকি পদ কৰা বুলি উল্লেখ কৰিছে। গতিকে সিয়েই তেওঁলোকৰ বংশৰ স্থায়ী বাসস্থান হ’ব লাগিব। ৰাম সৰস্বতীয়ে (যদি একেজন ৰাম সৰস্বতীয়েই হৈছে) কেইবাবাৰো কোচ ৰজাৰ চাউল

বাইছিল—নৰনাৰায়ণ, ৰঘুদেৱনাৰায়ণ, পৰীক্ষিতনাৰায়ণ আৰু মকৰধ্বজ। ইয়াৰ উপৰি গুৰুধ্বজ আৰু ৰঘুদেৱৰ প্ৰথম পুত্ৰ মুকুন্দদেৱৰ নাম কবিয়ে প্ৰাচাৰে লৈছে। কবিৰ গুৰুৰ নামো বনপৰ্বত পোৱা যায়—‘প্ৰণামো মুকুন্দদেৱ সাধু মথ্যে সাৰ।’ একে পৰ্বতে তেওঁ নিজকে ‘মুকুন্দ-কিঙ্কৰ’ বুলি আখ্যা দিছে। মণিচন্দ্ৰবোৰ-পৰ্বৰ ‘গুৰুবাক্যো চিনিলাহো’ ঈশ্বৰ কৃষ্ণক’ কথাষাৰে অসমীয়া বৈষ্ণৱ পন্থৰ শৰণ-ভজন পদ্ধতিৰ নিৰ্দেশ কৰা যেন লাগে। ‘কুলাচল-বধ’ত তেওঁ শঙ্কৰদেৱৰ উল্লেখ কৰিছে এই বুলি—‘শ্ৰীমন্ত শঙ্কৰ আপুনি ঈশ্বৰ নৰৰূপে জাত ভৈলা।’ ইয়াৰপৰা কবিৰ গুৰু মুকুন্দদেৱ শঙ্কৰদেৱ পন্থৰ কোনো লোক আছিল বুলি নিশ্চিতকৈ ক’ব পাৰি। গুৰু-চৰিতৰ ভিতৰত ‘কথা-গুৰু-চৰিত’ত এজন মুকুন্দদেৱৰ মাত্ৰ উল্লেখ পোৱা যায়। তেওঁ মাধৱদেৱৰ শেষ কালত কোচবেহাৰত থকা সময়ত ভকতৰ হাটীত নিবাস কৰি মুকুন্দ আঠৈ। এওঁ ভগৱানদেৱৰ বায়েক হৰিগতিক বিয়া কৰিছিল। এইজন মুকুন্দৰ বাহিৰে ৰাম সৰস্বতীৰ গুৰু হ’ব পৰা সাধু-মহন্ত আৰু দেখাই নাযায়। শঙ্কৰ-মাধৱক এৰি এইজন প্ৰায় অখ্যাত লোকত বা আন কোনো সমূলকৈ নাম নোহোৱা লোকত ৰাম সৰস্বতীয়ে কিয় শৰণ ল’লে, তাৰ উত্তৰ দিয়া টান কথা। শঙ্কৰদেৱৰ দিনতে আৰু তেওঁৰ আত্মাৰে ৰামৰায় বিপ্ৰ, দামোদৰদেৱ আদিত লোকে শৰণ লৈছিল। খ্যাতিয়েই অৱশ্যে ভক্তি-পন্থত, শ্ৰেষ্ঠতাৰ নিদৰ্শন নহয়। সৰস্বতীৰ উল্লিখিত মুকুন্দদেৱ আৰু চৰিতৰ মুকুন্দ আঠৈ সমসাময়িক, আৰু একে ঠাইতে বাস কৰা লোক; দুয়োজন শঙ্কৰপন্থী বা শঙ্কৰানুগত। এই দুইৰ একত্ৰ স্থাপনলৈ আৰু বেছি দূৰ নাথাকে। অল্প কোনো মুকুন্দদেৱৰ আৱিষ্কাৰৰ আগলৈকে অসমত: বিপ্ৰ মুকুন্দ আঠৈকে আমি ৰাম সৰস্বতীৰ গুৰু বুলি ধৰি থ’লো।

ভীষ্মপৰ্বত ৰাম সৰস্বতীয়ে নিজকে কামৰূপৰ চমৰিয়া গাঁৱৰ গ্ৰামেশ্বৰ কবি-চূড়ামণিৰ দ্বিতীয় পুত্ৰ বুলি চিনাকি দিছে, তেওঁৰ অগ্ৰজ হ’ল কবিচন্দ্ৰ। এই উক্তিত কবি-চূড়ামণি ভীৰসেন দ্বিজৰ উপাধি আৰু চমৰিয়া গ্ৰাম আৰু পাটচোৰা-ঢিলাকোন একে অঞ্চল বুলি নথৰিলে উপৰোক্তিত গোপীনাথ পাঠকৰ উক্তিৰ বিৰোধ উপস্থিত হ’ব। তদুপৰি সৰস্বতীয়ে ‘মণিচন্দ্ৰবোৰ-পৰ্ব’ত ‘শূদ্ৰকুলে জাত হৈয়া পঢ়িলো শাস্ত্ৰক’ বোলা কথাষাৰ আৰু গোপীনাথ পাঠকে ‘ব্ৰাহ্মণৰ ঘৰে জনম লভিলো’ কথাষাৰ একেলগে লৈ ঢিলাকৈ অৰ্থ নকৰিলে পিতা-পুত্ৰৰ বিৰোধ উপস্থিত হয়। এই আপাত-বিৰোধ দেখিয়ে এজন প্ৰকাশকে দুজন ৰাম সৰস্বতী দেখা পাইছে।

‘ৰাম সৰস্বতী’ কবিৰ নাম নহয়, উপাধিহে ; এই আখ্যা নৰনাৰায়ণ ৰজাই দিছিল বুলি তেওঁ বনপৰ্বত লিখিছে। ‘সংগান-সাগৰ’ নামৰ সংস্কৃত সঙ্গীত-শাস্ত্ৰ লিখা শুভকৰেও নিজৰ উপাধি দিছে ‘সপ্তম-চক্ৰৱৰ্তী-শ্ৰীমজ্জয়চক্ৰ-দেৱসভানন্দ-ৰামসৰস্বতী।’ আমাৰ কবিৰ পিতৃদত্ত নাম অনিৰুদ্ধ। আদি, সভা, ভীষ্মপৰ্বত আৰু যশিচক্ৰঘোষ পৰ্বত সেই নাম আছে ; আদি আৰু সভাপৰ্বত কবিৰ কোনো উপাধি উল্লেখ কৰা হোৱা নাই। তেওঁৰ আনো কেইবাটাও উপাধি—কবিচক্ৰ (মণিচক্ৰ, বিজয় পৰ্ব, কুলাচল-বধ), ভাৰতচক্ৰ (বিজয়, যজ্ঞপৰ্ব, অশ্বকৰ্ণ, বদাসুৰ, কালকূজশোষক-বধ) আৰু ভাৰতভূষণ (আদি-বনপৰ্ব, যজ্ঞপৰ্ব, অশ্বকৰ্ণ, কুলাচল, বদাসুৰ-বধ)। কবিচক্ৰ নাম শুক্লধ্বজে দিছে বুলি আদি-বনপৰ্বত আৰু মুকুন্দদেৱে দিছে বুলি বিজয়পৰ্বত কোৱা হৈছে। ভাৰতচক্ৰ নাম কবিৰ গুৰুৱে দিয়া। ৰাম সৰস্বতীৰ পৰিচয় এতিয়ালৈ এটা মুকলি প্ৰশ্ন হৈ থাকিল।

বচনাৱলী

কবিয়ে সম্ভৱতঃ আদিপৰ্বৰপৰা মহাভাৰতৰ পদ কৰা কাম আৰম্ভ কৰে আৰু সেই কাৰ্য-সূচীমতে সভাপৰ্বৰো কিছু অংশ ভাঙে, এইখিনিটাকৈ কবিৰ নাম অনিৰুদ্ধ, ৰাজ-সভাৰ ‘শাস্ত্ৰদেৱান’ত এতিয়াও তেওঁ যোগ দিয়া নাই, হংসকাকী যামল সংহিতা আদিৰপৰা বস্তু গ্ৰহণ কৰা হৈছে বুলিও তেওঁ কোৱা নাই। আদি-বনপৰ্বত নৰনাৰায়ণ নৃপতিয়ে গৌড়-কামৰূপৰ সকলো পণ্ডিত আৰু ‘শাস্ত্ৰদেৱান’ পতা আৰু কবিকো তালৈকে নিয়া কথাৰ উল্লেখ আছে ; ৰজাৰ আজ্ঞাবে এই খণ্ড লিখা কাম আৰম্ভ হয়। পুথিৰ আৰম্ভতে কবিয়ে ব্ৰহ্মাণ্ডৰ ‘একান্ত-বৈষ্ণৱ যত’ আৰু ‘সাধুমধ্যে সাৰ’ মুকুন্দদেৱক প্ৰণাম কৰি মাজে মাজে মুকুণ্ড-কিৰুৰ বুলি নিজৰ পৰিচয় দিছে। এই অংশৰ পিছৰ পুস্পহৰণ বনপৰ্বতো সেই পৰিচয় আছে, তদুপৰি তাত নৰনাৰায়ণে কবিক ভাৰতৰ পদ কৰিবলৈ আজ্ঞা কৰি ৰাজভঁৰালত থকা সকলো ভাস্কৰ-টীকা ‘বলধি জোৰাই’ কবিৰ ঘৰলৈ পঠোৱা আৰু কবিক ধন-বস্তু-অলঙ্কাৰ দাস-দাসী দি মান বঢ়াই দিয়াৰ কথা আছে। এই খিনিৰেপৰা কবিয়ে ভাস্কৰ আদিৰ সঘনে দোহাই দিবলৈ ধৰিছে। যশিচক্ৰঘোষ-বনপৰ্বত ৰজা আৰু দেৱানে কবিক নাম দিয়া কথা, ৰজাই ভাৰতৰ উপাখ্যান লিখিবলৈ আজ্ঞা কৰা আৰু কংসাৰি কবি আদিয়ে ৰজাৰ অহুমতি লৈ ভাঙনি কৰিবলৈ ধৰা কথা উল্লিখিত হৈছে। কবিয়ে লিখিছে,—

বনপৰ্ব কথা পৰম গহন পুৰাণ সংহিতা-সাৰ।

পঞ্চিংশ হাজাৰ টকা জানা আৰ চাৰি শত হাজাৰ ॥

বিজয়-বনপৰ্বত মুকুন্দদেৱে কবিক ভাৰতচন্দ্ৰ আৰু কবিচন্দ্ৰ নাম দিয়া আৰু নৰনাৰায়ণৰ আদেশত কবিয়ে পযাৰ ৰচনা কৰা কথা কোৱা হৈছে। ইয়াত কবিয়ে ৰজাক 'হৌক তান বৈকুণ্ঠত থান' বুলি কোৱাৰপৰা এই পুথি লিখা সময়তে নৰনাৰায়ণৰ মৃত্যু হোৱা বুলি অনুমান কৰিব পাৰি। বনপৰ্বৰ যজ্ঞানুপৰ্বও এই সময়তে কৰা হ'ব লাগিব; এইখনো নৰনাৰায়ণৰ আদেশতে লিখা। 'কুলাচল বধ'ত শঙ্কৰদেৱৰ প্ৰতি ব্ৰাহ্মণৰ বিৰোধৰ কথা কৈ নৰনাৰায়ণক প্ৰশংসা কৰি ৰজাৰ আজ্ঞাত মূল শ্লোক 'ত্ৰিংশ যে হাজাৰ'ৰপৰা 'চৌবিশ হাজাৰ পদ' কৰাৰ উল্লেখ কৰিছে। 'বাসাশ্ৰম'তো নৰনাৰায়ণৰ আজ্ঞাৰ উল্লেখ আছে। এইখনো নৰনাৰায়ণৰ আজ্ঞাতে ৰচনা কৰা সম্ভৱ। 'বদ্যাসুৰ-বধ'ৰ পদ নৰনাৰায়ণৰ আদেশত লিখা, এই পুথিত নৰনাৰায়ণৰ ভাৰত-কথাত খ্ৰীতি আৰু গুৰুত্বজৰ 'অমৃতঘীপে বৈষ্ণৱতে সাৰ' শ্ৰীমন্ত শঙ্কৰত শৰণ লোৱাৰ কথা আছে। 'কালকুঞ্জশোষক-বধ', 'কালজন্ম-বধ', 'পটাসুৰ-বধ', 'অশ্বকৰ্ণ বধ' (পাতালীপৰ্ব), 'জম্ব্যাসুৰ-বধ', 'অটাসুৰ-বধ' আদি বনপৰ্বৰ পল্লৱিত সংস্কৰণবোৰত ৰজাৰ নাম নাই, সেইবোৰ নৰনাৰায়ণৰ মৃত্যুৰ পিছৰ কিছু দিনৰ ভিতৰৰ ৰচনা বুলি ভাবিবৰ থল আছে। বনপৰ্বৰ অন্তৰ্গত সিদ্ধ-যাত্ৰা, বিৰাটপৰ্ব, উদ্যোগপৰ্ব, ভীষ্মপৰ্বত ধৰ্মনাৰায়ণৰ উল্লেখ আছে। উদ্যোগপৰ্বত সৰস্বতীয়ে ৰঘুদেৱৰ কথা, তেওঁৰ জ্যেষ্ঠ পুত্ৰ মুকুন্দদেৱৰ মৃত্যুৰ কথা, দ্বিতীয় পুত্ৰ বলিনাৰায়ণে কাশ্মীৰ নাৰায়ণ লক্ষৰ কন্যা ৰত্নমালাক বিয়া কৰোৱা কথা আৰু আহোম ৰজাই বলিনাৰায়ণক ধৰ্মনাৰায়ণ নাম দিয়া কথা উল্লেখ কৰিছে। এইকেইটা পৰ্বৰ কাম সম্ভৱতঃ ধৰ্মনাৰায়ণৰ দৰঙী ৰাজ্যত কৰা হ'ব লাগিব। এই কাম আৰু পূৰ্বোল্লিখিত সাহিত্যকৰ্মবোৰৰ মাজত সময়ৰ এটা ব্যৱধান পৰিছিল বুলি ভাবিবৰ যথেষ্ট কাৰণ দেখা পোৱা যাব আৰু সেইখিনিতে ৰাম সৰস্বতীও দুজন বুলি ভবাৰ অৰ্থ পোৱা যাব পাৰে। ৰাম সৰস্বতী ভগিতাবে 'জয়দেৱ-কাব্য'ৰ বিষয়তো একে কথাই খাটে, তাত ধৰ্মনাৰায়ণৰ উল্লেখ কৰা হৈছে আৰু কবিয়ে ইতিপূৰ্বে উদ্যোগৰ আদ্য কথা, ভীষ্ম-পৰ্বৰ ভীষ্ম-নিৰ্ধাৰ আৰু বনপৰ্বৰ যোৰ-যাত্ৰাৰ পদ কৰাৰ উল্লেখ কৰিছে। বিষয়-বস্তুৰ ফালৰপৰা মহাভাৰতৰ বিৰাট-উদ্যোগ-ভীষ্মপৰ্বৰ পিছৰ হ'লেও কৰ্ণপৰ্ব কবিয়ে সিহঁতৰতকৈ আগতে ভঙা যেন লাগে; ইয়াত সৰস্বতীয়ে নৰনাৰায়ণ আৰু ৰঘুদেৱৰ বিবোধ, নৰনাৰায়ণৰ মৃত্যুত ৰঘুদেৱৰ প্ৰশংসা আৰু বিজয়নগৰত ৰঘুদেৱৰ

অৱস্থানৰ কথা কৈছে। শাস্তিপৰ্বৰ কথা-বস্ত্তৰে লিখা 'সাবিত্ৰী-উপাখ্যান'ত কবৰধ্বজ ৰজাৰ উল্লেখ আছে, সিয়ে একে জনেই হ'লে ৰাম সৰস্বতী কবিৰ কনিষ্ঠতম গ্ৰন্থ সন্তান হ'ব পাৰে।*

কবিৰ উপৰোল্লিখিত ৰচনাসমূহৰ উপৰিও ৰাম সৰস্বতীৰ বনপৰ্বৰ প্ৰসঙ্গৰ 'ভোজকুট-বধ' (মহিষদানৱ-বধ), 'বিহঙ্গম-মোক্' আদি খণ্ড দেখা যায়। 'ভীম-চৰিতে' একে প্ৰসঙ্গৰ বস্ত্ত। 'পাঞ্চালী-বিবাহ', 'তীৰ্থযাত্ৰা-পৰ্ব', 'ব্যাঞ্জন-পৰ্ব' আদি সৰস্বতীৰ সুকীয়া পুথিও আছে। জৈমিনীয়াশ্ৰমেধৰপৰা লিখা 'সুধম্মা-বধৰ ক'ববাত ৰাম সৰস্বতীৰ নাম পোৱা গ'লেও, এইখন পুথি সম্ভৱতঃ এই কবিৰ নহয়।

ৰাম সৰস্বতীয়ে নৰনাৰায়ণৰ ঘৰৰপৰা 'বলধি জোৰাই' ভাঙ-টাকা অনাৰ কথা কৈছে, আৰু আমাক সৱধান কৰি দিছে,—

নিন্দা নকৰিবা মোক ভাঙ নিবিচাৰি।

ভাঙৰ অৰ্থক কোনে বুজিবাক পাৰি ॥

সাগৰ-সমান ইটো ভাঙৰ বিচাৰ।

সৱশেষে কোনজনে অৰ্থ পাৰে তাৰ ॥ (—পুষ্পহৰণ।)

তেওঁ আৰু কৈছে, 'ৰচিলো পয়াৰ মই ভাঙ অহুসৰি' (মণিচন্দ্ৰদোষ), 'তথাপি ৰচিলো পদচয় লেচাৰি পয়াৰ আদিচয়, বহুত শাস্ত্ৰৰ মিশ্ৰিত আছয় আত' (বধাসুৰ), 'যিমান শক্তি মোৰ ততমান দিলো তাত লজা কিছু হুবুলি বচন' (সিদ্ধুযাত্ৰা)। পুষ্প-হৰণ পৰ্ব, সিদ্ধুযাত্ৰা, অশ্বকৰ্ণ, কুলাচল, বধাসুৰ-বধত কবিয়ে তেওঁৰ এই নতুন কথা-বস্ত্তৰ মূল দিছে—বিষ্ণু-শিৱ সংহিতা যামল, ভাগৱত, ধৰ্ম্মোক্তৰ, ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত আদি গুৰুৰ পুৰাণ, উপনিষদ, বিষ্ণুধৰ্ম, শিৱধৰ্ম, শিৱ-বহুস্ত, হংসকাকী। এই পুথিবোৰৰ কিছুমানৰ স্থানাস্তৰত নামকে তুনা নাযায়। যিবোৰ সেই নামৰ পুথি পোৱা যায়, সিবোৰত ৰাম সৰস্বতীৰ বিষয়-বস্ত্তৰ লগত মিল থকা কথা পোৱা নাযায়। গতিকে সমস্ত বিষয়টোৱেই এটা সমস্তা হৈ পৰে। এনে স্থলত ৰাম সৰস্বতীৰ অভিনৱ বিষয়-বস্ত্ত তেওঁৰ মৌলিক কল্পনাৰ সৃষ্টি বুলিয়ে ভাবিব লগীয়া হয়।

* দেবেশ্বৰ'ৰ বেজবৰুৱাই ভট্টাশ্বৰ বধ'ৰ পৰা দিয়া উদ্ধৃতিত বিষ্ণুসিংহৰ পুত্ৰ অশ্বিনিংহৰ জী-নাভি ৰাখাৱণ নামৰ উল্লেখ আছে। কোচবেহাৰৰ বৰ জকীৰ পুত্ৰকাপাৰ'ত ৰাম কৰিগজ বা ৰাম সৰস্বতীৰ অনুদিত ভাৰ্গৱপৰ্ব পুথিত বৰা মহাশ্ৰন'ৰায়ণৰ (১০৮২-১০) নাম আছে। এই নাম কবিৰ জ বা ৰাম সৰস্বতী সুকীয়া মানুহ হ'ব বুলি ভাব হয়। ব ম সৰস্বতীৰ ভণিতাবে বিজীৱ এৰনি 'সাবিত্ৰী-উপাখ্যান' বা 'শান্তী-চৰিত্ৰ' আৰু 'মল-চৰিত্ৰ' পোৱা গৈছে।

ৰাম সৰস্বতী নামে-কামে মহাভাৰত কবি। তেওঁৰ কাব্যত সূক্ষ্ম কাব্য-বসতকৈও স্পষ্ট বিশেষণ কাহিনী-কথনৰ বাহুল্য, জনচিন্তাপ্ৰণোদক অতিশযোক্তি আদিৰ প্ৰয়োগত অদ্ভুতক্ৰি, ব্যাসৰ মূলৰপৰা সততে অপসৃতি আৰু ৰচনাৰ বিপুলতা। তেওঁৰ ৰচনাৰ আধাতকৈ অধিক অংশই বনপৰ্বৰ অন্তৰ্গত কাহিনীৰ পল্লৱিত ৰূপ বা তাৰ ওপৰত দৃষ্টিগোচৰ হ'লেও ভিত্তি কৰা কাল্পনিক কাহিনীৰ বিকাশ মাথোন। এইবোৰ ৰচনাৰ দ্বাৰা তেওঁ এক শ্ৰেণী ৰোমাঞ্চ সৃষ্টি কৰিছে। সেইবোৰকে ড° কাকতিয়ে বধ-কাব্য বুলিছে। এই কাব্যবোৰৰ উদ্দেশ্য হ'ল বিষ্ণু-কৃষ্ণৰ মাহাত্ম্য আৰু বৈষ্ণৱৰূপ পাণ্ডৱৰ বিজয় ঘোষণা কৰা। কবিয়ে সমস্ত বনপৰ্বক বৈষ্ণৱপৰ্ব নাম দিছে। তেওঁ ভাগৱত-পুৰাণৰ আদৰ্শৰ দ্বাৰায় অনুপ্ৰাণিত। ভাগৱত-পুৰাণৰ ভক্তিৰ আদৰ্শ আৰু জনচিন্তা-বিনোদক আখ্যান-প্ৰীতি, বিশেষকৈ অদ্ভুত ৰসৰ মিশ্ৰণেৰে বীৰে বীৰে সংঘাতৰ বৰ্ণনাৰ মিলনতে এই বধ-কাব্য-চক্ৰ ঘূৰিব লাগিছে। 'সংসাৰ-চক্ৰৰ নিকাৰ দেখিখা সদায়ে ধাতু উৰাই' হৈ থকা জিতাপক্ৰিষ্ট জনসাধাৰণে যুধিষ্ঠিৰ আদিৰ দুখ দেখি সমবেদনাত নিজৰ দুখৰ উপশম লাভ কৰিছিল আৰু নাম-ধৰ্মৰ আদৰ্শত শাস্তিৰ সন্ধান পাইছিল। 'অশ্বকৰ্ণৰ যুদ্ধ'ৰ হেমা সূন্দৰীৰ চৰিত্ৰ ইউৰোপীয় ৰোমাঞ্চৰ বীৰসকলৰ বীৰত্ব-উদ্দীপক কেন্দ্ৰীয় বৰনাৰীৰ অনুৰূপ। বধ-কাব্যৰ পৰ্যায়ৰে 'ভীম-চৰিত'ক লোক-কথাৰ পৰিচিত আপোনভোলা ক্লষক-গৃহস্থী শিৱ আৰু ক্লষক-কিছৰ ভীমৰ চৰিত্ৰখন লৌকিক ৰূপৰ চিত্ৰণে মৌলিকতা-গুণ-সম্পন্ন আৰু সকলোৰে ঘৰুৱা সম্পত্তি কৰি তুলিছে।

ৰাম সৰস্বতীৰ 'গীত-গোৱিন্দ'ৰ শঙ্কৰপন্থী অনুবাদত শৃঙ্খলাবদ্ধক সম্বোধন ব্যাহত হৈ পৰিছে। তেওঁৰ 'জয়দেৱ-কাব্য'ত জয়দেৱৰ মূল, ভাগৱত-পুৰাণৰ ৰাস-পঞ্চাধ্যায় আৰু গুৰুত্বপূৰ্ণ সাৰৱতী টীকা মিলাই পদ কৰা হৈছে। মূলৰ সৰ্গ-বিভাগ বাদ দিয়া হৈছে আৰু জয়দেৱৰ কাব্যৰ সৌন্দৰ্যক অসমীয়া বৈষ্ণৱ কাব্যৰ একাকাৰ ধাৰাত পেলাই সংহাৰ কৰা যেন হৈছে। ভাগৱত-পুৰাণৰ আদৰ্শই ইয়াতো প্ৰাধান্য বিস্তাৰ কৰিছে আৰু পয়াৰ-ত্ৰিপদীৰ গতাহুগতিক ৰূপত সমস্ত পৰিৱেশন শিথিল হৈ পৰিছে। টীকাৰ অনুসৰণ কৰি ৰূপৰ ধ্যান বা মালিতা সন্নিৱিষ্ট কৰা হৈছে, আৰু তাৰপৰা কাব্যৰ সংহতিত পুনৰ পুনৰ আঘাত পৰিছে।

বট্ঠাকৰ কন্দলি

সুকবিশেষকৰ বট্ঠাকৰ কন্দলি শঙ্কৰদেৱৰ এজন ব্ৰাহ্মণ শিষ্য। সম্ভৱতঃ বেলগুৰিত এওঁ মহাপুৰুষীয়া ধৰ্ম গ্ৰহণ কৰে। সম্ভৱতঃ মাঘ-মহীষা যুগ গীতা পাঠ আৰু ব্যাখ্যা কৰা এওঁৰ কামৰ ভিতৰত আছিল। এওঁৰ বিষয়ে ইয়াতকৈ বেছি কথা জনা নাযায়। এওঁৰ ৰচনা ‘কীৰ্তন-ঘোষা’ৰ অন্তৰ্গত ‘সহস্ৰ-নাম-বৃতাংক’ৰ ছটি কীৰ্তন। কন্দলিয়ে ভাগৱতৰ দ্বিতীয় স্কন্ধৰ তৃতীয় অধ্যায়ৰপৰা প্ৰথম কীৰ্তনটি ৰচি, দ্বিতীয় কীৰ্তনত পদ্ম-পুৰাণৰ স্বৰ্গধৰ্মৰপৰা নামৰ সাত কাৰ্য বৰ্ণনা কৰিছে। তৃতীয় কীৰ্তনৰপৰা পদ্ম-পুৰাণৰ উত্তৰাখণ্ডৰ কথাৰে তেওঁ ভক্তপ্ৰৱৰ্ণ শিৱৰ মুখেন্দি বিষ্ণু-ৰাম-সহস্ৰনামৰ মহিমা কীৰ্তন কৰাইছে। বিষয়-বস্তু আৰু ৰচনাৰ সৌষ্টৱ, দুই ফালৰপৰাই কন্দলিৰ কীৰ্তনখণ্ড প্ৰকৃততে ‘কীৰ্তন-ঘোষা’ৰ শাৰীৰ বস্তু হৈছে।

ঐশ্বৰ কন্দলি

ঐশ্বৰ কন্দলিৰ ভণিতা থকা কেইবাখনো পুথি পোৱা গৈছে—‘কাশ-খোৱা’, ‘ঘুহুচা-কীৰ্তন’, ‘অখমেধপৰ্ব’ আৰু ‘কানাই ধেমেলীয়া’। কিন্তু কেৱোখন পুথিৰ গ্ৰন্থকাৰ একেজন বুলি প্ৰতিষ্ঠা কৰা আৰু তেওঁৰ সময় নিৰূপণ কৰা কঠিন।

শঙ্কৰদেৱৰ ‘কীৰ্তন-ঘোষা’ৰ অনেক হাতে লিখা পুথিৰে সামৰণি মৰা হয় ‘ঘুহুচা-কীৰ্তনে’ৰে। লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ মতে, ‘সি বাস্তৱিক কীৰ্তনৰ ভিতৰত সোমাবৰ উপযুক্ত নহয়। তাৰ ৰচনাশ্ৰাৱণী কীৰ্তনতকৈ তল পাপৰ। তাৰ বাহিৰেও কীৰ্তনৰ প্ৰধান লক্ষণেৰে সি বিৱৰ্জিত।’ ‘জগন্নাথ-পুৰাণৰ কথা নিতৌপন’ লৈ তাতে ‘আন শাস্ত্ৰমত আনি মিশ্ৰ কৰি’ ঐশ্বৰে ঘুহুচা-যাত্ৰাৰ কীৰ্তন লিখিছে। এই জগন্নাথ-পুৰাণ প্ৰকৃততে কি বস্তু, জানিব পৰা নগ’ল। স্বন্দ-পুৰাণৰ উৎকলখণ্ডতো শুভিচা-যাত্ৰা আৰু শুভিচাৰ আখ্যান আছে। সিও কন্দলিৰ এটি মূল হ’ব পাৰে। *Asiatic Researches* পত্ৰিকাত এ. ষ্টাৰ্লিং ছাহাবে জগন্নাথৰ উৎপত্তিৰ কাহিনী থকা কপিল-সংহিতা আৰু ক্ষেত্ৰ-মহিমা নামে দুখন পুথিৰ উল্লেখ কৰিছে। কন্দলিৰ ঊৰ্বা-পৰাৱণা কল্পিতৰ চৰিত্ৰ শঙ্কৰদেৱৰ পাৰিজাত-হৰণৰ সেই চৰিত্ৰটিৰ বিশৰীত ৰূপ। কল্পিত আৰু ইচ্ছান্ন-কল্পা ঘুহুচাৰ সত্যিনী-ঐহীয়া কাজিয়াই কন্দলিৰ ৰচনাক সহজে অনপ্ৰিয় কৰি তুলিছে।

শ্ৰীমদ কন্দলিৰ সুস্নিগ্ধ মৌলিক কবিতা ‘কাণখোৱা’। ইয়াত ল’ৰা নিচুকোৱা লোক-গীতিৰ-এটি সাহিত্যিক প্ৰতিক্ৰম যেন দেখা পোৱা যায়। ‘শিয়ালী এ, নাহিবি ৰাতি’ বুলি ল’ৰাক শুৱাবলৈ যত্ন কৰাৰ দৰে যশোদা মাতৃয়ে ল’ৰাৰ কাণ খাই কুৰা কাণখোৱা নামৰ কিবাতোৰ কথাৰে ক্লষ্ণক শুৱাবলৈ যত্ন কৰিছে। ক্লষ্ণই মাকৰ ফাকটি ধৰা পেলাই মাধদেৱৰ বাখোৱাল ত্ৰিজগত-পতি হোৱা দৰে নিজকে সৰ্ব অৱতাৰৰ বীজ বুলি দৰ্শাইছে। মনোবদ্য কল্পনাৰ আৱেশেৰে কবিতাটি জন্মলাই আছে।

‘ঘুহুচা-কীৰ্তন’ৰ বটাকৰ কন্দলিকে যোজবৰুৱাই মহাভাৰতৰ অশ্বমেধ-পৰ্বত অনুবাদক বুলি স্থিৰ কৰিছে। ‘কানাই মেমেলীয়া’ এখন অৰ্বাচীন পুথি যেন লাগে। ইয়াত ৰাধা-চৰিত্ৰৰ বৰ্ণনা আছে; কিন্তু কচি ওখ খাপৰ নহয়। এইখন ‘কাণখোৱা’-কবিৰ পুথি নহ’বও পাৰে।

কংসাৰি কাষস্ব

কংসাৰি কাষস্ব মাধৱদেৱৰ খানত আছিল। এওঁ দিয়া আত্ম-পৰিচয় পাঠত সামান্যভাৱে খেলি-মেলি হোৱা যেন লাগে, সম্ভৱতঃ এওঁৰ নামাস্তব পীতাম্বৰ কাষস্ব। কংসাৰিয়ে শ্ৰীদৌলদ খা ভূঞাৰ বংশৰ শ্ৰীমন্ত গাভৰু খাৰ বচন অনুসৰি বিৰাটপৰ্বৰ পদ কৰে। তেওঁ এঠাইত ‘কাষৰূপে অগ্ৰগণী শ্ৰীযশচন্দ্ৰ খা ভূঞা’ৰ উল্লেখ কৰিছে। অনন্ত বা হৃদয়ানন্দ কাষস্বৰ ‘ৰাম-কীৰ্তন’ত তেওঁৰ পিতামহৰ নাম শুকবিগিৰি বুলি আছে। এই শুকবিগিৰি অনন্ত কাষস্বৰ মতে যশচন্দ্ৰ খা ভূঞাৰ কনিষ্ঠ ভাই। গতিকে শুকবি কংসাৰি কাষস্বই শ্ৰীযশচন্দ্ৰ ভূঞাৰ ভায়েক শুকবিগিৰি। ৰাম সৰস্বতীয়ে কংসাৰি কাষস্বৰ কথা বনপৰ্বত উল্লেখ কৰি কৈছে যে কংসাৰি আদি কবিসকলে মহাভাৰতৰ অনুবাদৰ আঁচনিত যোগ দিব ধোজাত সৰস্বতীয়ে ৰজাক কৈ সিসকলক পদ-ৰচনাৰ ভাৰ দিয়ে। শুকবি কংসাৰিৰ ঘাই ৰচনা হ’ল বিৰাট-পৰ্বৰ পদ। ৰাম সৰস্বতীয়ে কীচক-বধলৈকে বিৰাটপৰ্বৰ কথা ভাঙে। ইয়াৰ পিছৰ দক্ষিণ গোগ্ৰাহ আৰু উত্তৰ গোগ্ৰাহৰ কিছু অংশ কংসাৰিৰ ৰচনাৰ ভিতৰত পৰে। কোঁৱৰৰ দ্বাৰা বিৰাট ৰজাৰ ৰাজ্য আক্ৰমণ আৰু গৰুৰ পাল হৰণ কৰাৰ চেষ্টা আৰু পাণ্ডৱৰ দ্বাৰা তাৰ প্ৰতিৰোধ আৰু উত্তৰা-অভিমত্ৰ্যৰ বিবাহ কবিয়ে দক্ষতাৰে বৰ্ণাইছে।

শুকবি কংসাৰিৰ কিবাত-অনুপৰ্বৰ ভাঙনিতো তেওঁৰ কুশলহস্তৰ প্ৰমাণ পোৱা যায়। ইন্দ্ৰৰ গুচৰত অৰ্জুনৰ অস্ত্ৰ-শিক্ষা, উৰ্বশীৰ সৌন্দৰ্য-মোহৰপৰা

অৰ্জুনৰ নিষ্ঠুতি আৰু কিৰাত-কপী শিৱক পৰাজয় কৰি পাশুপত অস্ত্ৰ-লাভ আদিৰ বৰ্ণনা বধ-কাব্যৰ কিছুমান সাধাৰণ লক্ষণেৰে লক্ষিত লৈছে।

চান্দসাই

শৰুৰদেৱৰ যৱন বা মুছলমান শিক্ত বুলি জনাজাত চান্দসাই (চান্দখা) দৰ্জীৰ কোনো লিখিত পুথি আছিলনে নাই, জনা নাযায়। পিছৰ যুগৰ বিখ্যাত আজান পীৰৰ জিকিৰৰ দৰে আৰু ৰচনা-বীতিৰ ফালৰপৰা জিকিৰৰ সমপৰ্যায়ৰ লোক-গীতি-বুলীয়া দুই-এটি গীত চান্দসাইৰ নামে ভক্ত-সমাজত আজিও চলি আছে। এওঁক কবীৰ বুলিছিল আৰু কবীৰৰ ভগিতা থকা দুই-এটি গীতো একেদৰে অ'ত ত'ত লগ পোৱা যায়। চান্দসাইৰ গীতত 'ন'মিক' কবিতাৰ সোৱাদ আছে।

কলাপচন্দ্ৰ

কলাপচন্দ্ৰই নিজকে 'শৰুৰ-কিৰুৰ' বুলি পৰিচয় দিছে, আৰু নৃপতি চূড়ামণি নৰনাৰায়ণৰ উজ্জ্বলিত প্ৰশস্তিৰচন কৰি 'তান প্ৰসাদত যই ৰচিলো পয়াৰচয়' বুলি স্বীকাৰ কৰিছে। এঠাইত এওঁ 'লক্ষ্মীকান্ত শাস্ত্ৰ মহন্ত চৰিত্ৰ'ক নমস্কাৰ কৰিছে; এইজন কোন লক্ষ্মীকান্ত জনা নাযায়। কলাপচন্দ্ৰৰ ৰচনা হ'ল চতুৰ্থ স্বৰ্গ ভাগৱত-পুৰাণৰ অন্তৰ্গত 'সতীৰ চৰিত্ৰ' আৰু 'পৃথ্বী চৰিত্ৰ'ৰ পয়াৰ। এওঁৰ সৰল ভাঙনিত পাণ্ডিত্য, কবিত্ব, উভয়ে পৰিচয় পোৱা যায়।

গোপালচৰণ দ্বিজ

গোপালচৰণ দ্বিজ শৰুৰদেৱৰ শিক্ত; কিন্তু বয়সত বৰ চুমলীয়া কাৰণে দামোদৰদেৱৰ শিক্ত বলদেৱৰ 'বাক্য শিৰে ধৰিয়া বজনে' আৰু দামোদৰদেৱৰ প্ৰয়াণৰ পিছত বৈকুণ্ঠপুৰ সত্ৰৰ বৈষ্ণৱসকলৰ আশ্ৰমে তেওঁ পদ-ৰচনা কৰিছে। শ্ৰীমন্ত শৰুৰ 'আমাৰ বান্ধৱ-বন্ধু' আৰু তেহে 'আমাক দিলাহা চকু দান,..... বান্ধৱ কৃষ্ণক আদি চাৰি বস্ত্ৰ দি শৰণ কৰালে বুলি গোপালচৰণে স্বীকাৰ কৰিছে।

তৃতীয় স্বৰ্গ ভাগৱত-পুৰাণৰ পদ-ভাঙনিত গোপালচৰণে শৰুৰদেৱে সেই স্বৰ্গৰ চাৰি অধ্যায়ৰ পদ কৰাৰ কথা উল্লেখ কৰিছে, আৰু কৈছে যে শৰুৰদেৱৰ পদ অন্তৰ্গত শ্ৰীশৰুৰ আদি কবি সাধুসকলৰ উচ্ছৃঙ্খলিত দাঁখনি তেওঁ বাক্যে জোড়াই' কবিতা কৰিছে। তেওঁ শৰুৰদেৱৰ দৰেই শ্ৰীধৰ দ্বাৰীৰ টীকাৰ সহায়ৰে

সংক্ষেপ অনুবাদ কৰিছে। বিহুৰ-উদ্ধৱ, উদ্ধৱ-মৈত্ৰেয়-সংবাদ আৰু চতুৰ্বিংশ
তম্বাদিৰ উদগম-বৰ্ণনাত কবিয়ে সংক্ষেপীকৃত জ্ঞান সহজ ভাষাত দক্ষতাৰে প্ৰকাশ
কৰিছে। হিৰণ্যাক্ষ-হিৰণ্যকশিপুৰ আখ্যানত তেওঁ ঠায়ে ঠায়ে শব্দৰদেৱৰ
পদাঙ্গুসৰণ কৰিছে।

অষ্টম স্কন্ধৰ প্ৰথম অংশৰ বৈবস্বত আদি মথুৰ ইতিহাস, গ্ৰাহ-গজেন্দ্ৰৰ যুদ্ধ
আৰু গজেন্দ্ৰৰ মোক্ষলাভ বৰ্ণনাৰ পদতো গোপালচৰণে শ্ৰীমৰ স্বামীক ঠায়ে ঠায়ে
স্বৰিৰিছে আৰু কৈছে যে শ্ৰীমৰ স্বামীৰ টকা দেখিয়ে তেওঁৰ পদ কৰিবলৈ সাহ
হয়। তেওঁৰ বৰ্ণনাত এটি প্ৰসাদ-ভাব বৰ্তমান। এই স্কন্ধৰ অমৃত-মন্ডন আদি
অংশৰ পদ শব্দৰদেৱে ইতিমধ্যেই কৰিছে, তাত গোপালচৰণে হাত দিয়া নাই।

অৰ্জন কন্দলিৰ শেষ দশমত পৰাৰ দৰে শব্দৰদেৱৰ প্ৰভাৱ গোপালচৰণৰ
'হৰিবংশ'ত বিশেষভাৱে পৰিছে—চৰিত্ৰ-চিহ্ন, পৰিস্থিত-উদ্ধাৱন আদি পৰ্বস্তু
বিষয়ত। এইখনি মনোৰম গ্ৰন্থ যমুনা-জাহ্নবী-সৰস্বতীৰ দৰে বিষ্ণু-পুৰাণ, হৰি-
বংশ আৰু ভাগৱত-পুৰাণৰ মিশ্ৰণ দি প্ৰস্তুত কৰা হৈছিল।

ভক্তকুলোপশোভিত বেহাৰ নগৰত শ্ৰীদামোদৰদেৱৰ সত্ৰত গোপালচৰণে
'শ্ৰীদামোদৰদেৱৰ পৰমবল্লভ কৃষ্ণ একান্ত দাস সাধুসৱৰ আজ্ঞা শিৰোগত কৰি'
শব্দৰদেৱৰ 'ভক্তি-বত্নাকৰ'ৰ কথাবলি কৰে। বলদেৱ বৈকুণ্ঠপুৰ সত্ৰৰ সত্ৰীয়া হৈ
থকাৰ সময়তহে এই 'ভক্তি-বত্নাকৰ-কথা' ৰচনা কৰা হয়; গ্ৰন্থৰ শেষত দামোদৰ-
বলদেৱকহে গোপালচৰণে প্ৰণতি জনাইছে। কিন্তু কামৰূপত ভক্তি সত্ৰদায়ৰ
প্ৰৱৰ্তক-ৰূপে তেওঁ সদায় শব্দৰদেৱক চিন্তিত 'ঈশকীৰ্ত্তো বতমাতৰবল্লু' বুলি চিন্তা
কৰিছে। গোপালচৰণৰ ভাঙনি বৰ সুন্দৰ, তেওঁৰ ভাষা বৈকুণ্ঠনাথ কবিৰদ্ব্যতকৈ
সৰল আৰু প্ৰাঞ্জল, গতিকৈ পদ্মৰ কাব্যিক গঠনতকৈ প্ৰকৃত গম্ভৰ কিঞ্চিৎ অধিক
নিকটৱৰ্তী।

কবিৰত্ন-বৈকুণ্ঠনাথ ভাগৱত-ভট্টাচাৰ্য

পৰিচয়

মথুৰ কাব্যজলভ গম্ভত 'শ্ৰীভাগৱতকথা' আৰু 'শ্ৰীশ্ৰীতাকথা' নিৰ্মাণ কৰোঁতা
কবিৰত্ন বিখ্যাত ভট্টদেৱ নামেৰে পৰিচিত। তেওঁৰ নিজ নাম বৈকুণ্ঠনাথ।
কবিৰত্ন আৰু ভাগৱত ভট্টাচাৰ্য, ভক্ত-পণ্ডিতসকলে সাদৰে দিয়া এই দুই
বিশ্ববাস্তৱ তেওঁৰ ভাগৱতী পাণ্ডিত্য আৰু কাব্য-জ্ঞানৰ স্বীকৃতি। কিন্তু তেওঁৰ
জীৱনীৰ বিষয় আৰু আন কি, জন্মৰ ছন্দ-তাৰিখ পৰ্বস্তু বিদ্বতিৰ গৰ্ভত।

নীলকণ্ঠ দাসৰ দেৱদামোদৰ-চৰিত্ৰৰপৰা জনা যায়, বজালীৰ ভিতৰত বিজ্ঞান-কুছিত (বিছানকুছি) কবি সৰস্বতী নামে ৰূপে-গুণে-পাণ্ডিত্য অতুপম এক মহাসন্ত দ্বিজ বাস কৰিছিল। তেওঁৰ দুজন পুত্ৰ। দ্বিজ দুই পুত্ৰৰ যত সংস্কাৰ কৰাই যজ্ঞ-যুত্ৰ দি পঢ়িবলৈ দিলে। প্ৰথমজন পণ্ডিত হৈ জয় সৰস্বতী নাম লৈ ঘৰলৈ আহি বিয়া-বাৰু কৰি সংসাৰী কামত লাগিল। কনিষ্ঠ বৈকুণ্ঠ শাস্ত্ৰত পাৰ্গত হৈ উঠি হৰি মিশ্ৰ নামে এজনৰ ঠাইত তত্ত্বসাৰ এখনি পাই পঢ়ি গোপালৰ অৰ্চামন্ত্ৰ গ্ৰহণ কৰিলে। বৰনগৰৰ নগৰীয়াসকলে তেওঁক সাদৰে মাতি নি তেওঁৰ মুখে ভাগৱত শুনি কবিৰত্ন নাম দিয়ে। বৈকুণ্ঠনাথ নৱনগৰৰ বৰপেটীয়াত থকাত আমগুৰিৰ ৰাজপুৰোহিত ৰুদ্ৰ মিশ্ৰই তেওঁক নি নিজ কল্যাণ দান কৰে। তাৰ পিছত তেওঁ সভাৰ্থে মেটুৱাকুছিত থাকিবলৈ লয়। এনেতে ভকতসকলে কোৱা-কুই কৰাত পোৰাভিটা বৰপেটা সত্ৰৰ মথুৰাদাস বুঢ়া আতাই কবিৰত্নক নিয়াই ভাগৱত ব্যাখ্যা কৰিবলৈ দি কিছু দিন ৰাখে। এইদৰে থাকোঁতে কবিৰত্ন গৈছিল দামোদৰদেৱৰ পাটবাউসীলৈ। দামোদৰদেৱে তেওঁৰ পঞ্চ-প্ৰসঙ্গত ভাঠীবেলিয়াৰ অৰ্ধপাঠৰ বাব দিলে, কবিৰত্নয়ো বুঢ়া আতাক কৈ মেটুৱাকুছি এৰি পাটবাউসী সত্ৰৰ নামঘৰৰ সমুখত বহা লৈ ৰ'লহি। এদিনাখন কবিৰত্নই শৰণ ভিক্ষা কৰাত দামোদৰদেৱে ক'লে, বিশিষ্ট গোপাল মন্ত্ৰ গ্ৰহণ কৰাৰ পিছত পৃথকে শৰণ লোৱা অনাৱশ্যক। কবিৰত্নই দামোদৰদেৱক শুক মানি কাতৰ কৰাত, দামোদৰদেৱে তেওঁক শৰণ কৰাই নাম দান কৰিলে।

ৰামৰায়ৰ 'সন্তযশামৃত'মতে (গুৰুলীলা) বৈকুণ্ঠনাথ (বৰনগৰৰ ওচৰৰ) ভেৰা গাঁৱৰপৰা পাটবাউসীলৈ আহি দামোদৰৰ আজ্ঞাৰে গৰুলিৰ প্ৰসঙ্গত ভাগৱত-পাঠ কৰি থাকে। এনেতে নগৰৰ মোড়লসকলে এজন ভাগৱতী বিচাৰেহি, কয়, 'অন্ন-বস্ত্ৰ দিয়া আমি পুৰিযো সৰ্বথা।' এই অতুৰোধক্ৰমে কবিৰত্নই সন্ত্ৰীয়া ৰাক্ষি প্ৰসঙ্গ এৰি বৰনগৰৰ ৰাইজৰ মাজত ভাগৱত ব্যাখ্যা কৰি থাকেগৈ। তেওঁৰ গুণমুখ্য মোড়লসকলে তেওঁক কবিৰত্ন উপাধি দান কৰিলে; ৰামৰায়ে স্পষ্ট লিখিছে যে বৰনগৰতে দামোদৰৰ আজ্ঞা শিৰোগত কৰি কবিৰত্নই 'ভাগৱত-কথা' ৰচনা কৰে।

ইফালে 'পাষণ্ডবাদীৰ বাদে মতিভ্ৰম' হৈ কামৰূপৰাজ পৰীক্ষিত নাৰায়ণে দামোদৰদেৱৰ ওচৰলৈ ঘোষণাৰ পঠালে, কাৰণ 'জৈহী এক-শৰণ লগাইলা লোকক, শৰত কালৰ পূজা লোকে এবিলেক, আন দেৱতাৰ নাম দুতনয় কাশে।' বজাৰ আজ্ঞা—'যদি দেৱী পূজে থাকোক সেই ধান।' দামোদৰে

প্ৰত্যাখ্যান কৰি ক'লে, 'হৰি বিনে আছয়ে মোৰ কোন দশভুজা?' গুৰুজনে বুদ্ধ হৰি আতাক সন্ত্ৰ ভাৰ দিলে, আন সকলো নানা দিহা দি ভট্টদেৱক ক'লে বৰনগৰ এৰি পাটবাউসীলৈ আহিবলৈ।

অৱশ্যে ৰামৰায়ে আগতে কৈ আহিছে যে বৰনগৰত থকাত ভট্টদেৱে ভাগৱতৰ গল্প-ভাঙনি আৰম্ভ কৰিছিল। দামোদৰদেৱে পাটবাউসী এৰি পৰীক্ষিতনাৰায়ণৰ ৰাজধানী গদাধৰ নৈৰ পাৰৰ বিজয়পুৰত প্ৰৱেশ কৰে। ইয়াত প্ৰায় এবছৰ থকাৰ পিছত পৰীক্ষিতনাৰায়ণে ৰাজ্য এৰিবলৈ আদেশ কৰাত তেওঁ সোণকোষ পাৰ হৈ কোচবেহাৰত সোমায়। এই সময়তে কবিৰত্নই ভাগৱত-ভাঙনিৰ প্ৰথম স্কন্ধ আনি দামোদৰদেৱক দেখুৱায়। কিন্তু তেওঁ মূল আৰু টীকা মিলাই বহুল ভাঙনি কৰাত পুথিৰ আকাৰ কিছু বৃহৎ হোৱা দেখি দামোদৰদেৱে 'সংক্ষেপ কৰিয়া সাৰমাজ লৈয়া কৰা কথা কবিৰত্ন' বুলি ক'লে। কবিৰত্নই গুৰুজনেৰ এই অহুজা শিৰোগত কৰি ল'লে, আৰুিয়েই শ্ৰীভাগৱত-কথাৰ বৰ্তমান ৰূপৰ নিৰ্মায়ক হ'ল।

নীলকণ্ঠ দাসৰ চৰিতৰপৰা পোৱা যায়, বেহাৰত বৈকুণ্ঠপুৰ সত্ৰ কৰি থকাত দামোদৰদেৱে তেওঁৰ প্ৰিয় কবিৰত্ন আৰু উত্তৰাধিকাৰকামী ভতিজাক শ্ৰীকৃষ্ণলৈ 'সন্দেশ' খুজি পঠিয়ায়। শ্ৰীকৃষ্ণই 'চিৰা-লাক উত্তম প্ৰকাৰে দিলা।' আৰু ভট্টদেৱে 'সাতস্কন্ধ ভাগৱত-কথা কৰি দিলা।' কবিৰত্নৰ এনে মধুৰ 'সন্দেশ' পাই সকলোৱে শ্ৰীকৃষ্ণৰ চিৰা-লাকক তুচ্ছ বুলি ঘোষণা কৰিলে। দামোদৰদেৱে পণ্ডিত শিষ্য বলদেৱক 'ভাগৱত-কথা'খনি সমালোচনাৰ চকুৰে বিচাৰ কৰিবলৈ দিলে। বলদেৱে দুটা বঢ়া অঙ্কৰ পাই গুৰুক জনালে, 'দুইগোটা চোৰ পাইলো কাটিয়ো ইহাক।' দামোদৰে ক'লে, 'কবিৰত্ন বিচক্ষণ বিজ্ঞ, কিবা অৰ্থত আখৰ দুটা নিয়োগ কৰিছে, কাটিব নালাগে, বন্দী কৰি থোৱা সিহঁতক।' বলদেৱে আখৰ দুটা 'বেঢ়ি থৈলা'। এইবাৰ দামোদৰদেৱে কবিৰত্নক ধৰ্ম সমপি পাটবাউসীত অধিকাৰী পাতি ডকতৰ হাতে তুলনীৰ মালা দি পঠিয়ালে, আৰু কৈ পঠিয়ালে, বাকী থকা পাঁচ স্কন্ধ ভাগৱতো যেন সম্পূৰ্ণ কৰে। ডকতসকলে পাটবাউসীত উপস্থিত হৈ শ্ৰীকৃষ্ণ প্ৰমুখ্যে ডকতসকলক একেলগ কৰি গুৰু-জাজ্ঞা শুনাই কবিৰত্নৰ শিৰত মালা দিলে। কবিৰত্নদেৱে বাকী থকা অংশ ভাগৱত পূৰ কৰি ভাঙি লগত চাৰিজন কামৰূপী বৈষ্ণৱ লৈ দামোদৰদেৱৰ সমুখত উপস্থিত হ'লগৈ। সকলোৱে সেই পাঁচ স্কন্ধ শুনি প্ৰশংসা কৰিলে। এনেতে বন্দী হৈ থকা আখৰ দুটাৰ কথা ওলাল। এদিনা আবেলি পৰলৈকে বলদেৱ-

কবিৰত্নদেৱৰ শাস্ত্ৰপথে তৰ্ক চলিল। শেহান্তৰত বন্দী আখৰ বেৰাবপৰা মুক্তি হ'ল। ভগৱান আদি কামৰূপী মেধিৰে বৈকুণ্ঠপুৰতে কবিৰত্নই গীতা-ভাগৱত ব্যাখ্যা কৰি ভক্তজনক অমৃত পিয়াই কিছু দিন থাকিল। তেতিয়াই দামোদৰদেৱে কবিৰত্নক পাটবাউসী ধানত থাপি সকলোৱে তেওঁক কৰ দিয়াৰ নিবন্ধ কৰিলে।

কবিৰত্ন পাটবাউসীলৈ ঘূৰি ধৰ্ম প্ৰৱৰ্তাই ব'লহি। এই সময়তে তেওঁ 'শ্ৰীভগৱদ্-গীতাকথা' লিখি অলপ অৰিহণাৰে ভকতৰ হাতত দামোদৰদেৱলৈ পঠাই দিয়ে। দামোদৰদেৱে হৰি মিশ্ৰ নামে এজনক পঠাই সোণ-ৰূপৰ অলঙ্কাৰ, সোণৰ নৱগুণ, হাৰমালা, কুণ্ডল, বাজু, আঙঠি, মুকুট আৰু পট্টাখৰ দি কবিৰত্নক ভট্টাচাৰ্য নাম দিলে। এই সময়ৰপৰাই তেওঁ সৰ্বসাধাৰণৰ মাজত ভট্টাচাৰ্যদেৱ বা ভট্টদেৱ বুলি খ্যাত হ'ল। ইয়াৰ অলপ দিনৰ ভিতৰতে বৈকুণ্ঠপুৰতে দামোদৰদেৱ বৈকুণ্ঠী হয়। ভট্টদেৱে লক্ষ্মীনাৰায়ণৰ পুত্ৰ বীৰনাৰায়ণ ৰজাৰ কথামতে কোচবেহাৰত আনোসকল ভক্তেৰে সন্মিলিত হৈ গুৰুৰ সাক্ষ্য-সৰিক কাজ কৰেগৈ (নীলকণ্ঠ)। ৰামৰায়ৰ মতে বৰনগৰৰ তাঁতীসকলে বৈকুণ্ঠনাথক কবিৰত্ন উপাধি দিছিল, আৰু ভাগৱত-ভট্টাচাৰ্য নাম দিছিল খুদিয়াৰ কবিৰত্ন বা গোপাল মিশ্ৰই। বৈকুণ্ঠনাথক স্বদেশী বিদেশী কোনো পণ্ডিতে তৰ্কত ঘটুৱাব নোৱাৰিছিল।

এইদৰে ভট্টদেৱে 'সমস্তৰে বন্দ্য স্থান, শঙ্কৰ-মাধৱ-ৰাম-দামোদৰ, তাৰাৰ তেজে নিৰ্মাণ' কৰা নৈমিষাৰণ্য-সদৃশ পাটবাউসীত নামধৰ্ম প্ৰকাশ কৰি থকাত দামোদৰ পাটোৱাৰীয়ে ভকতক উপদ্ৰৱ কৰিবৰ যত্ন কৰাত তেওঁ ব্যাসকুছিত বুঢ়ী লুইতৰ পাৰত সন্নাহ পাতি ৰয়গৈ, আৰু তাতে তেওঁ ভ্ৰাতৃৰ পুত্ৰৰ পুত্ৰ নাতি বিশাৰদক (ভানুদেৱ বিজ্ঞাবিশাৰদ) পাটবাউসী-বাসকুছিত মেধি পাতি শঙ্কৰ-মাধৱ-দামোদৰ-বিকুণ্ঠৰী আদি কেৱল ভক্তৰ শাৰীত স্থান ল'লেগৈ।

ভট্টদেৱৰ জন্ম আৰু মৃত্যুৰ তাৰিখ, দুইটাই অজ্ঞাত। তেওঁৰ 'ভক্তিবিৱেক' গ্ৰন্থৰ ৰচনাৰ তাৰিখ ১৫৪৬ শকৰ মাঘ (শাকেছয়িৱেদেয়ুভিন্দ্রম্বে মাঘদিনে)। গতিকে ইয়াৰ কিছুদিন পিছলৈকে তেওঁ জীৱিত আছিল। তেওঁৰ জীৱনকাল চাৰি কুৰি বছৰ আছিল বুলি এটা প্ৰৱাদ আছে। পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ সোম্বাৰীয়ে ১৪৮০-১৫৬০ শককে 'ভট্টদেৱৰ কাল বুলি আনুমানিকভাৱে ৰাখি গৈছে। সঠিক প্ৰমাণৰ অভাৱত এই তাৰিখকে সম্প্ৰতিকলৈ গ্ৰহণ কৰিব পাৰি।

বচনাৱলী

কবিৰত্নৰ বচনাৱলীৰ ভিতৰত ‘ভাগৱত-কথা’ৰ প্ৰথম ন স্বল্প পাটবাউসী সন্ৰূপৰা প্ৰকাশিত হৈছে, ‘গীতাকথা’ বা ‘কথাগীতা’ পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে সম্পাদন কৰি উলিয়াইছিল (১৮৪০ শক, দ্বিতীয় সংস্কৰণ ১৮৩৬ শক), ‘শ্ৰীমন্ত্ৰিবিৱেক’খনি অধ্যাপক লক্ষ্মীনাৰায়ণ চট্টোপাধ্যায়ৰ সম্পাদিত হৈ ১৯৫১ চনত ওলাইছে। গৌৰিন্দ মিশ্ৰকৃত ‘ভক্তিবিৱেক’ৰ পদ-ভাঙনিও প্ৰকাশিত হৈছে। ‘ভক্তিসাৰ’ নামে এখনি সংস্কৃত পুথি লিখি কবিৰত্নই ভণিতাত কৃষ্ণ-ভাৰতী নাম দি চলাইছিল বুলি পণ্ডিত গোস্বামীয়ে শুনিছিল, কিন্তু পুথিখন তেওঁ ক’তো দেখা পোৱা নাছিল। আনফালে, মন কৰিব লগীয়া, কবিৰত্নই নিজে ‘শ্ৰীমন্ত্ৰিবিৱেক’ত শ্ৰীকৃষ্ণস্বামী বোলা এজনৰ ‘ভক্তিসাৰ’ৰ উল্লেখ কৰিছে— ‘তল্লোকস্ত সত্যং শ্ৰীকৃষ্ণস্বামিনা ভক্তিসাৰে নিৰ্ণীতমেৱাত্ম নোক্তং দিস্তাৰভয়াৎ।’ গতিকে গোস্বামীদেৱে শুনা কথাটো সত্য নহ’বও পাৰে। ৰায়ৰায়ৰ ‘সন্তয়শাস্বত’ত ভট্টদেৱে ‘বত্সাৱলী কথাকপে বিবচন’ কৰাৰ কথা আছে। কবিৰত্নৰ ‘বত্সাৱলী-কথা’ আৰু পদ ‘বিষ্ণু-সহস্ৰ নাম’ ছপা হৈ ওলাইছে। নীলকণ্ঠ দাসৰ চৰিতৰ আউনীআটি সন্ৰূপ পুথিৰ অন্তত ‘দ্বিজভট্টদেৱ’ৰ ভণিতাবে এটি গুৰু-ভটিমা পোৱা গৈছে, এইটি মাধৱদেৱৰ গুৰু-ভটিমাৰ পৰ্যায়ৰ গীত। ঝাউবাৰী সত্ৰাধিকাৰৰ সংগৃহীত পুথিৰূপৰা প্ৰকাশিত (১৩৫১ সন) কবিৰত্ন বা ভট্টদেৱৰ ভণিতাবে ‘নন্দোৎসৱ’ নামে ঘোষা আৰু গীতৰ কিতাপৰ মাধৱদেৱ আৰু ভৱানীপুৰীয়া গোপালদেৱৰ ঘোষা আৰু গীতৰ প্ৰতিধ্বনি স্পষ্ট, এইখিনি তেওঁৰ ৰচনা প্ৰকৃততে হয়নে নহয়, বিচাৰ্য। ‘প্ৰসঙ্গ-মালা’ বা ‘প্ৰসঙ্গ-প্ৰণালী’ৰ সম্পৰ্কেও সহজ সিদ্ধান্ত নহয়। হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে ‘প্ৰসঙ্গ-মালা’ আৰু ‘গুৰু-বংশাৱলী’ নামে দুখন পদ-পুথিৰ কথা উল্লেখ কৰিছে, ইয়াৰ বাহিৰেও সংস্কৃতত ‘ভাগৱতাদিকৰণ’ আৰু ‘শৰণমালািকা’ বা ‘শৰণ-সংগ্ৰহ’, এইকেইখনৰ নামো শুনা যায়। শ্ৰীধৰস্বামীৰ ভাৱাৰ্থ-দীপিকাৰ টিঙ্গনী ‘ভাগৱতাদিকৰণ’ পোৱা গৈছে যদিও তাত গ্ৰন্থকাৰৰ নাম নাই। গতিকে সাধাৰণভাৱে ভট্টদেৱৰ ভণিতা থকা আৰু ভট্টদেৱৰ ৰচিত বুলি শুনা অথচ দুস্বাভাৱ গ্ৰন্থবোৰৰ বিচাৰ আধুনিক পদ্ধতিত হোৱাটো সৰ্ব-প্ৰকাৰে কামনীয়। যি ৰচনাই ভট্টদেৱৰ পৱিত্ৰ নামক গৌৰৱান্বিত নকৰি তেওঁক নিম্ন খাপৰ অলুকাৰণকাৰীৰ শাৰীলৈ নমায়, তেনে ৰচনা তেওঁৰ নামত অঁবা নিতান্ত অস্বৰ্গীয়।

‘ভাগৱত-কথা’ত বৈকুণ্ঠনাথে সততে নিজৰ কবিৰত্ন নামটিকে ব্যৱহাৰ কৰিছে

আৰু শ্ৰীদামোদৰৰ আজ্ঞাত পুথিখন কৰিছিল বুলি অনেক ঠাইত উল্লেখ কৰিছে। 'গীতা-কথা'তো কবিবন্ধু নামেই আদিৰপৰা অন্তলৈ আছে, কবিবন্ধুই যদিও অন্তত এবাৰলৈহে নিজ গুৰু দামোদৰৰ নাম উল্লেখ কৰিছে, গোপকণী শ্ৰীকৃষ্ণৰ আদেশতে 'গীতা-কথা' লিখিছে বুলিহে কৈছে। ইয়াৰপৰা অৱশ্যে ক'ব নোৱাৰি যে দামোদৰদেৱক লগ পোৱাৰ আগতে তেওঁ 'গীতা-কথা' লিখি প্ৰায় শেষ কৰিছিল। শ্ৰীদামোদৰৰ জীৱনৰ শেষৰ ফালেহে কবিবন্ধুই ইথনি ৰচনা কৰে বুলি চৰিতত স্পষ্টকৈয়ে উল্লেখ কৰা আছে। ১৫২০ শকত দামোদৰদেৱৰ বৈকুণ্ঠপ্ৰয়াণ; তাৰ আগতে 'গীতা-কথা' লিখিত হয়, আৰু তাৰ অলপ আগতে 'ভাগৱত-কথা' ৰচিত হৈছিল। পৰীক্ষিতনাৰায়ণ ৰজাৰ আদেশত শ্ৰীদামোদৰে কামৰূপ ত্যাগ কৰাৰ সময়ত কবিবন্ধুৰ এটা স্বৰূপ সমাপ্ত হৈছিল। ১৫১৫ শকত পৰীক্ষিত নাৰায়ণ ৰজা হয়। গতিকে; ইয়াৰ দুই-এবছৰৰ ভিতৰতে কবিবন্ধুই ভাগৱত-পুৰাণৰ অনুবাদ আৰম্ভ কৰি আকৌ দুই এবছৰতে সম্পূৰ্ণ কৰা যেন লাগে। ১৫১৬-১৮ শকত 'ভাগৱত-কথা' আৰু ১৫১৯-২০ শকত 'গীতা-কথা' লিখা থূলমূলভাৱে ধৰিব পাৰি।

'শ্ৰীমন্তকিৰিৱেক' ১৫৪৩ শকত কৃত; তাতো কবিবন্ধুই শ্ৰীদামোদৰৰ নাম দিছে, কিন্তু তেওঁৰপৰা সিধনি লিখিবলৈ আদেশ পোৱাৰ কথা নাই। ইয়াত প্ৰণেতাৰ নাম আছে কবিবন্ধু, কিন্তু শেষত ভাগৱত-ভট্টাচাৰ্য উপাধিটোও ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে। এই উপাধি বোধ হয় তেওঁ ১৫৪৩ শকৰ আগেয়ে গোপাল মিশ্ৰৰপৰা পায়। 'ভাগৱত-কথা' আৰু 'গীতা-কথা' লিখাৰ সময়ত সম্ভৱতঃ তেওঁৰ সেই উপাধিটি নাছিল।

কবিবন্ধুই 'গীতা-কথা'ৰ শেষত দামোদৰদেৱৰ নাম এবলি লৈছে। 'ভাগৱত-কথা'ত তেওঁ পোনতেই 'শ্ৰীদামোদৰৰ আজ্ঞা'ৰ কথা উল্লেখ কৰিছে আৰু নিজকে 'শ্ৰীদামোদৰপাদপদ্মধ্বজত কবিবন্ধু' বুলি পৰিচয় দিছে; অনেক ঠাইত ইয়াৰ পুনৰাবৃত্তিও কৰিছে। শ্ৰীদামোদৰে আজ্ঞা দিবৰ সময়ত কৈছিল, 'পূৰ্বত মহাপুৰুষে (এই শব্দটোৱে অত্ৰাস্তভাৱে শঙ্কৰদেৱকেই বুজোৱা-কথাটো মন কৰিব লগীয়া) দহ স্বৰূপ ভাগৱতৰপৰা কীৰ্তন, জটীয়া আদি ৰূপত হুহুলা ছবি, দুলাঙি আদিত কবিতা কৰিছে, এতিয়া তুমি সেই ৰচনাতকৈও বেছি ধৰণে সকলোৱে বুজাকৈ এখন কথাবন্ধ কৰা।' এই আদেশত শঙ্কৰদেৱৰ ৰচনাৰ আদৰ্শ দাঙি ধৰাটো ধৰ্মমত আৰু ৰচনা-শৈলীৰ দৃষ্টিৰপৰা তাৎপৰ্যপূৰ্ণ।

কবিত্বৰ কথা-শৈলী

‘ভাগৱত-কথা’, ‘গীতা-কথা’, ‘বত্নাকৰ-কথা’ আদি নামকৰণত ‘কথা’ আখ্যা মন কবিত্ব লগীয়া। সংস্কৃতত কথা নামে এশ্লোকী সাহিত্য আছে; তাত বসন্তক বিষয়-বস্তু গম্ভীৰ বচনা কৰা হয়, আৰু ঠায়ে ঠায়ে ছন্দৰো প্ৰয়োগ ঘটে। আৰম্ভণিতে পণ্ডিত নমস্কাৰ কৰি ধূলি বৃত্তান্ত কীৰ্ত্তন কৰি হোৱা হয়। কথাৰ প্ৰখ্যাত উদাহৰণ ‘কাদম্বৰীকথা’। কথাৰ এই সংজ্ঞাৰ লগত ভট্টদেৱ আদিৰ নামকৰণৰ কোনো সম্পৰ্ক নাই। বৰং তেওঁলোকৰ ‘কথা’ শব্দৰ অৰ্থ স্পষ্ট হয় গোপালচৰণৰ ‘কথাবন্ধ’ শব্দৰ ব্যৱহাৰৰপৰা (সেহি বত্নাকৰৰ প্ৰবৃত্ত কবিত্ব কথাবন্ধ নিবন্ধিবো), বামবায়ৰ চৰিত্ততো ‘কথাবন্ধ’ শব্দটোৰ প্ৰয়োগ মন কবিত্ব লগীয়া (কথাবন্ধে একখণ্ড ভাগৱত কৰা)। ‘কথা’ শব্দই সহজভাৱে ‘কথাবন্ধ’ বা গম্ভীৰ বচনা বুজাইছে। ইয়াৰ সমান্তৰালভাৱে ‘পদ’ আৰু ‘পদবন্ধ’ শব্দৰ প্ৰয়োগো বিৰল নহয়। কিন্তু এটা বিষয়ত ‘ভাগৱত-কথা’ৰ লগত সংস্কৃতৰ ‘কথা’ৰ সাদৃশ্য আছে—ঠায়ে ঠায়ে তাৰ কবিত্বময় বিষয় আৰু ছন্দস্পন্দযুক্ত ভাষা।

কথাবন্ধ-ৰূপেই ‘ভাগৱত-কথা’, ‘গীতা-কথা’ৰ অসমীয়া সাহিত্যত আটাইতকৈ বেছি হুলা। ডক্টৰ বাণীকান্ত কাকতিয়ে লিখিছে, ‘ইমান দিনৰ আগতে কথা-শৈলীৰ এক নমুনা দাঙি ধৰা হিছাপে আদৰ্শীয় হ’লেও এই কথাভূবদিত ভাষাতাত্ত্বিক দৃষ্টিকোণৰপৰা চালে বিশেষত্ব প্ৰায় নোহোৱাৰ দৰে। শব্দচৰণ সংস্কৃতীয়া শব্দৰে ভাষাক্ৰান্ত, আৰু ভাষাটোও মাজে মাজে কথা ৰূপক বাট এৰি দিয়া পঞ্চলেক্ষকসকলৰ ভাষাতকৈ বহুতগুণে কম থকল। বৈয়াকৰণ ৰূপবিলাকেও আধুনিকতাৰ কালে সবলীকৰণ নেদেখুৱায়। গতিকে এই গম্ভীৰ তৎকালীন কথিত ভাষাৰ কোনো ধাৰণা নিদিয়।’ ভাষাৰ কালৰপৰা এইখিনি কথা প্ৰণিধানযোগ্য। ডক্টৰ বৈষ্ণৱধৰ বৰুৱাই ‘গীতা-কথা’ৰ বচনা-শৈলীৰ ফালে দৃষ্টি কৰি কৈছিল যে, ‘পুথিখন গম্ভীৰ লেখা নহয়, বৰং ছন্দ-স্পন্দ-যুক্ত বচনাৰে, তাত গম্ভীৰ বাক্য-প্ৰণালী নাই; প্ৰথম অসমীয়া গম্ভীৰ আমি পাওঁ বুজাবোৰত, বুজাব গম্ভীৰ সৰল, প্ৰত্যক্ষ আৰু প্ৰাঞ্জল।’ বুজাব লগতে ডক্টৰ বৰুৱাই আগ বঢ়োৱা এই সন্ধান অৱশ্যে কথা-চৰিত্তবোৰেও পাব পাৰে। কিন্তু ভট্টদেৱৰ ভাষা আৰু কথা-শৈলী বিচাৰ কথাৰ আগতে কেইটামান কথালৈ চকু দিব লগীয়া।

গুৰু-চৰিত আৰু বুজাব গম্ভীৰ ভাষাৰ লগত অমিল ‘ভাগৱত-কথা’ আদি ধৰ্মপুথিৰ গম্ভীৰ ভাষাৰ মিল ড়ানীতন ধৰ্মপুথিৰ পদবন্ধৰ লগত; তাৰ আগতে অসমীয়া গম্ভীৰ আছিল শব্দবন্ধৰ, মাধ্যমৰ আদিৰ নাটক-বন্ধকথা আৰু

পাত্ৰৰ বচনসমূহ। কিন্তু নাটৰ অন্তৰ্গত স্নীত আৰু বৰসীতবোৰৰ দৰে এই গল্পৰ ভাষা কাব্যস্থলভ আৰু এক কৃত্ৰিম সাহিত্যিক ভাষাকণ। কিন্তু যেতিয়া দামোদৰ শুকুৱে কবিৰত্নৰ ওপৰত ভাগৱতৰ কথাবন্ধ কৰাৰ দায়িত্ব আৰোপ কৰিলে, তেওঁৰ পক্ষে এটা কৃত্ৰিম ভাষাত বিৰাট ভাগৱতখন ভাঙি উলিওৱা কঠিন কথা হ'ল। আনফালে, ব্ৰজী বা কথা-চৰিতৰ দৰে কথিত ভাষাত ভাগৱত লিখাও উদাস্তক অৰ্বাচীনলৈ নমাই পুণ্যবন্তদুষ্টক অধৰ্ম কৰা বুলিও কোনো লোকে ল'ব পাৰে। তৃতীয়তে, অসমীয়াত আন কোনো কথা-সাহিত্যৰো আদৰ্শ তেতিয়া সম্ভৱতঃ নাই, কবিৰত্নৰ পূৰ্বৰ লেখকসকলে ছন্দতেই তেওঁলোকৰ ভাৰত-ৰামায়ণ, পুৰাণ-ভাগৱত ৰচনা কৰিছে। কিন্তু এই তৃতীয় আপত্তিতে কবিৰত্নই তেওঁৰ সমস্তাৰ নিষ্পত্তি দেখা পালে। মাধৱ কন্দলি, হেম সৰস্বতী, শঙ্কৰদেৱ, মাধৱদেৱ অনন্ত কন্দলি আদিৰ লেখাৰ যোগেদি এক সাহিত্যিক ভাষা-পৰম্পৰা গঢ় লৈ উঠিছিল, কবিৰত্নই ব্ৰজবুলিৰ দৰে আচ্ছৰালৈ নগৈ বা অৰ্বাচীনলৈও নানামি এই ভাষাপৰম্পৰাকে তেওঁৰ মাধ্যম-ৰূপে গ্ৰহণ কৰিলে।

ভাষাৰ আভিধানিক আৰু বৈয়াকৰণ ৰূপত ডক্টৰ কাকতিয়ে আঙুলিয়াই দিয়া দৰে, কবিৰত্নৰ কথা-ৰচনাৰ অভিনৱত্ব নাই। কাকতিয়েই অৱশ্যে দেখুৱাইছে যে কবিৰত্নৰ ৰচনাত প্ৰথম পুৰুষৰ ভৱিষ্যত কালত 'বো' প্ৰত্যয়ৰ লগে লগে আধুনিক 'ম' প্ৰত্যয়ৰো প্ৰয়োগ হৈছে; আৰু 'জহো', 'লোহো', 'বোহো', 'আহা', 'লাহা', 'বাহা', 'মিহি', 'বিহি' আদি সম্ভাৰণিত ধাতু-প্ৰত্যয়ৰ ৰূপবোৰ গল্পত অনাৱশ্যক দেখি সন্মুচিত কৰা হৈছে। এই দুটা বিষয়ৰ বাহিৰে আনবোৰ বিষয়ত ভট্টদেৱৰ ভাষা শঙ্কৰ-মাধৱৰ ভাষাৰপৰা পৃথক নহয়।

ভট্টদেৱৰ ভাষা 'সংস্কৃতীয়া শব্দেৰে ভাৰাক্ৰান্ত' হোৱাৰ প্ৰধান কাৰণ তেওঁ আছিল স্নীতা-ভাগৱত আদি সংস্কৃত শাস্ত্ৰৰ অগাধ পণ্ডিত। বিশেষতে, সিবোৰ শাস্ত্ৰৰ সঙ্কত লিখা টীকা-ভাঙৰ যুক্তিবহুল বাক্য-প্ৰাণালীৰ মোহৰ প্ৰভাৱ তেওঁৰ ওপৰত আছিল, আৰু তাৰ কথা-ৰীতিৰ লগত সংস্কৃত বিশেষ অৰ্থব্যঞ্জনাযুক্ত শব্দৰপৰা তেওঁৰ মন আঁতৰাই অনা টান হৈ পৰিছিল। সংস্কৃত বুলি আৰু টীকাৰ অল্পবাদত সংস্কৃত শব্দৰ খুন্দাও সহজে পৰে। শ্ৰীধৰৰামী আদিৰ টীকাৰ সহন সহায় লোৱাত তেওঁ পাৰিভাষিকৰ কটুতা আৰু সংস্কৃতৰ বাক্য-গাঁথনিৰ স্বেৰ-পাকৰো হাত সাৰিব নোৱাৰিলে। হিৰু ভাষাৰপৰা ইংৰাজীলৈ বাইবেল ভাঙি উলিয়াওঁতে বুলি হিৰু কবিৰত্নৰ পৰণত

ইংৰাজী বাইবেলৰ ভাষাও হ'ল কাব্যমূল্যৰ। যুক্তিতকৈ আবেগৰ হেঁচা অধিক হোৱা কাৰণে কাৰ্লাইলৰ *French Revolution*-ও হ'ল কাব্যোপম গদ্য। ভক্তিৰ দৰে আৱেগময় ধৰ্মৰ মূলশাস্ত্ৰ ভাগৱত-পুৰাণ কবিতা-সমাগম-বহুল। তেনে এখন শাস্ত্ৰ গদ্য কৰি লিখিলেও তাৰ কবিতাৰ প্ৰৱাহ ব্যাহত হ'ব নোৱাৰে স্বাভাৱিকতে। যুক্তি-গ্ৰথিত সংস্কৃত টীকা আৰু কটু পাৰিভাষিকৰ প্ৰভাৱ, আৰু আৱেগ-গ্ৰথিত ছন্দোপনয়ন, দুইটাৰে সংমিশ্ৰণ সকলো ঠাইতে সম্ভৱ নহ'লেও সিহঁতৰ সহায়স্থান অসম্ভৱ নহয়। বিষয়-বস্তু আৰু প্ৰকাশ-শৈলীৰ সমন্বয়ৰ চেষ্টা কবিৰ দ্বাৰা এটি বিশেষত্ব।

‘সিও নমুটে’, ‘বোলা যদি’, ‘আত শুনা’, ‘এতেকে’,—এনে খণ্ড-বাক্যবোৰে বিবোধ-নিৰাৰণ, সংশয়াত্মক প্ৰশ্নৰ উপস্থাপন, সংশয়-নিবৃত্তি আৰু উপসংহাৰ আদি চিন্তাৰ বাদাস্থক গতি নিদেশ কৰিছে। গতিকে ইয়াত ব্যাখ্যামূলক (expository) কথা-শিল্পীৰ গুণো হৈছে নৈৰ্ব্যক্তিকভাৱে বাদাস্থক আৰু প্ৰত্যাহকাৰী (argumentative, persuasive)। মূলৰ বা শ্লীষৰ স্বামীৰ অনেক কথা ভট্টদেৱে সন্নিবেশ কৰিব পৰা নাই, কাৰণ ‘বিস্তৰ পাত’ নলগাকৈ তেওঁ ‘ভাগৱত-কথা’ লিখি উলিয়াব লাগিব। কোনো কোনো ঠাইত এই সংক্ষেপকৰণে উপপাত্ত বিষয়টো বুজাও পাঠকৰ কাৰণে কঠিন কৰি তুলিছে, ঠায়ে ঠায়ে মূল কথাবোৰৰ আভাস (gist) দাখ দি গৈছে। এনেবোৰ ঠাইতে শৈলীৰ নীৰস কঠোৰতাই দেখা দিছে, যদিও সি তেওঁৰ সযুগ্ম ঈৰ্ষিত নহয়। আনকালে এনে ধৰণৰ অনেক বাক্য ওলাব, য'ত অন্ততঃ একাংশ ছন্দৰ পূৰ্ব অক্ষৰসি ভাগ কৰিব পৰা যায়। ইয়াৰ উপৰি ঠায়ে ঠায়ে সমপংক্তিক বা সমছন্দ নহ'লেও নিয়ত বাক্যাংশ (harmonic period) থকা বাক্যও আছে। এনে নিয়ত বাক্যাংশই বাক্য এটাত হেল্লোলনি দি মজুল (sonorous) কৰি তোলে। কোনো বাক্য গদ্যৰ সাধাৰণ ৰূপত (পদ্যৰ বিশ্লেষণ ভাত সম্ভৱ হ'লেও) আবদ্ধ কৰি বীতিসম্মত ছন্দ আৰু অল্ফাৰ্ছপ্ৰাসেৰে শেষ কৰা হৈছে।

শব্দৰেৰে আদি কবিতাকালৰ কবিতাৰ পংক্তিৰ দ্বাৰা ভট্টদেৱী গদ্য অল্পপ্ৰাপ্ত হৈছিল; চৰিত্তৰ গম্ভীৰতা তাৰ সহজ প্ৰতিধ্বনি উঠিছে ঠায়ে ঠায়ে।

ভাগৱতৰ বেছি অংশই বিৱৰণাত্মক। বিৱৰণমূলক গদ্যবীতি কৃতকাৰ্য হয় যদি সি সৰল হয় আৰু বিষয়প্ৰাধান্ৱিত (objective) হয়; তদুপৰি সি বেগময় আৰু চিত্ৰকাৰী হোৱা বাঞ্ছনীয়। ‘ভাগৱত-কথা’ৰ অনেক বিৱৰণতেই অজস্ৰ বৰ্ণনাকৰ্ম-অস্মিকতা এইখোৰ জল ঠায়ে ঠায়ে দেখা পোৱা যায়।

‘ভাগৱত-কথা’ৰ ভাষা আৰু কথা-শৈলীতকৈ ‘গীতা-কথা’ৰ ভাষা আৰু কথা-শৈলী বেছি পুৰঠ, গভীৰ আৰু ওজস্বী। ইয়াতো একেই ব্যাখ্যামূলক কথা-বীতি অৱলম্বন কৰা হৈছে। ‘ভাগৱত-কথা’ত মূলৰ কথাধিনিৰ সাৰাৰ্থৰ আভাস দিয়ে কবিত্ব কান্ত হ’ব লগীয়া হৈছিল; পঞ্চম স্কন্ধৰ ভাঙনিৰ শেষত সেই কাৰণে ডেউতাক ‘পঞ্চমস্কন্ধগূঢ়াৰ্থ-কথায়থার্থকপিণী’ বুলিছে। গীতাৰ অনুবাদ কৰোঁতে কিন্তু তেওঁৰ হাত বন্ধনৰপৰা মুকলি, গতিকে ‘গীতা-কথা’তে তেওঁৰ আচল ষ্টাইল প্ৰকাশ পাইছে।

হৰিদেৱ

হৰিদেৱে দিবা পৰিচয়মতে এওঁ হাজোৰ মানুহ আৰু দামোদৰদেৱৰ জীৱিত কালতে বৰপেটাত থাকি ভাগৱতৰ পঞ্চম স্কন্ধৰ পদ ৰচনা কৰে। এওঁৰ পদত শঙ্কৰদেৱৰো সজ্ঞক উল্লেখ পোৱা যায়। ভাঙনিৰ বিশেষ বিশেষত্ব নাই।

নাৰায়ণ দাস ঠাকুৰ আতা

১৪১৭ শকত এওঁৰ জন্ম হয়, পিতৃদত্ত নাম আছিল ভৱানন্দ। এওঁ গুৱাহাটীৰ উত্তৰ পাৰৰ নিজৰ ঠাইৰপৰা মানাহ আৰু চাউলখোৱা নৈৰ সন্মতৰ নামানগৰ বা হালধীয়া গাঁৱত ঘৰ কৰে আৰু সময়ত এজন চহকী সদাগৰ হয়। শঙ্কৰদেৱে আহোম ৰাজ্যৰপৰা আহি চুণপোৰা ভেটিত ঘৰ কৰা সময়তে এওঁ শঙ্কৰদেৱৰ শিষ্য হয়, লগে লগে মাধৱদেৱৰ সখি হৈ পৰে। শঙ্কৰদেৱে এওঁক নাৰায়ণ দাস নাম দিয়ে। গুৰু হৈ নাৰায়ণ দাসে নৰনাৰায়ণৰ বিষয়াৰ হাতত কষ্টভোগ কৰিছিল। গুৰুজনৰ মৃত্যুৰ পিছত এওঁ মাধৱদেৱক সংগঠন-কাৰ্যত সৰ্বপ্ৰকাৰে সহায় কৰে। এওঁৰ সাংসাৰিক জ্ঞান, দূৰদৰ্শিতা আৰু ভক্তি-প্ৰৱণতাৰ পৰিচয় হ’ল এওঁৰ নামতে মুখে মুখে প্ৰচলিত ভকতীয়া ফকৰা কিছুমান। ‘জয় জয় অনাদি শঙ্কৰ মই তুৱা দাসবো দাস’ আদি দুই-এটি গীত এওঁৰ নামে চলি আছে।

গোপালদেৱ ভৱানীপুৰীয়া আতা

পূৰ্বনি গড়গাঁও নগৰৰ কাষৰ খোখোৰা গাঁৱৰ দাঁতিৰ নাচনিঘাটৰ কামেশ্বৰ বা কামদেৱ ভূঞা আৰু বজ্জাকীৰ পুত্ৰ গোপালৰ জন্ম হয় ১৪৬০ শকত। দহ বছৰমান বয়সত এওঁ মাক-বাপেকৰে অসম ৰাজ্যৰপৰা পলাই আহি কামৰূপৰ ভৱানীপুৰত বসতি কৰেহি। এওঁ শঙ্কৰদেৱক দেখা পাইছিল যদিও গুৰুজনৰ মৃত্যুৰ পিছতহে এওঁ মাধৱদেৱৰপৰা ধৰ্ম গ্ৰহণ কৰে। এওঁৰ ৰচিত নাট শ্ৰীকৃষ্ণ ‘জন্ম-ৰাজ্য’ৰ অভিনয় চাবলৈ মাধৱদেৱো আহিছিল বুলি চৰিতত কথিত আছে।

‘অন্ন-বাজা’ৰ লগৰ আন এখন নাটক হ’ল ‘নন্দোৎসৱ’। ইয়াৰ উপৰি গোপাল-দেৱে ‘উদ্ধৱ-গোপীৰ প্ৰেম-সঙ্কেত বচন’ লৈ কবিতাময় ‘উদ্ধৱবান’ নাট ৰচনা কৰে। চৰিত্ত আছে, গোপাল আতাই কালজাৰত তেওঁৰ দ্বিতীয় সত্তা প্ৰতিষ্ঠা কৰাৰ পাছত প্ৰসক্ত ব্যৱহাৰৰ বাবে মাধৱদেৱৰ নামঘোষাৰণা আঁটে কুৰি ঘোষা বাছি লয়, এই কেইটিকে ‘বাছনি ঘোষা’ বোলে। তাৰ লগত জোৰণি দিবলৈ আতাই কেইটিমান ঘোষা ৰচনা কৰে। সেইখিনিকে বোলা হয় ‘বঢ়া ঘোষা’। এই ঘোষাখিনি প্ৰকৃততে অতি স্নমধুৰ। ‘উদ্ধৱবান’ৰ আৰু আন দুখনি নাটৰ গীতৰ বাহিৰেও আতাই বহুতোখিনি গীত ৰচনা কৰিছিল, তাৰে দুই-এটি অতি স্নমধুৰ। তেওঁৰ নাট, ঘোষা আৰু গীত ৰচনা আমাৰ সাহিত্যত বিশেষ তাৎপৰ্যপূৰ্ণ, কাৰণ তেওঁৰ আদৰ্শকে আগত ৰাখি শঙ্কৰ-মাধৱৰ পদাৰু অহুসৰণ কৰি গোপাল আতাৰ প্ৰৱৰ্ত্তিত কাল-সংহতিৰ গোপীহঁসকলে নাট, ঘোষা আৰু গীত ৰচনা কৰা অৱশ্য-কৰ্তব্য বুলি ধৰিছিল। অৱশ্যে ব্ৰজবুলিত লিখা অসীয়া নাটৰ বেলি লহিয়াবলৈ ধৰে গোপাল আতাৰণৰাই আৰম্ভ কৰি। ইয়াৰ তিনিটা কাৰণ স্পষ্ট হৈ পৰে—প্ৰথম সংস্কৃতৰ জ্ঞান আৰু সংস্কৃত ৰচনা-শক্তিৰ অভাৱ, দ্বিতীয় ব্ৰজবুলি ঠাচৰ উৎকৰ্ষৰ অভাৱ, আৰু তৃতীয়তে, শঙ্কৰ-মাধৱৰ পৰ্যায়ৰ পাণ্ডিত্য আৰু কবিত্বৰ অভাৱ। গোপাল আতাৰ নাটত শঙ্কৰদেৱৰ উদ্ধৃতি আৰু প্ৰতিশব্দনি মন কৰিব লগীয়া বিষয়।

বৰপেটা সত্ত্ৰত গোপাল আতাৰ ‘স্ৰমস্কন্ধ-চৰণ’ নামৰ এখনি নাট আছে বুলি জনা যায়।

গোপালদেৱ বা গোপাল মিশ্ৰ

এইজন কবিye মাধৱদেৱৰ ‘নামঘোষা’ৰ আৰ্হিত ‘ঘোষা-বত্ৰ’ নামে এখনি পুথি ৰচনা কৰে। যদিও এওঁৰ কবিতাত মাধৱদেৱৰ অহুকৰণ আৰু প্ৰতিশব্দনি স্পষ্ট, তেওঁৰ পুথিখনি সোৱাদ লগা। এওঁ ‘শ্ৰীমন্ত শঙ্কৰ স্তোত্ৰায়’, শ্ৰীমন্ত মাধৱক স্মৰণ কৰি, ‘দামোদৰ-মত অহুসৰি মুখে গোৱিন্দৰ নাম ধৰি’ পুথিখনি ৰচনা কৰিছে। ইয়াৰণা অহুমান কৰিব পাৰি যে এওঁ উজনিৰ বংশীগোপালদেৱেই হ’ব লাগে। দেৱেন্দ্ৰনাথ বেজবৰুৱাই ‘শম্ভুচূড়-বধ’ আদি গোপালদেৱৰ চাৰিখন গ্ৰন্থৰ নাম উল্লেখ কৰিছে।

ৰামচৰণ ঠাকুৰ

হোফোৰাকুছিৰ সৰস্বতী জুজা কাষৰ বংশৰ গজাপাণি বা ৰামদাস ভকত আৰু মাধৱদেৱৰ ভনী উৰ্দ্ধীৰ পুত্ৰ ৰামচৰণ ঠাকুৰৰ জন্ম হয় পাটবাউসীত। মাধৱদেৱৰ শেষ বয়সত ৰামচৰণ ঠাকুৰে মোমায়েকৰ লগত স্কলবীদিয়াত থাকি

পঢ়া-শুনা কৰে। বহুদেৱনাৰাণ বজাৰপৰা আহকাল পাই মাধৱদেৱ কোচ-বেহাৰত থকা সময়ত বামচৰণ গৈ তেওঁৰ লগত থাকে। মাধৱদেৱৰ ইচ্ছামতে বামচৰণে হাজো, দখিণকোল, বৰনগৰ, বৰপেটা আৰু অসম ৰাজ্যত সিঁচৰতি হৈ থকা শব্দবদেৱৰ ‘কীৰ্ত্তন-ঘোষা’ পুথিখন এবছৰে সংগ্ৰহ কৰি সংকলন কৰে। ১৫১৮ শকত মাধৱদেৱৰ মৃত্যুৰ সময়ত বামচৰণ কোচবেহাৰতে আছিল। কালি-ৰাম মেধিৰ অনুমানমতে বামচৰণৰ জীৱনকাল ১৫২১-১৬০০ খ্ৰীষ্টাব্দ।

বামচৰণ ঠাকুৰৰ ডাঙৰ কাম ‘কীৰ্ত্তন-ঘোষা’-সংকলনৰ বাহিৰে শব্দবদেৱৰ ‘ভক্তি-বত্নাকৰ’ৰ সহজ পদ-ভাঙনি, এই ভাঙনিত তেওঁ মূলৰ শ্লোক আৰু কথা কিছু বাদ দি পদ কৰিছে। তেওঁৰ আন এটি সুন্দৰ ৰচনা হ’ল ‘কংস-বধ’ নাটক; ইয়াৰ গীত কেইটিমান আজিও অতি জনপ্ৰিয়। শব্দ-মাধৱ-সম্বাদ-স্বৰূপে ‘ভক্তিবন্ধ’ নামৰ সৰু পুথি এখনি এওঁ ৰচনা কৰিছিল। বামচৰণৰ ভগিনী থকা ‘শব্দ-চৰিত’খনি আচলতে এওঁৰ ৰচনা হয়নে নহয় কিছুমান বিচাৰণৰা ভাবিব লগীয়া হয়। আন কি, বামচৰণ ঠাকুৰৰ পুত্ৰ দৈত্যাৰিয়ে পিতাকৰণৰা শুনি শুক-কথাৰ পদ ৰচনা কৰিছে বুলি উল্লেখ কৰিছে কিন্তু বাম-চৰণে যে এখন চৰিত ৰচনা কৰিছিল ঘৃণাকৰেও লিখি থৈ যোৱা নাই, বৰং তেওঁৰ কোনো আৰ্হি নাছিল বুলিহে দুখ প্ৰকাশ কৰিছে।

ব্যৱহাৰিক সাহিত্যৰ আৰম্ভণি

বলদেৱ সূৰ্য্যধৰি দৈৱজ্ঞৰ ‘গৰ্ব্বনাৰায়ণৰ বংশাৱলী’ বা ‘দৰং-ৰাজ-বংশাৱলী’ত নৰনাৰায়ণে সাহিত্য-চৰ্চাৰ এখন বহল আঁচনি তেওঁৰ সভাৰ কবি আৰু পণ্ডিতসকলৰ আগত দাঙি ধৰা বুলি দেখুওৱা হৈছে। বামায়ণ-মহাভাৰত-ভাগৱত ভাঙনিৰ নিৰ্দেশ দি নৰনাৰায়ণে কৈছে,—‘জনিয়ে শ্ৰীমদ তুমি মোৰ বাক্য ধৰা। জ্যোতিষক ভক্তি তুমি সাধাধণ্ড কৰা। বকুল কায়স্থ তুমি তাক লীলাৱতী। অল্পতে বুজয় যেন কায়স্থে সম্প্ৰতিঃ’ আনন্দৰাম ডেকিয়াল স্ককনে লিখিছে, ‘বকুল কায়স্থ বোলা এজনে শোনতে গণিতৰ পুথি লিখে, পুথিখন পড়ত আছিল। তেওঁ লীলাৱতীৰ গণিতৰো কিছু অংশ ভাঙিছিল। ১৮৪৫ ছনত বেভাৰেণ্ড নেথান ব্ৰাউনে এইখন দুভাগত ভাগ কৰি উলিয়ায়।’ কায়স্থপ অল্পসন্ধান সমিতিত থকা বকুল কায়স্থৰ ‘কিতাবত-মঞ্জৰী’ ১৩৫৬ শকত বৰ্ণানাবায়ণদেৱৰ ৰাজবৃত্ত লিখা হয় বুলি আছে। ‘বৃত্তসাধা’ অসম-কায়স্থৰ নিজস্ব জ্যোতিষ-গণনাৰ ধাৰা। এইদৰে জ্যোতিষ, গণিত আদিৰ পুথিও অসমীয়া ভাষাত অন্ততঃ শব্দবদেৱৰ কালৰপৰাই ৰচিত হ’বলৈ ধৰে।

নৱবৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ বিস্তাৰ :

সত্ৰীয়া সমাজৰ সাহিত্য

ভূমিকা

শঙ্কৰদেৱ-মাধৱদেৱৰ বৈষ্ণৱ-ধৰ্ম আৰু সংস্কৃতিয়ে কামৰূপ-অসম ছানি পেলোৱাৰ আৰু সত্ৰ-অস্থানৰ সংখ্যা বৃদ্ধি হোৱাৰ লগে লগে তেওঁলোকৰ সাহিত্যিক আদৰ্শয়ো অসমৰ সাহিত্য-ক্ষেত্ৰ প্ৰায় সম্পূৰ্ণৰূপে দখল কৰি পেলালে। সপ্তদশ শতিকাৰ মাজৰপৰা ঊনবিংশৰ মাজলৈকে কেৱলত এখন কথাকলি নাটক নিলিখিলে যেনেকৈ কোনো কবি নামৰ উপযুক্ত বিবেচিত নহৈছিল, অসমতো এখন ভাঙনাৰ নাট নৰচিলে কোনো কোনো মহলত 'মহন্তৰ মান্ত-সত্ৰকাৰ' খুজি পোৱা দুকহ হৈছিল। শঙ্কৰদেৱৰ সম্প্ৰদায়ৰপৰা ফাট খাই ওলোৱা ব্ৰহ্ম, পুৰুষ, নিকা আৰু সত্ৰসমূহৰ ভিতৰত, বিশেষকৈ কালসংহতিৰ মহন্তসকলৰ মাজত নাট, গীত আৰু ঘোষা ৰচনা কৰাটো সত্ৰীয়া গুৰুসকলৰ অৱশ্যকৰ্ভব্যৰূপে পৰিগণিত হৈছিল। এই প্ৰথাই অগণন নাট, গীত আৰু ঘোষাৰ উদ্ভৱ-স্থল হৈ পৰিছিল। নৱবৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ বিস্তাৰৰ সময়ত তাৰ ওপৰৰ্ধি সুফলৰূপে চৰিত-সাহিত্যৰ উদ্ভৱ হয়, কিছু চৰিত সত্ৰীয়া মহন্তৰ মাজিত শৈলীত গদ্যত লিখিত হ'বলৈ ধৰাত এক অপূৰ্ব গদ্য-সাহিত্যৰ জন্ম হয়। এই গদ্য ভট্টদেৱী গদ্যতকৈ অধিকভাৱে কথিত ভাষাৰ ওচৰ চাপি আছে।

শঙ্কৰোত্তৰ অসমীয়া সাহিত্যৰ যুগবিভাগ কৰোঁতে আমাৰ সাহিত্যিক আৰু সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী লেখোঁতাসকলে বিভিন্ন পদ্ধতি গ্ৰহণ কৰিছে। প্ৰকৃততে শতিকাৰ লেখেৰে বা বছৰৰ হিছাপেৰে এই সময়ধিনিক ভাগ কৰি উলিওৱা কঠিন। তদুপৰি এই যুগৰ দুই-এজন আৰু দুই-এটি ৰচনাৰ কাল নিৰূপণ কৰা বা লেখকৰ চিনাকি উলিওৱা সম্ভৱ নহয়। আমি ইয়াৰ আগৰ অধ্যায়ত থূলমূল-ভাৱে ষোড়শ শতিকাৰ ভিতৰত পৰা আৰু শঙ্কৰদেৱ-মাধৱদেৱৰ সময়াময়িক বা অব্যৱহিত পিছৰ লেখকসকলৰ বিষয়ে আলোচনা কৰি আহিছোঁ। এওঁলোকৰ পিছৰপৰা ঊনবিংশ শতিকাৰ আগভাগলৈকে সোটেই কালছোৱাৰ সাহিত্যিক সময়ৰ ফালৰপৰা বিভাজন কৰি উলিওৱা অলপ অসুবিধাবু কথ। গতিকে আমি বিভিন্ন সাহিত্যিক কেন্দ্ৰৰ দৃষ্টিৰপৰা এই সময়ছোৱা অধ্যয়ন কৰিবৰ কাৰণে

যন্ত্ৰ কবিবৰ মানস কৰিছে। শঙ্কৰদেৱ-মাধৱদেৱৰ সময়ত সাহিত্যিক চৰ্চাৰ কেন্দ্ৰ ক্ৰমে পশ্চিমলৈ বাগৰি কোচবেহাৰ ৰাজসভাত পৰিছিলগৈ; কিন্তু মাধৱদেৱৰ জীৱন-কালতেই অসমীয়া সাহিত্যৰ বিকেন্দ্ৰীকৰণ আৰম্ভ হয়। বৈষ্ণৱ সত্ৰসমূহে সেই বিকেন্দ্ৰীকৰণক বিশেষভাৱে সহায় কৰে। বিভিন্ন ৰাজকীয় পৃষ্ঠপোষকতাত সেই প্ৰক্ৰিয়া আৰু সহজ হৈ পৰে। কোচবেহাৰৰ কেন্দ্ৰীভূত কোচ ৰাজ-শক্তি ৰঘুদেৱনাৰায়ণৰ কাৰণেই ফাট খাবলৈ আৰম্ভ কৰে আৰু কোচ ৰাজবংশৰ ঘৰুৱা বিবাদৰ কাৰণে কামৰূপত যোগলৰ প্ৰতিপত্তি প্ৰতিষ্ঠিত হ'বলৈ ধৰে, আৰু আনফালে আহোম ৰাজশক্তিৰ প্ৰভাৱ বিস্তৃত হোৱাত সপ্তদশ শতিকাৰ আগভাগতে আহোম ৰাজছত্ৰৰ ছায়াত ৰঘুদেৱৰ বংশধৰ বলিনাৰায়ণে ধৰ্মনাৰায়ণ নাম লৈ দৰঙী ৰজা বুলি খ্যাত হয়, তেওঁৰ লগে লগে কোচবেহাৰৰ সাহিত্যিক প্ৰাণকেন্দ্ৰ দৰঙী ৰাজ্যলৈ ছিটিকি পৰাৰ দৰে পৰে। ইফালে আকৌ ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ প্ৰথম চতুৰ্থাংশৰ পিছতে অসমত ৰাজ্য প্ৰতিষ্ঠা কৰা আহোম-সকলৰ প্ৰতিপত্তি বঢ়াৰ লগে লগে তেওঁলোক সাংস্কৃতিকভাৱে স্থানীয় প্ৰজাৰ লগত এক হৈ যাবলৈ ধৰে। তেওঁলোকে অসমৰ ভাষা আৰু সংস্কৃতি গ্ৰহণ কৰে আৰু যেন তাৰ বিনিময়ত অসমীয়া জাতিক এটি অভিনৱ দান দিয়ে—ঐতিহাসিক জ্ঞান। আহোম ৰজাসকলে হিন্দুধৰ্ম গ্ৰহণ কৰাৰ ফলত তেওঁলোকৰ ৰাজধানী পোনতে বৈষ্ণৱ আৰু পিছত তাৰ লগতে শাক্ত-শৈৱ-পৰ্বী শাস্ত্ৰ আৰু সাহিত্য-চৰ্চাৰ কেন্দ্ৰ হৈ পৰে। 'বাৰাহ-ৰাজ্য' মহামাণ্ডিক্যৰ নিচিনাকৈ হেড়খিয়াল কছাৰী ৰজাসকলেও সাহিত্যক পৃষ্ঠপোষকতা দান কৰে। এইসকলৰ বাহিৰেও ৰাণীৰ দৰে সৰু সৰু ঠাইৰ ৰজাসকলে সাহিত্যৰ সৃষ্টিলৈ সহায়ৰ হাত আগ বঢ়ায়। পিছৰ অধ্যায় এটাত এই ৰজাসকলৰ উৎসাহত গঢ় লৈ উঠা অসমীয়া সাহিত্যৰ বিষয়ে আমি আলোচনা কৰিছো।

গৌৰিন্দ মিশ্ৰ

গৌৰিন্দ মিশ্ৰৰ চিনাকি আৰু সময় সম্পৰ্কে নিশ্চিতকৈ ক'ব পৰা নাযায়। পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে কবিৰ বংশ-পৰিচয় দিছে এইদৰে—পীতাম্বৰ চক্ৰৱৰ্তীৰ পুত্ৰ ভট্টনাৰায়ণ (চণ্ডীবৰৰ সমসাময়িক), ভট্টনাৰায়ণৰ পুত্ৰ ৰাম মিশ্ৰ, তৎপুত্ৰ কলাপচন্দ্ৰ, তৎপুত্ৰ তাৰাপণ্ডিত, তৎপুত্ৰ বালিগ্ৰাম-নিৱাসী গৌৰিন্দ মিশ্ৰ। এই বংশ-পৰিচয় ক'বপৰা গ্ৰহণ কৰা হৈছে, বুজিব পৰা নগ'ল। গৌৰিন্দ মিশ্ৰৰ এখনি মনোৰম ৰচনা 'কুক-পীতা'। ইয়াৰ বাহিৰেও বৈষ্ণৱত ভট্টাচাৰ্য

‘ভক্তি-বিরেক’ৰ ভাঙনি (অলপতে প্ৰকাশিত হৈছে) পুথিত অম্বুবাণকৰ নাম গোৱিন্দ মিশ্ৰ বুলি শোৱা গৈছে। পুথিখনিত গোৱিন্দ মিশ্ৰই ভাগৱত ভট্টাচাৰ্যক ইষ্টদেৱ বুলি স্বৰণ কৰিছে, গতিকে তেওঁ বৈকুণ্ঠনাথ ভট্টাচাৰ্যৰ শিষ্য, কিন্তু ‘কৃষ্ণ-গীতা’ৰ গোৱিন্দ মিশ্ৰৰে তেওঁ একেজন পুৰুষ হয়নে নহয় ক’ব পৰা নগ’ল। ‘কৃষ্ণ-গীতা’ পাণ্ডিত্য আৰু ভক্তিৰ এটি মনোৰম মিশ্ৰণ। কবিৰ মতে তেওঁ শাকৰী (শঙ্কৰাচাৰ্য), ভাকৰী মত আলোচনা কৰি আৰু হহুমন্তী টীকা, আনন্দগিৰি আৰু স্বামীৰ (শ্ৰীধৰস্বামীৰ টীকা) বিচাৰ কৰি নিজৰ বুদ্ধি অমুসৰি গীতাৰ পদ ৰচনা কৰিছে। মাজে মাজে কবিৰ নিজস্ব দৃষ্টিভঙ্গি প্ৰকাশ পাইছে বিশেষকৈ এনে দুই একোটি পদত—‘ইটো গৃহবাস ভাৰ্ষাৰেবে দাস কহিলো পৰম আৰ্য। ধানৰক যেন নৰ্তকে নচাৰে স্বামীক নচাৰে ভাৰ্য।’ ‘ভক্তি-বিরেক’ৰ পদখিনিও একেজন গোৱিন্দ মিশ্ৰৰে বুলিলে বিশ্বাস কৰিব পাৰি। ভট্টদেৱৰ পাণ্ডিত্যপূৰ্ণ সংস্কৃত প্ৰকৰণ-গ্ৰন্থ ‘ভক্তি-বিরেক’ৰ সবল আৰু আ ভাঙনিৰে পুথিখনি সবল আৰু সুন্দৰ।

ভাগৱত মিশ্ৰ

ভাগৱত মিশ্ৰৰ পৰিচয় নিশ্চিতভাৱে দিব নোৱাৰি। বিষ্ণুপুৰাণৰ ভাঙনিত এওঁ দামোদৰদেৱক ‘যোৰ নিজ স্তক’ বুলি কৈছে। সম্ভৱতঃ এওঁৰে আন এখনি ৰচনা ‘সাম্বত-স্তৱ’ৰ পদ-ভাঙনি। সেই ভাঙনিৰতে কবি দামোদৰদেৱৰ শিষ্য আৰু দামোদৰদেৱৰ আন এজন শিষ্য জগন্নাথদেৱৰ গোৱিন্দপুৰ সত্ৰৰ ভাগৱতী। ‘সাম্বত-স্তৱ’ৰ সম্পাদক শৰৎচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে ভাগৱত মিশ্ৰৰ প্ৰকৃত নাম ৰঘুনাথ মিশ্ৰ বুলি কৈছে আৰু শ্ৰীকৃষ্ণ-গীতাৰ পদ-ৰচয়িতা গোৱিন্দ মিশ্ৰক তেওঁৰ ভ্ৰাতৃ বুলিছে। বিষ্ণু-পুৰাণ আৰু ‘সাম্বত-স্তৱ’ৰ কবি একেজন হোৱা একো আচৰিত কথা নহ’ব। ‘সাম্বত-স্তৱ’ৰ ভক্তি-তত্ত্ব-ব্যাখ্যা পৰিষ্কাৰ আৰু বিষ্ণু-পুৰাণৰ বৰ্ণনাও সুন্দৰ।

ভাগৱতচাৰ্য

‘কথা-সুত্ৰ’ নামৰ পদপুথিৰ ৰচয়িতাৰ নাম বা উপাধি ভাগৱতচাৰ্য। এওঁ গ্ৰন্থৰ আদিতে :নমো নমো হৰিদেৱ ভক্ত-কল্পতৰু। পতিতপাৱন কৃষ্ণ যোৰ নিজ স্তক’ বুলি নমস্কাৰ জনাইছে। হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে এওঁক অসমৰ বৈষ্ণৱ ভক্ত হৰিদেৱৰ শিষ্য হৰি মিশ্ৰৰ পুত্ৰ বুলি কৈছে। উক্ত শাৰীটোৰপৰা অৱশ্যে

তেনে অতুমান নহয়। 'কথা-সূত্ৰ' হ'ল ভাগৱত-পুৰাণৰ বিষয়-বস্তুৰ নিৰ্ধাৰিত নিচিনা পুথি, ইয়াৰ মাজে মাজে কঠিন একোটা ছন্দৰ ব্যাখ্যাও সন্নিবিষ্ট হৈছে। সৰ্বশেষত শঙ্কৰদেৱৰ 'ভক্তি-বত্ৰাকৰ'ৰ এটি চমু সাৰাংশও দিয়া হৈছে। পুথিখনৰ শেষৰ পদত আছে,—

বত্ৰাকৰী শ্ৰীবত্ৰাকৰ কীৰ্তন গোবৰ আতি বৰ

অপৰ কীৰ্তন জানিবা ইহাৰ নাম।

সাত্ত-তত্ত্বৰ গীতাসাৰ বিৰচিলো কথাসূত্ৰ আৰ

ভাগৱতাচাৰ্যে কহে বোলা ৰাম ৰাম ॥

ইয়াৰপৰা 'সাত্ত-তত্ত্ব'ৰ বচক ভাগৱত মিশ্ৰ আৰু বিষ্ণু-পুৰাণৰ বচক ভাগৱত মিশ্ৰেৰে ভাগৱতাচাৰ্যক মিলাবৰ প্ৰয়াস কৰা দেখা গৈছে। 'গীতাসাৰ' বোলা ভাগৱতাচাৰ্যৰ কোনো পুথি এতিয়ালৈ আৱিষ্কাৰ হোৱা নাই। সম্ভৱতঃ ভাগৱতাচাৰ্যই একেখন পুথিতে বত্ৰাকৰী, বত্ৰাকৰ, সাত্ত-তত্ত্ব আৰু গীতাৰ মিশ্ৰ দিয়াকেহে ইয়াত বুজাইছে।

পুৰুষোত্তম ঠাকুৰ

১৪৮৩ শকৰ ফাগুনৰ সাত তাৰিখে শঙ্কৰদেৱৰ পুত্ৰ ৰমানন্দৰ সন্তান পুৰুষোত্তমৰ জন্ম হয়। অনিৰুদ্ধ দাসৰ 'ভক্ত-বৰ্ণনা'মতে সাতত্ৰিশ বছৰ বয়সত পুৰুষোত্তম ঠাকুৰ জনিয়ালৈ যায় আৰু তাতে থাকি বাৰজন মহন্ত পাতে (এওঁ লোককে বৰবাৰজনীয়া বোলে)। জনিয়াত ছবছৰমান থকাৰ পিছত কোচবেহাৰৰ ভেলাডোৱাৰত সত্ৰঘৰ কৰি থাকেগৈ আৰু তাতে ১৫৩৮ শকত (বেজবৰুৱাৰ মতে ১৫৪১ শকত) ইহজীৱন সমাপ্ত কৰে। পুৰুষোত্তম ঠাকুৰে বৰগীতৰ আহিৰে কিছু গীত আৰু 'নৱ-ঘোষা' নামে এখনি ঘোষা পুথি ৰচনা কৰে। কথিত আছে, এওঁ আনৰ ওপৰত ৰোহ কৰি 'নৱ-ঘোষা' ৰচনা কৰিছিল, পিছত নিজৰ ভুল বুজিব পাৰি পুথিখন এপাত এপাতকৈ জ্বলন্ত দিবলৈ ধৰে। বৰভক্তি নামে এজন ভক্তই তাকে দেখি বাকী থকা পাতখিনি ৰক্ষা কৰে। 'নৱ-ঘোষা' খনি মাধৱদেৱৰ 'নাম-ঘোষা'ৰ মানৰ ৰচনা নহ'লেও ঠায়ে ঠায়ে পুৰুষোত্তম ঠাকুৰৰ ভক্তি-প্ৰৱণ কথিছৰ প্ৰকাশ দেখা পোৱা যায়। ইয়াত 'নাম-ঘোষা'ত নথকা বিষয়বস্তুৰ কৃষ্ণ-স্তোত্ৰ আদিৰ ভাঙনি সন্নিবিষ্ট কৰা হৈছে। 'সত্ত্ব-ব' আৰু 'বৃতা-ভাঙ' নামে দুখন পুথিও পুৰুষোত্তম ঠাকুৰৰ দ্ব্যনামত চলা দেখা যায়।

চতুৰ্ভুজ ঠাকুৰ

শঙ্কৰদেৱৰ কনিষ্ঠ পুত্ৰ হৰিচৰণৰ সন্তান চতুৰ্ভুজ ঠাকুৰৰ জন্ম ১৫১৭ শকত। এওঁ মাধৱদেৱৰ জীৱন কালতে ঘৰসিয়াত বিষ্ণুপুৰ সন্ন্যাস স্থাপন কৰে। এওঁ গন্ধাৰ পাৰত ১৫৭০ শকত বৈকুণ্ঠ হয়। চতুৰ্ভুজ ঠাকুৰৰ নামে দুই-এটি গীত পোৱা যায়।

পৰমানন্দ ঠাকুৰ

নাৰায়ণ ঠাকুৰ আতাৰ পুত্ৰ পৰমানন্দৰ জন্ম হয় নাৰায়ণ ঠাকুৰক ভোটে ধৰি নিওঁতে ভোটৰ চোঁহাটাত। এওঁৰো দুটিমান গীত মাত্ৰ পোৱা গৈছে।

কেশৱচৰণ কান্নস্ব

কেশৱ কায়স্থই নিজকে শঙ্কৰদেৱৰ ভাতৃৰ (বনগঞাগিৰী) নাতি আৰু ‘তথাপি তো তাহান কিঙ্কৰ’ (শিষ্য বা শিষ্যানুশিষ্য) বুলি পৰিচয় দিছে। ‘এওঁ গুৰুশিক্ষা অনুসৰি টকা ভাঙ-মত ধৰি’ ভাগৱত পুৰাণৰ সপ্তম, অষ্টম আৰু নৱম স্কন্ধৰ পদ-ভাঙনি কৰে। সপ্তম স্কন্ধৰ হিবগ্যকশিপু আৰু প্ৰহ্লাদৰ কাহিনী ইয়াৰ আগতে শঙ্কৰদেৱে ‘কীৰ্তন-ঘোষা’ত অতি উজ্জলভাৱে দিছে, তথাপি কেশৱচৰণৰ ভাঙনি স্নান হোৱা নাই। কেশৱচৰণে অষ্টম স্কন্ধৰপৰা শঙ্কৰদেৱে অমুবাদ কৰা অংশ বাদ দি মৎস্য অৱতাৰৰ বিবৰণ দিছে। তেওঁৰ নৱম স্কন্ধৰ ভাঙনিত আন আন পুৰাণৰপৰাও কথা লৈছে বুলি স্বীকাৰ কৰিছে। ইয়াত মনুসংহৰ কথা-বৰ্ণনা-প্ৰসঙ্গত সূত্ৰায়, শৰ্মাতি, নাভাগ, অম্বৰীষ, হৰিশ্চন্দ্ৰ, সগৰ বংশৰ ভগীৰথ, দাশৰথি ৰাম, চন্দ্ৰবংশৰ পুৰুষোত্তম, যযাতি আদিৰ চৰিত্ৰ ‘সংক্ষেপ পদ’ত বৰ্ণোৱা হৈছে। কেশৱচৰণৰ বৰ্ণনা-অংশত এটি প্ৰৱাহ আৰু তত্ত্বকথা ব্যাখ্যা-অংশত এটি সৰল পাণ্ডিত্য দেখা পোৱা যায়। শঙ্কৰদেৱৰ মৃত্যুৰ অব্যৱহিত পিছতে কেশৱচৰণে অমুবাদখিনি কৰা বুলি বোধ হয়।

অনিকন্ড কান্নস্ব

দ্বিতীয় আৰু পঞ্চম স্কন্ধৰ ভাগৱত-পুৰাণৰ পদ-ভাঙনি কৰা অনিকন্ড কায়স্থই পঞ্চম স্কন্ধৰ আদিতে মাধৱদেৱক ‘সঙ্কত আতাৰ কনিষ্ঠ পিতামহ’ বুলিছে আৰু শেষত নিজকে বহুদেৱনাৰায়ণৰ কান্নস্ব দলপতিকৰূপে পৰিচয় দিছে। তেওঁৰ দ্বিতীয় স্কন্ধৰ পদতো বহুদেৱনাৰায়ণক প্ৰশংসা কৰিছে; তেওঁৰ পঞ্চম স্কন্ধ বনবগবত বেদ-পঞ্চ-বাণ-শব্দত অৰ্থাৎ ১৫২৪ শকত আহিনৰ কৃষ্ণকৰ সপ্তমী

তিথিত সমাপ্ত হয়। অনিৰুদ্ধ মাধৱদেৱৰ ককায়েক ৰূপচন্দ্ৰগিৰী বা দামোদৰদেৱৰ পুত্ৰ কামৰূপদেৱৰ পুত্ৰ। প্ৰিয়ব্ৰত, অমীধ, নাভি, ভৰত আদিৰ চৰিত্ৰ আৰু ভূৱনকোষৰ বৰ্ণনা আদিত কবিয়ে সৌন্দৰ্যগ্ৰাহী পটুতা প্ৰদৰ্শন কৰিছে। তেওঁৰ দ্বিতীয় স্বত্ব পুথি বৰ জনপ্ৰিয় নহয়, ক্ৰোচবেহাৰ ৰাজকীয় গ্ৰন্থালয়তহে তাৰ এটি নকল থকাৰ সম্ভেদ পোৱা গৈছে।

দামোদৰ দাস

দামোদৰ দাসে শলাপৰ্ব মহাভাৰতৰ পৰাৰত 'শঙ্কৰ-মাধৱ-ৰাম-দামোদৰ থাকিয়া পূৰ্বে যহিত পাষণ্ডৰ পথ দূৰ কৰি হৰি দেৱক ব্যক্ত কৰিল', কামৰূপৰ সেই বৰপেটা গ্ৰামৰ কথা উল্লেখ কৰি ত্ৰিভাগৱত ভট্টাচাৰ্যৰ 'চৰণ-বেণু শিবে ধৰি' পদ কৰিছে বুলি লিখিছে। সম্ভৱতঃ এওঁ ভট্টদেৱৰ শিষ্য। দামোদৰৰ যুদ্ধ-বৰ্ণনাৰ পদখিনি যথেষ্ট শক্তিশালী, বিশেষকৈ ভীম-শল্য আৰু অৰ্জুন-অশ্বখামাৰ সংঘৰ্ষ গতাঃগতিক ভাষা আৰু ছন্দত হ'লেও আকৰ্ষকভাৱে বিবৃত হৈছে।

কলাপচন্দ্ৰ দ্বিজ

এইজন কলাপচন্দ্ৰ নৰনাৰায়ণৰ প্ৰসাদত চতুৰ্থ স্বৰূপৰা সতীৰ আৰু পুণ্ড্ৰ চৰিত্ৰ লিখা কলাপচন্দ্ৰৰপৰা স্বকীয়া বুলি বোধ হয়। এওঁ 'যাৰ সদা শুদ্ধ মতি, ভাগৱত শাস্ত্ৰে যাৰ ৰতি' সেই পৰমভক্ত শ্ৰীৰাম সৰস্বতীৰ পুত্ৰ বুলি নিজৰ পৰিচয় দিছে। এইজনা ৰাম সৰস্বতীও মহাভাৰতৰ কবি ৰাম সৰস্বতী সম্ভৱতঃ নহয়। কলাপচন্দ্ৰ দ্বিজ 'পুৰাণ অস্তৰ কথা' (? পুৰাণাস্তৰৰ ?) লৈ 'বাধাৰ বিজয়' বা 'বাধা-চৰিত্ৰ' ৰচনা কৰিছে। কলাপচন্দ্ৰৰ বাধা 'শ্ৰীকৃষ্ণ-কীৰ্তন' বা 'শ্ৰীজগদ্বিন্দ'ৰ ৰতি-কাভৰ বাধা নহয়। কৃষ্ণ দ্বাৰকাত থকা সময়ত তেওঁ কল্লীগীৰ আসনত বাধাৰ একান্ত ভক্তি প্ৰশংসা কৰাত কল্লীগীৰে ব্ৰীহল্লভ দ্বীপত অলপ ক্লান্ত হৈ উদ্ধৱক ক্লানবনলৈ পঠাই দিয়ে। উদ্ধৱে সৈ দেখা পালে বাধিক পোহনীয়ে আসনত বহি একান্তভাৱে ৰাম-কৃষ্ণ নাম লগতে লগতে তেওঁৰ শৰীৰৰ উজ্জল কান্তি নোহোৱা হৈছে, আন কি তেওঁৰ উজ্জল অঙ্গ-শৌৰ্যৰ পৰিজৰ্জত অস্থি-ছৰ্ম্মাঙ্গ বৈছে। চূড়ান্ত হৰি গৈছে। এই পৰিমাণৰ বাধা-চৰিত্ৰ কবিৰ মৌলিক কল্পনাৰপৰা উদ্ভূত মহাপুৰুষীয়া ৰূপ।

শঙ্কৰদেৱ বা অনন্ত কান্ধল

শঙ্কৰদেৱৰ সময়সাধনিক বুঢ়া খাঁ জুজাৰ পুত্ৰ বশচন্দ্ৰ খাঁ, তেওঁৰ পুত্ৰ শুকাইগিৰী বা শুকবিগিৰী, তেওঁৰ পুত্ৰ বহুদেৱে শঙ্কৰদেৱৰ ভ্ৰাতৃ ৰত্নকান্ত বা হাথিয়া দলৈৰ পুতেক ৰামচন্দ্ৰৰ চুহিতা বিষ্ণুপ্ৰিয়াক বিয়া কৰে। বহুদেৱ আৰু বিষ্ণুপ্ৰিয়াৰ তিনি পুত্ৰৰ কনিষ্ঠ হুসায়ানন্দ বা অনন্ত। এওঁৰ জন্ম বৰপেটাৰ ওচৰৰ বাৰাদিত। কনকলতা আয়ে বৰদোৱা অঞ্চলত সত্ৰ পতা সময়ত (১৫৬৪ শকমানত) অনন্ত আতাই সম্ভৱতঃ আইৰ আজ্ঞামতে নগাঁৱৰ মাৱং ৰাজ্যত কালশিলাত সত্ৰ স্থাপন কৰে। আতাই 'প্ৰেমলতা' বুলি এখনি ভক্তি-তত্ত্ব-নিকৰূপক উপাখ্যানৰ পুথি আৰু 'শ্ৰীৰাম-কীৰ্ত্তন' নামে কীৰ্ত্তন-ঘোষাৰ এখন বাৰ শ পদৰ পুথি ৰচনা কৰে। 'প্ৰেমলতা' চুৰ্ণভ। অশ্ব-মুনি-বাণ-চন্দ্ৰ অৰ্থাৎ ১৫৭৭ শকত আঘোণত শেষ কৰি 'শ্ৰীৰাম-কীৰ্ত্তন'ত 'ইটো কাজ কৰাইলঙ ৰঘু ৰাজ' বুলি লিখাৰপৰা ৰঘুদেৱ-নাৰায়ণৰ ইচ্ছামতে তেওঁ পুথিখন লিখা যেন লাগে যদিহে 'ৰঘুৰাজ' মানে ইয়াত ৰঘুপতি শ্ৰীৰাম নহয়। ১৫২৪ শকত অনন্ত আতাৰ মৃত্যু ঘটে। এওঁৰ পুতেক ছুৱেনেশ্বৰদেৱে (মৃত্যু ১৬৪৭ শক) ৰাজেশ্বৰদেৱসিংহৰপৰা নিছৰ ভূমি পাইছিল। 'শ্ৰীৰাম-কীৰ্ত্তন'ত শঙ্কৰদেৱৰ প্ৰভাৱ অতিশয় প্ৰকট, কিন্তু কম পৰিসৰৰ ভিতৰতে ৰামায়ণ-কথা স্তললিত ভাষাত বৰ্ণাব পৰা প্ৰশংসাৰ বিষয়।

দৈত্যাবি ঠাকুৰ

ৰামচৰণ ঠাকুৰৰ পুত্ৰ দৈত্যাবিৰ জন্ম ১৪৮৬ শকমানত হয় বুলি অনুমান হয়। এওঁ 'শঙ্কৰদেৱ-মাধৱদেৱ ঈশ্বৰৰ চৰিত্ৰ' লিখা সময়ত শঙ্কৰদেৱৰ নাতি চক্ৰধ্বজ বিষ্ণুপুৰত (বৰসিয়া) সত্ৰ পাতি আছিল। মধুপুৰ সত্ৰৰ সত্ৰীয়া বুঢ়ীৰ-পো গোৱিন্দ আতৈৰপৰা দৈত্যাবিয়ে চৰিত লিখাত সহায় পাইছিল। সৰ্ববাদী-সম্বতৰূপে দৈত্যাবিৰ ৰচিত গুৰু-চৰিতখন অতি মূল্যবান। তাৰ প্ৰাণৱন্ত কৰ্মনাৰ দ্বাৰাই সমস্ত ৰচনাখনি কবিত্বময় কৰি তুলিছে। পদখিনি জ্বৰলা, ঘটনাৰ বিৱৰণ পৰিপাটি। 'নৃসিংহ-লীলা ৰাজা' বা 'প্ৰহ্লাদ-চৰিত্ৰ' আৰু 'শ্ৰমন্ত-হৰণ' নামে দুখনি নাট আৰু ছটিমান দীৰ্ঘ দৈত্যাবিৰ আন ৰচনা।

কুৰণ বিজ

শঙ্কৰদেৱৰ দ্বিতীয়বাৰ তীৰ্থযাত্ৰাৰ আগতে কামৰূপৰ চিলা গাঁৱৰ ব্ৰাহ্মণ চক্ৰপাণিয়ে তেওঁৰ শৰণ লয়হি। চক্ৰপাণিৰ দ্বিতীয় পুত্ৰ বৈকুণ্ঠৰ পুত্ৰ কুৰণ

দ্বিজ্ঞে জনিয়াত থাকি এখন 'শঙ্কৰদেৱৰ চৰিত' ৰচনা কৰে নাৰায়ণ ঠাকুৰৰ ভ্ৰাতৃ ৰমানন্দৰ কথামতে। চৰিতখনি পুৰুষোত্তম ঠাকুৰৰ মৃত্যু (১৫৩৮ শক) আৰু চতুৰ্ভুজৰ মৃত্যুৰ (১৫৭০ শক) মাজ সময়তে লিখা বুলি অনুমান হয়। চমু কথাৰ ভিতৰত শঙ্কৰ-মাধৱৰ জীৱনৰ আভাস দিয়াত জুষণৰ পটুতা প্ৰকাশ পাইছে। এওঁৰ আন দুটি কীৰ্তি 'অজামিল-উপাখ্যান' আৰু 'স্মৃতি-হৰণ' নাট। দুইখনিতে বিষয়-বস্তু আৰু নাটকীয় কোঁশলৰ ফালৰপৰা শঙ্কৰদেৱৰ প্ৰভাৱ লক্ষ্য কৰিব পাৰি। দ্বিতীয়খনি নাটৰ ভণিতাত দ্বিজ জুষণ নামৰ বাহিৰেও 'মুকুণ্ঠমতি মন্দ, কহয় জুষণানন্দ, কেশৱ-কিঙ্কৰ দাসা', এনেও পোৱা যায়।

বৈকুণ্ঠ দ্বিজ

বৈকুণ্ঠ দ্বিজৰ লিখিত শঙ্কৰ-মাধৱ-পুৰুষোত্তম-চতুৰ্ভুজৰ চৰিত 'সন্তমালা' খনিও এই সময়ৰে, কাৰণ বুঢ়ীৰ-পো গোৱিন্দ আতৈ প্ৰমুখ্যে ভক্তসকলে মধুসূৰত স্তব-কথা আলোচনা কৰাৰপৰাই গুৰু ধৰি বৈকুণ্ঠই সিখনি লিখা আৰম্ভ কৰে। এওঁৰ বিশেষ পৰিচয় পোৱা নাযায়। চৰিতখনিৰ বৰ্ণনা নিৰ্ভৰযোগ্য।

শ্ৰীৰামদেৱ আতা

শ্ৰীৰামদেৱ ভৱানীপুৰীয়া গোপাল আতাৰ ৰূপিত ছজন ব্ৰাহ্মণ সত্ৰীয়াৰ ভিতৰত প্ৰধান। 'উপাখ্যান কুলে জাত' শ্ৰীৰামৰ পিতৃৰ নাম গোৱিন্দ মিশ্ৰ। শ্ৰীৰামে যদুমণিদেৱেৰে একেলগে আহি গোপাল আতাৰ শৰণ লয় আৰু আতাৰ তিৰোধান পৰ্যন্ত কালজাৰ সত্ৰতে থাকে। জয়নাৰায়ণৰ 'ৰামগোপাল-চৰিত'মতে গোপাল আতাই শ্ৰীৰামক কালজাৰতে ৰূপিছিল; তাতে তেওঁৰ মৃত্যু হয়। শ্ৰীৰামদেৱৰ ৰচিত শ্ৰীভাৱলী পোৱা গৈছে। শ্ৰীভাসমূহত গোপালদেৱৰ প্ৰতি পৰম অনুৰক্তি ব্যক্ত হৈছে। শ্ৰীভৰ বিষয়-বস্তু শঙ্কৰ-মাধৱ-গোপালৰ শ্ৰীভেৰে একে হ'লেও তেওঁৰ ৰচনাত এটি মৌলিক সৌন্দৰ্যৰ প্ৰভাৱ স্পৰ্শ দেখা পোৱা যায়।

অনিকন্দদেৱ

ভাগৱতৰ চতুৰ্থ স্কন্ধৰ পূৰ্বজন-উপাখ্যানৰ পদ-ভাঙনিও আৰু পঞ্চম স্কন্ধৰ পদ-ভাঙনিও অনিকন্দদেৱে দুন্দৰকৈ আত্ম-পৰিচয় দিছে। ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ উত্তৰৰ নাৰায়ণপুৰ-বন্ধৰ ৰাজ্যৰ তালুকৰ ভিতৰত বিষ্ণুৰামসুৰিৰ কাছৰ মহীপাল পোহতা জুগাৰ কনিষ্ঠ পুত্ৰ, ব্যাকৰণৰ পণ্ডিত শঙ্কৰদেৱৰ অনুৰক্ত পদ্যৰামসিৰীষ

পুত্ৰ গোড়াগিৰীয়ে শঙ্কৰদেৱৰ খুঁড়াকৰ কল্পা আজলীক বিয়া কৰে। এওঁলোকৰ পাঁচ পুত্ৰৰ মধ্যম হৰকণ্ঠৰ জন্ম হয় ১৪৭৫ শকত। হৰকণ্ঠই নানাশাস্ত্ৰ পঢ়ি-
 ৱনি পাৰ্গত হৈ বয়সত গোপাল আতাৰ কালজাৰ খানলৈ যায়। শৰণ লোৱাৰ
 পিছত তেওঁৰ নাম হয় অনিৰুদ্ধ। তাৰপৰা ঘূৰি ১৫২৩ শকৰপৰা তেওঁ ধৰ্ম-
 প্ৰচাৰত লাগে, ১৫২৮ শকত নাহৰআটি সত্ৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰে, আৰু মৃত্যুৰ
 সময়লৈকে (১৫৪৫) পাঁচখনি পুথি ৰচনা কৰে। পঞ্চম স্বৰ্দ্ধ ভাগৱতৰ
 মূল আৰু টীকা মিলাই লৈ পোনতে তাৰ পদ-ভাঙনি কৰে। অনিৰুদ্ধৰ দ্বিতীয়
 ৰচনা হ'ল চতুৰ্থ স্বৰ্দ্ধৰ অন্তৰ্গত ২৬শৰপৰা ৩১শ অধ্যায়ৰ ভাঙনি 'পুৰাণ-
 উপাখ্যান'। তেওঁ এই ৰূপক শ্ৰেণীৰ উপাখ্যানটি অতি দক্ষতাৰে 'বিবৃত কৰিছে।
 তৃতীয়তে, এওঁ ভাগৱত আদি শাস্ত্ৰৰ সাৰ আনি ছটি ভটিয়া আৰু ১৮২টি
 বৰগীত-ধাৰাৰ গীতেৰে এখনি পুথি কৰে। 'তাহাত কবিত্বৰস বিশেষ আছয়।'
 অনিৰুদ্ধৰ চতুৰ্থ ৰচনা নানাশাস্ত্ৰৰ তাৎপৰ্যেৰে 'ভক্তিমঞ্জল ঘোষা'ত ৮০৫টি
 ঘোষা সন্নিৱেশ কৰা হৈছে। পঞ্চমতে, 'কথা আৰু শ্লোক সমে' এখনি তত্ত্বপূৰ্ণ
 গ্ৰন্থও এইজন্য সঙ্কল্প ৰচনা কৰিছিল বুলি চৰিতত আছে। এওঁ শঙ্কৰোত্তৰ
 যুগৰ এজন শ্ৰেষ্ঠ কবি-ৰূপে পৰিগণিত হ'ব লগীয়া। এওঁৰ গীতাৱলীত যেনেকৈ
 কবিত্ব পাণ্ডিত্য আৰু সঙ্গীতজ্ঞান ফুটি উঠিছে, ভাগৱতৰ পৰ্যায়তো সেইদৰে
 সৰল, মনোৰম ভাবগ্ৰাহী শৃংগৰ বিকাশ দেখা পোৱা যায়।

যদুমণিদেৱ

ভৱানীপুৰীয়া গোপাল আতাৰ এজন প্ৰধান শিষ্য আৰু আজ্ঞাপৰ মহন্ত বৰ
 যদুমণি আতাৰ জন্ম ১৪৮৬ শকত গোড়িৰ গ্ৰামত। তেওঁ প্ৰথম ডেকা বয়সতে
 গৃহ-ভাৰ্যা ত্যাগ কৰি বৈষ্ণৱৰ সঙ্কত ঘূৰি ফুৰে আৰু এবাৰ খৰঙা দেশলৈ গৈ
 নানা বাস্তৱ-যন্ত্ৰ শিক্ষা কৰি আহে। তেওঁ কিছু দিন বংশীগোপালদেৱৰ সন্তত
 থাকি শেহত বৰপেটালৈ যাওঁতে নাৰায়ণদাস ঠাকুৰ আতাই মাধৱদেৱৰ ওচৰলৈ
 নিযে, ইয়াৰ পিছত শ্ৰীৰামদেৱেৰে সৈতে এওঁ গৈ ভৱানীপুৰীয়া গোপাল আতাৰ
 শৰণ লয়। গুৰুৰ আজ্ঞামতে আহোম ৰাজ্যলৈ আহি পোনতে সলাৰ ফাটত
 আৰু পিছত হিঙলাত ধৰ্ম প্ৰচাৰ কৰে। ৰজাৰ চাপুডাও তেওঁক ধৰিবলৈ
 বিচৰান্ত তেওঁ গাংমোৱেদি উত্তৰলৈ গৈ বাহবাৰীত সত্ৰ পাতে। ইয়াত তেওঁ জন্ম-
 যাত্ৰা, অজ্ঞামিল আৰু কোটোবা-যাত্ৰা ভাঙনা কৰায় আৰু ডকলা এজন আৰু বৰন
 এজনক শৰণ দিয়ে। ৰাজ-নিগ্ৰহৰ ভয়ত যদুমণিয়ে বানকাঠলৈ যায় আৰু তাতে

বৈষ্ণৱী হয়। যদুমণিদেৱে সাতকুৰি গীত, একুৰি ঘোষা আৰু ঝুমুৰা ৰচনা কৰিছিল বুলি চৰিতত আছে। তেওঁৰ চৌৰাৱল্লিকৈটি ঘোষা পোৱা গৈছে। গীত আৰু ঘোষাখিনিত এটি স্বকীয় মাধুৰ্য দেখা পোৱা যায়। যদুমণিদেৱৰ ‘কল্প-যাত্ৰা’ নাটৰ এটি খণ্ডিত ৰূপ সাময়িক পত্ৰিকাত প্ৰকাশ পাইছে। নাট্যকাৰে শ্ৰীকৃষ্ণৰ কাণ্ড খেলাৰ যি বিৱৰণ দিছে, তাৰ মূল কি বুজা নাযায়। ইয়াত ৰাধিকাকো কিছু প্ৰাধান্য দিয়া হৈছে। শ্লোকবোৰৰ ভিতৰত এটি শ্লোক শঙ্কৰদেৱৰ ‘কল্পীগীতৰণ’ নাটৰপৰা আৰু পাঁচটি বিষমঙ্গলৰ কল্প-স্তোত্ৰৰপৰা লোৱা হৈছে, কিন্তু বিষমঙ্গলৰ শ্লোকেইটি উপস্থিত বিষয়-বস্তুৰপৰা পানীৰপৰা পদ্মপাত পৃথক হোৱাৰ দৰে আঁতৰি বৈছে। যদুমণিৰপৰা বঢ়া সন্তসমূহৰ অধিকাৰসকলে নাট-গীত-ঘোষা ৰচনাৰ ঐতিহ্য অবিৰলভাৱে ৰক্ষা কৰি আহিছে।

বিষ্ণু ভাৰতী

ভাগৱত-পুৰাণৰ চতুৰ্থ স্কন্ধৰ অন্তৰ্গত ঋতু-উপাখ্যানৰ পদ ৰচনা কৰা বিষ্ণু ভাৰতীয়ে নিজকে কবিস্বপ্ন-স্বত বুলি পৰিচয় দিছে, কিন্তু কবিস্বপ্ন আৰু বিষ্ণু ভাৰতীৰ অন্তৰ্গত পৰিচয় পোৱা নাযায়। বংশীগোপালদেৱৰ চৰিত ৰচনা কৰা ৰামানন্দ দ্বিজ তেওঁৰ পিতামহৰ নাম বিষ্ণু ভাৰতী বুলি উল্লেখ কৰিছে। বংশীগোপালৰ সমসাময়িক এই ‘বিষ্ণু ভাৰতী’ৰে আমাৰ কবি একেজন হোৱাটো অসম্ভৱ নহয়। এওঁৰ পয়াৰৰ বিশেষ বিশেষত্ব নাথাকিলেও বিৱৰণ-অংশ মনোৰম।

আৰু এজন শ্ৰীবিষ্ণু ভাৰতীয়ে ‘দ্বাদশ স্কন্ধৰ কথা-স্বত্ৰ অম্লসৰি যি আখ্যাত যেন কথা আছে ব্যাখ্যা কৰি তাহাক সূচাই’ ভাগৱতৰ সূত্ৰ-কথাৰ প্ৰবন্ধৰূপ ‘ভাগৱত-বস্তু’ নামে এখনি পদ-পুথি ৰচনা কৰে। ৰচনাৰ প্ৰথমতে তেওঁ শ্ৰীধৰ স্বামীৰ চীকাৰ মাহাত্ম্য প্ৰশংসা কৰি তাৰ সাহায্য স্বীকাৰ কৰিছে। ভাগৱত-পুৰাণৰ বিষয়-সূচী হিছাপে পুথিখনি ভকত-বৈষ্ণৱৰ লাগতিয়াল।

ৰামানন্দ দ্বিজ

ৰামানন্দ দ্বিজ ভৱানীপুৰীয়া গোপাল আতাৰ আজ্ঞাপৰ শ্ৰীৰামদেৱৰ দ্বিতীয় পুত্ৰ। পিতাকৰ মৃত্যুত তেওঁ কালজাবতে সন্নীয়া হয়, কিন্তু সেই থান এৰি আহোম ৰাজ্যত প্ৰৱেশ কৰি ৰাকৰুড়ি আদিত বৈ আতন বাঁহগড়ীয়া বুঢ়া-গোহাঁইৰ (১৬৪৮-৭২) পৃষ্ঠপোষকতাত মাজুলীৰ আঁহতন্তৰিত সত্ৰ পাতে। চৰিতত আছে, বুঢ়াগোহাঁইৰ নিৰ্দেশক্ৰমে এওঁ ‘শঙ্কৰদেৱৰ চৰিত’ ৰচনা কৰে।

বহুত কথাত এওঁৰ ৰচিত শব্দৰ-চৰিতৰ দৈত্য্যবি ঠাকুৰ, ভূষণ দ্বিজ আদিৰ চৰিতৰ লগত অমিল। ঘটনাৰ ক্ৰমৰ বিষয়তো কিছু বিপৰ্যয় দেখা যায়। সম্ভৱতঃ কাল-সংহতিৰ ভকত আৰ্ক্ষ মহন্তসকলৰ মাজত প্ৰচলিত ঐতিহ্যকে এই চৰিতে বহন কৰিছে। তন্ত্ৰমূলক ব্যাখ্যা আদিৰ বিষয়ত ৰামানন্দৰ পাণ্ডিত্যৰ আভাস পোৱা যায়। এওঁ চৰিতখন মাধৱদেৱৰ বৈকুণ্ঠ-প্ৰয়াণত শেষ কৰিছে আৰু ভৱানীপুৰীয়া গোপাল আতাৰ কথাও সেই প্ৰসঙ্গতে কিছু সন্নিৱেশ কৰিছে। ৰামানন্দ দ্বিজৰ ৬৮টি বৰগীত-পৰ্যায়ৰ গীতৰ উপৰিও কল্পিণীৰ প্ৰেম-কলহ-বিষয়ক নটি গীত পোৱা হৈছে, সম্ভৱতঃ ৰামানন্দই সেই বিষয়-বস্তুৰে এখনি নাট ৰচনা কৰিছিল, কাৰণ গীতকেইটিত বাগৰ লগতে তালো ধৰি দিয়া হৈছে। তেওঁৰ গীতৰ মাজে মাজে মৌলিক সৌন্দৰ্য বিৰিঙি উঠা দেখা পোৱা যায়।

ৰঘুনাথ মহন্ত

অষ্টাদশ শতকৰ প্ৰথমার্ধৰ এজন প্ৰধান লেখক ৰঘুনাথ মহন্ত। এওঁ ৰামায়ণ-কথাত নিজৰ শক্তি প্ৰয়োগ কৰিছিল আৰু বৈষ্ণৱ গন্তৰ ষোড়শ শতিকাৰ ঐতিহ্যৰ পুনৰুত্থান কৰিবৰ বাবে প্ৰয়াস কৰিছিল। ‘শত্ৰুঞ্জয়’ত সন্নিৱিষ্ট আত্মপৰিচয়ত পোৱা যায়, শব্দবদেৱৰ শিষ্য সতানন্দ বৰভকতৰ প্ৰথম পুত্ৰ জয়কৃষ্ণৰ নাতি হৰিকৃষ্ণই কামৰূপ-নৱদ্বীপ আদিত সংকৃত পঢ়ি পঢ়িত হৈ দৈয়াঙত এলেঙি সত্ৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰে। হৰিকৃষ্ণৰ পুত্ৰ কৃষ্ণনাথ, কৃষ্ণনাথৰ পুত্ৰ ৰঘুনাথ মহন্ত। ৰঘুনাথৰ ‘শত্ৰুঞ্জয়’ বা ‘বালীৰ দিগ্ৰিজয়’ নামৰ কাব্য ৰচিত হয় ১৬৫৮ শকত। বিভিন্ন শাস্ত্ৰৰপৰা সমল লৈ লিখা এই ৰচনাত বায়ু আৰু স্ত্ৰীমেকৰ যুদ্ধ-বৰ্ণনাৰে আৰম্ভ কৰি লঙ্কাৰ উৎপত্তি আৰু ৰাৱণৰ আৰু ৰাৱণ-জয়ৰ কথা বৰ্ণোৱা হৈছে আৰু বালী বজাৰ সৈন্তাধ্যক্ষৰূপে হনুমন্তৰ বীৰত্ব আৰু বানৰাধিপতিসকলৰ ওপৰত দিগ্ৰিজ কীৰ্তন কৰা হৈছে। বান্দীকি ৰামায়ণ বা সংকৃত অন্তত ৰামায়ণৰ বিষয়-বস্তুৰে নিমিলা ৰঘুনাথৰ আন এখনি কাব্য ‘অন্তত ৰামায়ণ’ত পাতালত থকা সীতাৰ অনুবোধক্ৰমে বাহকিয়ে লৱ-কুশক পাতাললৈ নিয়া আৰু হনুমন্তই তেওঁলোকক উদ্ধাৰ কৰাৰ কাহিনীৰ বিৱৰণ আছে মাৰ্কণ্ডেয়-যুগিষ্ঠিৰ-সখাৰ ৰূপে। ৰামায়ণৰ বিষয়-বস্তুত এইদৰে স্বাধীনতা অঙ্গলখন কৰা কাৰ্যই মহাভাৰতৰ বিষয়ত ৰাম সৰস্বতীৰ স্ত্ৰেণে প্ৰকাৰ কাৰ্যৰ কথা আমাক সোঁৱৰায়। কিন্তু ৰঘুনাথ মহন্তৰ কীৰ্তিকৰ ৰচনা হ’ল ‘কথা-ৰামায়ণ’। এইখনি বান্দীকিৰ পদাঙ্ক লেখা হ’লেও ইয়াৰ ওপৰত মাধৱ কন্দলি, মাধৱদেৱ আৰু শব্দবদেৱৰ ৰামকথা-বিষয়ক ৰচনাৰ

প্ৰভাৱ প্ৰভূত। কথা-শৈলীত বৈকুণ্ঠনাথ ভট্টদেৱৰ অনুসৰণ কৰা হ'লেও ঠায়ে ঠায়ে অসমীয়া ব্ৰজবুলি তেঁ সোমাইছে আৰু মুঠৰ ওপৰত ভাষা সৰলতাৰ ফালে অনেকখিনি আগ বাঢ়িছে। এতিয়ালৈকে প্ৰাপ্ত 'কথা-বামানন্দ'ৰ একমাত্ৰ খণ্ডিত পুথিত প্ৰথমৰ চাৰিটি কাণ্ড মাতোন আছে, তাৰে শেষৰ কিছুক্ষণাকাত শিষ্ট নামৰ ভণিতা পৰিছে, ইয়াৰপৰা বুজা যায় বৰুনাথ মহন্তই তেওঁৰ কাম অৰ্ধ-সমাপ্ত কৰি এৰি গ'ল। কিন্তু তেওঁৰ এই কৃতি এটি মহৎ কীৰ্তি হৈয়ে বৈ গৈছে।

বলোৰাম দ্বিজ

সত্ৰীয়া মহলত ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত-পুৰাণৰ ভাঙনি কৰা লোক এতিয়ালৈকে এজনহে পোৱা গৈছে। বংশীগোপালদেৱে ডেবেৰাপাৰত থকাত হাবুঙৰ এজনৰ ব্ৰাহ্মণক হৰিভাৰতী নাম দি সত্ৰ পাতি মহন্ত কৰি ধাপে। হৰিভাৰতীৰ পুত্ৰ অনুৰাবি, তেওঁৰ পুত্ৰ ব্ৰজনাথ, তেওঁৰ পুত্ৰ ৰামদেৱ, তেওঁৰ পুত্ৰ অচ্যুতানন্দ, তেওঁৰ পুত্ৰ মধুমিশ্ৰ, তেওঁৰ পুত্ৰ নিত্যানন্দ, নিত্যানন্দৰ পুত্ৰ বলোৰামে ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত-পুৰাণৰ কৃষ্ণজয়-খণ্ডৰ একাংশৰ পদ (প্ৰতিজিপি ১৭৩০ শক) কৰে। মাধৱ কন্দলিৰ কালৰেপৰা পৰাৰ-ত্ৰিপদীৰ ব্যৱহাৰৰ পিছত এওঁৰ ভাঙনিত নতুন একো আশা নকৰিলেও বলোৰামে (৬+৪)+৪+১৪ কৈ ভাঙি খণ্ড-লেচাৰিৰ এটি ভৰি সৃষ্টি কৰিছে। সত্ৰত ৰাখা-কৃষ্ণ-বিষয়ক এই পুৰাণৰ এনে অনুবাদ মন কৰিব লগীয়া।

ৰামানন্দ দ্বিজ

সম্ভৱতঃ ক্ৰীষ্ণক মিশ্ৰ যতিৰ বেদান্ত-প্ৰতিপাদক 'প্ৰবোধ-চন্দ্ৰোদয়'কে ডিঙি কৰি ৰামানন্দ-দ্বিজ বোলা এজনে 'মহামোহ কাব্য' ৰচনা কৰে। এইখন কাব্য ৰচনা কৰাৰ আগতে আউনীআটি সত্ৰৰ প্ৰতিষ্ঠাতা নিৰঞ্জনদেৱে 'মহামোহ নাট' অভিনয় কৰাইছিল কামৰূপৰ কাকতীৰ মন্দিৰত আৰু তাকে মূল কৰি বৰ্তমান-খনি ৰূপক কাব্য ৰচনা কৰা হয়।

বিষ্ণুদেৱ গোস্বামী

আউনীআটি সত্ৰৰ শ্ৰীবিষ্ণুদেৱৰ সন্তে 'ৰাম বিপু লব্যার্থত এহি কলি বৃণাক্ত' চতুৰ্থ স্কন্ধ ভাগৱতৰ পুৰ্ব বংশ-বৰ্ণন অংশৰ পদ কৰে। দক্ষিণপাট-সত্ৰাধিকাৰ বিষ্ণুদেৱ গোস্বামীয়ে (১৭১০-৪২ শক) পদ্মপুৰাণৰ উত্তৰখণ্ডৰ ক্ৰিয়াবোদ-দ্বাদশ অংশ অসমীয়া পদলৈ ভাঙে।

অজ্ঞান গীতকাবসকল

শঙ্কৰদেৱ-মাধৱদেৱভৱানীপুৰীয়া গোপাল আতা আদি বৈষ্ণৱ কবিসকলৰ আদৰ্শ অনুসৰণ কৰি বিশেষকৈ কাল-সংহতিৰ সজীয়াসকলে প্ৰভূত পৰিমাণে গীত আৰু ঘোষা ৰচনা কৰিছিল। তেওঁলোকৰ গীতসমূহ বৰগীত-পৰ্যায়ৰ আৰু সিবিলাকত বৰগীতৰ দৰেই নানা ৰাগ সংযোগ কৰা হৈছে। সাধাৰণতে শঙ্কৰ-মাধৱৰ ব্যৱহৃত ৰাগকে এই নতুন গীতকাবসকলে লৈছে যদিও পশ্চিমা ধনশ্ৰী, বঙ্গ-ভাটিয়ালী, চোৰট, পাহাৰী, ভৈৰৱী, শ্ৰুতমল্লাৰ আদি নতুন ৰাগো ইসকলে প্ৰয়োগ কৰা দেখা পোৱা যায়। অনেক গীতত শঙ্কৰ-মাধৱৰ গীতৰ নতুন ৰূপ মাথোন দেখা পোৱা যায়, কিন্তু বিভিন্ন কবিৰ দুই-একোটি গীতত মৌলিক সৌন্দৰ্যৰ অভাৱ নাই। বৰগীতেই কবিসকলৰ আদৰ্শ হ'লেও ভাষা বিষয়ত ব্ৰজবুলিৰ সুন্দৰ গঠন এওঁলোকৰ ৰচনাত প্ৰায় নোহোৱা হৈ পৰিছে।

জগদানন্দ : বৰপেটাৰ মথুৰাদাস বুঢ়া আতাৰ শিষ্য কাজলা মাজিৰ পুত্ৰ জগদানন্দৰ ৰচিত গীত বৰপেটা সত্ৰত এতিয়াও প্ৰচলিত হৈ আছে।

পদ্মপ্ৰিয়া : পূৰণি অসমীয়া সাহিত্যত মহিলা কবিৰ নাম বিৰল আৰু পদ্মপ্ৰিয়া আইৰ নামৰ বাহিৰে, বিতীয় নাম পোৱাই নাযায়। পদ্মপ্ৰিয়া ভৱানী-পুৰীয়া গোপাল আতাৰ কন্যা। তেওঁৰ ৰচিত গীতত গুৰু-মাহাত্ম্য আৰু ভক্তি-উজ্জ্বল অলুভৰ কবিতা পাৰি।

শিলিখাতলীয়া আদি মহন্ত : বৰষট্টিদেৱৰ পুত্ৰ সনাতনদেৱৰ (১৫৩০-৬২ শক) ৪৭টি, তেওঁৰ পুত্ৰ জগদানন্দদেৱৰ (১৫৫৩-১৬১৬) ২১টি, তেওঁৰ পুত্ৰ প্ৰেমজ্ঞানদেৱৰ (১৬০০-১৬৫১) ১৪টি, কৈৱল্যানন্দদেৱ বা চিহুণ গোসাঁইৰ (১৬৩৭-১৭০৪) ৭৩টি, ব্ৰজানন্দদেৱৰ (১৬৫৪-১৭০২) ১২টি, কুন্দানন্দদেৱৰ (১৬২৪-১৭৬১) ২১টি, বজ্জচন্দ্ৰদেৱৰ (১৭৪০-১৭২২) ২৩টি, নিৰ্মলচন্দ্ৰদেৱৰ (১৭৭৭-১৮১৭) ২৩টি গীত 'গীত-মল্লিকানী' নামৰ সংকলনত সন্নিৱিষ্ট হৈছে। বটুগিৰীদেৱৰ পুত্ৰ ৰতিকান্ত আৰু ত্ৰীকান্তৰপৰা বঢ়া সজীয়াসকলৰ মাজতো গীত-ৰচনাৰ পদ্ধতি চলি আহিছে। এই বংশৰ উদিত-ৰামদেৱে এখনি চৰিত আৰু 'বৈষ্ণৱানন্দ-লহৰী'ৰ পদ ৰচনা কৰে।

জান্ধাৰীয়া মহন্তসকল : মান্ধাৰীয়া অনিৰুদ্ধদেৱৰ বংশৰ হৰিৰামদেৱে (মৃত্যু ১৫৬৪ শক) ১৬৮টি গীতৰ উপৰি 'কংসধ' আৰু 'অজামিল-উপাখ্যান' নামে দুখনি নাট ৰচনা কৰে; ১৫৭২ শকত চুৰম্কা ভগাৰজাৰ আবেশমতে বধ কৰা নিত্যানন্দদেৱে আঠখনি গীত, দুটি ভটিয়া, ২৬২টি ঘোষীৰ 'ভক্তিমকল' পুথি,

ভাগৱতৰ চতুৰ্থ স্কন্ধৰপৰা 'সতী-চৰিত্ৰ'ৰ পদ আৰু অষ্টম স্কন্ধৰপৰা 'মংগু-চৰিত'ৰ পদ, দশম স্কন্ধৰ পদ আৰু 'মাৰীচ-বধ'ৰ এখনি অঙ্ক ৰচনা কৰিছিল। এই বংশৰ যত্নম্পনদেৱ (মৃত্যু ১৬২২ শক) আদি গোসাঁইসকলেও গীত ৰচনা কৰি গৈছে।

চৈচা সত্ৰীয়া আদি : ৰামানন্দেৱ কায়স্থ বা গোজলুটীয়া ৰমাই যদুমণি-দেৱৰ শিষ্য। এওঁ গীত-বাছ্য আৰু অভিনয়ত নিপুণ আছিল। এওঁ চৈচা সত্ৰ পাতে আৰু বহুতো গীত আৰু ভক্তি-বিষয়ক কেইখনিমান পুথি ৰচনা কৰে বুলি জনা গৈছে।

ৰামানন্দেৱ বা ৰমাইৰ শিষ্য কৃষ্ণদেৱ বা বৰকৃষ্ণই দিহিং নৈৰ পাৰত ম'ৰামৰা সত্ৰ পাতে, এওঁৰ আৰু এওঁৰ পুত্ৰ জগত্তমোহন, জগত্তমোহনৰ পুত্ৰ ব্ৰহ্মানন্দ, চতুৰ্ভুজ, জয়দেৱ, পদ্মনাভ আৰু সহদেৱৰ, আৰু ব্ৰহ্মানন্দৰ পুত্ৰ শুকদেৱৰ বহুতোখিনি গীতৰ এখনি পুথি পোৱা গৈছে। এওঁলোকৰ ভিতৰত জয়দেৱ গীতত 'গীত-গোৱিন্দ'ৰ জয়দেৱৰ প্ৰভাৱ পৰিছে, অসমীয়া জয়দেৱে সংস্কৃত ছন্দ আৰু ভাষা ৰচনা কৰিবলৈ প্ৰয়াস পাইছে। এই কেইজনৰ, বিশেষকৈ শুকদেৱৰ গীতবোৰত দেহ-বিচাৰৰ শিঙ-ব্ৰহ্মাণ্ডৰ ধাৰণা আৰু প্ৰতীকী ৰচনা-শৈলীৰ যোগেদি এক অভিনৱ মৌলিকতাই ভুমুকি মাৰে।

ৰামাকান্ত, ৰামচন্দ্ৰ, ৰামকৃষ্ণ, ভগীৰথ দাস আদিৰ ভগিতা থকা গীতো কিছু পোৱা গৈছে।

অনিকল্প চৰিতকাবসকল

অনিকল্প দাস : অনিকল্প দাসৰ 'জ্ঞান-বৰ্ণনা' পুথিত শঙ্কৰদেৱ আৰু মাধৱদেৱৰ জীৱনৰ আভাস যাত্ৰ দিয়া হৈছে। এই চৰিতকাবৰ প্ৰধান বিষয় পুৰুষোত্তম আৰু চতুৰ্ভুজ ঠাকুৰৰ চৰিত। অনিকল্পই 'ৰামাকান্ত-পদ-কব-বকবন্ধ-মধুভ্ৰত' বুলি নিজৰ পৰিচয় দিছে। শঙ্কৰদেৱৰ পুত্ৰ হৰিচৰণৰ পুত্ৰ চতুৰ্ভুজৰ জ্যেষ্ঠা ভগিনীৰ বিয়া হয় বৰুৱা চৌধাৰী আতাৰ লগত, এওঁলোকৰ পুত্ৰ দামোদৰদেৱ, দামোদৰৰ পুত্ৰ ৰামাকান্তৰপৰাই (১৫৭৪-১৬৩২ শক) বৰদোৱা সত্ৰৰ 'বৰহিসলা' হয়। এই ৰামাকান্তৰে তন্ত্ৰ চৰিতকাব অনিকল্প। চৰিতখনিৰ এটি নিৰাভাৱ সৌন্দৰ্য আৰু অনতিজ্ঞাপন বৰ্তমান। শঙ্কৰদেৱৰপৰা আৰম্ভ কৰি ৰামাকান্তলৈকে ছন-তাৰিখ আদি পাৰ্থক্যে দি অনিকল্পই পদ-বিস্তাৰ বৰ্ণনা দিছে।

ৰামচৰণ ঠাকুৰ : ৰামচৰণ ঠাকুৰৰ ভণিতা থকা চৰিত্ৰৰ বিষয়ে আগতে কৈ অহা হৈছে। চৰিত্ৰখনিত আছে, ৰামচৰণ ঠাকুৰে মোমাষেক মাধৱদেৱৰপৰা শুনি শব্দ-জীৱন-কথা লিখিছে। আনফালে ৰামচৰণৰ পুত্ৰ দৈত্যাবি ঠাকুৰে পিতাকৰপৰা গুৰু-কথা শুনাৰ কথা উল্লেখ কৰিছে, কিন্তু পিতাকে এখন চৰিত লিখিছিল বুলি ক’তো কোৱা নাই, বৰং তেওঁৰ বাবে কোনো ‘আহি নাছিল’ বুলিহে উক্তি কৰিছে। এই প্ৰসঙ্গত ভকত-বৈষ্ণৱৰ দুটা মত আছে। এদলৰ মত—মাধৱৰ ভাগিন আৰু দৈত্যাবিৰ পিতৃ ৰামচৰণে কোনো চৰিত লিখা নাছিল, পিছত আন এজন ৰামচৰণে (কণ্টৰীৰ) কুঁহিয়াৰ-বাৰীত বহি পুথিখন লিখি ৰামচৰণ ঠাকুৰৰ নামত চলাই দিছিল। বৰ্তমানে দুই-এজনে এনে মত প্ৰকাশ কৰে, শব্দৰদেৱে বৰদোৱা ত্যাগ কৰাৰ এশ বছৰমানৰ পিছত তেওঁৰ নাতি-বোৱাবী কনকলতা আয়ে হাবি-তলৰপৰা বৰদোৱা আৱিষ্কাৰ কৰাত সেই থানৰ ধান বচাবৰ বাবেই বাইকৈ ৰামচৰণ ঠাকুৰৰ নামে এই পুথি ৰচনা কৰায়। সঙ্গসমূহত ‘বৰ-চৰিত’ নামে এইখনি চৰিত্ৰৰ বিশেষ আদৰ দেখা যায়।

সাৰ্বভৌম ভট্টাচাৰ্য : ‘সৰু স্বৰ্গখণ্ড’ আৰু ‘বৰ স্বৰ্গখণ্ড’ নামে সাৰ্বভৌম ভট্টাচাৰ্যৰ ভণিতামূলক দুখনি পুথিত বাইকৈ শব্দৰদেৱৰ মহাত্মা প্ৰচাৰ কৰা হৈছে। ইয়াত শব্দৰদেৱৰ দৈববৃত্ত প্ৰমাণ কৰিবৰ উদ্দেশ্যে পদ্ম-পুৰাণৰ স্বৰ্গখণ্ড, ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত-পুৰাণ, যোগিনী-তন্ত্ৰ, সান্বত-তন্ত্ৰ, দীপিকাচন্দ্ৰ আদি অনেক প্ৰামাণ্য উদ্ধাৰ কৰিবৰ চেষ্টা দেখা যায়। পুথি দুখনৰ মতে আৰু ‘গুৰু-চৰিত-কথাৰ মতেও সাৰ্বভৌম প্ৰাগজ্যোতিষৰ পাণ্ডিত্যগৰ্বী শাস্ত্ৰ পণ্ডিত, পিছত তেওঁ শ্ৰীমন্ত শব্দৰৰ ওচৰত লৰণ লয়। বহুতো অমূলক প্ৰামাণ্যৰ বোজা আৰু শব্দৰদেৱৰ লগত তৰ্ক কৰা লোক এজনে জানিব নোৱৰা পিছৰ কালৰ কথাৰ উৎপ্ৰেক্ষাই এই চৰিতমূলক পুথি দুখনৰ ওপৰত গভীৰ সন্দেহৰ ছাঁ পেলায়।

দামোদৰ দাস : দামোদৰ দাসৰ ‘গুৰু-চৰিত্ৰ’ নামৰ শব্দৰ-চৰিত এখনি পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ জিহ্মাত আছিল। শ্ৰীশব্দৰৰ লগত থকা ব্ৰাহ্মণ ভকতৰ তালিকা এটিৰে আৰম্ভ কৰি মহাপুৰুষৰ জীৱনৰ এটি চমু আভাস ১২১টি পদত দিয়া হৈছে কীৰ্তন-ৰোমাৰ আৰ্হিত।

ৰামৰায় : ৰামৰায়ৰ ‘গুৰু-লীলা’ বা দামোদৰদেৱৰ আৰু ভট্টদেৱৰ ৰচিত এখনি গভীৰ প্ৰশস্তিৰ চৰিত-পুথি। চৰিতকাৰ লোচ সত্ৰৰ অৰ্জুনদেৱৰ শিষ্য আছিল, আৰু দৰঙত চন্দ্ৰনাৰায়ণ (১৬৪৬-৬০) আৰু বেহাৰত প্ৰাণনাৰায়ণ (১৬৩০-৬৬) বজা থকা সময়ত চৰিতখন লিখিছিল।

বমানন্দ ছিহ্ন : মাধৱদেৱ আৰু দামোদৰদেৱৰ সংযুক্ত আজ্ঞাত উজনি অঞ্চলত মহাপুৰুষীয়া ধৰ্ম প্ৰচাৰ কৰা মহাসঙ্ঘ বংশীগোপালদেৱৰ জীৱনী স্মৰণ দক্ষতাৰে আৰু মুকলি মনেৰে বৰ্ণনা কৰিছে বমানন্দ ছিহ্নে। তেওঁ চৰিতখনিৰ প্ৰাণবন্তৰ মাজত সোমাই পৰা বাবে সি কবিত্বময় হৈ উঠিছে। বমানন্দই নিজৰ কেইবাটিও কৃতিৰ কথা উল্লেখ কৰিছে—পদ্মপুৰাণৰ উত্তৰাংশ, বৈষ্ণৱমৃতৰ গোৱিন্দস্নোত্ৰ, ভাগৱতৰ প্ৰথম চাৰি অধ্যায়ৰ পদ আৰু শঙ্কৰ-মাধৱ-কথা; এইখিনি কিন্তু আমাৰ দৃষ্টি-গোচৰলৈ এতিয়াও অহা নাই। বমানন্দৰ চৰিত-খনিৰ নাযকৰ বৈকুণ্ঠ-প্ৰয়াণৰ সময়ত তেওঁ আছিল সৰু ল'ৰা।

মীলকণ্ঠ দাস : এওঁ দামোদৰদেৱৰ আজ্ঞাপৰ কায়স্থ মহন্ত মনোহৰৰ (বেতবাৰি, ফুলগুৰি সত্ৰ) পৰিনাতি গোপালৰ দিনত 'দেৱদামোদৰ-চৰিত্ৰ' ৰচনা কৰে। বহুত পিছত লিখা হ'লেও এইখনি এখন ভাল চৰিত। মনোহৰদেৱৰ এখনি স্কন্ধীয়া চৰিতো থকাৰ গম পোৱা যায়।

ঈকুক্ষ মিথ্ৰাই আন এখনি দামোদৰ-চৰিত ৰচনা কৰে।

বিজ্ঞানন্দ ছিহ্ন ওজা : মাধৱদেৱৰ চৰিত কোনোজনে স্কন্ধীয়াকৈ ৰচনা কৰা নাই, শ্ৰীমন্ত শঙ্কৰৰ লগত এওঁ যেন অভিন্ন, তেওঁৰ জীৱনকাহিনীও চৰিতকাৰৰ কাৰণে সদায় শুক-জীৱনৰ লগত এক হৈ আহিছে। মাত্ৰ মাধৱ-দেৱৰ বংশৰ পৰিচয় থকা 'দামোদৰ-বংশাৱলী' বা 'গোৱিন্দ-বংশাৱলী' নামে এখনি পুথিৰ নাম শুনা যায়। বিজ্ঞানন্দ ওজাই 'ঠাকুৰ-চৰিত'ত শঙ্কৰ-মাধৱ চৰিত্ৰৰ সামান্ত আভাস দি পুৰুষোত্তম আৰু চতুৰ্ভুজ ঠাকুৰৰ জীৱনৰ এটি সম্যক আৰু সমসাময়িক চিত্ৰ দাঙি ধৰিছে। ছিহ্ন হৰিনাৰায়ণ (জয়হৰি ছিহ্ন ?) বোলা এজনেও এখনি 'ঠাকুৰ-চৰিত' লিখিছিল।

ভক্তচাক : পুৰুষোত্তম ঠাকুৰৰ কন্যা কেশৱপ্ৰিয়াৰ স্বামী আৰু ভাত-নাথাতীৰ পুত্ৰ সাবঙ্গপাণিৰ (দীঘলীসত্ৰ, মাজুলী) পৰিনাতি ভক্তচাকৰে চতুৰ্ভুজ ঠাকুৰৰ কন্যা হৃদ্ভাৰ পুত্ৰ অনন্তৰাম আতাৰ (শলগুৰি, কোৱামৰা আদি সত্ৰৰ সংস্থাপক, গদাধৰসিংহৰপৰা শিৱসিংহলৈকে সমসাময়িক) চৰিত ৰচনা কৰে। ইয়াত গদাধৰসিংহৰ দিনৰ মহন্ত-নিগ্ৰহৰ বহুল বৰ্ণনা দিয়া হৈছে।

বামনোপাল, পূৰ্ণানন্দ, জয়লাৰায়ণ আদি : ভৱানীপুৰীয়া গোপাল আতাৰ চৰিতখনি গ্ৰন্থান চৰিত-পুথি আছে। 'শঙ্কৰদেৱৰ চৰিত'ত বামানন্দ ছিহ্নে আতাৰ চৰিত সামান্তভাৱে মাত্ৰ লিখিছে। তেওঁৰ পুত্ৰ বামনোপালে গড়গাঁৱৰ সোণামুৱা দলৈৰ বংশৰ, দলৈৰ নাতি মহেশ্বৰজ মজুমদাৰৰ উদগনি লৈ

গোপালদেৱৰ জীৱনীৰ বিশেষকৈ পিছৰ অংশৰ বিৱৰণ দিছে। পূৰ্ণানন্দদেৱৰ (গোপাল আতাৰ আজ্ঞাপৰ খোৰামোচৰৰ ৰামচন্দ্ৰ বাপৰ প্ৰশিষ্ঠ) গোপালদেৱ-চৰিত এটি স্বয়ং-সম্পূৰ্ণ বিৱৰণ; কিন্তু ৰামানন্দ দাসৰ 'গোপাল আতা-চৰিত' তেনে নহয়। জয়নাৰায়ণে 'ৰামগোপাল-চৰিত'ত শ্ৰীৰামদেৱ, ৰামানন্দ আৰু ৰামগোপালদেৱৰ চৰিত বহুলকৈ বৰ্ণাইছে। শ্ৰীৰাম-যতুমণিৰ 'গোপাল আতাৰ চৰিত্ৰ' এখনি পোৱা যায়।

জগবল্লভদেৱ, চতুৰ্ভুজ কায়স্থ আদি : বৰযতুমণিদেৱৰ পৰিনাতি, জগবল্লভদেৱে (১৫৫৩-১৬১৬ শক) 'যতুমণিদেৱৰ চৰিত্ৰ' আৰু মাজঠাই চৈচ। সত্ৰৰ চতুৰ্ভুজ কায়স্থই 'যতুমণি-ৰামানন্দ-চৰিত্ৰ' ৰচনা কৰে। লেংদী সত্ৰৰ উদিতৰামদেৱে পিতৃ 'বতিকাষ্টদেৱৰ চৰিত্ৰ' আৰু নমাটি সত্ৰৰ প্ৰেমাৰামদেৱে পিতৃ (যতুমণিদেৱৰ পুত্ৰ শ্ৰীকান্তৰ পুত্ৰ) 'বিনন্দামদেৱৰ চৰিত্ৰ' লিখে।

ৰামনাথ : শঙ্কৰদেৱৰ শিষ্য সতানন্দ বৰভকতৰ চাৰি পুত্ৰৰ সৰু মহাক্ষৰ পৰিনাতি ৰামনাথে (শিঙিৰিৰ গুচৰ বৰকলা সত্ৰৰ সংস্থাপক) বিশেষকৈ বৰভকতৰ বংশাৱলীৰে 'সন্তমুক্তাৱলী'-ৰচনা কৰে। হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে ইয়াৰ ৰচনাৰ কাল ১৫৩০ শক ধৰিব খুজিছে।

জয়নাৰায়ণ : ভট্টদেৱৰ 'গোপাল সখি'ৰ (খুদিয়া সত্ৰৰ) পুত্ৰ লক্ষ্মীপতি। তেওঁৰ পুত্ৰক কবি জয়নাৰায়ণে 'লক্ষ্মীপতি-চৰিত্ৰ' নিৰ্মাণ কৰে।

ৰাগেশ্বৰ, দ্বিৱাক্ষৰ আদি : ৰাগেশ্বৰ আৰু দিৱাক্ষৰ দ্বিজ 'হৰিদেৱ-চৰিত্ৰ' এখনি লিখে। ভৱানন্দ মিশ্ৰই সম্ভৱতঃ দৰঙী ৰজা চন্দ্ৰনাৰায়ণৰ দিনত (১৬৪৩-৬০) লেচাকণা 'গোৱিন্দ-চৰিত' ৰচনা কৰে।

ৰমাকান্ত আদি : ৰমাকান্ত দ্বিজৰ 'বনমালীদেৱ-চৰিত'ত দক্ষিণাট সত্ৰৰ আদি বুৰঞ্জী সন্নিৱিষ্ট হৈছে। অশ্বৰীষ দ্বিজ আউনীআটি সত্ৰৰ দ্বিতীয় অধিকাৰ কেশৱদেৱৰ ওপৰত গদাধৰসিংহৰ নিগ্ৰহ আৰু নিৰ্বাসনদণ্ড আৰু কজ্জসিংহৰ দ্বাৰা পুনৰ্বাসনৰ বৰ্ণনা দিছে।

সৰ্ধানন্দ নামে এজনে 'গোপীনাথ ঠাকুৰদেৱৰ চৰিত'ত জৰাবাৰী সত্ৰৰ ইতিহাস দিছে।

চিদানন্দদেৱে 'বংশাৱলী পুথি' বা 'অনিকল্পদেৱৰ চৰিত্ৰ আৰু মায়ামৰীয়া সত্ৰৰ গোঁসাইসকলৰ বংশাৱলী' লিখে ১৮০২ শকত। এই পুথিত মায়ামৰীয়া বিদ্রোহৰ বিদ্রোহী পক্ষৰপৰা বিৱৰণ স্পষ্টকৈ দিয়া হৈছে। চৰিতকাব্যৰ নাম নোহোৱা এখনি কল্পদেৱ-চৰিত পোৱা যায়।

বিভূনাথ : শব্দবৈকল্প-প্ৰবৰ্তিত অসমৰ বৈকল্পধৰ্মৰ আধাৰ সত্ৰসমূহৰ বুৰঞ্জী দিবৰ প্ৰথম প্ৰচেষ্টা বোধ হয় গোৱিন্দদাসে গঢ়ত লিখা ‘সম্ভ-সম্প্ৰদায়ৰ কথা’ বা ‘এটকা মহম্মদ চৰিত্ৰ’। সম্ভ-অঙ্কুষ্ঠানৰ বিকাশৰ এটি খবতকীয়া বিৱৰণ দাঙি ধৰিছে বিভূনাথে ‘বৰজুনা’ বা ‘এটকা মহম্মদ সম্ভ-স্থাপনৰ জুনা’ত।

গ্ৰানিকৰ চৰিত

শব্দবৈকল্পৰ ধৰ্ম-সম্প্ৰদায়ৰ মাজত নানা বিভেদ সোমাই সংহতি বা সম্মতি-বিভাগ আদি হোৱাৰ পিছত চৰিতবিলাকত নানা ধৰণৰ ভীষ সোমাবলৈ ধৰে। কোনো কোনোৱে নিজৰ অঙ্কুষ্ঠানবোৰক শব্দবৈকল্পৰপৰা বিচ্ছিন্ন কৰি দেখুৱাবৰ যত্ন কৰে। আন কি, কোনোৱে বিৰোধৰ দাহত অবাঞ্ছন্যভাৱে চৈতন্তদেৱৰপৰা ধৰ্ম পোৱা বুলি ক’বলৈও বাকী নাৰাখে। কৃষ্ণ ভাৰতীৰ গল্প ‘সম্ভ-নিৰ্ণয়’ বা ‘চৈতন্ত-নিৰ্ণয়’, তাৰে পঞ্চ-ৰূপ কৃষ্ণাচাৰ্যৰ ‘সম্ভ-চৰিত’ বা ‘সম্ভ-বংশাৱলী’ আৰ একে প্ৰকৃতিৰ কথাৰে আৰু অমূলক প্ৰামাণ্যেৰে গঢ়ত লিখা কবিত্বৰ (এই কবিত্ব বৈকল্পনাথ ভট্টদেৱ নহয়) ‘সংসম্প্ৰদায়-কথা’ আদিত শব্দী সম্প্ৰদায়ৰ ওপৰত গ্ৰানি সানিবৰ বাবে যত্ন কৰা হৈছে।

মাধৱদেৱৰ ভগিতা দি লিখা ‘আদি-চৰিত’তো বৈকল্প-সম্প্ৰদায়ৰ কোনো অঙ্গৰ ওপৰত চেকা পেলাবৰ কাৰণে যত্ন আছে।

বংশাৱলী

সজীয়া চৰিত-পুথিৰে প্ৰায় একে পৰ্যায়ৰ ৰচনা হ’ল গোসাঁই-মহম্মদসকলৰ বংশৰ বিৱৰণ বা বংশাৱলী। ওপৰত উল্লিখিত দুই-এখনি চৰিতো এই শাৰীত পৰিব। ‘নৰোৱা গোসাঁই-বংশাৱলী’, ‘সুকদল-চৰিত’, ‘গোৱিন্দ-বংশাৱলী’ বা ‘দামোদৰ-বংশাৱলী’ (গোৱিন্দগিৰীৰ বংশৰ কথা), ৰঘুপতি ‘গোমথা-বংশাৱলী’ (নাৰায়ণ গোমস্তা জুঞাৰ বংশৰ কথা) আদিৰপৰা দেখা যায় মহম্মদ হোৱা জুঞাসকলৰ মাজত চৰিত লিখা প্ৰথাৰপৰা আন জুঞাসকলৰ মাজতো তেনে ৰীতি প্ৰৱৰ্তিত হৈছিলগৈ।

কথা চৰিত

সুকদলনাৰ জীৱন-কথা চৰিতৰ আৰু মনত ৰাখিবৰ কাৰণে পদ হ’লেই ভকত-বৈকল্পৰ অধিক স্থিতি। কিন্তু শব্দবৈকল্পৰ কেয়োখনি পদচৰিত্তেই চমু।

আমাৰ দেশৰ সজ্ঞ-ধান আদিত কীৰ্ত্তন-প্ৰসঙ্গৰ পিছতে ‘চৰিত তোলা’ বা ‘চৰিত-চৰ্চা’ বুলি এটি বীতি প্ৰচলিত আছে : নিত্য বা নৈমিত্তিক কোনো উপলক্ষ্যত ভকতসকল গোট-পিট খাই গুৰুৰ জীৱন-কাহিনী অফালৰপৰা আলোচনা কৰে, ঠায়ে ঠায়ে পদ-চৰিতৰপৰাও একোডোখৰ স্মৃতি লগাই গায়, এজন কথকে কণ্ঠতে কিবা আশৌৱাহ ওলালে আন এজনে তাক পোনাই ঠিক বাটলৈ আনি দিয়ে। কোনো কোনো সজ্ঞনৰ ঘৰতো কেতিয়াবা দহ ভকত একেলগ হৈ এনে প্ৰসঙ্গ প্ৰৱৰ্ত্তন কৰে। কেতিয়াবা কেতিয়াবা তেওঁলোকৰ মন গুৰু-মহাত্মাত ইমান মজে যে তিনি-চাৰি দিন চৰিত-চৰ্চা লেঠাৰিকৈ চলি থাকে। এনে ধৰণে চৰিত তোলাৰ ভিতৰত বিচিহ্ন এয়েহে—গুৰুসকলৰ অনেক উক্তি বেদ-বাগীৰ দৰে লবচৰ নোহোৱাকৈ অনেক কাল অনেক ধান-সজ্ঞত একে ধৰণে আৱৃষ্টি কৰা হৈ আহিছে আৰু এনেকৈয়ে গুৰু-কথাৰ ঐতিহ্যৰ এটি শকত সোঁত চাৰি-পাঁচ শ বছৰে বৈ আহিছে। কথা-চৰিতবিলাক এই ঐতিহ্যৰ স্মৃতিৰ ধুনীয়া ধুনীয়া একোটি জানিবা বালি-চাপৰিহে। বেলেগ বেলেগ সজ্ঞৰ কথা-চৰিতৰ ইখন-সিখনৰ মাজত দুই-এটা কথাত অলপ পাৰ্থক্য থাকিব পাৰে, তদুপৰি ইমান যুগ যুগে চলি অহা কাৰণে নানা বুৰঞ্জীৰ বা বুৰঞ্জীৰ বাহিৰৰ কাহিনী চৰিত-কথাৰে মিহলি হোৱাত সি বুৰঞ্জীমূলক ঘটনাৰ চকুত অবাস্তৱ যেন লাগিব পাৰে। তথাপি বিবৃত আৰু মনোৰম গুৰু-জীৱনৰ কাহিনীবোৰ প্ৰাণৰ উচ্ছ্বাস সানি এনে প্ৰাণময় কৰি তোলা হৈছে যে সেইবোৰ জীৱন্ত ঘটনাৰ দৰে চকুৰ আগতে দেখা আৰু নিজ কাণেৰে শুনা যেন লাগে। ইতিমধ্যে প্ৰকাশিত স্মৃতি-‘গুৰু-চৰিত-কথা’ৰপৰা এই কথা স্পষ্টকৈ বুজা যাব। অনিৰুদ্ধ দাসে চৰিত লিখিবলৈ অল্পপ্ৰেৰণা পাইছিল এনে ‘চৰিত তোলা’ৰপৰা—‘কথা-ৰূপে ভক্তগৰে চৰ্চে ঠাই ঠাই। পদ-ছন্দে কবিকাক মোৰ অভিপ্ৰায় ॥’

গুৰু-চৰিত আৰু সজ্ঞীয়া বুৰঞ্জীসমূহৰ মাজত অসমৰ সামাজিক বুৰঞ্জীৰ সকলো সমল সোমাই আছে। বজাধৰীয়া দৃষ্টিৰ গোচৰত লিখা ৰাজনৈতিক বুৰঞ্জীৰপৰা সম্পূৰ্ণ পৃথক এক দৃষ্টি-ভঙ্গি লৈ লিখা এই বিৱৰণবোৰে ৰাজনৈতিক বুৰঞ্জীবোৰ বহুতো অপূৰণ অঙ্গ পৰিপূৰণ কৰিব পাৰে। বিভিন্ন ধান-সজ্ঞত বিভিন্ন পৰিসৰৰ কথা-চৰিত অপ্ৰকাশৰ বেদনা লৈ সোমাই আছে। তেজপুৰৰ ঘটনা সজ্ঞৰ পুৰাণময় মহন্তই নতুনকৈ লিখি উলিওৱা ‘গুৰু-চৰিত’ এখনি বাৰাবাহিকভাৱে দ্বিতীয় বছৰ, প্ৰথম সংখ্যাৰপৰা পঞ্চম বছৰ, একাদশ সংখ্যালৈকে কেজবৰুৱাৰ ‘বাহী’ত প্ৰকাশ পায়। এইখনিকে ‘বৰদোৱা চৰিত’ নামে জনা যায়।

পুৰুষোত্তম ঠাকুৰৰ কল্পা অনন্তপ্ৰিয়াক স্বামী ইন্দ্ৰজিত গাভৰুগিৰীয়ে এখনি কথা-গুৰু-চৰিত বচনা কৰিছিল বুলি জনা যায়।

‘গুৰু-চৰিত-কথা’ত দুজন গুৰু, নজন আতা আৰু দুজন ঠাকুৰৰ চৰিত বৰ্ণোৱা হৈছে আৰু তাৰ মাজতে অসমৰ বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ সমস্ত আদি-ইতিহাস সোমাই পৰিছে। ইয়াত গুৰু-জীৱনৰ সৰু সৰু কথাও মনোৰমভাৱে বৰ্ণনা কৰা হৈছে, যদিও ঠায়ে-ঠায়ে গুৰু-চৰিতক ঈশ্বৰ-চৰিতৰ সম কৰি অলৌকিক মাহাত্ম্য সূক্ষ্মতা হৈছে। চৰিতখনিৰ সাহিত্যিক শৈলী বৰ উচ্চাঙ্গৰ, সত্ৰীয়া মহলৰ মাজিত বচন-ভঙ্গি তাতে প্ৰতিফলিত হৈছে। নানা বাহু আৰু অন্তৰঙ্গ প্ৰমাণৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি ইয়াৰ বচনাকাল অষ্টাদশ শতিকাৰ প্ৰথম কেইদশকতে স্থাপন কৰিব পাৰি।

গোৱিন্দদাসৰ ‘সন্ত-সম্প্ৰদায়-কথা’ বা ‘এটকা মহন্তৰ চৰিত্ৰ’ত সন্তসমূহৰ বুৰঞ্জী দিবৰ যত্ন কৰা হৈছে। এই মনোৰম গ্ৰন্থখনিৰ লেখক গোৱিন্দদাস দক্ষিণপাট-সত্ৰৰ প্ৰথম অধিকাৰ বনমালীদেৱৰ সেৱক। তেওঁ কছাৰিং বজাই জয়সাগৰৰ দ’ল-পুখুৰী উজ্জীৱিত কৰা সময়ত (মাত্ৰ ১৬২২ শক) পোট খোৱা মহন্তসকলৰপৰা আৰু আন ধানৰপৰাও বন্ধ সংগ্ৰহ কৰি পুথিখনি কৰিছে। ই শৰদেৱ, বংশীগোপালদেৱ আদি দুই-এজন বিশিষ্ট সন্তৰ জীৱনীৰ আভাস দি মাধৱদেৱ আৰু দামোদৰদেৱৰ দ্বাৰা প্ৰেৰিত মহন্তসকলৰ সন্ত-স্থাপনৰ ইতিহাস যত্নেৰে দি গৈছে।

অন্ত্যন্ত কথা বচনা আৰু ভক্তিভাৱৰ পুথি

বৰ-এলেঙি সন্তৰপৰা পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে সংগ্ৰহ কৰা ‘পদ্মপুৰাণ’ পুথিত (স্বৰ্গধৰ্ম ৪৭শ অধ্যায় আদি) প্ৰাক্তন অসমীয়া কথা-শৈলীৰ নিদৰ্শন পোৱা যায়। গোস্বামীয়ে এইভাৱে ইয়াক ভট্টদেৱৰ পিছতে স্থান দিবলৈ বিচাৰিছে। কত্ৰাক, তুলসী, গো, বট, তীৰ্থ, একাদশী, জন্মাষ্টমী, ঈশ্বৰ আদিৰ মহিমা-বৰ্ণনাই ইয়াৰ দ্বাই বিষয়-বস্তু। ‘কথা-ঘোষা’ নামে গ্ৰন্থকাৰৰ নাম নোহোৱা (কোনো প্ৰতিলিপিত পৰশুৰাম নাম আছে) পুথিত ‘নাম-ঘোষা’ৰ কিছু কোষৰ অল্পকূল দিবৰ যত্ন কৰা হৈছে, যদিও সকলো ঠাইতে ঘোষাৰ মূল শ্লোকবহুত নষ্ট নষ্টপূৰ্ণ কৰিব পৰা নাই। পুৰুষোত্তম গজপতিৰ ‘নাম-মালিকা’ মাধৱদেৱে অনুবাদ কৰিছিল। উল্লিখিত এইজন বজাৰ সকলিত আন এখনি সংস্কৃত গ্ৰন্থ ‘দীপিকাচন্দ্ৰ’ অসমীয়া পদলৈ ভাঙা হয়। কিন্তু অনুবাদকৰ নাম পুথিত বৰা হোৱা নাই। এই ‘চন্দ্ৰ’ৰ বিভিন্ন ‘কল্পা’ত নবকৰ ভৱাৱহতা, চন্দ্ৰবিগ্ন-সুৰ্যবিগ্নৰ শ্ৰেষ্ঠতা

আৰু সৰ্বধৰ্মৰ ভিতৰত বৈষ্ণৱধৰ্মৰ শ্ৰেষ্ঠতা প্ৰতিপন্ন কৰা হৈছে। মাধৱদেৱৰ ‘নাম-মালিকা’ৰ ডাঙনিৰ কিছু দিন পিছতে এইখনি অনুবাদ হৈছিল বুলি ধৰিব পাৰি। উল্লিখিত তাৰ বজাৰ এই পুথি দুখনিৰ বিষয়ে জনা লোক ওলোৱা নাই।

নৰোত্তম ঠাকুৰৰ ‘ভক্তি-প্ৰেমারলী’ ভক্তিভাৱ-বিষয়ক এখনি অৰ্বাচীন পুথি। কোনো বিশেষ মূলৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ নকৰি নৰোত্তমে ‘গুৰু-বাক্য হৃদয়ত ধৰি অনুমানি’ ‘শুক্লমুখে পাই কিছু উপদেশ’ ভক্তিৰ বিষয়ে নানা কথা আলোচনা কৰিছে। চৈতন্যীয়া প্ৰভাৱো কিছু নোহোৱা নহয়। শঙ্কৰ-মাধৱৰ ৰচনাৰ প্ৰভাৱো ছত্ৰে ছত্ৰে। গুৰু-মাহাত্ম্য, অনাদি-পাতন, ভক্তিবিভাগ, কলিযুগৰ শ্ৰেষ্ঠতা আদি পুথিখনৰ ঘাই বিষয়-বস্তু।

কাটনীপাৰৰ শ্ৰীকৃষ্ণৰ জ্যেষ্ঠ পুত্ৰ হৃদধৰ্মৰণৰা বঢ়া চলিহা-বাবেষৰ সন্মত যিজন গোসাঁয়ে নষ্টে লখা খুনবাওক ভক্তিধৰ্ম দি নৰোত্তম কৰিছিল, সেই শ্ৰীৰামদেৱে গীতা-ভাগৱতৰ সাৰ লৈ ‘ভক্তি-চন্দ্ৰ-মালা’ নামে ৪৮৩ পদৰ এখনি ভক্তিভাৱৰ পুথি ৰচনা কৰে। ইয়াত গীতা, ভাগৱত-পুৰাণ, বিষ্ণু-পুৰাণ, গৰুড়-পুৰাণ, বামন-পুৰাণ আদিৰ প্ৰামাণ্য উদ্ধাৰ কৰি ভক্তিৰ বিষ, তাতে প্ৰৱণকীৰ্তনৰ শ্ৰেষ্ঠতা, ভক্তিৰ সাধন, ভক্তিৰ লক্ষণ আদি বৰ্ণনা কৰা হৈছে।

বৰ্তমানে কামৰূপ অনুসন্ধান সমিতিত ৰক্ষিত, নগাঁৱৰণৰা সংগৃহীত গদ্যত ৰচিত ‘সাক্ষত-তত্ত্ব’ৰ ৰচয়িতা বোধহয় মনোহৰ নামৰ কোনো পণ্ডিত, পুথিৰ শেষৰ পুস্পিকাত আছে—‘ইতি শ্ৰীদামোদৰ-পদাৰবিন্দ-মকৰন্দ-মনোহৰাষ্ট্ৰা উভয়া কৃত্য কথা।’ পুথিখনৰ মূল ‘সাক্ষত-তত্ত্ব’ নামৰ সংস্কৃত পাৰ্ব্বাণ্ড তত্ত্ব। ইয়াৰ গদ্য সহজ প্ৰকৃতিৰ। দীন লক্ষ্মীনাথ নামৰ এজনেও পদত ‘সাক্ষত-তত্ত্ব’ ভাঙি উলিয়াইছিল (প্ৰতিলিপি ১৭৬৪ শক), তেওঁ ‘টীকা অৰ্থ’ নোপোৱাকৈ স্থলিত পদত পুথিখনি কৰিছে।

কৃষ্ণানন্দ দ্বিজৰ ‘পূৰ্ণ ভাগৱত’ বা ‘গোটা ভাগৱত’ৰ এটা অংশ পদ্যত আৰু এটা অংশত গদ্যত। বিশেষকৈ অসমৰ কোনো গুপ্ত সম্প্ৰদায়ৰ মাজত বিশেষভাৱে চৰ্চা হোৱা স্মৃতিতত্ত্ব আৰু পিণ্ডৱাদ্যৰ তত্ত্বৰ এই পুথিত ভাল ব্যাখ্যা আছে। ‘শুভমণি’ আৰু ‘ভক্তসাৰ’ নামে দুখনি পদ-পুথিতো এইবোৰ বহুত বিষয়ৰ আলোচনা আছে। এনে প্ৰথম ওপৰত শঙ্কৰদেৱৰ ‘অনাদি-পাতন’ৰ প্ৰভাৱ আৰু সিবোৰেৰে ‘শূন্ত-পুৰাণ’ আৰু মনকবৰ মনসা-গীতৰ স্মৃতি-বৰ্ণনাৰ সাক্ষত মন কৰিব লগীয়া। অজ্ঞাত লেখকৰ ‘অবল্য ৰত্ন’ নামৰ জনপ্ৰিয় কিন্তু অৰ্বাচীন পুথিতো ভক্তি ভাৱৰ আলোচনা আছে; এই পুথিৰ এটি অৱকাৰ দিশ দামোদৰ-

দেৱৰপৰা বঢ়া উপসম্প্ৰদায়ৰ বিৰূপ আলোচনা। কৃষ্ণাচাৰ্য দ্বিজৰ ‘ভৱিষ্ণু-পূৰাণ’ বা ‘ভৱিষ্ণু-সংগ্ৰহ’ বা ‘ভৱিষ্ণু গ্ৰন্থতো গুপ্ত সম্প্ৰদায়ৰ আভাস আছে।

কীৰ্তন-ঘোষাৰ ৰূপত ‘জন্মাত্ম শ্লোক’ৰ ভাঙনি আৰু ‘পৰমধৰ্ম-নিকৰ্ণণ’ নামে পদ লিখা গোপাল মিশ্ৰৰ উল্লেখ দেৱেন্দ্ৰনাথ বেজবৰুৱাৰ বুৰঞ্জীত পোৱা যায়।

ভাগৱত মিশ্ৰৰ ‘সংসাৰ-চক্ৰ’ত সংসাৰৰ নিকাৰ আৰু যমৰ নগৰৰ নানা যন্ত্ৰণা আদি ৩১২টি পদত বৰ্ণনা কৰা হৈছে। নাৰায়ণ দাসে তেওঁৰ গুৰুৰ আজ্ঞামতে লিখা ‘অৰ্জুন-সংবাদ’ত (প্ৰতিলিপি ১৮০৩ শক) গীতা-ভাগৱতৰ সাৰ কৃষ্ণাৰ্জুন-সংবাদ-ৰূপে ভক্তৰ লক্ষণ, গুৰুৰ মাহাত্ম্য, পাপৰ কুফল আদি বৰ্ণোৱা হৈছে।

ৰামানন্দ নামে এজনৰ ঘোষা-পদ ভাঙি লিখা হৰিভক্তিৰ তত্ত্ববিষয়ক ‘সম্ভৱত্ব’ (৭) নামে পুথি পলাশবাৰীৰপৰা গৈছিল। ইয়াত শঙ্কৰ, মাধৱ, গোপাল আৰু যদুমণিৰ নামৰ উল্লেখৰপৰা কবিক শিলিখাতলীয়া ধূলৰ মহন্ত যেন লাগে। ‘ভজ্ঞন-নিৰ্ণয়’ বা ‘জন্ম-নিৰ্ণয়’ নামে সনাতন-ৰচিত পুথিত নাৰদ, প্ৰহ্লাদ আদিৰ জন্মকথা আৰু শঙ্কৰদেৱৰ মতৰ ব্যাখ্যা আছে। দক্ষিণপাট সত্ৰৰপৰা পোৱা ‘ক্ৰিয়া-যোগ-সাৰ’ নামৰ পুথিত শঙ্কৰ-মাধৱ আদিৰ কথাৰে ভক্তিতত্ত্বৰ ব্যাখ্যা কৰা হৈছে।

নাট-সাহিত্য

শঙ্কৰদেৱ-মাধৱদেৱৰ পিছত ভৱানীপুৰীয়া গোপালদেৱ, ৰামচৰণ ঠাকুৰ দৈত্যাবি ঠাকুৰ, ভূষণ দ্বিজ আৰু যদুমণিদেৱৰ ৰচিত নাটকৰ বিষয়ে আলোচনা কৰি অহা হৈছে। ৰামানন্দ দ্বিজ ‘কল্পিতৰ প্ৰেম-কলহ’ নাট ৰচনা কৰাৰ সম্ভাৱনাবো উল্লেখ কৰা হৈছে। তেওঁৰ পুত্ৰ ৰামগোপালে ‘কুমৰ-হৰণ’ নাট ৰচনা কৰিছিল বুলি চৰিতত উল্লেখ কৰা আছে। যাদামৰীয়া সত্ৰৰ অধিকাৰ হৰিৰামদেৱে ‘কংস-বধ’ আৰু ‘অজামিল-উপাখ্যান’ আৰু নিত্যানন্দদেৱে ‘মাবীচ-বধ’ নাট ৰচিছিল বুলি মিসকলৰ বৰচৰিত্ত আছে। আহোম ৰাজধানীত পছমৰীয়া সত্ৰৰ ‘পদ্মাৱতী-হৰণ’ আৰু নয়াটি সত্ৰৰ ‘অৰ্জুনাগমন’ ভাঙোৱা কৰা পিছত পায়। বোৱা শক্তিকাৰ পুৰণি কয়লাবাৰী সত্ৰাধিকাৰ কৃষ্ণকান্তদেৱে ‘জবাসন্ধ-বধ’ নাট ৰচনা কৰে। ভাত শঙ্কৰদেৱৰ ‘পত্নীপ্ৰসাদ নাট’ৰ খেলোৱাৰ দৃশ্যকৰ ‘হৰিশ্চন্দ্ৰ পেথয়ে নশাৱলি মাই’ গীতটি নৱনীত বৰাণ্ডি একতালত শেলাই

মধুৰ নতুন ৰূপ দিয়া দেখা গৈছে। আউনীআটিৰপৰা সংগৃহীত নাট্যকাৰৰ নাম নোহোৱা এখনি ‘শ্ৰমস্ত-হৰণ’ নাট হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে সংগ্ৰহ কৰিছিল। গোপাল নামৰ ভগিনী থকা কেইবাখনিও নাট পোৱা গৈছে—‘জৰাসন্ধ-বধ’ (প্ৰতিলিপি ১২৭৭ ছন—পুৰণিগুদামৰপৰা, দ্বিতীয় প্ৰতিলিপি ১৩৩৮ ছন) ‘সীতা-হৰণ’ (প্ৰতিলিপি ১৮৬৪ শক বা ১৩৪২ ছন—‘বটভ্ৰাৱা ধান’ লিখা আছে, দ্বিতীয় প্ৰতিলিপি ১২৪৮ ছন, তৃতীয় প্ৰতিলিপি ১৩৩৮ছন) আৰু ‘সীতাৰ পাতালগমন’ (প্ৰতিলিপি ১৮৫৪ শক বা ১৩৩০ ছন)। এই নাটকেইখনৰ বচক একেজন গোপালনে বা ভৱানীপুৰীয়া গোপালেইনেকি, ক’ব পৰা নগ’ল। নাটকেইখনৰ মান উচ্চ। ‘জৰাসন্ধ-বধ’ত শঙ্কৰদেৱৰ ‘পৰম পুৰুষ পুৰাতা পাপী’ ভটিমাটি ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে। ‘সীতা-হৰণ’ বহল পবিসৰৰ নাট, শূৰ্পনখা, মাৰীচ আদিৰ বধৰপৰা ৰাম-লক্ষ্মণৰ ঋষ্যমুখ পৰ্বতলৈ যাত্ৰা কৰালৈকে ইয়াত সামৰা হৈছে।

শঙ্কৰ-নাতি হৰিচৰণৰ কস্তা গৌৰিল্পপ্ৰিয়াৰ নাতি ৰমাকান্ত আতাই (নবোৱা) ‘শ্ৰমস্ত-হৰণ’ নাট কৰিলা এখনি বুলি অনিৰুদ্ধ দাসৰ চৰিতত আছে, তেওঁ মহাপুৰুষৰ ‘কীৰ্ত্তন-ঘোষা’ৰ পদ ভাঙি ভাঙি নাটকৰ ৰূপ সৃষ্টি কৰিছিল। ৰমাকান্তৰ নাতি লক্ষ্মীদেৱে (?) ‘ৰাৱণ-বধ’ নাট আৰু কমলেশ্বৰসিংহ ৰজাৰ সমসাময়িক ৰামচন্দ্ৰ আতাই (নবোৱা) ‘কংস-বধ’ নাট ৰচনা কৰিছিল বুলি জনা গৈছে। নগাঁও অঞ্চলৰপৰা সংগৃহীত নাটৰ ভিতৰত চন্দ্ৰকান্তসিংহৰ আদেশত ৰচনা কৰা লক্ষ্মীনাথ দাসৰ ‘কুমৰ-হৰণ’ বা ‘হৰি-শঙ্কৰৰ যুদ্ধ’ নাটৰ (প্ৰতিলিপি ১৭৮৪ শক, দ্বিতীয় প্ৰতিলিপি তাৰিখ নাই) বিষয়ে পিছত আলোচনা কৰা হ’ব। শঙ্কুদাসৰ ‘গৌৰধন-যাত্ৰা’ আৰু ‘অমৃত-মথন’ (সংগ্ৰহ নগাঁও পটীয়াশাম, -৭২ সাল) দুখনি ভাল নাট। দুইখনিতে শেষত ‘কৃষ্ণৰ পৰমভক্তি-বসজ্ঞান। শ্ৰীমহাপুৰুষৰ সেৱক প্ৰধান ॥ কৃষ্ণক (অমৃত-মথন’ত দৈত্যক) বিজয় যে কৰাৱত নাট’ কথাটি আছে, আৰু ‘অমৃত-মথন’ত ‘পুৰুষোত্তম-ভৃত্য শঙ্কুদাস’ বুলি চিনাকি দিয়াৰপৰা বুজিব পাৰি এওঁ পুৰুষোত্তম ঠাকুৰৰপৰা গুলোৱা কোনো সন্তৰ লোক। পুৰুষোত্তম ঠাকুৰৰ কস্তা কেশৱ-প্ৰিয়াৰ স্বামী নিৰঞ্জন গাভৰুগিৰীৰ তৃতীয় পুত্ৰ গদাপাণিৰপৰা বচা নগাঁৱৰ চৰাইখোৰোঙৰ সোঁতাই-বংশৰ শঙ্কুদেৱেই আমাৰ নাট্যকাৰ হ’ব পাৰে। ‘গৌৰধন-যাত্ৰা’ৰ দ্বিতীয় নান্দীলোক বিষমকল ‘ঘোঁ লোকভাবোদ্ধৰণাব’ ইত্যাদি; ইন্দ্ৰবধ-জ্ঞান আৰু গৌৰধন-বংশৰ কাহিনী শঙ্কুদেৱৰ পদৰ আৰ্হিত

নাট কৰা হৈছে ; ঠায়ে ঠায়ে দশমৰ পদকে ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে। উদাহৰণ-স্বৰূপে 'ইন্দ্ৰৰ আদেশে আহি মহামেঘগণ'ৰপৰা 'গোকুলক চাকি বৰুৱিল নিবন্তৰ'লৈকে দশমৰ উজ্জল শাৰীবোৰৰ শেষত শঙ্কুদাসে নিজৰ ভগিতা দি কানাৰা পৰিতালৰ এটি গীত কৰিছে।

বিশ্বম্ভৰ দাসে তেওঁৰ 'কংস-বধ' নাটত (প্ৰতিলিপি ১৩১৪ ছন, দ্বিতীয় প্ৰতিলিপি তাৰিখহীন) 'শঙ্কৰ-ভূতা-কিঙ্কৰ' আৰু 'শঙ্কৰৰ পদে নিজ গতি ভণে বিশ্বম্ভৰ শিশুমতি' বুলি ভগিতা পেলাইছে। এওঁ নিবন্ধন গাভৰুগিৰীৰ তৃতীয় পুত্ৰ চক্ৰপাণিৰপৰা বঢ়া চামন্তৰি গোসাঁইসকলৰ বংশৰ কলিয়াবৰ চামন্তৰি সত্ৰৰ বিশ্বম্ভৰদেৱ হ'ব পাৰে। মাজুলীৰ চামন্তৰি সত্ৰৰ (চক্ৰপাণিৰ প্ৰপৌত্ৰ) বিশ্বম্ভৰদেৱে 'বালী-বধ' বুলি এখন নাট লিখিছিল, নাটখনৰ ডেৱৰী ৰাগ যতিতালৰ 'মোক ছাৰি গৈলি প্ৰাণেশ্বৰী' আদি গীতত কাব্যশ্ৰী দৃষ্ট হয়।

'ৰাৱণ-বধ' (প্ৰতিলিপি বাণকুন্দবন্ধুনেজেনু বা ১৩১৫ ছনৰ, দ্বিতীয় প্ৰতিলিপিত তাৰিখ নাই) ৰচনা কৰিছে ৰমাকান্তই। কিন্তু গোৱিন্দপ্ৰিয়া আইৰ নাতি ৰমাকান্ত আতাই এই নাটৰ নাট লিখা বুলি জনা নাযায়। মুক্তি-মঙ্গল ভটিমাত 'শ্ৰীমন্ত শঙ্কৰ গুৰু অৱতাৰি নিস্তৰিতে ভক্তি কৈলা দান' বুলি অৱতাৰী মহাপুৰুষজনাৰপৰা মুক্তিমঙ্গল বিধান কামনা কৰিছে। নাটখনি হুন্দৰ। সৰমাৰ সত্ৰত সীতাদেৱী অশোক বনত থকাৰেপৰা ৰাৱণ-বধৰ পিছত ৰামৰ বিচিহ্ন মন্দিৰত সীতা সন্মুখ কামকেলিলৈকে ঘটনা-চক্ৰ ঘূৰিছে আৰু এজন ৰমাকান্তৰ 'প্ৰলম্ব-বধ' বা 'প্ৰলম্ব-বিদ্ৰাভ' নাট (প্ৰতিলিপি ১৮০২ শক বৰএলেঙি সত্ৰৰপৰা সংগৃহীত) পোৱা গৈছে। এইজন এলেঙি থলৰ কোনো গোসাঁই হ'ব, এওঁ নিজকে কদম (কদম) দাস বুলি বৰ্ণাইছে। বৰএলেঙি সত্ৰৰপৰা পোৱা আন দুখনি নাট হ'ল বাণকুন্দাস বৰভকতিৰ নাতি কামদেৱৰ কাব্যশ্ৰীত অনন্ত কন্দলিৰে তুলনীয়া, হান্ত আৰু বীৰবলৰ আঁঠাস থকা পৰিস্থিতিৰ উদ্ধাৱনেৰে 'কুমৰ-হৰণ' নাট (প্ৰতিলিপি ১৮১৮ শক) আৰু শ্ৰীৰামৰ 'হুজুৱা-হৰণ' (প্ৰতিলিপি ১৮২৩ শক)। 'কুমৰ-হৰণ'ৰ মুক্তিমঙ্গল ভটিমাত শঙ্কৰদেৱৰ উল্লেখ আছে। একেখনি সত্ৰৰপৰাই কমলেশ্বৰসিংহ বৰ্গদেৱৰ আজ্ঞাৰে লিখা ফুলবাৰী সত্ৰাধিপ জয়কান্ত বিপ্ৰ মহন্তই ৰচনা কৰা 'সম্বাস্তব বধ' সংগ্ৰহ কৰা হৈছে। পুনিয়া-ফুলবাৰী সত্ৰ শিৱসাক্ষৰ জিলাত আছে; বৰ্গদেৱ নৈ অঞ্চলত এখনি জাল ফুলবাৰী সত্ৰ আছে। জয়কান্ত মহন্ত কোমৰখন ফুলবাৰীৰ গোসাঁই আছিল জানিব পৰা নাই।

নগাঁৱৰ যমুনামুখ চাংচকিৰপৰা পূৰ্ণকান্তৰ ‘হৰিশ্চন্দ্ৰ-উপাখ্যান’ (প্ৰতিলিপি ১৩০৬ ছন) আৰু কমলৰ ‘কুলাচল-বধ’ (প্ৰতিলিপি ইংৰেজি ১৩, ২৭ আৰুতুৰুড়) পোৱা গৈছে। ‘কুলাচল-বধ’ৰ ভণিতাত ‘কমল কহতু বিষ্ণুদাসকু দাস’ আৰু এঠাইত ‘হৰিৰাম বিষ্ণু দাস’ আছে। পূৰ্ণকান্তৰো পৰিচয় নাই। মাত্ৰ আছে ‘কহে পূৰ্ণকান্ত চিত কৰি শাস্ত।’ নগাঁৱৰ পটীয়া-পামৰপৰা সংগৃহীত কেশৱকান্তৰ শ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ ‘জন্ম-যাত্ৰা’ নাটৰ পুথিত পেন্সিলেৰে ‘টকোবাৰী সন্ত্ৰ’ বুলি লিখা আছে, সম্ভৱতঃ এইখিনি কামপুৰ দেউৰীগাঁৱৰ টকোবাৰী শ্ৰৱণী সন্ত্ৰ। নাটৰ কাহিনী কৃষ্ণদেৱ পুত্ৰ-চিন্তাতে আৰম্ভ হৈছে, নাটত শিৱ, বিষ্ণু, গৰুড় আদি ভূমিকাত আছে। শঙ্কৰদেৱক নাটক কৰি নাটক ৰচনা কৰাৰ এই এটি বিৰল দৃষ্টান্ত।

সংগ্ৰহৰ সূত্ৰ হেৰোৱা কেইবাখনিও নাট আছে। লক্ষ্মীনাথ বা লক্ষ্মীদেৱ দাসে ‘নৃসিংহ-যাত্ৰা’ আৰু লক্ষ্মীকান্ত দাসে ‘হৰমোহন’ নাট (প্ৰতিলিপি ১৫৭৩ (৭) শক) লিখে। জগজীৱনৰ ‘অজামিল’, পুৰুষোত্তম-দাস চিৰঞ্জীৱ দাসৰ ‘সীতাৰ পাতাল-গমন’ নাট, কৃষ্ণদাসৰ ‘বজ্ৰবাহনৰ যুদ্ধ’ নাট, জয়দেৱৰ ‘ৰাম-বনবাস’ (প্ৰতিলিপি ১৯৩৬ ছন), ‘শ্ৰীমন্ত শঙ্কৰদেৱ শ্ৰেষ্ঠতৰ তান্ত্ৰ বিনে আন নাই কেৱ, শঙ্কৰৰ ভক্ত গোপীকান্তদেৱ তাক সদা পৰি কৰো সেৱ’ বুলি গোপীকান্তৰ পুত্ৰই লিখা (৭) ‘কৰ্ণ-বধ যাত্ৰা’ পোৱা গৈছে। শেষত শঙ্কৰ-মাধৱৰ ভণিতা থকা আৰু মাত্ৰত নৰণিৰে আচল নাম তুলি দি পূৰ্ণকান্ত নাম লিখা থকা ‘সিন্ধু-যাত্ৰা’ নাটকত বনপৰ্বৰ পদৰপৰা সিদ্ধুবাৰ চৰিত্ৰ অকা হৈছে। হৰেন্দ্ৰদাস নামৰ সম্ভৱতঃ এজন অৰ্ধাচীন লোকে ‘পুতনা-বধ’ (প্ৰতিলিপি ১৩৪০ ছন) আৰু ‘দুৰ্ৱাসা-ভোজন’ (ৰচনা শাকে মণিবিধৌ নেত্ৰশশাঙ্কে অৰ্থাৎ ১৩১৭ ছনত, প্ৰতিলিপি ১৩২৬ ছন) নাট লিখে ৰামায়ণৰ কথাৰে, পুৰণি ৰচনাৰ গভাৱগতিকতা সত্ত্বেও ভাষাত আধুনিক স্পৰ্শ অলুভৱ কৰিব পাৰি। এখন অদুত বিষয়-বস্ত্তৰ নাট ৰামনাৰায়ণ-কিত্তৰ উত্তমৰামৰ ‘উষা-হৰণ’। অনিৰুদ্ধক ছলেৰে যুগমালৈ পঠাই কৃষ্ণই উষাৰে বৃন্দাবনত বিহাৰ কৰে। ‘কলহ-মিত্ৰ’ দেৱ-ঋষি নাৰদে কমল লগাই ককা আৰু নাতিৰ যুদ্ধ সংঘটিত কৰিছে। দৈৱতাসকল, ৰতি-কামদেৱ, কল্লিণী-সত্যভামা, আন কি বলভ্ৰম্ৰো কৃষ্ণৰ কুকাৰ্থ আনি ৰথাস্থানত উপস্থিত হৈছেহি। শেষত কৃষ্ণই অনিৰুদ্ধক কোলাত লৈ সাধুকৰা কৈ ওমলাইছে। লেখকৰ নাম নোহোৱা দ্বিতীয় এখন ‘উষা-হৰণো’ আছে।

নাট্যকাৰৰ নাম নোহোৱা কেইবাখনো নাট পোৱা গৈছে—‘প্ৰভাস যাত্ৰা’ (শেষত শঙ্কৰ অৱতাৰৰ কথাৰ উল্লেখ আছে, সম্ভৱতঃ নকলটো তেজপুৰত ১২০৫

ছনৰ পিছত কৰা), 'পাণ্ডৱ-বিজয়' (শল্য সেনাপতি হোৱাপৰা অশ্বখামাৰ ঘাৰা ব্ৰৌপদীৰ পুত্ৰ-বধৰ পিছত অশ্বখামাৰ লগত অৰ্জুনৰ যুদ্ধলৈকে নাটখন ঘটনা-বহুল, এঠাইত আছে—'শঙ্কৰদেৱৰ পদ হৃদয়ত ধৰি বাম হৰি বোলা সৰ্বদায়'), 'ফুলাচল-বধ', 'অয়্যত্ৰাণ-বধ', 'অভিমুখা-বধ', শতযুদ্ধ-বাৰণ-বধ (প্ৰতিলিপি ১৩১৭ ছন), 'তাল-ভোজন', 'গীতা-বৰ্জন' আৰু 'লৱ-কুশৰ যুদ্ধ'।

শঙ্কৰোত্তৰ যুগৰ এই সকলোবিলাক নাটকেই সত্ৰীয়া সমাজত বচনা কৰা হৈছিল বুলি ক'ব পাৰি। বিশেষকৈ কাল-সংহতি আৰু কিছু পৰিমাণে গুৰু-সংহতিৰ সত্ৰীয়াসকলৰ মাজত নাট বচনা কৰাৰ প্ৰথা বহুলভাৱে প্ৰচলিত হয়। এইবোৰে বচিত হোৱা অলেখ নাটৰ লেখ ল'বলৈ কোনেও এতিয়াও যত্ন কৰা নাই। অৱশ্যে এই সকলো নাটৰ বজা হ'ল অতীয়া নাট, আৰু অতীয়া নাটৰ ভাঙনাই সকলো ঠাইতে সঞ্চালনীয়কৈ চলি থাকিল। নতুন নাটবোৰৰ বিষয়ে খুলমূলভাৱে ক'ব পাৰি যে সিবিলাকত মাধৱদেৱৰ সৰু কুসুমা গঢ় অম্লসৰণ নকৰি শঙ্কৰদেৱৰ পূৰ্ণাঙ্গ অম্ববোৰৰ আৰ্হিকে গ্ৰহণ কৰা হৈছে। অৱশ্যে সেই আদৰ্শ-বজাত অনেকখিনি অৱসাদ আহি পৰিছে। সংক্ৰান্ত শ্লোক-বচনা বহুতৰে কাৰণে বলে নোৱৰা শিল হ'ল, যদিও অম্লসৰণ-বিসৰ্গ-যুক্ত শব্দ-সমষ্টিয়ে নাটকৰ এই অঙ্গ পূৰাই থাকিল। ব্ৰজবুলি-শৈলী শিথিল হৈ আহিল। নাটকৰ সত্ৰীত-অংশও গতানুগতিক হ'ল, পূৰ্ব-কবিৰ স্তম্ভৰ অৱগ্ৰামত মাথোন পেলাই বচনা কৰা স্তম্ভে নাটকৰ মান বৰ্দ্ধা কৰিলে। অৱশ্যে দুই-এটি নতুন ৰাগৰ প্ৰচলন দেখা পোৱা যায়। স্তম্ভৰ ঠাই দীঘল পয়াৰে বহুতোখিনি অধিকাৰ কৰিলে। বিলাপৰ পয়াৰ আৰু দীঘল মুক্তাৱলী ছন্দত বিলাপ স্থায়ী লক্ষণ দৰে হ'ল। দুই-এখন নাটকত বিলাপৰ স্তম্ভৰ ওপৰত নিৰ্দেশ ব'ল—পীতাম্বৰী, সত্তৱন্ত: পীতাম্বৰ কবিৰ স্তম্ভৰ চঙত গাব লগীয়া স্তম্ভ। কালক্ৰমত ভাগৱত পুৰাণ আদিৰ বিষয়-বস্তুতকৈ ৰামায়ণ আৰু বিশেষকৈ মহাভাৰতৰ কাহিনী নাট্যকাৰৰ অধিক প্ৰিয় হ'ল। বধকাব্যৰ জনপ্ৰিয়তাৰ সমান্তৰালভাৱে বধ-নাটকৰ আদৰ চৰিল। এই বীতি প্ৰচলন হোৱাপৰা ব্ৰজবুলি ভাষাবীতি নাটকত নামমাত্ৰ ব'ল। আনকালে দ্বীৰসকলৰ স্পৰ্ধা-বাক্যবোৰ পয়াৰত বচিত হৈ গল্পৰ দৰে আবৃত্তি কৰা নিয়ম হ'ল। কান্ধাৰা পৰিতালত যুদ্ধৰ স্তম্ভ পোন:শুনিকভাৱে সন্নিৱিষ্ট হৈছে; প্ৰায়বোৰ নাটেই কল্যাণ ৰবমানৰ স্তম্ভ আৰু সাধাৰণতে দশাৱতাৰ উল্লেখৰ যুক্তিমূলক উক্তিমাতে শেষ হৈছে। শঙ্কৰদেৱ-মাধৱদেৱৰ নাটৰ বিষয়-বস্তুও দাঁড়িবৰ কাৰণে পিছৰ নাট্যকাৰ-সকলক বন্ধ কৰা দেখা নাযায়। কিন্তু শঙ্কৰদেৱৰ পদ ভাঙি নাটক কৰাৰ চেষ্টা কিছু হ'ল। উষা-অনিকল্পৰ পৰিণয় আৰু ৰামায়ণৰ তিতম্বৰ গীতাৰ জীৱনৰ ককণ কথাবোৰ নাট্যকাৰ সকলৰ প্ৰিয়। যদিও নাটকৰ কাহিনী বাবে বাবে দোহৰা

দেখা যায়। দুই-এখনি নাটত সামান্তভাৱে হ'লেও নাট্যৰস বিৰিঙি উঠিছে। বিশেষকৈ বধ-নাটকৰ প্ৰচলনত অভিনেতাসকলৰ নতুন আহ্লাদ উপস্থিত হ'ল আৰু সৰ্বসাধাৰণ দৰ্শকেও জীৱনৰ অবিচিত্ৰতাৰ মাজত অলপ আনন্দৰ উৎস দেখা পালে।

সঙ্গীতশাস্ত্ৰ

সঙ্গীতশাস্ত্ৰৰ চৰ্চাই অসমীয়া সাহিত্যক দুখনি লেখত ল'ব লগীয়া পুথি দিছে, এখনি হ'ল শুভৰ কবিৰ 'হস্তমুক্তাৱলী'ৰ গত-ভাঙনি আৰু আনখনি হ'ল তালৰ পুথি 'বাঙ-প্ৰদীপ'। শুভৰ কবিক অদম, বঙ্গ আৰু মিশ্ৰলাই দাবী কৰি আহিছে, তেওঁৰ পুথিৰ প্ৰতিলিপিও অনেক ঠাইত পোৱা গৈছে। তেওঁৰ দুখন পুথিৰ 'সঙ্গীত-দামোদৰ' বোলাখনিত নিজৰে 'হস্তমুক্তাৱলী'ৰ উল্লেখ আছে। গতিকে 'হস্তমুক্তাৱলী' তেওঁৰ প্ৰথম ৰচনা আৰু 'সঙ্গীত-দামোদৰ' দ্বিতীয়। 'সঙ্গীত-দামোদৰ'ত ১২১০ আৰু ১২৪৭ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ভিতৰত লিখা 'সঙ্গীত-ৰত্নাকৰ' আৰু চতুৰ্দশ শতিকাৰ কবিশেখৰৰ প্ৰহসন 'ধূৰ্ত্ত-সমাগম'ৰ উদ্ধৃতি দিয়া হৈছে। আনফালে 'সঙ্গীত-দামোদৰ'ৰপৰা গুৰুধ্বজ বা চিলাৰায়ে (মৃত্যু ১৫৭১ খ্ৰীষ্টাব্দ) তেওঁৰ 'গীতগোবিন্দ'ৰ 'সাৰবতী' টীকাত আৰু গুৰুধ্বজৰ আদেশত লিখা 'সন্দৰ্প-কন্দৰ্প'ত ভৱানন্দ ঠাকুৰে উদ্ধৃতি দিছে। গতিকে চতুৰ্দশ শতিকাৰপৰা ষোড়শ শতকৰ মাজভাগৰ ভিতৰত 'হস্তমুক্তাৱলী' আৰু 'সঙ্গীত-দামোদৰ' লিখা হয়। 'হস্তমুক্তাৱলী'ৰ মূলে সৈতে এটি গতাহুবাদ মাজুলীৰ আউনৌআটি সন্নত ৰক্ষিত হৈছে, অহুবাদকৰ নাম নাই, মাত্ৰ শেষত আছে—'হুচান্দৰাই ওজাৰ পুস্তক।' অহুবাদৰ ভাষা অষ্টাদশ শতিকাৰ পিছৰ হ'ব নালাগে। অহুবাদটিৰ দুটো বৈশিষ্ট্য—প্ৰথম, হস্ত- (অৰ্বাচীন ভাষাত যাক মুন্না বোলা হয়) সমূহৰ বিনিয়োগ দেখুওৱা। অংশত মূল শ্লোকৰ মাত্ৰ অহুবাদ নিদি সম্ভৱতঃ কোনো টীকাৰ সহায়েৰে বহল বিৱৰণ দিয়া হৈছে, দ্বিতীয়, অহুবাদৰ ভাষা প্ৰাঞ্জল আৰু মনোজ্ঞ।

'বাঙ-প্ৰদীপ'খনি কিছূ দিনলৈ সঙ্গীতজ্ঞসকলৰ কাৰণে সাধৰ হৈ ৰ'ব, কাৰণ ইয়াত ব্যৱহৃত পাৰিভাষিক অদমত অচল হৈ পৰিছে; আৰু পুথিখন ৰচনাৰ সময়ত যদি স্তাৰ ব্যৱহাৰ আছিল, আধাৰ অজ্ঞেয়। পুথিখন খ্ৰীষ্টীয়াজনৈৰ মহন্ত অধিকাৰৰপৰা সংগৃহীত হৈ অসম সঙ্গীত নাটক একাডেমিৰ প্ৰকাশন *Rhythm in the Vaishnav Music of Assam*-ত সন্নিবিষ্ট হৈছে। লেখকৰ নান বহুগতি আৰু তেওঁৰ গুৰুৰ নাম খ্ৰীধাম বুলি অন্তৰঙ্গ প্ৰমাণৰপৰা বুজিব পাৰি। ইয়াত ছানকিশখন তালৰ বিশেষ ব্যাখ্যা আছে।

আহোম ৰাজত্বৰ সাহিত্য

ভূমিকা

অসমৰ ৰাজনৈতিক আৰু সামাজিক বুৰঞ্জী পৰম্পৰ ঘনিষ্ঠভাৱে সম্পৰ্কিত। আহোম ৰজাসকলে ক্ৰমাৎ ভাৰতীয় ধৰ্ম আৰু সংস্কৃতি আৰু অলমীয়া ভাষা গ্ৰহণ কৰাৰ লগে লগে অসমত ৰাজনৈতিক তথা সামাজিক ঐক্য দ্ব্যাপক হ'বলৈ ধৰে। আহোম ৰাজত্বৰ আপাহতে শত্ৰুদেৱৰ বৈষ্ণৱ ধৰ্ম পূব-ভাৰতৰ এই অঞ্চলটোত বিয়পি পৰে, আৰু তাৰ লগতে বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ ভাব-চিন্তা-আদৰ্শ আৰু আদৰ্শবোৰো প্ৰসাৰ বাঢ়ে। শত্ৰুদেৱ-মাধৱদেৱে আহোম ৰাজ্য এৰি কোচ ৰাজ্যৰ বৰপেটা-কোচবেহাৰত থাকি ধৰ্ম-প্ৰচাৰ আৰু সাহিত্য-চৰ্চাৰ কাম কৰিছিলগৈ। কিন্তু তেওঁলোকৰ শিষ্য-প্ৰশিষ্যসকলে ভক্তিৰ বাণী লৈ ঘূৰি আহোম ৰাজ্যত প্ৰৱেশ কৰে আৰু তাত বৈষ্ণৱ ধৰ্মক প্ৰতিষ্ঠা দিয়ে। বংশী-গোপালদেৱ, অনিৰুদ্ধদেৱ, যদুমণিদেৱ আদিয়ে ৰাজবোৰৰ আঁৰত থাকি স্থানে স্থানে ধৰ্মৰ খুটি পোতে আৰু দুই-এজনে নানা কাৰণত নিৰ্যাতন ভোগ কৰিলেও সেই খুটি উৰালি নপৰে। জয়কৰজিসিংহ ৰজাৰ দিনৰপৰা (১৬৪৫-৬৩) বৈষ্ণৱ গোঁসাঁইসকলে ৰজাঘৰীয়া সহায় আৰু পৃষ্ঠপোষকতা প্ৰত্যক্ষভাৱে পাবলৈ ধৰিলে। এই সহায় আৰু পৃষ্ঠপোষকতাই অলমীয়া সাহিত্যৰ উদগতিতো সমল যোগাবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। ৰুদ্ৰসিংহই (১৬৯৬-১৭১৪) বঢ়ালী পৰ্বতীয়া গোঁসাঁইক অসমত ৰূপি-সাকি আৰু শিৱসিংহই (১৭১৪-৪৪) তেওঁৰ লৰা লৈ অসমৰ বৈষ্ণৱ আদৰ্শৰ দ্বাৰা অনুপ্ৰাণিত সংস্কৃতিত এটি অমিল-অজীণ স্তৰ সন্মুখালে, যাৰ ফলত সামাজিক আৰু শেহত ৰাজনৈতিক ক্ষেত্ৰতো বৰপ্ৰলয়ৰ সৃষ্টি হ'ল। সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰত এই ঘটনা আনফালে ফলপ্ৰসূ হ'ল, আহোম ৰজা-সকল শিৱ আৰু শক্তিৰ ফালে ঢাল খোৱাত অলমীয়া ভাষাত আগতে গা কৰিব নোৱৰা এক শৈৱ-শাক্ত সাহিত্যৰ উদগম হ'ল। ইয়াৰ লগে লগে শৃংখৰ-প্ৰৱণ সাহিত্যৰ এটি সৰু জুৰিও জিব, জিবকৈ ব'বলৈ পালে। শিৱসিংহ, প্ৰমথেশ্বৰী বা 'বৰকজা' ফুলেশ্বৰী (১৭২২-৩১), ৰাজেশ্বৰসিংহ (১৭৫১-৬২), কমলেশ্বৰসিংহ (১৭৯৫-১৮১০) আৰু চন্দ্ৰকান্তসিংহ (১৮১০-১৮) আৰু তেওঁলোকৰ 'কোনো কৌৱৰ আৰু বিঘ্নাৰ' অনুপ্ৰেৰণাই সাহিত্য-সৃষ্টিক

বিশেষভাৱে সহায় কৰাৰ গম ধৰিব পাৰি। শঙ্কৰদেৱৰ সময় আৰু তাৰ পিছৰো সত্ৰীয়া সাহিত্যত ভাগৱত-পুৰাণৰ যি অতুল প্ৰভাৱ দেখা পোৱা যায়, আহোম ৰাজধানীৰ অল্পপ্ৰেৰণাৰ সাহিত্যত সি পাতলি পৰে। ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত-পুৰাণৰ প্ৰাধাত্ত-লাভো এটা লেখৰ ঘটনা। জ্যোতিষ, চিকিৎসা আদি ব্যাৱহাৰিক সাহিত্য-ৰচনাৰ বৃদ্ধিও আহোম অল্পপ্ৰেৰণাৰ এটি ফল। কিন্তু আহোমসকলৰ অসমীয়া সংস্কৃতিলৈ সম্ভৱতঃ আটাইতকৈ ডাঙৰ দান ইতিহাস-প্ৰীতি আৰু বুৰঞ্জীসমূহ। সাহিত্যৰ অঙ্গ নহৈও বুৰঞ্জীয়ে প্ৰকৃত অসমীয়া সাহিত্যিক গন্যৰ এটি প্ৰাচীনতৰ নিদৰ্শন দাঙি ধৰে কথা-চৰিতবোৰৰ লগতে। সংস্কৃত ভাষাত নাটক-ৰচনাও আহোম ৰাজত্বৰ সাহিত্যৰ এটি বিশিষ্ট ভাগ, এই নাটত অকীবা নাটৰ আদৰ্শৰ প্ৰভাৱ আৰু অসমীয়া গীতৰ সন্নিৱেশ চকুত লগা কথা।

জয়ধ্বজসিংহ

জয়ধ্বজসিংহ ৰজাৰ ভণিতা থকা কেইবাটিও গীত আউনীআটি আদি সম্ভৱতঃ প্ৰচলিত আছে। গীতকেইটি বিলাপৰ, আৰু ৰামায়ণৰ বিষয়-বস্তু লৈ ৰচিত। ভাষাৰ ফালৰপৰা সেইকেইটি জয়ধ্বজ ৰজাৰ ৰচিত বুলিবলৈ অলপ সন্দেহ হয়। ‘পীতলভিকা’ নামৰ গীত-গ্ৰন্থত ৰাধা-কৃষ্ণৰ প্ৰেম-বিষয়ক জয়ধ্বজসিংহৰ ভণিতাৰ এটি গীত আছে, ডক্টৰ ভূঞাৰ মতে এই গীতটিৰ আচল অল্পপ্ৰেৰণা হ’ল ৰজাৰ বৰকুঁৱৰী কুহুমাৰ বিবাহিতা বান্ধেৰ লগত ৰোমাঞ্চিক প্ৰকৃতিৰ ৰজাৰ গুপ্ত প্ৰণয়।

ৰামায়ণ, ৰামসোপাণ

সত্ৰীয়া সমাজৰ সাহিত্য-প্ৰসঙ্গত আউন বাঁহগড়ীয়া বুঢ়াগোহাঁইৰ নিৰ্দেশক্ৰমে ৰামায়ণৰ দ্বিজে ‘শঙ্কৰদেৱ চৰিত’ ৰচনা কৰা আৰু গড়গাঁৱৰ সোণামুৱা দলৈৰ নাতি মহাবল্লভ মহাপাৰ্শ্বৰ উল্লিখিত ৰামসোপাণে গোপাল আতাৰ জীৱনী ৰচনা কৰা কথা কৈ অহা হৈছে।

ৰামচৰিত

ৰাম চৰিতৰ নামত জৰিখনি পুথি পোৱা গৈছে—‘হিতোপদেশ’, মহাভাৰত ভীষ্মপৰ্বৰ একাংশৰ পদ, ‘সুভলা-চৰিত’ আৰু ‘কৃষ্ণাৰ্জন-চৰিত’। কিন্তু চৰিতখন পুথিৰ কথিবে একেজন ৰাম চৰিত হৈছে। সম্পূৰ্ণ নিশ্চিত নহয়। ‘হিতোপদেশ’ৰ কথিৰে বিজ্ঞেয় পৰাশৰ-সোপাণৰ কথি আৰু বসুন্ধৰি বিটৈ প্ৰমথৰ কথি কৈছে।

আৰু তেওঁক যিখনে বিশ্বশৰ্মাৰপৰা পদ কবিবলৈ কৈছিল, তেওঁৰ নাম দিছে
 ভদ্ৰসেন ফুকন। ফুকনদেও হ'ল 'গড়গ্ৰাম নগৰৰ ৰাজ্যৰ শতক বৰ নেগুগৰ মধ্যম
 জন্য' অৰ্থাৎ বাঘচোৱাল হালধিঠেঙা নেগুগ গোহাঁই বৰফুকনৰ দ্বিতীয় পুতেক
 থামুন চাওডাঙৰ বৰুৱা আৰু পাছলৈ নাঙুৰৈচা ফুকনৰ (বুৰঞ্জীত থাক গড়গ্ৰাম
 ৰজাশহৰ বোলা হৈছে, কাৰণ এওঁৰ কন্তা কুহুমী জয়ধ্বজসিংহৰ বৰকুঁৱৰী, আৰু
 কুহুমীৰ বায়েককো সেইজনী ৰজায়ে পিছত বিয়া কৰে)০ কনিষ্ঠ ভ্ৰাতৃ।
 ভীষ্মপৰ্বৰ পদত ৰজাশহৰ নেগুগ ফুকনৰ আদেশত পুথি ৰচনা কৰা কাম হৈছে
 আৰু কবিয়ে নিজৰ বংশ-পৰিচয় দিছে এইদৰে : নাৰায়ণপুৰৰ কলাপচন্দ্ৰ বিশ্ৰম
 পুত্ৰ হৰি ভাৰতী, তেওঁৰ পুত্ৰ মাধৱ কন্দলি আৰু তেওঁৰ দ্বিতীয় পুত্ৰ কবি।
 ইয়াৰপৰা 'হিতোপদেশ' আৰু ভীষ্মপৰ্বৰ পদ ৰচোতা কবি একেজন বুলি ধৰিব
 পাৰি। নৰিয়া ৰজাৰ দিনৰ এজন মাধৱ কন্দলি যজ্ঞন্দাৰৰ নাম বুৰঞ্জীত পোৱা
 যায়। ৰাম মিশ্ৰই সম্ভৱতঃ ৰজা-শহৰ নেগুগ ফুকনৰ জীৱিত কালত 'হিতোপদেশ'
 আৰু তাৰ পিছত ভীষ্মপৰ্ব লিখে। 'পুতলা-চৰিত্ৰ' হ'ল বৰকুচিৰ 'ৰাজ্জিৎশং-
 পুতলিকা'ৰ অনুবাদ আৰু সেই অনুবাদ কৰা হয় এজন তৰুণ দুৱৰা বৰফুকনৰ
 আদেশত। 'কন্দাবন-চৰিত্ৰ'খনি অসমীয়া সাহিত্যৰ এটি আপুৰুগীয়া বস্তু বুলি
 পৰিগণিত হ'ব, এইখনি মৌলিক ৰচনা আৰু কবিৰ অভিজ্ঞতাৰ অভিযুক্তি।
 তেওঁ কন্দাবনৰ ভূগোল, বুৰঞ্জী আৰু লোক-কথা সংগ্ৰহ কৰি পদত সকলোখিনি
 মনোৰমকৈ গাঁথিছে। তেওঁ কৈছে 'নাহি টীকা বুল আৰ নাহিক শৃংখল।
 মনে ভাবি কৰিবাক লাগব সকল। এতেকে কঠিন জানা ইয়াৰ ৰচনা।'১
 কন্দাবনৰ বিষয়ে প্ৰৱাদবোৰ তেওঁৰ নিজৰ ভ্ৰমণৰ সংগ্ৰহ : 'এহি কথা ভৈতে
 গঞ্জি লোকমুখে শুনিলোহো কহে জানা সকলে মহন্ত।' এইভাৱে এইখনি
 অসমীয়া সাহিত্যৰ প্ৰথম ভ্ৰমণ-বৃত্তান্ত হৈ পৰিছে। কুৰুৰ জন্ম হোৱা কংসৰ
 বন্দীশালৰ ঠাইত লালবীৰসিংহ নামে ৰজাই ন লাখ টকাৰ দ'ল বন্ধা, ৰাজ্যশাল-
 দৰবাৰি নামে ৰজাই গোপীনাথৰ মন্দিৰ কৰা আদিৰ উল্লেখ, কুৰুই কংসক বধ
 কৰা ঠাইত কবিৰ কালত কংসবধ যাত্ৰা আৰু বংকটৰ তলত ৰাসযাত্ৰা হোৱাৰ
 উল্লেখো ভাৰতীয় নাট্যকলাৰ বুৰঞ্জীৰ আৱশ্যকীয় সমল। পদ লিখি সম্পূৰ্ণ
 কৰাৰ শকাব্দ কবিয়ে দিছিল, কিন্তু তাৰ এটি অঙ্ক পৃথিব পাভৰপৰা যচ বাই

০ ভট্টৰ সুধাকৃষাৰ ভূঞাৰেবৰ হতে নেগুগ গোহাঁই বৰফুকনৰ পুত্ৰ এওঁৰ জ্যেষ্ঠ নাম-
 মিতাল ৰজাশহৰ কলিয়াবধ বৰফুকন বৰ, দ্বিতীয় হ'ল থামুন পত্নীৰ ৰজাশহৰ আৰু তৃতীয়
 দেৱাই-হাতীদুৰ্গা কুঁৱৰ।

গ'ল : 'ৱদল শব শশধৰ ইসব গণি শকত', মুঠতে ই ১৫৮০ শকৰ পিছৰ বচনা।

ৰামচন্দ্ৰ বৰপাত্ৰ

বৰ্তমান শিৱসাগৰ মহকুমাৰ দিলীহ নৈৰ পাৰৰ কেন্দুগুৰি গাঁৱৰ কেন্দুগুৰীয়া বৰপাত্ৰ কৈদব বংশত জন্ম লাভ কৰি ৰামচন্দ্ৰ বৰপাত্ৰই ১৬০৮ শক বা ১৬৮৬ খ্ৰীষ্টাব্দত 'যোগিনী-তন্ত্ৰ'ৰপৰা হযগ্ৰীৱ-মাধৱৰ উদ্ভৱ-কাহিনী আৰু পূজা-প্ৰসঙ্গৰ বৰ্ণনাৰে এখনি পুথি ৰচনা কৰি উলিয়ায়। ইয়াৰ কবিতাৰ ৰূপ হ'ল কীৰ্তন-ঘোষা। অকল এই আঙ্গিকৰ বিষয়তে নহয়, পুথিখনৰ বিষয়-বস্তুৰ ওপৰতো মহাপুৰুষীয়া প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰি দিয়া হৈছে। ৰচনাৰ এটি স্বকীয় সৌন্দৰ্য আছে। দেৱেন্দ্ৰনাথ বেজবৰুৱাই ধৰামতে ৰামচন্দ্ৰৰ 'যোগিনী-তন্ত্ৰ' আৰু 'হযগ্ৰীৱ-মাধৱ' দুখন পুথি নহয়, একেখনিয়েই।

কন্দ্ৰসিংহ

কন্দ্ৰসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ দিনতে 'আহোম ৰাজত্ব'ই উচ্চতম শিখৰ পাইছিলগৈ। এইজনা ৰজা শিক্ষা-সাহিত্য-সঙ্গীত আদিত বিশেষ অহুৰাগী আছিল। এওঁ নিজেও কিছু গীত ৰচনা কৰিছিল। এওঁৰ গীত শান্ত-ভাবাপন্ন। কোনো কোনো লোকে এওঁক নিৰক্ষৰ বুলি ভাবিলেও এই গীতকেইটিয়ে তেনে মতৰ বিৰোধ কৰিব।

শিৱসিংহ

কন্দ্ৰসিংহৰ গীত থকা পুথিখনিতে শিৱসিংহৰ কেইটিমান গীতো আছে। এইজনা ৰজাই শক্তিমন্ত্ৰ গ্ৰহণ কৰিছিল আৰু এওঁৰ গীতত শান্ত বিষয়-বস্তু আৰু বঙ্গীয় আদৰ্শৰ ৰাধা-চৰিত্ৰৰ বিকাশ দেখা পোৱা যায়। শিৱসিংহৰ ভগিতামুক্ত 'শাবদ-পূৰ্ণিমা-হিমকৰ-বৰণী' গীতটিৰ লগত বঙ্গদেশত পোৱা প্ৰতাপনাবাস্তৱ নামৰ এজন কবিৰ দুটি গীতৰ শাৰীবোৰৰ ছবছ মিল দেখা পোৱা যায়।

ৰামলাবাস্তৱ কবিৰাজ চক্ৰৱৰ্তী

কবিৰাজ চক্ৰৱৰ্তীয়ে তেওঁৰ শকুন্তলা কাব্যৰ পদত আত্ম-পৰিচয় দিছে। বিষ্ণুৰ কিষ্কৰ সদািব বিপ্লৱ বংশৰ চতুৰ্থ জৰ পুত্ৰ ৰাজদেৱ। ৰাজদেৱৰ পুত্ৰ বিষ্ণুৰ ভকত পৰমানন্দই সোমৰা পীঠৰ 'পৰম প্ৰচণ্ড ৰাজা' উদয়াদিত্যশিৱসিংহক

উপাসি বিবিধ স্তব-ধন উপাৰ্জন কৰি ভোগ কৰিছিল। তেওঁৰ পুত্ৰ ৰামানন্দক জয়ধ্বজসিংহ নৰপতিয়ে সৰস্বতী উপাধিৰে বিভূষিত কৰিছিল আৰু গোৱিন্দপ্ৰিয়া নামে কন্তাৰে বিয়া পাতি দিছিল। ৰামানন্দ বা ৰমানন্দ সৰস্বতীৰ পুত্ৰ 'বিষ্ণুৰ কিল্লৰ গুণগণধাম ৰামনাৰায়ণ, কবিৰাজ চক্ৰৱৰ্তী যাৰ পৰা নাম, শাস্ত্ৰত নিপুণ পিত্ৰ গুণে অভিৰাম।' এওঁ ৰুদ্ৰসিংহক পঢ়ুৱাই শাস্ত্ৰত পণ্ডিত কৰিছিল। কবিক কবিৰাজ চক্ৰৱৰ্তী উপাধি কোনে দিলে জনা নাযায়, কিন্তু এই উপাধি জয়দেৱৰ কাব্যৰ 'কৱিনুপজগদেৱক' বা 'জয়দেৱকৱিৰাজৰাজ' আখ্যাৰ অমুকৰণ যেন লাগে। কবিৰাজ চক্ৰৱৰ্তী ৰুদ্ৰসিংহ আৰু শিৱসিংহ ৰজাৰ সভাকবি আছিল। ৰুদ্ৰসিংহৰ আদেশ অনুসৰি কবিৰে 'গীত-গোৱিন্দ'ৰ পদ-ভাঙনি কৰে। গতাত্মগতিক পদ-দুলৰি আদি ছন্দত ৰচনা কৰিব লগীয়া হোৱাত জয়দেৱৰ কোমল-কান্ত পদাৱলীৰ মোহিনী শক্তি দুৰ্বল হৈ পৰিছে। পদ-কাব্যখন পঢ়িলে সংস্কৃত নজনা কাব্য-ৰসিকক 'গীত-গোৱিন্দ'ৰ পৰিচয় দিবলৈ তত্ব কৰা যেনহে লাগে। কবিৰাজ চক্ৰৱৰ্তীয়ে জয়দেৱৰ একোটা হৈত অষ্টপদীৰ উল্লেখ কৰি তাৰ পদ-ভাঙনি আৰম্ভ কৰিছে, যেনে—'প্ৰলয় পয়োধি গীত পৰম সুন্দৰ। আৰম্ভো ইহাৰ পদ শুনা সবে নৰ।'

শিৱসিংহ-ৰজাৰ আজ্ঞা আৰু ফুলেশ্বৰী বৰৰজাৰ বাণীক পুষ্পমালা বুলি মানি লৈ তাক সাদৰে শিৰত ধৰি কবিৰাজ চক্ৰৱৰ্তীয়ে আদিপৰ্ব মহাভাৰতৰপৰা 'দুগন্ত-চৰিত্ৰ-মালা' বা 'শকুন্তলা কাব্য' ৰচনা কৰে। কালিদাসৰ অভিজ্ঞান-শাকুন্তল'ৰ কাব্যিক আশ্বাদ ইয়াত পাবলৈ বিচাৰিলে ভ্ৰমত পৰা যাব, যদিও ইয়াৰ আখ্যানৰ ওপৰত কালিদাসৰ বিষয়-বস্তুৰ অলপ প্ৰভাৱ পৰা যেন লাগে। শকুন্তলদেৱৰ পিছৰ অৱসাদ যুগৰ লক্ষণ এই কাব্যত লক্ষিত হয়। কাব্যখনৰ উপকাহিনী, গৰ্গ মূনিৰ মুখে ব্যক্ত হোৱা কামকলা অপ্সৰাৰ আখ্যানে বহুতোখিনি ঠাই অধিকাৰ কৰিছে। গতিকে কাব্যিক গঠনৰ ফালৰপৰাও বস্তুটি শিথিল হৈ পৰিছে। যি সময়ত পুথিখন ৰচনা কৰা হয়, সেই সময়ত আহোম ৰাজধানীত শান্ত-শৈৱ প্ৰভাৱ গঢ় হৈ পৰিছিল, গতিকে ভণিতাত ৰাম আৰু নাৰায়ণৰ নামৰ লগতে শিৱৰ নামো সন্নিৱিষ্ট হৈছে।

হৰি-হৰ-ভক্ত সৌম্যৰ-অধিপতি শিৱসিংহ আৰু তেওঁৰ জায়া ফুলেশ্বৰীৰ আজ্ঞা অনুসৰি ব্ৰহ্মবৈৰৱৰ্ত্ত-পুৰাণৰ নানা আখ্যানৰ মাজৰপৰা বাছি কবিৰাজ চক্ৰৱৰ্তীয়ে 'শঙ্কৰ-বধ'ৰ পদ ৰচনা কৰে। গোলোকভদ্ৰ ঈশ্বৰৰ পোষৰ বিলম্ব এগৰাকী গোপীৰ প্ৰতি কাম ভাব উপস্থিল। ঈশ্বৰে দানৱৰ অধিপতি শঙ্কৰত

আৰু সেই গোপীজনীয়ে ধৰ্মপুৰ বজাৰ তললৈ তুলনী-ৰূপে পৃথিৱীতে জন্ম লয়হি । শত্ৰুৰ আৰু তুলনীৰ পৰিণয় আৰু একপ্ৰকাৰ তাৰে ফল-স্বৰূপে শত্ৰুৰ মৃত্যু কাব্যখনত বৰ্ণোৱা হৈছে । অকলশৰে থকা কামোদ্ভাস্তা তুলনীৰ কামচোঁ আৰু কামক্ৰীড়াৰ বৰ্ণনা কবিয়ে তীব্ৰ কৰি তুলিছে । মৃত্যুতে এইখনি এই যুগটোৰ এটি বিশিষ্ট কাব্য প্ৰবন্ধ ।

শিৱ-মহেশ্বৰ-সদৃশ শিৱসিংহ ৰাঘ আৰু তেওঁৰ ‘শত্ৰু হৃদয় জায়া’ প্ৰমথেশ্বৰীৰ আদেশ-মালা শিৰোগত কৰি কবিৰাজ চক্ৰৱৰ্তীয়ে ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত-পুৰাণৰ গণেশ, ব্ৰহ্ম, প্ৰকৃতি, আৰু কৃষ্ণ-জন্ম-খণ্ডৰ ভিতৰত ‘পৰম প্ৰধান’ কৃষ্ণ-জন্ম-খণ্ড ‘পদবাহু দেশভাষা ধৰি’ বচনা কৰিছে । তেওঁৰ পদত কৃষ্ণ অৱতাৰৰ কাৰণ, কৃষ্ণৰ জন্ম, শিশু-লীলা, কংসাসুৰ-বধ আৰু বৃন্দাবনত গোপীসকলেৰে ক্ৰীড়া বৰ্ণনা কৰা হৈছে । কদ্ৰুসিংহ আৰু শিৱসিংহৰ গীত থকা পুথিখনত কবিৰাজ চক্ৰৱৰ্তীয়ে গীতৰ সংখ্যা অধিক । কবিৰাজ চক্ৰৱৰ্তী তেওঁৰ যুগৰ প্ৰতিভু-স্বৰূপ কবি । সেই যুগত আদিবসৰ যি প্ৰাধান্য হৈছিল, তেওঁৰ বচনাসমূহত সি সম্পূৰ্ণে বিহীন । তেওঁৰ গীতৰ মাজত সংস্কৃতত লিখা এটি গীতত বিহু-বিলাসৰ চিত্ৰ চকুত লগা ।

অনন্ত আচাৰ্য হিৰাজ

সৌমাৰপীঠৰ নানাখন নগৰৰ প্ৰেষ্ঠ ৰংপুৰৰ শিৱসিংহ ৰজা আৰু তেওঁৰ পটেশ্বৰী বৰবজা প্ৰমথেশ্বৰীৰ সঙ্গত থাকি অনন্ত আচাৰ্য হিৰাজ সংস্কৃত ‘সৌম্য-লহৰী’ৰ ৰূপান্তৰ ‘আনন্দ-লহৰী’ বচনা কৰে । আত্মশক্তি ভূগা গোসানীৰ ভূতিতে আবৃত্ত কৰি কবিয়ে দেৱীৰ ৰূপ-ধাৰণ, কৈলাসত সদাশিৱৰ সঙ্গত বাস আদি বৰ্ণনা কৰিছে আৰু শেহৰ ফালে দেৱীক নানাভাৱে প্ৰাৰ্থনা কৰিছে । দেৱীৰ ৰূপৰ বৰ্ণনা আদি মনোৰম ।

কবিচন্দ্ৰ হিৰাজ

শিৱসিংহ মহাপতি, চেটিয়া বংশত জাত অধিকা মহিষী আৰু তেওঁলোকৰ পুত্ৰ টিপাম ৰজা উগ্ৰসিংহ, এই তিনিজনৰ বাণী শিৰোগত কৰি মানি বধ নামৰ ৰজাৰ সৈৱৰ্কে কবিচন্দ্ৰ হিৰাজ ৰাৰা ‘ধৰ্ম-পুৰাণ’ৰ পদ কৰাই কচিকবভাৱে চিত্ৰিত কৰি লিখাই উলিয়ায় । ১৬৫৭ শক বা ১৭৩৫ ছনত গ্ৰন্থ সমাপ্ত হয় । প্ৰাক-জন্ম, ব্ৰত-উপবাস আদি হিন্দু নানাবিধ কৰ্মৰ বৰ্ণনা দিয়া হৈছে ; ৰাজতে অসমৰ জনজাতি কেইটিমানৰ নামো জুটি দিয়া আছে । কাব্য-ৰূপে গ্ৰন্থখনৰ শিল্পৰ সৌন্দৰ্য নাই ।

কবিত্বৰ ক্ষেত্ৰে সংস্কৃতত 'কাম-কুমাৰ-হৰণ' নামে এখন সাতঅষ্টীয়া নাট
ৰচনা কৰে, ইয়াৰ মাজে মাজে অসমীয়া গীত সন্নিবিষ্ট আছে।

ভোলানাথ ৰিড

ৰিড ভোলানাথে শিৱসিংহ ৰজাৰ আদেশত শলা-পৰ্বৰ পদ ভাঙনি কৰে।
কবিয়ে গদাধৰসিংহ, কদ্রসিংহ, শিৱসিংহ, সৰ্বেশ্বৰী দেৱী আৰু কোঁৱৰ উদয়-
সিংহৰ প্ৰশস্তি-বাচন কৰিছে।

সুকুমাৰ বৰকাথ

নিতান্ত ব্যৱহাৰিক সাহিত্যৰ ভিতৰত পৰিলেও ভাষাৰ গুৰু আৰু সৌন্দৰ্যৰ
ফালৰপৰা সুকুমাৰ বৰকাথৰ 'হস্তিবিজ্ঞাপন-সাব সংগ্ৰহ' উত্তম গল্পৰ নিদৰ্শন।
'গল্পীৰ ধীৰ ধাৰ্মিকসকলৰ মধ্যত শ্ৰেষ্ঠতৰ সৌমাৰ-পীঠৰ ঈশ্বৰ শ্ৰীমত শ্ৰীগুপ্ত
শিৱসিংহ নাম যি মহাৰাজা আৰু তানে শ্ৰীশ্ৰীঅম্বিকা নামে মহাদেৱী সেই
দুইজনৰ আজ্ঞা-ৰত্ন-মালাক শিৱত ধৰি সুকুমাৰ বৰকাথে এই হস্তিবিজ্ঞাপন-সাব-
সংগ্ৰহক ৰচিলে। শকৰ ১৬৫৬ আতে চিত্ৰ কৰিলেই আজ্ঞা কৰিলে দিলসৰ
দোষায় দুই লিখকক।'

ৰিড ৰমানন্দ

শিৱসিংহ স্বৰ্গদেও আৰু মহিষী ৰত্নকান্তি বা প্ৰমথেশ্বৰীৰ দিনত ৰিড
ৰমানন্দই 'উষাগীত' বা 'বৃহদুষাহৰণ' ৰচনা কৰে। কাব্যখনি গীতাখৰ কবির
শৃঙ্গাৰ-প্ৰধান বিষয়-বস্তু আৰু পাচালীৰ আক্ৰিকৰ অহুগৰণ মাত্ৰ।

শিৱসিংহ-ৰজা আৰু মহাৰাণী অম্বিকাদেৱীৰ আদেশক্ৰমে ৰিড ৰমানন্দই
উত্তোগ-পৰ্বৰ পদ-ভাঙনি কৰে।

দুৰ্গেশ্বৰ ৰিড

বুদ্ধিৰ্গনাৰাষণ ৰজাই কৌশিক মূনিৰ বংশৰ জ্বৰ আগমাচাৰ্যক নেৰেবাটিত
বাণেশ্বৰ শিৱলিঙ্গৰ স্তম্ভাৱধানত স্থাপন কৰে আৰু তাতে মন্দিৰ নিৰ্মাণ কৰাই
ঠাইভোখৰৰ দেৱগ্ৰাম (দেৱবগাঁও, দেৱগাঁও) নাম দিয়ে। আগমাচাৰ্যৰ বংশৰে
দেৱৰাজ বিপ্লৱ নাতি দুৰ্গাচাৰ্য ৷ দুৰ্গেশ্বৰ দিজে ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত-পুৰাণৰ প্ৰকৃতি-খণ্ড
পদ কৰে; তাৰে শত্ৰুচূড়-যম পৰ্যন্ত এবনি পুথি পোৱা গৈছে। এওঁৰ সময়
ঠিককৈ জনা নগ'লেও ৰাজেশ্বৰসিংহ বা লক্ষীসিংহৰ দিনতে পুথিখনি লিখা যেন

অহুমান হয়। দুৰ্গেশ্বৰৰ অহুবাদত পাণ্ডিত্য আৰু সৌন্দৰ্য দুইটি অহুজ্ঞৰ কবিত্ব পৰা হয়। প্ৰকৃতি-তত্ত্বৰ ব্যাখ্যা আৰু বৰ্ণনা-অংশত কবিয়ে দক্ষতা প্ৰদৰ্শন কৰিছে।

ৰাজেশ্বৰসিংহ

ৰাজেশ্বৰসিংহ স্বৰ্গদেৱে “দেশীষ ভাষাত ‘কীচক-বধ’ নামে এখনি নাটক বচ, যি কাৰণে এওঁক কবিত্বভাষাৰ উপাধি দিয়া হৈছিল” বুলি শুশাভিৰাম বৰুৱাই লিখি গৈছে।

কচিনাথ কন্দলি

কচিনাথ কন্দলিয়ে মাৰ্কণ্ডেয় ‘চণ্ডী-পদ’ত আত্ম-পৰিচয় দিওঁতে কৈছে, লোহিতৰ উত্তৰ কূলত যুগাক ৰজাৰ প্ৰিয় স্থান নাৰায়ণীপুৰৰ কাশ্যপ গোত্ৰৰ বহু কন্দলিৰ বংশৰ ৰম্যপতি বিপ্ৰ বঁজা কটকী তামোলবাৰীত বসতি কৰিছিল; তেওঁৰ পুত্ৰ ৰঘুপতি, ৰঘুপতিৰ পুত্ৰ বলোৰাম; বলোৰামৰ তনয় ৰামৰ পুত্ৰ ৰুদ্ৰ আচাৰ্যক ৰুদ্ৰসিংহ ৰজাই ৰংপুৰ নগৰ পাতি ব্ৰাহ্মণসকলক ধাপনা কৰোঁতে সেই ঠাইত স্থাপন কৰিছিল। ৰুদ্ৰাচাৰ্যৰ পত্নী কল্লিগীৰ গৰ্ভত আমাৰ কবিৰ জন্ম হয়। পুথিখনৰ এঠাইত তেওঁ আগতে ‘কল্লি পুৰাণ’ৰ পদ কৰাৰ কথা উল্লেখ কৰিছে, আৰু বৰ্তমানখনি ‘একাহি’ বা একাশী শকত ৰচনা কৰা বুলি কোৱা হৈছে, অৰ্থাৎ ইয়াৰ ৰচনাৰ কাল ১৬৮১ শক বা ১৭৫২ ছন। তেতিয়া আহোম সিংহাসনত ৰাজেশ্বৰসিংহ। চণ্ডী-আখ্যান লিখোঁতে কচিনাথে ব্ৰহ্মবৈৰৱত-পুৰাণৰ প্ৰকৃত-খণ্ড, কালিকা-পুৰাণ, বামন-পুৰাণ আদিৰপৰাও বহু গ্ৰহণ কৰি ‘মিসলাই পূৰ্বকবি পথ জহুসবি’ দেৱীৰ বিভিন্ন ৰূপৰ উৎপত্তি ব্যাখ্যা কৰিছে।

লক্ষ্মীনাথ দ্বিজ

লক্ষ্মীনাথ দ্বিজ নিজকে কামৰূপৰ হেলেচা গাঁৱৰ পণ্ডিত সৰ্বানন্দৰ নাতি বুলি চিনাকি দিছে, এই সৰ্বানন্দক ৰুদ্ৰসিংহ ৰজাই বঁটা-বাহন পিন্ধাইছিল। গতিকে ১৭৬৪ খ্ৰীষ্টাব্দমানত লক্ষ্মীনাথে মহাভাৰতৰ শান্তিপৰ্বৰ ৰাজধৰ্ম আৰু আপদধৰ্মৰ অসমীয়া অনুবাদ কৰে বুলি অনুমান কৰা হৈছে। লক্ষ্মীনাথে কৃষ্ণকেন্দ্ৰৰ যুদ্ধৰ পিছত যুধিষ্ঠিৰৰ ৰাজ্যাভিষেকৰ বৰ্ণনা আৰু ধৰ্ম, মহাৰাজ আৰু ৰাজনীতিৰ বিষয়ে ৰুদ্ৰ-যুধিষ্ঠিৰৰ আগত ভীষ্মই শৰণঘাত কৰি থাকি কোৱা

কথাৰ বিৱৰণ দিছে। তেওঁ দক্ষতাৰে নিজৰ বিষয়-বস্তু উপস্থাপন কৰিছে আৰু জটিল কথা-সহজভাৱে বুজোৱাত পাৰ্গতালি প্ৰকাশ কৰিছে।

বিদ্যাচন্দ্ৰ কবিশেখৰ ভট্টাচাৰ্য

কবিশেখৰ ভট্টাচাৰ্যই ৰাজেশ্বৰসিংহ নৰপতিৰ (১৭৫১-৬২) তনয় মহামতি চাকসিংহ আৰু তেওঁৰ ৰূপদ-দুহিতা-সদৃশ পত্নী প্ৰেমদাৰ আজ্ঞা-মুক্তামালা শিৰে ধৰি ‘হৰিবংশ’ পদ নিবন্ধ কৰে। ই খিল-হৰিবংশৰ অমূল্য নহয়, বৰং ‘বন কান্ধাৰ চিনি মিশ্ৰ বৰ্তমণি কল মিহলোৱাৰ’ দৰে বিদ্যাচন্দ্ৰই নানা কথা মিশ্ৰ কৰি বন্ধ আৰু শ্ৰীৰামিকাৰ কেলি-বিলাস মুকলিকৈ বৰ্ণনা কৰিছে। ঠায়ে ঠায়ে কুচি যত বুলি ক’ব নোৱৰা হৈছে। আনফালে ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত-পুৰাণ-চৰ্চাৰ প্ৰভাৱাৱিত এই যুগটোৰ শৃঙ্গাৰ-প্ৰধান সাহিত্যৰ এইখন এখন প্ৰতিনিধিমূলক ৰচনা বুলিব পাৰি। ভৱানন্দৰ ‘হৰিবংশ’ কাব্যৰ বিষয়-বস্তুৰ লগত আৰু বঙ্গীয় বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ ৰাধা-চৰিত্ৰৰ লগত কবিৰ পৰিচয় সন্দেহ কৰিবৰ স্থল আছে।

বাগীশ

লক্ষ্মীনাথৰ মহাভাৰতীয় ৰাজনীতিৰ পদৰ লগত তুলনা কৰিব পৰা একে সময়ৰে এখনি গল্প পুথি হ’ল ‘নীতি-লতাকুৰ’। এইখনি হ’ল কামণ্ডকীয় নীতিসাৰৰ অনুবাদ, বাগীশ উপাধিৰ এজন পণ্ডিতে কমলেশ্বৰসিংহ ৰজাৰ দিনত (১৭২৫-১৮১০) ছুমলী ৰাজমাণ্ডৰ আজ্ঞা যত্নে শিৰে ধৰি অনুবাদকাৰ্য্যটি কৰে। পুথিখনি ব্যৱহাৰিক গল্পৰ এটি বাস্তৱবাদী নিদৰ্শন বুলিব পাৰি।

শ্ৰীকান্ত সূৰ্যবিপ্ৰ

কমলেশ্বৰসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ দিনত মহামন্ত্ৰী পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঁইৰ পৃষ্ঠপোষকতাত শ্ৰীকান্ত সূৰ্যবিপ্ৰই ‘পশ্চিমা ভাষা’ৰ তুলসীদাসী ৰামায়ণ বা ‘ৰামচৰিত-মানস’ৰ অসমীয়া পদ নিবন্ধ কৰে। সমস্ত লঙ্কাকাণ্ড চমুকৈ ধাৰাবাহিক পন্থাৰ ত্ৰিপদীত লিখা হৈছে।

পৃথুৰাম দ্বিজ

পৃথুৰাম দ্বিজ তেওঁৰ পৃষ্ঠপোষকৰ কথা কওঁতে কৈছে, সন্ধিকৈ বংশৰ প্ৰতাপ-বৰ্জিত মন্ত্ৰীৰ ১৭১৭ (মুনি-চন্দ্ৰ-সিদ্ধ-চন্দ্ৰ) শকত মন্ত্ৰী হয় আৰু মন্ত্ৰীৰূপে কৰ্ম কৰি জিনি ‘ভাই’ থাকে। প্ৰতাপবৰ্জিত পূৰ্বৰ মন্ত্ৰী পেন্ডেলা তপস্বীদেৱীয়া

ৰাজখোৱা, কমলেশ্বৰসিংহৰ বৰফুকন হোৱাত নাম হ'ল কলীয়াভোমোৰা, আৰু দন্দুৱা বা দন্দীয়া-জোহ, দমন কৰাত ৰজাই নাম দিলে প্ৰতাপবল্লভ। গতিকে জোহ-দমনৰ পিছতহে পৃথুৰামে মহাভাৰতৰ মূলপৰ্ব, মহাপ্ৰাধানিক পৰ্ব আৰু কৰ্ণাৰোহণ পৰ্বৰ পদ ৰচনা কৰে ১৭২৩ (বাম কৰ মুনি চন্দ্ৰ) শকত 'প্ৰাগ-জ্যোতিষপুৰত থাকি অগ্ৰমাদে।' এওঁৰ পিতৃৰ নাম ৰঘুনাথ। এওঁৰ ৰচনাৰ বিশেষ বৈশিষ্ট্য দেখা নাযায়। এওঁৰ মহাভাৰতৰ পদত 'ভাগৱত সন্মে শিৰ নানা সাৰোদ্ধাৰ' কৰি দিছে।

ৰাজধানীৰ অনুপ্ৰেৰণাত নাটক আৰু ভাওনা

আহোম ৰজা আৰু মন্ত্ৰীসকলে বৈষ্ণৱ ধৰ্ম গ্ৰহণ কৰাৰ পিছত বৈষ্ণৱ নাটক আৰু তাৰ অভিনয়ৰ পৃষ্ঠপোষকতা কৰে। ৰাজধানীত ভাওনা কৰোৱা আৰু ডাঙৰীয়াৰ ল'ৰাই তাত ভাগ লোৱা মন কৰিব লগীয়া। ৰাজেশ্বৰসিংহই কুৰুঙ্গনয়নীক বিয়া কৰাৰ পিছত মণিপুৰী আৰু কছাৰী ৰজাক দেখুৱাবলৈ ৰাৱণ-বধ' ভাওনা কৰা হয়। 'সেই ভাৱনাৰ ডেকাবন্ধুৱা গুৱাজ লাগিছিল। মাহুহ ৭০০টা, ভাৱনাও অতি বিশেষ হৈছিল।' এইখনৰ কাৰ নাট জনা নাযায়। গোৰীনাথসিংহৰ দিনত ১৭০৬ শকমানত পহমবাৰ ন গোমাইৰ পুতেকে ৰাজধানীৰ গড়ৰ ভিতৰত 'পদ্মাৱতী-হৰণ' ভাওনা কৰে। ১৭২৭ শকৰ ফাল্গুনত কমলেশ্বৰসিংহৰ আজ্ঞাৰে বাৰেঘৰীয়া মহন্তই চাৰি-দিনীয়াকৈ 'কল্পিত-হৰণ' ভাওনা কৰায় অৰ্থৰ মতে (সম্ভৱতঃ শঙ্কৰদেৱৰ নাটগনি লৈ)। 'কালীসৰ্প ১টা, ভালুক ১টা, হাতী ১ যোৰ উলিয়াইছিল। আনো ছো ভাৱৰ দৰে ওলাই-ছিল।' চ'ত মাহত দিহিঙৰ মহন্তে সৰ্গদেৱৰ আজ্ঞাত তিনি-দিনীয়াকৈ 'অক্লু ৰাগমন' ভাওনা কৰে, 'বহুৱা নাই, ভাৱ ঠিক নহৈছিল।' এই নাটকেইখন সম্ভৱতঃ সংশ্লিষ্ট মন্ত্ৰীসকলে ৰচনা কৰা।

আহোম ৰজাসকলৰ প্ৰত্যেক পৃষ্ঠপোষকতাত ৰচনা হোৱা নাট এতিয়াও পোহৰলৈ অহা নাই। মাথোন কমলেশ্বৰসিংহৰ অল্পমতিৰে লিখা ভৱকাহু বিপ্ৰ মহন্তৰ 'সম্বাৰ-বধ' আৰু চন্দ্ৰকান্তসিংহই লিখোৱা লক্ষীনাথ বা লক্ষী-কান্ত দাসৰ 'কুমৰ-হৰণ' বা 'হৰি-শঙ্কৰ-বুদ্ধ' নাটখনিৰ দুটি নকল পোৱা গৈছে। 'সম্বাৰ-বধ' নাটকৰ নাট্যকাৰ শুকাকান্তদেৱ সুলভাৰী সত্ৰৰ অধিকাৰ। নাটখনৰ খিটি প্ৰতিলিপি পোৱা হৈছে সি হ'ল ১৮১৫ শকৰ, নগাঁৱৰপৰা ৰাইজেশ্বৰনি সত্ৰৰ ৰাজহুৱাক পনিকৰ মহন্তই উদ্ধৰ লক্ষীমপুৰৰ গৰেংগা বোজাত

ভাণ্ডা কবিতাৰ কাৰণে কৰা। নাটখনিৰ মুক্তিযুদ্ধ ভটিমাত 'শ্ৰীমন্ত শঙ্কৰদেৱ সন্ত-অৱতাৰ' বুলি উল্লেখ কৰা হৈছে। বৰদোৱা-শলগুৰিৰ অনন্ত আতাৰ পুত্ৰ কেশৱৰায়ৰ পুত্ৰ লক্ষীকান্ত আতাই এইখনি নাট লিখা হ'ব পাৰে, ডেউ পণ্ডিত লোক আছিল আৰু বহুত গীত আৰু নাট ৰচনা কৰিছিল। কিন্তু চন্দ্ৰকান্তসিংহ ৰজা হোৱাৰ আগতে তেওঁৰ মৃত্যু ঘটে, আৰু নাটখনি এওঁৰ হ'লে চন্দ্ৰকান্তসিংহৰ উল্লেখ প্ৰসিদ্ধ হ'ব পাৰে। কুঁজী, নাপিত আদি গোঁশ চৰিত্ৰেৰে অনন্ত কন্দলিৰ 'কুমৰ-হৰণ'ৰ আধাৰত লিখা নাটখন সজীৱ এটি বস্তু।

শেহৰ কালৰ আহোম ৰজা আৰু ৰাজপুৰুষৰ উদগনিত কেইখনিমান সংস্কৃত নাট ৰচিত হয়। ইয়াৰ ভিতৰত মায়ামৰীয়া বিদ্ৰোহক অৱলম্বন কৰি লিখা পাঁচ অঙ্কীয়া 'ধৰ্মোদয়' নাট সাময়িক ঘটনাৰ প্ৰতিবিম্ব-ৰূপে বিশেষভাৱে অৰ্থপূৰ্ণ। নাটখনি সম্বন্ধতঃ লক্ষীসিংহৰ দিনতে লিখা। উল্যোগ-পৰ্বৰ কথা-বস্তুৰে গদাধৰ দুৱৰা বৰফুকনৰ আদেশত প্ৰমত্তসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ দিনত বিদ্যাপকানন কবিয়ে সংস্কৃত 'শ্ৰীকৃষ্ণ-প্ৰাণ' নাটক লিখে। সাধাৰণ শৈলীত আৰু সংস্কৃত গীতৰ অন্ত্যাহু-প্ৰাসত সাময়িক প্ৰভাৱ দেখা পোৱা যায়। পুৰাণৰ বিষয়-বস্তুৰে শিৱসিংহ আৰু প্ৰমথেশ্বৰীৰ আদেশত ৰচিত সাত-অঙ্কীয়া 'কাম-কুমাৰ-হৰণ', (আনু. ১৬৫০ শক), কমলেশ্বৰসিংহৰ দিনত ৰচিত তিনি-অঙ্কীয়া 'বিশ্বেশ্ব-জয়োদয়' (১৭২০ শক) আৰু 'সন্দিকৈ-বংশজন্ম শ্ৰীমহৎকৃষ্ণ' অৰ্থাৎ প্ৰতাপবৰম্ভ ফুকনে কৰোৱা তিনি-অঙ্কীয়া 'শঙ্কচূড়-বধ'ত (১৭২৪ শক) অঙ্কীয়া নাটৰ আদৰ্শৰ প্ৰসাৰ ঘটিছে। মৃত্ৰ আৰু সংলাপ সংস্কৃত ভাষাত লিখা, কিন্তু নাটকেইখনৰ বহুতো গীত সাধাৰণ পয়াৰ-ত্ৰিগদী ছন্দত ৰচিত, আন কি এখনত বিয়া-নামৰো সন্নিবেশ দেখা পোৱা যায়।

বুৰঞ্জী সাহিত্য

অসম দেশলৈ আহোমসকলৰ প্ৰেৰ্ত্ত দান ইতিহাস-ৰচনাৰ প্ৰচলন। অসমীয়া ভাষাত ইতিহাসৰ প্ৰতিপদ 'বুৰঞ্জী' আহোম ভাষাৰণবাই আহিছে। আহোম-সকলে বুৰঞ্জীক পৰম প্ৰভাৱ চকুৰে চাইছিল আৰু বহুতৰ বিষয় বুলি জ্ঞাত কৰিছিল—'ৰাজ্যৰ বহুত পণ্ডিতৰ বাধা মাত্ৰ পৰিহাস্ত সম হয়।' বিয়াহ উৎসৱত দখা-কইনাৰ আগত বুৰঞ্জীৰণবা একো অংগ গাই দিয়া হয়। বুৰঞ্জীক জানিব এটি উৎস বুলি ধৰা হৈছিল আৰু ৰাজকোষ আৰু ভা-ভাঙীয়াৰ ল'ৰাৰ বিবাহৰ এটি অংগ বুলি বিবেচনা কৰা হৈছিল। আহোম যুগত লিখা বুৰঞ্জী

সংখ্যা কিমান আছিল খাটাংকৈ ক'ব নোৱাৰি। কিছু দিন আগৰে এটি তালিকা ক'তো বুৰঞ্জীৰ সংখ্যা ডেৰ শ পাইছিলগৈ। নক'লেও হ'ব, যুদ্ধ-বিগ্ৰহ, যুদ্ধ-বিবাদ, অগ্নি-বস্তুাদি হেতুকে বহুতো বুৰঞ্জী ধ্বংসপ্ৰাপ্ত হৈছে। কীৰ্তিচন্দ্ৰ বৰবৰুৱাৰ বুৰঞ্জী-সাহ এটি বুৰঞ্জীসিদ্ধ দুৰ্ঘটনা। ত্ৰয়োদশ শতিকাত ভাৰতৰ এই উত্তৰ-পূব অংশত চুকাফাই প্ৰৱেশ কৰাৰপৰাই বিভিন্ন ঘটনা লিপিবদ্ধ কৰাৰ নিয়ম হৈছিল। কিন্তু পোনতে আহোম ভাষাতহে বুৰঞ্জী লিখা হৈছিল। আহোমসকল স্থানীয় সনাজত মিলি যোৱাৰ লগে লগে বুৰঞ্জীৰ মাধ্যম অসমীয়ালৈ পৰিৱৰ্তিত হয়। আহোম লিপিত অসমীয়া আৰু অসমীয়া লিপিত আহোম ভাষাৰ বুৰঞ্জী লিখাৰ নিগমো বৈ যায়। প্ৰথম অসমীয়া বুৰঞ্জী কেতিয়া লিখা হৈছিল, নিশ্চিত ক'ব নোৱাৰি। 'পুৰণি অসম বুৰঞ্জী' নামে হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ দ্বাৰা সম্পাদিত বুৰঞ্জী আৰু বাহগডীয়া আতন বুঢ়াগোহাঁইৰ বুৰঞ্জী, এই দুইখনিযেই বৰ্তমানে পাব পৰা বুৰঞ্জীৰ ভিতৰত আটাইতকৈ পুৰণি বুলি অনুমান হয়। সম্ভৱতঃ ষোড়শ শতিকাৰ মাজ ভাগৰপৰাই অসমীয়া বুৰঞ্জী-সাহিত্যৰ জন্মভূমি হয়। পণ্ডিত গোস্বামীদেৱৰ মতে 'পুৰণি অসম বুৰঞ্জী ১৫১৬ শক বা ১৫২৪ ছনৰ পিছত লিখা, বাহগডীয়া বুঢ়াগোহাঁইৰ বুৰঞ্জী সম্ভৱতঃ শৰাইঘাটৰ যুদ্ধ আৰম্ভ হোৱাৰ আগতে অৰ্থাৎ ১৬৭০ ছনৰ আগতে ৰচিত হৈছিল। যদিও আধুনিক অৰ্থত বুৰঞ্জীবোৰ বিজ্ঞান-সম্মত ইতিহাস নহয়, তেনে ইতিহাসৰ সমল বুৰঞ্জীবোৰত সোনাই আছে। তদুপৰি বুৰঞ্জীৰ উদ্যমে স্বৰূপ অসমীয়া কথা-শৈলী এটি সৃষ্টি কৰাটো সাহিত্যৰ ফালৰপৰা এটি আদৰ্শীয় ঘটনা হৈ উঠে। ডক্টৰ সূৰ্যকুমাৰ জুঞ্জাদেৱে বুৰঞ্জীবোৰক তিনিটা ভাগত বিভাগ কৰিছে—ভগদত্তৰপৰা আৰম্ভ কৰি চুকাফাৰ আগমনৰ আগলৈকে কামৰূপৰ হিন্দু ৰজাসকলৰ বিক্ষিপ্ত বিৱৰণ, ১২২৮ ছনত চুকাফাৰ আগমনৰপৰা ১৮২৬ ছনত আহোম ৰাজত্বৰ পৰিসমাপ্তি বা ১৮৩৮ ছন বা তাৰ পিছৰ কথাও সামৰি আহোম ৰজাসকলৰ বুৰঞ্জী, অসমৰ বাহিৰে অন্তৰ্দেশসমূহৰ বুৰঞ্জী। প্ৰথম শ্ৰেণীৰ বুৰঞ্জীৰ নিদৰ্শন এটি দাঙি ধৰিছে জুঞ্জাদেৱৰ সম্পাদিত 'কামৰূপৰ বুৰঞ্জী'য়ে। এই শ্ৰেণীৰ ৰচনাত প্ৰাচীন ৰজা-সকলৰ বিষয়ে প্ৰচলিত প্ৰবাদ লিপিবদ্ধ কৰিবৰ কাৰণে যত্ন কৰা হৈছে। মাজে মাজে লোক-কথাৰ কোনো অঙ্গও ৰচনাবোৰত সোমাই পৰি তাৰ সাহিত্যাত্মক বুদ্ধি কৰিছে। তৃতীয় শ্ৰেণী অৰ্থাৎ অসমৰ বাহিৰৰ দেশৰ বুৰঞ্জী লিখিবৰ প্ৰচেষ্টা 'ত্ৰিপুরা-বুৰঞ্জী' আৰু 'পাটনাই-বুৰঞ্জী'ত স্পষ্টৰূপে প্ৰতিফলিত হৈছে। এনে ৰজাই-বহল অভিকৃতি আৰু জ্ঞানসমৃদ্ধ প্ৰদৰ্শন কৰে। আবৰী-ঘৰটীয়াস

শব্দৰ ব্যৱহাৰে পাদশ্বাহ বুৰঞ্জীক উত্তৰ ভাৰতৰ বাতাবৰণ এটি দি সমৃদ্ধ কৰিছে, কিছু দিন আগতে এখনি বৰমানৰ বুৰঞ্জী আৱিষ্কৃত হৈছিল, এখনি প্ৰদৰ্শনীৰ-পৰা বুৰঞ্জীখনি অদৃষ্ট হোৱাটো দুখৰ কথা হ'ল। কছাৰী বুৰঞ্জী, জয়ন্তীয়া বুৰঞ্জী আৰু দাঁতিয়লীয়া বুৰঞ্জী অসমৰ অনা-আহোম শাসকসকলৰ ৰাজত্বৰ বিৱৰণ। এই-বিলাকেও বহল অসমীয়া জাতিৰ গঠন আৰু প্ৰকৃতি বুজিবৰ বাবে সুযোগ দিছে।

এতিয়ালৈকে পোৱা বুৰঞ্জীৰ ভিতৰত আহোম ৰাজত্বৰ 'বুৰঞ্জী'ৰেই সৰ্বত্ৰ অ'স স্নাতোকৈ নিৰ্ভৰযোগ্য। এই বুৰঞ্জীবোৰ নানা আকৃতি আৰু প্ৰকৃতিৰ দুই এখন সম্ভৱতঃ ৰচনাৰ কাল অহুসৰি আবিস্কৰণৰ আহি মাজতে কোনো এঠাইত বৈ গৈছে। ওপৰত উল্লিখিত 'পুৰণি অসম বুৰঞ্জী', আৰু ড° জুঞ্জাৰ সম্পাদিত অসম বুৰঞ্জী বা 'স্বৰ্গনাৰায়ণদেৱ মহাৰাজাৰ জন্ম-চৰিত্ৰ' (প্ৰকাশিত ১২৪৫, শ্ৰীকুমাৰ মহন্তৰ ঘৰত আৱিষ্কৃত) এনে বুৰঞ্জীৰ উৎকৃষ্ট নিদৰ্শন। বিৱৰণৰ কালৰপৰাও দুইখনি ৰচনাই অতি সমৃদ্ধ। একোটা ৰাজবংশ লৈও একোখনি বুৰঞ্জী হৈছে, 'তুংখুঙ্গীয়া বুৰঞ্জী'ত তুংখুঙ্গীয়া ফৈদৰ বহল বিৱৰণ সন্নিৱিষ্ট হৈছে। শৰৎকুমাৰ দত্তৰ দ্বাৰা সম্পাদিত 'অসম বুৰঞ্জী'ৰে জয়ধ্বজসিংহৰপৰা গদাধৰসিংহৰ শাসনলৈকে অসমৰ গৌৰৱ আৰু অগৌৰৱৰ ভৰা সময়খিনি সামৰিছে। ওপৰৰজনা দিহিঙীয়া ৰজাৰপৰা প্ৰমত্তসিংহলৈ বা গোৰীনাথসিংহলৈ, কমলেশ্বৰসিংহৰপৰা পুৰন্দৰসিংহৰ কৰতলীয়া শাসনৰ সমাপ্তিলৈ, আৰু জয়ধ্বজসিংহ আৰু চক্ৰধ্বজ-সিংহ দুজন ৰজাৰ কথাৰে লিখা বিবিধ ২৩ বুৰঞ্জী দেখা যায়। লক্ষ্মীসিংহৰ ৰাজত্বৰ বৰ্ণনাৰে 'বৰপাহি বুৰঞ্জী' লিখা হৈছিল, বিবিধ ঘটনা লৈ লিখা সৰু বুৰঞ্জীও আছে, কোনো বিশেষ এখন যুদ্ধৰ সৈন্ত-সজ্জা আৰু আহিলা-পাতিৰ বিৱৰণ থকা বুৰঞ্জীও পোৱা গৈছে।

বুৰঞ্জীবিলাক আপাততঃ ৰাজমন্ত্ৰী বা আন পাত্ৰসকলৰ তত্ত্বাৱধানত ৰচিত হৈছিল। গম্ভীয়া ফুকনৰ তলে ৰজাঘৰীয়া গম্ভীয়া ঊৰালত ৰক্ষিত পুৰণি-নতুন ৰাজকীয় পত্ৰ, বিৱৰণ আদি বুৰঞ্জী-ৰচনাৰ কামত ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ দিয়া হৈছিল। ডা-ডাঙৰীয়াসকলে নিজৰ বাবেও বুৰঞ্জী সংকলন কৰাইছিল। ড° জুঞ্জা-সম্পাদিত 'সাতসৰী অসম বুৰঞ্জী'ত সন্নিৱিষ্ট প্ৰথমখন বুৰঞ্জী 'শ্ৰীমত মহাৰাজাৰ মহাপাত্ৰ বুঢ়াগোহাঁইয়ে ৰূপিত ভাঙ্গি লিখাই।' 'বাহগৰীয়া বুঢ়াগোহাঁইৰ বুৰঞ্জী' লিখিছিল বা লিখাইছিল 'শ্ৰীমত মহাৰাজাৰ মহাপাত্ৰ বাহগৰীয়া বুঢ়াগোহাঁইয়ে উকুত জাতি। ৰূপিত আৰু উকুত আহোম বুৰঞ্জীৰ প্ৰকাৰ ভেদ। লক্ষ্মীসিংহৰ দিনত জ্বলি বৰপোহাঁই ৰাজমন্ত্ৰীয়ে 'চকৰিঙেটী বুৰঞ্জী' উলিয়াইছিল। শিৱসিংহ ৰজাই মনোহৰ

প্ৰভাৱান্বিত কৰিছে। ‘পুৰণি অসম বুৰঞ্জী’ বা ‘তুংখুঙ্গীয়া বুৰঞ্জী’ত আহোম ৰাজধানীৰ সম্ভাস্ত অসমীয়া কথিত গল্পৰ নিদৰ্শন পোৱা যায়, আনফালে ‘পাদশাহ বুৰঞ্জী’ত বৈদেশিক পৰিক্ৰমাৰ বিষয়ৰ প্ৰভাৱ পৰাত আৰবী-ফাৰ্চী আধাৰৰ শব্দযোজনাহে গল্প-শৈলীক বিভিন্ন এটি ৰূপলৈ টানি লৈ গৈছে। সম্ভৱতঃ উক্ত-গুৱাহাটী-কুৰুমা অঞ্চলত লিখা ‘অসম বুৰঞ্জী’ত (১২৪৫, শুকুমাৰ মহন্তৰ দ্বাৰা আৱিষ্কৃত) এই দুটি বিভিন্ন শৈলীৰ উপৰিও আৰু এটি স্থানীয় চাপ পৰাত বুৰঞ্জীখনৰ ৰচনা-শৈলীয়ে এটি জটিল ৰূপ ধাৰণ কৰিছে। ইয়াৰ শৈলী দ্বিজী, ঢাকা, কোচবেহাৰ, গুৱাহাটী আৰু গড়গাঁৱৰ বহুৰূপী মিশ্ৰণ। কথা-চৰিতবোৰে যেনেকৈ সত্ৰীয়া সমাজৰ সম্ভাস্ত কথন-ভঙ্গি নিকৰ্ণণ কৰে, সাধাৰণ পদ্ধত বুৰঞ্জীৰ গল্পয়ো ৰাজচ’বাৰ বিশিষ্ট বাগ্‌ডম্বিৰ প্ৰতিনিধিত্ব কৰে। অসমীয়া বৈষ্ণৱ-সাহিত্য তথা সংস্কৃত নীতি-সাহিত্যৰ পৰিচয় এই গল্পক সাহিত্যিক শৈলীৰ ফালে আকৰ্ষণ কৰাৰ সহায়ক হৈছে। পত্ৰ-ব্যৱহাৰত সংস্কৃতক আশ্ৰয় কৰা বিশিষ্ট ৰীতি আৰু পত্ৰলেখকৰ নিজৰ ভাষাৰ মিশ্ৰণে বুৰঞ্জীত সন্নিৱিষ্ট পত্ৰবোৰৰ গল্পক (epistolary prose) অনেক সময়ত এক আচহুৱা ৰূপ দিছে। এইদৰে নানা ভঙ্গিৰ গল্প-শৈলীৰ নিদৰ্শনৰ ভঁৰাল-ৰূপে বুৰঞ্জীসমূহ গভীৰ অধ্যয়নৰ বিষয় হৈ থাকিব।

অন্যান্য গীতকাবসকল

আহোম ৰাজত্বৰ শেষৰ ফালে বঙ্গৰ বৈষ্ণৱ পদাৱলীৰ সঙ্কলন অসমত প্ৰচলিত হৈছিল। জ্ঞানদাস, বংশীবদন, গোৱিন্দদাস আদিৰ গীতৰ পুথি অ’ত ত’ত এতিয়াও লগ পোৱা যায়। কোনো ক্ষেত্ৰত একেখনি পুথিতে এইসকলৰ গীতৰ লগত স্থানীয় কবিৰ গীতো সঙ্কলিত হৈছে আৰু আগৰবোৰৰ দ্বাৰা পিছৰবোৰ প্ৰভাৱান্বিত হৈছে। ‘গীত-লতিকা’ নামৰ সংগ্ৰহত বলোৰাম দাস, বংশীবদন আদিৰ গীত পোনতে দি জয়ধ্বজসিংহ, কুন্দ্ৰসিংহ ৰজা আৰু কবিৰাজ চক্ৰৱৰ্তী, শ্ৰীকবি, দ্বিজ বংশীদাস, শচীপতি, মুকুন্দ, দ্বিজ বামাকান্ত, দ্বিজ ৰামানন্দ, দ্বিজ ৰামনাৰায়ণ, গোপালচন্দ্ৰ আদি কবিৰ গীত সন্নিৱেশ কৰা হৈছে।

ব্যৱহাৰিক সাহিত্য

শুকুমাৰ বৰকাথৰ ‘হস্তি-বিজ্ঞান-সাৰ-সংগ্ৰহ’ত হাতীৰ প্ৰকাৰ, লক্ষণ, ৰোগ আৰু চিকিৎসাৰ নিয়মে আলোচনা কৰা হৈছে। এনে ‘হাতী-পুথি’ আৰু দুই-এখনি থকাৰ সন্ভেদ পোৱা যায়। ‘ঘোঁৰানিদান’ত ঘোঁৰাৰ ৰোগৰ চিকিৎসাৰ বিধান আছে। ‘চাংকু ফুকনৰ বুৰঞ্জী’বোৰত দ’ল-দেৱালয়, কাৰেং-মৈদাম আদি সম্ভাৰ জোখ-মাখ ৰখাৰ নিয়ম। এইবিলাক ব্যৱহাৰিক জ্ঞানৰ পুথি সাহিত্যৰ অঙ্গ নহয়, কিন্তু ভাষাৰ ক্ৰমবিকাশৰ ফালৰপৰা সিবিবিৰ একোটি মূল্য আছে।

কোচ আৰু কছাৰী আদি ৰজাসকলৰ

ৰাজত্বৰ সাহিত্য

ভূমিকা

পৰিচাৰ অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰথম নিদৰ্শন-স্বৰূপ প্ৰাক্‌শব্দৰ অসমীয়া কাব্য বাবাহ ৰজা মহামাণিক্য আৰু কামৰূপ কমতাৰ নৃপতি দুৰ্গভনাৰায়ণ আদিৰ পৃষ্ঠ-পোষকতাত সজীৱিত হৈ উঠিছিল। নৱ-বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ সৃষ্টিতো মহাৰাজ নৰনাৰায়ণ আৰু চোট ৰজা গুৰুৰজ্জৰ অতুপ্ৰেৰণা এটি ডাঙৰ শক্তি আছিল। মাধৱদেৱে লক্ষ্মীনাৰায়ণ ৰজা আৰু ভেওঁৰ বিষয়া বিৰূপাক কাজীৰূপৰা সহায়ত্ব লাভ কৰিছিল। শব্দৰদেৱৰ মৃত্যুৰ অব্যৱহিত পিছতে চিলাৰায় দেৱানৰ মৃত্যু হয়। ১৫৮৪ ছনত নৰনাৰায়ণৰ আগতে ১৫৮১ ছনত চিলাৰায়ৰ পুত্ৰ ৰঘুদেৱনাৰায়ণে বৰপিতাকৰূপৰা বেলেগ হৈ বিজয়পুৰত ৰাজধানী পাতি সোণকোষৰ পুৰৰ ৰাজ্যাভাষণৰ ৰজা হয়। এখন কোচ ৰাজ্যৰ ঠাইত কোচবেহাৰ বা বৰদেৱান আৰু কামৰূপ বা কোচ-হাজো বা চোটদেৱান, এই দুখন ৰাজ্যৰ উদ্ভৱ হ'ল। এই বিভাজনৰ ফল-স্বৰূপে বিশেষকৈ কামৰূপতে মোগলৰ আক্ৰমণ আৰু অধিকাৰ মাজে মাজে চলিল আৰু দেশত এক অস্থিৰতা স্থিৰ হৈ ব'ল। সত্ৰীয়া বুৰঞ্জীতো এই অস্থিৰতাৰ আভাস পোৱা যায়। নতুন সৰু কোচবেহাৰৰ ৰজাসকলৰ মাজত সাহিত্যৰ পৃষ্ঠপোষকতাৰ ঐতিহ্য থাকিল। কিন্তু মাজতে কামৰূপৰ ৰজাৰ সাহিত্যিক পৃষ্ঠপোষকতাৰ ঐতিহ্য-বিলোপে কোচবেহাৰক অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ বাহিৰে প্ৰৱাহৰূপৰা বিচ্ছিন্ন কৰি পেলালে। তাৰ ফলত অসমীয়া কোচবেহাৰৰ ৰাজধানীৰ ভাষা-সাহিত্যত বঙ্গীয় প্ৰভাৱ বিস্তাৰিত হৈ পৰিল আৰু তাৰ সাহিত্যই ক্ৰমান্বয়ে অসমীয়া সাজ সলাই বঙালী আভাষণ পৰিধান কৰিলে। লক্ষ্মীনাৰায়ণ, প্ৰাণনাৰায়ণ, যোদনাৰায়ণ, মহীশূৰনাৰায়ণ, হৰেন্দ্ৰনাৰায়ণ আদি ৰজাসকলৰ দিনৰ ৰচনা পঢ়িলে এই কলপ-সলনিৰ কথা বুজিব পৰা যায়। ১৬০৩ ছনত ৰঘুদেৱৰ মৃত্যুত পৰীক্ষিত-নাৰায়ণে কামৰূপৰ ৰজা হৈ উদ্ভৱ গুৱাহাটীত ৰাজধানী কৰিলে। পৰীক্ষিতে লক্ষ্মীনাৰায়ণৰ ৰাজ্য আক্ৰমণ কৰাত লক্ষ্মীনাৰায়ণে দিল্লীৰূপক জনোৱাত আশংক্যেৰে পৰীক্ষিতক দিল্লীলৈ ধৰাই নিয়ে। এই সময়তে পৰীক্ষিতৰ ভায়েক

বলিনাৰায়ণে বিজয়পুৰ এৰি দৰঙালৈ গুচি যায়। আহোম ৰজা প্ৰতাপসিংহই বলিনাৰায়ণক ধৰ্মনাৰায়ণ নাম দি কবতলীয়া দৰঙী ৰজা-ৰূপে পাতে। ধৰ্মনাৰায়ণৰ বংশৰ দৰঙী ৰজাসকলে মঙলদৈত ৰাজধানী কৰি অসমীয়া সাহিত্যৰ নতুন এটি কেন্দ্ৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰে।

মহাৰাজ নৰনাৰায়ণে ৰাম সৰস্বতী, কংসাবি কাম্বু আদিৰ যোগে মহাভাৰতৰ বিবিধ ঋণ অম্লবাদৰ যি উদ্ধোগ কৰিছিল, তেওঁৰ বংশধৰ-কলে সেই আঁচনিতে ভেঙে লোকৰ শক্তি প্ৰয়োগ কৰিছিল। আনফালে দৰঙী ৰজাসকলৰ পৃষ্ঠপোষকতা অসমীয়া সাহিত্যত বিবিধভাৱে ফলপ্ৰসূ হৈ পৰে। মহাভাৰতৰ অম্লবাদ দৰঙী কোঁৱৰৰ তলেও চলি থাকিল। কিন্তু চাৰিজন কবিয়ে ব্ৰহ্মবৈবৰ্ত-পুৰাণ একেলগে ডাঙিবলৈ লোৱাটো এটা অৰ্ধপূৰ্ণ কথা। স্থানীয় প্ৰবাদমতে হুৰুবি নাৰায়ণদেৱৰ নতুন ভাষা-পুৰাণ ‘পদ্মা-পুৰাণ’ ধৰ্মনাৰায়ণৰ ৰাজত্বৰ ৰচনা। দৰঙী ৰাজ্যৰ অসমীয়া সাহিত্যলৈ এটি বিশিষ্ট দান ‘ৰাজ-বংশাৱলী’ নামৰ পদ্ম-বুবঙ্গীসমূহ, বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ আদৰ্শই তাৰ সৃষ্টিত অল্পপ্ৰেৰণা যোগাইছিল।

দৰঙী ৰাজবংশৰ পৃষ্ঠপোষকতা

ৰাম সৰস্বতী

ৰাম সৰস্বতীৰ কথা আগৰ এটি অধ্যায়তে আলোচনা কৰি অহা হৈছে। এওঁ (যদি একজন কবিয়েই হয়) দুখনমান পুথি দৰঙী ৰাজ্যত ৰচনা কৰিছিল। সিন্ধু-যাত্ৰা বনপৰ্ব ধৰ্মনাৰায়ণৰ আদেশত লিখা। উদ্ধোগ-পৰ্বতো ভেঙে ধৰ্মনাৰায়ণৰ কথা লিখিছে। ধৰ্মনাৰায়ণৰ ৰাজত্ব-কালতে সৰস্বতীয়ে ‘জয়দেৱ কাব্য’ ৰচনা কৰে নৱবৈষ্ণৱ যুগৰ এজন শ্ৰেষ্ঠ কবিয়ে দৰঙী ৰজাৰ আশ্ৰয়ত ভেঙে শেষৰ কাব্য সমাপন কৰে।

গোপীনাথ পাঠক

ৰাম সৰস্বতীৰ পিছত দৰঙী ৰাজ্যৰ এজন ডাঙৰ কবি হ’ল তেওঁৰ পুত্ৰ গোপীনাথ পাঠক। এওঁ সভাপৰ্ব, দ্ৰোণপৰ্ব আৰু বৰ্ণাবোহণ-পৰ্ব মহাভাৰতৰ পদ কৰে। পদ-ৰচনাত এওঁক ৰাম সৰস্বতীৰ স্তবোগ্য পুত্ৰ আৰু সমকক্ষ বুলি ক’ব পাৰি। মহাভাৰতৰ দ্ৰোণপৰ্বৰ পদত গোপীনাথে ধৰ্মনাৰায়ণৰ নাম ধৰ্মবৈষ্ণৱ বুলি উল্লেখ কৰিছে। বৰ্ণাবোহণ-পৰ্বত ধৰ্মনাৰায়ণে ভাৰতৰ কথা ৰচনা কৰিবলৈ

আদেশ কৰাৰ উল্লেখ আছে, কবিয়ে ‘পাতেচাৰ’ৰ গাঁৱত ‘স্বৰ্গাৰোহণৰ কথাসৰ’
দ্বন্দ্ব-দীৰ্ঘ ছন্দত ৰচনা কৰা বুলিও কোৱা হৈছে। ভ্ৰোগপৰ্বৰ প্ৰাপ্ত পাঠত
গোপীনাথৰ পিতামহ ভীষ্মসেন দ্বিজৰ ঠাইৰ নাম দিয়া হৈছে—‘পাটচোৰা নাম
আছে এক গ্ৰাম ছিলাকোন নাম যাৰ, আতি বিতোপন সৰ্ব সুসম্পন্ন দুই যেন
চন্দ্ৰহাৰ।’

বিজ্ঞাপঞ্চানন

দৰঙী ৰাজ্যৰ তৃতীয় মহাভাৰত কবি হ’ল বিজ্ঞাপঞ্চানন, কিন্তু এওঁ কোনজন
ৰজাৰ দিনৰ জনা নাযায়। এওঁ বিৰাটপৰ্ব, ভীষ্মপৰ্বৰ ‘অশ্বাৰ চৰিত্ৰ’ আৰু
কৰ্ণপৰ্বৰ পদ ৰচনা কৰে। দুইখন পুথিতে তেওঁ আত্ম-পৰিচয়ত কৈছে, তেওঁৰ
পিতৃ কণ্ঠভূষণ দ্বিজ বিখ্যাত বৰনগৰীয়, পাটৰ কাপোৰৰ ঠাই মানাহ নৈৰ পাৰৰ
বৰনগৰত বাস কৰিছিল। কবি হ’ল কণ্ঠভূষণৰ কনিষ্ঠ পুত্ৰ আৰু তেওঁৰ গুৰু
হ’ল গোপাল (কোনজন ক’ব পৰা নাযায়) (‘চক্ৰ বাণ ঘোটকৰ পিঠিত গগন’
অৰ্থাৎ ১৫৭০ শকত এওঁ ‘চৰিত্ৰ’ ৰচনা কৰে। এওঁ ‘অশ্বাৰ চৰিত্ৰ’ ৰচনা কৰে।
এওঁৰ পদত এক সহজ গতি অলুভৱ কবিত্ব পাৰি। কৰ্ণপৰ্বৰ এটা প্ৰতিলিপিত
এঠাইত ৰাগ বৰাড়ি আৰু এঠাইত পটমঞ্জৰী ধৰি দিয়া দেখা যায়। সম্ভৱতঃ
কোনোবা সভা গোৱা ওজাই এনেভাৱে ৰাগৰ নাম সন্মাই লৈছিল।

দামোদৰ দ্বিজ

দামোদৰ দ্বিজ তেওঁৰ শলাপৰ্বৰ প্ৰথম শাৰীতেই ধৰ্মনাৰায়ণ ৰজাৰ নাম
লৈছে আৰু পুথিখন মকৰধ্বজৰ পৃষ্ঠপোষকতাত লিখা হৈছিল বুলিও কৈছে।
আদিপৰ্বৰ এটা অংশৰ (১৫০৪) পদ অনিৰুদ্ধ দাস আৰু শ্ৰীনাথ দ্বিজৰ লগতে
এজন বিপ্ৰ দামোদৰে লিখা একেখন পুথিতে পোৱা গৈছে। শ্ৰীনাথ দ্বিজ
প্ৰাণনাৰায়ণ ৰজাৰ ৰাজত্বৰ লোক। গতিকে আদিপৰ্বৰ বিপ্ৰ দামোদৰ আৰু
শলাপৰ্বৰ দামোদৰ দ্বিজ একেজন মাছ হোৱা অসম্ভৱ নহয়। মকৰধ্বজ
সম্ভৱতঃ কামৰূপ শাখাৰ কোনো কোচ-কোঁৱৰ। ‘কামৰূপৰ কোচ ৰাজবংশৰ
পৃষ্ঠপোষকতা’ ছেদ চাওক।

শুভনাথ দ্বিজ সৰস্বতী

দ্বিজ শুভনাথে অশ্বমেধপৰ্বৰ মহাভাৰতৰূপৰা কথা লৈ ভূখিটৰি আৰু চণ্ডালকণ্ঠ

ধৰ্মৰ কথোপকথনৰ লগত ৰাজনীতি ধৰ্মনীতিৰ আলোচনাকল্পে লিখা ‘ধৰ্মসম্বাদ’ পুথিখনৰ ৰচনা স্থলিত। কবিয়ে স্বীকাৰ কৰিছে (ধৰ্ম আৰু ধৰ্মপুত্ৰ যুধিষ্ঠিৰৰ লগত সাদৃশ্য ৰাখি) ‘শিৱবংশী ধৰ্মৰাজা হুয়া নাৰায়ণ। কৰন্ত ডকতি সদা কৃষ্ণৰ চৰণ ॥ তাহান আদেশ পাই দ্বিজ শুভনাথে। ৰচিলা পয়াৰ হৰি-পদ ধৰি মাথে ॥’ স্থানান্তৰত তেওঁ পুত্ৰপোষক ৰজাৰ যশস্তা কীৰ্ত্তন কৰি আশীৰ্বাদ কৰিছে, আৰু কৈছে, ৰজাই প্ৰজাৰ কাতৰ তুনি সংগ্ৰামলৈ গৈ স্নেহৰ বণত জ্বিনি ণাঙতওৰ তুমুল শব্দৰ মাজত প্ৰাগজ্যোতিষপুৰত ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ পাৰত উমানন্দগিৰিৰ ওচৰত ব’লহি। লুইতৰ জলত স্নান কৰি ‘ধৰ্মৰাজা নাৰায়ণ হুয়া’ এদিন মহাভাৰতৰ কথা শুনাতে অশ্বমেধপৰ্বৰ ধৰ্ম-যুধিষ্ঠিৰ-সম্বাদৰ শ্লোক তুনি মহাপ্ৰেমে আনন্দিত হৈ কবিক তাৰ পদ কৰিবলৈ আদেশ কৰিলে। অহুমান হয়, এই পুত্ৰপোষক ৰজাজন হ’ল ধৰ্মনাৰায়ণ। পৰীক্ষিতৰ ৰাজ্য অধিকাৰ কৰি থকা মুছলমানসকলক ধৰ্মনাৰায়ণে বৰনদী পাৰ কৰি আক্ৰমণ কৰে। ধৰ্মনাৰায়ণ, আহোমসকল আৰু দক্ষিণপাৰৰ পৰ্বতীয়া ৰজাসকলেৰে বহুত দিন মুছলমানৰ ৰণ চলে। ধৰ্মনাৰায়ণে কেইবাটাও আক্ৰমণতে মুছলমান সৈন্য ছেদেলি-ভেদেলি কৰি পঠিয়ায়। এই ৰণজয়ৰ সময়তে (১৬১৭ আৰু ১৬৩৫ চনৰ মাজত) সম্ভৱতঃ শুভনাথে ‘ধৰ্মসম্বাদ’ ৰচনা কৰে। প্ৰকাশিত ‘দৰং-ৰাজবংশাৱলী’ৰ শেষৰ অংশত ধৰ্মনাৰায়ণৰ লগত মিলাৰ পিছতে আহোমসকলে ‘ধুমাজয় ৰণ’ত মুছলমানক কৰতোয়া গঙ্গালৈকে খেদি দিয়াৰ কথা আছে। কিন্তু শুভনাথ দ্বিজৰ এঘাৰ-পতীয়া সৰু পুথি ‘স্বপ্নাধায়’ৰ ভণিতাৰণৰা তেওঁক হয়নাৰায়ণ ৰজাৰ সমসাময়িক বুলি ভাব হয়—‘ভণে দ্বিজ শুভনাথে বৈৱৰ্ত-পুৰাণ। শুনা সৰ্বজন আৰু হুয়া সাক্ষান। ধৰ্মৰাজা হয়নাৰায়ণ নৃপবৰ। কলিযুগে নৃপতি বহন্ত বীৰবৰ ॥ কৃষ্ণৰ প্ৰসাদে সদা হোক জয় জয়। বাহাৰ প্ৰসাদে নিবজিলো পদচয় ॥’ এই ভণিতাতে ‘কছে ৰাম সৰস্বতী’ বুলি আৰু চুশাৰী বোগ দিয়া হৈছে যদিও সি বোধ হয় প্ৰক্ৰিপ্ত—যদিহে ৰাম সৰস্বতী শুভনাথৰ উপাধি বুলি আমি ভাবিব নোৱাৰোঁ। হয়নাৰায়ণে ‘স্নেহক জ্বিনিয়া ৰণে’ অহাৰ বিৱৰণ (‘ধৰ্ম-সম্বাদ’ত ঝকামতে) আখাৰ দৃষ্টিগোচৰ হোৱা নাই। যদি ‘স্বপ্নাধায়’ৰ কবিয়েই ‘ধৰ্মসম্বাদ’বো কবি, তেতিয়া হ’লে ‘শিৱবংশী ধৰ্মৰাজা হুয়া নাৰায়ণ’ নহৈ ‘শিৱবংশী ধৰ্মৰাজা হয়নাৰায়ণ’হে হ’ব লাগিছিল।

সুকবি নাৰায়ণদেৱ

সুকবি নাৰায়ণদেৱৰ পৰিচয় আৰু সময় এতিয়াও অনিশ্চিত। তেওঁ তেওঁৰ মনসা-চন্দ্ৰধৰ-আখ্যানৰ বৃহৎ পুথি ‘পদ্মা-পুৰাণ’ৰ ক’তো নিজৰ বিষয়ে একো কোৱা নাই। শোৱালবুছৰ বাসন্তবীণা ব্ৰাহ্মণসকলে আৰু মঙ্গলদৈৰ ব্যাহপাৰাৰ ব্ৰাহ্মণসকলে নিজকে তেওঁৰ বংশধৰ বুলি পৰিচয় দিয়ে। সাধাৰণ বিশ্বাসমতে নাৰায়ণদেৱ ধৰ্মনাৰায়ণ ৰজাৰ দিনৰ লোক। ধৰ্মনাৰায়ণে তেওঁৰ ৰাজ্যত দুটা আৰু মনসাৰ পূজা প্ৰতিষ্ঠা কৰে, দুৰ্গা-পূজা মাত্ৰ ৰজাইহে পাতিব পাৰিছিল, কিন্তু বিষণ আৰু ৰজাৰ পুৰোহিতসকলক মনসা-পূজা কৰিবলৈ উৎসাহ দিয়া হৈছিল। এই দুইভাগ পূজাৰ সময়তে দৰঙৰ সুকবি নাৰায়ণদেৱৰ গীত বা ‘সুকনান্দী’ গোৱা চলি আহিছে। প্ৰৱাদমতে ধৰ্মনাৰায়ণৰ আজ্ঞাতে সুকবিগে তেওঁৰ মনসাৰ ভাষা-পুৰাণখনি ৰচনা কৰে। এইজন ৰজায়ে বংগোৱা অৰ্থাৎ সুকনান্দী গোৱা ওজাৰ খেল কান্দি দিছিল বুলিও প্ৰবাদ আছে। ‘পদ্মা-পুৰাণ’ত ঠায়ে ঠায়ে বিপ্ৰ জ্ঞানকীনাথ, বিপ্ৰ ৰঘুনাথ আদি নামৰ ভণিতাও পৰিছে, এইবোৰ নাৰায়ণদেৱৰ নামাস্তৰ বা তেওঁৰ যুগৰ বা পিছৰ কবিৰ নাম হ’ব পাৰে। দ্বিতীয় ক্ষেত্ৰত অগ্ৰ কবিয়ে তেওঁলোকৰ নামহে কাব্যৰ ভিতৰত সন্মুখাইছে নে তেওঁলোকৰ প্ৰসিদ্ধি পদো তাত আছে, জানিবৰ বিষয় হৈ ৰয়। ‘পদ্মা-পুৰাণ’ৰ পূৰ্ণপাঠ-মূলক বিজ্ঞানসন্মত সংস্কৰণ এটিৰ অভাৱ বৰকৈ অকুণ্ঠ কৰা হয়।

পুৰাণৰ পঞ্চ লক্ষণ নাথাকিলেও ‘পদ্মা-পুৰাণ’ বিজ্ঞতি আৰু বিষয়-বস্তুৰ ফালৰপৰা পুৰাণৰ প্ৰকৃতিৰ কাব্যগ্ৰন্থ। অনাদি পাতনতে আৰম্ভ কৰি পদ্মা-চন্দ্ৰধৰৰ বিবাদ আৰু বেউলাৰ স্বামী-প্ৰাণ-অশ্বেষণৰ বহল বৰ্ণনা দি নাৰায়ণদেৱে শৈৱ চন্দ্ৰধৰক ঘটুৱাই পদ্মাই বিজয়-লাভ কৰালৈকে এক বহল পৰিসৰৰ কাহিনী কবিয়ে সজাই-পৰাই তুলিছে। ৰজা-ৰাজবিষয়াৰ লগে লগে সাধাৰণ প্ৰজাক উদ্বেগ কৰি ৰচনা কৰা বাবে ক’ৰবাত কবিয়ে কচিৰ ক্ষেত্ৰত অলপ তললৈকে নামি আহিব লগীয়া হৈছে যদিও তেওঁ নানা ভাব আৰু পৰিস্থিতিৰ বৰ্ণনাত পটুতা প্ৰকাশ কৰিছে। চন্দ্ৰধৰ, মনসা, শিৱ আৰু নাৰদৰ একোটি স্পষ্ট চৰিত্ৰ আমাৰ চকুৰ আগত তেওঁ দাঙি ধৰিব পানিছে। কিন্তু তেওঁৰ সৱাতোকৈ আকৰ্ষক চিত্ৰ হ’ল বেউলাৰ স্বৰ্গ-যাত্ৰা বৰ্ণোৱা ভাটিয়ালী-খণ্ড। ঘটনা-বিৱৰণ আৰু চিত্ৰ-বৰ্ণনাত তেওঁ পাৰ্গত। ঠায়ে ঠায়ে হাস্যৰসবো সমাৱেশ আছে, কিন্তু কেতিয়াবা সি অপ্ৰাসঙ্গিক হৈ পৰিছে। সৰ্বজনস্বামী নাৰদৰ চৰিত্ৰৰ বাহিৰে ইন্দ্ৰ, উষা, অনিৰুদ্ধ,

যম, ভীম, হুমুসু, ধনুস্তৰিৰপৰা চন্দ্ৰধৰ, লক্ষীন্দৰ, শঙ্খ ওজা, জালো-মালো, হাছান-হোছেন, কেশৱ কমাৰলৈকে অনেক চৰিত্ৰ আৰু বিবিধ পৰ্যায়ৰ কাহিনী পুৰাণখনৰ বহল কলেৱৰৰ মাজত সোমাই এক বিচিত্ৰ পৰিৱেশৰ সৃষ্টি কৰিছে। কাব্যখন পাঁচালী গীতৰ সমষ্টি, পাঁচালী বুজাবলৈ লাচাড়ি শব্দটোও কবিয়ে ব্যৱহাৰ কৰিছে। গীতবোৰৰ দিহা অংশই আমাৰ দৃষ্টি হুকীয়াভাৱে আকৰ্ষণ কৰে, কাষণ সি উপস্থিত বিষয়-বস্তুৰপৰা আঁতৰি নৱ-বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ আদৰ্শৰ কথা সোঁৱৰায়।

ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত্ত-পুৰাণ : ৰতিকান্ত দ্বিজ আদি

ৰতিকান্ত দ্বিজ তেওঁৰ ৰচিত বংশাৱলীত নিজকে 'গদাধৰ বিষ্ণু-ভূতাৰ নাতি' 'ৰতিকান্ত বৈষ্ণৱ একান্ত' বুলি পৰিচয় দিছে। এওঁ ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত্ত-পুৰাণ নাৰায়ণ-পৰ-বৰ্ত্তী হৰ্য্যনাৰায়ণ ৰজাৰ আদেশত ভাঙিবলৈ লয় আৰু পুৰাণখনৰ অষ্টম অধ্যায়-বা আৰম্ভ কৰি প্ৰথম তিনিখণ্ড শেষ কৰি কৃষ্ণ-জন্ম-খণ্ডৰো কিছু অংশৰ পদ কৰে ১৭১৭ শকত। তেওঁৰ অৱশিষ্ট অংশৰ নন্দীশ্বৰ দ্বিজ, বিম্বেশ্বৰ দ্বিজ, ঋত্বেগেশ্বৰ দ্বিজ আৰু নৰোত্তম দ্বিজ ভাঙনি কৰে।

বলদেৱ সূৰ্য্যধৰ দৈৱজ্ঞ

দৰঙাৰ ৰজা সমুদ্ৰনাৰায়ণৰ আদেশত বলদেৱ সূৰ্য্যধৰ দৈৱজ্ঞই কোচ ৰজা-সকলৰ বিবৰণ 'শিৱ-বংশাৱলী' বা 'ৰাজবংশাৱলী' ৰচনা কৰে। এইখনি 'দৰ-ৰাজবংশাৱলী' নামে প্ৰকাশিত হৈছে, আৰু ইয়েই 'সমুদ্ৰনাৰায়ণৰ (গেইটৰ মতে লক্ষ্মীনাৰায়ণৰ) বংশাৱলী' নামে পৰিচিত। ৰচনা-কাল আয়তনত উল্লা চৌধুৰীৰ মতে ১৭২১ আৰু গেইটৰ মতে ১৮০৬ ছন। পুথিৰ প্ৰথম ভাগত পৰম্পৰামে সমস্ত বহুধৰা নিষ্কৃত্তি কৰা আৰু শিৱ-বীৰ্য্যৰপৰা বিৰসিংহই জন্ম হোৱাৰ কৃতান্ত দিয়া হৈছে। এই অংশৰ a certain disregard of facts and wild exaggeration লক্ষ্য কৰি গেইটে পুথিখনৰ বৰ্ণনা বুৰঞ্জীবোৰৰ দৰে নিষ্ঠাৰযোগ্য নহয় বুলি কৈছে। কিন্তু ধৰ্ম্মানুৰাগ-অনুপ্ৰাণিত এনে অংশবোৰ বাদ দিলে বংশাৱলীখনৰ ঐতিহাসিক মূল্য থগা সোণৰ দৰে ওলাই পৰিব। অনুপ্ৰাণিত চিত্ৰশিল্পিত পুথিখনি ধৰ্ম্মানুৰাগ সৈ আহোম ৰজাৰ লগত মিলা আৰু আহোমে কামৰূপৰ মুছলমানক আক্ৰমণ কৰাৰ বৰ্ণনাতে এটা পদৰ মাজত ইঠাভকাৰে শেষ হৈছে। ছন্দৰ সহজ গতিৰ বাহিৰে আৰু প্ৰথম ছোৱাৰ শৌৰ্য্যময় আখ্যায়িক-অংশৰ বাহিৰে ৰচনাখনত কাব্যৰ স্পৰ্শ বিচাৰিব নোৱাৰি।

বত্ৰিকান্ত দ্বিজ

ব্ৰহ্মবৈবৰ্ত-পুৰাণ ভাণ্ডোতা বত্ৰিকান্ত দ্বিজ ১৭২২ শক বা ১৮০০ খ্ৰীষ্টাব্দত আৰু এখনি পদ ‘ৰাজবংশাৱলী’ লিখে, এইখনি ‘খড়্গনাৰায়ণৰ বংশাৱলী’ নামে পৰিচয় কৰা হয়। ইয়াৰ প্ৰথমমাংশত সঙ্ঘাত্মৰ ৰাজত্বৰ পৌৰাণিক আৰ্হিৰ বৰ্ণনা দি বাৰভূঞাৰ কথা আৰু বিশ্বসিংহৰ বংশ-পৰিচয়েৰে কোচ ৰজাসকলৰ বিৱৰণ আৰম্ভ কৰিছে। ইয়াত খড়্গনাৰায়ণ কোঁৱৰৰ ভায়েক অচ্যুতনাৰায়ণ, তেওঁৰ পুত্ৰ হৰীশ্ৰনাৰায়ণ (হৰেন্দ্ৰ) আৰু তেওঁৰ পুত্ৰ মাধৱ-নাৰায়ণ কোঁৱৰলৈকে নাম আছে।

সূৰ্যদেৱ সিদ্ধান্তবাগীশ

ৰজা জগৎনাৰায়ণৰ পুত্ৰ গঙ্ঘৰ্ণনাৰায়ণৰ আদেশত পীতাম্বৰ সিদ্ধান্তবাগীশৰ বংশধৰ সূৰ্যদেৱে আনুমানিক ১৮৪০ ছনত ‘ৰাজবংশাৱলী’ বা ‘গঙ্ঘৰ্ণনাৰায়ণৰ (গেইটৰ মতে প্ৰসিদ্ধনাৰায়ণৰ) বংশাৱলী’ পছত লিখে। তেওঁ কৈছে, মহন্তৰ বংশধৰ বুলি দৰঙৰ ৰজাই সদায় আদৰে, তেওঁ আগতে কৰা এখন বংশাৱলী বিজয়নাৰায়ণে বেহাৰৰ সময়সাময়িক ৰজা হৰীশ্ৰ (হৰেন্দ্ৰ) নাৰায়ণৰ ইচ্ছামতে, আৰু এখন বংশাৱলী নিৰ্মাণ কৰি বিজয়নাৰায়ণক দিছে ‘ছাহেবক দিবোঁ।’

কবিৰাজ সূৰ্যবিপ্ৰ

কবিৰাজ সূৰ্যবিপ্ৰ নামে ‘দৰঙ্গৰ মধ্য গ্ৰাম ছপাৰা’ৰ এজন ভ্ৰাম্যমান কবিয়ে ধৰ্মদেৱ বিপ্ৰ ভূঞাৰ ছন্দোত্তৰা নামে গুপ্তীৰ ল’ৰা প্ৰসন্ন হওঁতে কেনেকৈ সজিনীয়েক কুন্দতৰাই ল’ৰাটো পেলাই দিয়ালে, ল’ৰাটো কেনেকৈ এজনী শিয়ালীয়ে ডাঙৰ দীঘল কৰিলন্ত বাপেকে তাক উদ্ধাৰ কৰিলে, তাকে ‘শিয়াল বৈষ্ণৱ চৰিত’ নামে কবিতা কৰি ‘চাউল মাগি ফুৰিছিল’। ‘গুৰু-চৰিত-কথা’তো এনে এটি কাহিনী সন্নিৱিষ্ট আছে। কবিয়ে অৱশ্যে ৰজাৰ পৃষ্ঠপোষকতা পোৱা নাছিল।

মধুনাৰায়ণ কোঁৱৰ

‘অগ্নিপুৰাণ’ বা ‘যমৰ ঘৰত জীয়াত মনুস্ত’ নামৰ অকণমান পুৰি এখন ৰচনা কৰে দৰঙী কোঁৱৰ মধুনাৰায়ণে। সূৰ্যদেৱ সিদ্ধান্তবাগীশৰ ‘গঙ্ঘৰ্ণনাৰায়ণৰ বংশাৱলী’ৰপৰা দেখা যায় মধুনাৰায়ণ জগৎনাৰায়ণ ৰজাৰ পুত্ৰ আৰু গঙ্ঘৰ্ণনাৰায়ণৰ ভ্ৰাতৃ।

কোচবেহাৰ ৰাজসভাৰ সাহিত্য

গৌৰিল্ল কবিশেষকৰ

বেহাৰৰ 'বীৰনাৰায়ণ নৃপতি-মণি'ৰ (১৬১৭-৩২) আদেশক্ৰমে গৌৰিল্ল কবিশেষকৰে মহাভাৰতৰ কিৰাতপৰ্বৰ অসমীয়া পদ কৰে। কবিশেষকৰ কোনোৱে গোৰীপুৰৰ ৰজাসকলৰ আদি কবীন্দ্ৰ পাত্ৰৰ পুত্ৰ কবিশেষকৰ কাননগো বুলি ধৰিছে, কিন্তু কবিশেষকৰ পিতৃ হ'ল 'ভৱানন্দ নামে চন্দ্ৰসেনৰ নন্দন।'

শ্ৰীনাথ ব্ৰাহ্মণ আৰু প্ৰাণনাৰায়ণৰ দিনৰ কবিসকল

প্ৰাণনাৰায়ণ ৰজাৰ (১৬৩২-৬৫) পৃষ্ঠপোষকতাত শ্ৰীনাথ ব্ৰাহ্মণ ভাৰতীয়ে মহাভাৰতৰ আদিপৰ্ব, 'দ্ৰোণদীৰ স্বয়ম্বৰ' আৰু দ্ৰোণপৰ্বৰ পদ ৰচনা কৰে। আদিপৰ্বত প্ৰাণনাৰায়ণক 'মহাৰাজ কাব্য-সম্বীতৰ দীক্ষাশুক দৰিদ্ৰজন্যৰ জ্ঞান-সাক্ষা-কল্পতক' বুলি প্ৰশংসা কৰা হৈছে। মোদনাৰায়ণৰ দিনৰ (১৬৬৫-...) লি। এওঁলৈ দ্ৰোণপৰ্বত দিবা আত্ম-পৰিচয়মতে গুৰুধ্বজৰ মহামাতা ভৱানন্দ পাঠকৰ পুত্ৰ পণ্ডিতৰাম, তেওঁৰ পুত্ৰ ৰামেশ্বৰ, তেওঁৰ দৰপুত্ৰ হ'ল শ্ৰীনাথ। শ্ৰীনাথে সংকৃতত 'বিশ্বসিংহ-চৰিত' ৰচনা কৰিছিল। প্ৰাণনাৰায়ণৰ সময়তে দ্বিজ ৰামেশ্বৰে 'মহাভাৰত'ৰ পদ, তেওঁৰ পুত্ৰ কৃষ্ণ মিশ্ৰই 'প্ৰহ্লাদ-চৰিত' আৰু বিশাৰদে বিৰাটপৰ্ব আৰু কৰ্ণপৰ্বৰ পদ ৰচনা কৰে। দামোদৰ-চৰিত 'জুহুলীলা'ৰ কবি ৰামৰায়ো প্ৰাণনাৰায়ণৰ ৰাজত্বকালৰ লোক। পচিশ অধ্যায়ৰ 'ক্ৰিয়া-যোগসাৰ'ৰ ভণিতাত প্ৰাণনাৰায়ণৰ নাম আছে।

পিছৰ কবিসকল

শ্ৰীনাথ ব্ৰাহ্মণৰ দ্ৰোণপৰ্বৰ পৰিপূৰক দ্বিজ কবিরাজৰ দ্ৰোণপৰ্বত মোদনাৰায়ণ ৰজাৰ (১৬৬৫-৮০) সৎ চৰিত্ৰৰ কীৰ্তন কৰা হৈছে। মহীশূৰনাৰায়ণৰ (১৬৮২-২৩) আদেশত দ্বিজ ৰাম কনিদাজে (বা সবস্বতীয়ে) ভীষ্মপৰ্বৰ পদ কৰে। মহাৰাজ উপেন্দ্ৰনাৰায়ণৰ (১৭১৪-৬৩) কমতানগৰৰ অধিদাসী শ্ৰীনাথ ব্ৰাহ্মণে মহাভাৰতৰ ভাণ্ডি কৰে আৰু ৰজাৰ ভাতা খড়্গনাৰায়ণৰ আদেশত নাৰায়ণ দ্বিজ নাৰদীয়-পুৰাণৰ পদাভ্যুদয় কৰে। ৰজা হৰেশ্বৰনাৰায়ণৰ (১৭৮৩-১৮৩২) দিনলৈকে মহাভাৰত অভ্যুদয়ৰ প্ৰথা চলিত হৈ থাকে। কোচবেহাৰ দৰবাৰ গ্ৰন্থাগাৰত থকা বিবিধ পৰ্বৰ ভাণ্ডিৰ কবিসকলৰ নাম : আদি পৰ্ব—কৃত্তদেৱ . বয়াম দ্বিজ , সভা-পৰ্ব—জয়দেৱ, হৰেশ্বৰনাৰায়ণ আৰু ব্ৰজবংশৰ , বনপৰ্ব—

কৌশাৰি, বলৰাম দ্বিজ, বৈষ্ণনাথ, পৰমানন্দ, মহীনাথ আদি একেলগে, ৰামবল্লভ দাস (নল-দয়মন্তীৰ উপাখ্যান), ভীষ্ম-পৰ্ব—দ্বিজ ৰঘুৰাম-শ্ৰীনাথ-দেৱীনন্দন, কৰ্ণ-পৰ্ব—মনোহৰ দাস কাব্যটু, লক্ষ্মীৰাম, শল্য-পৰ্ব—ৰামনন্দন, গদা-পৰ্ব—ৰামনন্দন, বৈষ্ণনাথ, ঐষিক-পৰ্ব—হৰেক্ষনাৰায়ণ, শাস্তি-পৰ্ব—দ্বিজ ৰঘুনাথ-শ্ৰীনাথ-দেৱীনন্দন, দ্বিজ বৈষ্ণনাথ, অশ্বমেধ-পৰ্ব—মহীনাথ শৰ্মা, মুঘল-পৰ্ব—দ্বিজ বৈষ্ণনাথ, আশ্ৰমিক-পৰ্ব—কীৰ্তিচক্ৰ দ্বিজ, প্ৰাস্থানিক-পৰ্ব—মহীনাথ, স্বৰ্গাৰোহণ-পৰ্ব—মাধৱচন্দ্ৰ। ত্ৰিটিশ মিউজিয়ামত জগন্নাথ কবি-বল্লভৰ বৃহৎ বন-পদ (লিপি আৰু সম্ভৱতঃ ৰচনাকাল ১৬৩৭ শক) এখনি আছে।

কোচ ৰাজসভাত পুৰাণৰ অনুবাদো প্ৰভূত পৰিমাণে হৈছিল। দ্বিজ বৈষ্ণনাথৰ (শিৱেশ্বৰনাৰায়ণৰ দিনৰ, ১৮৩২-৪৭) ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত-পুৰাণ আৰু শিৱ-পুৰাণ, বিপুলেশ্বৰ ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত-পুৰাণ (ব্ৰহ্মখণ্ড) আৰু পদ্ম-পুৰাণ (ক্ৰিয়াযোগসাৰ), দ্বিজ ৰামানন্দৰ ধৰ্ম-পুৰাণ (শ্ৰুতমন্তক-হৰণ) আৰু নৃসিংহ-পুৰাণ, পৰমানন্দ শৰ্মাৰ স্কন্দ-পুৰাণ (কাশীখণ্ড), মহীনাথ শৰ্মাৰ মাৰ্কণ্ডেশ্বৰ-পুৰাণ (দেৱী-সপ্তশতী), হৰেক্ষনাৰায়ণ ৰজাৰ স্কন্দ-পুৰাণ (ত্ৰৈলোক্যখণ্ড), ক্ৰিয়াযোগসাৰ আৰু বৃহৎকৰ্ম-পুৰাণ।

দ্বিজ জগন্নাথ আৰু ব্ৰজসুন্দৰ শৰ্মাই হিতোপদেশ ভাঙিছিল।

কোচবেহাৰ ৰাজধানীৰ পুথিভঁৰালত জগৎসিংহ নামৰ এজন কবিৰ ‘গীত-গোবিন্দ’ৰ পদ-ভাঙনি এখনি পোৱা গৈছে।

কামৰূপৰ কোচ ৰাজবংশৰ পৃষ্ঠপোষকতা

ৰাম সৰস্বতীয়ে তেওঁৰ কৰ্ণপৰ্বত নৰনাৰায়ণ আৰু ৰঘুদেৱৰ বিবোধ আৰু ৰঘুদেৱৰ বিজয়নগৰত অৱস্থানৰ উল্লেখ কৰিছে। কিন্তু কবিয়ে নিজে ৰঘুদেৱৰ ৰাজ্যত আছিলনে নাই, ক’ব পৰা নাযায়। তেওঁৰ শাস্তিপৰ্বৰ ‘সাবিত্ৰী-উপাখ্যান পৰ্ব’ত ৰঘুদেৱৰ নাতি মকৰধ্বজ আৰু স্কন্দনাৰায়ণৰ উল্লেখ আছে—

সৰ্বস্ত্ৰে শুগাকৰ	নৃপতি মকৰধ্বজ	ৰঘুদেৱ নৃপতিৰ নাতি
যে বশে ধৰণীত	প্ৰজাৰ আনন্দ চিত	সৰ্বদাশ মহন্তৰ প্ৰীতি।
যাৰ ৰূপ দেখি মানে	প্ৰশংসে বিদেশীগণে	ধন্ত নৃপতি বিশিষ্ট
ৰঘুদেৱ-সুতে যাক	প্ৰশংসে আশ্বাস কৰি	সুন্দৰ-যে নাৰায়ণ শিষ্ট।
ভাতিজাক পাতি ৰাজ্য	স্বধৰ্মে পালয় প্ৰজা	দেৱত দ্বিজত বাৰ ৰতি
ৰাম সৰস্বতী ভণে	[ৰাম হৰি বোলা ধনে]	বৈকুণ্ঠে বাইবাৰ যাৰ যতি।
শল্যপৰ্ব লিখা দাবোদৰ জিৎপে ধৰ্মনাৰায়ণৰ লগতে মকৰধ্বজৰ পৃষ্ঠপোষকতা		

লাভ কৰিছিল। দৰঙী ৰজাসকলৰ বংশলতাত মকৰবৰজ বা সুন্দৰনাৰায়ণৰ নাম দেখা নাযায়। আনফালে এখন বুৰঞ্জীমতে মকৰবৰজ বলিনাৰায়ণৰ পুতেক। ১৬৬৩ ছনত মীৰজুমলাক কাজলীত দৰঙৰ খৰ্গী ৰজা মকৰবৰজৰ পুতেক আৰু মাকে দেখা-সজায়া কৰাৰ কথা ডক্টৰ ভূঞাই লিখিছে। সেইটে ধৰ্মনাৰায়ণৰ মৃত্যুত সুন্দৰনাৰায়ণ দৰঙৰ ৰজা হয় বুলি লিখিছে, কিন্তু কি জিস্তিত বুজা নগ'ল। ধৰ্মনাৰায়ণৰ পিছত তেওঁৰ পুত্ৰ মহেন্দ্ৰনাৰায়ণ আৰু তেওঁৰ পিছত তেওঁৰ পুত্ৰ চন্দ্ৰনাৰায়ণ ৰজা হয়। আনফালে সমসাময়িক প্ৰমাণৰ ভিত্তবত দেখা যায়, বিজ্ঞানন্দ ঙ্জাব 'ঠাকুৰ-চৰিত'মতে দেৱান চতুৰ্ভূজ ঠাকুৰৰ শিষ্য হৈছিল। বয়দেৱ মহাৰাজা, তাহান তনয় জ্ঞান দেৱান সুন্দৰনাৰায়ণ।

দুপনাৰায়ণ সমে হৰিভক্তি কৰিলন্ত আন দেৱমৰ্মে নাই মন।
'সাবিত্ৰী-উপাখ্যান'ৰ পদৰ সুন্দৰনাৰায়ণ এৱেই হ'লে কোচ-হাজো বা চোট দেৱানৰ লগতহে সৰস্বতীৰ কাব্যৰচনাৰ সম্পৰ্ক দেখা যায়।

আগতে কৈ অহা হৈছে যে কোচ-হাজো মুছলমান ৰণ-বিগ্ৰহৰ বলী হৈ পৰা কাৰণে তাত সাহিত্য-চৰ্চা বিশেষকৈ ৰজা-ৰাজপুত্ৰৰ পৃষ্ঠপোষকতাত হ'বলৈ নাপাইছিল। বতিকান্ত বিজক ব্ৰজবৈৱৰ্তপুৰাণৰ ভাঙনি কৰিবলৈ আদেশ কৰা ৰজাজনৰ নাম কোনো পাঠমতে হয়নাৰায়ণ নহয়, হৰনাৰায়ণহে। হৰনাৰায়ণ হ'ল পৰীক্ষিতনাৰায়ণৰ প্ৰপৌত্ৰ আৰু বেলেতলা ৰাজবংশৰ প্ৰতিষ্ঠাপক।

বিজ্ঞানী ৰাজবংশৰ ষষ্ঠ ৰজা বলিতনাৰায়ণৰ (১২০১-৩৬ বঙলা ছন) আদেশত হাবড়াঘাট পৰগণাৰ হাদীয়ায়ৰ বিৰূপাক ভ্ৰায়বাসীশে অসমীয়া পদ কৰি 'শিববংশাৱলী' বা 'বিজ্ঞানী বংশাৱলী' ৰচনা কৰে। ই বৰ্তমানে হুত্ৰাপা।

বাণী ৰজাৰ উৎসাহল

দখিণকোলৰ সৰু ৰজাসকলৰ মাজত বাণীৰ ৰজাৰ বিশেষ প্ৰভাৱ আছিল। বাণীৰ ৰজাসকলে ধৰ্ম আৰু সাহিত্যৰ উদ্ভাৱনত সহায় কৰাৰ প্ৰমাণ পোৱা যায়। এওঁলোকে চৈতন্যপন্থী আছিলবাবী সত্ৰৰ নাথত ১৫৮৩ শকত ধৰোজব জমি দান কৰিছিল। এই ৰাজবংশৰ ৰজা ৰত্নসিংহৰ আদেশত মাধৱ জি আৰু উপেন্দ্ৰসিংহ ৰজাই 'বাণীৰ ৰাজবংশাৱলী' ৰচনা কৰে। পুথিখনৰ ৰচনাত কোচ-ৰাজবংশাৱলীৰ আৰ্হিৰ ছাঁ পৰা যেন লাগে। ৰংশাৱলীখনৰ পোনতেই সত্ৰভক্ত: ব্ৰজবৈৱৰ্তপুৰাণৰ কথা গ্ৰহণ কৰি ৰংশৰ জন্ম-কথা বৰ্ণনা কৰিছে। তাৰ পিছত নবকাহ্নবৰ জন্ম আৰু নবকাহ্নব-কথৰ কাহিনী আৰু জগদ্ধৰ

ভাৰত-যুদ্ধত পৰাক্ৰমৰ বৰ্ণনা কৰা হৈছে। সেই ভগদত্তৰে বংশধৰ ধৰ্মপাল বজাই ডবাই-শাসনত, ৰাজত্ব কৰে। পাপৰ ভবত ডবাই-শাসন তল যোৱাত তাৰপৰা ওলোৱা তিনিজনী কন্যাৰ ভিতৰত ধৰ্মযন্ত্ৰীয়ে গাৰোসকলক বশ কৰি বাগী ৰাজ্য স্থাপন কৰে। ইয়াৰ পিছৰ বৰ্ণনাত বাগীৰ ৰজাসকলৰ শাসন আৰু আহোম ৰাজশক্তিৰ লগত সম্পৰ্কৰ কথা দাঙি ধৰা হৈছে।

হেড়খিলাল কছাৰী ৰজাৰ পৃষ্ঠপোষকতা

কব্জ কন্দলি

কব্জ কন্দলিৰ বিষয়ে প্ৰাক্শব্দৰ সাহিত্যৰ আলোচনা-প্ৰসঙ্গত কৈ আহিছো। কব্জ কন্দলিৰ পৃষ্ঠপোষক বিষ্ণুত ডকত আৰু মহামায়াৰ সেরক শ্ৰীমন্ত তাক্ষৰজ ৰজাক ৰামচৰণ ঠাকুৰৰ চৰিতত উল্লিখিত দুৰ্গভনাৰাধণৰ গুৰু বুলি নথিৰিলে আমাৰ কবিক শব্দৰদেৱৰ পূৰ্বৰ বুলি ধৰাৰ কোনো ঠেক নাথাকে। প্ৰকৃততে, ৰামচৰণ ঠাকুৰৰ চৰিতৰ এই অংশটো নিৰ্ভৰযোগ্য নহয় আৰু তাৰ লগত আনবোৰ চৰিতৰ মিলো দেখা নাযায়, আন কি, তাক্ষৰজ নামটো আন কোনো চৰিতত পোৱা নাযায়। ‘সাত্যকি-প্ৰৱেশ’ৰ ভিতৰৰ কোনো অস্তৰস প্ৰমাণৰপৰাও তাক নিশ্চিতভাৱে প্ৰাক্শব্দৰ ৰচনা বুলি ক’ব নোৱাৰি; -ইয়-প্ৰত্যয়-যুক্ত কব্জ বিশেষণো তেনে ৰচনাৰ একাধিপত্য নহয়। গতিকে আমি কব্জ কন্দলিৰ পৃষ্ঠপোষক ৰজাক খাসপুৰৰ কছাৰী ৰজা তাক্ষৰজনাৰাধণ বুলি ধৰিব লগা হয়। এইজন ৰজাৰ বাগী চক্ৰপ্ৰভাৰ আদেশত ভুৱনেশ্বৰ বাচস্পতিয়ে ‘নাৰদীয়-কথায়ত’ ৰচনা কৰে। ১৭০৬ ছনত ৰুদ্ৰসিংহ ৰজাই কছাৰী ৰাজ্য আক্ৰমণ কৰিবলৈ সৈন্ত-সেনাপতি পঠিয়ায়। তেতিয়া খাসপুৰত কছাৰী ৰজা তাক্ষৰজনাৰাধণ। কব্জ কন্দলিৰ উল্লিখিত তাক্ষৰজৰ অহুজ কোন, জনা নগ’ল।

ভুৱনেশ্বৰ বাচস্পতি

ভুৱনেশ্বৰ বাচস্পতিয়ে তাক্ষৰজনাৰাধণৰ গুৰু শ্ৰবদৰ্পনাৰাধণৰ দিনত বৃহদাৰদীয়-পুৰাণৰ ভক্তিভাৱে ‘নাৰদীয়-কথায়ত’ ৰচনা কৰে। পদ-ৰচনাৰ বাবে কবিক আদেশ কৰিছিল শ্ৰবদৰ্প ৰজাৰ মাক আৰু আগৰ ৰজা তাক্ষৰজ পত্নী চক্ৰপ্ৰভাই। এওঁ পৰমাত্মস্বৰূপী আছিল বুলি বুঝীত আছে। ‘নাৰদীয় কথায়ত’ লিখা হয় ১৬৫২ শক বা ১৭৩০ খ্ৰীষ্টাব্দত। বঙালী প্ৰকাশকে পুৰিখনি বঙলা কাব্য বুলি প্ৰকাশ কৰা দেখা গৈছে।

ভৱানীনাথ শিঙা

হেডক্বেণ্টৰ জয়চন্দ্ৰ নৰপতিৰ আদেশ অনুসাবে ৰজাৰ সভাসদ পণ্ডিত ভৱানীনাথ শিঙাবৰে 'বাস-সঙ্গীত চাইয়া' পয়াৰ আৰু লাচাডি-প্ৰবন্ধত 'শ্ৰীৰাম-চন্দ্ৰ-অভিষেক' ৰচনা কৰে। ভৱানীনাথে পাঁচালী আহিৰ কাব্যত ৰাম-কথা উপাদেয় কৰি ভাঙি উলিয়াইছে। সাধাৰণ বিৱৰণক পয়াৰ আৰু পৰোক্ষ উক্তি ৰকা কথাবিলাক লাচাডি (নাচাড়ি) বোলা হৈছে। ভূৱনেশ্বৰ বাহুস্পতিৰ দৰে এওঁৰ ভাষাও অলপ মিশ্ৰিত। 'নাৰদীয়-কথামৃত'ৰ প্ৰতিলিপি নগাৱৰ বহাৰপৰা আৰু 'শ্ৰীৰামচন্দ্ৰ-অভিষেক' লঙ্কাৰপৰা পোৱা হৈছে, পিছৰখনি পুথি হেডক্বেণ্টৰী মহাৰাণী ইন্দুপ্ৰভাৰ কাৰণে ১৮৬১ ছনত নকল কৰোৱা। ড° স্কুমাৰ সেনে ভৱানীনাথক ভুলুৱাৰ (?) ৰজা জয়চন্দ্ৰ বা জগতমাণিক্যৰ সদস্ত বুলি লৈছে কাব্যখনি অধ্যাত্ম-ৰামায়ণৰ অৱলম্বনত ৰচিত।

শঙ্কৰোত্তৰ অন্যান্য সাহিত্য : অজ্ঞাতবাসৰ

লেখকসকল

কুটিকা :

আমি শঙ্কৰোত্তৰ কালৰ অসমীয়া সাহিত্য দুটা বহল ভাগত বিভাগ কৰি অধ্যয়ন কৰিলো—সত্ৰীয়া সমাজৰ হাতত নৱ-বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ বিস্তাৰ, আৰু আহোম, কোচ, কছাৰী আৰু বাণী-ৰজাৰ আদেশ, অহুপ্ৰেৰণা, পৃষ্ঠ-পোষকতা আৰু ৰাজত্বৰ সাহিত্য। এইদৰে অধ্যয়ন কৰাৰপৰা এই দীঘল কালছোৱাৰ অসমীয়া সাহিত্যৰ বিভিন্ন গতি আৰু প্ৰসাৰ বুজিবৰ কাৰণে আমাৰ সহজ হৈছে। এইটো কথাও ঠিক যে যেনে সমাজৰে প্ৰচেষ্টা হওক লাগিলে এই সময়ৰ ৰচনাৰ এটি সাধাৰণ দেখা বাতাবৰণ দেখা পোৱা যায়—বিশেষকৈ আঙ্গিকৰ দিশৰপৰা। আনফালে, চলিত গল্পত বুৰঞ্জী ৰচনা আৰু পুৰাণৰ প্ৰধান কাব্যসৃষ্টি বহুতো পৰিমাণে আহোম ৰাজধানীৰ অহুপ্ৰেৰণাৰ ফল। বুৰঞ্জীৰ গল্পৰ সমান্তৰাল কথা-চৰিত্ৰৰ সৃষ্টি সত্ৰীয়া মহলত, বুৰঞ্জীৰ বিৱৰণৰ সামন্ত ৰাজবংশাৱলীৰ ৰচনাৰ চলতি দৰঙী ৰাজ্যত। ব্ৰহ্মবৈৰৱট-পুৰাণৰ চৰ্চা সত্ৰীয়া মহলত নাই বুলিলেই হয়, সেই চৰ্চা হয় ৰাজধানীত—ৰংপুৰত আৰু মঙলদৈত। অসমীয়া শাক্ত-শৈৱ সাহিত্যৰ নৱাভ্যুদয় হ’ল আহোম ৰাজধানীতে। নাট্য আৰু সঙ্গীতৰ চৰ্চাৰ অবিৰল কেন্দ্ৰ সত্ৰবোৰ, সত্ৰৰ প্ৰভাৱত জয়ধ্বজসিংহকে আৰম্ভ কৰি আহোম ৰজাসকলে গীত-ৰচনাৰ অহুপ্ৰেৰণা পায়। কন্ত্ৰসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ দিনত অসমীয়া সঙ্গীতত অনা-অসমীয়া প্ৰভাৱ সোমায়, আৰু এই নতুন চপ্ৰৰ বাবে নতুন ভাব আৰু ঠাঁচৰ গীত-ৰচনা হয়, যদিও জাতীয় মানসত এই ধাৰাৰ সাঁচ স্থায়ী নহ’ল। মনসা দেৱীৰ পূজা এই প্ৰাস্তত বিশ্বসিংহৰ দিনতে দেখা যায়, কিন্তু তাৰ প্ৰাধাত্য ব’ল দৰঙী ৰাজ্যত, আৰু এই নতুন দেৱতাৰ বাবে নতুন ভাষা-পুৰাণো তাতেই ৰচিত হ’ল। এইদৰে দেখা যায় শঙ্কৰোত্তৰ যুগত বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰে মাত্ৰ বিস্তাৰ নহ’ল, অসমীয়া সাহিত্যই নানা কেন্দ্ৰত নানাকৰূপে পল্লৱিত হৈ উঠিল। বৰ্তমান অধ্যয়ন আলোচনা কৰিব লগীয়া কবিসকলৰ পৰিচয় আৰু বস্তুৰ ঠাই সম্পৰ্কে বিশেষ জানিব নোৱাৰোঁ। বা ইতিমধ্যে আলোচিত

হোৱা দুই-এজন লেখকৰ দৰে তেওঁলোকৰ সমাজ সম্পৰ্কে অৱধান কৰিব নোৱাৰাত তেওঁলোকৰ কাৰণে সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত নতুন এটি দৰ্বে সাজিব লগীয়া হৈছে। তেওঁলোকৰ ৰচনা যিবোৰ লক্ষণেৰে লক্ষিত, সেইবোৰ আমি কোনো নহয় কোনো প্ৰকাৰে ইতিমধ্যে দেখা পাই আহিছে।

ৰামায়ণ-কথা

সীতাৰ কৰুণ কাহিনীয়ে যুগে যুগে কবিসকলক আকৃষ্ট কৰি আহিছে। গঙ্গাদাস বা গঙ্গাৰাম দাসে 'সীতাৰ বনবাস'ত জৈমিনিৰ অশ্বমেধ-পৰ্বৰপৰা সীতাৰ দুখ বৰ্ণনা কৰিছে। তেওঁৰ পদত গতাস্থগতিকভাৱে নহয়, অশ্ব-স্পৰ্শাভাৱেও সীতাৰ বিলাপ কৰুণ হৈ উঠিছে। 'সীতাৰ পান্সল-গমন'ৰ ৰচয়িতা গঙ্গাগতি দাস প্ৰকৃততে এই একেজন কবিয়েই হ'ব পাৰে। মাদৱ কন্দলিৰ ভণিতাৰেও এখনি পাতালী-কাণ্ড ৰামায়ণ দেখা পোৱা যায়। কবি কংসাৰিৰ 'ৰাৱণ-দিগ্ৰিজ'ত ৰাৱণে কেনেকৈ কুৰুৰ হাতৰপৰা লক্ষ্মী কাঢ়ি লয় আৰু ব্ৰহ্মাৰপৰা বৰ লাভ কৰি দেৱতাসকলক পৰাজয় আৰু অত্যাচাৰ কৰে তাৰ বৰ্ণনা দিয়া হৈছে। ৰাৱণক বালীয়ে কাষলটি তুলত ডবাই লৈ চাৰি সমুদ্ৰ স্নান কৰা আৰু শেষত দুয়ো অগ্নিকুণ্ড জালি যিহে হোৱাৰ বৰ্ণনাৰ পৰাৰ শক্তিশালী। শ্ৰীৰামচন্দ্ৰ অৰোধ্যাৰ সিংহাসনত অধিষ্ঠিত হোৱাৰ পিছত অশ্বমেধ যজ্ঞ অনুষ্ঠান কৰাৰ উদ্দেশ্যে অশ্ব সংগ্ৰহ কৰিবলৈ পঠোৱাত হতুঘন্তৰ লগত দৈত্যৰাজ নাগাকৰ তুমুল যুদ্ধৰ বৰ্ণনা বিপ্ৰদেৱে তেওঁৰ 'শ্ৰীৰামচন্দ্ৰৰ অশ্বমেধ যজ্ঞ' বা 'নাগাক যুদ্ধ'ত হৃদয়কৈ দিছে। তেওঁৰ ভাষাত অৰ্বাচীনতাৰ চাপ থাকিলেও কবিৰ ভাল ৰচনা-শক্তিৰ প্ৰমাণ পোৱা যায়। ধনঞ্জয় কবিয়ে 'গণক-চৰিত্ৰ' বা 'মন্দোদৰীৰ মণি-হৰণ'ত ৰামায়ণৰ এটি সৰু কাহিনী লৈ কবিতাৰ সৃষ্টি কৰিছে। মধুভাৰতীৰ লক্ষাকাণ্ড আৰু ৰাম সৰস্বতীৰ 'লক্ষণৰ শক্তিশেল'ৰ উল্লেখ পোৱা গৈছে।

ভাৰত-কাহিনী

বিবিধ পৰ্বৰ অনুবাদক

কামৰূপ স্কুলসন্ধান সমিতিত সুৰক্ষিত এখনি পৰ্ব আদিপৰ্বৰ মহাভাৰতত তিনিজন কবিৰ নাম আছে। ৩৮৫ পদলৈকে কবি হ'ল অম্বিকানন্দ দাস। বাকী দুজন কবি শ্ৰীনাথ মিত্ৰ আৰু মিত্ৰ দামোদৰ। শ্ৰীনাথ কবিৰ পৰ্ব

ৰাজসভাৰ কবি, অনিৰুদ্ধ দাসো কোচবেহাৰৰে হ'ব পাৰে; কিন্তু নিশ্চিতকৈ কোৱা টান।

কবিৰাজ মিশ্ৰ নামে এজন কবিয়ে ৪৪২টি (ছপা সংস্কৰণত ৩৭৭) পদত 'সংক্ষেপ কবিতা' গদ্যপৰ্বৰ ভাঙনি কৰিছে। কবিয়ে কেইবাটিও ছন্দ কুশলভাৱে প্ৰয়োগ কৰিছে, পুথিৰ শেষত বিন্যেৰে লিখিছে—'নাই শাস্ত্ৰ-জ্ঞান আতি শিশুমতি নিজে কবিচন্দ্ৰ বোলোঁ।'

দৰঙী ৰাজ্যৰ এজন দামোদৰ দ্বিজ শল্যপৰ্বৰ পদ কৰিছে। আন এজন অজ্ঞাত-পৰিচয় দামোদৰ দ্বিজৰ এখনি শল্যপৰ্বও যোৰহাটৰপৰা উদ্ধাৰ কৰা হৈছে। জয়নাৰায়ণ নামৰ কবিৰ এখনি স্ত্ৰীপৰ্বও পোৱা গৈছে। দ্বিজ অনিৰুদ্ধৰ ভীষ্মপৰ্ব, অজ্ঞাত লেখকৰ এখনি শল্যপৰ্ব আৰু এখনি শাস্তিপৰ্ব বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগত আছে।

সাগৰথৰি

সাগৰথৰিৰ 'কুৰ্মৱলী-যুদ্ধ' বা 'কুৰ্মৱলী-বধ' বা 'কুৰ্মপৰ্বৰ কথা' সৰু হ'লেও এখনি বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ ৰচনা। দুৰ্যোধনৰ অশ্বমেধ-যজ্ঞৰ ঘোঁৰা লৈ সংঘটিত হোৱা কুৰ্মৱলী আৰু কোবৰৰ যুদ্ধৰ বৰ্ণনা ইয়াত দিয়া হৈছে। সম্ভৱতঃ নৱ-বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ প্ৰৱল প্ৰভাৱৰ ফলত সাগৰথৰিয়ে যজ্ঞৰ পশু-বধৰ ঠাইত নাস্ত-কীৰ্তন আৰু দান-দক্ষিণাৰ যুক্তি-যুক্ততা প্ৰতিপন্ন কৰিবলৈ যত্ন কৰিছে। কবিৰ বাসস্থান শিলাগ্ৰাম ক'ত নিশ্চিতকৈ ক'ব পৰা নাযায়।

শিষ্ট ভট্টাচাৰ্য

শিষ্ট ভট্টাচাৰ্য সম্ভাপৰ্বৰ শিশুপাল-বধৰ কাহিনী জতুৱা ঠাঁচত নিত্যন্ত গ্ৰাম্য পৰিৱেশ সৃষ্টি কৰি বৰ্ণনা কৰিছে। শ্ৰীকৃষ্ণৰ প্ৰতি শিশুপালৰ আৰু শিশুপালৰ প্ৰতি শ্ৰীকৃষ্ণৰ কটু-ক্ৰিবিলাক হাঁহি উঠা সাধাৰণ গালি-শপনিত পৰিণত হৈছে। লগে লগে শিষ্ট ভট্টাচাৰ্যৰ গ্ৰাম্য হাশ্বৰদ ব্যঞ্জিত হৈ উঠিছে। সাধাৰণ ভাষাৰ নিদৰ্শন-বিশিষ্ট অষ্টাদশ কি উনবিংশ শতিকাৰ কাব্য-ৰূপে 'শিশুপাল-বধ'ৰ মূল্য আগলৈকো থাকিব।

বিষ্ণুৰাম দ্বিজ আদি

কৰ্মৰ অতুলনীয় বদান্ততা গুণ প্ৰকাশ কৰি বিষ্ণুৰাম দ্বিজ কৰ্মপৰ্বৰপৰা

বস্তু লৈ দাতাকৰ্ণ-উপাখ্যান' নামৰ সৰু পুথিখনি ৰচনা কৰিছে। কবিৰ নাম নোহোৱা 'সিদ্ধুবা-পৰ্ব'ত পাণ্ডৱৰ লগত বিবাহৰ আগতে হোৱা কুন্তীৰ সন্তান সিদ্ধুবাৰ বৃদ্ধ বৰ্ণোৱা হৈছে। দামোদৰ নামে এজনে মহাভাৰতৰপৰা দণ্ডী ৰজাৰ জনপ্ৰিয় কাহিনী লৈ 'দণ্ডী-পৰ্ব' ৰচনা কৰে। ইয়াৰ কথা-বস্তু সম্বন্ধত জৈমিনিভাৰতৰপৰা লোৱা। বায়ু সৰস্বতীৰ ভণিতাবে 'ভাস্কৰজয় বৃদ্ধ' এখনি পোৱা যায়। বাটলু গোহাঁই আৰু সত্যবৰ দুই ককাই-ভায়ে লেখা 'ভাস্কৰজয় বৃদ্ধ' এখনো আছে।

গীতা

বন্ধাকৰ মিশ্ৰ

বন্ধাকৰ মিশ্ৰই শ্ৰীমন্তগৱদগীতাখনি শঙ্কৰাচাৰ্য, ভাস্কৰ, শ্ৰীৰামায়ী আৰু আনন্দগিৰিৰ টীকাৰ মত বিচাৰ কৰি কীৰ্ত্তন-ধোষাৰ ৰূপত 'গীতা-কীৰ্ত্তন' নামে ভাঙি তাৰ নতুন আৰম্ভ উলিয়াবৰ যত্ন কৰে। তেওঁৰ আন এখনি পুথি হ'ল 'ব্ৰহ্মগীতা'। ইয়াত কৃষ্ণাৰ্জুন-সংবাদৰূপে ব্ৰহ্মতত্ত্ব নিকৰণ কৰা হৈছে। স্বপ্ন-পুৰাণৰ স্তত-সংহিতা খণ্ডত যি ব্ৰহ্মগীতা আছে, তাৰ লগত বন্ধাকৰ মিশ্ৰৰ ৰচনাৰ সম্বন্ধ দেখা নাযায়। কবি সম্ভাৱ্য সমাজৰ লোক হ'ব পাৰে কিন্তু তাৰ সপক্ষে নিশ্চিত প্ৰমাণ নাই।

অন্তৰ্ভুক্ত গীতা

বিষ্ণু-পুৰাণৰ 'যমগীতা'ৰপৰা কালিদাস নামৰ এজন কবিয়ে পদ ভাঙি উলিয়ায়। ইয়াত যমপুৰীৰ চাৰিখন হুৱাৰ, যমৰ বিচাৰ আৰু শাস্তিৰ বৰ্ণনা দিয়া হৈছে।- বালকাণ্ড(২?) ৰ 'বৈষ্ণৱ গীতা', অলকানন্দৰ (?) 'অৰ্জুন গীতা', 'বৈষ্ণৱ-গীতা' আদি অতি অৰ্বাচীন ৰচনা যেন বোধ হয়।

পুৰাণ-কথা আদি

সম্ভৱতঃ 'গীতা-কীৰ্ত্তন' আৰু 'ব্ৰহ্ম-গীতা' ৰচনা কৰা বন্ধাকৰ মিশ্ৰয়ে 'ভাগৱত পুৰাণ'ৰ চতুৰ্থ স্কন্ধৰ পুৰুষ-উপাখ্যান আৰু প্ৰাচীনবাহি আৰু দশপ্ৰচেতাৰ কাহিনীৰ পয়াৰ কৰে। 'অজামিল-উপাখ্যান' ৰচনা কৰা হৰিবাৰ বৰলোৱা ধূলুৰ অনন্ত আতাৰ পুত্ৰ হৰিবাৰ হ'ব পাৰে, এওঁ পণ্ডিত আৰু ভাগৱত ব্যাখ্যাত নিপুণ আছিল দেখি ভাগৱতী আতা নাম হৈছিল; বাজেন্দ্ৰবৰ্মা ৰজাৰো এওঁৰ ব্যাখ্যা

ভূমিছিল। ৰামগোবিন্দৰ “ব্ৰহ্মাণ্ড-পুৰাণ” আৰু “বিক্ৰ-পুৰাণ” উত্তৰবৈষ্ণৱ যুগৰ বুলি দেৱেন্দ্ৰনাথ বেজবৰুৱাই অনুমান কৰিছে। ‘ভৱিষ্ণু-পুৰাণ’ নামৰ পুথি এখনত বৰ্ণাবৰ্ণ-ভেদ-কথা, ব্ৰাহ্মণৰ প্ৰকাৰ, অৰ্ণোচ-মিৰ্ণ আদিৰ আলোচনা পোৱা গৈছে। কৃষ্ণাৰ্চৰ্ঘ দ্বিজৰ ‘ভৱিষ্ণু-গ্ৰন্থ’ বা ‘ভৱিষ্ণু-সংগ্ৰহ’ত ভৱিষ্ণুদ্বীপ ৰূপত কোনো গুপ্ত সম্ভৱানুৰে স্বৰূপ উদ্ঘাটন কৰা হৈছে। ইয়াৰ মূল সম্পৰ্কে কোৱা হৈছে—‘পশ্চিমৰ’ হস্তে এক সন্ন্যাসী আসিলা। তাত হস্তে সাধুজনে লিখিয়ল খাখিলা ॥’

ব্ৰহ্মবৈষ্ণৱ-পুৰাণৰ ভাঙনিৰ বহু বিভিন্ন স্থানত কৰা দেখা যায়। বংপুৰ আৰু মঙলদৈ ৰাজধানীতে ইয়াৰ চৰ্চা অধিক হয়। সত্ৰীয়া মহলত বলোৰামৰ ভাঙনি পোৱা গৈছে। যশোধৰ দ্বিজ বোলা এজনে প্ৰকৃতিখণ্ডৰপৰা মনসা দেৱীৰ ৰূপা খকা পয়াৰ পুথি এখনি লিখি উলিয়ায় ১৭৩৯ শকত।

লক্ষীকান্ত দ্বিজৰ ‘ধৰ্ম-পুৰাণ’ৰ পদৰ এখনি পুথি (লিপি ১৭৯২ শক) বৰপেটীৰপৰা পোৱা গৈছে। পদৰ মাজত ‘পদ্মপুৰাণ’, ‘নামৰালিকা’ আৰু শঙ্কৰদেৱৰ কথাও আছে।

হাৰ্কেণ্ডৰ-পুৰাণৰ ‘চতী-আখ্যান’ আগতে আমি পাই অহা ৰচনাখ কন্দলিৰ হাৰিচৰ্ণক আৰু তুজন কবিয়ে পদত ৰচনা কৰে—দ্বিজ ৰঙ্গনাথ চক্ৰৱৰ্তী আৰু যদুশৰ্মা মিশ্ৰ। কামৰূপৰ নীলাচলত কামাখ্যা দেৱীৰ পূজা-সেৱাত বত ৰঙ্গনাথৰ পুৰুষকুম্ভ শিৱচন্দ্ৰই প্ৰাগলভ্যপুৰ (৭) ৰজা নবকবংশীয় ধৰ্মপতি বা ধৰ্মপালক ছলেৰে সৌমৰীৰে দেৱী-দৰ্শন কৰোৱে। ব্যবে শিৱচন্দ্ৰেৰ কপালত চন্দ্ৰৰ আকৃতিৰ ক’লা দাঁশ এটা হ’ল, তেতিয়াৰপৰা তেওঁৰ নাম হ’ল কুম্ভকোৱাৰে। কেনেকালেৰ বংশৰ কেৱল পুত্ৰ ধৰ্মকুম্ভ, ধৰ্মকুম্ভৰ পুত্ৰ স্ৰীৰাম, তেওঁৰ পুত্ৰ নৱোত্তম, তেওঁৰ পুত্ৰ ৰত্নকৰ বা বাৰচন্দ্ৰ, তেওঁৰ পুত্ৰ ৰামচন্দ্ৰ, তেওঁৰ পুত্ৰ ৰঙ্গনাথ। এওঁ সমুৱ নীলাচলৰে লোক আছিল। কিন্তু কোৱোৱা বজাৰ লগত এওঁৰ সম্পৰ্কৰ বিষয়ে জনা নাযায়।

‘কল্পজিত’ লিখা দাবৰ কন্দলি শঙ্কৰদেৱৰ ‘পুৰ্বকবি অপ্ৰমোদী’জন কল্প বুলি আমি যত প্ৰকাশ কৰি আহিছো। এওঁ শঙ্কৰদেৱৰ মূলৰ কোনো লোক হ’ব। কামদেৱ ৱিদ্বেই ‘বৈষ্ণৱ-পুৰাণ’ৰ কথাৰে ‘অশোক-চৰিত্ৰ’ত সংসাৰী হৈও সংসাৰত মিৰ্লিত অশোক ৰুখিৰ চৰিত্ৰ বৰ্ণনা কৰিছে। একেলগে চন্দৰ (ক’ৰাত হৃদয়) আৰু দাৰ সবকটীৰ নামৰ জপিতা থকা ‘ব্যাখ-চৰিত্ৰ’ত ওকে শোনকৰ আগত ব্যাখৰ কাহিনীৰ লগতে বহি-কথা তৰাইছে আৰু

এজনী মৃগীৰ বাৎসল্য-প্ৰেমৰ যোগেদি পদ্ম-জীৱনৰ প্ৰতি এটি কাকল্য দেখুৱাইছে। ভাৰতচন্দ্ৰ বোলা এজনে মহাভাৰত আৰু ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত্ত-পুৰাণ মিলাই ভেঙৰ 'ইতিহাস-পুৰাণ' ৰচনা কৰে। ৰাম সৰস্বতী নামৰ ভগিতাবে এখন আৰু জগন্নাথ দ্বিজৰ ভগিতাবে এখন 'লক্ষ্মী-চৰিত্ৰ' আছে। দুইখনিতে ক'ত লক্ষ্মীৰ নিৰাস হয়, তাৰ বৰ্ণনা দিয়া হৈছে, দুইখনি উপদেশমূলক। বেজবৰুৱাৰ বুৰঞ্জীত উমাকান্তৰ 'বৰাহ-চৰিত্ৰ', ভগীৰথৰ 'তুলসী-চৰিত্ৰ', লক্ষ্মীপতিৰ 'অৰ্জুন-সম্বাদ', বিষ্ণুদাসৰ 'নাৰদ-চৰিত্ৰ'ৰ নাম দিয়া হৈছে। বংশীবদন দ্বিজ নামৰ এজনৰো এনে 'বৰাহ-চৰিত্ৰ' আছে। নন্দী-পুৰাণৰ (নন্দিকেশ্বৰ ?) কথাৰে 'কোভা-কোভীৰ আখ্যান' এটিও প্ৰচলিত আছে।

জয়ৰাম দাসৰ 'শীতলা পদ' স্বন্দ-পুৰাণ আৰু কালিকা-পুৰাণৰ আশ্ৰয় লৈ ৰচনা কৰা এখনি সৰু পাঁচালী কাব্য। গীতবোৰ কৰুণ কেদাৰ, মালৱ, পহৰুৱা, দিয়ালি আৰু কোঁ বাগত বন্ধা আছে। লোক-গীতিৰ বাহিৰে শাস্ত্ৰীয় বাগত বন্ধা শীতলাৰ গীতৰ পুথি এইখনিয়েইহে। 'কালিকা-পুৰাণ' নামে কণমান পুথিত কালিকা-পুৰাণৰপৰা হৰ-গোৰীৰ বিবাহ বৰ্ণোৱা হৈছে।

শ্ৰীধৰ কন্দলিৰ ভগিতা থকা 'কানাই ধেমেলীয়া' বা 'বাধাৰ ৰাসক্ৰীড়া', অৰ্ধাচান তিলক দাসৰ 'ৰসমালতী' আৰু বৃষকেতুৰ 'উষা-হৰণ' আদি বাধাৰ প্ৰাধান্য থকা কিন্তু কচিৰ সংযম নোহোৱা পুথিয়ে চাকসিংহ কোঁৱৰ আৰু প্ৰেমদা আইদেওৰ আদেশত লিখা বিষ্ণাচন্দ্ৰৰ 'হৰিবংশ'ৰ কথা সোঁৱৰাব। এই সময়ত বাধা-চৰিত্ৰ নৰ জনপ্ৰিয় হৈ উঠিছিল আৰু লোক-গীতিতো তাৰ আভাস পোৱা যায়।

পদ্ম-পুৰাণৰ উত্তৰাংশৰ অন্তৰ্গত ক্ৰিয়াযোগসাৰ খণ্ডত থকা জিটোৰ্ণিচৰ ভাৱত চলোপাতী সাধুৰ মাজৰপৰা বাছকবনীয়া চাই মাধৱ আৰু স্নলোচনাৰ প্ৰমাধ্যান লৈ দীন দ্বিজবৰে 'স্নলোচনা-মাধৱৰ ইতিহাস' বা 'মাধৱ-স্নলোচনাৰ পাঞ্চালী' ৰচনা কৰে। ইয়াৰে আন এটা সংস্কৰণ হ'ল 'অভীষ্ট-পুৰাণৰ পদ' বা 'মাধৱবিক্ৰম-কথা'—য'ত নামবোৰ আৰু ঘটনাৰ সূচনাৰ সূত্ৰ কিছু পৃথক, আৰু বক্তাৰ নাম হ'ল শিৱশৰ্মা, শ্ৰোতা কুৰুৰায়, সম্ভৱতঃ পিছৰখন পদ্ম-পুৰাণৰ মূলৰ লগত পৰিচয় নথকা কোনো লোকে আনৰপৰা শুনি লিখিছে। ইয়াৰ কোনো প্ৰতিলিপিত 'পাঞ্চালী', 'ধূৰা', 'ৰাগ কাকল্য-কেদাৰ' আদি নিৰ্দেশ দেখা পোৱা যায়।

'বেমৰ অস্তিত্ব বাজী হ'ল শক' অৰ্থাৎ ১৭৩০ খৃষ্টাব্দত ৰচনা কৰা নকল কৰা

বাসুদেৱৰ দ্বিজৰ ‘হৰ-গৌৰী-সম্বাদ’ত শিৱ কেনেকৈ নীলকণ্ঠ হ’ল, তাৰ বিৱৰণ হৃদ-পুৰাণৰূপৰা আনি দিয়া হৈছে। এইখনি স্পষ্টভাৱে শৈৱ সাহিত্য; কবিশ্ৰেষ্ঠ শৈৱ।

বিবিধ লেখা

আন এজন শৈৱ কবি সনাতন দাসৰ ‘হিতোপদেশ-কথা’ (প্ৰতিগিৰি ১৬৫৪ আৰু ১৮০২ শক) গতানুগতিক পয়াৰ-ত্ৰিপদীত ৰচিত, মাজে মাজে শিৱ-ভূতি গুণি দিয়া হৈছে। পদ-সংখ্যা ১১৪০।

দ্বিজ গোস্বামীৰ ‘কাব্যশাস্ত্ৰ’ হিতোপদেশ’ত থকা সাধুকথাৰ ভাঙনি। গোপাল ভট্টৰ নাতি বুলি পৰিচয় দিয়া ধৰ্মদেৱ ভট্টই ১৭১৮ শকত ‘গীত-গোৱিন্দ’ৰ চতুৰ্থ এটি ভাঙনি কৰে। ৰূপৰাম কবিৰ দ্বাৰা আচাৰ্য কবি-শেখৰৰ ‘নীতিৰত্ন’ৰ (বিক্ৰমাদিত্যৰ সভাৰ নৱৰত্নৰ নটি ভাষণ-যুক্ত, প্ৰতিগিৰি ১৭৮৩ শক) অনুবাদ, ৰামপতিৰ ‘চাণক্য’ৰ অনুবাদ, অজ্ঞাত গ্ৰন্থকাৰে ‘পদ্মপুৰাণৰ শ্লোক ভাষায়ে ৰচিয়া’ উলিওৱা ‘ৰতিশাস্ত্ৰ’ (প্ৰতিগিৰি ১৭২৪ শক) আৰু ‘স্বপ্নাধ্যায়’ (প্ৰতিগিৰি ১৭২২ শক), কাশীনাথৰ ‘অন্ধৰ আৰ্ঘ্য’ (গোলাঘাট দক্ষিণহেঙেৰাৰ-পৰা সংগৃহীত), কবিৰত্ন দ্বিজৰ ‘লীলাৱতী-কথা’, চূড়ামণিৰ ‘জ্যোতিষ-চূড়ামণি’ (বিবাহী শকৰ উল্লেখ-যুক্ত), শ্ৰীমন্ত ডাক সৰস্বতীৰ আত্মজ শ্ৰীকবিৰাজ চক্ৰৱৰ্তীৰ ‘ভাস্বতী শাস্ত্ৰৰ কথা’, কবিকল্পনৰ ‘হিঁৱালীৰ ছন্দ’,—ইবিলাকৰপৰা অসমীয়া লেখাৰ বিস্তাৰ কেনেভাৱে হৈছিল বুজিব পৰা যাব। মঙলদৈৰপৰা অসম বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগে উদ্ধাৰ কৰা ভাৰতভূমিৰ তীৰ্থৰ বিৱৰণেৰে ‘তীৰ্থ-কৌমুদী’ কাৰ্ণনিৰত কথা ভাষাৰ এটি উত্তম নিদৰ্শন, লেখকৰ নাম নোহোৱা এই পুথিখনি কোনোজন দৰঙী বজায়ে লিখোৱা হ’ব পাৰে। কামৰূপ অতুলসন্ধান সমিতিত সংৰক্ষিত সংস্কৃত মূল সহ অসমীয়া গম্ভাত লিখা ‘হৰ-গৌৰী-সম্বাদ’ত ভাৰতৰ পীঠসমূহৰ বৰ্ণনা কামৰূপৰ প্ৰাচীন ৰজাৰ কথা নবকাস্থৰৰ প্ৰতি বৰ্ণিতৰ শাপৰ কথা আছে।

দ্বিজ বিবেকৰ ‘সত্যনাথায়ণৰ পাঁচালী’ নিত্যন্ত অৰ্বাচীন যেন লাগে বিশেষকৈ জৰ্জৰ কালৰপৰা।

সুখী কাব্যৰ অসমীয়া ৰূপ

সুখী কাব্যৰ অসমীয়া ৰূপ হৈছে সাহিত্যৰ একে-পাখাৰ এটি পৰম্পৰা পদ

লৈ উঠে। ইয়াৰ ভিতৰত ২০২ হিজৰী বা ১৫১২ খ্রীষ্টাব্দত চিশ্ৰী বংশৰ শেখ বৃহাননৰ শিষ্য আৰু জোনপুৰ জেবাদশাহ হুছেইন শাহৰ আশ্ৰিত কুতুবনে পূৰ্বী হিন্দী বা অৱধী ভাষাত চৌপাই দোহা ছন্দত ৰচনা কৰা ‘মুগাৱতী’ এক বৃহৎ আৰু সাৰ্থক ৰচনা। দ্বিজ ৰামৰ অসমীয়া ‘মুগাৱতী-চৰিত্ৰ’ৰ কাহিনীৰ লগত কুতুবনৰ মুগাৱতীৰ ‘মটিফ’ৰ ফালৰপৰা বহুতোখিনি মিল আছে। কিন্তু এইটো ক’ব নোৱাৰি যে কুতুবনৰপৰাই অসমীয়া কবিজনে বস্তুটি গ্ৰহণ কৰিছে। মহাযানী বোধ বিনয়পটিকৰ অন্তৰ্গত স্বধন-মনোহৰাৰ কাহিনী এই প্ৰকৃতিৰ। কুতুবনৰ লগত ৰামৰ পোনপটীয়া সম্পৰ্ক নাই। বৰঞ্চ আন কোনো ঠাইৰপৰা তেওঁ বিষয়-বস্তু গ্ৰহণ কৰাই সম্ভৱ।

উত্তৰ ভাৰতৰ বিভিন্ন ভাষাত মধুমালতী নামে একধাৰা প্ৰেম-কাব্য ৰচিত হৈছিল। চতুৰ্ভুজদাসৰ ‘মধুমালতী’ৰ প্ৰচাৰ মধ্যভাৰতৰ মালোৱাত হৈছিল। হিন্দীৰ সূফী কবি শেখ মংগনৰ ‘মধুমালতী’ ১২৫২ হিজৰী বা ১২৫৪ খ্রীষ্টাব্দত ৰচিত। দক্ষিণৰ কবি চুসৰতীয়ে ‘গুলশান-এ-ইশক’ নামে কাব্য লিখে দক্ষিণী উদ্ভূত, তাৰ নায়ক-নায়িকা হ’ল মধুকৰ-মালতী, কিন্তু আন বিষয়ত মংগনৰ প্ৰেম-গাথাৰ লগত ইয়াৰ সাম্য নাই। এনে আন ৰচনাৰ ভিতৰত গোৱালিয়ৰ কবি জ্ঞানৰ ‘মধুকৰ-মালতী’ আৰু অজ্ঞাত গুজৰাটী লেখকৰ ‘মধুমালতীনী কথা।’ বস্তুত সৈয়দ হামজাই ‘মধুমালতী’ ৰচনা কৰে ১৮০৬ খ্রীষ্টাব্দত। অসমীয়া ‘মধুমালতী’ৰ লেখক আৰু তাৰিখ দুইটাই অজ্ঞাত। মুগাৱতী আৰু মধুমালতীৰ প্ৰেম-কাব্যই এক মধুৰ পৰম্পৰাৰ সৃষ্টি কৰে। অসমো তাৰপৰা আঁতৰি নাথাকিল। অসম-আক্ৰমণ আৰু আন আন কাৰণত পছিমৰপৰা চামে চামে আহি অসমত বসতি কৰা মুছলমান বা আনসকলে কি ৰোমাণ্টিক কাহিনী নিজ নিজ ঠাইৰপৰা লৈ আহিছিল জনা নাযায়। কিন্তু চাহাপৰী আৰু মধুমালতীৰ আপ্যান এনে লোকৰ মূৰতে বা হাততে অহা অসম্ভৱ নহয়।

‘মুগাৱতী-চৰিত্ৰ’ বা ‘চাহাপৰী-উপাখ্যান’ত দ্বিজ ৰামে অসমীয়া বৈষ্ণৱ কবিতাৰ আদৰ্শত প্ৰেম-গাথাটি ৰচনা কৰিছে। ঘৰ-বাৰী, নগৰ আদিৰ বৰ্ণনাত সেই কবিতাৰ চিৰাচৰিত পথেদিয়ে কবি আগ বাঢ়িছে। আমিৰ ছাহা, মালিক-জাদা, আমিৰা, সামিৰা, চাহা’ এই নামকেইটা ইছলামী হ’লেও ৰাম দ্বিজৰ কাব্য বৈষ্ণৱ কাব্যৰ অঙ্গীভূত হৈছে। ‘মধুমালতী’ৰ অজ্ঞাত কবিয়েও সমস্ত বস্তুটি এক ভাগৱতী পৌৰাণিক পৰিকল্পনালৈ লৈ গৈছে; ঘটনাটো নৈমিষাৰণ্যৰ জ্বি-সজ্জাৰ জোৰণ হুনিয়ে বৰ্ণাইছে; ইয়াক অজ্ঞা-দৰ্শনৰ পূৰ্বকণ্ঠী ইক্সট্ৰা-কুৰাণত;

আন কি, কবিয়ে 'দেখিযোক পুৰাণ বিচাৰি' বুলি আমাক একপ্ৰকাৰে তেওঁৰ মূলৰ সন্ধানৰপৰা আঁতৰাই পঠাইছে। কুতুবন, মংকন আদি নৃকী কবিৰ কাব্যত যেনেকৈ প্ৰেমাভূত অবিৰলভাৱে বৈছে আৰু প্ৰেমক যেনেকৈ জীৱন আৰু জগতৰ মূল আধাৰ-ৰূপে দেখা পোৱা গৈছে, অসমীয়া কবি দুজনৰ ৰচনাত তাক তেনেভাৱে পোৱা নাযায়।

কুতুবনৰ 'মুগাৱতী'ৰ ভাঙনি নহ'লেও তাৰ লগত বহুত সামঞ্জস্য থকা এখনি প্ৰশয়-কাব্য হ'ল সপ্তদশ শতিকাৰ শেষ ভাগৰ কবি দ্বিজ পদ্মপতিৰ 'চন্দ্ৰাৱলী-বিশ্বকোত'। অসম আৰু বঙ্গ, উভয় প্ৰান্তৰে মুছলমান চমজদাৰসকলৰ মাজত এই খনিয়ে সমাদৰ লাভ কৰি আহিছে, গোঁৰীপুৰত ইয়াৰ এটি প্ৰতিলিপি পোৱা গৈছে ১২৬৫ বঙলা ছনৰ।

প্ৰত্যন্তৰ কবি

ভৱানন্দ

শিৱানন্দ-সুত ভৱানন্দৰ 'হৰিবংশ'ৰ ভাষা মিশ্ৰ। পুথিখন সংস্কৃত হৰিবংশৰ অনুবাদ নহয়, বৰঞ্চ আদি-ৰসৰ প্ৰাধান্য থকা ৰাধা-কৃষ্ণৰ প্ৰেম-লীলা কাহিনী-ৰহে মাথোন বিকাশ। চিলটতো এই পুথিৰ প্ৰতিলিপি পোৱা গৈছে। বঙালী সাহিত্যিকসকলে ভৱানন্দক নিজৰ বুলি দাবী কৰিছে আৰু ভৱানন্দৰ কাব্যৰ একাধিক সংস্কৰণ প্ৰকাশ কৰিছে। কাব্যখনত যেনেকৈ লৌকিক ৰাধা-চৰিত্ৰৰ বিভিন্ন ৰূপৰ প্ৰকাশ দেখা পোৱা যায়, তাৰ কবিতো সেইদৰে লোক-গীতিৰ স্পৰ্শ মাজে মাজে অনুভৱ কৰিব পাৰি। ৰাধাৰ অভিমান ভাঙিবলৈ কৃষ্ণই ৰাতিৰ চাৰিটা প্ৰহৰৰ এটাৰ পিছত আনটোত কৰা অনুন্নয় অসমীয়া বিধানামৰ 'প্ৰথম প্ৰহৰ ৰাজি ফুলি আছে' আদি স্তৱকটিৰ প্ৰায় আক্ষৰিক সাদৃশ্য চকুত লগা। এই 'হৰিবংশ'ই যেন 'শ্ৰীকৃষ্ণ-কীৰ্ত্তন'ৰ ঐতিহ্য বহন কৰিছে। ভৱানন্দৰ সময় সন্মত: সপ্তদশ শতিকাৰ প্ৰথম ভাগ বুলি ধৰা হৈছে।

গজাদাস, ভৱানীদাস আৰু হুবুজিদাস

ৰত্নিযৰ (যজ্ঞিযৰ)-সুত গজাদাসেন, ভৱানীদাস আৰু হুবুজিদাস বা ৰায়, তিনিওজনে সমবায়-পদ্ধতিত জৈমিনীয়াশ্ৰমেযখন আগবঢ়ৰা স্তৰিগৈকে ভাঙে। ভৱানন্দৰ 'হৰিবংশ'ৰ তুলনাত তিনি কবিৰ অল্পবয়সৰৰ ভাষা অধিক অসমীয়া, আৰু বিৰল-বস্তু আৰু ভণিষ্ঠ। পেলোৱাৰ নিয়মৰ বিষয়তো অসমীয়া বৈজ্ঞান

কাব্যৰপৰা তেওঁলোক আঁতৰি যোৱা নাই। কিন্তু চিলটত এই পুথিবো নকল ওলাইছে আৰু তিনিগুজন কবিকে বড়ালী বুলি দাবী কৰা হৈছে। লয়-কুশৰ যুগৰ প্ৰসঙ্গত গঙ্গাদাসে বাগ্মীকিবো কিছু সহায় লৈছে—‘এহিসব গীত হৈল জৈমিনি-ভাৰতে। আৰো কিছু বোলা শুনা বাগ্মীকিৰ মতে।’ ভাউনিৰ মাজে মাজে দুই-এটি পাচালীৰ আৰ্হিৰে গীতো সন্নিৱেশ কৰা হৈছে। অম্ববাদধিনি স্তবাহ। কবি কেইজনৰ সময়ৰ বিষয়ে খাটাং একো ক’ব নোৱাৰি।

চন্দ্ৰচূড় আদিত্য

চন্দ্ৰচূড় আদিত্যই স্বন্দ-পুৰাণৰ উৎকলণওৰ অম্ববাদ কৰে ১৫২৮ শকত। এই পুথিত অৱন্তীৰাজ ইন্দ্ৰহাৰ্যই পুৰুষোত্তম-ক্ষেত্ৰত জগন্নাথ-মন্দিৰ নিৰ্মাণ কৰাৰ কাহিনী বৰ্ণনা কৰা হৈছে। এওঁৰ ভাষাও মিশ্ৰিত। এই পুথিৰ প্ৰতিলিপি (১৬৪২ শক) সোলাঘাটৰ ঢেকিয়ালৰপৰা সংগ্ৰহ কৰা হৈছিল।

অম্বুত আচাৰ্য

অম্বুত আচাৰ্যৰ ৰামায়ণৰ লঙ্কাকাণ্ডৰ এটি প্ৰতিলিপি নগাঁৱৰপৰা পোৱা গৈছিল। কোচবেহাৰ ৰাজকীয় গ্ৰন্থাগাৰতো এটি নকল আছে। পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে এইজন কবি শুদ্ধ অসমীয়া নহ’ব পাৰে বুলি সন্দেহ প্ৰকাশ কৰি গৈছে। পুথিখনৰ ভাষাত বড়লা টাঁচ প্ৰকট আৰু ইয়াৰ দ্বাৰে বিষয়-বস্তু ৰাম-ৰাৱণৰ যুদ্ধৰ উপৰিও মহীৰাৱণৰ দ্বাৰা ৰাম-লক্ষ্মণৰ হৰণ আৰু হনুমান্তৰ দ্বাৰা দুইজনৰ উদ্ধাৰ উলাহেৰে বৰ্ণোৱা হৈছে। কবিয়ে অম্বুত ৰামায়ণৰ আশ্ৰয় লৈছে। ড° সেনৰ ‘বঙ্গালা সাহিত্যৰ ইতিহাস’ত কোৱা হৈছে, ‘অম্বুত আচাৰ্যৰ প্ৰকৃত নাম বড়ু নিত্যানন্দ বা নিত্যানন্দ আচাৰ্য আৰু তেওঁৰ জীৱনকাল সপ্তদশ শতকৰ শেষ, নিবাস পাবনা জিলাৰ বড়বাড়ী গ্ৰাম।

অম্বাৰ্য

‘কৃত্তিবাস পণ্ডিতৰ কবিতা স্তাৰ। লঙ্কাকাণ্ড ৰচিলা অঙ্গদ ৰায়বৰ (ৰায়বাব ?)।’—এনে ভণিতা থকা একখণ্ড পাচালী কাব্য ‘অসমীয়া সাহিত্যৰ চানেকি’ত সন্নিবিষ্ট কৰা হৈছে। কিন্তু তাৰ ভাষা অসমীয়া বুলি বলবোধে ক’ব পাৰি। বঙ্গদেশত অষ্টাদশ শতিকাত এনে অঙ্গদ ৰায়বাব পাচালীৰ প্ৰচলন বিস্তৰ হৈছিল। ড° সেনৰ মতে ৰায়বাব শব্দৰ অৰ্থ ৰাজঘাৰ বা ৰাজসভাৰ বৰ্ণনা আৰু ৰাজস্বত্ব।

প্ৰথম অসমীয়া ক্ৰিষ্টিয়ান লেখা

ভাৰতৰ আধুনিক খ্ৰীষ্টীয় মিছনবোৰৰ নামৰ লগত তিনিজন ত্যাগী পুৰুষৰ নাম জড়িত হৈ থাকিব—উইলিয়াম কেৰী, জহুৱা মৰ্শমেন্ আৰু উইলিয়াম ৱাৰ্ড। যি সময়ত ইস্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীয়ে ধৰ্ম-প্ৰচাৰৰ যত্ন কৰিলে ভাৰতত ব্ৰিটিশৰ ৰাজ্য হেৰাব বুলি ভয় কৰিছিল, সেই সময়ত এওঁলোকে কলিকতাৰ ওচৰত ক্ৰীষ্ণামপুৰত থকা ডেনমাৰ্কৰ অধীনৰ ঠাইত খ্ৰীষ্টধৰ্মৰ বীজ ৰোপণ কৰে। কেৰী ১৭২৩ ছনত আৰু বাকী দুজনে ১৭২২ ছনত ইংলেণ্ডৰপৰা ভাৰত প্ৰৱেশ কৰেহি। কেৰী বঙলা, হিন্দী, মাৰাঠী আৰু সংস্কৃতত সুপণ্ডিত হৈ উঠে, এওঁৰ আটাইতকৈ ডাঙৰ বন্ধু আছিল সকলো ভাৰতীয় ভাষাত বাইবেল ছপা কৰি উলিওৱা, আৰু সেইমতে কামো হৈছিল। ১৮০১ ছনত সম্পূৰ্ণ বঙলা ‘নতুন নিয়ম’ ছপা হৈ ওলায়।

ই, ডেনিয়েল পট্ছে তেওঁৰ ব্ৰিটিশ বেপ্টিষ্ট মিছনেৰিজ ইন্ ইণ্ডিয়া’ গ্ৰন্থত উল্লেখ কৰিছে যে ১৮০৩ ছনত জগন্নাথত তীৰ্থ কৰিবলৈ গৈ ঘূৰি অহা ব্ৰাহ্মণ পণ্ডিত এজনক ড° কেৰীয়ে লগ পোৱাৰ পিছত তেওঁ ক্ৰীষ্ণামপুৰতে থাকিবলৈ লয়। এই ব্ৰাহ্মণ পণ্ডিতজনেই কলিষাবৰৰ আত্মাৰাম শৰ্মা হোৱাৰ সম্ভাৱনা। গুণাভিৰাম বৰুৱাই লিখিছে, ‘মানৰ দিনৰ পূৰ্বেই কলিষাবৰৰ আত্মাৰাম নামে এজন অসমীয়া ব্ৰাহ্মণ, গৈ ক্ৰীষ্ণামপুৰত বাস কৰি আছে। তেওঁ তাতে বিয়া কৰাইছে, সন্তি-সন্তান হৈছে। তেওঁ ছপাখানাৰ পণ্ডিত আছিল। তেওঁৰ সাহায্যতে ডাক্তাৰ কেৰি পাত্ৰি চাহাবে প্ৰথমে অসমীয়াত খ্ৰীষ্টিয়ানৰ বাইবেল শাস্ত্ৰ ছপায়।’ আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনে লিখিছে, ১৮১৩ আৰু ১৮৩৩ ছনত ইয়াৰ দুটা সংস্কৰণ ছপা হৈ ওলাইছিল।

প্ৰকৃততে, ১৮১৩ ছনত ‘ধৰ্মপুস্তক অঙ্কভাগ’ (নিউ টেষ্টামেণ্ট) আৰু ১৮৩৩ ছনত ‘ধৰ্মপুস্তক’ আদিভাগ (ওল্ড টেষ্টামেণ্ট)—এই দুভাগহে ওলায়। এই অনুবাদ কিন্তু সবল-সহজ হোৱা নাছিল আৰু সেই বাবে পিছত লেখক ব্ৰাউনে নতুনকৈ তাৰ ভাঙনিত লাগিব লগীয়া হৈছিল।

আদি-ব্ৰিটিঃ শযুগৰ অঙ্ককাৰ :

ঐতিহ্যসেৱীসকল : অসমীয়া ভাষাৰ অপসাৰণ

ভূমিকা

১৮২৬ ছনৰ বাণীবু সন্ধিতে বৰা বজাই আৰাকান, মাৰ্ভাবান আৰু টোনাছেৰিমৰ লগতে অসমখনো ইতিমধ্যেই ভাৰতত ৰাজ্য প্ৰতিষ্ঠা কৰি বহা ইংৰাজৰ হাতত শোধায়। সিমানতে আহোম ৰাজত্বৰ সম্পূৰ্ণ অৱসান ঘটে। কিন্তু এই পৰিৱৰ্তন ৰজাৰ ভঙা-পতাতেইযে অন্ত পৰিল, সি নহ'ব। ইতিমধ্যেই মাৰামৰীয়া বৈষ্ণৱসকলৰ বিদ্ৰোহ, মানৱ তিনিটা আক্ৰমণ আৰু ডাডকৈও ভৱাৰহ 'মানৱ দিনে' অসমৰ মানৱ-শক্তি একেবাৰেই কীৰ্ণ কৰি পেলাইছিল। এই হুলস্থূলৰ সময়ত সাহিত্য-কলাৰ সৃষ্টি একেবাৰেই নোহোৱা হৈছিল বুলি ক'লেও অতিৰঞ্জন কৰা নহ'ব। ব্ৰিটিশে দেশ ল'লত বহুতে শক্তিৰ নিশ্বাস কাটিলে, দুই-একে কবিতা কৰি নতুন শাসকক অভিৱাদন জনালে আৰু পৰম শাস্তি কামনা কৰিলে। এনে আশা কৰা অৱশ্যে অস্তায় নাছিল, কাৰণ ইংৰাজে ইতিমধ্যে অধিকাৰ কৰা প্ৰদেশত তেওঁলোকে ভূজ-বলেৰে শাস্তি বিৰাজ কৰাইছিল আৰু নব্য শিক্ষাৰ পোহৰ বিলাইছিল। আনফালে পুৰণি ৰাজ-পৰিয়াল, ৰাজবিষয়াৰ ঘৰৰ লোকক বুদ্ধি-বিধান দি আৰু আনসকলৰ পূৰ্বৰ মাটি-বুদ্ধি আদি বাহাল ৰাখি ইংৰাজে শাস্তিৰ শাসন আশা কৰিছিল। কিন্তু আগৰ খেল-বেল গ'ল, দাস-দাসী-বহতীয়া গ'ল আৰু ৰজা আৰু বিষয়াৰ ঘৰৰ ল'ৰা সাধাৰণ খাপলৈ নামি আহিল। এই কথাই কিছু লোকৰ মনত অশান্তি লগাই থাকিল। তদুপৰি ইংৰাজে মানক খেদাই দেশ এৰি যাব বুলি ভৱাসকলৰ মন উচ-পিচাবলৈ ধৰিলে। কোৱৰ বংশৰ গমধৰ আৰু দুৱৰা বৰফুকনৰ ঘৰৰ পিয়ালিৰ বিদ্ৰোহে এই অস্থিতিবোধ স্পষ্ট কৰি তুলিলে; কিন্তু এই বিক্ষোভ প্ৰজাসাধাৰণৰ মাজত বিৱৰ্তিত নাপালে। ১৮৩৩ ছনত ভগা ৰজা পুৰন্দৰক উজনিখণ্ড ৰাজ্য লাগবন্দীকৈ দিয়া হয়, কিন্তু পাচ বছৰৰ পিছতে সেই বন্দবস্ত নাকচ কৰি সমস্ত ৰাজ্য ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীৰ শাসনৰ অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হয়। কিন্তু দেশ পুনৰ স্বাধীন কৰাৰ কীৰ্ণ হ'লেও এটা আশা বহুতৰ মনত বৈ গ'ল; ১৮৫৭ ছনৰ ভাৰত জোৰা প্ৰথম স্বাধীনতা-আন্দোলনৰ

প্ৰভাৱত সেই আশা উদ্দীপিত হৈ উঠিল। মণিৰাম দেৱান ফাঁচী-কাঠত ওলমিল। দেশে চকুপানী টুকিলে। সিমানেই। ১৮৫৮ ছনত কোম্পানীৰ ঠাইত ঠংলঙেশ্বৰী ভাৰত-সম্ৰাজ্ঞী ভিক্টোৰিয়াৰ আমোল হ'ল।

ইংৰাজ ৰাজত্ব আহিল। তাক মানি লোৱাসকলে আন। কৰা শাস্তি-সমুদ্ভি কিন্তু নাছিল। পঢ়াশালি আহিল, আদালত আহিল, কিন্তু মিহঁতৰ প্ৰাণ-বন্ত স্থানীয় ভাষা অসমীয়া ১৮৩৬ ছনত হঠাতে নোহোৱা হ'ল। এই অদ্বুত কাণ্ডৰ ফলতে হ'ল প্ৰশাসনীয় সুবিধাৰ বিচাৰ। ১৮১৩ ছনতে অসমীয়াত বাইবেল পুথি ছপা হৈ ওলাইছিল। কিন্তু সিয়ে তাৰ স্বকীয়তাৰ প্ৰমাণ নহ'ল। ১৮২২ ছনত বঙলাত হলিবাৰ চেকিয়াল ফুকনৰ 'আসাম বুৰঞ্জি' ওলাল, আৰু তেওঁৰ ভায়েক যজ্ঞৰাম 'ফুকৰে' 'সমাচাৰ-দৰ্পণ'ত (৩০ জুলাই ১৮৩১) ইংৰাজী পুস্তক বঙলা অনুবাদ প্ৰকাশ কৰিলে; সেই কথাইহে যদি নতুন শাসকৰ বিচাৰত উঠিল, তাকে আমি নাজানো। কিন্তু শাসন চলাবলৈ বন্ধৰপৰা কেৰাণী-মহৰী আনিব লগীয়া হোৱাত হঠাতে ১৮৩৬ ছনত প্ৰমাণ হ'ল—অসমীয়া বুলি বিভাষা বা দোৱান কিবা এটা থাকিলেও শিক্ষা আৰু প্ৰশাসনৰ মাধ্যম হ'ব পৰা এটা ভাষা নাই। গতিকে সেই ছনতে পঢ়াশালি আৰু আদালতৰপৰা অসমীয়া ভাষা আঁতৰিল। ইয়াৰ আগতে ১৮৩১ ছনৰ ৩০ জুলাইৰ 'সমাচাৰ-দৰ্পণ'ত ডেভিড্ স্কট চাহাবে অসমত স্থাপন কৰা পঢ়াশালিত বঙলা ভাষাৰ অধ্যয়ন চলিব বুলি প্ৰকাশ পাইছিল। ১৮৩৭ ছনত আইন হ'ল—ভাৰতৰ সকলো স্থানীয় চৰকাৰে আন ভাষাৰ সলনি স্থানীয় মাতৃভাষা পঢ়াশালি-আদালতত চলাব লাগে। কিন্তু সেই আইন অসমৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰয়োগ কৰা নহ'ল। অসমত কোনো জনমতেও চৰকাৰৰ এই উদাসীনতাত আপত্তি নদৰ্শালে। এই বিষয়ত জনমত বুলি যদি কিবা হ'ব লগীয়া আছিল, তাক গচ দিছিল এমেকাৰপৰা অহা বেণ্টিষ্ট মিছনেৰিসকলে। তেওঁলোকে এই সমস্যাটোৰ প্ৰতি সজাগ হয় ঊনবিংশ শতকৰ চতুৰ্থ দশকৰ শেষাংশত অসমীয়াৰ মাজত প্ৰচাৰৰ কাম আৰম্ভ কৰাতহে। তেওঁলোকৰ অভিমত আৰু আন্দোলনত সক্রিয়ভাবে এজন বিশিষ্ট অসমীয়াই যোগদান দিছিল—আনন্দৰাম চেকিয়াল ফুকনে। কিন্তু ১৮৩৬ ছনত তেওঁ সাতবছৰীয়া কিশোৰ যাত্ৰাধীন। গতিকে অসমীয়া ভাষাৰ দুৰ্বোপ-অন্ধকাৰ চলি থাকিবলৈ বাধা। দায়ুহিক আৰু ব্যক্তিগত এই দুই বন্ধি সাৰ পাই উঠাৰ আগতে আৰু সাৰ পাই উঠাৰ শিছতো ফুৱোটাৰ অন্তৰালত অসমীয়া সাহিত্যৰ কি নতুন সৃষ্টি হৈছিল, তাকে এই অধ্যয়নত আলোচনা কৰিম। দেখা যায়, যুগৰ পৰিৱৰ্তনৰ প্ৰতি স্ৰক্ষেপ

নকনাকৈ একশ্ৰেণী লেগকে পুৰণি আৰ্হিৰ পয়াৰ-ত্ৰিপদী ছন্দত কাব্য ৰচনা কৰিছে। য় বুৰঞ্জীকো পদত ভাঙি উলিয়ালে। কোনোৱে পুৰণি আৰ্হিৰে বুৰঞ্জী লিখিলে : মণিৰাম দেৱানে সেই কাৰ্য্যৰ বাবে বঙলা-ভঁজুৱা ভাষাকে গ্ৰহণ কৰিলে।

বৈষ্ণৱ ঐতিহ্য

ঘনশ্যাম খাৰঘৰীয়া ফুকন

ঘনশ্যামৰ জন্ম ১৭২৫ ছনত আৰু মৃত্যু ১৮৮০ ছনত। তেওঁ আহোম ৰাজত্বৰ শেষ আৰু ব্ৰিটিশ ৰাজত্বৰ প্ৰথমছোৱা ভালকৈ দেখা পাইছিল। হালীৰাম শৰ্মাকাকতীৰ পুত্ৰ ঘনশ্যাম সংস্কৃতত পণ্ডিত হৈ আহোম ৰজাৰ খাৰঘৰীয়া ফুকন হ'ল। মানৱ আক্ৰমণৰ সময়ত তেওঁ নানা কষ্ট ভোগ কৰে। ব্ৰিটিশ আমোলত এওঁ ডিব্ৰুগড়ত কোঁজাদাৰী ছিৰস্তাদাৰ আৰু পিছত মুন্সিফ হ'ল। ঘনশ্যামে 'কঙ্কিপুৰাণ'ৰ অসমীয়া পদ-ভাঙনি কৰে। তেওঁৰ পদত কলিকালৰ নানা পাপৰ আৰু কলিৰ শেষত হ'ব লগীয়া কঙ্কি অৱতাৰে কেনেকৈ স্নেহক কাটি-মাৰি বৃন্দামাৰ দৰিদ্ৰ, তাৰ শক্তিশালী বৰ্ণনা দিয়া হৈছে।

পৰশুৰাম দ্বিজ

পৰশুৰামে নিজৰ পৰিচয় দি কৈছে 'দৰঙ্গাৰ একদেশে লোহিত কাষৰ ॥ মঙ্গলদা নামে নদী তাহাৰ পূৰ্বত। সিটো স্থানে ৰাজধানী হৈল কালমত ॥ বেদ বাণ মূনি ইন্দু' অৰ্থাৎ ১৭৫৪ শকাব্দ বা ১৮৩১ ছনত 'প্ৰাগজ্যোতিষপুৰৰ সম্পৰ্ক' ছাৰি এখা। সৰে ৰাজকাৰ্য্য ভিন্ন ভৈল প্ৰজা যথা।' তেতিয়াই ভূগুণি-পুত্ৰ চন্দ্ৰসেন দাস নামে এজন সভাসদ তেজপুৰলৈ আহে, আৰু পৰশুৰাম দ্বিজও 'ঘনলোভে' সেই নগৰলৈ আহি 'পৰবৰ্ষে সিটো চন্দ্ৰসেনৰ সন্মত। ব্যৱহাৰ-লিপিকৰ্মে থাকিল বেকত।' চন্দ্ৰসেন পৰম বৈষ্ণৱ; তেওঁৰ দৰত নিতৌ নিশাভাগত ধৰ্মশাস্ত্ৰ চৰ্চা হ'ল; মনোৰাম দ্বিজ, স্বামীৰাম দাস, বক্তেবৰ, ধৰ্মদেৱ আৰু পৰশুৰামে তাত যোগ দিয়ে। সেই চন্দ্ৰসেনৰে 'অতুৰাগ-প্ৰীতি' বুজি 'তান বাছা পুনি' পৰশুৰামে ১৭৫৮ শকত 'ধৰ্মপুৰাণ' আৰু 'বিষ্ণুপুৰাণ'ৰ পদ কৰে। তেওঁ তেওঁৰ 'ধৰ্মপুৰাণ'ৰ পদক 'ব্যাখ্যা নিৰাময়' বুলি কৈছে। বৈষ্ণৱ যুগৰ কবিসকলৰ লৰে তেওঁ বিষয়-নিৰ্বাচন প্ৰয়োগ নকৰি একালৰপৰা সকলো কথা-উপকথা দি গৈছে। তেওঁৰ পদোঁ যিধেই সৌন্দৰ্য-যুক্ত নহয়।

অগ্ৰাঙ্গসকল

বৈষ্ণৱ কাব্যৰ আঙ্গিক তথা বিষয়-বস্তুৰ আদৰ্শ অতি কীৰ্ত্তি হ'লেও এটা হ'তিয়েদি ঊনবিংশ শতিকাৰ শেষ পৰ্যন্ত সক্ৰিয় হৈ বৈ আছিল। লগিতচক্ৰ গোস্বামীৰ (মৃত্যু ১২০১ ছন), 'ঐক্যলিৰহস্ত', পূৰ্ণকান্ত দেৱশৰ্মাৰ 'নল-চৰিত্ৰ' (১৮৮২ ছন), গোপীনাথ চক্ৰবৰ্তীৰ 'কলঙ্ক-ভঞ্জন' আদি তাৰ পৰিচয়। আহোম যুগৰ ৰাম মিশ্ৰ আদিৰ দৰে এই নতুন যুগতো জথলাবন্ধাৰ ৰঘুদেৱ গোস্বামীয়ে 'হিতোপদেশী' কাব্য ৰচনা কৰে। দীননাথ বেজবৰুৱা (মৃত্যু ১৮২৫ ছন) প্ৰাচীন পদ-চৰিতৰ আৰ্হিৰে চৰিত আৰু বংশাৱলী ৰচনা কৰিবৰ প্ৰয়াস পাইছিল আৰু 'উৎকল-খণ্ড' নামে পুৰাণৰ ভাঙনিও কৰিছিল। এই সকলো ৰচনা সময়ৰ হ'তিৰ লগত থাপ নোখোৱা প্ৰয়াস আৰু কাব্যিক সৌন্দৰ্যৰ ফালৰপৰা সম্পূৰ্ণ অৱসন্নতাৰ প্ৰকাশ মাথোন।

'কলি-ভাৰত' বুৰঞ্জী লিখোতা দুতিৰাম হাজৰিকাই পণ্ডিত এখনি 'দিহিং সত্ৰৰ বুৰঞ্জী' ৰচনা কৰিছিল বুলি জনা যায়।

বুৰঞ্জীৰ ঐতিহ্য

বিবেশ্বৰ বৈষ্ণাধিপ আৰু দুতিৰাম হাজৰিকা আদি

বিবেশ্বৰ বৈষ্ণাধিপ বা বিকাৰাম বেজবৰুৱা আৰু দুতিৰাম স্বৰ্ণকাৰ হাজৰিকাৰ অসমৰ পঞ্চ-বুৰঞ্জী ৰাজধানীৰ বুৰঞ্জী আৰু সত্ৰীয়া বৈষ্ণৱ আদৰ্শৰ সংমিশ্ৰণৰ ফল। বিবেশ্বৰ ৰজাধৰীয়া দৈৱজ্ঞ বেজবৰুৱাৰ নাস্তি, কিন্তু তেওঁ নিজে কোনজনো ৰজাৰ পৃষ্ঠপোষকতাত তেওঁৰ পঞ্চ-বুৰঞ্জী ৰচনা কৰিছিল ক'তো উল্লেখ কৰা নাই। সম্ভৱতঃ পুৰন্দৰসিংহ স্বৰ্গদেৱেই কবিক এই কামলৈ উদগাইছিল। ডক্টৰ জুঞ্জাই 'বেলিমাৰৰ বুৰঞ্জী' বুলি নামকৰণ কৰা কবিৰ ৰচনাই (খণ্ডিত) ১৭২০ ছনমানৰপৰা ১৮১২ ছনৰ প্ৰাৰম্ভলৈকে অসম বুৰঞ্জীৰ ঘটনা সামৰিছে। ডক্টৰ জুঞ্জাৰ মতে ১৮৩৩ আৰু ১৮৪৬-ৰ ভিতৰত ইয়াৰ ৰচনা-কাল ৰখিব পৰা যায়, বিবেশ্বৰে বৈষ্ণৱ কাব্যৰ আৰ্হিত বুৰঞ্জীৰ তুলনাত ঘটনাত ৰসায়নৰ প্ৰচেষ্টা কৰিছে। কিন্তু বুৰজ বৰ্ণনা, যোদ্ধাসকলৰ স্মৰণবাপী, কৰণ পৰিস্থিতিৰ বৰ্ণনা আদিয়ে ছেগা-চোবোকাৰ্কে হাজ্জ আমাক কবিতাৰ কীৰ্ত্তি সোৱাদ দিয়ে। দুতিৰাম হাজৰিকাৰ 'কলি-ভাৰত'ৰ বিবৰুৱা একেটা মন্তব্যই কবিতাৰ আৰ্হি-ৰ বিলাপত প্ৰয়োগ কৰা

মৃত্যুৱলী আৰু বিদগ্ধ লেছাৰি সমসাময়িক নাটবোৰতো দেখা পোৱা যায়। কবিয়ে আহোম ৰাজত্বৰ পতনত বৈষ্ণৱ কবিৰ দৰে মানৱৰ সাধাৰণ পতনৰ দুঃখময় ছায়াৰে দেখা পাইছে। আহোমৰ এই পতন বগিয়া-কুল-ভিলক দুতিৰাম হাজৰিকাই (১৮০৬—১২০১) কমলেশ্বৰসিংহৰ দিনৰপৰা মহাৰাণীৰ দিনলৈকে জীয়াই থাকি নিজ চকুৰে দেখা পাইছিল। তুংখুড়ীয়া ৰাজবংশৰ বৰ্ণনাই পুৰন্দৰসিংহৰ পুত্ৰ কামেশ্বৰসিংহৰ সহায় আৰু আদেশত লিখা তেওঁৰ ‘কলি-ভাৰত’ৰ প্ৰধান উপজীব্য, কিন্তু তেওঁ কোম্পানীৰ আমোলত মণিৰাম দেৱানৰ ফাঁচী আৰু কলিকতাৰপৰা দুতিৰাম বৰুৱা ছিৰস্তাদাৰৰ উদ্ধাৰলৈকে (১৮৬২) নামি আহিছে। দুতিৰামৰ ৰচনাৰ ঠাঁচত জুতুৱা আৰু ঘৰুৱা প্ৰভাৱ দেখা পোৱা যায়, আনফালে ব্ৰিটিশ আমোলৰ আৰবী-ফাৰ্চী-মূলীয় আৰু ইংৰাজীৰ প্ৰভাৱান্বিত প্ৰশাসনীয় ভাষাৰ হেন্দোলনিও তেওঁৰ ৰচনাত অম্লভৱ কৰিব পাৰি।

বঙলা ছন ১২৩৬-ৰ ১৭ কাতিত (১৮২২ খ্ৰীষ্টাব্দ) হাদিৰাচকি বা বঙালহাটৰ দুৱৰীয়া বৰুৱা আৰু ব্ৰিটিশৰ তলে কলেক্টৰ ছিৰস্তাদাৰ হলিৰাম ঢেকিয়াল ফুকনে (১৮০২—৩২) বঙলা ভাষাত ‘আসাম বুৰঞ্জি’ প্ৰথম ভাগ কলিকতাৰপৰা প্ৰকাশ কৰে, দ্বিতীয়, তৃতীয় আৰু চতুৰ্থ ভাগো ইয়াৰ দুবছৰমানৰ ভিতৰতে ওলায়। অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিবৃত্তত হলিৰামৰ ঠাই নাই আৰু তেওঁ বাহিৰৰ লোকক উদ্দেশ্য কৰিয়ে পুথিখনি লিখিছিল যদিও, সি গুণাভিৰাম বৰুৱাৰ বুৰঞ্জীৰ আদৰ্শ আৰু অন্তৰ্বেষণৰ স্থল আছিল।

মণিৰাম বৰুৱা দেৱান

আদি ব্ৰিটিশ আমোলৰ এক শক্তিশালী ব্যক্তিত্ব হ’ল ‘কলিতা বজা’ মণিৰাম দেৱান (১৮০৬—৫৮)। মানৱ আক্ৰমণত উচ্ছেদ হোৱা ৰায়দত্ত দোলাকাবৰীয়া বৰুৱাৰ পৰিয়ালৰ সম্ভান-ৰূপে মণিৰামে ব্ৰিটিশক দেশত শাস্তি প্ৰতিষ্ঠা কৰাত সহায় কৰিছিল আৰু ৰংপুৰৰ কাছাৰীত কলেক্টৰী বিভাগৰ মিবন্ধুছি আৰু পেছকাৰৰ কামো লৈছিল। ১৮৩৬ ছনত ব্ৰিটিশে পুৰন্দৰসিংহক উজনিখণ্ড লালবন্দীকৈ দিওঁতে মণিৰাম বজাৰ বৰভণ্ডাৰ বৰুৱা হৈছিল। তেওঁ কোম্পানীৰ ছিৰস্তাদাৰ আৰু আসাম কোম্পানীৰ দেৱানো আছিল। ১৮৫৩ ছনত ঘনকান্তসিংহ বুৰঞ্জীৰ পক্ষে আৰু পিছত কম্পৰ্শ্বৰসিংহৰ পক্ষে যত্ন কৰাৰ ফলত ১৮৫৮ ছনত তেওঁক কলিকতাত বন্দী কৰি আনি ৰাজহোৱাৰ অভিযোগত বোম্বাইটত ফাঁচী দিয়া হয়। লোক-মানসে স্নেহ ৰচনা কৰি তেওঁক হৈ উলুপিলে।

এনে একজন লোকৰ ৰচনাত যে তেওঁৰ বহুল জ্ঞান আৰু ব্যক্তিগত চাব-মোহৰ পৰি ব'ব সন্দেহ নাই। ১৮৩৮ ছনত ৰচিত মণিৰামৰ 'বুৰঞ্জী-বিৱেক-বত্স'ৰ দ্বিতীয় খণ্ডে সম্প্ৰতিকে পোৱা গৈছে। এই খণ্ডই কামৰূপ-অসমৰ সামাজিক সাংস্কৃতিক বুৰঞ্জীৰ এক ডাঙৰ উৰাল। প্ৰাচীন কামৰূপৰ ধৰ্ম আৰু সমাজ, জাতি আৰু বৰ্ণ, শত্ৰু-মাথুৰৰ চৰিত আৰু ধৰ্মমত, এই দেশৰ গোঁস্বামী-মহন্ত-সকলৰ ধৰ্ম-প্ৰচাৰ, চাৰি সজ্জাটো বা সংহতি-বিভাগ বঙ্গদেশৰপৰা অহা শাক্ত গোঁস্বামীসকলৰ 'আগমোক্ত মাৰ্গ' প্ৰচাৰ, 'মটক-দোঁৰাখ্য' আদিৰ বৰ্ণনা, বৰমেল, ডাঙৰীয়া আদি বিষয়ৰ নিবন্ধ, ৰীতীয়া-তান্ত্ৰিক আদি পন্থৰ আচাৰ আদিৰ বিৱৰণে এই পুথিখনৰ প্ৰতুলভাৱে সমৃদ্ধ কৰিছে। ভাটী ৰংপুৰ জিলাৰ চিলমাৰিত পলাই থকা কালতে কাৰ্চী আৰু বঙলা ভাষাৰ শিক্ষা লাভ কৰা মণিৰামৰ ভাষা কিন্তু বঙলা-উজুৱা, ঠায়ে ঠায়ে মাথোন পৰিষ্কাৰ অসমীয়া ওলাইছে। এই ফালৰপৰা 'বুৰঞ্জীবিৱেক-বত্স'ই অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যত বেছি ঠাই দাবী নকৰে।

কাশীনাথ দ্বিজ তামূলী ফুকন

বিবিধ আসাম-বুৰঞ্জী-শাস্ত্ৰ-পঠনত ভ্ৰান্তি জন্ম হোৱা দেখি পুৰন্দৰ নৃপতিৰ আদেশত তেওঁৰ প্ৰীতিৰ অৰ্থে শ্ৰীৰামনাথ বৰবৰুৱা আৰু আহোম ভাষা জনা হাইলুং পণ্ডিত আদিৰ সহায়ত লালবন্দীকৈ উজনি খণ্ড দেশ ভোগ কৰা পুৰন্দৰ-সিংহৰ ৰাজসভাৰ তামূলী ফুকন কাশীনাথ দ্বিজ (১৮১০—১৮৭০), 'আসাম বুৰঞ্জি পুথি'ত 'ইন্দ্ৰবংশী আসাম মহাৰজাসকলৰ বিৱৰণ' সংক্ষেপকৈ বৰ্ণনা কৰে। ইয়াত সাহিত্যৰ কোনো সোৱাদ নাই।

হৰকান্ত শৰ্মা মজিন্দাৰ বৰুৱা

বিখ্যাত দোণামুৱা দৈৱজ্ঞৰ মজিন্দাৰ বৰুৱাৰ পৰিয়ালৰ হৰকান্তই (১৮১৫—১৯০২-০৩) ১৮৩৫ ছনত গুৱাহাটীৰ কলেজৰী অফিচত নকল-নিবিছ নিযুক্ত হৈ ডেপুটি কলেজৰ বিষয় খাই ১৮৭৭ ছনত কামৰূপৰা অৱসৰ লয়। এওঁৰ 'নৰকাৰী কৰ্মত খোচনাৰী' আছিল বিশেষ। এওঁ কাশীনাথ ফুকনৰ বুৰঞ্জীখনৰ শীৰ্ষতা লক্ষ্য কৰি 'সেই গ্ৰন্থখানিক আদৰ্শ কৰি আৰো অস্তান্ত বুৰঞ্জীত যি পোৱা গৈছিল আৰো সত্যবাদী আহোম ফুকন বৰুৱাদিৰ মুখে কি কি প্ৰৱণ হৈছিল, সেইসকল সঙ্কলন কৰি অনেক বিবেচনা ও পৰিশ্ৰমপূৰ্বক' এখনি 'আসাম বুৰঞ্জী'

প্ৰয়োগ কৰে। হৰকান্তৰ বিৱেচনা আৰু পৰিশ্ৰম, অভিজ্ঞতা আৰু অধ্যয়নৰ কল-স্বৰূপে বুৰঞ্জীখনিত বিৱৰণ-ধাৰা স্থিৰ গতিত আগ বাঢ়িছে আৰু সি লেখকৰ তীক্ষ্ণ ঐতিহাসিক জ্ঞানৰ পৰিচয় দিছে।

নতুন পথ : দিনলেখা, বস-বচনা, ভাষা-চৰ্চা

আদি ত্ৰিটিশ যুগৰ বৈষ্ণৱ সাহিত্য আৰু বুৰঞ্জী-চৰ্চাই পূৰণি ঐতিহ্য সৌৱৰায়, যদিও ভাষাৰ ফালৰপৰা আৰু কিছু পৰিমাণে বিষয়-বিৱৰণৰ (treatment) ফালৰপৰাও সিবোৰত নতুনৰ সামান্ত স্পৰ্শ কোনো ঠাইত নোহোৱা নহয়। আনফালে বিষয় আৰু পদ্ধতিৰ ফালৰপৰা নতুন ক্ষেত্ৰ অধিকাৰ কৰিবৰ প্ৰয়াসেও এই সময়তে দেখা দিয়ে, অথচ তেনে প্ৰয়াসত ‘অকনোদই’ ধূলৰ লেখকসকলৰ প্ৰভাৱ পৰিলক্ষিত নহয়।

তীক্ষ্ণ ঐতিহাসিক জ্ঞানসম্পন্ন হৰকান্ত সদৰামিনে ছেমুৱেল পেপিছৰ সৌৱৰণিৰ দৰে নিজৰ জীৱনৰ আৰু সেই সময়ৰ মূখ্য কাহিনীবোৰ দিনলেখা কৰি লিপিবদ্ধ কৰি গৈছে। তেওঁৰ এই বিৱৰণ বহল আৰু সংক্ষিপ্ত দুটা ৰূপত এৰি গৈছে, বহলখনিৰ কিছু পাত হেৰাইছে। দুইখনি লেখকৰ জীৱনৰ আদিৰপৰা আৰম্ভ হৈ বহলখনিৰ বিৱৰণ ১৮১১ শকত আৰু সংক্ষিপ্তখনিৰ বিৱৰণ ১৭৮২ শকত শেষ হৈছে। বৰ্তমানে সদৰামিনৰ জী-নাতি কুমুদচন্দ্ৰ বৰদলৈয়ে সৰুখনিৰপৰা আৱশ্যকমতে কেইটামান পাত লৈ ডাঙৰখনি সম্পাদন কৰি ‘সদৰামিনৰ আত্মজীৱনী’ নামে প্ৰকাশ কৰিছে।

‘ইতিহাস কথা ইটো বসিক পুৰণ কানি ভাঙ্গ ধপাভৰ কহো বিৱৰণ’ বুলি আৰম্ভ কৰা হুডিবাম হাজৰিকাৰ পুৰণি আৰ্হিৰ পদৰ ‘বসিক পুৰাণ’ (অসম্পূৰ্ণ) মৌলিক ৰচনা। ইয়াত পুৰাণৰ সাধুৰ আৰ্হিৰে কানি, ভাং, ধপাত, গুৰুমাৰ উৎপত্তি-কথা বৰ্ণাণ্ডতে হাজৰিকাই বসিকতাৰ সৃষ্টি কৰিছে, আৰু আনফালে কোম্পানীৰ কানি বেচা নীতিৰ এটি তীব্ৰ সমালোচনাৰ ইঙ্গিত কৰিছে, এই ফালৰপৰা কবিতাটি আধুনিক প্ৰকৃতিৰ।

আধুনিক পদ্ধতিত ভাষা আৰু সাহিত্যৰ বিকাশ হ’বলৈ হ’লে ভাষাটোৰ ব্যাকৰণ আৰু অজ্ঞান নিৰূপিত হোৱা নিতান্ত বাঞ্ছনীয়। বৰিন্দ্ৰ চাহাবৰ অসমীয়া ব্যাকৰণ (*Grammar of Assamese Language*, by W. Robinson, Government Seminary, Gowhaty Serampore

Press, 1839) পুথিত সাতলাখৰ কিঞ্চিৎ অধিক লোকৰ ভাষা অসমীয়াৰ চৰ্চাৰ আৱশ্যকতাৰ বিষয়ে কোৱা হৈছে। ববিন্‌ছনে 'ৱ' আখৰটো ব্যৱহাৰ কৰিছে আৰু পুৰণি পুথিৰ বৰ্ণবিস্তাৰ বৰদাস্ত কৰিছে। ৰে নামে এজনেৰে সম্পাদন কৰা ববিন্‌ছনৰ 'লুকুৰ পুথিৰপৰা লিখা খুঁটৰ বিৱৰণ আৰু হুড বাজা ঐৰামপুৰৰ মিছনেৰীসকলেই উলিয়ায়। নতুন যুগৰ শিক্ষাৰ সোৱাদ পোৱা, নতুন প্ৰশাসনত সদৰামিন পৰ্যন্ত বিষয়-বাব পোৱা আৰু 'সমাচাৰ-চন্দ্ৰিকা' আদি কলিকতীয়া কাকতলৈ চিঠি-পত্ৰ লিখি আধুনিক চৰ্চাত যোগ দিয়া যাদুৰাম বৰুৱাই (১৮০১-৬২) অসমীয়া ভাষাৰ এখনি অভিধান ১৮৩২ চনতে সঙ্কলন কৰি উচ্চাৰণ অঙ্কুৰি বৰ্ণবিস্তাৰৰ সবলীকৰণৰ পৃষ্ঠপোষকতা কৰিছিল, আৰু সম্ভৱতঃ তেওঁৰ নীতিয়েই 'অকনোদই'ক প্ৰভাৱান্বিত কৰিছিল। কিন্তু অভিধানখনি জেনেৰেল জেন্‌কিন্‌ছ ছাহাবক দিয়া আৰু ছাহাবে তাক বেণ্ডিষ্টসকলক দিয়াৰ পিছত আৰু কি হ'ল, তাৰ একো সন্দেশ পোৱা নাযায়।

আদি ব্ৰিটিশ যুগৰ পোহৰ : অকনোদই : অসমীয়া ভাষাৰ পুনঃপ্ৰতিষ্ঠা

ভূমিকা : বেণ্টিষ্টৰ দান

ব্ৰিটিশে অসম ৰাজ্য লোৱাৰ পিছত কমিছনাৰ এনেবেল এনকিন্‌ছৰ উপদেশমতে ৰামটি আদিসকলৰ ৰাজত ধৰ্মপ্ৰচাৰ কৰিবলৈ ১৮৩৫ ছনত সপৰিবাৰে নেথান ব্ৰাউন্ আৰু ওলিভাৰ কট্টাৰ সদিয়ালৈ আহে। পিছৰ বছৰত মাইল্‌ছ, ব্ৰনছনে তেওঁলোকৰ লগ লয়হি, আৰু জয়পুৰত চিকোৰ মাজত প্ৰচাৰ আৰম্ভ কৰে। ১৮৩৯ ছনত ৰামটি বিদ্ৰোহৰ সময়ত ব্ৰাউন্ কোনোমতে প্ৰাণ লৈ জয়পুৰলৈ পলাই আহে। ১৮৪০ ছনত ব্ৰনছন্ আদিয়ে নামচতীয়া নগাৰ মাজত ধৰ্ম বিলাবলৈ যায়, কিন্তু বোগৰ হেঁচাত ঘূৰি আহিব লগীয়া হয়। ১৮৪১ ছনত এই ধৰ্ম-প্ৰচাৰকসকলে নীতি পৰিৱৰ্তন কৰি ভৈয়সীয়া লোকৰ মাজত কাম আৰম্ভ কৰে। সেই ছনত চাইবাদ বাকীৰ, নামে পাহুৰীয়ে শিৱসাগৰত থলী পাতে, ব্ৰাউন্ আৰু কট্টাৰেও তেওঁৰ লগত যোগ দিয়ে। সেই বছৰেই ব্ৰনছনে শিৱসাগৰেদি নগাঁৱলৈ গৈ তাত স্থায়ীভাৱে প্ৰচাৰৰ কাম হাতত লয়। বাকীৰে ১৮৪৩-ত শিৱসাগৰ এৰি তেজপুৰতো বৈ, শেষত গুৱাহাটীত মিছন স্থাপন কৰে। এওঁ দেশলৈ ঘূৰি যোৱাত ব্ৰনছনে তেওঁৰ ঠাই লয়। এইদৰে অসমৰ প্ৰধান ছহৰবোৰত এই এমেৰিকান বেণ্টিষ্ট মিছনৰ কৰ্মীসকলে খ্ৰীষ্টধৰ্ম প্ৰচাৰৰ থলীবোৰ পাতে, আৰু লগে লগে অসমীয়া ভাষাৰ ব্যাকৰণ, অভিধান লিখি এই ভাষাত বাতৰি-কাকত, আলোচনী উলিয়াই, পঢ়াশালি আদি খুলি অসমক আধুনিক ভাৰতীয় সভ্যতাৰ ৰাজ্যআলিত তুলি দিয়ে। পঢ়াশালি আৰু আদালতৰপৰা অপসাৰিত হোৱা অসমীয়া ভাষাৰ পুনৰ্ভাৱনৰ বাবে ঘাইকৈ যত্ন কৰিছিল বেণ্টিষ্টসকলে। তেওঁলোকৰ কাৰ্যত প্ৰধান সহায় হৈছিল আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকন। গুণাভিৰাম বৰুৱাই লিখিছে, 'পাত্ৰীসকলে অসমীয়া ভাষা চলাবলৈ বৰ যত্ন কৰিছিল। ব্ৰনচন পাত্ৰী চাহাবে অসমীয়া

চলাবলৈ এক আবেদন-পত্ৰ প্ৰস্তুত কৰে। ফুকনে সেই চাহাবক এই বিষয়ে অনেক সাহায্য কৰিছিল। ফুকন বিনে দেশীয় লোকৰ মাজত দেশীয় লোকৰ হৈ হুঁচুৰাৰ কথা ক'ব বা কোনো আলোচনা কৰে বা বুদ্ধি দিয়ে তেতিয়া এনে কোনো লোক নাছিল। .. পাত্ৰী চাহাবসকলে বন্ধ কৰিছিল হয়, তাৰপৰা বিশেষ ফল নদৰ্শিল। পাচে ফুকনে পাত্ৰী চাহাবসকলক আৰু পাত্ৰী চাহাবসকলে ফুকনক দেশীয় ভাষা বিষয়ে সাহায্য কৰাত উভয়ে এই ভাষাৰ বিশেষ বন্ধ কৰিবলৈ ধৰিলে।' ১৮৫৩-৫৪ ছনত এ. জে. মফাট মিলছে তেওঁৰ *Report on the Province of Assam*-অত আনন্দৰাম ফুকনৰ মত তুলি নিজেও অতিমত প্ৰকাশ কৰিলে, অসমীয়া ভাষা খেদাই পঢ়াশালি-আদালতত বঙলা ভাষাক বহুপ্ৰকাৰে কোনো কাৰণ নাছিল। ব্ৰাউন, ব্ৰনছন আৰু A Native ছদ্মনামত লিখা ফুকনৰ কিতাপ আৰু চিঠি-পত্ৰই এটা আন্দোলনক ৰূপ দি তুলিলে। ইংৰাজ শাসনকালৰ ভিতৰত অফিচিয়েলি কমিছনাৰ কৰ্ণেল হাটন আদিয়েও অসমীয়াৰ সপক্ষে মত দিলে। কিন্তু ১৮৫২ ছনত ফুকনৰ মৃত্যু পৰ্যন্ত আন্দোলনৰ একো ফল নফলিল। তাৰ পিছত ব্ৰনছন চাহাবৰ নেতৃত্বত স্বাৰকপত্ৰ আদি দাখিল কৰি কেয়োফালৰপৰা এক শকত আন্দোলন নতুনকৈ হ'ল। শেষত ১৮৭৩ ছনত লেক্টেনাণ্ট-গৱৰ্ণৰে শিক্ষা আৰু আইন বিভাগক লক্ষ্য কৰি কামৰূপ, দৰং নগাঁও শিৱসাগৰ আৰু লখীমপুৰ জিলাত পঢ়াশালি আৰু আদালতত অসমীয়া ভাষা পুনঃপ্ৰচলন কৰিবৰ আদেশ জাৰি কৰিলে। এইদৰে এই যাত্ৰালৈ অসমীয়া ভাষা বলিষ্ঠালৰপৰা ৰক্ষা পৰিল।

এটা মন কৰিব লগীয়া কথা—এই যুগটো ভাষাৰ ক্ষেত্ৰত বাট বিচৰা, বাট কটাৰ যুগ, এই সময়ৰ সাহিত্যিক কীৰ্তি অতি সামান্য। বেণ্টিন্টসকলে অসমীয়া ব্যাকৰণ, অভিধান, পঢ়াশলীয়া পুথি, জ্ঞান-বিজ্ঞানৰ পুথি লিখি আৰু প্ৰকাশ কৰি, আলোচনী-তথ্য-খবৰ-কাগজৰ উৎকৃষ্ট নিদৰ্শন 'অকনোদই' ত্ৰিশ বছৰ কালৰ অধিক চলাই, পঢ়াশালি-আদালতত অসমীয়া ভাষাৰ হেৰোৱা ঠাই পুনৰুদ্ধাৰৰ যুঁজত প্ৰথম আৰু শক্তিশালী যুঁজাৰু হৈ, অসমীয়া লেখকক নতুন অসমীয়া ভাষা লিখাত কলম ধৰাই, অসমীয়া শব্দাৱলীত ইংৰাজীৰ সম্ভাৰ আৰু অসমীয়া বাক্য-বীতিত ইংৰাজী প্ৰভাৱ হ্ৰস্বাই অসমীয়া ভাষাক যুতসজীৱনীৰে নতুন জীৱন দিলে, আধুনিক সাহিত্য-সৃষ্টিৰ বাবে অসমীয়া ভাষাৰ পথাৰত প্ৰথম নাঙল চোঁচালে আৰু, আটাইতকৈ ডাঙৰ, অসমীয়া মানুহক আত্মপ্ৰত্যয় শিকালে।

অকনোদই

শিৱসাগৰৰ দিখৌৰ পাৰৰ বেণ্টিন্ট মিছনেৰি প্ৰেছৰপৰা ১৮৪৬ আশ্বহাবীৰ-পৰা বেণ্টিন্টসকলৰ ধৰ্ম, বিজ্ঞান আৰু সাধাৰণ খবৰ আৰু জ্ঞান-বিষয়ক মাহেকীয়া ‘অকনোদই’ (*The Orunodoi, Monthly Paper, devoted to Religion, Science and General Intelligence*) কাকত বা সন্বাদপত্ৰ আৰু সিন্নান-ভাণ্ডাৰ বা আলোচনী, এই দুটা ৰূপত ওলাবলৈ আৰম্ভ কৰি ১৮৭২ ছনলৈকে চলি থাকে। ১৮৮৩ ছনত ‘অকনোদই’ ছপোৱা ছপাকলটো বিক্ৰী কৰা হয়। কাকতখনৰ সম্পাদকসকল ডক্টৰ নেথান ব্ৰাউন, এ. এইচ. ডেনকোৰ্থ, এছ. এম. হোৱাইটি, উইলিয়াম ৱাৰ্ড, ই. ভবিউ, ক্লৰ্ক, শ্ৰীমতী ছুছান আব. ৱাৰ্ড, এ. কে. গানী আদি। ‘অকনোদই’ কাকতে বদিও খ্ৰীষ্টিয়ান ধৰ্ম-প্ৰচাৰকে মূল উদ্দেশ্য কৰি লৈছিল, খ্ৰীষ্টিয়ান জগতৰ সকল-বৰ সকলো খবৰকে (স্থানীয় লোক খ্ৰীষ্টান হোৱা, ‘বু পোআ’ অৰ্থাৎ baptism লাভ কৰা, স্থানীয় ল’ৰা সাগৰ পাৰ হৈ যোৱা আদি) সম্বন্ধৰাহ কৰিছিল, তথাপি এই কাকতেই অসমীয়া পাঠকৰ মানসিক দিগন্ত প্ৰসাৰিত কৰি দিলে আৰু আয়াৰ সামাজিক-ৰাজনৈতিক জীৱনৰ বহুতো ঘটনাৰ সাক্ষী হৈ ব’ল। তাৰোপৰিও ডাঙৰ কথা, এই কাকতেই অসমীয়াক আত্মপ্ৰত্যয়ান্বিত কৰিলে, আৰু অসমীয়া মাহুৰে বিচাৰক বা নিবিচাৰক, অসমীয়া ভাষাৰ শিক্ষা আৰু প্ৰশাসনৰ বাহন হোৱাৰ দাবী শক্ত কৰি তুলিলে। জ্ঞান-বিজ্ঞানৰ বিবিধ বাতৰি, দেশ-বিদেশৰ জীৱনৰ খবৰ, নীতিশিক্ষা, কাহিনী আৰু জীৱনী, গাঁথৰ জ্যোতিষ-জ্ঞান, ভাৰতৰ আৰু অসমৰ বুৰঞ্জীও ইয়াত ধাৰাবাহিকভাৱে সন্নিবিষ্ট হৈছিল। জন্ বান্ধানৰ *Pilgrim's Progress*-অৰ ডাঙনিৰ ‘জাত্ৰিকৰ জাত্ৰা’ৰো কিছু অংশ ‘অকনোদই’ত (১৮৫১) প্ৰকাশ পাইছিল, ইয়াৰ বহুত দিন আগতে ১৮১৮ ছনত এই পুথিৰ বঙলা অনুবাদ ওলায়। *The Illustrated London News* কাকতৰপৰা লোৱা ছবি আৰু এই দেশৰ মাহুৰ আৰু বস্ত্ৰৰ ছবিও ব্ৰাউন আৰু অসমীয়া বাটুৱৈ কাঠত কাটি ব্লক কৰি ‘অকনোদই’ত ছপাইছিল। ‘অকনোদই মধ্য নক্চা জন্ত আছে। দিনে দিনে চাৰিজন তাহাক কাটিচে।’ এইদৰে ‘অকনোদই’ অসমীয়া মাহুৰৰ হৃদয় জয় কৰিছিল আৰু বাতৰি-কাকত বা আলোচনী অৰ্থত ‘অকনোদই’ এটা ধৰ্মৰাহ শব্দই হৈ বহিছিল। পাশ্চাত্য জ্ঞান আৰু চিন্তাৰে পৰিচিত হৈ সাধাৰণ লোকে আধুনিক ভাষাৰা গ্ৰহণ কৰিবলৈ সাজু হৈছিল। আনফালে ‘অকনোদই’ৰ মূল পৰিচালক-লেখকসকল ইংৰাজী-ভাষী হোৱা কাৰণে ‘অকনোদই’ৰ যোগে

অসমীয়া ভাষাত নতুন আভিধানিক আৰু বৈয়াকৰণিক ৰূপ প্ৰৱেশ কৰিবলৈ পালে, বিশেষকৈ বাক্যগঠনৰ বীতিত এই প্ৰভাৱ বেছি ধৰণেই পৰিল। ‘অকনোদই’ৰ লেখকসকলে পৰাপকৃত ইংৰাজী বা আন ভাৰতীয় ভাষাবৰণাও শব্দ ধাৰ নকৰি আৱৃত্তকমতে ঘৰুৱা বোলেৰে নতুন অসমীয়া শব্দ সৃষ্টি কৰি লৈছিল; যেনে—‘বৰফ’ৰ সলনি ‘শিলপানী’ বা ‘পানীশিল’, ‘আঙুৰ’ৰ সলনি ‘লতা-পনিয়ল’, ‘baptism’-অৰ সলনি ‘বুৰ-পোআ’, ‘apostle’-অৰ ভাঙনি ‘পাচনি’, ‘cross’-অৰ অলুবাদ ‘পেৰেকনি’ ইত্যাদি। কিন্তু এনে আচৰুৱা শব্দ-সৰ্বসাধাৰণে গ্ৰহণ নকৰিলে, তাৰ দুটা-এটা আজি থাকিলেও সীমাবদ্ধ ঐতিহাসিক সমাজৰ মাজতে মাত্ৰ ক’ৰবাত থাকিব পাৰে। বৰ্ণ-বিজ্ঞাসৰ বিষয়ত ‘অকনোদই’ এক সবলীকৰণৰ বীতি মানিবলৈ বদ্ধ কৰিছিল, উচ্চাৰণ অলুসৰি আখৰ জেঁটা হৈছিল আৰু হ্ৰস্ব-দীৰ্ঘ দৃশ্য-সুৰূপাৰ পাৰ্থক্য অৱজ্ঞা কৰিছিল। মুঠতে, ভাষাৰ কালবৰণা এই সম্পৰীক্ষা স্থায়ী নহ’ল যদিও, আধুনিক অসমীয়া গদ্য আৰু পদ্য ৰচনাৰ বাহনৰ বাবে আধুনিক অসমীয়া ভাষাৰ অত্যাৱশ্যক ‘অকনোদই’ৰ লেখকসকলে যেন এটা স্থায়ী সিদ্ধান্ত দি গ’ল। এই স্থায়িত্ব সম্বন্ধ হ’ল তেওঁলোকৰ ৰচনা আৰু ব্যাকৰণ-অভিধান প্ৰণয়নৰ দ্বাৰা আৰু বিশেষকৈ দুজনমান প্ৰতিভাশালী অসমীয়া লেখকক তেওঁলোকৰ মাজলৈ লোৱাবৰণা। এনে অসমীয়া লেখকৰ প্ৰধান হ’ল নিধি লিলাই ফাৰোৱেল, আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকন আৰু হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা। ফাৰোৱেলে বৰ্ণ-বিজ্ঞাসৰ বিষয়ত ব্ৰাউন-ব্ৰনছনৰ সবলীকৰণ নীতি মানি লৈছিল, ফুকনেও বিশেষ বিৰোধ কৰা নাছিল, কিন্তু হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই পোনৰেপৰা সেই নীতিৰ বিপক্ষে খিয় দিছিল আৰু শেষত গৈ তেওঁৰেই বিজয় ঘোষিত হ’ল।

ঐতিহাসিক লেখকসকল

ডক্টৰ নেথান্ ব্ৰাউন্ আৰু এলিজা ব্ৰাউন্

এমেৰিকাৰ বৃহত্তৰাজ্যত জন্মলাভ কৰি নেথান্ ব্ৰাউনে (১৮০৭-৮৬) ঐতিহাসিক ধৰ্ম-প্ৰচাৰ কৰিবৰ মানসেৰে লগত এটি ছপাকল লৈ বৰ্ষাবৰণা ওলিভাৰ. টি. কট্টাৰেৰে সপৰিয়ালে ১৮৩৬ ছনত সদিয়াত পদাৰ্পণ কৰেহি আৰু অসমীয়া আৰু খামটি ভাষাৰ পঢ়াশালি পাতি পাঠ্য-পুথি ৰচনা কৰে আৰু অসমীয়ালৈ বাইবেলৰ ‘নিউ টেষ্টামেণ্ট’ বা ‘নতুন নিয়ম’ ভাঙিবলৈ ধৰে। ১৮৩২ ছনত

খামটি বিত্ৰোহীয়ে হোৱাইট চাহাবক বধ কৰা সময়ত এওঁলোক জয়পুৰলৈ পলাই আহে আৰু তাত ৰোমান আৰু অসমীয়া লিপিত বিবিধ ভাষাৰ পুথি ছপাবলৈ ধৰে। ১৮৪৩ চনত ব্ৰাউন আৰু কট্টাৰসকল গৈ শিৱসাগৰত খিতাপি লয় আৰু তাতে তেওঁলোকে ধৰ্মপ্ৰচাৰৰ ছলতে অসমীয়া ভাষাৰ হকে বহুতোখিনি কাম কৰি যায়। ব্ৰাউনে ১৮৫৫ চনত অসম এৰি ঘৰলৈ ঘূৰে আৰু তাৰপৰা ১৮৭২ চনত আপোনলৈ গৈ ধৰ্মপ্ৰচাৰ আৰু আপানী ভাষাত 'নতুন নিয়ম' লিখা কাৰ্যত থাকি মাকোহামাত বৰ্গী হয়।

'নিউ টেষ্টামেণ্ট'ৰ ভাঙনি 'আমাৰ জানকৰ্তা খ্ৰীষ্টৰ নতুন নিয়ম' (প্ৰথম প্ৰকাশ ১৮৪৮, তৃতীয় ১৮৫০, চতুৰ্থ ১৮৭৩, পঞ্চম ১৮৮৮) আৰু হুকীয়াটক উলিওৱা 'মাখি. মাৰ্ক, লুক, য়োহান, এই চাৰিখন পুৰিষৰ বা ক্ৰমেৰে লেখা 'খ্ৰীষ্টৰ বিৱৰণ আৰু মূৰ্ত্ত বাত্ৰা' (১৮৫৪) আৰু কেইটিমান তৃতীয়াৰ ভাঙনি ডক্টৰ ব্ৰাউনৰ দ্বাৰা অসমীয়া ৰচনা। ব্ৰাউনৰ বাইবেল ভাঙনিত কাৰোৱেল, হোৱাইটি, ৱাৰ্ড আৰু গানীয়ে যোগ দি বাইবেলৰ অসমীয়া ৰূপ পূৰ্ণ কৰে (১৮০৩)। অসমীয়া ভাষা পুনঃপ্ৰতিষ্ঠাপনৰ অৰ্থে তেওঁৰ এটি বিশেষ প্ৰেছত তেওঁৰ চমু অসমীয়া ব্যাকৰণ (*Grammatical Notices of the Assamese Language, Sibsagar, Printed at the American Baptist Mission Press, 1848*, তৃতীয় পৰিৱৰ্তিত সংস্কৰণ, *Published by American Baptist Missionary Union, Nowgong, Assam, 1893*)। ব্ৰাউনে ওলিভাৰ্. টি. কট্টাৰেৰে সহযোগিতা কৰি ১৮৪৬ চনত শিৱসাগৰৰপৰা 'অকনোদই' প্ৰকাশ কৰে। ব্ৰাউনে ১৮৪৪ চনত কানীনাথ মুকনৰ 'আসাম বুৰঞ্জি পুথি', ১৮৪৫ চনত বকুল কাম্বুৰ গণিতৰ পুথি দুভাগ, আৰু ১৮৫০ চনত চুটিয়া বুৰঞ্জী প্ৰকাশ কৰে। তেওঁ ন বছৰ 'অকনোদই'ৰ সম্পাদক আছিল। অহুবাদক, প্ৰেছকাৰ, প্ৰকাশক, মুদ্ৰাকৰ, সম্পাদক, শিক্ষক আৰু ধৰ্মপ্ৰচাৰকৰূপে ব্ৰাউনে অসমক বি দান দি গ'ল সি যেনে বহুখুশী, তেনে দ্বাৰীও। ব্ৰাউনৰ সম্পাদিত প্ৰথম ন বছৰৰ 'অকনোদই' প্ৰকাশন পৰিষদৰ পুনঃসংকলন কৰি বহল কৃষিকাৰ আলোচনাৰে উলিওৱা হৈছে (১৮৮৩)।

শ্ৰীমতী ব্ৰাউন দ্বাৰীৰ প্ৰকৃত সহযত্ৰী-সহকাৰী আছিল। তেওঁ ল'ৰাৰ বাবে এখনি সাধু আৰু এখন পলনাৰ পুথি লিখি উলিয়ায়, আৰু শিটাৰ, পাৰ্জীৰ অহুৰণত 'জুদোলৰ বিৱৰণ' এখনো প্ৰকাশ কৰে।

গুলিভাৰ ভৱাহ, কট্টাৰ আৰু ছেৰিয়েট বি. এল্. কট্টাৰ,

আমেৰিকা যুক্তৰাজ্যৰ লেকিংটনৰ গুলিভাৰ টি. কট্টাৰ, (১৮১১—?) বৰ্টনৰপৰা ১৮৩১ ছনত যাত্ৰা কৰি বৰ্মালৈ আহে আৰু পাটকাই পাৰ হৈ ১৮৬৩ ছনত সদিয়াত ছপাকল পাতি খামটি, চিংফৌ আৰু অসমীয়া কিতাপ ছাপে। তাৰপৰা দুই কট্টাৰ দুই ব্ৰাউনেৰে জয়পুৰ আৰু পিছত শিৱসাগৰলৈ আহি তাতে খিতাপি লয়। এৱেঁই পোনৰপৰা ‘অকনোদই’ৰ মূদ্ৰকৰ দায়িত্ব বহন কৰে। ১৮৫৩ ছনত এওঁ অসম এৰে।

শ্ৰীমতী কট্টাৰৰ ইংৰাজী-অসমীয়া *Vocabulary and Phrases* মিছন প্ৰেছে ১৮৪০ ছনত উলিয়ায়, ১৮৭৭ ছনত ই পুনৰুদ্ভূত হয়।

ডক্টৰ মাইল্‌ছ, ব্ৰনছন

‘হেমৰ কোষেৰে ওখ দৌল বাজি ভাষাক সাৰথি কৰি’ হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই অসমীয়া ভাষাৰ চূড়ান্ত কীৰ্ত্তি প্ৰতিষ্ঠা কৰাৰ আগতে যিজনে ‘মুখাৰ লগীয়া অসমীয়া নাম জিসিকা কৰি ৰাখিছিল’ তেওঁ হ’ল নিউয়ৰ্কৰ মাইল্‌ছ, ব্ৰনছন (১৮১২-৮৩)। এৱেঁ ১৮৩৬ ছনত কছু জেকব, ভৱাহ আৰু পত্নী আদিৰে অসমলৈ আহি পোনতে সৰিয়, জয়পুৰ আৰু নামচাঙত কাম কৰে। তাতে এওঁ ‘পূব নগাসকলৰ শব্দাৱলী এখন প্ৰণয়ন কৰে, মেকেঞ্জি ছাহাবৰ মতে এওঁৰ আগৰ বা পাছৰ কোনো ইউৰোপীয়ই এই নগাসকলৰ সম্পৰ্কে এওঁতকৈ অধিক নাজানিছিল। নগাসকলৰ মাজত কাম কৰোঁতে বৰ অস্থিৰ দেখা দিয়াত ব্ৰনছন উজনি নগাৰ বাজৰপৰা শিৱসাগৰেদি নগাঁৱলৈ আহি ধৰ্ম-প্ৰচাৰ, শিক্ষা-প্ৰচাৰ আদি কামত লাগে। এবাৰ ১৮৪৮ ছনৰপৰা ১৮৫১-লৈ আৰু আন এবাৰ ১৮৬৭-ৰপৰা ১৮৭১ লৈ ছুটা লৈ এওঁ ঘৰলৈ গৈ পুনৰ ঘূৰি আহি নিজ কামত লাগেহি। পঢ়াশালি আৰু আদালতৰপৰা খেদা খোৱা অসমীয়া ভাষাক ঘূৰাই আনি প্ৰতিষ্ঠা কৰা আমোলনৰ প্ৰধান নেতা মাইল্‌ছ ব্ৰনছন। ১৮৭৬ ছনত ‘ঘাবলৈ মোৰ সত যোৱা নাই, মোৰ হিয়া অসমতে থাকি যাব’ বুলি এওঁ অসমৰপৰা বিদায় লয়। ১৮৬৭ ছনত এওঁ বিশেষকৈ বাত্ৰাম ডেকা বৰুৱাৰ বৰ্ণ-বিস্তাৰৰ বীতিকে ভিত্তি কৰি অসমীয়া ভাষাৰ শব্দাৱলীৰ এটা মান নিৰ্ণয় কৰিবৰ উদ্দেশ্যে চৈধ্য হাজাৰমান শব্দেৰে তেওঁৰ অভিধান (অচমিয়া আৰু ইংৰাজি অভিধান, Compiled by M. Bronson, American Baptist Missionary, First Edition, American Baptist Mission Press,

Sibsagar, 1867) প্ৰকাশ কৰে। এই অভিধানে বঙলাৰ খেদাত অসমৰ পঢ়াশালি আদালতৰপৰা অসমীয়া ভাষা পলোৱাৰ পিছতো এটি মাৰ্খক প্ৰত্যয় সৃষ্টি কৰিবলৈ বিচাৰিলে—‘এই দৰে প্ৰায় ৩০ বছৰ গ’ল, কিন্তু অচমিয়া ভাষা ব্ৰহ্মপুত্ৰ নদিৰ সোঁতৰ নিচিনাকৈ ৰাজ্যৰ মাজত একেদৰে চলি আছে, আৰু আগলৈকো থাকিব।’ ব্ৰনছনে বাইবেলৰ ভূতি-গান আদিৰ কিছু অংশ অসমীয়ালৈ ভাঙে।

নিধি লিৰাই কাৰোৱেল

তেজপুৰৰ ‘গহপুৰ নামে মোৰ জনম ঠাই’ বোলা কেওট নে সূত কুলৰ নিধিৰাম (১৮২৩—১৮৭৩ ?) নামে এটি ল’ৰাক ঈশ্বৰী ব্ৰাউন্ আৰু কটোৰে বুটলি লৈ পঢ়া-শুনা আৰু ছপাকলৰ কাম শিকায়। ডক্টৰ ব্ৰনছনে এওঁক জয়পুৰত ১৮৪১ ছনত ঈষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীৰ নিধি লিৰাই কাৰোৱেল নাম দিয়ে। ১৮৪৭ ছনত এওঁ ঈষ্ট ইণ্ডিয়ান বিধিৰে আহোম ছোৱালী ঈশ্বৰী আৰু বৃহৎ আৰু ডেউৰ মৃত্যুত ১৮৫৩ ছনত ঈশ্বৰী ইলাইজা নচিমনি ওৱাৰ্ডক বিয়া কৰে। ১৮৭৩ ছনৰ ২৮ জানুৱাৰীত শিৱসাগৰত নিধিৰ মৃত্যু হয়। ঈষ্ট ইণ্ডিয়ান ডেউ সহকাৰী প্ৰচাৰক নিযুক্ত হৈছিল। এওঁ ন. ল. ফ. এই চুটি নামেৰে ‘অকনোদই’ৰ পাতত নামঘোষা-কীৰ্তনঘোষাৰ আৰ্হিৰ ছন্দৰ পদ্ম, নানা প্ৰবন্ধ আদি লিখিছিল আৰু ঈষ্ট ইণ্ডিয়ান লেখকসকলৰ আগশাৰীলৈ আহিছিল। ‘বিনই বচন’, ‘প্ৰভু বিচু খিষ্টৰ অৱতাৰ বিৱৰণ’, ‘শিক্ষাৰ উপায়’ আদি কবিতাবোৰ পুৰণি অসমীয়া বৈষ্ণৱ কবিতাৰ ঠাঁচত নতুন ঈষ্ট ইণ্ডিয়ান ৰাণী-প্ৰচাৰকৰ চেষ্টা। কিন্তু এওঁৰ কবিতাত নতুন আদৰ্শলৈ আঁতৰি আহিবৰ যত্নও দেখা যায়। গতিকে আধুনিক অসমীয়া কবিতাৰ দুৰ্বল আৰম্ভণি কাৰোৱেলতে হয়। কাৰোৱেলে ব্ৰাউনৰ অসমীয়া বাইবেলত চিম্-এল, সৰু চিম্-এল আদি খণ্ড সংযোগ কৰে। এওঁ পদাৰ্থ-বিজ্ঞানৰ সাৰ অৰ্থাৎ ইংৰাজ ৰাজ্য ৰত্নৰ কথাত শিক্ষক ছাত্ৰৰ কথোপকথন (Natural Science in Familiar Dialogue, ১৮৫৫, ই. ডব্লিউ ক্লার্কৰ দ্বাৰা সংশোধিত দ্বিতীয় তাণ্ডবণ ১৮৪৭, শিৱসাগৰ), ‘ভাৰতীয় দণ্ডবিধি আইন’ (১৮৬৫, শিৱসাগৰ) আৰু দুখনমান প্ৰচাৰ-পুস্তিকা প্ৰকাশ কৰে; তদুপৰি এওঁৰ ঈষ্ট ইণ্ডিয়ান ইতিহাস আৰু ‘হিন্দুধৰ্মৰ বুৰঞ্জী’ নামে ভাৰতত মুছলমানৰ শাসন-বিষয়ক প্ৰবন্ধ ‘অকনোদই’ত উল্লেখ আছে। এওঁৰ ৰচিত বহুতো ঈষ্ট ইণ্ডিয়ান পুস্তিকা আজিও চলি আছে। এওঁ সদায় বাহুবাব-ব্ৰাউন্-ব্ৰনছনৰ বৰ্ণ-বিজ্ঞানৰ সৰলীকৰণ নীতিৰ পক্ষপাতী আছিল।

এ. কে. গান্ধী

১৮৭৪ চনত এ. কে. গান্ধীয়ে (জন্ম ১৮৪৫) যুক্তৰাজ্যৰপৰা আহি ১৮৭৬ চনত শিৱসাগৰীয়া বেণ্টিষ্টসকলৰ লগত যোগ দিয়ে। সম্ভৱতঃ ১৮৭৪ চনৰপৰা ১৮৭৯ চনলৈ তেওঁ ‘অকনোদই’ কাকতৰ সম্পাদক আছিল। ১৮৮৩-ত ঘৰলৈ গৈ দুবছৰৰ পিছত সপৰিবাৰে অসমলৈ ঘূৰি আহি ১৯০৭ পৰ্যন্ত শিৱসাগৰতে আছিল। এওঁ হিন্দু ভাষাৰপৰা ‘ওল্ড্ টেষ্টামেণ্ট’ৰ ভাঙনি আৰম্ভ কৰে আৰু শেষ হোৱাৰ আগতে ১৮৮০ চনত একাংশ ‘য়িহুদীৰ আৰু বিচাৰকৰ্তাৰ পুথি আৰু কথৰ বিবৰন’ নাম দি প্ৰকাশ কৰে আৰু জোছেফৰ কাহিনীও মুকলি কৰি উলিয়ায়। সমস্ত ‘পুৰণি নিয়ম’ ১৮৯৯-১৯০৩-ৰ ভিতৰত ছপা হৈ শেষ হয়। এইদৰে ব্ৰাউন, ফাৰোৱেল, হোৱাইটি আৰু ৱাৰ্ডে এৰি থৈ যোৱা কাম সম্পূৰ্ণ কৰি এওঁ ১৯০৩-ত পূৰ্ণ এখন অসমীয়া বাইবেল উলিয়ায়। ১৮৭৭ চনত ‘এলোকেসী বেস্তাৰ বিষয়’ নামৰ কুমাৰী এম্. ই. লেছ্লিৰ সৰু বঙলা উপস্থাপনৰ ভাঙনি এটি ছপাই উলিয়ায়। আঠ বছৰতে বাৰী হোৱা বঙালী ছোৱালী এলোকেসী গাভৰু হ’লত ক্ষেত্ৰ বাবুৰ প্ৰেলোডনত ৰক্ষিতা ৰূপ লয়। সেই অৱস্থাত ‘এলোকেসীৰ অন্ধকাৰে ঢাকি ৰখা মনত দীপ্তি প্ৰকাশ হয়’ যেতিয়া ‘ধৰ্ম-প্ৰচাৰকনী’ এজনীয়ে ছোট জনৰ গোপালৰপৰা বীজ আৰু ছাৰাৰিটান বেস্তাৰ কাহিনীৰে তাইৰ অন্তৰ স্পৰ্শ কৰে। ইয়াৰ পিছত ক্ষেত্ৰ বাবুৱে প্ৰচাৰকনীক খেদাই দিয়া, ক্ষেত্ৰ বাবুৰ মৃত্যু, এলোকেসীৰ বেস্তাবৃত্তি অৱলম্বন আৰু শেষত তাইৰ হাস্পিতালৰ ৰোগী অৱস্থাত এজনী ধাৰ্মিক জিৱোতাৰ যোগে বাইবেলৰ বাণীৰ জয় হৈছে। ঘটনা-মুহূৰ্ত বিকাশ আৰু সংঘাত দুইটাই আছে। ১৮৭৬ চনত ছপোৱা অকণমান ‘কণি-বেহেৰুৱাৰ সাধু’ত স্কটলেণ্ডৰ পৰ্বতত চৰাই-কণী বিচৰা এজন ডেকাই বিপদত পৰি যীশুত শৰণ লোৱাৰ সৰু কথা এটি কোৱা হৈছে। ১৮৭৭ চনত গান্ধীৰ ‘কামিনীকান্ত’ ওলাল। ইয়াত ‘এলোকেসী বেস্তাৰ বিষয়’তকৈ প্ৰচাৰৰ মনোভাৱ ঘন, গতিকে কথা-বস্তু দুৰ্বল হৈ পৰিছে। ইয়াতো একেই কলিকতাৰ পটভূমি। গোৰীপুৰৰ ৰামজয় বন্দ্যোপাধ্যায়ৰ পুত্ৰ কামিনীকান্তই খ্ৰীষ্টধৰ্ম গ্ৰহণ কৰি ঘৰত এৰি থৈ যোৱা পত্নী সৰলালৈ খ্ৰীষ্টধৰ্মৰ প্ৰেৰণা প্ৰতিপন্ন কৰি চিঠি দিয়ে আৰু শেষত তাইকো সেই ধৰ্ম গ্ৰহণ কৰাই মুখী হয়। সৰল ঘটনাবিস্তাৰৰ মাজত পুৰুষিধন ধৰ্মবিষয়ক ‘ট্ৰেইষ্ট’ বা প্ৰচাৰ-পুথিৰ স্তৰতে প্ৰায় বৈ গৈছে, কিন্তু সৰলাৰ চৰিত্ৰায়ণ এটি প্ৰকৃত আকৰ্ষক বিন্দু, আৰু ইয়ে অসমীয়া উপস্থাপনৰ এটি সুখকৰ আৰম্ভণিৰ দৰে হৈছে।

শ্ৰীমতী গানীয়ে বঙলাবপৰা শ্ৰীমতী মূলেনৰ ‘ফুলমণি ও কল্পা’ৰ অৰূপবাদ কৰে (১৮৭৭)। শ্ৰীমতী এছ. আৰ্. ৱাৰ্ডে এখনি শকাব্দী (১৮৬৪) প্ৰকাশ কৰে। এ. এইচ. ডেনফোর্থেৰ ‘আপক্ৰিয়াসক’ (জি. মাথিৰ *Hindu Objection to Christian Religion Answered*, শিৱসাগৰ, ১৮৭০) এখন প্ৰচাৰ-পুথি; তেওঁৰ তদাৰকত অনূদিত ‘জাতিকৰ জাত্ৰা’ ‘অকনোদই’ত গুলোৱাৰ পিছত পুথি আকাৰে প্ৰকাশিত হৈছিল। চি. হেচেলমেয়াৰে ডক্টৰ বাৰ্থৰ ‘বাইবেলৰ কাহিনী’ৰ ভাঙনি কৰে। আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনে তেওঁৰ পুথিত বেপ্টিষ্টসকলৰ প্ৰকাশনৰ এটি ভালিকা দিছে।^১

আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকন

‘উনক্ৰিশ বছৰীয়া ডেকা’ বয়সত মৃত্যুৱে আদৰি আমাৰপৰা আঁতৰাই নিয়া আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকন (১৮২২-৪২) ব্ৰাউন্-ব্ৰনছনৰ দৰে অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰতিভাশালী জ্ঞাতা আৰু নিৰ্মাতা। তেওঁৰ পিতৃ হলিৰাম আৰু তেওঁৰ মাজত বৰ এক ব্যৱধান, পৰম্পৰা বৰুৱাই পিতৃ-জলৰ আশাত পুত্ৰ হলিৰামক কাৰ্টা-ইংৰাজী নিশিকালে, তেওঁ সংস্কৃত-বাংলা মাথোন পঢ়ি বঙলা ভাষাত দুখন পুথি লিখিলে—‘আসাম বুৰঞ্জি’ আৰু ‘কামৰূপ-যাত্ৰা-পদ্ধতি’। আনন্দৰাম ১৮৩৫ চনত স্থাপিত গুৱাহাটীৰ ইংৰাজী স্কুলত সোমাই জেমছ, মেথি আৰু জেনকিনছ, ছাহাবৰ সহায়ত ইংৰাজীৰ বিশেষ ব্যুৎপত্তি লাভ কৰে আৰু দুই ছাহাবৰ উদ্বোধনত কলিকতাৰ হিন্দু কলেজত পঢ়েগৈ আৰু পাশ্চাত্য জ্ঞান আৰু ৰীতি-নীতি আহৰণ কৰে, কিন্তু তৃতীয় শ্ৰেণীৰপৰাই কলেজ এৰি ঘূৰি আহিব লগীয়া হয় (১৮৪৪)। গুৱাহাটীত এজন অক্সফোৰ্ড গ্ৰেজুৱেটৰ সহায়ত ইংৰাজী আৰু এজন মুনছিৰ সহায়ত কাৰ্টা-উৰ্দু শিক্ষা কৰে। সোতৰ বছৰ বয়সত ১৮৪৬ চনৰপৰা ফুকনে ‘অকনোদই’ত লিখিবলৈ আৰম্ভ কৰে, আৰু ইংৰাজী পঢ়াশলীয়া পুথিৰ আদৰ্শত ‘অসমীয়া লৰাৰ মিত্ৰ’ লিখি মানুহ পঠাই সমাচাৰ-চম্ভিকা যত্নত

১. ওপৰত উল্লেখ কৰা পুথিৰ বাহিৰে পঢ়াশলীয়া পুথি : মাতৃকথা, ফুলমণিৰ বিবৰণ প্ৰথম ভাগ, প্ৰথম পৰণা, দুডিয় পৰণা, পৰাৰ্থবিজ্ঞা আদি; বিবিধ : মাতৃ-জীৱক, হেমবী আৰু লজ্জা, অগ্নিহিতাত্তবৰ পৰিণাম, জোচেফৰ কাহিনী, ঐশ্বৰিকা আৱিষ্কাৰৰ কথা আদি, ধৰ্মপুথি : ভেত্তিতৰ দীত এভাগ, কৰোপকথন দুভাগ, কুহুপুথি : বকৰুপ আত্মই, পৱিত্ৰ স্বীকৃতি (১৯০৫ স্বীকৃতি) আদি, ল’ৰা-ছোৱালীৰ উপবোধী পুথি : আফ্ৰিকাৰ ফুলবীৰ কাহিনী, বৃদ্ধ হলব কথা, বাৰ্ষিক পঞ্জিকা, ইশলব বাহ আদি।

ছপাই আনে, কাৰণ অসমৰ ভুলত বঙলা চলাটো তেওঁৰ অগছ হৈছিল। ১৮৪৭ ছনৰপৰা তেওঁ চৰকাৰী কামত সোমায়। ১৮৫৩ ছনত অসমৰ প্ৰশাসন সম্পৰ্কে বিচাৰ কৰিবলৈ যফাট্ মিলাছ আহোঁত ফুকনে এখন আবেদন-পত্ৰ দাখিল কৰি অসমীয়া ভাষাৰ হকে টানি কয়। মিলাছে অসমীয়াৰ পুনঃপ্ৰচলন সমৰ্থন কৰে। ১৮৫৩ ছনত ফুকন নগাঁৱলৈ বদলি হোৱাত পাছৰী ডক্টৰ ব্ৰনছন আৰু উপায়ুক্ত বাটলাবেৰে ঘনিষ্ঠতাত থাকি অসমীয়া ভাষাৰ বিশেষ আলোচনাত বত হয়। তেওঁ এখন ইংৰাজী-অসমীয়া অভিধান কৰা কামতো লাগিছিল। ১৮৫৫ ছনত ফুকনে A Native ছদ্মনামত A Few Remarks on the Assamese Language, and on Vernacular Education in Assam নামৰ পুস্তিকা এখনিৰ এশ কপি শিৱসাগৰৰ বেণ্টিষ্ট প্ৰেছত ছপা কৰি বঙ্গ চৰকাৰক আৰু দেশৰ প্ৰধান লোকৰ মাজত বিলাই দিছিল। এই পুস্তিকাই অসমীয়া ভাষা আন্দোলনক ডাঙৰ শক্তি দিয়ে। পুৰিধিনিতি ইংৰাজী, অসমীয়া, হিন্দী আৰু বঙলা ভাষাত ফুকনৰ দখল স্পষ্ট হৈ ওলাই পৰিছে। অসমীয়া সাহিত্যলৈ ফুকনৰ দান অতি কীৰ্ত্তি হ'লেও, তেওঁৰ মাথোন এমুঠি ৰচনাত এক একাগ্ৰতা আৰু প্ৰাণৱত্তা জিলিকি উঠেছে। তেওঁৰ প্ৰধান কীৰ্ত্তি অসমীয়া ভাষাৰ হকে বুদ্ধত বাহুবলী বীৰত্ব।

দলৰাম ফুকনে 'হৰ্ষ-বিসাদ বিসয়ক ৰচনা' (গুৱাহাটী ১৮৬২) আৰু 'বোগসবাশিষ্ট বামাৱল' লিখিছিল। কিনাৰাম সজিয়া, দয়াৰাম চেটিয়া, গুৱাহাটীৰ ধৰ্মকান্ত বুঢ়াগোহাঁই, নগাঁৱৰ গোবিন্দৰাম জুঞা আদি অনেক অসমীয়া লোকে 'অকনোদই'ৰ লেখকৰ শাৰীত বোগ দিছিল আৰু আন নহ'লেও পুৰণি পয়াৰ ছন্দত কবিত্বসজ্জীন দুই-এটা পত্ৰ প্ৰকাশ কৰিছিল। ইবিলাকৰ সাহিত্যিক মূল্য বিশেষ নহ'লেও ঐতিহাসিক মূল্য নিশ্চয় কিছু থাকিব। 'অকনোদই'ৰ শ্বেতক-সোণালি ভিতৰৰপৰা স্তম্ভাভিৰাম বৰুৱা আৰু হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই স্বতন্ত্ৰ যত্নত সেই সময়ত শিৰফুটা হৈ উঠে।^২

১. এইখনি 'অসমীয়া ভাষা সম্পৰ্কে কেইটিমান কথা' নামত বৰ্তমান লেখকৰ দ্বাৰা অৱশিষ্ট হৈ 'অ-ভাৱন'ৰ ৭ম বছৰৰ ৮নংপৰা ১০নং সংখ্যাটোলৈ ওলাইছিল, আৰু 'অসমীয়া ভাষা' নামত অসম সাহিত্য সভাৰপৰা পুৰি আকাষে প্ৰকাশিত (১৯০৯) হৈছে।

২. আমাৰ সম্পাদিত 'অকনোদই ১৮৪৯-১৮৫৪' (প্ৰকাশন পৰিষদ, ১৯৮০) সংকলনৰ ভূমিকাত 'অকনোদই'ৰ বিষয়-বস্তু আৰু সাহিত্যিক বৈশিষ্ট্য, সম্পাদকসকল, লেখক-পেয়গী আদি সম্পৰ্কে আলোচনা ৰাওক।

আধুনিক অসমীয়া ভাষাৰ সাহিত্যিক প্ৰতিষ্ঠা

ভূমিকা

‘অকনোদই’ যুগৰপৰাই অসমীয়া সাহিত্য-প্ৰেচট। আলোচনীক সাৰথি কবি চলিবলৈ ধৰে। ‘অকনোদই’ কাকতক কেন্দ্ৰ কৰি গঢ় লৈ উঠা ঐতিহাসিক আৰু আনন্দবাহু চেকিয়াল ফুকন আদি অষ্ট্ৰিয়ান লেখকসকলৰ দলটোৰ প্ৰধান কাৰ্য হ’ল অসমীয়া ভাষাৰ নিজস্বতা আৰু স্বকীয় অস্তিত্বৰ প্ৰতিষ্ঠা আৰু পঢ়াশালি আৰু বিচাৰালয়ৰপৰা অপসাৰিত হোৱা অসমীয়া ভাষাৰ নিজ ক্ষেত্ৰত পুনৰ্ভাসন। এই লেখকসকলে অসমীয়া মাতৃহৰ মনত নিজ ভাষাৰ বিষয়ে আত্মপ্ৰত্যয় সৃষ্টি কৰাটো বোধ হয় তাতোকৈও ডাঙৰ কীৰ্তি। হালিৰাম চেকিয়াল ফুকন কিম্বা মণিৰাম বৰুৱাৰ দৰে দেশৰ বৰেণ্য লোকৰ বঙলাত বা আদ-বঙলুৱা ভাষাত লিখাৰ আদৰ্শ তাগ কৰোৱাটোও সৰু কথা নহয়। এই বিষয়ত ‘অকনোদই’ ধূলৰ জয়ে আধুনিক অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰতিষ্ঠাৰ বাট কাটি দিলে। বুৰঞ্জী আৰু কথা-শব্দ-চৰিত্ৰৰ গভ্ৰু এৰি দিলে ইয়াৰ আশ্বৰ অসমীয়া সাহিত্যই চলিত ভাষাৰপৰা আঁতৰি চলাহে দেখা পোৱা যায়। ‘অকনোদই’ৰ কবিস্বৰ্গীন পদ্যই যদিও এই পুৰণি ঠাঁচ অলুসকল কবিৰ বন্ধ কৰিছিল, সেই প্ৰয়োগেই তাৰ অসাৰ্থকতা স্পষ্ট কৰি দিলে, আৰু অসমীয়া সাহিত্যৰ বাহন-ৰূপে আধুনিক ভাষা প্ৰতিষ্ঠিত হ’বলৈ ধৰিলে। নতুনকৈ অসমীয়া শিকা অনা-অসমীয়া লেখকসকলে সাহিত্যিক ভাষাৰ এই নতুন স্তৰ আৰম্ভ কৰি দিলে, আৰু প্ৰধানকৈ এই বাবেই ভাষাৰ অলুসকল নতুন বোল লোৱাৰ দৰেই ব’ল। বিতৰ্কতে, এই স্তৰৰ সাহিত্যিক দান হাৱী দৰৰ নহ’ল। ১৮৮৩ ছনলৈকে ছেঙ্গা-চোবোকাটকৈ ‘অকনোদই’ চলি আছিল, আৰু সেই বছৰতে হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ অসমীয়া-ইংৰাজী সাধিনীয়া ‘আশাম-নিউচ’ ওলাবলৈ আৰম্ভ কৰে। কিন্তু ‘অকনোদই’ৰ পৰৱৰ্তী হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ যুগৰ সন্ধি ১৮৮৩ ছন নহয়। ভাষা-সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীৰ কালৰপৰা ১৮৭৩ ছনটোকহে এটা স্পষ্ট মাইলৰ খুঁটি বুলি ধৰিব পাৰি। সেই ছনতে অসমীয়া ভাষাই ফুল-কাছাৰীত নিজস্ব ঠাই পালে আৰু সেই বছৰতে হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই পঢ়াশলীয়া অসমীয়া পুথিৰ অভাৱৰ প্ৰত্যাহ্বান

গ্ৰহণ কৰি পাঠ্যপুথি ৰচনা কৰা আৰম্ভ কৰিলে আৰু তেওঁৰ সৱাতো ডাঙৰ কীৰ্তি আধুনিক অসমীয়াৰ বৰ্ণবিজ্ঞান-নিকৰূপ স্থাপিত হ'বলৈ ধৰিলে। ইয়াৰ বহুত আগৰেপৰা গুণাভিৰাম আৰু হেমচন্দ্ৰই 'অকনোদই'ত লিখিছিল যদিও, যাদুৰাম আৰু পাদুৰীসকলৰ সৰলীকৃত বৰ্ণ-বিজ্ঞান-ৰীতিৰ লগত হেমচন্দ্ৰই যুঁজ কৰি থাকিব লাগিছিল। গতিকে ১৮৭৩ চনৰপৰা 'জোনাকী' কাকত প্ৰলোৱা ১৮৮২ চনলৈকে কালডোখৰ অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ এটি বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ যুগ। এই সময়ছোৱাত কেইবাখনিও আলোচনীৰ উদ্ভৱ আৰু প্ৰায় ঘটে—আউনীআটিৰ সন্নাথিকাৰ 'আসাম-বিলাসিনী' (১৮৭১-৮৩), হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ 'আসাম নিউট' (১৮৮২-৮৫), গুণাভিৰাম বৰুৱাৰ 'আসাম বন্ধু' (১৮৮৫-৮৬), হৰিনাৰায়ণ বৰাৰ সম্পাদিত বলিনাৰায়ণ বৰাৰ 'মৌ' (১৮৮৬), গুৱাহাটীৰ ধৰ্মপ্ৰকাশ যত্নৰপৰা শ্ৰীধৰ বৰুৱাৰ 'আসাম তৰা' (১৮৮২-২০) আৰু কৰুণাভিৰাম বৰুৱাৰ শিশু-আলোচনী 'লৰাবন্ধু'ৱে (১৮৮৮) পত্ৰিকাৰে নহয়, অসমীয়া সাহিত্যৰো আত হেৰাই যাবলৈ নিদিয়াকৈ একপ্ৰকাৰে বন্ধা কৰিছিল। এই কেইবছৰৰ ভিতৰতে আধুনিক অসমীয়া শৈলী প্ৰতিষ্ঠিত হয় আৰু কথা-সাহিত্যৰ স্থায়ী কীৰ্তি নিতান্ত সীমিত হ'লেও নতুন নতুন ক্ষেত্ৰত সিবোৰ দৃঢ়প্ৰতিষ্ঠিত হয়। প্ৰবন্ধ-সাহিত্য, উপন্যাসিকা, আধুনিক নাটক, জীৱনী, আধুনিক পদ্ধতিৰ বুৰঞ্জী, ভ্ৰমণ-কৃতান্ত আদি সাহিত্যিক ৰূপৰ আৰু সংবাদ-সেৱাৰো প্ৰাৰম্ভৰূপে এই কালছোৱাৰ এটি স্বকীয় গৌৰৱ দেখা যায়। যুগটিৰ আৰু এটি বিচিত্ৰ লক্ষণ সমাজ-সচেতন ব্যঙ্গ-ৰচনাৰ যোগেদি নতুন যুগসন্ধিৰ খেলি-মেলিত সৃষ্টি হোৱা সামাজিক অপৰীতি-নিৰাৱৰণ চেষ্টা আৰু মানৱ-চৰিত্ৰৰ সৰু-মুৰা বিকাশ লৈ কোঁতুক-সৃষ্টিৰ বহু। এই সকলো বিভাগৰ সাহিত্য-প্ৰচেষ্টাই আধুনিক অসমীয়া সাহিত্য-নিৰ্মাণৰ হকে শুভাৰম্ভ-ৰূপে দেখা দিয়ে। কাব্যতো আধুনিক ভাবৰ আধুনিক প্ৰকাশৰ কালে এই কালছোৱাতে দৃঢ় পদক্ষেপেৰে আগ বঢ়া হয়, অমিত্ৰাক্ষৰ ছন্দৰ প্ৰয়োগো এনে এটি সাহসী কাৰ্য। কবিতাত আৰু আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনৰ ধাৰাৰ গদ্য-ৰচনাত জাতীয় চিন্তাৰ উল্লেখ ঘনভাৱে হ'বলৈ ধৰে। শিশু-সাহিত্য, শিশু-আলোচনীৰ প্ৰবন্ধ আৰু মহিলা সাহিত্যিকৰ উদ্ভৱো এই সময়ছোৱাৰ এটি বৈশিষ্ট্য। মেঘান ব্ৰাউনে আৰম্ভ কৰা পুৰণি সাহিত্যৰ পুনঃপ্ৰচাৰৰ চেষ্টা সকলত্বভাৱে এই কালত চলি থাকে। বঙলা সাহিত্যৰ প্ৰভাৱ এই কালছোৱাৰ আন এটি লক্ষণ। নাটক অগ্ৰগতিও এতিয়া যথেষ্ট কিপ্ৰ।

হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা

হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই (১৮৩৬-২৭) ত্ৰিষ্ঠিৰ বাজন্মৰ প্ৰথম ভাগতে জন্মলাভ কৰি বৰ্ণশীল সমাজ আৰু পৰিয়ালৰ বিৰোধ সত্ত্বেও ইংৰাজী শিক্ষাৰ সোৱাদ লৈছিল, বিশেষকৈ কেপ্টেইন ব্ৰোডি ছাহাবৰ যত্নত আৰু বেন্টিষ্ট পাছবীসকলৰ সাহায্যত। তেওঁ ‘অকনোদই’ৰ বৰষৰত সোমাই লৈ ডংসম, তন্তুৰ আৰু দেশী ৰূপৰ ভাৰসাম্য ৰাখি অসমীয়া শব্দকলীৰ বৰ্ণ-বিভাগ স্থিৰ কৰিবলৈ লাগি গৈছিল। এই বিষয়ত তেওঁ ব্ৰাউন, নিধি লিটাই কাৰোৱেল আদিৰপৰা সমৰ্থন নাপাইছিল। কিন্তু তেওঁ আছিল দৃঢ়প্ৰতিজ্ঞ। ১৮৭৩ ছনৰপৰা ক্ৰমে ‘আদিপাঠ’, ‘পাঠমালা’, ‘অসমীয়া ল’ৰাৰ ব্যাকৰণ’ (১৮৮৬), ‘স্বাস্থ্যৰক্ষা বা গা ভালৈ ৰাখিবৰ উপায়’ (*Way to Health*-অৰ ভাঙনি) লিখি ছবকাবৰপৰা পূৰ্বকাৰ পোৱাত আৰু এই পুথিৰোৰ পঢ়াশালিত চলিবলৈ ধৰাত তেওঁৰ অসমীয়া ভাষাৰ দাননিৰ্ণয়ৰ পথ হ্ৰস্ব হ’ল আৰু তেওঁ ‘অকনোদই’ৰ পথ এৰি অসমীয়া ভাষাৰ নতুন কাগিক স্থায়ী পতি নিৰ্মাণ কৰি দিলে। ‘অসমীয়া ব্যাকৰণ’ (১৮৫২), ‘পঢ়াশলীয়া অভিধান’ (১৮২২) আৰু তেওঁৰ মৃত্যুৰ পিছত প্ৰকাশিত ‘হেমকোষ’ (১৯০০) অসমীয়া ভাষাক সঁচত মৰা দৰে ৰাখি থৈ গ’ল; অৰ্থাৎ যি কাৰ এটা অল্পভানে কৰিব লাগিছিল, সি হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ ব্যক্তিগত কীৰ্তি হৈ ব’ল। ভাষাৰ এই নতুন আদৰ্শৰ প্ৰসাৰ-লাভত আৰু আধুনিক বচনা-বীতিৰ প্ৰচাৰত তেওঁৰ সম্পাদিত ‘আসাম নিউচ’ (১৮৮৩-৮৫) কাকতেও বিশেষ সাহায্য কৰিছিল। তেওঁৰ নিজৰ ভাষা-শৈলী নিটোল, ওজঃসম্পন্ন আৰু প্ৰখৰ; সি অসমীয়া সাহিত্যৰ উজ্জ্বল সম্পদ।

হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ মনক ইংৰাজী শিক্ষা আৰু ছাহাবসকলৰ বন্ধুত্বই প্ৰভাৱান্বিত কৰিছিল আৰু সমাজৰ তীক্ষ্ণ সমালোচক কৰি তুলিছিল। তেওঁ ভাষাৰ সংস্কাৰক হোৱাৰ উপৰিও সমাজক সংস্কাৰ কৰিবৰ বাবে বিশেষ যত্নপৰ হৈছিল। প্ৰবন্ধ আৰু উপভাসিকাৰ আদৰ্শৰ মধাৱৰ্তী ‘বাহিৰে ৰুচ আৰু ভিতৰে কোৱাডামুৰী’ আৰু ‘সবল ঘটনা আৰু টাইপ, চৰিত্ৰেৰে যেমেলীয়া নাটক ‘কানীয়া-কীৰ্তন’ (১৮৬১) অসমীয়া সমাজৰ নানা দুৰ্যাসনাৰ তীক্ষ্ণ সমালোচনা। বিশেষকৈ প্ৰথমধনিত ধৰ্মৰ নাশত ব্যক্তিচাৰ, চিকিৎসাৰ নাশত কুসংস্কাৰ, আভিজাত্য আৰু শিক্ষাৰ নাশত অনীতি-অনিষ্ঠা আদি সমাজৰ প্ৰাণিৰে তেওঁৰ মন বিচাৰ হৈ উঠিছে আৰু ছোটগাৰ, বা বাক্যই তীব্ৰভাৱে বিচাৰ কৰা ৰূপ ধাৰণ কৰিছে আৰু সমাজৰ বোগাৰ্ত অক্লান্ত নিৰ্ধৰভাৱে দংশন কৰিছে। তেওঁ নিজৰ জীৱনকো যেন সমাজ-

সংস্কাৰৰ এক সম্পৰীক্ষা কৰি তুলিবৰ যত্ন কৰিছিল, বিধৱা-বিবাহৰ অস্বীকাৰক তেওঁ হিন্দু সমাজৰ ৰূপটোচাৰ বুলি জ্ঞান কৰি বহলা হৈ দ্বিতীয়বাৰ বিয়া নকৰিলে। তেওঁৰ আত্মজীৱনীমূলক প্ৰবন্ধটি (জোনাকী, চতুৰ্থ ভাগ) শক্তিশালী ৰচনা হৈ উঠিছে তেওঁৰ এই সংস্কাৰকাৰী মনোভাৱৰ বলতে।

গুণাভিৰাম বৰুৱা

গুণাভিৰাম বৰুৱাই (১৮৩৭-২৪) হেমচন্দ্ৰজকৈ আধুনিক শিক্ষাৰ সুবিধা বেছিকৈ লাভ কৰিছিল। ‘অসম হাবি গুচি ফুলবাৰী হোৱা’ দেখিবলৈ আশা কৰা আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনৰ যত্নত তেওঁ কলিকতাৰ প্ৰেছিডেন্সি কলেজত দুবছৰ শিক্ষা লাভ কৰে আৰু ত্ৰিশ বছৰকাল (১৮৬০-২০) নতুন ত্ৰিটিশ ছৰকাৰৰ একষ্ট্ৰ। এছিষ্টেণ্ট, কমিছনাৰ বিষয় খায়। গতিকে নতুন ৰাজত্বৰ সম্পূৰ্ণ পোহৰ তেওঁ পাইছিল বুলি ক’ব পাৰি। তদুপৰি কলিকতাত ঈশ্বৰচন্দ্ৰ বিদ্যাসাগৰ, ব্ৰাহ্ম সমাজ আদিৰ আন্দোলনৰ যোগেদি হিন্দু সমাজৰ সংস্কাৰৰ যি প্ৰচেষ্টা চলিছিল, তাৰ প্ৰভাৱো গুণাভিৰামৰ ওপৰত আহি পৰিছিল।

বিদ্যাসাগৰৰ আন্দোলনৰ ফলত ১৮৫৮ চনত বিধৱা-বিবাহ আইন-সম্বন্ধ হয়। ১৮৫৬ চনত কলিকতাত উমেশচন্দ্ৰ মিত্ৰৰ বঙলা ভাষাৰ ‘বিধৱা-বিবাহ’ নামৰ সামাজিক সমালোচনাৰ নাটক প্ৰকাশিত হয়। ১৮৫৭ চনত গুণাভিৰামে একে বিষয়ৰ ‘ৰাম-নৱমী’ নাটক ৰচনা কৰে; এই নাটকত নাট্যকাৰে বিদ্যাসাগৰকো বিশেষ এটি ৰূপত অৱতীৰ্ণ কৰায়। এইখনি প্ৰথম অসমীয়া আধুনিক আৰু সামাজিক নাটক, ইয়াৰ ঘটনা-পৰিক্ৰমা বৰ হেলেকা নহ’লেও বিধৱা-বিবাহৰ সপক্ষে যুক্তি-তৰ্কই সংলাপক কিছু ভাৰাক্ৰান্ত কৰি তুলিছে। নাটক ৰামে বিধৱা নৱমীক বিয়া কৰি সমাজৰ বিৰুদ্ধে হুঙ্কাৰ ধোঁৱা কৰিলেও শেষত নায়ক-নায়িকাৰ আত্মহত্যাৰ ষ্ট্ৰেজেন্ডিত ঘটনাৰ অন্ত পৰিছেগৈ। বহলা হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই পুনৰ বিয়া নকৰি সমাজৰ নিষেধিত বিধৱাৰ হকে ধৰ্ষট কৰিছিল। গুণাভিৰামে ব্ৰাহ্ম সমাজত যোগ দি আৰু প্ৰথম পত্নীক হেৰুৱাই বিধৱা ছোৱালী বিয়া কৰাই সমাজক অন্তৰাৱে প্ৰভাৱান্বিত জনালে। সম্ভৱতঃ গুণাভিৰামৰে দ্বিতীয় এখনি সামাজিক নাটক ‘বিবাহ-বহন্ত’ৰ দুটি দৃষ্ট ‘আসাম-বন্ধু’ত (১৮৮৬) প্ৰকাশ পাইছিল। ৱন কথিব লগীয়া, ইয়াত যত্ন সূত্ৰধাৰীৰ নান্দী আৰু সূত্ৰধাৰী আৰু আছন্দী সূত্ৰধাৰীৰ কথোপকথনৰ বোগে কথা-শব্দ মুকলি কৰা হৈছে। সূত্ৰধাৰীয়ে ‘পুৰণিৰ কথা’কে সকলোৱে জেখে। এতিয়াৰ

সমাজক মনেৰে নেদেখে' বুলি আপত্তি কৰি কৈছে, 'আধুনিক সমাজক দেখাইবাহ মনে। মেলিবো নতুন নাট আতি সম্ভবে।' আধুনিক ভাষাৰ আধুনিক সাহিত্যৰ ফালে এই এটি দীঘল খোজ। আকি নহ'লে থাকিব মোহৰা জুৰাৰ আৰু বৈশায়েক বহিৰালনীয়ে জীয়েক দশমীক আগ কৰি ডেকা ল'ৰাৰপৰা কাম উলিয়াই লোৱাতে নাটকখনৰ ঘটনা আবদ্ধ হৈছে, কিন্তু পিছৰ অংশ বোধ হয় লিখা নহ'ল।

গুণাভিৰামৰ দ্বিতীয় কৃতি 'আনন্দৰাম চেকিয়াল জুকনৰ জীৱন-চৰিত্ৰ' (১৮৮০) এখনি বৰ্ণনাবহুল, বীৰপূজাৰ ভাবত ৰচিত জীৱনী। সবল আৰু প্ৰোজল ৰচনা-শৈলীয়ে পুথিখনক সুখপাঠ্য কৰি তুলিছে। হলিৰাম চেকিয়াল জুকনৰ ৰঙলা বুৰঞ্জীৰ অনুপ্ৰেৰণাত আৰু অসমৰ প্ৰাচীন বুৰঞ্জী-প্ৰীতিৰ ঐতিহ্য বৰ্ণনা কৰি কিন্তু আধুনিক নিৰপেক্ষ বিচাৰৰ পদ্ধতিত গুণাভিৰাম বৰুৱাই 'আসাম বুৰঞ্জী' লিখি উলিয়ায় (১৮৮৪)। ইতিহাসৰ শুকান বৰ্ণনাক গুণাভিৰামৰ সবল অৰ্থত সবল ৰচনা-ভঙ্গিয়ে জীৱন্ত আৰু স্পন্দনশীল কৰি তুলিছে। গুণাভিৰাম আমাৰ প্ৰথম মুকুতকাৰ্ণ ইতিহাসিক প্ৰবন্ধ লেখক; 'অসম-বন্ধু'ৰ পাতত সমাপ্ত হৈ যোৱা 'অসম — বৰ্তীত আৰু বৰ্তমান, 'জোনাকী'ত ওলোৱা 'সোমৰ-ভ্ৰমণ', 'অসমত মানব শেহছোৱা', 'অলিখিত বুৰঞ্জী' আদি উজ্জল একোটি পদাৰ্থ।

নিজৰ ল'ৰাৰ চিতা-জুইৰ ওচৰত পৰক ইছৰাব পৰা গুণাভিৰামৰ নবান্নক হাস্যবোধ বা 'ৱিট' বিজুলীৰ চকুৰকনিৰ দৰে প্ৰকাশ পাইছিল 'বিজুলী'ৰ পাতত 'কঠিন শব্দৰ বহুস্ত-ব্যাখ্যা'ত (পুথি-ৰূপে ১৯১২)।

হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ 'আসাম নিউচ'ৰ দৰে গুণাভিৰাম বৰুৱাৰ পত্ৰিকা 'আসাম-বন্ধু'ৱে ডেকা শিক্ষিতসকলৰ মাজত সাহিত্যিক কচি সৃষ্টি কৰিছিল, সাহিত্যৰ অন্বেষণ পথ প্ৰদৰ্শন কৰিছিল। তেওঁৰ আদৰ্শই তেওঁৰ পত্নী বিজুপ্ৰিয়া বৰুৱানী (নীতিকথা ১৮৮৪), কস্তা স্বৰ্ণলতা দেৱী (আৰ্হি তিবোতা) 'ল'ৰা-বন্ধু' কাকতৰ (১৮৮৮) সম্পাদক তেওঁৰ প্ৰথম পুত্ৰ কণাভিৰাম আৰু জ্ঞানদাভিৰাম বা বিখ্যাত জে. বৰুৱাক উৰু কৰিছিল আৰু নগাঁৱত থকা সময়ত আনসকলকো সাহিত্যিক অনুপ্ৰেৰণা যোগাইছিল।

বৰাকান্ত চৌধুৰী

বৰাকান্ত চৌধুৰীয়ে (১৮৪৬-৮৯) গুৱাহাটীৰপৰা এণ্ট্ৰেঞ্চ পাছ কৰি গুৱাহাটী আৰু আন আন ঠাইত কাছাৰীত কাম কৰিছিল। এওঁৰ প্ৰধান

কীৰ্তি বন্ধৰ মাইকেল মধুসূদন দত্তই মিণ্টনৰ গ্ৰেভ ভাছ'ৰ আৰ্হিত প্ৰৱৰ্ত্তন কৰা ভাষাতীৰ ভাষাৰ উপযোগী অমিত্ৰাক্ষৰ ছন্দ অসমলৈ আদৰি অনাত। এই ছন্দেৰে তেওঁ 'অভিমত্ৰা-বধ' কাব্য ৰচনা কৰি ১৮৭৫ চনত ছপাই উলিয়ায়। এই নব্য প্ৰয়োগে অসমীয়া কাব্য-ভাষাতীৰ চৰণৰ জিকিৰি ছিঁড়িবৰ এটি উপায় নিৰ্দেশ কৰিলে আৰু সেই উপায় অৱলম্বনৰ এটি ভাল আৰ্হিও দাঙি ধৰিলে। এওঁ নতুন মঞ্চ-আন্দোলনতো উৎসাহেৰে যোগ দিছিল আৰু 'সীতা-হৰণ' আৰু 'ৰাৱণ বধ' নামে দুখন নাটক ৰচনা কৰিছিল। 'সীতা-হৰণ'খন ছপাও হৈছিল, কিন্তু এতিয়া দুইখন নাটকই হুত্ৰাপ্য।

ভোলানাথ দাস

লোক-প্ৰীতিত বিখ্যাত 'বাখৰৰ বৰা'ৰ বংশৰ ভোলানাথ দাসে (১৮৫৮-১৯২২) নগাঁও জ্বলৰপৰা গৈ কলিকতা কলেজতো অলপ দিন পঢ়ি ছৰকাৰৰ শিক্ষা আৰু ভূমি বিভাগত ১৯১২ চন পৰ্যন্ত কাম কৰিছিল। অসমীয়া কাব্যলৈ এওঁৰ বৰঙণিৰ দুটা বাই বৈশিষ্ট্য—অমিত্ৰাক্ষৰ ছন্দৰ প্ৰৱৰ্ত্তন আৰু সবলভাৱে লিৰিক কবিতাৰ প্ৰচলন। তেওঁ ৰম্যাকান্ত চৌধুৰীৰে সমাজবালভাৱে অমিত্ৰ-ছন্দত 'সীতাহৰণ কাব্য' লিখি আউনীআটিৰপৰা গুৱাহাটীত 'আসাম-বিলাসিনী'ত (১৮৭১) প্ৰকাশ কৰিছিল, তাৰ বহুত দিন পিছতহে (১৯০২) কাব্যখনি কিতাপ-ৰূপে ওলায়। ভোলানাথৰ খণ্ড-কবিতাৰ পুথি 'কবিতা-মালা' আগছোৱা (১৮৮২) আৰু শেহছোৱা (১৮৮৩) আৰু 'চিন্তা-তৰঙ্গিণী' তৃতীয় আৰু চতুৰ্থ খণ্ড (১৮৮৪)। ইয়াৰ ভিতৰৰ 'ঘেষ', 'কিখনো নাজাগে আমাৰ মন' আদি কবিতাত লিৰিক কবিতাৰ নিখুঁত ৰূপ স্পষ্ট হৈ ওলাইছিল আৰু সিয়ে অসমীয়া নৱজাগৰ নৱোন্মেষৰ পূৰ্বাভাস-স্বৰূপ হৈছিল। তেওঁৰ কবিতাৰ বিশেষকৈ শব্দচয়ন লৈ সেই কবিতা প্ৰকাশ হোৱা 'আসাম-বিলাসিনী' কাকততে বিৰূপ সমালোচনা হৈছিল; আন কি, পিছৰ যুগৰ প্ৰৱৰ্ত্তক বেজবৰুৱাৰো তীব্ৰ বাণ নিক্ষেপ কৰিছিল। কিন্তু বেজবৰুৱাৰ যুগৰ কাৰণে সাহিত্যৰ পথাৰ আগুৱোৱা বাবে আৰু কবিতাৰ মনোৰম বৰ্ণনা-চাতুৰ্য আৰু ছন্দৰ নব্য প্ৰয়োগৰ বাবেও ভোলানাথৰ স্থান অসমীয়া কাব্য-বুৰঞ্জীত স্থায়ী হৈ ৰ'ব। তেওঁৰ 'হুত্ৰা-হৰণ' নামে পাঁচশমান শাৰীৰ এখনি কাব্য আৰু গল্প-পদ্য মিহলি 'প্ৰসঙ্গ-মালা' অপ্ৰকাশিত বৈ গ'ল।

বলদেৱ মহন্ত

কবি বুলি বলদেৱ মহন্তৰ (১৮৫০-২৫) ঠাই অসমীয়া কাব্যৰ বুৰঞ্জীত এসময়ত বিচাৰি নোপোৱা হৈ যাব পাৰে। পঢ়াশলীয়া পুথি লিখা পঢ়াশলীয়া শিক্ষক বলদেৱে ল'ৰাৰ কাৰণে লিখা 'উজু পাঠে' (১৮৭৪) কিন্তু সাবলীল ছন্দৰ কাৰণে এটি কচিৰ সৃষ্টি কৰিলে আৰু কেৱল ছন্দৰ সৌন্দৰ্য্যে কেনেকৈ নগণ্য বিষয়-বস্তুকো উপাদেয় কবিতাৰ শাৰীলৈ তুলিব পাৰে, তাকে দেখুৱালে। আমাৰ কাব্যৰ ইতিহাসত এয়া লুকাব লগীয়া পৰিচয় নিশ্চয় নহয়।

কমলাকান্ত ভট্টাচাৰ্য

'জোনাকী'ৰ বোমাটিচিহ্নৰ প্ৰৱৰ্ত্তক আগবঢ়োৱা আৰু বেজবকৰাৰ সাদৰৰ 'হৰিভক্ত' বিশ্বনাথৰ কমলাকান্ত ভট্টাচাৰ্যই (১৮৫৩-১৯৩৬) 'জোনাকী'ৰ আঁতৰে আঁতৰেই 'অকনোদই'ৰ যুগৰেপৰা মৃত্যুৰ সময়লৈকে আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ সমস্ত যুগ চাকি লৈ অৱশেষ-প্ৰেমৰ একুশা চিৰ-অনিৰ্বাপিত অগ্নি লৈ তাৰ কিৰিঙতিবোৰ নানা গছ-পাত্ত প্ৰবন্ধত ছটিয়াই আহিছিল। তেওঁৰ কবিতাত লিৰিকৰ গঢ় আছে, কিন্তু 'কবিতাৰ ছন্দৰ লাগু-বান্ধ নাই'; তাৰ বাবে তেওঁৰ যুগটোও দায়ী, কাৰণ তেতিয়াও কবিতাই গান গাবলৈ ধৰা নাই ভালকৈ। দ্বিতীয়তে, তেওঁৰ 'কুঁ চিন্তা-জুয়ে দহি থকা ভাববাশি'ত অসুস্থতিলৈকে চিন্তা বেছি, দেশীয় লোকৰ নিত্ৰায়গতা দেখি উঠা তেওঁৰ থং তাতকৈও বেছি, হাতী আৰু কাঠৰ ব্যৱসায়ৰ মাজে মাজে লিখা দেশৰ হকে চিন্তা কৰা কবিতাবোৰ 'চিন্তানল' আগছোৱা (১৮৯০), শেহছোৱা (১৯২২) আৰু 'চিন্তাভৰণ' আগছোৱাত (১৯৩৩) সন্নিৱিষ্ট হৈছে, 'চকুলোৰে লেখা' (১৯২১) আদি দুই-এটিহে বাহিৰত বৈছে।

যি চিন্তাই কমলাকান্তৰ স্ৱলা কবি হ'বলৈ নিদিলে, সেই চিন্তায়ে তেওঁক যুক্তি-গ্ৰন্থিত, জ্ঞান-চিন্তা-গৰ্ভিত, বলশালী, গম্ভীৰ গছ-শৈলীৰ অধিকাৰী কবি তুলিলে। ১৮৩৩ শক দ্বিতীয় বছৰৰপৰা 'বাহী'ত ধাৰাবাহিকভাৱে গুলোৱা 'জটিলিয়ক চিন্তাৰ চৌ' আৰু পুথি-আকাৰে গুলোৱা সব 'ক: পদ্ম:' (১৯৫৪) পুথিৰ লেখাবোৰে অসমীয়া চিন্তামন্ডি আৰু প্ৰকাশপূৰ্ণ ভাষাৰ গোঁৱৰ ঘোষণা কৰে। তেওঁৰ 'মেয়াম্ ওপাছ', 'অষ্টাবক্ৰ-সংহিতা' উদ্ধাৰৰ সকলো সন্ধাননা বিলোপ কবি অপমৃত হ'ল কিন্তু ইয়াৰ প্ৰকাশিত ক্ষুদ্ৰ এটি অংশয়ে তেওঁৰ কবিস্বলভ দৃষ্টি আৰু প্যাবিত্যবিক অৰ্ঘত সাধাৰণ অসমীয়া শব্দৰ প্ৰয়োগৰ চাক্ষুৰ

সজ্জল দিয়ে। 'চুপীৰ দোকান', 'কছাৰী জাতিৰ বুৰঞ্জী', 'যোৰ বনত পৰা কথা' আদি ভট্টাচাৰ্যৰ আন অপ্ৰকাশিত পুথি।

লম্বোদৰ বৰা

ডেউপুৰৰ গমিৰি অকলৰ আইন গ্ৰেজুৱেট লম্বোদৰ বৰাই (১৮৬০-২২) কবি হ'বলৈ বন্ধ নকৰিলে, কিন্তু তেওঁ লয়-লাস-বুদ্ধ ললিত গল্প-ভক্তিৰে আমাক ছন্দৰ ভূষিত দিছে। তেওঁ সচেতন গল্প-শৈলী-সেৱী। তেওঁৰ শব্দ-চয়ন চমৎকাৰ, বাক্য-ৰীতি গতিশীল আৰু উপমা আদি অলঙ্কাৰেৰে জকমকীয়া। পঢ়াশলীয়া ছাত্ৰৰ বাবে লিখা 'ল'বাবোধ' আৰু 'জ্ঞানোদয়'ৰ সৰল ৰচনাতো এটি আশাশ্ৰয় লালিত্য ফুটি উঠিছে। তেওঁৰ কালিদাসৰ 'শকুন্তলা'ৰ ভাঙনি মঞ্চৰ বাবে নহ'লেও সি মূলৰ সৌন্দৰ্যৰ বহল সন্ধান দিয়ে। তলৰ শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰাৱস্থাতে 'আসাম বিলাসিনী'ত সাহিত্য-চৰ্চা আৰম্ভ কৰি 'জোনাকী'-পূৰ্ব 'আসাম বন্ধু', 'আসাম তাৰা', 'আসাম নিউচ'ত কেইবাটিও মূল্যবান সমালোচনামূলক প্ৰবন্ধ লিখিছিল। তাৰ উপৰি 'বন্ধু'ত প্ৰকাশিত তেওঁৰ কলাস্থলত গম্ভীৰ ৰচিত সংঘত হান্ধৰসৰ 'সদানন্দৰ কলাধুমটি'ত মধুৰ বাক্য ব্যক্তিৰ হৈ উঠিছে। 'জোনাকী' কাকত ওলালত বৰাই তাতো উল্লাহেৰে যোগ দিয়ে। তেওঁৰ 'গান', 'অলঙ্কাৰ আৰু দৰ্কাৰ', আয়কৰা হৈ ৰোৱা 'আনন্দৰাম বৰুৱাৰ জীৱন-চৰিত'ৰ পাতনি, 'কালিদাস আৰু 'শকুন্তলা' আদি উচ্চাৰৰ বন্ধ আৰু বৈমৰীয়ে ললিত কচিৰে সমৃদ্ধ প্ৰবন্ধ। সমাজ-দৰ্পণ' নামে এখনি নাটকো তেওঁ জৰ্জি লৈছিল, অকাল-মৃত্যুৱে তাক সামৰিবলৈ নিদিলে।

ৰমণীবাৰাণ বৰা

এই সময়ৰ বিভিন্ন সাহিত্যিক প্ৰচেষ্টাৰ ভিতৰত ইণ্ডিনিয়াৰ ৰমণীবাৰাণ বৰাৰ উন্মোদিত ৰমণীবাৰাণ বৰা-সম্পাদিত বাহেকীয়া 'মো' কাকতৰ নতুন কটি সৃষ্টি কৰিবৰ বন্ধ আৰু বেজবৰুৱা আদি উঠি অহা ডেকাৰ কুৎসিত কাকতৰবিৰুদ্ধা এটি বহুতলৰক ঘটনা। ৰমণীবাৰাণৰ 'ডাঙৰীয়া', 'অসমীয়া বাবু' আদি বাক্যাত্মক কবিতা আৰু আন প্ৰবন্ধই যি ভৱিষ্যতৰ আশা দিছিল সি আশাস্তে থাকিল, লক্ষীনাথ বেজবৰুৱা আদি ডেকাইটৰ ওপৰত বিৰক্ত হৈ বৰা ডাঙৰীয়াই তেতিয়াৰপৰা অসমীয়া ভাষাত লেখা প্ৰবেশবোধই এৰি দিয়ে।

পদ্মাবতী দেৱী ফুকননী

আনন্দৰাৱ ফুকনৰ কন্যা পদ্মাবতী দেৱী ফুকননীৰ (১৮৫৩-১৯২৭) উপন্যাসিকা ‘অৰ্থাৰ উপাখ্যান’ৰ প্ৰকাশো (১৮৮৪) এই সময়ৰ সাহিত্যৰ এটি লেখৰ ঘটনা। চৰিত্ৰ-সৃষ্টিৰ জটিলতালৈ নোযোৱাকৈ ফুকননীয়ে তিনিবোৰা স্বামী-স্ত্ৰীৰ বিচ্ছেদ আৰু শেষত পুনৰ্মিলনৰ যি উপাখ্যান যথেষ্ট সৰলভাৱেই বৰ্ণনা কৰিছে, সি উপন্যাসৰ শাৰীলৈ উঠিব পৰা নাই। তথাপি ‘কাহিনীকাণ্ড’ৰ পিছৰে এটি প্ৰচেষ্টা-ৰূপে ফুকননীৰ ৰচনাৰ এখনি স্থান থাকিব। ফুকননীৰ আন এখন সৰু প্ৰকাশন ‘হিতসাহিকা’ শিশুসকলৰ অৰ্থে ৰচিত হৈছিল।

আন কবি-লেখকসকল

নীলকমল বৰুৱা ছদ্মনামত লিখা ইন্দীবৰ বৰুৱাৰ ‘জীৱনাদৰ্শ’ বৰ্ণনাৰ দেৱান, পিয়ালি ফুকন আদিৰ বিষয়ে স্মৃতিৰিত জীৱনীমূলক ৰচনা। ‘পীৱলীয়া বোৱাৰী’ নামৰ কবিতা আৰু ‘অৰ্থমতী কুঁৱৰী’ নামৰ বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ বুৰঞ্জীমূলক প্ৰবন্ধ লিখোতা বজ্জেশ্বৰ মহন্ত (১৮৬৪-২৩) ‘আসাম বন্ধু’ৰ-ধূলৰ লেখক, যদিও তেওঁৰ কবিতা-প্ৰবন্ধ ‘জোনাকী’তো ওলাইছিল। তেওঁৰ কবিতাৰ পুৰি ‘কবিতা-হাৰ’ত বোম্বাইচিহ্নমৰ শিহৰণ সাৰ পাই উঠিব নোৱাৰে। পূৰ্ণকান্ত দেৱ শৰ্মা নামে লেখকে ‘জোনাকী’ৰ জন্ম-লয়ত বৈকল্প কাব্যৰ আৰ্হিৰে পদ্যত ‘বল-চৰিত্ৰ’ (১৮৮২) প্ৰকাশ কৰে। এওঁৰ, জঘন্যবন্ধাৰ পদ্মহাস গোখৰাী আদিৰ শিশু উপযোগী পুথিও এই সময়তে ওলায়।

আন নাট্যকাৰসকল

‘কানীয়া-কীৰ্ত্তন’, ‘ৰাম-নৱমী’, ‘বিবাহ-বহুত’ নাটকে পুৰণি ধাৰাৰ নট্টীয় নাটকৰপৰা আঁতৰি আধুনিক নাটকৰ সৃষ্টি আৰম্ভ কৰে। নট্টাৱৰ কল্পৰাৱ বৰদলৈৰ ‘বঙাল-বঙালনী’ (১৮৭১) প্ৰথম চামৰ আধুনিক অসমীয়া নাটক, ইয়াত প্ৰতিৱেশী ৰাজ্যৰপৰা অহা এজন নিম্ন শ্ৰেণীৰ লোকৰ লগত স্থানীয় ৰক্ষিতাৰে সহবাসৰপৰা নিম্ন খাপৰ কোতুক সৃষ্টি কৰিবৰ যত্ন কৰা হৈছে, কিন্তু নাটখনত আটৰ অভাৱত কচিৰ বিপৰ্যয় ঘটিছে। লক্ষ্যদেৱ বৰাৰ অনুবাদ ‘শকুন্তলা’ মঞ্চৰ কাৰণে অৱশ্যে নহয়। তেওঁৰ ‘সমাজ-দৰ্পণে’ সম্ভৱতঃ হেমচন্দ্ৰ-গুণাভিৰামৰ দৰে সমাজৰ ওপৰত আলোকসম্পাত কৰিছিল। বজ্জেশ্বৰ মহন্তৰ ‘দ্বোপদীৰ বেণীবন্ধন’ নামে এখন নাটক অপ্ৰকাশিত অৱস্থাতে বৈ বায়। এই

যুগৰ প্ৰায় নাটত হাঁহিবৰ-হঁহুৱাবৰ যত্ন মন কৰিব লগীয়া। গুৱাহাটীৰ কেফাৰ্ণ উল্লা নামে এজন লেখকে ‘বঙ্গিলীৰ পুথি’ নামৰ নাটত সেই যত্নকে কৰিছিল। পৌৰাণিক বিষয়-বস্তুৱেও নাট্যকাৰৰ সহজ কচি আকৰ্ষণ কৰিছিল। পূৰ্ণকান্ত দেৱ শৰ্মাৰ ‘হৰষভূক্ত’ আৰু ‘হৰিশ্চন্দ্ৰ’ (১৮২৩), টিয়কৰ হৰেশ্বৰ শৰ্মা বৰুৱাৰ ‘অভিমহ্য-বধ’ (১৮২৫-ৰ আগৰ) আৰু ‘শকুন্তলা’ জনপ্ৰিয় হৈ উঠিছিল। পূৰ্ণকান্ত দেৱশৰ্মাৰ ‘হৰিশ্চন্দ্ৰ’ নাট সিদিনালৈকে গাঁৱে-ভূঞা চলি আছিল। এই নাটবোৰত সৰল গল্পৰ প্ৰয়োগ আধুনিক কচিৰ পক্ষপাতী আছিল, যদিও পৌৰাণিক নাটত এই সময়ৰেপৰা ছন্দ আদৰণীয় হৈ উঠিছিল, মুঠতে অসমীয়া নাট্যজগতত এই কালছোৱা পথৰ সন্ধান বিচৰাৰ যুগ।

বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ মুদ্ৰণ-প্ৰকাশন

পুৰণি অসমীয়া পুথি ছপাশালাত ছপা কৰি উলিওৱা কাম ব্ৰাউন্‌ ছাহাবেই আৰম্ভ কৰে। কিন্তু অসমীয়া সংৰক্ষণশীল সমাজৰ শাওপাতলৈ লক্ষ্য নকৰি তেজপুৰৰ হৰিবিলাস আগৰৱালাই (১৮৪২-১৯৩১) ১৮৭৬ ছনত ‘কীৰ্ত্তন-ঘোষা’ ছপাই উলিয়ায়, আৰু তাৰ পিছত মহাপুৰুষৰ ভাগৱত-ভাঙনিৰ দশম, একাদশ আদি স্কন্ধ, ৰামবিজয় নাট, গুণমালা, ভটিমা ভক্তি-বত্ৰাৱলী, বৰগৌতো প্ৰকাশ কৰে, দৈতাৰি আৰু ৰামানন্দবিজয় গুৰু-চৰিতো উলিয়ায়। আগৰৱালাৰ পিছত আনসকলেও এনে কামলৈ সাহ কৰি আগ বাঢ়ি আহে। মাধৱচন্দ্ৰ বৰদলৈয়ে সাতকাণ্ড ৰামায়ণ আৰু ‘দীপিকা-চন্দ্ৰ’ (১৮৯৫) প্ৰকাশ কৰে। গুৱাহাটীৰ কালিৰাম বৰুৱাই ‘কীৰ্ত্তন’ ‘দশম’ আদি সৰ্বজনপ্ৰিয় পুথিৰ বাহিৰেও ৰাম সৰস্বতীৰ ‘শ্ৰীভগৱদ্গীতা’ উলিয়ায়। এইদৰে সময়ত আমাৰ মুষ্টিমেয় প্ৰকাশ-অমুঠানৰ বাবে বৈষ্ণৱ ঐশ্বৰ্য্যৰ প্ৰধান আশ্ৰয়ৰ স্থল হৈ পৰিল।

ৰোমাণ্টিক বিস্তাৰ : বেজবৰুৱাৰ যুগ

ভূমিকা

সজীৱ, সপ্ৰাণ সাহিত্যৰ একোটা যুগৰ ঘাই লক্ষণ হৈছে, সি একোটা ভাব-ধাৰা বা বহু ভাব-ধাৰাৰ সমষ্টি। এই ভাব-ধাৰাকে সূত্ৰৰূপে লৈ তাৰ আশে-পাশে নানা মতাৱলম্বী বা নানা মনোভাৱ-সম্পন্ন সাহিত্যিকসকলৰ সাহিত্যৰ সম্পদবোৰৰ সৃষ্টি হয়। উপক্ৰম চকুৰে চালে হয়তো বিশেষ যুগবোৰৰ আভ্যন্তৰীণ ভাব-ধাৰাৰ গতি লক্ষ্য কৰা টান, কিন্তু তীক্ষ্ণদৃষ্টি সমালোচকৰ সমীক্ষাৰ আগত সিহঁতৰ ধৰা নপৰাকৈ থাকিব নোৱাৰে। অসমীয়া সাহিত্যৰ ঠেক সীমাৰ মাজত আধুনিক ভাব-জগতৰ কোনো আত্মলব্ধ নিৰ্দিষ্ট পন্থাৰ অনুসৰণ নাই। বিংশ শতিকাৰ প্ৰথমার্ধৰ আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যক একগোট কৰি তাৰ আধ্যাত্মিক ধৰণী-স্বৰূপে একমাত্ৰ লক্ষ্যীনাথ বেজবৰুৱাৰ বিশাল ব্যক্তিত্বই বৰ্তমান। নিঃকিন হ'লেও বৰ্তমান যুগটো অসমীয়া সাহিত্যৰ দ্বিতীয় সোণালী যুগ। ই ব্যাপক-ভাৱে বেজবৰুৱা যুগ। প্ৰথম সোণালী যুগৰ সৃষ্টি হৈছে শব্দৰী-সাহিত্য। এই সাহিত্যৰ কেন্দ্ৰীয় পুৰুষ আছিল শব্দবদেৱ আৰু তেওঁৰ প্ৰতিভাশালী শিষ্য মণ্ডলদেৱ।

পৰাধীনতাৰ প্ৰথম হেঁচাতে সেও হৈ পৰা অসমীয়াই পুৰণি জাতীয় জীৱনটোৰ আশান-ধলীতে যি নতুন এক জীৱনৰ উন্মুকনিৰ গম পালে, সি যোৱা শতিকাৰ ঠিক সোঁ মাজৰপৰাহে। অসমীয়া ভাষা আৰু নিজ দেশৰ বিষয়ত আত্মবোধৰ চৈতন্য জগাই তুলিলে চেষ্টা কৰিলে আনন্দৰাম ফুকনে। ফুকনৰ পিছতে গুণভিৰাম বৰুৱা আৰু হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই আধুনিক বুৰঞ্জী, জীৱনী, কৌতুক-সাহিত্য, প্ৰবন্ধ, সামাজিক সমালোচনা আৰু শব্দকোষেৰে ফুকনে উলিয়াই দিয়া জুনিৰ ওপৰত অসমীয়া ভাষাৰ ভেটি ধাপনা কৰে। এই দুজনৰ, বিশেষকৈ হেমচন্দ্ৰৰ ব্যক্তিশালিতাই নানা আগবঢ়ুৱা প্ৰভাৱৰ মাজেদি 'অৰুনোদই' কাকতৰ খ্ৰীষ্টীয়ান লেখকসকলৰ অতিসৰল লিখন-বীতিক হেঁচুকি অসমীয়া ভাষাক এটি নিৰ্দিষ্ট গঢ় দিলে। ক'বলৈ গ'লে আধুনিক সাহিত্যৰ এই প্ৰাথমিক সময়খিনি ভাষা-উদ্ধাৰৰ কাল। আজিৰ অসমীয়া ভাষা বিশেষত্ববৃদ্ধকভাৱে হেমচন্দ্ৰ

বন্ধাৰ ভাষা, কিন্তু বিংশ শতিকাৰ প্ৰাৰম্ভৰ অসমীয়া সাহিত্য পৰিব্যক্তভাৱে লক্ষ্যনাথ বেজবৰুৱাৰ যুগ।

১৮৮২ ছনত কলিকতাত ‘জোনাকী’ কাকতৰ প্ৰতিষ্ঠাই আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰো জন্মোৎসৱ। হেমচন্দ্ৰ-গুণাভিৰামৰ সাহিত্য-চৰ্চাই অৱশ্যে বেজবৰুৱাত প্ৰথম ৰেখাপাত কৰিছিল। বেজবৰুৱাৰ লগতে আধুনিক সাহিত্য এক সৃষ্টিমান আন্দোলনৰ স্বৰূপ ধৰি আৰম্ভ হয়। এই আন্দোলনৰ মূলতে চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালাৰ আৱিষ্কাৰশীলতা আৰু বেজবৰুৱাৰ ব্যাপক ব্যক্তিত্ব। ১৮৫৮ ছনত কলিকতা বিশ্ববিদ্যালয় খাপন হোৱাত আন ক্ষেত্ৰৰ দৰে সেই সময়ৰ বন্ধৰ সাহিত্যিক ক্ষেত্ৰতো যথেষ্ট আলোড়ন আৰু আধুনিক সাহিত্যৰ ক্ৰমবিকাশ বৰ্তিছিল। এই উদীপনাৰ মাজত থকা অসমীয়া ছাত্ৰহঁতৰ অন্তৰত আলোকজ্জোতাৰ, ছেলকাৰ্কাৰ দৰে যি প্ৰৱহুৱা স্বদেশ-প্ৰীতিৰ উত্তৰ হৈছিল, তাৰ প্ৰভাৱতেই এওঁলোকৰ জাতীয় সাহিত্য-আন্দোলনে ৰূপ লৈ উঠিছিল। জাতীয় প্ৰোগ্ৰেম এটা লৈ প্ৰকৃত জাতীয় আন্দোলন হিছাপে আধুনিক অসমীয়া সাহিত্য এতিয়াহে আৰম্ভ হ’ল। ঊনবিংশ শতিকাৰ বঙলা ভাষাই চুকতে থাকি বুকতে যি কামোৰ মাৰিছিল, তাৰ প্ৰতিক্ৰিয়াৰ প্ৰেক্ৰিয়াত পৰি এই জাতীয় যুগৰ সাহিত্যিকসকলে বঙালী সাহিত্যিকসকলেৰে প্ৰতিযোগিতাৰ প্ৰয়াস বিচাৰিছিল। গতিকে এই যুগত বন্ধ-বিষেৰৰ ভাব এটা স্বায়ীভাৱে লক্ষ্য কৰা হয়।

ঊনবিংশ শতাব্দীৰ প্ৰথম ভাগত ইংলেণ্ডত ৱৰ্ডছ্ৱৰ্থ, ৰুট, শ্বেলী, কোলেৰিজ আদিৰ কাব্য-উপজ্ঞাস সমালোচনাৰ ভিতৰেদি এক নৱজ্ঞানমূলক ৰোমাণ্টিক যুগৰ অৱতাৰণা হৈছিল। ইয়াক ৰোমাণ্টিক ৰিভাইভেল বা নৱজ্ঞানৰ পুনৰ্জাগৰণ বোলা হয়, কাৰণ ইয়াৰ আগতে ইংৰাজী সাহিত্যত শ্বেক্সপিয়েৰৰ যুগটোৱেই প্ৰথম ৰোমাণ্টিক সাহিত্যৰ কাল। কিন্তু ঊনবিংশ শতিকাৰ পূৰ্বতী নিশা অসমত যি সাহিত্য প্ৰৱৰ্তিত হ’ল, তাৰ পূৰ্ববৰ্তী অভিব্যক্তি অসমীয়া সাহিত্যত নাই। এইবিনিতেই ইংৰাজী আৰু তাৰ অনুকৰণৰ অসমীয়া ৰোমাণ্টিকসকলৰ সৱাতো মন্তব্য পাৰ্থক্য। আমাৰ ৰোমাণ্টিচিজ্‌ম্ এক নতুন আমদানি, আনফালে আকৌ উদ্ভেদ আৰু অভিব্যক্তিত ই অসমৰ প্ৰাচীন কাব্য-সাহিত্যৰ সম্পূৰ্ণ বিৰোধী; সিহঁতৰ মাজৰ যোগ-সূত্ৰ অতি ক্ষীণ; নাই বুলি ক’লেও হয়। বৰ্তমান অসমীয়া সাহিত্য পছিমৰ পৰশতেই মাত্ৰ সঞ্জীৱিত হোৱা পুৰণি অসমীয়া সাহিত্যৰ নতুন সংস্কৰণ নহয়। এই বিষয়ত আন্দোলনটো ভাৰতীয় পুনৰ্জাগৰণজৰ্কে ইউৰোপীয় নৱজাগৰণৰ লগতহে মিলে, কাৰণ ইউৰোপীয় মৃত টিউটনিক সংস্কৃতি

আৰু মৃত লেটিন গ্ৰীক ভাষাৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত। ভাৰতীয় জাগৰণ নিজৰ অৰ্ধ-জীৱিত সংস্কৃতিৰ পুনঃপ্ৰতিষ্ঠা মাথোন আৰু অলপ দৰৈ চালে, আধুনিক সাহিত্যিকসকলৰ মূখ্য কেইজন এৰি বৈচিত্ৰ্যবৰ্জিত বাকীসকলৰ সাহিত্যচৰ্চা আৰু জাতীয় জীৱনৰ মাজত অসহযোগ। অৱশ্যে ইয়াৰ বাবে অসমীয়া ৰোমাণ্টিক আলোড়নৰ সম্বন্ধ প্ৰচেষ্টাই দায়ী। সকলো ৰোমাণ্টিক সাহিত্যতে স্বাধীন বা মুকলিমুখীয়া মনোভাৱ এটি ঘাই লক্ষণ। পুৰণি অসমীয়া সাহিত্যত ধৰ্মভাৱৰ আবাস্যিকতা আৰু প্ৰকাশৰ সংযমশীলতাৰ ঠাইত লিৰিক কাব্যৰ ঐহিক স্পৰ্শ আৰু প্ৰকাশ-ভঙ্গিৰ স্বাধীনতা আমাৰ সাহিত্যত নতুন বস্তু। ইয়াত আমাৰ চহুৱা কাব্য বনগীত আদিৰ প্ৰভাৱ বিকশিত হৈছে বুলি কোৱা টান—নিজৰ ধৰ্মমূলক আৰু এই প্ৰেম-অনুবাগাপন্ন লোক-কাব্য উভয়কে আমাৰ ৰোমাণ্টিকসকলে তেওঁলোকৰ অভিনৱ আন্দোলনৰ সহায়কৰূপে লোৱা নাছিল। আধুনিক কাব্যত শব্দ-মাধৱৰ প্ৰভাৱ প্ৰায় সম্পূৰ্ণ ক্ষুণ্ণ, বনগীতৰ বৈকা পৰশ এটা ভাৱাৱেগৰ আতিশয্যৰূপে নোহোৱা নহয়—সি অৱশ্যে সম্পূৰ্ণভাৱে পছিমীয়া বহণো হ'ব পাৰে।

আধুনিক সাহিত্যৰ এই প্ৰথম আলোড়ন মূলতঃ কাব্যিক কিন্তু তাৰ ক্ৰিয়া-প্ৰক্ৰিয়াবিলাক অধিক ক্ষেত্ৰ-ব্যাপক। ইংৰাজী অনুবাগৰ কবিতাৰ পৰম্পৰা আমাৰ কবিসকলে প্ৰকাশভঙ্গিৰ সকলো বিলাসেৰে প্ৰেম-অনুবাগৰ মূৰ্ছ আৰু ছেণ্টিমেন্ট, ভাব আৰু অহুত্বিত্তিৰ অভিনৱ লিৰিক বা ষণ্ডকবিতা ৰচনা কৰিলে। চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালাৰ নিজৰ গান্ধীৰ্ব-ভূষিত ছন্দ-সঙ্গীতত গণতান্ত্ৰিক স্তব বাজি উঠিল। অৱশ্যে ৰূৰ্ড, ছ'ৱৰ্থ-শ্বেলী-বাইৰণৰ কাব্যত ফৰাচী বিপ্লৱ আৰু ৰাজনৈতিক চেতনাৰ যি উগ্ৰ-অনুগ্ৰ প্ৰভাৱ দেখা যায়, তেনে ৰাজনৈতিক মনোভাৱ আমাৰ এই সাহিত্যিকসকলত স্পষ্টভাৱে দেখিবলৈ পোৱা নাযায়। 'অকনোদই' যুগৰেপৰা কলম চলোৱা কমলাকান্ত ভট্টাচাৰ্যৰ 'চিন্তানল'ত আৰু চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালাৰ 'বীণ-বৰাগী'ত যাক ইয়াৰ দৃষ্টিয়া স্তব এটি জনি। অসমীয়া জাতীয় সাধুকথা আৰু লৌকিক শ্ৰীতি-কবিতাৰ বহল ক্ষেত্ৰত পাণ্ডিত্যপূৰ্ণ অনুসন্ধান নচলিলেও, তেনে লোক-কবিতাৰ প্ৰভাৱ কেইবাজনো কবিৰ লিৰিকত ৰখা পৰে। এই প্ৰসংগত হাটোৰ্, ফটৰ 'Lay of the Last Minstrel'-অৰ উল্লেখ কবিৰ লাগিব। ঠিক ফটৰ বুৰঞ্জীমূলক উপভাসসমূহত ফটলেওৰ পুৰণি গড়-দুৰ্গ আদি কাল্পনিক চৰিত্ৰ কিছুমানৰে সঙ্গীত হোৱাৰ দৰে বৰজীকান্ত বৰদলৈৰ কেৱোখনি উপভাসেই মানব দিনৰ অসমৰ বুৰঞ্জীৰ স্মৃতিব্যঞ্জক নাৱা চিহ্নিত নক্সাসৰ পোছৰ পেলালে।

বৰদলৈৰ জীৱনৰ লগত এই যুগৰ বুৰঞ্জী সংশ্লিষ্ট এই বুলি যে তেওঁৰ পিতৃপুৰুষকল মানব উপদ্ৰৱৰ নিবীহ, ভুক্তভোগী।

বেজবৰুৱাৰ লেখনীৰ ভিতৰেদি পছিমীয়া চুটি গল্পৰ অঙ্কুৰগণত অসমীয়া সাধুকথাৰ নতুন সংস্কৰণ এক শ্ৰেণী সাহিত্যৰ সৃষ্টি হ'ল। ভিক্টোৰিয়াৰ যুগৰ ঔপন্যাসিক চাৰ্লছ ডিকেনছৰ ব্যঙ্গমূৰ্তি পিকৱিককে চানেকি বাৰি বেজবৰুৱাই কৃপাবৰ বৰবৰুৱা নামেৰে এক 'থঙাল-পেটাল' জুমুখি সাজিলে আৰু তাত অসমীয়া বহুৱালি, ব্যঙ্গ আৰু হাস্যৰসৰ, 'ৱিট' আৰু 'হিউমাৰ'ৰ ৰং-ৰহণ বোলাই দিলে।

এইদৰেই দেখা গ'ল যে তাহানিৰ ফুল-কোঁৱৰৰ সাধুৰ মালিনীৰ ফুলবাৰীৰ শুকান খৰিয়েও পাত মেলাৰ দৰে পছিমীয়া সাহিত্যৰ সোণকাঠিৰ পৰশত নতুন এক অসমীয়া সাহিত্য পোখা মেলি উঠিল। মানৱ-প্ৰেম-অমুৰাগ, দেশ-প্ৰেম আদি-বিষয়ক কাব্য, ছনেট, অমিত্ৰাক্ষৰ-ছন্দ আদি কাব্যৰ সাজ, বুৰঞ্জীমূলক উপন্যাস, চুটি গল্প, আধুনিক নাটক, সমালোচনা, হাস্য-ৰসাত্মক সাহিত্য নতুন নৱশাস আন্দোলনৰ সৃষ্টি। তাত অতীত অসমীয়া সাহিত্যৰ অভিব্যক্তিৰ অভাৱ হ'লেও, এই নতুন সৃষ্টিয়ে অতি সহজতে অসমত খিতাপি ল'লে।

আধুনিক সাহিত্যৰ প্ৰতিষ্ঠাত যদিও ইংৰাজী সাহিত্যই মূল শক্তি, সেই শক্তিৰ বিস্তাৰত বঙ্গীয় সাহিত্যই অতি কম ক্ৰিয়া কৰা নাই। হেমচন্দ্ৰ বন্দ্যোপাধ্যায়, নবীনচন্দ্ৰ সেন, যদুহৰদয় দত্ত, বঙ্কিমচন্দ্ৰ চট্টোপাধ্যায় সেই যুগৰ বন্ধৰে নহয় অসমৰো পাঠক সমাজৰ প্ৰিয় আছিল। লিখিকত হেমচন্দ্ৰ, নবীনচন্দ্ৰ, কাব্যত মাইকেল, নাটকত গিৰিন্দ্ৰ আৰু শ্বিজেন্দ্ৰলাল—এইসকলৰ বঙ্গ-সাহিত্যত যেনে উচ্চ স্থান, অসমীয়াৰ বিবিধ সাহিত্য-বিভাগো সেই ধৰণে তেওঁলোকৰ দ্বাৰা বিশেষভাৱে প্ৰভাৱাৱিত হৈছিল। বঙ্কিম বাবুৰ 'আনন্দমঠ' উপন্যাসৰ ভিতৰৰ 'বন্দে মাতৰম্' গীত আৰু হেমচন্দ্ৰৰ কবিতাতেই বঙলাত জাতীয় ভাবৰ প্ৰথম উন্মেষ হয়। জাতীয় অহঙ্কৃতিৰ বি অৱসাদ আৰু আক্ষেপৰ ভক্তি ইবোৰ ৰচনাত দেখা যায়, সি আনন্দচন্দ্ৰ আগৰৱালাৰ 'হে আই অসম কোৱাচোন মোক কিয়নো সদায় দেখো তমু শোক' আদি কবিতাতো বিস্তৰ। বেজবৰুৱাৰ 'বীণবৰাগী' কবিতাৰ জাতীয় সৌৱৰ্যৰ ভাব ইয়াৰ স্বাস্থ্যকৰ উন্নতিৰ চিন। জোলানাথ দাসৰ 'মেঘ' কবিতাৰ নিচিনা কল্পনাৰ অল্পমাত্ৰা বেছিকৈ জোঁট নোখোৱা এই যুগৰ ঠিক আগৰ নৈসৰ্গিক কবিতা পঢ়িলে তেনে শ্ৰেণীৰ প্ৰথম বঙলা কবিতাবোৰ ভাব প্ৰাগ্ভিৱ্যক্তি যেন লাগে। মূলতঃ এই কালৰ লিখিক বা গদ্য কবিতাৰ গঢ় আৰু ভাবৰ পৰিসৰৰ প্ৰসিদ্ধি

বন্ধ ভাষাত অবিৰলভাৱে স্পষ্টকৈ দেখা পোৱা হয়। মধুসূদন দত্তৰ অঙ্কবৰ্ণণেৰে একে সময়তে ৰম্যাকান্ত চৌধুৰী আৰু ভোলানাথ দাসে অসমীয়াত শোনতে অমিতাক্ষৰ-ছন্দ প্ৰয়োগ কৰে। ভোলানাথ দাসেই অৱশ্যে অধিক ডাঙৰ কবি। বঙলালৈ এই ছন্দ অনা হৈছিল মিল্টনৰপৰা আৰু মিল্টনৰ *Paradise Lost*-অৰ মানসিক, আধ্যাত্মিক প্ৰভাৱে মধুসূদনৰ কাব্যত পৰিলক্ষিত হয়। মিল্টনৰ ৰচনাত আডম-ইভতকৈও ছোটানেই উজ্জলতৰ চৰিত্ৰ হৈ উঠাৰ দৰে মাইকেলৰ ‘মেঘনাদ-বধ’ কাব্যত তেওঁৰ দ্বাৰা প্ৰকৃত বীৰৰূপে পৰিকল্পিত মেঘনাদৰ চৰিত্ৰৰ তুলনাত বান্দীকিৰ ৰামায়ণৰ ৰাম-লক্ষণৰ প্ৰতিভা নিম্ভৱ হৈ পৰিছে। চন্দ্ৰধৰ বৰুৱাৰ ‘মেঘনাদ-বধ’ নাটকত মধুসূদনৰ ভাষাৰ আমদানিৰ লগে লগে এই চৰিত্ৰ-ৰচনাৰ অদ্ভুত পৰিস্থিতিটোৰো কোনো ব্যতিক্ৰম ঘটা নাই। এই-ভাৱেই আমাৰ নৱজাগ্ৰাস আন্দোলনত আধুনিক বন্ধ সাহিত্যৰ পোনৰ হোতা-সকলৰ পথনিৰ্দেশক শক্তি যথেষ্ট প্ৰৱল। ইয়াৰ তুলনাত ৰবীন্দ্ৰনাথৰ প্ৰভাৱ অতি অনিৰ্দিষ্ট হৈয়েই ৰয়।

জোনাকী আৰু অ. ভা. উ. সা. সভাৰ আদৰ্শ

১৮১০ শকটো অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীৰ এটা উজ্জল বছৰ। সেই বৰ্ষৰ পুণ্য ভাদ্ৰ মাহত (২৫ আগষ্ট ১৮৮৮) অ. ভা. উ. সা. সভাৰ জন্ম আৰু পুণ্য মাঘ মাহৰপৰা ‘জোনাকী’ কাকতৰ জন্ম। ‘বিলাতী পণ্ডিত জনছন এডিছনৰ দিনৰ কফি হাউছ, ইউৰোপ, এছিয়া আৰু আমেৰিকা জুৰি পৰা বহুত ডাঙৰ কথাৰ ওপজা ঠাই’ হোৱাৰ দৰে কলিকতাত থকা অসমীয়া ছাত্ৰসকলৰ ‘টি পাৰ্টি’ নামৰ এখন সন্মিলনেই হ’ল অসমীয়া ভাষাৰ উন্নতি সাধিনী সভাৰ জননী, আৰু অ. ভা. উ. সা. সভাই হ’ল এক প্ৰৱল সাহিত্যিক আন্দোলনৰ মূল। সভাৰ উচ্চাকাঙ্ক্ষা আছিল: ‘কেঁচুৱা মাতৃভাষা কেনেকৈ ডাঙৰ-দীঘল হ’ব, কেনেকৈ সি পৃথিৱীৰ আন আন ধনী আৰু উন্নতিশীল ভাষাৰ সমান হৈ আপোন গৌৰৱ-বেলিৰ পোহৰ চাৰিওফালে পেলাই দুষ্টীয়া আৰু এন্ধাৰ অসমৰ মুখ পোহৰাব পাৰিব, কেনেকৈ সি দুৰ্বল, কঙ্গীয়া আৰু জীৰ্ণ অৱস্থাৰপৰা সবল, স্বস্থ, আৰু শক্ত অৱস্থা পাব, তাৰ উপায় সাধনেই এই সভাৰ উদ্দেশ্য।’ সভাৰ কাৰ্যপন্থাৰ ভিতৰত দৃষ্টিত ভাষা পৰিশোধন কৰা, অসমৰ সকলো পঢ়াশালিতে অসমীয়া ভাষা প্ৰচলন কৰিবলৈ আন্দোলন কৰা, বৈষ্ণৱ সাহিত্য ঈশ্বৰ কবি টীকা-টীকনীৰে সম্পাদন কৰা, অসমৰ সৰ্ব্বত্র এটা

মাহোন লিখিত ভাষা প্ৰচলন কৰা আদি নীতিৰূপে ঘোষণা কৰা হৈছিল। সভাই পুৰণি-নতুন অসমীয়া সাহিত্যৰ পুথিৰ তালিকা এখনিও প্ৰস্তুত কৰি ছপা কৰিছিল।

তেতিয়া চন্দ্ৰকুমাৰ আগবঢ়োৱা এক. এ. শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰ, তেওঁৰ মনৰ চাল সাহিত্যচৰ্চাৰ ফালে। তেওঁৰ লগত একে চাল থকা লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ বন্ধুত্ব হ'ল। চন্দ্ৰকুমাৰে 'জোনাকী' নামেৰে এখন মাহেকীয়া আলোচনী উলিয়াবলৈ খিৰ কৰি লক্ষ্মীনাথেৰে আলোচনা কৰিলে। ১৮১০ শকৰ মাঘ মাহত 'জোনাকী'ৰ প্ৰথম সংখ্যা ওলাল। অ. ভা. উ. সা. সভাৰ দৰে চন্দ্ৰকুমাৰে 'জোনাকী'ৰ 'আত্মকথা'ত নিজৰ উদ্দেশ্য ব্যাখ্যা কৰিলে: 'এই পাছ পৰি থকা আন্ধাৰ দেশলৈ অলপ জোনাক সূমুৱাব নোৱাৰিলেও, যদি নিজে নিজেও যত্ন কৰিবলৈ পোহৰত বাট পাওঁ তেনে আমাৰ শক্তিৰ মিছা ব্যৱ হোৱা নাই বুলি ভাবিম। আমি যুঁজিবলৈ ওলাইছোঁ অন্ধাৰৰ বিপক্ষে। উদ্দেশ্য—দেশৰ উন্নতি, জোনাক।' প্ৰথম সংখ্যাতে বেজবৰুৱাৰ 'লিটিকাই' নাট ওলাবলৈ আৰম্ভ কৰে আৰু তাতে আগবঢ়োৱাৰ 'বনকুঁৱৰী' কবিতাটি ওলাই বহুতকৈ 'বিশ্বয়-বিমিশ্ৰিত আনন্দ' লাভ কৰাইছিল। এখে অসমীয়া কবিতাস্ত ৰোমাণ্টিজিজ্মৰ প্ৰথম শিহৰণ। দ্বিতীয় সংখ্যাত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ 'কাকো আৰু হিয়া নিবিলাওঁ' আৰু প্ৰথম বছৰৰ ভিতৰতে কমলাকান্ত ভট্টাচাৰ্যৰ 'পাহৰণি', আগবঢ়োৱাৰ মুকুতাৰ মণিৰ নিচিনা 'মীয়া' আদি কবিতাই নৱজাগৰণ আগবঢ়াব গভীৰতা প্ৰকাশ কৰিলে।

দ্বিতীয় বছৰত আগবঢ়োৱা, বেজবৰুৱা আৰু হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ অন্তৰঙ্গ বন্ধুত্বৰ সমাৱেশে 'জোনাকী'ক প্ৰবন্ধ-সম্ভাৰেৰে চহকী কৰিলে। বস্ত্ৰৰ মহন্তৰ 'অসমত মান', লছোদৰ বৰাৰ 'অসমীয়া ভাষাৰ আখৰ ঘোঁটনি', গুণাভিৰাম বৰুৱাৰ 'সোঁমাব-ভ্ৰমণ', বিষ্ণুপ্ৰসাদ আগবঢ়োৱাৰ 'শঙ্কৰদেৱ' আদি গহীন প্ৰবন্ধ আৰু কোনোবা এসংখ্যাত আবৃত্ত হোৱা 'কুপাবৰ বৰুৱাৰ কাকতৰ টোপোলা'-নামক ৰম্য-ৰচনাৰ শাৰীৰ প্ৰবন্ধই ৰোমাণ্টিক অসমীয়া কথা-সাহিত্যক সমৃদ্ধ কৰিলে, আৰু সিৰোৰত প্ৰাগ-জোনাকী যুগৰ লগত জোনাকী যুগৰ সাকো দৃঢ়কৈ বন্ধা হৈ ব'ল। ইয়াৰ ভিতৰুৱা সাৰ্থকতা সম্পৰ্কে বেজবৰুৱাই নিজে লিখিছে, 'এবছৰৰ জোনাকীৰ চোঁটাই অসমীয়া ভাষাৰ কঁকালত অনেক বল দিলে, আৰু ভাষা-আকাশত পুৱাৰ পোহৰ পৰিল। অসমীয়া ভাষাটো আমাৰ অজাগতিয়াল বন্ধ, কিছুমান ইংৰাজী-শিক্ষিত অসমীয়াৰ খে এনে এটা অন্ধৃত সংস্কাৰ আছিল,

সেইটোৱে বৰকৈ জোকাৰ খালে।' তাৰ আৰু অক্ষুণ্ণতাৰ ক্ষুণ্ণতাৰ বাহিৰেই অসমীয়া ভাষাৰ উপযোগিতাৰ এয়া হ'ল বোমাষ্টিক প্ৰত্যয়। তৃতীয় বছৰ 'জোনাকী'য়ে 'আকৃতি প্ৰকৃতিত আৰু বচনা আদিৰ বিষয়ত বিস্তাৰ উন্নতি লাভ কৰিছিল।' এই বছৰ সম্পাদক আছিল বেজবৰুৱা, তেওঁৰ 'পদুমকুঁৱৰী' উপন্যাসো এই বছৰতে ওলাইছিল। লম্বোদৰ বৰা, আনন্দচন্দ্ৰ আগৰৱালা, বজ্জেনৰ মহন্ত (মোৱামৰীয়া বিদ্ৰোহ), কনকলাল বৰুৱা, বজ্জনীকান্ত বৰদলৈ, পাণীশ্ৰনাথ গগৈৰ প্ৰবন্ধ বছৰটোৰ বিশিষ্ট দান। কলিকতীয়া ছাত্ৰসমূহে কাকততে সাহিত্যচৰ্চা কৰি ক্ষান্ত নাথাকি চাৰিজন গোট খাই ৰেজুছপিয়েৰৰ 'কমেডি অব্ এভছ'ৰ ভাঙনি কৰি তাৰ অভিনয় কৰে।

চতুৰ্থ বছৰো বেজবৰুৱাই 'জোনাকী' সম্পাদক থাকে। তাৰ পিছত হাত-সলনি হৈ ষষ্ঠ বছৰলৈকে কাকতখনি কলিকতাতৈ চলে। তাৰ পিছত 'জোনাকী' শ্বাহাটালৈ আহি সত্যনাথ বৰাৰ সম্পাদনাত তিনি বছৰ চলি বন্ধ হয়। বৰাৰ সম্পাদিত 'জোনাকী'ত বেজবৰুৱাৰ 'আৰ্জি', 'চেনিচম্পা', 'কেছো ককা', 'জয়ন্তী', 'পুত্ৰদান পিতা' আদি বিবিধ বিষয়-বস্তুৰ আধুনিক গল্প প্ৰকাশিত হৈছিল।

মুঠতে 'জোনাকী'য়ে সচেতনভাৱে এক সাহিত্যিক আন্দোলন গঢ় দি তুলিলে। ভাষাৰ নিভুল আৰু সম্ভৱপৰ উচ্চতম আধুনিক মান-নিৰ্ণয়ৰ যত্নত সাহিত্যিক শৈলী সমৃদ্ধ হৈ উঠিল। পাশ্চাত্যৰ প্ৰভাৱ মুক্তভাৱে গ্ৰহণ কৰি বঙলা সাহিত্যৰ বৰেণ্যসকলৰ আদৰ্শও আগত ৰাখি আধুনিক সাহিত্যৰ ভাৰ-ধাৰা আৰু সাহিত্যিক ৰূপ অসমীয়াত সমাৱেশ কৰিলে। লিৰিক বা গীতি-কবিতাৰ সকলো বৈশিষ্ট্য বহলভাৱে গৃহীত হ'ল। উপন্যাস, ৰেজুছপিয়েৰৰ অনুবাদৰ লগতে আধুনিক বা বোমাষ্টিক নাটক, প্ৰহসন, আধুনিক চুটি গল্প, বুৰঞ্জীমূলক আৰু সমালোচনামূলক প্ৰবন্ধ, পাতল প্ৰবন্ধ (literary or personal essay) গোঁৱৰময়ভাৱে অসমীয়া সাহিত্যত প্ৰৱেশ কৰি নিজৰ স্থান অধিকাৰ কৰিলে। এইভাৱে সেই সাহিত্যৰ সম্পূৰ্ণ আধুনিকীকৰণ 'জোনাকী' আৰু 'জোনাকী'ৰ চাৰিকাবে গোট ৰোৱাসকলৰ মহৎ কীৰ্তি হ'ল। এই আধুনিকী-কৰণত প্ৰধান আদৰ্শ ইংৰাজী সাহিত্যৰ ৱৰ্দ্ধকৰ্থৰ যুগটো হোৱা কাৰণে নতুন সাহিত্যও হ'ল বোমাষ্টিক ধাৰা।

'জোনাকী' আৰু 'জোনাকী'ৰ দলৰ আদৰ্শ অসমীয়া সাহিত্যত বৰ্তমান শতাব্দীৰ চতুৰ্থ দশকলৈকে অব্যাহতভাৱে চলি আছিল, তাৰ নানাভাৱে বিস্তাৰ

যটিছিল, কিন্তু সাৰ্থক পৰিৱৰ্তন বিশেষ নঘটিছিল। ‘জোনাকী’তে আৰম্ভ কৰি এই সময়লৈকে গুৱাৰা আলোচনীক কেন্দ্ৰ কৰিয়ে অসমৰ সাহিত্য আন্দোলন চলিছিল, আৰু সকলোবোৰ আলোচনীয়েই ‘জোনাকী’ৰ আদৰ্শকে কম-বেছি পৰিমাণে দাঙি ধৰিছিল। ‘জোনাকী’ৰ দলটোৰ ভিতৰতো লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ চেষ্ঠা আৰু ব্যক্তিগত চূড়া সৱাতো-ওখ হৈ জিলিকি উঠা কাৰণে তেওঁলৈকে সকলো সাহিত্যিকে অনুপ্ৰেৰণা আৰু অনুশাসনৰ বাবে যুৰ তুলি চাইছিল। যদি কোনোবাই সেই অনুশাসন অমান্য কৰিবৰ যত্ন কৰিছিল, তেওঁৰ ওপৰত সেই অনুশাসন কিবা নহয় কিবা প্ৰকাৰে কঠোৰভাৱে বৰ্তিছিল। ১৮৯২ৰ পৰা ১৯৪০ খ্ৰীষ্টাব্দলৈকে এই অৰ্ধশতাব্দী কালক সেই দেখি বেজবৰুৱাৰ যুগ নাম দিব পাৰি। কিন্তু এই পাঁচ দশকৰ শেষৰ কেইবছৰত বেজবৰুৱাৰ প্ৰভাৱ ক্ৰমে কমি আহিছিল আৰু ১৯৩৮ ছনত তেওঁৰ মৃত্যু সাহিত্যৰ এটি পৰিৱৰ্তনৰ সঙ্কেতৰ দৰে হৈ পৰিল।

ক্ৰমে কৃষ্ণপ্ৰসাদ দুৱৰা, পদ্মনাথ গোহাঞি বৰুৱা আৰু বেণুধৰ ৰাজখোৱাৰ দ্বাৰা সম্পাদিত ‘বিজুলী’ (১৮৯০-৯২), পদ্মনাথ গোহাঞি বৰুৱাৰ ‘উষা’ (১৯০৭-১৬), লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ ‘বাহী’ (১৯০৩-৩৩, অমিয় কুমাৰ দাসৰ সম্পাদনা ১৯৩৪-৩৬, মাধৱচন্দ্ৰ বেজবৰুৱাৰ সম্পাদনা (১৯৩৮-৪৫), প্ৰসন্নকুমাৰ বৰুৱা, নীলমণি ফুকন আদিৰ সম্পাদিত ‘আলোচনী’ (১৯১০-১৭) অম্বিকাগিৰি বায়চৌধুৰীৰ ‘চেতনা’ (১৯১২-২৬), গৰ্গৰাম চৌধুৰী, ডিম্বেশ্বৰ নেওগ, বিনন্দচন্দ্ৰ বৰুৱা, অতুলচন্দ্ৰ হাজৰিকা আদিৰ সম্পাদিত অসম ছাত্ৰ সন্মিলনৰ মুখপত্ৰ ‘মিলন’ (১৯২৩-), অসম মুছলমান ছাত্ৰ সন্মিলনৰ মুখপত্ৰ ‘সাধনা’ (১৯২৪-), কমলাকান্ত ভট্টাচাৰ্য আদিৰ সম্পাদিত ‘আসাম হিতৈষী’ (১৯২৫-) দীননাথ শৰ্মা সম্পাদিত ‘আৱাহন’ (১৯০২-)-এই সকলো কাকতেই অসমীয়া সাহিত্যিক একোখন তীৰ্থস্থান। সিবিলাকৰ যোগেদিয়ে ‘জোনাকী’ৰ দ্বাৰা প্ৰতিষ্ঠাপিত আদৰ্শ নানাভাৱে পল্লৱিত আৰু সঞ্জীৱিত হৈ আধা শতিকা অসমীয়া সাহিত্যলৈ গতিশীল এটি প্ৰক্ৰিয়া কৰি তুলিছিল।

বোদ্ধান্তিক কবিতাৰ কাহিনী

সাম্ভাৱ্য জন্ম

বৈষ্ণৱ কবিতাৰ আদৰ্শ-বৰ্জনকাৰী বলদেৱ মহন্ত, ৰমাকান্ত চৌধুৰী, ভোলানাথ দাস আদি শ্ৰীমন্ত-জোনাকী যুগৰ কবিসকলৰ ৰচনাৰ মাজত কবি-প্ৰাণৰ স্পৰ্শ থকা

সাৰ্থক কবিতাৰ দৈন্ত নাই। কিন্তু এইসকল কবিৰ ব্যক্তিগত প্ৰেক্ষাপট, কবিতাৰ কোনো স্বীকৃত ধাৰাৰ পৰিচয় বা কোনো কবিত্বময় আগবঢ়াব উদ্ধাস নাই। এই পৰিচয়, এই উদ্ধাসৰ প্ৰাৱণ আছিল যেতিয়া পশ্চিম প্ৰৱাহৰ ধাৰৰ উন্মোচন ঘটিল আৰু দুৰাবধন মুকলি কৰি দিলে পাশ্চাত্য প্ৰভাৱৰ প্ৰৱল বহুতো কলিকতা মহানগৰীতে পঢ়া দুজনমান কলেজীয়া ছাত্ৰই। অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যক অৱহেলা আৰু আত্মপ্ৰত্যাহীনতাৰ ক্লেদ-অৱসাদৰপৰা উদ্ধাৰ কৰিবলৈ কৰা এওঁলোকৰ সঙ্কল্পই অসমীয়া কাব্যবাহীক সম্পূৰ্ণ প্ৰকাশ-স্বাধীনতা দিলে আৰু আদি ঊনবিংশ শতকৰ ৰোমাণ্টিক ইংৰাজী কবিতাৰ স্পৰ্শই নিদ্ৰাৰপৰা তুলিলে। কাব্যিক প্ৰচেষ্টাৰ আদৰ্শৰূপে আগৰ সাহিত্যিক যুগক বিশ্বাতিৰ গৰ্ভলৈ এৰি দিয়া হ'ল। আনফালে ৰোমাণ্টিক অতীতৰ প্ৰতি অল্পভাগ সাৰ পাই উঠিল। পৰাধীনতাৰ মানিয়ে অন্তৰক বিষাক্ত কৰি তোলাত নতুন কবিয়ে স্বাধীনতাৰ জয়গান গাই উঠিল। প্ৰকৃতি, সৌন্দৰ্য, ব্যক্তিগত প্ৰেম-প্ৰণয় আৰু ক্ষুদ্ৰ মানৱ কবিতাৰ গোৰুৱাৰিত স্বতন্ত্ৰ বিষয়-বস্তু হৈ উঠিল। শব্দবদেৱে ভগৱন্তৰ লীলাৰ পৰিৱেশ সৃষ্টিৰ যত্নত ছুই-এশাৰীত প্ৰাকৃতিক পটভূমি পটুতাৰে অঙ্কন কৰিছিল বা প্ৰাকৃতিক দৃষ্টাৱলীৰপৰা আধ্যাত্মিক উপমা গ্ৰহণ কৰিছিল। নতুন কবিতাত প্ৰকৃতিৰ সৌন্দৰ্য কাব্যিক আনন্দৰ উৎস হ'ল। সিমানেই নহয়, কবিয়ে প্ৰকৃতিৰ ব্যক্তিগত সাহচৰ্য আৰু আত্মৰ আত্মীয়তা অনুভৱ কৰিলে। ৱৰ্ড্‌ছৱৰ্থৰ দৰে অসমীয়া কবিকো ক্ষুদ্ৰতম পুষ্পই কাৰুণ্য-গভীৰ চিন্তা প্ৰদান কৰা হ'ল। ধৰ্মৰ অনুশাসন এবাই প্ৰেমে বাক্যস্বাধীনতা লাভ কৰিলে। বনৰীয়া বনগীতৰ ব্যক্তিগত প্ৰণয়-প্ৰীতি আৰু দেহৰ ক্ষুধাই কবিতাৰ আভিজাত্য পালে। অমৰ মানৱশক্তিয়ে নিজৰ জয় ঘোষণা কৰিলে। সাধাৰণ মানুহ আৰু সৰল গ্ৰাম্য জীৱনো গৌৰৱভাসী হ'ল। তীব্ৰতামুখৰ জলন্ত-বৃত্তিয়ে সমুদ্ৰৰ তৰঙ্গৰ দৰে বাধা-বন্ধন অতিক্ৰম কৰি আত্মপ্ৰকাশ বিচাৰিলে। অতিবাস্তৱ বিশ্বাসাত্মক জগতৰ স্থিতিবিৰল দেখেবানি প্ৰাণীয়েও কাব্যত নতুন প্ৰকাশভিদ্ধা কৰিলে। প্ৰকাশৰ অবাধিত স্বাধীনতা আৰু কল্পনাপ্ৰৱণতা ৰোমাণ্টিক কাব্যৰ উন্মূক লক্ষণ। কাব্যিক ৰূপৰ কালৰপৰা লিৰিক এই নতুন প্ৰৱাহৰ এক বিশিষ্ট দান। আত্মগচেতন কাহিনী-শীতি (literary ballad), বৰ্ণনাত্মক গণকবিতা আদি ৰূপৰ অৱতৰণ ঘটিল। ভাষা-বৈশলীয়ে জনগণৰ পৰিচিত ৰূপ ল'লে, আৰু কাব্যৰ সংবেদনশীলতা হ'ল প্ৰত্যেক আৰু প্ৰাকল।

এইবোৰ লক্ষণত বহিও অল্পপ্ৰেক্ষাৰ উৎস হ'ল পাশ্চাত্য কাব্য, তথাপি বহু

কবিতাত ভাৰতীয় চেতনাই ভাঙ্গকৈয়ে উপলব্ধি বোগাইছিল। পৰাধীনতাৰ মানিয়ে অতীত ভাৰতৰ জ্ঞান-গৰিমা শোধ-বীৰ্যেৰে উজ্জল ৰূপটোক কবিৰ চকুত উজ্জলতৰ কৰি তুলিছিল। ভাৰতীয় অতীত্ববাদ, অধ্যাত্মবাদৰ স্বৰ কেইবাজনো কবিৰ কবিতাত স্পষ্টকৈয়ে বাজি উঠে। তদুপৰি ৰঘুনাথ চৌধাৰীৰ দৰে কবিৰ প্ৰকৃতি দৰ্শনত কালিদাস আদি ভাৰতীয় কবিৰ দৃষ্টিভঙ্গিহে যেন বেছিকৈ ধৰা পৰে। এই ফালৰপৰা চাবলৈ গ'লে, ৰোমাণ্টিক অসমীয়া কবিতাত আত্ম-আৱিষ্কাৰৰ এটি বহুল ধাৰা বৈ আছে।

জোনাকী স্তব

চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালা

চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালা (১৮৬৭-১৯৩৮) অসমীয়া ৰোমাণ্টিচিজ্মৰ প্ৰথম হোতা। প্ৰাচীন অসমীয়া সাহিত্যৰ প্ৰথম প্ৰকাশক হৰিবিলাস আগৰৱালাৰ দ্বিতীয় পুত্ৰ এওঁ কলিকতাত বি. এ. শ্ৰেণীৰ তৃতীয় বাৰ্ষিকলৈকে পঢ়ি তাৰপৰা আগ নাবাঢ়ি ব্যৱসায়ত লাগে আৰু চাহ আৰু ছপাখানাৰ ব্যৱসায়ত দেশত আগশাৰী লয়। ৰোমাণ্টিচিজ্মৰ প্ৰৱৰ্তক 'জোনাকী' কাকতৰ (১৮৮২) এওঁ প্ৰতিষ্ঠাপক-সম্পাদক আৰু তাৰ আদৰ্শ-সংস্থাপকো। 'অসমীয়া' (১৯১৮), 'সাদিনীয়া অসমীয়া' আৰু 'তিনিদিনীয়া অসমীয়া' কাকতো এওঁৰেই প্ৰতিষ্ঠা আৰু পৰিচালনা কৰিছিল। বেঙ্গলবন্ধুৰ 'বাহী' কাকততো আদিবেশৰা এওঁৰ বোগ আছিল, নিশেষলৈ পিছৰফালে সেই কাকতৰ বৰ্ণবিজ্ঞানপ্ৰণালী-স্থিৰীকৰণত তেওঁৰ স্পষ্ট চিন্তাই বিশেষ সহায় কৰিছিল। 'জোনাকী' আৰু 'বাহী'ত গুলোৱা তেওঁৰ কবিতাৰ সংগ্ৰহ 'প্ৰতিমা' (১৯১৪); আৰু 'বাহী'তে ধাৰাবাহিকভাৱে পোনতে ওলাইছিল তেওঁৰ 'বীণ-বৰাণ্ণী' (পুথিকল্প ১৯২৩)।

অসমীয়া ৰোমাণ্টিক কবিতাৰ প্ৰথম বিন্ধ্যকৰ আৰু প্ৰকাশসাৰ্থক উল্লেখ 'জোনাকী'ৰ প্ৰথম সংখ্যাতে প্ৰকাশিত চন্দ্ৰকুমাৰৰ 'বনকুঁৱৰী' নামৰ লিৰিকৃতিত। অসমীয়া কবিতাৰ ৰোমাণ্টিক-ভঙ্গিৰ অনেক বৈশিষ্ট্যতে চন্দ্ৰকুমাৰ মাত্ৰ অগ্ৰেগৰ, এনে নহয়, তাৰ বহুতোবোৰ লক্ষণে তেওঁতে পূৰ্ণতাও লাভ কৰিছিল। তেওঁৰ অচলুভঙ্গমতা তীব্ৰ আৰু প্ৰকাশনিকাশক্তি সৰলগতি, যদিও ছন্দৰ গতি সদায় শাবলীল নহয়। তেওঁ বিখ্যাতভাৱে প্ৰেমময় ৰূপ আৰু নিৰ্মম চিত্ৰনত (ক'ৰ কোন কোন গ'ল, চিন-স্তুতি পমি গ'ল, প্ৰকৃতিয়ে তেনেকৈয়ে ব'ল) উপলব্ধি

কৰিছিল, প্ৰকৃতিৰ বাহ্যিক বৰ্ণালিতে মুগ্ধ বা প্ৰকৃতিৰে ব্যক্তি-প্ৰকাশনত
 বৰ্ণিত্বৰ দৰে আবদ্ধ নহৈ মিত্তিকৰ দৰে অন্তৰ্জগতৰ সন্ধানত বৰ্ত্তিছিল,
 কেতিয়াবা প্ৰকৃতিৰ সংৱেদনৰ প্ৰতি মানুহৰ বিমুগ্ধতা দেখি আশ্চৰ্য্য কৰিছে।
 মানৱক তেওঁ পৰাংপৰ, বিশ্বজগতৰ কেন্দ্ৰ-ৰূপে দেখা পাইছে, মানৱবস্তুত
 দীপ্তবিশ্বাসনয় বিশ্বৰূপ দেখি একে সময়তে হুটুয়া আৰু প্ৰব্যথিতাত্মা হৈ পতি
 হেৰুৱাইছে, আৰু জগতৰ সকলো নীচ পঙ্কিলতা প্ৰশান্ত মহাসাগৰৰ স্তৰলৈ
 ধুই এক পুনৰুদ্ধৃত বিশ্বক হিমালয়ৰ উজ্জ্বল শিখৰলৈ তুলিবলৈ মানস কৰিছে।
 ই প্ৰায় খেলীৰ বোমাটিক স্বপ্নৰ সমপৰ্যায়ৰ। কোঁহুলী জনিৰে ভেঙে বস্তুবাদী
 জগতৰ আগত এক সৌন্দৰ্যৰ দৰ্শন ঘোষণা কৰিলে, ‘সৌন্দৰ্যৰ আৰাধনা জীৱনৰ
 খেল।’ সৌভ আৰু প্ৰাণৰ মিলনৰ প্ৰতীক লোক-গীতিৰ তেজীয়াৰ দৰে আৰু
 ‘আমৰ তলত টুকু টুকু চাপৰি বোৱা’ বখিৰী ছোৱালীৰ জীৱনৰ স্থিতিক চক্ৰ-
 কুমাৰে অসমীয়া কবিতাত স্থান দিলে, এনে অতিপ্ৰাকৃতিক হুব অসমীয়া
 কাব্যত কিন্তু বাস্তৱিকতে বিৰল।

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা (১৮৬৪-১৯৩৮) দীননাথ বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াৰ ঘৰৰ
 বৈষ্ণৱ পৰিৱেশৰ মাজত জন্মলাভ কৰি ভৈৰৱপুৰ, লক্ষীমপুৰ, গুৱাহাটী, শিৱসাগৰ
 আদি অসমৰ বিভিন্ন ঠাইৰ ভুলত পঢ়ি কলিকতাৰপৰা বি. এ. পাছ কৰে, আৰু
 ইংৰাজীৰ এম. এ. আৰু আইন পঢ়া আৰম্ভ কৰি সিহঁতৰ ডিগ্ৰী নোলোৱাকৈয়ে
 এৰে। কলিকতাত থকা কালতে এওঁ ‘জোনাকী’ আৰু অ. জা. উ. সা. সভা-
 প্ৰতিষ্ঠাপনত আগভাগ লয়, আৰু বহুৰ বিখ্যাত ঠাকুৰ পৰিয়ালৰ হেৰেফাৰফ
 কৰ্ত্তা প্ৰজ্ঞা-স্বন্দৰীক বিয়া কৰে। পোনতে ডেওঁ ভোলানাথ বৰুৱাৰ লগত,
 পিছত বাৰ্ড, কোম্পানী আৰু তাৰো পিছত উৰিষ্ঠাৰ সফলপুৰত নিজাকৈ
 কাঠৰ কাৰবাৰ আদি কৰে। এওঁৰ সাহিত্যিক জীৱনৰ দুটা কলপ্ৰহ কাল—
 ‘জোনাকী’ গুলাই থকা সময় আৰু পিছত কলিকতাৰপৰা ‘বাহী’ প্ৰকাশ হোৱা
 সময়। কিন্তু গুৱাহাটীৰপৰা ‘বাহী’ গুলোৱা সময়ত আৰু আন কি ‘আৱাহন’ৰ
 কাৰণে ডেওঁৰ শক্তিশালী লেখনী চলি আছিল। ‘জোনাকী’ৰ বোমাটিক
 আন্দোলনত সক্ৰিয় অংশ গ্ৰহণ কৰা আৰু সাহিত্যৰ বিভিন্ন অঙ্গলৈ দান—এই
 দুটাই ডেওঁৰ প্ৰধান সাহিত্যিক চৰ্চা; কিন্তু ডেওঁৰ ব্যক্তিকৈ উঠিব অনুভৱৰ দৰে

সমস্ত যুগটোক ঐক্য দিয়াত বিশেষ কাম কৰিছিল। তেওঁৰ আধুনিক-যুগৰ প্ৰবীণ লেখকসকলৰ অল্পপ্ৰেৰণাৰ থলী আছিল।

বেজবৰুৱাই ‘জোনাকী’ আন্দোলনত যোগ দিছিল প্ৰধানকৈ প্ৰহসন আৰু তৰল হাস্যৰ প্ৰবন্ধ-লেখক-ৰূপে। কিন্তু তেওঁ সেই সময়ৰেপৰা ‘কবিতা হয় যদি হওক নহয় যদি নহওক’ বুলি দুই-এটি কবিতা ৰচনা কৰিছিল। এইখিনি ‘কদমকলি’ত (১৯১৩) সন্নিৱিষ্ট হৈছে। ইয়াৰ দুই-এটি প্ৰকৃততে কবিতা বুলিব নোৱাৰি, কিন্তু যিকোনো কাব্যৰ পৰশ পৰিছে, সেইকোনো সোণ-পানীৰে ছপাই বন্ধাই থ’ব লগীয়া। ৰোমাণ্টিক পথৰ প্ৰদৰ্শক-ৰূপেও সিবোৰৰ এটি মূল্য আছে। তেওঁৰ নাটকৰ অন্তৰ্গত গীতসমূহৰো স্বকীয়া এটি সৌন্দৰ্য আছে। ৰোমাণ্টিক কবিতাৰ অল্পভূমিকাত, ভাবপ্ৰৱণতা আৰু প্ৰকাশৰ আতিশয্য আদি গুণ তেওঁৰ প্ৰেম-অনুৰাগমূলক কবিতাত দেখা পোৱা যায়। তেওঁৰ দেশানুৰাগমূলক কবিতাকোনো আক্ৰেপ নাই, নৈৰাস্ত নাই, অৱসাদ নাই, সিবোৰত এটি সজীৱনীশক্তি বিৰাজ কৰিছে। ‘ধনবৰ আৰু ৰতনী’, ‘ৰতনীৰ বেজাৰ’ আদি কবিতা সাৰ্থক কৃত্ৰিম বেলাড্ বা কাহিনী-কবিতা। লঘুবেঠকী কবিতাতো বেজবৰুৱাৰ বিশেষ ৰতি, ছেটাবাৰ, বা বিজ্ঞপ, ভেঙুচালি, পেৰডি আদিৰ যোগেদি তেওঁ লক্ষ্য হাস্যৰ সৃষ্টি কৰি সিবোৰত আমাক আমোদ দিছে। সৰল দেশপ্ৰেম আৰু গভীৰ আধ্যাত্মিক স্বৰ—এই দুটিকে বেজবৰুৱাৰ গহীন কবিতাৰ দুটি প্ৰধান দিশ বুলিব পাৰি।

হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী

হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে (১৮৭২-১৯২৮) গোলাঘাটত জন্মলাভ কৰি নগাঁৱত শিক্ষা লাভ কৰা কালতে গুণাভিৰাম বৰুৱা, ভোলানাথ দাস, ৰত্নেশ্বৰ মহন্ত আদিৰ প্ৰভাৱত সাহিত্যলৈ ঝাউতি এটি লৈ ডাঙৰ হয়, আৰু ‘আগাম-বন্ধু’ কাকততে পোনতে কবি-ৰূপে দেখা দিয়ে। এওঁ কলিকতাত চাৰি বছৰ পঢ়ি ডিগ্ৰী ল’ব নোৱাৰি থুৰি আহি মাটি-হাকিম আৰু পিছত ই. এ. চি. হয়। এৱে চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালা আৰু লক্ষীনাথ বেজবৰুৱাৰ লগত ‘জোনাকী’ আৰু অ. ভা. উ. সা. সভাৰ আলোচনাত যোগ দিয়ে আৰু ‘কাকো আৰু হিয়া নিবিলাওঁ’, ‘পূৱা’ আদি কবিতাৰে নতুন কাব্যৰ সেৱা কৰে। ইতালীয় আহৰ ছনেটৰ অনুগামী চতুৰ্দশপদী কবিতাৰ আদৰ্শ এওঁ বহুৰেপৰা পোনতে অসমলৈ আনে ‘প্ৰিয়তমাৰ চিঠি’ত। কিন্তু গোস্বামীৰ কবিতা, অনুশীলনৰ অভাৱত ‘ফুলৰ চাকি

(১২০৭) প্ৰকাশ হোৱাৰ পিছত আৰু বিকাশ পাব নোৱাৰিলে। গতিকে কবিত্বৰ স্থায়ী মূল্য থকা এওঁৰ ৰচনা সীমাবদ্ধ।

মফিজুদ্দিন আহমদ হাজৰিকা

‘জোনাকী’ৰ আন্দোলনৰ লগত সংশ্লিষ্ট নোহোৱাকৈ ডিব্ৰুগড়ৰ মফিজুদ্দিন আহমদ হাজৰিকাই (১৮৭০-১২৫৮) প্ৰাণৰ নহয়, জ্ঞানৰ কবিতা ৰচনা কৰে — ‘জ্ঞানমালিনী’ (১৮৯৬)। কিন্তু তাৰ ভিতৰতো ‘দিনকণা’ কবিতাটি প্ৰাণৱন্ত আৰু স্থায়ী মূল্যৰ। ইয়াৰ পিছত মফিজুদ্দিনৰ কবিতাৰ ধাৰা বন্ধ হৈ যায়, যদিও ‘মালিনীৰ বীণ’ নামে আৰু এখনি পুথি তেওঁ এৰি থৈ যোৱা বুলি জনা গৈছে। ঘৰুৱা আৰু প্ৰাঞ্জল ভাষাৰ সমাবেশ আৰু ছন্দৰ পৰিচাৰ গতি এওঁৰ কবিতাৰ বাহিৰ লক্ষণ।

কৃষ্ণপ্ৰসাদ আগৰৱালা

ফুলিৰ খুজিয়ে মৰহি যোৱা কবিত্বৰ আন এজন কবি কৃষ্ণপ্ৰসাদ আগৰৱালাৰ (১৮৭২-২৭) এমুঠি কবিতাত চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালাৰ ঠাঁচ আৰু গভীৰতা অনুভৱ কৰিব পাৰি।

পদ্মনাথ গোহাঞি বৰুৱা

উত্তৰ লখীমপুৰত জন্মলাভ কৰি পদ্মনাথ গোহাঞি বৰুৱাই (১৮৭১-১২৪৬) উত্তৰ লখীমপুৰ, শিৱসাগৰ আৰু কহিমাত স্থলীয়া শিক্ষা লৈ ১৮৯০ ছনত কলিকতালৈ উচ্চ শিক্ষাৰ বাবে যায়। তাৰপৰা ওলোৱা ‘বিজুলী’ৰ দ্বিতীয় বছৰত এওঁ সম্পাদক আছিল, এই কাকততে তেওঁৰ ‘ভাটমতী’ আৰু ‘লাহৰী’ ধাৰাবাহিকভাৱে ওলাইছিল। এওঁ এফ. এ. আৰু ওকালতি পঢ়ি পাছ নকৰি হাই স্কুল আৰু নৰ্মাল স্কুলৰ শিক্ষক হয়হি।

গোহাঞি বৰুৱাৰ কবিতাৰ পুথি তিনিখনি—‘জুৰণি’ (১২০০), ‘লীলা’ আৰু ‘ফুলৰ চানেকি’ (১২০১)। ‘লীলা’ক যদিও কাব্য বা বস্তুনিষ্ঠ দীঘলীয়া কাব্যপ্ৰবন্ধ-ৰূপে উপস্থাপন কৰা হৈছে আৰু দ্বিতীয় সংস্কৰণত সৰ্গ-বিভাগো কৰা হৈছে, ইখনি প্ৰকৃততে আত্মনিষ্ঠ ‘ইলিজি’ বা শোক-কবিতাহে—কবিয়ে প্ৰথম পত্নী লীলাৱতীৰ বিয়োগ-দুখত দুইবোৰ সম্পৰ্কৰ কাহিনী বৰ্ণনা কৰিছে। কিন্তু সেই ব্যক্তিগত শোকক যিটোৰ *Lycidas*, খেলীৰ *Adonais* বা টেনিছনৰ

In Memoriam-অৰ দৰে নৈৰ্য্যাস্তিক আৰু বিশ্বজনীন স্মৃতি দিব নোৱৰাত কাব্যিক ৰসায়ন সম্ভৱ হোৱা নাই। ইয়াৰ তুলনাত গোহাঞি বৰুৱাৰ আত্ম-জীৱনীৰ ভিতৰৰ একেবোৰ ঘটনাৰ বৰ্ণনা অধিক উপাদেয় হৈছে। কবিতাটোৰ মাজে মাজে থকা নৈসৰ্গিক বৰ্ণনাবোৰ কিন্তু কবিত্বময় ৰসাল অংশ (*purple patch*) হৈ আছে, আৰু কবি এক উচ্চাঙ্গৰ অমিত্ৰাঙ্গৰ ছন্দৰ ৰচনাত কৃতকাৰ্য হৈছে। ‘সামনী’ নাটক আদিত সন্নিৱিষ্ট প্ৰাকৃতিক শোভা-বৰ্ণনা আৰু ‘জুৰণি’ৰ খণ্ডকবিতাৰ একে পৰ্যায়ৰ শাৰীবোৰত সৌন্দৰ্য প্ৰতিভাত হৈছে। কিন্তু এওঁৰ সকলোবোৰ লিখিকৰ গুণ সমস্তৰ নহয়। পুথিখনিৰ প্ৰথম বাইশটি কবিতা চতুৰ্দশপদী, কিন্তু সাধাৰণ পয়াৰ ছন্দৰ, শেষৰ যুগ্মকত ভাব-তীব্ৰতাৰ স্পৰ্শ আছে।

বেণুধৰ ৰাজখোৱা

বেণুধৰ ৰাজখোৱাই (১৮৭২-১৯৫৫) দিহিং-পাৰৰ খোৱাঙত জন্মলাভ কৰি ডিব্ৰুগড়ত পঢ়ি ১৮৮৯ ছনত অ. ভা. উ. সা., ‘জোনাকী’, ‘বিজুলী’ আদিত যোগ দিয়েগৈ। এওঁ তৃতীয় বছৰ ‘বিজুলী’ৰ সম্পাদক আছিল। ১৮৯৬-ত বি. এ. পাছ কৰি মনস্তত্ত্বৰ এম্. এ. আৰু আইন শ্ৰেণীত নাম লগোৱাৰ পিছত মাটি-হাকিম কাম পোৱাত পঢ়া এৰি কামত সোমাই পিছত ই. এ. চি. আৰু উপায়ুক্তৰ কাম কৰে। কবি-ৰূপে পৰিচিত নহ’লেও ৰাজখোৱাই যথেষ্ট-সংখ্যক কবিতা ৰচনা কৰিছিল, আৰু ‘চন্দ্ৰসমুদ্ৰ কাব্য’ নামে এখনি কাব্যও লিখিছিল। আধুনিক গীত-ৰচনাত ৰাজখোৱা এজন অগ্ৰেসৰ; ‘অসমীয়া ভাই’ (১৯০১), ‘বাহী’ (১৯০৬), ‘সকল’ৰ গান’ (১৯১০) আধুনিক অসমীয়া গীতৰ প্ৰথম প্ৰকাশিত পুথিৰ ভিতৰত। কাব্যিক সৌন্দৰ্যৰ ফালৰপৰা তেওঁৰ আদৰ্শীয় বস্তু হ’ল পুৰণি লোক-গীতিৰ আদৰ্শত ৰচিত জয়মতী-বিষয়ক গীতকেইটি।

আনন্দচন্দ্ৰ আগৰৱালা

ভৈৰৱৰ বৰডাবাৰীত জন্ম লৈ আনন্দচন্দ্ৰ আগৰৱালাই (১৮৭৪-১৯৪০) কলিকতাত এক্. এ. পৰীক্ষা দিয়ালৈকে পঢ়ি জীৱনৰ বেছিভাগ কাল পুলিচ-বিভাগত কটায়। কলিকতাত থকাত এওঁ ‘জোনাকী’ আৰু অ. ভা. উ. সা. সভাৰ লেখক-ধূলত যোগদান কৰে। ককশাভিৰাম বৰুৱাৰ শিষ্য-আলোচনী ‘ল’বাকু’বো (১৮৮৮) এওঁ প্ৰধান সহায়ক আছিল। আন দুজনবানেৰে লম লাগি ছাত্ৰ অৱস্থাতে ‘ধৰ্ম-সঙ্গীত’ নামে এখনি গীতৰ পুথি উলিয়াইছিল।

কলিকতাৰ 'জোনাকী' কাকততে এওঁ 'ঈৰ্ষ' নাম লৈ কবিতা প্ৰকাশ কৰিছিল। এওঁৰ কবিতাৰ একমাত্ৰ প্ৰকাশিত পুথি 'জিলিকনি' (১৯২০)। বিদেশী কবিতাৰ অনুবাদত মূলৰ সৌন্দৰ্য অব্যাহত ৰখাৰ ক্ষমতাই আনন্দচন্দ্ৰক অসমীয়া কাব্যত এখনি আদৰৰ আসন দিয়ে, 'জীৱন-সঙ্গীত', 'চহা আৰু পতিত', 'সুখৰ ঠাই' আদি এনে কবিতা অসমীয়া কাব্যৰ মৌলিক সম্পদৰ লেখীয়া। লোক-স্বাভাৱ আৰ্হিৰ 'পানেঠৈ' ইংৰাজী বোমাটিক ঐতিহ্যৰ দাবক। 'বলম' আদি মৌলিক কবিতাতো আনন্দচন্দ্ৰৰ প্ৰকৃত কাব্যগুণ, মনোবশ অনুকৃতি আৰু সাৱলীল প্ৰকাশভঙ্গিৰ পৰিচয় পোৱা যায়।

উত্তৰ-জোনাকী স্তৰ

চন্দ্ৰবৰ বৰুৱা

নেঘেৰীটিঙৰ বিখ্যাত নিৰমল্লিৰ বৰঠাকুৰ বংশত জাত চন্দ্ৰবৰ বৰুৱাই (১৮৭৪-১৯৬১) আন কেইবাজনো এই যুগৰ অসমীয়া কবিৰ দৰে যি. এ. আৰু আইন পঢ়ি ডিগ্ৰী নোলোৱাকৈ ঘৰলৈ ঘূৰি আহে, ইয়াত তেওঁ শোনতে ওকালতি, তাৰ পিছত চাহ-খেতিত আত্মনিয়োগ কৰে। এওঁ 'জোনাকী'ৰ ভিতৰ-সমাজৰ কবি নহয়। কবি-ৰূপে এওঁৰ বিশেষ বৈশিষ্ট্য আধুনিক অসমীয়া কবিতা আৰু কাব্যিক নাটকত যথুসূদন দত্তৰ কথা-বস্ত আৰু যথুসূদন-গিৰিশচন্দ্ৰ ঘোষৰ ছন্দ-প্ৰৱাহৰ দাব মুকলি কৰি যেলি দিয়াত। চন্দ্ৰবৰৰ দ্বিতীয় বৈশিষ্ট্য ব্যঙ্গাত্মক ভঙ্গি। এওঁৰ 'মেঘনাদবধ' নাটকত মাইকেলৰ প্ৰতিধ্বনি ছত্ৰে ছত্ৰে আছে, কিন্তু ইয়াত ব্যৱহৃত ভঙ্গ-অমিত্ৰাক্ষৰ ছন্দৰ আৰ্হি হ'ল গৈৰিশ ছন্দহে। এই ভঙ্গিকে তেওঁ 'আৱাহন'ত প্ৰকাশিত কাব্য 'কামৰূপ-জীয়াৰী' (আৱাহন, ২য়-১০ম বছৰ) আৰু 'বিদ্যা-বিকাশ'ত (আৱাহন, ১০ম-১১শ বছৰ) ব্যৱহাৰ কৰিছে। কাব্য দুখনৰ প্ৰথমখনিত বেউলা-লখীন্দাৰ কাহিনী আৰু দ্বিতীয়খনিত দৰ্শীচিৰ আত্মত্যাগৰ কাহিনী কোৱা হৈছে, উল্লেখযোগ্য যে পিছৰটি বিষয় হেমচন্দ্ৰ বন্দ্যোপাধ্যায়ে তেওঁৰ 'কুন্ত-সংহাৰ কাব্য'ত ইতিমধ্যে সুন্দৰভাৱে কাব্যৰূপ দিছে। চন্দ্ৰবৰৰ ব্যঙ্গাত্মক কবিতাকেইটিৰ উদ্দেশ্য আৰু প্ৰকাশভঙ্গি স্পষ্ট আৰু তীব্ৰ। তেওঁৰ দুই নে এটি কবিতাত বোমাটিক ভঙ্গি অলপ থাকিলেও এই যুগৰ অসমীয়া কবিতাৰ

বিকাশত চম্ভৱে নিজস্ব এটি ধাৰাহে সৃষ্টি কৰা দেখা যায়, সেয়া হ'ল সামাজিক সমালোচনাৰ।

হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱা

সাতঘৰীয়া আহোমৰ সন্দিকৈৰ ভদ্ৰচন্দ্ৰ বা ভদৰি বৰবৰুৱাৰ বংশত হিতেশ্বৰ (১৮৭৬-১৯৩৯) জন্ম। এওঁ সৰু কালডোখৰ নানা কণ্ঠেৰে পঢ়ি হাই স্কুলৰ প্ৰথম শ্ৰেণীতে শিক্ষা সামৰি বাগিচাৰ কেৰাণী কামত সোমাই জীৱনটো কটায়। জীৱন ভৰা আৰ্থিক অস্থিৰতা আৰু ঘনাই হোৱা প্ৰিয়জন-বিশ্ৰোগৰ দুখৰ মাজত হিতেশ্বৰ কাব্যজীৱন গঢ় লৈ উঠে। এই যুগৰ এৰা-ধৰাকৈ কবিতা লিখা অসমীয়া কবিসকলৰ তুলনাত বন্ধুনাথ চৌধাৰী আৰু দুৰ্গেশ্বৰ শৰ্মাৰ দৰে এওঁৰ কাব্য-সেৱাৰ ধাৰাবাহিকতা মন কৰিব লগীয়া বিষয়। স্কুলত পঢ়া সময়তে হিতেশ্বৰে ইংৰাজী কবিতা অসমীয়ালৈ ভাঙি তাৰে কিছুমান 'তলসৰা ফুলৰ তিনি আঁজলি' নাম দি গোটাই খেছিল আৰু 'অসম কুহুম' নামৰ সৰু পুথি এখনো লিখিছিল। এই দুয়োখন আৰু 'টিফুক-প্ৰৱাস' নামে এখন কবিতাৰ পুথি আৰু 'ধনদা-কমল' নামে এখন নাটক অপ্ৰকাশিত বৈ গ'ল। তেওঁৰ প্ৰথম ছপা কবিতা-পুথি জীৱনৰ মৰহি ঘোৱা আশাৰ ফুলকলিটি বৰ্ণোৱা 'চোপাকলি' (১৯০২)। দেশ-বিদেশৰ নানা কাব্যান্বাদন আৰু বুৰঞ্জী আৰু কাব্যচৰ্চাই আছিল এওঁৰ প্ৰকৃত জীৱন। 'কমতাপুৰ-ধ্বংস বা সাদৰী' আৰু 'বিবহিঙ্গী-বিলাপ কাব্য' দুখনেই (বচনা ১৮৯৯ আৰু ১৮৯৬, প্ৰকাশ ১৯১২) প্ৰথমে হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাৰ কবিত্ব-যশস্বক সুপ্ৰতিষ্ঠিত কৰে। আধুনিক ধৰুৱা ভাষাত আৰু জাতীয় বুৰঞ্জী লৈ কাব্য ৰচনা কৰা আৰু অমিত্ৰজ্ঞান প্ৰৱোগৰ বিষয়ত অসমীয়া কাব্যত 'কমতাপুৰ-ধ্বংস'ই প্ৰথম। ইয়াৰ আগতে ৰমাকান্ত চৌধুৰী আৰু ভোলানাথ দাসে পৌৰাণিক বিষয়-বস্তুৰে প্ৰথৰ অমিত্ৰজ্ঞানী কাব্য লিখে, চৌধুৰীৰ ভাষা পুৰণি-নতুনৰ সন্ধিৰ ভাষা আৰু ভোলানাথৰ ভাষা মিশ্ৰ প্ৰকৃতিৰ। হিতেশ্বৰেই পোনতে আধুনিক ভাষাক মহাকাব্যিক গাভীৰৰ প্ৰকাশ দিয়ে। 'কমতাপুৰ-ধ্বংস'ত ছন্দত প্ৰৱাহ বাধাহীন আৰু অমিত্ৰজ্ঞানৰ অনিৰিহাস মনোৰম। ঠায়ে ঠায়ে অন্ত্যাহুপ্ৰাস আৰু ত্ৰিপদীৰো প্ৰৱোগ আছে। পোছৰটো সৰ্গৰ এই কাব্যত নীলাধৰৰ কমতা ৰাজ্যৰ পতনৰ বৰ্ণনাৰ মাজে মাজে কাব্যময় আৰু নাটকীয় পৰিৱেশ-সৃষ্টিত তৰুণ কবিয়ে নিপুণতা দেখুৱাইছে। 'বিবহিঙ্গী-বিলাপ'

প্ৰোবিতভৱী নাথিকাৰ বিবহৰ ছব, ইয়াৰ ভাষাৰ প্ৰাচুৰ্য আৰু যক্ষুৰৰ বৃত্তৰ বিবহিণী বাহিকাক বৰ্ণোৱা 'ব্ৰজাঙ্গনা কাব্য'ৰ দৰে ছন্দৰ চকল স্বাধীনতা লক্ষণীয়, এই কাব্যৰ ওপৰকি কৰণে কেইটিমান নিবাডম্বৰ ভাষা আৰু বৰ্ষম্পৰী সংবেদনৰ বিয়োগ-কবিতা সন্নিবিষ্ট হৈছে।

অন্নমতী কুঁৱৰীৰ পতিৰ হকে আত্মত্যাগৰ কীৰ্ত্তন কৰা হৈছে 'ত্ৰিকতাৰ আত্মদান কাব্য'ত (বচনা ১২০৮, প্ৰকাশ ১২১৩); ইয়াত ছন্দৰ গতি সকলো ঠাইতে নিমজ্জ নহ'লেও ঠায়ে ঠায়ে মিৰিকৰ সৌন্দৰ্য ব্যক্ত হৈ কাব্যান্থনিক তুলি ধৰিছে। বববকৱাৰ কাব্যৰ নাৰীচৰিত্ৰই প্ৰাধান্ত লাভ কৰিছে, তদুপৰি মাইকেলৰ কাব্যৰ দৰে জীৱনৰ কাক্ষ্য বববকৱাৰ কবিতাৰ কেন্দ্ৰীয় আকৰ্ষণ হৈছে। এই কথা দেশী-বিদেশী একুবি ব্ৰয়েণ্যা নাৰীৰ চৰিত্ৰৰ চিত্ৰ থকা 'জাভাস-কাব্য'ত (১২১৪) আৰু স্পষ্টকৈ প্ৰকাশ পাইছে। লেটিন কবি গুণ্ডিডে তেওঁৰ *Heroides* পুথিত ঐকৈশখনি পত্ৰৰ মাধ্যমত এলানি কবিতা লিখিছিল, তাৰ অনুকৰণ হ'ল মাইকেলৰ 'বীৰাঙ্গনা কাব্য', 'জাভাস-কাব্য'ত পত্নীমাৰ্গৰ কোণল নাথাকিলেও তাৰ আদৰ্শ একেটি। পৰিপত্নতাৰ ফালসপৰা বববকৱাৰ প্ৰেৰ্ত্ত বচনা 'মুখক্ৰেত আহোম বমণী বা মূলা গাভৰু কাব্য' (১২১৫)। ইয়াত কাহিনীৰ উত্থান-পতন মনোৰম। মূলাৰ হাতত মুছলমান সেনাপতিৰ নিধনে কাব্যৰ স্তায়বিচাৰ (retribution) সমাপন কৰিছে; গ্ৰীচ-ৰোমৰ বুৰঞ্জী বামাৰ্গ-মহাভাৰতৰ উৎপ্ৰেক্ষাই কাব্যান্থনিক ভাবেৰে চহকী কৰিছে। বৰ্ণনা সংঘত আৰু স্পষ্ট। ভাষাৰ ক্ৰেতত বকুৰা আৰু গঞ্জীৰৰ সমবয় কৰা হৈছে। অমিত্ৰজ্ঞান নিখুঁত আৰু সাৰ্বক।

শ্বেকছপিয়েৰৰ *Othello* নাট আৰু গোল্ডস্মিথৰ *Vicar of Wakefield* কাব্যৰপৰা বিষয়-বস্তু লৈ বববকৱাই 'ডেচডিমোনা কাব্য' আৰু তাৰ লগৰীয়া 'অফ্লিলা' (বচনা ১২১৩-১৪, প্ৰকাশ ১২১৭) বচনা কৰে। প্ৰথমখনিতে ডেচডিমোনাৰ চৰিত্ৰ বৰ্ণাঙ্কতে ভাৰতীয় ভাবধাৰাৰ ছ'। পৰিছে; কবিতাটোৰ বাইশটা ছেদৰ প্ৰত্যেকটো একোটা ছনেটৰ গঢ়ৰ। গোল্ডস্মিথৰ নাথিকা এভেলিয়া আৰু এড্‌ভিনৰ প্ৰশ্ন-কাহিনী তিনি ছোৱাত 'অফ্লিলা'ত বৰ্ণিত হৈছে। দুইখনিতে মূলৰ প্ৰতিজ্ঞানি স্পষ্ট। 'বৈদেহীৰ নিৰ্বাসন' আৰু 'আজমি' নাৰে ছন্দৰ কাব্য-পুথিও বববকৱাই বচনা কৰিছিল বুলি 'ডেচডিমোনা কাব্য'ৰ সমৰ্পণৰপৰা জানিব পৰা যায়।

অসবীয়াস্ত প্ৰথম ছনেটৰ পুথি বববকৱাৰ 'মাজ' (১২১৮.) ১২৮টি

চতুৰ্দশশতাব্দীৰ সময়টো, তাৰে কিছু 'চোপাকলি'ত ওলাইছিল। তেওঁৰ চতুৰ্দশশতাব্দীত ভাবধনতা আৰু শব্দৰ ঐক্য বৰ্তমান, শেষৰ মুহূৰ্ত্তে সেই ভাব আৰু শব্দক তীব্ৰ কৰি ছনেটৰ নিটোল'ৰূপ দিছে। বৰবৰুৱাৰ হুমলীয়া পুত্ৰৰ মৃত্যুত চৌজিৰিটি ছনেটেৰে 'চকুলো' (১২২২) ৰচনা কৰি কাব্য-জগতৰপৰা মেলানি মাগিবলৈ বিচাৰিলে, যদিও সিয়ে তেওঁৰ মেলানিৰ গীত (swan song) নহ'ল। বৰবৰুৱা আমাৰ এজন ডাঙৰ কবিয়েই নহয়, শূকবিও। শুদ্ধ কাব্যস্পৰ্শ তেওঁৰ কবিতাত স্পষ্টিত হৈ উঠিছে। কৰুণ ৰস আৰু জাতীয় ভাবৰ অল্পপ্ৰেৰণাৰে বিৱৰণমূলক কাব্য আৰু ভাবধন ছনেট-ৰচনাত আৰু পৈণত অমিত্ৰচ্ছন্দৰ কলাকাৰ-ৰূপে আমাৰ কাব্য-বৃদ্ধীত তেওঁৰ স্থান নিৰ্দিষ্ট।

বহুনাথ চৌধাৰী

প্ৰৱহমান এটি কাব্য-জীৱনৰ কবি বহুনাথ চৌধাৰীয়ে (১৮৭২-১৯৬৭) কামৰূপৰ লাওপাৰা গাঁৱত জন্মি গুৱাহাটীত সামান্তভাৱে হাই স্কুলত শিক্ষা লাভ কৰে। দুদিনমান শিক্ষকতা কৰাৰ পিছত এওঁ বোম্বাৰ খাতত কবি-খেতি আৰু যনৰ মাজত কবিতাৰ খেতিত লাগে। 'জোনাকী'তে এওঁৰ প্ৰথম কবিতা ওলায়; গুৱাহাটীৰ 'জোনাকী'ৰ এওঁ কিছু দিন সহকাৰী সম্পাদকো আছিল। জুপৰি শিশু-আলোচনী 'মইনা' (১৯২৩), আৰু 'জয়ন্তী' (১৯৩৬-৩৮) আৰু 'স্বৰভি'ৰো (১৯৪০, ৪২-৪৪) চৌধাৰী সম্পাদক আছিল। ৰচনা—'সাদৰী' (১৯১০), 'কেতেকী' (১৯১৮), 'কাৰবালা' (১৯২৩), 'দহিকতৰা' (১৯৩১) আৰু 'নৱমল্লিকা' (১৯৫৮)। 'কাৰবালা' কাৰবালাৰ কৰুণ কাহিনী বিৱৰণাত্মক এখনি খণ্ডকাব্য। 'নৱমল্লিকা'ত কথা-কবিতা আৰু অল্পভূক্তিশীল ব্যক্তিনিষ্ঠ প্ৰবন্ধ (personal essay) মজা-মজ্জিৰ ৰচনা।

চৌধাৰীৰ কবিতাসমূহত দুটা স্পষ্ট আৰু শূকীয়া ধাৰা দেখিবলৈ পোৱা যায়; এটা ইন্দ্ৰিয়মুখী, আনটো ইন্দ্ৰিয়বিমুখী। এটিত ৰূপ, ৰস, গন্ধ, স্পৰ্শ আৰু শব্দ-স্বৰূপ তন্মাজ-লব্ধ জীৱনৰ স্বীকৃতিৰ প্ৰতি এটি আকৰ্ষণ। আনটিত ভাৰতীয় চিন্তাশক্তিৰ চিৰচিনাকি ভক্তি-জ্ঞান-বৈৰাগ্যৰ উদ্যম ভাব। দুয়োটি ধাৰাই সাৰ্থক কবিতাৰ সৃষ্টি কৰিছে। দুয়োটি দেখাত পৰস্পৰ-বিৰোধী হ'লেও সিহঁতৰ সন্ধৰ ক্ষেত্ৰ আছে। কিন্তু সেই ক্ষেত্ৰ সংঘাতৰ বিষয় ক্ষেত্ৰ। 'দাৱায়িৰ দহনত দেৱদাক তৰু পুৰি-ডেই ছাৰুখাৰ' হোৱাৰ দৰে সেই সংঘাতে কবিৰ জীৱনত 'অন্তৰ্দাহী বাৱণৰ চিতাকুই' জ্বলাই ফুলিছে। কবিজীৱনৰ প্ৰথম

ধাৰাটিয়ে অল্পম প্ৰকৃতি-কবিতাবোৰৰ সৃষ্টি কৰিছে, আৰু তাৰে প্ৰেৰণা আভিযুক্তি হ'ল তেওঁৰ চৰাই আৰু ফুল বিষয়ৰ কবিতাখিনি। দ্বিতীয়টি প্ৰবাহ সংসাৰক অস্বীকাৰ কৰা ব'ৰাগী ভাবৰ কবিতাত মূৰ্ত হৈছে, কিন্তু সেই প্ৰবাহৰ তীব্ৰতা প্ৰকাশ হৈছে সংসাৰ-স্বৰূপ হলাহল গিলিবলৈ যত্ন কৰি নীলকণ্ঠ হ'ব নোৱাৰি কবি য'ত ভাগি পৰিছে, 'ফুলশয্যা' আদি ভেনেবোৰ কবিতাত। কবিয়ে কেতিয়াবা অসমীয়া ঐতিহ্যৰ মনাই ব'ৰাগী হৈ জীৱনৰ মূলনাটি নগৰত কৰা নাও-বেহাৰ কথা কৈছে, কেতিয়াবা আৰু ওচৰ চাপি 'বাসনা কামনা বোগ'ৰ 'বিভীষিকা চিত্ৰ' দাঙি ধৰিছে। ইয়াৰ মাজত চৌধাৰীৰ কবিতাই দুটি বিন্দুত চৰম গৌৰৱৰ মাজাত থিয় দিছেগৈ, এটি বিন্দু হ'ল যেতিয়া তেওঁ 'ৰূপ ৰস গন্ধ পৰশ প্ৰেম'ত বাউল, নাইবা যেতিয়া কেতেকীৰ দৰে প্ৰসিদ্ধ চৰাই কিম্বা দহিকতৰাৰ দৰে কাব্যৰ উপেক্ষিতা বিহগীৰ কণ্ঠত সাতো সৰগৰ পাৰ বাগৰি অহা অময়া স্তম্ভৰ উহ দেখি তেওঁ দুখেডৰা পৃথিৱীত পাও নিদিয়া হৈছে। আনটি বিন্দুত কবি নিজেই দাৰুণভাৱে আহত পখী-জীৱনৰ প্ৰতি আৰু জীৱনৰ নায়ক 'জ্ঞান-দেৱতা'ৰ প্ৰতি জীৱন-শোষণ ৰোষত মৰ্মাহত। কবিৰ জীৱন-শ্ৰোতৰ লগত নিবিড়ভাৱে কবিতাৰ ভৰা সঁতিটিও বৈ আহিছে। সেইহে চৌধাৰীৰ কবিতাত অমৃতত্ব আৰু প্ৰকাশৰ এটি ক্ৰমবিকাশ লক্ষ্য কৰিব পৰা যায়।

'সাদৰী'ৰ অন্তৰ্গত পূৰ্ব ভাব-ভাষাৰ 'গোলাপ', 'বগিছাৰ কথা' আদি পিছৰ জীৱনত ৰচিত কবিতা বাদ দি বিচাৰ কৰিলে এই পুথিৰ কবিতামোৰতে চৌধাৰীৰ কবিতাৰ আশাময় শৈশৱৰ বিকাশ ঘটিছে। এই পুথিখনৰ ফুল আৰু চৰাই কবিতাকেইটি আৰু পিছৰ 'কেতেকী' আৰু 'দহিকতৰা'ত কেনেকৈ একেবোৰ ভাবকণিকা ক্ৰমাগতভাৱে পল্লৱিত হৈ উঠিছে, ডক্টৰ কাকতিয়ে 'দহিকতৰা'ৰ পাতনিত তাৰ আলোচনা কৰিছে। বন-বিহগৰ অময়া জীৱনৰ প্ৰতি তেওঁ প্ৰথমৰেপৰা আকৃষ্ট, 'কেতেকী'ত চৰাই জীৱনৰ আনন্দময় ৰূপে একপ্ৰকাৰ সৰ্বোত্তৰবাদৰ ৰূপ পৰিগ্ৰহ কৰিছে। অতীত আৰু বৰ্তমানৰ সকলো কাব্যময় সৌন্দৰ্য কেতেকী চৰাইজনীৰ এটি মাত্ৰ সূহৰিত আভিযুক্তি হৈ উঠিছে; ভূত-ভৱিষ্যত উৰ্ধ্ব-অধঃ ছানি জীৱন-শ্ৰোত খৰকৈ প্ৰবাহিত হৈছে। 'দহিকতৰা'ত কবি বিশ্বপ্ৰকৃতিৰ চিত্ৰশালাৰ ছবিবোৰৰ সৌন্দৰ্যত অভিভূত হৈছে, আৰু কবিয়ে নন্দৰ বোলেৰে সেই ছবিবোৰকো 'বোলাই গৈছে।

মুঠতে চৌধাৰীয়ে আধুনিক অসমীয়া প্ৰকৃতি-কবিতাক গীত আৰু সৌন্দৰ্যৰে আচাৰ্য্য কৰিছে। তেওঁৰ পৰ্যবেক্ষণ নিবিড় আৰু সৌন্দৰ্য-সুহা অবিৰত।

‘বহাগীৰ বিয়া’ৰপৰা ‘নৱ-মল্লিকা’ৰ কথা-কবিতালৈকে হৰমোহনৰ উপবনৰ দৰে কিমান ফুলৰ সৌৰভ-সম্পৃক্ত ‘সুন্দৰ সৌন্দৰ্য’ তেওঁ আমাক দিছে, কত বিহগৰ কণ্ঠৰ কুন্ডন আমাৰ মানসত অন্তৰ্ভুক্ত কৰিছে। তেওঁৰ অসাধাৰণ প্ৰকৃতি-প্ৰীতিয়ে প্ৰকৃতিৰ জীৱন-বুৰঞ্জীত নব্য-পৌৰাণিক আখ্যান আৰোপ কৰিছে আৰু বাণী-চিত্ৰেৰে অসমীয়া কাব্যক সমৃদ্ধ কৰিছে। ভাষা, ৰচনা-শৈলী, চিত্ৰকল্প, ছন্দ-প্ৰয়োগ আদিৰ ফালৰপৰাও কবিৰ এককতা পৰিলক্ষিত হয়। কালিদাস আদিৰ প্ৰাচীন সংস্কৃত কাব্যৰ চৰ্চাই তেওঁৰ ভাষা আৰু চিত্ৰকল্পক সমৃদ্ধ কৰিছে। আধুনিক বোমাষ্টিক কবিতাত তেওঁ ধ্ৰুপদী ৰীতি প্ৰৱৰ্তন কৰিছে। তৎসম শব্দৰ প্ৰচুৰ ব্যৱহাৰে এফালে যেনেকৈ কিছুমান কবিতাক এক ক্লাছিকেল্ গান্ধীৰ্য দিছে, আনফালে তেনেকৈ কিছুমান শাৰীৰ ঘৰুৱা আৰু পোনপটীয়া প্ৰকাশে তেওঁৰ কাব্যক প্ৰাঞ্জলতা দান কৰিছে আৰু একোটা ঘৰুৱা পৰিৱেশ সৃষ্টি কৰিছে। ‘জোনাকী’ যুগৰ প্ৰথম ভৰপৰ কবিসকলৰ নৱজাগৰ নতুন উজ্জ্বল আছিল, কিন্তু ছন্দৰ সাৱলীলতা আৰু ভাষাৰ কাব্যমূলত মন্থণতা চৌধাৰীদেৱৰ কবিতাতেহে পোনতে পূৰ্ণাঙ্গ নিটোল ৰূপত দেখা দিয়ে বুলি ক’ব পাৰি। অসমীয়া কাব্যৰ বুৰঞ্জীত চৌধাৰীদেৱৰ স্থান অবিসম্বাদিতভাৱে অতি উচ্চত।

অধিকাংশিৰি বায়চৌধুৰী

শব্দৰদেৱৰ আৰু জগতানন্দ বা ৰামৰায়ৰ বংশত অধিকাংশিৰি বায়চৌধুৰীয়ে (১৮৮৫-১৯৬৬) বৰপেটাত জন্মলাভ কৰে। এওঁ ইংৰাজী স্কুলৰ থাৰ্ড ক্লাছ পৰ্যন্ত মাত্ৰ পঢ়ি সম্ভাৱবাদী দল, অসহযোগ আন্দোলন, অসম সংৰক্ষিণী আন্দোলন আদিত যোগ দি দেশ-চিন্তাত লাগি আছিল। এওঁৰ ‘বন্দিনী ভাৰত’ নাটক (১৯০৪) আৰু ৰাজনৈতিক পুথি ‘শতধাৰ’ (১৯২২) ছৰকাৰে বাজেয়াপ্ত কৰিছিল, অসহযোগ লগাত কাৰাবাস ভোগা সময়ত (১৯২১-২৩) এওঁ মুখে মুখেই গীত ৰচনা কৰিছিল। এওঁৰ কবিতাৰ সৰু-ডাঙৰ পুথি ‘তুমি’ (১৯১৫), ‘বীণা’ (১৯১৬), অজস্ফুৰ্তি (১৯১৪) ‘বন্দো কি ছন্দেৰে’, ‘স্থাপন কৰ স্থাপন কৰ’ (১৯৫৮)। এওঁৰ কবিতাত এটি ক্ৰমাগত প্ৰৱাহ দেখা পোৱা যায়। প্ৰথম স্তৰৰ ‘তুমি’ আৰু ‘বীণা’ ছন্দোৰন পুথি ‘বিশৃঙ্খল গতিত গৈ থকা জীৱনৰ প্ৰথম ভাগৰ উল্লেখ প্ৰেয়চৌৰ’ বিকাশ, কিন্তু এই প্ৰেমে ইঞ্জিয়গ্ৰাস্ত সন্তোষৰ ভিত্তিত

ইন্দ্ৰিয়াতীত অহুত্বিত পৰিণত হৈ জাগতিক আসক্তিৰ ত্ৰেণ হাত এৰাই অনন্তৰ সৌন্দৰ্যত সানমিহলি হৈ যাবলৈ প্ৰয়াস বিচাৰিছে। কবি ইযাত মিত্ৰিক, বা ছাৰাবাদী-ভাবাপন্ন; 'ভূমি'ত ডেকা প্ৰেমিকে যৌৱনৰ স্বপ্নৰ মাজেদি অনন্ত প্ৰেমৰ ভুমুকি দেখা পাইছে। 'বীণা'ৰ কবিতাতো একে উন্নাদনাই দেখা পোৱা যায়। ১৯১৬ ছনমানৰপৰা কবিক দেশ আৰু পৃথিৱীৰ বাস্তৱ চিন্তাই লগ ধৰিছে। যদিও তেওঁ সেই চিন্তাৰ বাস্তৱ অৱকাশ উলিয়াবলৈ অক্ষম। জালিয়ানৱালাবাগৰ হত্যাকাহিনী, কাৰাগাৰৰ নিষ্পেষণ আদিৰ তাড়নাই কবিক 'জীৱন মৰণ একাকৰ কৰা' বোৰৰ গীত গোৱাইছে। এই গীতবোৰ বৰ প্ৰাণৱন্ত। ইয়াৰ উপৰি ৰায়চৌধুৰীৰ কবিতাত আৰু এটি স্তম্ব আছে জীৱনৰ অৰ্থ বিচাৰি, য'ত তেওঁ সকলো আৰাম পৰিহাৰ কৰি 'ছোৰ ঘৰঘণত'হে মাত্ৰ জীৱনৰ দীপ্তি দেখা পায়। আশী বছৰৰ কাষ চপা জীৱনৰ তেওঁৰ শেহৰ কবিতাতো আগৰ আয়েয়গিৰি নিৰ্বাপিত হোৱা নাছিল।

দুৰ্গেশ্বৰ শৰ্মা

'অঞ্জলি' (১৯১০) আৰু 'নিবেদন'ৰ (১৯২০) কবি দুৰ্গেশ্বৰ শৰ্মাৰ (১৮৮৫-১৯৬১) জন্ম যোৰহাটত। এওঁ যোৰহাটৰ স্কুল আৰু কোচবেহাৰৰ কলেজত পঢ়ি বি. এ. আৰু আইন পাছ কৰি পোনতে ওকালতি কৰি পিছত ছবকাৰী কাৰ্যত নিযুক্ত হয়। এওঁ শেষ জোনাকী যুগতে কবিতা লিখিবলৈ আৰম্ভ কৰে। ৱৰ্ড্‌ছৱৰ্থৰ লুচি কবিতাকেইটিৰ অহুবাদ সৰ্বজন-সমাদৃত কবিতা-সম্পদ। এই কবিতাকেইটিয়ে ভাব আৰু প্ৰকাশৰ কালৰপৰা ৱৰ্ড্‌ছৱৰ্থৰ লগত শৰ্মাৰ ইমান কটুখিতাৰ পৰিচয় দিয়ে আৰু সেই কটুখিতা তেওঁৰ আন ৰচনাতো এনেভাৱে প্ৰকাশ পাইছে যে তেওঁক বহুতে অসমীয়া ৱৰ্ড্‌ছৱৰ্থ নাম দি ভাল পাইছিল। ৱৰ্ড্‌ছৱৰ্থৰ শব্দচয়ন সম্পৰ্কীয় মতবাদে দুৰ্গেশ্বৰত যেন এক সাৰ্বকল্যতা সন্নিবিষ্ট। সৰলতা, প্ৰত্যক্ষতা, অনতিভাষণ আৰু নিৰলঙ্ঘনতা তেওঁৰ ভাষাৰ সাধাৰণ গুণ, তাৰ মাজত ভাব-অহুত্বিত সকলো কথাই শব্দৰ দৰে স্পষ্ট উক্তি হৈ উল্লাইছে। আনফালে সেই ভাষাৰ কোমলতাৰ মাজেদি তেওঁৰ কোমল অহুত্বিত আৰু সৌন্দৰ্যপ্ৰাপক ভাবে কবিত্বময় প্ৰকাশ পাইছে। তেওঁ খেলী আদি কবিৰ কবিতা অসমীয়ালৈ ভাঙিছে, কিন্তু ভাৰতীয় চিন্তাৰ পৰিচিত আত্মাৰ অবিদ্যমানতা আদি ভাবো তেওঁৰ সৰলতা সনা কবিতাত প্ৰতিফলিত হৈছে, য'ত প্ৰাচ্য বা পাশ্চাত্য বহুত্ববাদৰ মাজাৰে পাঠকৰ বুদ্ধিক আকৰ্ষি নকৰে।

ইয়াৰ পিছত আৰ্হি বিসৰ্জন কবিৰ বিষয়ে ক'ম, ডেঙলোক বাইকৈ 'ঊষা', 'আলোচনী' আৰু 'বাহী'ৰ কবি।

বাহী-আলোচনী জুৰ

যতীন্দ্ৰনাথ দুৱৰা

১৮২২ চনত নিৰ্গাসৰত জন্ম যতীন্দ্ৰনাথ দুৱৰাই (১৮২২-১৯৬৬) শিৱসাগৰ জ্বলত পঢ়ি কলিকতাৰপৰা বি. এ. পাছ কৰে। কিছু দিন ডিব্ৰুগড়ত জৰ্জ ইনষ্টিটিউছনত, তাৰ পিছত কলিকতাৰ ষ্টিং চাৰ্চ কলেজিয়েট জ্বলত (১৯২১-৪৭) শিক্ষকতা আৰু কলিকতা বিশ্ববিদ্যালয়ৰ এম্. এ. শ্ৰেণীত অসমীয়াৰ অধ্যাপনা কৰে। তাৰ পিছত বাৰ বছৰমান ডিব্ৰুগড় কানোই কলেজৰ অধ্যাপক আছিল।

দুৱৰা অসমীয়া ৰোমাণ্টিক কবিতাৰ দ্বিতীয় জুৰ অৰ্থাৎ 'বাহী'- 'আলোচনী' জুৰৰ এজন শ্ৰেষ্ঠ কবি, আৰু এওঁতেই ৰোমাণ্টিক কবিতাৰ সঙ্গীত আৰু কোমলতাই সধুবতম ৰূপ লয়। দুৱৰাই অধ্যয়ন আৰু আত্মদানৰ দ্বাৰা অসমীয়া কবিতাত প্ৰভাৱৰ পৰিধি বিস্তৃত কৰিলে; ইংলেণ্ডৰ প্ৰাক্-ৰোমাণ্টিক কবি গ্ৰে ৰোমাণ্টিক খেলী, নব্য-ৰোমাণ্টিক টেনিছন, জাৰ্মান কবি হেইনৰিখ, হাইনে, কথা-কবিতাৰ কছ কবি টুৰ্গেনেজ, আৰু পাৰস্তৰ মহাকবি উমৰ খায়য়াম আৰু হাফেজ, সকলোৰে প্ৰতিভাৰ জেউতি তেওঁৰ মনোমুগ্ধত প্ৰতিফলিত হৈছে আৰু সকলো ব্যৱৰ হেঁচাত তেওঁৰ অস্থুতিৰ এঅ'লিয়ান বীণত ক্ৰন্দনধ্বনি উঠিছে। ব্যক্তিগত বিষমতাৰে (melancholy) উপচি পৰা খেলীৰ দৰে তেওঁৰ কাতৰ হৃদয় উমৰৰ বিশ্বমানৱৰ প্ৰতি সহানুভূতিৰ অক্সলেবে সিক্ত হৈছে আৰু ছায়াবাদী হাফেজৰ অনন্ত নুকী-প্ৰেমে ককণ কিম্ব চালি নৈবাত্তবাদৰ কুঁৱলী আতৰাই ৰাখিছে। কিন্তু প্ৰেমসৰ্ব্বৰ জীৱনত প্ৰেম হেৰুৱাই কবিয়ে জীৱনত নিজৰ পৰিচয় শূন্য-ৰূপেহে দেখা পাইছে। সেই শূন্যতাৰ ভয়াৱহতাৰপৰা ৰক্ষা পাবলৈ তেওঁ বিচাৰিছে বিস্ময়ৰ আৱৰণ। অস্থুতিৰ নৃত্য কীৰ্ত্তা আৰু প্ৰকাশৰ গীতধৰ্মিতাই দুৱৰাৰ জিৱিক ৰূপৰ চৰম উৎকৰ্ষ দাৰু কৰিছে। নাৱৰীয়া বা বাইকৰাৰ প্ৰতীকৰ সহায়ৰে নিৰাশী, নিৰ্যম ব্যক্তি-জীৱনৰ এক দৰ্শনক ৰূপ দিবৰ প্ৰয়াস তেওঁৰ দেখা যায়। তেওঁৰ বিৰুদ্ধে কবিতাৰ অস্থবাদ যৌলিক কবিতাৰ দৰে

অভিনয়। ‘স্মৰ-তীৰ্থ’ (১২২৫) দুৱৰাৰ খান্‌দামৰ ভাৱ; মন কবিৰ লগীয়া, খান্‌দামৰ নৈবাঞ্জনিত ভোগবাদী (hedonist) দৰ্শন, আত্মতানিক ধৰ্মৰ প্ৰতি অনাস্থা, পাপ-পুণ্যৰ নব্য-বিচাৰ আদিৰ তীব্ৰতা দুৱৰাত বহুতো কৃষি পৰিছে। ‘আপোন স্মৰ’ (১২৩৮), ‘বনফুল’ (১২৫২) আৰু ‘কথা-কবিতা’ত (১২৩৩) কবিৰ জীৱনৰ প্ৰেম আৰু সৌন্দৰ্যৰ সাধনাৰ বুজী লুকাই ওলাই আছে; তাৰ মাজে মাজে আকৌ এই সৌন্দৰ্যগ্ৰাহী প্ৰয়োগটোৱে ক’ব কাব্য কাননৰণবা কি মধু আহৰণ কৰিছিল, তাৰো সম্ভেদ পোৱা যায়। খান্‌দামৰ কবিতাৰ সোৱাদ লৈ আমাক লোৱাবৰ যত্ন কৰাৰ পিছত দুৱৰাই স্মৃতিবাদ অকণমান চাকি চাইছিল; তাৰ সন্ধান ‘আপোন স্মৰ’ত অলপ আছে, কিন্তু ভালকৈ দিয়া হৈছে ‘মিলনৰ স্মৰ’ত (১২৫০) হাফেজৰ শ্লোকৰ ভাঙনিৰে।

সূৰ্যকুমাৰ ভূঞা

বুজী আৰু বুজীমূলক প্ৰবন্ধৰ স্নেহক সূৰ্যকুমাৰ ভূঞাই (১৮২৪-১২৬৬) আদি জীৱনতে মাখোন কবি-ৰূপে ধৰা দিয়ে। কিন্তু এওঁৰ ‘নিৰ্মালি’ৰ (১২১৮) গুটি-এটি কবিতাত সূক্ষ্মতম কাব্যাত্মত্ব বাজি উঠিছে। ইয়াৰ ভিতৰত ‘আপোন স্মৰ’ নামৰ কবিতাত অসমীয়া কবিতাত বিৰল এক উদাত্ত বাগিণী শুনা যায়। স্বাভাৱিক ভাৱসিংহৰ নিচিনাকৈ ভূঞাই ভাৱনাক্ষন নামেৰে বৈকল্পিক কবিতাৰ আৰ্হিত ‘জয়মতী উপাখ্যান’ (১২২৩) ৰচনা কৰিছিল ॥

দত্তিনাথ কলিতা

তেজপুত্ৰ দত্তিনাথ কলিতাই (১৮২০-১২৫০) বি. এ. পাছ কৰি নিজৰ ঠাইতে শেষ পৰ্যন্ত শিক্ষকতা কৰে আৰু আজীৱন সাহিত্যসেৱাত লাগি থাকে। কবিতা এওঁৰ সাহিত্য-সেৱাৰ বিশেষ এটি অঙ্গ, আৰু এই অঙ্গত বাক্যই প্ৰাধান্য লাভ কৰিছে। ‘বহুধৰা’ (১২১৬), ‘বগৰ’ (১২২২), ‘বহুধৰী’ (১২২৬), কেৱলখনতে তেওঁ নানা বিষয়ত কোঁতুক সৃষ্টি কৰিছে, সমাজৰ গ্লানিৰ গুণবন্ত আত্মলিৰ চোকা নম্ব বহুৱাই দিছে। ‘বিকৰ্ম’ ‘সুন্দৰী’ আদি কবিতাত ব্যক্তিগত হোৱা তেওঁৰ ৰাজনৈতিক ছোটোৱা, বা ব্যক্তিগত অসমীয়া সাহিত্যৰ এটি বিৰল সন্মত। ছন্দৰ সহজ গতি আৰু গভীৰ কাব্যৰ অভিনয় যিহি তেওঁৰ ব্যক্তিগত উপভোগ্য অৰ্থত তীব্ৰ কৰি তোলে। তেওঁৰ সমাজৰ প্ৰতি ব্যক্তিগত বিৰূপতাবিহীন বেজবৰুৱাকৈও ‘বহুধৰ’ কবিৰ লগত মিলে। কলিতাৰ ‘অসম-সন্ধ্যা’ (১২৪২) বুজীমূলক কাব্য

ফালে হিভেৰৰ বৰবন্ধাতকৈ এটি মধুৰতম প্ৰযাস। কলিতাই বুৰঞ্জীৰ আঁত বাখিবলৈ যাওঁতে কাব্যৰ পৰসম্বন্ধ লয়লৈ কাব্যখনি তুলিব নোৱাৰিলে যদিও আৰু বুৰঞ্জীৰ মূগৰ বৰ্ণ-বৈশিষ্ট্য স্পষ্ট নহ'ল যদিও কাব্যখনিত কেইবাটিও মনোৰম গুণ আছে—ইয়াৰ মনোৰম অমিত্ৰজ্জ্বল ভাষাত কাব্যগুণলৈ গাভীৰ্ঘ, দৃষ্টবৰ্ণনাত ঘটনাৰ প্ৰকৃত পটভূমি-স্বৰূপ সাৰ্থকতা আৰু প্ৰতি সৰ্গৰে স্বতঃসম্পূৰ্ণতা।

পদ্মধৰ চলিহা

শিৱসাগৰৰ পদ্মধৰ চলিহাই (১৮২৫-১২৬২) বিশ্ববিদ্যালয়ত ইংৰাজী সাহিত্যৰ বিশেষ অধ্যয়ন কৰি জীৱনৰ বেছিভাগ সময় ওকালতি কৰি, সংবাদ-সেৱা কৰি শেহত কলেজৰ শিক্ষকতাত মনোনিৱেশ কৰে। এওঁৰ গীত আৰু কবিতাৰ পুথি 'ফুলনি' (১২১৫), 'স্বৰাজ-সঙ্গীত' (১২২১), 'গীতি-লহৰী' (১২২৩) আৰু 'শৰাই' (১২২৮)। জাতীয় ভাবৰ উম সনা গীতিকায়েই চলিহাৰ কবি-ৰূপে আচল পৰিচয় দিয়ে। এই গীতসমূহ আৰু দুই-এটি হাঁহি তোলোৱা গীত এসময়ত গোটেই অসম জুৰি বাটু হৈ পৰিছিল।

ৰত্নকান্ত বৰকাকতী

সাতঘৰীয়া কাকতীৰ বিখ্যাত পুৰুষ বৰকাকতীৰ ঘৰত জন্মলাভ কৰি মগীৱৰ চিওৰ ৰত্নকান্ত বৰকাকতীয়ে (১৮২৭-১২৬৩) কলিকতাৰ কলেজত পঢ়ি ১২২১ ছনৰ আন্দোলনৰ সময়ত পিতৃৰ ইচ্ছাৰ বিৰুদ্ধে কলেজ ত্যাগ কৰে। তাৰ কিছু দিনৰপৰা তেওঁ মৌজাৰ কাম চলাবলৈ লয়।

গীতি-কবিতাৰ ৰচনা-শীতিৰ বিশেষত্ব আৰু স্বাভাৱিক হিলোল থকা বৰ-কাকতীৰ মনোৰম কবিতাৰ সৰ্ব্বাঙ্গ হ'ল 'শেৱালি' (১২৩২); ইয়াৰ উপৰি তেওঁৰ আন দুখনি সংগ্ৰহ হ'ল 'তৰ্পণ' (১২৫৩), আৰু 'চক্ৰহাৰ' (১২৬৩)। 'শেৱালি'তে বৰকাকতীৰ কবিতাৰ সকলো বৈশিষ্ট্য প্ৰকাশ পাইছে। প্ৰেম আৰু সৌন্দৰ্যই কবিতাসমূহৰ সৰ্বস্ব। কবিয়ে তেওঁৰ প্ৰেমাস্পদক পূৰ্ববাগ, মিলন, বিৰহৰ নানা অৱস্থাত দেখা পাইছে। পূৰ্ববাগৰ লগে লগেই জগতৰ সকলো সৌন্দৰ্য কবিৰ বাবে একত কেন্দ্ৰীকৃত হয় আৰু বিৰহত সেই একৰ অস্তিত্ব বিশ্ব বিয়পি পৰে আৰু উমৰ খায়স্ৰাফ হ'ব কবিৰ বাবেও যৈ বায় ফুলনিৰ ফুলতো 'নিৰাশ প্ৰেমৰ কলিমাৰ তেজ' ক্লিষ্ট এটি ভ্ৰম। চাৰিওফালৰ প্ৰকৃতিৰ শব্দ আহ্বানৰ

মাজত কবিৰ অল্পভৱ কেনেকৈ সজাগ হৈ থাকে, তাৰ কথাও কবিয়ে কেইবাটিও কবিতাত কৈছে। প্ৰেম, সৌন্দৰ্য আৰু অনন্ত প্ৰকৃতিৰ শিহৰণ লাগি কবি উতলা-উন্ননা, তাৰ মাজত কবিয়ে নিজেই নাজানে তেওঁৰ ধৰ্ম কি—কন্মৈ দেখায় হৰিষা-বিশেষ। বৰকাকতীৰ দাৰ্শনিক ভাৱাপন্ন কবিতা কেইবাটিও আছে। বৰকাকতীৰ কবিতাৰ প্ৰধান আকৰ্ষণ তাৰ ওজঃপূৰ্ণ ভাষা আৰু-স্বাভাৱতঃপ্ৰধান ছন্দত, ই অসমীয়া কবিতাত প্ৰায় অভিনৱ এক স্বৰ। বৰকাকতীৰ ‘বৈকুণ্ঠবিহঙ্গ’ ৰবীন্দ্ৰনাথৰ কৃজনত তেওঁ মুগ্ধ আৰু অল্পপ্ৰাণিত। জীৱনৰ শেষফালে বৰকাকতীৰ কবিতা আৰু নোলাইছিল, তেওঁ কৈছে, ‘আজি বয়সত ভৰি দিও দেখিছোঁহি কবিতাৰ ঠাণ্ডনি নোপোৱা সেই বসৰ জল-কল্লোলৰ ঠাইত জীৱন গোটেইটো শুকাই লুইতৰ বালিৰ চৰ হৈ পৰিল।’

লক্ষ্মীনাথ ফুকন

দেবগাঁৱত জন্ম লাভ কৰি (১৮২৭-১৯৭৫) লক্ষ্মীনাথ ফুকনে কলেজৰ পঢ়া সাং কৰি দুদিনমান শিক্ষকতা কৰে আৰু তাৰ পিছৰপৰাই সংবাদসেৱাত একান্ত-ভাৱে লাগে। কিন্তু ৰাজনৈতিক ৰ’দ লগা সংবাদসেৱাৰ তপত বালিৰ মাজৰপৰা ওৱেছিছৰ দৰে ফুকনৰ যিকোনো কবিতা ‘আলোচনী’-স্বৰূপেৰে প্ৰকাশ পাইছে, তাৰ ভাষা আৰু ছন্দৰ স্নিগ্ধতা মৰ্মস্পৰ্শী। প্ৰেমেই বেছিভাগ কবিতাৰ উৎস, কিন্তু তাত তন্ময়তা আছে, উন্নাদনা নাই, সৌন্দৰ্য আছে, উচ্চাটন নাই। ফুকনৰ কবিতাখিনি এটি সৰু গুচ্ছত ছপা হৈছে—‘সোণালী সপোন’ (১৯৬১)।

নীলমণি ফুকন

নীলমণি ফুকনৰ (১৮৮০-১৯৭৭) আজি কবি-ৰূপে যি পৰিচয়, সি ‘আৱাহন’ বৃষৰ মাজৰপৰা লিখা কবিতাৰেহে প্ৰতিষ্ঠিত হৈছে, যদিও ‘আলোচনী’ৰ পাছতে (১৯১০-১৭) তেওঁৰ প্ৰথম কাঁকলি শুনা গৈছিল। আনফালে এই সময়ৰ কবিতাৰপৰা ফুকনৰ বৰ্তমানৰ কবিতাৰ স্বৰ স্বকীয়া। তমাছ হাৰ্ডিৰ দৰে তেওঁ তিনি কুৰি বছৰৰ ওপৰ উঠাতহে কবিতাৰ জগতত দৃঢ়তাৰে প্ৰৱেশ কৰে। ‘জ্যোতিৰূপা’ (১৯৩৮), ‘মানসী’ (১৯৪৩), ‘জিহ্বালী’ (১৯৫০), ‘জিহ্বাবি’ (১৯৫১), ‘অৰিদ্ৰা’ (১৯৫২), ‘সন্ধানী’ (১৯৫৩)—এই কেইবাখনি পুথিত ফুকনৰ তাৰৰ বিভিন্ন পৰ্যায় প্ৰকাশ লাভ কৰিছে। তেওঁৰ চিন্তাজগতৰ ছিগি পৰা

জ্যোতিৰ টুকুৰাবোৰ নাভিকোমল ছন্দৰূপ দিছে পোনতে ‘জ্যোতি-কণা’ত। ‘মানসী’ত তেওঁ নিজস্ব এক বহুস্তবাদী সৌন্দৰ্যদৰ্শনকে আগ বঢ়াইছে। ক্ষুদ্ৰ জীৱনৰ মহিমা ফুকনে কীৰ্ত্তন কৰিছে ‘শুটিমালী’ত। গান্ধীজীৰ ভক্ত ফুকনে পৰাধীন ভাৰতৰ তীৰ্থস্থান কাৰাগাৰত বহি ‘জিঞ্জিৰি’ ৰচনা কৰে। অমিত গৈবিশৰ ‘অমিত্ৰা’ আৰু ‘সন্ধানী’তো কবিয়ে চিন্তাশীলৰূপেই আমাৰ আগত দেখা দিছে, জীৱনৰ নানা প্ৰশ্নৰ অৰ্থ বিচাৰিছে। শেষ বয়সত কবিতা-সুন্দৰীৰ কান্ধ চাপি ফুকনে সেই সুন্দৰীৰ সকলো লয়লাস পৰিস্ফুট কৰি তুলিব পৰা নাই।

শৈলধৰ ৰাজখোৱা

ডিব্ৰুগড়ৰ শৈলধৰ ৰাজখোৱাই (১৮২২-১৯৬৮) গুৱাহাটীৰপৰা বি. এ. পাছ কৰি জীৱনৰ সৰহভাগ কাল মাটি-হাকিম আৰু শেষত ই. এ. চি. হৈ ছৰকাৰী কামৰপৰা অৱসৰ লৈ গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ লগতো জড়িত হৈছিল। অসমীয়া কবিতালৈ তেওঁৰ একেটি দান ‘নিজৰা’ (১৯৩৫)। এই কবিতাখিনিৰ বেছিভাগৰ জন্মকাল প্ৰায় ‘আৱাহন’ৰ শৃংগত পৰেহি। ইয়াত ‘বৰপেটা’, ‘বিষাগদৈ আলি’ আৰু ‘পাষণ-প্ৰতিমা’ কবিতাত অসমৰ গিৰি-বননিত কবিয়ে জাতীয় ভাবৰ উন্মেষ দেখা পাইছে। ‘নিজৰা’ৰ কবিতাত অক্ষুণ্ণ ক’ৰবাত তীব্ৰ আৰু আবেগ উদ্ভাস হ’লেও তাৰ প্ৰকাশত বহুনিৰ্দোষ স্বৰ নাই। কবিত্বৰ বাতুলতা নাই, আছে এটি মন্দ-মধুৰ স্বৰ আৰু লাস্ত। কবিয়ে জীৱনত আৰু প্ৰকৃতিৰ বুকুত সৌন্দৰ্যৰ দুই-এটি কণিকা পাই তাকে বুটলি লৈছে।

অজ্ঞাত

ওপৰত আলোচনা কৰা কবিসকলে প্ৰায় ‘উষা’, ‘আলোচনী’ আৰু ‘বাহী’ৰ প্ৰথম স্তৰতে কবিতা-ৰচনা আৰম্ভ কৰিছিল, অৰ্থাৎ ১৯২০-ৰ আগতেই এওঁলোকৰ কবি-জীৱনৰ পাতনি। অকলশৰীবা কিন্তু প্ৰাণপূৰ্ণ ‘তুমি’ কবিতাৰ পদ্মনাথ শৰ্মা (১৮৮৮-১৯০৬), বহুত পিছত প্ৰকাশ হোৱা ‘চন্দ্ৰমল্লিকা’ (১৯৫১) আৰু ‘বৰজ্জৈউতি’ৰ (১৯৫৫) আৰু সাৰ্থক অমিত্ৰাঙ্কৰ ছন্দৰ কবি ইন্দ্ৰেশ্বৰ বৰঠাকুৰ (১৮৮৭-১৯৬০), মানিঘুনি শাকৰ জীৱন-স্মৃতি গোৱা বজালী অক্ষলৰ কবি ভৈৰৱচন্দ্ৰ খাটনিয়াৰ (১৮৮২-১৯২৭), তেওঁৰ এলিঅক্বেথ বেৰেট ‘অকল’ৰ (১৯১৯) যমুনেশ্বৰী খাটনিয়াৰ (১৮৯২-১৯২৪), ‘কবিতা-সহৰী’, ‘বেশু’ (১৯১৮), ‘স্মৃতি-মালিকা’ (১৯১৯) আৰু ‘মণি-মালা’ৰ কবি সিংহদত্ত

দেৱ অধিকাৰী (১৮৮২-১৯২৫), বাৰ্ণছৰ আৰ্হিত ভাষাৰ কথিত ৰূপৰ সৌন্দৰ্য-প্ৰকাশক ক্ষুদ্ৰ জীৱনৰ কবিতা লিখোঁতা উমেশচন্দ্ৰ বৰুৱা (ভুৱনচন্দ্ৰ)— এইসকলেও এই যুগটো ডেই কবিতাৰ যি গীত গাই গৈছিল, সি বৈ বৈ, বসিকৰ কাণত বাজি বয়। এই স্তৰত ব্যক্তিগত প্ৰাণৰ বিকাশৰ তীব্ৰতাৰে প্ৰতিজন সৰু-বৰ অসমীয়া কবিৰে পৰিমিত সংখ্যাৰ হ'লেও লগিত লিখিকেৰে কাব্যদেৱীৰ সেৱা কৰিছিল।

তৃতীয় দশক : ছাত্ৰ সন্মিলনৰ স্তৰ

ব্যক্তিগত স্তৰৰ সূকুমাৰ কবিতাৰ মন্তকৰ ছন্দ-পৰিৱৰ্তনৰ অৰ্থে আহিল জাতীয়তাৰ নতুন প্ৰাৱনৰ ১৯২১। নৱজাগৰণৰ পৰাগৰ বোৱাৰ বায়ুৰে ডেকা কবিসকলক উদ্ভিক্ত কৰিলে। কমলাকান্ত ভট্টাচাৰ্য আৰু লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ কবিতাৰ জাতীয়তাই তেওঁলোকৰ পথ-নিৰ্দেশ কৰিলে। 'জোনাকী'ৰ বস্তু লগুতা চন্দ্ৰকুমাৰ আগবঢ়াই গান্ধীজীৰ মূলদৰ্শক অভিবাদন জনালে আৰু বিশ্বসাম্যবাদৰ নৱজন্ম আহ্বান কৰি 'বীণ-ব'ৰাগী'ৰ আৰিয়া জ্বলালে। জীৱিত পুৰণি কবিসকলো সম্পূৰ্ণ নীৰৱ নৰ'ল। এতিয়া বেজবৰুৱাৰ 'বাহী' আৰু ছাত্ৰ সন্মিলনৰ মুখপত্ৰ 'মিলন' পত্ৰিকাৰ পয়োন্মৰ সময়। সন্মিলনৰ কৰ্মী আৰু 'মিলন'ৰ সম্পাদক ডিম্বেশ্বৰ নেওগ, বিনন্দচন্দ্ৰ বৰুৱা আদিৰ কবিতাত জাতীয় জাগৰণৰ উজ্জ্বল অহুতৰ কবিতা পাৰি। বুৰঞ্জীমূলক চৰিত্ৰ আৰু বুৰঞ্জীমূলক স্থান কবিসকলৰ জাতীয় অহুপ্ৰেৰণাৰ উৎস হ'ল, ইতিহাসৰ কাহিনী ঋণ-কবিতাৰ বিষয়-বস্তু হ'ল। পদ্মৰ চলিহাৰ জাতীয় গীতি, দত্তনাথ কলিতাৰ বাস্তৱনৈতিক ব্যঙ্গ, তৰুণৰাম ফুকনে কামৰূপীয়া স্থানীয় শৈলীত ৰচনা কৰা 'নিংনি ভাউৰীয়াৰ স্নীত' আদিত আত্মগচেতন কাল-সন্ধিৰ পদাঙ্ক দেখা পাওঁ।

ডিম্বেশ্বৰ নেওগ

এওঁৰ কবিতাই অভিনন্দিত কৰা শিৱসাগৰৰ কয়াৰকদীয়া গাঁৱত জন্মলাভ কৰি ডিম্বেশ্বৰ নেওগ (১৯০০-১৯৬৬) শুৱাহাটীৰপৰা বি. এছ. চি. পাছ কৰি পিছত অসমীয়াৰ এম্. এ. পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণ হয়। এওঁ কুৰুলীয়া ছাত্ৰ অৱস্থাপৰাই কবিতা ৰচনা আৰম্ভ কৰে; কিন্তু ছাত্ৰজীৱনৰ অলপ পিছলৈকে বাহু কাব্য-সেৱাত লাগি থাকে। এওঁৰ কেইবাখনো কবিতাৰ পুথি প্ৰকাশিত হৈছে— 'মালিকা' (১৯২২), 'সঁহুৰা' (স্নীত ১৯২৩), 'ধূগিভৰা' (১৯২৫), 'মালতী'

(১৯২৭), 'ইন্দ্ৰধনু' (১৯৩০), 'মুকুতা' (ছনেট ১৯৩২), 'বহিৰে কাৰবালা' (১৯৪০) 'মেঘদূত' (১৯৪২) 'অসমা' (১৯৪৭), 'বিচিত্ৰা', 'ধাপনা' (১৯৫৮)। এওঁ কেইবাখনিও লোক-গীতিৰ সংগ্ৰহো প্ৰকাশ কৰি নিজেই সিবিলাকৰ চৰ্চাত বত হৈছে। এওঁৰ কবিতাৰ দুটি প্ৰধান স্বৰ প্ৰেম আৰু দেশপ্ৰেম। 'মাণিকা'ৰ-পৰা 'ইন্দ্ৰধনু'লৈকে কবিজৰ এটি ক্ৰমবিকাশ দেখা পোৱা যায়। 'ইন্দ্ৰধনু'ৰ-সাধনা-খণ্ডত এই সময়ৰ দেশপ্ৰেমৰ উজ্জ্বল এটি পৰিণতি ঘটিছে। 'মুকুতা' একগুচ্ছ চতুৰ্দশপদী।

দৈৱচন্দ্ৰ তালুকদাৰ

গুৱাহাটীত জন্মলাভ কৰি (১৯০০-১৯৬৫) দৈৱচন্দ্ৰ তালুকদাৰে ষ. এছ. চি. পৰীক্ষা পৰ্যন্ত পঢ়ি ডেপুটি কমিছনাৰ অফিচত কেৰাণী কাম কৰে আৰু কবিতা আৰু নাটক ৰচনা কৰে। এওঁৰ কবিতাৰ পুথি 'প্ৰেম-পট' (১৯২২), 'কুঁহিমলা' (১৯২৩), 'সৌন্দৰ্য' (১৯৩০)। 'প্ৰেম-পট' আৰু 'কুঁহিমলা' কাহিনী-গীতি-জাতীয় দীঘলীয়া কবিতা। সাধাৰণ জীৱনৰ সৌন্দৰ্য-কদৰ্ঘ, সুখ-দুখৰ কথা কবিয়ে নিজৰ এটি স্বৰত গাই গৈছে। 'সৌন্দৰ্য'ত কবি তালুকদাৰে প্ৰকৃতি-দৰ্শন কৰিছে, প্ৰকৃতিৰ সৌন্দৰ্যৰ পৰিৱৰ্তন চাই চাই তেওঁ মুগ্ধ হৈ পৰিছে।

বিনন্দচন্দ্ৰ বৰুৱা

যোৰহাটৰ টিথকৰ কবি বিনন্দচন্দ্ৰ বৰুৱাই (১৯০৫-) গুৱাহাটী আৰু কলিকতাত উচ্চশিক্ষা লাভ কৰাৰ লগে লগে ছাত্ৰ সম্মিলন, 'মিলন' আৰু কবিতা-চৰ্চাৰ কাম কৰে, পিছত শিক্ষকতাত যোগ দিয়ে। বৰুৱাৰ দুখনি সুন্দৰ কবিতাৰ পুথি 'শব্দধ্বনি' (১৯২৫) আৰু 'প্ৰতিধ্বনি' (১৯৩০)। 'শব্দধ্বনি'য়ে তেওঁক স্বকীয় বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ জাতীয় ভাৱৰ কবি-ৰূপে প্ৰতিষ্ঠা দিয়ে। বিশেষকৈ এই পুথিৰ 'গড়গাঁও' নামৰ কবিতাটিৰ দেশপ্ৰেমৰ উদ্দীপনা, অতীত গৌৰৱৰ উদ্গাদনা, কবিতাৰ বৰ্ণনামূলক ছবিৰ্মিতা আৰু সুন্দৰ হিলোলে পাঠক-শ্ৰোতাক সহজতে মুগ্ধ কৰে। বুৰঞ্জীৰপৰা লোৱা বা বুৰঞ্জীৰ ভিত্তিত কল্পনা কৰা বিৱৰণমূলক কবিতাও বৰুৱাৰ এটি বৈশিষ্ট্য। জতুৱা ঠাঁচ, জতুৱা খণ্ড-বাঁকাৰ প্ৰয়োগ তেওঁৰ ধ্বনিপ্ৰধান কবিতাৰ শাৰীবোৰৰ এটি চমক লগোৱা স্তম্ভ।

অতুলচন্দ্ৰ হাজৰিকা

‘মিলন’ৰ গোঁৱৰময় কালছোৱাৰ শেষ সম্পাদক অতুলচন্দ্ৰ হাজৰিকাৰ (১২০৩-) কবিতাতো এই যুগৰ কবিতাৰ বৈশিষ্ট্য ধৰা পৰে। ৰঘুনাথ চৌধাৰী আদি পূৰ্ব-কবিয়ে এওঁক উৰু কৰিছিল। হাজৰিকাৰ কবিতাৰ পুথি ‘মণিমালা’, ‘মুকুতামালা’ (১২৩০), ‘পাক্ষজন্তু’ (১২৩১), ‘দীপালী’ (১২৩৮), ইত্যাদি। ‘পাক্ষজন্তু’ৰ কবিতাত জাতীয় গোঁৱৰময় শব্দধৰ্ম্মনি বাজি উঠিছে। ‘দীপালী’ৰ অন্তৰ্গত ‘বালিচৰ’ আদি বৰ্ণনামূলক কবিতা কেইটামান উজ্জল, ‘দেৱদাসী’, ‘হাজোৰ নটা’ আদিৰ কাব্যিক সংবেদন স্পষ্ট। হাজৰিকাই পিছৰফালে শিশুৰ বাবেও কবিতা-ৰচনাৰ এটি প্ৰয়াস কৰি আহিছে।

প্ৰসন্নলাল চৌধুৰী

পলাশবাৰীত জন্মলাভ কৰি (১২০২-) প্ৰসন্নলাল চৌধুৰীয়ে গুৱাহাটীৰপৰা গ্ৰেজুৱেট হৈ গুৱাহাটীৰ বৰপেটা বিজ্ঞাপীঠ পৰিচালনা কৰিছিল। আগতে যুৱ প্ৰকৃতিৰ দুই-এটি কবিতা লিখিলেও ৰঘুনাথ চৌধাৰীৰ ‘জয়ন্তী’তহে চৌধুৰীৰ অগ্নিময় কবি-প্ৰাণটিৰ বিকাশ ঘটে। এওঁৰ এই কবিতাখিনি বিদ্ৰোহৰ কবিতা— এই বিদ্ৰোহ হ’ল যৌৱনৰ বিদ্ৰোহ, ককালগাৰ কৃষকৰ বিদ্ৰোহ, দখীচি আৰু মণিৰামৰ আত্মত্যাগৰ দ্বাৰা, অজ্ঞৰত ড্ৰাগনৰ বিষদাঁত উপ্ত কৰি, ব্ৰেজেন বুলেৰে পৃথিৱী চহাই দুৰ্দম জাতি সৃষ্টি কৰাৰ ইনকুলাব। ১২৫২ ছনমানত প্ৰকাশিত হৈ অপ্ৰকাশিত বোৱা ‘অগ্নি-মন্ত্ৰ’ত এই বিদ্ৰোহী কবিতাখিনি একেলগ কৰা হৈছে। ইয়াৰ ভাষাও ধুমুহাৰ দৰে বলী আৰু গতিশীল।

পাৰ্ৱতিপ্ৰসাদ বৰুৱা

শিৱসাগৰৰ যাদুৰাম ডেকাবৰুৱাৰ নাতি পাৰ্ৱতিপ্ৰসাদ বৰুৱাই (১২০৪-১২৬৪) গুৱাহাটী আৰু কলিকতাত পঢ়ি চাহ-ব্যৱসায়ত আত্মনিয়োগ কৰে। পাৰ্ৱতি-প্ৰসাদ ‘মিলন’ৰ থলুৱা কবি আৰু গীতিকাৰ। আদিৰেপৰা এওঁৰ গীতিখিনিও এটি প্ৰসন্ন ভাব, প্ৰকৃতিত, বিশেষকৈ শৰতৰ প্ৰকৃতিত আনন্দ আৰু শেৱালিৰ দৰে কোমল প্ৰকাশ অমুগ্ধ কৰিব পাৰি, ভাষাত সদায় এটি ঘৰুৱা আশোন ভাব, চিত্ৰকল্পত চিনাকি স্পৰ্শ। সময়ৰ লগত ডেওঁৰ গীত আৰু কবিতাত এটি ভাবুকতা আৰু ৰহস্য সোমাই পৰিছে, আগৰ ঘৰুৱা চিনাকি প্ৰকৃতিয়ে যেন চাঁ-জুই খেলিছে আৰু শেষত নিষ্ঠুৰ ব্ৰাহ্ম-বিয়োগৰপৰা উদ্ধৃত ‘নিবিড় ক্লেশ’

প্ৰাণৰ যাতনা'ই তেওঁৰ গীতত কাক্যৰ এটি দ্বাৰী স্পৰ্শ দিছে। 'গুণগুণি' (১৯৫৮), 'ভগা টোক্যৰীৰ হুৰ' (১৯৫৯), 'লুইডী', 'ভুল্লা ডাৱৰ ঐ কঁহুৱা ফুল', (১৯৬০) আদিত পাৰ্ৱতিপ্ৰসাদৰ এই সকলো বিবিধ ভক্তি প্ৰকাশ পাইছে। 'সোণৰ সোলেঙ' (আৱাহনত প্ৰকাশ ১৯২৯, পুথি আকাৰে ১৯৫৫) প্ৰতীকী নাটক, নাটকতকৈ সি কবিতাহে। ইয়াত কবিয়ে নিজেই ৰহস্য-সন্ধানী বীণ-ব'ৰাগী হৈ দূৰৰপৰা অহা মহাশাগৰৰ গান শুনি উজাৱল হৈ পৰিছে। তেওঁৰ গীতৰ সোণৰ হৰিণ মনৰ মাজৰপৰা ওলাই গৈ কোনোবা দূৰ দিগন্তত প্ৰহেলিকা খেলি আছে।

কমলেশ্বৰ চলিহা

কমলেশ্বৰ চলিহাই 'মিলন'ৰ পিছৰ খণ্ডবোৰত কবিতা প্ৰকাশ কৰিছিল আৰু তাৰ আগতে 'সংসাৰী' (১৯২২) বুলি দীঘলীয়া কবিতা এটি কিতাপ কৰি ছপা কৰিছিল। 'ধূলি'ৰ দৰে কাব্যিক নাটিকা (১৯২৮), 'কণমৌ', 'গুণগুণ' (১৯৩১), 'ঋতা', 'ছন্দিতা' (১৯৪১) আদি কেইবাখনিও খুদ খুদ কবিতাৰ পুথিও এওঁৰ ওলাইছে। 'কণমৌ' শিত্তৰ বাবে, কবিতাৰ লগে লগে তাৰ সাৰকথাও গতোৰে কৈ দিয়া হৈ আছে। এওঁৰ গহীন কবিতাবোৰত 'ভাষাতকৈ ধ্বনি বেছি, সেই কাৰণেই ইয়াত ব্যাখ্যাতকৈ ব্যঞ্জনা সৰহ'। ৰবীন্দ্ৰনাথৰ প্ৰভাৱৰ দ্বাৰা কবিয়ে মুকলি কৰি লৈছে,—'পৃথিৱীৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ কবিৰ পদাৰ্থ অমুসৰণ কৰাৰ মহাভাগ্যৰ গৰ্ব মোৰ নাই। তেওঁৰ ছন্দৰ মই ঋণী।' বিশেষকৈ ৰবীন্দ্ৰনাথৰ বলাকা-ছন্দৰ অমুসৰণে কবিৰ ভাবক 'নিলগৰ সেউজীয়া হাবিৰ কাণেদি ছাঁৰ ওৰণি লৈ যাওঁতাগৰাকী'ৰ দৰে অৰ্ধস্পষ্ট পথেদি অগ্ৰসৰ হ'বলৈ সুবিধা এৰি দিছে।

উমেশচন্দ্ৰ চৌধাৰী

বিহঙ্গী-কবি চৌধাৰীৰ ভক্তিজ্ঞাক উমেশচন্দ্ৰ চৌধাৰীয়ে (১৮৯৮-১৯৫৩) ওকালতি আৰু ব্যৱসায় কৰিও গীতৰ জোঁকাৰ তুলিবলৈ পাহৰা নাছিল। আধুনিক অসমীয়া গীতত তেওঁৰ এখনি ভাল স্থান আছে। তেওঁৰ 'বহাগী লুইতৰ বিহুৱালী হুঁত্ৰিঙ', 'মোৰে মইনা কাঁইটে বিকিলে কি', 'চম্পা ফুলে হুস্তৱাৰ' আদি বনগীত-ছৰীয়া গীতবোৰ আৰু 'ৰাগত ৰাগত ভক্ত সমাগত' আদি জাতীয় ভাবাপন্ন গীতে সকলোকে আকৰ্ষণ কৰিছিল। কিন্তু আজি

তেওঁৰ গীত পুথি 'প্ৰতিধ্বনি' (১৯৩২), 'মন্দাকিনী' (১৯৪০) কিম্বা কবিতাৰ পুথি 'জিৱেকী' আৰু 'অমৃতময়ন'ৰ (১৯৩২) সম্ভেদ সাহিত্যিকসকলেও নলয়।

জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালা

জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালাই (১৯০৩-৫১) শ্ৰবৰ দেউলৰ ৰূপৰ শিকলি ছিটি তাৰ ধ্বনিৰে অসম ৰজনজনাই দিলে। তেওঁৰ 'শোণিত-কুঁৱৰী' আৰু 'কাৰেঙৰ লিগিৰী' নাটৰ গীতত অসমীয়া সঙ্গীতৰ এক অভিনৱ পুনৰুত্থান হ'ল। ইয়াৰ বহুত দিন পিছত ১৯৪২-ৰ অক্সফোৰ্ণাত 'কনকলতা', 'অসমীয়া ল'ৰাৰ উক্তি' আদি জলন্ত দেশ-প্ৰেমৰ কবিতা, আৰু ল'ৰাৰ বাবে ধ্বনিপ্ৰধান কৰি লিখা ৰামায়ণৰ নতুন অভিযান্ত্ৰিক, 'কুম্পুৰ সপোন' আদি শিশু মনোবিজ্ঞান-মূলক কবিতা ৰচনা কৰিছিল। এই সকলোধিনিয়েই এজন সৃষ্টিশীল কলাকাৰৰ প্ৰতিভাৰ মনোৰম বিলাস।

নিৰ্জনৰ শ্ৰব

আলোচনীৰ পাতেদি প্ৰৱহমান অসমীয়া কবিতাৰ সূঁতি বৰ্তমান শতকৰ তৃতীয় দশকৰ শেষলৈকে এইদৰে আগ বাঢ়ি যায়। 'আৱাহন' কাকতৰ আৰু তাৰ সমবয়স্ক অসমীয়া ৰোমাণ্টিকিজম সন্ধ্যাৰন্তৰাগ লৈ ধৰাকৈ পৰিণতিৰ ফালে আগ বাঢ়ে। এইগিনিতে দুগৰাকী মহিলা কবিৰ প্ৰসঙ্গ আহি পৰে। দুয়ো পোনতে কোনো কাকতৰ লগত সংশ্লিষ্ট নোহোৱাকৈ কবিতা ৰচনা কৰি পুথি-আকাৰে প্ৰকাশ কৰিছিল। দুয়োগৰাকীক জীৱনৰ একোটি বিস্তৃততাই ভগৱন্তৰ কাষ চপাই দিছিল, এই বিষয়ত দুয়ো সাময়িক কাব্য-সাহিত্যৰপৰা স্নকীয়া এটি ধাৰা সৃষ্টি কৰিছিল বুলি ক'ব পাৰি। ধৰ্মেশ্বৰী দেৱী বৰুৱানী আৰু নলিনীবালা দেৱী দুয়ো চিৰস্মদৰ ভগৱন্তৰ পদপ্ৰাস্তত আশ্ৰিত।

নলিনীবালা দেৱী

কৰ্মবীৰ নৱীনচন্দ্ৰ বৰদলৈৰ কন্যা নলিনীবালা দেৱীয়ে (১৮৯৮-১৯৭৭) ঘৰতে শিক্ষা লাভ কৰি শিৱসাগৰলৈ বিয়া হোৱাৰ পিছত ১৯১৭ ছনত বিধৱা হয়। সৰ্বশেষ তেওঁ কবিতা লিখিছিল যদিও ১৯২২ ছনত পুতলী নামৰ কন্যা এটিৰ বিয়োগৰ পিছত এটি ইলিজি ৰচনা কৰে আৰু তেতিয়াৰপৰাহে বিশেষকৈ পিতৃদেৱকৰ উদ্দেশ্যে স্নিহিষ্ঠা ধাৰে কবিতা লিখি ১৯২৮ ছনত 'সন্ধ্যাৰ শ্ৰব'

নাম দি পৃথি-আকাৰে প্ৰকাশ কৰে। ছপা হোৱাৰ কিছু দিনৰ পিছতহে ‘সন্ধিয়াৰ সূৰ’ বসিকজনৰ সমাদৰলৈ আহে, আৰু তেনে জনৰ চকুত কীটছৰ চকুত হোমাব, পৰাৰ দৰে পৰি নতুন ঐক্য জগত উদ্ভাসিত কৰি তোলে। এই সংগ্ৰহটিৰ বহুতো কবিতা নানা ফালৰপৰা সাৰ্থক সৃষ্টি হৈ দেখা দিছে—‘অনাছুত’, ‘শেষ অৰ্ঘ্য’, ‘পৰম তৃষ্ণা’, ‘জনমভূমি’, ‘পুতলী’ ইত্যাদি। এইবোৰ কবিতা আজি সকলোৰে সম্পত্তি হৈ পৰিছে। ভগৱন্তক সন্মোহন কৰি ৰচা কবিতাবোৰত এক আকুল ভক্তিৰ আৰু আত্মসমৰ্পণৰ সূৰ ৰূপি উঠিছে। কিন্তু সেই ভক্তি আৰু আত্মসমৰ্পণ যেন এক ৰহস্যৰ মাজত সোমাই অতীন্দ্ৰিয়বাদী হৈ পৰিছে। প্ৰকৃতিৰ সৌন্দৰ্যত, বিহগৰ আকুল তানত, মূৰ্ততে সুন্দৰী প্ৰকৃতিৰ প্ৰতি অন্ধতে কবিয়ে অৱিনশ্বৰ আত্মাৰ স্নানস্ত জীৱনৰ চিন দেখা পাইছে। আনফালে মানুহৰ অন্তৰৰ অসীম সৌন্দৰ্য-তৃষ্ণাই অনন্ত সুন্দৰ কোনোবা এজনৰ মহা আকৰ্ষণৰ সূচনা কৰিছে। কবিৰ আত্মাও যেন সিজনেৰ লগত মিলনৰ বাবে চিৰপ্ৰতীক্ষমান। ইয়াৰ মাজতে এক গভীৰ ছায়াবাদৰ ছোতনা। এয়েই বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ নলিনী-কাব্যৰ প্ৰধান সূৰ। ইয়াৰ বাহিৰে দুই-এটি কবিতাত ‘স্বদেশামুৰাগৰ উচ্ছ্বাস আৰু মানৱীয় শোকানুভূতি’ জ্বলি উঠিছে। ‘সন্ধিয়াৰ সূৰ’তে এই সকলোৰে শ্ৰেষ্ঠ প্ৰকাশ ঘটিছে। ‘সপোনৰ সূৰ’ (১৯৪৩), ‘পৰশমণি’ (১৯৫৪) আৰু ‘ধৃগদেৱতা’ত (১৯৫৮) সিবোৰৰ পুনৰাবৃত্তি বা প্ৰসাৰণ মাত্ৰ ঘটিছে কিন্তু ক্ৰমবিকাশৰ ফালে কবি আগ বঢ়া নাই, বৰং পুনঃকথন, ৰবীন্দ্ৰ-কাব্যৰ প্ৰভাৱ আদি আন উপক্ৰম লক্ষণহে সিবোৰত সোমাই পৰিছে। ‘সন্ধিয়াৰ সূৰে’ই তেওঁৰ প্ৰকৃত ভাৰতীয় কবি-প্ৰাণৰ স্বাক্ষৰ।

ধৰ্মেশ্বৰী দেৱী বৰুৱানী

গুৱাহাটীৰ বিখ্যাত ব্যৱসায়ী দুৰ্গানাথ বৰুৱাৰ পত্নী ধৰ্মেশ্বৰী দেৱী বৰুৱানী (১৮২২-১৯৬০) আন এগৰাকী ধৰ্মপ্ৰাণা অসমীয়া কবি। জীৱনৰ আশাভৰা গাভৰু-কালতে তেওঁৰ বাতৰোঁগে আক্ৰমণ কৰি অলপ দিনৰ ভিতৰতে পক্ষু কৰি পেলায় আৰু লাহে লাহে দৃষ্টিশক্তিও নষ্ট কৰি পেলায়। বাহিৰৰ জীৱনৰ দুৱাৰ বন্ধ হোৱাত স্বামীৰ প্ৰেমৰ কাঠিটিৰে তেওঁ অন্তৰৰ দুৱাৰ খুলি বহে কবিতাৰ সাধনাত। স্বাস্থ্যৰ পিছত ঘূৰোঁতে ঘূৰোঁতে গৈ দেখা সাগৰৰ বিশালতা আৰু ধুমুহাৰ লীলাখেলাতে আবদ্ধ কৰি প্ৰকৃতিৰ দৃক্তবোৰে কবিক সিবোৰৰ আধাৰ-স্বৰূপ বিধনিযন্ত্ৰৰ প্ৰতি চিহ্নস্তনভাৱে সজাগ কৰি ৰাখে। ১৯২৯ ছনলৈকে কবিতাবিৰ্নিৰ এটি ভাল গ্ৰন্থ হয়, আৰু সেইয়ে হ’ল ‘ফুলৰ খবাই’। সেই বছৰতে

মাহেকীয়া 'আৱাহন' ওলাল, তাৰ প্ৰথম পাততে বৰুৱানীৰ কবিতা এটি ওলাল আৰু তেতিয়াৰপৰাই আলোচনীত এটি-দুটিকৈ ওলাই গ'ল। 'প্ৰাণৰ পৰশ'ত (১২৫২) বৰুৱানীৰ পিছৰ এই কবিতাখিনিৰ কিছু বন্ধা বৈছে। দুইটি প্ৰকাশনৰ কবিতাবোৰত নীৰলে আৰু ওখ চিন্তাৰ মাজত থাকিবলৈ ভাল পোৱা কবিৰ জীৱনত অহুভূতি আৰু ধৰ্মভাব সংযত আৰু অলঙ্কৃত হৈ প্ৰকাশ পাইছে। ঈশ্বৰ-বিশ্বাস আৰু প্ৰিয়জনৰ স্নেহ কবিৰ জীৱনৰ দুটি তৰা, ধৰ্ম আৰু শুকতৰা। বৰুৱানীৰ কবিতা তেওঁৰ জীৱনৰ প্ৰকাশতকৈও অনেক ধলত আত্মগোপনৰ চেষ্টাহে বুলিব পাৰি। আধ্যাত্মিক চিন্তাই তেওঁৰ ভাবাবেগৰ প্ৰাচুৰ্যক সিক্ত কৰি অল্পশাসন কৰিছে। বৰুৱানীৰ কবিতাত ছন্দৰ বিলাস নাই, কমণীয়তা কিন্তু আছে।

অন্ত্যাত্ত

বিংশ শতকৰ তৃতীয় দশকৰ দুটি-এটি মাথোন ফুল দিয়া ফুল-গছৰ দৰে কেইবাজনো সৰু কবিৰ নাম একে উশাহতে লৈ থ'ব পাৰি। জনমভূমিৰ কাম্দ্দোন শুনি কন্দা আৰু নিজ হাতেৰে জীৱনৰ সমাপ্তি ঘটাৱা (১১২৪৪) ভৱনাথ হাজৰিকা, নোক-গীতিৰ সাৰ্থক আভাস দিব পৰা ধানেশ্বৰ হাজৰিকা (১৮৯৮-১৯৪৩), 'কমল-কলি' (১২২৫), 'আবেগ' আৰু 'চকুলো'ৰ (১২২৯) কবি গোৱালপাৰাৰ সীতানাথ ব্ৰহ্মচৌধুৰী (১২০৮)।

শেষ ৰোমাণ্টিক স্তৰ

১২২২ ছনত কলিকতাৰপৰা ৰংচড়ীয়াতকৈ 'আৱাহন' ওলাবলৈ ধৰে। লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ 'বাহী'য়ে ইতিমধ্যেই চোং সলাই কলিকতাৰপৰা আহি গুৱাহাটীৰ খাৰঘূলিৰ নিউ প্ৰেছৰপৰাহে প্ৰকাশ পাইছিল, আৰু বেজবৰুৱা সম্পাদকতকৈও প্ৰধান প্ৰবন্ধ-লেখকৰ দৰেহে হৈ পৰিছিল। শেষত ১২৩৪-ৰপৰা ১২৩৬-লৈ আলোচনীখনি অমিয়কুমাৰ দাসৰ হাতে চলি বন্ধ হৈ পৰে। ১২৩৮ ছনত যেতিয়া মাধৱচন্দ্ৰ বেজবৰুৱাৰ দ্বাৰা সম্পাদিত হৈ পুনৰ কলিকতাৰপৰা 'বাহী' ওলাল, তাৰ স্তৰেই বেলেগ হ'ল, যদিও নতুন সম্পাদকে বেজবৰুৱাৰ ৰচনাৰ পুনৰাবৃত্তিৰে তানপুৰাত পুৰণি অল্পশাসনৰ বন্ধ নকৰাকৈ নাছিল। কিন্তু কবিতাৰ ক্ষেত্ৰত অন্ততঃ বৰ্তমান, বাই ক্ষেত্ৰ হ'ল 'আৱাহন'হে। অৱশ্যে উত্তৰ-জোনাকী যুগৰ এজন শ্ৰেষ্ঠ কবি বন্ধুনাথ চৌধাৰীয়ে এখন ত্ৰুণ সম্পাদনা সমিতি লৈ 'জয়ন্তী' (১২৩৬-৩৮)

আৰু পিছত 'সুৰভি' (১২৪০, ১২৪২-৪৪) কাকত চলাই পুৰণি ঐতিহ্যৰ বাৰ নিছিগাকৈ ৰাখিবৰ প্ৰয়াস কৰিছিল। ধূলুমূলভাৱে বৰ্তমান শতিকাৰ চতুৰ্থ দশকেই ৰোমাণ্টিক কবিতাৰ শেষ স্তৰ। এই স্তৰত ৰোমাণ্টিক বেলিটো পছিম আকাশৰ ধূলি আৰু বগা ডাৱৰৰ মাজত সোমাই নিজেই সমুজ্জল হৈ অন্তগমনৰ জ্ঞাননী দিলে। এফালে ৰোমাণ্টিক উচ্ছ্বাসে সেই সময়ৰ ডেকা ছাত্ৰসকলক কোবাই কিছু উদ্বাউল কৰিলে, অলুকাৰণ-অমুসৰণ বাচি উঠিল, আনফালে, ৰোমাণ্টিচিজমে সাৰ্থক আৰু পৰিণতভাৱে নিজৰ বিনায়-লিপি ৰচনা কৰিলে। এই সময়তে কবিতাৰ আঙ্গিক পৰিৱৰ্তনৰো চেষ্টা চলি থাকিল।

আনন্দচন্দ্ৰ বৰুৱা

'পৰাগ'ৰ প্ৰেমৰ কবি-ৰূপে আনন্দচন্দ্ৰ বৰুৱাই (১২০৭-১২৮০) তৃতীয় দশকতে দেখা দিলে। কিন্তু তেওঁ কাবাজগতত প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰে চতুৰ্থ দশকতহে। এই প্ৰতিষ্ঠাৰ বাবে ঘাইকৈ দায়ী বঙলা প্ৰতিকৃপৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি লিখা তেওঁৰ হাফেজৰ অনুবাদ 'হাফিজৰ সুৰ' (১২৩৩)। তেওঁ পাৰস্তৰ অমৰ কবিজনাৰ ভাববিলাসত মুগ্ধ আৰু চঞ্চল হৈ পৰিছে আৰু চিন্তা-পৰিহাৰী এক জীৱনৰ শিথিল মোহ অহুৱৰ কৰিছে, কিন্তু সূফী কবিৰ অনন্ত ৰহস্যময় প্ৰেমৰ বাণীয়ে আমাৰ কবিৰ ৰহস্তৰ তলিলৈ লৈ যোৱাগৈ নাই। 'আৱাহন'ত ওলোৱা দুই-এটি গীত-কবিতাত বৰুৱা বাদলৰ কথি ৰূপে ধৰা দিছে।

গণেশচন্দ্ৰ গগৈ

আনন্দচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ অন্তৰঙ্গ বন্ধু গণেশচন্দ্ৰ গগৈ (১২০৭-৩৮) অকালতে মৰহি যোৱা এটি কবি-প্ৰতিভা। 'পাপৰি' (১২৩৪), 'স্বপ্নভঙ্গ' আৰু 'ৰূপজ্যোতি' (১২৪৫)—তেওঁৰ এই তিনিখনি কবিতাৰ পৃথিৰ বাহিৰেও প্ৰকাশিত-অপ্ৰকাশিত ডেৰশমান কবিতা সিঁচৰিত হৈ থাকিল। শাৰীবোৰৰ ললিত গুণত আৰু সকলো কবিতাত বৈ পৰা এক হতাশাৰ জ্বৰুনিয়াহত গণেশ গগৈয়ে আমাক যতীক্ষনাধুৱৰাৰ কথা সোঁৱৰাই দিয়ে। কিন্তু গগৈৰ প্ৰেম বহুতোগুণে অধিক ইন্দ্ৰিয়গ্ৰাথ (sensual), প্ৰেমাঙ্গদৰ শৰীৰৰ অঙ্গে অঙ্গে তেওঁৰ বাবে আকৰ্ষণ। এই বিষয়ৰ গগৈৰ কবিতাত বনগীতৰ শিহৰণ যেন সাৰ পাই উঠিছে। কবিতাৰ শাৰীবোৰে যেন কৈছে, 'প্ৰতি অঙ্গ লাগি কান্দে প্ৰতি অঙ্গ মোৰ।' বনগীতৰ দৰেই 'পাপৰি'ৰ কবিৰ মন প্ৰিয়াৰ নিষ্ঠুৰ উদাসীনতাত আৰু অৱজ্ঞাত কান্তৰ দৈহ ভাগি পৰিছে,

আৰু শেষত গৈ নিয়তিৰ গ্ৰামিতে আশ্ৰয় লৈছে। কবিতাৰ ছন্দোবদ্ধ ভৰুপ কবিৰ কাতৰ ক্ষয়ৰ সৰলভাৱে বিৰিডি উঠিছে আৰু একেবোৰ অল্পহুতিৰ পুনৰুত্থানে তেওঁৰ দুখৰ নিদাক্ষণ গভীৰতাকে হুচাইছে। গগৈৰ আৰু একৰাৰা কবিতা আছে, য'ত কবিয়ে অসম তথা ভাৰতৰ অতীত গৌৰৱলৈ যুৰ তুলি চাইছে।

দেৱকান্ত বৰুৱা

নগাঁৱৰ খৰাঙি বৰুৱাৰ ঘৰৰ দেৱকান্ত বৰুৱাই (১২১৪-) কাৰ্ণী বিশ্ববিদ্যালয়ত শিক্ষা লাভ কৰোঁতে আৰু তাৰ পিছত কংগ্ৰেছ মহাসভাৰ কামত ব্যাপৃত থাকোঁতে এছকি কলাপুষ্টি বণ্ড-কবিতা ৰচনা কৰে; তাৰে সংগৃহীত প্ৰকাশন হ'ল 'সাগুৰ দেখিছা' (১২৪৫)। এওঁ 'আৱাহন'-যুগৰ শ্ৰেষ্ঠ কবি আৰু এওঁতে ৰোমাণ্টিক কবিতাই ভাবঘন পৰিণতি লাভ কৰিছে বুলি ক'ব পাৰি। পোনৰ দুটি-এটি কবিতাত বন্ধকান্ত বৰকাকতীৰ ছন্দৰ মুঠ প্ৰভাৱেৰে আৰম্ভ কৰি ৰবাৰ্ট ব্ৰাউনিঙৰ ড্ৰেমেটিক মনোলগ, বা নাটকীয় নিৰ্জনোক্তিৰ ৰূপ আৰু গম্ভীৰ সমীপৱৰ্তী কাব্য-শৈলী গ্ৰহণ কৰি দেৱকান্ত বৰুৱাই ৰোমাণ্টিক প্ৰেমৰ কবিতাত এটি অভিনৱ ভঙ্গি প্ৰয়োগ কৰিলে, তাক যেন নতুন এক জীৱন দান কৰিলে। 'কলঙ পাৰতে বহি যোৱনৰ আৰতি স্তনাব'ৰ অভিলাসত সৌন্দৰ্য-লোলুপ কবিয়ে নাৰী-শৰীৰৰ কামনাৰ জয়গান গাইছে, ইন্দ্ৰিয়-প্ৰমাথী সৌন্দৰ্যৰ অল্পপম বাণীচিত্ৰ আঁকিছে, জহুভৰ কৰিছে, 'বুন্ধু দেৱতা কাম গৰজিছে বিশ্ব জুৰি।' তেওঁৰ যোৱন প্ৰথম আঘাততে দুৰবা বা গগৈৰ গগৈৰ দৰে ভাগি নপৰি বিদ্ৰোহী হৈ উঠিছে, সমাজৰ কঠুৱা ৰীতি আৰু পাপৰ ধাৰণাৰ বিৰুদ্ধে যুদ্ধ ঘোষণা কৰিছে। কিন্তু তেওঁ এবাৰ পৰা নাই নিয়তিৰ পৰিহাস, যদিও সৃষ্টিৰ দিনবেপৰা মাহুহৰ লগত নিয়তিৰ অক্ষয় সংগ্ৰামৰ মাহুহেই হ'ল 'হৃদিস্তম্ভ, সৌৱৰাই মাহুহৰ বীৰ আৰু নিৰতিৰ জয়।' এইদৰে মাহুহৰ যুগে যুগে পৰাজয় সত্ত্বেও মাহুহৰ শক্তি-ঘোষণাৰে দেৱকান্তৰ হাতত প্ৰেমৰ কবিতাই নতুন এক সাৰ্থকতা লাভ কৰিছে। নতুন যুগৰ প্ৰৱণতাল মনে তাতে প্ৰকাশ পাইছে।

দেৱকান্ত বৰুৱাৰ 'অশ্ৰুপ্ৰস্ৰৱ জীৱন'ৰ প্ৰেমৰ কবিতাৰ বতি পৰিল বিদ্যালয়ৰ আন্দোলনৰ সময়ত লিখা শোকাৰ্ড মুঠ বাক্যৰ 'লাচিত ফুকন' কবিতাত; এইবাৰ তেওঁৰ ৰণ-আজ্ঞান বাণী নিয়তিৰ বিৰুদ্ধে নহয়, দেশৰ দুখ শেষ কৰাৰ অৰ্থে লুইতৰ বগা পানী বজা কৰি ধৰাব বাবেহে। আকৌ কেইবছৰমানৰ পিছত লিখা 'আমি ফুৰাৰ মুকলি কৰোঁ'ত যোৱনৰ বিয়লি বেলিকা বিশ্বৰ ইতিহাসৰ পাত লুটিবাই কৰি

দেৱকান্তই জিৰণিৰ ছুৱাবখন কেয়োফালে মাত্ৰ বন্ধ দেখা পাই অন্তহীন বিফল বাটৰ স্বপ্ন দেখিছে। মূঠতে, দেৱকান্ত ক্ৰান্তিৰ কবি, নতুন পথৰো সন্ধানৰ কবি।

অন্ত্যাত্ত

প্ৰকৃততে চতুৰ্থ দশকৰ শেষৰ ফালে বন্ধ কোঠাৰ উত্তপ্ত বায়ুৰ মাজত থাকি যেন অনেকে নতুন ছুৱাবেই বা থিৰিকীয়েই বিচাৰি এনি-তেনি খেপিয়াবলৈ ধৰিলে। জৰ্জীয়, যুদ্ধোত্তৰ আদি ইংৰাজী কবিতাৰ আদৰ্শত দুই-এজনে নব্য প্ৰয়োগ বিচাৰি বিদ্ৰোহ কৰিব খুজিছিল, বন্ধদেশৰ নতুন কাব্যভঙ্গিলৈ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰিছিল, কিন্তু পত্ৰিকাগতপ্ৰাণ অসমীয়া সাহিত্যই সংৰক্ষণশীলতা অৱলম্বন কৰি থাকিল। আনফালে ভাবপ্ৰৱণতা, ভাববিলাস আৰু শব্দবিলাস আদিৰে কবিতা বোগাক্ৰান্ত হৈ পৰিল। যতীন্দ্ৰনাথ ছুৱা, দেৱকান্ত বৰুৱা আৰু গণেশচন্দ্ৰ গগৈৰ অশুদ্ধকৰণ চলিল অক্লান্তভাৱে। ভৱানন্দ ৰাজখোৱা, ভৱপ্ৰসাদ ৰাজখোৱা, দুলালচন্দ্ৰ বৰপূজাৰী আদি তৰুণ কবিসকলে আদৰ লাভ কৰিলে। অসমপংক্তিক অন্ত্যাহুপ্ৰাসযুক্ত পদ ব্যৱহাৰ কৰিছিল এই যুগৰ এজন সৰু কিন্তু ডাল কবিয়ে—শমীকান্ত গগৈ। বলাকাৰ ছন্দও এই সময়তে কমলেশ্বৰ চলিহা আদিয়ে অহুসীলন কৰে। ১৮৬৩ শকৰ আহাৰৰ ‘বীহী’ত প্ৰথম যুক্তক ছন্দৰ কবিতা প্ৰকাশিত হয়—মহেশ্বৰ নেওগৰ ‘অন্ত্যাত্ত’। কিন্তু দ্বিতীয় মহাযুদ্ধই পাৰ ভাঙি নিদিয়ালৈকে নতুন কবিতাৰ ধল বাগৰিবৰ সুযোগ নহ’ল।

‘আৱাহন’ আৰু মাধৱচন্দ্ৰ বেজবৰুৱাৰ ‘বীহী’ৰ কালছোৱাৰ ভিতৰত পুৰণি বেলাড, ষ্টাইলৰ এজন শক্তিশালী কবি ওলাইছিল—‘অস্থিৰজ্ঞ’ (১৯৩৬) আৰু ‘বেজবৰুৱাৰ গীত’ৰ (১৯৩৯) মহেন্দ্ৰনাথ ডেকাফুকন। আনন্দচন্দ্ৰ বৰুৱা আৰু গণেশচন্দ্ৰ গগৈৰ লগৰীয়া কাব্যপিপাসু কৰুণাধৰ বৰুৱাই ‘মেঘদূত’ৰ এটি অল্পবাদ প্ৰকাশ কৰিছিল।

নাট্য-সাহিত্যৰ ধাৰা

ভূমিকা

প্ৰাচীন অসমীয়া নাটকৰ প্ৰধানৰ ওপৰত আধুনিক অসমীয়া নাট্য-সৃষ্টিৰ প্ৰচেষ্টা হেমচন্দ্ৰ গুপ্তাভিৰামৰ যুগত দেখা পাই আহিছোঁ। গুপ্তাভিৰাম বৰুৱাৰ ‘ৰাম-নৱমী’, সম্ভৱতঃ তেওঁৰে ‘বিবাহ-বহুত’, হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ ‘কানীয়া-কীৰ্ত্তন’,

কল্পবায় বৰদলৈৰ 'বঙাল-বঙালনী নাটক' আদি সামাজিক সমালোচনাৰ নাট
 ৰচনা কৰি আধুনিক নাটৰ যুৰ মুকলি কৰা হয়। কিন্তু এই নাটকবোৰৰ
 প্ৰকৃততে অভিনয় হৈছিল নে নাই, আমি নাজানো। এই কেইখনৰ পিছত
 ৰচিত হোৱা ৰম্যাকান্ত চৌধুৰীৰ 'সীতা-হৰণ' আৰু 'বাৰণ-বথ' দেৱনাথ বৰদলৈৰ
 'বৈদেহী-বিচ্ছেদ' আৰু 'হেমপ্ৰভা' আদি নাটকৰ অভিনয় গুৱাহাটী, নগাঁও
 আদিত হোৱাৰ গম ধৰিব পাৰি। আধুনিক নাটকৰ কাৰণে আধুনিক মঞ্চৰ
 আৱশ্যক। স্থায়ী-অস্থায়ীভাৱে অসমৰ বিভিন্ন স্থানত মঞ্চ নিৰ্মাণ কৰিবৰ কাৰণে
 যত্ন হ'বলৈ ধৰাত নাটকৰ সৃষ্টিও ধীৰে গতিত হ'বলৈ আৰম্ভ কৰিলে। ১৮৭৫
 ছনৰেপৰা গুৱাহাটীত মঞ্চ তৈয়াৰ কৰিবৰ বাবে চিন্তা কৰা হয়। পোনতে অস্থায়ী
 থিয়েটাৰটি অ'ৰপৰা তলৈ লুকাই দিয়া এটি পকা ঘৰ সজা হৈছিল, তাক
 ১৮২৭ ছনৰ ভূমিকম্পই নষ্ট কৰি পেলালে। কিছু দিন আৰ্ঘ নাট্যমন্দিৰত
 অসমীয়া-বঙালী উভয়ে অভিনয় কৰাৰ পিছত সৰু কুমাৰ ভাস্কৰ নাট্যমন্দিৰটি
 পূৰ্বৰূপে নিৰ্মাণ কৰা হয়। যোৰহাটত ১৮২৫ ছনত এটি খেৰী ঘৰৰ মঞ্চ সজা হয়,
 কিন্তু দৰ্শক বহা ঠাইত সদায় কলপাতৰ ৰভা দি চলাব লগীয়া হৈছিল। ১৮২২-ৰ
 পৰা ১২০১ ছনলৈ যোৰহাটত অসমীয়া-বঙালীয়ে একেটা মঞ্চত অভিনয় কৰাৰ
 পিছতে দুই দলৰ দুটি স্বকীয়া নাট-ঘৰ হ'ল। যোৰহাটৰ আগতেই গোলাঘাটত
 ১৮২৫ ছনত নাট্যমন্দিৰ প্ৰতিষ্ঠিত হৈছিল। বৰ্তমান শতিকাৰ তৃতীয় দশকত
 যেতিয়া আধুনিক অসমীয়া নাট আৰু অভিনয় উচ্চ শিখৰত উঠিছিল, তেতিয়া
 শিৱসাগৰ আৰু তেজপুৰৰ নাটঘৰৰ বৰ সম্মান হৈছিল। শিৱসাগৰ নগৰত
 পোনতে চুবুৰীয়া নামঘৰবোৰত নতুন নাটো চলিছিল। ১৮২২ ছনত শিৱসাগৰ
 নাট্য-সমাজ গঠিত হৈ ৰামিকাপ্ৰসাদ বৰুৱাই দিয়া মাটিত এটি ঘৰ সাজে, কিন্তু
 নাট্য সমাজে মাজতে তাৰপৰা ইঠাই-সিঠাই কৰি শেহান্তৰত ১২২৪ ছনত এটি
 ভাল টিঙৰ ঘৰ সাজি লয় আগৰ ঠাইতে। সেই ঠাইতে এতিয়া নতুন নাটঘৰ
 আৰু ঘূৰণ মঞ্চ (১২৫৭) সজা হৈছে। ১৮২৭ ছনত তেজপুৰৰ অ. ভা. উ. সা.
 সভাই এটি ডাঙৰ নামঘৰ সাজে আৰু তাৰ লগতে বাস্তববাদী-সম্বলিত এটি মঞ্চ
 তৈয়াৰ কৰে; এয়ে বিখ্যাত বাণ ষ্টেজ; ১২৫৭ ছনত ষ্টেজৰ নতুন ঘৰ হৈছে।
 মঞ্চাভিনয়ৰ আৰু এটি সক্ৰিয় কেন্দ্ৰ নগাঁৱৰ নাট্য সমাজৰ ঘৰ হয় ১২০২ ছনত।
 সৰু ঠাই মঙলদৈয়েও ১২০৪ ছনতে নাটঘৰ পায়। এইদৰে অসমৰ নাট্যমোদী-
 সকলে ঠায়ে ঠায়ে নিজৰ নাট্যভূমিৰ বাবে ঘৰ-দুৱাৰ সাজি লয়। যোৱা অৰ্ধ-
 শতাব্দীৰ ভিতৰত গাঁৱে-গাঁৱেও সৰু সৰু মঞ্চ হৈছে। মঞ্চ নোহোৱা ঠাইত

অসমৰ অসংখ্য নামঘৰবোৰে অস্থায়ী আধুনিক মঞ্চক ঠাই দিব পাৰে। এইভাবে বৰ্তমান অসমৰ নাট্য-আন্দোলন ৰূপ লৈ উঠিছে আৰু নাট্য-সাহিত্যক সহায়-সমৰ্থন দিছে। এতিয়ালৈকে অসমত স্থায়ী ব্যৱসায়ী বন্ধমঞ্চ হোৱা নাই, গতিকে আত্মাবিনোদক থিয়েটাৰৰ দলেই আধুনিক অসমীয়া নাটৰ স্ৰষ্টিৰ নিৰ্মাণ কৰাৰ যশস্তা পাবৰ গৰাকী।

আধুনিক অসমীয়া নাট পাশ্চাত্য নাটকৰ প্ৰভাৱত গঢ় লৈ উঠে। বিষয়-বস্তু-গ্ৰহণৰ বিষয়ত নাট্যকাৰসকলে নিজৰ বিচাৰ প্ৰয়োগ কৰিছিল, কিন্তু নাট-গঠনত অঙ্ক আৰু গৰ্ভাঙ্ক বা দৃশ্য-বিভাগ পশ্চিমৰ আৰ্হিৰে কৰা হৈছিল। এই পাশ্চাত্য বা ইংৰাজী প্ৰভাৱ অৱশ্যে ইংলেণ্ডৰপৰা পোনে পোনে অহা নহয়। এই বিষয়ত বৰুৱাই, বিশেষকৈ কলিকতাই প্ৰথমৰেপৰা নাট্যকাৰসকলক প্ৰভাৱান্বিত কৰিছিল। ১৮৫৭ চনৰপৰা কলিকতাত মঞ্চ-আন্দোলন সজাগ হৈ উঠে, ১৮৫৮ চনত পাইকপাৰাৰ অমিত্ৰাধৰসকলৰ পৃষ্ঠপোষকতাত বেলগাছিয়াত মঞ্চ স্থাপিত হয়। এই মঞ্চৰ বাবে মাইকেল মধুসূদন দত্তই পাশ্চাত্য ৰীতিত ‘শৰ্মিষ্ঠা’ নাট (১৮৫২) ৰচনা কৰে। তেওঁ গ্ৰীক কাহিনী এটি লৈ ‘পদ্মাবতী’ত (১৮৬০) অমিত্ৰাধৰৰ ছন্দ প্ৰয়োগ কৰে, ৰাজস্থানৰ বুৰঞ্জীমূলক ‘ৰুক্মকুমাৰী’ত (১৮৬১) পাশ্চাত্য নাটকীয় গঠন-ৰীতি সম্পূৰ্ণৰূপে গ্ৰহণ কৰে। উক্ত মঞ্চ আৰু মাইকেলৰ বাহিৰেও কলিকতাত আন আত্ম-বিনোদক নাট্যকেন্দ্ৰ আৰু সাধাৰণ নাট্যকাৰ জ্বলাল। ১৮৭২ চনত কলিকতাত নেচনেল থিয়েটাৰ প্ৰতিষ্ঠিত হ’ল, বেঙ্কল থিয়েটাৰ আৰু গ্ৰেট নেচনেল থিয়েটাৰ নামে আৰু দুটি ডাঙৰ প্ৰতিষ্ঠান হ’ল। গিৰিশচন্দ্ৰ ঘোষ আদি প্ৰতিভাশালী অভিনেতাই মঞ্চত প্ৰৱেশ কৰিলে। এইদৰে কলিকতাত উচ্চাঙ্গ নাট্যচৰ্চাৰ এক বৃহৎ কেন্দ্ৰ হৈ পৰিল। স্টাৰ, মিনাৰ্ভা আদি প্ৰতিষ্ঠানৰ মঞ্চবোৰৰ জন্ম হ’ল। বিহাৰ, উৰিষ্যা, অসম আৰু বৃহৎপ্ৰদেশত থকা বঙালীসকলৰ আমন্ত্ৰণত কোনো কলিকতীয়া দলে গৈ অভিনয় দেখুৱাইছিল। এনে দলৰ অভিনয়-প্ৰদৰ্শনৰ পিছতে ধুবুৰী, গুৱাহাটী, মণিপুৰ আদিত বঙালীৰ মঞ্চস্থিতি হৈছিল। আধুনিক অসমীয়া নাটকৰ গঠনপ্ৰণালীয়ে কলিকতালৈ মুখ তুলি চালেও অনেক সময়তে প্ৰতিযোগিতাৰ ভাবত অসমীয়া নাটকে নিজা বিকাশৰ পথ বিচাৰি লৈছিল।

জোনাকী' দল

দ্বিতীয় বছৰ 'জোনাকী' কাকত ২নং ভবানীচৰণ দত্ত লেনৰপৰা ওলাইছিল। এই লেনত থকা অসমীয়া ডেকা ছাত্ৰসকলে শ্বেচ্ছপিয়েৰৰ *Comedy of Errors*-অৰ ভাঙনি 'ভ্ৰমবন্ধ'ৰ (১৮৮৮) অভিনয় কৰিছিল। ভাঙনিখন কৰিছিল বন্ধুৰ বৰুৱা, বমাকান্ত বৰকাকতী, গুপ্তানন বৰুৱা আৰু ঘনশ্ৰাম বৰুৱাই। শিৱৰাম বৰদলৈ আৰু লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা সহায়ক আছিল। মন কৰিব লগীয়া বিষয় যে নাটকখনত শ্বেচ্ছপিয়েৰৰ অমিত্ৰছন্দৰ ঠাইতো গল্পকেই ব্যৱহাৰ কৰা হৈছিল আৰু পৰিৱেশটো অসমত স্থাপন কৰি চৰিত্ৰবোৰক নিৰ্ভাজ অসমীয়া ৰূপ দিয়া হৈছিল। *Antipholuses of Syracuse* আৰু *Aphasus* হৈছিলহি কামপুৰ আৰু মাধাপুৰৰ নিবন্ধন। মহাকবিৰ ভাঙনি-ৰূপে আৰু মঞ্চ-নাট ৰূপে নাটখনি ৰুতকাৰ্হ হৈছিল।

প্ৰথম সংখ্যাৰেপৰা 'জোনাকী'ত ধাৰাবাহিকভাৱে প্ৰকাশিত হোৱা লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ 'লিতিকাই' প্ৰহসন-ৰূপে সম্পূৰ্ণ ৰুতকাৰ্হ হৈছে। সঙ্গতিবিহীন উদ্ভট পৰিস্থিতি, জঘামূৰ্খ সাত ককাই-ভাইৰ অস্বাভাৱিক কথা আৰু কাৰ্যকলাপ আদিয়ে শেষলৈকে পাঠকক ইচ্ছাই থাকে। এইখনিৰ পিছত কুৰি বছৰৰ অধিক কাল বেজবৰুৱাই কোনো গহীন বা ধেমেলীয়া নাটক ৰচনা কৰা নাছিল।

দুৰ্গাপ্ৰসাদ মজিন্দাৰ বৰুৱা

আধুনিক অসমীয়া নাটৰ বুৰঞ্জী গঢ়োঁতাসকলৰ ভিতৰত শিৱসাগৰ জ্ঞান-পুখুৰীৰ দুৰ্গাপ্ৰসাদ মজিন্দাৰ বৰুৱাৰ এটি বৈশিষ্ট্য আছে। যোৱা শতিকাৰ শেষ দশকত যিসকলে অসমীয়া নাট ৰচনা কৰিবলৈ সংকল্প গ্ৰহণ কৰে তেওঁ তাৰে এজন। 'মহাবি' (১৮৯৬) আৰু 'নিগ্ৰো' নাটকত সেই সময়ৰ সমাজৰ বিসঙ্গতিপূৰ্ণ চিত্ৰ একোটি আঁকিবলৈ সাৰ্থক যত্ন কৰিছে। নাটকৰ চৰিত্ৰায়ণ দৃঢ় নহয়, কিন্তু ফল, ছাহাব আৰু মাকৰী মেমৰ চৰিত্ৰই বহুত বছৰ নাট্যামোদীসকলক আমোদ নি আহিছে। গুৰু-দক্ষিণা (১৯০৩) আৰু 'বৃষকেতু' নাটকেও সেইদৰে ধৰ্ম-প্ৰাণসকলক আনন্দ যোগাইছে। বেণুধৰ ৰাজখোৱাৰে লগ লাগি মজিন্দাৰ বৰুৱাই এধানমান 'কলিযুগ' (১৯০৪) ৰচনা কৰে, ইয়াতো পাতল বিষয়-বস্তু লৈ ইংহিন খোৱাক উলিয়াবৰ যত্ন কৰা হৈছে।

বেণুধৰ ৰাজখোৱা

বেণুধৰ ৰাজখোৱাই ১৮৮২ ছনত পদ্মনাথ গোহাঞি বৰুৱাৰে লগ লাগি কিছুমান খেল-মেল দৃষ্ট লগ লগাই ‘ডেকা-গাভৰু’ নামে এখন নাটক উলিয়ায়। ১৮২৪ ছনত এওঁৰ সৰু সৰু সাতটা অঙ্কৰ ‘সেউতী-কিৰণ’ নাট প্ৰকাশিত হয়। ইয়াৰ পিছত ‘জুৰিোধনৰ উকডঙ্গ’ (১২০১) আৰু ‘দক্ষ-যজ্ঞ’ (১২০৮) নামে পৌৰাণিক নাটক, ‘কুৰি শতিকাৰ সভ্যতা’ (১২০৮), ‘লখিমী ত্ৰিবোতা’ (১২০৯), ‘অশিক্ষিতা ঘৈণী’ (১২১২) আৰু ‘যমপুৰী’ নামে সামাজিক নাটক, ‘দৰবাৰ’ (১২০২), ‘কলিযুগ’ (১২০৪), ‘তিনি ঘৈণী’ (১২২৮), ‘চোৰৰ সৃষ্টি’ (১২৩১) আৰু ‘টোপনিষ পৰিণাম’ (১২৩২) নামে ধেমেলীয়া নাটক ওলায়। ৰাজখোৱাই শিৱসাগৰ আদিত আধুনিক মঞ্চ আন্দোলনৰ লগত নিজকে সংশ্লিষ্ট ৰাখিছিল। তেওঁৰ নাটক কেয়োখনিৰ গঠন সৰল প্ৰকৃতিৰ, প্ৰায় কেইখনিতে সমাজৰ সৰু-সুৰা দোষ ইহিহাতৰ পাত্ৰ কৰি সমাজক শুধৰোৱাৰ সৰু আশা এটি ৰাজখোৱাই মনত পুহিছিল। সেয়ে তেওঁৰ নাট্য-সৃষ্টিৰ মূল উদ্দেশ্য। ঠায়ে ঠায়ে স্তম্ভৰ প্ৰহসনমূলক পৰিস্থিতি সৃষ্টি কৰাত তেওঁ পটুতা প্ৰদৰ্শন কৰিছে।

পদ্মনাথ গোহাঞি বৰুৱা

পদ্মনাথ গোহাঞি বৰুৱাই বেণুধৰ ৰাজখোৱাৰে লগ লাগি ‘ডেকা-গাভৰু’ নামে নাটক ৰচনা কৰিছিল। ইয়াৰ পিছত ‘গাঁওবুঢ়া’ (১৮২৭) নামৰ সুলিখিত গ্ৰাম্য কমেডিখনিত ব্ৰিটিশ যুগৰ বেগাৰ ধৰা প্ৰথাৰ এটি কলাত্মক সমালোচনা পৰিস্ফুট কৰি তুলিছে। সহায়ত্বভাৱে অঙ্কিত নায়ক ভোগৰ আশাৰ পিছত ল’ৰা ভোগমনৰ ছৰ্শাই চৰিত্ৰটোক প্ৰায় সাৰ্থক ট্ৰেজেডিৰ বোলেবে বোলাই তুলিছে। বেঙ্গলবৰুৱাৰ ‘লিভকাই’ৰ দৰে ‘টেটোন তামূলী’ত (১২০২) সাধুকথাৰ চৰিত্ৰ এটিৰ নাটকীয় ৰূপ দিয়া হৈছে বৈশিষ্ট্যহীনভাৱে। ‘সুত নে ভ্ৰম’ত (১২২৪) নাটকীয় ঘটনা-সূত্ৰ বা চৰিত্ৰৰ সোঁত নৰখাটক অশিক্ষিত সমাজৰ নানা অন্ধবিশ্বাস আৰু কুসংস্কাৰৰ সমালোচনা কৰা হৈছে।

গোহাঞি বৰুৱা নিজেই বুৰঞ্জী-লেখক আছিল, আৰু তেওঁ কেইবাখনিও বুৰঞ্জীমূলক নাটক ৰচনা কৰিছিল—‘জয়মতী’ (১২০০), ‘গদাধৰ’ (১২০৭), ‘সাধনী’ (১২১২) আৰু ‘দ্ব্যচিহ্ন বৰদুৰ্জন’ (১২১৫)। তদুপৰি অমিত্ৰাক্ষৰক প্ৰয়োগ নাটককেইখনিত ঐতিহাসিক পৰিবেশ-সৃষ্টিত বাধাৰ নিচিনাই হৈছে,

আনকালে স্বগতউক্তি আৰু দীঘলীয়া বৰ্ণনাস্থক অংশবোৰেও অলপ পৰিমাণে নিজৰ মাত্ৰা চেৰাই গৈছে। পাঁচ-অষ্টীয়া 'জয়মতী' নাটকত কাল্পনিক চৰিত্ৰ নগা গাভৰু জিহু আৰুধীয়া হৈছে, কিন্তু নাটকৰ যুল ঘটনাত চৰিত্ৰৰ প্ৰতিক্ৰিয়া মুঠেই নাই। নায়িকা জয়মতীৰ ট্ৰেজেডি ঘটনাৰ যোগেদি ভালকৈ পৰিস্ফুট হৈ উঠা নাই। ঘটনাৰ ক্ৰমৰ ফালৰপৰা 'গদাধৰ' নাটক 'জয়মতী'ৰ পৰিপূৰক, কিন্তু নাটক হিছাপে ইও 'জয়মতী'ৰ পিছত উন্নতি দেখুৱাব পৰা নাই। 'সাধনী' নাটকত চুতীয়া ৰাজত্বৰ পতনৰ কাহিনী বুৰঞ্জী আৰু কিশকন্তী অমুসৰি বৰ্ণোৱা হৈছে, ৰসায়ন বিশেষ একো দিয়া হোৱা নাই, নায়িকাৰ চৰিত্ৰটি কিন্তু আকৰ্ষক আৰু দুই-এটি বৰ্ণনা কবিত্বপূৰ্ণ হৈছে। 'লাচিত বৰফুকন'ত গোহাঞি বৰুৱাই ছন্দ পৰিহাৰ কৰি গল্পলৈ নামি আহিছে। কিন্তু কাহিনী-বস্তু, চৰিত্ৰাংশ আদিত আগৰ অৱস্থাৰ পৰিৱৰ্তন নাই। কেৰোথন নাটতে মাজে মাজে সোমাই পৰা সাধাৰণ লোকৰ কথা-বতৰাৰ দৃশ্যবোৰ কিছু জীৱন্ত আৰু একপ্ৰকাৰ 'গাঁওবুঢ়া'ৰ চিত্ৰসমূহৰ স্মাৰক-স্বৰূপ।

ভঙ্গ অমিত্ৰৰ কৃত্ৰিমতা পৌৰাণিক 'বাণৰজা' নাটেও (১২৩২) সম্বল কৰিব পৰা নাই। পীতাম্বৰ কবি, অনন্ত কন্দলি আৰু পিছৰ যুগৰ নাট্যকাৰসকলৰ দ্বাৰা কবিত্বময়তাৰ উচ্চ স্তৰলৈ উত্তোলিত বিষয়টি কবি গোহাঞি বৰুৱাই মধুৰ কৰি তুলিব পাৰিলেহেঁতেন, জ্যোতিপ্ৰসাদে ইতিমধ্যেই তাক আধুনিক দৃষ্টিৰেও উপাদেয় ৰূপ দিছিল।

দেৱনাথ বৰদলৈ আদি

আগতে উল্লেখ কৰি অহা পূৰ্ণকান্ত দেৱনাথৰ 'হৰিশ্চন্দ্ৰ' (১২৩২) আৰু 'হৰধনুভঙ্গ' নাটক ঊনবিংশ আৰু বিংশ শতিকাৰ সন্ধিকালৰ সৃষ্টি; টিগ্ৰফৰ হৰেশ্বৰ শৰ্মা বৰুৱাৰ 'অভিমন্যু-বধ' আৰু 'শকুন্তলা'ও এই সময়ৰে ৰচনা; প্ৰথমখনি যোৰহাট টেজত অভিনীত হোৱা প্ৰথম নাম বুলি জনা যায় আৰু তেনে গৈছে, সেই নাটকত অমিত্ৰাক্ষৰ ছন্দ নথকাত অৰুচিয়ে সেই সময়ৰ ক্ৰান্তিত হোৱাত বুদ্ধিজন্য ভট্টাচাৰ্য আৰু চন্দ্ৰনাথ বৰুৱাই দুই-এফাকি স্তেনে পদ দুয়োৱাই দিব লগা হৈছিল। এই সময়ৰে নগাঁৱৰ দেৱনাথ বৰদলৈৰ (মৃত্যু ১২১৬) 'বৈদেহী-বিচ্ছেদ' (১২০১) আৰু মানৱ দিনৰ পটভূমি লৈ লিখা ঐতিহাসিক-সামাজিক নাটক 'হেমপ্ৰভা'য়ো বহুত দিনলৈকে জনপ্ৰিয়তা

উপভোগ কৰিছিল। বুৰঞ্জীনাথ ভট্টাচাৰ্যৰ ঐতিহাসিক ‘ৰমণী গাভৰু’ যোৰহাট স্টেজৰ দ্বিতীয় নাট (১৮৯৫), কিন্তু তাৰ প্ৰকাশ হয় বহুত পিছত (১৯২৮)।

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ লখিমী-হাত নাটকতো পৰিছিল। ‘জোনাকী’ৰ প্ৰথম জোনাকৰ ‘লিতিকাই’ নাটকৰ কথা ইতিমধ্যে কৈ আহিছে। কিন্তু তেওঁ মনোৰম প্ৰহসনৰ যি আশা ‘লিতিকাই’ত আমাক দিছিল, তাক ‘পাঁচনি’, ‘নোমল’ আৰু ‘চিকৰপতি-নিকৰপতি’য়ে (১৯১৩) ভগ্ন কৰিলে যেন পাওঁ। প্ৰথম দুখনৰ ঘটনা একোটি পাতল পৰিস্থিতিৰ আঁৰত ঘূৰিছে। ‘চিকৰপতি-নিকৰপতি’ৰ দুই চোৰৰ কাহিনীতো কোনো বৈচিত্ৰ্য নাই। ‘নোমল’ৰ নাহৰফুটকা বুঢ়াৰ পাহৰা স্বভাৱ আৰু পাঁচনিৰ আলহী নহ’লে ভাত নোখোৱা স্বভাৱৰপৰা বেজবৰুৱাই আমাক পাতল হাঁহি একোটি মাথোন যোগাইছে, ‘চিকৰপতি-নিকৰপতি’ নাটৰ উদ্দেশ্য অলপ খেলি-মেলি লাগিছে বাবে লেণা-খনিযে আমাক নহঁজুৱা হৈছে। কেয়োখন নাটকতে সাধুকথাৰ মাত্ৰাৰ পৰিৱেশ বৰ্তমান।

বেজবৰুৱাৰ সাহিত্যিক কীৰ্তি বহুত পৰিমাণে নিহিত আছে ঐতিহাসিক নাটকত—‘চক্ৰৱৰ্ত্তসিংহ’, ‘জয়মতী কুঁৱৰী’ আৰু ‘বেলিমাৰ’ (১৯১৫)। নাটককেইখনত বুৰঞ্জীসিদ্ধ চৰিত্ৰবোৰ পৰিৱৰ্তন নকৰি নাটকত সিবোৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰিবলৈ আৰু কাল্পনিক চৰিত্ৰ আৰু পৰিস্থিতি উদ্ভাৱন কৰিলেও তাৰ দ্বাৰা বুৰঞ্জীৰ ঘটনাৰ ধাৰা ব্যাহত হ’বলৈ নিদিবলৈ বেজবৰুৱাই একপ্ৰকাৰ সংকল্প গ্ৰহণ কৰিছিল। এই কেইখন নাটকৰ যোগেদি অসমীয়া নাট্য-সাহিত্যৰ ওপৰত ষ্বেচ্ছপিয়েৰৰ প্ৰভাৱৰ প্ৰৱাহ মুকলি কৰি দিয়া হয়। বেজবৰুৱাই অসম বুৰঞ্জীৰ যুগৰ চিত্ৰ আঁকোঁতেও ষ্বেচ্ছপিয়েৰৰ চৰিত্ৰ আৰু চিত্ৰৰ ছাঁ আহি তাৰ ওপৰত পৰিছিল। বৈপৰীতাৰ বিজ্ঞনিৰ দ্বাৰা চৰিত্ৰায়ণ, শোকাৰ্ত দৃষ্টৰ মাজে মাজে গ্ৰাম্য কমেডি বা হাঁহি তোলা দৃষ্টৰ সমাৱেশেৰে শোকৰ উপশমন, দীঘল স্বগতউক্তি ইত্যাদি ষ্বেচ্ছপিয়েৰীয় বৈশিষ্ট্যও নাট কেইখনত ধৰা পৰে। ‘চক্ৰৱৰ্ত্তসিংহ’ত বুৰঞ্জীৰপৰা পোৱা কাহিনী আৰু চৰিত্ৰবোৰ নাটকীকৃত নকৰাকৈয়ে বেজবৰুৱাৰ দ্বাৰা গৃহীত হৈছে। গতিকে নাটকখনৰ আকৰ্ষণ অলপ কেজ্জলৈ গুচি গৈছে—ষ্বেচ্ছপিয়েৰৰ *Henry the Fourth* নাটৰ প্ৰিয়, হাল, ফল্গটাক, ফল্গটাকৰ ‘ইন্-ৰখীয়া প্ৰেঙ্গলী আৰু মদৰ ‘ভাতিৰ লগৰীয়াবোৰৰ

অসমীয়া ৰূপ প্ৰিয়ৰাম ডেকাফুকন, গজপুৰীয়া, গজপুৰীয়ানী আৰু টকো-টোকোৰা আদিৰ চুলুঙালিৰ দৃষ্টবোৰ নাট্যকাৰে বৰম লগাকৈ আঁকিছে আৰু তাতে নাটকীয় ৰুচি পৰ্বৰসিত হৈছে। সকলো কালৰপৰা 'জয়মতী কুঁৱৰী'য়েই বেজবৰুৱাৰ সাৰ্থক নাট্য-সৃষ্টি। ইয়াত বুৰঞ্জীমূলক আৰু কাল্পনিক চৰিত্ৰ আৰু পৰিস্থিতিৰ বাসায়নিক সংযোগ ঘটিছে আৰু সকলোৱে নাটকৰ টেজিক পৰিণতি বুজাত সহায়ক হৈছে। নাটকখনৰ ভিতৰত ডালিমীৰ চৰিত্ৰটি বেজবৰুৱাৰ আদৰ্শাত্মক এটি সৃষ্টি—নগা পৰ্বতৰ সৰলতা আৰু সৌন্দৰ্যৰ প্ৰতীক। মানৱ তিনিটা আক্ৰমণৰ কাহিনী সামৰি 'বেলিমাৰ' এখন এপিক্ নাটকত পৰিণত হৈছে, অসমৰ স্বাধীনতাৰ স্মৃতিস্তম্ভ ৰক্তৰাগ বহুত চৰিত্ৰত^৪ বহুত ঘটনাত বিকীৰিত হৈ পৰিছে, এজন নায়কৰ বা ঘটনাৰ একোটা সংঘাতত কেন্দ্ৰীভূত হোৱা নাই। ইয়াত অসমীয়া জাতিটোৱেই যেন নাটকখনৰ নায়ক। পূৰ্ণানন্দ, বদনচন্দ্ৰ, হুমলী ৰাজমাণ্ড, পিজোঁ, মাছু আইদেও আদি সজীৱ চৰিত্ৰ, বুৰঞ্জীৰপৰা নামটো মাত্ৰ লৈ বেজবৰুৱাই ভুমুক বহুৱাক শ্বেচ্ছপিয়েৰৰ নাটৰ বিদূষকৰ গভীৰ কৰ্তব্য পালন কৰিবলৈ দিছে।

চন্দ্ৰধৰ বৰুৱা

মাইকেল মধুসূদন দত্তৰ 'মেঘনাদ বধ' কাব্যৰ এটি নাট্য-ৰূপ কৰিছিল গিৰিশচন্দ্ৰ ঘোষে। সম্ভৱতঃ তাৰ আদৰ্শতে চন্দ্ৰধৰ বৰুৱাই গৈৰিশ ছন্দত 'মেঘনাদ-বধ' নাটক (১২০৪) ৰচনা কৰে। এই ছন্দত অসমীয়া নাট এয়ে প্ৰথম। গতিকে সেইভাৱে তাৰ এটি সাৰ্থকতা বৰ্তমান। আনফালে মাইকেলৰ অনুগামী চৰিত্ৰ-চিত্ৰণৰ পদ্ধতিত মেঘনাদৰ চৰিত্ৰত টেজিক মহত্ব উজ্জ্বল হৈ উঠিছে। আৰব্য উপজ্ঞাসৰ ছাদ আৰু ছাদীৰ সাধুটো অসমীয়া পৰিৱেশত সংস্থাপন কৰি চন্দ্ৰধৰ বৰুৱাই 'ভাগ্য-পৰীক্ষা' (১২১৫) নাম দি অসমৰ বিশেষ এটি অনুসূচিত সম্প্ৰদায়ৰ জীৱনৰ এখন স্থিৰচিত্ৰৰ দৰে কৰিছে। কিন্তু বৰুৱাই মূল সাধুৰ মানৱ চৰিত্ৰৰ ঠাইত আকাশেদি পাখি মেলি উৰি যোৱা ধনকন্ডা আৰু ভাগ্যকন্ডাক সন্নিৱেশ কৰি অস্বাভাৱিকভাৱে সৃষ্টি কৰিছে, তাৰপৰা নাটখনৰ বাস্তৱ গুণ কমিছে। 'ভাগ্য-পৰীক্ষা'ৰ লক্ষ্য প্ৰহসনভকৈ গ্ৰাম্য কমেডিৰ ফালে বেছি দেখা যায়। 'ভিলোস্তম্ভা-সম্ভৱ' (১২২৪) নাটকখনিও বৰুৱাই মাইকেলৰ 'ভিলোস্তম্ভা-সম্ভৱ কাব্য'ৰ ওপৰত ভিত্তি কৰিয়ে ৰচনা কৰিছে। চৰিত্ৰ-চিত্ৰণ আৰু কাহিনী-উত্থাপন আদিৰ কালৰপৰা ৰচনাখনিৰ

নাটকীয় গঠন সম্পূৰ্ণ নহয়। নাট্যকাৰেও ইয়াক নাটক বুলি নলৈ নাট্যকাব্য বুলি গ্ৰহণ কৰিবলৈ পাঠকক অহ্ববোধ কৰিছে। হৰিশ্চন্দ্ৰৰ কাহিনী লৈ চন্দ্ৰধৰ বৰুৱাই 'ৰাজৰ্ষি' (১৯৩৭) নামে আৰু এখনি নাট ৰচনা কৰি প্ৰকাশ কৰে।

দুৰ্গেশ্বৰ শৰ্মা

দুৰ্গেশ্বৰ শৰ্মাৰ 'পাৰ্শ্ব-পৰাজয়' (১৯১৯) আৰু 'বালী-বধ' নাটকে (১৯১২) অসমৰ গাঁৱে-নগৰে কেয়োফালে অভিনেতা-সমলৰ বহুত কাল আদৰ লাভ কৰিছিল। দুয়োখনি নাটেই পৌৰাণিক বিষয়-বস্তুৰে গৈৰিশ ছন্দত ৰচিত আৰু দুয়োখনি নাট্যকাৰ কবিৰে মনোৰম কৰি তুলিছে। শৰ্মাই শ্বেকছপিয়েৰৰ *As You Like It*-অৰপৰা 'চন্দ্ৰাৱলী' আৰু *Cymbeline*-অৰপৰা 'পদ্মাৱতী' ডাঙি উলিয়াইছিল।

নবীনচন্দ্ৰ বৰদলৈ আদি

কৰ্মবীৰ নবীনচন্দ্ৰ বৰদলৈৰ 'গৃহলক্ষ্মী' (১৯১১) ঘৰুৱা সমস্তাৰ প্ৰথম অসমীয়া সামাজিক নাটক। যি সময়ত ভ্ৰূৰ অমিত্ৰাক্ষৰ আৰু পৌৰাণিক বিষয়-বস্তুৰে মঞ্চত স্থাপিত হৈছিল, সেই সময়তে এইখনিৰে সমাদৰ লাভ কৰিছিল। বৰ্তমান শতিকাৰ চতুৰ্থ দশকত বৰদলৈৰ 'কৃষ্ণলীলা' (১৯৩৩) নামৰ নাটখনি ওলায়। তেওঁ শ্বেকছপিয়েৰৰ কেইবাখনো নাটক অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰিছিল—'দম্ভবী দমন', 'বিবাদ-কাহিনী' (*King Lear*), 'তৰুণ-কাঞ্চন' আদি। গুৱাহাটীৰ অধিকাংশাদ গোস্বামীয়ে *Cymbeline* অৰ ৰূপান্তৰ কৰিছিল 'তাৰা' ৰূপে (১৯১৫, প্ৰকাশ ১৯৩৫)। দুৰ্ঘনাথ খাউণ্ডৰ 'সীতাহৰণ' (১৯০৯), ধনীৰাম দত্তৰ 'উৰ্বশী-উদ্ধাৰ' (১৯১৮), বলৰাম পাঠকৰ 'লৱ-কুশ' (১৯১৯) আদি বৰ্তমান শতিকাৰ প্ৰথম দ্বিতীয় দশকৰ পৌৰাণিক নাটকে বহুত কাল মঞ্চবোৰ অধিকাৰ কৰিছিল।

বৰ্তমান শতিকাৰ আৰম্ভতে অসমীয়া নাট আৰু মঞ্চৰ সমস্তা হৈছিল বঙলা যাত্ৰা আৰু নাটক। যোৱা শতিকাৰ শেষ দুই-তিনি দশকৰপৰা এই বস্তুটিয়ে অসমত ধোপনি পুতিবৰ যত্ন কৰিছিল। বৰপেটাৰ ত্ৰিধিৰাম বায়নৰ দলে উজনি অসমৰ নানা ঠাইতে এনে যাত্ৰা দেখুৱাইছিলগৈ। নতুন অসমীয়া নাট আৰু মঞ্চ জ্বলোৱাত এই চং লাহে লাহে গাঁও আৰু বাগিচাবোৰলৈ বাগৰি পৰিছিল। ইফালে বৰপেটা আদি ঠাইত বঙলা যাত্ৰা আৰু নাটকৰ ধোপনি

নেৰাইছিল। বৰপেটাৰ হাটীয়ে হাটীয়ে যাত্ৰা-পাৰ্টি। ‘বাহ-বনবাল’, ‘নীতা-হৰণ’, ‘কীচক-বধ’, ‘বৃষিক্ৰিষৰ অবমেধ যজ্ঞ’, ‘নল-দময়ন্তী’ আদি যাত্ৰা-নাটৰ অভূত প্ৰভাৱ। আন কি, তাৰ মোহত পৰি যাত্ৰা-পাৰ্টিবোৰে চক্ৰবৰ্ত্ত বক্ৰা আৰু দুৰ্গেশ্বৰ শৰ্মাৰ পৌৰাণিক নাটকো সেৱেকা বুলি দলিয়াই দিছিল।

অধিকাগিৰি ৰায়চৌধুৰী

বৰপেটাত বঙলা যাত্ৰা-নাটৰ বাঘনখৰ খোপনি একৱালে অধিকাগিৰি ৰায়চৌধুৰীয়ে। বঙ্গভঙ্গৰ সময়ৰ জাতীয় আন্দোলনত লাগি থকাতো এওঁ ১৯০৪ চনত ‘বন্দিনী ভাৰতমাতা’ নামে এখনি জাতীয় ভাবাপন্ন নাটক ৰচনা কৰিছিল, কিন্তু গুৱাহাটী কটন কলেজিয়েট স্কুলত অভিনীত হৈ থকা অৱস্থাতে সি পুলিচৰ কৰগত হৈ নষ্ট পালে। ১৯০৯ চনৰপৰা বৰপেটাত অন্তৰীণ হৈ থকা কালত এওঁ বঙলা যাত্ৰা-নাটৰ প্ৰত্যাহ্বান গ্ৰহণ কৰিলে। তেওঁ তেতিয়াই যাত্ৰা-দলৰ বাবে দুখন নাট লিখিলে—‘জয়দ্রথ বধ’ আৰু ‘ভক্ত-গোবৰ’। ইয়াৰ গীতখিনি বৰগীতৰ গোবৰময় ৰাগ-তালত বান্ধি ৰায়চৌধুৰীয়ে নিজে ‘চোকৰা’ক তালিম দি নাট দুখন প্ৰয়োগ কৰিছিল। ‘জয়দ্রথ-বধ’খন ছপা হৈ ওলাইছে (১৯৬২) আৰু যাত্ৰা-নাটকৰ আদৰ্শ-ৰূপে ই ভৱিষ্যতলৈ চৰ্চাৰ বস্তু হৈ থাকিব। পুৰাণৰ শিখিৰাজ ৰজাৰ আখ্যান লৈ লিখা গীতি-নাট্য ‘ভক্ত-গোবৰ’ খনি অসমৰ সেমেকা বতাহ আৰু পোকে গ্ৰাস কৰিলে। জাতীয় জাগৰণৰ উন্মেষ সনা প্ৰথম অসমীয়া নাট ৰায়চৌধুৰীৰ ‘কল্যাণমণী’ৰ একাংশ ‘আৱাহন’ত প্ৰকাশিত হৈছিল।

পদ্মধৰ চলিহা

বৰ্ত্তমান শতকৰ দ্বিতীয় দশকতে প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰা নাট্যকাৰসকলৰ ভিতৰত পদ্মধৰ চলিহা শিৱসাগৰ নাট্য সমাজৰ লগত সু-অভিনেতা-ৰূপে ঘনকৈ জড়িত। এওঁৰ ‘নিমজ্ঞা’ (১৯১৭) সৰু পৰিসৰৰ এখনি নিখুঁত প্ৰহসন, ইয়াত পণ্ডিতৰ মূৰ্খালি লৈ হাস্যৰ সৃষ্টি কৰা হৈছে, সৰু ঘটনা আৰু সংলাপ সংযতভাৱে আগ বঢ়াই নিয়া হৈছে। চলিহাৰ আন এখনি পাতল প্ৰহসন ‘কেনে মজা’ই (১৯২০) বহুত বছৰ ধৰি থিয়েটাৰ চাৰ্ভতাক হাঁহিৰ মজা দি আহিছে, ইয়াত ‘মহৰি’ নাটকৰ দৰে চাহ-বাগিচাৰ জীৱনৰ গাত চিহ্নট মাৰি হাঁহি ভোলোৱা হৈছে। চলিহাৰ নাটকত গহীন প্ৰচেষ্টা হ’ল ষ্বেক্সপিয়েৰৰ *Romeo and Juliet*-অৰ শক্তিশালী ৰূপান্তৰ ‘অমৰ-লীলা’ (১৯২০)।

মিজদেৱ মহন্ত অধিকাৰী

‘কুকুৰীকণাৰ আঠমঙলা’ (১৯১৬) আৰু ‘বিন্না-বিপৰ্যয়’ (১৯২৬) পোন চাউতে খেমেলীয়া নাট্যকাৰ-ৰূপে আৰু অভিনয় আৰু সাহিত্যত হান্তৰসিক-ৰূপে মিজদেৱ মহন্ত অধিকাৰৰ যশস্তা প্ৰতিষ্ঠা কৰে। প্ৰথমখনত কুকুৰীকণা ন জোঁৱাই চেঙেলীৰ অসঙ্গত কথা-বতৰাবপৰা নিবীহ হান্তৰ সৃষ্টি কৰা হৈছে। দ্বিতীয়খনত বালাবিবাহ আদি গহীন বিষয়ক ইহিৰে খুচি-বিদ্ধি থকা-সৰকা কৰি মহন্তই আমাৰ আগত দাঙি ধৰিছে; তাৰ সামাজিক তাৎপৰ্যকো ইহিৰেই সাৰ্থক কৰি তুলিছে। এনে সামাজিক মূল্য থকা আৰু এনেয়ে লোকক ভাকুটুটাই ইন্ধাই ৰং পোৱা পোৱালি নাট মহন্তই এজাকমান লিখিছে—‘এটা চুৰট’ (১৯৩৫), ‘টিপচহী’ (১৯৩৯), ‘মেলটৰি’ (১৯৪৬), ‘ভাকুটুট’ (১৯৪৮), ‘ভোটৰ ৰগৰ’ (১৯৫২) ইত্যাদি। এই সকলোবোৰে গহীন নাট্যকাৰ হিছাপে তেওঁৰ খ্যাতি ঢাকি পেলোৱাৰ আশঙ্কা আছে। কৃতকাৰ্যতা হিছাপেও ‘কুকুৰীকণাৰ আঠমঙলা’ বা ‘বিন্না-বিপৰ্যয়’ৰ স্তৰলৈ তেওঁৰ ‘বৈদেহী-বিয়েগ’ (১৯৫২), ‘বলি-ছলন’ (১৯৫৬) বা ‘প্ৰচ্ছন্ন পাণ্ডৱ’ (১৯৫৬) উঠা নাই।

শৈলধৰ ৰাজখোৱা

শৈলধৰ ৰাজখোৱাৰ ‘বিদ্ভাৱতী’ (১৯১৮), খেক্‌ছপিয়েৰৰ অনুবাদ ‘ৰক্তিসিংহ’ আৰু দেৱযানী’য়ে (অপ্ৰকাশিত) এসময়ত নাটমঞ্চবোৰত অতুল জনপ্ৰিয়তা ভোগ কৰিছিল। ‘বিদ্ভাৱতী’ নাটকত কালিদাসৰ বিয়াৰ বিষয়ে প্ৰচলিত কিম্বদন্তীৰ সৰল নাট্য-ৰূপ দিয়া হৈছে। ‘ৰুদ্ৰদেও প্ৰতাপসিংহ’ও বুৰঞ্জীৰ ঘটনাৰ সংলাপগৰ্ভ ৰূপান্তৰ মাথোন। কেয়োখন নাটতে নাটকীয় বৈচিত্ৰ্যতকৈ সৰলতাইহে আনন্দ দান কৰিছে।

১৯২১-৪০

১৯২১ জন জাতীয় জীৱনৰ এক অদ্ভুত বিকাশৰ সময়। অসমীয়া নাট্য আৰু মঞ্চ জগততো তৃতীয় দশকৰ আৰম্ভণপৰাই নতুন ক্ষুৰণ আহিল। অসমীয়া নাটকে ইতিমধ্যেই নিজ শক্তি সংগ্ৰহ কৰি লৈছিল, আৰু প্ৰকাৰভেদৰ ফালৰপৰা যথেষ্ট বিস্তাৰ লাভ কৰিছিল। এতিয়া কলাগম্পন্নতাৰ আৰু গভীৰতাৰ ফালৰপৰা কি কবিব পৰা যায়, তাক চাবৰ সময় আহিল। আৰু শেষ তৃতীয় দশকে এই বিষয়ত যথেষ্ট দক্ষতা প্ৰদৰ্শন কৰিছিল। এই দশকৰ

আবহুততে বিশেষকৈ কলিকতাৰ অপূৰ্ণ নাট্যবৰ্য্যবোধে অসমীয়া নাট্যমোদীৰ মন আকৃষ্ট কৰিছিল আৰু বহুতেই সেই নাট্যবৰ্য্যক নাট্যকলাৰ চূড়ান্ত কীৰ্ত্তি বুলি দৃঢ়ভাৱে বিশ্বাস কৰিছিল। ইয়াৰ ফলত মঞ্চত একশ্ৰেণী লোক গুলাল যি বঙলা নাটক অনুবাদ কৰি অভিনয় কৰাটোকে একমাত্র পদ্ধতিৰূপে গ্ৰহণ কৰিলে। বুক ফুলোৱা বীৰত্ব, মুখ ফুলোৱা গৰ্জনে অভিনয়ৰ মান নিৰ্ণয় কৰিলে। অসমৰ প্ৰায় মঞ্চই এই পাপ আচৰণ কৰিলে। ‘দেৱলাদেৱী’, ‘চন্দ্ৰগুপ্ত’, ‘মুৰজাহান’, ‘কৰ্ণাজুৰ্ন’, ‘উমা’, ‘সীতা’, ‘মেৱাৰ-পত্নী’, ‘ৰাণা প্ৰতাপ’, ‘কালাপাহাৰ’—এইবোৰ নাট্যমোদীৰ ঘৰুৱা নাম হৈ পৰিল। আনকালে অনুদিত নাটকৰ অভিনয়ৰ বোক্তিকতা লৈ তুমুল সংগ্ৰাম উপস্থিত হ’ল। কোনো নাট্যসমাজৰ ফাট খাই বোৱা অৱস্থা হ’ল। কিন্তু অনুকৰণক পৰাস্ত কৰি স্বতন্ত্ৰতাৰে শেষত মঞ্চ অধিকাৰ কৰিলে। অসহযোগ আন্দোলনৰ একপ্ৰকাৰ অনুপ্ৰেৰণাৰ ফল-স্বৰূপে দেশৰ গোৱৰ সৌৱৰোৱা পুৰাণ-ভাৰতৰ আৰু বুৰঞ্জীৰ কাহিনীৰ সমাদৰ আগতোকৈ বাঢ়িল। ওপৰৰ নাট্যকাৰসকলৰ বিষয়ে আলোচনালৈ চালে দেখা যাব, প্ৰথম দুই দশকত নাট্য-বচনাত হাত দিয়া নাট্যকাৰসকল এই সময়তো সক্ৰিয় আছিল। তেওঁলোকৰ সমবয়স্ক আন দুই এজনৰ সৃষ্টি-কৰ্মৰ আকৌ এই কালছোৱাতহে প্ৰকাশ আৰম্ভ হয়। তৃতীয় আৰু বিশেষকৈ চতুৰ্থ দশকৰ আন কেইটামান বৈশিষ্ট্য দেখা পোৱা যায়। চতুৰ্থ দশকৰ আধুনিক সামাজিক নাটৰ প্ৰচেষ্টা অধ্যৱসায়ৰ ধাৰাত আৰম্ভ হয়। কাব্য নাট (literary drama), প্ৰতীক নাট, চৰাই-ফুলক চৰিত্ৰ কৰা স্মৃতি-নাট্যই এই সময়তে স্পষ্টৰূপে গা দেখা দিয়ে। একাত্তিকা যদিও এতিয়াও ভৱিষ্যতৰ বন্ধ হৈ আছিল, সিবিধত হাত দিয়া কলাকাৰ অন্ততঃ এজন আমি দেখা পাওঁ। সহাভিনয়ৰ সাধাৰণ ধাৰাৰ প্ৰয়োগৰ বিষয়ে যদিও এতিয়াও কোনোও ভবা নাছিল, ব্ৰজনাথ শৰ্মাই (১৮৯৫-১৯৫৮) ১৯৩৩ চনত তেওঁৰ যাত্ৰা-দলত অভিনেত্ৰীৰূপে তিনিটি ছোৱালী ভৰ্তি কৰি লয়, অৱশ্যে গান-নাচৰ বাবে ইতিপূৰ্বেই তেওঁ দুটি ছোৱালী লৈছিল। মূঠতে, এই দুটা দশকৰ ভিতৰতে অসমীয়া নাট আধুনিকভাৱে সাহসিকতাৰ অন্ততঃ সকলো দীৰ্ঘ সংগ্ৰহ কৰিছিল।

বাৰাকান্ত সন্দিকৈ আদি

বাৰাকান্ত সন্দিকৈৰ (১৮৮০-১৯৫২) সাহিত্যলৈ প্ৰায় অকলশৰীয়া দান ‘মূলা গাভৰু’ (১৯২৪)। ইয়াৰ আগতে মূলা গাভৰুৰ বীৰত্ব-কাহিনী অনুবাদ কৰি

হিডেন্‌ৰ বৰবৰুৱাই এখনি কাব্য ৰচনা কৰিছে। সন্দিকৈয়ে অমিত্ৰাক্ষৰ ছন্দ আৰু গম্ভ মিহলাই তেওঁৰ নাটখনি লিখিছে, যদিও অনভ্যাসৰ হেতুকে ছন্দ সকলো ঠাইতে নিমজ হোৱা নাই। জয়ন্তী আদি কাল্পনিক চৰিত্ৰ আৰু জয়ন্তীক কেন্দ্ৰ কৰি সৃষ্টি কৰা উপকাহিনী নাটকখনৰ পিছৰফালে আকৰ্ষক বিন্দু হৈ পৰিছে। সন্দিকৈৰ চেষ্টা আছিল স্থানীয় বিষয়-বস্তুৰে মৌলিক নাটকলৈ মঞ্চক আকৰ্ষণ কৰা।

দেৱানন্দ ভৰালীয়ে 'ভীমদৰ্প'ত কছাৰী সেনানী ভীমদৰ্পনাৰায়ণৰ চৰিত্ৰত খেক্‌ছপিয়েৰৰ মেকবেথ, চৰিত্ৰৰ বোল সানি অভিনয়ৰ সৃষ্টি কৰিবৰ যত্ন কৰিছে।

ইন্দ্ৰেশ্বৰ বৰঠাকুৰ (১৮৮৭-১৯৬০) বৰ্তমান শতিকাৰ প্ৰথমার্ধৰ এজন নিপুণ যক্ষশিল্পী। প্ৰথম জীৱনত 'মহৰি'ৰ ফল্গু, ছাহাব হিছাপে আৰু পিছৰ কালে গহীন ভাৱৰ অভিনেতাৰূপে এওঁৰ খ্যাতিৰ প্ৰতিষ্ঠা। এওঁৰ 'শ্ৰীৰংগ-চিন্তা'ত (১৯২৭) পূৰ্ণ অমিত্ৰাক্ষৰ ছন্দৰ ক্লতকাৰিতা আৰু নাটকখনিৰ বহল অৱয়ৱে তাক অভিনয়ৰ উপযোগিতাতকৈও পাঠ্য ৰূপলৈ বেছিকৈ টানিছে। 'বিশ্বামিত্ৰ' আৰু দ্বিতীয় এখনি অপ্ৰকাশিত নাটত তেওঁ গহীন গম্ভ ব্যৱহাৰ কৰিছে।

নগাঁৱৰ নাট্য সমাজৰ বৃন্দাবনচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ 'বিসৰ্জন' (প্ৰকাশ ১৯৩০), পাতল 'ঠাহু বাপু' আৰু 'প্ৰায়শ্চিত্ত' আৰু গোপালচন্দ্ৰ বৰাৰ 'ত্ৰিৰামচন্দ্ৰ', 'অজ্ঞাতবাস', 'সমাজ', আৰু 'মাহী আয়ে' (অপ্ৰকাশিত) স্থানীয় আদৰ লাভ কৰিছিল।

নকুলচন্দ্ৰ স্ক্ৰুৱাই মান-স্বাৰণৰ দিনৰ অসম-বুৰঞ্জীত আলোকসম্পাত কৰিছে তেওঁৰ 'বদন বৰফুকন' (১৯২৭), 'চন্দ্ৰকান্তসিংহ' (১৯৩১) আৰু 'বিদ্ৰোহী মৰাণ' (১৯৩৮) নাটকেৰে। বুৰঞ্জীৰ কাহিনী আৰু চৰিত্ৰৰপৰা আঁতৰি নগৈ তুই-এটি নতুন চৰিত্ৰ সৃষ্টি কৰি স্ক্ৰুৱাই নাটৰ গতি নিকৰণ কৰিছে, ঐতিহাসিক পৰিৱেশৰ প্ৰতি তেওঁ বৰ যত্নশীল নহয় যদিও, সাধাৰণ গম্ভত লিখা নাটক কেইখনিয়ে যুগটোৰ বুৰঞ্জী এটি ৰূপ দিব পাৰিছে।

মোগল হেৰেমৰ এটি মনোৰম চিত্ৰ দাঙি ধৰিবলৈ যত্ন কৰে পজিকন্দ্ৰ আহমদে 'জুজেনাৰ'ত (১৯২৪), কিন্তু তেওঁৰে 'সিদ্ধবিজয়' (১৯২৮) গতাহুগতিক হৈ পৰে।

তৃতীয় দশকত কেইবাজনো কবিয়ে নাট-ৰচনাত হাত দিয়ে। দণ্ডিনাথ কলিতাৰ 'সতীৰ ডেজ' (১৯৩১) জয়মতী কাহিনীৰ এটি পুনৰুৎখন। এইখনি আৰু পৌৰাণিক 'অগ্নি-পৰীক্ষা' (১৯৩৭) আৰু 'কীচক-বধ'ত (১৯৫০) কলিতাই

নাটকীয় পৰিস্থিতি উদ্ভাৱন আৰু চৰিত্ৰ-সৃষ্টিৰ বস্তু কৰা দেখা যায়। 'দৈৱচক্ৰ' তালুকদাৰে কেইবাখনিও বুৰঞ্জীমূলক সৰু নাট লিখে—'অসম-প্ৰতিভা' (১২২৩), 'বামুণী কোঁৱৰ' (১২২৪), 'হৰদত্ত' (১২২৩) আৰু 'ভাস্কৰবৰ্মা' (১২৩৫); অসম-কামৰূপৰ গৌৰৱ কীৰ্ত্তন কৰাই নাট্যকাৰৰ ইয়াত প্ৰধান উদ্দেশ্য হৈছে। 'লহড়া' (১২২৫) এওঁৰে 'কুঁহিমলা'-জাতীয় গ্ৰাম্য জীৱনৰ প্ৰেৰণা চিত্ৰ। প্ৰসন্নলাল চৌধুৰীয়ে অৰ্ধ-ঐতিহাসিক 'নীলাম্বৰ' (১২২৬) নাটত হত্যা, চক্ৰান্ত আদিৰে নাটকীয়তাৰ সৃষ্টি কৰি মঞ্চক বহুত দিন মোহিত কৰি থৈছিল।

এই সময়ৰ বিবিধ মঞ্চই নিজৰ নিজৰ নাট্যকাৰ উলিয়াইছিল, কিন্তু প্ৰায়-বিলাক এনে নাট্যকাৰৰ নাটক সোনকালেই পুৱা সৰা পেৰালি হৈ পৰিছিল। প্ৰতিভাশালী লক্ষ্মীধৰ শৰ্মাৰ সামাজিক 'নিৰ্মলা' আদি নাট নাটক-ৰূপে কৃতকাৰ্য্য নহয়। তেজপুৰৰ চন্দ্ৰনাথ শৰ্মা, বোধনাথ পটঙ্গীয়া, কুমুদেশ্বৰ বৰঠাকুৰ আদিয়ে মঞ্চক স্থানীয়ভাৱে পোষণ কৰিছিল। বিপিনচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ 'বুদ্ধদেৱ' (১২৪১), কৰুণাধৰ বৰুৱাৰ 'সীতা' (১২৩৭), 'মধু মাষ্টৰৰ গৰু' (১২৪৮) আদি যোৰহাট টেজৰ দান। বিনন্দচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ 'পাৰ্থ-পৰাজয়' মঞ্চৰে বস্তু কিন্তু 'বেডেনা বহন্ত' বা 'টি টি হেই' আলোচনীৰ পাতৰ। মঞ্চৰপৰা আঁতৰত লিখা কাব্যিক নাট ডিম্বেশ্বৰ নেগাৰ 'কামৰূপা'।

অতুলচন্দ্ৰ হাজৰিকা

বঙলা নাটৰ অমূল্য অসমীয়া মঞ্চৰপৰা আঁতৰোৱাত অতুলচন্দ্ৰ হাজৰিকাৰ একুৰিৰো অধিক পৌৰাণিক, বুৰঞ্জীমূলক আদি নাটকে স্পষ্ট কৃতকাৰ্য্যতা লাভ কৰিছে। মুখ ভৰা উচ্ছ্বাসিত বচন আৰু চৰিত্ৰসমূহৰ চকুত চমক লগোৱা বাহু ৰূপৰ দ্বাৰা হাজৰিকাই অসমীয়া মঞ্চ বহলভাৱে দখল কৰি বহে। হাজৰিকাৰ নাটকৰ ভিতৰত পৌৰাণিক কেইখনিয়েই প্ৰধান। 'নৰকাস্ত' (১২২৮), 'নন্দকুলাল' (১২৩০), 'কুকৰ্ণেয়' (১২৩৬), 'শ্ৰীৰামচন্দ্ৰ' (১২৩৮), 'সাদিকী' (১২৩২) আদিয়ে গৈবিশ ছন্দ প্ৰয়োগ কৰি পৱিত্ৰ কাহিনীবোৰক জ্বলন্তকৰীয়া কৰি তুলিছে। নাটকীয় ৰূপৰ কালৰপৰা 'নৰকাস্ত'খনিয়েই বোধ হয় শ্ৰেষ্ঠ। পুৰীৰাজ-জয়চন্দ্ৰৰ কাহিনীৰে অতুলচন্দ্ৰৰ 'কনোজ-কুঁৱৰী'য়ে (১২৩৩) মঞ্চবোৰৰ অতুল আদৰ লাভ কৰিছিল। 'বেউলা'ত (১২৩৩) মনসাৰ লগত চান্দোৰ বিবাহ-কাহিনী, 'ছত্ৰপতি শিৱাজী'ত (১২৪৭) মহাবাট্ট বীৰ শিৱাজীৰ বীৰত্ব,

‘টিকেজ্জিত’ত (১২৫৮) মণিপুৰৰ বিদ্রোহী বীৰ টিকেজ্জিতৰ কীৰ্ত্তি-কথা গ্ৰথিত হৈছে। হাজৰিকাই শ্বেকছপিয়েৰৰ *Merchant of Venice* আৰু *King Lear*-অৰ আৰু কালিদাসৰ ‘অভিজ্ঞান-শাকুন্তল’ৰ সৌন্দৰ্যৰ আভাস দিবৰ যত্ন কৰিছে ‘বণিজ-কৌৱৰ’, ‘অশ্ৰুতীৰ্থ’ (১২৫০) আৰু ‘শকুন্তলা’ত (১২৪০)। আৰব্য উপক্ৰাসৰ বস্ত্ৰৰে তেওঁ ‘মজ্জিমানা’ (১২৪৮) নিৰ্মাণ কৰিছে। এইদৰে নানা কথা-বস্ত্ৰৰে হাজৰিকাই অসমীয়া মঞ্চক পাদ-প্ৰদীপেৰে উজ্জল কৰি আহিছে, অসমীয়া দৰ্শকৰ আগত ইতিহাস আৰু জগতৰ শ্ৰেষ্ঠ নাট্যকাৰসকলৰ মনীষাৰ মিঠা পৰিচয় ঘটাইছে।

জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালা

আধুনিক অসমীয়া নাট্যপ্ৰতিভাৰ শ্ৰেষ্ঠ বিকাশ হয় জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালাত। তেওঁৰ শ্ৰেষ্ঠ কল্যাণটি ‘শোণিত-কুঁৱৰী’ (১২২৫) আৰু ‘কাৰেঙৰ লিগিৰী’ (১২৩৪) নাটকীয় অভিনয়, কলাকৌশলৰ পাৰিপাট্য আৰু কাহিনী-উপস্থাপন আৰু চৰিত্ৰ-বিস্তাৰৰ স্বাভাৱিকতাই জ্যোতিপ্ৰসাদক প্ৰথমৰেপৰা নৱোন্মেষশালিনী প্ৰতিভাৰ নাট্যকাৰৰূপে পৰিচয় কৰি দিয়ে। তেওঁৰ নৱ-যৌৱনৰ ৰচনা ‘শোণিত-কুঁৱৰী’য়ে (১২২৫) অসমীয়া নাট্যজগতলৈ যৌৱন লৈ আহে। পৌৰাণিক-বিষয়-বস্তুত আধুনিক দৃষ্টিভঙ্গিৰ প্ৰয়োগে নাটকখনক জীৱন্ত কৰি তুলিছে, প্ৰধান চৰিত্ৰকেইটা স্পষ্ট হৈ ওলাইছে, চিত্ৰলেখাৰ দৰে গোণ চৰিত্ৰয়ো এটি সৌৰভ ছটিয়াইছে। ‘কাৰেঙৰ লিগিৰী’ত (১২৩০) সচেতন সামাজিক দৃষ্টিভঙ্গিয়ে বলিষ্ঠতা দান কৰিছে; আনফালে ‘শোণিত-কুঁৱৰী’ নাটৰ চিত্ৰলেখাৰ চৰিত্ৰৰ যোগেদি সৃষ্টিশীল সৌন্দৰ্যসেৱী কলাকাৰৰ দৃষ্টি স্তম্ভৰ কৌৱৰত আহি বৈশ্বকিক ৰূপ ধাৰণ কৰিছে। ইয়াৰ চৰিত্ৰবোৰ চুঁচিকটা চেহেৰাৰ, মুখৰ প্ৰতিটো ৰেখা স্পষ্ট। সহজ ভাষাক মেলোড্ৰামাৰ ভঙ্গিৰপৰা সম্পূৰ্ণ বন্ধা কৰি জ্যোতিপ্ৰসাদে ইয়াত নাটকীয় কৰি তুলিছে। বিয়াজিশৰ নায়িকা কনকলতাক লৈ জ্যোতিপ্ৰসাদে এখনি নাট ভৰিছিল, কিন্তু সেই নায়িকাৰ জ্যোতি লৈ তেওঁ দ্বিতীয় মহামুৰ্খৰ পটভূমিত লিখা ‘লভিতা’ত (১২৪৮) অসমীয়া নাৰীস্বৰ গোবৰ গাবৰ যত্ন কৰিছে। তেওঁৰ অপ্ৰকাশিতভাৱে এৰি যোৱা নাট ‘ৰূপকৌৱৰ’, ‘জন্মৰ কৌৱৰ’, ‘কনকলতা’ আৰু ‘ৰূপালীম’ৰ ভিতৰত দেখৰখন ছপা হৈ ওলাইছে (১২৬১)। এইখনিৰ বিষয়-বস্তু প্ৰেম, পটভূমি উত্তৰ-পূব সীমান্তৰ কোনোবাখিনিৰ

দুখন কাহিনীক ল'ব লাগিব। নাটকখন শেষ সময়ত লিখা জ্যোতিপ্ৰসাদৰ কবিতাৰ দৰে কিছু বিক্ষিপ্ত, কিন্তু ভাষাৰ শক্তি এতিয়াও একেই ৰৈছে।

আল নাট্যকাৰসকল

কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈয়ে লিখা প্ৰবন্ধৰ অন্তৰ্গত এটি স্পেনিছ, প্ৰেমকাহিনী লৈ তাকে ভাৰতীয় পটভূমিত নিক্ষেপ কৰি আনন্দচন্দ্ৰ বৰুৱাই 'বিজয়া' (১৯৩০) ৰচনা কৰি প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰিছিল। ইতিমধ্যেই ডেণ্ড লক্ষণ-বৰ্জনেৰ কাহিনীৰে 'বিসৰ্জন' (১৯২৮ নে ১৯২৯) লিখিছিল, আৰু ইয়াৰ পিছতো মহাভাৰতৰ আখ্যানৰে 'নল-দময়ন্তী' (১৯৪৪) আৰু 'কমতা-কুঁৱৰী' (১৯৪০) লিখে।

মহাভাৰতৰ যুদ্ধখন শকুনিৰ প্ৰতিহিংসা-পুৰণ-ৰূপে চিত্ৰিত কৰি গণেশচন্দ্ৰ গগৈয়ে 'শকুনিৰ প্ৰতিশোধ'ত (১৯৩২) চৰিত্ৰ-চিত্ৰণৰ এটি বিশেষ আদৰ্শ দেখুৱায়। এইখনিৰ ভুলনাত গগৈয়ে 'কান্দীৰ-কুমাৰী' (১৯৩২) বা প্ৰোমোফোন ৰেকৰ্ডৰ বাবে লিখা নাটবোৰৰ ৰং উজ্জ্বল নহয়।

গীত আৰু নাটেৰে ল'ৰা-ছোৱালীৰ অভিনয়ৰ বাবে ৰচনা কৰা কীৰ্তিনাথ বৰদলৈ আৰু মুক্তিলাভ বৰদলৈৰ 'বাসন্তীৰ অভিব্যেক' (১৯২২), 'লুইত কোঁৱৰ' (১৯৩০) আৰু 'মেঘাৱলী'য়ে নিজা এটি আন্দোলন সৃষ্টি কৰে সঙ্গীতৰ কচিৰ। ইবোৰত আমাৰ নিসৰ্গৰ সৌন্দৰ্যৰ গৌৰৱ ফুল, চৰাই আদি চৰিত্ৰৰ মুখদি স্ৰবত ৰূপায়িত হৈ উঠে। আনন্দচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ 'কপৌ-কুঁৱৰী'ও (১৯৩২) এই পৰ্যায়ৰে।

শুভ্ৰকৰ 'মুছকটিক'ৰ নাট্যকাৰ নতুন ৰূপান্তৰ হ'ল প্ৰভাতচন্দ্ৰ শৰ্মাৰ 'ৰাজনটাত'। সুৰেশচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে ইংলেণ্ডৰ অধ্যয়নৰ অন্তৰ্ভুক্তিৰ জীৱনৰ পটভূমিত 'ৰণুমা' (প্ৰকাশ ১৯৪৬) ৰচনা কৰে। চতুৰ্থ দশকৰ আৰু এখনি ভাল নাটক কামাখ্যানাথ ঠাকুৰৰ 'বেউলা' (১৯৩৩)। চতুৰ্থ দশকৰ শেষৰ ফালে হো-দৰত ৰং-ৰহণ সানি ল'ব নলগীয়া আৰু দৰ্শকৰ মাজবৰণা একে সাজতে গৈ য়কত 'ভাও ল'ব পৰা আধুনিক জীৱনৰ সামাজিক নাট ৰচনা হ'বলৈ ধৰে। ইয়াৰ আগৰ সামাজিক নাটতকৈ এই নাটৰ ভক্তি সেই বাবে নতুন হ'ল। জৱাহৰলাল নেহৰুৰ 'কাল-পৰিণয়' আৰু 'আসাম হলিউড', সত্যপ্ৰসাদ বৰুৱাৰ 'চাকৈ-চকোৱা', বিজুপ্ৰসাদ গোস্বামীৰ সামাজিক ব্যঙ্গৰ 'কুঁৱৰ' চতুৰ্থ দশকৰ কণীৰ শেষ ইন্দ্ৰিত ভৱিষ্যতৰ বাবে। 'আৱাহন'ৰ পাছত গুৱাহাটীৰ লক্ষ্মীৰ শৰ্মাৰ 'প্ৰজাপতিৰ ভূমি'ত আধুনিক একাধিকাৰ আৰম্ভণি হয়।

অসমীয়া উপন্যাসৰ দ্বিতীয় স্তৰ

কৃষিক

ঊনবিংশ শতিকাৰ শেষ দশকত আৰম্ভ হোৱা অসমীয়া নৱন্যাসৰ উপন্যাসৰ ঘাই আদৰ্শ আছিল আদি ঊনবিংশ শতকৰ ইংৰাজী নৱন্যাসৰ উপন্যাসৰ ধাৰা। ছাৰ ৱাল্টাৰ, স্কটৰ ৱেভাৰ, লি নভেলে আদ্যৰ নতুন ঔপন্যাসিকক দেশৰ অতীতলৈ ঘূৰি চাবলৈ শিকাইছিল। বঙ্কিমচন্দ্ৰ আদিৰ অনুপ্ৰেৰণাও গোহাঞি বৰুৱা আদিয়ে স্বীকাৰ কৰিছে। ইয়াৰ আগতেই অৱশ্যে অসমীয়া সাহিত্যেই ‘জাতিকৰ জাত্য’, ‘ফুলমণি আৰু ককণা’, ‘এলোকেশী বেস্তাৰ বিষয়’, ‘কামিনীকান্ত’ আৰু ‘স্বৰ্ঘ্যৰ উপাখ্যান’ত উপন্যাসৰ সোৱাদ সেৱেকাকৈ হ’লেও পাইছিল। বৰ হেলেকা হ’লেও হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ বিক্ৰম ভবা ‘বাহিৰে বংচ আৰু ভিতৰে কোৱাভাতুৰী’ত উপন্যাসৰ জঁকাটো অস্বতঃ আমি দেখা পাওঁ। কিন্তু সম্পূৰ্ণ আধুনিক অৰ্থত উপন্যাসৰ আৰম্ভণি এতিয়াহে হ’ল। মন কৰিব লগীয়া, এই আৰম্ভণিৰ উপন্যাসবোৰত বুৰঞ্জীৰ দৃষ্টি সদায় বৰ্তমান।

পদ্মনাথ গোহাঞি বৰুৱা

‘জোনাকী’ ঘূগৰ গোহাঞি বৰুৱাই ‘বিজুলী’ কাকতৰ সম্পাদক থকা কালতে ‘ভানুমতী’ (পুথি-ৰূপ ১৮২২) ১৮১২-১৩ শকৰ (১৮২০ ছন) সেই কাকততে ধাৰাবাহিকভাৱে উলিয়াইছিল। তাৰ প্ৰায় লগে লগে এওঁৰে ‘লাহৰী’ (১৮২২) পুথি আকাৰে প্ৰকাশ পায়। দুয়োখনিতে যাম্বায়ীয়া ৰণ আৰু মানৱ ৰণৰ পটভূমি গ্ৰহণ কৰা হৈছে, যদিও বুৰঞ্জীৰ লগত ঔপন্যাসিকৰ কাল্পনিক কাহিনীৰ সংমিশ্ৰণ বৰ বেছি ঘনীভূত হৈ উঠা নাই। প্ৰকৃতিৰ আৰু মানুহৰ মনৰ গুহুহা ঔপন্যাসিকে ঘটনাত তুলিছে, যদিও সি স্ফুটিল ৰূপ ধাৰণ কৰা নাই। দুয়োখনি উপন্যাসৰে, প্ৰেমৰ ঘটনা আৰু চৰিত্ৰৰ বিকাশত এটি সহজ গতি দেখা পোৱা যায়। এসময়ত দুইখনি লেখা সৰ্বজনৰ আদৰৰ বস্তু হৈ পৰিছিল। ‘ভানুমতী’ত ভানুমতীৰ মুখে সমস্ত কাহিনীটি ওলোৱাও এটি মন কৰিব লগীয়া কথা।

বজ্জনীকান্ত বৰদলৈ

অসমীয়া উপন্যাসক আৰু অসমীয়া বুৰঞ্জীমূলক উপন্যাসক প্ৰতিষ্ঠা দিয়ে বজ্জনীকান্ত বৰদলৈয়ে (১৮৩৭-১৯৩০)। পুৰাহিত অল্প লাভ কৰি এওঁ ১৮৮৫

ছনত প্ৰৱেশিকা, ১৮৮৭-ত কলিকতা চিটি কলেজৰপৰা প্ৰথম বিভাগত এফ. এ., ১৮৮৯-ত বি. এ. পাছ কৰি পোনতে ডি. চি. অফিচৰ কেৰাণী, ১৮৯১-ৰপৰা এছ. ডি. চি. আৰু ১৯০১-ৰপৰা ই. এ. চি. কাম কৰি ১৯১৮ ছনত অৱসৰ লয়। 'মিৰিজীৱী' (১৮৯৫), 'মনোমতী' (১৯০০) 'দন্দুৱা ছোৱা' (১৯০২), 'আসাম হিঠেবী'ত ধাৰাবাহিকভাৱে গুলাৱা (১৯২৫) 'ৰাধা-কল্লীৰ ৰণ', 'ৰঞ্জিলী' (১৯২৫), 'নিৰ্মল ভকত' (১৯২৬), 'বহুদৈ লিগিৰী' (১৯৩০), 'তাত্ৰেবৰীৰ মন্দিৰ' (১৯৩৬), আৰু 'আৱাহন'ত (১৯৩০-৩১) ক্ৰমাগতভাৱে গুলাৱা 'থাধা আৰু ধোইবী'-ৰ সাধুকথা—এই উপন্যাস কেইখনিয়ে অসমৰ বুৰঞ্জীৰ বিভিন্ন অধ্যায় আৰু পুৰণি অসমীয়া জীৱনৰ সজীৱিত চিত্ৰ অঙ্কন কৰিছে। বিশেষকৈ ঔপন্যাসিকৰ পূৰ্বপুৰুষক ভুক্তভোগী কৰা মানৱ দিনৰ কথা ইয়াৰে কেইবাখনতো চিত্ৰিত হৈছে। 'থাধা আৰু ধোইবী'-ত মৈতৈ বা মণিপুৰীসকলৰ এটি ঐতিহ্যমূলক ঘটনা লিপিবদ্ধ কৰা হৈছে। 'মিৰিজীৱী'ত বুৰঞ্জীৰ আঁচোৰ নাই, তাত সোৱণশিৰি উপত্যকাৰ মৰিসকলৰ জীৱনৰ মৰম লগা এখনি ছবি দিয়া হৈছে।

উপন্যাস কেইখনৰ কিছুমান সাধাৰণ বৈশিষ্ট্য লক্ষ্য কৰিব পাৰি। কেৱেদেই স্ত্ৰী-চৰিত্ৰ-প্ৰধান। প্ৰেমই হ'ল কাহিনীবোৰৰ মূল সূত্ৰ। ঔপন্যাসিকে ডেকা-গাভৰুৰ দেহজ প্ৰেমক য'ত মিলনৰ পৰিণতি দিব পৰা নাই, তাত তাক তেওঁ এক আধ্যাত্মিক স্তৰলৈ তুলি লৈ গৈছে। সমান্তৰাল প্ৰেমৰ কাহিনী ঔপন্যাসিকে ইটো-সিটোক ধৰা-ধৰিকৈ বিকশিত কৰাইছে। বুৰঞ্জীমূলক উপন্যাস কেইখনত বুৰঞ্জীয়ে ৰাই-ঘটনাত বৰকৈ হেতা-ওপৰা কৰা নাই। মাজে মাজে নাটকীয় পৰিস্থিতিৰ সৃষ্টি কৰাত বৰদলৈয়ে পটুতা দেখুৱাইছে আৰু ঘটনাৰ বিকাশত স্থিৰ গতি এটি আছে, যদিও আভ্যন্তৰীণ সংঘৰ্ষ সদায় পৰিস্ফুট নহয়। চৰিত্ৰবোৰ সৰলগতি, ক'ৰবাত ক'ৰবাত তুলনাৰ যোগে চৰিত্ৰাঙ্কনৰ নীতিও লোৱা হৈছে। সাধাৰণতে চৰিত্ৰবোৰ ভাল মানুহ, পাৰ্শ্ব স্ত্ৰী-চৰিত্ৰ হ'ল ঘাইকৈ মাহীমাকবোৰ। দেশ-প্ৰেম বৰদলৈৰ উপন্যাস-ৰচনাৰ এটি মূল অঙ্গপ্ৰেৰণা। উপন্যাস কেইখনত এটি ধাৰ্মিক অন্তঃপ্ৰোতো বৈছে। 'কীৰ্ত্তন-ঘোষা' আদিৰ উদ্ধৃতি আৰু বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ অনুৰাগমূলক আলোচনা আৱশ্যকতকৈ বেছি পৰিমাণে আছে। ই অসমীয়া সমাজৰ ওপৰত সেই সাহিত্য আৰু ধৰ্মৰ প্ৰভাৱ নুচালেও উপন্যাসত তাৰ প্ৰাণুতায় অধিক হ'বলৈ দিয়া উচিত নাছিল। আনফালে, 'ৰঞ্জিলী'ত বিহুৰ জাতীয়তা স্তম্ভ লৈ ওকালতি কৰা আদি অতি-প্ৰাসংগিক প্ৰসঙ্গই প্ৰেমৰ কাহিনীক অলপ আঘনি নিদিয়াকৈ নাথাকে। ঐতিহাসিক পটভূমিত আমাৰ সমাজখনক বুজিবৰ চেষ্টাই

হ'ল বৰদলৈৰ উপন্যাসৰ বাবে তাৎপৰ্য। আজিৰ জীৱনটো উপন্যাসৰ বাবে নীৰস হ'ব বুলি বৰদলৈয়ে অভীতলৈ পলায়ন কৰাৰ সাক্ষ্য পোৱা নাযায়। বৰং ৱাণ্টাব স্কটৰ প্ৰভাৱ, অসমীয়া বুৰঞ্জীৰ ঘটনা-বহুল অধ্যায়ৰ আকৰ্ষণ আৰু সেই অধ্যায়ৰ লগত বৰদলৈৰ বংশগত কাৰুণ্য-মিশ্ৰিত স্মৃতিৰ সম্পৰ্কহে তেওঁক বুৰঞ্জীমূলক ঔপন্যাসিক কৰিছে। উপন্যাস কেইখনত সমাজতাত্ত্বিক দৃষ্টিও বৰ্তমান।

গেইট ছাহাবৰ অনুৰোধত বৰদলৈয়ে মিৰি-সমাজৰ ধৰ্ম-কৰ্ম, ৰীতি-নীতিৰ অনুসন্ধান কৰিছিল। ১৮২৪ ছনত লখীমপুৰৰপৰা নাৱেৰে বৰপেটালৈ যাওঁতে নাৱৰ ভিতৰতে ত্ৰদিনত লিখি উলিওৱা 'মিৰি-জীয়ৰী'ত বৰদলৈৰ ব্যক্তিগত স্মৃতি জড়িত আছে—উত্তৰ লখীমপুৰৰ সোৱণশিৰিৰ দৃশ্যৱলীৰ, মিৰিহঁতৰ ব্যক্তিগত আৰু সামাজিক জীৱন-প্ৰণালীৰ, আৰু ডেকা-গাভৰুৰ প্ৰণয়ৰূপৰা উদ্ভৱ হোৱা উত্তৰ লখীমপুৰ কাছাৰীত উঠা গোচৰবোৰৰ। মিশ্ৰিংসকলৰ জীৱনৰ বৈচিত্ৰ্যই লেখকক উপন্যাসখনত মগ্ন কৰি ৰাখিছে। প্ৰকৃতিৰ প্ৰভাৱৰ মাজত সৰল জীৱনৰ মাজেদি ল'ৰালিৰ সৰল মিলা-প্ৰীতিয়েই জ্বলি আৰু পানোহঁৰ পূৰ্ব পিৰীতিত পৰিণত হৈছে, সমাজৰ দুখীয়া-চহকীৰ বিচাৰে তাতে সংঘাত সৃষ্টি কৰি শেষত ট্ৰেজেডিৰ ফালে দুইকো টানি নিছে। 'মিৰি-জীয়ৰী'ৰ জনজাতীয় জীৱনৰপৰা 'মনোমতী'য়ে আমাক বৰপেটা সত্ৰৰ ভকতীয়া পৰিৱেশলৈ লৈ আহে। বৰদলৈ বৰপেটাতে বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ শৰণ লোৱাত পিছৰ উপন্যাসবোৰক সেই ধৰ্মৰ প্ৰভাৱে বৰ বেছিকৈ সিক্ত কৰি তুলিছে। বৰ ভূঁইকঁপৰ আগতে লিখা 'মনোমতী'ত বুৰঞ্জীৰ পটভূমি পৰিস্ফুট হৈ উঠিছে; কাহিনী, চৰিত্ৰ, ভাষা আদিও উন্নত হৈছে। এইখনিৰ ওপৰত ৰেকছপিয়েৰৰ *Romeo and Juliet*-অৰ প্ৰভাৱ লক্ষ্য কৰিব পাৰি। মানৱ প্ৰথম আক্ৰমণৰ পটভূমিত 'ৰঞ্জিলী' আৰু দ্বিতীয় আক্ৰমণৰ পটভূমিত 'নিৰ্মল ভকত'ৰ (পোনতে ই 'অসম-প্ৰদীপিকা'ত ৭ও ৮ওঠকৈ ওলাইছিল) কাহিনী প্ৰণীত হৈছে। 'ৰঞ্জিলী'ৰ নাট্যকাৰ চৰিত্ৰ অসমৰকৈ ঞ্জকা হৈছে, তিনিটা সমান্তৰাল প্ৰেম-কাহিনী লগে লগে আগ বঢ়াই নিয়া হৈছে। 'নিৰ্মল ভকত'ৰ মূল ঘটনা টেনিছনৰ 'Enoch Arden' কবিতাৰ ৰূপান্তৰ, বৰদলৈ সমস্ত পৰিৱেশটোৰ অসমীয়াকৰণত কৃতকাৰ্য হৈছে। 'মিৰি-জীয়ৰী', 'নিৰ্মল ভকত'ৰ দৰে 'বহুদৈ লিগিৰী'তো ল'ৰালিৰ নিৰ্দোষ স্নেহ অনন্ত-প্ৰীতিত পৰিণত হৈছে; এই উপন্যাসত চন্দ্ৰকান্ত-সিংহ, ভূমলী ৰাজবাও আদি বুৰঞ্জীৰ চৰিত্ৰই কাৰ্জনিক চৰিত্ৰৰ সমানে লক্ষ্য হৈ পৰিছে আৰু বৰদলৈয়ে এই সকলোবোৰ চৰিত্ৰৰ ভাল সমন্বয় সৃষ্টি কৰিছে।

নৰ-বলিৰ ঠাই শদিয়াৰ কেঁচাইখাতী গোসানীৰ দ'লক কেন্দ্ৰ কৰি আৰু ডাৰ পৰিৱেশক প্ৰাধান্য দি বৰদলৈয়ে 'তাত্ৰেখৰীৰ বিৱৰণ' বা 'তাত্ৰেখৰীৰ মন্দিৰ' নামৰ সৰু উপন্যাসখনি ৰচিছে। 'দন্দুৱা দ্ৰোহ'ত হৰদত্ত-বীৰদত্তৰ বীৰত্ব আৰু হৰদত্তৰ কজা পদ্মকুমাৰীৰ কৰুণ কাহিনী বৰ্ণিত হৈছে। বৰদলৈৰ উপন্যাসত শ্ৰেষ্ঠ ৰুতি হ'ল 'মিৰি-জীষৰী', 'মনোমতী' আৰু 'বহুদৈ লিগিৰী'।

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা আদি

ঊনবিংশ শতিকাৰ শেষ কেইবছৰত অসমীয়া উপন্যাসৰ আধুনিক প্ৰতিষ্ঠা হয়। এই বিষয়ত গোহাঞি বৰুৱা আৰু বৰদলৈয়েই হ'ল প্ৰধান উদ্যোক্তা। গোহাঞি বৰুৱাই পিছত আৰু উপন্যাস ৰচনা নকৰিলে, বৰদলৈয়ে বিংশ শতিকাৰ তৃতীয় দশকলৈকে উপন্যাস-সাহিত্যৰ সেৱা কৰি থাকিল। ঊনবিংশ শতিকাৰ ভিতৰতে টিয়কৰ হৰেশ্বৰ শৰ্মা বৰুৱাই 'কুমুমকুমাৰী' (১৮৯৯) নামে এখনি উপন্যাস লিখি প্ৰকাশ কৰে, ই কিন্তু বৈচিত্ৰ্যবিহীন। ৰজনীকান্ত বৰদলৈৰ 'দন্দুৱা দ্ৰোহ' গুলোৱাৰ আগতে (১৯০২) লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ একে বিষয়-বস্তুৰে 'পদ্মকুমাৰী' (১৯০৫) ওলায়; কিন্তু ইখনি কাৰ্যৰ ফালৰপৰা যেনে ক্ষীণ, ঔপন্যাসিক গঠনৰ ফালৰপৰাও তেনেকৈ অলপ দুৰ্বল।

দণ্ডিনাথ কলিতা

মানৱ আক্ৰমণৰ পটভূমিত উপন্যাস লিখাৰ ঐতিহ্য দণ্ডিনাথ কলিতাই কিছু দূৰ বহন কৰিছিল ছাত্ৰাৱস্থাতে লিখা 'ফুল' (১৯০৮) উপন্যাসত। সি তেওঁৰ উজ্জল ভৱিষ্যতৰ ইঙ্গিতো দিছিল। তেওঁৰ দ্বিতীয় উপন্যাস 'সামনা' (১৯২৮) সামাজিক বিষয়-বস্তু আৰু সমালোচনাৰ ৰচনা। ই তেওঁক সাহিত্যত বিশেষ প্ৰতিষ্ঠা দিয়ে। কিন্তু ইয়াৰ পিছতে কলিতাৰ উপন্যাস-ৰচনা অৱহেলাত পৰিল। ইয়াৰ বহুত দিনৰ পিছত গুলোৱা 'পৰিচয়', 'আৱিষ্কাৰ' (১৯৫০) আৰু 'গণ-বিপ্লৱ'ত (১৯৫১) আগৰ প্ৰতিশ্ৰুত সম্ভাৱনা পূৰ্ণ হৈছে বুলি ক'ব নোৱাৰি। 'গণ-বিপ্লৱ'ত ঔপন্যাসিকে মায়ামৰীয়া বিদ্ৰোহৰ এক সহজুত্বপূৰ্ণ চিত্ৰ আঁকিছে আৰু এটি কাল্পনিক প্ৰেমৰ উপকাহিনী সংযোগ কৰিছে, কিন্তু সমস্ত বস্তুটি উপন্যাসতকৈও মনোৰমভাৱে কোৱা ঐতিহাসিক আখ্যানৰ শাৰীৰহে হৈছে।

দৈৱচক্ৰ তালুকদাৰ

অসহযোগ আৰু স্বদেশী আন্দোলন, মাদকতা-বৰ্জন প্ৰচেষ্টা আদিৰ দ্বাৰা উৰু হৈ দৈৱচক্ৰ তালুকদাৰে এলানি সামাজিক সমস্যাৰ উপস্থাপন বচনা কৰিছে। নানা জাতীয় দুৰ্বলতাত ক্ষুদ্ৰ সংস্কাৰকাৰী ঔপন্যাসিকৰ সমস্য়ামূলক উপন্যাসক প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰোৱা এটি লেখক কীৰ্তি। ‘ধূঁৱলি-কুঁৱলী’ (১২২২) ‘অপূৰ্ণ’, ‘আৱেগগিৰি’ (১২২৪), ‘বিদ্ৰোহী’ (১২৩২), ‘আদৰ্শ পাঠ’—এই কেয়োখনিতে একাধিক সমস্যাই মূৰ দাঙি উঠিছে আৰু সিবোৰে ঔপন্যাসিকক ব্যস্ত ৰাখি ঘটনা আৰু চৰিত্ৰৰ পূৰ্ণ বিকাশৰ পথৰপৰা কিছু বিচলিত কৰিছে। উপন্যাসত তালুকদাৰৰ শেষ প্ৰকাশ ‘দুনীয়া’ (১২৬৩)।

অপন্যাসিকল

ঔপন্যাসিক হিচাপে নাম ল'ব পৰা সাহিত্যিক এই সময়ৰ এই কেইজননেই। দীঘলীয়া কাব্য-ৰচক হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱা (‘মালিতা’, ১২১৪), শৰৎচক্ৰ গোস্বামী (‘পানীপথ’, ১২৩০), শান্তিৰাম দাস (‘বৈৰাগী’, ১২২১), শ্ৰেহলতা ভট্টাচাৰ্য (‘বীণা’, ১২২৬), হৰিনাৰায়ণ দত্ত বৰুৱা (‘চিত্ৰ-দৰ্শন’, ১২৪০), দীননাথ শৰ্মা (‘আৱাহন’ত ধাৰাবাহিকভাৱে গুলোৱা ‘উষা’), কমলেশ্বৰ চলিহা (‘বালিগড়াত’) আদি কেইবাজনেনেও দুই এখনিকৈ উপন্যাস ৰচনা কৰি আমাৰ ক্ষীণ উপন্যাস-সাহিত্যক পুষ্ট কৰিবৰ যত্ন কৰিছিল। কিন্তু উপন্যাসৰ বজাৰ এতিয়াও অসমত তৈয়াৰ নহৈছিল। অম্লবাদ উপন্যাসৰ ভিতৰত ‘বীহী’ত গুলোৱা ধানেশ্বৰ হাজৰিকাৰ ‘দীন-দুখী’ (পুৰি-আকাৰ ১২৬২), লক্ষেশ্বৰ শৰ্মাৰ ‘মাতৃ’ আৰু ‘পম্পিয়াইৰ গুলশ-কাহিনী’, শান্তিৰাম দাসৰ ‘মিলন-মন্দিৰ’ সকলোৰে সমাদৃত হৈছিল। চতুৰ্থ দশকৰ ‘আৱাহন’ত কেইখনিমান জগাধিখাত উপন্যাসৰ অম্লবাদ প্ৰকাশ পাইছিল। মূঠতে, চতুৰ্থ দশকৰ শেষলৈকে অসমীয়া উপন্যাসৰ গতি মন্থৰ আছিল বুলি ক'ব পাৰি। এই কালছোৱাৰ শ্ৰেষ্ঠ কীৰ্তি হ'ল ৰজনীকান্ত বৰদলৈ। বৰদলৈৰ উপন্যাসত ঋতৰ দৰেই আধুনিক নভেলতকৈ মধ্যযুগীয় ৰোমান্চৰ পৰিৱেশ ঘন। কুমুদেশ্বৰ বৰঠাকুৰৰ কেইবাখনো ডিটেকটিভ-জাতীয় বৈশিষ্ট্যবিহীন ক্ষুদ্ৰ উপন্যাসো এই সময়ৰে সৃষ্টি।

চুটি গল্পৰ আত্মদয়

ভূমিকা

আধুনিক অসমীয়া চুটি গল্প পাশ্চাত্যৰ দান। ‘জোনাকী’ যুগতে তাৰ জন্ম হয়, আৰু এই কলাৰ জনক হ’ল ‘জোনাকী’ৰ আদৰ্শ-সংস্থাপক লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা। কিন্তু তেওঁ চুটি গল্পক জন্ম দিয়াতে নবৈ তাৰ নিবিড় কলাকোশলৰ আদৰ্শলৈকো সীমাবদ্ধ ঠাইত হ’লেও আমাক লৈ গ’ল। ‘জোনাকী’ৰপৰা ‘বাহী’লৈকে তেওঁ চুটি গল্পৰ কৰ্ষণ কৰিছিল। ‘বাহী’-‘আলোচনী’-‘মিলন’ৰ যুগত গল্প-লেখকৰ এটি সৰু দল বাহিৰ হৈছিল। কিন্তু এই চৰ্চাৰ দুৱাৰ ভালকৈ মুকলি হয় ‘আৱাহন’-‘জয়ন্তী’-(মাধৱচন্দ্ৰ বেজবৰুৱাৰ) ‘বাহী’ত ঘাইকৈ চলন্ত শতকৰ চতুৰ্থ দশকত। এই সময়তে পৰিসৰ, কোঁশল, কলাকাৰ আদিৰ ফালৰপৰা চুটি গল্প বিস্তাৰিত হৈ পৰে, আৰু অসমীয়া সাহিত্য-জগতত গল্পই বিশিষ্ট আৰু সৱাতো-জনপ্ৰিয় স্থান অধিকাৰ কৰিবলৈ সক্ষম হয়।

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা পুৰণি সাধুকথা আৰু আধুনিক চুটি গল্পৰ সংযোজক সেতুৰ দৰে। তেওঁ বহুতোবোৰ পুৰণি সাধু সংগ্ৰহ কৰি তেওঁৰ নিজৰ বৈশিষ্ট্য-পূৰ্ণ ভাষাত পুনঃপ্ৰকাশ দিছিল। আনফালে ইংৰাজী, বঙলা আদি আধুনিক সাহিত্যৰ গল্প-ধাৰাৰে সামঞ্জস্য ৰাখি বেজবৰুৱাই আধুনিক সৃষ্টিত হাত দিছিল। দুই-এটি গল্পত ৰবীন্দ্ৰনাথৰ দূৰ প্ৰভাৱ এটিও লক্ষ্য কৰা যায়। তেওঁ গুৱাহাটীৰ ‘জোনাকী’তে ‘আজি’, ‘চেনিচম্পা’, ‘কেকো ককা’, ‘জয়ন্তী’, ‘পুত্ৰদান পিতা’ আদি গল্প উলিয়ায়, কিন্তু আন বহুতোখিনি গল্প নিজৰ সম্পাদিত ‘বাহী’তহে প্ৰকাশ কৰিছিল। সকলো বাহিৰা প্ৰভাৱৰ ভিতৰেদিও বেজবৰুৱাৰ গল্পত অসমীয়া জীৱনৰ বাস্তৱ আৰু সম্ভাৱ্য চিত্ৰ কিছুমান আমি পাওঁ। কিছু পৰিমাণে জীৱনৰ ওপৰত দৃষ্টিপাত কৰাৰ তেওঁৰ ভঙ্গি হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ বাদ্যাত্মক শৈলীয়ে প্ৰভাৱিত কৰিছিল। কোনো ঠাইতবা ইহাি তুলিব পৰা দুই-এটি শব্দয়ে গল্পৰ অন্তৰ্গত গভীৰ অন্তৰ্ভূতিক পাতলাই পেলাইছিল। তেওঁ তেওঁৰ বেছিভাগ গল্পক সামাজিক সমালোচনাৰ অস্ত্ৰ-ৰূপ ব্যৱহাৰ কৰিছে; নতুন শাসনৰ লগত বাপ খুৱাব নোৱৰা আৰু তাৰ স্থিতি লৈ গডাটোপ হোৱা পুৰণি আৰু নতুন অজ্ঞাত সম্প্ৰদায়ৰ ভেম ভাঙি দিয়াটোৱেই যেন গল্পত তেওঁৰ উদ্দেশ্য। গতিকে

শ্লেষ তেওঁৰ এটা স্বভাৱত পৰিণত হৈছে। কাহিনী-বস্ত্তৰ সংঘাত আৰু চৰিত্ৰৰ ব্যক্তিগত তুষ্ণতা নিদ্বিষাকৈয়ে তেওঁ ব্ৰিটিশ আমোলৰ প্ৰথম চাঞ্চল্যত চঞ্চল হোৱা অসমীয়া সমাজৰ উজ্জল চিত্ৰ এখনি দাঙি ধৰিছে। আনফালে, ‘ভদৰী’ আদি গল্পত বাক্‌চাতুৰ্য আদি বাহ্যিক মনোমোহা অলঙ্কাৰ পৰিহাৰ কৰি জীৱনৰ প্ৰাণ-বস্তু সবলভাৱে গ্ৰহণ কৰা গল্পৰ আত্মকটোৱেই নিটোল হৈ পৰিছে। ‘বুঢ়ী আইৰ সাধু’, ‘ককাদেউতা আৰু নাতিলা’ (১৯১২) সাধুৰ সংগ্ৰহ, বেজবৰুৱাৰ গল্প সম্বন্ধিত হৈছে ‘স্বৰভি’ (১৯০৯), ‘সাধুকথাৰ কুঁকি’ (১৯১০) আৰু ‘জোনবিবি’ত (১৯১৩)। এইটোহে মন কৰিব লগীয়া যে পৈণত বয়সত বেজবৰুৱা গল্প-ৰচনাৰপৰা প্ৰায় আঁতৰি পৰে—সম্পদপুৰৰ জীৱনৰ কথাৰে কেইটিমানৰ বাহিৰে।

শৰৎচন্দ্ৰ গোস্বামী

বেজবৰুৱাক এৰি আহিলেই আমি সাধুকথাৰপৰা অনেকখিনি আঁতৰি আধুনিকতাৰ সাক্ষী গল্প-সাহিত্যৰ মাজগিনি গাওঁহি। গল্পসাহিত্যৰ কৃতী সাধকসকলৰ ভিতৰত শৰৎচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ (১৮৮৭-১৯৪৪) চোকা অমুৰাগ আৰু এটি নিৰ্দিষ্ট আৰ্ট-ৰূপে গল্প সাহিত্যৰ সাধনাৰ প্ৰচেষ্টা একক। বেজবৰুৱাৰ প্ৰতিভাৰ কিৰণ বিচ্ছুৰিত হৈ পৰিছিল, শৰৎচন্দ্ৰৰ শক্তি এটি মাত্ৰ কলাত প্ৰযুক্ত হৈছিল। ‘গল্পাঞ্জলি’ (১৯৪৪), ‘ময়না’ (১৯২০), ‘বাজীকৰ’ (১৯৩০)—গোস্বামীৰ এই তিনিখন গল্প-সংগ্ৰহ। এওঁৰ গল্পত নিবিড় পৰিস্থিতিৰ প্ৰকাশৰ উপযোগী এটি বচন-ভঙ্গিমা আৱিষ্কাৰৰ প্ৰয়াস সাৰ্থকতাৰে দেখা পোৱা যায়। বিশেষকৈ, আৰম্ভ কৰিয়েই লিখা গল্পখিনিত এটি মধুৰ সৰলতা আৰু অতি সহজ আৰু চমুকথাৰ ভিতৰেদি অমুভূতি ধৰি ৰাখিব পৰা প্ৰকাশিকা শক্তিৰ উপলব্ধি হয়। দুই-এটি গল্পত হৰিণা আদি ইত্যৰ প্ৰাণীৰ প্ৰতি প্ৰকাশ পোৱা সহানুভূতিও গোস্বামীৰ এটি বৈশিষ্ট্য। এই সহানুভূতি নিঃস্ব-নিঃস্বলৰ প্ৰতিও প্ৰসাৰিত হৈছে, অদৃষ্টব পৰিহাসতে মানুহৰ প্ৰতি গোস্বামীয়ে কাৰুণ্য অমুভৱ কৰিছে। সকলোকে তেওঁ নিৰাশৰ মানুহ হিছাপেই চাইছে।

লক্ষ্মীনাথ ফুকন, লক্ষ্মণচন্দ্ৰ জুঞা আদি

‘আলোচনী’, ‘বাহী’ৰ যুগত যি কেইজন মুষ্টিমেয় গল্প-লেখক জুলাইছিল, তাৰ ভিতৰত লক্ষ্মীনাথ ফুকনেই শেহলৈকে গল্প লিখা কলমটি এৰি নিদ্বিষাকৈ

আছিল। তেওঁৰ আদি জীৱনৰ 'মালা' (১৯১৮) আৰু পিছৰ 'গুৰাইডাং' (১৯৫২) প্ৰকাশৰ মাজত এটা শতিকাৰ এক-চতুৰ্থাংশৰ ব্যৱধান। গতিকে দুয়োখন কিতাপৰ গাল্লিক দুজন যেন হৈছে। 'গুৰাইডাং'ই ফুকনৰ পৈণত প্ৰতিনিধি, ইয়াত আভিজাত্যৰ বোল থকা আৰু নিম্ন-মধ্যবিত্ত সমাজৰ ব্যক্তিৰ চৰিত্ৰবোৰ এটি হাঁহিৰ দৃষ্টিৰে বিশ্লেষণ কৰা হৈছে অনাড়ম্বৰভাৱে। ফুকনৰ নতুন গল্প-সংকলন 'মৰমৰ মাধুৰী', (১৯৬৩)। নকুলচন্দ্ৰ জুগ্ৰাই 'আলোচনী', 'চেতনা', 'বাঁহী' আৰু পিছৰ 'আৱাহন'তো বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ অসমীয়া গাঁৱলীয়া জীৱনক কেন্দ্ৰ কৰি কিছু গল্প লিখিছিল, লিখিছিল নিজৰ তৃপ্তিৰ কাৰণে, চুটি গল্পৰ টেকনিক চকুৰ আগত ৰাখিও নহয়। জুগ্ৰাই গল্পখিনি সন্নিবিষ্ট হৈছে 'চোৰাংচোৱাৰ চ'ৰা' (১৯১৮), 'জোনোৱালি' (১৯৩৩) আৰু 'গল্পৰ শৰাই'ত (১৯৬২)। সূৰ্যকুমাৰ জুগ্ৰা ('পঞ্চমী', ১৯২৭), মিজদেৱ মহন্ত অধিকাৰ ('চন্দ্ৰহাৰ', ১৯২৪), দণ্ডিনাথ কলিতা ('সাতসৰী', ১৯২৫) আদি গল্প লেখক-ৰূপে খ্যাত নহ'লেও একোখনকৈ অস্বস্তি: ভাল গল্পৰ পুৰি ইংকলৰ ওলাইছে। দুই বা এটি ভাল গল্প লিখা লেখকো আছে—জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালা, ধানেশ্বৰ হাজৰিকা আদি।

চতুৰ্থ দশকৰ গল্প

১৯২২ ছনৰপৰা 'আৱাহন' ওলাবলৈ ধৰাত গল্প-সাহিত্যৰ অভিনৱ যুগ এটাৰে সৃষ্টি হ'ল। 'জয়ন্তী' আদি কাকতেও এই নতুন প্ৰাবনৰ বিস্তাৰত সাহায্য কৰিলে। বিষয়-বস্তু, আঙ্গিক, ভাষা, সকলো ফালৰপৰা গল্প উন্মুক্ত আৰু প্ৰগল্ভ হৈ উঠিল। মোপাছাঁ আৰু ফ্লয়ডে জীৱনৰ সকলো আৱৰণ থহাবৰ যত্ন কৰিলে; তাতে কোনোৰ নাকত লাজ লাগিল, কোনোৱে আনন্দ লাভ কৰিলে সত্যৰ প্ৰকৃত প্ৰকাশ হ'ল বুলি। আনফালে জীৱনৰ দুখত আগৈয়ে য'ত কাল্পন্যৰ অহুৱৰ হৈছিল, এতিয়া তাত প্ৰত্যাহ্বানৰ উষ উঠিল। 'আৱাহন'ৰ প্ৰতিষ্ঠাপক নগেন্দ্ৰনাৰায়ণ চৌধুৰীৰ গল্পবোৰত (নগেন্দ্ৰনাৰায়ণ চৌধুৰীৰ গল্প, ১৯৬৩) জীৱনৰ চিত্ৰবোৰ বহলভাৱে থকা হৈছে। মহীচন্দ্ৰ বৰাৰ হান্টোজল ভাষাৰ খেলাই ভিতৰৰ বস্তুটোতকৈ পাঠকক অধিক আকৰ্ষণ কৰে। হলীৰাম ডেকাৰো দৃষ্টি বচনভঙ্গিৰ চতুৰ্থ আৰু মাদুৰ্যত। 'আৱাহন'ৰ প্ৰথম চাৰৰ গল্প-মৌখিকৰ ভিতৰত লক্ষ্মীৰ শৰাই বিশেষ প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰিছিল উৎকৰ্ষত্ম ভাষা-শৈলীৰ

সাহায্যত যৌন প্ৰযুক্তিৰ ইন্দ্ৰিত-প্ৰকাশৰ যোগেদি, তেওঁৰ ‘বাৰ্ষিকতাৰ দান’ (১৯৩৮) এই সময়ৰ এটি সাৰ্থক সঙ্কলন। শৰ্মাৰ কলা-কৌশলৰ কিছু প্ৰতিশ্ৰুতি পূৰ্ণ হৈছিলহি ৰমা দাশৰ গল্পত (‘ৰমা দাশৰ শ্ৰেষ্ঠ গল্প’) কিছু বহল সাহসিকতাৰে। প্ৰডিশ, সমাজক জ্বাকোৱা দাশৰ কেইটিমান গল্পৰ আঁৰ অতি নিটোল। বীণা বৰুৱাই (বিৰিক্ৰিম্ভাৰ বৰুৱা) নগৰীয়াৰ নাগৰ জীৱনৰ চিত্ৰ আঁকিছিল পিছত ‘পট-পৰিৱৰ্তন’ত (১৯৪৮) সন্নিবিষ্ট গল্পকেইটাত আৰু গ্ৰাম্য পৰিবেশ সজীৱিত কৰিছিল ‘আঘোণী বাই’ৰ (১৯৫০) কোঁচৰ গল্পবোৰত। জৈলোক্য নাথ গোস্বামীৰ সৰল অৰ্থক ভাষাৰ যোগেদি আধুনিক ব্যক্তিত্ববাদ সমাজৰ ক’লা ডাৱৰৰ বুকুত বেঙাই উঠিছে। মুনীন বৰকটকী, কৃষ্ণ ভূঞা, ৰাধিকামোহন গোস্বামী ‘আৱাহন’-পাঠকৰ প্ৰিয় লেখক। কেইটিমান গল্পৰ যোগেদি এই সময়তে উমাকান্ত শৰ্মাই (‘ঘৃণীয়া পুথিৱীৰ বেকা বাট’), দীননাথ শৰ্মা, ইন্দীবৰ গগৈ, হৰিপ্ৰসাদ গোৰ্খাৰায়, গৌৰিন্দচন্দ্ৰ পৈৰা, ৰায়হান খান আদিয়ে পাঠকৰ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰে। ‘জয়ন্তী’ আৰু ‘আৱাহন’ৰ পাতৰ মাজেদি চতুৰ্থ দশকতে জনপ্ৰিয় গল্প-লেখক চৈয়দ আব্দুল মালিকৰ অভ্যুদয় ঘটে। মূঠতে ১৯৪০-ৰ সীমা-মূৰলৈকে অসমীয়া গল্প-সাহিত্যই নিজৰ পৰিসৰ দিগন্ত জোৰা কৰি লয়।

জীৱন-বৃত্ত

যৈফল সমাজৰ চৰিত-সাহিত্য আৰু আনসকলৰ বংশাৱলী আদিয়ে ব্যক্তিৰ জীৱনৰ অধ্যয়নত সহায় কৰে। কিন্তু গুৰু-চৰিতসমূহৰ আদৰ্শ আছিল কৃষ্ণ-চৰিত বা পৌৰাণিক আখ্যান। গতিকে তাত অনেক সময়ত অতি মানৱীয়তাৰ প্ৰলেপ আপোনা-আপুনিৰে লাগি গৈছিল। কিন্তু আধুনিক জীৱন-চৰিত তেনে হ’ব নোৱাৰে, যদিও প্ৰকৃত মানুহজন আকোঁতেও বীৰপূজাৰ বোল লগাটো অস্বাভাৱিক বুলি তাৰ প্ৰভাৱ বদ্ধ কৰিব নোৱাৰি, বিশেষতে যেতিয়া আদৰ্শ পুৰুষ বুলি নাভাবিলে জীৱন-লেখকে কাৰো জীৱনবৃত্ত চেপেনা এডালেৰেও ধৰাৰ কথা নাভাৰে।

পূৰণি গুৰু-চৰিতৰ সকলো জনা কথা গিপিবদ্ধ কৰাৰ হেপাহটোকে আমি আমাৰ প্ৰথম আধুনিক জীৱনীকাৰ গুণাভিৰাম বৰুৱাৰ ‘আনন্দৰাম চেকিয়াল

ফুকনৰ জীৱন-চৰিত'ত (১৮৮০) দেখা পাম। চেকিয়াল ফুকন গুণাভিৰামৰ বাবে আদৰ্শ পুৰুষ, ফুকনৰ জীৱনৰ সকলো গুণ বা মনত পৰা কথা সেই কাৰণে লিখি যাব লগিব, এই ভাবতে চৰিতখনিৰ জন্ম। আদৰ্শৰ অনুপ্ৰেৰণাইহে নায়কৰ জীৱনৰ যথাযথ বৰ্ণনাক সাৰ্থক কৰি তুলিছে, গুণাভিৰামৰ সবল-মধুৰ শৈলীয়ে তাক প্ৰাণ দিছে।

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ 'শঙ্কৰদেৱ' (১৯১২) মহাপুৰুষৰ সাহিত্যিক জীৱনী; ইয়াৰ জীৱন-কৃন্ত 'বৰদোৱা-চৰিত'ৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত; শিছৰ অধ্যায়বোৰত শঙ্কৰদেৱৰ ৰচনাৱলী আৰু ধৰ্মমতৰ আলোচনা সন্নিৱিষ্ট কৰা হৈছে। 'শ্ৰীশঙ্কৰদেৱ আৰু শ্ৰীমাধৱদেৱ' (১৯১৬) প্ৰাচীন কথা-শুক-চৰিতৰ আধুনিক তাৎপৰ্য (redaction), তাৰ ভিতৰত আধুনিক হ'ল তাৰ ভাষা আৰু অতি-মানৱীয়তাবৰ্জন। পুৰণি চৰিতৰ মূল্যতে ডকতীয়া মহলে এই পুথিখনি গ্ৰহণ কৰে।

জীৱন-কৃন্তৰ বাবে প্ৰস্তুত উপাদান সংগ্ৰহ কৰি তাৰে বিচাৰপূৰ্বক ৰচনা জীৱন-চৰিতৰ এটি ভাল নিদৰ্শন দাঙি ধৰিছে স্বৰ্ণকুমাৰ জুঞাৰ 'আনন্দৰাম বৰুৱা'ই (১৯২০)। কমলেশ্বৰ চলিহাৰ 'বিশ্ববাসিক লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা' (১৯৩৯) বেজবৰুৱাৰ সাহিত্যিক জীৱনী। সৰ্বেশ্বৰ কটকীয়ে সৰু সীমাৰ ভিতৰত জুঞাকে অনুসৰণ কৰি হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা আৰু সত্যনাথ বৰাৰ বিষয়ে দুখনি পুথি লিখে। হৰেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাৰ 'জোৱান ডাৰ্ক' (১৯১৮) আৰু 'কামাল পাছা' (১৯৩১) দুখনি কলাসম্পন্ন ৰচনা। জাতীয় আন্দোলনৰ বাঁহৰ জীৱনী-ৰূপে স্বৰ্ণকুমাৰ জুঞাৰ 'গোপালকৃষ্ণ গোখলে' (১৯১৬) চমু হ'লেও লেখৰ। জীৱনীমূলক ৰচনাৰ ভিতৰত জুঞাৰ 'জোনাকী' আৰু 'চানেকি' (১৯২৮), পদ্মনাথ গোহাঁঞি বৰুৱাৰ সংগৃহীত 'জীৱনী-সংগ্ৰহ'ৰ (১৯২৫) নাম ক'ব পাৰি। মহাদেৱ শৰ্মাৰ 'বুদ্ধদেৱ' (১৯১৩), 'মহম্মদ চৰিত' (১৯২৮), আদি লেখৰ বহু। আজলীতৰা নেপ্ত্ৰে আনন্দৰাম চেকিয়াল ফুকন আৰু গুণাভিৰাম বৰুৱাৰ দুখনি সৰু জীৱন-কৃন্ত লিখিছিল। প্ৰেমধৰ ৰাজখোৱায়ো হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী, জৱাহৰলাল নেহৰু আদিৰ সৰু জীৱনী কেইখনমান লিখে।

অসমীয়া সাহিত্য কেইবাখনিও মনোৰম আত্মজীৱন-কাহিনীৰ পৰাকী। হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ স্পষ্টভাষিতা আৰু ভাষাৰ পূৰ্ণাঙ্গতাই তেওঁৰ চমু আত্মকৃত্তমূলক ৰচনাখনিক সৌন্দৰ্য দান কৰিছে। লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ 'মোৰ জীৱন-সৌন্দৰ্য'ত হৃদয়ৰ কখন-ভঙ্গি, ৰসিকতা আদি গুণে এটি বিশেষ সময়ৰ অসমৰ

বহল সামাজিক চিত্ৰ এখনিকে দাঙি ধৰিছে, অসম্পূৰ্ণ সৌন্দৰ্যগণনৰ পিছৰ অংশ অৱশ্যে নীৰস। পদ্মনাথ গোহাঞি বৰুৱাৰ অসম্পূৰ্ণ ‘মোৰ সৌন্দৰ্যী’ আংশিক-ভাৱে ধাৰাবাহিকভাৱে ‘আৱাহন’ৰ পাতত ওলাইছিল। ৰজনীকান্ত বৰদলৈৰ আত্ম-বৃত্তয়ো আমাক তেওঁৰ উপভ্ৰাস-ৰচনাৰ পটভূমি দিয়ে। বেণুধৰ ৰাজখোৱাৰ ‘মোৰ জীৱন-দাপোণ’, হিতেশ্বৰ বৰুৱাৰ ‘মোৰ ক্ষুদ্ৰ জীৱনৰ আত্ম-সৌন্দৰ্যী’ আৰু জ্ঞানদাভিৰাম বৰুৱাৰ ‘মোৰ কথা’ পুথি-আকাৰে ছপা হৈ ওলালে আমাৰ কাৰণে ঊনবিংশ শতিকাৰ শেষ আৰু বিংশৰ আৰম্ভণিৰ অসমৰ সামাজিক বিৱৰ্তন বুজিবৰ বাবে সহজ হ’ব।

সময়ৰ লগে লগে জীৱন-বৃত্ত ৰচনাৰো পদ্ধতিৰ পৰিৱৰ্তন ঘটিছে। নায়কৰ বংশাৱলী, জন্ম-মৃত্যু আদিৰ ছন-তাৰিখ, জীৱনৰ ‘লেখত ল’ব লগীয়া’ ঘটনা আদিৰে ঢকা-ডিঙৰা লগাই আৰু নায়কজনৰ সকলো কালৰপৰা গুণ-কীৰ্তন কৰিহে ভাল জীৱনী লিখিব পাৰি, সৰু সৰু ঘটনা বা নায়কৰ মহত্বৰ ওপৰত এচিকুটমানো চেকা পৰা কথা থাকিলেই জীৱনীখন চুৱা হয় বুলি আগৰ যি ধাৰণা আছিল, সি এতিয়া লৰিছে। জীৱন-চৰিতৰ পুৰণি ধাৰণাবোৰৰ বিৰুদ্ধে বিদ্ৰোহ-কেতন দাঙি ধৰিছিল গাইল্‌ছ্, লিটন ষ্ট্ৰেচিয়ে। তেওঁৰ *Eminent Victorians* জীৱনী-সাহিত্যৰ ক্ৰান্তিকাৰী ৰচনা, *new biography* বা নতুন জীৱনীৰ পাতনি। তেওঁ পাতনিত জীৱন-বৃত্তৰ দুটা প্ৰধান উদ্দেশ্য ঘোষণা কৰে — অলেখ সমলৰ মাজৰপৰা নায়কৰ চৰিত্ৰ পৰিস্ফুট কৰিব পৰাখিনিৰ মাথোন হুৱলা নিৰ্বাচন আৰু সত্যবাদিতা। গতিকে নায়কক সৰু কৰা সমলো অগ্ৰাহ্য কৰা অস্বচিত। এই নৃত্ত ধৰি ব্ৰয়েডীৰ মনস্তাত্ত্বিক বিশ্লেষণো আজি নায়কৰ চৰিত্ৰ-বিশ্লেষণত প্ৰয়োগ কৰা হৈছে। ছাৰ এড্‌মণ্ড গছেৰ *Father and Son*-অত পিতা-পুত্ৰ দুটা পুৰুষৰ সম্পৰ্কে বিশ্লেষণ কৰা হৈছে, আনফালে এজন জীৱনী-ৰচোতাই বাইৰনৰ জীৱনৰ আলোচনা এটি বিদেশ-যাত্ৰাতে সমাপ্ত কৰিছে। ক্ৰাফৰ আত্মে মৰয়ে *The Ariel*-অত উপভ্ৰাসৰ কোষলেৰে’ শ্বেলীৰ জীৱনী লিখিছে। ফ্ৰেণ্ডিচ আন এজন ভক্ত হ’ল জাৰ্মানীৰ এমিল্‌ লাড্‌ৱিগ। অসমীয়া সাহিত্যত এই ধাৰাৰ প্ৰয়োগলৈ বিশ্বৰ সাহসৰ প্ৰয়োজন হ’ব। এনে এটি সৰু প্ৰচেষ্টা হ’ল ‘স্বৰ্গীয় লক্ষীনাথ বেজবৰুৱা ডাডৰীয়াৰ সাহিত্যিক নামৰ পাছকালে নুকাই থকা হাতুহজ্ঞনৰ লগত তেওঁৰ অসমীয়া সাঁচৰ মনটো গচ দি তোলা পাৰিপাৰ্শ্বিকতাৰ সম্বন্ধ দেখুওৱা’ উদ্দেশ্য লৈ বেজবৰুৱাৰ শিশু-জীৱন বিশ্লেষণ কৰা মহেন্দ্ৰৰ নেওগৰ ‘বেজবৰুৱা হাতুহজ্ঞন’ (আধুনিক অসমীয়া সাহিত্য)। কিন্তু এই

গত্ব একেবাৰেই অকলশৰীয়া। আকুল মালিকে গণেশ গগৈক লৈ জিৰা 'স্বৰ্ণা পাপৰি' জীৱনীতকৈ গল্পইহে।

প্ৰবন্ধ—তথ্যলোচনামূলক আৰু লঘু

আধুনিক তথ্যলোচনামূলক আৰু লঘু প্ৰবন্ধৰ যোগেদিয়েই ঘাইকৈ অসমীয়া কথা-শৈলীৰ বিকাশ ঘটিছে। 'অৰুনোদই'ৰ খ্ৰীষ্টিয়ান লেখকসকলৰপৰা আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকন, হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা, গুণাভিৰাম বৰুৱা, লছোদৰ বৰা আৰু ৰঞ্জেধৰ মহন্তলৈকে এই শৈলীৰ ক্ৰমবিকাশ চমক লগোৱা বিষয় বুলি ক'লে বোধ হয় অতিৰঞ্জন নহ'ব। সি এই প্ৰবীণসকলৰ ৰচনা-সমূহতে উৎকৃষ্টমানত স্প্ৰতিষ্ঠিত হৈছিল। সেই ৰচনা-সমূহৰ বিষয়-বস্তু আৰু ভঙ্গিও আছিল বহুমুখী। হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা আৰু লছোদৰৰ পিছতো কেইবাজনো সচেতন শৈলীপেৰী ওলাইছে— লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা, সত্যনাথ বৰা, বেণুধৰ শৰ্মা, বাণীকান্ত কাকতি, স্বৰ্ণকুমাৰ ভূঞা, ডিম্বেশ্বৰ নেওগ, নীলমণি ফুকন আদি। ইসকলে নিজৰ ব্যক্তিত্বৰ হেঁচা দি নিৰ্দিষ্ট ভাষা-ৰূপ সৃষ্টি কৰিবৰ যত্ন কৰিছে। অৱশ্যে বেজবৰুৱাৰ ভঙ্গি এক নহয়, বিবিধ।

কমলাকান্ত ভট্টাচাৰ্য

দেশ আৰু দৰ্শনৰ বিষয়ে গভীৰ চিন্তাৰ উপযোগী মনীষা লৈ আহিছিল কমলাকান্ত ভট্টাচাৰ্যই। তেওঁৰ কবিতাতো অল্পকৃতিতকৈ চিন্তা সৰহ, তেওঁৰ চিন্তাই কবিতাক ওখোৰা-মোখোৰা কৰিলে, কিন্তু গম্ভক কৰিলে প্ৰাণগৰ্ভ আৰু নিটোলভাৱে প্ৰকাশপূৰ্ণ। ভট্টাচাৰ্যৰ গম্ভৰ পুথি এখন মাথোন ছপা হ'ল—'কঃ পদ্মঃ' (১৯৩৪)। ১৮৩৩ শকৰ অষ্টম সংখ্যাৰপৰা 'বাহী'ত ওলোৱা 'জটীমিৱেক চিন্তাৰ ঢৌ', 'অষ্টাবক্ৰ-সংহিতা বা অষ্টাবক্ৰৰ আত্মজীৱনী', 'টুপীৰ দোকান', 'মোৰ মনত পৰা কথা' আদি পুথি আৰু কিতাপ আকাৰে ছপা হোৱা নাছিল। 'অষ্টাবক্ৰৰ আত্মজীৱনী'ৰ সামান্য দুটামান টুকুৰা মাথৰুৱা বেজবৰুৱাৰ 'বাহী'ত ওলাইছিল। তাতেই নাস্তিকবাদ পৰ্যন্ত বক্তব্য কৰা এই আধুনিক ঋষিজনৰ প্ৰথম চিন্তা আৰু ভাষা জিলিকি উঠিছিল। এইখনি তত্ত্বগ্ৰন্থৰ আৰু এটি বৈশিষ্ট্য আছিল 'গম', 'উমান', 'সঁহাৰি' আদি সাধাৰণ ব্যৱহাৰৰ শব্দ পাৰিভাষিক অৰ্থত প্ৰয়োগ কৰাটো। কমলাকান্তৰ ৰচনা-সংগ্ৰহ এটি সম্বন্ধে প্ৰকাশ পাইছে।

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা

সংখ্যা আৰু বিষয়-বস্তুৰ বহুমুখিতাৰ ফালৰপৰা লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা এই যুগৰ শ্ৰেষ্ঠ প্ৰবন্ধ লেখক। সাহিত্য, সমাজ, ধৰ্ম আৰু আন কি ৰাজনীতি—সকলোবোৰ বিষয় লৈ বেজবৰুৱাই অজস্ৰ প্ৰবন্ধ লিখিছে। অৱশ্যে তাৰে কিছুমান আলোচনীৰ তাগিদত কিংবা মাত্ৰ আত্মবিনোদনৰ বাবেই ৰচিত। গতিকে সাহিত্যিক আক্লাত-প্ৰকৃতিৰ ফালৰপৰা বহুতত শিথিলতা পৰিলক্ষিত হয়, আধুনিক পদ্ধতিত সঙ্কলন-সম্পাদন কৰি উলিয়ালে কিন্তু সিবোৰৰ সামাজিক তাৎপৰ্য পৰিস্ফুট হৈ পৰিব। আদিৰেপৰাই বেজবৰুৱাই গধুৰ আৰু লঘু, দুইবিধ প্ৰবন্ধ ৰচনা কৰি আহিছে, আৰু প্ৰবন্ধবোৰৰ মাজেদি বিৰিঙি উঠা বেজবৰুৱাৰ ব্যক্তিত্ব সদায় এই দুয়োটা বৈশিষ্ট্যৰ সংমিশ্ৰণ হৈ চলি আহিছে, কেতিয়াবা ইটোৱে সিটোৰ মাটিৰ সীমাও ঠেলা-ঠেলি কৰিছে। হাশ্বৰসৰ প্ৰভাৱৰ আধিক্যৰ ফলতে বেজবৰুৱাক ৰসৰাজ আখ্যা দিয়া হৈছিল। বেজবৰুৱাৰ পৰিপূৰক ব্যক্তিত্বৰ দৰে কৃপাবৰ বৰুৱাৰ (পিছত বৰবৰুৱা) আৱিৰ্ভাৱ ‘জোনাকী’ কাকততে। সেই সময়ৰ লেখাখিনিৰে ‘কৃপাবৰ বৰুৱাৰ কাকতৰ টোপোলা’ (১৯০৪) আৰু ‘উষা’ত ওলোৱা প্ৰবন্ধবোৰেৰে ‘কৃপাবৰ বৰুৱাৰ ওভতনি’ (১৯০৯) প্ৰকাশিত হয়। ইয়াৰ পিছতো কৃপাবৰ ভূমিকাবে বেজবৰুৱাই ‘বাহী’ আৰু ‘আৱাহন’ত ‘বৰবৰুৱাৰ ভাবৰ বুৰুৰণি’, ‘চিন্তাৰ শিলগুটি’ শীৰ্ষকে কিছু প্ৰবন্ধ লিখিছিল, তাৰে কিছু এখনি পুথি-ৰূপত (১৯১১) ওলাইছে। ‘কাকতৰ টোপোলা’ত মাত্ৰ ইহা উঠা কথা ক’বৰ যত্নটোকেই অধিককৈ দেখা পোৱা যায়। কিন্তু কৃপাবৰ সমালোচনামূলক হৈ উঠাত তেওঁৰ ইহায়েই ‘অন্তায়লৈ নগা-যাঠি তায়লৈ কলচী’ হৈ উঠিল। ‘ওভতনি’ত সমালোচনাৰ প্ৰবৃত্তি আৰু অধিক হয়, আৰু বঙ্গ-ভঙ্গ আন্দোলনৰ অৱকাশত হোৱা জাতীয় উন্মেষৰ ছিটিকনি আহি প্ৰবন্ধবোৰত পৰেহি। ‘ভাবৰ বুৰুৰণি’ আৰু ‘চিন্তাৰ শিলগুটি’ আদিত সাধাৰণতে সাময়িক কোনো প্ৰশ্ন লৈয়ে ভাব-চিন্তাক লঘু পৰেষ্ট্ৰি নিবৰ যত্ন কৰা হৈছে। ইবোৰ একালে দেশৰ হকে তেওঁৰ ৰাজনৈতিক-সামাজিক চিন্তাৰ ছিটিকনি আৰু আনফালে হৰিভকত কমলাকান্ত ভট্টাচাৰ্যৰ ‘জটিলদৈক চিন্তাৰ ঢো’ৰ পাৰ্শ্ব-টীকা। ৰচনা-চাতুৰ্যত নিহিত হান্ত বা ৰিট আৰু পাতল ব্যঙ্গৰ যোগেদি বেজবৰুৱাৰ দেশপ্ৰাপ্ততা এই লেখাবোৰত বিৰিঙি উঠিছে।

বেজবৰুৱাৰ গহীন প্ৰবন্ধ প্ৰায়বোৰেই বৈজ্ঞানিক-সম্পৰ্কীয়। ‘কুক-কথা’, ‘ভক্তকথা’ (১৯২৩) অগ্নিহিত, উপনিষদ, ভাস্কৰত-পুৰাণ আদিৰ অধ্যয়নেৰে

মহাপুৰুষীয়া ধৰ্মৰ বিভিন্ন তত্ত্বত আলোকসম্পাত কৰা হৈছে। ঈশ্বৰাৰত বেজবৰুৱাৰ কথা-শৈলীয়ে সাধাৰণতে গহীন ৰূপকে ধাৰণ কৰি আছে। নানা ফালৰপৰা বেজবৰুৱাৰ অসম সাহিত্য সভাৰ সভাপতিৰ অজিভাষণখনি পৃষ্ঠ সাহিত্য-আলোচনা।

পদ্মনাথ গোহাঞি বৰুৱা

পদ্মনাথ গোহাঞি বৰুৱাই হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা আদিৰ আদৰ্শত অসমীয়া ভাষাত বিদেশীৰ ভাঁজ নপৰা এটি গঢ় দিবলৈ প্ৰচেষ্টা কৰিছিল আৰু তেওঁৰ 'নীতিশিক্ষা' আদি পঢ়াশলীয়া পুথিৰে সেই বিষয়ত আনকো অতুপ্ৰেৰণা যোগাইছিল। এই বিষয়ত তেওঁ পিছৰ ৰচনাবোৰত অতি আত্ম-সচেতন হৈ পৰিছিল। গতিকে 'ভালুমতী'-'লাহৰী'ৰ সৰল সৌন্দৰ্যৰ ঠাইত পিছৰ লিখাবোৰত এই আত্ম-সচেতনতা আৰু যত্নকৃত মন্থনতা অতুল কৰিব পাৰি। 'বুবজীবোধ'ত তেওঁৰ প্ৰথমৰ সৰল ভাষাৰে তেওঁ কামৰূপ-অসমৰ কাহিনী কৈছে, কিন্তু 'অসমৰ সংক্ষিপ্ত বুবজী'ৰ সেই সাৰল্য পিছৰ তাওৰণত গুচাই তাক গধুৰ গৱেষণাৰ ৰূপ দিয়া হৈছে। সংস্কৃত ভাষাত ব্যুৎপত্তিৰ অভাৱ স্বীকাৰ কৰি লৈও গোহাঞি বৰুৱাই ভাটী বয়সত 'শ্ৰীকৃষ্ণ'ৰ তিনি খণ্ড (১৯৩০) আৰু 'গীতাসাৰ' (১৯৩৫) ৰচনা কৰে। 'শ্ৰীকৃষ্ণ'ত কৃষ্ণক বহুচন্দ্ৰ চট্টোপাধ্যায়ৰ 'কৃষ্ণচৰিত্ৰ'ৰ দৰে ঐতিহাসিক ব্যক্তিকৰূপে চাবৰ যত্ন কৰা হৈছে। ইয়াৰ ভাষাশৈলী যুক্তিগ্ৰথিত, পূৰ্ণাঙ্গ আৰু গতিশীল।

হেমচন্দ্ৰ গোহাঞি

হেমচন্দ্ৰ গোহাঞিৰ অলেখ মূল্যবান গৱেষণামূলক প্ৰবন্ধ পুৰণি আলোচনীৰ পাতত পঢ়ি আছিল, আৰু এতিয়াহে ৰচনাৱলী ৰূপত আকৌ ওলাইছে। অসমীয়া সাহিত্য, অসমৰ সংস্কৃত পুথি, আহোম বুবজী আৰু শিলাগিৰি আদিৰ উদ্ধাৰ আৰু আলোচনাৰ বিষয়ত হেমচন্দ্ৰ পথ-প্ৰদৰ্শক। তেওঁৰ প্ৰবন্ধখিনিৰ মূলা আজি অলপ কম হ'লেও গৱেষকসকলৰ আদৰ্শীয় বস্তু হৈ ৰ'ব। অ. ভা. উ. সা. সভাত এওঁ অসমীয়া সাহিত্য সম্বন্ধে পাঠ কৰা প্ৰবন্ধ কেইটি প্ৰাণবন্ত।

সত্যনাথ বৰা

যিসকলে সচেতনভাৱে বঙাবিঠ আধুনিক অসমীয়া গদ্য-নীতি বহি কবিতা

যত্ন কৰিছে, তাৰ ভিতৰত সত্যনাথ বৰাই (১৮৬০-১৯৫২) সকলোতকৈ অধিক কৃতকাৰ্যতা লাভ কৰিছিল যেন লাগে। গুৱাহাটীত জন্মলাভ কৰি ১৮৮১ চনত প্ৰৱেশিকা পৰীক্ষাত উঠি কলিকতাৰপৰা ১৮৮৬ চনত বি. এ. আৰু ১৮৮৯ চনত আইন পৰীক্ষা পাছ কৰি গুৱাহাটীত ওকালতি কৰেহি। কলিকতাত থকাত এওঁ ‘জোনাকী’ৰ সাহিত্যিক দলত যোগ দিয়ে আৰু ‘ব্ৰহ্মবন্ধু’ৰ অভিনয়ৰ সময়তো গীতাংশ-সংযোগত থাকে। ২৮টি গানেৰে এওঁৰ ‘গীতাৱলী’ (১৮৮৮) অসমীয়া সাহিত্যত আগবঢ়ুৱায়। ‘আকাশ-বহন’, ‘সাহিত্যবিচাৰ’ (১৯০৮), ‘সাৰথি’ (১৯১৫), ‘কেন্দুসভা’ (১৯২৬) আৰু ‘চিন্তাকলি’ (১৯৩৫)—এই কেইখনিত বৰাৰ কথা-শৈলীৰ বিকাশ ঘন কৰিব লগীয়া। তদুপৰি প্ৰবন্ধক (essay) বৰাই বিশিষ্ট আৰ্ট-ৰূপে কৰ্ষণ কৰিবৰ বাবে যত্ন কৰিছিল। বেকনৰ আৰ্হিৰ জ্ঞানদায়ক প্ৰবন্ধ আৰু বেকনৰ দৰেই প্ৰবাদ-বাক্যৰ তুল্য সূক্ষ্ম বাক্যই ‘সাৰথি’ক মূল্যবান সম্পদ কৰি তুলিছে। সত্ততে নিৰ্ভাজ অসমীয়া ভাষা লিখিবৰ প্ৰযত্নও বৰাৰ এটি কীৰ্তি। তেওঁৰ মৃত্যুৰ পিছত প্ৰকাশিত ‘চিন্তাকলি’ত শৈলী বিষয়ত বিশেষকৈ ‘আছকাল’ প্ৰবন্ধত সম্পৰীক্ষা দেখা পোৱা যায়, কিন্তু ইয়াৰ চিন্তাশীল প্ৰবন্ধকেইটিত এটি সূক্ষ্মাৰ সোৱাদো বৰ্তমান। ‘কেন্দুসভা’ত বৰাৰ সেই নামে ‘জোনাকী’ত ওলোৱা প্ৰবন্ধ আৰু অন্ত্যন্ত ব্যক্তিনিষ্ঠ মুহূৰ্ত্তৰ ৰচনা একেলগ কৰি ছপোৱা হৈছে। লেখকৰ সংস্কাৰশীল মনোভাবত হেমচন্দ্ৰ বা লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ তীব্ৰতা নাই। বৰা বৰাৰ হাঁহিৰ চোক তেওঁৰ গীত-কবিতাতহে অধিক অঙ্গুভৱ কৰা যায়। সমালোচনাতন্দ্ৰৰ পুথি-ৰূপে ‘সাহিত্য-বিচাৰ’ আজি কোনোও নপঢ়ে, কিন্তু নিমজ্জ কথা-বীতিৰ নিদৰ্শন-ৰূপে ইয়াৰ সমাদৰ থকা উচিত।

কনকলাল বৰুৱা

‘জোনাকী’ৰ ৰূপৰেখা গহীন প্ৰবন্ধ লিখা কনকলাল বৰুৱাৰ (১৮৭২-১৯৪০) লিখিত-বেজবৰুৱাৰ ‘শ্ৰীশঙ্কৰদেৱ আৰু শ্ৰীমাধৱদেৱ’ গ্ৰন্থত সন্নিৱিষ্ট ‘মহাপুৰুষীয়া ধৰ্মমত’ আৰু অসম সাহিত্য সভাৰ বুৰঞ্জী শাখাৰ সভাপতিৰ অভিভাষণ বৰুৱাৰ গভীৰ চিন্তাৰ পৰিচয়। অসমীয়াত লিখা এওঁৰ প্ৰবন্ধবোৰ বিক্ষিপ্ত হৈ আছে, তাৰে কিছু গোটাই ৰচনাৱলী আকাৰে ছপোৱা হৈছে।

সূৰ্যকুমাৰ ভূঞা

বুৰঞ্জী, বুৰঞ্জীমূলক প্ৰবন্ধ আৰু আধুনিক অসমীয়া ভাষাত যিহেৰ শীৰ্ষতা অক্ষুণ্ণ হ'ব সেই জীৱনী-সাহিত্যৰ যোগেদি সাহিত্যৰ আজীৱন সেৱাৰে সূৰ্যকুমাৰ ভূঞা এখনি আচুতীয়া আসনৰ অধিকাৰী হৈছে। ভাষাৰ বিষয়ত ভূঞা চাতুৰ্যৰ প্ৰবাসী নহ'ব, বৰং সবলতাহে তেওঁৰ লক্ষ্য। কিন্তু বুৰঞ্জীৰ অধ্যয়ন আৰু বিষয়-বস্তুৰ প্ৰভাৱে তেওঁৰ শৈলীক ঐশ্বৰ্য দান কৰিছে। কম বয়সতে (১৯০২) লিখা 'আহোমৰ দিন'ত (১৯১৮) ভূঞাৰ তীক্ষ্ণ অনুসন্ধিৎসা আৰু সূক্ষ্ম কথাৰ প্ৰীতি প্ৰকাশ পাইছে। বুৰঞ্জীৰ গুৰুত্ব হাড়বোৰ গোটাই জীৱন্ত মাত্ৰহ আৰু কাহিনী সৃষ্টি কৰিব পৰা শক্তি, য'ত উপাদানৰ প্ৰাচুৰ্য তাত সংযত নিৰ্বাচন প্ৰয়োগ কৰিব পৰা শক্তি আৰু তাতোকৈও ঐতিহাসিকৰ ডাঙৰ সম্পদ—যুগৰ ধাতু ধৰিব পৰা শক্তিয়ে ভূঞাৰ বুৰঞ্জীমূলক ৰচনাৱলীক উচ্চাঙ্গৰ সাহিত্যৰ আশ্বাদ দিছে। 'কৌৱৰ-বিদ্ৰোহ' (১৯৪৮), 'ৰমণী গাভৰু' (১৯৫১), 'মীৰজুমলাৰ অসম আক্ৰমণ' (১৯৫৫), আৰু 'ৰাজেশ্বৰসিংহ'ত ('আৱাহন'ত প্ৰকাশিত) বৰ্ণনাৰ অঙ্গবোৰৰ পৰস্পৰ সম্পৰ্ক আৰু সম্পূৰ্ণ ৰূপৰ লগত সেই অঙ্গবোৰৰ সম্বন্ধ নিখুঁত। এইদৰে বিভিন্ন যুগক ভূঞাই জীৱন্ত কৰি চিত্ৰিত কৰিছে। 'বুৰঞ্জীৰ বাগী'ত (১৯৫১) সন্নিৱিষ্ট প্ৰবন্ধবোৰে তাম্ৰফলিৰ যুগৰপৰা গগবিপ্লৱৰ যুগলৈকে অসমৰ এখন ছবি দাঙি ধৰে।

বেণুধৰ শৰ্মা

সূৰ্যকুমাৰ ভূঞাৰে একে পৰ্যায়ৰ বুৰঞ্জীমূলক প্ৰবন্ধকাৰ বেণুধৰ শৰ্মাৰ ভাষা সচেতনভাৱে থকুৱা, জড়ুৱা আৰু স্পষ্টভাৱে পুৰণি বুৰঞ্জী আদি শৈলীৰ স্মাৰক। ক'ৰবাত কাৰোবাৰ আচহুৱা যেন লাগিলেও দিখোৰ থৰ সৌভাগ্য দৰে শৰ্মাৰ ভাষা বলী আৰু সেগৱান। তেওঁৰ ৰচনা-ভঙ্গিয়ে পাঠকক শোনতে আকৰ্ষণ কৰে, তাৰ পিছতহে আহে শৰ্মাৰ অতীতৰ লগত যেন আপোনাৰ আপোন বিয়নী-মেল। শৈলীয়ে বা ৰচনা-ভঙ্গিয়ে বিষয়-বস্তুক কেনেকৈ অভিনৱভাৱে জীৱন্ত কৰি তুলিব পাৰে, তাৰ উদাহৰণ শৰ্মাৰ 'বঙাল-বৈৰী লাচিত বৰফুকন' প্ৰবন্ধ, লাচিত বৰফুকনৰ কাৰ্য কাৰো অবিদিত নাছিল, কিন্তু প্ৰবন্ধটোত যুগটোৰে সৈতে লাচিতক যেন নকৈহে লগ পোৱা গ'ল। বুৰঞ্জীৰ নতুন তাত্পৰ্য-উদ্ধাৰৰ প্ৰবন্ধৰ প্ৰেক্ষেপ উদাহৰণ 'দেশদ্ৰোহী ফোন—পূৰ্ণানন্দ নে বদন' প্ৰবন্ধ। 'দুৰবীণ' (১৯৫১), 'সাতাৱন ছাল' (১৯৪৬)

প্ৰবন্ধবোৰ নানানভাৱে সজীৱ-সপ্ৰাণ। ‘মণিৰাম দেৱান’ (১৯৫০) শব্দৰ একক সৃষ্টি; ই যেন এক ব্যক্তিৰ জীৱনী নহৈ এটা যুগ বা এটা বিপ্লৱৰ ইতিহাস হৈ পৰিছে। ‘কংগ্ৰেছৰ কাঁচিবলি-ব’দ’ (১৯৫২) বুৰঞ্জীৰ ঘটনাৰ লগত বুৰঞ্জীলেখক একেলগে থাকিলে যেন হ’ব তেনে হৈছে। অসহযোগ আন্দোলনে এখন গাঁৱৰ সকলো প্ৰাণীকে কেনেকৈ আলোড়িত কৰিছে, তাৰ তন্ন তন্ন বিৱৰণ সন্নিৱিষ্ট হৈছে।

অম্বিকাগিৰি ৰায়চৌধুৰী, জ্ঞাননাথ বৰা আদি

কালিৰাম মেধিৰ কেইবানিমান স্থলিখিত ৰচনা সত্যনাথ বৰাৰ আৰ্হিৰ। তদুপৰি অসমীয়া ভাষা-সাহিত্য লৈ এওঁৰ অনেক প্ৰবন্ধ সিঁচৰতি হৈ থকাৰ পৰা সংগৃহীত ৰূপত প্ৰকাশ পাইছে।

‘চেতনা’, ‘ডেকা অসম’ কাকতত অবিৰতভাৱে অসমখনক বাহিৰৰ গৰাহৰ-পৰা ৰক্ষা কৰাৰ চিন্তাত অম্বিকাগিৰি ৰায়চৌধুৰীয়ে অলেখ প্ৰবন্ধ লিখিছে, তাৰে কিছু ‘আছতি’ (১৯৫৩) নামে পুথি হৈ ওলাইছে। ‘জগতৰ শেষ আদৰ্শ আৰু বিশ্ব মহাপ্ৰান্তি স্থাপনৰ উপায়’ (১৯১৬) এটি প্ৰবন্ধৰ এখনি সৰু পুথি। ‘ডেকা-ডেকেৰীৰ বেদ’তো (১৯৪২) একেই দেশ-চিন্তাৰ শিক্ষণৰ প্ৰচেষ্টা। ৰায়চৌধুৰীৰ ৰাজনৈতিক চিন্তাৰ ধাৰা আনৰ লগত নিমিলে, তেওঁৰ ভাষাৰো কাৰো লগত মিল নাই। কিন্তু সেই চিন্তা ঐকান্তিক আৰু উগ্ৰ, ভাষাত বজ্জপাত-বিজুলী থাকিলেও তাতো ছন্দ আছে।

জ্ঞাননাথ বৰাই ভাষাৰ সাধনাত পিতৃ সত্যনাথ বৰাৰ ৰীতি গ্ৰহণ কৰিছিল। তেওঁৰ ‘যুগতত্ত্ব’ (১৯২৪) আৰু ‘নতুন জগত’ত (১৯৪৬) জগতৰ চিন্তাধাৰাৰ বিষয়ে চিন্তা আছে। আলোচনীত ওলোৱা দুই-এটি প্ৰবন্ধত আৰু ‘অসমত বিদেশী’ত (১৯২৫) ৰায়চৌধুৰীৰ দৰে অসমৰ সমস্যাৰ বিষয়ে বৰাই গভীৰভাৱে ভাবিছে। তেওঁৰ ‘পুৰণি অসমীয়া সাহিত্য’ আৰু ‘আধুনিক অসমীয়া সাহিত্য’ৰ অন্তৰ্গত কেইটিমান প্ৰবন্ধ প্ৰকৃত সৌন্দৰ্যদৰ্শী।

নীলমণি ফুকনে কবিতাতকৈও বাগ্মিতাত আৰু গল্প-ৰচনাত অধিক সৌন্দৰ্য আৰু হিলোল চালিৰ পাৰে। ‘চিন্তামণি’ (১৯৪০) বেকনৰ আৰ্হিৰ প্ৰবন্ধাৱলী। ‘সাহিত্য-কলা’ত (১৯৪০) সাহিত্য-তত্ত্ব প্ৰথাগত বিচাৰ নকৰি সৌন্দৰ্য-পিপাসুৰ দৃষ্টিৰে সাহিত্যক চাবলৈ বন্ধ কৰা হৈছে।

জ্ঞানদাভিৰাম বৰুৱাৰ (১৮৮০-১৯৫৫) সাৰ্থক 'আদৰ্শ হ'ল পিতৃ জ্ঞানদাভিৰাম। 'বিলাতৰ চিঠি' আৰু 'মোৰ কথা'ৰ প্ৰবন্ধবোৰত স্থিতিবিজ্ঞিত মাধুৰ্য্য জৰিব লাগিছে; সিবোৰৰ শৈলীৰ মাজেদি ডেঙৰ প্ৰসঙ্গ ব্যক্তিগত উজলি উঠিছে। এনে আন এটি মনোৰম ব্যক্তিত্বৰ বসাল প্ৰকাশ দেখা পাই তৰুণবাম ফুকনৰ 'যৌনতত্ত্ব' (১৯৩৪) আৰু চিকাৰৰ বৰ্ণনাবোৰত। ডেঙৰ যৌন বিচাৰত আৰু দিগৰ বিলৰ গজৰাজলৈ বন্দুক টোঁৱাই অনন্ত কন্দলিৰ পদ কিম্বা কালিদাস আগুৱোৱা নিপুণ চিকাৰী ফুকনৰ বৰ্ণনাত সহজ সাহিত্যশ্ৰী ফুটি উঠিছে।

আনন্দচন্দ্ৰ আগৰৱালাৰ 'কামৰূপৰ পুৰাবৃত্ত' ('বাহী'ত) 'অৰুণতীৰ উপাখ্যান' ('জয়ন্তী'ত), বজৰীকুমাৰ পদ্মপাতিৰ 'পুৰণি অসমত ভূমুকি' (১৯১০), নকুলচন্দ্ৰ ভূঞাৰ 'বাৰভূঞা' (১৯১৬) আদি পৌৰাণিক তত্ত্ব, পুৰাবৃত্ত আদিৰ আলোচনা। ৰাজমোহন নাথও আমাৰ পুৰাবৃত্তৰ ওপৰত পোহৰ পেলাইছে। গণেশচন্দ্ৰ হাজৰিকাৰ 'বিহু আৰু তাৰ প্ৰাকৃতিক চিত্ৰ' (১৯২০) এজন পাহৰি যোৱা শ্বলেকথকৰ মিঠা শৈলীৰ ৰচনা। পিছৰ দুই দশকৰ বাণীকান্ত কাকতিৰ 'পুৰণি কামৰূপৰ ধৰ্মৰ ধাৰা' (১৯৫৫, পিছৰ 'জয়ন্তী'ত গুলোৱা প্ৰবন্ধ আদিৰে), ডিম্বেশ্বৰ নেওগৰ 'বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ আতিশুৰি' (১৯৪০) 'বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ ক্ৰমবিস্তাৰ' (১৯৪৩), আৰু 'প্ৰাগ-ঐতিহাসিক অসম'ৰ (১৯৪২) নাম এই প্ৰসঙ্গতে উল্লেখ কৰিব পাৰি। হৰমোহন দাসে ধৰ্মতত্ত্ব আদি বিবিধ বিষয়ক ৰচনা প্ৰকাশ কৰিছে। হলীৰাম ডেকাৰ (মৃত্যু ১৯৬২) 'অলকালৈ চিঠি' (১৯৪২) দেখাত চিঠিৰ যোগে উপজ্ঞাস যেন হ'লেও তাৰ দ্বাৰাই সৌন্দৰ্য প্ৰবন্ধ-লেখকৰ বিশ্লেষণ ৰীতিতহে। কুপাৰৰ বৰুৱাৰ দৰে দ্বিতীয় নাম ধাৰণ কৰি কেতিয়াবা লঘু ব্যঙ্গৰ কিন্তু মনোৰম লঘু প্ৰবন্ধ (লিটাৰেৰি এছে) কেইবাজনো ৰচনা কৰিছিল—ভোলাই শৰ্মা ('ভোলাই শৰ্মা'), 'ঘৈণী-পৰীক্ষা'ৰ (১৯২৫) লেখক জ্ঞানানন্দ জগতী ('আলোচনী'ত), চিত্ৰসেন যথৰীয়া, ('আৱাহন'ত), 'মিলন'ৰ কালৰ কেৰপাই শৰ্মা আৰু হৰম্বৰ অভয়পুৰীয়া, 'জয়ন্তী'ৰ শূলপাণি ফুকন আৰু অপগণ্ড শৰ্মা।

সঙ্গীত আদি ললিত কলাৰ আলোচনাও এই সময়ৰ এটি বিশিষ্ট অঙ্গৰূপে দেখা দিয়ে। ইয়াৰ পূৰ্বৰ লক্ষ্মীৰাম বৰুৱাৰ পিছত এই আলোচনাত দ্বাই ভাগ লওঁতাসকল হ'ল পদ্মধৰ চলিহা, কীৰ্ত্তিনাথ বৰদলৈ ('স্বৰ-পৰিচয়', 'কামৰূপীয়া সঙ্গীত' ১৯৩৭), জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালা আৰু বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভা।

সাহিত্য-সমালোচনা

সাহিত্য-সমালোচনা অসমীয়া সাহিত্যলৈ পাশ্চাত্যৰ পৰা দান-স্বৰূপে আহে। ইংৰাজী ৰোমাণ্টিক সাহিত্যত সমালোচনাৰ এটি বিশিষ্ট অঙ্গ-ৰূপে উদ্ভাৱন হৈছিল। 'জোনাকী' যুগৰ পৰা আৰম্ভ কৰি অৰ্ধ শতিকাৰ অসমীয়া সাহিত্যৰো সাহিত্য-সমালোচনাৰ পথ ধীৰে ধীৰে মুকলি কৰি দিছে। প্ৰাচীন অসমীয়া লেখকসকলৰ মাজত সাহিত্য-ভঙ্গিৰ দৃষ্টি-ভঙ্গিৰে আলোচনা দেখা নাযায়। শব্দৰদেৱে পীতাম্বৰ কবিৰ কবিতা শুনি ভেওঁক 'শাক্ত কামসিক' বোলা, অনন্ত কন্দলিৰ ৰচনা শুনি 'টোকাৰ মাইলা, বেল শিৰত নপৈল, ভক্তি কৈলা হুহু, যুদ্ধত কৈলা দীৰ্ঘ' বুলি ঘোষণা কৰা বা মাধৱদেৱক 'মূল ৰাখিব পাৰিলে সজ' বুলি সাহিত্য সৃষ্টিৰ ইচ্ছিত দিয়া আৰু মাধৱদেৱৰ ভাঙনি দেখি 'তুমি হুহু-দীৰ্ঘ উভয়ে পাৰা দহৌ' বুলি তাৰিফ কৰাত সমীক্ষামূলক দৃষ্টিভঙ্গি ওলাইছে, কিন্তু ভেওঁৰ সময়তে সমালোচনাৰ পুথি বিচৰাটো উলুট আশা হ'ব। তেতিয়া প্ৰাচীন অলঙ্কাৰশাস্ত্ৰৰ নীতিৰ পৰা বহুত আঁতৰি অহা হৈছিল আৰু নতুন নীতি ঘোষণা কৰাৰ আৱশ্যক বা সময়ো তেতিয়া নোৱাৰে। 'অকনোদই'ৰ যুগৰ পৰা 'জোনাকী'ৰ অভ্যুদয়ৰ আগলৈকে সমালোচনামূলক দৃষ্টি-ভঙ্গি কোনেও জগাই তুলিবৰ যত্ন কৰা নাছিল। আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনৰ ইংৰাজী পুস্তিকাত অসমীয়া সাহিত্যৰ ঐশ্বৰ্য্যৰ কথা কোৱা হৈছে মাথোন। লক্ষ্যদেৱ বৰা ভাল সমালোচক হ'ব পাৰিলেহেঁতেন, 'কালিদাস আৰু শকুন্তলা', 'উপজ্ঞাস আৰু আত্মহত্যা' আদি প্ৰবন্ধ তাৰ প্ৰমাণ। সত্যনাথ বৰাৰ 'সাহিত্য-বিচাৰ' সমালোচনাৰ প্ৰথমত 'অকনোদই'ৰ পৰা 'জোনাকী' লৈকে অনেক পুথিৰ বিষয়ে টোকা (notice) আৰু ক'ৰবাত তাৰ বিৱৰণ (review) প্ৰকাশ পাইছিল। লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা, হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী আদিত এনে বিৱৰণ বিস্তৃত হয় আৰু গভীৰলৈ যায়।

ব্ৰাউন, হৰিবিলাস আগবঢ়োৱাৰ পৰা আৰম্ভ কৰি শিৱনাথ ভট্টাচাৰ্য, দুৰ্গাধৰ বৰকটকী আদিৰ উত্তোগত পুৰণি বৈষ্ণৱ সাহিত্য, মন্ত্ৰ-সাহিত্য, বুৰঞ্জী আদি ছপা হৈ ওলাবলৈ ধৰে। অ. ভা. উ. সা. সভাৰ প্ৰাথমিক আঁচনিমতে কনকলাল বৰুৱা আৰু ৰমাকান্ত বৰকাকতীয়ে অসমীয়া পুথিৰ তালিকা (১৯৮০) এখনি প্ৰস্তুত কৰে। সেইটো চাহাবৰ যত্নত অসম ছৰকাৰৰ পৰা পুৰণি পুথি-সংগ্ৰহৰ কাৰ্য্যভাৰ ১৯১২ চনত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীক দিয়া হয়। সেইটো, গৰ্ভন আদিৰ সহযোগত সেই চনতে কামৰূপ অজুসৰে সন্নিবিষ্ট হৈ প্ৰতিষ্ঠাপিত হয়। কালিৰাম মেধিৰ 'প্ৰহ্লাদ-চৰিত্ৰ'ৰ সম্পাদন-প্ৰকাশন (১৯১৩) এটি লেখকৰ ঘটনা 'বুলি' ধৰিব লাগিব।

গোস্বামীৰ সম্পাদিত ‘পুৰণি অসম বুৰঞ্জী’, ‘কথাসীতা’ ছপা হৈ ওলায়। এওঁৰ সংগৃহীত সাতোটা খণ্ডৰ ‘অসমীয়া সাহিত্যৰ চানেকি’ আৰু *Descriptive Catalogue of Assamese Manuscripts* (১৯৩০) কলিকতা বিশ্ববিদ্যালয়ৰ-পৰা প্ৰকাশিত হয়। গোস্বামী, সোণাৰাম চৌধুৰী আদিয়ে গাঁৱে-ভূঁয়ে পোৱা পুথিৰ বিৱৰণ ‘আলোচনী’ আদি পত্ৰিকাত প্ৰকাশ কৰে। ১৯১৭ চনত প্ৰতিষ্ঠিত অসম সাহিত্য সভা আৰু ১৯২২ চনত সূৰ্যকুমাৰ ভূঞাৰ যত্নত প্ৰতিষ্ঠিত অসম বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগে পুৰণি চৰিত-পুথি আৰু বুৰঞ্জী আদি আধুনিক পদ্ধতিত সম্পাদন কৰি উলিখিছে। এই সকলোবোৰ উদ্যোগে অসমীয়া সাহিত্যৰ প্ৰকৃত প্ৰকৃতি আৰু পৰিসৰৰ জ্ঞান বিস্তৃত কৰে। হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী, সূৰ্যকুমাৰ ভূঞা আদিৰ পাতনিসমূহে সেই জ্ঞানক সমালোচনামূলক দৃষ্টিৰে সম্বন্ধ কৰে। দেৱানন্দ ভৰালীৰ ‘অসমীয়া ভাষাৰ মৌলিক বিচাৰ আৰু সাহিত্যৰ স্নিকি’ আৰু দেৱেন্দ্ৰনাথ বেজবৰুৱাৰ ‘অসমীয়া ভাষা আৰু সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী’ (১৯১২) ভাষা আৰু সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীৰ মহৎ পথ-প্ৰদৰ্শক।

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা

আন সাহিত্য-বিভাগৰ দৰে সমালোচনা-সাহিত্যতো বেজবৰুৱাক আমি অগ্ৰেসৰ-ৰূপে পাওঁ। অসমীয়া সাহিত্যৰ গতি-নিৰ্দেশকৰ ভাৱ যেন তেওঁৰ ওপৰত আপোনা-আপুনিষে আহি পৰিছিল, আৰু সকলোৱে নিজৰ প্ৰকাশিত পুথিৰ বিষয়ে বেজবৰুৱাই কি কয়, তালৈ আগ্ৰহেৰে বাট চাইছিল। আনফালে বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ আধুনিক সমাদৰ-বুদ্ধিতে বেজবৰুৱাৰ আলোচনাই হ’ল বাটকটীয়া। তেওঁৰ ‘শঙ্কৰদেৱ’ (১৯২২) পুথিৰ ‘কল্পিত-হৰণ’ কাব্য আদিৰ সমালোচনাই আন অসম সাহিত্য সভাৰ সভাপতিৰ অভিভাষণে বেজবৰুৱাৰ সাহিত্য-তত্ত্বৰ জ্ঞানৰ মানবিশিষ্ট এজন সমালোচক-ৰূপে পৰিচয় দিয়ে।

বাণীকান্ত কাকতি

ইংৰাজী-গ্ৰীক-সংস্কৃত সাহিত্যৰ গভীৰ অধ্যয়নৰ দ্বাৰা পুষ্ট বাণীকান্ত কাকতিৰ (১৮৯৪-১৯৫২) তীক্ষ্ণ ধীসম্পন্ন আৰু বিশ্লেষণশীল মন আধুনিক সমালোচনাৰ বাবে অতি উপযোগী আছিল। ছাত্ৰ-অৱস্থাতে লিখা ‘সাহিত্যত কৰণ বস’ প্ৰবন্ধই তেওঁৰ দৃষ্টি-প্ৰসাৰী জ্ঞান আৰু দৃষ্টিৰ প্ৰথম প্ৰমাণ দিয়ে। ১৮৪২ শকৰপৰা ওলোৱা

ৰঙ্গনীকান্ত বৰদলৈৰ সম্পাদিত 'অসম-প্ৰদীপিকা' আৰু বেজবৰুৱাৰ 'বাহী'ৰ মাজত হোৱা বিতৰ্কই কাকতিক অসমৰ বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ তুলনামূলক অধ্যয়নত বত কৰে। এই সময়তে ৰায়চৌধুৰীৰ 'চেতনা'ত কাকতিয়ে 'নামঘোষা' প্ৰবন্ধটি লিখে। তাকে লৈ 'অসম প্ৰদীপিকা'ই তেওঁক জ্বোকোৱাত আৰু বৈষ্ণৱ ধৰ্মতত্ত্বৰ ভ্ৰমাত্মক আলোচনাৰ পথ লোৱাত ১৮৪২ শকৰ কাতিৰ 'বাহী'ৰপৰা কাকতিয়ে ভবানন্দ পাঠক নাম লৈ 'বিজুলী' নামেৰে একধাৰা জ্ঞান-গৌৰৱাৱিত কিন্তু বাদ-বিসম্বাদৰ ভিত্তিতা ভৰা প্ৰবন্ধ লিখে। ইয়াৰ সমান্তৰালভাৱে তেওঁ 'চেতনা'ত বৰ্তমান 'পুৰণি অসমীয়া সাহিত্য'ত (১২৪০) সন্নিৱিষ্ট প্ৰবন্ধকেইটি উলিয়ায়। শত্ৰুদেৱৰ আধ্যাত্মিক দান, মাধৱদেৱৰ পৰমাত্মভৱতা আৰু গুৰুপ্ৰাণতা, অনন্ত কন্দলিৰ সৌন্দৰ্যবোধ, ৰাম সৰস্বতীৰ যুদ্ধপ্ৰধান কাব্যৰ মানসিক পৰিৱেশ, অসমীয়া বৈষ্ণৱ ৰচনাত ৰাধাৰ বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ ভূমিকা-পৰিগ্ৰহণ আদিৰ বিশ্লেষণত কাকতিৰ বিশ্লেষণী দৃষ্টিয়ে আধুনিক ৰুচিগত সৌন্দৰ্যবোধৰ দিগ্‌দৰ্শন কৰিছে। এই প্ৰবন্ধাৱলীত শ্ৰদ্ধা আৰু ঐতিহাসিক দৃষ্টিৰ সমন্বয় আছে। লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা, ৰঘুনাথ চৌধাৰী, অম্বিকাগিৰি ৰায়চৌধুৰী, যতীন্দ্ৰনাথ ভূৱা, ধৰ্মেশ্বৰী দেৱী বৰুৱানী আৰু জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালাৰ সমালোচনাৰ যোগেদি কাকতিয়ে আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ মূল্যায়নতো এটি স্থায়ী গান নিৰ্ণয় কৰিছে। কাকতিৰ ভাষাও আছিল স্বাদপূৰ্ণ আৰু চিত্ৰধৰ্মী, সাবলীল আৰু অতিশয় প্ৰকাশপূৰ্ণ। ঠায়ে ঠায়ে কাব্যমূলত গছও তেওঁৰ ভাষাত জোঁকাৰি উঠিছে।

কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ

শ্ৰীহৰ্ষ 'নৈষধ-চৰিত'ৰ অনুবাদ, ভাস্ক আৰু সোমদেৱৰ 'যশস্তিলক'ৰ আধাৰত জৈন ধৰ্ম আৰু দশম শতিকাৰ ভাৰতীয় চিন্তাৰ আৰু প্ৰৱৰসেনৰ 'সেতুবন্ধ'ৰ বিষয়ে ইংৰাজীত অপূৰ্ব গ্ৰন্থ লিখি প্ৰাচ্যবিদ্যাৰ এজন শ্ৰেষ্ঠ পণ্ডিত-ৰূপে বিদ্যুত খ্যাতি আৰু সন্মান লাভ কৰা কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈয়ে (১৮২৮-১৯৮২) অসমীয়া সাহিত্যলৈ এখনি পুৰণিও এতিয়ালৈকে দান কৰা নাই। কিন্তু তেওঁৰ আগ-জীৱনতে লিখা কেইটিমান পাণ্ডিত্যপূৰ্ণ প্ৰবন্ধই আমাৰ সমালোচনা-সাহিত্যিক সজ্জা কৰিছে, তাৰ ভিতৰত 'বাহী'ত প্ৰকাশিত 'ৰুচ অভিনৱ', 'চেতনা'ত প্ৰকাশিত 'অনুবাদৰ কথা', 'মুৰোপৰ ভাষা আৰু সাহিত্য', 'আৱাহন'ত শুলোৱা 'শ্বেষিছ সাহিত্যৰ বৰিঅ জুলিয়েট', 'জাৰ্মান সাহিত্যৰ দণ্ডোৰ নাটক', 'গ্ৰীক নাটকৰ দান', 'অসম

সাহিত্য সভা পত্ৰিকা'ত গুৱোৱা 'চক্ৰেটিছৰ মতে কবিৰ প্ৰকৃতি' আৰু তেওঁৰ অসম সাহিত্য সভাৰ সভাপতিৰ অভিভাষণ—এই সকলোখিনিয়ে বিশ্ব সাহিত্য-সম্পদৰ সজ্জা আমাক দিয়ে আৰু সাহিত্য-তত্ত্বৰ আলোচনাৰ উচ্চ আদৰ্শ স্থাপন কৰে।

সূৰ্যকুমাৰ ভূঞা

সূৰ্যকুমাৰ ভূঞাই পূৰ্ণ বয়সত বুৰঞ্জী-অধ্যয়নৰ পথকে যদিও গ্ৰহণ কৰিলে, তেওঁৰ সম্পাদিত বুৰঞ্জীবোৰৰ পাতনিত সিবোৰৰ সাহিত্যিক মূল্য নিৰ্ণয় কৰিবৰ বাবে যত্ন কৰা হৈছে। তদুপৰি, বিভিন্ন লেখকৰ পুথিৰ বিষয়ে তেওঁৰ সৌন্দৰ্যদৰ্শী প্ৰবন্ধ বহুতোখিনি এতিয়াও সিঁচৰতি হৈ পৰি আছে। 'সাহিত্যৰ মূল কথা' আদি প্ৰবন্ধত সমালোচনা-তত্ত্বৰো মৌলিক ইঙ্গিত সোমাই আছে। এওঁৰ 'বৰফুকনৰ গীত'ৰ সংগ্ৰহ (১৯২৪) যেনে মহৎ কাৰ্য তাৰ পাতনিখিনিও তেনে মূল্যবান।

ডিম্বেশ্বৰ নেওগ

ডিম্বেশ্বৰ নেওগে 'মিলন'ৰ কালতে (১৯২৩) আৰম্ভ কৰি অসমীয়া সাহিত্যৰ তাত্ত্বিক অধ্যয়নত লাগি আছে। ডক্টৰ কাকতিৰ পুৰণি-আধুনিক কবিৰ বিষয়ে আলোচনাবোৰেৰে একে পৰ্যায়ৰ কেইটিমান প্ৰবন্ধ 'অসমীয়া সাহিত্যৰ জিলিঙনি'ত (১৯৩৯) সন্নিৱিষ্ট হৈছে। বনগীতৰ 'আকুল পথিক' (১৯২২), আইনাম, ল'ৰা-ধেমালিৰ গীত আদিৰ 'ভোগজৰা' (১৯২৮) আৰু দুহাজাৰমান যোজনা-ফকৰাৰ 'বহুবহী'ৰ (১৯৩৭, প্ৰকাশ ১৯৪৮) সংগ্ৰহ অতুলসজ্জাৰ ফালৰপৰা আৰু সিবোৰৰ আৰু ৰূপেৰে দস্তৰ সংগৃহীত 'জনা-গাভৰুৰ গীত'ৰ (১৯১৫) পাতনি লোক-সাহিত্যৰ মূল্যবান ফালৰপৰা পথপ্ৰদৰ্শক। এওঁৰ বোধ হয় আটাইতকৈ ডাঙৰ কাম অসমৰ শিক্ষা বিভাগৰ এটি পুৰস্কাৰৰ বাবে নানা গৱেষণা কৰি লিখা 'আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী' (১৯৩৭)। ইয়াৰ পিছত গুৱোৱা 'অসমীয়া সাহিত্য বুৰঞ্জীত ভূমিকা'তো (১৯৪৫) কিছু নতুন বাট ভাঙিবৰ যত্ন দেখা যায়। কিন্তু এই দুখনিৰ তুলনাত পিছৰ 'অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী' (১৯৬৭) বিকশিত হৈ পৰিছে।

বিৰিক্কুমাৰ বৰুৱা আৰু অন্যান্য

চক্ৰৱৰ্তী দশকৰ 'আৱাহন' আদি পত্ৰিকাত সাহিত্যৰ আন আন দৰে

সমালোচনাৰো কিছু বিকাশ ঘটে। বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা, জৈলোকানাথ গোস্বামী, তীৰ্থনাথ শৰ্মা আদিৰ বিবিধ সমালোচনামূলক প্ৰবন্ধ ‘আৱাহন’ কাকতত প্ৰকাশ পাইছিল। কলিকতাৰ এ. এছ. এল. ক্লাবৰ ‘চিন্তাকোষ’ (১৯৩৬) আৰু ‘সাহিত্য আৰু সমালোচনা’ (১৯৪১) সাহিত্যৰ এই অঙ্গৰ অভাৱ-পূৰণৰ চেষ্টা। ক্ৰোচেৰ অভিযাজ্ঞানবাদ আৰু প্ৰাচীন ভাৰতীয় সমালোচনা-ধাৰাৰ ইন্ধিতোৰে লিখা বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ ‘কাব্য আৰু অভিযাজ্ঞনা’ আমাৰ সাহিত্যত সময়তকৈ কিছু আগ বাঢ়ি বৈছে। তেতিয়াও তৰুণ হেমকান্ত বৰুৱা, মহেশ্বৰ নেওগ, প্ৰফুল্লদত্ত গোস্বামী আদিৰ বিবিধ পৰ্যায়ৰ সমালোচনাত্মক প্ৰবন্ধ চতুৰ্থ-পঞ্চম দশকৰ সন্ধিৰ সময়ত ‘আৱাহন’, ‘বাহী’ আৰু ‘জয়ন্তী’ত ওলাইছিল। উপেন্দ্ৰচন্দ্ৰ লেখাৰুৱে ব্যক্তিগতভাৱে পুৰণি পুথিৰ উদ্ধাৰৰ কামত প্ৰবৃত্ত হৈছিল। শ্ৰীৰামচন্দ্ৰ দাসে প্ৰভূত পৰিমাণে লোক-গীতি আদি সংগ্ৰহ কৰিছিল।

ইন্দ্ৰেশ্বৰ বৰঠাকুৰৰ ‘পঞ্চপ্ৰদীপ’ নামৰ নাট-সাহিত্যৰ আলোচনাৰ প্ৰবন্ধবোৰ ধাৰাবাহিকভাৱে ‘আৱাহন’ত ওলাইছিল। এওঁৰ ‘সপ্তপৰ্ণ’ (১৯৫৩) ওলায় কিছু দিন পিছত। নীলমণি ফুকন, জ্ঞাননাথ বৰা আদিৰ পুথিৰ বিষয়ে ইয়াৰ আগৰ পৰিচ্ছেদত পাই আহিছে। দুই-এগৰাকী আন লেখকৰ এটি বা দুটি প্ৰবন্ধতো সমীক্ষাৰ উজ্জল দীপ্তি প্ৰকাশ পোৱা দেখা যায়। ইয়াৰ ভিতৰত ৰত্নকান্ত বৰকাকতীৰ ‘বেজবৰুৱাৰ ডালিমী’, ‘সাহিত্যৰ স্বৰূপ’, লক্ষ্মীধৰ শৰ্মাৰ ‘মাধৱদেৱ’ (‘বাহী’ত) আদিৰ উল্লেখ কৰিব পাৰি। অল্পম সাহিত্য সভাৰ সভাপতিৰ অভিভাষণসমূহতো অন্ততঃ অসমীয়া সাহিত্যৰ অগ্ৰগতিৰ ওপৰত নানাভাৱে আলোকসম্পাত কৰা হৈছে।

বৰ্তমান সাহিত্য

॥ ভূমিকা ॥

আমি ইয়াৰ আগৰ অধ্যায়ৰ আলোচনাত চল্লিশৰ ডেওনাখন ডেই তাৰ পিছৰ কেইটামান বছৰৰ ওপৰেদি ভৰি দিছো, কাৰণ তেতিয়াও আগৰ গতি-মজিয়েই চলি আছিল। চল্লিশৰ আগে আগে কমলাকান্ত ভট্টাচাৰ্য (১২৩৬), চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালা (১২৩৮), লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা (১২৩৮), হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱা (১২৩৯) আৰু আনন্দচন্দ্ৰ আগৰৱালা (১২৩৯)—ৰোমাণ্টিক যুগৰ এই প্ৰৱৰ্তকসকলৰ আগ-পিছাকৈ হোৱা মৃত্যু মন্তব্য ঘটনা। কিন্তু আমাৰ সাহিত্যৰ গতি ইমানদিনে আলোচনীবোৰেহে নিৰূপণ কৰি আহিছে। এতিয়াও চতুৰ্থ দশকৰ ঘাই ঐতিহ্যবাহক ‘আৱাহন’ চলি থাকিল। লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ ‘বাহী’ অমিয় কুমাৰ দাসৰ হাতলৈ আহিল, বেজবৰুৱাৰ মৃত্যুৰ পিছত ভ্ৰতিজাক মাধৱচন্দ্ৰ বেজবৰুৱাই কাকতখনিৰ নতুন পৰ্যায় আৰম্ভ কৰি তাৰ ঐতিহ্য-উদ্ধাৰৰ যত্ন কৰিলে। বসুনাথ চৌধাৰীৰ ‘জয়ন্তী’ নিস্কল হ’ল (১২৩৮), কিন্তু তেওঁৰ হাতত ‘সুৰভি’ৰ জন্ম হ’ল (১২৪০, ১২৪২-৪৪)। এতিয়া এই ‘আৱাহন’, ‘বাহী’ আৰু ‘সুৰভি’য়ে পুৰণি ঐতিহ্যক বোৱাই ৰাখিবৰ কাৰণে শেষ যত্ন কৰিলে। কিন্তু অতি সোনকালেই জগত জোৰা মহাযুদ্ধৰ বিভীষিকাই তিনিওখনি পত্ৰিকাৰ সোঁত বন্ধ কৰি অসমীয়া সাহিত্যৰে প্ৰৱাহ বন্ধ কৰিলে। কাগজৰ মহাঘৰ্ণতাই অন্ততঃ অসমত কিতাপ উলিয়াব নোৱৰা বিষয় অৱস্থাৰ সৃষ্টি কৰিলে—যি সময়ত কলিকতাৰপৰা আগতকৈ দ্ৰুত গতিৰে বঙলা কিতাপ ওলাই থাকিল। গতিকে যুদ্ধৰ পিছত অসমীয়া সাহিত্যই নতুন গজালি মেলিব লগীয়া হ’ল, আৰু এই গজালি মাটিৰ তলৰ আগৰ শিপাৰপৰাই যদিও ওলাল, তাৰ ডাল-পাতবোৰ আগতকৈ সুকীয়া ধৰণৰ হ’ল।

চতুৰ্থ দশকৰ শেষৰপৰা পঞ্চম দশকৰ শেষভাগলৈ পৃথিৱী জোৰা অশান্তিয়ে ডাৰত তথা অসমক বৰকৈ কোৱায়। ১২৩৩ ছনৰপৰা হিটলাৰৰ গৰ্জন আৰু বিশ্বজয়ৰ দুৰ্বাক্যজ্ঞাই জগতত যি থলক লগাইছিল, ১২৪৪ ছনত সেই নাৎসী

বীৰৰ পতন নোহোৱালৈকে সি কাকো শাস্তি নিদিয়া হৈছিল। অসমলৈ যেতিয়া যিক্ৰমশক্তিৰ সমৰসজ্জা ধুমধামেৰে আহিল, দক্ষিণৰ মণিপুৰত যেতিয়া জাপানী বোমা ফুটিল, অসমীয়া সাহিত্য আৰু সাহিত্যিকে তেতিয়া যঃ পলায়তি স জীৱতি কৰিলে। ‘অসমীয়া জাতিৰ এই ঘোৰ বিপদ-ক্ষণত অসমীয়া সাহিত্যৰ মুৰব্বিসকলৰ বেছিভাগেই আজি অন্তৰ্ধান আৰু একেই পথৰ পথিক অসমীয়া সাহিত্যিক অনুষ্ঠানবোৰো আজি নিৰাত।’ ইংৰাজ আৰু মাৰ্কিন সৈন্তৰ সমৰ-উদ্যোগত অসমৰ ইয়ুৱৰপৰা সিমূৰলৈ উতুলি-মুতুলি লাগিল। যি বাটেদি আহোমসকল আৰু তেওঁলোকৰ ছশ বছৰৰ পিছত মান সৈন্তহঁত আহিছিল, সেই বাটেদি ৰণ-বিধ্বস্ত বৰ্ষাৰপৰা মৰা-আধামৰা পলাতকসকল আহি অসম সোমাল। অসমে মৃত্যুতকৈও কঠোৰ মৃত্যুৰ ভীতিক সমুখত দেখা পালে। শ্ৰামল অসমভূমিৰ গছ-বাঁহ কাটি সৈন্তৰ ছাউনী পতা হ’ল। আমাৰ সৰু নগৰ কেইখন নিশা হ’লে গাঁৱৰ দৰে নিঃশব্দপূৰ্ণ হৈ পৰিল, এটি-এখাৰক্ৰাফট হিলৈবোৰ ওপৰলৈ মূ’ কৰি ৰ’ল, বিজুলীৰ জোৰবস্তিয়ে আকাশত হাল বালে। আহিল আৰ্থিক দুৰৱস্থা, খাদ্যবস্তুৰ অভাৱ, মহাৰ্ঘতা, চোৰাংবজাৰ। সংস্কৃতিৰ যেন অপঘাত মৃত্যু দটি সি ৰহিত হ’ল। স্কুল, কলেজ, সাংস্কৃতিক অনুষ্ঠানবোৰ হ’ল সৈন্তাৱাস। শিক্ষা-সংস্কৃতিতকৈ ডাঙৰ বস্তু হ’ল টকা আৰু প্ৰতিৰক্ষা বিভাগৰ ঠিকা। এই সকলোবোৰে নৈতিক মূল্যবোধক ধ্বংসোন্মুখ কৰি তুলিলে। ইয়াৰ মাজত সাহিত্যৰ নাম লোৱাটো হ’ল যেন ভীক আৰু অকৰ্মণ্যৰ কাম।

১৯৪২ ছনৰ স্বাধীনতাৰ শেষ আন্দোলনে এই সাংস্কৃতিক জড়তা ভাঙিব নোৱাৰিলে, বৰং সেই আন্দোলন দমন কৰিবলৈ যত্ন কৰা শাসকসকলে জন-সাধাৰণৰ নৈতিক বল ভাঙিবৰ নতুন নতুন অস্ত্ৰ উদ্ভাৱন কৰিলে। কনকলতা-ভোগেশ্বৰীৰ দৰে কিশোৰী-গৃহিণী স্বহীদ হ’ল, মণিৰাম দেৱান ফাঁচী-কাঠত ওলমাঠাইৰ অলপ নিলগতে যোৰহাট জেলত কুশল কোঁৱৰৰ ফাঁচী হ’ল আৰু কমলা মিৰিৰ দৰে এটি নিৰীহ জীৱন জহি-পমি গ’ল। অসমীয়া কবি-সাহিত্যিকৰ প্ৰাণত ইবোৰৰ প্ৰতিক্ৰিয়া কি হ’ল? সাহিত্যত তাৰ খোজ-চিন কি ৰ’ল? বিয়াল্লিশৰ স্বাধীনতা-যুঁজৰ বাঙালী ৰণাঙ্গনলৈ আহ্বান কৰা দুই এটি কবিতা চোৰাংকৈ ছপা কৰি বিলোৱা হৈছিল। জ্যোতি-প্ৰসাদ আগৰৱালাৰ কিছু বিকল্প কবিতাতো বিয়াল্লিশৰ অনুৰণন শুনা যায়। কিন্তু অসমীয়া সাহিত্যৰ মণিকূটত তেতিয়া প্ৰসঙ্গ হ’ল বন্ধ।

সাহিত্যৰ এই নিম্নাণ্ডমাণ অৱস্থাৰ বাবে আক্ষেপ কৰি তাক ভাঙিবলৈ

এলাই আহিল গুৱাহাটীৰ এটি সৰু ডেকাদল। অসমীয়া সাংস্কৃতিক জীৱনৰ চৰৱহালৈ মন কৰি 'যি কোনো উপায়ে আলোচনী এখন উলিয়াবলৈ' সংকল্প কৰি ইয়াৰ পূৰ্বে পঞ্চম বছৰৰ মাজভাগত হলি পৰা 'জয়ন্তী'ক ১৯৪৩ চনৰ শেহৰপৰা নতুন ধাৰাৰ বাহকৰূপে পুনৰ চলোৱা হ'ল। 'জয়ন্তী'ৰে নিজকে প্ৰগতিবাদী বুলি ঘোষণা কৰিলে আৰু পোনৰেপৰা বোমাষ্টিক ধাৰাৰ কবি-সাহিত্যিকসকলক পোনপটীয়াকৈ আক্ৰমণ কৰিলে। 'আহিবা লাহৰী'- 'নাহিবা লাহৰী', 'মই অসমীয়া'- 'মই যোগল-পাঠান' গাই থলক লগোৱা প্ৰেম আৰু জাতীয় চেতনাৰ শেহৰ কবিতাবোৰ লৈ 'জয়ন্তী'য়ে ইতিহাস আবদ্ধ কৰিলে, আৰু যতীন্দ্ৰনাথ ছৰা আৰু দেৱকান্ত বৰুৱাৰ দৰে সেই সময়ৰ শ্ৰেষ্ঠ জনপ্ৰিয় কবিৰ কাব্য আৰু প্ৰেমৰ সংবেদনক গলদপ্ৰভাবকতা আৰু 'ইৰোটোমেনিয়া' বা কামোদ্ভাদ বুলি সিবোৰৰ বুকুত আঘাত হানিলে, আৰু বোমাষ্টিক্ৰিয় বা বম্ভাসবাদক টি. এছ. ইলিয়টৰ কথাৰে ইচ্ছাকৃত মনোবিকৃতি আৰু সাহিত্যিক ৰোগ বুলি সিদ্ধান্ত কৰিবলৈ বিচাৰিলে। এইখিনিতেই পুৰণি আৰু নতুনৰ বিচ্ছেদ ঘটিল, আৰু নিজৰ মান ৰাখি পুৰণি নীৰৱ হৈ পৰিল। যদিও 'জয়ন্তী'ৰ থূলে বহুতো প্ৰতিশ্ৰুতিৰে নতুন সাহিত্যৰ তত্ত্ব ঘোষণা কৰিলে, কীৰ্তিৰ ক্ষেত্ৰত মাত্ৰ কবিতাত এটি নতুন ভঙ্গি স্থাপন কৰিবলৈহে এওঁলোকে সক্ষম হ'ল। এই ভঙ্গিৰ আৰম্ভণি প্ৰথম সংখ্যা কাকতৰ নচিকেতাৰ (ভবানন্দ দত্ত) 'ৰাজপথ' নামৰ এটি সৰু কবিতাত, য'ত ভয়প্ৰায় সমাজৰ দস্তাতৰ 'চাইন-পোষ্ট'ৰ কথা কোৱা হৈছে আৰু প্ৰেম আৰু আশাৰ সলনি যৌনবিকাৰ আৰু নৈৰাস্ত্ৰৰ ইঙ্গিতহে আছে। দুমাহৰ পিছত আহিল অমূল্য বৰুৱা, 'দেৱানাং প্ৰিথ' চাৰি মাহৰ পিছত হেম বৰুৱা, তাৰ পিছতে কেশৱ মহন্ত, দেৱকান্ত বৰুৱাৰ পথৰ সীমা দত্তৰ নতুন ৰূপ নৱকান্ত বৰুৱা আদি। এই সমস্ত কবিতাতে বিপ্লৱ বিপ্লৱ গোন্ধ, ঈশ্বৰ, সমাজ, সুখাৱহ পৰিৱেশৰ বিৰুদ্ধে। তাৰ ভিতৰতে কিন্তু সাম্যবাদী আৰু বুদ্ধিশক্তিবাদী দুটি ধাৰাৰ ইঙ্গিত সোমাই থাকিল।

ৰাজনৈতিক, সামাজিক আদি ক্ষেত্ৰত আৰু কিছু বেগী ঘটনা আগ বাঢ়ি আহিল। আগৰেপৰা কথাৰ জেঙাত লাগি থকা অসমত বিশ্ববিদ্যালয় স্থাপনৰ আন্দোলন ১৯৪৪-ৰপৰা এটি কাৰ্য্যকৰী ৰূপ ল'লে। ১৯৪৭ চনত ভাৰতৰ স্বাধীনতা আহিল, কিন্তু স্বাধীনতাৰ সুখ নাছিল, আহিল ভাৰত-বিভাজন, আহিল পাকিস্তানৰপৰা হাজাৰ হাজাৰ উদ্ধাস্ত, আৰু আহিল যোৰ অৰ্থনৈতিক কষ্ট। ১৯৪৭-ৰ শেষত আহিল গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়, কলেজ আৰু কুলৰ সংখ্যা

ক্ৰমত গতিৰে বাঢ়িল। গুৱাহাটীত ১৯৪৮ চনত অল ইণ্ডিয়া বেডিঙৰ কেন্দ্ৰ স্থাপিত হ'ল। বিংশ শতিকাৰ দ্বিতীয়াৰ্ধৰ আবহুণিৰূপৰা আন্তৰ্জাতিক নানা পৰিৱৰ্তনৰ চোৱে আহি কোবোৱাৰ উপৰিও কিছুমান প্ৰত্যক্ষ ঘটনাই অসমক মাজে মাজে বিচুৰু কৰি থাকিল। ৰাজ্য-পুনৰ্গঠন আবেগ, শাসকীয় ভাষা আয়োগৰ অনুসন্ধান আৰু সিদ্ধান্তৰ সময়ত আৰু ভাৰতৰ সৰ্বত্ৰ শিল্পোত্তোগ স্থাপন হোৱাতো অসমে ছৰকাৰী তৈল শোধনাগাৰ এটা বিচাৰি হিয়া-মূৰ ঢুকুৱাব লগীয়া হোৱাত এই ৰাজ্যৰ বতাহ বৰ উত্তপ্ত হৈ উঠে। অসম শাসকীয় ভাষা অধিনিয়মখন (১৯৬০, ১৯৬১) বিধান সভাত গৃহীত হোৱাৰ আগে-পিছে উপস্থিত হোৱা বক্তৃপাতকাৰী অশান্তিৰে সকলোক আলোড়িত কৰি তুলিলে। অসমৰ মহাবিদ্যালয়বোৰত অসমীয়া ভাষাক শিক্ষাৰ মাধ্যম কৰাৰ কথা লৈ ছাত্ৰসকলৰ মাজৰূপৰা আন্দোলন চুৰু হোৱাৰ পিছতহে বিশ্ববিদ্যালয়ৰ সেই বিষয়ৰ সিদ্ধান্ত চূড়ান্ত হয় (১৯৭২) সংসদী নিৰ্বাচনৰ ভোটৰ-তালিকাত বাংলাদেশী আদি বিদেশী নাগৰিকৰ নামৰ প্ৰাচুৰ্য দেখি সদৌ অসম ছাত্ৰ সঞ্চালনৰ পতাকাৰ তলত বিদেশী-বিভাঙনৰ আন্দোলন দীৰ্ঘম্যাদী হৈ আৰম্ভ হয় (১৯৭২), তাতে ৰাজনৈতিক-অৰাজনৈতিক সকলো দলেও যোগ দিয়ে; আৰু সেয়ে অসমৰ ৰাজহুৱা তথা ব্যক্তিগত জীৱন আজিও বৰকৈ আলোড়িত কৰি আছে।

বৰ্তমান অসমীয়া সাহিত্যত নতুনৰ পথ ৰচনা কৰাত 'জয়ন্তী'ৰ পিছত 'পছোৱা' (১৯৪৮-৪৯), 'ৰামধেনু'ৱে (১৯৫১-) প্ৰস্তুত কাম কৰি আহিছে, 'আমাৰ প্ৰতিনিধি', 'মণিৰূপ', 'প্ৰকাশ' আদি কাকতে তাকে বিস্তৃতি দিছে। চতুৰ্থ দশকতে কুমুৰি মৰা ব্ৰহ্মড আৰু ৰাজ্যৰ মনোবিকলন আৰু বহুতাত্ত্বিক ভৌতিকবাদৰ প্ৰভাৱৰ ক্ষেত্ৰ বহল হৈ পৰিছে। আনকালে সকলো দেশৰ কবি-সাহিত্যিকৰ ভাবধাৰাৰ বাবে বৰ্তমান অসমীয়া কবি-সাহিত্যিকসকলে মনৰ দুৱাৰ-খিৰিকি মুকলিকৈ ৰাখিছে।

৥ অতুল কবিতা ৥

চতুৰ্থ দশকৰ কোনো কবিয়ে যদি পঞ্চম দশকৰ মাজ ভাগতো বৃদ্ধন এৰা নাছিল, সেইসকল হ'ল জাকৰ পিছ পৰা চৰাই। গতিকে ৰম্যভাসবাদী লক্ষণৰ বা পুৰণি আৰ্হিৰ কবিতা আজিও প্ৰকাশ পালেও সি পাহৰা বাগিচাৰ দৰে হৈ পৰিছে। আনকালে নতুন কবিসকলৰ মাজত এটি নৱমমন্ত্ৰাসৰ স্তৰো

অবৰ্তমান নহয়। চতুৰ্থ দশকৰ আলোচনী কাকতে কবিতাৰ যি সৃষ্টিকাৰী আবেদন প্ৰত্যাখ্যান কৰিছিল, দ্বিতীয় বিশ্বসমৰে অসমৰ সাহিত্যত সৃষ্টি কৰা বিষয়বস্তুৰ মনস্তত্ত্বৰ স্বাক্ষৰ মোহাৰি পেলোৱা সাময়িক মুকতাৰ পিছত উত্তৰ-চল্লিশৰ নতুন 'জয়ন্তী'য়ে প্ৰগতিশীল কবিতাৰ আদৰ্শ ঘোষণা কৰি তাক আহ্বান জনালে। মুক্তকল্প আৰু স্পন্দিত গম্ভীৰ অৱলম্বন আৰু আন কাব্যৰূপৰ বৰ্জন, সমাজ-চেতনা আৰু পূৰ্বৱৰ্তী কবিতাৰ প্ৰেম আৰু সৌন্দৰ্যত হৰ্ষপ্ৰকাশ আৰু ব্যক্তি-কেন্দ্ৰিকতাৰপৰা অপসৰণ বিশিষ্ট লক্ষণ-ৰূপে স্পষ্টভাৱে দেখা দিলে। নতুন নতুন ছন্দৰ আৰু ভাষাৰ সম্পৰীক্ষাৰ লগতে আছিল পূৰ্বৰ কবিতাপ্ৰসিদ্ধিৰ বৰ্জন-পূৰ্বক নতুন আৰু মানৱাত্মত্বৰ আভাৱিক জটিলতাসূচক চিত্ৰকল্পবোৰ, তদুপৰি নতুন কবিৰে ভাব আৰু অহুস্তৰৰ ক্ষেত্ৰত স্থান-কালৰ সীমা ভাঙি দিবৰ যত্ন কৰাত, এই সকলোবোৰ মিলি একে আপাত-দুৰ্বোধাতা আৰু অসাদৃশ্যিকতাই পোনতে দেখা দিলে আৰু কাকো বিক্ষিপ্ত কৰি তুলিলে। কিন্তু এই দুইটা আপত্তিৰ ক্ষেত্ৰতে নতুন কবিসকল বৰ্তমান মধ্যম পন্থালৈ অহা দেখা গৈছে আৰু ভাব আৰু ভাষাৰ ক্ষেত্ৰত ঘৰলৈ ঘূৰি অহা যেন হৈছে। উদ্যোগপ্ৰধান পাশ্চাত্যৰ ৰাজনৈতিক-অৰ্থনৈতিক ভাবধাৰাৰ অনুকৰণ, বামপন্থী মনোভাৱ আৰু গীতধৰ্মিতাৰ সচেতন বৰ্জনে কিন্তু প্ৰথম অৱস্থাতে ধৰা দিছিল, এই স্তৰৰ প্ৰধান কীৰ্তি হ'ল ৰমভাসবাদী কবিতাৰ জীৰ্ণ আত্মিক আৰু স্নিষ্ট মানসিকতাক ত্যাগ কৰি স্থানচ্যুত কৰাটো।

দ্বিতীয় স্তৰৰ যুদ্ধোত্তৰ অসমীয়া কবিতা আৰু এটা কেঁহুৰি ঘূৰি আহিল। কিবা সাম্প্ৰতিকতালৈ লক্ষ্য কৰি এই নৱতম স্তৰৰ কবিতাৰ নাম ৰখা হৈছে সাম্প্ৰতিক কবিতা। জগতৰ উন্মুক্ত বায়ু লগাকৈ মনৰ সকলো দুৱাৰ-বিৰিকি খুলি ৰখা সাম্প্ৰতিক কবিৰ ধৰ্ম। অসমীয়া কবিতাত এই ধাৰাৰ প্ৰবৰ্ত্তন হোৱাৰ আগতে সি প্ৰতিৱেশী বঙলা সাহিত্যত প্ৰতিষ্ঠাপন হৈছিল। জীৱনানন্দ দাশ, বুদ্ধদেব বসু, বিষ্ণু দে প্ৰভৃতি বঙ্গৰ নৱতম স্তৰৰ সাধকসকলৰ আদৰ অসমৰ নতুন কবিসকলৰ মাজতো হ'ল বহল, ৰবীন্দ্ৰনাথৰ প্ৰতি আহুততা নহ'লেও প্ৰীতি থাকিল পুৰাতনী। 'আধুনিক বাংলা কাব্য-পৰিচয়'ত দীপ্তি ত্ৰিপাঠীয়ে ৰবীন্দ্ৰোত্তৰ কবিতাৰ কিছুমান লক্ষণৰ নিৰূপণ স্পষ্টভাৱে কৰিছে।— ধৰ্ম, প্ৰেম, সৌন্দৰ্য আদি প্ৰতিষ্ঠিত মূল্যবোধত সংগৰ; ঈশ্বৰ আৰু প্ৰমাণত ধৰ্মত অনাস্থা, জৈৱ দেহজ কামনা আৰু প্ৰেমৰ বক্তব্যসমূহ শৰীৰস্বৰূপৰ প্ৰত্যক্ষীকৰণ; নগৰকেন্দ্ৰিক বাহ্যিক সভ্যতাৰ অভিযাত আৰু কলিকতা-

সচেতনতা, চলন্ত জীৱনত নৈৰাত্ত আৰু ক্লান্তিবোধ, অনিকেত মনোভাৱ, মননধৰ্মিতা আৰু ভাষাৰ বিষয়ত হুসমানসৰ ছায়াৰ দৰে ছুৰোঁষাতা, বিশ্বৰ বিভিন্ন ঐতিহ্যবশৰা সচেতন গ্ৰহণ, ব্ৰহ্মডীয় অৱদমিতৰ স্তম্ভৰ প্ৰাদুৰ্ভাৱ আৰু তৎক্ষণিত চিন্তাধাৰাৰ অসংবদ্ধতা, মৃত্যু-চেতনা, মাৰ্ক্সীয় চিন্তাধাৰাৰ প্ৰভাৱ, হুইটমেন, লবেন্‌চ, ইলিয়ট এঞ্জা পোণ্ড, বোদলেয়াৰ-গ্ৰন্থ কৰাচী প্ৰতীকবাদী, লুই আৰাগ আৰু পল্‌ এলুয়াৰ্, আদি ছুৰ্‌বিয়েলিষ্ট, নৈৰাজ্যবাদী, জঁ-পল ছাৰ্ত্ৰে প্ৰভৃতি অস্তিত্ববাদী, বেইনাৰ মাৰিয়া ৰিক্‌, স্পেনি:শ্‌, ফেডোৰিকো গাৰ্চিয়া লৰ্কা আদি কবিৰ বাণীৰ প্ৰভাৱ—বিষয়-বস্তুৰ ফালৰপৰা এইবোৰ বিভিন্ন বৰ্ণৰ বৈশিষ্ট্য। আত্মিকৰ ক্ষেত্ৰত বোমাষ্টিকৰ তীব্ৰ বিৰোধ, প্ৰচলিত কবিপ্ৰসিদ্ধি-বৰ্জন, সৰ্বপ্ৰকাৰ শুচিবাদু পৰিহাৰ কৰা মিশ্ৰিত বাকৰীতি, যত্ৰ তত্ৰ উদ্ধৃতি-প্ৰয়োগ, যুক্তি-প্ৰথিত মানসচিত্ৰৰ ঠাইত আৱেগ-প্ৰথিত নতুন চিত্ৰকল্প-সৃষ্টি আৰু ইন্দ্ৰিয়ানুভূতিৰ মিশ্ৰণেৰে ইন্দ্ৰিয়ানুভৱৰ আয়তন-বৃদ্ধি, বোলছবিৰ আত্মিক-প্ৰয়োগ, বাক্য-গঠনত অৰ্থঘনত্বৰ সৃষ্টি আৰু সেই বাবে উল্লেখন আৰু আপাত-অসংবদ্ধতা, প্ৰচলিত ছন্দৰ ৰূপান্তৰকৰণ আৰু গম্ভীৰ-প্ৰয়োগ, বাস্তবিত্ববাদিৰ বহুল ব্যৱহাৰ ইত্যাদি বৈশিষ্ট্য স্পষ্ট হৈ উঠে। পাস্চাত্য কবিৰ দৃষ্টিৰ বাস্তৱনেদি প্ৰাচীন ভাৰতীয়, চৈনিক, জাপানী, আৰবী আদি কাব্যৰ সৌৰভেই নহয় তাৰ পাত-পাপৰিবোৰ আহৰণে দেখা দিয়ে বঙ্গবাণীৰ দৰে অস্তান্ত ভাষাৰ কবিতাতো। ডাইলান্‌ তমাছ্‌, ডব্লিউ. বি. অডেন্‌, মায়াকভ্‌স্কি, পাবলো নেৰুভা, নাজিম হিকমত, খলিল জিব্ৰা'ৰ কাব্য আৰু জাপানী টকা আৰু হুজু ৰূপ আদি কবিসকলৰ ঘৰুৱা হৈ পৰিছে।

নতুন অসমীয়া কবিতাৰ মুকুৰতো এই বিশ্বৰূপদৰ্শন আজি সত্ত্বৰ হৈছে। অস্তমুখী আৰু বহিমুখী নানা শক্তিময় কবিতাৰ মাজেদি আজিৰ কবিতা আজিৰ কবি-মানসৰ প্ৰতিচ্ছবি হৈছে। সাম্প্ৰতিক কবিতা কোনো একেখন সত্ত্বৰ শিল্প নহয় বা কোনো এক বৰ্ণৰ চিত্ৰৰ ছাৰাও চিহ্নিত নহয়। কিছুমান লক্ষণ আকৌ ধুমুহাৰ শিছৰ জুৰীয়া যৌ। গোষ্ঠীবদ্ধনৰ চেষ্টা থাকিলেও একেই দলত সমাজ সচেতনবশৰা জীৱন-পলাতক ব্যক্তিবাদীলৈকে থিয় দিছে। এফালে যেনেকৈ নব্যবোমাষ্টিক ক্লান্তি-নৈৰাত্ত আৰু আলহুৱা জীৱন যোহ ফুটি উঠিছে, আনফালে বাহ্যৰী হুৰো তেনেকৈ অনিস্তৰ। ভাষা-শৈলী, চিত্ৰকল্প আৰু অভিন্ন ধৰ্ম আৰু খণ্ড-বাক্যৰ প্ৰয়োগ আদি কিছুমান বাহ্যিক সামগ্ৰ্যই কেতিয়াবা অস্ত্ৰে সপ্তদায়-ৰূপ নিৰ্দেশ কৰে। সাম্প্ৰতিক কবিতাৰ মূল্যায়ন

কৰাৰ আগতে সময়ৰ বিচাৰলৈ অপেক্ষা কৰাৰ অৱকাশ আছে ; কিন্তু তৎকাল কবিৰ অকুটিল ভক্তিব আকৃতিয়ে সাৰ্থকতা লাভিব, এই বিশ্বাস আমাৰ আছে । বাহিৰৰ জগতখনক সামগ্ৰিকতাত সাবটি ধৰিবৰ একান্ত আগ্ৰহ আধুনিক কবিতাৰ বাদী-সংবাদী-ৰূপে আছে , আৰু ইয়াতেই অসমীয়া কবিতাৰ ভৱিষ্যতৰ আশা ।

‘জগন্তী’ স্তবৰ কবিতাৰ চানেকি ‘আধুনিক অসমীয়া কবিতা’ (১৯৪৬) । অম্বলা বৰুৱাৰ ‘বিপ্লৱী’, ‘অন্ধকাৰৰ হাহাকাৰ’, ‘বেঙা’, , হেম বৰুৱাৰ (১৯১৪-১৭) ‘পূজা’, ‘বান্দৰ’, , কেশৱ মহন্তৰ ‘চোৰৰ কৈফিয়ৎ’, ভৱানন্দ দত্তৰ ‘ৰাজপথ’, ‘পাউদাৰ’ আদি এই সময়ৰ প্ৰতিনিধিশীল কবিতা । কবিৰ ভিতৰত নৱকান্ত বৰুৱা, চক্ৰবৰ্ত্তী ভট্টাচাৰ্য, ইব্ৰাহিম আলি, অজিত বৰুৱা (কিছুমান পদ্ম আৰু গান ১৯৮২), বীৰেন্দ্ৰনাথ বৰকটকী, পেৰডিস্ট মহেশচন্দ্ৰ গোস্বামী আদি আছে । এই সময়ৰ কেশৱ মহন্তই মাত্ৰ পুথি আকাৰে (‘আমাৰ পৃথিৱী’ ১৯৪৬) কবিতা প্ৰকাশ কৰে । যুদ্ধোত্তৰ যুগৰ অসমীয়া কবিতাৰ ভাল সংকলন হ’ল মহেন্দ্ৰ বৰা-সম্পাদিত ‘নতুন কবিতা’ (১৯৫৭) । পুথিখনিৰ দুৱাৰ-মুখতেই দেৱকান্ত বৰুৱাক লৈ ডেও নতুন শৈলীৰো কবি বুলি আদৰা হৈছে । এই স্তবৰ আন সাৰ্থক কবিসকল হ’ল নৱকান্ত বৰুৱা (‘হে অৰণ্য হে মহানগৰ’ ১৯৫১, ‘এটি দুটি এঘাৰটি ডবা’ ১৯৫৭, ‘যতি আৰু কেইটামান ঝেজ’ ১৯৬১, ‘বাৱণ’, ‘সত্ৰাট’, ‘মোৰ আৰু পৃথিৱীৰ’), হেম বৰুৱা (‘বালিচন্দা’ ১৯৫২, ‘মনমুখী’ ১৯৬৭), হৰি বৰকাকতী (‘কোনোবা শীতৰ এক বগা সন্ধিয়াত’ ১৯৭১, ‘হৰি বৰকাকতিৰ কবিতা’), মহেন্দ্ৰ বৰা (‘জাতিস্বৰ’ ১৯৬১, ‘ৰূপৰ টিলিঙাৰ মাত’ ১৯৮১), বীৰেশ্বৰ বৰুৱা (‘নিৰ্জন নান্নিক’ ১৯৬১, ‘ডাউকী’), কেশৱ মহন্ত (‘আগন্তুক’ ১৯৬৩), হোমেন বৰগোহাঞি, নীলমণি ফুকন (‘সুৰ্ধ হেনো নামি আহে এই নদীয়েদি, ১৯৬৩, ‘আৰু কি নৈশক’ ১৯৬৮, ‘ফুলি থকা সূৰ্যমুখী ফুলটোৰ ফালে’ ১৯৭৩, ‘কাইট আৰু গোলাপ আৰু কাইট’ ১৯৭৫, ‘গোলাপী জামুৰ লগ’ ১৯৭৭, ‘কবিতা’ ১৯৮০, ‘আপানী কবিতা’, ‘লকাৰ কবিতা’), বীৰেন্দ্ৰকুমাৰ ভট্টাচাৰ্য, মহিম বৰা, (‘বঙা জিঞা’ ১৯৭৮), অমলেন্দ্ৰ গুহ, (‘তোমালৈ’ ১৯৬১), হেমাঙ্গ বিশ্বাস, প্ৰফুল্ল কুঞা, হৰশীল শৰ্মা, দিলীপ বৰুৱা, দিনেশ গোস্বামী (আলোকিত অন্ধকাৰ’ ১৯৭৩), বাৰ গগৈ, বীৰেন বৰকটকী (‘মহন্তৰ’ ১৯৫২, ‘চিৰন্তন’ ১৯৭২), হীৰেন গোস্বামী, হীৰেন ভট্টাচাৰ্য (‘বোত্ৰ কামনা’ ১৯৬৪, ‘মোৰ দেশ, ‘মোৰ প্ৰেমৰ কবিতা’ ১৯৭২, ‘বিভিন্ন দিনৰ কবিতা’ ১৯৭৪, ‘কবিতাৰ ব’দ’ ১৯৭৭, ‘সুগন্ধি পখিলা’ ১৯৮১), ভবেন বৰুৱা (‘সোণালী জাহাজ’ ১৯৭৭), হৰেন্দ্ৰ ডেকা (‘অন্ধবোৰ’

১৯৭৩, ‘ৰাতিৰ শোভাযাত্রা’ (১৯৮২), নিৰ্মলপ্ৰভা বৰদলৈ, (‘বন কবিগুৰু ৰঙ’ ১৯৬৭, ‘দিনৰ পাছত দিন’ ১৯৭৭, ‘সমীপেহু’ ১৯৭৭, ‘অস্তৰক’ ১৯৭৮), নিত্যা দত্ত (‘পাছশালা’, ‘এমুঠি পুৰাৰ নিয়ৰ’) হীৰেন্দ্ৰনাথ দত্ত (‘সোমধিবিৰ মৌৰবণি আৰু অস্তান্ত কবিতা’ ১৯৮১), ৰবীন্দ্ৰ সৰকাৰ (‘সন্তৰৰ পদাতিক’ ১৯৮০), আনিছ-উজ্জ-জামান, সনন্ত তাঁতি (‘উজ্জল নক্ষত্ৰৰ সন্ধানত ১৯৮১), সমীৰ তাঁতি, কেশৱ মহন্ত (তোমাৰ তেজ ১৯৮৫) আদি। এওঁলোকৰ সাধনাৰ যোগেদি এই আধুনিক কবিতা তাকলাৰ শেষ স্তৰ অন্তত: পাইছেহি।

ৰোমাণ্টিক যুগৰ কবিসকলৰ ভিতৰত পাৰ্ৱতিপ্ৰসাদ বৰুৱা আৰু অধিকাৰিৰি ৰায়চৌধুৰীয়ে নিজ আৰু সমাজৰ জীৱনৰ গ্ৰানি লৈ আজিও জীৱন্ত হ’ব তুলি আছে। আধুনিক গীতৰ বহল আদৰ হোৱাত সুন্দৰ সুন্দৰ গীত ৰচিত হ’ব লাগিছে। মুক্তিলাভ বৰদলৈ, মিজদেৱ মহন্ত (‘গীতি শতদল’ ১৯৫২), লক্ষ্মীৰা দাস (‘স্বৰসেতু’), নৱকান্ত বৰুৱা (‘মনৰ খবৰ’), ভূপেন্দ্ৰকুমাৰ হাজৰিকা, (‘আগলি বাহৰে লাহৰী গগণা’, ‘বহিমান ব্ৰহ্মপুত্ৰ’), কেশৱ মহন্ত (‘ৰ’ন জিকিমিকি’ ১৯৫২, ‘কুঁৱলী আতৰি বা’), তফজ্জুল আলি (‘মন্দাকিনী’ ১৯৫৮), মলিন বৰা, দৰ্পনাথ শৰ্মা, ৰুদ্ৰ বৰুৱা, আলিমুন্নিছা পিয়াৰ (‘স্বৰ-নিজৰা’) আদিয়ে অজস্ৰ গীত ৰচনা কৰিছে।

॥ নাটক ॥

কবিতাত যেনেকৈ ‘নতুন’ৰ সঞ্ছদ পাওঁ, আমাৰ নাট্য-সাহিত্যত সেইদৰে জগতৰ নাটকৰ প্ৰতীকবাদী, অভিযুক্তবাদী, ছুৰ-বিয়লিষ্ট, আদি নাটকৰ নতুন ডাব্লি নামকে শুনা মাহুহ লগ নাপাওঁ। চতুৰ্থ দশকৰ শেষৰ ফালে অসমৰ বিভিন্ন নগৰবোৰ আৰু কোনো কোনো গাঁৱবোৰ ৰঙ্গমঞ্চ সক্ৰিয় হৈ পৰিছিল—বিশেষকৈ কলেজত পঢ়া ছাত্ৰৰ সংখ্যা কেয়োফালে বৃদ্ধি পোৱাৰ কাৰণে। কিন্তু দ্বিতীয় বিশ্বযুদ্ধৰে সেই উত্তম অতি সোনকালেই গ্ৰাস কৰি পেলালে। কিছুমান যুগ নিস্তক হৈ পৰিল। যুদ্ধৰ পৰিৱেশৰ উপশয় হোৱাত যুগবোৰৰ প্ৰতি কিছুমান প্ৰত্যাহ্বানো আহিল। চিনেমা-ঘৰৰ সংখ্যা বাঢ়িল আৰু অভিনেতা আৰু দৰ্শকৰ সেইকালে আকৰ্ষণ অধিক হ’ল। আনফালে চিনেমাৰ প্ৰভাৱৰ ফলতেই সহানুভূতিয়ে সমৰোচিত কেন লগা হ’ল, কিন্তু অভিনেত্ৰীৰ সংখ্যা-বৃদ্ধি হ’বৰ আগন্তুক এতিয়াও দেখা মাৰাৱ। অসমৰ সকলো যুগাভিনেতাই অবৈতনিক।

তেওঁলোকৰ মাজত সামান্য পাৰিতোষিক লোৱা অভিনেত্ৰী এটা অসামৰ্ণ্যৰ দৰে হ'ল। গতিকে প্ৰাথমিক নাট্যসমাজেই ভাগি যোৱাৰ উপক্ৰম হৈছে, কাৰণ squeaking Cleopatra boy বা টি'টিয়া মাত্ৰেৰে তিলোত্তমাৰ ভাও লোৱা ল'ৰাক এতিয়া তিলোত্তমা বুলি গ্ৰহণ কৰা টান হৈ পৰিছে। পাৰ্শ্বপ্ৰসাদ বৰুৱাৰ দানেৰে ১৯৫৭ ছনত ঘৃণ যক্ষ সাজি লৈ শিৱসাগৰ নাট্য-সমাজ যিদৰে সক্ৰিয় হৈ পৰিব লাগিছিল, সি সেই একোটা সম্ভাৱ বাবেই সম্ভৱ নোহোৱাত পৰিল। পূৰ্ণাঙ্গ নাটকে আৰু এটি নতুন প্ৰত্যাহ্বান গুনিছে এটি ফুকলীয়া ল'ৰাৰ পৰা—ল'ৰাটি হ'ল একাঙ্কিক। অভিনয়-জগতত চিনেমাৰ বাস্তৱবোধ আহি পৰাত যুদ্ধোত্তৰ যুগত পৌৰাণিক আৰু বুৰঞ্জীমূলক নাটকৰ আদৰ কিছু কমি আহিল। বুৰঞ্জীমূলক নাটকত কিছু বাস্তৱবোধ বক্ষা কৰিব পাৰি বাবে তেনে নাটকে অৱশ্যে এতিয়াও নিজৰ মান বক্ষা কৰি ৰাখিব পাৰিছে। তদুপৰি, মুক্ত বাস্তৱতা আৰু বিভীষিকাই যেন আমাৰ আগৰ প্ৰহসনৰ খোলা হাঁহিবপৰা বক্তিত কৰিলে। পঞ্চম দশকৰ আৰম্ভণিৰেপৰা অৱশ্যে সুৰেন্দ্ৰনাথ শইকীয়াৰ 'ঘোঁকোচ' (১৯৪০), 'আপোচ', 'তগদিৰ' (১৯৪২) আদি আৰু কুমুদচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ 'লিমিটেড কোম্পানী' (১৯৪৫), 'তীৰ্থযাত্ৰী' (১৯৪৬) 'গুড্, নাইট্ চাব' (১৯০৬) আদি মুকলি হাঁহিব সুবিধা দিয়া কেইবাখনিও নাটক। আদি পাওঁ। শিৱপ্ৰসাদ বৰুৱাৰ 'কাণকটা' (১৯৫৩) গাঁৱলীয়া চিত্ৰ। এই সময়ত যচিত্ত-প্ৰকাশিত নাটকবোৰ বহুলকৈ দুভাগ কৰিব পাৰি—বুৰঞ্জীমূলক আৰু সামাজিক।

বুৰঞ্জীমূলক নাটক ভিতৰত নগাঁও নাট্য সমাজৰ 'পিন্নলি ফুকন'ৰ (১৯৪৮) নাম পোনতে ল'ব পাৰি। নাটকখনৰ আটাইতকৈ ডাঙৰ গুণ ঐতিহাসিক পৰিৱেশ সৃষ্টি কৰিব পৰা সংলাপ-শৈলী, আৰু নায়কৰ চৰিত্ৰৰ স্পষ্ট অৰ্থন। নাটকীয় পৰিস্থিতি সৃষ্টি কৰি বিষয়-বস্তুটি সাতোটা দৃষ্ট নাটকীয়ভাৱে সজোৱা হৈছে। লক্ষ্মীসিংহৰ ৰাজত্বৰ সময় অসম-বুৰঞ্জীত বহুতো কুট-নাট লগা জীৱনৰ ঘনীভূত চিত্ৰ থকা ডক্টৰ সূৰ্য্যকামৰ কৃষ্ণাৰ 'কৌৱৰ-বিত্ৰোহ'ৰ পৰা তিপঘীয়া কৌৱৰ মলৌৰ ষড়যন্ত্ৰৰ কথা লৈ স্থানিশূন্য অভিনেতা কলী শৰ্মাই 'ভোগজৰা' (১৯৫৭) ৰচনা কৰিছে। এই নাটকতো বুৰঞ্জীৰ পৰিৱেশ-সৃষ্টিত বুৰঞ্জীৰপৰা উদ্ধৃত ভাষাই বহুতোখিনি সহায় কৰিছে; আৰু বাস্তৱপৰা লিপিবদ্ধ কৰা বুৰঞ্জীৰ চৰিত্ৰবোৰৰ গাতো সেই ফুৰ বোল লাগি আছে। নাট্যকাৰে বেডিঙৰ কাৰণে কৰা প্ৰথমৰ ৰূপত নাটখনি প্ৰায় সৰ্বাঙ্গসুন্দৰ হৈছিল; কিন্তু নাটখন ডাঙৰ কবি বন্ধন উপযোগী কবিতাৰ ভাবেৰে বুৰঞ্জীৰ চৰিত্ৰ-চৰিত্ৰ তিপঘীয়াৰ আৰু চৰিত্ৰ কবিতালৈ সৈ সম্পূৰ্ণ

কাল্পনিক ৰূপৰ চৰিত্ৰৰ সৃষ্টি কৰিছে আৰু বহুতোখিনি দৃষ্ট জোৰা দিয়াত আগৰ নিটোল ৰূপ কিছু ব্যাহত হৈছে। প্ৰৱীণ ফুকনৰ 'মণিৰাম দেৱান' (১৯৪৮) আৰু 'লাচিত বৰফুকন'ত (১৯৪৮) ঐতিহাসিক পৰিৱেশ দুৰ্বল কিন্তু বুৰঞ্জীৰ কাহিনীক কাল্পনিক দৃষ্ট আৰু চৰিত্ৰৰ সংযোগেৰে মূৰ্ত কৰি তোলা হৈছে। ১৯৪২-ৰ খহিদ কুশল কোঁৱৰক কেন্দ্ৰ কৰি সেই সময়ৰ শিথিল নৈতিকতাৰ সমাজৰ মাজত কোঁৱৰৰ আত্মোৎসৰ্গৰ মাহাত্ম্য দেখুৱাবৰ যত্ন কৰা হৈছে হুৰেজনাথ শইকীয়াৰ 'কুশল কোঁৱৰ'ত (১৯৪২), কিন্তু চকুৰ আগত ঘটনা ঘটনা আৰু চৰিত্ৰৰ নাটকীয়কৰণ কষ্টকৰ হৈ উঠিছে। বিদ্যাল্লিশৰপৰা স্বাধীনতাৰ উদয়লৈকে ছবছৰৰ ইতিহাস নাটকত স্মৃতিৰাবৰ যত্ন লক্ষীকান্ত দস্তৰ 'মুক্তি-আন্দোলন' (১৯৫৩)। ১৮২১ ছনৰ মণিগুৰৰ স্বাধীনতা আন্দোলনৰ বীৰ সেনাপতি টিকেজুজিতৰ সংগ্ৰাম আৰু ফাঁচীৰ ঘটনা লৈ অতুলচন্দ্ৰ হাজৰিকাই 'টিকেজুজিৎ' (১৯৫২) ৰচনা কৰে। গল্প-লেখক আশুল মালিকৰ নাটকত শিথিল যত্ন 'ৰাজজোহী' (১৯৫৮)।

সাৰদাকান্ত বৰদলৈৰ 'মগৰীবৰ আজান'ত (১৯৫০) গাঁৱলীয়া জীৱনৰ প্ৰীতি-সৌহাৰ্দ্যৰ এখনি মৰম লগা চিত্ৰ গোৱা যায়, কিন্তু তেওঁৰ নিয়মধাবিন্ত জীৱনৰ আৰ্থিক বিকলতা দেখুওৱা 'পহিলা তাৰিখ' (১৯৫৬) আৰু আন এখনি সামাজিক চিত্ৰ 'সেই বাটেদি'য়ে (১৯৫৮) একে মানদণ্ড লাভ কৰা নাই। চতুৰ্থ দশকতে সামাজিক নাট্যকাৰ-ৰূপে দেখা দিয়া প্ৰৱীণ ফুকনৰ নতুন সামাজিক নাটক 'ডাঃ প্ৰমোদ', 'শতিকাৰ বান' (১৯৫৪) আৰু 'বিশ্বৰূপা' (১৯৬১), আৰু সত্যপ্ৰসাদ 'শিখা' (১৯৫৭) আৰু 'জ্যোতিৰেখা'ত (১৯৫৮) সংলাপৰ ফালে বিশেষ দৃষ্টি ৰগা দেখা যায়। গুৱাহাটীৰ আন কেইবাজনো অভিনয়-শিল্পীয়ে নাট্যকাৰ-ৰূপে দেখা দি এই নগৰৰ মঞ্চক সজীৱ কৰি ৰাখিছে। ইংকলৰ কেইবাখনিও নাটক মধ্যবিন্ত জীৱনৰ বিস্তীৰ্ণ পৰ্যায়ৰ দুখৰ কাক্ষ্যা ফুটাই তুলিবলৈ যত্ন কৰা দেখা যায়। গিৰীশ চৌধুৰীৰ 'মিনা-বজাৰ' (১৯৫৮), অনিল চৌধুৰীৰ 'প্ৰতিবাদ' (১৯৫৬), এটি খাছিয়া গুৱাদৰ গুপত প্ৰতিষ্ঠিত 'মাণিক ৰাইট' আৰু 'চিৰন্তন' (১৯৬২), সৰ্বেশ্বৰ চন্দ্ৰনাৰায়ণৰ 'অভিমান' (১৯৫৪) আৰু 'কঙ্কন' (১৯৫৬), তুৰ্গেশ্বৰ বৰঠাকুৰৰ 'চাকনৈয়া' প্ৰায় একেটি থূলৰপৰা গুলোৱা। ফকীৰ শৰ্মাৰ 'কিয়' (১৯৬০), অমৰেন্দ্ৰ পাঠকৰ 'ইণ্টাৰভিউ' (১৯৫৫), অভয় ডেকাৰ 'গৰাখহনীয়া' (১৯৫৫) আৰু 'কৈছজালি' (১৯৫৫) আৰু প্ৰফুল্লকুমাৰ বৰুৱাৰ 'আশাৰ বালিচৰ' (১৯৫৪) এই সময়ৰ সজ প্ৰচেষ্টাৰ ডিঙিত খৰিব পাৰি। বিখ্যাত পা. ফু. ছিবিজৰ গুৱা প্ৰেমনাৰায়ণ দস্তৰ 'সংকাৰ' আৰু 'কৰ্ণধোলে' (১৯৫০) সাময়িক সমাজৰ

কুটিলভাত ইহিৰ পোহৰ পেলায়। হেমচন্দ্ৰ শৰ্মাৰ 'কালিদাস' (১৯৫৫) আৰু 'ত্ৰিৰঙ্গ' (নঙলা, লালুক ফুকন, আমাৰ বঙা ১৯৬৩) সৰু পৰিসৰৰ চেষ্টা।

চতুৰ্থ দশকতে 'আৱাহন'ৰ পাতত লক্ষ্মীধৰ শৰ্মাই 'প্ৰজ্ঞাপতিৰ জুলে'ৰে আধুনিক একাঙ্কিকাৰ পাতনি মেলিছিল। তেওঁৰ আন এখনি একাঙ্কিকা 'দেশৰ কথা'। হৰিচন্দ্ৰ ভট্টাচাৰ্যই একাঙ্কিকাৰ তিনিটি গুচ্ছ প্ৰকাশ কৰিছিল—'অষ্টীয়া নাটমালা' চুটা খণ্ড (১৯৫৫) আৰু 'এক অষ্টীয়া নাটৰ শৰাই' (১৯৬১)। সঙ্কলনকেইখনিৰ দুই-এখনি নাটক চুটি নাট বুলিব পাৰি, একাঙ্কিকা বোলা চান, আনফালে 'আৱিষ্কাৰ' আদিত সৰু একোটি পৰিস্থিতি সূক্ষ্মভাৱে চিত্ৰিত কৰা হৈছে। সত্যপ্ৰসাদ বৰুৱাৰ 'আনাৰকলি', 'কুনালকাঞ্চন' আৰু 'বাণাদিল' ঐতিহাসিক বিনয়-বস্তুৰ নাটিকা। দুৰ্গেশ্বৰ বৰঠাকুৰৰ 'নিকৰ্দ্দেশ'ত বগৰি ভোলা ইহিৰ এটি পৰিস্থিতি অঁকা হৈছে। প্ৰৱীণ ফুকনৰ একাঙ্কিকাৰ প্ৰবন্ধ হ'ল 'ত্ৰিৰঙ্গ'—তিনিখনি নাটিকা (১৯৬২)। বীণা বৰুৱাৰ (বিৰিকি কুমাৰ বৰুৱা) 'এবেলাৰ নাট' (১৯৫৫) ভাবৰ নাট, পিতা-পুত্ৰ দুই পুৰুষৰ মানসিক সংঘাত সাৰ্থক নাটকীয়তাৰে চিত্ৰিত কৰা হৈছে। ভোলা কটকীৰ 'বিলাট', যোগেন চেতিষাৰ 'চেনেহৰ সোঁতা' (*Dear Departed*-অৰ ৰূপান্তৰ), ভৱেন্দ্ৰ শইকীয়াৰ 'পুতলা-নাচ', 'অলঙ্কাৰ' তক্ষুৰ আলিৰ 'নেপাতি কেনেকৈ থাকে', জয়ন্ত বৰুৱাৰ 'মাছ আৰু কাঁইট' আদি অনেক নৱীন নাট্যকাৰৰ একাঙ্কিকা য'হা উত্তমৰে আজি চাৰিওফালে সৰু সৰু নাট্য-থুলে অভিনয় কৰিব লাগিছে। অৰুণ শৰ্মা আদিৰ নাটত নতুন সম্পৰীক্ষাৰ প্ৰয়োগ হ'ব লাগিছে।

মুক্তিনাথ বৰদলৈৰ 'ভক্ত প্ৰহ্লাদ' (১৯৪২), কীৰ্তিনাথ হাজৰিকাৰ 'ফুটুকাৰ মেন' (১৯৫৬) আদি শিশুৰ কাৰণে ৰচিত নাটিকাই এটি বিশিষ্ট অভাৱ পূৰ কৰে।

অতুল চন্দ্ৰ হাজৰিকাৰ 'কল্লিগী-হৰণ', লক্ষ্মীধৰ চৌধুৰীৰ বঙলা ৰামায়ণৰ বহুৰে ৰচিত 'ৰক্ষ কুমাৰ' (১৯৫১) আদি দুই-এখনি পৌৰাণিক নাট গুলালেও নাটৰ তেনে ধাৰা যোৱা দুই শতকত শুকাই আহিছে - আপোনা-আপুনি। শ্ৰৱণচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে শঙ্কৰদেৱৰ সমস্ত জীৱন লৈ কিছুমান দৃশ্যৰ সমষ্টিৰে এখনি নাট কৰিছে 'শ্ৰীমন্ত শঙ্কৰ-মাধৱ' (১৯৬০), কিন্তু ই 'ডকুমেণ্টেৰি'ৰ মাত্ৰাত মাত্ৰ বৈছে। নাটকীয় গঠনৰ প্ৰযোজনীয়তা নোচোৱাকৈ পৰাগ চলিহাৰ 'চাৰি হেজাৰ বছৰৰ অসম'ৰ একপ্ৰকাৰ কাব্যিক পৰিৱেশত কামৰূপ-অসমৰ প্ৰাগ্-ইতিহাসৰপৰা নব্য স্বাধীনতাৰ বুললৈকে সমস্ত কালছোৱা মঞ্চত থিয় কৰিবৰ বন্ধ কৰা হৈছে।

বাহিৰ জগতৰ মঞ্চ আৰু মঞ্চ-সাহিত্যৰ আধুনিকতম প্ৰয়োগবিলাকৰ সম্বন্ধ অসমীয়া নাট্যকাৰে-সমালোচকে ল'বলৈ আৰম্ভ কৰিছে আৰু তাৰ ভিত্তিত নতুন সম্পৰীকা চলাবৰ যত্ন কৰিছে। কিন্তু সি এতিয়াও সম্পৰীকাৰ দুৱাৰ-দলিৰ বাজ ওলাই আহিব পৰা নাই। ইব্‌ছেনৰ নাট্য-কলাৰ বিষয়ে তাৰিণীকান্ত ভট্টাচাৰ্যৰ পুথি (১৯৭৮) পলমলৈ হ'লেও ওলাইছে, যেনেকৈ বাৰ্টোষ্ট ব্ৰেখ্টৰ সম্পৰ্কে নাট্যকাৰ সত্যপ্ৰসাদ বৰুৱাৰ এটি সৰু অধ্যয়ন (১৯৮০) প্ৰকাশ পাইছে। উদ্ভট জীৱন-ভঙ্গীৰ নাটকৰ (drama of the absurd) বিষয়ে প্ৰাথমিক আলোচনাৰ প্ৰবন্ধ-পাতিয়ে আলোচনীৰ পাতত ঠাই পাইছে, আলোচনা-সম্ভৱো বিষয়টো সমালোচিত হৈছে। কিন্তু তত্ত্বৰ প্ৰয়োগ এতিয়াও অতি সীমিত। বেকেট, আৰ্লোনেছো আদিৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱিত হৈ নাটক লিখা অৰুণ শৰ্মাই প্ৰায়-কৃতকাৰ্য 'নিবাৰণ ভট্টাচাৰ্য' (১৯৬৭), 'আহাৰ' (১৯৮১) আদিত নতুন আদৰ্শ আঁকিবলৈ প্ৰযত্ন কৰিছে। মহেন্দ্ৰনাথ বৰঠাকুৰৰ 'জন্ম', হিমেন বৰঠাকুৰৰ 'বাঘ', বসন্ত শইকীয়াৰ 'মাহুহ আৰু অস্থৰ'ও এনে একোটি যত্ন। ভাৰতীয় মঞ্চৰ কৃতী যোহন বাকেল, বিজয় টেণ্ডুলকাৰ, বাদল সৰকাৰৰ নতুন নাটকেও একান্ত অসমীয়া পাঠক বিচাৰি পাইছে। কিন্তু মঞ্চ হ'ল প্ৰয়োগশাল। অসমীয়া তাত সেই অভিনয় নাট্যকাৰসকলে উপযুক্ত অঙ্কৰণ আৰু সাৰ্থক আদৰ্শ-গ্ৰহণ বিচাৰি পাইছে বুলি ক'ব নোৱাৰি যদিও আশাপ্ৰদ সম্পৰীকা চলি আছে। নতুন প্ৰযত্নৰ ভিতৰত শক্তিশালী এক আন্দোলন-ৰূপে ভ্ৰাম্যমান নাট্যগোষ্ঠীবোৰৰ কৰ্মকুশলতা দেখা পোৱা গৈছে।

॥ উপন্যাসৰ ধল ॥

যুদ্ধৰ ঠিক শেষৰপৰাই অসমীয়া উপন্যাসৰ যেন নৱযোৱন আহিল। আগৰ ৰোমাণ্টিক বিষয়-বস্তু এৰি এতিয়া উপন্যাস সমাজমুখী হ'ল। সমাজৰ, নগৰৰ আৰু গাঁৱৰ জীৱনৰ নানা সমস্যাৰ উপন্যাসিকৰ চিত্ৰ ব্যাপ্ত কৰিলে। কিন্তু উপন্যাসবোৰ দেশ-সংস্কাৰৰ বন্ধুতাই নহ'ল, উপন্যাসৰ লগিত অন্ধৰো স্মৃতি ন্যাস ঘটিল।

বীণা বৰুৱাৰ (বিধিকুমাৰ বৰুৱা ১৯১০-১৯৬৪) 'জীৱনৰ বাটতে' (১৯৪৫) যুদ্ধৰ মাজত ৰচিত হৈ নতুন উপন্যাসৰ ভাৱৰূপ কৰিলে যুদ্ধৰ সামৰণিত। জাতীয় আন্দোলনৰ পটভূমিত অসমীয়া জনসাধাৰণৰ জীৱনৰ এটি অধ্যয়নৰূপে উপন্যাস-

খনিয়ৈ পাঠকৰ মনত গভীৰ সঁচ বহুৱায়। সি যেন বহুতৰোৰ সঁচা-সঁচি পৰিস্থিতিৰ আলোকচৰিত্ৰৰ সমষ্টি, চিত্ৰবোৰ গতিশীল আৰু চৰিত্ৰবোৰৰ মানসিক সংঘাতপৰা সৃষ্ট। একেজন ঔপন্যাসিকৰে নামান্ধৰ ৰাস্তা বৰুৱাৰ ‘সেউজী পাতৰ কাহিনী’ত (১৯৫৮) এটা অসমীয়া ল’ৰাক বেলেগ এখন ৰাজ্যৰ দৰে আদিবাসীসকলৰ প্ৰাণ-প্ৰাচুৰ্ধেৰে ভৰা চাহ-বাগিচাৰ জীৱনৰ পটভূমিত সংস্থাপন কৰি নিজৰ সমাজতাত্ত্বিক দৃষ্টি শুবলৈ নিদি লেখকে চৰিত্ৰৰ চিত্ৰবোৰ আঁকিছে। বহুৱাসকলৰ জীৱনৰ লগত বাগিচাৰ চাহাব-মেঘৰ জীৱনৰ ছবি মিলাই ঔপন্যাসিকে সকলোবোৰ কাহিনীৰ সূত্ৰত গাঁথি গৈছে। বৰুৱাৰ দুয়োখনি উপন্যাসেই উচ্চাঙ্গৰ।

বীণা বৰুৱাৰ ‘জীৱনৰ বাটত’ৰ প্ৰকাশৰ পিছত কেইবছৰমান উপন্যাসৰ ঘৰ শূন্য হৈ পৰিছিল। সেই সময়ত মহেন্দ্ৰ পিয়াৰৰ কেইবাখনিও সৰু আখ্যান-প্ৰধান উপন্যাসে সমাজৰ মধুৰ চিত্ৰ আমাক যোগাই আছিল—‘প্ৰীতি-উপহাৰ’ (১৯৪৭), ‘সংগ্ৰাম’ (১৯৪৮), ‘মৰহা ফুল’, ‘জীৱন নৈৰ জঁজি’ (১৯৪৯) আৰু ‘হেৰোৱা স্বৰ্গ’ (১৯৫২) আদি। শেষত তেওঁৰ টলস্টয়ৰ ‘আনা কেৰেনিনা’ৰ চমু ৰূপান্তৰ ‘হাইফেন’ (১৯৫২) ওলায়। ১৯৫০-ৰ পিছৰপৰাই অসমীয়া উপন্যাসৰ প্ৰৱাহ স্থিৰ গতিত চলি আছে। প্ৰফুল্লদত্ত গোস্বামীয়ে ‘কৈচা পাতৰ ঠপনি’ত অৰ্ধব্যঞ্জক সংলাপ আৰু চৰিত্ৰ-চিত্ৰণৰ বিশেষ নমুনা দাবী কৰিছে। মানুহৰ বৰ্তমান অৰ্থনৈতিক-সামাজিক সমস্যাৰ জীৱনলৈ উপন্যাস নামি আহে হিতেশ ডেকাৰ ৰচনাত—‘আজিৰ মানুহ’ (১৯৫২), ‘নতুন পথ’ (১৯৫৬), ‘ভাৰাঘৰ’ (১৯৫৭), ‘মাটি কাৰ’ (১৯৫৮), ‘এষেতো জীৱন’ (১৯৬৩), ‘আচল মানুহ’ (১৯৬৩) ‘বৈৰী মানুহ’ (১৯৬৭), ‘জীৱন সংঘাত’ (১৯৬৭)। এইবোৰত অৰ্থ আৰু মাটিৰ সমস্যা, ভাৰাঘৰৰ আহকাল আদিৰ কথাৰ বিষয়-বস্তু কৰি প্ৰেম আৰু অশ্ব-হৃথৰ কাহিনী গুঁঠি যোৱা হৈছে। কিন্তু তেওঁৰ প্ৰথম উপন্যাস ‘আজিৰ মানুহে’ই তেওঁৰ শ্ৰেষ্ঠ হৈ থাকিল যেন ভাব হয়।

চতুৰ্থ দশকৰ গাল্লিক ৰাধিকামোহন গোস্বামীয়ে ‘চাকনৈয়া’ত (১৯৫৪) আদৰ্শবাদী নায়ক বিবেকক অসংযোগী আধুনিক সমাজৰ সংঘাতৰ মাজত স্থাপন কৰি তাৰ প্ৰাণ স্কিঅক্ৰেনিয়াৰ সৃষ্টি কৰিছে, আৰু ‘বা-মাৰলী’ত (১৯৫৮) অসমীয়া ঘৰুৱা জীৱনৰ ঐতিহ্যৰ লগত নৱাগত বাহিৰৰ আদৰ্শৰ সংঘৰ্ষ দেখুৱাইছে। গল্পৰ ক্ষেত্ৰৰপৰা সংক্ৰমণ কৰা আন এজন প্ৰগল্ভ লেখক চৈয়ক আকুল মালিকৰ কেইবাখনিও উপন্যাস প্ৰকাশিত হৈছে—‘বখৰ চকৰি ঘূৰে’,

‘বনজুই’ (১৯৫৮), ‘ছবিঘৰ’ (১৯৫৯), ‘স্বকণ্ঠৰ বন’, ‘জীৱাজুৰিৰ ঘাট’ (১৯৬০), ‘কণ্ঠহাৰ’ (১৯৬১) ‘অস্ত্ৰ আকাশ অস্ত্ৰ ভবা’ (১৯৬২), ‘ৰূপ-তীৰ্থৰ যাত্ৰী’ (১৯৬৩), বৃহৎ ‘আধাৰ শিলা’ (১৯৬৭), ‘ওলা ঘৰৰ ধূলি’, ‘ৰজনী-গন্ধাৰ চকুলো’, ‘প্ৰাচীৰ আৰু প্ৰান্তৰ’ (১৯৬৭), ‘অঘৰী আত্মাৰ কাহিনী’ (১৯৬৭) ইত্যাদি। মালিকৰ লিখিব পৰা শক্তি অপৰিসীম, চৰিত্ৰ-সৃষ্টি আৰু কাহিনী পৰিৱেশনতো উৎসাহ অশেষ, কিন্তু তেওঁৰ উপন্যাসৰ সংহতি আৰু জীৱন-দৰ্শনৰ উপলব্ধি ক্ৰমান্বয়ে আহিব লাগিছে। বৰ্তমান সময়ৰ আন এজন ভাল গল্প-লেখক যোগেশ দাসে যুদ্ধ-যুগৰ ঐতিহাসিকতাৰ ডাৱৰৰ লগত চিৰন্তন যুদ্ধজয়ৰ সংঘৰ্ষৰ ক্ষেত্ৰত যুদ্ধজয়ৰ জয় দেখুৱাই ‘ডাৱৰ আৰু নাই’ (১৯৫৫) লিখিছে, উপন্যাসখনৰ চাহ-বাগিচাৰ জীৱনৰ চিত্ৰও আপুৰুপৰ। তেওঁৰ আন দুখনি সাৰ্থক ৰচনা আখ্যান-প্ৰধান ‘জোনাকীৰ জুই’ (১৯৫৬) আৰু ‘নিকপায় নিকপায়’ (১৯৬৩)। ইয়াৰ উপৰি তেওঁৰ গল্পৰ দৰেই নিৰাভাৱ ভাষা আৰু বস্তু উপস্থাপনেৰে সহজ প্ৰকাশৰ সাৰ্থক বৈশিষ্ট্যৰে দাসৰ পিছৰ উপন্যাস ‘ছাঁ-জুই থেদি’, ‘হেজাৰ ফুল’, ‘উৎকণ্ঠ-উৎকণ্ঠ’, ‘নেদেখা জুইৰ ঘোঁৰা’, ‘অবৈধ’ত (১৯৭০) জীৱন্ত প্ৰত্যয় বৰ্তমান। ‘আৱাহন’ কাকতত ওলোৱা ‘উষা’ৰ ঔপন্যাসিক দীন-নাথ শৰ্মাই কেনিউট হামছেনৰ উপন্যাস (Growth of the Soil) অনুবাদ কৰি ‘মাটি আৰু মাছুহ’ প্ৰকাশ কৰে বৰ্তমান কালছোৱাত। হামছেনৰ প্ৰভাৱ স্বীকাৰ কৰি লৈ তেওঁ ‘নদাই’ত (১৯৫৬) মাটি আৰু মাটিত খেতি কৰা মাছুহৰ সম্পৰ্কটো নিজভাৱে বিশ্লেষণ কৰে। তেওঁৰ আন আন উপন্যাস হ’ল ‘সংগ্ৰাম’ (১৯৫৫), ‘শাস্তি’ (১৯৬১), ‘নৱাৰুণ’ (১৯৬৮)। আৰু এজন গল্প-লেখক হোমেন বৰগোহাঞিয়ে ‘সুৱালা’ৰে (১৯৬৩) উপন্যাসত নিজৰ প্ৰৱেশ ঘোষণা কৰিছে। ইয়াৰ পিছত ‘ভাস্কৰিক’ (১৯৬৭) ‘তিমিৰতীৰ্থ’ (১৯৭০), ‘হালধীয়া চৰায়ে বাগ্ৰান থায়’ (১৯৭০) লেখি সমাজৰ পীড়িৰ পিছত পীড়িৰ ব্যৱধানৰ (generation gap) সংঘাত দেখুওৱা ‘পিতা-পুত্ৰ’ত (১৯৭৫) তেওঁ তুৰুলৈ উঠে। নৱকান্ত বৰুৱাৰ ‘কপিলীপৰীয়া সাধু’ত (১৯৫৪) তমাছ হাৰ্ডিৰ এগুড্ হিথৰ দৰে কপিলী-পাৰ উপন্যাসখনৰ এটি চৰিত্ৰৰ দৰে হৈ পৰিছে আৰু কপিলীপৰীয়াৰ জীৱন-প্ৰৱাহে জাতীয় আন্দোলনৰ পটভূমিত এটি নৃত্য ৰূপ ধাৰণ কৰিছে। ইয়াৰ পিছৰ ‘ককাদেউতাৰ হাৰ’ (১৯৭২) আৰু ‘গৰমা কঁৱৰী’ত তেওঁ বৃদ্ধী, আত্মত্যাগী বৃদ্ধীৰ প্ৰত্যয় সৃষ্টি কৰিবৰ যত্ন কৰে ঐতিহাসিক অৰ্ধঐতিহাসিক চৰিত্ৰ আৰু পৰিস্থিতিৰে। নিকপায় বৰগোহাঞিয়ে ‘সেই নদী নিৰৱধি’ৰপৰা

(১৯৬৩) 'ইপাবৰ ঘৰ, সিপাবৰ ঘৰ'লৈকে (১৯৭৮) নিজৰ ভৱিষ্যে জীৱনৰ ৰূপ উপস্থাপনত দিবৰ যত্ন কৰিছে।

বৰ্তমান সময়ৰ আৰু এজন গল্প-লেখক বীৰেন্দ্ৰকুমাৰ ভট্টাচাৰ্যই এদিনৰ মাথোন ঘটনাৰ বিশ্লেষণেৰে 'ৰাজপথে ৰিডিয়াৰ' (১৯৫৭) আৰু নতুন সভ্যতাৰ হেঁচাত ভাগি যাব খোজা গাঁৱৰ জীৱনৰ চিত্ৰেৰে 'আই' (১৯৫৮) লিখিছে। কিন্তু এওঁৰ সাৰ্থক ৰচনা হৈছে 'ইয়াকইকম' (১৯৬০); ইয়াত যশপুৰৰ উগ্ৰলৰ টাংখুল নগাংসকলৰ ওপৰত ফিজোৰ বিচ্ছেদকাৰী আন্দোলনৰ প্ৰভাৱন পটভূমিত টাংখুলসকলৰ জীৱনৰ এটি চৰম সহানুভূতিপূৰ্ণ চিত্ৰ আঁকা হৈছে। ইয়াৰ আগতে কৈলাস শৰ্মাৰ 'বিক্ৰোহী নগাৰ হাতত' (১৯৫৮) নামৰ সৰু উপস্থাপনখিনিত মাত্ৰ অসমৰ দক্ষিণ-পূৰ্ব সীমান্তৰ এই বিক্ৰোহৰ পৰিচয় পোৱা হৈছিল। সত্তাংসংঘটিত চীনা আক্ৰমণক পিছফালে ৰাখি চিত্ৰিত 'শত্ৰু' (১৯৬৪), বিয়াল্লিছৰ ব্ৰিটিশ-বিৰোধী জন-জাগৰণৰ পটভূমিৰে 'মৃত্যুঞ্জয়' (১৯৬২), ১৯৬৮-৬৯ দিগবৈ ভৈল-নগৰীত ঘটা সমস্ত ভাৰজতে একক প্ৰমিক-বিলম্বক নিষয়-বস্তু কৰি লোৱা 'প্ৰতিপদ' ভট্টাচাৰ্যৰ বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ উপস্থাপন। ইয়াৰ উপৰি 'বড়া মেঘ', 'বজ্জৰী' (১৯৭৩), 'ডাইনী' আদিয়ে পিছ অৱস্থাত তেওঁৰ সময় পূৰণ কৰিছিল। চন্দ্ৰপ্ৰসাদ শইকীয়াৰ 'মল্লক্ৰান্ত্য' (১৯৬০) আৰু 'মেঘ-মল্লাৰ'ত (১৯৬৩) নাগৰিক জীৱনৰ আলম্বেছা ছবি পোৱা যায় সূক্ষ্মৰ ভাষাত। তেওঁৰ 'উত্তৰ কাল' আৰু 'জন্মান্তৰ'ত (১৯৭৮) তেওঁ সমাজৰ বিবিধ প্ৰশ্নৰ সম্মুখীন হৈছে। মানুহৰ মনৰ গহনৰ জুখ সজ্জেন উৰাবি যথাবিস্তৃত জীৱনৰ বহুভঙ্গ ঘটাবৰ যত্ন হ'ল পদ্ম বৰকটকীৰ 'মনৰ দাপোণ'ত (১৯৫২) আৰু 'ঘৰৰ বিচাৰি'ত (১৯৬০)। সেইদৰে 'কোনো খেদ নাই'ত (১৯৬৩) বৰবজা ফুলেশ্বৰীৰ চৰিত্ৰ লৈ বুৰঞ্জীৰ ঘটনাৰ গঢ় ভাঙি সেই চৰিত্ৰক আধুনিক মনোবৃত্তি দিবৰ যত্ন কৰা হৈছে। তেওঁ আৰু কেইবাখনিও উপস্থাপন ৰচনা কৰিছে। নতুন সমাজনাৰ গল্প-লেখক লক্ষীন্দৰ বৰাই উপস্থাপন জগতত দেখা দিছে 'নিশাৰ পূৰ্বী' (১৯৬২) আৰু 'গড়া চিলনীৰ পাৰি'ৰে (১৯৬৩)। তেওঁৰ শেহৰ উপস্থাপন 'আকৌ শৰাইঘাট'ত (১৯৮১) বিদেশী নাগৰিক-বিভাজনৰ আন্দোলনৰ ৰূপ ধৰি ৰাখিবৰ যত্ন কৰা হৈছে। বেদিনী চৌধুৰীৰ বৰ্ণনামূলক উপস্থাপন-শ্ৰীবা আৰু হানৰতা-বোধৰ প্ৰতীক ৰাখৰদেৱ পুৰুষৰ জীৱন-কথাৰে 'বহুকাষেহাৰ' (১৯৭৬), ভাঙনে ধৰা আৰ্থ-সামাজিক জীৱনৰ চিত্ৰ 'ভাত নদী আছিল' (১৯৭৭) আৰু বিজ্ঞানসন্মত বাস্তব জীৱন-কথাৰ অৱলম্বনৰ 'কেৰেংগদাও' (১৯৮৩)। অকাজতে

বিৰোধগ ঘট। দেবেন্দ্র আচাৰ্যৰ ‘অন্ত যুগ, অন্ত পুৰুষ’ (১২৭১) আৰু আহোম বুৰঞ্জীৰ পশ্চাদপটত প্ৰতিষ্ঠিত ‘কালপুৰুষ’ (১২৭৬) সাৰ্থক-কথন উপন্যাস। তেওঁৰ তৃতীয় আৰু শেষৰ উপন্যাসখন হ’ল ‘জংগম’ (১২৮২)।

যোৱা দশকটোৰ ভিতৰত উপন্যাস আৰু ঔপন্যাসিকৰ উদ্ভাৱন দ্ৰুত হৈ পৰিছে আৰু ৰচনাৰ গতিৰ লগত পাঠকে খোজ মিলোৱা টান হৈ পৰিছে। ইয়াৰ ভিতৰত সুখৰ বিষয়, কেইবাজনো নতুন লেখকে প্ৰথম প্ৰকাশতেই শুভ সম্ভাৱনাৰ পৰিচয় দিছে, তথাপি আটৰ বাবে যি কৰ্ণৰ আৱণ্টক, তাৰ প্ৰতি নৱীনসকলৰ দৃষ্টি লগা হৈছে। এই সময়ৰ উপন্যাসৰ ভিতৰত কেইখনিমানৰ এটি তালিকা কৰিব পাৰি—হৰেশচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ ‘সাত বঙৰ নতুন কাৰে’ আদি, প্ৰেমধৰ ৰাজখোৱাৰ ‘ভুলৰ সমাধি’, পপীয়া তৰাৰ ‘চাৰেংমাৰ গাভৰু’, তিলক দাসৰ ‘শিল্পী’ আৰু ‘মিলনৰ পথ ৰুদ্ধ কৰি’, বদজনৰ ‘বাইয়া কণ্ডিওচ্’, মনকান্ত গগৈৰ ‘সোণৰ নাঙল’ আৰু ‘ভূমিকম্প’, গোবিন্দ মহন্তৰ ‘কৃষকৰ নাতি’, মথুৰা ডেকাৰ ‘দেৱগিৰি’, সৌমাৰৰ ‘সাহিত্যিক সাধনা’ আৰু ‘যোতুক’, সদা মবলৰ ‘সোণাপুৰ’, জুৰ্গেধৰ কলিতাৰ ‘বিধৱা’, অক্ষ দাসৰ ‘বাৰ্থ লয়’, জমিকন্দিৰ ‘অভিযাত্রী’, কামাখ্যা সভাপতিতৰ ‘জীৱনৰ দাবী’, নবীনচন্দ্ৰ ডেকাৰ ‘এম্ এল্ এ’, ৰুদ্ৰপ্ৰসাদ বৰঠাকুৰৰ ‘লুইত-পাৰৰ ছোৱালীজনী’, নলিনী চক্ৰৱৰ্তীৰ ‘অলপ মৰম অলপ তুকা’ আৰু ‘সুৰ্য হেনো লুকাই আছে এই অৰণ্যত’, দেবেন্দ্রনাথ ভট্টাচাৰ্যৰ ‘আধুনিক’ আদি, শুচিক্তাৰ ‘বা-মাবলি’, কাঞ্চন বৰুৱাৰ ‘অসীৰত বাৰ হেৰাল সীমা’, কুমাৰ কিশোৰৰ ‘কপিলী নীৰৱে কান্দে’, পশুপতি ভৰদ্বাজৰ ‘উড়ন্ত মেঘৰ ছাঁ’, ‘ছিমচাঙৰ জুৱো পাৰে’ (১২৬৪) আৰু ‘বড়া বড়া তেজ’ (১২৬৭), উমা বৰুৱাৰ ‘লুইতৰ পাৰে পাৰে’ আৰু ‘ছীয়েন নদীৰ চো’, নাৰায়ণ বেজবৰুৱাৰ ‘নতুন দিগন্ত’। বীৰেন্দ্ৰকুমাৰ বৰঠাকুৰৰ ৰাণিৰ ৰাণীৰ ইতিহাসৰ প্ৰতিকলনেৰে ‘বাঈচাহেবা’ (১২৮০), ৰংবং ভোণ্ডাৰ কাৰবি জীৱনৰ প্ৰত্যয়কাৰী ছবি ‘ৰংমিলিৰ হাঁহি’ (১২৮১), বীৰেন বৰকটকীৰ ‘ভৰলীৰ পাৰে পাৰে’ (১২৮১), জৈলোকা ভট্টাচাৰ্যৰ বুৰঞ্জীৰপৰা বোটলা ছবিৰে ‘চৰাইদেও’ আৰু প্ৰমথনাথ বীশীৰ ‘কেবী সাহেবৰ মুলী’ৰ বস্তু-গ্ৰহণৰ কোণলৰ অলুকাৰণত ‘সাঁচিপাতৰ পুথি’ ইত্যাদি। উত্তৰ-পূৱৰ ছিয়াং সীমান্ত অঞ্চলৰ আদি জনজাতিৰ জীৱনৰ ছবি দাঙি ধৰিছে তক্ষ লেখক লুয়েৰ দায়ে ‘পাহাৰৰ শিলে শিলে’ (১২৬০) আৰু ‘পৃথিৱীৰ হাঁহি’ত (১২৬৩)। ‘স্বল্প কৃন্দাবন’ত (১২৬৮) আবহ কৰি উপন্যাসিকা বুলিব পৰা কেইবাখনিও ৰচনাৰ ৰচয়িতা নিৰ্বোধ চৌধুৰী জনপ্ৰিয়

হৈ উঠিছিল। সেইদৰে কেইবাখনিও উপন্যাসৰ বচক নবীন নবীন বক্ৰাও প্ৰগলভ হৈ উঠিছিল। মামণি বয়চম গোস্বামীয়ে নিজৰ পৰ্যবেক্ষণেৰে একপ্ৰকাৰ সমাজতাত্ত্বিক প্ৰমুখ্য থকা কৃন্দাবনৰ ছবিৰে ‘নীলকণ্ঠ ব্ৰজ’ (১৯৭৮), বাঘ বেৰিলীৰ এক শ্ৰমিক জাগৰণৰ কথাৰে ‘মামৰে ধৰা তৰোৱাল’ (১৯৮০), নিজৰ চিনাকি আমৰাঙা সত্ৰৰ স্থিতিৰ আধাৰত ‘দঁতাল হাতীৰ উষে খোৱা হাওলা’ আৰু সৰু আকৃতিৰ উপন্যাস ৰচনা কৰি সমালোচকৰ বিশেষ দৃষ্টি দাবী কৰিছে। বহুতোখনি উপন্যাস লিখা প্ৰেমনাৰায়ণ দত্তৰ প্ৰচেষ্টা এই সময়ৰ লক্ষণবোৰৰপৰা হুকীয়া। এওঁ বিশেষকৈ ‘দিন ডকাইত’ (১৯৪৭) ‘ৰাম-ট্যাঙোন’ (১৯৫০) ‘ৰহৰহী’ (১৯৬৩) আদি ডিটেক্টিভ কাহিনীৰ ঔপন্যাসিক-ৰূপেই জনাজাত, কিন্তু ‘নিষতিৰ নিৰ্গালি,’ ‘প্ৰণৱৰ হুঁতি’, ‘আশাৰ অন্তৰালত, (১৯৬৩) আদি কেইবাখনিও গহীন উপন্যাসো দস্তই প্ৰকাশ কৰিছে। এওঁৰ লেখাবোৰত খেলি থকা এটি পাতল হিউমাৰে সিবোৰক উপভোগ্য কৰি তোলে।

বোহিগীকান্ত বৰুৱাৰ ‘পমিলীৰ পৰিষাল’ আৰু ‘পৰম কুৰা’, কীৰ্তিনাথ হাজৰিকাৰ ‘ৰামধেনু’ আদি অত্ৰবাদমূলক ৰচনা এই সময়ৰ বিস্মৃতি। অনুদিত আৰু প্ৰতিষ্ঠিতৰ অৱলম্বনত লিখা উপন্যাসৰ সংখ্যা ক্ৰমে বাঢ়িবলৈ ধৰিছে আৰু বৰ্তমানে সেই বিষয়ত আন্তৰ্জাতিক উৎসাহনো বৃদ্ধি পাইছে।

॥ চুটি গল্প ॥

দ্বিতীয় মহাসমৰে অসমীয়া সাহিত্যলৈ যি লটি-ঘটি আনিলে, তাৰ ফলত চতুৰ্থ দশকৰ গল্প-লেখকসকল প্ৰায় সম্পূৰ্ণ নীৰৱ হৈ পৰিল। বাহিকামোহন গোস্বামীয়ে উপন্যাসত হাত দিলে। হলীৰাম ডেকা, মহীচন্দ্ৰ বৰা, জৈলোকা গোস্বামীয়ে ক’ববাত দুটি-এটি ভূমুকি মাথোন মাৰিলে। তেতিয়াৰ তৰুণ লেখক আৰু লালিক আৰু দীননাথ শৰ্মা যুদ্ধোত্তৰ কালতে অধিক সজিয় হৈছে। নতুন ‘জবজুৰী’ৰ সময়ত এজন মাথোন ভাল গল্প-লেখক ওলাল— বীৰেন্দ্ৰকুমাৰ ভট্টাচাৰ্য। প্ৰায় লগে লগেই আহিল যোগেশ দাস। যুদ্ধোত্তৰ কালছোৱাত অনেক নিপুণ গল্প-লেখকৰ উদ্ভৱ হৈছে। তাৰ ভিতৰৰ হোমেন বৰগোহাঞি, মেদিনী চৌধুৰী, সৌৰভ চলিহা, বোহিগীকুমাৰ কাকতি, চন্দ্ৰ প্ৰসাদী শইকীয়া, স্নেহ দেৱী, শ্ৰীতি বৰুৱা, ভৱপ্ৰসাদ শইকীয়া, লক্ষ্মীমঙ্গল বৰা, মহিম কৰা, নিৰোদ চৌধুৰী, ইমৰান শাহৰ গল্পই জনপ্ৰিয়তা অৰ্জন কৰিছে। যুদ্ধোত্তৰ যুগৰ গল্প-লেখকসকলে নতুন মানসিক দিগন্ত বিচাৰি বিপ্লৱকৈ

মনোবিকলন আৰু জীৱনৰ নৱ চিত্ৰৰ ওপৰত ভিৰ দিছে। ভাষাৰ বিষয়ত আগৰ লেখকসকলতকৈ বৰ্তমানসকলৰ শক্তিৰ বৃদ্ধি হোৱা দেখা যায়, অনেক সময়ত এই স্থিতিস্থাপকতাৰ বিলাসতে লেখক মগ্ন হৈ পৰাও দেখা যায়।

‘পৰশমণি’ (১৯৪৬), ‘এজনী নতুন ছোৱালী’ (১৯৬২), ‘ৰঙা পৰা’ (১৯৫৩), ‘মৰহা পাপৰি’ (১৯৫৪), ‘শিল আৰু শিখা’, ‘মৰম মৰম লাগে’ (১৯৬২), ‘শিখৰে শিখৰে’ (১৯৬৩), আদি আৰুল মালিকৰ গল্পৰ পুথি। মালিকৰ আকৰ্ষক শব্দ-চয়নৰ মধুৰ ভাষাৰ যোগেদি কাহিনী-বিৱৰণ-কথনত বহল। বিষয়-বস্তুৰ ক্ষেত্ৰ তেওঁৰ ঠেক নহয়। যৌন-স্বাৰ অবাৰিত প্ৰকাশৰ পৰা সমাজৰ নিষেধিত বা বহিষ্কৃতসকলৰ প্ৰতি সহানুভূতিলৈকে সকলো বস্তুৱেই তেওঁৰ গল্পত সোমাইছে। সকলোতকৈ বেছি সংখ্যাৰ গল্প লিখা মালিকৰ চৰিত্ৰ আৰু পৰিস্থিতিৰ ওলোৱন-শক্তি অস্তুত। দীননাথ শৰ্মাৰ গল্পৰ সঙ্কলন ‘ফুলাল’ (১৯৫২), ‘কোৱাতাতুৰীয়া ঠুঠৰ তলত’, ‘কল্পনা আৰু বাস্তৱ’ (১৯৫৫), ‘অকলশৰীয়া’ আৰু ‘পোহৰ’ৰ (১৯৫৯) বিষয়-বস্তুত মালিকৰ দৰে বিস্তৃতি আছে, মোহনি নাই। প্ৰেম আৰু জীৱনৰ বাস্তৱ চিত্ৰৰ প্ৰতি এওঁৰ আকৰ্ষণ বেছি। ‘কলং আজিও বয়’ (১৯৬২) বীৰেন্দ্ৰকুমাৰ ভট্টাচাৰ্যৰ শ্ৰেষ্ঠ গল্পবোৰৰ গুচ্ছ। তেওঁৰ আন এটি সংগ্ৰহ ‘সাতসৰী’ (১৯৬৩)। এওঁৰ ভাষা বৰ সংযত আৰু গল্পৰ প্ৰকাশৰ উপযোগী, সেই বাবে চৰিত্ৰ আৰু ঘটনাৰ প্ৰাণ জলজলীয়া হৈ ওলাই পৰে। তেওঁতকৈও নিৰাডম্বৰ যোগেশ দাসৰ ভাষাই কিন্তু বহুত কথা কয়, তেওঁৰ জুথি কোৱাৰ নিচিনা কথাৰ সংযত কলা ‘সঁহাৰি পাই’ (১৯৫৫), ‘পপীয়া তৰা’ (১৯৫৭), ‘আন্ধাৰৰ আঁৰে আঁৰে’ (১৯৫৯) আৰু ‘মদাৰৰ বেদনা’ (১৯৬৩) আৰু ‘পৃথিৱীৰ অস্থ’ত (১৯৭২) বিকশিত হৈছে। এওঁৰ তিনিটা দীঘল গল্পৰ সমষ্টি ‘জিৱনী’ (১৯৬১)। ‘বিভিন্ন কোৰাছ’ (১৯৫৭) আৰু ‘প্ৰেম আৰু মৃত্যুৰ কাৰণে’ৰ (১৯৫৮) লেখক হোমেন বৰগোহাঞি নীতি-নৈতিকতাবাদীসকলৰ বাবে এক প্ৰত্যাহ্বান, তেওঁৰ চৰিত্ৰ আৰু কাহিনী সকলো ফ্ৰয়ডীয় মনোবিশ্লেষণৰ উগ্ৰ বিষয়। মানৱ-চৰিত্ৰৰ উদত্ততা তেওঁৰ বুদ্ধিমত্তাৰ পৰিচায়ক ভাষাৰ ফেগেদি শক্তিশালীভাৱে প্ৰকাশিত হৈছে। সোণভ চন্নিহাৰ (‘অশান্ত ইলেক্ট্ৰন’, ‘তুপৰীয়া’ ১৯৭৩, ‘এহাত দাবা’ আৰু ‘গোলাম’ ১৯৭৩) মননশীলতা অনেক সময়ত পাঠকৰ বসান্ধাননৰ বাটতে খিৰ দি বয়। জৱহৰ শইকীয়া (‘প্ৰহৰী’ ১৯৬৩, ‘গহব ১৯৬৯, ‘সেন্দূৰ’ ১৯৭০, ‘শৃংখল’ ১৯৭৩, ‘তৰঙ্গ’ ১৯৭৩) আৰু লক্ষীমন্ডন বৰাৰ সজ্ঞানদাৰ প্ৰচুৰ প্ৰতিশ্ৰুতি তৰুণ অৱস্থাপৰাই দেখা গৈছিল। শইকীয়াৰ সৰল

অথচ চমৎকাৰিত্বপূৰ্ণ জীৱনৰ চিত্ৰ আৰু একপ্ৰকাৰ অৱস্থাৱিতাৰূপে প্ৰকাশে পাঠকৰ মন গভীৰভাৱে অধিকাৰ কৰি লয়। 'দৃষ্টিকপা, (১২৫৮), 'সেই স্ত্ৰে উতলা' (১২৬০), 'কাঁচিয়লিৰ কুঁৱলী, (১২৬১), 'মন মাটি মেঘ', 'গোঁৰী কপক' (১২৬২), 'অচিন কইনা' (১২৬২), 'মাজত ভূষাৰ নৈ' (১২৬৭) আৰু 'গোপন গধূলি'ত (১২৬১) লক্ষ্মীনন্দন বৰাৰ জীৱনৰ চিত্ৰৰ বংবোৰ বৰ গাঢ় আৰু আকৰ্ষক, ভাষাও প্ৰকাশপূৰ্ণ, সঙ্গীত-শিল্পৰ জ্ঞানক পটভূমিত ৰাখি ঐকা প্ৰাচীন পৰিৱেশৰ কথাবোৰ প্ৰত্যাহ্বানী। কেইবছৰমানৰ ভিতৰতে আন কেইবাখনো হৃদয়ৰ গল্পৰ পুথি ওলায়—প্ৰফুল্লদত্ত গোস্বামীৰ 'নিতৈ নৱ কপ তাৰ', ৰোহিণীকুমাৰ কাকতীৰ 'এজাক এজাৰ', মহিম বৰাৰ ঋতুৰীয়া পৰিস্থিতিক বা অতীতক মানৱতাৰে সম্বন্ধ ৰূপত অলঙ্কৃত কৰা 'কাঠনিবাৰীৰ ঘাট' আৰু 'ৰাতি ফুলা ফুল', চন্দ্ৰপ্ৰসাদ শইকীয়াৰ 'মায়ামুগ', 'নাচপতি ফুল' আদি, প্ৰৱীণা শইকীয়াৰ 'চিত্ততুৰগ', নগেন শইকীয়াৰ অভিনৱ সম্পৰ্ককাৰে 'অস্তিত্বৰ শিকলি' আৰু অপাৰ্থিৱ-পাৰ্থিৱ, শীলভদ্ৰৰ ক্ষুদ্ৰ চিত্ৰৰ 'সমুদ্ৰতীৰ' 'তৰুৱা কদম', হেমচন্দ্ৰ শৰ্মাৰ 'নিখিলা ইতিহাস' খ্ৰীতি বৰুৱাৰ 'নিবৰ্থক', তেতিয়াৰ তৰুণতমসকলৰ মাজৰপৰা নিৰ্বাচিত চৌধুৰীৰ 'মোৰ গল্প', 'অঙ্গে অঙ্গে শোভা', 'বায়ু বহে পূৰ্ণৈয়া' আৰু নিশিগন্ধা আদি, ইমৰান শাহৰ 'পিয়ামুখচন্দা' আৰু 'বন্দী নিহত্বে কান্দে', মামণি গোস্বামীৰ 'চিনাকি মৰম', ববীন চৌধুৰীৰ 'চুই নদীৰ দুপাৰে', অগ্নিমা ভৰালীৰ 'বেলি ফুলৰ সপোন', ডলী তালুকদাৰৰ 'মধুলেখা', অপূৰ্ব শৰ্মাৰ 'বন্ধুৰ পথত কেইজনমান ডেকা মাহুহ', অতুলানন্দ গোস্বামীৰ 'হামদৈ পুলৰ জোন', 'ৰাজপাট'। ইয়াৰ আগতে বীৰেশ্বৰ বৰুৱাৰ 'প্ৰথম ৰাগিনী' আৰু ৰূপেন চৌধুৰীৰ 'সঙ্ঘৰ্ষ' প্ৰকাশিত হয়। আলিমুনুনিছা পিয়াৰৰ 'মাজ নিশা তৰাই উচুপে' (১২৫২) আৰু 'জীৱনৰ সাগৰত উপকূল নাই' (১২৫২) দুখনি স্নিগ্ধ গল্প-সংগ্ৰহ। স্নেহ দেৱীয়ে ('স্নেহ দেৱীৰ শ্ৰেষ্ঠ গল্প') মনোৰম কাহিনী আৰু বন্ধু চিত্ৰেৰ আৰু নীলিমা শৰ্মাই মনোবিভিন্নগণেৰে মনত লগা গল্প প্ৰকাশ কৰিছে। প্ৰতিষ্ঠাৰ পথত আনসকল তৰুণ গল্পকাৰ কুমুদ গোস্বামী, কমল বৰগোহাঁই, সূৰ্য্যেন্দ্ৰনাথৰূপ ভট্টাচাৰ্য আদি। পুৰণি এজন গল্প-লেখক কমলেশ্বৰ চলিহাৰ নতুন প্ৰকাশন 'এঘণ্টাৰ কথা' (১২৬৩)।

। শিশুৰ বাবে কথা ।

শিশুসকলৰ বাবে স্বকীয়াকৈ সাধু কথা বা গল্প কোৱাৰ সচেতন যত্ন যুগোন্তৰ কালৰ বিশেষ ঐতি লক্ষণ। দেশ-বিদেশৰ পৌৰাণিক-লৌকিক আখ্যান, আমাৰ

দেশৰ বুৰঞ্জী-লোক-জীৱিত আদিৰপৰা গৃহীত কাহিনী, কাল্পনিক চৰিত্ৰৰ কথা আদিৰ পৰিৱেশন এটি-ৰীতিত পৰিপূৰ্ত হৈছেহি। বেণুধৰ শৰ্মাৰ ‘বাংপতা’ (১৯৪৬) আৰু ‘লাতুমণি’ (১৯৬১), প্ৰফুল্লদত্ত গোস্বামীৰ ‘বিলাতী হোজা’ (১৯৪৭), মহেশ্বৰ নেওগৰ ‘ডাৱৰৰ সিপাৰে ধুনীয়া দেশ’ (১৯৪৮), বাণীকান্ত কাকতিৰ ‘পখিলা’ (১৯৫১), তুলাল বৰঠাকুৰৰ ‘মুমুটি বাগুৰে’ (১৯৫৫), আৰু ‘এসময়ত চীন দেশত’, নৱকান্ত বৰুৱাৰ ‘আখৰৰ জখলা’ (১৯৫৬), হৰিনাথ বৰদলৈৰ ‘টুনী’ আৰু ‘উইৰাজ-মৌৰাজ’, অণু বৰুৱাৰ ‘জাপানী সাধু’ (১৯৬১), অতুলচন্দ্ৰ হাজৰিকাৰ ‘অসীয়া নাটৰ সাধু’, ‘ল’ৰাৰ জাতক’ (১৯৫০), ‘কথাদশম’ (১৯৫১), ‘অপেক্ষাবীৰ দেশ’ (১৯৫২), ‘ৰামায়ণৰ ৰহস্যৰা’ (১৯৫৬), ‘এণ্ডাৰচনৰ সাধু’ (১৯৬০), ‘ৰাণী হিমালী’ (১৯৬১), আৰু মালিকৰ ‘মুকলি মনৰ সাধু’ (১৯৫২), প্ৰেমধৰ দত্তৰ ‘শিয়ালৰ শিং’ (১৯৫২), ‘ন কথা’ (১৯৬৩), লীলা গগৈৰ ‘পোনাকণৰ সপোন’ আৰু ‘ৰংমনৰ কথা’ (১৯৬০), নিৰ্মলপ্ৰভা বৰদলৈৰ ‘চিল চিল চিলা বাগী চিল মিলা’, যতীন্দ্ৰনাথ গোস্বামীৰ ‘মোচাক’ (১৯৫৮), ৰাজশেখৰ ‘নৈৰ কথা’ (১৯৬১), প্ৰগীতা দেৱীৰ ‘পৰীৰ দেশৰ সাধু’ (১৯৫৮), নৰেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাৰ ‘লাক্‌পাকুৰ্‌ব্‌’ (১৯৬২) আদি কেইখনমান ল’ৰাৰ আদৰ পোৱা পুথি। যোৱা কিছু বছৰৰ ভিতৰত শিশু-সাহিত্য সমৃদ্ধ হৈ উঠিছে। অৱশ্যে মন কৰিব লগীয়া কথা যে শিশু-সাহিত্যক সাহিত্য-কলাৰ অন্তৰঙ্গ বুলি নথি টেক্‌নিকেল অৰ্থাৎ কাৰ্যকৰী অৰ্থত মাথোন তাক সাহিত্য বুলি বিবেচনা কৰা হয়। কিন্তু ছাৰ জেমছ বেবিৰ *Peter Pan*-অৰ লেখীয়া ৰচনাই শিশুৰ প্ৰাণ উজাৰি আনি উচ্চাঙ্গ সাহিত্যৰ মান দাবী কৰে।

জীৱন-বৃত্ত

জীৱনী-সাহিত্যৰ ধাৰা যুদ্ধোত্তৰ যুগত বেসীভাৱে প্ৰৱহমান বুলি ক’ব নোৱাৰি, কিন্তু এই সময়ত কেইখনমান লেখক জীৱন-বৃত্ত প্ৰকাশিত হৈছে। বেণুধৰ শৰ্মাই ‘মণিৰাম দেৱান’ৰ (১৯৪৮) বাবে বহুত দিনৰপৰা পুৰণি কিতাপ, ৰেকৰ্ড, মৌখিক ঐতিহ্যৰপৰা সন্ধান সংগ্ৰহ কৰি অসমত সাতাৱন ছালৰ স্বাধীনতা-আন্দোলনৰ প্ৰতিক্ৰিয়াখিনি দেৱানৰ জীৱন-বৃত্তৰ লগতে সৃষ্টিমান কৰি তুলিছে। শব্দবদেহৰ চৰিত্ৰশুদ্ধিৰ অন্ত নাই, কিন্তু সিবোৰৰ মাজত মিলো নাই, আন কি ডেউৰ ৰচনাৰ সংখ্যা আৰু সময়ৰ বিষয়েই নানা মুনিৰ নানা স্বত। আধুনিক তুলনামূলক বিচাৰৰ

পদ্ধতি প্ৰয়োগ কৰি মহাপুৰুষৰ জীৱন-বৃত্ত, ৰচনাৰ ক্ৰম আৰু সিবোৰৰ সাহিত্যিক আৰু দাৰ্শনিক মূল্য-নিৰ্ধাৰণৰ যত্ন হ'ল মহেশ্বৰ নেওগৰ 'শ্ৰীশ্ৰীশঙ্কৰদেৱ' (১২৪৮)। অসহযোগ আন্দোলনৰ অগমৰ প্ৰধান নেতা দেশভক্ত তৰুণৰাম ফুকনৰ জীৱনী (১২৪০) গোপীনাথ বৰদলৈয়ে ৰচনা কৰিছিল আৰু আনজনা প্ৰধান কৰ্মবীৰ নবীনচন্দ্ৰ বৰদলৈৰ জীৱনীৰ সমলখিনি একেলগ কৰি থোৱা হৈছে তেওঁৰ কল্পা নলিনীবালা দেৱীৰ 'স্মৃতি-তীৰ্থ'ত (১২৪৮)। আদি ত্ৰিটংশ যুগৰ অসমীয়া সিংহপুৰুষ দুজনমানৰ জীৱনৰ অধ্যয়ন কৰিছে বেণুধৰ শৰ্মাই, তাৰে দুটি হ'ল 'গঙ্গাগোবিন্দ ফুকন' (১২৫০), 'পৰমাচাৰ্য পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী' (১২৭২)। অসমৰ মুখ্যমন্ত্ৰী গোপীনাথ বৰদলৈৰ জীৱনীৰ উপাদান সন্নিৱিষ্ট কৰা হৈছে, মহাদেৱ শৰ্মাৰ 'লোকপ্ৰিয় গোপীনাথ বৰদলৈ'ত (১২৫২)। সূৰ্যকুমাৰ ভূঞাৰ 'হৰিহৰ আতা' এজন একাচেকা কিন্তু জীৱন্তক ভক্তৰ জীৱনৰ কোঁতুলপূৰ্ণ বৃত্ত। এইখনিৰ লগতে থ'ব পৰা বস্তু প্ৰফুল্লদত্ত গোস্বামীৰ 'মাণিকচন্দ্ৰ বৰুৱা আৰু তেওঁৰ যুগ' (১২৭০), 'এটা জীয়া কাহিনী' আৰু 'বীৰ এজন পবিল' (১২৭২) আৰু মুনীন বৰকটকীৰ 'বিস্মৃত ব্যতিক্ৰম' (১২৮১)। কম পৰিসৰৰ ভিতৰত বহুতোজন বৰলোকৰ জীৱনী লিখিবৰ যত্ন কৰা হৈছে—প্ৰফুল্লদত্ত গোস্বামীৰ 'ইউৰোপৰ মনীষী পাঁচগৰাকী', হৰেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাৰ 'শিৱাজী' (১২৫০), 'অশোক' (১২৫৮), সতীশচন্দ্ৰ কাকতীৰ 'জীৱনী-মালা', পদ্ম বৰকটকীৰ 'টমাছ আল্ডা এডিছন' (১২৫৭), হৰেন্দ্ৰ দেৱগোস্বামীৰ 'ল'ৰাৰ শঙ্কৰদেৱ', যুগেন্দ্ৰ মহেশ্বৰ 'আইনষ্টাইন', বীৰেন্দ্ৰনাথ বৰকটকীৰ 'খোজতে মিলাও খোজ', নন্দ তালুকদাৰৰ 'কনকলাল বৰুৱা', 'হেম বৰুৱা', 'চিৰ চেনেহী মোৰ ভাষা জননী' আদি। উত্তমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ এখনি জীৱনী (১২৬২) লিখি উলিয়াইছে পুত্ৰ প্ৰফুল্লচন্দ্ৰ বৰুৱাই। দীনবন্ধু তালুকদাৰৰ 'অসমকেশৰী অধিকাগিৰি' আৰু তিলক দাসৰ 'অধিকাগিৰি আৰু তেওঁৰ জীৱন-দৰ্শন' বাঘচৌধুৰীৰ জীৱনৰ দুটি পৰিচয়। দাসে 'বিষ্ণু ৰাজ, এতিয়া কিমান ৰাতি'ত (১২৭৭) এটি অশাস্ত প্ৰতিভাৰ জিলিঙনি ধৰি ৰাখিবৰ যত্ন কৰিছে। কমলেশ্বৰ শৰ্মাৰ সাহিত্য-আলোচনাত্মক জীৱনী 'কৱি চৌধাৰী আৰু চৌধাৰীদেৱৰ কৱিতা' (১২৬১)। নকুলচন্দ্ৰ ভূঞা আৰু হৰিপ্ৰসাদ নেওগে ৰাধাকান্ত সন্দিকৈ ডাঃৰীষাৰ দুখনি সৰু জীৱনী লিখিছে। নলিনীবালা দেৱীয়ে বিশ্বৰ বৰেণ্য কেইগৰাকীমানৰ চমু জীৱনী দিছে 'বিশ্বদীপা'ত (১২৬১)। অলপ দিনৰ ভিতৰত নব্য অধ্যয়নৰ বিশ্ব-বিস্তৃত জীৱনৰ দুটি মনত সাঁচ লগোৱা আলোচ্য সত্যেন্দ্ৰনাথ বৰকটকীৰ 'নাপলেন' বনাপাৰ্ট' (১২৭৭) আৰু 'এডল্ফ হিটলাৰ'

(১৯৮০)। নায়কৰূপৰা অমুমতি আৰু সমল সংগ্ৰহ কৰি লিখা জীৱন-কথা আৰু ছাত্ৰাবৰ 'কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ', যদিও সেই আলোচ্যটি ভাৰতৰ আগশাৰীৰ সংস্কৃত-প্ৰাকৃতৰ বিদগ্ধ পণ্ডিতগৰাকীৰ পাণ্ডিত্যৰ বিশ্লেষণলৈ উঠা নাই। অসম সাহিত্য-সভাই এখনিৰ পিছত এখনিকৈ স্বৰ্গত সভাপতিসকল আৰু সভাপতি-কল্পসকলৰ স্মৃতিগ্ৰন্থ প্ৰকাশ কৰি উলিয়াইছে—চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালা (১৯৬৭), অম্বিকাগিৰী ৰাঘচৌধুৰী, ডিব্ৰুগড় নগৰ (১৯৬৭), ৰঘুনাথ চৌধাৰী, নকুলচন্দ্ৰ ভূঞা (১৯৬৮), চন্দ্ৰধৰ বৰুৱা (১৯৭৪) নলিনীবালা দেৱী, তৰুণৰাম ফুকন (১৯৭৭), কালিৰাম মেধি (১৯৭৮), হেম বৰুৱা (১৯৬২), গিৰিধৰ শৰ্মা (১৯৮০), নগেন্দ্ৰনাৰায়ণ চৌধুৰী (১৯৮১)। পদ্মধৰ চলিহাৰ 'জীৱন বীণৰ স্তব' (১৯৬৩) এটি স্পষ্টভাষী আত্মবৃত্ত। এই ধাৰাৰ সাহিত্য-কৰ্মত ৰাজনৈতিক নেতাৰ বৰঙনি সাহিত্য-কলাৰ ফালৰূপৰা সমুদ্র নহ'লেও বুৰঞ্জীৰ সমল-ৰূপে আগ বাঢ়ি আহিছে। মহম্মদ তৈয়বুল্লাহ জৱাহৰলাল নেহৰুৰ ৰচনাৰ অংগ 'কাৰাগাৰৰ চিঠি'ৰ (১৯৬২) পিছত দেৱেশ্বৰ শৰ্মাৰ 'হেৰোৱা দিনৰ কথা' (১৯৭৬) আমি পাইছো। অম্বিকাগিৰি ৰাঘচৌধুৰীৰ 'মোৰ জীৱন ধুমুহাৰ এছাটি' বা বেগুধৰ শৰ্মাৰ 'মজিয়াৰপৰা মেজলৈ' আদি আত্ম-চিত্ৰিত সাহিত্যৰ আশ্বাদ পোৱা যায়। আনফালে অতুলচন্দ্ৰ হাজৰিকাৰ 'স্মৃতিৰ পাপৰি' (১৯৭৭) আৰু 'স্মৃতিলেখা'ই (১৯৮১) আমাৰ সাহিত্য বুৰঞ্জীৰো অনেক কথা সামৰিছে।

প্ৰবন্ধ—তত্ত্বালোচনামূলক আৰু লঘু

গহীন প্ৰবন্ধৰ ক্ষেত্ৰত যুগান্তৰ যুগলৈকে বিয়পি পৰা স্বৰ্ণকুমাৰ ভূঞা, বেগুধৰ শৰ্মা, জ্ঞাননাথ বৰা আদিৰ কৃতিৰ কথা আগৰ অধ্যায়ত কৈ আহিছে। সাময়িক পত্ৰিকাত এই সময়ত্ৰো আগৰ কেইবাজনো স্নেহকৰ উপৰিও ভৱানন্দ দত্ত, সৰ্বানন্দ ৰাজকুমাৰ, পদ্মেশ্বৰ গগৈ, ৰূপনাথ ব্ৰহ্ম, কেশৱনাৰায়ণ দত্ত, বজ্জনীকান্ত দেৱশৰ্মা, সদানন্দ চলিহা আদি অনেক লেখকে বিবিধ-বিষয়ক চিন্তাময় প্ৰবন্ধ ৰচনা কৰি আহিছে।

বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ 'অসমীয়া ভাষা আৰু সংস্কৃতি' (১৯৫৭) আৰু 'অসমৰ লোক-সংস্কৃতি' (১৯৬১), ৰহেশ্বৰ নেগুৰ 'পুৰণি অসমীয়া সমাজ আৰু সংস্কৃতি' (১৯৫৭), নকুলচন্দ্ৰ ভূঞাৰ 'দ্বাৰভূঞাৰ চমু বুৰঞ্জী' আৰু 'চাহ-বাগিচাৰ বহুৱা' (১৯৬০), জীলা গগৈৰ 'বুৰঞ্জীয়ে পৰা নপৰ', 'হেৰোৱা দিনৰ কথা' (১৯৫৮),

‘আহোম জাতি আৰু অসমীয়া সংস্কৃতি’ (১২৬১), ‘সীমান্তৰ মাটি আৰু বাহুহ’ (১২৬৩), অসম সাহিত্য সভাৰ ‘পৱিত্ৰ অসম’ (১২৬০), ‘অসমৰ জনজাতি’ (১২৬২), অতুলচন্দ্ৰ হাজৰিকাৰ ‘উছৰাৰ ভোগজৰা’, ‘উছৰাৰ বংচা’ (১২৬২), জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালাৰ লেখাৰ সংগ্ৰহ ‘জ্যোতিৰ্ধাৰা’ (১২৬১)—এই সকলো আমাৰ বুৰঞ্জী আৰু সভ্যতাৰ বিভিন্ন দিশৰ অধ্যয়ন। ইয়াতকৈ বহল ভাৰতীয় ক্ষেত্ৰৰ পৰিচয় বিখনাৰাষণ শাস্ত্ৰীৰ ‘ভাৰতীয় সভ্যতা আৰু সংস্কৃতি’ (১২৬০) আৰু হৰেশ্বৰ শৰ্মাৰ ‘বস্ত্ৰ-শিল্পৰ ইতিবৃত্ত’ (১২৬১)। নৃত্যৰ সজ্জা দিয়া হৈছে ভূপেনমোহন দাসৰ সহজ লেখা ‘মানৱৰ আদিকথা’ আৰু ‘বিরত্নৰ পথত মানৱ’ত (১২৬০)। আনকেইবাখিনিও বৈজ্ঞানিক বিষয়ৰ আশ্চৰ্য পুথি এই সময়ছোৱাৰ বিশেষ সম্পদ, ললিতকুমাৰ বৰুৱাৰ ‘ইলা ভনীটালৈ মুকলি চিঠি’ (১২৫৫), অতুলচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ ‘প্ৰজাপতিৰ নিৰ্বন্ধ’ (১২৫৮), ‘যদন আৰু বসন্ত’ (১২৬১) বিয়া আৰু যোনিতত্ত্বৰ নৈমিত্তিক অধ্যয়নৰ ফল, অতুলচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ ‘ভূমি আৰু জীৱন’ বৰুৱাৰ অভিজ্ঞতাৰপৰা উদ্ভিত ভূমি-বিভাগৰ কাহিনী। ‘গান্ধীবাদ’ৰ (১২৪৮) লেখক বিজয়চন্দ্ৰ ভাগৱতীৰ ‘সমীক্ষা’ (১২৬১) চাৰিওফালৰ আৰ্থিক-সামাজিক বিৱৰ্তনৰ ওপৰত দৃষ্টিপাত। দৰ্শনৰ ক্ষেত্ৰ অধিকাৰ কৰিছে শৰৎচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ ‘ছক্ৰেটিচ, প্লেটো আৰু এৰিষ্টটল’ (১২৭২) ‘কনফিউচিয়াচ’ আৰু ‘মনোবিজ্ঞানে’। ৰাধানাথ ফুকনৰ দাৰ্শনিক চিন্তাৰ কেইবাখিনিও পুথিয়ে অসমীয়া সাহিত্যৰ এটি অপূৰণ অঙ্গ পূৰাবৰ যত্ন কৰিছে—‘বেদান্ত দৰ্শন’ (১২৫১), ‘সাংখ্য দৰ্শন’ (১২৪২), ‘কথাৰে উপনিষদ’ (১২৫৪), ‘বিজ্ঞানৰ সিপাৰে’ (১২৫৫), ‘জন্মান্তৰৰ ৰহস্য’ (১২৫৭)। ভবানন্দ দত্তৰ ‘দৃষ্টি আৰু দৰ্শন’ (১২৫৩) অকালতে কালে হৰি নিষা এটি প্ৰতিভাৰ হাতৰ চিন। মনোৰঞ্জন শাস্ত্ৰীৰ ‘বৈষ্ণৱ দৰ্শনৰ ৰূপৰেখা’ই অসমৰ বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ তাত্ত্বিক পটভূমি নিৰূপণ কৰিবৰ ক’ৰণে চেষ্টা কৰিছে, কিন্তু ধৰ্ম-বিষয়ক নিজৰ মতবাদ-আৰোপৰ যত্নই সেই চেষ্টাক দূষিত কৰিছে। হেম বৰুৱাই নিউমেনৰ *Amour and Psyche*-ৰ সৌন্দৰ্যৰ আভাস দিছে ‘কিউপিড আৰু ছাইকী’ত (১২৫২)। বৰুৱাৰ ‘সানমিহলি’ (১২৫৮) বিবিধ স্থতিৰ পকনীয়া। তৈয়বউল্লাৰ ‘উম্মুল কোবাণ’ আৰু ‘কাৰাগাৰৰ চিঠি’ (১২৬২) ধৰ্মভাব আৰু দেশপ্ৰেমে উপগোৱা দুখনি পুথি। তীৰ্থনাথ শৰ্মাৰ ‘ভক্তিবাদ’ (১২৭৮) ভক্তিৰ বুৰঞ্জী আৰু ৰূপৰ কথা ক’বৰ এটি সৰু বস্তু। নগেন শইকীয়াৰ ‘চিন্তা আৰু চৰ্চা’ (১২৭৮) বিবিধ বিষয় লৈ বৌদ্ধিক আলোচনাৰ সমষ্টি।

যুদ্ধোত্তৰ সময়খিনি ভ্ৰমণ-বৃত্তত বিশেষ চহকী হৈ উঠে। বিৰিক্ৰিম্ভুমাৰ বৰুৱাৰ ‘দুইজাৰলেও ভ্ৰমণে’ (১৯৪৮) এই ধাৰা আৰম্ভ কৰে। হেম বৰুৱাৰ ‘সাগৰ দেখিছা’ (১৯৫৬) আৰু ‘ৰঙা কৰবীৰ ফুল’ (১৯৫৯) এমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰ আৰু ৰুছিয়াত চমু ভ্ৰমণৰ মোহমুগ্ধ কাহিনী, পুথি দুইখনত বৰুৱাই মাজে মাজে কবিতাৰ ধল তুলি বিয়নী-মেলৰ দৰে আকৰ্ষক কৰি তুলিছে। অমলেন্দু গুহৰ ‘চোৰিয়েত দেশত এভুমুকি’ (১৯৫৮) ৰুছ দেশৰ শ্ৰদ্ধা আৰু সহানুভূতিপূৰ্ণ বৰ্ণনা। প্ৰফুল্লদত্ত গোস্বামীৰ ‘বিলাতত সাতমাহ’ (১৯৫৮) অভিজ্ঞতাৰ গহীন বিৱৰণ। বদ্বজনৰ ‘দুই চেপ্তেম্বৰ’ (১৯৫৮) ছাত্ৰৰূপে ইংলণ্ডত চমু অৱস্থিতিৰ ইতিহাস, কিন্তু লেখকৰ অভিজ্ঞতাৰ পৰিসৰ যেনে বহল, কথাও তেনে অতি মুকলি। আৰু ছাত্ৰাৱৰ ‘বিদেশত দুদিনমান’ (১৯৫৮) লেখকৰ আফগানিস্থান-ভ্ৰমণৰ কথা। ইউৰোপ-ভ্ৰমণৰ কাহিনী ললিতকুমাৰ বৰুৱাৰ ‘ইউৰোপৰ বাটত’ (১৯৫৭) আৰু জ্ঞানবালা বৰুৱাৰ ‘আকাশ পথেদি বিদেশলৈ’ (১৯৫৪), দুইখনিতে নিজা বৈশিষ্ট্য ওলাই পৰিছে। হৰিনাৰায়ণ দত্ত বৰুৱাৰ ‘ভাৰত-ভ্ৰমণ’ ‘দুই চেপ্তেম্বৰ’ৰ বিপৰীত বিন্দুত অৱস্থিত। প্ৰসন্নচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ ‘বৈদেশিকা’ বৈজ্ঞানিকৰ ভ্ৰমণ-বৃত্তান্ত। হেমন্তকুমাৰ শৰ্মাৰ ‘কাবেৰীৰ পাৰে পাৰে’ত দাক্ষিণাত্য আৰু উড্ডিষ্ঠাৰ পৰিচয় সোমাই পৰিছে।

সঙ্গীত, চিত্ৰ আদি শ্ৰুত্ৰমাৰ কলাৰ চৰ্চা কিছু হ’বলৈ ধৰিছে, কিন্তু সাহিত্যত তাৰ অভিব্যক্তি বিৰল। অসম সঙ্গীত নাটক একাডেমিৰ প্ৰাথমিক গৱেষণাৰ পুথি ‘স্বৰৰেখাত বৰগীত’ (১৯৫৯), ‘সঙ্গীয়া নৃত্য আৰু সঙ্গীয়া নৃত্যৰ তাল’ (১৯৭৪), মাজে মাজে ভুমুকি মৰা ‘ৰন্ধাৰ’ৰ দুই-এটি প্ৰবন্ধলৈকে ইয়াত আঙু লিয়াব পাৰি।

ব্যক্তিনিষ্ঠ বা সাহিত্যিক প্ৰবন্ধ (personal or literary essay) আৰু ৰম্য ৰচনাৰ (belles letters) হঠাতে আদৰ বাঢ়ি উঠে। আলোচনী আৰু থবৰ কাগজৰ ওপৰে শৰত ধাৰেৰে এনে লেখা ব’বলৈ ধৰে আৰু দুজনমান লেখকৰ স্তেনে ৰচনাৰ সংগ্ৰহ ছপা হৈও ওলাইছে। ৰূপাবৰ বৰবৰুৱা বা ভোলাই শৰ্মাত এই ভঙ্গি কিছু পৰিমাণে দেখা পোৱা যায়। পঞ্চম দশকৰ আৰম্ভতে লিখা কুমাৰ মধুসূদনৰ ‘কিমাৰ্শ্বৰ্ম’ত (১৯৫০) পেৰডি, ব্যঙ্গ আদি সোমাই আছে, তাতো ৰূপাবৰী ঢংটোৱেই বৰ্তমান। লেখৰ ৰচনাৰ দৰে স্বাভিযায়ক কাক্যাসিদ্ধ হান্তৰসেৰে পাহৰি যোৱা এখন জগতৰ মৰম লগা ছবি কিছুমান চিত্ৰিত হৈছে হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ ‘মোৰ ঘৰখন’, ‘চপনীয়া’ (১৯৫৩) আৰু ‘নঙগ্ৰহ’ত। বৰুৱাৰ অনেক ৰচনাত গল্পৰ নিটোল ৰূপো আছে, দুই-

এখনিৰে আধুনিক নৱ চিত্ৰৰো আভাস দিছে। তৰুণসকলৰ বয়স-বচনাত কচি অল্পসৰি বিষয়ৰপৰা বিষয়ান্তৰলৈ ভ্ৰমণ কৰি বসন্তৰূপৰ চোভা দেখা যায়। তিলক হাজৰিকাৰ 'আড্ডা' (১৯৫৮) আৰু 'কত কথা' (১৯৬০), হেমচন্দ্ৰ শৰ্মাৰ 'বাটৰ দুবৰী বন' (১৯৫৭) আৰু 'স্বাগত' (১৯৬২), কিৰণ শৰ্মাৰ 'কিমিদং ব্যক্ততং ময়া' (১৯৫৮), ভদ্ৰ বৰাৰ 'অৰ্ধ তাজ্জতি' (১৯৫৭) আৰু 'মধুৰেণ' (১৯৬১) আদি পুথিৰ উপৰিও ললিত বৰা, কীৰ্তিনাথ হাজৰিকা, তুলাল বৰঠাকুৰ আদিৰ দুই-এটি ভাল লেখা সিঁচৰতি হৈ পৰি আছে। বৰ্তমানে এইবিধ বচনাৰ ধাৰা সংযত হৈ পৰিছে। লীলা গগৈৰ 'কপলিং ছিগা বেল' (১৯৬১) বাটকুৱা মেলৰ জোৰা খুউৱা ছিগা-ভগা-টুকুৰা। প্ৰেমনাৰায়ণ দত্তৰ 'বসমাধুৰী'ত (১৯৫৯) ব্যঙ্গৰ চাট পৰিছে।

সাহিত্য-সমালোচনা

সাহিত্য-সমালোচনাত যুদ্ধোত্তৰ কালছোৱাত আমি যিমান ক্ষতভাৱে আগ বাঢ়িব লাগিছিল, সিমান বাঢ়িছো নে নাই, বিচাৰৰ বিষয়। বাণীকান্ত কাকতিৰ দৰে তত্ত্ব আৰু সৌন্দৰ্যদৰ্শী সমালোচকৰ অভাৱ অসমীয়া সাহিত্যই আশা কৰি আছে। কিন্তু বিজ্ঞপ্তিৰ বিষয়ত আমি যে বহুত আগ বাঢ়ি গৈছো, তাত সন্দেহ নাই। বিৰিক্টিকুমাৰ বৰুৱা, ত্ৰৈলোক্যনাথ গোস্বামী, হেম বৰুৱা, মহেশ্বৰ নেওগ, প্ৰফুল্লদত্ত গোস্বামী আদি চতুৰ্থ দশকৰ লেখকসকলৰ লগতে এই সময়ত সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা, উপেন্দ্ৰনাথ গোস্বামী, প্ৰমোদচন্দ্ৰ ভট্টাচাৰ্য, মহেন্দ্ৰ বৰা, নৱকান্ত বৰুৱা, দিলীপ বৰুৱা, হীৰেন গোহাঁই, ভৱেন বৰুৱা আদি সমালোচকে যোগ দি বিবিধ পত্ৰিকাত সমালোচনা-তত্ত্ব, সাহিত্য-বুৰঞ্জী, ছন্দশাস্ত্ৰ আদি সম্পৰ্কীয় বিবিধ প্ৰবন্ধ ৰচনা কৰে। গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ প্ৰতিষ্ঠাৰ লগে লগে অসমৰ সংস্কৃতিৰ গৱেষণাৰ এটি কেন্দ্ৰ গঢ় লৈ উঠে। বিশেষকৈ বাণীকান্ত কাকতি আৰু শ্বৰ্ণকুমাৰ ভূঞাৰ আদৰ্শই এই কেন্দ্ৰক বিশেষভাৱে অঙ্গপ্ৰাপ্ত কৰে। গৱেষণাৰ অস্ত্ৰ-প্ৰয়োগ অসমীয়া সাহিত্যৰ কেন্দ্ৰতো হ'বলৈ ধৰে আৰু পণ্ডিতসকলে পুৰণি মৈদাম খন্য কাম আৰম্ভ কৰে। আধুনিক বিজ্ঞান-সম্ৰত পদ্ধতিত পুৰণি সাহিত্য-গ্ৰন্থ সম্পাদনৰ প্ৰয়াস হ'বলৈ ধৰে, বিৰিক্টিকুমাৰ বৰুৱা, কালিৰাম মেধি, উপেন্দ্ৰচন্দ্ৰ লেখাক, মহেশ্বৰ নেওগ, সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা আৰু হৰিনাৰায়ণ দত্ত বৰুৱাৰ এনেভাৱে সম্পাদিত পুথিসমূহে অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীৰ ধাৰা সম্পৰ্কে কিছু বিষয়ত ধাৰণাৰ আয়ুৰ্ণ পৰিৱৰ্তন ঘটায়। পুৰণি

পুথিৰ সজ্জানে আমাৰ অনেক লুকাই থকা সাহিত্য-সম্পদ উদ্ধাৰ কৰিব বুলি আশা কৰিব পাৰি, আৰু তেতিয়াহে অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী সম্পূৰ্ণ হ'ব পাৰিব। লোক-সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰত গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ লোক-কথা আৰু জনজাতীয় সংস্কৃতি বিভাগে কিছু কাম ইতিমধ্যেই কৰিছে, অসমীয়া লোক-গীতি আৰু জিকিৰ-জাৰীৰ দুটি সংগ্ৰহৰ উপৰিও আন জনজাতীয় লোক-সাহিত্য উদ্ধাৰ কৰিছে।

জৈলোক্যনাথ গোস্বামীৰ 'সাহিত্য-আলোচনা' (প্ৰথম খণ্ড ১৯৫০, সম্পূৰ্ণ সংস্কৰণ ১৯৬১) প্ৰাচীন ভাৰতীয় আলংকাৰিকসকলৰ সিদ্ধান্ত আগত ৰাখি আধুনিক সমালোচনা-তত্ত্ব নিৰূপণৰ এটি সূক্ষ্মৰ আৰু সাৰ্থক যত্ন। তেওঁৰ আন দুখনি পুথি 'ইংৰাজী সমালোচনাৰ ধাৰা আৰু অসমীয়া সাহিত্যত তাৰ প্ৰভাৱ' (১৯৭০) আৰু 'নন্দনতত্ত্ব—প্ৰাচ্য আৰু পাশ্চাত্য' (১৯৮০)। মহেন্দ্ৰ বৰাৰ 'ৰম্যাসবাদ' (১৯৭৬) বোমাণ্টিচিজ্‌মৰ বিশদ আৰু মনোৰম ব্যাখ্যা। উমাকান্ত শৰ্মাৰ 'কাব্যভূমি'ত (১৯৪৮) সাহিত্যিক তাত্ত্বিক দৃষ্টিৰে চাবলৈ প্ৰয়াস কৰা হৈছিল। আধুনিক অসমীয়া সাহিত্য ঘাইকৈ পাশ্চাত্য আদৰ্শত প্ৰতিষ্ঠিত। অতুলচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ 'সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা'ত (১৯৫৮) এই দৃষ্টিৰে সাহিত্যৰ লক্ষণ বৰ্ণোৱা হৈছে। মনোৰঞ্জন শাস্ত্ৰীৰ 'সাহিত্য-দৰ্শন'ত (১৯৬২) আৰু তীৰ্থনাথ শৰ্মাৰ 'সাহিত্য-বিজ্ঞান-পৰিক্ৰমা'ত (১৯৬৩) ভাৰতীয় সমালোচনাৰ ধাৰাৰ পৰিচয় দিয়া হৈছে। মহেন্দ্ৰ বৰাৰ 'অসমীয়া কবিতাৰ ছন্দ' (১৯৬২) অসমীয়া পিঙ্গল-ৰচনাৰ প্ৰযত্ন। হেম বৰুৱাৰ 'আধুনিক সাহিত্য' (১৯৫০), মহেন্দ্ৰ বৰাৰ 'ফুল তৰা গান' আৰু তাৰিণীকান্ত ভট্টাচাৰ্যৰ 'সাহিত্যৰ গতিপথ' (১৯৬২) বাহিৰৰ সাহিত্য জগতৰ বাতৰি দিবৰ প্ৰয়াস। ডুবানন্দ দত্তৰ 'ৰবীন্দ্ৰ প্ৰতিভা'ত (১৯৬১) ৰবীন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰৰ বিষয়ে কেইটিমান প্ৰবন্ধ সন্নিৱিষ্ট হৈছে। সাধাৰণ সাহিত্য তত্ত্ব আৰু অসমীয়া সাহিত্যৰ বিভিন্ন অঙ্গ লৈ লিখা কেইবাটিও প্ৰবন্ধ-প্ৰকাশন আছে—প্ৰফুল্লদত্ত গোস্বামীৰ 'সাহিত্য আৰু জীৱন' (১৯৫৬), উপেন্দ্ৰনাথ গোস্বামীৰ 'ভাষা আৰু সাহিত্য' (১৯৫৬), উপেন্দ্ৰচন্দ্ৰ লেখাৰ 'অসমীয়া ৰামায়ণ-সাহিত্য' (১৯৪৮) আৰু 'সাহিত্য-সেৱক ৰজনীকান্ত বৰদলৈ' (১৯৪৮), ভাৰতচন্দ্ৰ দাসৰ 'অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী : মনসা শাণা' (১৯৪৮), অতুলচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ 'সাহিত্য-দৃষ্টি', 'সমালোচনা সাহিত্য' (১৯৫৮) নৃধৰুমাৰ জুঞাৰ 'ত্ৰিপদী', মহেন্দ্ৰৰ নেওগৰ 'অসমীয়া প্ৰেমগাথা' (১৯৫৮), 'আধুনিক অসমীয়া সাহিত্য' (১৯৬৫), 'লক্ষীনাথ' (১৯৭৮), পদ্মধৰ চলিহাৰ 'অসমীয়া সাহিত্য আৰু ৰংপুৰৰ বৰঙণি', হেমন্ত-

কুমাৰ শৰ্মাৰ 'অসমীয়া সাহিত্যত দৃষ্টিপাত' (১৯৬১), হেম বৰুৱাৰ 'সাহিত্য আৰু সাহিত্য' (১৯৬২), সত্যপ্ৰসাদ বৰুৱাৰ 'নাটক আৰু অভিনয়-প্ৰসঙ্গ' (১৯৬২), সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাৰ 'সাহিত্যৰ আভাস', অসম সাহিত্য সভাৰ 'সাহিত্য-সমীক্ষা' (১৯৬৩), ভুবনেশ্বৰী বৈষ্ণৱ 'বৈষ্ণৱ যুগৰ অসমীয়া সাহিত্য' (১৯৬৩), ডিব্ৰুগড়ৰ নেগুৰ 'অসমীয়া সাহিত্যৰ অধ্যয়ন' (১৯৬৪)। আমাৰ সাহিত্যৰ সামূহিক ধাৰাৰ বিভিন্ন অধ্যয়ন সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাৰ 'অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিবৃত্ত' (১৯৫২), 'অসমীয়া নাট্য-সাহিত্য' (১৯৬৫), 'অসমীয়া কাহিনী কাব্যৰ প্ৰবাহ' (১৯৭০), 'অসমীয়া উপজ্ঞাসৰ গতি-ধাৰা' (১৯৭৬)। প্ৰাচীন অসমীয়া গল্প-সাহিত্যৰ আলোচনা বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ 'অসমীয়া কথা-সাহিত্য' (১৯৫০)। ভাৰতীয় লোক-স্মৃতিৰ চমু পৰিচয় হেম বৰুৱাৰ 'এই গাঁও এই গাঁও' (১৯৬২), অসমীয়া লোক-সাহিত্যৰ সমালোচনা প্ৰফুল্লদত্ত গোস্বামীৰ 'অসমীয়া জন-সাহিত্য' (১৯৪৮), মহেশ্বৰ নেগুৰ 'অসমীয়া স্মৃতি-সাহিত্য' (১৯৫৮) আৰু লীলা গগৈৰ 'অসমীয়া লোক-সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা' (১৯৬৫)। ইংৰাজী ভাষাত অসমীয়া সাহিত্যৰ সমালোচনাৰ পুৰি আৰু প্ৰবন্ধ এইসকল লেখকেই আগ বঢ়াইছে, সিহঁতৰ যোগে আৰু অসমীয়া সৃষ্টিশীল সাহিত্যৰ অনুবাদসমূহৰ যোগে অসমীয়া সাহিত্য-সম্পদক বহল জগতলৈ মুকলি কৰি দিয়া হৈছে।

বিশেষকৈ হীৰেন গোহাঁই ('সাহিত্য আৰু সত্য' ১৯৭১, 'সাহিত্য আৰু চেতনা' ১৯৭৬ আদি) অনেক প্ৰবন্ধ আৰু কেইবাখনিও মূল্যবান পুথিৰ যোগে বামপন্থী সমালোচনাৰ বাহক আৰু প্ৰতিষ্ঠাপক হৈছে। ভবেন বৰুৱা গোবিন্দপ্ৰসাদ-শৰ্মা, হীৰেন্দ্ৰনাথ দত্ত আদিৰ লেখাতো সাহিত্যৰ নন্দনতন্ত্ৰৰ আধুনিক ধাৰাবোৰৰ সম্বন্ধ আমালৈ আহিছে।

অসম সাহিত্য সভাৰ সভাপতিৰ অভিভাষণতে (১৯৭৪) আৰম্ভ কৰি বিশ্ব-বিদ্যালয় অনুদান আয়োগৰ পৃষ্ঠপৃষ্ঠী আলোচনা-সম্ৰ, স্নাতকোত্তৰ শ্ৰেণীত পাঠ্য-নিৰ্ধাৰণ আৰু গৱেষণাত উৎসাহনৰ যোগে মহেশ্বৰ নেগুৰ ইউৰোপীয় তথা ভাৰতীয় সংস্কৃত সাহিত্যত প্ৰস্তুত পাঠ্য-সমীক্ষাৰ হৈ পৰ-প্ৰদৰ্শন আৰু ওকালতি কৰি থাকিব লগীয়া হৈছে, কিন্তু সেই বিজ্ঞানৰ কাঠিন্ধৰ বাবেই পুৰণি অসমীয়া সাহিত্য-অধ্যয়নৰ নিত্যন্ত আৱশ্যকীয় সেই সমীক্ষা-ধাৰা পতিতৰ মাজতে সঁচালনীকৈ চলিবৰ ছল পোৱা নাই। পাঠ্য-সমীক্ষা কেৱল এক বিজ্ঞানেই নহয়, সি এক ধৰ্মও।

॥ সংযোজন ॥

। লিপিৰ উদ্ভৱ ।

কোনো কোনো পাশ্চাত্য পণ্ডিতে ক'বলৈ বিচাৰে, খ্ৰীষ্টপূৰ্ব চতুৰ্থ, অষ্টম বা দশম শতিকাত ভাৰতে বাহিৰৰপৰা লেখন-কলা গ্ৰহণ কৰে। কিন্তু বৈদিক আৰু বৌদ্ধ সাহিত্যৰপৰা যি প্ৰমাণ পোৱা যায়, তাৰপৰা বুজিব পাৰি, অন্ততঃ খ্ৰীষ্টপূৰ্ব চতুৰ্থ শতিকাৰ বহুত পূৰ্বৰেপৰা ভাৰতৰ নিজৰ লেখন-কলা আছিল। প্ৰাচীনতম ভাৰতীয় লিপিমালা দুটি, খৰোষ্ঠী আৰু ব্ৰাহ্মী। অশোকৰ অনুশাসন-বোৰত এই দুই লিপি পোৱা যায়। খৰোষ্ঠী উত্তৰ-পশ্চিম ভাৰতত আৰু ব্ৰাহ্মী বাকীবোৰ অঞ্চলত প্ৰচলিত হৈছিল। খৰোষ্ঠী আৰ্য লিপি নহয়, ছেমিটিক আৰু আৰ্যেইক লিপিৰ লগত ইয়াৰ সন্ধ, আৰু খ্ৰীষ্টপূৰ্ব তৃতীয়ৰপৰা খ্ৰীষ্টীয় তৃতীয় শতিকালৈ ইয়াৰ প্ৰচলন আছিল। উৰ্দু লিপি খৰোষ্ঠীৰপৰা ওলোৱা নহ'লেও দুইটাৰ মূল এক, মুছলমানসকল ভাৰতলৈ অহাৰ পিছত ফাৰ্চী-আৰবী লিপিৰ কিছু পৰিৱৰ্তন কৰি উৰ্দু লিপি কৰা হয়। বুলাৰ (Buehler) ছাহাবৰ মতে ব্ৰাহ্মীৰো উৎপত্তি হয় ছেমিটিক লিপিৰপৰাই, কিন্তু কানিংহাম আৰু ভাৰতীয় পণ্ডিতসকলৰ মতে ই ভাৰতৰ নিজৰ উদ্ভৱ। চতুৰ্থ শতিকাৰ মাজ ভাগলৈকে ব্ৰাহ্মী-লিপি প্ৰচলিত আছিল। সেই সময়তে উত্তৰ আৰু দক্ষিণত এই লিপি পৃথক হৈ পৰে। তামিল, তেলুগু আদি দক্ষিণ ভাৰতৰ আধুনিক লিপিবিলাকৰ সন্ধ ব্ৰাহ্মীৰ দক্ষিণী শৈলীৰ লগত। চতুৰ্থ শতিকাৰ সময়ত উত্তৰ ভাৰতৰ প্ৰচলিত ব্ৰাহ্মী লিপিক গুপ্ত লিপি নাম দিয়া হয়, আৰু তাৰে ক্ৰমবিকাশত কুটিল লিপিৰ উদ্ভৱ হয়। কুটিল লিপিৰ সময় ঘৰ্ষৰপৰা নৱম শতিকা। কুটিলৰপৰা উৎপত্তি হয় নাগৰী আৰু কান্দীৰৰ শাৰদা লিপিৰ। শাৰদাৰপৰাই বৰ্তমান কান্দীৰী, গুৰুমুখী আদি লিপি ওলাইছে। প্ৰাচীন নাগৰীৰপৰা গুজৰাটী, মহাজনী আদি উত্তৰ ভাৰতৰ অস্ত লিপিৰোৰ ওলায়। গুপ্তলিপিৰ কুটিল শৈলীৰপৰাই অসমীয়া লিপিৰ উদ্ভৱ হয়। চতুৰ্থৰপৰা

পৰা দ্বাদশ শতিকাৰ ভিতৰৰ কামৰূপৰ হিন্দু ৰজাসকলৰ তাম্ৰশাসনবোৰৰ লিপি এফালে আৰু আনফালে তাৰ পিছৰ আহোম ৰজাসকলৰ তাম্ৰলিপি-শিলালিপি আদি আৰু মধ্যযুগীয় অসমীয়া সাহিত্যৰ মূল পুথিবোৰৰ লিপি ক্ৰমবিকাশৰ হেতুকে দুটা বিভিন্ন শৈলী যেন লাগে। তদুপৰি, মধ্যযুগীয় অসমীয়া লিপিৰ বামুণীয়া, গডগঞা, কাইথেলী আৰু লহকৰী—এই তিনি-চাৰিটা প্ৰকাৰভেদ দেখা যায়।

অসমীয়া সাহিত্যৰ যুগ-বিভাগ

ডক্টৰ বাণীকান্ত কাকতিয়ে অসমীয়া ভাষাৰ যুগ-বিভাগ কৰোঁতে বৌদ্ধ সিক্কসকলৰ ৰচনা আৰু চণ্ডীদাসৰ ‘~~শ্ৰীকৃষ্ণ~~-কীৰ্তন’ক প্ৰাক-অসমীয়া বুলি ধৰি স্পষ্ট (distinctive) অসমীয়া ভাষাক আদি (early), মধ্য (middle) আৰু আধুনিক (modern) বিভাগ কৰিছে। আদি অসমীয়াত তেওঁ প্ৰাগ্-বৈষ্ণৱ আৰু বৈষ্ণৱ এই দুটি উপবিভাগ উলিয়াইছে। মধ্য অসমীয়াৰ যুগ ধৰা হৈছে সপ্তদশ শতিকাৰপৰা ঊনবিংশ শতিকাৰ আৰম্ভণলৈ। তাৰ পিছৰপৰাই আধুনিক অসমীয়া যুগ আৰম্ভ হৈছে।

অসমীয়া সাহিত্যৰ প্ৰথম যুগ-বিভাগ কৰিছিল পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে। নানা কাৰণত সেই বিভাজন বৰ্তমানে অপ্ৰচলিত হৈছে। সাহিত্যৰ ইতিবৃত্ত-ৰচনাৰ আন এজন পথ-প্ৰদৰ্শক ডিব্ৰুগড়ৰ নেওগৰ যুগ-বিভাগ (১৯৪১) এনে :

- (১) আদি যুগ—প্ৰাৰম্ভৰপৰা দ্বাদশ শতিকাৰ শেষলৈকে (৮০০-১২০০ খ্ৰীষ্টাব্দ)
- (২) প্ৰাগ্-বৈষ্ণৱ যুগ—ত্ৰয়োদশৰপৰা পঞ্চদশৰ মাজভাগলৈ (১২০০-১৪৫০)
- (৩) বৈষ্ণৱ যুগ—পঞ্চদশৰ মাজৰপৰা সপ্তদশৰ মাজলৈ (১৪৫০-১৬৫০)
- (৪) বিস্তাৰ যুগ—সপ্তদশৰ মাজৰপৰা ঊনবিংশৰ আগছোৱালৈ (১৬৫০-১৮৩০)
- (৫) বৰ্তমান যুগ—ঊনবিংশৰ আগছোৱাৰপৰা এতিয়ালৈ (১৮৩০-১৯৪০)।

ইয়াৰ আদি যুগ ডক্টৰ কাকতিৰ প্ৰাক-অসমীয়া পৰ্যায়ত পৰিছে।

আনসকলে এই অঙ্কবোৰৰ ইফাল-সিফাল কৰিবৰ যত্ন কৰা দেখা যায়। ইয়াৰ ভিতৰত বৈষ্ণৱ আৰু আহোম যুগ, এনে দুটা বেলেগ কাল উলিয়াবৰ যত্ন কৰাটো সাৰ্থক হোৱা নাই কোনোপ্ৰকাৰে। আমি এই পুথিৰ বিভিন্ন অধ্যায়-বোৰত কৰা আলোচনাৰপৰা দেখা যাব, তলত দিয়া ধৰণে অসমীয়া সাহিত্যৰ যুগ-বিভাগ কৰিব পাৰি :

(১) বৌদ্ধ যুগ—অসমীয়াৰ নিকটতম অপভ্ৰংশত লিখা চৰ্যাসমূহৰ সময়

সম্পৰ্কে মতভেদ আছে; দেখা যায় ইবোৰ অষ্টমৰপৰা দ্বাদশ শতিকালৈ বিস্তৃত হৈ পৰিছে। ইয়াৰ পিছতে সাহিত্যৰ সৃষ্টিত এছোৱা শৃঙ্গ কালে দেখা দিয়ে।

(২) প্ৰাক্‌শব্দৰ যুগ—মাধৱ কন্দলি, হেম সবস্বতী, হৰিবৰ বিপ্ৰ আৰু কবিতত্ত্ব সবস্বতী শব্দৰদেৱৰ আগৰ, ই ঠিক, কিন্তু তেওঁলোকৰ সময় নিৰূপণ কৰোঁতে সাহিত্যিক প্ৰমাণৰ ওপৰতহে নিৰ্ভৰ কৰিব লগীয়া হোৱাত খাটাতকৈ বছৰৰ হিছাপ ধৰা টান হৈছে। শব্দৰদেৱৰ সাহিত্যিক উদ্ভৱৰ আগৰ জ্যোদিশ, চতুৰ্দশ আৰু পঞ্চদশ—এই তিনি শতককে এওঁলোকৰ কাল বুলি ধৰিব লগীয়া হয়। এইসকলক প্ৰাগ্‌বৈষ্ণৱ নোবোলৌ, কাৰণ সিসকলে বৈষ্ণৱৰ সমাদৃত সাহিত্যকে ৰচনা কৰিলে। বড়ু চণ্ডীদাস আদি এই কালছোৱাৰ ভিতৰতে পৰিব।

(৩) শব্দৰী যুগ—শব্দৰদেৱৰপৰা তেওঁৰ শিষ্য মাধৱদেৱ আদিকে ধৰি প্ৰশিষ্ট গোপাল আতা আৰু বৈকুণ্ঠনাথ ভট্টদেৱলৈকে কবি-সাহিত্যিকসকলক শব্দৰদেৱৰ কাল বা নৱবৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ প্ৰথম শক্তিশালী উদ্ভৱ আৰু বিস্তাৰৰ কালৰ ভিতৰত ধৰিব পৰা হয়। এই সময়তে নৱবৈষ্ণৱসকলে তেওঁলোকৰ শ্ৰেষ্ঠ সাহিত্য সৃষ্টি কৰিলে। পীতাম্বৰ, মনকৰ আৰু দুৰ্গাদেৱ কায়স্থ—এই তিনিজন পাঁচালী কবি এই কালৰ ভিতৰৰে, যদিও নৱবৈষ্ণৱসকলৰ লগত তেওঁলোকৰ সম্পৰ্ক দেখা নাযায়।

(৪) শব্দৰোত্তৰ যুগ—ভট্টদেৱ, গোপালচৰণ আদিৰ পিছৰেপৰা ঊনবিংশ শতিকাৰ প্ৰথম চতুৰ্থাংশলৈকে উত্তৰ-শব্দৰ বা শব্দৰোত্তৰ যুগ বুলিব পাৰি। নৱবৈষ্ণৱ সমাজৰ ধৰ্মৰ অগ্ৰপ্ৰেৰণাৰ উপৰিও আহোম, কোচ-কছাৰী আদি ৰজাসকলৰ পৃষ্ঠপোষকতা আৰু উদগনি এই কালছোৱাৰ এক প্ৰধান অৱলম্বন হৈ পৰে। সাহিত্য-সৃষ্টিৰ ফালৰপৰা সত্ৰীয়া সমাজৰ গুৰু-চৰিতত আৰু আহোম ৰাজধানীৰ অগ্ৰপ্ৰেৰণাৰপৰা উদ্ভূত বুৰঞ্জীত কথাৰ নিকটৱৰ্তী গল্পৰ প্ৰৱৰ্তন অভিনৱ। এই কালছোৱাৰ শেষৰ ফালেই প্ৰথম অসমীয়া খ্ৰীষ্টিয়ান লেখা বাইবেলৰ ভাঙনি অসমৰ বাহিৰত প্ৰকাশিত হয়। সত্ৰীয়া সাহিত্য, ৰাজধানীৰ সাহিত্য আৰু অনিশ্চিত স্থানৰ লেখকৰ সাহিত্য শব্দৰোত্তৰ সাহিত্যৰ তিনিটা বেলেগ ভাগ।

(৫) আধুনিক যুগ :

(ক) আদি খ্ৰিষ্টিয় যুগ—১৮২৬ চনৰ ৱাতাবু সন্ধিৰ পিছত অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যত এক খেলি-খেলি ভাৱ আহিল; পঢ়াশালি-স্তাৱালৰপৰা

অসমীয়া ভাষা অপসাৰিত হ'ল, কোনোৱে পুৰণি ত্ৰিভিঞ্জ বলৱৎ ৰখাৰ যত্ন কৰিলে, কোনোৱে বা বঙলা বা বঙলুৱাত কিতাপ লিখিলে, বেণ্টিংসকল আৰু আনন্দৰাম ফুকনে অসমীয়াৰ পুনঃসংস্থাপনৰ যত্ন কৰিলে। এই সময়খিনি নতুন অসমীয়া ভাষাৰ অহুশীলন কাল, নতুন প্ৰভাৱ-আহৰণৰ কাল।

(খ) হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ কাল—১৮৭৩ ছনত অসমীয়া ভাষাই পঢ়াশালি আৰু ক্লাসলয়ত পুনঃপ্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰিলে। তেতিয়াৰপৰা 'জোনাকী' আৰু অ. ভা. উ. সা. সভাৰ প্ৰতিষ্ঠালৈকে অসমীয়া ভাষাই সাহিত্যিক প্ৰতিষ্ঠাৰ বাবে যত্ন কৰা কাল।

(গ) ৰোমাণ্টিক যুগ বা বেজবৰুৱাৰ যুগ—১৮৮৮-৮৯ ছনত 'জোনাকী' আৰু অ. ভা. উ. সা. সভাৰ প্ৰতিষ্ঠাৰপৰা দ্বিতীয় মহাসমৰৰ বিভীষিকাই অসমক গ্ৰাস কৰালৈকে পাশ্চাত্য প্ৰভাৱ সম্বৰণ কৰি পূৰ্ণাঙ্গ আধুনিক অসমীয়া সাহিত্য গঢ় লৈ উঠে।

(ঘ) বৰ্তমান সাহিত্য—দ্বিতীয় মহাসমৰৰ প্ৰভাৱ-বিস্তাৰ আৰু তাৰ পিছৰপৰা বৰ্তমান কালৰ আৰম্ভ।

লোক-গীতি আৰু লোক-কথাৰ ৰচনাৰ কাল নিৰূপণ কৰা টান। সেই বুলি সিবোৰ যুগ-নিৰপেক্ষ নহয়। বুৰঞ্জীমূলক কাহিনী-গীতবোৰত আৰু আন অনেক গীত-মাততে বুৰঞ্জীৰ আঁচোৰ লাগি আছে। আই-নাম, বিয়া-নাম, বিহু-নাম—ইবোৰৰ এনে নামকৰণত নামধৰ্মৰ প্ৰচাৰৰ প্ৰভাৱৰ ইঙ্গিত সোমাই আছে। ডাকৰ বচন, আজান পীৰৰ গীত, ডকতীয়া ফকৰা আদি বিশেষ একোজন ব্যক্তিৰ নামৰ লগত জড়িত যদিও, সিবোৰ আমালৈ আহিছে মৌখিক পথেদি, সিবোৰৰ লক্ষণ চৰিত্ৰ আদিত লোকপ্ৰৱাদৰ বৈশিষ্ট্য কৰালৰ দৰে লাগি আছে। গতিকে সিবিলাকক লোক-গীতি আৰু লোক-কথাৰ লগতে বিবেচনা কৰা হৈছে। ডাকৰ বচনক 'ডাকপাৰ্শ্ব'ৰ যুগ বা বোদ্ধ যুগত সংস্থাপন কৰাৰ বস্তু বিকল হ'বলৈ বাধ্য। কালিৰাম মেধিয়ে ভাষাৰ বিচাৰত সিবোৰক জয়দেৱ শতিকাৰ আগৰ বুলিব নোখোজে, সিবোৰত নৱবৈষ্ণৱ আদৰ্শৰ প্ৰভাৱ লক্ষ্য কৰিলে সেই সময় সম্ভৱতঃ বোদ্ধমলৈ হোহকাই আনিব লগা হয়।

॥ গ্ৰন্থ-পঞ্জী ॥

[বিশেষকৈ ছাত্ৰসকলৰ সুবিধাৰ কাৰণে এই চমু পঞ্জী প্ৰস্তুত কৰা হ'ল।
সকলো পঢ়িব লগীয়া সমালোচনাৰ গ্ৰন্থ আৰু আধুনিক পদ্ধতিৰে সম্পাদিত
মূল পুথিৰ নাম মাত্ৰ দিয়া হৈছে। মূল পুথিবোৰৰ সকলো ছপা সংস্কৰণ,
কামৰূপ অনুসন্ধান সমিতি, বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগ, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়
আৰু বিভিন্ন লোকৰ হাতত পোৱা সাঁচিপতীয়া-তুলাপতীয়া পুথি আৰু
আলোচনীবোৰত গুলোৱা অনেক স্থলিখিত আলোচনাৰ তালিকা তৈয়াৰ কৰা
সম্ভৱ নহ'ল।]

সাধাৰণ

দেবেন্দ্ৰনাথ বেজবৰুৱা—অসমীয়া ভাষা সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী, হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী—
অসমীয়া সাহিত্যৰ চানেকি, *Descriptive Catalogue of Assamese
Manuscripts*, ডিহেম্বৰ নেওগ—আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী, অসমীয়া
সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত ভূমুকি, অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী, বাণীকান্ত কাকতি—
পুৰণি অসমীয়া সাহিত্য, (সম্পাদিত) *Aspects of Early Assamese Literature*,
স্বৰ্ণকুমাৰ ভূঞা—*Studies in the Literature of Assam* (ইয়াত এখনি
ব্ৰহ্মৰ গ্ৰন্থপঞ্জী আছে), বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা—*Assamese Literature*, অসমীয়া
কথা-সাহিত্য, *Modern Assamese Literature*, উপেন্দ্ৰচন্দ্ৰ লেখাৰু—অসমীয়া
ৰামায়ণ-সাহিত্য, মহেশ্বৰ নেওগ—অসমীয়া প্ৰেম-গাথা, (সম্পাদিত) সঙ্কয়ন,
সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা—অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিবৃত্ত, অসমীয়া নাট্য-সাহিত্য, অসমীয়া
উপজ্ঞাসৰ ভূমিকা, অসমীয়া উপজ্ঞাসৰ গতিধাৰা, অসমীয়া কাহিনী কাব্যৰ প্ৰৱাহ,
মহেন্দ্ৰ বৰা—অসমীয়া কবিতাৰ ছন্দ, হৰিনাৰায়ণ দত্ত বৰুৱা-সম্পাদিত অসমীয়া
মহাভাৰত, ৰামায়ণ, ভাগৱত, স্মৃকুমাৰ সেন—বাল্মীকী সাহিত্যৰ ইতিহাস।

ভাষাৰ ক্ৰমবিকাশ

হুনীতিকুমাৰ চট্টোপাধ্যায়—*The Origin and Development of the
Bengali Language*, বাণীকান্ত কাকতি—*Assamese, Its Formation
and Development*, স্মৃকুমাৰ সেন—ভাষাৰ ইতিবৃত্ত, বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা—
অসমীয়া ভাষা আৰু সংস্কৃতি।

লোক-গীতি আৰু লোক-কথা

স্বৰ্ণকুমাৰ ভূঞা-সম্পাদিত বদন বৰকুকনৰ গীত, গ্ৰন্থসংকলন শোৰামী—
অসমীয়া জন-সাহিত্য, *Folk-literature of Assam, Ballads and Tales of Assam*, মহেশ্বৰ নেওগ—অসমীয়া গীতি-সাহিত্য (কেয়োখন পুথিতে বহল
গ্ৰন্থপঞ্জী আছে), লীলা গগৈ-সম্পাদিত অসমীয়া লোক-গীত, অতুলচন্দ্ৰ হাজৰিকা-
সম্পাদিত অসমীয়া লোক-গীতি-সংগ্ৰহ ।

প্ৰত্ন-অসমীয়া আৰু যিগ্ৰ-অসমীয়া

মণীশ্ৰীমোহন বসু-সম্পাদিত চৰ্যাপদ, স্বৰ্ণকুমাৰ সেন-সম্পাদিত চৰ্যাগীতি-
পদাবলী, বসন্তবৰ্জনে বাৰ-সম্পাদিত ত্ৰিভুজ-কীৰ্তন, শিবচন্দ্ৰ শীল-সম্পাদিত
গোবিন্দচন্দ্ৰ গীত, নলিনীকান্ত ভট্টশালী আৰু বৈকুণ্ঠনাথ ভট্টাচাৰ্য-সম্পাদিত
ময়নামতীৰ গীত, দীনেশচন্দ্ৰ সেন আৰু বসন্তবৰ্জনে বাৰ-সম্পাদিত গোপীচন্দ্ৰৰ
গান ২ খণ্ড, চাকচন্দ্ৰ বন্দ্যোপাধ্যায়-সম্পাদিত শূন্তপুৰাণ ।

প্ৰাক্‌শঙ্কৰ যুগ

কালিৰাম মেধি-সম্পাদিত প্ৰহ্লাদ-চৰিত্ৰ, মহেশ্বৰ নেওগ-সম্পাদিত লৱ-
কুশৰ যুদ্ধ, বিৰিক্‌কুমাৰ বৰুৱা আৰু মহেশ্বৰ নেওগ-সম্পাদিত বজ্ৰবাহনৰ যুদ্ধ
আৰু তাম্ৰধ্বজৰ যুদ্ধ, মহেশ্বৰ নেওগ—*Sankaradeva and His Predecessors*

শঙ্কৰদেৱ আৰু মাধৱদেৱ

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা—শঙ্কৰদেৱ, কালিৰাম মেধি-সম্পাদিত অম্বাবলী, বাণীকান্ত
কাকতি-সম্পাদিত চোৰধৰা আৰু পিপৰাণ্ডুচোৱা নাটক, বিৰিক্‌কুমাৰ বৰুৱা-
সম্পাদিত অদোয়া নাট, হৰিনাৰায়ণ দত্ত বৰুৱা-সম্পাদিত ত্ৰিভুজৰবাক্যামৃত,
অম্বিকানাথ বৰা-সম্পাদিত কল্পীগীতৰ নাট, মহেশ্বৰ নেওগ—ত্ৰিভুজৰদেৱ,
(সম্পাদিত) কীৰ্তন-ঘোষা, নাম-ঘোষা, ভক্তি-প্ৰদীপ, ৰাজমোহন নাথ-সম্পাদিত
কালিদমন নাট, বিনোবা ভাবে-সম্পাদিত নাম-ঘোষা সাৰ

পাঁচালী কবিসকল

বিৰিক্‌কুমাৰ বৰুৱা আৰু সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা-সম্পাদিত জনসা-কাব্য,
মহেশ্বৰ নেওগ-সম্পাদিত উবা-পৰিশয়, গীতি-ৰায়ালয়, সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা-সম্পাদিত

উষা-পৰিণয়, শশিভূষণ দাসগুপ্ত—*Descriptive Catalogue of Bengali Manuscripts In the State Library of Cooch Behar*, স্বকুমাৰ সেন-সম্পাদিত *Vipradasa's Manasa-vijaya*

শঙ্কৰদেৱৰ প্ৰচ্ছায়া-উপচ্ছায়াৰ কবি-সাহিত্যিকসকল

মহেশ্বৰ নেওগ—বৈকুণ্ঠনাথ ভাগৱত ভট্টাচাৰ্য, হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী-সম্পাদিত কথা-গীতা, মহেশ্বৰ নেওগ-সম্পাদিত শ্ৰীভাগৱত-কথা, প্ৰথম, দ্বিতীয়, তৃতীয় স্কন্ধ, হৰিনাথ শৰ্মা দলৈ-সম্পাদিত শ্ৰীভাগৱত-কথা, দশম স্কন্ধ, সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা-সম্পাদিত গীতগোবিন্দ।

সন্ত্ৰীয়া সমাজৰ সাহিত্য

মহেশ্বৰ নেওগ—গুৰু-চৰিতৰ ইতিকথা, কালিৰাম মেধি-সম্পাদিত অন্ধাৱলী, বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা-সম্পাদিত শ্ৰীৰামদেৱ আৰু ৰামানন্দৰ গীত, মহামোহ কাব্য, অতুত ৰামায়ণ, শৰৎচন্দ্ৰ গোস্বামী-সম্পাদিত সাত্বততত্ত্ব, দামোদৰদেৱৰ চৰিত্ৰ, বনমালাদেৱৰ চৰিত্ৰ, ৰাজমোহন নাথ-সম্পাদিত (দৈত্যাবিৰ) শঙ্কৰদেৱ-মাধৱদেৱৰ চৰিত্ৰ, ভক্তি-বত্নাকৰ, মোহনচন্দ্ৰ মহন্ত-সম্পাদিত ভক্তি-বত্নাকৰ, উপেন্দ্ৰচন্দ্ৰ লেখাৰু-সম্পাদিত কথা-গুৰু-চৰিত, সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা-সম্পাদিত কথা-ৰামায়ণ, মহেশ্বৰ নেওগ-সম্পাদিত বংশীগোপালদেৱৰ চৰিত্ৰ, (ৰামানন্দৰ) গুৰু-চৰিত্ৰ, ভক্তি-গীত-সঙ্কলন, বৰদোৱা গুৰু-চৰিত, গুৰু-চৰিত-কথা, *The Bhakti-Ratnakara of Sankardeva and History of the Concept of Bhakti*, শ্ৰীহন্তমুক্তাৱলী, লক্ষ্মীনাথ দাস আৰু মহেশ্বৰ নেওগ-সম্পাদিত বাঙা-প্ৰদীপ (*Rhythman in the Vaishnava Music of Assam*)

আহোম ৰাজত্বৰ সাহিত্য

হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী-সম্পাদিত পুৰণি অসম বুৰঞ্জী, স্বৰ্ধকুমাৰ ভূঞা-সম্পাদিত কামৰূপ বুৰঞ্জী, অসম বুৰঞ্জী, তুংখুঙ্গীয়া বুৰঞ্জী, ত্ৰিপুৰা বুৰঞ্জী, কছাৰী বুৰঞ্জী, পাদশাহ বুৰঞ্জী আদি, মহেশ্বৰ নেওগ-সম্পাদিত ভক্তি-গীত-সঙ্কলন

কোচ-কছাৰী আদি ৰাজত্বৰ সাহিত্য

হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী-সম্পাদিত দৰং-ৰাজবংশাৱলী, খা চৌধুৰী আমানত উল্লা আহমদ—কোচবিহাৱেৰ ইতিহাস, শশিভূষণ দাসগুপ্ত—*Descriptive Catalogue of Bengali Manuscripts In The State Library of Cooch Behar*

অজ্ঞাতবাসৰ লেখকসকল

মহেশ্বৰ নেওগ-সম্পাদিত চাহাপৰী-উপাখ্যান বা যুগান্ত-চৰিত্ৰ, বিবিধকৃষাৰ
বৰুৱা আৰু সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা-সম্পাদিত মধুমালতী

আদি ব্ৰিটিশ যুগৰ অজ্ঞাতবাস

মহেশ্বৰ ভূঞা-সম্পাদিত অসমৰ পদ্ম বুৰঞ্জী, (হৰকান্তৰ) অসম বুৰঞ্জী

আদি ব্ৰিটিশ যুগৰ পোহৰ

ডি. এইচ. বৰ্ড—*Baptists in Assam*; প্রফুল্লদত্ত গোস্বামী-সম্পাদিত
কামিনীকান্তৰ চৰিত্ৰ, মহেশ্বৰ নেওগ—অসমীয়া ভাষা (*A Few Remarks on
the Assamese Language* মহেশ্বৰ নেওগ *Anandaram Dhekiyal
Phukan* (সাহিত্য অকাদেমি), *Nidhi Levi Farwell* (সাহিত্য অকাদেমি)
Anandaram Dhekiyal Phukan Plea for Assam and Assamese,
পুনঃসম্পাদিত অকনোদই ১৮৪৬-১৮৫৪

আধুনিক অসমীয়া ভাষাৰ সাহিত্যিক প্ৰতিষ্ঠা

গুণাভিৰাম বৰুৱা—আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনৰ জীৱন-চৰিত্ৰ, অতুলচন্দ্ৰ
বৰুৱা-সম্পাদিত ভোলানাথ দাস বচনাৱলী, প্রফুল্লদত্ত গোস্বামী-সম্পাদিত
কমলাকান্ত ভট্টাচাৰ্য বচনাৱলী, নন্দ তালুকদাৰ-সম্পাদিত লহোদৰ বৰা বচনাৱলী

বোম্বাইৰ বিস্তাৰ : বেজবৰুৱাৰ যুগ

লক্ষ্মীকান্ত বেজবৰুৱা—মোৰ জীৱন-সৌৱৰণ ডিব্ৰুগড় নেওগ-সম্পাদিত কাব্য-
প্ৰতিভা, যজ্ঞেশ্বৰ শৰ্মা-সম্পাদিত শতপথ, অতুলচন্দ্ৰ হাজৰিকা-সম্পাদিত মৰহা
ফুলৰ কৰণি, মহেশ্বৰ নেওগ-সম্পাদিত মালচ আৰু চহুলো, অসমীয়া খণ্ডবাক্যকোষ,
বাণীকান্ত-চৰণিকা, সৰ্বিতা সভা—বেজবৰুৱাৰ সাহিত্য-প্ৰতিভা, গোহাঞি-
বৰুৱাৰ সাহিত্য-প্ৰতিভা, উপেন্দ্ৰচন্দ্ৰ লেখাৰু—সাহিত্যসেৱক ৰজনীকান্ত
বৰদলৈ, সৰ্বেশ্বৰ কটকী—হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা, সত্যনাথ বৰা, কমলেশ্বৰ শৰ্মা—কবি
চৌধাৰী আৰু চৌধাৰীদেৱৰ কবিতা, প্ৰকাশন পৰিষদ—লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা,
অসম সাহিত্য সভাৰ প্ৰকাশিত বিবিধ স্মৃতিগ্ৰন্থ, হোমেন বৰগোহাঞি-সম্পাদিত
বিংশ শতিকাৰ অসমীয়া সাহিত্য, অতুলচন্দ্ৰ বৰুৱা বন্ধুনাথ চৌধাৰী বচনাৱলী,
জ্যোতিপ্ৰসাদ বচনাৱলী

বৰ্তমান সাহিত্য

বৰ্ত্তমানৰ শৰ্মা-সম্পাদিত আধুনিক অসমীয়া কবিতা, মহেন্দ্ৰ বৰা-সম্পাদিত
নতুন কবিতা, নীলমণি ফুকন-সম্পাদিত কুঁৱি শতিকাৰ অসমীয়া কবিতা

নিৰ্ঘণ্ট : ৰচক

- অতুলচন্দ্ৰ হাজৰিকা, ২৭৩, ২২৩, ২২৪
৩২৮, ৩২৯, ৩৩৮, ৩৪০, ৩৪১
অতুলচন্দ্ৰ বৰুৱা, ৩৪১, ৩৪৪,
অতুলানন্দ গোস্বামী, ৩৩৭
অজিত বৰুৱা, ৩২৫
অকৃত আচাৰ্য্য, ২১৫
অনন্ত আচাৰ্য্য বিজ্ঞ, ১৮৪
অনন্ত কন্দলি, ৫১, ৫৩-৫৭, ৭৫, ৭৯,
৮২, ৯৬, ১১৪, ১২৬-১৩০, ১৪০,
১৪৭, ১৭৫, ১৮৯, ২৮৫, ৩১৩,
৩১৪
অনন্ত কায়স্থ, ৫৩, ১৩৮
অনিকন্দ্ৰ কায়স্থ, ১৫৬-১৫৭
অনিকন্দ্ৰ দাস, ১৫৫, ১৬৫, ১৭০, ১৭৪,
১২৬, ২০৭, ২০৮
অনিকন্দ্ৰ দেৱ, ১৫৯, ১৬০
অদ্ভ বৰুৱা, ৩৩৮
অপগণ্ড শৰ্মা, ৩১৩
অপূৰ্ব শৰ্মা, ৩৩৭
অভয় ডেকা, ৩২৮
অভিনৱ গুপ্ত, ৪০
অমবেশ পাঠক, ৩২৮
অমলেন্দু গুহ, ৩২৫, ৩৪২
অমিয়কুমাৰ দাস, ২৫২, ২৭৭, ৩১৯
অম্বল্য বৰুৱা, ৩২১
অম্বিকাগিৰি বায়চৌধুৰী, ২৫২, ২৬৪-
২৬৫, ২৮৯, ৩১২, ৩৪০
অম্বিকা প্ৰসাদ গোস্বামী, ২৮৮
অৰুণ দাস, ৩৩৪
অৰুণ শৰ্মা, ৩২৯, ৩৩০
অলকানন্দ, ২০৯
অম্বদোষ, ৮
আচাৰ্য কবিশেষৰ, ২১২
আজলীতৰা নেওগ, ৩০৫
আজান ককিৰ, ১৩, ২৯, ৩০, ৩৪৯
আত্মাৰাম শৰ্মা, ২১৬
আব্দুল মব্বিন, ৩০৬
আনন্দচন্দ্ৰ আগৰৱালা, ২৪৮, ২৫১,
২৫৮, ২৫৯, ৩১৩, ৩১৯
আনন্দচন্দ্ৰ বৰুৱা, ২৭৮, ২৮০
আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকন, ১৫১,
২১৬, ২১৮, ২২৫, ২২৬, ২২৮,
২৩৩, ২৩৪, ২৩৫-২৩৬, ২৩৮,
২৪৩, ২৪৫, ৩০৫, ৩০৭, ৩১৪,
৩৪৯
আনিছ-উজ্জ-জামান, ৩২৬
আব্দুল হাছান, ৩৪০, ৩৪২
আব্দুল বহমান, ৯
আমানত উল্লা চৌধুৰী, ১৯৯
আলিমুৰিছা শিৱাৰ, ৩২৬, ৩৩৭
আন্তোব ভট্টাচাৰ্য, ৩৬
ই. ডব্লিউ. ক্লাৰ্ক, ২২৭, ২৩১
ইন্দীবৰ গগৈ, ৩০৪
ইন্দ্ৰজিত গান্ধকগিৰী, ১৭১
ইন্দ্ৰেশ্বৰ বৰঠাকুৰ, ২৭০, ২৯২, ৩১৮
ইব্ৰাহিম আলি, ৩২৫

ইমৰাণ শাহ, ৩৩৫, ৩৩৭

উইলিয়াম কেবী, ২১৬

উইলিয়াম বার্ড, ২১৬

উত্তম বাম, ১৭৬

উদিত্ৰায় দেৱ, ১৬৪, ১৬৮

উপেন্দ্ৰচন্দ্ৰ লেখাৰু, ৩১৮, ৩৪৩, ৩৪৪

উপেন্দ্ৰনাথ গোস্বামী, ৩৪৩, ৩৫৪

উপেন্দ্ৰ সিংহৰজা, ২০৩

উনৰ খায়খাম, ২৬৬-২৬৭, ২৬৮

উমাকান্ত, ২১১

উমাকান্ত শৰ্মা, ৩০৪, ৩৪৪

উমা বৰুৱা, ৩৩৪

উমাপতি উপাধ্যায়, ৭৩, ৯৩

উমেশচন্দ্ৰ চৌধাৰী, ২৭৪

উমেশচন্দ্ৰ বৰুৱা, ২৭১

এ, এইচ, ডেনকোৰ্থ, ২২৭, ২৩৩

এ, কে, গানী, ২২৭, ২২৯, ২৩২, ২৩৩

এছ, এম, হোৱাইটিং, ২২৭

এছ, জাৰ বার্ড, শ্ৰীমতী, ২২৭, ২৩৩

এডৱাৰ্ড গেইট, ৪৮, ৫১, ৫৮, ৯০,

১১২, ১২২, ২০০, ২০৩, ২২৮,

৩১৪

এম, ই, লেছলি, ২৩২

এমিল লাড্ৰিগ, ৩০৬

এলিজাবেথ বেৰেট, ২৭০

এলিজা ব্ৰাউন, ২২৮-২৩১

এ. ষ্টাৰ্লিং, ১৩৭

ঔজিড, ২৬১

ওলিভাৰ টি, কট্টৰ, ২২৮-২৩০

কঙ্কন, ৪২

কংসাৰি, ১৩৮, ১২৫, ২০৭

কৰ্ভিয়েৰ, ৪০

কমল দাস, ১৭৫

কনকলাল বৰুৱা, ৩২-৪০, ৫২, ৫৯,
৭০, ১১১, ২৫১, ৩১০-৩১৪

কবি কঙ্কন, ২৫, ২১২

কবি চূড়ামণি, ১৮৬

কবি বজ্জ, ২০২

কবি সব্বভটী, ৬৫

কবিচন্দ্ৰ বিজ্ঞ, ১৮৪-১৮৫

কবিত্ব, ১৬৯, ২১২

কবিত্ব সব্বভটী, ৪৮, ৫৮-৫৯, ৬৭,
৬৯-৭০, ৩৪৮

কবিৰাজ চক্ৰৱৰ্তী, ১২, ১৮২-১৮৩,
১৮৪, ১২৩, ২১২

কবিৰাজ মিশ্ৰ, ২০৮

কবিৰাজ নৃধ বিজ্ঞ, ২০০

কবিশেখৰ, ২৪, ১৭৮

কবীন্দ্ৰ পাত্ৰ, ৪৫

কবীৰ, ৭৪, ১৩২

কমল, ১৭৬

কমলা, ২৫

কমলা বৰগোহাঁই, ৩৩৭

কমলাকান্ত ভট্টাচাৰ্য, ২৪১, ২৪২, ২৪৭
২৫০, ২৫২, ২৭১, ৩০৭-৩০৮,
৩১২

কমলেশ্বৰ চলিহা, ২৭৪, ২৮০, ৩০০,
৩০৫, ৩৩৭, ৩৪৪

কমলেশ্বৰ শৰ্মা, ৩৩৯

কৰুণাধৰ বৰুৱা, ২৮০, ২২৩

াভিৰাম বৰুৱা, ২৩৬, ২৩৭, ২৫৮	কুমুদেন্দ্ৰ বৰঠাকুৰ, ৩০
কলাপ চন্দ্ৰ, ১৩৭	কুন্তিবাস, ১২৩, ২১৫
কলাপচন্দ্ৰ দ্বিজ, ১৫৭	কুপাবৰ বৰবৰুৱা, ২৪৮, ৩০৮, ৩১৩
কাঞ্চন বৰুৱা, ৩৩৪	কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ, ৫৩, ২৯৫
কানিংহাম, ৩৪৬	কৃষ্ণপ্ৰসাদ আগৰৱালা, ২৫৭
কাষদেৱ, ১৭৫	কৃষ্ণ প্ৰসাদ দুৱৰা, ২৫২
কামলি, ৪২	কৃষ্ণ প্ৰসাদ বৰঠাকুৰ, ৩৩৪
কামাখ্যা সভাপতিত, ৩৩৪	কৃষ্ণ ভাৰতী, ১৪৪, ১৬২
কামাখ্যানাথ ঠাকুৰ, ২২৫	কৃষ্ণ জ্ঞানী, ৩০৪
কালিদাস, ৬৭, ১৮৩, ২৪২, ২৫৪,	কৃষ্ণ মিত্ৰ, ২০১
২৬৪, ২৭৪, ৩১৩, ৩১৪	কৃষ্ণাচাৰ্য্য, ৪১, ১৬৭, ১৮৬
কালিদাস (শঙ্কৰোত্তৰ), ২০২	কৃষ্ণাচাৰ্য্য দ্বিজ, ২৪, ১৭৩, ২১০
কালিৰাম বৰুৱা, ২৪৪	কৃষ্ণানন্দ দ্বিজ, ২৪, ১৭২
কালিৰাম মেধি, ৪৮, ৫১, ৫৮, ৬৬, ৬৮	কেফায়ৎ উল্লা, ২৪৪
৮৬, ১৫১, ৩১২, ৩১৪, ৩৪৩, ৩৪৭	কেৰপাই শৰ্মা, ৩১৩
কাশ্মিনাথ, ১২২, ২১২, ২২২, ২২৭	কেশৱ কান্ত, ১৭৬
কাহ্ন, ৩৮, ৪২	কেশৱচৰণ কায়স্থ, ১৫৬
কিনাৰাম সজিয়া, ২৩৪	কেশৱনাৰায়ণ দত্ত, ৩৪০
কিৰণ শৰ্মা, ৩৪৩	কেশৱ মহন্ত, ৩২১, ৩২৫, ৩২৬
কীৰ্ত্তি, ২৭৬	কৈৱল্যানন্দন দেৱ, ১৬৪
কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰ দ্বিজ, ২০২	কোলোৰিজ, ২৪৬
কীৰ্ত্তিনাথ বৰদলৈ, ২২৫, ৩১৩	কোঁশাৰি, ২০২
কীৰ্ত্তিনাথ হাজৰিকা, ৩২৭, ৩৩৫, ৩৪৩	ক্ৰোচে, ৩১৮
কুতূৰীপাদ, ৩৮, ৪২	ক্লাৰ্ক, ২২৭
কুতূৰন, ২১৩-২১৪	খড়্গেশ্বৰ দ্বিজ, ১২৭
কুমাৰ কিশোৰ, ৩৩৪	গন্ধাৰাম দাস, গন্ধা দাস, গন্ধাগতি
কুমাৰ মধুসূদন, ৩৪২	দাস, ৬৬, ১০৪, ২০৭, ২১৪
কুমুদ গোস্বামী, ৩৩৭	গণেশ চন্দ্ৰ গগৈ, ২৭৮-২৮০, ২২৫
কুমুদচন্দ্ৰ বৰদলৈ, ২২৩	গণেশচন্দ্ৰ হাজৰিকা, ৩১৩
কুমুদচন্দ্ৰ বৰুৱা, ৩২৭	গৰ্গৰাম চৌধুৰী, ২৫২

গাইলুছ, লিটন ষ্টেচি, ৩০৬

গাৰ্ণী, শ্ৰীমতী, ২৩৩

গিৰিশ চন্দ্ৰ, ২৪৮, ২৫২, ২৮২, ২৮৭

গিৰিশ চৌধুৰী, ৩২৮

গুপ্তানন বৰুৱা, ২৮৩

গুডৰী, ৪২

গুণাচাৰ্য, ৮

গুণাভিৰাম বৰুৱা, ৫৮-৫৯, ৯০, ১৮৬,

২১৬, ২২১, ২২৫, ২৩৬, ২৩৮,

২৩৯, ২৪৩, ২৪৫, ২৪৬, ২৫০,

২৫৬, ২৮০, ৩০৪-৩০৫, ৩০৭, ৩১৩

গেইট, এডৱাৰ্ড, আৰু এডৱাৰ্ড গেইট

গোপাল, ২৪, ১৭৩, ১৭৪

গোপাল চন্দ্ৰ, ১২৩

গোপাল চন্দ্ৰ বৰা, ২২২

গোপাল চৰণ, ৯৩, ১২৬, ১৩৯-১৪০,

১৪৬, ৩৪৮

গোপাল দেৱ, ১৫০, ১৫৯-১৬১, ১৬৪

গোপাল মিশ্ৰ, ১৪৩, ১৫০-১৫১, ১৭৩

গোপীনাথ চক্ৰবৰ্তী, ২২০

গোপীনাথ পাঠক, ১৩১-১৩২, ১২৫-

১২৬

গোপীনাথ বৰদলৈ, ৩৩৯

গোবিন্দ কবিশেখৰ, ২০১

গোবিন্দ দাস, ১৭১, ১৭৩, ১২৩

গোবিন্দ মহন্ত, ৩৩৪

গোবিন্দ মিশ্ৰ, ৭৫, ১৪৪, ১৫৪-১৫৫,

১৬০

গোবিন্দচন্দ্ৰ শৈৰা, ৩০৪

গোবিন্দ প্ৰসাদ শৰ্মা, ৩৪৫

গোবিন্দৰাম ফুঞা, ২৩৪

গোবিন্দৰাম, ২৬১

গ্ৰিফ, ১৮

গ্ৰিগোৰ্ছ'ন, ১১

গ্ৰে, ২৬৬,

ঘনকান্ত গগৈ, ৩৩৪

ঘনশ্ৰাম খাৰঘৰীয়া ফুকন, ২১৯

ঘনশ্ৰাম বৰুৱা, ২৮৩

চক্ৰেশ্বৰ ভট্টাচাৰ্য, ৩২৫

চক্ৰীদাস, ৭৩, ৩৪৭

চক্ৰভূজ, ১৬৫, ২১৩

চক্ৰভূজ কায়স্থ, ১৬৮

চক্ৰভূজ ঠাকুৰ, ১৫৪, ১৫৯, ১৬৫, ১৬৭

২০৩

চক্ৰকুমাৰ আগৰৱালা, ২৪১, ২৪৬-২৪৭,

২৫০, ২৫৪-২৫৭, ২৭১, ৩১৯

চক্ৰকুমাৰ আদিত্য, ২১৫

চক্ৰেশ্বৰ বৰুৱা, ২৪৯, ২৮৭-২৮৮, ২৮৯

চক্ৰপ্ৰসাদ শইকীয়া, ৩৩৩, ৩৩৫, ৩৩৭

চন্দ্ৰ বৰদাই, ২

চাটিল, ৪২

চান্দসাই, ১৩৯

চাৰ্লছ ডিকেন্স, ২৪৮

চিক্ৰসেন যথৰীয়া, ৩১৩

চিদানন্দ দেৱ, ১৬৮

চিৰঞ্জীৱ দাস, ১৭৬

চি. হেচেলমেয়াৰ, ২৩৩

চুড়ামণি, ২১২

চৈয়দ আব্দুল মালিক, ৩০৪, ৩০৭,

৩২৮, ৩৩১, ৩৩২, ৩৩৫, ৩৩৬, ৩৩৭

- ছাৰ এডমণ্ড গছে, ৩০৬
 ছাৰ জেমছ বেৰি, ৩৩৮
 ছাৰ ৱাণ্টাৰ ষ্ট, ২২৬, ২২৮, ৩০১
 জম্মনন্দি, ৩৮, ৪২
 জগজীৱন, ১৭৬
 জগত্তমোহন, ১৬৫
 জগৎ সিংহ, ২০২
 জগদানন্দ, ১৬৪
 জগন্নাথ বিজ্ঞ, ২১১
 জগবন্দন দেৱ, ১৬৪, ১৬৮
 জহুৱা মাৰ্শমেন, ২১৬
 জন বান্য়ান, ২২৭
 জমিকদ্দিন, ৩৩৪
 জৱাহৰলাল নেহৰু, ৩০৫, ৩৪০
 জয়দেৱ, ৪৪, ৭৩, ১০৪, ১৩৬, ১৬৫,
 ১৭৬, ১৮৩, ২০১
 জয়দেৱ, ৪০
 জয়দেৱ সিংহ, ১২৩
 জয়নাৰায়ণ, ২৫, ১৫৮, ১৬৮, ২০৮
 জয়ৰাম দাস, ২১১
 জয়হৰি বিজ্ঞ, ১৬৭
 জয়ন্ত বৰুৱা, ৩২২
 জেনকিনছ, ২২৫
 জোছেফ্‌ ভুচি, ৪০
 জানাদাভিৰাম বৰুৱা, ২৩২, ৩০৬, ৩১৩
 জানদাস, ১২৩
 জানদেৱ, ১০
 জাননাথ বৰা, ৩১২, ৩১৮, ৩৪০
 জানবালা বৰুৱা, ৩৪৩
 জানানন্দ জগতী, ৩০৩
 জ্যোতিৰসাদ অগিৰালা, ২৭৫, ২৮৫,
 ২৯৪, ৩০৩, ৩১৩, ৩২০, ৩৪১
 জ্যোতিৰীশ্বৰ, ৪২, ২২
 টুৰ্গেনেভ, ২৬৬
 টেনিছন, ২৫৭, ২৬৬
 ডাক, ৩৫, ৩৭, ৩৪২
 ডলী তালুকদাৰ, ৩৩৭
 ডিম্বেশ্বৰ নেগা, ৪৫, ২৫২, ২৭১-২৭২,
 ৩০৭, ৩১৩, ৩৪৫, ৩৪৭
 ডেনিয়েল পট্টছ, ২১৬
 ডোষী, ৪২
 ঢেচল, ৪২
 তন্নী, ৩৮, ৪২
 তফজ্জুল আলি, ৩২৬, ৩২২
 তমাছ হাৰ্ডি, ২৬২
 তৰুণাৰাম ফুকন, ২৭১, ৩১৩
 তাৰিণীকান্ত ভট্টাচাৰ্য্য, ৩৩০, ৩৪৪
 তাড়ক, ৪২
 তিলক দাস, ৩৩৪, ৩৩২
 তিলক দাস (শঙ্কৰোত্তৰ), ২১১
 তিলক হাজৰিকা, ৩৪৩
 তীৰ্থনাথ শৰ্মা, ৩১৮, ৩৭১, ৩৪৪
 তুলসী দাস, ২, ৭৩, ১৮৭
 তৈয়বউল্লা, ৩৪০, ৩৪১
 ত্ৰৈলোক্য ভট্টাচাৰ্য, ৩৩৪
 ত্ৰৈলোক্যনাথ গোস্বামী, ৩০৪, ৩১৮,
 ৩৩৫, ৩৪৩, ৩৪৪
 ধানেশ্বৰ হাজৰিকা, ২৭৭, ৩০০, ৩০৩
 দত্তিনাথ কলিতা, ২৬৭-২৬৮, ২৭১,
 ২৯৩, ২৯২, ৩০৩

দৰ্শনাথ শৰ্মা, ৩২৬	হুলাল বৰঠাকুৰ, ৩৩৮, ৩৪৩
দয়্যাম চোটিয়া, ২৩৪	হুলাল চক্ৰ বৰপুজাৰী, ২৮০
দামোদৰ, ২০২	দেৱকান্ত বৰুৱা, ২৭২-২৮০, ৩২১, ৩২৫
দামোদৰ দাস, ১৫৭, ১৬৬	দেৱনাথ বৰদলৈ, ২৮১, ২৮৫
দামোদৰ দ্বিজ, ১২৬, ২০২, ২০৮	দেবানন্দ ভৰালী, ৪৫, ২২২
দাৰিক, ৪২	দেবীনন্দ, ২০২
দিবাকৰ, ১৬৮	দেবেশ আচাৰ্য, ৩৩৪
দিনেশ গোস্বামী, ৩২৫	দেবেশনাথ বেজবৰুৱা, ৮৬, ১২৮, ১৩১, ১৩৫, ১৫১, ১৭৩, ১৮২, ২১০-২১৭
দিনেশ চক্ৰ সেন, ৪৫	দেবেশনাথ ভট্টাচাৰ্য, ৩৩৪
দিলীপ বৰুৱা, ৩২৫, ৩৪৩	দেবেশ্বৰ শৰ্মা, ৩৪০
দীন দ্বিজবৰ, ২১১	দৈত্যাৰি ঠাকুৰ, ১৫১, ১৫৮, ১৬২, ১৬৬, ১৭৩, ২৪৪
দীননাথ বেজবৰুৱা, ২২০	দৈবচক্ৰ তালুকদাৰ, ২৭২, ২২৩, ৩০০
দীননাথ শৰ্মা, ৩০০, ৩০৪, ৩৩২, ৩৩৫, ৩৩৬	দ্বিজ অনিৰুদ্ধ, ২০৮
দীননাথ শৰ্মা (আৱাহন), ২৫২	দ্বিজ গোস্বামী, ২১২
দীনবন্ধু তালুকদাৰ, ৩৩২	দ্বিজ কবিৰাজ, ২০১
দীন লক্ষীনাথ, ১৭২	দ্বিজ জগন্নাথ, ২০২
দুৰ্জনাথ খাউণ্ড, ২৮৮	দ্বিজ বংশীদাস, ১২৩
দুৰ্জিৰাম শৰ্মকাৰ হাজৰিকা, ১২২, ২২০-২২১, ২২৩	দ্বিজ বিশ্বেশ্বৰ, ২১২
দুৰ্গাধৰ বৰকটকী, ৩১৪	দ্বিজ বৈষ্ণনাথ, ২০২
দুৰ্গাপ্ৰসাদ মজিন্দাৰ বৰুৱা, ২৮৩	দ্বিজ বসুনাথ, ২০২
দুৰ্গাবৰ কায়স্থ, ৫৩, ৫৭, ৭৫, ৮৭, ১০৪-১০৭, ১০২, ১১৭-১২৫, ১৩০, ৩৪৮	দ্বিজ বসুৰাম, ২০২
দুৰ্গেশ্বৰ কলিতা, ৩৩৪	দ্বিজ বৰুনাথ চক্ৰৱৰ্তী, ২১০
দুৰ্গেশ্বৰ দ্বিজ, ১৮৫-১৮৬	দ্বিজ ৰমানন্দ, ১৮৫
দুৰ্গেশ্বৰ বৰঠাকুৰ, ৩২২	দ্বিজ ৰাম, ২১৩
দুৰ্গেশ্বৰ শৰ্মা, ২৬০, ২৬৫, ২৮৫-২৮২	দ্বিজ ৰাম কবিৰাজ, ২০১
দুৰ্জিত যন্তিক, ৪৬	দ্বিজ ৰাম নাৰায়ণ, ১২৩
	দ্বিজ ৰামাকান্ত, ১২৩
	দ্বিজ ৰামানন্দ, ১২৩, ২০২

দ্বিজ বামেশ্বৰ, ২০১	নাৰায়ণ দ্বিজ, ২০১
দ্বিজেন্দ্ৰলাল, ২৪৮, ২৫২,	নাৰায়ণ বেজবৰুৱা, ৩৩৪
ধনঞ্জয়, ২০৭	নাথ মূনি, ৭৩
ধনীৰাম দত্ত, ২৮৮	নিত্যা দত্ত, ৩২৬
ধৰ্মকান্ত বুঢ়াগোহাঁই, ২৩৪	নিত্যানন্দ আচাৰ্য, ২১৫
ধৰ্মদেৱ ভট্ট, ২১২	নিত্যানন্দ দেৱ, ১৬৪, ১৭২
ধৰ্মেশ্বৰী দেৱী বৰুৱানী, ২৭৬, ২৭৭	নিধি লিবাই ফাৰোৱেল, ২২৮, ২৩১, ২৩৭
ধাম, ৪২	
ধীৰেন্দ্ৰনাথ বৰঠাকুৰ, ৩৩৪	নিৰঞ্জন গাভৰুগিৰী, ১৭৫
নকুলচন্দ্ৰ জুঞা, ২২২, ৩০২-৩০৩, ৩১৩, ৩৩২, ৩৪০	নিৰঞ্জন দেৱ, ১৭৬
নগেন্দ্ৰ নাথ বসু, ৪৫, ৫২, ৭০	নিৰুপমা বৰগোহাঁই, ৩৩৩
নগেন্দ্ৰ নাৰায়ণ চৌধুৰী, ৩০৩	নিৰোদ চৌধুৰী, ৩৩৪, ৩৩৬, ৩৩৭
নগেন শইকীয়া, ৩৩৭, ৩৪১	নিৰ্মলচন্দ্ৰ দেৱ, ১৬৪
নন্দ তালুকদাৰ, ৩৩২	নিৰ্মলেন্দ্ৰনাথ বৰদলৈ, ৩২৬, ৩৩৮
নন্দীশ্বৰ দ্বিজ, ১২২	নীলকণ্ঠ দাস, ১৪১-১৪৪, ১৬৭
নবীন বৰুৱা, ৩৩৫	নীলকুমুদ বৰুৱা, ২৪৩
নবীনচন্দ্ৰ ডেকা, ৩৩৪	নীলমণি ফুকন, ২৫২, ২৬২-২৭০, ৩০৭, ৩১২, ৩১৮
নবীনচন্দ্ৰ বৰদলৈ, ২৮৮	নীলমণি ফুকন (১২৩৩-), ৩২৫
নবীনচন্দ্ৰ সেন, ২৪৮	নীলিমা শৰ্মা, ৩৩৮
নৰেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা, ৩৩৮	নুসৰাতী, ২১৩
নৰোত্তম ঠাকুৰ, ১৭২	নেথান ব্ৰাউন, ১৫, ২২৮-২৩৩, ২৩৬-২৩৭, ২৪৪, ৩১৪
নৰোত্তম দ্বিজ, ১২২	
নলিনী চক্ৰবৰ্তী, ৩৩৪	পজিৰুদ্দিন আহমদ, ২২২
নলিনীবালা দেৱী, ২৭৫, ২৭৬, ৩৩২	পদ্ম বৰকটকী, ৩৩৩, ৩৩২
নৱকান্ত বৰুৱা, ৩২১, ৩২৫, ৩২৬, ৩৩২, ৩৩৮, ৩৪৩	পদ্মধৰ চলিহা, ২৬৮, ২৭১, ২৮২, ৩১৩, ৩৪০, ৩৪৪
নাৰায়ণ দাস, ১৭৩	পদ্মনাথ গৌহাঞি বৰুৱা, ২৫২, ২৫৭-২৫৮, ২৮৪-২৮৫, ২৯৬, ২৯৯, ৩০৫-৩০৬, ৩০৯
নাৰায়ণ দাস ঠাকুৰজাতা, ৩৫, ১৪২, ১৫২	

পদ্মনাথ শৰ্মা, ২৭০	প্ৰফুল্ল কৃষ্ণা, ৩২৫
পদ্মনাভ, ১৬৫	প্ৰফুল্লকুমাৰ বৰুৱা, ৩২২
পদ্মপ্ৰিয়া, ১৬৪	প্ৰফুল্লদত্ত গোস্বামী, ৩১৮, ৩৩১, ৩৩৭- ৩৩৮, ৩৪২, ৩৪৩, ৩৪৫
পদ্মাৱতী দেৱী ফুকননী, ২৪৩	
পদ্মেশ্বৰ গগৈ, ৩৪০	প্ৰবৰ সেন, ৮
পৰমানন্দ, ২০২	প্ৰবোধ চন্দ্ৰ বাগ্‌চী, ৪২
পৰমানন্দ ঠাকুৰ, ১৫৬	প্ৰভাত শৰ্মা, ২২৫
পৰশুৰাম, ১৭১, ২১২	প্ৰমথনাথ বীৰী, ৩৩৪
পৰাগ চলিহা, ৩২২	প্ৰমোদ ভট্টাচাৰ্য, ৩৪৩
পশুপতি ভৰদ্বাজ, ৩৩৪	প্ৰবীণ ফুকন, ২২৫, ৩২৮, ৩২২
পাণিনি, ৭	প্ৰবীণা শইকীয়া, ৩৩৭
পাণীন্দ্ৰনাথ গগৈ, ২৫১	প্ৰসন্নকুমাৰ বৰুৱা, ২৫২
পাৰ্বতী প্ৰসাদ বৰুৱা, ২৭৩-২৭৪, ৩২৭	প্ৰসন্ন চন্দ্ৰ গোস্বামী, ৩৪২
পিটাৰ পাৰ্লী, ২২২	প্ৰসন্নলাল চৌধুৰী, ২৭৩, ২২৩
পীতাম্বৰ কবি, ৪৪, ৪৬, ৫৭, ৭৫, ৮৭, ১০৪-১০৭, ১১০-১১৭, ১২৩, ১২৮, ১৮৫, ২৮৫, ৩১৪, ৩৪৮	প্ৰীতি বৰুৱা, ৩৩৫, ৩৩৭
পীতাম্বৰ কায়স্থ, ১৩৮	প্ৰেমেশ্বৰ দত্ত, ৩৩৮
পুৰুষোত্তম গজপতি, ১৭১	প্ৰেমেশ্বৰ ৰাজখোৱা, ৩০৫, ৩৩৪
পুৰুষোত্তম ঠাকুৰ, ১৫৫, ১৫২, ১৬৫, ১৬৭, ১৭১	প্ৰেম নাৰায়ণ দত্ত, ৩২২, ৩৩৫, ৩৪৩
পুৰুষোত্তম দাস, ১৭৬	প্ৰেমচূষণ দেৱ, ১৬৪
পুৰুষোত্তম বিদ্যাবাসী, ১১০	প্ৰেমাৰাধ দেৱ, ১৬৮,
পুৰাৰাম মহন্ত, ১৭০	ফণী শৰ্মা, ৩২৭, ৩২৮
পূৰ্ণকান্ত দেৱশৰ্মা, ১৭৬, ১৮০, ২৪৩, ২৮৫	ব্ৰহ্মেণ্ড, ৩০৩
পূৰ্ণানন্দ, ১৬৮	বংশীবদন, ১২৩, ২১১
পুৰুষোত্তম বিজ্ঞ, ১৮৭-১৮৮	বকুল কায়স্থ, ১৫১
প্ৰীতি দত্ত ৩৩৮	বহিৰ চন্দ্ৰ, ২৪২, ২২৬, ৩০২
প্ৰফুল্ল বৰুৱা, ৩৩২	বড় চণ্ডীদাস, ১২, ৪৩-৪৪, ৩৪৮
	বড় নিত্যানন্দ, ২১৫
	বদজ্ঞন, ৩৩৪, ৩৪২
	বলদেৱ মহন্ত, ২৪১, ২৫৩
	বলদেৱ শৰ্মাৰ দৈৱজ্ঞ, ১৫১, ১২২

বলৰাম দ্বিজ, ২০২
 বলৰাম ফুকন, ২৩৪
 বলৰাম পাঠক, ২৮৮
 বলি নাৰায়ণ বৰা, ২৪২
 বলোৰাম, ১২৩, ২১০
 বলোৰাম দ্বিজ, ১৬৩
 বজ্জু চন্দ্ৰ দেৱ, ১৬৪
 বসন্তবৰ্জিত বাৰ, ৪৩
 ব্লথ, ৩৮
 বসন্ত শইকীয়া, ৩৩০
 বাইৰণ, ২৪৭
 বাকপতিৰাজ, ৮
 বাপ্পন, ১৮৭
 বাটলু গোহাঁই, ২০২
 বাপ, ৭৪
 বাপ্পিকান্ত কাকতি, ১১, ১২, ১৪, ১৫,
 ৪৩, ৫২, ৫৩, ৬৬, ৮৩, ৮৬, ৯৮,
 ১১৪, ১২২, ১৩৬, ১৪৬-১৪৭,
 ৩০৭, ৩১৩, ৩৩৮, ৩৪৩, ৩৪৭
 বাণেশ্বৰ, ৫২, ১৬৮
 বাপুৰু ক দাস, ১৭৫
 বা টোষ্ট ব্ৰেবট, ৩৩০
 বাৰ্ধ, ২৩৩
 বাজকান্ত, ২০২
 বাজীকি, ৪৭, ৬২, ৯৩, ১০৪, ১২০-
 ১২২, ১৩০, ১৬২, ২১৫, ২৪২
 বাহুদেৱ দ্বিজ, ২১২
 বিকাৰায় বেজবৰুৱা, ২২০
 বিজয়চন্দ্ৰ ভাগৱতী, ৩৪১
 বিজ্ঞানচন্দ্ৰ কবিশেখৰ ভট্টাচাৰ্য, ১৮৭, ২১১

বিজ্ঞানন্দ, ১০৬, ২০৩
 বিজ্ঞানন্দ দ্বিজ গুজ্জা, ১৬৭
 বিজ্ঞাপঞ্চানন, ১২৬
 বিজ্ঞাপতি, ২৫, ৭৩, ৮৭, ৯৩-৯৪
 বিনন্দচন্দ্ৰ বৰুৱা, ২৫২, ২৭১-২৭২,
 ২২৩
 বিনয়ভোম ভট্টাচাৰ্য, ৩২
 বিপিনচন্দ্ৰ বৰুৱা, ২২৩
 বিপ্ৰ জ্ঞানকী নাথ, ১২৮
 বিপ্ৰ দামোদৰ, ১২৬, ২০৭
 বিপ্ৰ দাস, ১১৭
 বিপ্ৰ দেৱ, ২০৭
 বিপ্ৰ বসুনাথ, ১২৮
 বিজুনাথ, ১৬২
 বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা (বীণা বৰুৱা,
 ৰান্ধা বৰুৱা) ৩০৪, ৩১৮, ৩২৯, ৩৩১
 ৩৪০, ৩৪২-৩৪৩, ৩৪৫
 বিক অ, ৪২
 বিজ্ঞানক জ্ঞানবাপ্পন, ২০৩
 বিজয়জল, ১০১, ১৫৫, ১৬১, ১৭৪
 বিজাৰদ, ২০১
 বিজ্ঞানাবল্লভ শাস্ত্ৰী, ৩৪১
 বিজয় দাস, ১৭৫
 বিজেশ্বৰ দ্বিজ, ১২২
 বিজেশ্বৰ বৈজাধিপ, ২২০
 বিজয়চন্দ্ৰ বিজাণী, ১১৮, ১১৯
 বিজু দাস, ২১১
 বিজুদেৱ গোস্বামী, ১৬৩
 বিজুস্বামী সন্ন্যাসী, ২৬-২৭, ৯২, ১৪৮
 বিজয়সাদ আগৰৱালা, ২৫০

বিজ্ঞানসাদ গোস্বামী, ২০৫

বিজ্ঞানসাদ বাতা, ৩১৩, ৩৩৩

বিজ্ঞানী বকরাণী, ২৩২

বিজ্ঞানী, ১৬১

বীণা, ৩৮, ৪২

বীণা বকরা, ৩০৪, ৩২২

বীৰেন্দ্ৰকুমাৰ ভট্টাচার্য, ৩২৫, ৩৩৩,

৩৩৫

বীৰেন বকটকী, ৩২৫, ৩৩৪, ৩৩২

বীৰেন্দ্ৰ বকরা, ৩২৫, ৩৩৭

বুদ্ধীনাথ ভট্টাচার্য, ২৮৬

কুন্দাবনচন্দ্র গোস্বামী, ২২২

কুন্দাবন চন্দ্র দেৱ, ১৬৮

কুৰুক্ষেত্ৰ, ২১১

কেদাৰ, ৩১২

কেশীনাথ বকরা, ১৪৬

কেশুৰ বাজখোৱা, ২৫২, ২৫৮, ২৮৩-

২৮৪, ৩০৬

কেশুৰ শৰ্মা, ৩০৭, ৩১১-৩১২, ৩৩৮,

৩৩২, ৩৪০

কৈকটনাথ ভট্টাচার্য, ১৩, ২৩, ১২৬,

১৪০-১৪২, ১৫৪, ১৬৩, ৩৪৮

কৈকট দ্বিজ, ১৫২

কৈকটনাথ, ২০২

কাস, ১৩৬

কালি, ৩৪৬

কালানন্দ দেৱ, ১৬৪

কালনাথ শৰ্মা, ২০১

কালানন্দ, ২০১-২০২

কালানন্দ, ১৬৫

ভগীৰথ দাস, ১৬৫, ২১২

ভট্টদেৱ, ৭৫-৭৬, ১৪০-১৪২, ১৫৪,

১৫৬, ১৬৭, ১৬৮, ১৭১,

১৭২, ৩৪৮

ভদ্র বৰা, ৩৪৩

ভদ্রচাক, ১৬৭

ভদ্রকান্ত বিজ্ঞান বহুত, ১৭৫, ১৮৮

ভদ্রনাথ হাজৰিকা, ২৭৭

ভদ্রসাদ বাজখোৱা, ২৮০

ভদ্রানন্দ, ২১৪

ভদ্রানন্দ দত্ত, ৩২১, ৩২৫, ৩৪০-৩৪১,

৩৪৪

ভদ্রানন্দ বাজখোৱা, ২৮০

ভদ্রানন্দ বিজ্ঞ, ১৬৮

ভদ্রানী দাস, ৪৬, ৬৬, ১০৪, ২১৪

ভদ্রানীনাথ বিজ্ঞ, ২০৫

ভদ্রানীলুকাৰী গোস্বামীদেৱ, ১৪৪, ১৪২-

১৫০, ১৬০, ১৬২, ১৬৭, ১৬৮,

১৭৩-১৭৪, ১৭৬, ৩৪৮

ভদ্রেন বকরা, ৩২৫, ৩৪৩, ৩৪৫

ভদ্রেন্দ্ৰ শইকীয়া, ৩২২, ৩৩৫, ৩৩৬

ভাগৱত বিজ্ঞ, ১৫৪-১৫৫, ১৭৩

ভাগৱতচাৰ্য, ১৫৪-১৫৫

ভাদে, ৩৮, ৪২

ভাট্টানন্দ, ২০৭

ভাট্ট সিংহ, ২৬৭

ভাৰত চন্দ্র, ২৫, ২১১

ভাৰত চন্দ্র দাস, ৩৪৪

ভিটাব, বিট, ২১১

ভূপেন্দ্ৰনাথ হাজৰিকা, ৩২৬

কৃপেন্দ্ৰ নাৰায়ণ ভট্টাচাৰ্য, ৩৩৭

ভুবন চন্দ্ৰ, ২৭১

ভুবনমোহন দাস, ৩৪১

ভুবনেশ্বৰ বাচস্পতি, ৭১, ২০৪, ২০৫

ভুবনেশ্বৰী বৈষ্ণৱ, ৩৪৫

ভূমুক, ৩৮, ৪১-৪২

ভৃষণ দ্বিজ, ১৫৮, ১৫৯, ১৬২, ১৭৩

ভৈৰৱ চন্দ্ৰ খাটনিয়াৰ, ২৭০

ভোলা কটকী, ৩২৯

ভোলানাথ দাস, ২৪০, ২৪৮, ২৫২,

২৫৬, ২৬০

ভোলানাথ দ্বিজ, ১৮৫

মংৰণ, ২১৪

মচ্ছীক্স, ৪০

মণিৰাম দেৱান, ২১৯, ২২১-২২২, ২৩৫

মথুৰা ডেকা, ৩৩৪

মধুভাৰতী, ২০৭

মধুনাবাৰণ কৌৱৰ, ২০০

মধুসূদন মিশ্ৰ, ২১০

মনকৰ, ৪৪-৪৬, ১০৪-১০৭, ১০৯,

১১৫, ১১৭, ১১৮, ১২৪-১২৫,

১৭২, ৩৪৮

মনোৰঞ্জন শাস্ত্ৰী, ৩৪১, ৩৪৪

মনোহৰ, ১৭২

মনোহৰ দাস কাশ্যপ, ২০২

মফিজুদ্দিন আহমদ হাজৰিকা, ২৫৭

মলিন বৰা, ৩২৬

মহম্মদ তৈয়বুল্লা, ৩৪০, ৩৪১

মহম্মদ পিয়াৰ, ৩৩১

মহম্মদ শহিদুল্লা, ৪০, ৪১

মহাদেৱ শৰ্মা, ৩০৫, ৩৩৯

মহি আ, ৪২

মহিম বৰা, ৩২৫, ৩৩৫, ৩৩৭

মহীচন্দ্ৰ বৰা, ৩০৩, ৩৩৫

মহীনাথ, ২০২

মহেন্দ্ৰ বৰঠাকুৰ, ৩৩০

মহেন্দ্ৰ বৰা, ৩২৫, ৩৪৩, ৩৪৪

মহেন্দ্ৰনাথ ডেকা ফুকন, ২৮০

মহেশ চন্দ্ৰ গোস্বামী, ৩২৫

মহেশ্বৰ নেওগা, ৩০৬, ৩১৮, ৩৩৮, ৩৩৯

৩৪১, ৩৪৩, ৩৪৪, ৩৪৫

মাইকেল মধুসূদন দত্ত, ২৪০, ২৪৮-

২৪৯, ২৫৯, ২৬১, ২৮২, ২৮৭

মাইলুছ, ব্ৰনছন, ১৫, ২২৫-২২৮, ২৩০-

২৩১, ২৩৩

মাধৱ কন্দলি, ৩৫, ৪৭, ৪৮, ৫০-৫৫, ৫৭,

৬৫, ৭০, ৭৫, ৯৩, ৯৬, ১০৪-১০৫,

১১৭, ১২০-১২২, ১২৪, ১২৮,

১৩০, ১৪৭, ১৬২, ১৬৩, ৩৪৮

মাধৱ চন্দ্ৰ, ২০২

মাধৱ চন্দ্ৰ বৰদলৈ, ৫১, ২৪৪

মাধৱ চন্দ্ৰ বেজবৰুৱা, ২৫২, ২৭৭, ২৮০,

৩০১, ৩০৭, ৩১৯

মালৌ, ৫০

মাধৱ দ্বিজ, ২০৩

মাধৱ দেৱ, ২৪, ৫৪, ৫৭, ৬৫, ৬৭, ৭০.

৭২-৭৩, ৭৫, ৭৯, ৮৬, ৮৭, ৮৮,

৮৯, ৯১, ৯৩-১০৩, ১২৬, ১৩১-

১৩২, ১৩৮, ১৪৪, ১৪৭, ১৪৯-

১৫০, ১৫৩, ১৫৪, ১৫৫-১৫৭,

১৫৯, ১৬২-১৬৬, ১৬৭, ১৭১-

১৭৩, ১৭৭, ১৭৯, ১৯৪, ২২২,

২৪৫, ৩১৪, ৩৪৮

যাযনি বয়চম গোস্বামী, ৩৩৫, ৩৩৭
মিজ্জদেৱ মহন্ত অধিকাৰ, ১৭৮, ২২০,

৩০৩, ৩২৬

মিল্টন, ২৪০, ২৪২, ২৫৭

মীননাথ, ১২, ৪০-৪১

মুকুন্দ, ১২৩

মুক্তিনাথ বৰদলৈ, ২২৫, ৩২৬, ৩২২

মুনি দন্ত, ৪১

মুনীন বৰকটকী, ৩০৪, ৩৩২

মুলেন, শ্ৰীমতী, ২৩৩

মুগেন্দ্ৰ মহন্ত, ৩৩২

মেদিনী চৌধুৰী, ৩৩৩, ৩৩৫

মোপাটা, ৩০৩

যজ্ঞৰাম ফুকন, ২১৮

যতীন্দ্ৰনাথ গোস্বামী, ৩৩৮

যতীন্দ্ৰনাথ ছুৰৰা, ২৬৬-২৬৭, ২৭৮,

৩২১

যতুনন্দন দেৱ, ১৬৫

যতুপতি, ১৮৩

যতুমণি দেৱ, ১৬০-১৬১, ১৭৩, ১৭২

বমুনেশ্বৰী থাটনিয়াৰ, ২৭০

যশোধৰ, ২১০

যাহুৰাম বৰুৱা, ২২৪, ২৩০, ২৩১,

২৩৬

যামুনাচাৰ্য, ৭৩

যোগেন চেতিয়া, ৩২২

যোগেশ দাস, ৩৩২, ৩৩৬

যোগেশ চন্দ্ৰ বিত্তানিধি, ৪৫

বংবং তেৰাঙ, ৩৩৪

বমুদেৱ গোস্বামী, ২২০

বমুনাথ চৌধুৰী, ২৫৪, ২৬০, ২৬২-

২৬৪, ২৭৩, ২৭৭, ৩১২

বমুনাথ মহন্ত, ৫৭, ১৬২, ১৬৩

বমুনাথ মিত্ৰ, ১৫৪

বমুপতি, ১৬২

বমুৰাম দ্বিজ, ২০১

বজ্জনীকান্ত দেৱশৰ্মা, ৩৪১

বজ্জনীকান্ত বৰদলৈ, ২৪৭, ২৪৮, ২৫১,

২২৬-২২৭, ৩০৬

বজ্জনীকান্ত পদ্মপতি, ৩১৩

বভিকান্ত দ্বিজ, ১২২-২০০, ২০৩

বভিকান্ত বৰকাকতী, ২৬৮-২৬৯, ২৭২,

৩১৮

বভুৰ বৰুৱা, ২৮৩

বভুৰ কন্দলি, ১২৮, ১৩৭, ১৩৮

বভুৰ মিত্ৰ, ২০২

বভুৰ মহন্ত, ২৪৩, ২৫০-২৫১, ২৫৬,

৩০৭

ববাৰ্ট ড্ৰাইনিং, ২৭২

ববিন্দ্ৰ, ২২৩-২২৪

ববীন চৌধুৰী, ৩৩৭

ববীন্দ্ৰ সৰকাৰ, ৩২৬

ববীন্দ্ৰনাথ, ২৪২, ২৬৭, ২৬৯, ২৭৪,

৩০১

বৰা দাশ, ৩০৪

বৰাকান্ত, ১৭৫

বৰাকান্ত আতা, ১৭৪

বৰাকান্ত দ্বিজ, ১৭২

বৰাকান্ত চৌধুৰী, ২৩২-২৪০, ২৫২,

২৮১

ৰমাকান্ত বৰকাকতী, ২৮৩, ৩১৪	ৰামসৰস্বতী, ৬৬, ৭২, ১২৪, ১২৫,
ৰমানন্দ খিঞ্জ, ১৭৬	১৩১-১৩৬, ১৩৮, ১৫৭, ১৬২,
ৰাজমোহন নাথ, ৩১৩	১২৫, ১২৭, ২১০-২০২, ২০৭,
ৰাজশেখৰ, ৩৩৮	২১০-২১১, ২৪৪
ৰাজেশ্বৰ সিংহ, ১৮৬	ৰামাই পণ্ডিত, ৪৫, ১১৭
ৰাধাকান্ত সন্দিকৈ, ২২১	ৰামাকান্ত, ১৬৫, ১২৩
ৰাধানাথ দাস, ১২২	ৰামানন্দ, ১৬৮, ১৭৩, ২৪৪
ৰাধানাথ ফুকন, ৩৪১	ৰামানন্দ দাস, ১৬৮
ৰাধানাথ বৰবৰুৱা, ২২২	ৰামানন্দ দেৱ কায়স্থ, ১৬৫
ৰাধিকা মোহন দোস্তাৱী, ৩০৪, ৩১০,	ৰামানন্দ খিঞ্জ, ৫২, ১১১, ১৬১-১৬২,
৩৩২, ৩৩৫	১৬৩, ১৬৭, ১৭৩, ১৮০, ২৪৪
ৰাম গগৈ, ৩২৫	ৰামাহুজাচাৰ্হ, ৭৩
ৰামকৃষ্ণ, ১৬৫	ৰামহান শ্বাহ, ৩০৪
ৰামগোপাল, ১৬৭, ১৭৩, ১৮০	ৰাহুল ভূঞা, ৩২, ৪০
ৰামগোবিন্দ, ২১০	ৰাহুল সাংস্কৃত্যায়ণ, ৩৮
ৰামচন্দ্ৰ, ১৬৪	ৰান্ধা বৰুৱা, ৩৩১
ৰামচন্দ্ৰ আতা, ১৭৩	ৰিপুঞ্জয়, ২০২
ৰামচন্দ্ৰ বৰপাঞি, ১৮২	ৰচিনাথ কন্দলি, ৫১, ১৮৬, ২০৫
ৰামচৰণ ঠাকুৰ, ৫২, ৭০-৭১, ৮৬, ২৭,	ৰত্ন কন্দলি, ৪৮, ৫১, ৭০, ২০৪
১৫০-১৫১, ১৫৮ ১৬৬, ১৭৩, ২০৪	ৰত্ন বৰুৱা, ৩২৬
ৰামদাস, ৭৬	ৰত্ন দেৱ, ২০১
ৰামনন্দন, ২০২	ৰত্ন সৰস্বতী, ৫৮, ৬৭, ৬৮
ৰামনাথ, ১৬৮	ৰত্ন সিংহ, ১৮২, ১২৩, ২০৬
ৰামনাৰায়ণ, কবিৰাজ চক্ৰৱৰ্তী, ১৮২-	ৰত্নৰাম, ২১২,
১৮৩	ৰত্নৰাম বৰদলৈ, ২৪৩, ২৮১
ৰামশক্তি, ২১২	ৰূপনাথ ব্ৰহ্ম, ৩৪০
ৰামবল্লভ দাস, ২০২	ৰূপেন চৌধুৰী, ৩৩৭
ৰামখিঞ্জ, ১৮০-১৮১, ২২০	ৰে, ২২৪
ৰামধাৰ, ১৪১-১৪৪, ১৪৬, ১৬৬,	ৰেভাৰেণ্ড নেথান ব্ৰাউন, ১৫১
২০১	ৰোহিনীকান্ত বৰুৱা, ৩৩৫

বোহিনীকুমাৰ কাকতি, ৩৩৫

ললিত বৰা, ৩৪৩

ললিতকুমাৰ বৰুৱা, ৩৪১

ললিতচন্দ্ৰ গোস্বামী, ২২০

লগোদৰ বৰা, ২৪২-২৪৩, ২৫০-২৫১,

৩০৭, ৩১৪

লক্ষীৰা দাস, ৩২৬

লক্ষ্মণৰ শৰ্মা, ৩২০

লক্ষ্মীকান্ত, ১৭৬

লক্ষ্মীকান্ত দত্ত, ৩২৮

লক্ষ্মীকান্ত দ্বিজ, ১৮৬, ২১০

লক্ষ্মীদেৱ, ১৭৩, ১৮৩, ১৮৮

লক্ষ্মীধৰ শৰ্মা, ২২৩, ২২৬, ৩০৪, ৩১৮,

লক্ষ্মীনন্দন বৰা, ৩৩৩, ৩৩৫, ৩৩৬,

৩৩৭

লক্ষ্মীনাথ (লক্ষ্মীদেৱ দাস), ১৭৬,

লক্ষ্মীনাথ দাস, ১৭৪

লক্ষ্মীনাথ দ্বিজ, ১৮৬-১৮৭

লক্ষ্মীনাথ ফুকন, ২৬২, ৩০২-৩০৭

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা ৮৬, ২৬, ১৩৭-

১৩৮, ১৫৫, ১৭০, ২৪০-২৪২,

২৪৫-২৪৬, ২৪৮, ২৪৯-২৫২,

২৫৪-২৫৬, ২৬৭, ২৭১, ২৭৬,

২৮৪-২৮৫, ২৮৭-২৮৮, ২৯৯,

৩০১-৩০২, ৩০৫-৩১০, ৩১২,

৩৩৩, ৩৪২

লক্ষ্মীনাথায় চট্টোপাধ্যায়, ১৪৪

লক্ষ্মীপতি, ২১১

লক্ষ্মীৰাম বৰুৱা, ২২২, ৩১৩

লক্ষ্যধৰ চৌধুৰী, ৩৩০

লীলা, ২৫

লীলা গগৈ, ৩৩৮, ৩৪০, ৩৪৩, ৩৪৫

লুইপা, ৪০-৪১

লুইসেৰ দাই, ৩৩৪

লেথ, ৩৪২

লোচন, ২৫

লৰ্ডছ্ৱৰ্থ, ২৪৬-২৪৭, ২৫১-২৫৩, ২৫৫,

২৭৫

ল্যণ্টাৰ ষ্ট, ২৪৬, ২৪৭, ২৪৮

লেভ, ২৩

শঙ্কৰদেৱ, ১২-১৩, ২৪, ২৮, ৩০, ৩৩,

৩৫, ৩৮, ৪৭, ৪৯, ৫০, ৫৪,

৫৭-৫৯, ৭২-৭৩, ৭৫-১০৩, ১০৪,

১০৬, ১১১-১১২, ১১৪, ১১৭,

১১৯, ১২৩, ১২৬-১৩২, ১৩৪,

১৩৭, ১৩৯-১৪০, ১৪৫-১৪৬,

১৪৭-১৫২, ১৫৩, ১৫৫, ১৬২,

১৬৪-১৬৯, ১৭১-১৭৭, ১৭৯,

১৮৩, ১৮৮, ১৮৯, ১৯৪, ২০৪,

২১০, ২২২, ২৪৫, ২৫৩, ২৬৪,

৩০৫, ৩১৪, ৩৪৮

শঙ্কৰাচাৰ্য, ৩২, ৬৭, ৭২, ৭৮, ৯৭

শচীপতি, ১২৩

শবৰ, ৪২

শঙ্কুদাস, ১৭৫

শবৎকুমাৰ দত্ত, ১২১

শবৎচন্দ্ৰ গোস্বামী (১৮৮৭-১৯৪৪),

১৫৪, ৩০০, ৩০২

শবৎচন্দ্ৰ গোস্বামী, ৩৪১

শঙ্কিকাণ্ঠ গগৈ, ২৮০

শঙ্কীকৃষ্ণ দাসগুপ্ত, ১১১-১১২

শান্তি, ৪২

শান্তিবায় দাস, ৩০০

শিবনাথ ভট্টাচাৰ্য, ৩১৪

শিবপ্ৰসাদ বৰুৱা, ৩২৭

শিবৰায় বৰদলৈ, ২৮৩

শিবসিংহ, ১৮২-১৮৩

শিল্পে নাবায়ণ, ২০২

শিষ্ট, ১৬৩

শিষ্ট ভট্টাচাৰ্য, ২০৮

শীল ভূঞা, ৩৩৭

শুকদেৱ, ১৬৫

শুকেশ্বৰ, ৫২

শুভক্ষৰ, ১৩৩, ১৭৮

শুভনাথ বিজ্ঞ স্ববন্দী, ১২৬

শূদ্ৰক, ২২৫

শূলপাণি ফুকন, ৩১৩

শেখ মংগল, ২১৩

শৈলধৰ ৰাজখোৱা, ২৭০, ২২০

শ্ৰীকবি, ১২৩

শ্ৰীকান্ত পুৰ্ববিপ্ৰ, ১৮৭

শ্ৰীকৃষ্ণ মিশ্ৰ, ১৬৭

শ্ৰীধৰ, ১৩০

শ্ৰীধৰ কন্দলি, ৫১, ১২৮, ১৩৭, ১৩৮,

২১১

শ্ৰীধৰ বৰুৱা, ২৩৬

শ্ৰীধৰ স্বামী, ৭৬-৭২, ৮৪, ৯৭, ৯২,

১২২-১৩০, ১৩২-১৪০, ১৪৪,

১৪৭, ১৪৮, ১৫৪, ১৬১, ২০২

শ্ৰীনাথ, ১২৬, ২০২, ২০৭

শ্ৰীনাথ দুৱৰা, ১২২

শ্ৰীনাথ বিজ্ঞ, ১২৬

শ্ৰীনাথ ব্ৰাহ্মণ ভাৰতী, ২০১

শ্ৰীমতী এছ. আৰ. বাৰ্ড, ২৫৩

শ্ৰীমতী গাৰ্গী, ২৩৩

শ্ৰীমতী মূলেন, ২৩৩

শ্ৰীৰাম, ২৪, ১৭৫,

শ্ৰীৰাম দেৱ, ১৫২-১৬১, ১৭২

শ্ৰীৰামচন্দ্ৰ দাস, ৩১৮

শ্ৰীহৰ্ষ, ২৫২

শ্বাহমিলন, ২২

শ্বেকছ-পিয়েৰ, ৫০, ২৪৭, ২৫১, ২৮৩

২৮৬-২৯২, ২৯৪, ২৯৮

শ্বেলী, ২৪৬-২৪৭, ২৫৫, ২৫৭, ২৬৫-

২৬৬, ৩০৬

সঙ্কল্প, ৪৫

সতীশচন্দ্ৰ কাকতী, ৩৩২

সত্যনাথ বৰা, ২৫০, ২৫১, ৩০৫, ৩০৭,

৩০৯, ৩১০, ৩১২, ৩১৪

সত্যপ্ৰসাদ বৰুৱা, ২২৫, ৩২৮, ৩২৯,

৩৩০, ৩৪৫

সত্যবৰ, ২০২

সত্যেন্দ্ৰনাথ বৰকটকী, ৩৩২

সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা, ৩৪৩, ৩৪৫

সদা মৰল, ৩৩৪

সদানন্দ চলিহা, ৩৪১

সনন্ত তাঁতী, ৩২৬

সনাতন, ১৭৩, ২১২

সৰহ পা, ৩৯, ৪০

সৰোজ বৰুৱা, ৪১

সৰ্বানন্দ, ১৬৮

সৰ্বানন্দ বাজকুমাৰ, ৩৪১

সৰ্বেশ্বৰ কটকী, ৩০৭

সৰ্বেশ্বৰ চক্ৰবৰ্তী, ৩২২

সহদেৱ, ১৬৫

সাগৰধৰি, ২০৮

সাৰদাকান্ত বৰদলৈ, ৩২৮

সাৰ্বভৌম ভট্টাচাৰ্য, ১৬৬

সিংহদত্ত দেৱ অধিকাৰী, ২৭০-২৭১

সীতানাথ ব্ৰহ্মচৌধুৰী, ২৭৭

স্বকবি নাৰায়ণ দেৱ, ১০৫, ১২৮

স্বকবি শেখৰ, ১১, ১৩৬

স্বকুমাৰ বৰকাক, ১৮৫, ১২৩

স্বকুমাৰ মহন্ত, ১২৩

স্বকুমাৰ সেন, ৪২, ৪৫, ১০৭, ১১৩,

২০২, ২১৫

স্বকুৰ মামুদ, ৪৬

স্বচান্দবাই ওজা, ১৭৮

স্বনীতিকুমাৰ ছট্টোপাধ্যায়, ১০, ৪২,

৪৩, ৪৫

স্বপেননাথ শইকীয়া, ৩২৬-৩২৭

স্বপেশচন্দ্ৰ গোস্বামী, ২২৫, ৩২২, ৩৩৪

স্ববুদ্ধি দাস (বায়), ৬৬, ১০৪, ২১৪

স্বৰদাস, ২৫, ৭৩

স্বৰ্ধাকুমাৰ জুজা, ২৭-২৮, ৩০, ৫২,

৫২, ৬৭, ১৮০-১৮১, ১২০-১২২,

২০৩, ২২০, ২৬৭, ৩০৩, ৩০৫,

৩০৭, ৩১১, ৩১৫, ৩১৭, ৩২৭,

৩৩২, ৩৪০, ৩৪৩-৩৪৪

স্বৰ্ধদেৱ সিদ্ধান্ত বাগ্গিন, ২০০

স্বশীল শৰ্মা, ৩২৫

স্বশীলকুমাৰ দে, ৩৪

স্বশীলা, ২৫

সৈয়দ হামজা, ২১৩

সৌমাৰ, ৩৩৪

সৌৰভ চলিহা, ৩৩৫, ৩৩৭

স্টেট, (স্টেট বাণ্টাৰ স্টেট), ২৫২

স্বেহদেৱী, ৩৩৫, ৩৩৭-৩৩৮

স্বেহলজা ভট্টাচাৰ্য, ৩০০

স্বৰ্ণলতা দেৱী ২৩২

হয়বৰ অভয়পুৰীয়া, ৩১৩

হৰকান্ত শৰ্মা, ২২২-২২৭

হৰপ্ৰসাদ শাস্ত্ৰী, ৪১, ৪৩

হৰমোহন দাস, ৩১৩

হৰিদেৱ, ১৪২

হৰি বৰকাকতি, ৩২৫

হৰিপদ ভট্টাচাৰ্য, ৩২২

হৰিদেৱ, ১৪২

হৰিনাথ বৰদলৈ, ৩৩৮

হৰিনাৰায়ণ দত্তবৰুৱা, ৩০০, ৩৪২

হৰিনাৰায়ণ মজি, ১৬৭

হৰিনাৰায়ণ বৰা, ২৩৬, ২৪২,

হৰিপ্ৰসাদ গোৰ্খাবাৰ, ৩০৪

হৰিপ্ৰসাদ নেওগ, ৩৩২

হৰিবৰ বিদ্ৰ, ৩৫, ৪৮, ৫৭-৬৬, ৭০,

৭১, ৩৪৮

হৰিবিলাস আগৰৱালা, ২৪৪, ৩১৪

হৰিৰামদেৱ, ১৬৪, ১৭২

হৰিৰাম, ২০২

হৰেবল্লভ ভেকা, ৩২৫

হৰেন্দ্ৰ দাস, ১৭৪

হৰেন্দ্ৰ দেৱগোস্বামী, ৩৩৯	হেমচন্দ্ৰ, ২৪৮
হৰেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা ৩০৫, ৩৩৯	হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী, ৫২-৭১, ১৪৩-১৪৪
হৰেন্দ্ৰনাথায়ণ, ২০১-২০২	১৫৩-১৫৪, ১৬৬, ১৬৮, ১৭১,
হৰেন্দ্ৰ শৰ্মা বৰুৱা, ২৪৪, ২৮৫-২৯৯	১৭৪, ১৯০, ২১৫, ২৫০, ২৫৬-
হৰেন্দ্ৰ শৰ্মা, ৩৪১	২৫৭, ৩০৫, ৩০৯, ৩১৪, ৩৪৭
হলিৰাম ঢেকিয়াল ফুকন, ২১৮, ২২১,	হেমচন্দ্ৰ বন্দোপাধ্যায়, ২৪৮, ২৫৯
২৩৩, ২৩৫, ২৩৯	হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা, ১৫, ৩৪, ২২৮, ২৩০,
হলীৰাম ডেকা, ৩০৩, ৩১৩, ৩৩৫	২৩৪-২৩৯, ২৪৩, ২৪৫-২৪৬,
হাকৈজ, ২৬৬	২৮০, ২৯৬, ৩০১, ৩০৫, ৩০৭,
হামছন, কেনিউট, ৩৩২	৩০৯-৩১০, ৩৪৯
হাল, ৮	হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা, ৩৪২
হিতেশ ডেকা, ৩৩১	হেমচন্দ্ৰ শৰ্মা, ৩২৯, ৩৩৭, ৩৪৩
হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱা, ২৬০-২৬২, ২৭৮,	হেম সৰস্বতী, ১২, ৫৮-৫৯, ৬৬-৬৮,
২৯২, ৩০০, ৩০৬, ৩১৯	১০৫, ১৪৭, ৩৪৮
হিমেন বৰঠাকুৰ, ৩৩০	হেমন্তকুমাৰ শৰ্মা, ৩৪২, ৩৪৪
হিমেন চাউ, ১১	হোমাক বিশ্বাস, ৩২৬
হীৰেন গোস্বামী, ৩২৫, ৩৪৩, ৩৪৫	হেৰিক, ৮৬
হীৰেন ভট্টাচাৰ্য, ৩২৬	হেৰিয়েট বি.-এল কট্টাৰ, ২৩০
হীৰেন্দ্ৰনাথ দত্ত, ৩২৬, ৩৪৫	হোমাৰ, ৫, ২৭৬
জদয়ানন্দ, ১৩৮, ১৫৮	হোমেন বৰগোহাঞি, ৩২৫, ৩৩২, ৩৩৫
হেইনৰিখ্ হাইনে, ২৬৬	৩৩৭
হেম বৰুৱা, ৩১৮, ৩২১, ৩২৫, ৩৪১-৩৪৫	

নিৰ্ঘণ্ট : ৰচনা

অকলশৰীয়া, ৩৩৬	অন্তৰঙ্গ, ৩২৬
অক্ৰূৰ বাহ্যপূৰণ, ৮১, ১২৯	অক্ৰকাৰৰ হাহাকাৰ, ৩২৫
অক্ৰূৰাগমন, ১৭৩, ১৮৮	অগ্নি আকাশ, অগ্নি তৰা, ৩৩২
অগ্নি-পৰীক্ষা, ২২২	অগ্নি যুগ, অগ্নি পুৰুষ, ৩৩৪
অগ্নি-পুৰাণ, ২০০	অপৰিমিতাচাৰৰ পৰিণাম, ২৩৩
অগ্নি-মন্ত্ৰ, ২৭৩	অপাখিব-পাখিব, ৩৩৭
অঙ্কৰ আৰ্হা, ২১২	অপূৰ্ণ, ৩০০
অঙ্ক, অক্ষীয়া, (নাট্য), ৮০, ৯১, ১০১, ১৫০, ১৬৪, ১৭৭, ২০৬	অপেছৰাৰ গীত, ২৩
অক্ষীয়া নাটমালা, ৩২৯	অপেন্সৰীৰ দেশ, ৩৩৮
অক্ষীয়া নাটৰ সাধু, ৩৩৮	অবৈধ, ৩৩২
অঙ্গিলা, ২৬১	অভিজ্ঞান-শকুন্তলা, ১৮৩, ২৯৪
অঙ্গ অঙ্গ শোভা, ৩৩৭	অভিমত্যা-বধ, ১৭৭, ২৪০, ২৪৪, ২৮৫
অচমিয়া আৰু ইংৰাজি অভিধান, ২৩০	অভিমান, ৩২৮
অচিন কইনা, ৩৩৭	অভিয়াত্ৰী, ৩৩৪,
অজামিল-উপাখ্যান, ৮১, ৮৪, ১৫৯, ১৬০, ১৬৪, ১৭৩, ২০৯	অভীষ্ট পুৰাণ, ২১১
অজ্ঞাতবাস, ২৯২	অধিকাগিৰি আৰু তেওঁৰ জীৱন দৰ্শন, ৩৬২
অঞ্জলি, ২৬৫	অধিকাগিৰি ৰায়চৌধুৰী, ৩৪০
অন্তত-ৰামায়ণ, ১৬১, ২১৫	অমৰলীলা, ২৮৯
অধ্যাত্ম-ৰামায়ণ, ২০৫	অমিত্ৰা, ২৬৯-২৭০
অনন্তৰায় আতাৰ চৰিত, ১৬৭	অমূল্য-বস্তু, ৯৭, ১৭২
অনাদি-পাতন, ২৪, ৩৩, ৪৫, ৮০-৮১, ৮৪-৮৫, ১১৭, ১২৪, ১৭২	অমৃত-মথন, ৮১, ৮৪, ১৪০, ১৭৪
অনিৰুদ্ধ দেৱৰ চৰিত আৰু মাধামৰীয়া সত্ৰৰ গোসাঁইসকলৰ বংশাবলী, ১৬৮	অমৃত ২২ন, ২৭৫
অহুত্ব, ২৬৪	অম্বাৰ চৰিত্ৰ, ১২৬
	অযোধ্যা কাণ্ড, ১২০
	অৰণ্যাকাণ্ড (ৰামায়ণ), ১০৪, ১২
	১২২, ১২৩

অকনোদই, ১৫, ২২৩-২২৪, ২২৬-২৩৭,
২৪১, ২৪৫, ২৪৭, ৩০৭, ৩১৪

অৰুণ, ২৭০

অৰুণতীৰ উপাখ্যান, ৩১৩

অৰু'ন-শ্ৰীতা, ২০২

অৰু'ন-ভক্ত, ২৬, ১০১

অৰু'ন-সখা, ১৭৩, ২১১

অৰু'ন ভাষাৰ পণ্ডিত, ৩৪৩

অলকাটৈ চিঠি, ৩১৩

অলকাট, ৩২২

অলপ ঘৰ অলপ কুকা, ৩৩৪

অলিখিত বুৰঞ্জী, ২৩২

অশান্ত ইলেকট্ৰন, ৩৩৭

অশিক্ষিতা ঠেকী, ২৮৪

অশোক, ৩৩২

অশোক চৰিত্ৰ, ২১০

অশ্বতীৰ্থ, ২২৪

অধৰ্ণ-বন, ১৩৩-১৩৫

অধৰ্ণ-বন, ১৩৬

অধৰ্ণ-পৰ্ব, ৬০-৬১, ১৩৭-১৩৮, ১২৭,

২০২, ২১৪

অটোবাগী, ৭

অটোবাক সাহিত্য, ২৪১, ৩০৭

অটোবাক আত্মজীৱনী, ৩০৭

অসম—অতীত আৰু বৰ্তমান, ২৩২

অসম কুহু, ২৬০

অসম কেশৰী অধিকাংশি, ৩৩২

অসম প্ৰতিভা, ২২৩

অসম প্ৰবীণিকা, ২৪৮

অসম বন্ধু, ২৩২

অসম বুৰঞ্জী, ৫২, ৬৭, ১২১, ১২৩

অসম শাসকীয় ভাষা অধিনিয়ম, ৩২২

অসমত বিদেশী, ৩১২

অসম-সন্ধ্যা, ২৬৭

অসমত মানব শেহছোৱা, ২৩২

অসমৰ জনজাতি, ৩৪১

অসমৰ পদ্মবুৰঞ্জী, ২২০

অসমৰ লোকসংস্কৃতি, ৩৪০

অসমৰ সংক্ষিপ্ত বুৰঞ্জী, ৩০২

অসম, ২৭২

অসমীয়া, ২৫৪

অসমীয়া অভিধান, ১৫

অসমীয়া উপজাতিৰ প্ৰতিভা, ৩৪৫

অসমীয়া কথা সাহিত্য, ৩৪৫

অসমীয়া কবিতাৰ ছন্দ, ৩৪৪

অসমীয়া কাহিনী কাব্যৰ প্ৰবাহ, ৩৪৫

অসমীয়া শ্ৰীতি সাহিত্য, ৩৪৫

অসমীয়া জন-সাহিত্য, ৩৪৫

অসমীয়া নাট্য সাহিত্য, ৩৪৫

অসমীয়া প্ৰেমগাথা, ৩৪৪

অসমীয়া ব্যাকৰণ, ১৫, ২২৩, ২২২,

২৩৭

অসমীয়া ভাই, ২৫৮

অসমীয়া ভাষা, ২৩৪

অসমীয়া ভাষা সম্পৰ্কে কেইটিমান কথা,

২৩৪

অসমীয়া ভাষা আৰু সংস্কৃতি, ৩৪০

অসমীয়া বাহাৰ সাহিত্য, ৩৪৪

অসমীয়া ল'ৰাৰ ব্যাকৰণ, ২৩৭

অসমীয়া ল'ৰাৰ মিত্ৰ, ২৩৩

অসমীয়া সাহিত্য আৰু বংপুৰৰ বৰঙনি,	আদৰ্শ শীৰ্ষ, ৩০০
৩৪৪	আদি কান্ত, ২৬, ১০০
অসমীয়া সাহিত্যত দৃষ্টিপাত, ৩৪৫	আদি চৰিত, ২৭, ১৩২
অসমীয়া সাহিত্যৰ অধ্যয়ন, ৩৪৫	আদি পৰ্ব, ৬০, ১৩৩, ১৮৩, ১৩৬,
অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিবৃত্ত, ৩৪৫	২০১, ২০৭
অসমীয়া সাহিত্যৰ চানেকি, ২১৫	আদি পাঠ, ২৩৭
অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী : মনসা-নাখা,	আদি-মনপৰ্ব, ১৩৩
৩৪৪	আদি বায়ল, ২৩৭
অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত ফুৰুকি, ৪৫	আধাৰ শিলা, ৩৩২
অসমীয়া লোক-সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা,	আধুনিক অসমীয়া কবিতা, ৩২৫
৩৪৫	আধুনিক অসমীয়া সাহিত্য (বৰা), ৩১২
অসীমত ঘাৰ হেৰাল সীমা, ৩৩৪	" " " (মেগা), ৩৪৪
অস্তিত্বৰ শিকলি, ৩৩৭	আধুনিক বাংলা কাব্য পৰিচয়, ৩২৩
অস্থিৰত্ব, ২৮০	আধুনিক সাহিত্য, ৩৪৪
আই, ৩৩৩	আধুনিকতা, ৩৩৪
আইনাম, ২২-২৩	আনন্দ মঠ, ২৪৮
আইনষ্টাইন, ৩৩৩	আনন্দৰাম চেকিয়ালকৃষ্ণনৰ জীৱন-
আকাশ পথেদি বিদেশলৈ, ৩৪২	চৰিত, ২৩২, ৩০৪-৩০৫
আকাশ-বহন, ৩১০	আনন্দৰাম বৰুৱা, ৩০৫
আকৌ শৰাইঘাট, ৩৩৩	আনন্দ-সহৰী, ১৮৪
আখৰৰ জখলা, ৩৩৮	আজীবন আৰে আবে, ৩৩৬
আগন্তুক, ৩২৫	আনাৰ কলি, ৩২৩
আগলি বাহৰে লাহৰী পগনা, ৩২৬	আনাৰুবেনি, ৩৩১
আগ্নেয়গিৰি, ৩০০	আপজিনাসক, ২৩৩
আঘোষি বাই, ৩০৪	আগোচ, ৩২৭
আচল হাফুহ, ৩৩১	আগোন হুৰ, ২৩৭
আচাৰ্য মহন্তি, ২৭	আফ্ৰিকাৰ কুঁৱৰীৰ কাহিনী, ২৩৩
আজনি, ২৬১	আৱেল, ২৭৭
আজিৰ বাহু, ৩৩১	আৱেতা, ৬
আজ্ঞা, ৩৪৩	আজান কাব্য, ২৬১

আমাৰ পৃথিৱী, ৩২৫	আহুতি, ৩১২
আমাৰ ত্ৰানকৰ্তা যিচু'খীৰ নতুন নিষম,	আহোম জাতি আৰু অসমীয়া সংস্কৃতি,
২২২	৩৪১
আৰু কি নৈশৰ, ৩২৫	আহোমৰ দিন, ৩১১
আৰ্যমঞ্জৰী-মূলকল্প, ৪০	ইউৰোপৰ মনিষী পাঁচগৰাকী, ৩৩২
আলমগিৰনামা, ৩২	ইউৰোপৰ বাটত, ৩৪২
আলোড়িত অন্ধকাৰ, ৩২৫	ইতিহাস-পুৰাণ, ২১১
আলোচনী, ২৫২, ২৬৬, ২৬২-২৭০,	ইণ্টাৰভিউ, ৩২২
৩০১, ৩০২-৩০৩, ৩১৩	ইন্দ্ৰধনু, ২৭২
আৱাহন, ২৩৩, ২৫২, ২৫৫, ২৫২,	ইলা ভনীটীলৈ মূলি চিঠি, ৩৪১
২৬২, ২৭০, ২৭৫, ২৭৭-২৮০,	ইন্দ্ৰবংশী আসাম মহাৰাজাসকলৰ
২৮২, ২৯৬-২৯৭, ৩০০, ৩০৩-	বিৱৰণ, ২২২:
৩০৪, ৩০৬, ৩০৮, ৩১১, ৩১৩,	ইপাৰৰ ঘৰ, সিপাৰৰ ঘৰ, ৩৩৩
৩১২, ৩২২, ৩৩২	ইযাকুইজম, ৩৩৩
আৱিষ্কাৰ, ২২২, ৩২২	ঈগলৰ বাহ, ২৩২
আশাৰ বালিচৰ, ৩২৮	ঈশ্বৰে সৃজা বস্তুৰ কথাত শিক্ষা-ছাত্ৰৰ
আশাৰ অন্তৰালত, ৩৩৫	কথোপকথন, ২৩:
আশ্ৰমিক পৰ্ব, ২০২	উইৰাজ মৌৰাজ, ৩৩৮
আসাম তৰা, ২৩৬, ২৪২	উছৰৰ ভোগজৰা, ৩৪১
আসাম নিউজ, ২৩৫, ২৩৭, ২৩৯,	উছৰৰ বং-চৰা, ৩৪১
২৪২	উজুপাঠ, ২৪১
আসাম বন্ধু, ২৩৬, ২৩৮-২৩৯, ২৪২,	উজল নক্ষত্ৰৰ সন্ধানত, ৩২৬
২৪৩, ২৫৬	উডন্ত মেঘৰ ছাঁ, ৩৩৪
আসাম বিলাসিনী, ২৩৬, ২৪০, ২৪২	উৎকল খণ্ড, ২২০
আসাম বুৰঞ্জী, ২৩৩, ২৩৯	উৎকল মালা, ৮২
আসাম বুৰঞ্জি, ১৯২, ২১৮, ২২১-	উত্তৰ খণ্ড, ৯৭
২২৩, ২২৯, ২৩৩	উত্তৰ কাণ্ড (ৰামায়ণ), ৫০, ৮১-৮২,
আসাম হলিউড, ২২৫	৮৪
আসাম হিতৈষী, ২২৭	উত্তৰ কাল, ৩৩৩
আহাৰ, ৩৩০	উত্তৰবান, ১৫০

উল্লেখ্য পৰ্ব, ১৩৪, ১৮৫, ১৮৯, ১৯৫	এলোকেশী বেজাৰ বিষয়, ২৩১-২৩২,
উপনিষদ, ৭, ১৩৫, ৩০৮	২২৬
উমা, ২২১	এবেতো জীৱন, ৩৩১
উৰেণা বৰ্ণন, ৮০, ৮৫	এসময়ত চীন দেশত, ৩৩৮
উৰ্বলী-উদ্ধাৰ, ২৮৮	এহাত দাৱা, ৩৩৭
উম্মূল কোৰাণ, ৩৪১	ঐতৰেয় ব্ৰাহ্মণ, ৭২, ১০৮
উষা, ২৫২, ২৬৬, ২৭৩, ৩০৩, ৩০৮	ঐয়িক পৰ্ব, ২০২
উষা-গীত, ১৮৫	গুফাইডাং, ৩০৩
উষা-পৰিণয়, ১০৪, ১০৬, ১১১,	গুমৰ তীৰ্থ, ২৬৬
১১৩-১১৬, ১২৩,	গুমলা ঘৰৰ ধূলি, ৩৩২
১২৮, ৩৩২	গুৰু চেট্টামেণ্ট, ২৩২
উষা-হৰণ, ১৭৬, ২১১	কংগ্ৰেছৰ কাঁচিয়লি ৰ'দত, ৩১১
ঋগ্বেদ, ৭, ৭২	কংস বধ, ১৬৪
ঋতা, ২৭৪	কঃ পছা, ২৪১, ৩০৭
এই গাঁও এই গাঁত, ৩৪৫	ককাদেউতাৰ হাড়, ৩৩৩
এক অকীয়া নাটৰ শৰাই, ৩২২	কঙ্কন, ৩২৮
এঘণ্টাৰ কথা, ৩৩৮	কছাৰী বুৰঞ্জী, ৫২, ১১৩
এজ্ঞানী নতুন ছোৱালী, ৩৩৬	কছাৰী জাতিৰ বুৰঞ্জী, ২৪২
এজ্ঞাক এজ্ঞাৰ, ৩৩৭	কঠিন শব্দৰ বহুত ব্যাখ্যা ২৩২
এটকা মহন্তৰ চৰিত্ৰ, ১৬২, ১৭১	কণমৌ, ২৭৪
এটকা মহন্তৰ সন্ত-স্থাপনৰ জুনা, ১৬২	কণি বেহেৰুৱাৰ সাধু, ২৩২
এটা চুৰট, ২২০	কণ্ঠবোল, ৩২৮
এটা জীয়া কাহিনী, ৩৩২	কণ্ঠহাৰ, ৩৩২
এটি দুটি এঘাৰটি তৰা, ৩২৫	কত কথা, ৩৪৩
এডলফ হিটলাৰ, ৩৪০	কথা কবিতা, ২৬৭
এণ্ডাৰচনৰ সাধু, ৩৩৮	কথা গীতা, ১৪৪, ৩১৪
এবেলাৰ নাট, ৩২২	কথা-গুৰু চৰিত্ৰ, ৫৪, ১০৫, ১১১
এমুঠি পুৰাৰ নিয়ৰ, ৩২৬	১২৭-১২৮, ১৩০, ১৩২, ১৭০-
এমেৰিকা আৱিষ্কাৰৰ কথা, ২৩২	১৭১, ২০৭, ৩০৫
এৰিষ্টেল, ৩৪১	কথা-ঘোষা, ১৭১

- কথা-চৰিত, ১৪৬-১৪৭, ১৭০-১৭১, কলকতকন, ২২০
১২২-১২৩, ২০৬ কল আৰ্জিও বয়, ৩৩৬
- কথা দশম, ৩২৮ কলিভাৰত, ২২০-২২১
- কথা বায়ানল, ১৬২ কলিযুগ, ২৮৪
- কথা-সূত্ৰ, ১৫৪-১৫৫ ককিপুৰাণ, ১৮৪, ২১২
- কথাৰে উপনিষদ, ৩৪১ কলনা আৰু বাস্তৱ, ৩৩৬
- কথোপকথন, ২৩২ কল্যাণস্বামী, ২৮২
- কদমকলি, ২৫৬, ২৭৭ কাঁইট আৰু গোলাপ আৰু কাঁইট, ৩২৫
- কনকলতা, ২২৫ কাঁচিয়লিৰ কুঁৱলী, ৩৩৭
- কনকলাল বৰুৱা, ৩৩২ কাঠনিবাৰীৰ ঘাট, ৩৩৭
- কনকিউচিয়াছ, ৩৪১ কাদম্বৰী-কথা, ১৪৬
- কনোজ কুঁৱৰী, ২২৪ কাগধোৱা, ১০৪, ১২৬, ১৩৭-১৩৮
- কপলিং-ছিগা ৰেল, ৩৪৩ কাগকটা, ৩২৭
- কপিল সংহিতা, ১৩৭ কানাই ধেমেলীয়া, ১৩৭-১৩৮, ২১১
- কপিলী নীৰৱে কান্দে, ৩৩৪ কানীয়া-কীৰ্তন, ২৩৭, ২৪৩, ২৮০
- কপিলীপৰীয়া সাধু, ৩৩৩ কাস্তিমালা (টীকা), ২৭
- কপোঁ কুঁৱৰী, ২২৫ কাবেৰীৰ পাৰে পাৰে, ৩৪২
- কবি চৌধাৰী আৰু চৌধাৰীদেৱৰ কাব্যভূমি, ৩৪৪
- কবিতা, ৩৪০ কাব্য-শাস্ত্ৰ, ২১২
- কবিতা, ৩২৫ কামকলা উপাখ্যান, ১২
- কবিতা মালা, ২৪০ কাম-কুমাৰ-হৰণ, ১৮৫, ১৮২
- কবিতা-লহৰী, ২৭০ কামৰূপ-জীয়ৰী, ২৫২
- কবিতা হাৰ, ২৪৩ কামৰূপ-যাত্ৰা-পদ্ধতি, ২৩৩
- কবিতাৰ ৰ'দ, ৩২৬ কামৰূপৰ পুৰাতত্ত্ব, ৩১৩
- কমতা কুঁৱৰী, ২২৫ কামৰূপৰ বুৰঞ্জী, ১২০
- কমতাপুৰ ধ্বংস বা সাদৰী, ২৫৮ কামৰূপীয়া সঙ্গীত, ৩১৩
- কয়েডী অব্ এৰবছ, ২৫১ কামাল পাছা, ৩০৫
- কৰ্মৰ যাত্ৰা, ১৭৬ কামিনীকান্ত, ২৩২, ২৪৩, ২২৬
- কৰ্মপৰ্ব, ১২৬, ২০১-২০২, ২০৮ কাৰবালা, ২৬২
- কৰ্ণাজুঁন, ২০১ কাৰাগাৰৰ চিঠি, ৩৪০, ৩৪১

কাৰেঙৰ লিগিৰী, ২৭৫, ২২৪	কুঁজীৰ বাহা-পূৰণ, ৮১, ১২২
কালকুঞ্জশোষক বধ, ১৩৩-১৩৪	কুনাল-কাঞ্চন, ৩২২
কালজুজ্ঞ বধ, ১৩৪	কুবেৰ, ৩৭৪
কাল-পৰিণয়, ২২৫	কুমৰ-হৰণ, ১১৪, ১২৮, ১৩১, ১৭৪, ১৭৫, ১৮৮
কালপূৰুষ, ৩৩৬	
কালঘৰন বধ, ৮১, ১২২	কুমাৰ-সম্ভৱ, ৬২
কালাপাহাৰ, ২২১	কুশ্ণুৰ সপোন, ২৭৫
কালিকা-পূৰাণ, ১১, ৩৮, ৪২, ৬২, ৮২, ১০৬, ১৮৬, ২১১	কুঁৱলী আঁতৰি ঘা, ৩২৬
কালি-দমন, ৮২, ২১, ২২	কুৰি শতিকাৰ সভাভা, ২৮৪
কালিদাস, ৩২২	কুৰুক্ষেত্ৰ, ৮০, ৮১, ৮৭, ১২৮, ২২৩
কালিদাস আৰু শকুন্তলা, ২৪২, ৩১৪	কুৰ্মপৰ্বৰ কথা, ২০৮
কালিৰাম মেধি, ৩৪০	কুৰ্মৰলী বধ, ২০৮
কিছুমান পদ্ম আৰু গান, ৩২৫	কুৰ্মৰলী যুদ্ধ, ২০৮
কান্দীৰ কুমাৰী, ২০৫	কুলাচল বধ, ১৩১, ১৩৩-১৩৫, ১৭৬- ১৭৭
কিউপিড আৰু চাইকী, ৩৪১	কুশদেৱ-চৰিত, ১৬৮
কিতাবত মঞ্জৰী, ১৫১	কুশল কোঁৱৰ, ৩২৮
কিমাণ্ডৰ্ঘ্য, ৩৪২	কুসুম-কুমাৰী, ২২২
কিমিদং ব্যাক্তত ময়া, ৩৪৩	কুহিমলা, ২৭২
কিয়, ৩২৮	কুন্তিবাসী ৰামায়ণ, ৫৩, ১২১, ১২৩, ১২৮
কিৰাত-পৰ্ব, ১৩৮, ২০১	কুপাবৰ বৰুৱাৰ কাকতৰ টোপোলা, ২৫২, ৩০৮
কিৰাত-যুদ্ধ, ১২৮	
কিষ্কিন্ধ্যা-কাণ্ড, ১২১, ১২৩, ১৬৩	কুপাবৰ বৰুৱাৰ গুৰুত্বনি, ৩০৮
কীচক-বধ, ১২৮, ১২১, ২৮২, ২২৩	কুমকৰ জাতি, ৩৩৪
কীৰ্ত্তন-দোষা, ৪৭, ৭২-৮৩, ৮৫-৮৬, ২৭, ২২, ১২২, ১৩০, ১৩৭, ১৫১, ১৫৬, ১৫৮, ১৬৬, ১৭৩-১৭৪, ১৮২, ২০২, ২৩১, ২৪৪, ২২৭	কুমকৰ কথা, ৩০৮
কীৰ্ত্তিলতা, ২৩-২৪	কুমকান্ত সন্দিকৈ, ৩৪০
কুহুৰীকণাৰ আঠমজলা, ২২০	কুমক-কুমাৰী, ২৮২
	কুমক শ্ৰীতা, ১৫৩, ১৫৪
	কুমক চৰিত, ৩০২

কৃষ্ণ জন্ম ৭৩, ১৮৪, ১২২	গৰ্বনাৰায়ণৰ বংশাৱলী, ১৫, ২০০,
কৃষ্ণলীলা, ২৮৮	২০৭
কৈচাপাতৰ ৰূপনি, ৩৩১	গৰমা কুঁৱৰী, ৩৩৩
কেতেকী, ২৬২-২৬৩	গৰা-খহনীয়া, ৩২৮
কেনে মজা, ২৮২	গৰুড় পুৰাণ, ৮০, ৮২, ১৭২
কেন্দ্ৰ সভা, ৩১০	গল্পৰ শৰাই, ৩০৩
কেলি গোপাল, ৮২, ৮৭, ৯২	গল্পাঞ্জলি, ৩০২
কোটোৰা-খেলোৱা, ৯৬, ১০২, ১৬০	গহ্বৰ, ৩৪৩
কোনো খেদ নাই, ৩৩৩	গাঁওবুঢ়া, ২৮৪-২৮৫
কোনোবা শীতৰ এক বগা সজ্জিয়াত, ৩২৫	গান্ধীবাদ, ৩৪১
কৌৱৰ-বিত্ৰোহ, ২৭, ৩১১, ৩২৭	গাথা-সপ্তশতী, ৮
কোৱা ডাঙৰীয়া ঠুঠৰ তলত, ৩৩৬	গিৰিধৰ শৰ্মা, ৩৪০
কোষ-কাব্য, ৩৪	গীতগোবিন্দ, ৭৩, ১০৪, ১৩৬, ১৫৭,
ক্ৰিয়া-যোগসাৰ, ১৬৩, ১৭৩, ২০১,	১৭৮, ১৮৩, ২০২, ২১২, ২৪৪
২০২, ২১১	গীত-মন্দাকিনী, ১৬৪
খটাসুৰ বধ, ১২৮, ১৩৪	গীত-লতিকা, ১৮০, ১৯৩
খৰ্গনাৰায়ণৰ বংশাৱলী, ২০০	গীতা, ৭২, ৭৬, ৮৬, ১৩৭, ১৪৩, ১৪৭,
খণ্ডসাধ্য, ১৫১	১৪৯, ১৫৪, ১৭২-১৭৩
খবৰ বিচাৰি, ৩২৫	গীতা-কথা, ৯৩, ১৪৪, ১৪৬, ১৪৯
খাৰা আৰু খোইবী, ৩২৭	গীতা-কীৰ্ত্তন, ২০২
খিচাগীত, ২১	গীতা-সাৰ, ১৫৫, ৩০২
খিষ্টৰ বিবৰণ আৰু স্তুত বাজা, ২২৯	গীতাৱলী, ৭৩, ৩১০
খোজতে মিলাওঁ খোজ, ৩৩৯	গীতি-মালিকা, ২৭০
গন্ধাগোবিন্দ ফুকন, ৩৩৯	গীতি-ৰামায়ণ, ৭৫, ১০৫, ১০৬, ১০৭,
গন্ধাচিলনীৰ পাখি, ৩৩৪	১২০, ১২৫
গজেন্দ্ৰ উপাখ্যান, ৮১, ৮৪	গীতি-মহাবী, ২৬৮
গণক-চৰিত্ৰ, ২০৭	গীতি-শব্দমল, ৩২৬
গণ-বিপ্লৱ, ২২৯	গুটিদিয়েক চিন্তাৰ চৌ, ২৪১, ৩০৭-৩০৮
গদাধৰ, ২৮৪	গুটিমালী, ২৬৯-২৭০
গদাপৰ্ব, ২০২, ২০৮	গুডনাইট চাৰ, ৩২৭

স্তম্ভাঙ্গ, ২৭৪	গোবিন্দ-ভাস্ক, ৭৫
স্তম্ভাঙ্গনি, ২৭৪	গোমথা বংশাবলী, ১৬২
স্তম্ভাঙ্গা, ৮১-৮২, ৮৬, ২৪৪	গোবন্ধ বিজয় নাটক, ২৩
স্তম্ভাঙ্গি, ২৪, ২৭, ১৭২	গোবী কপক, ৩৩৭
স্তম্ভাঙ্গ, ১৭২	গোলাপী জাম্ব লয়, ৩২৫
স্তম্ভ-চৰিত, ২৮, ৩৩, ৩৫, ৪৮, ৪২, ৮০, ১০২, ১১০-১১১, ১২৮, ১৩২, ১৪৬, ১৫৮, ১৬৬, ১৭০-১৭১, ২৩৫, ২৪৪, ৩০৪	গোলায়, ৩৩৭
স্তম্ভ-চৰিত-কথা, ৫২, ১৬৬, ১৭১, ২০০	গোলাই-নাম, ২৩
স্তম্ভ-দক্ষিণা, ২৮৩	ঘুচা-কীৰ্ত্তন, ১২৮, ১৩৭-১৩৮
স্তম্ভ-বৰ্ণনা, ১৫৫, ১৬৫	ঘুমুটি বায়োৰে, ৩৩৮
স্তম্ভ-বংশাবলী, ১৪৪	ঘুৰণীয়া পৃথিৱীৰ বেঁকা বাট, ৩০৪:
স্তম্ভ মালা, ৮২	ঘৈলী-পৰীক্ষা, ৩১৩
স্তম্ভ-লীলা, ১৪১, ১৬৭, ২০১	ঘোঁকাচ, ৩২৭
স্তম্ভাঙ্গ-এ-ইশক, ২১৩	ঘোঁকা-নিদান, ১২৩
স্তম্ভেনাৰ, ২২২	ঘোঁকাৰস, ১৫০
গৃহলক্ষ্মী, ২৮৮	চকৰীফেটা বুৰঞ্জী, ১২১
গৃহলক্ষ্মী, ১০৮	চকুলো, ২৬২, ২৭৭
গোটা-ভাগৱত, ১৭৩	চকুলোৰে লেখা, ২৪১
গোপন-গবুলি, ৩৩৭	চক্ৰবৰ্ত্তী সিংহ, ২৮৬
গোপাল আতা-চৰিত, ১৬৮	চণ্ডী-আখ্যান, ১১৭, ২১০
গোপালকৃষ্ণ গোথলে, ৩০৫	চন্দ্ৰকান্ত সিংহ, ২২২
গোপী-উদ্ধৱ-সংবাদ, ৮১-৮২	চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালা, ৩৪০
গোপীচন্দ্ৰ গান, ৪৫-৪৬	চন্দ্ৰগুপ্ত, ২২১
গোপীনাথ ঠাকুৰদেৱৰ চৰিত, ১৬২	চন্দ্ৰব বৰুৱা, ৩৪০
গোবৰ্দ্ধন-যাত্রা, ২৭, ১৭৫	চন্দ্ৰবলিকা, ২৭০
গোবিন্দ-চৰিত, ১৬৮	চন্দ্ৰসম্ভৱ কাব্য, ২৫৮
গোবিন্দচন্দ্ৰ গীত, ৪৬	চন্দ্ৰহাৰ, ২৬৮, ৩০৩
গোবিন্দ-বংশাবলী, ১৬৭, ১৬২	চন্দ্ৰাবলী, ২৮৮
	চন্দ্ৰাবলী বুৰকেছ, ২১৪
	চপনীয়া, ৩৪২
	চৰাইদেউ, ৩৩৫

চৰিত, ৪২, ৫৮-৬০, ৭১, ৮২, ৯০-৯১,
৯৩, ১০১, ১০৬, ১২৪, ১২৬, ১৩২,
১৪০, ১৪২, ১৪৪, ১৪৬, ১৪৮,
১৫০-১৫৩, ১৫৮-১৫৯, ১৬১,
১৬২, ১৬৫-১৭১, ১৭৩, ২০৪,
২২০, ২২২ ৩০৪-৩০৫

চৰ্ঘা, চৰ্ঘাগীতি, ১২, ৩৫, ৩৭

চৰ্ঘাগীতিকোষ, ১২, ৩৮, ৪১

চৰ্ঘাশ্ৰুতিবিনিময়, ৪১

চৰ্ঘাপদ, ৩৫, ৪১

চাংক ফুকনৰ বুৰঞ্জী, ১২৩

চাকনৈয়া (নাটক), ৩২৮

চাকনৈয়া (উপজ্ঞান), ৩৩১

চাকৈ-চকোৱা, ২২৬

চাপকা, ২১২

চানেকি, ৩০৫

চাৰি হেজাৰ বছৰৰ অসম, ৩২২

চাৰেংমাৰ গাভৰু, ৩৩৪

চাহ বাগিচাৰ বহুৱা, ৩৪০

চাহাগৰী-উপাখ্যান, ১২, ২১৩

চিকণ-সৰিয়হৰ গীত, ২৮

চিকণপতি-নিকণপতি, ৩৮৬

চিক্কুৰগ, ৩৩৭

চিক্কুৰ্ণ, ৩০০

চিনাকি-বৰষ, ৩৩৭

চিন্তা আৰু চৰ্চা, ৩৪১

চিন্তা-কলি, ৩১০

চিন্তা-ভৰু, ২৪১

চিন্তা-ভৰুগী, ২৪০

চিন্তানল, ২৪১, ২৪৭

চিন্তাৰণি, ৩১২

চিমচাউৰ দুয়ো পাৰে, ৩৩৪

চিল্ চিল্ চিলা বাগী চিল মিলা, ৩৩৮

চিবন্তন, ৩২৫, ৩২৮

চিৰ চেনেহী মোৰ ভাষা জননী, ৩৩৯

চিৰুয়াত্ৰা, ৭২

চুইজাৰলেণ্ড ভ্ৰমণ, ৩৪২

চুতীয়া বুৰঞ্জী, ২২২

চেতনা, ২৫২, ৩০৩, ৩১২

চৈতন্ত-নিৰ্ণয়, ১৬২

চেনেহৰ সোঁতা, ৩২২

চোৰিয়েট দেশত এভূমুকি, ৩৪২

চোৰধৰা, ২৬, ১০১

চোৰৰ সৃষ্টি, ২৮৪

চোৰাংচোৱাৰ চ'ৰা ৩০৩

ছক্ৰেটিচ, প্লেটো আৰু এৰিষ্টটল, ৩৪১

ছত্ৰপতি শিৱাজী, ২২৪

ছন্দিতা, ২৭৪

ছবিঘৰ, ৩৩২

ছা-ছুই থেদি, ৩৩২

ছীয়েন নদীৰ তেঁ, ৩৩২

জগতৰ শেষ আদৰ্শ আৰু বিশ্বত মহা-

শাস্তি স্থাপনৰ উপায়, ৩১২

জগন্নাথ-পুৰাণ, ১৩৭

জজ্ঞয়, ৩৩৪

জজ্ঞান্ধৰ বধ, ১৩৪

জটান্ধৰ বধ, ১৩৪

জনাগাভৰুৰ গীত, ২৭

জন্ম, ৩৩০

জন্ম-নিৰ্ণয়, ১৭৩

জন্ম-পুৰাণ, ১০০

জন্মযাত্ৰা, ১৫০, ১৬১, ১৭৬

জন্ম-বহুস্ত, ৩৬, ২২-২৪

জন্মান্তৰ, ৩৩৩

জন্মান্তৰৰ বহুস্ত, ৩৪১

জন্মান্তৰ শ্লোক, ১৭৩

জৰাসন্ধ-বধ, ১৭৪

জৰাসন্ধ-যুদ্ধ, ৮১

জয়দেৱ কাব্য, ১৩৪, ১৪৬, ১২৫

জয়দ্রথ বধ, ৫৮, ৬২-৭১, ১৭৭, ২৮৯

জয়ধন বনিয়াৰ গীত, ১২

জয়ন্তী, ২৬২, ২৭৩, ২৭৭, ৩০১, ৩০৩-

৩০৪, ৩১৩, ৩১২, ৩২১, ৩২২,

৩২৩, ৩২৫, ৩৩৫

জয়ন্তীয়া বুৰঞ্জী, ১২১

জয়মতী, ২৮৪-২৮৫

জয়মতী উপাখ্যান, ২৬৭

জয়মতী কুঁৱৰী, ২৮৬-২৮৭

জয়মতী কুঁৱৰীৰ গীত, ২৮

জাতক, ১০৭

জাতিস্বৰ, ৩২৫

জাতিকৰ যাত্ৰা, ২২৭, ২৩৩, ২৯৬

জাপানী কবিতা, ৩২৫

জাপানী সাধু, ৩৩৮

জিকিৰ, ১২, ২২-৩০, ১৩২

জিকিৰি, ২৬২-২৭০

জিলিকনি, ২৫২

জীৱন নৈৰ জাঁজি, ৩৩১

জীৱন-বীণৰ হুব, ৩৪০

জীৱন-সংঘাত, ৩৩১

জীৱনৰ দাবী, ৩৩৪

জীৱনৰ বাটত, ৩৩১

জীৱনৰ সাগৰত উপকূল নাই, ৩৩৭

জীৱনাদৰ্শ, ২৪৩

জীৱনী-মালা, ৩৩২

জীৱনী-সংগ্ৰহ, ৩০৫

জীয়াছবিৰ ঘাট, ৩৩২

জুৰণি, ২৫৭-২৫৮

জৈমিনীয়াস্বমেধ, ৫৭-৫৮, ৬০-৬১, ৬২,

৬৩-৬৬, ১৩৫, ২১৪

জোছেফৰ কাহিনী, ২৩১-২৩২

জোনবিৰি, ৩০২

জোনাকী, ২৩৬, ২৩৯, ২৪১-২৪৩,

২৪৬, ২৪৯-২৫২, ২৫৪-২৫৯,

২৬২, ২৬৪-২৬৫, ২৭১, ২৮৩,

২৮৬, ২৯৬, ৩০১-৩০২, ৩১০,

৩১৪

জোনাকী (জীৱনী), ৩০৫

জোনাকীৰ জুই, ৩৩২

জোনোৱালী, ৩০৩

জোৱান ডাৰ্ক, ৩০৫

জানমালিনী, ২৫৭

জানেশ্বৰী, ১০

জানোদয়, ২৪২

জ্যোতিৰূপা, ২৬২-২৭০

জ্যোতিৰ্ধাৰা, ৩৪১

জ্যোতিৰেখা, ৩৩৮

জ্যোতিৰ, ৪৮

জ্যোতিৰ-চূড়ামণি, ২১২

ৰত্নাব, ৩৪২

কুঁহুৰ, ২১, ১০১, ১৬১, ১৭৭	ভৰুণ-কাঞ্চন, ২৮৮
টমাছ আলভা এডিছন, ৩৩২	ভৰুণ ৰাম ফুকন, ৩৪০
টিকেজ্জিঞ্জি, ৩২৪, ৩২৮	ভৰুৱা-কদম, ৩৩৭
টিপচহী, ২২০	ভৰ্ণণ, ২৬৮
টিফুক-প্ৰবাস, ২৬০	ভলসৰা ফুলৰ তিনি আঁজলি, ২৬০
টুনী, ৩৩৮	ভাত নদী আছিল, ৩৩৩
টুপীৰ দোকান, ৩৩৮, ৩০৫	ভাঙ্গিক, ৩১২
টেটোন তামূলী, ২৮৪	ভাঙ্গধ্বজৰ যুদ্ধ, ৫৫, ৬৫, ২০২
টোকাৰী-গীত, ২৪	ভাঙ্গেশ্বৰীৰ মন্দিৰ, ২২৭, ২২২
টোপনিৰ পৰিণাম, ২৮৪	ভাৰা, ২৮৮
ঠাকুৰ চৰিত, ১০৩, ১৬৭, ২০৩	ভাল-ভোজন, ১৭৭
ঠালু বাপু, ২২২	ভিনি ঘৈলী, ২৮৪
ডাউকী, ২২৫	ভিনিদিনীয়া অসমীয়া, ২৫৪
ডাকৰ বচন, ৩৫-৩৭	ভিমিৰ তীৰ্থ, ৩৩২
ডাকার্ণৱ, ৩৬, ৪১	ভিকতাৰ আত্মদান, ২৬১
ডাৱৰ আৰু নাই, ৩৩২	ভিলোক্তমা-সম্ভৱ, ২৮৭
ডাৱৰৰ সিপাৰে ধুনীয়া দেশ, ৩৩৮	ভীৰ্খ-কৌমুদী, ২১২
ডিম্বেশ্বৰ নেগুগ, ৩৪০	ভীৰ্খযাত্ৰা পৰ্ব, ২৩২
ডেকা অসম, ৩১২	ভীৰ্খযাত্ৰী, ৩২৭
ডেকা-গাভৰু, ২৮৪	ভুংখুঙ্গীয়া বুৰঞ্জী, ১২৬-১২৮
ডেকা-ডেকেৰীৰ বেদ. ৩১২	ভূমি (অধিকাগিৰি ৰাঘচাধুৰী), ২৬৪-২৬৫
ডেচডিমোনা কাব্য, ২৬১	ভূমি (পদ্মনাথ শৰ্মা), ২৭০
ডেভিদৰ গীত, ২৩২	ভুলসী-চৰিত্ৰ, ২১১
ঢোপাকলি, ২৬০, ২৬২	ভুলসী-ৰামাষণ, ৫৩
তগ্‌দিৰ, ৩২৭	ভোমালৈ, ৩২৫
তঙ্ককথা, ৩০২	ভ্ৰিপদী, ৩৪৫
তম্ৰ, ৪২, ১০০, ১৭২	ভ্ৰিপুৰা বুৰঞ্জী, ১২০
তম্ৰসাৰ, ১১১	ভ্ৰিপুৰা ৰাজমালা, ৫২
তম্ৰালোক, ৪০	ভ্ৰিৰত, ৩২২
তম্বক, ৩৩৭	

জিৱেশী, ২৭৫
 ধাপনা, ২৭২
 খুপিতৰা, ২৭১
 দাঁতাল হাতীৰ উয়েথোৱা হাওদা, ৩৩৫
 দণ্ডীপৰ্ব, ২০২
 দধিমখন, ২৬
 দন্দুৰী-দধন, ২৮৮
 দন্দুৱা-ছোহ, ২২৭, ২২২
 দৰবাৰ, ২৮৪
 দৰং ৰাজবংশাৱলী, ৩২, ১১০, ১৫১,
 ১২৭, ১২২
 দশম স্কন্ধ ভাগৱত, ৭৫, ৮০-৮২, ৮৬,
 ২২, ১১১, ১২৭-১২৮, ১৬৫
 দহিকতৰা, ২৬২-২৬৩
 দক্ষযজ্ঞ, ২৮৪
 দাতাকাৰ্ণ উপাখ্যান, ২০২
 দাঁতিয়লীয়া বুৰঞ্জী, ১২১
 দামোদৰ-চৰিত, ২০১
 দামোদৰ বংশাৱলী, ১৬৭, ১৬২
 দামোদৰ বিপ্ৰৰ আখ্যান, ৮১, ১২২
 দিন-ডকাইত, ৩৩৫
 দিনৰ পিছত দিন, ৩২৬
 দিহিং সপ্তৰ বুৰঞ্জী, ২২০
 দীৰ্ঘনিকায়, ৩১
 দীনছুখী, ৩০০
 দীপালী, ২৭৩
 দীপিকাচন্দ্ৰ, ১৬৬, ১৭১, ২৪৪
 দুই নদীৰ দুপাৰে, ৩৩৭
 দুই চেষ্টেঘৰ, ৩৪২
 দুতীয় গণনা, ২৩২

দুনীয়া, ৩০০
 দুপৰীয়া, ৩৩৭
 দুবলা-শান্তিৰ গীত, ২৭
 দুৰ্বাসা-ভোজন, ১৭৬
 দুৰ্যোধনৰ উৰুভঙ্গ, ২৮৪
 ছলাল, ৩৩৬
 দুহুস্ত চবিত্ৰ-মালা, ১৮৩
 দূৰবীণ, ৩১১
 দৃষ্টিৰূপা, ৩৩৭
 দৃষ্টি আৰু দৰ্শন, ৩৪১
 দেৱজিৎ, ২১০
 দেৱগিৰি, ৩৩৪
 দেৱদামোদৰ চৰিত, ১৬৭
 দেৱযানী, ২২০
 দেৱলা দেৱী, ২২০
 দেৱী সপ্তশতী, ২০২
 দেশৰ কথা, ৩২২
 দেহ-বিচাৰৰ গীত, ২৫-২৬, ৮৫, ৯৭
 দৈৱকীৰ পুত্ৰ-আনয়ন, ৮১
 দোহা, ২, ১২, ৪১
 দোহা-কোষ, ৪১
 দ্ৰোণ পৰ্ব, ৭০-৭১, ১৩১, ১২৫-১২৬,
 ২০১
 দ্ৰোণদীৰ বেণীবন্ধন, ২৪৩
 দ্ৰোণদীৰ স্বপ্নঘৰ, ২০১
 দ্বাত্ৰিংশ পুস্তিকা, ১৮১
 দ্বাদশ স্কন্ধ ভাগৱত, ৮০
 ধনদা-কমলা, ২৬০
 ধৰ্মপদ, ৮
 ধৰ্মপুৰাণ, ১২০, ২০২, ২১০, ২১২

ধৰ্ম পুস্তক, অষ্টভাগ, ২২১	নল-দয়য়ন্তী, ১১১, ১১৬, ২০২, ২৮২,
ধৰ্ম সংবাদ, ১২৭	৩০৪
ধৰ্ম সংগীত, ২৫২	নলিনীবালা দেৱী, ৩৪০
ধৰ্মোদয়, ২২	নৱগ্ৰহ, ৩৪২
ধাইনাম, ৩৪	নৱ-ঘোষা, ১৫৫
ধাতু তাত্ত্বিকৰী, ৩৬	নৱ মল্লিকা, ২৬২, ২৬৪
ধাৰ্মিক গঞা, ২৩২	নাগ্ৰথেলৰ গীত, ২৬
ধূৱলি-কুৱলী, ৩০০	নাগাৰু-যুদ্ধ, ২০৭
ধূৰ্ত্ত সমাগম, ১৭৮	নাচপতি ফুল, ৩৩৭
ধূলি, ২৭৪	নাট, ৮০, ৮২, ৮৩, ৯৬, ১০১, ১০২,
ঈশ-উপাখ্যান, ১৬১	১৪৭, ১৫০, ১৫৩, ১৬১, ১৬২,
ধ্যান-বৰ্ণন, ৮১, ৯৭	১৭৩, ১৭৬, ১৭৭, ১৭৮, ১৮০, ২০৬
নকুলচন্দ্ৰ জুঞা, ৩৪০	নাটক আৰু অভিনয় প্ৰদৰ্শন, ৩৪৫
নগেন্দ্ৰনাৰায়ণ চৌধুৰী, ৩৪০	নাপলয় বনাপাট, ৩৪০
নগেন্দ্ৰনাৰায়ণ চৌধুৰীৰ গল্প, ৩০৩	নাম-অপৰাধ, ৮১
নতুন কবিতা, ৩২৫	নামঘোষা, ৫৭, ৭৫, ৯৬, ৯৭, ৯৮-৯৯,
নতুন জগত, ৩১২	১৩৪, ১৫০, ১৫৫, ১৭১, ২৩১
নতুন দিগন্ত, ৩৩৪	নাম-মালিকা, ৯৭, ১০০, ১৭২, ১৭৬,
নতুন নিয়ম, ২১৬, ২২৮-২২৯	২১০
নতুন পথ, ৩৩১	নাৰদ-চৰিত্ৰ, ২১১
নদাই, ৩৩২	নাৰদৰ ক্লেশ-দৰ্শন, ৮১
নন্দ-কুলাল, ২২৩	নাৰদীয় কথাযুত, ৭০, ২০৪-২১১
নন্দন-তন্ত্ৰ : প্ৰাচ্য আৰু পাশ্চাত্য, ৩৪৪	নাৰদীয় পুৰাণ, ২০২
নন্দী-পুৰাণ, ২২, ২১১	নাহৰৰ গীত, ২৮
নন্দোৎসৱ, ১৪৫, ১৫০	নিউ টেষ্টামেণ্ট, ২২৮-২২৯
নবাক্ষণ, ৩৩২	নিংনি ভাৰৱীয়াৰ গীত, ২৭১
নবকান্ধৱ, ২২৩	নিগ্ৰো, ২৮৩
নবাবা গোঁসাই বংশাৱলী, ১৬২	নিজৰা, ২৭০
নল চৰিত্ৰ নাট, ৯৩	নিতে নৱ ৰূপ তাৰ, ৩৩৭
নল চৰিত্ৰ, ১১১, ১৩৫, ২২০, ২৪৩	নিৰাৰণ ভট্টাচাৰ্য, ৩৩০

নিবেদন, ২৬৫

নিয়ন্ত্ৰণ, ২৮২

নিয়ি-নৱসিদ্ধ-সম্বাদ, ৮০, ৮২, ৮৪-৮৫

নিৰ্জন নাৱিক, ৩২৫

নিৰ্বৰ্ণক, ৩৩৭

নিৰ্মল ভকত, ২২৭-২২৯

নিৰ্মলা, ২২৩

নিৰ্মালি, ২৭৭

নিৰ্মিলা ইতিহাস, ৩৩৭

নিৰুপায় নিৰুপায়, ৩৩২

নিশাৰ পূৰ্বী, ৩৩৪

নিশিগন্ধা, ৩৩৭

নিয়তিৰ নিৰ্মালি, ৩২

নীতি-বহু, ২১২

নীতি-লতাফুৰ, ১৮৭

নীতি শিক্ষা, ৩০৯

নীলকণ্ঠী ব্ৰজ, ৩৩৫

নীলাক্ষৰ, ২৯৩

নুৰজাহান, ২৯১

নুসিংহ-পুৰাণ, ৬৮-৬৯, ২০২

নুসিংহ-যাত্ৰা, ৯৬, ১৫৮, ১৭৬

নেদেখা জুইৰ ধোঁৱা, ৩৩২

নেপাতি কেনেকৈ থাকে, ৩২৯

নৈৰ কথা, ৩৩৮

নোমল, ২৮৬

পখিলা, ৩৩৮

পছোৱা, ৩২২

পঞ্চমী, ৩০৩

পটপৰিবৰ্তন, ৩০৪

পটেশ্বৰীয়া অভিধান, ২৩৭

পদ্মীপ্ৰসাদ, ৮১, ২১-২২, ১৭৩

পদাৱলী, ৭৩

পদাৰ্থবিজ্ঞা, ২৩২

পদ্ম-কুঁৱৰী, ২৫১, ২২৯

পদ্মপুৰাণ, ৮১, ৮৫, ৯৭, ১০০, ১৩৭,

১৬৩, ১৬৬-১৬৭, ১৭১, ২৯২,

২১০-২১১

পদ্মাপুৰাণ, ১২৫, ১২৮

পদ্মাৱতী, ২৮২, ২৮৮

পদ্মাৱতী-হৰণ, ১৭৩, ১৮৮

পদীষা ভৰা, ৩৩৬

পমিলীৰ পৰিয়াল, ৩৩৫

পম্পিষাইৰ প্ৰলয়-কাহিনী, ৩০০

পৰম ধৰ্ম-নিকপণ, ১৭৩

পৰম ক্ষমা, ৩৩৫

পৰমাচাৰ্য্য হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী, ৩৩৯

পৰশমণি, ২৭৬, ৩৩৫

পৰাগ, ২৭৮

পৰিচয়, ২২৯

পৰীৰ দেশৰ সাধু, ৩৩৮

পৰিত্ৰ অসম, ৩৪১

পৰিত্ৰ গীতাৱলী, ২৩২

পহিলা তাৰিখ, ৩২৮

পাঁচনি, ২৮৬

পাঁচালী, ১৯, ১০৪-১০৬, ১১৮-১১৯

১২০, ১২৫, ১৮৫-১২৯, ২১১,

২১৫

পাক্‌জন্তু, ২৭৩

পাক্‌লী-বিবাহ, ১৩৫

পাঠমালা, ২৩৭

পাণ্ডৱ-বিজয়, ১৭৭	পুৰাণ, ৭, ২, ৩৪, ৪৭, ৪২, ৬০, ৭৬,
পাতাল-কাণ্ড, ৫৭	২২-২৮, ১০০, ১০৫, ১০৭-১০৮,
পাতালী কাণ্ড, ২০৭	১১০, ১২৬, ১৩৫, ১৪৬, ১৫৬-
পাতালী-পৰ্ব, ১৩৪	১৫৭, ১৭৭, ১৮২, ১২৮-১২৯,
পাদশাহ বুৰঞ্জী, ১২০-১২১, ১২৩	২০২, ২০৬, ২০৯, ২১৩, ২২৪
পানিপথ, ৩০০	পূৰ্ণ ভাগৱত, ২৪, ১৭২
পান্ধশালা, ৩২৬	পুষ্পহৰণ বনপৰ্ব, ১৩৩, ১৩৫
পাপৰি ২৭৮	পৃথিৱীৰ অস্থি, ৩৩৬
পাৰিজাত-হৰণ, ৮২, ৯০, ২২-২৩,	পৃথিৱীৰ ইহি, ৩৩৪
১৩৭	পৃথুৰ চৰিত্ৰ, ১৩২
পাৰ্থ-পৰাজয়, ২৮৮	পৃথুৰ বংশবৰ্ণন, ১৬৪
পাষণ্ড-মৰ্দন, ৮১, ৮৫	পোনাকণৰ সপোন, ৩৩৮
পাষণ প্ৰতিমা, ২৭০	পোহৰ, ৩৩৬
পাহাৰৰ শিলে শিলে, ৩৩৫	প্ৰকাশ, ৩২২
পিতা-পুত্ৰ, ৩৩৩	প্ৰকৃতি খণ্ড, ১৮৬
পিল্পৰা শুচুৱা, ২৬	প্ৰচ্ছন্নপাণ্ডব, ২২০
পিবলি ফুকন, ৩২৭	প্ৰজাপতিৰ নিৰ্বন্ধ, ৩৪১
পিশামুখ চন্দ্ৰা, ৩৩৭	প্ৰজাপতিৰ ভুল, ২২৫, ৩০২
পুতনা-বধ, ১৭৬	প্ৰণয়ৰ স্থিতি, ৩৩৫
পুতলা-চৰিত্ৰ, ১৮১	প্ৰতিজ্ঞা, ২৭২, ২৭৫
পুতলাৰ নাচ, ৩২৬	প্ৰতিনিধি, ৩২২
পুৰণন উপাখ্যান, ১৫২-১৬০, ২০২	প্ৰতিপদ, ৩৩৩
পুৰণি অসম বুৰঞ্জী, ১২০, ১২১, ১২৩,	প্ৰতিবাদ, ৩২৮
৩১৪	প্ৰতিমা, ২৫৪
পুৰণি জয়মত জুমুকি, ৩১৩	প্ৰথম গণনা, ২৩২
পুৰণি অসমীয়া সমাজ আৰু সংস্কৃতি,	প্ৰথম ৰাগিনী, ৩৩৭
৩৪২	প্ৰবোধ-চন্দ্ৰোদয়, ১৬৩
পুৰণি অসমীয়া সাহিত্য, ৩১২	প্ৰভাস-যাত্ৰা, ১৭৬
পুৰণি কামৰূপৰ ধৰ্মৰ ৰাৱা, ৩১৩	প্ৰলম্ব-বধ, ১৪৬
পুৰণি নিয়ম, ২৩১	প্ৰলম্ব বিঘাত, ১৭৫

প্ৰসঙ্গ-প্ৰশালী, ১৪৪	বংশাৱলী, ১৬৮, ১৯৯, ২০৪, ২২০
প্ৰসঙ্গ-মালা, ১৪১, ২৪০	বংশাৱলী পুথি, ১৬৮
প্ৰত্নাত্মিক পৰ্ব, ২০২	বংশীগোপালদেৱৰ চৰিত, ৫৯
প্ৰত্নবী, ৩৩৭	বৰাহ্মৰ বধ, ১৩৩-১৩৪
প্ৰত্নাদ চৰিত, ১৫৮, ২০১, ৩১৪	বঙাল-বঙালনী, ২৪৩, ২৮১
প্ৰাগঐতিহাসিক অসম, ৩১৩	বডুকাহা, ৮
প্ৰাচীৰ আৰু প্ৰাস্তৰ, ৩৩২	বঢ়াঘোষা, ১৫০
প্ৰাণৰ পৰশ, ২৭৭	বগিজ কোঁৱৰ, ২৯৪
প্ৰায়শ্চিত্ত, ২২২	বজ্জুকাবেহাৰ, ৩৩৩
প্ৰীতি-উপহাৰ, ৩৩১	বদন বৰফুকন, ২২২
প্ৰেতকোমুদী, ১১০	বদন বৰফুকনৰ গীত, ১৮, ২৮
প্ৰেম-কলহ, ৯০	বধ কাব্য, ১৩৬
প্ৰেম আৰু মৃত্যুৰ কাৰণে, ৩৩৬	বধ-নাটক, ১৭৬, ১৭৭, ১৭৮
প্ৰেমপট, ২৭২	বনজুই, ৩৩২
প্ৰেমলতা, ১৫৮	বন গীত, ১৯-২০, ২২, ২৪৭
প্লেটো, ৩৩১	বন পৰ্ব, ১৩২-১৩৬, ১৭৬, ১৯৫, ২০২
কল্পযাত্ৰা, ১৬১	বন ফৰিঙৰ ৰং, ৩২৬
ফটুকাৰ ফেন, ৩২৯,	বনফুল, ২৬৭
ফুল, ২২৯	বন্দিনী ভাৰত, ২৬৪, ২৮৯
ফুল তৰা গান, ৩৪৪	বন্দী বিহঙ্গমে কান্দে, ৩৩৭
ফুলকোঁৱৰৰ গীত, ১৮-১৯	বন্ধুৰ পথত কেইজনমান ডেকা মানুহ,
ফুলকোঁৱৰৰ সাধু, ২৪৮	৩৩৭
ফুলনি, ২৬৮	বনমালীদেৱৰ চৰিত, ১৬৮
ফুলমণি আৰু কৰুণা, ২৩২, ২৯৩	বৰদ্বাহনৰ বৃদ্ধ, ৫৮, ৬১, ৬৩, ৬৫, ১৭৬
ফুলৰ চাকি, ২৫৭	বৰগীত, ৮০-৮২, ৮৬-৮৯, ৯৬, ১০২,
ফুলৰ চানেকি, ২৫৭	১৪৭, ১৫৫, ১৬০, ১৬৪, ২৪৪
ফুলৰ শৰাই, ২৭৭	বৰচৰিত, ১৬৬, ১৭৪
ফুল থকা সূৰ্য্যমুখী ফুলটোৰ ফালে, ৩২৫	বৰজুনা, ১৬৯
কেংগাদাও, ৩৩৪	বৰদোৱা চৰিত, ১৪১, ৩০০
কৈত্থালি, ৩২৮	বৰপাহি বুকী, ১২১

বৰবৰুৱাৰ ভাবৰ বুৰবুৰণি, ৫৩০৮

বৰ স্বৰ্গধনু, ১৬৬

বৰ্ণ-বদ্ভাকৰ, ২২

বৰাহ-চৰিত, ২১১

বল্লভী, ৩৩৩

বলিছলন, ৮১, ৮৪-৮৫, ২২০

বল্লকণী, ২৬৭

বঙ্গশিল্পৰ ইতিবৃত্ত, ৩৪১

বহুমান ব্ৰহ্মপুত্ৰ, ৩২৬

বাইবেল, ১৫, ১৪৮, ২১৬, ২১৮, ১২৮,

৩৪৮

বাইবেলৰ কাহিনী, ২৩২

বাইয়া কণ্ঠশুভ, ৩৩৪

বাঈচাহেবা, ৩৩৪

বাংলা সাহিত্যৰ ইতিহাস, ২১৫

বাংলাৰ লোক সাহিত্য, ৩৬

বাখৰ বৰাৰ গীত, ২৮

বাঘ, ৩৩০

বাছনি ঘোষা, ১৫০

বাজিকৰ, ৩০২

বাটৰ ছববি বন, ৩৪৩

বাণ ৰজা, ২৮৫

বান্ধ-প্ৰদীপ, ১৭৮

বামন পুৰাণ, ৬৭, ৭৫, ৮১, ৮৫, ৯৭,

১৭২, ১৮৬

বাম্বী কোৱৰ, ২২৩

বাবৰুজা, ৩১৩

বাবৰুজাৰ চমু বুঝী, ৩৪০

বাবৰুজাৰ গীত, ১২, ২৫-২৬, ১০৫

বালিগৰাভ, ৩০০

বালিচন্দা, ৩২৫

বালীবধ, ১৭৫, ২৮৮

বালীৰ দিগ্বিজয়, ১৬২

বা-মাৰলী, ৩৩৭, ৩৩৪

বাসন্তীৰ অভিব্যেক, ২২৫

বাহাবিস্তান-ই-মায়বি, ৩২

বাঁহগড়ীয়া আতন বুঢ়াগোহাঁইৰ বুঝী,

১২০, ১২১

বাহিৰে ৰং চং ভিতৰে কোৱাভাতুৰী,

২৩৭, ২২৬

বাহী, ২৪১, ২৫২, ২৫৪, ২৫৮, ২৬৬,

২৭০-২৭১, ২৭৭, ২৮০, ৩০১-৩০৩,

৩০৫, ৩০৭-৩০৮, ৩১৩, ৩১২

বায়ু বহে পুৰবৈয়া, ৩৩৭

বাহুস্তৰ বোধিচিত্ত বন্ধোপদেশ, ৪১

বিয়েশ জন্মোদয, ১৮২

বিচিঞা, ২৭২

বিজ্ঞানী ৰংশাৱলী, ২০৩

বিজয় পৰ্ব, ১৩৩, ১৩৪

বিজয়া, ২২৫

বিজুলী, ২৩২, ২৫২, ২৫৭-২৫৮, ২২৬

বিজ্ঞানৰ সিপাৰে, ৩৪১

বিদেশত দুদিনমান, ৩৪২

বিজ্ঞানভী, ২২০

বিদ্যা-বিকাশ, ২৫২

বিত্ৰোহী, ৩০০

বিত্ৰোহী নগাৰ হাতত, ৩৩৩

বিত্ৰোহী মৰাণ, ২০২

বিষয়া, ৩৩৪

বিষয়া-বিবাহ, ২৩৮

বিনন্দশ্ৰামদেৱৰ চৰিত্ৰ, ১৬৮	বিহু আৰু তাৰ ঐতিহাসিক চিত্ৰ, ৩১৩
বিশ্বপুত্ৰ-আনন্দন, ১২২	বিহুনাথ, ১২-২০, ২২
বিবৰ্ত্তনৰ পথত মানৱ, ৩৪১	বীণ-স্বৰাগী, ২৪৭, ২৫৪
বিবাহ-বহুত, ২৩৮, ২৪৩, ২৮১	বীণা, ২৬৪-২৬৫, ৩০০
বিভিন্ন দিনৰ কবিতা, ৩২৫	বীৰ এজন পৰিল, ৩৩২
বিভিন্ন কোৰাছ, ৩৩৬	বৃঢ়াভাস্ত, ১৫৫
বিভাট, ৩২২	বৃঢ়ী আইৰ সাধু, ৩০২
বিধানাম, ২০-২১	বুদ্ধদেৱ, ২২২, ৩০৫
বিয়া-বিপৰ্য্যায়, ২২০	বুৰঞ্জী, ৪২, ৫১-৫৩, ৬৩, ৬৭, ৭০, ৯৩
বিৰহিণী-বিলাপ, ২৬০	১০১, ১১৭, ১২৬, ১৩১, ১৪৬-১৪৭
বিৰাট পৰ্ব, ১৩১, ১৩৪, ১৩৮, ২৯৬	১৫২, ১৬৮, ১৭০-১৭১, ১৭৩, ১৮০-
২০১	১৮১, ১৮২-১৮৩, ১৮৪-১৮৫, ১৮৯,
বিলাতত সাত মাহ, ৩৪২	২০৩, ২০৬, ২১১, ২১২-২২০, ২২২-
বিলাতৰ চিঠি, ৩১২	২২৩, ২২৭, ২৩৫, ২৩৬, ২৩৯, ২৪৫,
বিলাতী হোজা, ৩৩৮	২৪৮, ২৬০, ২৬৭, ২৬৮, ২৭২, ২৯৩-
বিশ্বমঙ্গল, ১৫৫, ১৬১	২২৪, ২২৭, ৩১১
বিশ্বদীপা, ৩৪০	বুৰঞ্জী কলিভাৰত, ১২২
বিশ্ববাসিক লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা, ৩০৫	বুৰঞ্জী-বিবেক-বহু, ২১২
বিশ্বৰূপা, ৩২৮	বুৰঞ্জীবোধ, ৩০২
বিশ্বসিংহ চৰিত, ২০১	বুৰঞ্জীৰ বাণী, ৩১১
বিশ্বামিত্ৰ, ২২২	বুৰঞ্জীয়ে পৰশা নগৰ, ৩৪০
বিষাদ-কাহিনী, ২৮৮	বুদ্ধসংহাৰ কাব্য, ২৫২
বিষ্ণু ধৰ্মোক্তৰ, ৮১, ৮৫, ১৩৫	বুদ্ধান্ধৰ বধ, ১২৭-১২৯
বিষ্ণু পুৰাণ, ৭৬, ৯২, ৯৭, ১১৬, ১৫৪-	বুদ্ধলবৰ কথা, ২৩২
১৫৫, ১৭২, ২০২-২১০, ২১২	বুদ্ধাবন-চৰিত্ৰ, ১৮১
বিষ্ণু ৰাভা এতিয়া কিমান ৰাভি, ৩৪০	বুদ্ধকৈতু, ২৮৩
বিষ্ণু-সহস্ৰ নাম, ১৪১	বুদ্ধসংহাৰ, ১৮৫
বিসৰ্জন, ২২২, ২২৫	বুদ্ধৰ্ম পুৰাণ, ২০২
বিস্মৃত ব্যক্তিক্ৰম, ৩৩৯	বুদ্ধৰ কথা, ৮
বিহুদমোক্ষ, ১৩৫	বুদ্ধৰ বনপৰ্ব, ২০২

বৃহন্নাৰদীয় পুৰাণ, ৮১, ৮৫, ৯৭, ২০৫
 বেউলা, ২২৪-২২৫
 বেজবৰবৰুৱাৰ গীত, ২৮০
 বেজবৰুৱা মানুহজন, ৩০৬
 বেদ, ৭, ৪২, ১০৮
 বেদজ্ঞান, ৮২
 বেদান্ত দৰ্শন, ৩৪১
 বেলাড, ১৮, ২৬, ৬২, ১০৪, ২৫৬
 বেলিফুলৰ সপোন, ৩৩৭
 বেলিমাৰ, ২৮৬-২৮৭
 বেলিমাৰৰ বুৰঞ্জী, ২২০
 বৈদেশিকা, ৩৪২
 বৈদেহী-বিচ্ছেদ, ২৮১, ২৮৫
 বৈদেহী-বিয়োগ, ২৯০
 বৈদেহীৰ নিৰ্বাসন, ২৬১
 বৈবাগী, ৩০০
 বৈবী মানুহ, ৩৩১
 বৈষ্ণৱ গীতা, ২০২
 বৈষ্ণৱ দৰ্শনৰ ৰূপৰেখা, ৩৪১
 বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ আঁতি-শুৰি, ৩১৩
 বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ ক্ৰমবিকাশ, ৩১৩
 বৈষ্ণৱ পৰ্ব, ১৩৬
 বৈষ্ণৱ পুৰাণ, ২৪, ২১০
 বৈষ্ণৱ যুগৰ অসমীয়া সাহিত্য, ৩৪৫
 বৈষ্ণৱানন্দ লহৰী, ১৬৫
 বৈষ্ণৱানন্দ, ৮২, ২৭, ১৬৭
 বৌদ্ধ গান ও দোহা, ৪৩
 ব্যঞ্জন পৰ্ব, ১৩৫
 ব্যৰ্থতাৰ দান, ৩০৪
 ব্যৰ্থলয়, ৩৩৪

ব্যাধ চৰিত্ৰ, ২১০
 ব্যাস সঙ্গীত, ২০৫
 ব্যাসাশ্ৰম, ১৩৪
 ব্ৰজাঙ্গনা কাব্য, ২৬১
 ব্ৰহ্মগীতা, ২০২
 ব্ৰহ্মজাল শূদ্ৰ, ৩১
 ব্ৰহ্মপুৰাণ, ৮০, ৮৫, ৯৭
 ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত্ত পুৰাণ, ১০৮, ১০৯, ১৩৫,
 ১৬৩, ১৬৬, ১৮০, ১৮৪, ১৮৬-১৮৭,
 ১৯২-২০০, ২০২-২০৪, ২০৫, ২০৬,
 ২১০-২১১
 ব্ৰহ্মাণ্ড পুৰাণ, ৯৭, ২১০
 ব্ৰাহ্মণ, ৭, ১০৮
 ভকতীয়া ফকৰা, ১৪২
 ভক্ত গোঁৱৰ, ২৮২
 ভক্ত প্ৰহ্লাদ, ৩২২
 ভক্তি চন্দ্ৰ মালা, ১৭২
 ভক্তি প্ৰদীপ, ৮০, ৮৪-৮৫
 ভক্তি প্ৰেমারলী, ১৭২
 ভক্তিবাদ, ৩৪১
 ভক্তি বিবেক, ১৪৩, ১৪৪, ১৫৫
 ভক্তি মঙ্গল ঘোষা, ১৪৩, ১৬০, ১৬৫
 ভক্তি-ৰত্ন, ১৫১
 ভক্তি-ৰত্নাকৰ, ৭৬-৭৮, ৮০-৮২, ৯৩,
 ৯৭, ১৪০, ১৫১, ১৫৫
 ভক্তি-ৰত্নাৱলী, ৭৬, ৮৬, ৯৬-৯৭, ৯৯,
 ২৪৪
 ভক্তি-সাৰ, ১৪৪
 ভগা-টোকাৰীৰ হুঁ, ২৭৪
 ভজ্ঞন-নিৰ্ণয়, ১৭৩

ভট্টমা, ৮০, ৮২, ৮৩, ৮৫, ৮৬, ২০-২২,	ভাষা আৰু সাহিত্য, ৩৪৫
২৬, ১০৩, ২৪৪	ভাস্কৰ বৰ্মা, ২২৩
ভবলীৰ পাৰে পাৰে, ৩৩৪	ভাৰতী শাস্ত্ৰৰ কথা, ২১১
ভৱিষ্য গ্ৰন্থ, ২১০	ভীমচৰিত, ২৩, ১০৪, ১২৭, ১৩৫-১৩৬
ভৱিষ্য পুৰাণ, ১৭৩, ২১০	ভীষ্মদৰ্প, ২২২
ভৱিষ্যত-সংগ্ৰহ, ২৪, ১৭৩	ভীষ্মপৰ্ব, ৭২, ১৩১, ১৩৩, ১৩৫, ১৮১, ১২৬, ২০১-২০২, ২০৮, ২২২, ২৩২
ভগৱত-গীতা, ২৭	ভুলৰ সমাধি, ৩৩৪
ভাকুট-কুট, ২২০	ভূগোলৰ বিৱৰণ, ২২২, ২৩২
ভাগৱত, ৭২-৮১, ৮৪-৮৬, ২২, ১০৫, ১১২, ১১৪, ১২৬, ১২২, ১৩১, ১৩৫, ১৩৭, ১৪১-১৪৩, ১৪৬-১৪৭, ১৪২, ১৫২, ১৫২-১৬০, ১৬৫, ১৬৭, ১৭৩, ১৭৮, ১৮৮, ২৪৪, ২০২	ভূত নে ভ্ৰম, ২৮৪
ভাগৱত-কথা, ২৩, ১৪০, ১৪৫, ১৪৮, ১৪২	ভূমি কল্পা, ৩৩৪
ভাগৱত-তাৎপৰ্য্য, ৮২	ভূমি আৰু জীৱন, ৩৪১
ভাগৱত-পুৰাণ, ৪৩, ৭২, ৭৫, ৭৭, ৭২-৮০, ২৭, ৯৮, ১০০, ১০৭, ১১১, ১১৬, ১২৬, ১২৭, ১৩৬, ১৩২-১৪০, ১৪৮, ১৫৫-১৫৬, ১৬১, ১৭২, ১৮০, ২০২	ভূমি-সূচী, ২৬, ১০১
ভাগৱত-ভাবাৰ্থ-দীপিকা, ২৭, ১৪৩	ভূষণ-হৰণ, ২৬
ভাগৱত-বহু, ১৬১	ভূপৰীক্ষা, ৮২, ৮৬
ভাগৱতাম্বিকৰণ, ১৪৪	ভোগজৰা, ৩২৭
ভাগ্য-পৰীক্ষা, ২৮৭	ভোজকুট বধ, ১৩৫
ভাষ্কৰ্য্য, ২৫৭, ২২৬, ৩০২	ভোজন ব্যৱহাৰ, ৮২, ২৬, ১০১
ভাৰত-ভ্ৰমণ, ৩৪২	ভোটৰ ৰগৰ, ২২০
ভাৰতীয় দণ্ডবিধি আইন, ২৩১	ভোলাই শৰ্মা, ৩১৩
ভাৰতীয় সভ্যতা আৰু সংস্কৃতি, ৩৪১	ভ্ৰমৰত, ২৮৩, ৩১০
ভাৰতীয়, ৩৩১	মইনা, ২৬২
	মগৰীৰ আজান, ৩২৮
	মজিলাৰপৰা মেজলৈ, ৩৪০
	মজুতী মূলকল্প, ৩১
	মণি-কৌৰৱৰ গীত, ১৮-১২, ২৭
	মণিচন্দ্ৰ ঘোষ পৰ্ব, ১৩১-১৩৫
	মনিদীপ, ৩২২
	মণিৰাম দেৱান, ৩১২, ৩২৮, ৩৩২

মণিৰাম দেৱানৰ গীত, ১৮, ২২

মৎস্ত চৰিত্ৰ, ১৬৫

মৎস্ত পুৰাণ, ২৭

মদন আৰু বসন্ত, ৩৪১

মদাৰৰ বেদনা, ৩৩৬

মধুকৰ মালতী, ২১৩

মধুমালতী, ১৯, ২১৩-২১৪

মধুমালতীৰ কথা, ২১৩

মধুমাষ্টমীৰ গৰু, ২২৩

মধুৰেণ, ৩৪৩

মধুলেখা, ৩৩৭

মনৰ খবৰ, ৩২৬

মনৰ দাপোণ, ৩৩৩

মনসা কাব্য, ১২৩, ১২৫

মনসা গীত, ১২৪, ১৭৩

মন-ময়ূৰী, ৩২৫

মন মাটি মেঘ, ৩৩৭

মনোমতী, ২২৭-২২৯

মনোবিজ্ঞান, ৩৪১

মন্ত্ৰ, ৩১-৩৪

মন্দাকিনী, ২৭৫

মন্দাকিনী, ৩২৬, ৩৩৩

মন্দোদৰীৰ মণিহৰণ, ২০৭

মন্ত্ৰস্তব, ৩২৫

মৰম মৰম লাগে, ৩৩৬

মৰমৰ মাধুৰী, ৩০৩

মৰহা পাপৰি, ৩০৬

মৰহা ফুল, ৩৩১

মজিধানা, ২২৪

মহেশ্বৰ চৰিত, ৩০৫

মহৰি, ২৮৩, ২৮৯, ২৯২

মহানটক, ২২

মহাপ্ৰাস্থানিক পৰ্ব, ১৮৮

মহাভাৰত, ৭, ৩৪, ৪৫, ৪৭, ৪৯, ৬০,

৭১, ৭২, ৭৫, ৮৬, ৯৭, ১০৭-১০৮

১২৬, ১৩১, ১৩৩-১৩৫, ১৩৮, ১৫১,

১৫৭, ১৬৩, ১৭৭, ১৮০, ১৮৩, ১৮৭,

১৮৮, ১৯৫-১৯৭, ২০১-২০২, ২০৭,

২০৯, ২১১, ২৬১, ২৯৫

মহামোহ কাব্য, ১৬৩

মহামোহ নাট, ১৬৩

মহিমদানৱ বপ, ১৩৫

মহীৰাৱণ বধ, ১২৮

ময়না, ৩০২

ময়নামতীৰ গান, ৪৬

ময়নামতীৰ গীত, ১৯, ২৭, ৪৫

মাক-জীয়েক, ২৩২

মাছ আৰু কাঁইট, ৩২৯

মাজত তুষাৰ নৈ, ৩৩৭

মাজনিশা তৰাই উচুপে, ৩৩৭

মাটি কাৰ, ৩৩১

মাটি আৰু মাছুহ, ৩৩২

মাণিক চন্দ্ৰ বৰুৱা, ৩৩৯

মাণিক ৰাইটং, ৩২৮

মাতৃ, ৩০০

মাধৱ-বিক্ৰম কথা, ৫১১

মাধৱ-সলোচনাৰ পাঞ্চালী, ২১১

মানৱৰ আদিকথা, ৩৪১

মানসী, ২৬৯-২৭০

মাছুহ আৰু অম্বৰ, ৩৩০

মামৰে ধৰা তৰোৱাল, ৩৩৫

মাৰ্কণ্ডেয় চণ্ডী, ১৮৬

মাৰ্কণ্ডেয় পূৰাণ, ৮০, ৮৩, ১০৭, ১১১-

১১১, ১১৩-১১৪, ২০২, ২১০

মালচ, ২৬১

মালতী, ২৭১

মালা, ৩০৩

মালিকা, ২৭১-২৭২

মালিতা, ৩০০

মালিনীৰ বীণ, ২৫৭

মাহীআই, ২২২

মায়ামৰা ৰণুৱাৰ গীত, ২২

মায়ামুগ, ৩৩৭

মিৰি-জীয়াৰী, ২২৭-২২৯

মিলন, ২৫২, ২৭১-২৭৪, ৩০১, ৩১৩

মিলন-মন্দিৰ, ৩০০

মিলনৰ পথ ৰুদ্ধ কৰি, ৩৩৪

মিলনৰ স্তব, ২৬৭

মিনাবজাৰ, ৩২৮

মীৰজুমলাৰ অসম আক্ৰমণ, ৩০২

মুকলি মনৰ সাধু, ৩৩৭

মুকুতা, ২৭২

মুকুতামালা, ২৭৩

মুক্তি আন্দোলন, ৩২৮

মুচুকুন্দ-স্ততি, ৮১, ১২২

মুঘল পৰ্ব, ১৮৮, ২০২

মুলাগাভক, ২২২

মুগাৱতী, ১২, ২১৩

মুজ্জকটিক, ৮, ২২৫

মৃত্যুঞ্জয়, ৩৩৩

মেঘদূত, ২৭২, ২৮০

মেঘনাথ বৰ, ২৪২, ২৫২, ২৮৭

মেঘমল্লাৰ, ৩৩৩

মেঘাৱলী, ২২৫

মেঘটৰি, ২২০

মেৱাৰ-পতন, ২২১

মোৰ আৰু পৃথিৱীৰ, ৩২৫

মোৰ কথা, ৩০৬, ৩১২

মোৰ গল্প, ৩৩৭

মোৰ ঘৰখন, ৩৪৩

মোৰ জীৱন-দাপোণ, ৩০৬

মোৰ জীৱন-ধুমুহাৰ এছাটি, ৩৪০

মোৰ জীৱন সৌৱৰণ, ৩০৫

মোৰ দেশ আৰু মোৰ গ্ৰেমৰ কবিতা,

৩২৫

মোৰ মনত পৰা কথা, ২৪২, ৩০৭

মোৰ সৌৱৰণী ৩০৬

মোৰ ক্ষুদ্ৰ জীৱনৰ আশ্ব-সৌৱৰণী, ৩০

মৌ, ২৩৬, ২৪২

মৌ-চাক, ৩৩৮

যজ্ঞপৰ্ব, ১৩৩

যতি আৰু কেইটামান স্বেচ, ৩২৫

যতুমণিদেৱৰ চৰিত্ৰ, ১৬৮

যতুমণি-ৰামানন্দ চৰিত্ৰ, ১৬৮

যমগীতা, ২০২

যমপুৰী, ২৮৪

যমৰ ঘৰত জীৱন্ত হাছহ, ২০০

যামল-সংহিতা, ১৩৩, ১৩৫

ক্লিষ্টৱাৰ আৰু বিচাৰকৰ্তাৰ পুথি আৰু

কৰ্মৰ বিৱৰণ, ২৩১

বুগভঙ্গ, ৩১২

বুগদেহতা, ২৭৬

বুদ্ধক্ষেত্ৰত জাহোম ৰমণী বা মূল্যাগাভক,
২৬১

বুদ্ধিষ্টিৰ অশ্বমেধ যজ্ঞ, ২৮২

বোগবাশিষ্ঠ ৰামায়ণ, ২৩৪

বোগিনীতত্ত্ব, ৩২, ১৬৬, ১৮১

বোতুক, ৩৩৪

বোনত্ব, ৩১৩

বংমনৰ কথা, ৩৩৮

বংমিলিৰ হাঁহি, ৩৩৫

বগৰ ২৬৭

বন্ধুনাথ চৌধাৰী, ৩৪০

বঙা কববীৰ ফুল, ৩৪২

বঙা গৰা, ৩৩৬

বঙা জিঞা, ৩২৫

বঙা মেঘ, ৩৩৩

বঙা বঙা ডেজ, ৩৩৪

বক্সী, ২২৭-২২৮

বক্সীৰ পুখি, ২৪৪

বজ্জনীগছাৰ চকুলো, ৩৩২

বজ্জিত সিংহ, ২২০

বগজেউতি, ২৭০

বহাকৰ, ১৫৫

বহাকৰ-কথা, ১৪৬

বহাদুৰী, ১৫৫

ৰতিকান্তদেৱৰ চৰিত্ৰ, ১৬৮

ৰতিশাস্ত্ৰ, ২১২

ৰবৰ চকৰি বুৰে ৩৩২

ৰদ জিকিযিকি, ৩২৬

ৰবীন্দ্ৰ-প্ৰতিভা, ৩৪৪

ৰমক্সাবাদ, ৩৪৪

ৰমাদাশৰ শ্ৰেষ্ঠ গল্প, ৩০৭

ৰসমাধুৰী, ৩৪৩

ৰসমাগতী ২১১

ৰসিক-পুৰাণ, ২২৩

ৰহঘৰা, ২৬৭

ৰহৰহী, ৩৩৫

ৰহদৈ গিগিৰী, ২২৭, ২২২

ৰক্ষুমাৰ, ৩২২

ৰাংপতা, ৩৩৮

ৰাগ-তৰঙ্গিনী, ২৫

ৰাজহোৱী, ৩২৮

ৰাজনটী, ২২৫

ৰাজপথে বিড়িয়ায়, ৩৩৩

ৰাজপাট, ৩৩৭

ৰাজবংশাৱলী, ১২৫, ১২২-২০০, ২০৬

ৰাজাৰ্থি, ২৮৮

ৰাজহুৱ, ২২, ১০১

ৰাজেশ্বৰ সিংহ, ৩১১

ৰাণাঙ্গিল, ৩২২

ৰাণা প্ৰতাপ, ২২১

ৰাণী-হিমালী, ৩৩৮

ৰাণীৰ ৰাজবংশাৱলী, ২০৪

ৰাতিফুলা ফুল, ৩৩৭

ৰাতিৰ শোভাযাত্রা, ৩২৬

ৰাধাৰ বিজয় (ৰাধা চৰিত্ৰ) ১৫৭

ৰাধাৰ ৰাসক্ৰীড়া, ২১১

ৰাধা-কল্পিনীৰ বগ, ২২৭

ৰাধিকা শান্তিৰ স্তম্ভ, ১২

ৰাম-কীৰ্ত্তন, ১৩৮	ৰূপকোঁৱৰ, ২২৪
ৰামগোপাল-চৰিত, ১৫২, ২৬৬	ৰূপজ্যোতি, ২৭৮
ৰাম-চৰিত-মানস, ২, ১৮৭	ৰূপতীৰ্থৰ যাত্ৰী, ৩৩২
ৰামটোডোন, ৩৩৫	ৰূপৰ টিলিঙাৰ মাত, ৩২৫
ৰামধেনু, ৩২২, ৩৩৫	ৰূপালীয়া, ২২৫
ৰাম-নৱমী, ২৩৮, ২৪৩, ২৮১	ৰেণু, ২৭১
ৰাম-বনবাস, ১৭৬, ২৮২	ৰৌদ্ৰ-কামনা ৩২৫
ৰামবিজয় নাট, ৮১-৮২, ২২-২৩, ২৪৪	লখিমী জিৰোতা, ২৮৪
ৰামমালিকা, ৮২	লখিমী সৰাহৰ শ্ৰীত, ২২-২৩
ৰামযাত্ৰা, ২৭	লক্ষ্যাকাণ্ড, ১২৩, ২০৭, ২১৫
ৰামায়ণ, ৭, ৩৪, ৪৭, ৪২-৫২, ৫৪, ৫৬- ৫৭, ৮০-৮২, ৮৪, ৮৬, ৮৮, ৯৭-৯৭, ১০০-১০১, ১০৫, ১০৭, ১২০-১২৩ ১২৬, ১২৮, ১৩০-১৩১, ১৪৭ ১৫৩, ১৫০, ১৬২-১৬৩, ১৭৬, ১৭৮-১৮০ ১৮৮, ২০৭, ২১৫, ২৪৪, ২৪৯, ২৬১, ২৭৫	লভিতা, ২২৪
ৰামায়ণৰ বহুধৰা, ৩৩৮	ল'ৰাৰাজ, ২৩৬, ২৩৯, ২৫২
ৰাৱণ, ৩২৫	ল'ৰাবোধ ২৪২
ৰাৱণ দিগ্বিজয়, ২০৭	ল'ৰাৰ জাতক, ৩৩৮
ৰাৱণবধ, ১৭৪-১৭৫, ১৮৮, ২৪০, ২৮১	ল'ৰাৰ লক্ষ্মণদেৱ, ৩৩২
ৰাৱণ-বহু, ১০৮	লৰ্কাৰ কবিতা, ৩২৫
ৰাসক্ৰীড়া, ৮১	লৱ-কুশ, ২৮৮
ৰামকুমুৰা, ২৬, ১০২	লৱ-কুশৰ বৃদ্ধ, ৫৮, ৬০-৬১, ৬৬, ১৭৯
ৰাসযাত্ৰা, ৮৭, ১৮২	লহঙা, ২২৩
ৰুক্মিণীৰ প্ৰেমকলহ, ৮২, ৮৬, ১৭৪	লক্ষ্মণৰ শক্তিশেল, ২০৭
ৰুক্মিণী-হৰণ, ৮২-৮৩ ২০, ২২, ১২২, ১৬১, ১৮৮, ৩২২	লক্ষ্মীচৰিত, ২১১
ৰুক্মিণী-হৰণ কাব্য, ৭২-৮০, ৮৪	লক্ষ্মীনাথ, ৩৪৪
ৰুক্মণী, ২২৫	লক্ষ্মীপতি চৰিত্ৰ, ১৬৮
	লাকপ্যাকুৰ, ৩৩৮
	লাচিত বৰফুকন, ২৮৫, ৩২৮
	লাটুমণি, ৩৩৮
	লাহৰী, ২৫৭, ২৯৬, ৩০২
	লিটিকাৰ্হ, ২৫০, ২৮৩-২৮৪, ২৮৬
	লিমিটেড কোম্পানী, ৩২৭
	লীলা, ২৫৭

লীলামালা, ৮২	শৰ্মিষ্ঠা, ২৮২
লীলাবতী, ১৫১, ২১২	শল্য পৰ্ব, ১৫৭, ১৮৫, ১৯৬, ২০২-২০৩, ২০৮
লুইত কোঁৱৰ, ২২৫	শান্তি, ৩৩২
লুইতৰ পাৰৰ ছোৱালীজনী, ৩৩৪	শান্তিপৰ্ব, ৭২, ১৩৫, ১৮৭, ২৭২, ২০৮
লুইতৰ পাৰে পাৰে, ৩৩৪	শান্তি-চৰিত্ৰ, ১৩৫
লুইতী, ২৭৪	শিখৰে শিখৰে, ৩৩৬
লুকৰ পুখিৰপৰা লিখা গুৰুৰ বিৱৰণ আৰু হুত্বাজ্ঞা, ২২৪	শিখা, ৩২৮
লোকগীত, ১০৫, ১৩২	শিল্পিনী, ৩৩৪
লোকপ্ৰিয় গোপীনাথ বৰদলৈ, ৩৩২	শিল আৰু শিখা, ৩৩৬
শকুনিৰ প্ৰতিশোধ, ২২৫	শিল্পী, ১৩৪
শকুন্তলা, ২৪২, ২৪৪, ২৮৫, ২২৪	শিৱ পূৰাণ, ১২০, ২০২
শকুন্তলা উপাখ্যান, ৭০	শিৱ বংশাৱলী, ১২২, ২০৩
শকুন্তলা কাব্য, ১২, ২৮২	শিৱবহন, ১৩৫
শঙ্কৰ-চৰিত, ৫২, ৭১, ১৫১, ১৬২, ১৬৬, ১৬৮	শিৱাজী, ৩৩২
শঙ্কৰদেৱ, ৩০৫	শিৱপাল-বধ ২০৮
শঙ্কৰদেৱৰ চৰিত ১৫২, ১৬১, ১৮০	শিৱসীমা, ৮১
শঙ্খচূড় বধ, ১৫০, ১৮৪, ১৮২	শিয়াল বৈষ্ণৱ চৰিত্ৰ, ২০০
শঙ্খধ্বনি, ২৭২	শিয়ালৰ শিৱ, ৩৩৮
শতমুখ ৰাৱণ-বধ, ১৭৭	ঈডলা পদ, ২১১
শতপ্ৰী, ৩৩৩	শুকদেৱ চৰিত, ১৬২
শতধাৰ, ২৬৪	শুকলা ভাৱৰ আৰু কঁহুৱা ফুল, ২৭৪
শতপথ ব্ৰাহ্মণ, ৭২	শূদ্ৰপূৰাণ, ৪৫, ১১৭-১১৮, ১৭৩
শতিকাব বান, ৩২৮	শৃংখল, ৩৩৭
শত্ৰুঘ্ন, ১৬২	শেৱালী, ২৬৮
শত্ৰুঘ্নী, ২৩২	শোণিত কুঁহী, ২৭৫, ২২৪
শবণ-হালিকা, ১৪৪	ঈশ্বৰ, ৩০২
শবণ-সংগ্ৰহ, ১৪৪	ঈশ্বৰ কীৰ্তন, ১২, ৩৫, ৪৩-৪৪, ৭৩, ১১৮, ১৫৭, ২১৪, ৩৪৭
শবাই, ২৬৮	ঈশ্বৰ গীতা, ১৫৪

শ্ৰীকৃষ্ণ প্ৰয়াণ, ১৮২
 শ্ৰীকৃষ্ণ বৈকুণ্ঠ প্ৰয়াণ, ৮২
 শ্ৰীকৃষ্ণ স্তোত্ৰ, ১০১
 শ্ৰীকেশৱ-বহুত, ২২০
 শ্ৰীগীতা-কথা, ১৩, ১৪০, ১৪৩
 শ্ৰীবৎসচিন্তা, ২২২
 শ্ৰীভাগৱত-কথা, ১৩, ১৪০, ১৪২
 শ্ৰীভাগৱত-ভাবাৰ্থ-দীপিকা, ৭৬
 শ্ৰীমন্ত-বিবেক, ১৪৪
 শ্ৰীমন্তগৱদগীতা, ২০২
 শ্ৰীমন্ত শঙ্কৰ-মাধৱ, ৩২২
 শ্ৰীৰামকীৰ্ত্তন, ১৫৮
 শ্ৰীৰামচন্দ্ৰ, ২২২-২২৩
 শ্ৰীৰামচন্দ্ৰ অভিষেক, ২০৫
 শ্ৰীৰামচন্দ্ৰৰ অখমেধ ৰজা, ২০৭
 শ্ৰীশঙ্কৰদেৱ আৰু শ্ৰীমাধৱদেৱ, ৩০৫,
 ৩১০
 শ্ৰীশ্ৰীহৰদেৱ, ৩৩২
 শ্বহিদে কাৰবালা, ২৭২
 সংক্ৰান্তি কোমুদী, ১১০
 সংগান সাগৰ, ১৩৩
 সংগ্ৰাম, ৩৩১, ৩৩২
 সংসাৰ চক্ৰ, ১৭৩
 সংসাৰী, ২৭৪
 সঙ্গীত, ৪২, ৮৬, ৮৮, ২৭৬, ২৮১, ৩০৬
 সঙ্গীত-দামোদৰ, ১৭৮
 সঙ্গীত-ৰত্নাকৰ, ১৭৮
 সংহিতা, ৭, ১০০, ১৩৫, ২০২
 সৰস্বত, ৩৩৭
 সতী-চৰিত্ৰ, ১৬৫

সতীৰ চৰিত্ৰ, ১৩২
 সতীৰ ভেজ, ২২৩
 সংকাৰ, ৩২৮
 সংস্পৰ্শদায় কথা, ১৬২
 সম্ভৱৰ পদাতিক, ৩২৬
 সঙ্গীয়া নৃত্য আৰু সঙ্গীয়া নৃত্যৰ ভাল,

৩৪২

সত্যনাৰায়ণৰ পাচালী, ২৬২
 সদৰায়ীনিৰ আশ্বজীৱনী, ২২৩
 সদানিৱৰ নাম, ২৩
 সন্ত-চৰিত, ১৬২
 সন্তনিৰ্ণয়, ১৬২
 সন্তদালা, ১৫২
 সন্ত বংশাৱলী, ১৬২
 সন্ত মুক্তাৱলী, ১৬৮
 সন্তবংশাবৃত্ত, ১৪১, ১৪৪
 ৩১০ সন্তবৃত্ত, ১৭৩
 সন্ত সন্তদায়ৰ কথা, ১৬২, ১৭১
 সন্তসাৰ, ১৫৫
 সন্দৰ্প-কন্দৰ্প, ১৭৮
 সন্দেহ-ৰাসক, ২
 সঙ্কানী, ২৬২-২৭০
 সঙ্কিয়াৰ হৰ, ২৭৬
 সপোনৰ হৰ, ২৭৬
 সঁজুৰা, ২৭১
 সভাপৰ্ব, ১৩৩, ১৩৫, ২০২
 সমাচাৰ-চত্ৰিকা, ২২৪
 সমাচাৰ কৰ্পণ, ২১৮
 সমাজ, ২২২
 সমাজ-কৰ্পণ, ২৪২-২৪৩

সমালোচনা সাহিত্য, ৩৪৪	সাৰৱতী টীকা, ১৩৩, ১৭৮
সমীপেন্দ্ৰ, ৩২৬	সান্নিধ্যী, ২২৩
সমীক্ষা, ৩৪১	সান্নিধ্যী উপাখ্যান, ১৩৫, ২০২-২০৩
সমুদ্ৰতীৰ, ৩৩৭	সাহিত্য আৰু চেতনা, ৩৪৫
সমুদ্ৰনাৰায়ণৰ বংশাৱলী, ২২২	সাহিত্য আৰু সত্য, ৩৪৫
সম্বাসুৰ বধ, ১৭৫, ১৮৮	সাহিত্য আৰু সাহিত্য, ৩৪৫
সম্ৰাট, ২২৫	সাহিত্য-আলোচনা, ৩৪৪
সৰু ল'ৰাৰ গান ২৫৮	সাহিত্য-কলা, ৩১২
সৰু স্বৰ্গ খণ্ড, ১৬৬	সাহিত্য আৰু জীৱন, ৩৪৪
সহস্ৰ নাম বৃত্তান্ত, ১২৮, ১৩৭	সাহিত্য-দৰ্শন, ৩৪৪
সঁহাৰি পাই, ৩৩৬	সাহিত্য দৃষ্টি, ৩৪৪
সাংখ্য দৰ্শন, ৩৪১	সাহিত্য-বিচাৰ, ৩১০
সাগৰ দেখিছা, ২৭২, ৩৪২	সাহিত্য-বিজ্ঞা-পৰিক্ৰমা, ৩৪৪
সাঁচিপাতৰ পুথি, ৩৩৪	সাহিত্য-সমীক্ষা, ৩৪৫
সাতৰঙৰ নতুন কাৰেং, ৩৩৪	সাহিত্য-সেৱক ৰজনীকান্ত বৰদলৈ,
সাতসৰী, ৩০৩, ৩৩৬	৩৪৪
সাতসৰী অসম বুৰঞ্জী, ১২১	সাহিত্যৰ আভাস, ৩৪৫
সাতাৱন ছাল, ৩১১	সাহিত্যৰ গতিপথ, ৩৪৪
সাতাকি-প্ৰবেশ, ৭০, ২০৪	সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা, ৩৪৪
সাক্ষত-তত্ত্ব, ১৫৪, ১৫৫, ১৬৬, ১৭২	সাহিত্যিক সাধনা, ৩৩৪
সাদৰী, ২৬২-২৬৩	সিদ্ধু বিজয়, ২২২
সাদিনীয়া অসমীয়া, ২৫৪	সিদ্ধু যাজ্ঞা, ১৩৪-১৩৫, ১৭৬, ১২৬
সাধন মালা, ৪০	সিদ্ধুৰা পৰ্ব, ২০২
সাধনা, ২২২	সীতা, ২২৩
সাধনী, ২৫৮, ২৮৫	সীতা বৰ্জন, ১৭৭
সামুৰুখা, ২৩২	সীতাৰ পাতাল গমন, ১৭৪, ২০৭
সামুৰুখাৰ হুঁকি, ৩০২	সীতাৰ পাতাল প্ৰবেশ, ১২৮, ১৭৬
সামুৰুখাৰ গীত, ২২	সীতাৰ বনবাস, ২০৭
সান-মিহলি, ৩৪১	সীতা-হৰণ, ১৭৪, ২৪০, ২৮১, ২৮৮
সাৰথি, ৩১০	২৮৯

সীমান্তৰ মাটি আৰু মাহুহ, ৩৪১
 স্কন্ধানী, ১২৮
 স্কন্ধি পখিলা, ৩২৫
 স্কৃত-সংহিতা, ৮১, ৮৫
 স্কন্ধা বধ, ৬৪, ১৩৫
 স্কন্ধাৰ উপাখ্যান, ১৪৬, ২২৬
 স্কন্ধৰ কোঁৱৰ, ২২৫
 স্কন্ধাকাণ্ড (বায়য়ণ), ৫৫, ১২৩
 স্কোলা, ৩৩২
 স্কোথিনী টীকা, ২৭
 স্কন্ধা-হৰণ, ১৭৫, ২৪০
 স্কন্ধ-পৰিচয়, ৩১৩
 স্কন্ধ-নিজৰা, ৩২৬
 স্কন্ধ, ২৬২, ২৭৮, ৩০২, ৩১২
 স্কন্ধাগৰ, ৭৩
 স্কন্ধসেতু, ৩২৬
 স্কন্ধোচনা-মাধৱ, ২২১
 স্কন্ধ, ৭, ৩২
 স্কন্ধমুখীৰ স্বপ্ন, ৩৩২
 স্কন্ধ হেনো নাথি আছে এই নদীয়েদি,
 ৩২৫
 স্কন্ধ হেনো লুকাই আছে এই অৰণ্যত,
 ৩৩৪
 সেই বাটেদি, ৩২৮
 সেই নদী নিৰৱধি, ৩৩৩
 সেই স্কন্ধে উভলা, ৩২৫
 সেউজী পাতৰ কাহিনী, ৩৩১
 সেউজী-কিৰণ, ২৮৪
 সেতুবন্ধ, ৮
 সেন্দূৰ, ৩৩৭
 সোণৰ নাঙল, ৩৩৪
 সোণৰ সোলে, ২৭৪
 সোণাপুৰ, ৩৩৪
 সোণালী জাহাজ, ৩২৫
 সোণালী সপোন, ২৬২
 সৌন্দৰ্য, ২৭২

সৌন্দৰ্য-সহৰী, ১৮৪
 সৌমধিবিৰ সৌৰবণি আৰু অন্তৰ্জ
 কবিতা, ৩২৬
 সৌম্যৰ ভ্ৰমণ, ২৩২
 স্কন্ধপুৰাণ, ২৭, ১৩৭, ২০২, ২০২,
 ২১১-২১২, ২১৫
 স্কন্ধ বুদ্ধাবন, ৩৩৫
 স্থাপন কৰ, স্থাপন কৰ, ২৬৪
 স্নেহদেৱীৰ শ্ৰেষ্ঠ গল্প, ৩৩৮
 স্বৰূপ, ৩২৫
 স্বৰূপেৰাও বৰগীত, ৩৪২
 স্থিতি, ৪৮
 স্থিতিতীৰ্থ, ৩৩২
 স্থিতিৰ পাপবি, ৩৪০
 স্থিতি-লেখা, ৩৪০
 স্থাগত, ৩৪৩
 স্ত্ৰীপৰ্ব, ২০৮
 স্ত্ৰমন্ত-হৰণ, ৮১-৮২, ১৫০, ১৫৮-১৫৯,
 ১৭৪, ২০২
 স্ত্ৰমন্তক-হৰণ, ১৫০
 স্ত্ৰমন্তক, ২৭৮
 স্ত্ৰমন্তাধ্যায়, ১২৭, ২১২
 স্ত্ৰমন্ত-সঙ্গীত, ২৬৮
 স্ত্ৰমন্ত-আশ্ৰয়, ২৩২
 স্ত্ৰমন্তেও প্ৰতাপসিংহ, ২২০
 স্ত্ৰমন্তাধ্যায়দেৱ মহাৰাজাৰ জন্ম-চৰিত্ৰ,
 ১২১
 স্ত্ৰমন্তাধ্যায় পৰ্ব, ১৮৮, ১২৫, ২০২
 স্বাভাৱিক বা পা-ভালে ৰাখিবৰ উপায়,
 ২৩৭
 হংসকাণ্ডী, ১৩৩, ১৩৫
 হুম্মতী কাব্য, ২২
 হৰদত্ত, ২২৩
 হৰগৌৰী-সন্ধান, ৫৮, ৬৭-৬৯, ২১২
 হৰদত্ত-বীৰদত্তৰ পিতৃ, ১৮, ২৮
 হৰদত্ত-জ্ঞান, ২৪৪, ২৮৫

হৰমোহন, ৮১, ৮৭, ১৭৬
 হৰ চৰিত, ৭৪
 হৰ-বিবাদ বিষয়ক ৰচনা, ২৩৪
 হৰিদেৱ-চৰিত্ৰ, ১৬৮
 হৰিনাথ-মালিকা, ১০০
 হৰিবংশ, ৮০, ৮৪, ২২, ১০৫, ১০৭১১৪-
 ১১৬, ১২২, ১৪০, ১৮৭, ২১১, ২১৪
 হৰি-শঙ্কৰ যুদ্ধ, ১৭৪, ১৮৮
 হৰিশ্চন্দ্ৰ, ২৪৪, ২৮৫
 হৰিশ্চন্দ্ৰ উপাখ্যান, ৭৮, ৮০, ৮৩, ১৭৬
 হৰিহৰ আতা, ৩৩২
 হৰিহৰ যুদ্ধ, ১২৮
 হস্তমুক্তাৱলী, ১৭৮
 হস্তিবিজ্ঞান-সাৰ-সংগ্ৰহ, ১৮৫, ১২৩
 হৰ্য্যগ্ৰীৱ-মাধৱ, ১৮২
 হাইড্ৰা গীত, ১২, ২২
 হাইফেন, ৩৩১
 হামদৈ পুলৰ জোন, ৩৩৭
 হালধীয়া চৰায়ে বাওধান খায়, ৩৩২
 হাফিজৰ শূৰ, ২৭৮
 হিতসাধিকা, ২৪৩
 হিতোপদেশ, ১৮০-১৮১, ২০২, ২১২
 হিতোপদেশী কাব্য, ২২০
 হিয়ালীৰ ছন্দ, ২১২
 হুচৰি-কীৰ্ত্তন, ২০
 হুচৰি-ঘোষা, ২০
 হে অৰণ্য, হে মহানগৰ, ৩২৫
 হেজাৰ ফুল, ৩৩২
 হেনৰী আৰু লগুৱা, ২৩২
 হেম-কোষ, ২৩৭
 হেম বৰুৱা, ৩৩২, ৩৪০
 হেমপ্ৰভা, ২৮১, ২৮৬
 হেৰোৱা দিনৰ কথা, ৩৩২, ৩৪০
 হেৰোৱা স্বৰ্গ, ৩৩১
 ক্ষেত্ৰ ৰহিয়া, ১৩৭
 কোভা-কোভীৰ আখ্যান, ২১১

A Few Remarks on the
 Assamese Language, ২৩৪
 Adonis, ২৫৭
 As You Like it, ২৮৮
 Asiatic Researches, ১৩৭
 Comedy of Errors, ২৮৩
 Cymbeline, ২৮৮
 Early History of Kamrupa, ১১১
 Eminent Victorians, ৩০৬
 Enoch Arden, ২২৮
 Father and Son, ৩০৬
 French Revolution, ১৪৮
 Grammar of Assamese,
 Language, ২২৩
 Grammatical Notices of the
 Assamese Language, ২২২
 Henry the Fourth, ২৮৬
 Heroides, ২৬১
 Hindu Objection to Christian
 Religion Answered, ২৩৩
 History of Assam, ৫৮
 In Memorium, ২৫৮
 King Lear, ২৮৮, ২২৪
 Lay of the Last Minstrel, ২৪৭
 Lycidas, ২৫৭
 Natural Science in Familiar
 Dialogue, ২৩১
 Othello, ২৬১
 Paradise Lost, ২৪২
 Peter Pan, ৩৩৮
 Pilgrim's Progress, ২২৭
 Rhythms in the Vaisnava
 Music of Assam, ১৭৮
 Romeo and Juliet, ২৮২, ২২৮
 Social History of Kamrupa, ৫২
 Vicar of Wakefield, ২৬২
 Vocabulary of Phrases, ২৩০
 Way of Health, ২৩৭